Lib. 163 7300
Rare Books • Manuscripts

Bindings • Maps • Prints

34 East 62nd Street • New York

Telephone: Regent 4-2358

B

A Great Flemish Herbal

- † Rembert Dodoens, one of the greatest botanists of the 16th century, was born in Malines in 1517, studied at Louvain, became physician to the Emperors Maximilian II and Rudolph II and in 1582 Professor of Medicine at Leyden, where he died three years later.
- † Dodoens' interest in medical botany led him to write his famous herbal. It was originally published in Flemish and only two editions were printed at his own responsibility, one in 1554 and the second in 1563 which is considerably enlarged and more richly illustrated, both printed by Vander Loe in Antwerp.
- † This herbal is important for its plant classification, for the exactness of the descriptions and the dictionary of plant names. It is moreover a very beautiful woodcut book. Dodoens used partly the blocks from Fuchs' octavo herbal, but he added a number of new engravings. The text is his own work, whereas the French translation was done by Clusius and the English version of 1578 by Henry Lyte.
- † Only the Flemish edition can be considered as Dodoens' original work and the 1563 edition is doubtless the most desirable, because it is "met seer veel schoone figueren vermeerderd" - enriched with very many nice pictures - as the eloquent title page assures the reader. In fact, this edition has exactly 126 cuts more than the earlier one.

DODOENS (Rembert). Cruydeboeck. Antwerp 1563.

Folio. 774 pages. Title within fine woodcut border. With 841 woodcuts of plants and trees. Contemporary stamped calf, neatly rebacked.

- † References: Arber, Herbals, 82 ff. Funck, Le Livre Belge, 305.
Jan Veth, De Prenten in het Cruydt-Boeck van Dodonaeus.

† Price \$ 96.

B. 96.00

B

Privilege de l'Empereur Charles-Quint,
empereur romain, roi de Germanie, de Castille, Leon, Aragon,
Navarre, de Naples et de Sicile, de Majorque et de Sardaigne, des
Indes occidentales, Grand-duc d'Autriche, Duc de Bourgogne, de
Lorraine, de Brabant, de Simbourg et de Luxembourg, Comte
de Flandre et d'Artois, de Bourgogne, Comte palatin
Prince de Wane, Marcgrave bourgeois (heere) de
et Dominateur en Asie et en Afrique.

Donné en notre ville de Bruxelles le 27 mai de
l'an de N.S. 1551, de notre règne la 32e.

(au Verso du Frontispice).

deuxième édition, imprimée chez Moretus (Anwen) en 1563

Rembert Dodoens, geboren 1517 zu Mecheln, war er 1548 Stadtarzt
wurde, nachdem er in Löwen und ausländischen Universitäten studiert.
1574 wurde er Leibarzt des Kaisers Maximilian II. später in Wien
und in 1582 Prof. med. in Leyden, gestorben 1588.
(erste edition des Krouterbuches in 1554.)

APOLLO.

ÆSCVLAPIVS.

Duer Dodoens, Medecijn van der stad van Mechelen, 1564
gheue
Gruijnde boeck.
gheue

In den welcken die geheele hi-
 storie / dat es Tgheslacht / t'fatsoen / naē /
 natuere, cracht ende werkinghe, vanden Cruy-
 den, niet alleen hier te lande wassende, maer oock
 van dē anderē vrendē inder Medecynen voorboor-
 lijk, met grooter neer sticheyt begrepen ende
 verclaert es, met der seluer Cruyden
 natuerlijk naer dat leuen con-
 tersensel daer by
 ghestelt. *Ar'ou*

Duer D. Rembert Dodoens, Me-
 decijn van der stad van
 Mechelen.

Van nieuws ouersien, ende met seer veel
 schoone nieuwe figueren vermeerdert.

GENTIVS

METIRI
 DATES

ARTHEMISIA.

LYSIMACHVS

HESPERIDVM HORTI

De Priuilegie.

Kerle byder gracie Gods Roomsche Keyser altijt vermeerder seijer/Coninc van Ger-
manien/van Castilien/van Leons/van Arrago/van Grenade/van Nauarre/van Na-
pels/van Cecillien/van Matozke/van Sardeyne/vanden eylanden/ Indien en vaste
landen der westersche Zee/Eertshertoghe van Oosterrijcke/Hertoghe van Bourgoing-
ne/van Lothier/van Brabant/van Lembourech/van Luxembourg/ende Gelre/Graue
van Vlaenderen/van Artois/van Bourgoingne/Palsgraue van Henegouwe/van
Hollant/van Zeclant/van Ferrette/van Namen ende Zutphen/Prince van Swane/
Maregraue des heyligh Rijcx/Heere van Vriesland/van Calins/van Mechelen/van
der stadt/sieden ende landen van Vtrecht/Duerijsel ende Groeninge/Ende dominateur in Asie ende in Af-
ricque. Allen den ghenen die desen onsen brieu sullen sien saluyt/doen te weten dat wy ontfangen hebben die
oetmoedighe supplicatie van Jan vander Loe geswozen drucker wonende binnen onser stadt van Antwerpē/
Inhoudende/hoe dat hy suppliant ten profyte vander gemeynthe gheerne drucken soude eenen Herbarius oft
Crypde boeck van D. Rembert Dodoens/met noch vele diuersche scriften des selfs aengaende/en zeer wel
ende int lange bescreuen vanden voorszcreuen Dodoens/Tot welcken eynde en om die bescreuinghe der cryp-
den natleuen ende met figueren te thoonen heeft hy suppliant zeer groote costen ghedaen ende noch dageliker
doet/soe int schilderen die crypden/als oock die te doen wtsnijden ende totten drucke bequame te makē. Ons
daeromme biddende hem te verleenen onsen brieuen van octroye/inhoudende defensie dat niemant den voirs-
creuen Herbarius ende andere boecken vanden zeluen D. Rembertum Dodoens tractere de re herbaria/
en zal mogē na drucke binne den tijde van thien iare/dat die suppliant die selue sal gedruet hebbe/en dat soe wel
in Duytsche als int Latijn oft Walsch. Soe eest dz wijs die sake voorszcreue ouergemerect dē voerscreue Jan
vander Loe suppliant genegē wesende tot zijnder bede ende supplicatie hebben gheoctroert/ghesententert en
geaccordeert/octroyere/consenteren en accordeere/he geuende oirlos en consent wt onse sonderlinge gracie by
desen/dat hy den voorszcreuen Herbarium gemaect t by D. Rembert Dodoens/ende anderen boecken vande
seluen D. Rembert/tracterende de re herbaria/sal moghen printen/oft doen printen by eenen gheswozen
printer residerende binnen onsen landen van herwaertsouere/daerinne obseruerende onse ordonnancie daer-
op gemaect/ende die selue boecken te vercoopen oft distribueren in ende ouer al onsen voorszcreuen landen son-
der daeromme eenichsins tegens ons te misbruyckene/Ende wt onser meerdere gracie Verbieiden ende inter-
diceren allen anderen printers/bocckvercoopers ende anderen die voorszcreuen boecken de re Herbaria binne
den tijt van thien Jaren/beghinne ende ingaende na dat die suppliant die selue gedruet sal hebben/ende
dat soe wel int Duytsch als int Latijn oft Walsch/naer te printen/vercoopen oft distribueren/op die peyne
van confiscatie vanden boecken die by anderen gedruet ende gheprint sullen wesen/duerende den voirscreuen
tijt van thien Jaren/ende bouen dien te verbueren thien Carolus gulden voer elck boeck telckere reyse dat
sick gebueren zal applicieren die voorszcreuen boete deen helft onse profyte en dander helft ten profyte van
den voirscreuen suppliant/wel verstaende dat die selue suppliant gehouden zal wesen die voorszcreue boecken
te doen visiteeren by eenige gheleerde inde Godtheit daer toe gedeputeert. Ontbieden daeromme en beuelen
onsen lieuen ende getrouwen President ende luyden van onsen secreten en grooten rade/President en luyde
van onsen rade in Vlaenderen/Eersten en anderen van onsen rade in Hollant/President en luyden van on-
sen rade in Vriesland ende Vtrecht/Cancellier van onsen rade van Gelde/en allen anderen onsen Rechte-
ren/Justicieren ende Officieren wyen dat aengaen oft rueren zal mogen/en eenen peggelijcken van hen/zo
hem toebehooren sal/dat hy den voirscreuen suppliant van dese onse teghenwoordighe gracie/octroy en cons-
sent gheduerende den tijt ende inder manieren voeren verhaelt doen laten ende gedooghen rustelijck ende vres-
delijck ghenieten ende ghebruycken/Sonder hem te doene noch te laten gheschien eenich hinder/letsel
oft moeynisse ter contrarien/Procederende en doen procederen teghens de ouertreders van deser by executie
vande voorszcreuen peynen ende boeten ende anders alst behooren zal. Want ons alsoe ghelieft/des toorcons-
den zo hebben wi onsen zeghel hier aen doen hanghen. Ghegheuen in onser stadt van Brusselle den xxvij.
dach van Meye/Int Jaer ons Heeren duysent/vijfhondert ende eenenvijftich/van onsen Keyserijcke xxxij.
ende van onsen rijcken van Castillien ende anderen xxxvj.

Byden Keyser in zijnen Rade

Onderteeckent De la toze

Noch dese selue Priuilegie is ghesententert ende toeghelatē by den Keyser/en zijnen rade van Brabant.
Ghegheuen in onser stadt van Brusselle als voer.

Onderteeckent P. de Lens.

Deen douch de boort

an my onderseuen

pieter Jacobsz totom by boord

Van den 12 maart 1796 geyen

Parlement tot alle

JAN 29 1943

GAIDEN LIBRARY

Der Hoochgeboorene alder edelste ende alder door-
 luchtichste Coninghinne ende Vrouwe/Vrouw Marien/Co-
 ninghinne van Hungheren ende Bohemen. 2c. Gouver-
 nante ende Regente van des Keyserlijcke Mayesteyts
 Neerlande, mijn alder ghenadichste Vrouwe,
 Gheluck ende voorspoet.

Alder Doorluchtichste Hooch geboore seer Edele Coninghinne, mijn alder ghenadichste. Vrouwe. Ghelijck vele edele scientien en schoone consten langhe ende menighe jaren verborghen, verdonckert, ende som oock heel veracht gheweest sijn, oft immers niet wel ende claerlijck gheleert ende bekent, die nu binnen corten iaren, duer behulp, arbeit ende neersticheyt van sommighe wijsen, verstandighen ende seer inghenieuwen mannen, int licht, claerheyt, volcomen kennisse, ende oprecht gebruyck wederom sijn ghebrocht. Alzo es oock die scientie en kennisse van den cruyden ende van den anderen simpelen drooge in der Medecijne oorboortlich, lange tijt van de Medecijs cleyn gheacht, ia oock heel verlaten ende versmaet gheweest, om dat sy meynen dat alsulcken scientie oft kennisse haer niet en betaemde, maer alleen toebehoorde den Apotekers oft sommighen anderen onghelerden, die daghelijcx die cruyden in die bosschen, ende op die velden soecken, ende dat huerlieden onre gheweest soude hebben, oft anders een noodeloose sorghe, die kennisse van den cruyden te leeren ende te ondersoecken. Ende hier duer es dese scientie, met veel dwalinghen hinderlijcke ende schadelijcke errueren, alzo besmet, ghescent ende verduyftert gheworden, dat somtijts fenijnighe ende quade Medecijsen, voor goede cruyden, den armen cranken siecken menschen inghegheuen sijn gheweest, als wy tot veel plaetsen van onsen cruydeboeck vermaent ende bewesen hebben, daer wy oock alsulcken dwalinghen hebben ghestraft. Maer dat dese meyninghe quaet es, bewijst claerlijck die maniere van den alder oudsten Medecijsmeesters, die gheen dinck nootsalijcker oft eerlijcker en hielden dan die ondersoeckinghe, ende kennisse van den cruyden. Want daer om zoo leesmen van Hippocrates prince ierste ende principael authuer van der Medecijsen, dat hy seer groote neersticheyt, sonderlinghen ende seer sorchvuldighen arbeit ghedaen heeft om goede ende oprechte cruyden te hebben. Ende dijsghelijcx oock van Galenus, Theophrastus, Dioscorides, ende som andere seer oude Medecijsmeesters, dat sy niet groote costen ende periculen in veerde landen ghereyft sijn gheweest, ende veel plaetsen duerwandelt, om oprechte kennisse van den cruyden en van den anderen simpelen te vercryghene, alzo dat daer aen goet te merken es, dat die scientie ende kennisse van den cruyden, alle medecijs seer nootelijck ende betaemelijck es, ende huer sonderlinge aencleefte. Want voorwaer alsulcken arbeit, diligentie ende neersticheyt en souden die ouders hier voortijts niet ghedaen hebben, waer dese scientie noodeloos ende tot der Medecijsen luttel dienstelijck, ghelijck oock voor ons sommighe andere gheleerde mannen ghescreuen hebbe, die oock alle Medecijs tot oeffeninghe van deser scientien, dat es tot kennisse ende neerstighe ondersoeckinghe van den cruyde verwecken ende vermanen. Duer toe doe, behulp, ende neersticheyt van den welken dese scientie wederom int licht ende kennisse ghecomen es, ende alsoo binnen corten iaren ghewassen, daghelijcx wast ende vermeerdert, dat schier in alle landen van kerstenrijk nu ter tijt niet alle veel gheleerde, ende andere cruytlijchebbers gheuonden worden, die in dese speculatie sonderlinghe ghenuchte ende recreatie neme, maer oock vele opghestaen sijn, die tot profijt, oorboort en voorderinge van dese scientie en van die conste van der Medecijsen schoone Cruydeboecken scrijuen ende wtgheuen, alzo dattet gheheel noodeloos ende te vergeefs oft verwaentelijck ghedaen soude moghen schijnen, naer alzo veel Cruydeboecken die daghelijcx voortcomen noch andere nieuwe wt te gheuen ende te maken, ten waere

a ij dat

Van Schoone am p1 Jacobus (1100)
Die Epistel.

Dat van den seluen onsen voorsaten veel schoone cruyden waeren achterghelaten ende vergeten, die tot onser kennisse gecomen sijn, ende oock van sommigen cruyden die oprechte namen ende waerheyt niet verclaert. Dewelck nochtans niet by hueren sculden oft negligentie toe ghecomen es, maer meest duer die dunsterheyt van den ouders, die van dat fatsoen van sommighen cruyden (gemerckt dat sy dyertijt seer wel ende al om bekent waren) seer luttel ende cort ghescreuen hebben, waer om dattet niet wel moghelijck en es, die selue wederom ter rechter kennisse ende tot hueren oprechten naemen te bringhen, dan by langhe inquisitien, neerstighe ondersoekinghe, ende duer tsegghen ghelijckenisse met veel andere dierghelijcke cruyden, dat van onsen voorsaten ende voorganghers die dese scientie ierst in licht wederom ghebrocht hebben, niet en heeft in alle cruyden kunnen ghedaen worden, om dat alsulcken ondersoekinghe den arbeyt dilighentie ende neersticheyt van velen gheleerden es eysschende, ende van luttel niet en kan ten eynde ghebrocht worden.

Aenghesien dan dat in onse kennisse noch veel cruyden ghecomen sijn, die tot noch toe van onsen voorsaten niet bekent oft bescreuen sijn gheweest, ende dat wy die gherechte waerheyt ende besceet van den sommighen hebben gevonden, die noch in twisfel stonden ende niet sekerlijck en waeren bekent, zoo heeft ons oock goet, nut, ende seer profijtelijck ghedocht, van den cruyden te scrijuen, ende eenen boeck wt te gheuen, in den welcken wy vervuult ende ghesuppleert hebben, dat van onsen voorsaten achterghelaten es, ende ghecorrigeert, verbeetert ende verclaert, dat sy twifelachtich gesluten hebben, oft niet naer die waerheyt bescreuen.

Ende desen arbeyt hebben wy te willigher ende te lieuer aenghenomen, om dat in die landen van hertswaerts ouere, tot noch toe niemant gevonden es gheweest, die van den cruyden iet ghescreuen ende int licht ghegheuen heeft, hoe wel nochtans dat in dese landen veel schoone ende seer profijtelijcke cruyden groeyen ende wassen, die noch seer qualijcken oft luttel bekent sijn, die seer goet waren in licht ende kennisse van alle gheleerde Medecijs ghebrocht, alzo dat wel betaemelijck ende oock tot voorderinghe van dat ghemeyn profijt ende welwaert es gheweest, dat hier te lande yemant soude wesen, die in kennisse ende licht bringhen soude die cruyden hier te lande wassende, ende die thoonen ende doen blijcken soude, dat dese scientie van den cruyden, die tot veel plaetsen nu wast, vermeerdert ende groot gheacht wordt, in dese landen niet veracht, verlaten oft versmaet en es als yemant by auentueren soude moghen meynen) maer oock grootelijck ende sterckelijck wast, in eere ghehouden (zoo dat behoort) ende seer neerstichlijck gheoeffent es. Dewelck niet beeter oft bequamer en kan worden ghedaen, dan duer dat wtgheuen van eenen Cruydeboeck.

Om welck te doene ons oock bouen die andere redenen, ghemoueert ende beweecht heeft, die vierighe liefde ende sonderlinghe affectie, die nu ter tijt veel eerlijcke wesselijcke ende rijcke personen tot deser scientie ende speculatie draghende sijn, alzo dat wy daer om oock desen onsen Cruydeboeck niet in Latijn, maer in ghemeyne Neerlandische tale hebben willen scrijuen ende wtgheuen, op dat hy alle cruytlijfhebbers, ende alzo wel den leecken van der Latijnscher sprake ignorant, als den gheleerden dienstelijck en voorboorlijck soude moghen wesen, hopende dat duer desen onsen Cruydeboeck, die sonderlinghe liefde, dilighentie ende neersticheyt van den cruytlijfhebbers alzo ghesterck ende vermeerdert sal wesen, ende dat dese scientie alzo wassen ende groeyen sal, dat sy tot volcomen kennisse ende volmaechtheit corts sal gheraken.

Ende aengaende desen Cruydeboeck, wy hebben in den seluen vergaert ende by huer gheslachten versaemt, niet alleen die cruyden in dese Neerlanden groeyende, maer oock meest alle andere vremde, die in der Medecijn groot voorboor ende gebruyck hebben. Van den welcken wy die gheheele historie in alsulcken maniere, forme ende ordene hebben begrepen alst best ende alderbequaemste was. Ierst hebben wy verclaert dat gheslacht daert behoorde. Ende daer naer dat fatsoen, wesen ende die ghestellenisse seer claerlijck bescreuen, daer meest altijt by ghestelt es die figure van den seluen cruyden seer constelijck naer dat leuen gheconterseyt, ende met hueren colueren
ende

Die Epistel.

en verwen wel ende perfectelijck afgeset. Een derden zoo hebben wy bewesen die plaetsen daer sy gheerne wassen, oft meest groeyen, ende daer by den tijt, als sy bloeyen, oft vruchten ende saet leueren. Een vierden zoo sijn die namen hier by ghestelt, niet alleen alzo sy in onse ghemeen tale ghenaeemt worden, maer oock die Griecxe ende oude Latijnsche namen met den anderen daer mede dat sy in die Apoteken ende onder die cruytliedhebbers bekent sijn, ende daer by oock die Hoochduytsche ende Franschoische namen. Daer wy somtijts aenghanghen hebben die oorsaken ende historien, daer die namen wt ghecomen ende ghesproten sijn, ghelijck daer afghescreuen hebben die oude Griecxe ende Latijnsche Poeten, die welcke seer ghenuchelijck ende plaissant om lesen ende weten sijn. Een laesten zoo hebben wy die natuere, cracht, werkinghe, ende van den quaden cruyden die hindernisse ende beeteringhe, wt den alder outsten, besten ende vernaemsten Medecijn meesters ende auctueren ghetrocken, ende daer by ghevuecht, met dat van ons by sekere experientie van sommighen cruyden ouer langhe iaren ghevonden es gheweest, daer mede wy die historie van elck cruyt ghesloten ende volyendi hebben.

Ende als wy desen onsen boeck ende arbeit wtgheuen souden, ende in tlicht laten comen, en ons niet behoorlijck ghedocht en heeft achter te laten die seer oude costume maniere, ende vsantie, van alle ghelcerden, die huer boecken altijt eenighe Coninghen, Coninghinnen, Princeen, Edele heeren oft Vrouwen, toe ghescreuen ende ghededicert hebben. Soo hebbe ick mijn alder Edelste Coninghinne, tot uwer Coninghinnelijcker Maiesteyts sonderlinghe ghenade ende Edelheyt ghekeert, en hebbe desen Cruydeboek uwer Coninghinnelijcker Maiesteyt, met alder ootmoet, onderdaenicheyt ende reuerentie toeghescreuen ende ghededicert, aen uwer Coninghinnelijcker Maiesteyts Edelheyt ende ghenade betrouwende, dat desen onsen arbeit ende Cruydeboek, uwer Coninghinnelijcker Maiesteyt aenghenaem wesen sal, ghemerckt dat uwe Coninghinnelijcke Maiesteyt sonderlinghe liefde ende affectie (als wy verstaen hebben) tot den cruyden draecht, ende daer in somtijts ghenuchte ende recreatie vindi, ghelijck oock hier voortijts ghedaen hebben seer Edele Coninghen, Coninghinnen ende Princeen, als Metridates Coninck van Pontus, daer dat Metridaet sijnen naem naer heeft. Lysimachus Coninck van Macedonien, Gentius Coninck van Slaunien: Arthemisia Coninghinne van Carien, ende meer andere vrome ende Edele heeren ende Princeen, den welken in dese uwe Coninghinnelijcke Maiesteyt es naervolghende.

Daer om zoo es onse oetmoedighe bede ende begheerte, dat uwe Coninghinnelijcke Maiesteyt belieuen wille, desen onsen Cruydeboek, alzo ghenadichlijck te ontfanghen, als hy van ons wt goeder ende ghetroower meyninghe ende ionst, met onderdanigher ende gantscher herten uwer Coninghinnelijcker Maiesteyt toeghescreuen ende ghededicert wordt.

Die almoghende God wil v Coninghinnelijcke Maiesteyt in ghesontheyt ende voorspoet bewaren, ende langhe tijt onderhouden. Int Jaer M.D. ende liij.

Uwer Coninghinnelijcker Maiesteyt
onderdanighe

Nembert Dodoens.

a iij

Nm

REMBERTI DODONÆI MECH-
LINIENSIS MEDICI, IN SEDVNDAM COM-
MENTARIORVM SVORVM DE STIRPIVM HIS-
toria editionem, ad studiosos Medicinæ
Candidatos præfatio.

STIRPIVM ac vniuersæ materiæ Medicæ cognitionem potentissimis Regibus, antiquissimis Heroibus, præstantissimis Medicis ac Philosophis olim in pretio habitam, vtilem ac necessariam Medicæ arti iudicatam, summo studio, nec minori diligentia excultam, adeo manifestum est, vt multis assertionibus opus non sit. Præsertim non paucis herbis Regum ac Heroum, qui has vel primi inuenerunt, vel in frequenti medendi vsu habuerunt, nomina retinentibus, vt Mithridatium, Eupatorium, Gentiana, Lysimachia, Achillea, Centaurium, Alcibiadium, Telephium, Arthemisia, aliæque plures: & veteres ipsos, atque inter eos Hippocratem Medicorum omnium longe principem, Galenum, nonnullosque alios, longinquas peregrinationes, cognoscendæ materiæ Medicæ causa suscepisse, & propria & aliorum scripta testentur.

Eandem verò scientiam, à posteriorum nostroque tempore vicinorum seculorum medicis ac philosophis, plane neglectam & contemptam fuisse, res ipsa quoque euidenter docet. Solæ enim illæ Medicinæ partes, ab illorum seculorum Medicis coli visæ sunt, quæ ex rationum physicarum fontibus deductæ, hinc dubitandi disputandi; vberem materiam præberent: aliæ verò, vsu atque experientia constantes, vt steriles ac ieiunæ spretæ. Cuiusmodi ipsa *Βοτάνικη* est, Physicarum rationum subsidium vel nullum vel exiguum admittens. Quamobrem eius omni notitia, mulieribus, herbarijs analphabetis, vel indoctis pharmacopœis relicta, indignum professione sua ac magnificis titulis parum decorum infelices illi Medici existimabant, cognoscendæ alicuius materiæ medicæ, herbæ aut stirpis causa, vel minimum operæ laborisque sumere: extra vrbes ad montes, conualles, prata, suburbanaque loca excurrere.

Tantam studiorum dissimilitudinem, fatalis ille seculorum ordo peperit, qui & maximas vrbes, potentissima regna, latissimè patentia imperia, & hanc Medicinæ partem, nonnullasque alias pessumdedit, ac propemodum extinxit. Vnde factum, vt quæ olim facillimè ac nullo propemodum negotio materiæ Medicæ ac Stirpium cognitio percipi poterat, difficilis ac obscura reddita sit.

Tradebant eam Dioscorides, Galenus, eiusque ætatis Medici, veluti per manus à maioribus acciperant, seruatim eousque nominibus, quæ magna ex parte incorrupta ad illorum tempora venerant.

Nobis ea felicitas denegata, multis modis veris ac genuinis appellationibus, corruptis, peruersis, fere abolitis, barbaris in earum locum suppositis, multo tempore intermissa Stirpium notitia, solis veterum descriptionibus relicta, ex quibus hæc disciplina & requirenda & restituenda est. Id quam difficile sit licet alio loco scripserimus, tamen hic repetere visum fuit non alienum.

Non leuis autem, difficultatis huius scientiæ, aut vna aliqua causa est, sed maximæ eæque præcipuæ duæ: innumera videlicet multitudo Stirpium, immensaque varietas: & eorum qui de harum historia, aut materia Medica scripta reliquerunt, breuitas, incuria, negligentia, subinde varia atque dissimilis apud diuersos descriptio: & vtinam non quorundam errores obscuritatem non exiguam in eam intulissent.

Stirpium siquidem herbarumque infinita sunt genera, variè per orbem terrarum sparsa immensa multitudo, vt non vno loco paucisque regionibus requirere eas liceat, sed ad eas omnes cognoscendas, omnium fere regnorum ac provinciarum peragratione, longi temporis peregrinatione opus videatur. Sunt nonnullæ quibusdam vel insulis dicatæ, vel regionibus propriæ, quæ in alia quævis loca transferri nequeunt, vel tellure cæloque mutatis mutantur, vt Theophrastus libro quarto ait. Aliæ pluribus quidem terris communes, non omnes tamen passim aut crebro obuiæ, sed certis tractibus peculiares, vel montibus scilicet, promontorijs, præruptis rupibus, saxosis aut nivalibus locis, collibus, densis syluis, vmbrosis lucis, arborum caudicibus, aruis, campestribus, apricis, læto pinguique solo, macro & sterili, humidis, viginosis, riguis, paludibus, stagnantibus aquis, fontibus, fluminibus, fluuiorum ripis, maris littoribus, scopulis, vel ipso denique mari addictæ. Harum autem istæ eandem fere ubique formam retinent, vel exiguam mutationem assument: illæ in diuersis regionibus pro cæli soli; varietate aliam formam & magnitudinem induunt. Quod segetum, fabarum, nucum, aliorumque apud Indos nascentium (si Herodoto fides) exemplis manifestum est, quorum longè maior magnitudo, quàm in Aegypto nascentium. Segetum enim culmi in

Medicinæ candidatos.

mi instar harundinum crassescunt: fabæ triplo maiores Aegyptijs: sesamum miliumque eximie magnitudinis: nuces tantæ molis ut miraculi loco in templis suspendantur. Strabo quoque in extremo Mauritanorum quodam tractu, iuxta creditum Nili exortum vitem tantæ crassitudinis nasci tradit, quam vix duo homines complecti queant: omnem herbam cubitalem: Staphylinorum, Hippomarathri, Scolymi caules duodenum cubitorum, crassitudine quatuor palmorum reperiri. Et tantus quidem Stirpium numerus, immensa latissimè sparsa multitudo, varia ac multiplex natura.

Auctorum verò ipsorum quanta fuerit negligentia, vel incuria in multarum præsertim vulgo notarum, formis differentiisque describendis, cum multarum extent nomina, quarum formæ non sunt expressæ, aut leuiter tantum descriptæ, nemo fere est qui ignoret, Ruellio idipsum scriptis suis testante.

Eosdem vero non semper conuenire, atque interdum inter sese dissidere, dum sub vno eodemque nomine alius aliam herbam vel fruticem designat, vel eandem alia nomenclatura exprimit, Dioscoridis cum Theophrasti aliorumque scriptis diligens collatio ostendit, suppedietabit & huius varietatis Historia nostra non pauca exempla.

Descriptiones verò quorundam erroribus esse conspersas, quod ad Plinianas attinet manifestissimum est, Leonici enim libri de Plinij erratis passim prostant, & omnes fere nostri seculi, qui de materia Medica aut Stirpibus scripsere, in redarguendis ac notandis Plinij lapsibus plurimi sunt.

Verum de Dioscoride id nemo forsitan expectauerit aut suspicatus fuerit, Galeni testimonio atque scriptis commendato. Reperiuntur tamen in eius commentarijs non exigui errores. Alias enim dissimilium Stirpium, eiusdem apud diuersos auctores nominis, delineationes in vnam historiam contrahit: alias eandem non iisdem nominibus nuncupatam, veluti membratim diuulsam diuersis locis describit, ut ijs commentarijs quos in Stirpium historias quæ apud Dioscoridem extant meditamur, ostensuros (si Deus vitam, valetudinem, ociumque concesserit) nos speramus.

Nec tamen hi errores impediunt, quo minus Dioscorides alijs omnibus longe præstet, cum omnes vel imperfectiorem multò historiam, vel pluribus, maioribus erroribus, ac fabulis, præstigiisque plena scripta reliquerint. Theophrastus reliquos omnes in suo scribendi genere superans, formas ex professo non descripsit, sed Stirpium multiplicem differentiam aliaque philosopho homine digna prosequi studuit. De Plinij scriptis quid iudicandum, iam scripsimus. Nicandri, *Ἰητακὰ καὶ ἀλεξιφάρμακα* solum reperiuntur. Apuleius de paucis tantummodo egit. Galenus, Paulus, Aëtius, figuras à Dioscoride expressas omiserunt. Alij veteres Græci & Latini, Philosophi, Medici, Poætæ, Historiographi, Architecti, Agriculturæ scriptores, Hippiastræ siue Veterinarij, quorum lectione ad quarundam plantarum notitiam peruenimus, non nili obiter quarundam meminerunt. Bithyni Iolæ, Heraclidis Tarentini, Crateuæ herbarij, Andreæ medici. Iulij Balsi, Nicerati, Petronij Nigri, Diodoti, Pamphyli, Manteæ, Apollonij antecessorum Dioscoridis & Galeni scripta, neque ad posteritatem peruenerunt, neque perfectum aliquid tradiderunt. Plerique horum anilibus fabulis aut præstigiaturis Aegyptijs, coniurationibusque pleni sunt: alij de vna alia qua materia, aut paucis tantum, ut Galenus scribit, egerunt: vniuersam verò materiam complecti non studuerunt.

Quibus de causis illorum omnium scriptis posthabitis, vni Dioscoridi summam laudem auctoritatemque Galenus tribuit, quam illi quoque deberi nemo negare potest, absque eius siquidem scriptis, Stirpium materiæque Medicæ cognitio restitui nulla ratione potest.

Non enim idcirco veluti parum utilis abdicandus aut reiiciendus quod in plerisque locis lapsus sit, cum nec Plinium multo grauius & pueriliter sæpe hallucinatum minimè negligi oporteat ad Stirpium notitiam plurimum conferentem. Neque enim eam ob causam de erratis eius cepimus admonere, sed ut huius scientiæ & studij difficultas ab omnibus intelligatur maiori que cum attentione, in stirpium cognitionem studiosi incumbant: diligentius omnes notas expendant: leuibus coniecturis contenti facile iudicium non promant: minus admirentur si post complures in hoc studio versatos, multa in notitiam nondum perducta adhuc lateant: plures quotidie exoriantur in restituenda hac Medicinæ parte laborantes, aut quod hi qui in lucem subinde nonnulla dedere, sententiam alicubi mutant. Nam hæc omnia, haud dubio, difficultati huius scientiæ: magis, quam negligentiae, incuriae, aut temeritati huius ætatis scriptorum accepta referre æquum est.

Si enim Dioscorides exercitissimus vir, qui multum studij, laboris, in Stirpium, materiæque Medicæ cognitionem impendit, eo seculo quo nomina magna ex parte incorrupta vulgo retinebantur, ipsarum notitia à maioribus accepta veluti per manus tradebatur, vel immenso numero, multiplici que earum varietate, vel auctorum imperfectis, varijs, fabulosis descriptionibus detentus, errorem vitare non potuit: qua ratione nunc quisquam, antiquis nomenclaturis ac appellationibus vix receptis, aut plurimum deprauatis, Stirpium cognitione longo tempore intermissa atque con-

Præfatio ad

tempta, in tanta veterum (vti diximus) negligentia, incuria, varietate, atque erroribus subinde implicata obscuritate, vel facile vel absque magno labore, diligentissima inquisitione earum notitiam consequi se posse sperabit?

Quum igitur tanta huius scientiæ vel magnitudo vel difficultas sit, vt non nisi diligentissimo omnium stirpium maturoq; examine, plurimorum veterum auctorum lectione exactissima, id est, multo labore, diutinis peregrinationibus, continuo studio comprehendi queat: ac fieri vix possit, vt his omnibus, vnius hominis aut paucorum vita diligentiaq; par sit. Citra omnem admirationem esse debet, post multos recentiorum in hac materia diligenter versatos, alios indies exoriri, qui hanc augere studeant, & nostros quoque de Stirpium historia libros prodire.

Nemine siquidem hanc scientiam ad perfectionem perducente, sed omnibus plurima prætermittentibus, occasio posteris relinquitur, priorum inuentis ac obseruatis plurima adijciendi atque stirpium cognitionem locupletandi. Quod recentiorum non paucis præstantibus, priuato studio, peregrinatione, aliâve occasione comperta in commune proferentibus, & mei officij fore iudicavi, vt eam quam existimabam me huic scientiæ posse accessionem facere, aut emendationem adhibere, in publicum mitterem, atque veræ Medicinæ Stirpiumq; studiosis communicarem.

Non frustra autem vel inutiliter hunc laborem vel recentiores vel nos suscepimus. Pertinet enim hæc scientia ad præcipuas & principes duas Medicinæ partes *διατητικὴν καὶ φαρμακτικὴν*. Illa victus ratione: hæc medicamentis sanitati hominis consulit: vtraque herbis, frugibus, stirpibus, earumq; seminibus, fructibus, radicibus, succis, veluti necessarijs & materia & instrumentis vtitur. Hæc enim vt plurimum, ad artis opera Medici vel impermixta, vel alijs aut inter se commixta adhibent. Si enim nemo illum bonum fabrum aut artificem dixerit, qui malleum, incudem aut ferrum, aliâve artis suæ instrumenta vel materiam nō nouerit: Medicum quis habebit doctum, qui Betam à Blito distinguere nesciat, in crassa supinaq; omnium Stirpium Medicæque materiæ ignorantia versetur.

At multum, fortasse dicet aliquis, inter medicum & reliquos artifices interest, neque enim manus medici operibus apponunt, sed veluti architecti tantum præcipiunt, omnem Stirpium & Medicæ materiæ notitiam, præparationem, variam mistionem pharmacopœis relinquunt.

Fatemur à multis annis medicos præparandorum miscendorumque pharmacorum morem omisisse, ac à veterum consuetudine recessisse, quos abunde constat nulla pharmacopœorum opera vsos, medicamenta etiam proprijs & discipulorum manibus miscuisse, neque vt pharmacopœi rursus fiant requiramus, & quærendis, terendis, tundendis, præparandis, miscendis medicamentis occupentur, sed Stirpium & materiæ Medicæ, quarum potissimum frequentior ac quotidianus vsus, notitiam exigimus: non secus ac in Architecto omnis materiæ ædificiorum cognitio requiritur. Qui enim eam ignorauerit, bonus Architectus esse non potest. Sic etiam neque doctus aut perfectus medicus, qui artis suæ materiam non cognorit. Quod si fabri ex non conuenienti ligno vel trabes vel ædium contignationes struant, Latomiluto pro cemento parietes compingant, aut reliqui artifices alijs modis imposturas moliantur, admittet aut dissimulabit hæc bonus Architectus? Non existimo quenquam fore, qui non putet harum rerum curam ad eum pertinere. Cur igitur conuiuebit Medicus, si pharmacopœus spuria legitimis genuinis adulterata, recentibus exoletis, calida frigidis, frigida calidis, alexipharmacis deleteria substituat, ac deficiente vno, alias hoc, modo illud, absque vlllo iudicio aut delectu supponat? Conuiuere autem cum huiusmodi imposturis aut grauissimis erratis oportebit, si huius scientiæ rudis ac imperitus fuerit, cum nulla ratione dolum deprehendere poterit.

Omnes igitur Medicinæ studiosos in hac Stirpium materiæque Medicæ notitia sese exercere conuenit, atque operam & diligentiam summam adhibere, vt harum cognitionem reliquis Medicæ artis partibus adiungant: veterum antiquissimorum, probatissimorumque Medicorum huius scientiæ studiosissimorum, vestigijs hac in parte insistant, ac Galeni clarissimi & maximæ auctoritatis medici, præceptis & consilio obsequundent, qui omnes Medicos & iuuenes artis candidatos ad Stirpium & Medicamentorum materiæ exactam notitiam admonet, atque incitat. Medicus (inquit lib. de antidotis primo) omnium Stirpium, si fieri potest, peritiam habeat, consulo: sin minus, plurium saltem quibus frequenter vtimur. Item tertio de Medicamentis secundum genera. Hinc puto bonæ indolis iuuenes incitatum iri, vt medicamentorum materiam cognoscant, ipsimet inspicientes, non semel aut bis, sed frequenter: quoniam sensibilibus rerum cognitio sedula inspectione perficitur. Et ibidem paulò infra: Vos ergo admoneo amici, vt in hoc quoque me sequamini si artis opera pulchrè obiri velitis. Nouistis enim quomodo ex omni natione, præstantissima quotannis medicamenta mihi adferantur, eò quod perditis illi omnigerarum rerum coemptores (Græci *ῥωποπώλας* vocant) varijs modis ea contaminant. Præstiterat fortassis non hos solum, sed multò magis etiam mercatores, qui illa aduehant, inculcare: atque his multò

Medicinæ candidatos.

multò magis ipsos herbarios: item nihil minus eos qui radicum liquores, succos, fructus, flores & germina ex montibus in vrbes conferunt. Hi liquidem omnium primi in eis dolum exercent. Quisquis igitur auxiliorum vndique copiam habere volet, omnis materiæ Stirpium, animalium & metallorum, tum aliorum terrestrium corporum, quæ ad Medicinæ usum ducimus, expertus esto, vt ex eis & exacta & notha cognoscat. Deinde in commentario meo, quem de simplicium medicamentorum facultate prodidi, sese exerceat. Nisi enim hoc modo instructus ad præsentis operis præsidia veniat, verbotenus quidem medendi methodum sciet, opus verò nullum ipsa dignum perficiet. Hactenus Galeni verba. Ex quibus manifestum est ac indubitatum relinquitur, hanc scientiam medico & vtilem, & necessariam, vt qui absque huius peritia nihil poscit medendo certi assequi, aut eximium quicquam ex arte præstare, herbariorum, myropolarum, pharmacopœorumq; dolis, imposturis, ac subinde crassa vel pertinaci ignorantia delusus. Quod omnes medicos, diligentissimè cauere cum salutis ac valetudinis suæ fidei concreditorum, tum propriæ existimationis causa, maximè decet.

Neque scientiæ huius difficultas, quæ ipsius pene immensam magnitudinem ostendit, quenquam ab eius studio abstertere debet, sed potius ad auxiliares ei manus conferendas omnes studiosos excitare, accendere, inflammare: ne tam necessaria humanæ vitæ scientia diutius vel neglecta, vel contempta iaceat, sed plurimorum communi labore atq; diligentia crescens, ad perfectionem veniat, ab interitu vindicetur, medicinæq; reliquis partibus adiungatur, ac veluti postliminio restituatur. Quò enim difficultatis ac magnitudinis scientia aliqua amplius habet, hoc magis bona ingenia in ea occupari libentius solent. Ignauorum existimatur in paruis ac facilibus versari: industriorū verò ac diligentū in grauibus, magnis, ac difficilibus. Paruæ ac faciles res nulli opinionē aut auctoritatē pariunt. Difficiles & magnæ honores & gloriā conferunt. Magnæ enim rei, quantumcunque quis possederit, participem fieri, non minima est gloria, vt Columella ait.

Sed vt ad hos de Stirpium cōmentarios veniamus. Contraxeramus in hos, quum primū edere remus, quicquid herbarum plantarumq; in cognitionem nostram venerat, Secunda hac editione seuera animaduersione adhibita, omnia recognouimus, pleraque mutauimus, nonnulla transulimus totum opus non exigua accessione locupletauimus & auximus, multarum Stirpium nemini quod sciam adhuc depictarum imagines adiecimus. Vtrobique formas omnium, quæ potuimus diligentia tradidimus: nomina Græca, Latina, officinis recepta, Germanica, Gallica, & nobis Brabantis ac vicinis Flādris aut Hollandis Frisijsve vernacula, singularum historijs adscripsimus: Temperamenta deinde ac vires ex probatissimorum Medicorum scriptis subiunximus, haud præteritis ijs quæ recentiorum experientia repperit, maximè earum quas in veterū cognitionem non venisse neoterici putant. Atque hæc omnia breuissimè complectentes non elementorum ordine stirpes digessimus, sed vel forma, vel viribus, vel alia ratione cōgeneres ac similes coniungere studuimus.

His autem describendis non tantum nostro studio vel, si quæ est, industria profecimus, sed antecessorum quoque scriptis plurimum adiuti sumus, Leoniceni videlicet, Hermolai, Manardi, Ruellij, Cordi vtriusque, Hieronymi Tragi, aliorumq; Leonharti Fuchsi imagines in priores nostros magna ex parte omnes recepimus (vt in ipsa imaginum nostrarum prima editione adiecta causa scripsimus) non sic tamen vt sententiam eius in omnibus sequeremur, sed adhibito iudicio & animaduersione, verisimiliorem amplecteremur.

In recognoscendis verò & noua accessione augmentandis, licet nostro labore plurimum creuerint, non tamen Petri Bellonij obseruationibus profecisse nos inficiari possumus: aut ex Petri Andreæ Matthioli commentarijs quædam mutuos. Quibus tamen multum pepercimus, propterea quod eæ, quas reliquimus, in conspectū nostrū non venissent. Annisi enim sumus ad hoc, vt vix alias describeremus, quàm oculis nostris aliquādo subiectas & conspectui exhibitas. Itaq; paucissimas ex eius commentarijs accepimus, idque fere non absque eius mentione, quæ videlicet propter naturæ affinitatem, vel nominis similitudinē cum alijs à nobis descriptis negligi vix poterant: vel in opinione apud nostros sic versabantur, vt aliena pro veris supponeretur. Quod si autem quæ aliæ sunt nobis cum Matthiolo communes, eas nostra cura depictas fuisse, figuræ magna ex parte aliæ, atque vernaculi commentarij prius quam Matthioli ad nos venirent editi, facile testabuntur. Nec defuit nobis locupletandis nostris Doctis. Andreas Lacuna, qui Corru dam & Palmam in opus nostrum intulit. Profuit etiā industria Caroli Clusij cognitioni vniuersæ materiæ Medicæ, tum ipsius artis studiosis. qui & raras quasdam stirpes nobis suppeditauit, & conuertendis commentarijs hisce in Gallicum Idioma, benignam ac diligētem suam operam exhibuit.

Reliquum est studiosi iuuenes, vt nostris hisce commentarijs, cum in Stirpium herbarumque cognitione facilius assequenda adiuti, tum huius scientiæ & Medicinæ partis non minimè, utilitate ne-

Epistola ad

te, necessitateque prouocati, excitatis, accensis, inflammatis animis, omni studio in hoc diligētissimè incumbatis, vt non solum quæ à nobis descriptæ sunt, ac per icones expressæ stirpes, in notitiam vestram veniant, verum etiam earum quæ apud veteres supersunt nondum satis notarum, ac vniuersæ materiæ Medicæ peritiam assequamini, vel saltem auctarium aliquod hætenus repertis ac traditis adiiciatis, quo multorum communi studio, maius ac maius incrementum hæc scientia accipiens, ad ἀκμὴν tandem ac perfectionem perueniat. Valete,
Mechliniæ Quinto Id. Iulias.

REMBERTI DODONÆI DE RE- COGNITIONE SVORVM COMMENTARIO- RVM AD LECTORES EPISTOLA CVM IMAGINVM eius parte altera olim edita.

VT VRVM omnino auguror candide Lector, vt simul ac nasutiores & morosiores aliqui, nostros de re Herbaria commentarios aut imagines viderint, studiū statim nostrum sint suggillaturi: quod post tam multos doctos viros, in hoc studij genere summa cum diligētia versatos, melius me aliquid inuenire, & eorum inuentis superaddere, posse sperauerim. Vbi vero in annotationes inciderint, quas hoc loco adiecimus, & in ijs quædam retractata, nonnulla in dubium reuocata à nobis offenderint, multo magis temeritatem nostram sint damnaturi: vt qui mox ab editione, aliam sententiam in nōnullis sequar, vel non satis perspecta atq; comperita in publicum dare voluerim. His responsum cupio, huic studio hoc vnicè proprium esse multorum operam atq; laborem desiderare: nempe in quo non exigua sit difficultas, nec minor varietas, quæ summam etiam diligentissimorum industriam fatigent. Infinita enim sunt stirpium, quæ vel sine nominibus, vel cum barbaris & peregrinis nobis sese offerūt genera, quibus vetera & antiqua reddere nomina instituti nostri præcipua & maxima pars est. Quarum etsi veteres Herbariæ rei & stirpium historiæ scriptores, differentias ac notas omnes, summa diligētia descriptas nobis reliquissent, impossibile tamē foret, de omnibus facile aut citra summum laborem & indefessum studiū, veritatem assequi, cum nō vno loco, sed per vniuersum orbē sparsas requirere & cognoscere oporteret. Non vno enim loco aut eadem in regione omnes pluresue, sed aliæ alijs vel regionibus vel locis addictæ sunt. Dictamnū Cretæ proprium est. Rha supra Bosphorū regiones & pauca aliæ suppeditāt. Thus Sabæorum gignit prouincia. Balsamum sola Palestina producit. Et vt plures tales regionibus quibusdam solis proprias prætereamus, ex his quæ in pluribus terris inueniuntur, nōnullæ nisi in conualibus proueniunt: sunt aliæ montibus familiares & propriæ. Amant hę aprica loca: illa vmbrosa aut dēsas syluas. Inter saxa, lapidosos locis, aut in præruptis rupibus reperiuntur quædam: aliæ in arborum caudicibus nascuntur. Lætum pingueq; solū desiderant nonnullæ: in sterili agro magis proficiunt aliæ. Delectant quasdam arua: alias vineta: illas horti: istas prata: nonnullæ in vlginosis & riguis oriuntur. Sunt quas temerè alio loco quam in maris littoribus requiras. Ad quas omnes cognoscendas & perquirendas cum præter diligentem veterum lectionē, diuturna & longi temporis per infinita loca, per omnes ferè orbis partes peregrinatione opus sit, multi labores sudoresq; perferendi, infinita pericula subeunda, fieri nō potest, vt vna hominis vita his omnibus satis sit, vt interim omittamus quam multa superueniūt incommoda, quæ peregrinandi occasionem aut adimunt aut multum impediūt, veluti bella incogniti diuersarum gentiū, ritus, mores & lingua, horridæ, incultæ, squalidæ regiones, & ad hæc maximè rerum vel publicarum, vel priuatarum & domesticarum curatio, aut ferendis maximis sumptibus impar fortuna. Nunc autem cum his omnibus grauissimis impedimētis, accedat etiā, quod veteres multarum stirpium veluti vulgo cognitarum formas nō expresserint: aliarum tam leuiter descripserint: vel attigerint, vt non videantur tradidisse: iam & in nōnullarum descriptionibus non vulgares sed maximi auctores varient, veluti in Asphodelo & alijs quibusdā, quis non summam in hac disciplina difficultatem esse affirmet, quæ multorum quantumuis industriorum & studiosorum indefessos labores & maximam diligentiam requirat: nec solum requirat verum etiam superet? Cum igitur tam infinita stirpium sunt genera, singulorumq; multiplices differentia, tam diuersa & natura & situ dissidentia in quibus gignuntur loca, quæ adire omnia nō solum difficile verum etiam impossibile fuerit, & ad hæc mutilæ, imperfectæ ac confusæ veterū descriptiones, vt propter hæc grauissima impedimenta, de absoluta stirpium cognitione desperandum videatur. Nulla certè præsentior via, commodior ratio, aut expeditius consiliū, quo hoc studiū, hæc scientia in lucem reuocari & crescere possit, quā vt multorum laboribus & lucubrationibus adiuues

Lectorem

adiuuetur. Plurimorum enim poterit industria quod paucorum nequit prestare opera. Dum enim hic quedam in lucem adfert, alij quedam adijciunt, nonnulla corrigunt, alia suppleant, non exiguum herbarum studium & simplicis medicinae cognitio incrementem capit. Hanc rationem videntur mihi insequuti Leonicens, Manardus, Ruellius, Cordus vterq; Musa, Tragus, Fuchsius, & quotquot in hac disciplina non omnino infelicitate hac ætate versantur. Neque enim quisquam istorum, aut stirpium historiam absoluit, aut perfectam sibi eius cognitionem vendicat: cum multas etiam de industria prætereant. Sed quod quisque sibi suo labore, sua industria per ocium peregrinatione inuenit, aut alia ratione cognouit, hoc in comune proferre, & veritatis amatoribus communicare studet, & quo quisque posterior hoc maiorem huic scientiæ accessionem facit, dum antecessorum opera ac laboribus etiã adiuuatur. Mouit certè nos & hæc ratio, cum enim multas stirpes in omnibus recentioribus desiderari animaduertissem, in quibusdam deceptos eos obseruasse, & non paucas me supplere & aliorum inuentis adijcere, nec non in quibus erratum videbatur, veritatem aperire posse sperasse, volui vt post multorum doctorum virorum qui in Stirpium historia versati sunt commentarios, mei quoque labores, mei conatus, in publicum prodirent, non quod laudem ac gloriam mihi hinc aliquam postulè, sed vt nostris inuentis & studijs aliquo etiam modo, stirpium herbarumq; cognitio & simplicis medicinae studium promoueretur. Desinant igitur morosi censores, frustra aut temere hunc laborem à nobis susceptum criminari, quando nostra industria & opera huic scientiæ non mediocris plantarum, fruticum ac arborum numerus accesserit, antea à nemine, quod sciam, recentiorum traditarum, præter omnes quæ ab errore vindicatæ sunt quarum non exiguus quoque numerus est. Quod vero paucula quedam, post editos commentarios à nobis retractentur, facit summa huius scientiæ & maxima, vt diximus, difficultas, quæ nos ita tenet Cimmerijs quasi tenebris immerfos, vt vix etiam summo studio, & frequenti ipsarum plantarum collatione, veritatem queamus inuenire. Si enim in ijs scientijs aut artibus (vt Socrates alicubi inquit) errores etiam subinde committantur, quæ vel ex naturalium rationem fontibus deducuntur, vel certis præceptionibus, regulis aut methodo constant, quo non tandem modo, in Herbaria disciplina, nullis regulis, nulla methodo firmata, ex naturalibus rationibus minimum, imo pene nullum subsidium admittente, sæpius & nolentibus, & non sentientibus nobis errores irrepent? Docent id scripta Leonicensi, Hermolai, Manardi, Cordi, Ruellij, Musæ, Tragi, Fuchsij & aliorum recentiorum, quorum iudicia vel à seipsis sæpius reuocata, vel ab alijs retractata & correctæ sunt. Non reputo me his diuinior, & ego homo sum, decipi & errare possum, præsertim in re tam multis de causis difficili ac obscura, vt si alicubi ferèdus aut dissimulandus est error, hic dissimulari & tolerari debeat. Quamobrè non tam pudet nos horum errorum, quàm pœnitet. Quando igitur mihi hoc comune cū alijs est, vt in quibusdam minus veritatem assequutus fuerim, nō habeo aliud præsentius remediū, quàm vt mihi ipsi medear meosq; errores ipse è medio sustollā. Et præstat sanè me mei ipsius correctorem esse, quouis alio, quamuis & aliorum animaduersiones non nisi æquissimo animo accepturus sum. Cū enim publicæ utilitatis causa hunc laborem susceperim, & eiusdè inter sit sicubi à me erratum, id ipsum corrigi ac notari, nulla in re magis mihi gratificari poterunt veritatis studiosi, quàm si nostra omnia ad examen ducant, cumq; veterum descriptionibus diligenter conferant, ac vbi me veritatem minus assequutum deprehenderint, amicè & synceriter admoneant. Atqui sic morosis & seueris istis censoribus responsum esto, quos optauerim ab ista calumniandi tentigine, & doctorum huius seculi scriptorum, suggillandi & reprehendi studio, ad meliorem frugem, & bonarum artium ac scientiarum studia conuersos, in hoc totos esse, & omnibus ingenij viribus certare, vt, vel mediocris eruditionis viros, doctrina æquent, si superare se posse diffidant. Cæterum quod ad annotationes istas attinet, sequuti in his sumus, secundam commentariorum nostrorum editionem, quam ob causam quedam retractauimus, de nonnullis videlicet aliter iudicantes, de alijs vel nostram vel aliorum huius ætatis doctorum virorum coniecturam indicantes: vnum aut alterum Dioscoridis locum aut vitiosum aut confusum ostendimus: figuras complures adiecimus, omnes videlicet quæ secundæ ac posteriori editioni accesserunt. Sunt autem ex his non pauce quidem nouæ, id est, antea aut prius non depictæ: nonnullæ infelicitate prius expressæ, nunc artificiosius & elegantius formatæ paucissimæ ex Doctissimi. Pet. And. Matthioli commentarijs translate, quas nempe cognatio vel similitudo cum alijs à nobis descriptis, non sinebat prætermitti, vt etiam in commentariorum nostrorum præfatione scripsimus, Nam à reliquis, quas forte alius in suos commentarios traduxisset propterea abstinuimus, quod in conspectum nostrum non venissent. Illud enim nobis in primis curæ fuit, vt quam paucissimas describeremus, quas non aliquando oculis coram cernere cōtigat, & maxima nouarum figurarum pars ad viuarum plantarum imitationem depingeretur, vt ipsæ stirpium descriptiones, & imagines alię nec aliorum similes facile testabuntur. Vale, atque presentibus frui, dum succisuiis horis ocium nacti, alia, his locupletiora, meditamur.

EX EPISTOLA EIVSDEM DO- DONÆI CVM PRIMA IMAGINVM

PARTE IMPRESSA, DE FVCHSII IMA-
ginibus in hos commentarios translatis.

Veterū ne-
gligētia &
incuria.

Neoterico-
rum leui-
tas.

Collatio
herbariæ
disciplinæ
cum Astro-
nomia.
Herbaria
scientia ab
vno absol-
ui non po-
test.

¶ Vſus autem ſum in hac imaginum & commentariorum meorum vernaculorum editione, partim noſtra opera industriaq; depictis circiter ducentis imaginibus, partim ijs, quæ antea à Leonharto Fuchſio editæ ſunt. Quod quidē admoneo ne quiſquam me plagij arguat, veluti alies na pro proprijs edentem: quamvis in hac ipſa imaginum editione multa non ſolum tranſpoſuerim, verū etiam immutauerim, alijs veriſimilioribus magisq; proprijs nominibus imagines ipſas notans. Hoc autem nō eo dico, quo operam & industriam Leonharti Fuchſij ſugillem aut vanam inutilemq; exiſtimem, nam laborem & conatum eius non poſſum non plurimum laudare, ſed vt ſtudioſi intelligant perdifficile eſſe de ſtirpibus iudicium, & in eo doctiſſimos & exercitatiſſimos viros labi atq; decipi. Quod non tam noſtri ſeculi doctorum culpa euenit, quam ſubinde veterum ſcriptorum incuria, qui multarum ſtirpium formas & differentias negligenter tractarunt, idq; vel quia olim optime notæ eſſent & nulla designatione egerent, aut quia ipſis deſuit cura omnes plātarū omnium notas differentiaſq; anxie ſcrupuloſeq; conſectari: quanvis & noſtræ ætatis ſcriptores vitio etiam non careant, obuſas quaſuis herbas ſtatim ad Dioſcoridis aliquot caput referre conantes, etiam ſi vix vel vna nota reſpondeat, leui quadam tantum coniectura contenti, quaſi nulla poſſet eſſe herba, nulla arbor, nullus frutex, quæ non ad aliquam Dioſcoridis diſcriptionem componi debeant, quaſiq; omnia à Dioſcoride pertractata eſſent, quæ ad ſtirpium genera pertinent.

¶ Volui autem Fuchſij imagines in opus meum & commentarios meos transferre, ijsq; quaſi meis vtī, non ſolum quia elegantes & bene formatae ſunt, verū potiſſimum, quia ſtudioſi huius diſciplinæ, iam ab aliquot annis his aſſueuerunt. Qui enim ex Fuchſij imaginibus herbas cognoſcere didicerunt, facilius eaſdem alijs donatas nominibus ex ijsdem figuris agnoſcent, quam ex nouis, quæ haud dubiè aliam faciem eſſent habituræ. Itaq; ſi omnes herbarum imagines nouæ eſſent, licet de eadem herba de qua Fuchſius egiſſem, de diuerſis tamen me agere exiſtimare po- tuiſſent, dubijq; heſiſſent, in herbarum ſtirpiumq; cognitione parum exercitati, quibus has imagines edo, vt harum adminiculo ad veram plantarum notitiam perueniant.

¶ Neq; vt ſpero, male habebit Fuchſium, quod illius imaginibus adiutus, ſtirpium cognitio- nem ampliorem reddiderim, & non infrugifera acceſſione locupletauerim: nam & ipſe ſuos labores, prædeceſſoribus ſuis acceptos refert, fateturq; vt ingenuum decet, ſe Leoniceſi, Manardi, Hermolai, Marcelli, Cordi, Tragi & Ruellij potiſſimum, opera proſeciſſe: quorum etiam ſcripta, vt & ipſius Leonharti Fuchſij non mediocrem laboris partem mihi ademerunt. Quid enim aliud quam verum fatear? Ea enim eſt huius ſcientiæ proprietas, vt aliena ope, prædeceſſorumq; industria, adiuuari & ad perfectionem deduci velit. Quare & eam cum Aſtronomia, ſæpe conſerendam exiſtimaui. Vt enim aſtrorum curſus à Timochare Alexandrino primum, inde Meneſlao, poſtea Hipparcho rudius obſeruati, deinde verò à Ptolomæo, cum ex ſuis, tum ex priorum obſervationibus certioribus legibus adſtricti, quos ſequentes Mahometh Aratenſis & Arzahel Hiſpanus in multis correxerunt, tandem verò ad ſummam, vt videtur, abſolutionem perducti, & ex omnium priorum obſervationibus certiſſimis regulis diſtincti à doctiſſimo viro Nicolao Copernico ſunt: ita & hæc diſciplina, ab his à quibus coli cœpta eſt, ad abſolutionem perducere non potuit, ſed multorum opera atq; industria eguit, eget, egebitq; donec tandem ad abſolutionem perducatur, à qua adhuc tantum abeſt, quantum reliqui in veteribus eſt, quod ad cognitionem nondum perductum ſit. Bona tamen ſpes eſt, breui ad abſolutionem hanc ſcientiam perducendam, cum multa hodie felicia ingenia ſint, quibus hæc res cordi eſt, & quæ in ea diligentiffimè verſantur, quibus ſpero & hunc meum laborem non ingratum futurum, & ad eruenda plura ſubſidium allaturum.

¶ Imagines igitur has cum breuiſſimis annotationibus editas, boni conſule Lector, ijsq; frue- re, donec maiora per ocium parauero. Dabo operam vt ea in publicum proferam, quæ ex re tua & omnium medicinæ ac Herbariæ diſciplinæ ſtudioſorum ſunt futura.

Vale Mechliniæ, Nonis Iunij.

Anno M. D. LIII.

A P P E N D I X

DE HIS QVI LATINE VSVS HERBARVM SCRIPSERVNT,

*et quando ad Romanos notitia earum peruenerit. Item de Herbarum inuentione, et
antiqua medicina, et quare hodie minus exerceantur earum remedia,
ex Plinij libro vicefimo quinto, capite secundo.*

Minus hoc quam par erat, nostri celebrauere, omnium utilitatum & virtutum rapacissimi. Pri-
musque & diu solus idem ille M. Cato, omnium bonarum artium magister, paucis duntaxat
attigit. Boum etiam medicamina non omitta. Post eum vnus illustrium tentauit C. Valgius, eru-
ditione spectatus, imperfecto volumine ad diuum Augustum, inchoata etiam præfatione re-
ligiosa, vt omnibus malis humanis illius potissimum principis semper medicetur maiestas. Ante
condiderat solus apud nos, quod equidem inueni, Pompeius, Lenæus, Magni Pompei liber-
tus, quo primum tempore hanc scientiam ad nostros peruenuisse animaduerto. Nam quam Mis-
thridates, maximus sua ætate regum, quem debellauit Pompeius, omnium ante se genitorum
diligentissimus vitæ fuisse argumentis preterquam fama intelligitur. Vni ei excogitatum, quoti-
die venenum bibere, præsumptis remedijs, vt consuetudine ipsa innoxium fieret. Primo inuen-
ta genera antidoti, ex quibus vnum etiam nomen eius retinet. Illius inuentum autumant, sanguis
nem anatum Ponticarum miscere antidotis, quoniam veneno viuerent. Ad illum Asclepiadis
medendi arte clari, volumina composita extant, cum sollicitatus ex vrbe Roma, præcepta
pro se mitteret. Illum solum mortalium Mithridaten. 22. linguis locutum certum est: nec de
subiectis gentibus vllum hominem per interpretem appellatum ab eo annis. 56. quibus regna-
uit. Is ergo in reliqua ingenij magnitudine medicinæ peculiariter curiosus, ab hominibus sub-
iectis, qui fuere pars magna terrarum, singula exquirens, scrinium commentationum harum
& exemplaria, effectusque in arcanis suis reliquit. Pompeius autem omni regia præda potitus,
transferre ea sermone nostro libertum suum Lenæum, grammaticæ artis doctissimum, iussit: vi-
tæque ita profuit non minus quam reipublicæ victoria illa. Præter hos Græci auctores medicinæ
prodidere, quos suis locis diximus. Ex his Euax rex Arabum, quid de simplicium effectibus ad
Neronem scripsit: Crateias, Dionysius, Metrodorus rone blandissima, sed qua nihil pene aliud
quam rei difficultas intelligatur. Pinxere namque effigies herbarum, atque subscribere effectus. Ve-
rum & pictura fallax est ex coloribus tam numerosis, præsertim in æmulatione naturæ, multum-
que degenerat transcribentiū fors varia. Præterea parum est singulas earum ætates pingui, cum
quadripartitis varietatibus anni faciem mutant. Quare cæteri sermone eas tradidere. Aliqui effi-
gie quidem indicata, & nudis quidem plerumque nominibus defuncti: quoniam satis videba-
tur, potestates vimque demonstrare quærere volentibus. Nec est difficile cognitu. Nobis certe, ex-
ceptis admodum paucis, contigit reliquas contemplari scientia Antonij Castoris, cui summa au-
toritatis erat in ea arte nostro æuo, visendo hortulo eius in quo plurimas alebat: centesimum æ-
tatis annum excedens, nullum corporis malum expertus, ac ne ætate quidem memoria, aut vi-
gore concussis. Nec aliud mirata magis antiquitas reperietur. Iuuenta iam pridem ratio est præ-
nuncians horas, non modo dies ac noctes, solis lunæque defectum. Durat tamen tradita persua-
sio in magna parte vulgi, veneficijs & herbis id cogi: in eo namque scæminarum scientiam præ-
ualere. Certe quid non repleuere fabulis Colchis Medea, aliæque, inprimisque Italica Circe, dijs
etiam adscripta? Vnde arbitror natum, vt Aeschylus è vetustissimis in poëtica re, refertam Itali-
am herbarum potentia proderet. Multique Circæios agros, vbi habitauit illa, in magno argumen-
to etiamnum durante in Marlis, à filio eius orta genere, quos esse domitores serpentium con-
stat. Homerus quidem primus doctrinarum & antiquitatis parens, multas alias in admiratio-
ne Circes, gloriam herbarum Aegypto tribuit, tum etiam cum rigaretur Aegyptus illa, non
autem esset, postea fluminis limo inuecta. Herbas certe Aegyptias à regis vxore traditas suæ He-
lenæ plurimas narrat, ac nobile illud Nepenthes, obliuionem tristitiæ veniamque afferens, & ab
Helena utique omnibus mortalibus propinandum. Primus autem omnium quos memoria no-
uit, Orpheus de his herbis curiosus aliqua prodidit. Post eum Musæus & Hesiodus Polion
herbam in quantum mirati sunt, diximus. Orpheus & Hesiodus suffitiones commendauere.
H O M E R V S & alias nominatim herbas celebrat, quas suis locis dicemus. Ab eo Py-
thagoras clarus sapientia, primus volumen de earum effectibus composuit: Apollini, Aesculas
pioque, & in totum dijs immortalibus inuentione & origine assignata: composuit & D E M O-
C R I T V S, ambo peragratis Persidis, Arabiæ, Aethiopiæ, Aegyptique magis. Adeoque
ad hæc attonita antiquitas fuit, vt affirmaret etiam incredibilia dictu. Xanthus historiarum
auctor, in prima earum tradidit, occisum draconis catulum reuocatum ad vitam à parente her-
ba, quam Balin nominat: eademque Tillonem, quem draco occiderat, restitutum saluti. Et luba
in Arabia herba reuocatum ad vitam hominem tradit. Dixit Democritus, credidit Theophra-
stus esse herbam, cuius contactu illatæ ab alite, quam retulimus, exiliret cuneus à pastoribus ar-
bore

A P P E N D I X

bori adactus. Quæ etiam si fide carent, admirationem tamen implent: coguntq; confiteri, multum esse, quod vero supersit. Inde & plærosq; video existimare, nihil non herbarum vi effici posse, sed plurimarum vires esse incognitas, Quorum numero fuit Herophilus clarus in medicina: à quo ferunt dictum, quasdam etiam fortassis calcatas prodesse. Obseruatum certe est, inflammari vulnera ac morbos superuentu eorum, qui pedibus iter confecerint. Hæc erat antiqua medicina, quæ tota migrabat in Græciæ linguas. Sed quare nunc non plures nascuntur causæ? Nisi quod eas agrestes, literarumq; ignari experiuntur, utpote qui soli inter illas viuunt. Præterea securitas quærendi, obuia medicorum turba. Multis etiam inuentis nomina desunt, sicut illi quam retulimus in frugum cura, scimusque defossam in angulis segetis præstare, ne qua auis intret. Turpissima causa raritatis, quod etiam qui sciunt, demonstrare nolunt, tanquam ipsis perituum sit quod tradiderint alijs. Accedit ratio inuentionis anceps. Quippe etiam in repertis, alias inuenit casus, alias (ut vere dixerim) deus. Insanabilis ad hosce annos fuit rabidi canis morsus, pauorem aquæ, potusque omnis afferens odium. Nuper cuiusdam militantis in prætorio mater vidit in quiete, ut radicem sylvestris rosæ, quam cynorhodon vocant, eblanditam sibi aspectu pridie in fruteto, mitteret filio bibendam in lacte (in Lusitania res gerebatur, Hispaniæ proxima parte) casuque accidit, ut milite a morsu canis incipiente aquas expauescere, superueniret epistola orantis ut pareret religioni: seruatusq; est ex insperato: & postea quisquis auxilium simile tentauit. Alias apud auctores cynorhodi vna medicina erat, spongiolæ, quæ in medijs spinis eius nascitur, cinere cum melle alopecias capitis expleri. In eadem prouincia cognoui in agro hospitis nuper ibi repertum dracunculum appellatum, caulem pollicari crassitudine, versicoloribus viperarum maculis, quem ferebant contra omnium morsus esse remedium. Alius est quem nos in priori volumine eiusdem nominis diximus, sed huic alia figura, aliudque miraculum exeuntis è terra ad primas serpentium vernationes bipedali fere altitudine, rursusq; cum iisdem in terram se condentis: nec omnino occultato eo apparet serpens, vel hoc per se satis officioso naturæ munere, si tantum præmoneret, tempusque formidinis demonstraret.

¶ *Alia herbarum laus, ex eodem Plinio libro vice simo septimo, capite primo.*

CRESCIT APVD me certe tractatu ipso admiratio antiquitatis: quantoque maior copia herbarum dicenda restat, tanto magis adorare priscorum in inueniendo curam, in tradendo benignitatem subit. Nec dubie superata hoc modo posset videri etiam rerum naturæ ipsius munificentia, si humani operis esset inuentio. Nunc vero deorum fuisse eam apparet, aut certe diuinam, etiam cum homo inuenerit: eandemque omnium parentem genuisse hæc & ostendisse, nullo vitæ miraculo maiore, si verum fateri volumus. Scythicam herbam a Mæotidis paludibus, & euphorbiam è monte Atlante, ultraque Herculis columnas, & ipso rerum naturæ defectu, parte alia Britannicam ex oceani insulis extra terras positis: itemque æthiopidem ab exusto sideribus axe, alias præterea aliunde vltro citroque humanæ salutis in toto orbe terrarum portari, immensa Romanæ pacis maiestate, non homines modo diuersis inter se terris gentibusq; verum etiam montes, & excedentia in nubibus iuga, pastusque pecorum & herbe quoque inuicem ostentant. Aeternum quæso deorum sit munus istud, Adeo Romanos, velut alteram lucem, dedisse rebus humanis videntur.

¶ *De laude Agriculturae ex Marco Catone initio operis sui.*

EST INTERDVM præstare populo, mercaturis rem quærere, ni tam periculosum fiet, & item scenerari, si tam honestum fiet: maiores enim nostri sic habuerunt, & ita in legibus posuerunt, furem duplici condemnari, sceneratorem, quadrupli. Quanto peiorem ciuem existimabant sceneratorem, quam furem, hinc licet existimari. Et virum bonum cum laudabant, ita laudabatur. Mercatorem autem strennum, studiosumq; rei querendæ existimo, verum, ut supra dixi, periculosum, & calamitosum. At ex agricolis, & viri fortissimi, & milites strennuissimi gignuntur, maximeque pius quæstus, stabilissimusque consequitur, minimeque inuidiosus, minimeque male cogitantes sunt, qui in eo studio occupati sunt.

¶ *Quod antiquis maximum studium Agriculturae fuerit, & de cultura hortorum singulari diligentia, ex Plinio libro. 18. capite primo.*

SEQVITVR natura frugum hortorumque ac florum, quæque alia præter arbores aut frutices benigna tellure proueniunt, vel per se tantum herbarum immensa contemplatione, si quis æstimet varietatem, numerum, flores odores, coloresque, & succos ac vires earum, quas salutis aut voluptatis hominum gratia gignit: qua in parte primum omnium patrocinari terræ, & adesse cunctorum parenti iuuat, quanquam inter initia operis defensæ. Quoniam tamen ipsa materia intus accendit ad reputationem eiusdem parentis & noxia, nostris eam criminibus

bus urgemus, culpamque nostram illi imputamus. Genuit venena, sed quis inuenit illa præter hominem? Cauere ac refugere alitibus ferisque satis est. Atque cum in arbores exacuant limentum cornua elephanti, & duro saxo rhinocerotis, & utroque apri dentium ficas, sciuntque ad nocendum se præparare animalia, quod tamen eorum tela sua excepto homine venenis tingit. Nos & sagittas ungimus, & ferro ipsi nocentius aliquid damus. Nos & flumina inficimus & rerum naturæ elementa. Ipsum quoque quo viuitur aërem in perniciem vertimus. Neque est ut putemus ignorari ea ab animalibus, quæ quidem quæ præpararent contra serpentium dimicationem, quæ post prælium ad medendum excogitarent indicauimus. Nec ab ullo præter hominem veneno pugnatur alieno. Fateamur ergo culpam, ne ijs quidem quæ nascuntur contenti: etenim quando plura earum genera humana manu sunt. Quid? non & homines quidem ad venena nascuntur? Atra hominum ceu serpentium lingua vibrat, tabesque animi contrectata adurit culpantium omnia, ac dirarum alitum modo, tenebris quoque & ipsarum noctium quieti inuidentiæ um gemitu (quæ sola vox eorum est) ut in auspicatarum animantium vice obuij quoque vetent agere, aut prodesse vitæ. Nec vllum aliud abominati spiritus præmium nouere, quam odisse omnia. Verum & in hoc eadem naturæ maiestas tanto plures bonos genuit ac frugi, quanto fertilior in ijs quæ iuuant aluntque: quorum æstimatione & gaudio nos quoque relictis æstuatione suæ istis hominum turbis, pergamus excolere vitam: eoque constantius, quo operæ nobis maior, quàm famæ gratia expetitur. Quippe sermo circa rura est, agrestesque vsus, sed quibus vita honosque apud præcos maximus fuerit.

¶ De ijs qui in agri & hortorum cura Romæ illustres fuerunt, ex Plinij libro
decimooctauo, capite tercio.

QVAE NAM ergo tantæ vbertatis causa erat? Ipsorum tunc manibus Imperatorum colebantur agri (ut fas est credere) gaudente terra vomere laureato, & triumphali aratore, siue illi eadem cura semina tractabant, qua bella eademque diligentia arua disponebant, qua castra, siue honestis manibus omnia lætius proueniunt, quoniam & curiosius fiunt. Serentem inueniat dati honores, Serranum, unde cognomen. Aranti quatuor sua iugera in Vaticano, quæ prata Quintia appellatur, Cincinnato viator attulit dictaturam, & quidem (ut tradit Norbanus) nudo plenoque pulueris etiamnum ore. Cui viator, Vela corpus, inquit, ut proferam senatus populi que Romani mandata. Tales tum etiam viatores erant, quibus id ipsum nomen inditum est, subinde ex agris senatum ducesque accersentibus. At nunc eadem illa vincti pedes, damnatæ manus, inscripti vultus exercent: non tamen surda tellure, quæ parens appellatur, colique dicitur & ipsa, honore hinc assumpto, ut nunc inuita ea, & indigne ferente credatur id fieri. Sed nos miramur ergastulorum non eadem emolumenta esse quæ fuerunt Imperatorum. Igitur de cultura agri præcipere principale fuit & apud externos. Siquidem & reges fecere Hieron, Philometor, Attalus, Archelaus: & duces Xenophon, & Pœnus etiam Mago: cui quidem tantum honorem senatus noster attribuit Carthagine capta, ut cum regulis Africæ bibliothecas donaret, vnus eius duodeviginti volumina censeret in latinam linguam transferenda, cum M. Cato præcepta condidisset, peritisque linguæ Punicæ dandum negotium: in quo præcessit omneis vir tum clarissimæ familiæ D. Syllanus, sapientiæ compositissimæ. Quos sequeremur prætexuimus in hoc volumine non ingrate nominando M. Varronem, qui octogesimum primum vitæ annum agens, de ea re prodendum putauit.

¶ Laus Agricolarum, & quæ obseruanda in agro parando, ex Plinij lib. 18. capite quinto.

FORTISSIMI viri & milites strenuissimi ex agricolis gignuntur, minimeque malè cogitantes. Prædium ne cupide emas. In re rustica operi ne parcas, in agro emendo minime. Quod male emptum est, semper pœnitet. Agrum paraturos, ante omnia intueri oportet aquarum vim, & vicinum. Singula magnas interpretationes habent, nec dubias. Cato in conterminis hoc amplius æstimari iubet, quo pacto niteant. In bona est, inquit, regione bene nitere. Attilius Regulus ille Punico bello bis consul, aiebat, neque fecundissimis locis insalubrem agrum parandum, neque effœtis saluberrimum. Salubritas loci non semper incolarum colore degitur, quoniam assueti in pestilentibus durant. Præterea sunt quædam partibus anni salubriat nihil autem salutare est, nisi quod toto anno salubre. Malus est ager, cum quo dominus luctatur. Cato inter prima spectari iubet, num solum sua virtute valeat qua dictum est positione. Ut operariorum copia prope sit, oppidumque validum: Ut nauigiorum euectus vel itinerum: Ut bene ædificatus & cultus. In quo falli plerosque video. Segniciem enim prioris domini pro emptore esse arbitrantur. Nihil est damnosius deserto agro. Itaque Cato, de bono domino melius emi, nec temere contemnendam alienam disciplinam: agroque ut homini, quamuis quæstuosus sit, si tamen & sumptuosus, non multum superesse. Ille in agro quæstuosissimam iudicat vitem: non frustra, quoniam ante omnia de impensæ ratione cauit. Proxime hortos irriguos: nec id sal-

so, si & sub oppido sint. Et prata, quæ antiqui parata dixere. Idemque Cato interrogatus, qui esset certissimus quæstus? respondit: Si bene pascat, quis proximuss? si mediocriter pascat. Summa omnium in hoc spectando fuit, ut fructus is maxime probaretur, qui quâ minimo impendio constitutus esset. Hoc ex locorum occasione aliter alibi decernitur. Eodemque pertinet, quod agricolam vendacem oportere esse dixit. Fundum in adolescentia conferendum sine cunctatione, ædificandum non nisi consito agro. Tunc quoque cunctanter, optimumque est (ut vulgo dixere) aliena infania frui, sed ita, ut villarum tutela non sit oneri. Eum tamen qui bene habiter, sæpius ventitare in agrum: frontemque domini plus prodesse quam occipitium, non mentiuntur.

¶ De hortorum cura, ex Plinio libro decimonono, capite quarto.

AB HIS superest reuerti ad hortorum curam, & suapte natura memorandam. Et quoniam antiquitas nihil prius mirata est, quam & Hesperidum hortos, ac regum Adonis & Alcinoi, itemque Pensiles, siue illos Semiramis, siue Assyriæ rex Cyrus fecerit, de quorum opere alio volumine dicemus. Romani quidem reges ipsi coluere. Quippe etiam superbus Tarquinius nuncium illum sæuum atque sanguinarium remisit ex horto. In duodecim tabulis legum nostrarum nusquam nominatur villa, semper in significatione ea hortus: in horti verò hæredium. Quam rem comitata est & religio quædam: hortosque & fores tantum contra inuidentiû fascinationes dicari videmus. In remedio saturnica signa, quanquam hortos tutelæ Veneris assignante Plauto. Iam quidam hortorum nomine in ipsa vrbe delicias, agros, villasque possident. Primus hoc instituit Athenis Epicurus, hortorum magister. Usque ad eum, moris non fuerat in oppidis haberi rura. Romæ quidem per se hortus ager pauperis erat. Ex horto plebi macellum, quanto innocentiore victu. Mergi enim credo in profunda satius est, & ostrearum genera naufragio exquiri: aues ultra Phasidem amnē, peti & fabuloso quidem terrore tutas, imo sic preciosiores. Alias in Numidia atque Aethiopia in sepulchris aucupari, aut pugnare cum feris, mandi ab eo cupientem quod mandat alius. At hercle, quam vilia hæc, quam parata voluptati satietatiq; , nisi eadē quæ ubiq; indignatio occurreret. Ferendū sane fuerit exquisita nasci poma, alia sapore, alia magnitudine, alia monstro, pauperibus interdicta: inueterari vina saccisq; castrari: nec cuiquam adeo longam esse vitam, ut non ante se genita potet. E frugibus quoque quoddam alimētum excogitasse luxuriam, ac medullam tantum earum, superque piltrinarum operibus & cælaturis viuere, alios pane procerum, alios vulgi, tot generibus usq; ad infimam plebem descendente annonæ, Etiamne in herbis discrimen inuentum est? Opesque differentiam fecere in cibo, etiam vno asse venali. Et in his aliqua quoque sibi nasci tribus negant, caule in tantum saginato, ut pauperis mensa non capiat. Syluestres fecerat natura corrudas, ut quisque demeterer passim. Ecce altilles spectantur asparagi. Et Rauenna ternis libris rependit. Heu prodigia ventris. Mirum esset non licere carduis pecori velci, non licet plebi, Aquæ quoque separantur. Et ipsa naturæ elementa vi pecuniæ discreta sunt. Hi niues, illi glaciem potant pœnasque montium in voluptatem gula vertunt. Seruatur alior æstibus, excogitaturque, ut alienis mensibus nix algeat. Decoquunt alias, quas mox & illas hyemant. Nihil itaque homini sic, quomodo rerum naturæ placet. Etiamne herba aliqua diuitijs tantum nascitur? Nemo sacros, Auentinosque montes, & iratæ plebis secessus circumspexerit? Mors enim certe æquabit quos pecunia superauerit. Itaque hercle, nullum macelli vectigal maius fuit. **R O M A E** clamore plebis incusantis apud omnes Principes, donec remissum est portorium mercis huius compertumque, non aliter quæstuosius censum haberi aut tutius, ac minore fortunæ iure, cum credatur pensio ea pauperum. Is in solo sponsor est, & sub die redditus, superficiésque cælo quocunque gaudens. Hortorum **C A T O** prædicat caules. Hinc primum agricolæ existimabantur prisca, & sic statim faciebant iudicium, nequam esse in domo matremfamilias (etenim hæc cura scæminæ dicebatur) ubi indiligēs esset hortus. Quippe carnario aut macello viuendum est, nec caules ut nunc maxime probabant, damnantes pulmentaria quæ egerent alio pulmentario. Id erat oleo parcere. Nam carnis desyderia etiam erant in exprobratione. Horti maxime placebāt, quia non egerent igni, parcerentque ligno. Expedita res & parata semper, vnde & acetaria appellabantur, facilia concoqui, nec oneratura sensum cibo, & quæ minime accederent ad desyderium panis. Pars eorum ad condimenta pertinens, fatetur domi versutam fieri solitam, atque non Indicum piper quæsitum, quæque trans maria petimus. Iam quoque in fenestris suis plebs vrbana in imagine hortorum quotidiana oculis rura præbebant, antequam præfigi prospectus omnibus coëgit multitudinis innumeræ, sæua latrocinatio. Quamobrem sit aliquis & his honos, neue auctoritatem rebus vilitas adimat, cum præsertim etiam cognomina procerum inde nata videamus, Lactucinosque in Valeria familia non puduisse appellari: & contingat aliqua gratia, operi curæque nostræ: Virgilio quoque confesso, quam sit difficile verborum honorem tam paruis perhibere. Hortos villæ iungendos non est dubium, riguosque maxime habendos, si contingat profluo

A P P E N D I X

huo amne. Si minus, è puteo pertica, organique pneumaticis, vel tollenonum haustu rigandos. Solum proscindendum a fauonio, in autumnum præparandum est post quatuordecim dies, iterandumque ante brumam. Octo iugerum operis palari iustum est. Fimum tres pedes alte cum terra misceri, areis distingui, easque resupinis puluinorum toris ambiri singulis tramitū sulcis, quæ detur accessus homini, scatebrisque decursus.

In his hortis nascentium alia bulbo commendantur, alia capite, alia caule, alia folio, alia vtroque, alia semine, alia cortice, alia cute, aut cartilagine, alia carne, alia tunicis carnosis. Aliorum fructus in terra est, aliorum & extra, aliorum non nisi extra. Quædam iacent crescuntque, ut cucurbitæ & cucumis. Eadem & pendent, quanquam grauiora multo etiam ijs quæ in arboribus gignuntur. Sed cucumis cartilagine. Cortex huic vni maturitate transit in lignum. Terra conduntur raphani, napique: & rapa, atque alio modo inulæ, fiser, pastinacæ. Quædam vocabimus ferus lacea, ut anethum, maluas. Namque tradunt auctores in Arabia maluas septimo mense arborescere, baculorum usum præbere extemplo. Sed & arbor est malua in Mauritania Lixi oppidi æstuario, ubi Hesperidum horti fuisse produntur. 200. passum ab oceano, iuxta delubrum Herculis, antiquis Gaditano ut ferunt. Ipsa altitudinis pedes, 20. crassitudinis, quam circumplecti nemo possit. In simili genere habebitur & cannabis. Nec non & carnosæ aliqua appellabimus, ut spongas in humore pratorum enascentes. Fungorum enim callum, in ligni arborumque natura diximus, & alio genere tuberum paulo ante.

¶ Ratio rigandorum hortorum, & quæ translate meliora fiant. Item de succis hortensiorum & saporibus, ex Plinio lib. 19. capite duodecimo.

HIS HORAE rigandi matutina atque vespæra, ne inferuescat aqua sole. Ocimo tantum & meridiana etiam. Satum celerrime erumpere putant inter initia feruenti aqua aspersum. Omnia autem translata meliora grandioraque fiunt, maxime porri, napique. In translatione & medicina est, desinuntque sentire iniurias, ut gethyum, porrum raphani, apium, lactucæ, rapa, cucumis. Omnia autem syluestria fere sunt & folijs minora & caulibus, succo acriora, sicut cunila, origanum, ruta. Solummodo ex omnibus lapathum sylvestre melius. Hoc insatiuum rumex vocatur, nasciturque fortissimum. Traditur semel satum durare, nec vnquam vitari, terra maxime iuxta aquam. Vfus eius cum ptisana tantum in cibis leuiorem gratioremque saporem præstat. Sylvestre ad multa medicamenta vtile est. Adeoque nihil omisit cura, ut carmine quoque comprehensum repererim, in fabis caprini fimi singulis cauatis, si porri, erucæ, lactucæ, apij, intubi, nasturtij semina inclusa serantur, mire provenire. Quæ sunt syluestria, eadem in satuiis sicciora intelliguntur & acutiora. Namque & succorum saporumque dicenda differentia est, vel maior in his quam pomis. Sunt autem acres cunilæ, origani, nasturtij, sinapis. Amari, absinthij, centaureæ. Aquatiles, cucumeris, cucurbitæ, lactucæ. Acuti tantum cunilæ. Acuti & odorati, apij, anethi, sceniculi Salsus tantum è saporibus non nascitur, alioquin extra insidit pulueris modo, & circulis tantum aquæ, ut intelligatur vana, ceu plerumque vitæ persuasio. Panax Piperis saporem reddit, magis etiam siliquastrum, ob id piperitidis nomine accepto. Libanotis odorem thuris, murrha myrrhæ. De panace abunde dictum est. Libanotis locis putridis & macris ac roscidis seritur semine. Radicem habet olusatrici, nihil à thure differentem. Vfus eius post annum stomacho saluberrimus. Quidam eam nomine alio rosmarinum appellant. Et smyrnium olus seritur iisdem locis, myrrhamque radice resipit. Eadem & siliquaestro satio. Reliqua a cæteris odore & sapore differunt, ut anethum. Tantaque est diuersitas atque vis, ut non solum aliud alio mutetur, sed etiam in totum auferatur. Apio eximi in coctis obsonijs aceto, in eodem cellario in saccis odorem vino grauem. Et hæcenus hortensia dicta sint, ciborum gratia duntaxat. Maximum quidem opus in iisdem naturæ restat, quoniam proventus tantum adhuc, summasque quasdam tractauimus. Vera autem cuiusque natura non nisi medico effectu prænosci potest, opus ingens occultumque diuinitatis, & quo nullum reperiri possit maius. Ne singulis id rebus contexeremus iusta fecit ratio, cum ad alios medendi desideria pertinerent, longius vtriusque dilationibus futuris si miscuissemus. Nunc suis quæque partibus constabunt, poteruntque a volentibus iungi.

¶ De morbis hortorum, & remedijs circa formicas, & culices, ex Plinio lib. 19. capite decimo.

MORBOS HORTENSIA quoque sentiunt, sicut reliqua terræ fata. Namque & Ocimum se necat, degeneratque rite in Serpillum, & sisymbrium in calamintam. Et ex semine brassicæ veteris, rapæ fiunt. Atque inuicem enecatur cyminum ab imo dorso, nisi repurgetur. Est autem vnicaule, radice bulbo simili, non nisi in solo gracili nascens. Alias priuacim cymini morbus, scabies. Et ocimum sub canis ortu pallefcit. Omnia vero accessu mulieris menstrualis flauescunt. Bestiolarum quoque genera innascuntur, Napis culices, raphano eru-

A P P E N D I X

ca, & vermiculi. Item lactucis & oleri. Vtrisq; hoc amplius, limaces & cochleæ. Porro vero priuatim animalia quæ facillime stercore iniecto capiuntur condentia in id se. Ferro quoque non expedere tangi rutam, cunilam, mentâ, ocimum, auctor est Sabinus Tiro in libro Cepuricon, quæ Mæccenati dicauit. Item contra formicas non minimum hortorum exitium, si non sint rigui, remedium monstrauit, limo marino, aut cinere obturatis earum foraminibus. Sed efficacissime heliotropio herba necantur. Quidam & aquam diluto latere crudo inimicam eis putant. Naporum medicina sunt, siliquas vna seri, sicut olerum cicer. Arcet enim erucas. Quæ si omisso iam natæ sint, remedium absinthij succus decocti inspersus & sedi, quam aizoum vocant, genus hoc herbæ diximus. Semen olerum si succo eius madefactum seratur, olera nulli animalium obnoxia futura tradunt. In totum vero nec erucas, si palo imponantur in hortis ossa capitis ex equino genere fœminæ duntaxat. Aduersus erucas & cancrum fluuiatilem in medio horto suspensum auxiliari narant. Sunt qui sanguineis virgis tangant ea, quæ nolunt his obnoxia esse. Infestant & culices hortos, riguos præcipue, si sunt arbusculæ aliquæ. Hi galbano accenso fugantur.

¶ De inuestigandis qualitatibus Herbarum ex colore, odore, & succis ex Plinij lib. 21. cap. 7.

TRoianis temporibus ei iam erat honos. Et hos certe flores Homerus treis laudat, loton, crocon, hyacinthum. Omnium autem odoramentorum, atque adeo herbarum differentia est in colore, & odore, & succo. Odorato sapor raro vlli non amarus, e contrario dulcia raro odorata: itaque & vina odoratiora mustis, syluestria magis omnia satius. Quorundam odor suauior è longinquo est, propius admotus hebetatur, vt violæ. Rosa recens à longinquo olet, sicca propius. Omnis autem verno tempore acrior, & matutinis. Quicquid ad meridianas horas diei vergit, hebetatur. Nouella quoque vetustis minus odorata. Acerrimus tamen odor omnium æstate media. Rosa & crocum odoratiora, cum serenis diebus leguntur. & omnia in calidis magis quam in frigidis. In Aegypto tamen minime odorati flores, quia nebulosus & roscidus aër est à Nilo flumine. Quorundam suauitati grauitas inest. Quædam cum virent non olent, propter humorem nimium: ut buceros, quod est scœnum græcum. Acutus odor non omnium sine succo est, vt violæ, rosæ, croco. Quæ vero ex acutis succo carent, eorum omnium odor grauis, vt in lilio vtriusque generis. Abrotonum & amaracus acres habent odores. Quorundam flos tantum iucundus, reliquæ partes ignauæ, vt violæ ac rosæ, Hortensium odoratissima quæ sicca, vt ruta, menta, apium, & quæ in siccis nascuntur. Quædam vetustate odoratiora, vt cotonea, eademq; decerpta, quam in suis radicibus. Quædam nō nisi defracta, aut ex attritu olent. Alia non nisi detracto cortice. Quædam vero non nisi vsta, sicut thura, myrrhæq;. Flores triti omnes amariore quam intacti. Aliqua arida diutius odorem continent, vt melilotos. Quædam locum ipsum odoratiorem faciunt, vt iris, quin & arborem totam cuiuscumque radices attingunt. Hesperis noctu magis olet, inde nomine inuento. Animalium nullum odoratum, nisi de pãtheris quicquam dictum est, si credimus.

Buceros, scœnum græcū

¶ Quibus temporibus maxime legenda sunt herbæ, ex Dioscoridis præfatione.

VERVM IN PRIMIS curam impendere oportet, vt suis temporibus singula & demetantur, & recondantur. Intempestiue enim decerpta, conditæ, aut nullo, aut euanido munere funguntur. Serena etenim cœli constitutione demetenda sunt. Magni siquidem refert inter colligendum, si vel squallores, vel imbres infesti sint: quemadmodum si loca in quibus prodeunt cliuosa, & ventis exposita sint, & perflata, frigidaque, & aquis carentia in his enim locis vires eorum longe validiores intelliguntur. Contra, quæ in campestribus, riguis & opacis, cæterisque locis a vento silentibus nascuntur, plærunque degenerant, & minus viribus valent: multoque magis, si non suis horis peropportune colligantur, aut si per imbecillitatem intabuerint. Neque ignorandum, quod sæpe præcoci, aut serotina loci natura, aut anni clementia, maturius, aut celerius adolescunt. Nonnulla propria vi hyeme florent & folia pariunt, quædam bis anno florifera. Quare cui in animo est, horum peritiam assequi, necesse est ijs prima germinatione solo emergentibus, adultis, & senescentibus adesse. Nam qui pullulanti herbæ duntaxat assistit, adultam cognoscere non potest: neque qui adultam tantum inspexerit, nuper erumpentem noscet. Quo fit, vt propter mutatam foliorum faciem, caulium proceritates, florum, seminisque magnitudinem, nonnulli qui olim has ætatum varietates non perspexerunt, magno in errore versentur. Quæ causa etiam nonnullis scriptoribus imposuit, qui herbas quasdam, verbi gratia, Gramen, Quinquefolium, & Tussilaginem, emittere florem, fructum, & caulem negant. Ergo qui sapius ad visendas herbas, & earum loca se cõtulerit, earum cognitionem maxime consequetur. Scire etiamnum conuenit, sola ex herbaceis medicaminibus Veratri genera, nigrum inquam & candidum, multis edurare annis: reliqua a trimatu inutilia. Quæ vero ramis scatent, sicut Stichas, Trixago, Polium, Abrotonum, Seriphium, Absinthium, Hyssopum, & alia id genus semine pregnantia, demetantur, Flores quoque antea quam sponte sua desidant, Fructus autem vt maturi ex-

cuti-

APPENDIX

cutiantur necesse est, & semina ubi siccari cœperint, priusquam defluant, Herbarum succus, & fo-
liorum elici debet, germinantibus adhuc cauliculis. Lac & lachrymæ excipiantur, inciso per ado-
lescentiam caule. Radices, & liquamenta, corticisue, vt recondantur, eximere conuenit, cum her-
bæ suis folijs exuuntur. Siccantur etiam expurgatæ inibi, locis asperginem non redolētibus: sed
quæ luto, aut puluere sunt obsitæ, aqua elui debent. Flores, & omnia quæ iucundum odorem ef-
fiant, arculis tiliaceis nullo situ obductis reponantur. Nonnunquam charta, aut folijs semina, vt
perennent, apte inuoluuntur. Liquidis medicaminibus densior materia, argentea, vitrea, aut cor-
nea conuenit. Fictilis, etiam si modo rara non sit, accommodatur, & lignea, præsertim è buxo: sed
ænea vasa liquidis oculorum medicamentis, quæ aceto, pice liquida, aut cedria componuntur.
Adipem autem & medullas stagnis vasis recondi conuenit.

APPENDIX SECVNDAS QVALI- TATES SIMPLICIVM MEDICAMENTORVM

OSTENDENS, MEDICIS ET CHIRVRGIS PERV-
TILIS A STUDIO SO QVODAM HISCE

commentarijs superaddita.

<i>¶ Maturatiua, Siue Suppuratiua.</i>		Chamomilla	Mastix.
Aqua tepida	Maluauci & radix, &	Eupatorium	Opponax
Oleum dulce	semen	Melilotum	Galbanum
Storax liquida	Pinguedines cōmunes	Armoniacum	Adeps caprinus
Frumentum cum o-	Farina tritici	Altheæ radix	Adeps porcinius
leo pauco	Oleum & aqua coctū	Olea vetera, & calida	Storax liquida
Sudor hominis	Viola	Oleum liliorum	Abinthium Bdellium.
Semen lini	Butyrum	<i>¶ Apertiua.</i>	
Sticas	Frumentum cum aqua	Capparis	Acorus
Succus Sambuci	Hydromel tepidum	Vrtica	Rhaphanus
Malua	Saliua hominis ieiuni	Iris	Cuscuta
Fœnogræcum	Pinguedo porci	Sambucus	Asparagi
Lapdanum	Cepæ	Apium	Cinnamomum
Anethum.	Medulla panis cum	Scolopendria	Asarum
Farina lini, & oleum	oleo, & aqua.	Hyssopus	Lacca
<i>¶ Mundificatiua, & Abstersiua.</i>		Aristolochia	Petroselinum
Elleborus albus	Semen atriplicis	Squinantum	Abrotanum
Lupini	Frumentum	Aphodylli.	Colocasia
Amygdalæ amaræ	Diptamus	Gentiana	Rubus
Aes vitum	Vinum dulce	Costus	Brustius
Sigillum Salomonis	Anethum	Peucedanum	Capillus Veneris
Mastix	Calamentum	<i>¶ Fortius apertiua.</i>	
Myrrha	Rhaphanus	Ciclamen	Omnia fella
Iris	Sticas	Allium	Oleum liliorum
Farina hordei	Spuma maris	Cepæ	Amurca
Farina fabarum	Coctana	Oleum de auelanis	Oleum petroleum.
Agaricus	Rubea tinctoris	<i>¶ Extractiua.</i>	
Vitriolum	Prassium	Serapinum	Sulfur
Thus	Cucumer	Asa fœtida	Petroleum
Cerusa	Sapa	Magnes	Tapfia
Mumia	Lac mulieris	Maiorana	Armoniacum
Pix liquida	Liquiricia	Diptamus	Lolium
Tamariscus	Scorodon	Apium	Aristolochia
Cassia fistula	Tapfia	Animalium stercora	Radix cannæ
Eupatorium	Staphisagria	Pyretrum	Ciclamen.
Orobis	Semen melonis	<i>¶ Incarnatiua.</i>	
Pineæ	Mel Tamarisci	Thus	Aspalathus
Fumus terræ	Gentiana	Iris	Semen atriplicis
Porrum	Asphaltus.	Lythargyrion	Aloë
		Arnoglossa	Orobis
<i>¶ Mollificatiua.</i>			b iiij Oryza

A P P E N D I X

Oryza	Plumbum	Agaricus	Radix marathri.
Symphiton	Mel	<i>¶ Sedativa doloris.</i>	Petroleum
Cerula	Cinis tamarisci,	Cerefolium	Sambucus
	<i>¶ Incisiva.</i>	Chamomilla	Althea
Scylla	Nitrum	Se. lini	Pinguedines calidæ
Scorodon	Mel	Hermodactyli	Nalturcium
Eupatorium	Cepæ	Ruta	Stercus columbinum
Cypirus	Ius cicerum	Thus	Oleum nucum
Chamædryz	Ius lentium	Carui	Opoponax
Chamæpithys	Ius ordei	Pyretrum	Castoreum
Pipernigrum	Acetum	Sinapi	Leuisticus
Ruta	Subtilia acida.	Afa foetida	Maiorana
	<i>¶ Attenuativa.</i>	Serapinum	Petroselinum
Aphodylli	Stercus muris	Oleum oliuarum	Euforbium
Cuscuta	Tapfia	Nigella	Furfur
Abrotanum	Cinnamomum	Carpobalsamum	Galbanum.
Aristolochia	Pix liquida	<i>¶ Mordicativa & Caustica.</i>	
Acetifex	Hyssopus	Porrum	Pyretrum
Narcissus	Armoniacum	Sal gemmeus	Cantharides
Pineæ	Oleum balsami	Arsenicum	Piper
Cicuta	Cupressus	Cepe	Elleborus.
Carica	Genciana		<i>¶ Indurativa.</i>
Flores vini	Mentastrum	Psyllium	Solatrū Papauer
Mastix	Iris	Semperuium	Mandragora
Ruta	Euforbium	Hyoscyamus	Aqua lactucæ
Sabina	Ameos se	Portulaca	Tribuli.
Sticas	Afa foetida		<i>¶ Repercussiva.</i>
Semen lini	Agnus castus		Plumbum
Vux passæ	Arnomum	Cimolia	Solatrum
Calamentum	Galbanum	Rosa	Papauer
Petroleum	Opoponacum	Barba Iouis	Memitha
Pix naualis	Plumbum	Galla	Semperuium
Eupatorium	Chamepithys	Lilium	Hypocystis.
Fœnogræcum	Capparis.	Glandes	Acacia
Grana citri	Eruca herba, & se-	Hyoscyamus	Balaustium.
Nitrum	men.	Myrtus	<i>¶ Opilativa, & obstrucliva.</i>
Semen vrticæ	Furfur	Panis azymus	Omnes cibi crassi
Sambucus	Genciana	Amylum	Pinguedines
Scolopendria	Malobathrum	Dactyli	Cafeus.
	<i>¶ Rarificativa.</i>		<i>¶ Constrictiva.</i>
Oleum vetus	Abrotanum	Balaustia	Gallæ
Afa foetida.	Viçtriolum	Ferrugo	Sanguis columbæ
Melilotum	Rosmarinus	Corallus albus	Cinis cornu vaccini.
Chamomilla	Costus	Terra sigillata	Plantago
Absinthium.	Anisum	Tucia	Thus, quod etiam con-
Radix sambuci	Fœnogræcum	Hyacinthus	solidat.
Ruta agreßis	Farina hordei	Pentaphyllon	Gummi Arabicum
Althea		Stercus asini	Argilla
<i>¶ Diaphoretica, id est, penetrativa & resolutiva.</i>	Armoniacum	Hæmatites	Atramentum vltum
Mentastrum	Se. vrticæ	Dragaganthum	Hypocystis
Ruta.	Sauina	Fabæ	Alumen
Pyretrum	Mel	Filtrum vltum	Virga pastoris
Pix vtraque	Cepe	Gypsum	Acacia
Galbanum	Raphanus	Antimonium	Sumach
Brionia	Furfures	Poma cupressi	Sanguis vaccineus
Sal	Balaustium	Cinis aromatum	Pili leporis
Ficus sicca.	Abrotanum	Mumia Myrtus	Succus salicis
Pralsium			<i>¶ Constrictiva.</i>

A P P E N D I X

¶ Constrictiua Alui.

Cydonia mala	Semen papaueris nigri.
Corna	Lentes
Sorba	Sumachus
Gallæ	Spodium
Hypocystis	Berberis
Maltix	Caules
Mora celsi immatura	Pyra immatura
Myrulli	Mala Pontica
Menta cum aceto	Bolus Armenus
Acacia	Lac asinæ
Rosæ	Amylum
Alumen	Corallium
Sanguis draconis	Plantago
Balaustia	Lac caprinum
Interior cortex casta- nearum	Dragagantum
Coagulum leporis	Caseus
Folia cupressi	Hepata animalium in aceto elixa
Lithargyrium	Terra sigillata
Fabæ.	Milium

¶ Cicatrizatiua, siue Consolidatiua & induratiua cutis.

Aloë lotum	
Gummi frigidum, & siccum.	
Galla	Balaustium
Aes vstum	Lithargyrium
Spodium	Condisi
Plumbum vstum	Cachimia.

¶ Coagulatiua.

Gypsum	Albumina ouorum
Thuris cortex	Myrtus
Bdellium	Lithargyrium
Balaustia	Serpentaria
Fuligo è folijs Cypressi.	
Sanguis draconis.	Sarcocolla
Asphaltus	Amylon
Lolium	Tegula vsta
Symphytum	Pili leporis vsti
Fabæ	Bolus Armenus
A L O E.	Filtrum vstum

Mucillago.
Alcogeneitas, quæ manet a rebus quæ geruntur.

¶ Stupefactiua.

Lentigo aquæ	
Papauer nigrum	
Retentio diuturna in aqua frigida.	
Torpedo piscis	Semperuiuum
Portulaca	Hyoſcyamus
Lactuca	Pſillium
Aqua Solatri	

¶ ὕπνοποια, id est, Somnifera alia.

Nenuphar	Rosa.
Salices	Solatrum
Viola	Semperuiuum.
Mandragora	Semen Papaueris albi.
Cucurbita	Opium

Lactuca

Omnia quæ humidiora frigidiora, natura sunt.

Balneæq; liberaliores somnum inducunt.

Lenitiua communia.

Cassia fistula	Violæ
Malua	Lapathum acutum
Pineæ	Iuiubæ
Aqua ordeï	Oleum dulce.
Pinguedines	Amylon
Dragagantum	Penidiæ
Semen Citoniorum	Glycyrhiza
Borrago	Pſillium
Mercurialis	Bleta
Baccharum	Gummi Arabicum
Vinum dulce.	

¶ λιθώτρικα, id est, frangentiæ lapidem.

Saxifraga	Sisimbrium
Bdellium	Lignum Ebuli
Nitrum	Scylla
Balsamus	Polium
Sanguis hyrci	Pulvis Cicutæ
Petroselinum	Asparagus
Squinantum	Hyssopus
Cyperus	Ameos semen
Fillici	Nigella
Abrotanum	Lupinus
Pulvis nitri vsti	Marathrum
Iris	Amygdalæ amaræ
Scolopendria	Ius Cicerum
Radix Peoniæ	Grana solis
Baccæ lauri	Acetum Squilliticum
Radix lupini	Iuniperi
Scorodon	Omnia diuretica fere.

¶ διουρητικά.

Petroselinum	Sauina
Apium	Seselis
Squinantum	Cuscuta
Capillus Veneris	Apes vstæ
Leuisticus	Abrotanum
Pulicaria	Peucedanum
Cæpe	Pentaphyllum
Fumus terræ	Feniculus
Carui	Iuniperus
Bruscus	Polytrichon
Cartamus	Anisum
Acorus	Cerrefolium
Armoniacum	Spica
Nasturtium	Amygdalæ amaræ
Cyperus	Asparagi
Affodilli	Asarum
Eupatorium	Tapſia
Daucus	Calamentum
Betonica	Allium
Nigella	Cubebe
Porri	Polium
Cantharides	Meu
Costus	Ameos

Anethum

APPENDIX

Anethum	Aristolochia	Poma sylvestria:	
Adiantum	Folium	¶ γαλακτοσ γενιτικά.	
Hypericon	Thymus	Semen Anethi	Castanea
¶ Menstrua promocant.	Storax Calamita.	Marathrum	Coctana
Ladanum	Agaricus	Fabæ	Galanga
Absinthium	Cinnamomum	Vitella ouorum	Costum dulce
Olei faeces	Serapinum	Anisum	Semen Papaueris
Xylobalsamum	Agnus castus	Eruca	Vinum dulce
Chamepithys	Allium	Cicer	Dactyli
Apium	Costus	Oua sorbilia	Cerebella
Serpillum	Centaurea	Ius carniū	Lingua auis
Diptamus	Affodilli	Grana vlmī	Cæpe
Marathrum	Thymus	Diadragantum	
Sabina	Carpobalsamum	¶ πρὸς σικωνσίαν.	
Ruta	Anisum	Oua auium	Auelana
Ala scetida	Trifolium	Baucia	Piper longum
Iuniperus	Peonia	Asparagus	Secacul
Pulegium	Squinantum	Faleoli	Testiculi vituli et porci
Nasturtium	Seselis	Piper	Lactuca nouitia
Marrubium	Genciana	Cicer	Pineæ
Amygdalæ amaræ	Hypericon	Grana Vlmī	Satyrium
Xylocassia	Origanum	Porri.	Nux Indica
Opoponax	Farina lupinorum	¶ Mundificantia pectus.	
Spica vtraq;	Eupatorium	Pineæ	Butyrum
Aristolochia	Amomum	Saccharum	Mel
Prassium	Daneus	Iris Nasturtium	Daucus
Calamentum	Ameos	Hyssopus	Porrum
Chamaedrys	Camomilla	Prassium	Castoreum
Elleborus vterq;	Fœnogræcum	Calamentum	Sulfur
Sponsa solis	Nigella	Scylla	Chamomilla
Viticella	Leuisticus	Liquiricia	Vrtica
Iris	Abrotanum	Ficus	Seselis
Baucia	Fu.	Inula Campana	Marubium
Petroselinum		Ruta	Amygdalæ
¶ αἱμορροΐδας προκαλίουσι.	Rubea maior	Origanum	Aristolochia
Millefolium	Nigella	¶ Lumbricos necant.	
Alesuah	Os sepiz	Lupinorum farina	Polium
Scylla	Victriolum	Ruta	Nigella
Mentha	Cyperus	Sal geminæ	
Oleum radices Celli	Pyrethrum	Mentha	Carui
Spergula	Cortex radices Fraxini	Cornu cerui	Dictamnus
Cæpe persica	Euforbium	Petroleum	Myrrha
Arsenicum	Buglossa	Fel taurinum suppositum ventri	
Genciana	Centaureum	Sambucus	Thymus
Fel tauri	Oleum pulycariæ	Absinthium	Centaureum
Cyclamen		Graneus	Persicorum folia
¶ αἱμορροΐδας κατέχουσι.	Sigillum Salomonis.	Mentastrum	Ameos
Verbena	Myrtus	Origanum	Abrotanum
Thus	Mastix	Fraxinus.	
Bolus Armenus	Sanguinaria	¶ Pediculos cohibent.	
Rosæ	Baccæ Cupressi	Balnea falsa	Argentum viuum
Psidia	Galla	Absinthium	Staphisagria
Sanguis draconis	Baccæ Hederæ	Arsenicum	Pix liquida
Sorba	Sigillum Mariæ	Oleum amarum.	
Acacia	Gummi	¶ Venenis repugnant.	
Plantago	Balaustium	Pimpinella	Balsamus
Gypsum	Chamaeleon	Succus caulium	Hypericon
Nespila		Fistici	Calamentum
			Orobua

APPENDIX

Orobis	Tapſus barbatus	Columbi	
Cardobenedictus	Caſtoreum	Anſeres	præter alas eorum.
Naſturtium	Oleum potum	Anates	
Cyclamen	Doronicum	Boues	Cerui
Euforbium	Sanguis leporis	Omnis caro durior	Raphanus vterque
Acetum	Porrum	Rapa	Paltinaca
Allium	Diptamus	Siliquaſtrum, vel Piperitis.	
Ruta	Scorodon	Inula	Sinapi
Herba paralyſis	Pix liquida	Nuces iuglandes	Strobili
Inula	Mentha	Pinei nuclei	Caſtaneæ
Teſticuli vrſi	Peonia	Ceraſa dulcia	Mora bene matura
Gentiana	Nuces	Ficus, vuz, & cūcta quæ admodū dulcia ſunt:	
Sal	Tyrus		¶ Nocent.
Oculus Chriſti	Salua	Oua dura & frixa	Vetus & ſalitus caſeus
Cordialia omnia		Vinum nigrum, craſſum, dulce & potens.	
¶ Quatuor præſentiſſima contra venena,		Lagana, & panificia omnia: præterquam furna	
teſte Manardo.		ceus panis bene fermentatus.	
Thlaſpis	Bolus Armenus	¶ Eandem choleram ruſum extingunt	
Terra Sigillata	Scordion	& contemperant.	
¶ Confortatiua cordis		Aquatilia & acida	
Aurum	Ambra	Lactuca	Intyba omnia
Moſchus	Garyophyllus	Portulaca	
Crocus	Satureia	Lapathon.	Præſertim acetosa illa
Bugloſſa	Agnus caſtus	Spinacium	Attriplex
Cardamomum	Nux muſcata	Pimpinella	Blitus
Folium	Macis	Bugloſſos	Tipholion acidum
Cubebe	Herba muſta	Quod ſi ſtomachus ſit debilior atq; frigidior,	
Baſilicon	Citrulli	calida odorata poſſunt miſceri.	
Been vtrumq;	Carpobalſamus	Conueniunt &	
Cinnamomum	Galla muſcata	Pruna Damalcena	Ceraſa
Spica	Rosmarinus	Myrabolani	Mala acida.
Maiorana	Agrimonia	Ex pyris quæcunq; fragilia.	
Meliſſa	Betonica	Non multum dulcia.	
Sabina.		Punica, vel acida, vel media, cortice, ſemini-	
¶ Totum corpus confortant.		buſq; abiectis.	
Sene	Sticas	Cucurbita omphacio condita.	
Caſſia fiſtula	Cuſcuta	¶ Ex carnibus vero.	
Folium	Bruſcus	Pulli cohortales, & albi potius quam nigri	
Peucedanum	Anellum	Capi iuniores	Hædi
Omnes Myrabolani	Borrage	Vituli lactentes	Anniculi verueces
Aurum	Serum caprinum	Perdices	Phaſiani
Vinum Aromaticum	Apium	Coturnices	Capreoli iuuenes
Fumus terræ	Maſtix	Alæ anſerum & anatū, Piſces ſaxatiles.	
¶ Rubeam bilem gignunt.		Piſces inter duros tenuesque medijs.	
Ex cibis acria	Acuta	Oua gallinarum recentia, mollia: præterquā	
Salſa	Amara	in vehementi æſtu, quo tempore condiri	
Dulcia	Ruta	cum aceto, vel omphacio poſſunt.	
Salua	Ozimum	Lac, caſeus recens, ſi bene concoquantur. In-	
Eruca	Menta	dicium bonæ concoctionis, ſi neq; ruſtus	
Apium hortulanum, id eſt, Petroſelinum.		acidus, aut fumidos concitant, neq; præcor-	
Apium commune	Amaracus	dia, aut ventriculum grauant.	
Serpillum	Naſturtium	Vinum album, clarum, debile, odoratum, &	
Brasſica	Cereſolion	quod ad acidum potius vergat, quam dul-	
Anetum	Feniculum	ce, æſtate moderate dilutum.	
Libanotis	Allia	Panis furnaceus.	Bene fermentatus.
Cepæ	Porri	Nocent omnia condita, præſertim cum melle.	
Nocent & piſces ſtagnales, piſces teneriores &		Quædam cum Saccharo conducunt. vt pru-	
duriores.		na, cucurbitæ, intybi, cidonia: modo ſine ca-	
		lidis	

X A P P E N D I X

lidis aromatibus præparentur.

Iurulenta, elixaque meliora quam assa & frixa.

¶ *Tabula Medicinarum venenosarum.*

Pinorum erucæ	Buprestis
Salamandra	Ephimeros
Dorcynion	Aconitum
Mel heracium in Ponto.	
Psyllion	Cicuta
Smilax, vel taxus	Sardonias herba
Meconium	Toxicum
Corniculatum papauer	
Ixia	Cerusa
Fungi	Gypsum
Coagulatum lac	Argenti spuma
Sandaracha	Auripigmentum
Lepus marinus	Hyrudo
Axos	Argentum viuum
Potus ferruginis ferri, aut eius limatura.	
Arsenicum	Calx viua
Cinobrium	Flos æris
Vitriolum, & alumen	Sanguis bouis
Aqua Saponis	Sudor bestiarum
Sal Armoniacum	Fel leopardi
Sulphur	Cataputia
Elleborus albus, niger.	Coloquintida
Titimallus	Aloë
Cucumer asininus	Grana alba
Agaricus	Squilla
Hermodactylus	Seselis
Oleander	Nigella
Ruta sylvestris	Arbor risi
Semen Vrticæ	Hyoscyamus
Psyllij	Solatrium
Mandragora	Coriander
Crocus	Cantarides
Opium	Fel viperæ
Castoreum	

¶ *Animalia venenata.*

Phalangion	Cenchros
Scorpius	Aspis
Scolopendria	Mus araneus
Rubeta	Scytala
Pastinaca marina	Hydros
Cantharides	Cerastes
Vipera	Basiliscus
Dipsas	

¶ *Tabula eduliorum quæ multum nutriunt.*

Cunctorum eduliorum maxime
nutrientia sunt,

Anserum alæ, cum pectoribus	
Item, anatum, gallinarum, & caponum	
Alui omnium volucrum. Lac crassum	
Panis triticeus, siliginaceus.	
Frumentum coctum	
Cicer ruffum	Cancris
Dulces dactyli	Castaneæ
Oua sorbilia	Vuæ passæ dulces
Mel despumatum	Rapæ

Vinum omne Fabæ

¶ *Parum nutriunt.*

Animalium vuluæ	Ventres
Intestina	Caudæ
Aures	Adipes
Aruina	Caro senescentium.
Omne genus auium, si comparetur cum gene re pedibus iterantium.	
Omnes pisces	Dauci
Panis ordeaceus	Fabæ virides
Ex ordeo pultes	Perfica
Panis furfuraceus	Capparitis
Milium	Raphanus
Amygdala	Cepæ
Pruna	Allia
Tentli	Porra cruda
Sinapi	Malogranata
Asparagi omnes	Pira.

¶ *Boni succi sunt.*

Lac recens, statim à mûltura potum, ante
omnem cibum.

Oua recentia, sorbilia	Gallinæ
Phasiani	Pullastræ
Aues paruulæ montanæ	
Pisciculi saxatiles	Porcelli recentes
Partes animalium quæ sunt circa os	
Cor non probandi est succi	
Pedes porcorum.	
Animalia agrestia	
Panis purus	
Prisana bene parata	
Fabæ	Castaneæ
Ficus maturæ	Vuæ maturæ
Lactuca	Intybus
Cichorium	
Vina bene olentia, dulcia defecataq;	
Ciceres ruffi.	

¶ *Mali succi sunt.*

Pisces stagnales, in paludibus & lutosiss.	
Pecoris caro	
Caro hircorum, caprarum	
Omnes vetulæ & aridæ carnes	
Ceruorum renes	
Fœminarum testiculi	
Cerebella: nisi gallorum	
Casei molles	
Lens	Cicer ruffum
Legumina	Marina animalia
Genera fructû, quæ in pomi nomen veniunt.	
Omnia poma, quæ non maturuerint	
Pira	Perfica
Malo granata non matura	
Mespila	Corna mala
Pruna: nisi optime maturuerint	
Cerasa	Cucumeres
Pepones	Aridæ ficus
Cepæ	Porrum
Allium	Raphani

Cruda

A P P E N D I X

Cruda brassica
Bulbi non bene cocti
Agrestia holera
Vina crassa, male olentia, insuauius, austerius.

¶ Facile concoquuntur.

Panis bene concinnatus
Pisces saxatiles omnes
Auium caro
Turtures Perdices
Phasiani
Pulli columbini, plus etiam alæ cæteris membris.
Anseris iecur
Caro caponum & gallinarum
Porcorum recentium
Vitula, faciliorq; boum
Caro ceruorum melius quam caprarum
Oua forbilia
Lactuca Intybæ
Malua
Leuia vina melius austerum
Omne genus volucrum, pullorum, gallinarum, ceruorum.

¶ Generantia Lac.

Semen fœniculi	Radix fœniculi
Anisum	Pastinaca
Oua forbilia	Agnus castus
Aqua casei veteris cocti	
Rhaphanus	Eruca
Anetum	Ordeum
Grana vltimi	Mel cum croco.

¶ Cibi sanguinei.

Omnis cibus boni succi
Caro perdicum pullorum caro
Amygdala dulcia Phasiani
Vinum odoriferum
Oua Lactuca.

¶ Cibi cholerici.

Porri	Sinapi
Piper	Cepæ
Allium	Siliquæ
Cinaræ succi	Item dulcia omnia
Mella	Dulcia vina.

¶ Cibi Phlegmatici.

Poma persica	Cerasa
Aqua	
Fructus fere omneis	
Pyra	

necdum matura

Poma	
Iuscula	Lac
Omnia fere glutinosa	
Aqua calida	
Caseus recens	Quies nimia
Nimia saturitas	Pisces omnes
Rapæ	Cucumeres
Alui, & intestina quadrupedum	
Omenta	Oxygala

Animalium neruosa partes.
Pelles. Cerebrum. Pulmo.
Spinæ medulla Agnina caro.
Caro testaceam pellem habentium.

¶ Cibi melancholici.

Caro bubulina	Hircina
Caprina	Taurina
Afinina	Camelorum
Vulpina	Canina
Leporina	Aprina
Omnes salitæ carnes	
Pisces falsi	Brassica
Arborum germina præcipue	
Lentisci	Terebinthi
Rubi	Camrubi
Legumina omnia	Lentes
Panis furfuraceus	Vina crassa
Nigra	Caseus vetus
Cibus coctu difficilis	Omnes veteres carnes
Pisces marini	Thymi
Balenæ	Oxalme

Vina atra

Brassicæ

Carnes bubulinæ

Caprinæ

Hircinæ

Ceruina

Cochleæ

Taurinæ

Leporinæ

Aprinæ

Brassicæ

Salsa omnia

Lolium

Triticeï panes

Panis ex milio.

¶ Quæ difficulter concoquuntur.

Caprina caro	Bubula
Ceruina	Hircina pessima
Anserum Caro	Anatum
Taurina	Sues inueterati
Oua veterum animalium.	
Omnia interanea	Vulua
Cor	Epar
Aures	Caudæ
Renes	Cerebra
Dorsi medulla	Querquedula
Testiculi integrorum ætate animalium.	
Palumbes	Aues asperioris carnis.
Quæ densissimæ sunt pulpæ, vt Pauonis	
Omnes ventres volucrum	
Cochleæ	Oxygala
Caseus antiquus	Cancri
Oua tosta	Casei tosti
Farinæ, & quicquid sine fermento pinsitur.	
Bromus	Fabæ
Phaseoli	Cicercula
Cicer	Oryza
Punicum	Milium
Lens	Sesamum
Castanea	Glans
Poma antequam maturuerint	Pyra
Ficus nondum maturæ	
Vux acidæ & austeræ	

APPENDIX

Daſtyli	Siliq uæ	Caponum	Turdorum
Ozimum	Rapa	Perdicum	Saxatiles piſces
Napus ſi cruda mandetur		Attagenum	
Bulbi crudi		Vinum rutilans, ſubflauum.	
Holera ipſa, præter Cichorium, & Lactucam.		¶ Crasſum ſuccum generantia.	
Vinum craſſum	Muſtum.	Panes ex ſilagine male cocto	
	¶ Infantia.	Potio muſti	
Fabæ	Cicer	Panis frumentaceus, ſine fermento	
Lupini	Punicum	Halica	Amylum
Milium	Maſſa ex farina	Artocrea	
Succi omnes	Cucumer	Quicquid ex farina	
Ficus arida	Virides daſtyli	Leguminum ſerè cuncta	
Rapæ	Napi crudi	Cetofi piſces	Hyſſopos
Lac	Bulbi crudiores	Carnes coruinæ	Glichon
Mel non probe concoctum		Cochleæ	Iecur ſuis
Vina dulcia	Muſtum	Caprinæ	Teſticuli
Vinum quodcūq; non deſecatum & recens.		Bublinæ	Caſei omnes
	¶ Non infantia.	Renes	Oua frixa & indurata
Piſum		Lac coctum	Caſtanæ
Libyſticum		Oxygala	Napi
Agnus caſtus		Daſtyli	Ficus non maturæ
Canabis fructus		Rapæ	Poma immatura
Mel probe coctum & deſpumatum		Bulboſa omnia	Paſſum
Panes hordeacei.		Cucumeres	Deſrutum
¶ Opilationes diſcutiunt, abſtergunt & ſecant.		Vinum dulce	Cepæ
Prifana	Melopepon	Atrum vehementer	Porrum
Vuæ paſſæ dulces	Fabæ	Allium	Piper
Cicer nigrum	Serum lactis	Cardama	Pyrethrum
Ficus aridæ	Amygdala	Synapi	Calamita
Poſtacia	Rhaphanus	Myrrha	Siſimbrium
Mel	Tenue vinum	Origanum	Eruca
Vinum limphathum.		Thymbra viridis aſſumpta	
	¶ Crudos humores gignunt.	Apium	Petroſelinum
Daſtyli virides	Cruda	Ozimum	Rhaphanus
Radix napi	Rapæ	Bralsica	Teutlon
Caro Cetofa in mari.		Feniculus	Corianum.
Polypodes	Interiora		¶ Redundantia.
Ventres	Oxygala	Anſeres	Palumbes
Vulæ quadrupedum: exceptis fortasſe pecorū.		Piſces cœnoſi	Viſcera omnia
Vuæ in ventræ retentæ		Dorſi medulla	Cerebrum
Caro cruſtaceam pellem habentium, & duræ carnis.		Aueſque in paludibus & ſtagnis.	
Cuminum	Libyſtici radix & ſemē	Cicer	Fabæ virides
Bulbi cocti in oleo & garo, & cū aceto manſi.		Faba Aegyptia	Porculi nefrendes
Mel frictum	Panes hordeacci.	Omnia animalia infantia.	
	¶ Tenacem ſuccum gignunt.	Piſces ſtagnales, & fere omnes.	
Caſei graues & denſi, nedum ſuprema cute flau.		¶ Facile ſuperfluunt.	
Siligo	Halica	Colla animalium	
Tenontes	Neruofa	Alæ perygium, & ſpinæ pars ima volucrum.	
Lingua	Partes labiales	Agreſtiū caro animaliū, & in aridis degentiū.	
Suilla caro	Agnina	¶ Facile corrumpuntur.	
Sefami ſemen	Daſtyli.	Perſica Armeniaca. Omnia præcocia	
	¶ Media inter tenuantia & craſſentia.	Cuncti horni fructus	
Optime excocti panes		Omnia humida, & mali ſucci.	
Carnes gallinarum	Paſſerum	Et oīa ante cibū ſumenda, vt citius permeent, ne putredine ſua etiā alios humeros & cibos corrumpant, ſi ab alijs cibis ſumantur.	
Phaſianorum	Merularum	¶ Difficulter corrumpuntur.	
Columbarum	Ficus	Parua Chenna	Purpuræ piſces

APPENDIX

Cerices, & quævis alia crustaceam habentia pellem.

¶ *Calefaciunt ex cibis.*

Frumenta tosta	Panes tîphi
Dulces dactyli	Pomamediocriter dul
Sesamum	Dulces vuæ (cia
Dulces vuæ passæ	Apium
Eruca	Rhaphanus
Rapa	Napus
Sinapi	Cardamum
Pyrethrum	Allium
Cepæ	Porrum
Vinum dulce	Caseus antiquus
Subrûsum tamen calidius.	

¶ *Refrigerant.*

Hordea	Panicum
Hydra	Colocyntha cocta
Pepones	Melopepones
Coccimela	Sycomora
Austeræ & acidæ vuæ	Cucumeres
Poma acerba	Pira acida
Malogranata acerba	
Lactuca	Intybi
Portulaca	Semen Papaueris
Aqua	Vinum limphatum.

¶ *Arefaciunt ex cibis.*

Lens	Brassica
Agni semen	Orobi bis cocti.

¶ *Humectant.*

Ptisana	Pepones
Melopepones	Cucumeres
Nuces virides	Coccimela
Sycamina	Sycomora
Lactucæ	Intybi
Malua	Beta
Atraphaxis	Holera
Fabæ virides	Cicer viride.

Aqua calida humectat & calefacit, frigida humectat & frigefacit, vtrâq; tamen corpori admota nervos offendit.

¶ *Conseruantia sanitatem.*

Detractio sanguinis	Cucurbitulæ
Ductio	Vomitus
Frictio	Hestatio
Exercitium	Abstinencia
Sudor.	

Omnia pontica.

Infrigidant	Desiccant
Glutinant	Stringunt
Impellunt	Incrassant.

Omnia acetosa.

Incidunt	Diuidunt
Subtiliant	Aperiunt
Mundant	Expellunt.

Omnia amara.

Aperiunt	Recludunt poros
Clarificant	Attenuant
Incidunt humores ab calid. manifeste.	

Omnia insipida.

Inspissant	Glutinant.
	Omnia dulcia.

Humectant
Leniunt
Digerunt
Attenuant.

Omnia falsa.

Congregant	Stringunt
Siccant.	

Acuta

Pingunt ex
Calidis

Amara

A C E T O S A

Pungunt ex frigi.

Temperata sunt

Omnia vinctuosa.

¶ *Indurancia opilationes interaneorum.*

Lac quod parum habet serum, multum vero caseacium

Cuncta dulcia	Melicratum
---------------	------------

Pingues dactyli crudi

Cuncta quæ ex siligine comparantur

Vina dulcia.

¶ *Tardi transitus sunt.*

Siliginea cuncta	Fabæ
Non purus panis	Lentes excorticatæ
Cerebra	Dorsi medullæ
Iecora	Corda
Frumentum coctum	Oua tosta
Lupini	Pisa
Sesamum	Poma
Pira necdum matura	Siliquæ
Vinum dulce, præcipue austerum,	
Atrum sine dulcedine, crassum & nouum.	

¶ *Stomachica & confirmantia.*

Dactyli acerbiores Mala Cydonia
Oleæ asperæ

Colymbades, & cum aceto confectæ

Vuæ passæ	Acerbescentes vuæ
-----------	-------------------

Nuces cum sicibus	Sinapi
-------------------	--------

Rapæ	Napi valde cocti
------	------------------

Nasturtium	Capparitis
------------	------------

Citri cortex	Pira acerbiuscula
--------------	-------------------

Vinum austeriusculum

Absinthium	Aloë.
------------	-------

¶ *Quæ stomachum subruunt.*

Seutlon	Napi
---------	------

Rapæ crudæ	Blita
------------	-------

Chrysolachanum, nisi cum aceto, & garo, & oleo comendatur.

Sesamis	Lac frigidum
---------	--------------

Pepones nō bene cocti. Cerebra omnia

Vina supra modum austera, atra, & acerbescencia.

Omnia vina crassa & noua.

APPENDIX

¶ Quæ ex Edulijs ventrem mouent.

Lentis in prima decoctione ebullitio
 Brassica confecta ex oleo & garo
 Crustaceam, testaceamque tunicam habentia:
 piscium ius, & garum. vt astacorum, pagu-
 rorum, mutilorum, concharum, adhibito
 oleo modico & pipere.
 Ius marinorum echinorum
 Ius veteris galli, præsertim ruffi
 Panis cibarius qui multum habet furfurum
 Fœnogræci ius ex melle, coctum & potum.
 Oleæ Colymbades cum garo ante alium ci-
 bum mansæ
 Tyrogala cum pauxillo optimo melle
 Iuuenes animalium carnes
 Extrema quoque omnia plus medijs membris
 Ex piscibus torpedines
 Turtur mediocriter cit aluum
 Seutlon
 Lapathum
 Recens caseus cum melle
 Chrysolachanum
 Blitum Si ante alium cibum
 Colocyntha sumantur: mansa vero
 Pepon postremo, facile corrū-
 Ficus aridæ & viri. puntur.
 Vuæ dulces & vuidæ
 Sycamina pura
 Nuces virides & aridæ aqua maceratæ, & pel-
 liculatæ.
 Damascena pruna humida, & arida melle con-
 fecta, madefacta, vt plus teneant mellis.
 Cerusa dulcia Rhodacina mollia
 Cuncta humida, & aquosa
 Vinum dulce.

¶ Quæ ex Edulijs Aluum cohibent.

Dactyli acerbiores Vuæ passæ acerbæ
 Sycamina horna Myrti baccæ
 Vnedones Atra pruna
 Poma acerba Pira dulciora
 Malagranata
 Lac refrigeratum vt concreascit
 Ascani Paguri
 Cancri Carabidæ
 Lens & Brassica Bis cocta
 Oriza Panicum
 Miliū Halica
 Leporina caro Vinū acerbū, & rutilū.

¶ Conferentia dentibus.

Salvia Origanum
 Mentha Lupini
 Leporis caput vltum Tamariscus
 Cortex fraxini Comæ Rubi
 Aqua in qua salitæ Radix Verbenæ masti-
 sunt oliuæ cata
 Vinum decoctionis radicis
 Pentaphylli, id est, Tormentillæ
 Radix lapathi masticata

Cornu cerui vltum Acetum scylliticum
 Amurca olei
 Oleastri folia quatuor infricata
 Radix vnius speciei maluæ, quā in Italia herbā
 vngaricam, Alceam græce & latine vocant.

¶ Nocentia dentibus.

Vehementer calida Nuces
 Rhaphani Dulcia
 Tenacia Acerba
 Duta Frequens vomitus
 Lac Porra
 Pisces magni, vel pingues.
 Brassica Limonia.

¶ Conferentia oculis.

Myrabolani conditi mane comesti, & in ore
 tenti vna cum nucleo,
 Nux muscata
 Semina fœniculi cum saccharo operta.
 Vinum absinthij potum.
 Vinum Rutaceum Cœna exigua
 Aspectus rerum viridum.
 Aspectus Smaragdi
 Acetum scylliticum gargarizatum, præsertim
 post purgationem.
 Garyophylli Asparagi comesti
 Betonica Perdicis cerebra
 Rapæ, & folia eorum Eufragia masticata.
 Puluis zinziberis, fœniculi in aceto macerari,
 & sacchari, mistis omnibus pariter.

¶ Nocentia oculis.

Crapula Venus
 Mustum Legumina
 Turbidum.
 Vinum dulce

Crassum

Canabis Brassica præcipue
 Salita Rhaphanus
 Allium Cepæ
 Magni pisces Aspicere res lucidas
 Aspicere res velocissime motas
 Legere literas exiles
 Legere à cœna, & mox post cibum.

¶ Quæ impinguant.

Augescunt corpora dulcibus, pinguibus.
 Potibus Somno

¶ Quæ exiguo gustu famem ac sitim sedant, conseruantque vires.

Glicyriza Hippacæ
 Butyrum

¶ Quæ difficulter perficiuntur.

Difficulter perficiuntur, vt inquit Plinius,
 lib. 13. cap. 53. omnia acria.
 Nimia Auidæ hausta
 Aestate quam hyeme difficilior
 Et in senectâ quam in iuuentâ.
 Vomitiones homini ad hæc in remediū exco-
 gitatæ, frigidiora corpora faciunt: inimicæ
 oculis: maxime autem dentibus.

APPENDIX

¶ Minuunt corpusculum.

Sicca Arida
Frigida Satis immodica
Vigilia Labor
Exercitium nimium Curæ
Tristitiæ Amor immodicus
Lucubrationes immodicæ, & crebræ
Perniciosissimum autē in omni vita, quod nimium est: minimeque quod grauat, quolibet modo vtilius.

¶ Astringentia Medicamenta ex Galeno. 5. Method.

Balaustia Hypocistis
Rhoe Omphacium
Acacia Gallæ immaturæ
Malicorium Aloe
Manna Pini cortex
Terra lemnia Atque id genus ex vino nigro medicamenta.
Spinę Aegiptię fructus
Crocum
Lapis Hæmatites
Plantago Solanum
Rubi germina in aqua cocta
Cynos batos, id est, caninus rubus
Myrti folia & bacce
Lentiscus Oleum Sabinum
Nespila Mastychinum

¶ TABULA medicinarum Simplicium, quæ perducunt Cathartica ipsa ad membra, quæ peculiariter intendimus euacuare.

¶ Catharticorum Tabula PRIMÆ.

¶ Ducentia ad Caput.

Nux muscata Sticas
Cubebe Peonia
Polium Amaracus
Balsamus Lignum eius
Semen eius Anacardus
Thus Castoreum
Folium Laudanum
Sertula campana. Acorus
Lignum Aloës Myrrha
Chamedrys Chamepithys
Scylla Spica nardi
Genciana Hyssopus
Grana Pini Piperis grana Serapinum.

¶ Ducentia ad Pectus, & Pulmonem.

Iris Aristolochia
Amygdalę Liliū
Pulmo vulpis Capillus Veneris.
Mel Grana Pini
Dragagantum Præsicum
Fœnum græcum Saccharum
Crocus Psilium
Vulę passę Ordeum
Succi caulium Hyssopus
Nasturtium Cardamomum
Auelana Ius galli vetuli
Myrrha Xyloaloës
Raphanus Opoponax

Hedera Oleum melinum.

Oleum histricum
Oleum de absinthio.

Cotonea cocta in aqua, vel in vino austero, mediocriter adstringentia, & quæ ex Glaucio componuntur, & quæ ex Croco: item quæ Nardina vocantur: item in primis quæ ex vino sunt confecta.

¶ Adstringunt post sumptum cibum.

Mala Pira
Punica Cydonia

Crustę panis.

¶ Putredinem prohibent.

Salsa omnia
Acetosa, & aceto permixta.
Murię
Omnia frigidantia & siccantia.
Flatus Borealis.
Herbę frigide & sicce
Cibi frigidi & sicci.

¶ Putredinem causant.

Flatus austrini
Calida & humida.
Cibi calidi & humidī.
Omnes fructus incocti, immaturi.

Serapinum Olibanum
Aphodyllus Glicyriza Scylla

¶ Ducentia ad epas.

Spica
Eupatorium
Cuscuta
Absinthium
Aqua ordeī
Spodium
Fœniculus
Amygdalę amarę
Daucus
Asparagi
Chamedrys
Volubilis
Laurus
Squinantum
Fumus terre
Endiuia
Lactuca
Sandali
Asarum
Anisum
Folium Indum
Cinnamomum
Aqua Cicerum
Arnoglossa
Iris
Aqua casei
Scylla
Polion
Vinum dulce

¶ Retinentia medicinas in Stomacho.

Galanga Cotonea mala
Malogranata Mastix Myrtus.
Et fere omnia stiptica.

¶ Ducentia ad Splenem.

Tamarice Cortices salicis
Capparis Sal Indus
Squilla Marrubium
Scordion Eupatorium
Calamentum Fœniculus

APPENDIX

Agnus castus
Amygdalę amarę.
Scolopendria
Rubea tinctorum
Asarum
Daucus
Spica

Sal gemmę
Acorus
Absinthium
Anisum
Cuscuta
Chamepithys

Matricaria
Ruta
Millefolium
Myrrha
Lupini
Calamentum

Juniperus
Morella
Pimpinella
Pentaphyllon
Rubea tinctorum

Omnia quę ducunt ad Renes, ducunt quoq;
ad Matricem.

¶ Ducentia ad renes & vesicam.

Saxifragia
Petroselinum
Radices quinę, scilicet, Fœniculi, Petroselini
Apij, Asparagi, Reub.
Quatuor semina frugum.

¶ Ducentia ad Matricem.

Pulegium
Sabina

¶ CATHARTICORVM Tabula Secunda, de euacuantibus ab
singulis membris.

¶ Euacuantia a Capite.

Simplicia.

Colocynthis
Agaricus
Sticas
Lapis Lazuli
Epithimus

Composita.

Iera Pina
Theodoricon

Cochiæ

Phillulæ
Aureæ
De Iera.

¶ Soluentia pectus.

Simplicia

Agaricus
Volubilis
Cassia fistula
Colocynthis.

Hysopus

Sarcocolla

Iris

Composita.

Diasene
Pillulæ de Agarico.

¶ Soluentia a stomacho.

Simplicia.

Absinthium
Omnes medicinę solū lenitiuę, siue lambifica
tiuę, & compressiuę.

Aloë

Myrabolani

Composita.

Diaprunis
Catharticū imperiale
Pillulæ de Ierapina

Stomatycon laxatiuum

Ierapina

Pillulæ stomaticę.

¶ Tabula TERTIA

¶ Confortantia Caput frigidum.

Simplicia.

Radix Lilij
Iris
Chamomilla
Malua
Pulegium
Salvia
Maiorana

Peonia

Serpillum

Fœniculus

Xylobalsamum

Folium

Laudanum

Sticas

¶ Ducentia ad Iuncturas.

Scylla
Dragagantum
Polium
Aqua Porri
Cardamomum
Chamedrys
Chamepithys
Amomum.

Asarum

Acorus

Oppoponax

Succus caulium

Scordeon

¶ Soluentia ab epate.
Simplicia.

Agaricus
Aqua casei
Volubilis maior
Reubarbarum
Absinthium
Citrini
Megereon

Eupatorium

Lupulus

Succus croci

Fumus terrę

Myrabolani

Tamarindi

Serapinum

Ireos

Sarcocolla

Composita.

Diaprunis
Pillulæ de Reubarbaro.

¶ Soluentia a splene.
Simplicia.

Agaricus
Epithimus
Calamentum montanum.

Sene

Elleborus niger

¶ Composita.

Diasene
Pillulæ Indi.

¶ Soluentia a Iuncturis.

Simplicia.

Hermodyctylus
Oppoponax
Sal Indus
Euforbium
Cucumer asininus
Elleborus niger

Turbith

Sal gemmę

Serapinum

Centaurea

Elleborus albus

Polypodion

Sarcocolla.

Composita.

Electuarium de succo rosarum.
Benedicta
Pillulę de Benedicta
Catharticum imperiale.

Hermodyctylata

Pillulæ arcticę.

Confortantium singula membra.

Nux muscata

Ambra

Cichoreę

Enula campana

Altez radix

Origanum

Calamentum

Ruta

Betonica

Satureia

Siler montanum

Lignum aloes

Carpobalsamum

Thus

Folia Lauri

Scylla

Cubebe

Mulcus.

Compe-

A P P E N D I X

Composita.

Aurea Alexandrina.

Pliris.	Diacastoreon
Diaronon Iulij	Dianthos cum musco.
¶ Confortatiua frigida capitis.	
Papauer album	Viola
Hyoscyamus	Mandragora
Lactuca	Folia Salicis
Camphora	Zuccarum rosarum
Folia Myrti	Diapapauer.
Acetum	Oleum Violarum
Zuccarum Violarum	Herba Iouis
Semen Lactucæ.	Crassula minor
Semen Hyoscyami.	Folia Cucumeris.
Semen Mandragoræ	
Semen Solatri.	
Semen Papaueris albi.	
Semen herbæ Iouis.	
Aqua Rosarum	
Oleum Rosarum	
Folia Myrti	
Herba volatilis	
Portulaca	

¶ Calida confortantiâ Pulmonem.

Simplicia.

Hyssopus	Marrubium
Iris	Enula campana
Chamomilla	Radix Altez
Vua passa	Squilla
Lignum Balsami	Myrrha
Serapinum	Lilium
Capillus Veneris	Liquiricia
	Spica.

Composita.

Diacalamenti	Diaprasium
Diahyssopus	Diayris.

¶ Infrigidantiâ & confortantiâ Pulmonem.

Simplicia.

Iuiube	Sebeste
Dragagantum	Gummi Arabicum
Amidum	Semen Papaueris.
Amygdalæ dulces	Violæ
Mora celli	Sandali
Zuccarum.	

Composita

Diapapauer	Diadragantum
Diapenidion	Zuccarum rosarum
Zuccarum Violarum.	

¶ Confortantiâ Cor, & calefacientiâ.

Simplicia.

Melissa	Borrage
Enula campana	Garyophylli
Cardamomum	Rosmarinus
Lignum aloës	Ambra
Muscus	Os de corde cerui
Crocus	Menta
Been	Cortex citri
Doronici	Cubebe
Ocymum	Garyophyllatum

Polium.

Hiacynthus
Smaragdus
Aurum
Buglossa.

¶ Temperantiâ Cor.

Saphirus
Belericus
Argentum

Composita calefacientiâ Cor.

Diamargaritum	Diacinnamomum
Diaborraginatum.	

¶ Infrigidantiâ Cor & confortantiâ.

Camphora	Viola
Margaritæ	Coralli
Rasura eboris	Poma odorifera
Rosæ	Spodium
Sandali omnes	Karabe
Nenuphar	Lutum sigilli
Coriandrum.	

¶ Confortantiâ Stomachum, & calefacientiâ.

Simplicia.

Menta	Cuminum
Maiorana	Galanga
Marrubium	Zinziber.
Fœniculum	Cinnamomum
Mastix	Squilla
Garyophylli	Rhaphanus
Salvia	Maas
Abinthium	Spica
Anisum	Fœnumgræcum.

¶ Infrigidantiâ Stomachum

Composita

Diacitonon cum zuccaro sine speciebus	
Sacc.rosarum.	Violarum
Syropus rosarum, Viola.	Terra Sandali.

Composita calefacientiâ Stomachum

Diatrion	Pipereon
Diagalanga	Rosata nouella
Mel ros. col. vel non col.	
Dianisum	Diacalamentum
Dyacinnamomum	

¶ Infrigidantiâ Stomachum

Simplicia.

Rosa	Viola
Plantago	Lactuca
Cucurbita	Melones
Portulaca	Cucumeres
Citrulli	Mala granata
Acetosa	Pira
Agresta	Acetum

¶ Calefacientiâ epar.

Simplicia.

Spica	Squinantum
Cinnamomum	Asarum
Eupatorium	Abinthium
Fumus terræ	Radices quinque
Capillus Veneris	Semen Fœniculi
Ameos	Anisi
Costum.	Carui

Composita.

Diacos

APPENDIX

Diacosta	Rosata nouella	¶ Infrigidantia Renes.
Dianisum	Diacalamentum	Simplicia.
Diacapparis	Diaciminum.	Portulaca Endiuia
¶ Epar infrigidantia.		Papauer album Virga pastoris
Simplicia.		Semina coitum frigidantia.
Endiuia	Lactuca	Squillum Vinum citoniorum Plantago
Portulaca	Epatica	Composita.
Viola	Semen carui	Syropus Nenuphari Syropus acetosus
Semen Fœniculi	Aqua rosarum	Stomaticon frigidum.
Aqua Endiuia	Acetum	Et omnia splenem, & hepar infrigidantia.
Berberis	Sandali	¶ Calida Confortatiua Matricis.
Spodion	Quatuor se frigidantia	Artemisia Ruta
Composita.		Saluia Sauina
Diaborraginatum	Tria Sandali, & similia.	Assa Rubea tinctorum
¶ Calefacientia Splenem.		Pulegium Meu
Simplicia.		Calamentum Myrrha
Capparis	Tamariscus	Oppoponacum Lupini
Cicorea	Scolopendria	Spica Squinantum
Aristolochia	Cortex medius frasmi.	Galma Cinnamomum
Cortex radicum genestæ.	Borrage	Calamus aromaticus Serapinum
Buglossa	Squilla	Et omnia simplicia calefacientia renes.
Acetum squilliticum.	Agnus castus	¶ Infrigidant Matricem simplicia & composita quæ infrigidant renes. Nam idem de his est iudicium.
Bdellium	Nasturtium	¶ Calefacientia Iuncturas.
Calamentum	Armoniacon.	Simplicia.
Calamus aromaticus	Ruta	Hermodyctyli Hypericon
Thymus	Epithymus	Squilla Armoniacum
Amygdalæ amaræ	Aqua frassen	Asarum Castoreum
Anisi Fœniculi	Carui	Euforbium Storax liquida
Ameos	Radices quinq;	Myrrha Nasturtium
Castoreum	Tria Sandali	Stercus vaccarum Origanum
Zaccarum Rosarum		Calamentum Sinapis
¶ Temperate calida, quæ possunt administrari omnibus interaneis		Grana Pini Cortex radicum capp.
Chamomilla	Mellilotum	Arretuca Chamomilla
Radix Lilij	Borrage	Enula Galma
Nenufar	Fumus terræ	Rhaphanus Ruta Serapinum
Capillus Veneris	Scolopendria.	¶ Infrigidantia.
¶ Calefacientia Renes.		Simplicia.
Simplicia.		Solacrum Semperuium
Saxifragia	Milium solis	Lactuca Endiuia
Petroselinum	Macedonicum	Myrtus Minalloge Psilij
Eruca	Semen eius	Aqua rosarum
Vrticæ	Cubebæ	Bolus armenus
Brodium Cicerum	Radices quinq;	Apium
Spica nardi	Spica celtica	¶ Composita infrigidantia.
Squinantum	Semen Dauci	Electuarium diamar. Confectio aniacardi.
Iuniperi	Grana Pini.	Oxymel Iuliani
Composita.		Oxymel squill.
Diacalamentum	Electuarium Dauci	
Phylantropos.		

Catharticum TABULA QVARTA.

¶ αἵματὸς καθαρτικὰ.	Pruna	Violæ
Cassia fistula	Polytrichon	Mercurialis
Thamarindi		Χολῆς λυτικὰ.
Vmbilicus Veneris	Aloë	Tamarindi
Epita	Lupulus	Fumus terræ
Buglossa	Abfinthium	Pruna
Capilli Veneris	Centaurea	Scamonium
		Myrabor

A P I P E N D I X

Mirabolani Citrini Succus violarū & ros.
 Elleborus Manna
 Cassia fistula Psilium
 Serum lactis

¶ Composita.

Electuarium de succo Rosarum
 Diaprunis Diagrediata omnia.
 ¶ φλάτ @ καθαρκικά.
 Turbith Agaricus
 Cartamus Sarcocolla
 Hermodactylus Myrabolani Kebuli
 Anacardus Tithimallus
 Esula Epita
 Euforbium Radix cucurbite, vrtice
 Tapfia, laureolæ. Ciclaminis, Cetaureæ.
 Aristolochiæ.

¶ Melancholiam educunt.

Myrabolani Indi Kebuli.
 Elleborus niger Squinantum
 Sene Epithimus
 Thymus Scylla
 Lapis lasuli Serpentaria
 Polypodium Lapis, lincis
 Lapis Magnes Succus caulium
 Sticas Capillus Veneris
 Centaurea maior

¶ Humores corporis aquosos & corruptos consumunt & educunt.

Euforbium Radix Sambuci
 Radix Cucur. agrest. Scordion

¶ Tabula S E X T A Digestiuorum.

χολῆς πεπτικῆς.

Endiuia Lactuca
 Cichoreum Scabiosa
 Capillus Veneris Polytrichon Adiathos
 Malagranata Maluæ Borrago
 Mercurialis Portulaca Papauer
 Virga pastoris Berberis Rosæ
 Folia salicis Acetositas Citri Violæ
 Cerufa Sebesten
 Manna Tamarindi
 Sandali Terra sigillata
 Scolopendria Acetum
 Absinthium Pruna
 Gummi Arabicum Arnoglossa
 Nenuphar Portulaca
 Mulciloago Psilij Myrobalani
 Bolus armenus Hepatica
 Acetosa Alleluiah
 Psilium Dragagantum
 Sumach Semina cōia, frigida, f.
 Cucumeres Citrulli
 Cucurbitæ. Citrangulus
 Cassia fistula Aqua lactis
 Ptisana Iuiubæ
 Spodium Sanguis draconis
 Omnia frigida & humida.
 Omnia frigida, stiptica.

¶ Composita.

Opoponax Sal gemmæ
 Sal armoniacum Galbanum
 Radix Ebuli
 ¶ Phlegmati & Cholerae nigræ
 communia.

Polypodium Elleborus vterq;
 Catapucia Condifi
 Agaricus Tithimallus
 Centaurea minor.

¶ Vomitiua.

Rhaphanus Scylla
 Capparis Iarus
 Centaurea vtraq; Semen atriplicis
 Aqua Faeoli Cucumer agrestis
 Catapucia Lacficium
 Tapfia Nux vomica.

¶ Remissiora vomitiua.

Aqua tepida cum aceto, aut oleo.
 Succus corticis Ellebori.
 Succus corticis Sambuci a parte exteriori, vel
 inferiori excorticati, versus superius.
 Semen Atriplicis Aqua Fœniculi.
 Omnia insipida sine sale.

¶ Quæ exterius applicata vomitum ciunt.

Fel Porcinum Fel caninum
 Fel thaurinum Fel pecorinum
 Quoduis horum cum Amurca olei elixum,
 si supra vmbilicum vngas, vomitum cit: sin
 intra, aluum citat, & vermes interimit.

Syropus acetosus Syropus Violarum
 Syropus rosarum Endiuia Nenuphar.

¶ φλάτ @ πεπτικῆς.

Fœniculus Squinantum
 Apium Vetonica
 Bruscus Semen Carui
 Petroselinum Colocynthis
 Asparagus Asarum
 Reuponticum Rhaphanus
 Capparis Artemisia
 Ameos Aloë
 Hermodactylis Laurus
 Balsamita Cartamus
 Polium Sinapis
 Origanum Maiorana
 Squilla Pulegium
 Ruta Aphodilli
 Peucedanum Dauci semen
 Ebulus Turbith
 Pimpinella Mentha
 Cassia fistula Rubea
 Cinnamomum Iris
 Piper Cardamomum
 Mentastrum Sambuci species
 Acorus Cypirus
 Garyophylla Anethū Aristolochia
 Cuminum Been
 Nepata d Eupa-

APPENDIX

Eupatorium	Siler montanum	Melissa	Aristolochia
Calamentum	Salvia	Serapinum	Lapis Lazuli.
Ciclamen	Costus	Sene	Borrago
Agaricus	Spodium	Origanum	Cuscuta
Brionia	Iuniperus	Hyssopus	Folium montanum
Carpobalsamus	Genciana	Blauca	Mel
Hyssopus	Peonia	Ameos	Capillus Veneris
	Composita.	Buglossa	Polypodium
	Simplex.	Epithimus	Os de corde Cerui
		Mentastrum	Saccharum

Oxymel

Compositum.

Oxymel Scylliticum

Mel rosaceum

Syrupus de Eupatorio

Hydromel

Syrupus de calameto.

Syrupus de prassio.

¶ Μελαγχολίας πεπτικά.

Sticas

Vinum aromaticum

Aqua caulium

Capparis

Thymus

Scolopendria

Sericum

Tamariscus

Calamentum

Elleborus niger

Been vtrumque

Passulæ

¶ Catharticorum TABVLA SEPTIMA.

¶ Educentia humores per Os.

Pyretrum

Mel

Staphisagria

Capparis

Ficus

Laudanum

Papauer

Absinthium

Origanum

Sinapis

Rhaphanus

Vuæ sine semine

Elleborus albus

Balsamum

Thymus

Anisum

Cocconium

Ozylapathon

¶ Educentia per Nares.

Succus Betæ

Cassia

Oxyelatherium

Coronidum

Elleborus niger

Brassica.

¶ Educentia per Oculos.

Hyssopus

Mel

Oleum vetus

Anagaliis

Oleum laurinum

Nardus

Cassia

Costum

Apium

Serapinum

Malagranata

Psilium

Thus

Elleborus albus

Squilla

Armoniacum

Castoreum

Adeps anserinus

Ossa sepiæ

Cortex Olibani,

¶ Educentia per Aures.

Piper

Fel tauri

Fel Leonis

Aristolochia

Succus Betæ

Succus Capparis

Radix cocconidum

Bdellium

Galbanum

Cassia

Elleborus albus.

¶ Per vrinam à Splene.

Semen Titimalli.

Semen Catheos

Vrtica

Ros

Butyrum

Chamomilla

Serapinum Res destillatæ.

Radix

Capparis

Scolopendriæ

Pulegij

Ciminum

Erionia

Succus dragantæ

Portulaca

Agrimonia

Coloquint.agrest.

Aristolochia longa

Ciclamen

Origanum

Scorpio marinus.

¶ Purgantia Epar per vrinam.

Semen agni casti

Folia Dauci

Balsamum

Anisum

Menta

Ossa dactylorum

Foliū Lauri

Absinthium

Squinantum

Apium

Decoctio Afari

Siler montanus

Iringi.

¶ Educentia de Membris.

Semen Apij

Piper. Pastinaca

Porrum

Daucus

Crocus

Ossa sepiæ

Radix Brioniæ

Cicer album

Semen Melonum

Semen Cucumerum.

¶ Prouocantia Vrinam.

Acorus

Porrum

Chamepithys

Cassia lignea

Aphodillus

Ciperi

Fœniculus

Asparagi

Squinantum

Semen Petroselin.

Betonica

Carui

Fumus terræ

Chamedrys

Lentiscus

Condifi

Anacardi

Alkakengi.

Centaurea

¶ Prouocant Menstrua.

Chamomilla

Ircos

Vinea

APPENDIX

Vinea	Storax calida	Fel bouinum	Succus foliorum vitis
Squilla	Anisum	Oleum lilij	
Absinthium	Galla Genciana	Potus myrabolanorum conditorum	
Arthemisia	Aphodillus	Myrabolani nigri frixi cum butyro vaccino.	
Castoreum	Capillus Veneris	Aqua porrorum potata cum oleo nucum.	
Vrtica	Opoponacum	¶ Constringunt hemorrhoides.	
Bauca syluestris	Cynnamomum Hypericon.	Scoria ferri exiccata.	
Asparagus	Alarum Acorus	Scoria argenti	Succus foliorum vitis.
Stercus tauri	Aristolochia Fistula pasto.	Lingua arietis	Bdellion
Licium	Capparis	Cinis papyri	Anacardi deficcati
Nasturcium	Fœnogræcum	Semen Porri	Lapis iudaicus
Chamepithyos	Cuscuta	Olibanum	Karabe
Caulis		Herba Nitri	Sumach
Cassia lignea	Porrum	Folia quercus	
Faseoli rubei		Decoctio aquæ foliorum quercus	
Amygdalæ amaræ	Bdellium	Galla recens combusta, & cum aceto extincta	
Pulegium	Myrrha	& superposita.	
Ficus	Ameos	¶ Ad suffocationem Matricis faciunt.	
Serapinum	Iuniperus	Absinthium	Blackæ bisantia
Rubea tinctorum		Opoponacum odoratum	
Pralsium		Maiorana	Sisele
	Agreste	Iuniperus	Peonia
Calamentum	Domesticum.	Galbanum odoratum.	
Peonia	Pomum terræ	Synapis	Agaricus
Arundo	Centaurea	Galla.	
Costum	Galbanum	Iana combusta, & naribus apposita	
Diptamus		Fumus pilorum combustorum naribus applicatus.	
Succus cucumeris asinini		Musculus suppositus	Costum
Fœniculus	Daucus	Oleum mustelinum	Oleum nardinum
Vinum	Agnus castus	Ventosa super pectinem applicata	
Diptamus bibitus		Et generaliter omnia foetida naribus applicata, & aromatica vuluæ.	
Genciana puluerizata		¶ Ad casum, vel præcipationem Matricis.	
Lentiscus	Origanum	Apozima Tamarisci.	
Pulicaria passerizata.		Apozima acaciæ	Corallus
Samsucus eodem modo		Myrrha	
Sauina		Aqua decocta galliæ.	
	¶ Constringentia menstrua.	Diptamus	Ciminum
Barba hyrcina	Lingua arietis	Tamariscus	Vrtica.
Solatrum	Virga pastoris		¶ Aborsum facientia.
Capparis	Cortex nucis	Squilla	Cotula foetida
Stercus tauri siccum	Scoria ferri	Ireos	Cassia
Sanguis draconis	Fæx vini	Radix Opoponaci	Stercus tauri
Bal	Nux Tamarisci	Pomum terræ	Cantharides
Portulaca		Chamomilla	Calamentum.
Amomum	Squinantum		¶ Ducentia foetum & secundinam.
Lapis molaris	Lutum armenum	Fumus Costi	Fumus Cardamomi
Mastix		Centaurea	Galbanum
Semperuium	Erugo ferri	Diptamus	
Charta adusta	Reubarbarum	Succus Cucumeris asinini.	
Hematites		Sto. Bubonis	Lupinum
Acacia	Coralli	Allium	Lactucasmi
Semen Bal.	Semen Portulacæ	Pomum terræ	Calamentum
Cornu cerui	Sanguis hirci	Armoniacum	Chamomilla
Sanguis capræ	Mespila.	Balsamum interficit & educit.	
	¶ Prouocant hemorrhoides.	Arthemisia	Capillus Veneris
Conchula foetida	Pomum terræ	Castoreum	Genciana
Tapus	Succus cepæ acuta		¶ ij Diptam

APPENDIX

Diptamus puluerizatus & suppositus vuluæ.	Omne stercus maxime columbinum.
Aristolochia	Aristolochia longa
Nasturtium	Prassium
Cicer	Ciclamen
Mandragora	¶ <i>Attractiua cum putrefactione.</i>
Flos caulis	Cancer vltus
Bdellium	Omne stercus vltum
Narcissus	¶ <i>Supprimetia sanguinem.</i>
Serapinum	Atramentum sutorium, quod Græci Calchan ton appellant.
¶ <i>Lac generantia.</i>	Calcutis
Lactuca	Ex aqua lycium
Rhaphanus	Aloe
Aqua casei veteris cocti.	Plumbum combustum.
Eruca	Porrum
Anetum	Creta, vel cimolia
Grana vlti	Frigida aqua
Mel cum croco.	Acetum
¶ <i>Abstersiua.</i>	Melinum
Omne amarum naturaliter abstergit.	¶ <i>Glutinant vulnera.</i>
Ordeum	Myrrha
¶ <i>Adustiua</i>	Gummi, præcipueq;
Salis genera omnia	Tragacantha
¶ <i>Aperitiua.</i>	Bulbi
Volubilis magna	Nasturtium
Absinthium interius, exterius non item.	Ictiocola
Lupinus extractus	Contusæ cum testis suis Cochleæ.
Semen Vrticæ	Mel coctum
¶ <i>Vehementius apartiua.</i>	Spongia vel ex aqua frigida, vel ex vino, vel ex aceto expressa.
Scolopendria	Ex iisdem lana succida, si levis est plaga.
Affodillus	Aranea
Squilla	Alumen scissile, quod schiston vocant, & li- quidum similiter.
Zinziber	Melinum
Crocus	Erugo.
Baccæ Lauri	Chalcitis
Chamedrys	¶ <i>Que concoquunt & mouent pus.</i>
Apium	Nardum
Hypericon	Balsamum
Trifolium	Galbanum
Polium	Styrax
Chelidonia	Thuris & fuligo & cortex.
Sticados	Pix
Solatrium	¶ <i>Aperiunt vulnera.</i>
Cuscuta	Vulnera aperiunt tanquam ora in corporibus
Eupatorium	Cinnamomum
Cubebe	Panaces
Peonia	Pulegium
Sisimbrium	Bdellion
Prassium	Resina
Murratrum	Pinea
Cepæ	Oleum vetus
Fermentum cum sale.	Piretrum
¶ <i>Attractiua.</i>	Vua Timinia.
Magnes	Sulphur.
Serapinum	¶ <i>Que purgant vulnera.</i>
Apium	Erugo
Piretrum	Sandarace
Lolium	Pumex
Radix cannæ	
	Acacia
	Thus
	Gummi
	Herba sanguinalis
	Sigillaria
	Vinum
	Alumen
	Squama & ferri & çris.
	Thus
	Achantinum.
	Lini semen
	Gluten
	Vitis alba
	Cardamomum
	Psilium.
	Auripigmentum
	Atramentum sutoriu.
	Myrrha
	Costus
	Propolis
	Bitumen
	Sulphur
	Resina.
	Balsamum
	Iuncus odoratus
	Flos albæ Violæ.
	Galbanum
	Terebinthina
	Propolis
	Piper
	Chamepithys
	Alumen.
	Rutæ semen.
	Balsamum
	Thus
	Resina
	Terebin

APPENDIX

Terebinthus liquida	Styrax
Lacerti stercus	Thuris cortex
Auripigmentum	Pinea
Squama æris	Oneanthe
Iris	
Sanguis columbi, & palumbi, & hirundinis.	
Ammoniacum.	
Bdellion, quod per omnia idem quod ammoniacum potest, sed valentius est.	
Abrotanum	Ficus arida.
Coccum gnidion	Scobs eboris
Omphacium	Radicula.
Coagulū, maxime leporinum, quod est omnibus alijs validius est.	
Fel	Vitellus crudus
Cornu ceruinum	Mel crudum
Myfus	Chalcitis
Vua taminia	Spuma argenti
Galla	Squama æris
Lapis hæmatites	Minium
Costum	Sulphur
Pix cruda	Sepum
Adeps	Oleum
Ruta	Porrum
Lenticula	Eruum.

¶ Quæ rodunt.

Alumen liquidum, sed magis rotundum.	
Erugo	Chalcitis
Myfus	Galla
Balsamum	Myrrha
Thuris cortex	Galbanum
Resina	Terebinthus humida.
Piper vtrumq; sed rotundum magis.	
Cardamomum	Auripigmentum
Calx	Nitrum, & spuma eius.
Apij semen	Narcissi radix
Omphacium	Alcyonium
Oleum ex amaris nucibus.	Allium.
Mel crudum	Vinum
Lentiscus	Squama ferri
Fel taurinum	Scamonea
Vua taminia	Cinnamomum
Styrax	Cicutæ semen
Resina	Narcissi semen
Fel	Nuces amaræ, oleumq; earū.
Atramentum sutorium.	Chrysocolla.
Veratrum	Cinis

¶ Quæ exedunt corpus.

Acaciæ succus.	Squama æris
Erugo	Cinis cyprius
Chrysocolla	Cadmia
Nitrum	Hypocistis
Spuma argenti	Sal
Diphryges	Auripigmentum
Ebenus	Cicuta Sulphur
Salamandra	Sanda
Aëris flos	Alcyonium
Atramentum sutorium	Chalcitis

Ochra	Calx
Acetum	Galla
Lac caprifici	Alumen
Lactucæ marinæ lac, quæ græcè vocantur Tithymallos alcyonium.	
Fel	Thuris fuligo
Spodium	Lenticula
Mel	Oleæ folia
Marrubium	Lapis hæmatites
Myfus	Acetum.

¶ Quæ adurunt.

Auripigmentum	Stercus Palumbi.
Chalcitis	Stercus Lacerti
Erugo	Stercus Hirundinis.
Cartha combusta	Atramentum sutorium.
Squama æris	Myfus
Myrrha	Calx
Stercus Columbæ	Sal
Fæx combusta	
Piper	Coccum gnidium
Diphryges	
Lac vtrumque quod supra dictum est.	
Veratrum album, nigrum.	
Cantharides	Corallium
Pyretrum	Salamandra
Eruca	Sanda
Vua taminia	Chrysocolla
Ochra	Alumen
Ouillum stercus.	

¶ Quæ crustas inducunt vlceribus.

Eadem fere quæ supra crustas vlceribus inducunt, vel ab igne adustis, sed præcipue Chalcitis vtique si cocta est.

Flos æris	Erugo
-----------	-------

Aurypigmentum.

Myfus, & id quo magis coctum.

¶ Quæ crustas vlceribus resoluunt.

Crustas resoluit farina triticea, cum ruta, vel Porro, vel Lenticula, cui mellis aliquid est adiectum.

¶ Quæ discutiunt, quæ in aliqua parte corporis coierunt.

Abrotanum	Amaracus
Alba viola	Mel
Samsucus	Cyperus
Sertula campana	Serpillum
Cedrus	Ammoniacum
Iris	Casia
Viola purpurea	Cera
Rosa	Vua taminia
Pralsium	Styrax
Nardus	Tragoriganus
Bitumen	Resina
Narcissus	Spuma argenti
Crocus	Ficus arida
Iuncus odoratus	Lini & Narcissi semen.
Cinnamomum	Sordes & gymnasio
Pyrites lapis, vel molaris.	Crudus vitellus.

APPENDIX

Amaræ nuces

Sulphur

Ammoniacum

Papaueris lachryma

¶ Que euocant & educunt.

Laudanum

Alumen rotundum

Cera

Bdellium

Ebenus

Lini semen

Adeps

Sæuum

Omphacium

Fel

Ficus arida

Oleum

Chalcitis

Bdellium

Sesamum

Sertula campana

Resina

Terebinthium

Coagulum

Vitelli crudi

Pinea

Propolis

Amaræ nuces

Medulla omnis

Ficus arida decocta

Stercus columbæ

Stibe

Pix

Pumex Farina Lilij grossi in aqua cocti.

Cochlea cocta

Cicutæ semen

Elaterium

Lauri bacca

Plumbi re.

Panace

Nitrum

Sal

Cardamomum

Galbanum

¶ Que exasperata leuent.

Leuat id quod exasperatum est

Terra eretria

Resina

Vua taminia

Styrax

Spodium

Ebenus

Iris

Balsamum

Sordes ex gymnasio

Gummi

Oui album

Sulphur

Butyrum

Ruta

Lac

Tragagantum.

¶ Que cutem purgant.

¶ Que carnem nutriunt, & vleus implent.

Resina pinea

Ochra attice

Mel cutem purgat, sed magis si est cum Galla,

vel Eruo, vel Lenticula, vel Marrubio, vel

Asterance

Cera

Butyrum.

Iride, vel Ruta, vel Nitro, vel Erugine.

¶ Que molliunt.

T A B. VII. finis.

Æs combustum

Nitrum

¶ De ijs que conueniunt singulis membris.

T A B V L A O C T A V A.

¶ Cerebro & capiti conuenientia.

Cubebæ

Galanga

Penidiz

Tragagantum

Lignum aloes

Maiorana

Dactyli

Amygdalæ

Melissa

Stafisagria

Sebeste

Fistici.

Acorus

Muscus

¶ Stomacho appropriata.

Nux myrsitica

Rosmarinus

Absinthium

Calamus aromaticus

Rosa

Sticas

Cassia lignea

Cyperus

Peonia

Hyslopus

Crocus

Coralli

Spica

Chamomilla

Culcuta

Eupatorium

Melilotum

Ruta

Fumus terræ

Galanga

Thus

Laudanum

Garyophylli

Gallia muscata

Castoreum

Capparis.

Lacca

Leuisticus

¶ Oculis conuenientia.

Eufragia

Fœniculus

Lignum aloes

Mastix

Balsamita

Garyophyllus

Agrimonia

Mentha

Myrabolani

Nux muscata

Chelidonium

¶ Cordi conuenientia.

Cyperus

Olibanum

Origanum

Pistacia

Crocus

Os de corde cerui

Pellicula interior stomachi

Gallinæ

Gariophyllus

Rosmarinus

Spodium

Citonea male

Lignum aloes

Spodium

Olibanum.

¶ Hepati conuenientia.

Macis

Terra sigillata

Absinthium

Cassia lignea

Myrabolani

Buglossa

Crocus

Culcuta

Nux muscata

Maiorana

Eupatorium

Fumus terræ

Cinnamomum

Pistacia

Garyophyllus

Gallia muscata

Corallus

Rosæ

Origanum

Pistacia

Karabe

Sticas arabica

Hepatica

Endiuia

Margaritæ

Zedoaria

Cichorium

Squinantum

Melissa

Borrago

Plantago maior

Polium

Mulcus

¶ Pulmoni conuenientia.

Inula campana

Hyslopus

Serpentaria vtrq;

Vux passæ

Pralsium

Ius illyricum

Scabiosa.

Spica

Anisum

Glicyriza

Pallulæ

Capilli Veneris.

Marathrum

Sandali

Iutubæ

Caricæ

Ebulus

¶ Spleni conuenientia.

Fraxinus

Capparis

Tamarix

Asarum

Daucus

Eupatorium

Rubea tinctorum

Hedera

Scolopendrium

Polya

APPENDIX

Polytrichon	Acorus	Sauina	Marathrum
Calamentum	Sambucus	Abrotannum	Maïorana
Cyperus		Grana Iuniperi	Staphisragia
¶ Opilationi Hepatis conuenientia.		Pulegium	Acorus
Cassia lignea	Capillus Veneris	Hypericon	Saxifraga
Cicer rubeum	Cuscuta	¶ Renibus & vesicæ conuenientia.	
Eupatorium	Fumus terræ	Asparagi	Saxifraga
Pralsium	Serpentaria	Milium solis	Asarum
Asparagi	Sticas	Acorus	Filipendria
Polium	Raponticum	Genesta	Petroselinon
Rabarbarum	Apium.	Polium	Cuscuta
¶ Opilationi Splenis conuenientia.		Fœniculus	
Raponticum	Capillus Veneris	¶ Iuncturis conuenientia.	
Capparis	Cuscuta	Polium montanum	Asarum
Eupatorium	Pralsium	Acorus	Amomum
Fumus terræ	Tamariscus.	Saluia	Calamentum
¶ Matrici conuenientia.		Pyrethrum	Sticas Costum

FINIS.

De Aconito Pardalianche

& Doronico, Annotatio Remb. Dodonæi.

QUOD Arabes & officinæ Doronicum appellant, idem cū Aconito Pardalianche siue Theophrasti Thelyphono, Barptolomeus Maranta esse existimat, Cōtra sentit P. Andreas Matthiolus qui distinctas ac diuersas stirpes esse defendit, & vtriusq; singularem iconem exhibet, Aconiti, primum quidem in Latinis commentarijs, quam nos lib. tertio cap. lxxix in nostra de stirpibus historia imitati sumus: deinde iterum, paulo aliter depictam in Germanicis. In quibus quoq; Doronici imaginē exhibet, cuius & nobis multo ante iconem Carolus Clusius communicauit, in appendice commentariorum nostrorum Gallicè traductorum ab ipso primum edita, deinde secundæ imaginum nostrarum parti adiuncta.

De hac controuersia quid nobis videatur, si lectorem admonuero, opere precium me facturum existimai, paucis itaq; de utroq; agemus, & primum quidē de eo quod à Matthiolo pro Aconito depingitur. Cuius radix cum radícula, quæ in officinis huius inferioris Germaniæ pro Doronico venit, multum habet similitudinis. Nam Doronicum istud quo nostræ officinæ vtuntur, radiculæ sunt paruæ, tenues, in angustius desinentes, exiguis modicè extuberantibus nodulis ac veluti geniculis quibusdam distinctæ, forma videlicet haud multum dissimiles radici, eius quam pro Pardalianche Matthiolus depingit, licet tamē breuiiores ac tenuiores sint, nec ita manifestis geniculis distinctæ, vt à Matthiolo Pardalianches radix exhibetur, quæ magis animalculo alicui, quam radici similis videtur: Non tam ipsius forte quam pictorum culpa aut negligentia. Paulò siquidem aliter ac minus manifeste articulata in Germanicis depicta est. Ob quam similitudinem Matthioli Aconitū idē cum officinarum nostrarum Doronico esse videtur, Tamen si enim radiculæ breuiiores sint ac paulo icone ipsa tenuiores, id non aliunde quàm quòd resiccata ad nos perueniant, euenit (contrahuntur enim radices dum siccantur ac arescunt) vel potius quia maiore eam pictores finxerunt, quam re vera sit, veluti in Matthioli Germanico exemplari fecisse videntur. Quod si autem præterea Aconiti Matthioli radix resiccata obsoletioris fiat coloris, ac saporis cum quadam aromaticitate sit dulcis, quale officinarum Doronicum, dubitari vix poterit idem Matthioli Aconitum cum Doronico nostrarum officinarum esse. Si vero & Doronici huius folia caulifq; talia sunt, qualia Aconiti istius, quis dubitandi superesse locus poterit? verum quum de his nihil nobis constet, nihil etiam certi affirmare possumus, sed tantum coniecturam nostram aperire, quæ, eo inclinat, vt Aconitum istud Matthioli idem plane cum Doronico officinarum inferioris huius Germaniæ esse existimem, & fortasse à vero Arabum Doronico non valde diuersum, si modo non idem est. Et hanc nostram coniecturam confirmat, quod Aconitum Matthioli, Thelyphoni descriptioni per omnia non respondeat. Radix siquidem, nec Scorpioni admodum similis est, nec serpit, veluti Thelyphoni radicem facere Theophrastus innuit, dum eam graminis modo nasci scriptum reliquit, & hæc quidem de primo & eo quidem Matthioli Aconito.

Nunc

APPENDIX

Nunc ad alterum veniamus, quod pro Doronico Matthioli in Germanicis suis commentarijs pingit, ac à plerisque Doronicum Romanum appellatur. Conuenit certè istud magis cum Aconito Pardalianche Dioscoridis ac Theophrasti Thelyphono, quam prius, immo verū ac legitimū Theophrasti Thelyphonon esse videtur, ita enim ei omnes Thelyphoni notæ respondent, ut nulla desit.

Folia siquidem habet rotundiuscula, subhirsuta, Cyclamini aut Cucumeris sylvestris folijs haud dissimilia, verum minora quàm Cucumeris & non æquè aspera, caulem palmi aut pedis altitudine, flores luteos (quæ Theophrastus & Dioscorides omisere) radices vero paruas, crassiusculas, quasi

geniculatas, exanimatis scorpijs persimiles, quæ in tenuiorē partem desinunt, quæ scorpiionis caudam æmulantur, demittuntur ex hac fibræ quædā, quæ hinc inde crassescens, alios de

luti novos scorpiones progignit, ita ut ipsa radix cum omnibus aut pluribus & tenuibus & crassescens partibus euulsa, plures scorpiones caudis coherentes esse videatur, ut ait Maranta. Sunt autem hæ crassiores factæ radicis partes, non ut filipendule ociosæ, fibrisq; suis radicibus tantum adherentes, sed singulæ & folia & caules promunt, atque sic graminis modo planta serpens se ipsam multiplicat, veluti etiam Asphodeli tertia species, lib. 5. cap. 80, Liliū luteū, lib. 2. cap. 41, & Chamæbalani Hollandiæ, lib. 4. cap. 33, quæ fibris sub terra emissis propagantur. Quod & Thelyphonum efficere satis innuit Theophrastus, quum scribit graminis modo nasci, cuius hæc sunt verba: Οὐδὲν ποιοῦν quod & Scorpion nominant, quia radicem scorpionis similem habet, admotum

scorpionem occidere aiunt, & eum reuiuiscere posse si Helleboro albo linatur. Enecat idem boves, oves & iumenta, & ad summum omnes quadrupedes, si genitalibus vel radix vel folium imponatur, eadem die. Prodest ad scorpionum ictus potatum. Habet folium Cyclamini simile, radicem vero veluti scorpius ut dictum est. Nascitur graminis modo & geniculis constat. Loca amat umbrosa, lib. 9. cap. 19. Radix præterea dum recens est, candida alabastris modo splendet, veluti de Aconiti Pardalianches radice Dioscorides scribit. Eadem vero arefacta exterius obscura flavescit. Reperitur & hæc in officinis sub Doronici nomine verum rarissimè. Nam prius illud Doronicum familiarius ac vsitatus est. Quum igitur hoc posterius Doronicū Thelyphoni ac Pardalianches descriptioni respondeat an non aliud quam verum & legitimū Thelyphonum esse dici poterit? Mihi certè nemo facile persuaserit

Doronicum istud aliud à Theophrasti Thelyphono ac Diosc. Pardalianche esse. An vero Doronicum Arabum idem eadem de causa sit, cum Telyphono ac Pardalianche, in medio,

ac studiosis perquirendum, vel alias à nobis diligentius expendendum relinquitur.

Satis enim nunc visum fuit indicasse. Aconitum primum Matthioli officinarum Doronico similis esse ac parum cum Telyphono

no siue Pardalianche conuenire: alterum vero ac posterius

Doronicum non solum simile, sed idem plane cum Thelyphono videri.

Doronicum Romanum quibusdam, sed verius Thelyphonū Theophrasti, ac Dioscoridis Aconitum Pardalianches.

Dat ierste deel des Cruydeboecxs.

Van der cruyden gheslacht/onderscheet/
fatsoen, naemen, cracht, ende werkinghe.

Duer D. Rembert Dodoens.

Van Aueroone.

Cap. f.

¶ Gheslacht oft onderscheet.

Aueroone (als Dioscorides schrijft) es tweederleye van gheslachte, waer
af deene ghenaeemt es Aueroone wijsken oft groote Aueroone, en dan
dere Aueroone mannekē oft cleyn Aueroone, ende beyde dese gheslachte
ten sijn hier te lande ghemeyn.

¶ Fatsoen.

Abrotonum scemina.
Groote Aueroone.

Abrotonum mas.
Cleyne Aueroone.

Die groote Aueroone wast diewils (sonderlinghe want sy daer toe gheseyt
wordt) hoogher dan eens lancks mans hooghde, ghelijckende eenen boom,
ende heeft herde taye tacken, waer aen wassen al om veel witte aschveru
wighe seer ghesneden bladerkens, die ghelijck die bladeren van veel boos
men, tswinters vergaen, ende inden Aprill weder van nieuwes voortcomen.

A Sijn

Sijn bloemen sijn goutgeele knoppekens, ende wassen lanx die tacken, ghelijck aen die Alsene.

2 Die cleyne Aueroone en wast nemmermeer seer hooghe, en heeft teere dunne steelskens van der wortel meest voortcoemende. Sijn bladeren sijn gruender, langer, teerder ende meer ghesneden dan die bladeren van die groote Aueroone, en vergaen oock tswinters, ende comen inden Meye wederom wt den seluen, ende andere nieuwe steelskens voort. Dese Aueroone draecht hier te lande seer selden bloemen, en es seer sterck van ruecke, stercker riekende dan die groote, die wortel van desen es teer en cruypende, en al om veele nieuwe tackens ende scuetkens wtwerpende.

3 Noch soo vindtmen bouen desen twee gheslachten van Aueroone, een ander derde gheslacht, dat van stelen ende wasse der cleynder Aueroone ghelijck es, maer sijn bladeren en sijn niet soo lanck, meer ghelijckende den bladeren van die groote Aueroone, hoe wel sy teerder ende niet soo wit en sijn, ende dese Aueroone es van eenē seer lijfelijcken rueck, niet seer onghelijck van ruecke der ghemeyne Cypresse daer wy in sijn der plaetsen af schrijuen willen. ¶ **Plaetse.**

Beide die Aueroonen en wassen hier te lande niet, dan in die hoven daer sy ghesplant worden. Dijsghelijck oock dat derde gheslacht, dat seer selden ghevonden wort, en luttel bekend es. ¶ **Tijt.**

Aueroonen bloeyen in Augusto, ende in Septembri es haer saet bequaem om te vergaderen. ¶ **Naem.**

Aueroone wordt in Griecx ἀβρότονον, in Latijn Abrotonum ghenaemt, ende met dien naem eest inder Apotekē bekend, die Hoochduntschē noemēt Stabwurtz, Gertwurtz, Barthagelē, Schoszwurtz, Kuttelcrant, Affrusch. Die Franchoisē Aurōne, Auroesne.

1 Die groote Aueroone wordt ghenaemt ἀβρότονον θήλυ in Griecx, in Latijn Abrotonum scemina, dat es in onser talen Aueroone wijfken, in Hoochduntsch Stabwurtz weiblin, in Franchois Auronne femelle.

2 Die cleyne heet in Griecx ἀβρότονον ἀρρεν, in Latijn Abrotonum mas. In Hoochduntsch Stabwurtz menlin. In Franchois Auronne masle. In onser talen Aueroone manneken, en cleyne Aueroone.

3 Dat derde gheslacht schijnt wel te sijne, tghene dat van Dioscorides geheetē worde int Griecx ἀβρότονον σικεδαιονικόν. In Latijn Abrotonum Siculum, dwelck een gheslachte van Abrotonum scemina es. In Hoochduntsch wordt dit geslacht genaemt Wolriekende Stabwurtz, dat es welriekende Aueroone.

¶ **Natuere.**

Alle Aueroonen sijn van complexien werm ende drooch tot indē derden graet, ende subtijl van substantien.

¶ **Cracht en Werckinghe.**

Es aet van Aueroone drooch en rouw ghepoedert, oft in water oft wijn gesodē, ende gedroncken es goet en seer behulpich den ghenen die haren adem niet wel en kunnen geseppen, ende verstopt van borsten sijn, en dien haer zenuwen ghetrocken ende ghespannen wordē, die dat sciatica hebben, die haer water niet wel en kunnē gelossen, en den vrouwen die haer natuerlijke cranchheit niet wel en kunnen gecrijghen, wāt door sijn subtijl cracht soo verdrijuet, verteeret, ende doet scheyden alle couwe vochticheit, sijn ende tane fluymen, die longhene, nieren, blase, en moeder verstoppende sijn.

Aueroone in wijn ghedroncken es goet teghen alle femijn den mensche hinderlijck, ende doodet die wormen.

Den roock oock van Aueroone verdrijft alle senijnich ghedierde, desghelijck ooc die Aueroone waer sy ghelent oft ghestront wordt.

Affschē van Aueroone, met olie van Wonderboō, oft van Radijs, oft andere seer oude olie van Oliuen gemenght, geneest dat wtvallen des hays vanden hoofde, als sy op thoofte tweemaal tscacchs in die sonne oft by den viere daer op ghestreeken wordt.

Ende in dier manieren ghebruyckt, soo doet sy den baert die qualijcken by coemt, seer

seer wassen ende snel voortcomen, die kinne daer mede bestreken.

I Aueroone gemengelt met een gebrade Queappel, ende op die ooghen ghelijck een plaester gheleyt, es goet tseghens die sweringhe van den ooghen.

G Met gersten meel ghemenght en tsamen ghesoden doet sy scheyden ende verdwijnen alle coude gheswillen, daer sy op gheleyt wordt.

H Aueroone met olie gemengelt, ende daer mede het lichaem bestreken, es goet voor die couwe huyueringhen, die ghelijck een cortse tot haerder tijt weder om comen.

I Van die Aueroone schrijft Plinius dz sy onder bedde oft cussen geleyt, lust tot den vrouwen verweckt, ende alderhande tooueryen verdrijft ende verwint, die alsulcken werck en lust souden moghen beletten.

I Hindernisse.

Aueroone es der maghen heel tseghen en seer contrarie ende daer om en wort sy van Galenus prince der Medecijnen int lichaem niet inghegheuen.

Van Alsene.

Cap. ij.

I Tgheslacht.

Alsene als Dioscorides schrijft es dierleye vā geslachte, waer af die ierste es onse ghemeyne Alsene, die tweede die zee Alsene, die derde die Alsene die Santonicum ghenaemt wordt, ende bouen desen soo isser noch een gheslacht dat hier te lande Noomche Alsene gheheeten wordt.

I Tfatsoen.

Abinthium Latifolium,
Alsene.

Seriphium.
Zee Alsene.

Die ghemeyne Alsene heeft aschveruwighe seer gheclouen bladeren, van smake bitter. Sijnen steel is houtachtich, eē elle oft meer hooch m̄ veele aenwassende tærkens ende zijde scuethens, ende daer aen wassen cleyne geele knoppekens, in die welcke als sy vergaen en rijp worden, geuonden wordt cleyen sanken, den sade van Neynuaer ghelijck, maer veel minder.

Sijn wortel es houtachtich met veel aenhanghende saselinghen.

Van desen ierste gheslachte wordt hier te lande in sommighe cruyt liefhebbers ho **D** uen noch een ander gheslachte gheuonden, datmen Absinthium Ponticum noemt, dz onser ghemeyn Alsene ghelijck es, maer sijn bladeren sijn meer ghesneden, ende en sijn soo bitter niet, immers dat hier te lande gheplant ende ghesaeyt wordt.

2 Dat tweede gheslacht van Alsene: die zee Alsene es oock wit, en aschveruwich van coluere, eē heeft veel witte bladeren der ghemeyne Alsene bladeren niet seer ongelijck, maer veel minder, teerder, witter, en cleynder gesneden, ende draecht veel knoppachtighe bloemen, ende saet neffens synen steelen, ghelijck die voorgheschreuen Alsene, en het wast ghemeynlijk onderhaluen voet hooghe oft hoogher, ende het es sterck van ruecke ende sout, met een vreemde bitterhent van smake, dat op synen natuerlijcken gront wast en gheuonden wordt, want dat in die houen ende in tlandt daer suet water es gheplant wordt, verandert synen smaek en nature seer, ghelijck meer ander cruyden, ende sonderlinghe die in soute gronden voortcomen, die van haren natuerlijcken plaetsen elders verplant worden.

3 Dat derde gheslacht van Alsene dat Santonicum ghenaemt wordt, es van cleynen teeren, ende seer ghesneden bladerkens der zee Alsene bynaer gelijk, maer van verwen veel witter ende van ruecke niet soo sterck.

4 **D**ie Roomsche Alsene es den voorgheschreuen Alsenen ghelijck, maer neerder en cleynder, sijn bladeren sijn oec minder en teerder ende niet so wit, maer schier gruen, hoe wel sy nochtans oock den aschveruwighen coluere wat ghelijcken. Dit heeft oec (so wanneer dattet bloemē voort brenghet) ronde geele cleyne knoppekens daer die bloemē ende saet in voortcomen. Die wortel es veeselachtich en cruypende en al omme veele nieuwe scuethens voortbrenghende.

¶ Plaetse.

1 Alsene wast gheerne in steenachtighe ende berchachtighe rouwe drooghe en ongeboude plaetsen, en wordt hier te lande tot veel plaetsen gheuonden.

2 Zee Alsene wast op soute gront ende op plaetsen by der zee ghelegghen, en wordt tallen plaetsen in Zeelandt ouervloedich gevondē, eē dijsghelijck oock in Vlaenderen lanck den zeeant, eē tot som plaetsen van Brabant, als by Berghen. &c.

3 Derde gheslacht wast tot som plaetsen van Zwitserlandt by den gheberchten, als Conradus Gesnerus schrijft.

Roomsche Alsene wast veel in Hongarijen ende in die landen ontrent Constantinopolen, ende oock tot sommighe plaetsen van Duytschlandt, ontrent den gheberchten ende sandachtighen heerstraten. Hier te lande wordt sy in die houen gheplant.

¶ Cyt.

Absinthium Ponticum Galeni.
Roomsche Alsene.

Die

Die Alsenen bloeyen in Julio ende in Augusto oft spader, ende corts daer naer soo wordt huer saet bequaem om te vergarene.

¶ Naem.

Alsene wordt in Griecx & ἰνδιον ghenaeamt, en Βαθύπικρον oft Βαρύπικρον om hueren bitteren smaeck wille. In Latijn Absinthium, ende dien naem heeft sy inder Apoteken behouwen, by Apuleium heet sy Absinthium rusticum. In Hocheduijsch Bermut en Berommout, oft acker Berommout, dat es acker oft velt Alsene. In Franchois Aluynne.

1 Dierste geslacht te wetene onse gemeyne Alsene, mach wel ghenaeamt worden Absinthium latifolium.

Dat gheslacht den desen ghelijck, wordt van den Cruytliethebbers ghenaeamt B Absinthium Ponticum & Absinthium Græciæ, ende es een specie van dat ierste gheslacht, ghelijck oock es die Alsene van Cappadocien en van den berch Taurus, ende dijsghelick ooc die Alsene die te Roomē by dē ouden mueren wast, daer af vermanen Religiosi patres die op dat Antidotarium van Mesue gheschreuen hebben. Want alle dese Alsenen, sijn al van dat ierste gheslacht, ende moghen wel Absinthia latifolia ghenaeamt worden, tot onderscheet van den anderen Alsenen die veel teerder ende minder van bladeren sijn, ende en hebben onderlinge gheen onderscheet dan alleē vander plaetsen daer sy groeyen.

2 Die zee Alsene heet in Griecx & ἰνδιον θαλάσσιον καὶ σερῖνον. In Latijn Seriphium en Absinthium maritimum; inder Apoteken es sy onbekent.

3 Dat derde gheslacht wordt van sommighen ghenaeamt Herba alba, ende es sonder eenich twiifel dat oprecht Absinthium Santonicum. Miratur fortasse, hæc legens, Santonicum à Santonibus vt Dioscorides scribit cognominatum, apud Heluetios requiri, at hunc magis admirari æquum est, Santonum prouinciam à quoquam in ea Galliæ parte, quæ alpibus vicina est reponi. Santones enim Aquitaniæ populi sunt ad oram maritimam Oceani, infra Garumnam fluuium versus septentriones siti, longissimè ab Alpibus, procul etiam à Pyreneis. Quam ob causam mendosum hunc Dioscoridis locum esse oportet: aut Dioscoridem, vel eum ex quo hæc transcripsit, Geographiæ fuisse rudem & imperitum.

4 Vierde gheslachte wordt ghenaeamt van Galenus xi. Methodi in Griecx & ἰνδιον ποντικόν. In Latijn Absinthium ponticum. In die Apotekē heetet Absinthium Romanum. In onser talen wordt sy Roomsche Alsene gheheeten, ende dat om dattet een vreemde cruyt es in desen landen niet ghemeyn, want schier alle vremde cruyden worden hier te lande onder den ghemeynen man Roomsche cruyden gheheeten, ia al quamen sy oock wt Noorweghen dat verre van Romen es.

¶ Natuere.

1 Alsene es warm in den iersten graet, en drooghe in den derden, van smake bitter, seerp ende tsamen treckende, ende daer om afuaghende, suyuerende, sterckende, verwormmende, en verdrooghende.

2 Die zee Alsene es warm in den tweeden graet ende drooge inden derden, en subtiel van substantien, ende van ghelijcke natuere es oock dat Santonicum.

3 Die Roomsche Alsene es van natueren der ghemeynder Alsene niet seer onghelijck, maer meer tsamen treckende.

¶ Cracht en Werckinsighe.

1 Alsene es een seer goede en excellente medecyne voor den gheenen die in huer maaghe pijn hebben ende verladen sijn met heete cholerische geele vochticheyt, want sy doet die selue vochticheden eens deels met den camerganck, en eens deels m̄ der vrisnen lossen ende afgaen, ende daer en bouen sterckt sy die maghe, maer tot der magen

die met couden vochticheden en fluymen verladē es ende longhene en borste die daer mede verstoppt sijn en es sy niet bequaem, als Galenus schrijft.

Diesghelijcx doet oock die Alsene die cholerijcke vochtichedē met den camergāck, B ende water afgaen, die in die aderen ende leuere vergaert ende besloten sijn, ende daer duer soo gheneest sy die geestesucht in water ghesoden oft ghewenckt ende alle daghe ghedroncken.

Alsene smorghens nuhtere in genomē, bewaert ende bescermt voor dronckenscap. E

Met saet van Sefeli oft met Anijs saet ghedroncken verdrijft sy die windē en op D blasinghe des buyx ende die weedom walsinghe ende opwerpen der maghen.

Alsene met edick ghedroncken es goet die van den fenijnmighen campernoelyen E cranck sijn.

Met wijn ghedroncken es sy goet tseghen vergifichent en sonderlinghe die van F seerlinck, en tseghens die beten ende steken van spinnen ende ander fenijnninghe ghedierten.

Alsene met huenich vermenght, en op die ooghen ghestreken es goet voer donckere G ghesichte, ende tseghens die blaauw ooghen, ende met sueten wijn als bastaert oft dijsghelijcken ghesoden, ende daer mede die ooghen bestreken, beneempt sy die smerte ende weedom der ooghen.

Alsene met vyghen, salpeeter, en met meel van ^{Lolium} ~~Strawick~~ samen ghemengelt, comt H te hulpen die water laden ende sieck sijn vander milten, op den buyx oft op die zijde gheleut.

Alsene in die cleerscappayen gheleut, bewaert die cleederen datter gheen motten I oft scieters in en comen: met olie erghens aenghestreken verdrijft sy die vliegen, muesyen en mugghen.

Dwater daer Alsene in ghesoden oft ghewenckt es, ende daer af inck gemaect, be- K waert het gheschrijfte dattet vanden musen niet gheeten en wordt.

Van Alsene wordt oock wijn ghemaect diemen Alsen wijn nuempt, die tot allen E den voor schreuen ghebreken seer goet es.

Zee Alsene met rijs oft eenighe andere spijsse, oft alleene, oft met huenich ingenoe- M men, doodet ende drijft af alle wormen tsy langhe, breede, oft andere, ende daer toe maeckt sy oock saechten en dunnen camerganck, ende desghelijck werck doet sy oock van buyten tselichaes op den buyx oft nauel gheleut, ende es daer toe crachtiger ende stercker van wercke dan eenighe andere Alsene, maer es der magen meer hinderlijck en min bequaem.

Es aet van die Zee Alsene es ooc een seer goede medecijne tseghens alle manieren N en soorten van wormen die binnen des menschens lichaem groeyen.

Die ossen, scapen, en andere vee, die Zee Alsene wendē, worden daer seer vet af (als D Dioscorides schrijft.)

Koomsche Alsene es een seer sonderlinghe medecijne tot die inflammationen vander P maghen ende vander leuere, ende dient daer beeter toe dan eenighe andere Alsene, als Galenus schrijft.

Van Ossentonghen.

Cap. iij.

¶ Tgheslacht.

Er ghemeynder Buglossen dat es Ossentonghen, (alsoomense nu ter tijt nuemt) vindtmen hier te lande dry gheslachten. Van den welken die twee tamme Ossentonghen, ende die derde wilde Ossentonghe, oft Scaepstonghe ghenaemt wordt.

¶ Tfat.

Lycopsis.
Groote tamme Ossentonghe.

Anchusa genus.
Cleyne tamme Ossentonghe.

1 **D** At ierste gheslachte datmen groote tamme Ossentonge nuempt, heeft lange, rouwe, swertgruene hanrachtighe ende stekende bladeren, de bladeren van Latouwe schier ghelijckende, maer langher en voor seerper. Sijn stelen sijn rouw hanrachtich, en wassen twee oft drie voeten hooch, ende daer aen wassen veele schoone bloemkens elck in vijuen ghesneden, ghelijck een radken aen te siene: van coluere in dierste voortcomē schoon licht purpure, en daer naer hemelblauw, en als die af vallen, so comē daer in die hanrachtige huysskens drij oft vier langhachtige grauw corenkēs voort, die vol rimpelē en fronselē sijn. Die wortel es lāck, slecht ende van buytē brunn.

2 Die cleyne tamme Ossentonghe es den voorschreuen van rouwen hanrachtighen bladeren, stelen, en wortelen ghelijck, maer in alder manieren veel mindere: want sijn stelen sijn corter ende sijn bladeren cleynder en smaelder. Die bloemkens sijn ghesatsoeneert ghelijck die andere, maer sijn minder ende van coluere seer brunn peersch: tsaet es den anderen ghelijck, maer minder en sweter.

3 **D** At derde wilt gheslacht es den voorgheschreuen ende sonderlinghe den tweesten ghelijck, maer sijn bladeren sijn rouwer, minder, en smaelder: die bloemkens sijn licht hemelblauw, ghesatsoeneert ghelijck die bloemen vanden anderen, maer veel mindere. Tsaet es brunn en cleyne, die wortel es dun ende lanckachtich.

¶ Plaetse.

1 Die groote tamme Ossentonge, wast in som plaetsen, als in Loreynen, by Nancie &c. in die beste ende veiste corenvelden van huer seluen, hier te lande wordt sy ghemeynlyk in die houen gheuonden.

- 2 Dat tweede gheſlacht waſt oock in ſommi-
ghe plaetſen van Duytſchlandt ghenoech in
twilde, hier te lande eest luttel bekend ende en
wordt niet dan in ſommige hoven gevonden.
- 3 Dat wilt gheſlacht, waſt hier te lāde ouer al
in maghere en ſantachtighe coren velden.

Tijt.

Die Oſſentonghen bloeyen in Bedemaent,
Hoymaent, ende Doghſmaent, en tuſſchen
dien tijt leueren ſy huer ſaet.

Naem.

Dese drie crunden worden met eenen naem
inder Apoteken Bugloſſa en lingua bouis genaemt
ende daer naer in Hoochduytſch Ochſenzun-
ghe, in onſer talen Bugloſſe, en Oſſentonghe.
in Franchois langue de beuf. Hoe wel nochtā
dz deſe crundē die rechte Bugloſſe niet en ſijn,
want die rechtuaerdighe Bugloſſe: es die Ber-
nagie (daer wy hier naer af ſchrijven ſullen)
gelijk dz vā Nicolao Leoniceno, Ioanne Manardo,
ende andere gheleerde dees tijts claerlijk be-
weſen es.

- 1 Dat ierſte gheſlacht wordt ghenaeemt. In
Griec *λυκοφίς*. In Latijn *Lycophis*. In die Apote-
ken hier te lande Bugloſſa, ende Bugloſſa dome-
ſtica maior, van ſommighen Bugloſſus Longifolia.
- 2 Tweede es een gheſlacht van Anchufa, ende
ſchijnt wel te weſene dat tweede gheſlacht, dat
gheheeten wordt In Griec *αγχουσα ἀλκιβιάδιον*
καὶ ὀνοχέλης. In Latijn Anchufa Alcibiadium &
Onocheles.
- 3 Dat derde es een wilt gheſlacht, ende ſoude wel mogē *Lycophis ſylueſtris* ghenaeemt
worden. In die Apoteken worddet gheheeten Bugloſſa ſylueſtris. In Frāchois Langue
de beuf ſauuage. In onſe talen wilde Oſſentonghe ende van ſommigen ſcaeps ton-
ghe, ende es by auentueren *Pſeudanchufa* Plinij.

Natuere.

- 1 Die groote Oſſentonghe ende ſonderlinghe die wortel es van complexien wat cont
en drooghe, maer en es niet verre van dē middelſte en ghetēperde cōplexie geweken.
- 2, 3 Die tweede ende die derde ſijn van ghelijcken natueren, maer wat warmer.

Cracht en Werckinghe.

- 1 Die wortele van die groote Oſſentonghe met olie ende was gemengelt, es goet te
ghen verbranthent ende tot den wonden ende oude ſweeringhen. Met ſijn teruwen
bloemen, gheneeſt ſy het wilt vier, ende met eedick ghewreuen, alderhande ieuckſel
ende heete crauwagien.
- 2 Dat tweede gheſlachte es ſeer crachtich tſegghens alle fenijn van wilde ghedierten, B
ende ſonderlinghe van den ſlanghen en nateren, hoe ende in wat manieren dattet ghe-
bruyckt wordt, tſy in ſpijſe, oft in dranke, oft ouer tlichaem ghedraghen.
- 3 Die wortel van dat wilt, met Hyſope en Kerſſe gedroncken, iaccht af ende doodet
die breede wormen die in tſmenſchens lijf groeyen.

Van deſen crunden ende ſonderlinghe van die tamme ſchrijven die medecijs de
ſer tijt, dat ſy het herte ſtercken, verlichtē, ende alle ſwaerhent daerwt veriaghen. En-
de dat die bloemen in wijn gheleyt oft conſerue daer af ghemaect, ſeer goet ſijn alle
bedroefde, ſwaermoevighe, benaude, melancholieuſe menſchen.

Lycophis Sylueſtris.
Wilde Oſſentonghe.

coetonge

Van Echium.

Cap. liij.

¶ Tfatsoen.

Echion siue Alcibiacum.

Slangen-Kruijg

Echion heeft langhe rouwe en hayrachte bladerē, der blades ren van anderen Ossentongen seer ghelijck, maer minder dan der ierster Ossentonghen blade ren. Zijn stelē sijn rouw en hebbē seer veel aenwassende cleyne corte steelkēs, daer aen ouer bende syden veel cleyne, smalle, swerts gruene scerpe bladerkēs (die ten eynde van den stelen seer cleyen sijn) ghelijck veerkens wtghespreyt wassen, tusschen den welken die bloemkens voortcomen, die van coluere ierst licht peersch sijn, ende als sy open ghes gaen sijn hemelblauw wordē, ende vā tfats soē lancachtich, hol, m; vier oft viij peersche draykens daer in wassende, den bloemē van den anderen Ossentongen niet gelijck, dan alleen van coluere. Als die bloemen afghe uallen ende gheresen sijn, soo vindmē tsaet dat swert en cleyen es, vā tfatsoene eenē slan ghen hoofdeken gelijck. Die wortel es recht ende lancachtich, van bunten root.

¶ Plaetse.

Echium wast in goede vette coren velden ende by den wegghen, ende andere goet lant ontrent Bruessel, Louen, ende tot meer an dere plaetsen van Brabant.

¶ Tijt.

Dit cruyt bloeyt schier alle den soomer duer, ghelijck die andere Ossentonghen, en de leuert te wijle sijn saet.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt in Griecx genaemt *ἔχιον καὶ ἀλκιβιάδιον*. In Latijn Alcibiacum, van Apuleius *ἑχιδνίου ἔχιδνιον* in Griecx, Viperina en Serpentaria in Latijn, dat es in onse ta le Slanghen cruyt. In der Apoteken eest onbekent.

¶ Dorlaecke sijns naems.

Dit cruyt heeft sinen naem Alcibiacum en Alcibiadion, naer den vromen Alcibijs, die alder ierste bate en boete aen dit cruyt teghen die bete vanden slanghen gheuon den heeft, want als die oude Nicander schrijft, doen Alcibijs slapende, van een slan ghe ghesteken was, ontwakende ende dit cruyt vindende, heeft het selue inden mont ghenomen ende gheknaut, ende tsap duer ghenomen, ende het gheknaude cruyt op die wonde ghelent, waer duer hy tot ghesonthent ghecomen es. Die andere naemen Echion, Echidnion, Viperma &c. die also veel luyden als Slanghen cruyt, die heuet ges creghen om dattet teghen den beet van den Slanghen seer sonderlinghe es, ende dat sijn saet eenen Slanghen hoofdeken ghelijck es.

¶ Natuere.

Dit cruyt es vander complexien van die andere Ossentonghen, maer wat warmer, en subtylder.

¶ Cracht en werckinghe.

A Die wortel van desen cruyde in wijn gesodē ende ghedroncken, coemt niet alleen te hulpen die van Slanghen ghesteken sijn, maer oock bewaert en bescermt dē mensch dat

dat hy van dien niet ghebetē en wordt, als mense te voorē in deser manierē gebruyckt.

Dijghelijcks cracht ende werckinghe hebben oock die bladeren, ende dat saet.

Dit cruyt versaccht oock die pijnē ende weedom der lendenen.

Item met wijn oft andersins inghenomen, doet den vrouwen veel melcks crijgen. B

Van Hondstonghe.

Cap. v.

¶ Tfatloen.

De ghemeenne Hondstonghe heeft rouwe ronde bruynne stelen, twee oft dry voeten hooch, ende daer aen wassen langhe bladeren, den bladeren van groote tamme Ossentonghe niet seer onghelijck, maer smalder, minder, en niet rouw, maer saechthayrich. Die bloemen wassen bouen aen die stelen veel by een, van coluer purpurbruyn, ende als die af ghevallen sijn, so comē daer voort platte rouwe sanen dry oft vier by een, die als sy rijp sijn aē die elederen blyuen hangen, ghelijck die saden van Agrimonie ende andere dijer ghelijcken rouwe sadē. Die wortel es lanck, dick, ende van buyten swert.

¶ Plaetse.

Hondstonghe wast al omme ouervloes dich op ongheboude sandtachtighe plaetsen by den straten ende ghemeynen wegen.

¶ Tijt.

Hondstonghe bloeyt meest in Braeckmaet, en in Hoymaet wordt huer saet rijp.

¶ Naem.

Dit cruyt wort in Griecx κυνόγλωσσος καὶ κυνόγλωσσοφ genaet. In Latijn en in die Apo tekē Cynoglossum, Cynoglossa en Lingua canis. Ende daer naer in Hoochduitsch Hundszunghe. In Neerduitsch Hondstonghe. In Franchois Langue de chien: Ende es dat tweede geslacht van Cynoglossa, daer Plinius af schrijft Lib. xxv. cap. viij. En schijnt oock te syne dat gheslacht van Isatis Sylvestris daer af men in sommige boecken van Dioscorides int capittel van Isatis gheschreuen vindt.

¶ Natuere.

Hondstonghe, en sonderlinghe die wortele es cout en drooghe, ghelijck die groote tamme Ossentonghe, maer couwer.

¶ Cracht en Werckinghe.

Hondstonge es eē heylsaem cruyt, en es seer goet en sonderlinge die wortele om die wondē daer mede te genesene, en mē gerstē meel vermingelt es sy goet voor twilt vier.

Dwater oft wijn daer Hondstonghe in ghesoden es, es goet om oude vlceraen, wonden, ende sweringhen mede te ghenesene, ende es seer sonderlinghe voor die ghebreken, ende vlceraen des monts.

Van Hondstonghe maeckten een salsken dat tot den voorszegheschreuen ghebreken seer goet es, in deser manieren. Esap van Hondstonghe, wordt met huenich van Roosen ghesoden, ende als sy tsamen ghenoch ghesoden sijn, soo doetmen daer inne terbenthijn, ende rueret wel tsamen, ende men legget op die wonden.

Item

Cynoglossos altera Plinij.
Hondstonghe.

Van Bernagie.

Cap. vij: vj.

Item die wortele van Hondstonghe ghebraden en in ifondament gestekē es goet voor die inwendighe speenen.

Van Bernagie.

Cap. vij:

¶ Tfatloen.

Bernagie heeft rouwe stekende breede swertgruene bladerē, die huer ter aerden bungghen. Van fatsoene een Coetonghe gheslijck, haer stelen sijn rouw, onderhaluē voet hooge, en denlen hen in dopperste in veel tærkens, die draghē schoone liefelijcke ghesteerde bloemē, gantz hemels blauw van coluere, en sommighe ooc sneu wit, ende als die afvallen, soo wassender swerte corenkēs naer, somtijts twee oft drij neffens een gelijk aen die ghemeenē Buglossen, maer minder en swarter.

Van deser Bernagien wordt oock een gheslacht gevonden, dat tswinters in der aerden blijft duerende, gelijk die ghemeenē Buglosse. Ende anders eest der voorgheschreuen Bernagie vā fatsoene, rueck, smaek, ende van crachten ghelijck.

¶ Plaetse.

Bernagie wast al omme in die houen, ende wordt ooc in sandtachtighe effene velden gevonden.

¶ Tijt.

Bernagie beghint in Braeckmaent te bloeyene, ende bloeyt voort alle den somer duere.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt vā dē ouders in Griecy gheheetē Βούλβαρον, ende in Latijn Lingua bubula, Libanium, oft Lingua bouis, dat es in onse tale Dffentonghe oft Coetonghe. En van Plinius, βούλβαρον om dattet vrolijck hent maeckt. Inder Apoteken soo heetet Borago, ende daer naer in onser talen Bernagie oft Bornagie, in Hoochduytisch Burretsch, in Franchois Bourroche ou Bourrache.

¶ Natuere.

Bernagie es werm en vochtich van natueren.

¶ Cracht en Werckinghe.

Van desen cruyde, en van synen bloemen schrijfmen, dat sy in wijn gheleyt, ende daer af ghedroncken, den mensche vrolijck ende blyde maecken, ende alle droefhēyt swaermoeidichēyt, ende melancholie verdrijven.

Bernagie met huenich water gesodē, es seer goet voor die rouwichēyt vā der keelē.

Vander Bernagien schrijft Dioscorides datmen seyt, dat die drij steelkens oft tærkens draecht met wortel ende saet in wijn ghesoden ende ghedroncken goet es teghen die derde cortse, ende die vier tærkens heeft teghen die vierde cortse in der seluer manieren ghebruyckt.

Buglossum verum,
Bernagie.

Van Anthyllis.

Cap. vij.

¶ Tgheslacht.

Anthyllis es tweederleye (als Dioscorides schrijft) van den welcken die eene groot Anthyllis die andere cleyne ghenamt mach worden.

¶ Tfatsoen.

Anthyllis prior.
Dierste Anthyllis.

Anthyllis altera.
Tweede Anthyllis.

¹ **D**at ierste Anthyllis es van stelen ende bladeren den Linsen niet seer onghelijck, maer es witter, saechter en minder, synen steel wast ontrent eenen voet hooghe, die wit en saecht es, ende daer aen wassen wtghesprende witte saechte bladerkens, ghelijck den bladerkens van Linsen oft van Crock, maer minder en dicker. Die bloemen wassen veel by een ghedronghen bouen aen den steel, ende sijn van coluere geel oft bleeck, ende als die vergaen, soo volghen daer cleyne hauwkens naer, ende daer in leyt dat saet. Die wortel es dun en houtachtich.

² **D**at ander ende tweede Anthyllis es int aensien den Chamæpitys niet seer onghelijck, het heeft vier, vijf oft meer dunne steelkēs lanx der eerdē cruypende, met smalle cleyne dickachtighe bladerkens becleet, tusschen die welke ende den steelkēs die purple bloemkens ende sadekens voortcomen, die cleyne sijn. Die wortel es dun ende vinghers lanck. Ende dit heel cruyt es vol saps, ende sout van smaecke ghelijck dat Tragus daer wy hier naer af schrijuen sullen.

¶ Plaetse.

Anthyllis wast in soute sandtachtighe gronden, ghelijck in Zeelant op die duynen daert veele ghevonden wordt.

¶ Tijt.

Anthyllis bloeyt in Braeckmaent, ende in Hoymaent wordt sijn saet rijp.

Naem.

¶ Naem.

1 Dierste gheslacht wordt in Griecx van Dioscorides *Avbūmis* gheheeten, ende tselue hebben wy Anthyllis prior genaemt, tot onderscheet van dz ander cleyne Anthyllis. Plinius nuempt dit cruyt in Latijn Anthyllon, Anthyllion en Anthycellon. In der Apoteke eest onbekent. Sommighe cruyt liefhebbers heetent Glaudiola, welken naem van den naem Glaux ghecomen es, daer som dit cruyt voor houden, hoe wel nochtans dattet dat oprecht Glaux niet en es.

2 Dat ander cruyt es oock een Anthyllis ende wordt tot ondersceet van den anderen ghenaeamt In Griecx *Avbūmis* *ἑτέρα* ende in Latijn Anthyllis altera, van sommighen nu ter tijt Borda.

¶ Natuere.

Anthyllis es drooch van natueren, en heylsaem.

¶ Cracht en Werckinghe.

Anthyllis, een loot swaer ghedroncken es seer goet voor die couwpisse ende voor die droppelpisse, ende teghen die pijn en weedom der lendenen.

Met melck ende olie van roosen ghemengelt en op den buick geleyt, eest goet voor die moedere als sy met couwe vochticheyt verladen es.

Anthyllis es oock goet voor die wonden daer op ghelyt oft in die saluen oft olie ghemengelt.

Van Clissen.

Cap. viij.

¶ Tgheslacht.

Clissen sijn tweederlene, hier te lāde seer ghemeyn. Die eene sijn die groote Clissen, ende die andere die cleyne Clissen, daer af Dioscorides in diuersche plaetsen gheschreuen heeft, die wy onder een capittel gestelt hebben, om die ghelijckenisse soo van den Naem als van Fatsone.

Arcium siue Personata,
Groote Clissen.

¶ Fatsoen.

Xanthium.
Cleyne Clissen.

1 De groote Elissen hebben seer breede ende langhe bladeren, grooter dan der Eau-
woorden bladeren: van coluere swartgruene, en op dander zijde ter eerden waerts
aschveruwich. Die steel es roont, hol, wit ghemenght met purpurroet, en heeft veel
aenwassende sijde scuethkens en tacrkens, met cleyne bladerkens beset, daer aen was-
sen ronde bollekens vol van cromme haerckens daer mede dat sy aen die cleederen
blijuen hanghen, die als sy open gaen en bloeyen, voortbrenghen schoon purpurroet
de hanzachtighe bloemen. Die wortel es slecht en lanck, buyten swart en binnen wit,
ende heeft eenen bitteren smaek.

2 Die cleyne Elissen draghen aschveruwighe bladeren, den bladeren vā Melde ghe-
lijck, rontsomme wat ghekertelt. Hueren steel wast onder halue voet hooghe, ende es
met veel swerte ticrkens bespranet, en verdeylt hem in veel andere steelkens. Tusschen
den bladeren ende den steelkens, wassen iij oft iij Eliskens by een, die van fatsoene
lanckachtich sijn, ghelijck een cleyne Oliue oft Carnoillie, rontsomme met scerpe dor-
nekens beset daer mede dat sy aen die cleederen blijuen hanghende. In tmiddel der
Elissen coemt een cleyne croonken voort, luttel hoogher wassende dan die Elissen, en-
de daer op wassen seer cleyne bloemkens, die als sy open ghegaen sijn verdwijnen en
met den croonken afuallen, ende dan wassen die cleyne Eliskens voort, ende brengen
lanckachtich saet, maer selue en gaen sy niet open noch en bloeyen niet, anders dan so
voorschreuen es. Die wortel es root en vol veeselinghen.

¶ Plaetse.

Die Elissen wassen gheerne by den wegghen, aen den canten van den velden, in
onghehoude plaetsen, en in verdroochde grachten.

¶ Tijt.

In Hoymaent ende in Dogstmaent, soo coemen beyde die gheslachten van Elissen
voort.

¶ Naem.

1 Die groote Elissen heeten in Griecx ἀρκίον καὶ προσωπίον. In Latijn Personata,
Personata en Arcium, by Apulcium oock Dardana. In die Apoteken Bardana maior en
Lappa maior. In Hoochduytisch grosz Kletten. In Franchois Glouteron ou Glete-
ron.

2 Die cleyne Elissen worden gheheeten in Griecx ξάνθιον καὶ φάσγανον. In Latijn
Xanthium. In der Apoteken Lappa minor en Lappa inuersa. In Hoochduytisch Wettersz,
Leusz, en spitz Kletten, dat es bedelaers luyzen en cleyne Elissen.

¶ Natuere.

Groot Elissen sijn verdrooghende ende verteerende: Die cleyne sijn van ghelijck-
ker natueren, ende daer en bouen noch werm.

¶ Cracht en Werckinsighe.

1 Esap van den grooten Elissen met huenich ghedroncken, doet water makē, en die U-
rina lossen, ende es seer goet teghen die pijnē ende weedom der blasen.

Met ouden wijn ghedroncken eest goet teghen alle beten en stekē van alle fenijn-
nighe ghedierten.

Die bladeren ghestoten met sout, sijn seer goet op den beet oft steeck van slangen
verwoede honden, ende andere fenijnnighe ghedierten.

Epoeider van den sade xl. daghen met seer goeden wijn ghedroncken es seer profij-
telijck den ghenen die dat Sciatica hebben.

Die wortel een Drachma (dat es een vierendeel loots) swaer met kernen van Pijn E-
appel nootkens, ghestooten ende ghedroncken, es een costelijcke medecijn voor den
ghenen die etter en bloet spouwen.

Sy es oock goet ghestooten ende opgeleyt den ghenen die groote pijnē in haer le-
den hebben, duer dat die beenen en leden ghebroken ende ghequet sijn gheweest.

Die groene bladeren ghestooten ende met wit van den eye ghemenght, heylen ver-
brantheit, ende sijn goet op alle oude vlceraen gheleyt.

- 2 Sapp van den cleyenen ghedroncken, wordt oock ghepriesen, voor de ghenen die van eenighe fenijnighe ghedierte ghebeten sijn, ende diesghelijck oock voor den ghenen die in de steen oft graueel gequelt sijn, als men het iselue sapp in witten wijn inneeyt. Die cleyne Elissen ghestooten, sijn goet teghen alle coude ghezwellen daer op gheleyt, want sy verteeren ende doen alle coude vochticheden seeyden en verdwijnen.

Van Byuoet.

Cap. iv.

¶ Tfatloen.

Artemisia communis.

Byuoet.

Byuoet heeft breede seer ghesneden bladeren, den bladeren van die ghemeenne Alsene schier gelijk, maer minder, sonderlinghe die aen die stelen voortcomen, die boue van coluere bruijn gruyne, ende aen die onderste syde aschveruwich wit sijn. Sijn stelen sijn lanck en recht met veele aenwassende andere cleyne steelkens. Sijn bloemen sijn cleyne teere ronde knoppekens, lanck die stelen ghelijck aen die Alsene wassende, die van ruecke als sy beghinnen rijp te wordene der Mariolenen wat ghelijck sijn. Die wortelen sijn houtachtich met veel aenhanghende saselinghen.

Van desen cruyden es tweederlene geslacht, die alleen van coluere versheyden sijn.

- 1 Dat eene heeft bruijn roode stelen en bloemen, en wordt rooden Byuoet gheheeten.

- 2 Dat andere heeft wit gruyne stelē, en es witten Byuoet ghenaemt, anders in alle manieren malscanderen ghelijck.

¶ Plaetse.

Byuoet wast aen die canten van de velden by den wegghen, en somtijts ontrent den staende wateren.

¶ Tijt.

Byuoet bloeyet in Honmaent Dogstmaet, oft oock spader.

¶ Naem.

Dit cruyt heet in die Apoteken Artemisia en van sommighen Mater Herbarum. In Hoochduytsch Benfusz, bucken, vnd Sant Johans gurtel. Hier te lāde Byuoet en Sint Jās cruyt. In Franchois lherbe de S. Jehan. Ende dit es dat gheslacht van Artemisia, dat gheheeten wordt In Griecx ἀρtemisia ἀνίσχυμα. In Latijn Artemisia tenuifolia, dwelck dat vierde gheslacht es by Dioscoridem, ende dat derde by Apuleium.

¶ Dorslaecke sijn naems.

Artemisia (soo Plinius schrijft) heet hueren naem naer Artemisia Coninginne vā Haslicarnasso huysoorouwe van Mausolus Coninck van Carien, die dit cruyt vercosen heeft, ende met hueren naem Artemisia ghenaemt, dat te vooren παρθενία, Parthenis dat es Virginalis en Maeghden cruyt ghenaemt was: Som andere segghen dat Artemisia ghenaemt es naer die Goddinne Diana die Artemis oock gheheeten wordt, ende dat om dat dit cruyt seer sonderlinghe voor der vrouwen ghebreken es, daer die Heydenisse Dianam ouerste ende Goddinne af ghemaect heeft.

¶ Natuere.

Byuoet es wat tsamen treckende, ende niet sonderlinghe werm van natueren.

¶ Cracht en werckinghe.

By Byuoet

Byuoet met olie van sueten Amandelen ghestooten ende ghelijck een plaester op A die maghe ghelent, gheneest die pijn ende weedom der seluer.

Diesghelijck gheneest sy oock die beuinghe pijn ende treckinghe van den zenuwen, als mē huer sap met olie van roosen mengelt ende die ledē daer mede bestrijckt.

Byuoet es oock van dijer cracht, dat hy dat bier, daer hy in ghehanghen oft ghe- worpen wordt, bewaert van suer te wordene.

Die Artemisia ouer hem draecht (als Plinius schrijft) dien en can gheen femijnich ghedierte, oft anders het letten oft scade doen, ende ouer wech reysende en can hy oock niet lichtelijken moede gheworden.

Van Reynuaer.

Cap. v.

¶ Tgheslacht.

Reynuaer es tweederleye. Die eene es groote ende geele Reynuaer. Die andere es cleyn ende wit.

¶ Tfatsoen.

Tanacetum maius.
Groot Reynuaer.

Tanacetum minus.
Wit Reynuaer.

De groote oft ghemenne Reynuaer, heeft bruyne stelen, dry oft vier voeten hooch, die int opperste huer in veele cleyn steelkens verdeylen, daer op wassen ronde croonckens voortbrengende geele knoppachtighe bloemen, den middelsten van den Camille bloemen ghelijck, maer meerder ende stercker van rucke. Sijn bladerē sijn lanck, van veele tseghen een staende ende als vlueghelen wtghesprende bladerkens tsamen vergaert, van den welken elck besondere om die canten oock ghekertelt ende ghesneden es. Die wortel es dun hier ende daer vlidderende.

2 Dat ander cleyn Reynuaer heeft breedachtighe seer ghesneden bladeren, den bladeren van Water schier ghelijck, maer minder, ende meer ghesneden. Die stelen sijn dun ende wassen onderhaluen voet oft meer hooch, ende daer op wassen croonkens voortbrenghende witte bloemkens den bloemen ende croonkens van der ghemeen der witte geruwe seer ghelijck vā fatsoene. Die wortel es hert ende somtijts in twee oft drijen verdeylt. Ende dit heel cruyt es van ruecke ende smaecke dē voorgheschreuen Reynuaer seer ghelijck, alleen een luttel onstercker.

¶ Plaetse.

1 Dierste Reynuaer, wast ontrent den wegghen, by die haghē, ende aen die canten van den velden. Ende es hier te lande seer ghemeen.

2 Dat ander wast in sommighe plaetsen van Italien, hier te lande worddet in der cruyt liefhebbers hōuen gheplant.

¶ Tijt.

Beide dese cruyden bloeyen in Hōymaent ende in Dogstmaent.

¶ Naem.

1 Dierste gheslacht wordt nu ter tijt In die Apoteken ghenāemt Tanacetum & Athanasia. In Hoochduytisch Reinfarn. In neerduytisch Reynuaer ende Wormcruyt. In Franchois Athanasie. Ende wordt van sommighen gheleerden ghēhouwen voor dat derde geslacht van Artemisia, dat genaemt wordt In Griecx ἀρτεμισία μονόκλων. In Latijn Artemisia Vnicaulis, van Apuleio Artemisia Traganthes aut Tagetes.

2 Dat ander es sonder twijfel oock een Reynuaer, ende hier af maken sommighe gheleerde ende sonderlinghe die wel gheleerde Matthiōslus Senensis, die oprechte Achillea die in Griecx ghenāemt wordt ἀχίλλευς. Ende cest dat dit cruyt die waerachtighe Achillea es, soo es oock sonder twijfel, die gemeyne Reynuaer een Achillea, want beide dese cruyden sijn van ruecke, smaecke, ende crachten mēcanderen seer ghelijck, als wy in onse annotatien gheschreuen hebben.

¶ Natuere.

1 Reynuaer es werm van natueren tot in den tweeden graedt ende drooghe tot in den derden, dwelck synen stercken rueck, ende bitteren smaeck wel bewijst.

2 Ende van ghelijcke natuere es oock dat ander cleyn oft wit Reynuaer.

¶ Cracht en Werckinghe.

Esāet van Reynuaer es eē sonderlinghe eē experie medecijne tsegen die wormen, want in wat manieren dattet inghenomē wordt, so doodet eē drijft sy die wormen af.

Reynuaer oock ghestooten ende met olie wel ghemengelt, es seer goet teghen die pijnē ende ghezwil van den zenuwen.

Esap van Reynuaer met olie van roosen ghemengelt ende daer mede het lichaem voor aen comen van der corfsen bestreken, doet die corfsen achterblijuen.

Eselue sap met wijn ghedroncken, es goet teghen die pijnē ende weedom vander blāsen, en teghen die drooppelpisse.

Die wortel van Reynuaer met huenich inghenomen, es goet den ghenē die tseleder eijn in die voeten hebben.

Van Water.

Cap. vi.

Water heeft veele teere seer ghesneden aschveruwigē bladeren, den iersten ende onderste bladeren van Coriander van fatsoene ende coluere ghelijck. Sijn stelen wassen twee oft drij voeten hooch, ende daer op wassen veel bloemkens in middel geel en rontsomme wit, een Camille bloeme ghelijckende, seer sterck van ruecke en bitter van smaecke, die als sy vergaen, worden vol saets ghelijck die Camille bloemen. Sijn wortel es houtachtich met veel aenhanghende sāselinghen.

¶ Plaetse.

Water wast gheerne in drooghe plaetsen by oude mueren, en dier ghelijcken rouwe plaetsen.

¶ Tijt.

18
viiiij. Van Water. Cap. viij.

Mater bloeyt in Hoyaent en Dogstmaent, ende schier alle den soemer duer.

¶ Naem.

Mater heet in Griecx *παρθένιον*, ende van Galenus en Paulus *μαράκρον*. In Latijn Parthenium en Amaracus. In der Apoteken en in Serapione Cap. 253. Matricaria van sommighen Amarella. In Hoochduytsch Mutterkraut en Meidtblumen. In onser talē Mas ter en Modereruyt. In Franchois Matricane & Marone. **¶ Natuere.**

Dit cruyt es werm in den derden graet, ende tot in tweeden drooghe.

¶ Tracht en Werckinghe.

A Mater ghedroocht ende ghepoedert ende daer af een half loot swaer met huenich oft andersins inghenomen, iaecht af duer den camerganck die swerte galle ende die fluy men, ende daer om eest seer goet den ghenen die draeyingē oft swijmeringē in huer hooft hebben, die cort van adem sijn, ende die me lancholieus en sonder redene truerich en swaermoedich sijn.

B Dit cruyt sonder die bloemen in water gesoden ende ghedronckē, es goet den ghenē die den steen hebbē. Mater es ooc seer goet tegē die opstijginghe vander moederen met wijn oft edick gheroost en op die nauel, herte oft syde gheleyt.

E Item in water ghesoden es goet om daer inne te baden en te sittē den vrouwē die huer moeder verherdt, verladē oft ghezwollen es.

D Mater oock met den bloemen gruen ghesooten, es goet tegen dwilt vier, ende andere hittich ghezwel, daer op gheleyt.

Van Hoefbladerē. Cap. viij.

Bechion heeft groote brede bladeren met veel hoeykens en anderkens, eenen Peertsvoet gheslijckende, ses oft seuen vā een der wortel voortcomende, die onder ter aerden waert witactich ende asch veruwich sijn, en op dander syde groē. Den steel es wit en hayrachtich eē spanne lanck, en daer op wassen schoone geele gheulde bloemen die seer volken vergaen, ende in grauwe wollachtige bollekens veranderen, die, ghelijck aent Papen cruyt, met den wind wech vliegen. Die wortel es wit en lāck, herwaerts en derwaerts cruypende.

¶ Plaetse.

Hoefbladeren wassen gheerne by dwa ter

¶ Tfatsoen.

Parthenium.

Mater.

¶ Tfatsoen.

Bechion, Tussilago. Hoefbladeren.

ter en op vochtighe ackers en velden. ¶ Tijt.

In beghinsel van Meerte en Aprill soo brenghen die Hoefbladeren huer wol- achtighe stelen voort, en daer op huer geel bloemen sonder eenige bladeren, en corts daer naer soo comen die bladeren vander wortelen voort, en dan so vergaen die stee- len en bloemen, alsoo dat selden bloemen en bladeren by een gheuonden worden.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt in Griecx gheheeten Βάχιον καὶ χαμαιλέων. In Latijn Tussilago. In der Apotekē Farfara en Vngula caballina. In Hoochduytsch Rosshub oft Brät Lattich. In Neerderduytsch Hoefbladeren, Peerts clauw, Brant lattouwe, en S. Carijns cruyt. In Franchois Patte a cheual.

¶ Natuere.

Hoefbladeren noch gruen ende versch wesende, sijn van natueren vochtich, maer drooghe soo sijn sy scerp, ende mits dijen verdrooghende.

¶ Cracht en werckinghe.

Die gruenen Hoefbladeren ghestooten, ende met huenich ghemenghelt, ghenesen dat wilt vier, en alderhande heete ghezwillen daer op ghestreken.

Die drooghe Hoefbladeren op gloeyende colen ghelent, ende den roock daer af co- mende duer eenen treester in den mont ontfanghē es goet teghen den drooghen hoest en die dampichent op die borste, ende doet sonder groote aerbeyt oft pijn die Aposte- matien op die borste wtbreken.

Dierghelijcken cracht heeft oock die wortel als zy onsteken wordt, ende den roock daer af inden mont ontfanghen wordt.

Van Pestilentie wortel.

Cap. viij.

¶ Tfatsoen.

Petalites. Pestilentie wortel.

Pestilentie wortel heeft groote rō- de bladeren die ierst den Hoef- bladerē gelijc sijn, en daer naer soo groot worden datmen met een blat een cleyn ront tafelken bedecken mach, ende sijn op die een syde schoon gruen, en op die andere witachtich van coluere. Hueren steel es hol ende on- trent een spanne hooch, aen dopperste vol van veel cleyn lijfveruwighe bloemkēs dick by een ghehoopt, die met hueren steel ver- gaen sonder saet voort te brenghene. Die wortel es dick, binnen wit, en bol, sterck en bitter van smaecke.

¶ Plaetse.

Dit cruyt wast gheerne in natte vochte plaetsen, ontrēt dē Riuierē en water loopē.

¶ Tijt.

Die bloemen vā Pestilentie wortele ver- thoonen huer in t beghinsel vandē Meerte ende in den Aprill soo vergaen sy, ende dan soo comen die bladeren voort die allen den soomer duer blyuen duerende.

¶ Naem.

In Griecx ende in Latijn wordt dit cruyt πῑταλίτης Petalites gheheeten, inder Apote- ken eest onbekent, in Hoochduytsch wordet Pestilentz wurtzel genaemt, in onser talen Dockebladeren ende Pestilentie wortel.

¶ Natuere.

Pestilentie wortel es drooghe tot in den derden graet.

¶ Cracht en werckinghe.

Pestilentie wortel ghedroocht, ghespoedert en met wijn ghedronckē es een seer coste-
lijcke medecijne teghen die pestilentie ende pestilentielle cortsen, want zy doet den men-
sche sweeten, ende daer duer drijft zy alle fenijn en quaet vier vander herten. Sy doo-
det die wormen, en es een crachtighe medecijne teghen dat opclimmen ende obstijgen
vander moedere, inder seluer manieren ghebruyckt.

Pestilentie wortel heylt ende gheneest oock alle quaden innewaerts eetende vlcera: B-
tien ende sweeringhē, als men dat poeder daer inne stroyt.

Pestilentie wortel gheneest den worm vanden peerden hoe ende in wat manieren ¶
dat sy daer toe ghebruyckt word, isy van binnen inghegheuen, oft van buyten aens
ghestrecken.

Van Hertstonghe.

Cap. viij.

¶ Tgheslacht.

Hertstonghe es tweederleue (als Leonhaert Fuchs en Hieronymus Boek
gheleerde dees tijts schrijuen) waer af die eene ghenaemt wordt groote
Hertstonghe, ende die andere cleyne.

¶ Tfatsoen.

Bistorta maior.
Groote Hertstonghe.

Bistorta minor.
Cleyne Hertstonghe.

Van Hertstonghe. Cap. viij. vvs.

1 De groote Hertstonghe heeft lanckachtighe bladeren den bladeren van Patich volnaer ghelijck, maer minder ende niet soo effen, maer wat ghecronckelt ende tsamen ghebooghen, op die een zijde doncker gruen, en op die ander zijde ter aerden waerts, blauw gruen van coluere wesende. Synē steel es lanck, effen, en teer, op tsop draghende een schoone arc, vol cleyen lijfveruwighe tsamen ghedronghen bloemkens. Esact es kantich ghchoeckt ende bruyn. Die wortel es lanck, groot, crom in een gheswonghen van buyten swert en hayrachtich, van binnen bruyn root, van smake gheslijck een eekelse.

2 Dat cleyen es den voorgheschreuen van bladeren, aren, bloemen, saet, ende stelen, ghelijck maer mindere, ende van bladeren effender. Sijn wortel es oock corter ende meer in een gheswonghen sonder aenhanghende hayrachtighe saselinghen, van buyten bruyn, van binnen doncker root, der grooter van smaecke ghelijckende.

¶ Plaetse.

Hertstonghen wassen gheerne in vochtighe waterachtighe plaetsen, in beempden ende seer donckere bosschen.

¶ Tijt.

Beide die Hertstonghen bloeyen in Meye ende in Braeckmaent.

¶ Naem.

Dese cruyden worden van den gheleerden in Latijn geheetē Bistorta, en Serpentaria in Hoochduytsh Natter wortelen. In Brabant worden sy Hertstonghen ghenaemt, In Franchois Bestorte. Ende schijnt wel te syne dz Dracunculus Latinorum daer Plinius af vermaen doet. Lib. xxiiij. Cap. vj.

1 Dat ierste gheslacht wordt van sommighen in Latijn Colubrina geheetē, ende van Leonhaert Fuchs, Natterwurtz weiblin, en van ons groote Hertstonghe.

2 Dat tweede, dat es die cleyne Hertstonge, die nuemt die selue Fuchs, Natterwurtz menlij.

¶ Natuere.

Hertstonghen vercoelen en drooghen tot in den derden graet.

¶ Cracht en Werckinghe.

Die wortel van Hertstonghen in water oft rooden wijn ghesoden ende ghedroncken, stelt den loop des buyx, ende es mits dijen goet den ghenen die dat root meleszoen hebben.

Sy stoopt oock die natuerlijcke cranckheyt der vrouwen, als sy te veel oft te ouer vloedich coemt, ende alderhande bloetganck.

Diesghelijck doet sy oock dat braken ende ouergheue op houden in der seluer maenieren ghebruyckt oft ghepoedert ende met rooden wijn ghedroncken.

Dwater daer die bladeren inne ghesoden sijn, es seer goet teghen alle sweringhen, ende verhittinghen des monts ende der keelen, ende maeckt die tanden vast, dicwils in den mont ghenomen.

Van Grysecom.

Cap. vvs.

¶ Tgheslacht.

Grysecom es tweederleye van gheslachte (als Plinius in sijn historie int xv. boeck, xiiij. cap. beschrijft) waer af dit ierste es die gemeyne Grysecom die van Galenus, Paulus, ende andere Griecyse meersters alleene bekēt ende in der medecijn ghebruyckt gheweest es. Dat tweede es een ander cruyt alleen van Plinius beschreuen, ende beide dese cruyden wordē hier te lande gheuonden.

¶ Wat.

Capnos, fumaria.

Grysecom. of *Duyghersel*Capnos { Plinij.
Phragmites,
Cleyne Eerdtroock.

¹ De ghemeenne Grysecom heeft viercantighe steelkens, met cleyne, teere, weecke, seer ghesneden aschveruwighe bladerkens becleet, den bladeren van Coriander ghelijckende, maer veel mindere. Sijn bloemen sijn cleyne, en staen veel by een ghesdronghen, van coluere purpurbruyn, die welcke vergaende, in cleyne knoppekens versanderen, daer in leyt dat saet dat seer cleyne es. Die wortel es slecht, met luttel ende cleyne veeselinghen.

² Dat cleyne Eerdtroock heeft oock veele teere steelkens, daer aen wassen cleyne ghesneden bladerkens, van coluere, smaecke, ende oock wat van fatsoene de voorgeschreuen Grysecom ghelijckende, ende oock sommighe cleyne teere draeykens oft clauwierkens, daer mede dattet hem al omme aē haghē en andere crunden vast maect. Sijn bloemkens sijn cleyne, en staē veel by een, wit en luttel persch vā coluere, naer die welcke voortcomē cleyne hauwkens, daer dz saet in leyt. Die wortel es slecht en vinghers lāck.

C Plaetse.

¹ Grysecom wast gheerne in cozen veldē onder die gherste, ende in die moes houe, in wijngaerden, ende dijer ghelijcken gheoeffende plaetsen.

² Dat cleyne Eerdtroock wast onder die haghē aen die cantē van den velden, ende by oude mueren.

C Tijt.

Beide dese crunden bloeyen in Meye ende in Braeckmaent.

C Naem.

Dat

Van Chamedrys. Cap. xvj. vviij.

- 1 Dat ierste van desen crunden wordt in Griecy gheheetē καπνός καπνίου καὶ καπνίτης. In Latijn Fumaria en Capnium. In die Apoteken Fumus terre. In Hocheduytsch Erdruck, Raubencropff, Katzenkoruel. In Neerduytsch Grysecom, Duyuckernel en Erdtroock. In Franchois Fumeterre.
- 2 Dat tweede wordt van Plinio Capnos en Pes gallinaceus gheenaemt, en mits dijen soo worddet vā ons Capnos Plinij gheheetē, ende dit es dat cruyt dat καπνός φραγμύτης van Hermolaus genaemt es, inder Apotekē eest onbekēt. In duytsche hebbē wy tselue tot onderscheet vā dē anderē. Cleyn Erdtroock genaemt. In Frāchois mochtet wel naer den Latijnschen naem Pes gallinaceus, Pied de geline geheetē worden. ¶ Natuere. Grysecom es werm ende drooch tot volnaer in den tweeden graet, en van gelijcker natueren es oock d; Cleyn Erdtroock, als wt synen scerpachtighen bitteren smaeck kenlijck es. ¶ Cracht en Werckinghe.
- 1 Esap van Grysecom in die ooghen ghedaē, scrpt dat ghesichte ende maeckt claer x ooghen, ende met Gumme ghemengelt ende op die wijnbrauwen ghestreken, maeckt dat het dobbel hanz niet meer en wasse. Grysecom in water ghesoden ende dat ghedroncken, iaccht af met der vrine en met den camerganck alderhande heete cholerijcke, verbrande, ende verergherde humoren ende vochtichent, en mits dijen es seer goet den ghenen die scorft sijn, die quade seerichent en sweringhen hebben ende die ghebrekelijck vanden pocken sijn. Diesghelijck werck doet oock het sap van Grysecom ghedroncken, en es daer toe stercker dan dat water daer die Grysecom inne ghesoden es.
- 2 Dat cleyn Erdtroock (als Plinius schrijft) es van den seluen cracht ende werkinghe ghe ghelijck dat andere, ende es een sonderlinghe medecijne seer goet wesende teghen die scemeringhe der ooghen dat sap daer inne ghedaen.

Van Chamedrys. Cap. xvj.

Chamædrys. Gamanderlijn. ¶ Tfatloen, Chamædrys foemina quibusdam.

gamanderlijn wyfflen

Chamæ

1 Chamædrys es een neer cruyt, ontrent een spanne oft voet hooch wassende, veele teere steelkens van der wortel voortbrenghende, daer aen wassen cleynne teer bladerkens, rontsomme ghekerft, den bladeren van sommighen cycken volnaer gelijk, maer veel mindere. Die bloemkens sijn cleyn, brunnachtich peersch van veruuen, ende wassen bouen rontsomme den steel. Saet es cleyn swert ende ront. Die wortel es teer ende dun, hier ende daer onder die aerde cruypende.

2 Bouen dit soo vindtmen noch een ander cruyt, dat van sommighen voor een Chamædrys ooc ghehouden es gheweest. Ende dit es oock een neer cruyt, veel hanrachtighe steelkens draghende, daer aen wassen, seer ghesneden, ende schier cruytswijs ghesclouen hanrachtighe bladerkens. Die bloemen sijn peersachtich ende wassen met croonkens rontsomme die stelen, ende als die afghevallen sijn soo comen daer voort in die cleynne ronde huyskens, dat saet dwelck swert en ront es. Die wortel es dick in veel veeselinghen.

¶ Plaetse.

1 Gamanderlijn wast gheerne op steenachtighe gheberchten ende dijergheleijken plaetsen in die bosschen. Ende wordt in Brabant in Soenien bosch gheuonden, ende inder cruyt liefhebbers houen gheplant.

2 Dat ander wordt oock op steenachtighe plaetsen gheuonden, ende in die houen ghesaeyt.

¶ Tijt.

1 Chamædrys bloeyt in Braeckmaent ende Hoymaent.

2 Ende desghelijcx oock dat ander cruyt.

¶ Naem.

1 Dat ierste cruyt wordt ghenaeemt in Griecx χαμῆιδρυς. In Latijn Chamædrys, Trisxago ende van sommighen Quercula minor ende Serratula. In die Apotekē Chamædryos. In Hocheduytsch Gamanderlijn vnd klein Batenghel. In neerduytsch Gamanderlijn. In Franchois Chesnette ou la Germandree.

2 Dat ander cruyt wordt van sommighen, Chamædrys scemina, dat es Gamanderlijn wijsken ghenaeemt. Hoe wel nochtans by den ouders, van gheen Chamedrys scemina gheschreuen en es. Som andere maken daer af een οκυμαστρίς. In Latijn Ocimastrum, daert gheen ghelijkenisse mede en heeft. Ende eenighe oock een tweede gheslacht van Chamæpitys, daert meerder ghelijkenisse mede heeft, aenghesien dat van ruecke den anderen ghelijck es, ende oock tot sommige plaetsen Iua Moscata ghenaeemt wordt.

¶ Natuere.

Gamanderlijn es werm ende drooghe tot in den derden graedt.

¶ Tracht en Werckinghe.

1 Cruyt ende die bloemen van Gamanderlijn in water ghesoden ende ghedroncken verdriuen die verstoptheden van binnen tsmenschens lichaem, ende doen scheyden alle taye vochticheyt, ende daer omme soo sijn sy winnemende goet den ghenē die hoesten ende cort van adem sijn, die huer water niet wel en kunnen ghelossen, ende die dwater beghinnen te laden.

Sy verwecken en doen comen den vrouwen huer natuerlijke cranckhent.

Met azijn ghedroncken soo es Chamædrys seer goet teghen die verherde en verstopte milten.

Dat sap van den bladeren met olie ghemengelt, verdrijft die donckerheyt van den ooghen, alsment daer op strijckt.

Van Erenprijs.

Cap. xvij.

¶ Tgheslacht.

1 Erenprijs es tweederleye van gheslacht, dat eene es dat oprecht Erenprijs dat men Erenprijs manneken heet. Dat ander wordt Erenprijs wijskē ghenaeemt.

Esats

{ Betonica pauli.
{ Veronica mas.
Eerenprijs manneken.

Veronica scemina.
Eerenprijs wijfken.

- E**erenprijs manneken es een cleyn cruyt lanx der aerden cruyppende, met dunne rootachtighe hanzighe steelkens, daer aen wassen lanckachtighe donckergruene een luttel hanzachtige rontsomme ghekerfte bladerkens. Sijn bloemkens wassen bouen aen die steelkens en sijn cleyn, van coluer re lichtblauw met purpur ghemenght, na die welke cleyn breedachtighe teskens wassen, daer dat saet in leyt. Die wortel es dun met veele veeselinghen.
- E**erenprijs wijfken cruypt oock lanx der aerden en heeft dunne steelkens ende breedachtighe bladerkens, die hanzachtich ende saecht sijn. Die bloemkens sijn geel ende hebben omgheromde steelkens ghelijck die Riddersporen bloemkens. Es aet wast in ronde huyfken ghelijck aen Gynchelheyl.

¶ Plaetse.

- 1 Eerenprijs manneken wast op rouwe sandtachtighe plaetsen, op canten van den velden, en van den bosschen.
- 2 Eerenprijs wijfken wast in neere vochtachtighe plaetsen.

¶ Tijt.

Wende dese cruyden bloeyen in Braeckmaent ende in Hoyaent.

¶ Naem.

Dat ierste Eerenprijs, wordt van Paulus Aegineta Lib. vij. in Griecy Betonica gheheeten, dat es in Latijn Betonica, ende daer naer van D. Guiliam Turner, ende van ons Betonica Pauli. Die ghemeenne cruyt liefhebbers nuemense in Latijn Veronica.

In Hocheduytsch Erenbreijs mennlijn en Grundheyl. In Neederduytsch Eerenprijs manneken.

Dat tweede wordt gheheeten Veronica fœmina ende Eerenprijs wijsken, en Erenbreijs weiblin.

Natuere.

Eerenprijs es drooghe van natueren ende wat werm.

Cracht en Werckinghe.

1 Eerenprijs es seer goet ghebruyckt tot die verstopthent ende weedom der nierē (als A Paulus schrijft.)

Eerenprijs in water ghesoden ende dat ghedronckē, heynt alle oude en versche won den, ende suyueret tbloet van alle quade corruptien ende vuyle verbrande vochtiches den, ende mits dijen es seer goet ghedroncken die scorft sijn, die eenighe quade ruydies hent, cleyen poeykens oft maseren hebben.

Water van Eerenprijs ghedestilleert met wijn ende menichmael ouergehaelt tot dattet rootachtich worde, es seer ghepresen tot die oude hoesten, wtdrogginghen ende ghequetsstheyt vander longhene, want men schrijft van hem dattet alle vlceration, sweeringhen ende quetsuren van der longhene can heylen.

2 Dat Eerenprijs wijsken es van ghelijcke natueren, maer dat mannekē es in alder D manieren beeter en bequamer.

Van Chamepitys.

Cap. vviij.

Tgheslacht.

Er cruyden in Latijn Chamæpitys gheheeten sijn dñ gheslachten (als Dioscori des schrijft) van ruecke ende fatsoene malsanderen ghelijck.

Chamæpitys prima.

Tfatloen,

Chamæpitys tertia.

Dat ierste Belt Cypres.

Dat derde Belt Cypres.

Dat

1 Dat ierste gheslacht van desen cruyden es een teer cruyppende cruyt met ghecromde tacykens, daer aen wassen cleynne smalle hantachtighe bladerkens, van ruecke den herst oft termentijn ghelijck. Die bloemkens sijn cleyn, bleek, geel oft wit. Die wortel es slecht en houtachtich.

2 Dat tweede heeft oock ghehandte teere tacykens, ghelijck eenen anker omghecromt. Die bloemkens sijn wit. Esact es swert ende het heel cruyt es den iersten van ruecke ghelijck.

3 Dat derde es dat alder cleynste, ende heeft cleynne witte rouwe bladerkens en geele bloemkens, van ruecke den anderen ghelijckende. ¶ **Plaetse.**

Dese cruyden wassen gheerne in berchachtighe ende steenachtighe plaetsen, hier te lande worden sy in die houen ghesaent. ¶ **Tijt.**

Sy bloeyen in Hoymaent ende in Dogstmaent.

¶ **Naem.**

Dese dry cruyden worden met eenen naem in Griecx χαμαίπυτος gheheeten. In Latijn Aiuga, Abiga, en Ibiga, ende daer naer inder Apoteken Iua en Iua Artetica oft Iua moscata. In Duytsch Belt Cypress, en van sommighen Hoe langher hoe lieuer. In Franchois Jue muscate. ¶ **Natuere.**

Belt Cypressen, sijn werm in den tweeden graet, ende drooghe tot in den derden.

¶ **Cracht en werkinghe.**

Die bladeren van Chamæpitys seuen daghen in wijn ghedroncken, ghenest die A geele sucht, ende veertich daghen met meede gedroncken so sijn sy goet tegen dat scia-tica, dat is weedom in die hope.

Chamæpitys es oock seer goet tegen verstopthent van der leuere, en doet die vrine B rijsen, ende sy brengt den vrouwen huer natuerlijke siecte weder.

Ende gruen ghestooten, en met huenich ghemenghelt, en op groote wonden, quade C en vuyte sweringhen gheleyt, heynt ende ghenest die selue.

Sy es oock goet teghen die herthent van die vrouwen borsten, gruen gestooten en D daer op gheleyt.

Ende in dier manieren ghebruyct, es sy seer goet gheleyt op die beten ende steken E van slanghen, nateren ende dier ghelijcken fenijnighe ghedierten.

Chamæpitys oock ghesoden ende ghedroncken, doet dat ghestolt bloet scheyden en F af gaen, ende met eedick ghesoden ende ghedroncken, doet sy die doode vrucht afgaen.

Esap van Chamæpitys, den mensche op tlijf ghestrcken doet hen seer sweeten. G

Diesghelijck cracht ende werck doen oock dat tweede en derde, maer en sijn niet H soo sterck ende crachtich als dat ierste.

Van Cypress.

Cap. xix.

¶ **Gheslacht.**

Cypress wordt hier te lande tweederleye in die houen gheuonden, van fatsoene mal I canderen seer ghelijck.

1 At ierste en dat ghemeenste Cypress es een houtachtich struycken, met recht opwassende tacykens, daer aen wassen cleyn ronde lancachtighe ghesneden bladerkens, op die soppen van den steelen, wassen schoon goud geele bloemen, van fatsoene den Reynuaer bloemen ghelijck, maer veel neerder. Sijn wortel es houtachtich met veel aenhangende veeselingen.

2 Dat tweede Cypress es den voorschreuen van stelen, bladeren, bloemen, ende fatsoene seer ghelijck: dan die stelen van den bladerkens sijn dunder en met langher bladerkens beset, ende die bloemen sijn bleeker ende minder, ende het cruyt en es niet soo sterck van ruecke, maer sueter ende lieffelijker.

¶ **Plaetse.**

Dese cruyde en wassen hier te lande niet dan in die houen, daer sy geplant worden.

¶ **Tijt.**

Sy bloeyen beyde in Hoymaent ende in Dogstmaent.

¶ **Naem.**

Dit cruyt wordt van Plinio in Griecx χαμαίκυπαρίσις en in Latijn Chamæcypariss

26
vvviii. Van Gouwe en Dotterbloemen. Cap. vv.

sus geheetē, vā sommigē nu ter tijt Santolina.
 In Duytsch ende in Frāchois Cypres. In
 der Apoteken eest onbekent.

2 Dat ander cruyt es soder twissel ooc eē
 Chamæcyparissus, en gheen Cedrus, als som
 mige dit heetē te wesene. Esact van desen
 crunden wordt, in die Apotekē ghenaeemt
 Semen contra Lumbricos, Semen Santonici en
 Semen sanctum. ¶ **Natuere.**

Cypres es wermachtich, en seer droo-
 ghende van natueren.

¶ **Cracht en Werckinghe.**

2 Plinius schrijft dz Cypres m̄z wijs ge-
 droncken seer goet es teghen slangē, scor-
 pionen ende alderhande feniin.

**Van Gouwe en Dotter-
 bloemen. Cap. vv.**

¶ **Tgheslacht.**

D Er crunden in Griecx ghenaeemt
 Chelidonium, sijn twee gheslachtē
 waer af dat eene gheheeten wordt groote
 Gouwe, ende dander cleyne Gouwe.

Chelidonium maius. Groote Gouwe.

¶ **Tfatloen.**

Chelidonium minus. Cleyne Gouwe.

Van Gouwe/en Dotterbloemen. Cap. viij. vviij.

1 **D**ie groote Gouwe heeft teere ronde ghehante steele met veel aenwassende zijde tærkens, ende elck tærken heeft veel leedekens ende knopkens. Zijn bladeren sijn den bladeren van Akelenen wat ghelijck, maer sy sijn teerder, ende meer duersneden op die eene zijde wit gruen, ende op dandere zijde blauwachtich gruen wesende. Bouen op die steelen en tærkens wassen schoone geele bloemkens, gelijk geele Violetten die in langhe hantkens veranderē, en daer in leyt cleyn bleek geel sadeken. Dit gheheel cruyt es sterck ende vrent van ruecke, en al om in stelen, bladeren, en bloemen, vol van sap dat ghelijck Safferaen geel es, scerp en bitter van smaecte, dat daer wilsloopt wanneer dat dit cruyt ghequetst wordt, ende aldermeest wi die wortele die soo geel als goud es, met veel veeselinghen daer neffens aenhanghende.

2 Die cleynne Gouwe es een neer cruppende crundeken met cleynne dunne bruynachtighe steelekens, en cleyn rontachtighe bladerkens, den Beyl bladeren gelijkende, maer veel minder, teerder, weecker, en effender. Zijn bloemkens sijn geel ende den Booter bloemen ghelijck. Zijn wortel es veeselachtich met veel aenhanghende knopachtighe wortelkens, elck knopken eenen teruwen oft ghersten coren ghelijckende.

3 **D**er cleynder gouwe wordt een cruyt vā bladeren en bloemen seer ghelijck gheuonden datmen Dotterbloemen nuempt, dat schoon grueene, rontachtighe bladeren heeft den bladeren van Beyl oft Populier boom wat ghelijck, maer meerdere en rontsomme wat gekerft. Zijn steele sijn ront in veel cleyn steelekens huer verdelende, daer op wassen schoone geele bloemen den Booter bloemen ghelijckende, maer meerder ende lieffelijcker. Als die bloemen af gheuallen sijn, so wassen daer dry oft vier cleynne hantkens by een gelijk aen Akelene cruyt daer in leyt cleyn geel sadeken. Die wortel es dick met veel aenhanghende witte faselighen.

Dotterbloemen.

¶ Plaetse.

1 Groote Gouwe wast in dorre plaetsen by oude mueren, by den wegghen en onder tuynen en haghē.

2, 3 Die cleynne Gouwe ende die Dotterbloemen wassen in vochtighe natte beempden en aen die canten vanden grachten.

¶ Tijt.

1 Die groote Gouwe beghint te bloeyen in Aprill ende bloeyet allen den soomer duer.

2 Die cleynne Gouwe beghint seer vroeck. In Sporckelle voorts te comene ende te ghen dat die Swaluwen ouercomen in deynde van Sporckel, ende in die Meerte so bloeyet sy, ende blijft durende tot in Aprill, ende als dan soo verdwijnt sy, ende in Meere en wordt sy niet veel meer gheuonden.

3 Dotterbloemen bloeyen in Meerte ende in Aprill.

¶ Naem.

1 Die groote Gouwe heet in Griecx *χελιδόνιον μέγα*. In Latijn *Chelidonium maius*, en *Hirundinaria maior*. In der Apoteken *Chelidonia*. In Hoochduitsch, grosz Scholwurtz, grosz Schwalben kraut, Goldtwurtz, en Schelkraut. In Neerduitsch Gouwortel, en groote Gouwe. In Franchois *Chelidonie*, ou *Esclere* & *Esclayre*.

2 Die cleynne Gouwe, wordt in Griecx gheheeten *χελιδόνιον μικρόν*. In Latijn *Chelidonium minus*, en *Hirundinaria minor*. In der Apoteken *Scrofularia minor*, en *Ficaria*. In Hoochduitsch kleyn Scholwurtz, kleyn Schwalben wurtz, Feigwartzen kraut & latern kraut.

E iij kraut.

krout, Pfaffen hodlin, en Meyen krout. In Neerduytsch cleyn Gouwe, en cleyn Speen cruyt. In Franchois Bassinet.

- 3 Dotterbloemen, worden in Hoochduytsch gheheeten Mōs; blumē, Dotterblumen Geel wīs; blumen en Marten blumen. In onser talen groote Dooterbloemen ende Dotterbloemen. Van Valerius Cordus in Latijn Chelidonium palustre, oft Caltha palustris, somnighe maken daer af Flos Amellus, daer Vergilius af vermaent.

¶ Dorslaecke sijn's naems.

- 1 Die groote Gouwe wordt in Griecx χελιδόνιον Chelidonium, dz es in Duytsch Swaluwencruidt gheheeten, om dat die Swaluwen (als Plinius seyt) dit ierst gheuonden hebben, ende daer mede hueren ionghen ghebreck in die ooghen hebbende oft blint wesende, ghenesen ende siende maken.
 - 2 Dat cleyn, wordt daer om Swaluwē cruidt gheheeten, om dattet beghint te wassen ende te bloeyen als die Swaluwen ouercomen, ende wederom verdwijnt teghē en eer die Swaluwen wech vliegghen.
- 1.2 Beyde dese cruyden sijn heet ende drooghe tot in den derden graet, ende dat cleyne es heeter dan dat groot.
- 3 Die Dotterbloemen sijn van natueren oock werm, maer niet seere.

¶ Natuere.

¶ Tracht en Werckinghe.

- 1 Esap van groote Gouwe met huenich ghemenght, ende in een cooperen pottken A ghesoden, maeckt claer ghesichte, ende neemt af die scellen ende littekeene die op die ooghen wassen, dicwils in die ooghen ghedruipt.
- Eselue sap met wijn, heylt ende gheneeft die voorts eetende sweringhen en vlcera: B tien, die daer mede ghewasschen.
- Die wortel met Anijs in wittenwijn ghesoden, opent die verstophent vāder leuere, C ende verdrijft die geelsucht.
- Die selue wortel in den mont ghenomen ende gheknout, gheneeft den tant sweer. D
- 2 Die cleyn Gouwe ghestooten en op verswooren oft andere quade naghelen geleyt, E doet die quade wtvallē, en andere goede wassen, en mē vrine oft wijn gestootē, en sonderlinge die wortelē, verdriue en ghenesen die speenē daer op geleyt, diesgelijck werck doet oock dz sap met wijn oft vrine duer ghedaē, die speenen daer mede ghewasschen.
- Dit cruidt in wijn ghesoden ende daer mede ghegorghelt, doet veel taye fluymē wt F den hoofde comen ende wtspouwen.
- Esap van der wortele met huenich vermenght ende in die nuese ghedaē, doet oock G veel vochticheyt wt den hoofde rijsen, ende onstopt den nuese als sy verstopt es.
- 3 Die Dotterbloemen en sijn in der medecijnen niet bruyckelijck. H

Van Vincoorde. Ca. xvj.

¶ Tfatsoen.

Clematis daphnoides.

Vincoorde.

Incoorde heeft veele teere knoppachtige steelkēs, daer mede dattet op der aerden vliddert, ende hier en daer cruypt, daer aē wassen cleyn bladerkens, meerder dā Bucxboom bladeren, den Lauwer bladeren van coluerre en fatsoene niet seer onghelijck, maer veel minder. Die bloemē sijn meest purpur blauw, ende oock som wit maer seldom, elck in vijf bladerkens ghesneden, der ghemeenne groote Ossentonge bloemen wat ghelijck, maer meerder en liefelijcker, nochtans oock sonder rueck. Die wortel es veeselachtich en geel.

¶ Plaetse.

Vincoorde

Van Vincoorde:

Cap. vviij. vvvij.

Vincoorde wast gheerne in donckere vochtachtighe plaetsen, aen canten van bos-
schen ende onder haghen en hegghen.

Tijt.

Het bloeyt meest in Meerte en Aprill, maer allen het iaer duer blijuet gruen.

Naem.

In Griecx ende in Latijn wordt dit cruyt κλημάτις δαφνοειδής Clematis daphnoides
gheheeten, ende van Plinius ter eender plaetsen Clematis Aegiptia, ende ter andere,
Chamedaphne. In der Apoteken soo heetet Peruinca en Vincaperuinca. In Hooch-
duytsch Yngrun en Singrun. In onser talen Vincoorde, Ingroen ende Maechden
palm. In Franchois du Lisseron. *ou peruenke*

Natuere.

Vincoorde es drooghende en tsamen treckende van natueren.

Cracht en Werckinghe.

- A** Dit cruyt in wijn ghesoden ende ghedroncken stopet den loop des buycx, ende ghes-
neest dat roode Melizoen. Estelpt oock die oueruloedige natuerlijke cranchheit der
vrouwen, dat bloet spouwen, ende alderhande bloetganck.
- B** Dit cruyt met melck en olie van Roosen ghemenght ende daer af een Pessus ghe-
maect ende in die moeder ghedaē, doet die pyne ende weedom der moederē ophoudē.
- C** Vincoorde gheknaut, gheneest den tantsweer, ende oock alle quetsuerē van femijn-
nighen ghedierten daer op ghelent.
- D** Vincoorde ghestooten, ende in die nuese ghesteken, doet dz bloeyen wt die nuese op-
houden en stelpen.

Van Wilden Saffraen:

Cap. vviij.

De wilde Saffraen heeft ron-
de stelen, onderhalf elle oft
hoogher wassende met smalle
lanckachtighe ghekertelde ste-
kende bladeren becleet, opt
opperste van den welcken wassen ronde
stekende bollekē, die als sy huer ontplunc-
ken, voortbrengghen schoō gout geele wel-
riekende bloemen, den rechten Saffraen
drayen van coluere ghelijck, ende als die
bloeme vergaet soo wast in dat stekende
bolleken, wit lanckachtich ghekant ende
ghehoeckt saet tusschen hayrachtich wols-
leken besloten.

Plaetse.

Wilde Saffraen woort in die houe-
ghesayet.

Tijt.

Sy bloeyet in Honymaēt en in Doghst-
maent.

Naem.

Dit cruyt wordt in Griecx κνίκος ghes-
heeten ende in Latijn Cnicus. In der Apo-
teken ende vā Mesue en Serapio Cartas-
mus, en van sommighen, Crocus hortensis,
en Crocus sarracenicus. In duytsch Wilden
Saffraē. In Franchois Safran saulua-
ge.

Natuere.

Esact van Wilde Saffraen es werm
in den iersten graet ende drooghe in den
tweeden, als Mesue schrijft.

Cracht

Tafloen.

Cnicus.

Wilden Saffraen.

¶ Cracht en werckinghe.

Es saet van Wilden Saffraen gestooten en het sap daer af m^z Huenich water, oft A
sop daer eē hinne in ghesodē es, wt geperst, en gedronckē, maeckt camer ganc, pur geert,
en laecht af tane fluymen en waterachtighe vochtichedē, en mits dyen eest goet tegen
d^z Colica, d^z es weedom en verstopth^z der dermē, en oock teghen die corthent van den
adem, hoeft, en verstopth^z vander borst, en es seer sonderlinge tegen dat water laden.

Item tsap van desen sade in melck ghedaen, doet dat melck runnen en gheeft hem B
cracht om tot camer ganc te verweckene.

Die bloemen m^z Huenich water ghedronckē, openen die leuer, en sijn goet voor die E
geelsucht, oock sijn sy goet inder spijsen ghebruyckt, om daer mede die spijsse geele te
maken.

¶ Hindernisse.

Es saet van Wilden Saffraen es der maghē seer hinderlijck, makēde walghinghe
ende groote beruerte tot braken en daer toe eest ooc seer traech van wercke, langhe in
die maghe en dermen blijuende.

¶ Weeteringhe.

Men sal tot desen sade nemen, ende toe doen eenich confortatijf vander maghen,
als Anijs saet, Galigaen oft Mastix, en wat dat sijn werck voordert en ras maeckt,
als Gember, Sal gemma, Sout, &c. Ende in dijer manieren ghebruyckt, en salt der
maghen niet lettelijck wesen, en sal seer corts sijn werck doen.

Van Conyza.

Cap. xxvij.

¶ Tgheslacht.

Conyza es tweederleye (als Dioscorides en Theophrastus schrijuen) waer af
dat eene es dat groot en manneken, dat andere dat cleyn en wijskē. Ende bo
uen dijen esser oock noch een derde, de welcke middel Conyza ghenacmt es.
Conyza maior. Groote Conyza. ¶ Tfatloen. Conyza media. Middel Conyza.

1 Die groote Conyza heeft breedachtighe bladeren, den bladeren van sluetelbloemen schier ghelijck, maer bruynder ende wat saechter. Die stelen sijn ront, ende met dun cleyne saecht wolleken becleet, onderhaluen voet oft meer hooch, die in dat opperste huer in veele cleyne steelkens verdeylen, daer op wassen lanckachtighe knoppkens voortbrengende geele bloemkens, die ten laetsten in wollachtich saet vergaen, dz met den winde wech stuijft. Die wortel es redelijck dick.

2 Die cleyne Conyza en wast niet ouer een spanne oft voet hooch, ende es der voorgheschreuen niet seer onghelijck dan alleen veel mindere. Sijn bloemen sijn bruyn geelachtich, den middelste van den Camille bloemen oft den bloemen van Keynuaer schier ghelijck.

Beide dese cruyden sijn van stercken ruecke. Ende die groote es swaerder vā ruecke dan die cleyne.

3 Dat derde ende middelste gheslacht van Conyza, heeft ronde witte wollachtighe steelen, onderhaluen voet hooch, ende lanckachtighe saechte wollachtighe oft haysachtighe bladeren. Die bloemen wassen aen dat opperste van den steelen den Camille bloemen van fatsoene ghelijck, maer meerder ende niet alleen in dmiddel, maer oock rontsomme bruyngeel van coluere.

¶ Plaetse.

Dat ierste Conyza wordt dicwils op dorre plaetsen gheuonden, die ander twee wassen in vochtighe grasachtighe neerten ende ontrent die water canten.

¶ Tijt.

Sy bloeyen int laetste van Hoymaent, ende in Doghstmaent.

¶ Naem.

Dese cruyden worden in Griecx gheheeten κόρυζα Conyza. In Latijn van Plinius tot som plaetsen Cunilagine. Van Theodorus Gaza Policaria en Pulicaria. Inder Apoteken sijn sy onbekent. In Hoochduytsch worden sy van sommighen Durwurtz en Donnerwurtz ghenamt.

1.2 Dat groot heet Theophrastus Conyza manneken, ende dat cleyne Conyza wijske.

¶ Natuere.

Agroot ende cleyne sijn drooch en warm tot in den derden graet: dat derde es den anderen van natueren ghelijck, maer niet soo warm.

¶ Cracht en Werckinghe.

Die bladeren en bloemen van Conyza in wijn ghesoden, ende ghedroncken, doen sterckelijck den vrouwen huer natuerlijke cranchheit comen, en iaghen die doode vruchten af.

Sy sijn oock goet teghen die couwpisse en droppelpisse, en teghen die geelsucht, en teghen die pijn en weedom des buyers.

Dese bladeren ende bloemen met eedick inghenomen, sijn goet teghen die vallen de sieckte.

Dwater daer Conyza in ghesoden es, es goet den vrouwen die weedom in die moere hebben om daer inne in een sweetcunpe te sittene.

Die bladeren ghewreuen, sijn goet ghelent op beten en steken van fenijnnigen ghe dierten. Diesghelijck op wonden en coude ghezwillen.

Dit cruyt met olie vermenght ende tlichaem daer mede bestreken doet die coude huyueringhen achter bliuen.

Conyza waer dat sy ghelent, ghestroyet oft onsteken wordt, veriaecht alle fenijnnighe ghedierten, ende doodet die vloyen.

Van Sterrecruyt.

Cap. viiiij.

¶ Tfatsoen.

Aster atticus. Sterrecruyt.

Sterrecruyt heeft eenen bruynen hanzachtighen, houtachtigē steel, met lanckachtighe dicke hanzachtighe swertgruene bladeren. Op isop van den steelen wassen dry oft vier schoone bloemen, vā fatsoene den Chamille bloemen ghelijck, die in d'middel geel sijn ende rontsomme met purpur blauw bladerkens, ghelijck een sterreken beset ende gheciert sijn, die ten laesten in grys hanz veranderen ende wech vliegghen. Die wortel es veeselachtich.

¶ Plaetse.

Sterrecruyt wast op hucuelen en berghen aen hooghe dijcken, somtijts in die bosschen ende in sommighe beemden by den Rhijn stroom ghelegghen.

¶ Tijt.

Het bloeyet meest in Doghstmaent.

¶ Naem.

Dit cruyt heet in Griecx *Asie* ἀστὴρ καὶ τῆς καὶ Βουβωνίον. In Latijn Aster atticus, en Inguinalis: van Vergilius, Flos Amellus. In der Apotekē eest onbekēt. In Hoochduytisch Megerkraut, Bruchkraut, Scartenkraut en sternkraut. In Franchois Asper goutte menue.

¶ Natuere.

Sterrencruyt es verkoelende, den Koosen van natueren volnaer ghelijck.

¶ Cracht en Werckinghe.

Sterrecruyt es seer goet van buyten op die maghe gheleyt, die verhit ende onstekē es, ende teghen die clappoozen en sweerende clieren in die eeghenisse gruen gestooten, ende daer op gheleyt.

Ees oock goet tot roodicheyt en hitte der ooghen, en teghen dat wiggaen van den achterderm.

Dat blauw van den bloemkens met water ghedroncken, helpt die kinderē die met E die squinancie en vallende sieckte ghequeelt sijn.

Men seyt oock dat dit cruyt dat ghezwel in die eeghenisse doet vergaen al eest dat men dat maer daer by ghebonden draecht.

Van Nauelcruyt.

Cap. xv.

¶ Tgheslacht.

In dit Capittel sullen wy beschrijven dryerhande Nauelcruyt, twee by den ouders, ende nu ter tijt in sommighe landen seer wel bekend, ende een derde, alleen wat ghelijckenisse van bladeren met den iersten van den tweent rechtuaerdighen hebbende, dat wāter Nauelcruyt ghenaemt es.

¶ Tfat.

1 **D**ierste Nauelcruyt draecht ronde dicke bladeren, den Beyl bladeren wat gelijk, maer ronder, rontsomme wat ghescaert, die van bouen wat hol sijn en van onder den steel in dmiddel van tlat hebben. Synen steel es dun en hol, ontrēt een spanne hooch draghende veel cleyne lanckachtighe witte oft lijfveruwige bloēkens. Die wortel es wit en ront ghelijck een Olue.

2 Tweede gheslacht heeft breede dicke rondachtighe bladeren, die rontsomme hueren steel, breeet wtghebrent wassen, gelijk aen den grootē donderbaer, tusschen die welke dat steelken voortcoemt dz teer es, daer cleyne bloemkens op voortcomē.

3 Dwater Nauelcruyt heeft cleyne dunne ronde bladerkens, van bouē ooc wat, maer seer luttel hol, ghelijck een vlack scotelken, en van onder den steel in dmiddel vā tlat draghende, des anders Nauelcruyts bladeren wat ghelijck, maer veel minder, dunner en swertgruender. Die bloemkens sijn seer cleyne, van coluere wit, en wassen beneden onder die bladeren. Sijn wortelkens sijn dun, veeselachtich, cruyppende, en al om veel nieuwe bladerkens wtworpende.

¶ Plaetse.

1 Nauelcruyden wassen (als Plinius schrijft) in steenachtighe plaetsen ende by der zee ghelegghen, hier te lande en wasset niet van selfs, maer worden in der cruytliesshebers houe gheuonden. Dat water Nauelcruyt wast hier te lande oueruloedich, in natte, vochtighe beemden, en neerten die tswinters oueruloeyen.

Tyt.

Tijt.

Die bloemen van die oprechte Nauelcrunden hebbe ick oock in Braeckmaent gesien, maer dat water Nauelcruyt bloeyet in Hoymaent.

Naem.

1 Dit cruyt heet in Griecx Κοτυλιδωρ. In Latijn Cotyledō, en Umbilicus Veneris, en Acetabulum, en van Plinio, Herba coxendicum. Iacobus de Manlijs in Luminari maiori, nuemet Scatum coeli, en Scatum cellus. In duytsch hebbent wy Nauelcruyt ghenaeemt.

2 Tweede wordt ghenaeemt in Griecx κυμβάλιον καὶ κοτυλιδωρ ἑτέρα. In Latijn Cymbaliū, Acetabulū alterū & Umbilicus Veneris alter. In duytsch dz and oft tweede Nauelcruyt.

Dat water Nauelcruyt heet in die Apoteken Umbilicus Veneris, en oec hier te lande Scatum coeli, hoe wel dattet dat oprecht Nauelcruyt niet en es, als hier ghebleken es, en van sommighen in duytsch penninckeruyt.

Natuere.

3 Dat oprechte Nauelcrunden sijn cout en vochtich van natueren, dat water Nauelcruyt en es niet sonder wermte, als synen smaech wt wijs.

Cracht en werckinghe.

1 Esap van dat ierste Nauelcruyt es seer goet en behulpich voor alle verhitthent, hee A te ghezwillen, wilt vier, ende oock voor die cack verffenen, daer op ghestreken, het vercoelt oock die hitte vander maghen, daer op ghelent.

Die bladeren met den wortelen gheten, lossen en breken den steen, en doe water maaken, en sijn goet den watersuchtighen.

2 Dat tweede Nauelcruyt es van crachten den grooten donderbaer ghelijck.

3 Die cracht van dat Waternauelcruyt en es noch niet onderuonden, nochtans soo ghebruycken die onghelerde Apotekers dit daghelijcx voor dat oprecht Nauelcruyt, niet sonder groote en merckelijke dwalinghen.

Vā Wondē cruyt. C. vvvj.

1 **V**onden cruyt heeft ronde vette broosche stelen die becleet sijn met dickachtighe vette bladeren die ronsomme wat ghekerft en vol saps sijn. Int sop van den stelē wassen veel schoone bruyn roode bloemen, van sat soene den bloemen van Sint Jans cruyt, in Griecx ghenaeemt ~~Αἴθρον~~ ghelijck. Die wortel es wit en seer knooppachtich.

2.3 Van desen crunden vintmen een gheslacht dat witte bloemen heeft, en oock een derde dat geele bloemen draecht, anders den voorschreuen ghelijck.

Plaetse.

2.3 Wonden cruyt wast gheerne in vochtige plaatsen ende daer lombze es, en het wordt veel op Sint Jans Baptisten auont, op scotelen oft teliozen in leem gheplant ende in die landhuysen gehanghen, daert lange gruen en wassende blijft, eest dattet somtijts met water besprent wordt.

Tijt.

Wondē cruyt bloeyet meest in Doghstmaent.

Naem.

Dit cruyt wordt nu ter tijt gheheeten Crassula maior. Van sommighen Fabaria, en

Tfatloen.

Crassula maior. Wonden cruyt.

Faba

Van Voghentroost. Cap. vvvij. vvvvij.

Faba crassa. In Hoochduytsch Bundkraut Knabenkraut Fottzwang, en Fottzwijn.
In onser talen Wonden cruyt, ende smeerwortele.

Natuere.

Wonden cruyt vercoelt tot in den derden graet.

Cracht en Werckinghe.

Wonden cruyt es van ghelijcke cracht en werckinghe als Donderbaert.

Van Voghentroost. Cap. vvvij.

Utsloen.

Eufrafia. Voghentroost.

Voghen troost es een cleyn neer
schoon cruydeken, niet ouer een
spāne hooch wassende m̃z veele
steelskens en tærkens, m̃z cleyn
sweertgruene rontsomme ghes
kertesde bladerkens, dick beset. Sijn bloems
kens sijn cleyn en wit inwendich met geel en
purpur besprenght, die wortel es cleyn, dun,
en veeselachtich.

Noch vintmen een ander cruyt dat oock
Voghentroost van sommighen gheheeten
wordt, hoe wel nochtans dattet gheen recht
Voghentroost en es, ende dit wast eenē voet
hooghe oft hoogher, en heeft ronde steelskens
met veel aenwassende syde tærkens, daer
aen wassen cleyn smalle lancachtighe bla
derkens, meest altyt nederwaerts hanghēde.
Sijn bloemen sijn root van coluere. Die
wortel es cleyn ghelijck aen dat andere Vos
ghentroost. Ende dit hebben wy hier by wil
len schrijuen en verclaren om datmen don
derscheet van beyden leeren kennē en merck
ken soude, eñ ñz deen voor dandere trecken
oft ghebruyckē zoude, want dat tweeste Vos
ghentroost, en heeft die cracht ñz die dat op
recht Vogentroost heeft.

Plaetse.

Voghentroost wast in dorre beempden,
grassachtighe straten, en dorre wēden, daer
die sonne veel schijnt.

Tijt.

Voghentroost begint te bloeyene in Voghstmaent ende het bloeyet tot in Herfst
maent toe, en in sommighe vroeghe jaren wordet in Honymaent met bloemen geuon
den, ende als dit cruyt in sijn bloeme es, dan salment plucken en drooghen.

Naem.

Dit cruyt wordt in Latijn gheheeten Eufrafia, en van sommighen *ὀφθαλμική* Oph
thalmica, Ocularis, en van som andere *εὐφροσύνη* Euphrosyne. In Hoochduytsch heetet
Augentroost. In Neerduytsch Voghentroost. In Franchois Euphrase.

Natuere.

Voghentroost es werm en drooge van natueren tot bycans in den tweeden graet.

Cracht en Werckinghe.

Voghentroost ghestooten en op die ooghen gheleyt, oft sap daer af met wijn wtge
perst in die ooghen ghedruypt, neemt wech ende gheneest die donckerheyte van den
ooghen ende maectt claer ghesichte.

Es selue doet oock tyoeder van drie deelen Voghentroost ghedroocht eñ een deel soe
lien isamen ghepoedert een leepel vol tsmorghens al drooghe oft met sucker, oft met
witten wijn inghenomen. Ende in dijer manieren ghebruyckt zoo stercket ooc die me
D morie

36
xxviiiij. Van root Steenbreeck. Cap. xxviiiij.

morie seer, ende doet sterckelijck onthouwen.

Doghentroost in wijn ghesoden, en ghedroncken, es doech goet tegen die geelsucht.

2 Dat ander Doghentroost en es nergens toe nut oft bequaem, ende en wordt in die medecijne niet ghebruyckt.

Van root Steenbreeck. Cap. xxviiiij.

Rode Steenbreeck heeft langhe veederachtige wtghespreyde bladeren, van veele rontsomme ghekerfte bladerkens, aen een lanck steelkē wassende tsamē vergaert, van fatsoene den bladerē van Ganserick oft van Pimpinelle n; seer onghelijck, maer veel langhere. Synen steel es ront twee oft drie voeten lanck, die op dopperste voortbringht schoon witte bloemen veel by een, elck bloemken in sesse bladeren, ghelijck een cleyn stercken verdeylt. Sijn saet es cleyn ende wast veele by een tsamen gelijck een cleyn knoopken in een ghedronghen. Sijn wortelen zijn dun en swert, en hebben aenhanghende ronde knoopachtighe bollekens ghelijck aen die Pioene wijsken wortelen, maer veel mindere.

¶ Plaetse.

Rode Steenbreeck wast in Duntischlādē op hooghe steenachtighe gheberchten ende in rouwe plaetsen. Hier te lande wordt hy in die hoven gheplant.

¶ Tijt.

Hy bloeyet in Meye en in Braeckmaent.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt in Latijn van sommigen gheheeten Saxiphraga rubea. In der Apoteken zo heetet Filipendula oft Philipēdula. In Hooch duntisch Rot Steenbreech Wilde Garben. In onser talen Rode Steenbreeck. In Franschois Filipende oft Filipendule.

¶ Natuere.

Filipendula es werm en drooch van natuere, maer niet tot in den derden graet, en tsamen treckende.

¶ Tracht en Werckinghe.

Die wortel in wijn ghesoden ende ghedroncken, es goet tegen die droppelpisse, ende tot alderhande ghebreken van der blasen, zy doet dwater maken ende die vrine lossen ende breekt den steen.

Dese wortele es doech goet (gelijck Mattheus Syluaticus en Simon Genuensis schrijuen) teghen die pijnē en weedom wt verkilttheyt comende, winden en opblasinghen der maghen, met Fenkel saet ghepoedert en met wijn inghenomen.

Ende teghen die vallende siechte, als men poeder van den wortelen in die spijsse veele ghebruyckt.

Van Gheytenbaert. Cap. xxix.

¶ Ghelacht oft onderscheet.

Gheytenbaert es tweederhande van ghelachte: Deene es dat groot Gheytenbaert datmen Keynette nuempt; Dander dat cleyn Gheytenbaert, dat valsche Rhabarbare gheheeten wordt.

¶ Tfatsoen.

Filipendula. Root Steenbreeck.

¶ Tfat:

Van Gheytenbaert. Cap. xxix. xxix.

¶ Tfatsoen.

Barba capri.

Keynette.

Pigamum. Valsche Xha

barbare.

Hypocoum forte.

Dat groot Gheytenbaert oft Keynette heeft groote lange breede bladeren, den bladeren van Agrimonie gelijkende, maer lāgher en meerder, die rouw hart en ghefronckelt zijn, en veel voutkens hebben ghelijck die bladeren van den ionghen bercken looue. Synen steel es hol, viercātich, brunnroot somtijts een mans lenghde hooch, draghende int opperste veel schoone witte suet rieckende bloemen, veel by een ghedronghen, ghelijck aen dat root Steenbreeck, naer den welken cleyne cromme sadekens iij oft iij tsamen in een, ghelijck een Werteken ghedrongē wassen. Sijn wortel es lanck, van buyten swert, van binnen leuerverruwich brunnroot, sterck van rucke, van smake tsamen treckende ghelijck die eekelen.

Dat cleyne Geytenbaert oft valsche Xhabarbare, heeft seer ghesneden en in veele andere cleyne bladerkens, verdeylde

D ij bla

bladeren, die rontsomme ghescaert zijn. Synen steel es ghehoeckt, bruynroot van coluere, ontrent onderhaluen voet oft twee voeten lanck, daer op wassen veel cleyne witte hayrachtighe bloemkens, tsamen eenen sneewitten baert ghelijckende, naer die welke cleyne smalle tacrkens ghelijck cleyne hauwkens vier oft vijf by een staende volghen. Die wortel es swert en houtachtich.

- 3 Der valscher Xhabarbare wordt oock een cruyt van bladeren volnaer seer gheslijck ghevonden, dat van stercken onlieffelijcken rueck, van coluere, ende eens deels van bladeren der ruyten oock wat ghelijck es. Ende dit cruyt heeft drye oft vier dunne steelkens ontrent een spanne hooch wassende, ende daer aen wtghespreyde bladerkens, in veele andere cleyne verdeylt, schier ghelijckende den bladeren van die valsche Xhabarbare, maer veel mindere. Die bloemen wassen bouen aen die steelkens, ende en sijn anders niet, dan veele dunne geelachtighe hayrkens, nederwaerts ghelijck een baerdeken hanghende. Daer naer comen cleyne hauwkens voort, twee oft drye by een, daer dat saet in leyt. Die wortel es lanck cruyppende, ende hier ende daer nieuwe tacrkens wtworpende.

¶ Plaetse.

- 1, 2 Wynde die ierste cruyden wassen hier te lande in vochtige beempden, tusschen doornen en haghen, en aen canten vanden grachten, en waterloopen.
- 3 Dat derde wast op die velden, in soute landen by der zee ghelegghen, ende wordt tot veel plaetsen van Zeelandt ghevonden.

¶ Tijt.

Dese cruyden bloeyen meest in Honymaent, somtijts oock noch in Doghstmaent.

¶ Naem.

- 1 Egroot Gheytenbaert heet hedē daechs in Latijn Barba capri, en Regina prati, vlmaria. In Duytsch Keynette, en grooten Gheytenbaert. In Franchois Barbe de cheure.
- 2 Dat andere heet in die Apoteken Pigamum, en wordt daer doer van den ongheleerden Apotekers niet sonder groote dwalinghe voor wilde Ruyte ghebruyckt. Die vrouwen hier te lande houwent voor Xhabarbare ende daerom hebben wy iselue valsche Xhabarbare gheheeten.

Sommighe gheleerden houdent voor een Θαλιτρον Thaliotrum maer huer sieder meyninghe en dunckt ons der waerheyt niet ghelijck, want wy houden daer voor dat Sijecruyt, daer af int lxxvij Capittel hier naer gheschreuen es.

- 3 Dat derde schijnt wel te wesene dat υπηκοον Hypocoum daer Dioscorides af schrijft, dat oock υποφειον Hypopheum ghenamt wordt.

¶ Natuere.

- 1 Die Keynette es sonder twijfel seer verdrooghende, ende van natueren tsamen treckende, ende daer duer stoppende, ghelijck synen smaeck claerlijck bewijst.
- 2 Dat valsche Xhabarbare es oock drooghende, maer niet tsamen treckende.

¶ Cracht en Werckinghe.

- 1 Die wortelen van Keynette ghesoden oft ghepoedert ende inghenomen, sijn goet A teghen den loop des buyx, en teghen alderhande bloetganck.

Die bloemen met witten wijn ghesoden ende ghedroncken, ghenesen die vierde B daechse cortse.

- 2 Valsche Xhabarbare als sommighe gheleerde schrijuen es goet tsegghen die val E lende siechte gheroken, ende voor die nuese ghehouwen doet die terstont vergaen.

Enighe segghen oock dat die bladeren daer af, ende dijsghelijcx oock die wortel D len, camerganck maken ende den buyck lossen, in alle manieren inghenomen ende ghebruyckt.

- 3 Es dat derde een Hypocoum zoo eest cout tot in den derden graedt, ende van E crachten ende werckinghe den Huel ghelijck, als Dioscorides ende Galenus schrijuen.

Helmeruyt heeft viercantighe bruynne holer stelen en daer aen wassende breedachtighe rontsomme ghekerfde bladeren, den bladeren van Metelen seer ghelijck, maer effender ende niet stekende oft brandende. Die bloemen wassen aen dopperste van den stelen, en zijn cleyn bruyn peerschachtich, hol, gelijk een cleyn helmken oft hol flecken huyzen. Es aet es cleyn en wast in scerpe ronde bollekens. Die wortel es wit en heeft veel knobbelen en knoopen, ghelijck dat Wonden cruyt daer int xvij. Cap. af gheschreuen es.

² Noch vindmen een Helmeruyt dat den voorschreuen vā stelen, bladeren, bloemen, en bollekens ghelijck es, maer niet van wortelen, want zijn wortelen en zijn niet knobbelachtich, maer alleen saselachtich, ende anders gheen onderscheet en es tusschen dit en dat ierste en oprecht Helmeruyt, want zijn stelen zijn oock viercantich, zijn bladeren den Metelē blades ren ghelijck, en rontsomme ghescaert, die bloemen gelijk een open helmken, &c. Alzoo dat dicwils dit voor dat andere gestrooken wordt, van den ghenen die dat onderscheet van beyden aen die wortele niet en mercken.

³ Dock esser noch een derde Helmeruyt dat met den anderen tweeen gheen gelijkenisse en heeft, dan alleen in die bloemen ende saet, die den anderen Helmeruyden bloemen seer ghelijck zijn, ende daer om mede by den Helmeruyden hier vermaent wordt. Dit Helmeruyt heeft rechte ronde stelen, en bladeren der Rakette (dat een gheslacht van wilde Rosstaert es) seer ghelijck, maer wat minder, ende van coluere bruynder. Die bloemen zijn den anderē Helmeruyden bloemen ghelijck, alleen wat minder van coluere persch met witte stipkens besprant. Die wortel es veeselachtich ghelijck die wortele van den tweeden Helmeruyde, ende blijft duerende, jaerlijck van nieuws wtspruytende, ghelijck oock die twee andere Helmeruyden wortelen.

¶ Plaetse.

Die tweede ierste Helmeruyden wassen hier te lande ouervloedich, aen die canten van den velden, onder die haghē, aen die grachten ende by die waterloopē. Dat derde wordt alleen in die hōuen gheplant.

¶ Tijt.

Dese cruyden bloeyen in Braeckmaent ende in Hoymaent.

¶ Naem.

¹ Dit cruyt wordt gheheeten in die Apoteken ende van den cruyts liefhebbers Scrophularia, ende Scrophularia maior, van sommighen Calstrangula, Ficaria, Millemorbia, en Ferraria. In Hoochduytisch Braunwurtz, Sauwurtz, vnd groß Feigwarzen kraut. In onse Nederlandtsche tale groot Speercruyt. In Franchois Scrophularie. Ende wordt van sommighen ghehouden voort dat cruyt gheheeten in Griecx γαλιόφισ, γαλιόφολορ. In Latijn Galeopsis ende Vrtica labeo.

² Dat tweede en heeft ghenen sonderlinghen naem in Latijn oft in der Apoteken. In Duytsch wordet Beeckscuyt en Sinte Anthuenis cruyt ghenamp.

³ Dat derde es onbekent en sonder naem, maer het mach wel voor een gheslacht van Helmeruyt gherekent worden, om dat zijn bloeme eenen openen helmken gelijk es.

¶ Natuere.

Helmeruyt es werm en drooch van natueren tot in den derden graet ende subtijs van substantien.

¶ Cracht en werckinghe.

Die bladeren, stelen, saet, wortelen, en sap van dz oprecht Helmeruyt verkeerē en de doen verdwijnen alderleye gheswel, en herde clieren, als men se met eedick mēghelt, ende daer twee daghen lauwaitich op gheleyt.

Die bladeren ghestooten, zijn goet gheleyt op veruuynde en voorts eetende swerins vghen ende tot den kancker met sout ghemenght en daer op gheleyt.

Esap van desen cruyde verdriift die roose in daensicht als mē dz daer mede wascht. Die wortel inghenomen verdroocht ende gheneest die speenen: Dijsgelijck doet zy ooc ghestooten, en van buyten daer op geleyt. Esact es goet ghedroncken tegē die wormē.

2 Dat tweede es oock seer goet teghen alle vervuynde ende voorts eetende sweringen Dinder seluer manieren ghelijck dat ierste ghebruyckt.

3 Dat derde es niet alleen van name, maer oock van crachten onbekent.

Van Oyeuaersbeck. Cap. vvvj.

¶ Gheslacht en onderscheet.

M En vindt hier te lande sesterleye cruyden, zijn langhe seerpe saden gelijck Oyeuaersbecken draghende, die daer om onder eenen naem ende gheslacht van Oyeuaersbeck begrepen worden, waer af die twee ierste van Dioscorides en andere ouders beschreuen zijn, ende die vier andere van den gheleerden dees tijts.

¶ Tfatsoen.

Geranium primum. Oyeuaersbeck,

Geranium alterum. Duyuen voet.

1 **D** At ierste Oyeuaersbeck, heeft teere roodachtighe en hayrachtighe steelskēs, met cleyen seer gheclouen en ghekerfde bladeren, die eer die stelen voortcomē op der aerden ghespranet ligghen. Sijn bloemkens zijn schoō, bresilie root, ende die ver-

gaen

Van Oyeuaersbeck. Cap. vvvj. vlijf.

gaen in cleyne ronde bollekens met langhe becxkens ghelijck als naelden den Oyeuaers, oft Cranenbecken ghelijck, drye oft vier neuen den anderen staende, ende daer inne leet dat saet. Die wortel es ront, wit, vinghers lanck, van smaecke suet ende den Kaponceelen ghelijck.

- 2 Dat tweede, dat Duyuenvoet ghenaempt wordt, heeft oock teere, dunne hayrachtighe bruyn steelkens, maer zijn bladeren zijn den bladeren van den allercleynste Masluwen ghelijck, en rontsomme ghekerft. Zijn bloemkens zijn cleyne en versachtich, die worden oock cleyne hoofdekens met becxkens, maer niet zo groot oft lanck als dierste.

Sideritis tertia, aut
Geranium Robertianum,
Nobrechts cruyt.

Geranium gruinale,
Graenhals.

- 3 **D**at derde gheslacht, heeft oock hayrachtighe stelen gelijk die ander, maer zy zijn heel root, met veel ledelkens, ende knoopkens. Zijn bladeren zijn seer ghesneden den Keruel oft Coriander bladeren ghelijck, maer rooder ende van ruecke onlieffelijker. Die bloemkens zijn oock root, ende brenghen voort cleyne bollekens ghelijck hoofdekens met scerpe becxkens. Die wortel es gruenachtich.

- 4 Graenhals, dat vierde gheslacht, es den voorschreuen van hayrachtighe steelkens, roode bloemkens en scerpe becxkens seer gelijk, maer die bladeren zijn dieper en meer ghesneden, ende die bloemen zijn wat meerder.

Bloet wortele, es den vierden gheslachte van dunnen, teeren, hanzachtigen stelen: diepe ghekerfte bladerkens, bloemen en tacykens ghelijck, wighe-
nomen dat die stelen van Bloetwortele hoogher en langher wassen, die
bladeren grooter, die bloemen meerder, eenen cleyenen Rooske ghelijcken
de, ende die wortel lanck, ende meestendeel van binnē heel brunn root es.

6 Dat sesste heeft oock langhe rootachtighe en hanzachtighe stelen, maer sijn blade-
ren sijn groot, den bladeren van Booterbloemen ghelijc, en meerder weesende. Sijn
bloemen sijn blauw ende dijen volghen beeykens naer, ghelijck aen die andere. Die
wortel es lanck ende dick met veel veeselinghen.

¶ Plaetse.

Dese cruyden wassen van selfs in santachtighen magheren grondi by den wege en
de aen die canten vanden coren velden, dat Kobrechtscrunt oock by oude mueren en
op oude daecken. Die twee laesten, worden hier te lande meest in die houen ghevon-
den, daer zy gheplant worden.

¶ Tijt.

Sy bloeyen meest in Meye, ende in Braeckmaet, ende som in Aprill, sonderlinge
dat ierste Oyeuaersbeck.

¶ Naem.

Alle ses dese cruyden worden met eenen naem in Griecx γεράνιον, dat es in Latijn
Geranium, Gruina oft Gruinalis, ghenamp.

1 Dat ierste gheslacht heet in die Apotekē Rostrum ciconiæ, Acus pastoris, en Acus mus-
cata, Geranium supinum, In Hoochduitsch Storckenschnabel. In onser talen Oye-
uaersbeck oft Eranenbeck.

2 Dat tweede wordt gheeten Geranium alterum, Geranium columbinum, en Pes columbæ.
In Hoochduitsch Daubensfuß. In Neerduitsch Duyuen voet.

Van Melckcruyt. Cap. xxxij.

vlo.

3 Dat derde gheslacht van desen cruyden es by den ouders een geslacht van Sideritis, ende wordt van Dioscorides geheeten Sideritis tertia, ende oock Sideritis heraclea, nu ter tijt heet Ruberta, Herba Roberti en Robertiana, oft Geranium Robertianū. In Hooych duytsch Ruprecht kraut, Scharren kraut ende van sommighen klein Scholwurtz, hier te lande Kobrechts cruyt.

4 Vierde heet Gruinalis en Geraniū Gruinale. In Duytsch, Kranich als, en Crach als.

5 Vijfde wordt ghenaeemt Blutwurtz ende bloet wortele ende daer naer Geranium Hæmatodes.

6 Eeste wordt gheheeten Gratia Dei, Gods gnad, hier te lande Gods ghenade ende blauw Booterbloemen, ende daer naer nu, Geranium batrachiodes. ¶ Natuere.

Dese cruyden zijn van natueren meest al verdrooghende, som oock suuerende en heykende, maer seer luttel worden zy ghebruyckt.

¶ Cracht en Werkinghe.

1 Die wortel van dat ierste Dyenaersbeck met wijn in ghenomen, verdriift ende geneest dat opblasen en die winden vander moeder, ende lost die vrine, en es goet den ghenen die met den steen ghequelt zijn.

2 Dat tweede (naer dat die oude meesters schrijuen) en es in der medecijnen niet oir. B hoorlijk, nochtans zoo worddet heden daechs ghepresen tot alderhande wonden ende sweeringhen daer op gheleyt.

3 Kobrechts cruyt stelpyt dat bloeyen van den verschen wonden, ghestooten ende daer op gheleyt, als Dioscorides schrijft.

Es elue cruyt, ghelijck nu ter tijt bevonden es, es seer goet voor die sweeringen van den borsten ende scamelijcke leden, sonderlinghe vander manlijcheyt, ghestooten ende daer op gheleyt oft het sap daer inne ghedaen.

Dwater daer Kobrechts cruyt in ghesoden es, gheneest die vuyle sweerende ende stinckende monden, als sy daer mede ghespoelt worden.

Die andere drye en hebben gheen sonderlinghe ghebruyckt.

F

Van Melckcruyt. Cap. xxxij.

¶ Tgheslacht.

¶ Melckcruyt daer wy hier af schrijue, es tweederleye, miz naeme ende fatsoene verscheiden. Dat ierste wordt geheeten Melckcruyt: Dat tweede Cruysbloekens, Glaux, Melckcruyt. ¶ Tfatsoen, Polygala, Cruysbloemkens.

1 **D**at ierste Melckcruyt heeft cleyn teere steelkens eenen haluen voet hooghe, veel van eender wortelen voortcomende, daer aen cleyn lanckachtighe bladerkens wassen ghelijck den cleynen ende besonderen bladerkens van den Linsen, ende sijn van benedē witter dan van bouen. Die bloemkens comen tusschen die bladerē voort, vā tsatsoene den Bilieren bloemkens ghelijck, maer veel mindere, purpurachtich root van coluere. Die wortel es dun saselachtich ende voortcruppēde.

2 **D**at ander datmen Cruysbloemkens noemt, es een cleyn cruydeken, met dunne, taye houtachtige steelkens, ontrent een palme lanck, op der aerde cruppēde, met smalle cleyn bladerkens, ghelijck den Linsen oft clyne Hysope bladerkens becleet, ende aē die selue dunne steelkens wassen cleyn bloemkens veel by een, vā grootte en fatsoene dē Grysecoms bloemen niet seer ongelijc, vā veruue som bruyner sch, som hemelblauw, en som sneewit, sonder eenighen rueck en als die afgevallen zijn zoo wassen daer bree de teskens, ghelijck aen Teskens cruyt, maer mindere, ouer beyde zyden mē cleyn bladerkens, ghelijck vluoghelkens bedeckt. Die wortel es dun en houtachtich.

¶ Plaetse.

Dat ierste Melckcruyt wast in soute neer waterachtighe plaetsen by die Zee geleghen, ende in Zeelandt worddet al om veel ghevonden. Die Cruysbloemkens wassen op dorre heyden, en ontrent den weggen.

¶ Tijt.

Melckcruyt bloeyet in Braeckmaent ende Hoymaent. Cruysbloemkens bloeyen in Meye, ontrent den Cruysdaghen, ende daer omme worden zy Cruysbloemkens gheheeten, als Hieronymus Bock schrijft.

¶ Naem.

1 Dierste wordt in Grietx γλαυξ καὶ γάλαξ ἢ γλαῖξ ende in Latijn Glaux en Galax geheeten, dat in Duytsche Milchkraut en Melckcruyt te segghen es.

¶ Tfatsoen.

Helxine seu Parietaria. Glascruyt.

2 **D**at tweede heet πολύγαλον Polygala, dat es veel Melckcruyt, met welken naem dattet niet bekent en es, want in duytsch worddet Cruysbloesme gheheeten.

¶ Natuere.

Beide dese cruyden zijn werm en vochtich, als Galenus schrijft.

¶ Cracht en Werckinghe.

A **D**at ierste Melckcruyt in spijsse, dranc, oft eenighe pottagie, oft sop inghenomen, maeckt ouersvloedichent van soch ende van melck, ende es seer goet den voesters ghebruyckt die luttel sochs in in huer borsten hebben.

B **D**ijsgelijck werck doen oock die Cruysbloemen, met bladeren ende bloemen inghenomen.

Van Glascruyt. Cap. vvvij.

Parietaria heeft ronde teere doorschijnende bruyvroode stelen, en daer aen rouwe breedtachtighe bladerē, dē bladeren van Mercuriael schier gelijk, maer niet rontsomme ghekerft. Sijn bloemen zijn cleyn en wassen tusschen die bladeren aen die stelen. Tsaet es swert en seer cleyne, ende leyt in scerpe rouwe huysskens die aen die cleederē bliuē hangē. Die wortel es rootachtich.

¶ Plaetse.

Glascruyt wast gheerne by die tuynen, muessen,

Van Glascruyt. Cap. xxxviii. vlvij.

ren, en aen die wegghen. ¶ Tijt.

Ebloeyet meest in Honymaent.

¶ Naem.

Dit cruyt heet in Griecx *ἐξίνη καὶ περδικαία*. In Latijn Muralium, Perdiciū en Vrceolaris, ende van sommighen Parietaria, Muralis en perdicalis. In der Apoteken Paritaria. In Hoochduytisch Tag vnd nacht, Sant Peters kraut. Maur kraut. Hier te lande Paritarie en Glascruyt. In Franchois Parietaire. ¶ Natuere.

Paritarie es wat couet en vochtich vā natueren, der middel ende matighe natuere seer ghelijck.

¶ Tracht en Werckinghe.

Glascruyt es goet teghen dwilt vier, verbranthent ende alle hittige sweeringen en de ghezwillen, ghestooten ende daer op ghelyt.

Een salue van tsap van dese cruyde met Ceruijsse ghemaeckt, es seer goet tegē alle heete voorts eetende sweringhen, en heete brandige punsten en dysgeliicken sweeren.

Tselue sap met Bocken ruet ghemenghelt, es goet teghen die pijn van siederrijn, sonderlinghe in die voeten daer op ghestreken.

Dit selue sap m̄ olie van Roosen gemenghelt, versuet die pijn en weede der oore, daer in gedruypt. Parietarie gesoden en ghedroncken, es goet tegen den ouden hoest, graueel, rijssende steen, en teghen die droppelpisse en verstopthent vander vrinen, ende es tegē die selue gebreken vander blasen, n̄ alleen goet van binnē ingenomē, maer ooc in water ghesoden, es goet en seer behulpich van buyten, werm op die blase ghelyt.

Van Muer. Cap. xxxviii.

¶ Tgheslacht.

De wel dz Dioscorides en Plinius maer van een geslacht van desen cruyden geschreue hebbe, zo wordē nochtas hier te lande al om geuondē veel derlene cruyde die onder dē naē Alsine en Muer begrepē mogē wordē sonder noch tghene dz in die soute lande geuondē wordt, van alle dē welken dz ierste dat oprecht Alsine es, van Dioscorides en die ouders beschreuen.

Alsine maior. Groot Muer. ¶ Tfatsoen.

Alfines secundum genus, *Kleijne muer*.

Dierste gheslacht dwelck wel groote muer ghenaeemt mach worden heeft veele dunne ronde gheknoopte recht op wassende stelen. Die bladeren wassen aen die ledemens en knooppkens van den stelen, altijt twee teghen een, ende zijn grootachtich, somtijts by naer twee vingeren breed, vā fatsoene den bladeren van Parietarie niet seer onghelijck, maer langher en min hanrechtich. Tusschen die bladeren aen dopperste van den stelen comē cleyn corste steelkens voort, met cleyn knooppkens, dat cleyn witte ghesnedē bloemen wordē, naer den welken lanckachtighe ronde huysskens wassen daer in d; het saet leyf. Dit heel cruyt en es van wesen en fatsoene den Glascruyt niet seer onghelijck want zijn stelen

Alfines tertium genus. vogelkruyde
of middel muur

Alfines quintum genus. hoender eyse.

zijn oock claer ende ontrent den knooppkens rootachtich, ende die bladerē schier van eender grootte: also dat Dioscorides schrijft, dat desen Muer soude Glascruyt wesen, tē waere d; hy neerder en min hanrechtich waere en lāger bladerē hadde.

Dat tweede, es den voorschreue grootē Muer 2 ghelijck, maer mindere ende niet recht op wassende, maer lanx der aerden cruppēde en vliedderende. Sijn bladerkens zijn veel mindere, en wassen oock twee teghen een wt een ledemē. Die bloembens, hauwkens, en saet, zijn ghelijck aen den grooten Muer. Die wortel es veele dunne hanrechtighe faselinghen.

Dat derde dwelck dat cleynste es, es den twee 3 den niet seer onghelijck, maer in alder manieren veel mindere alsoo cleyn wesende dat zijn steelkens ghelijck draykens zijn ende zijn bladerkens ghelijck cleyne Thymus bladeren, anders den

voorschreuen sonderlinghe den tweesten ghelijck.

4 Vierde gheslacht dat Hoenderbeet ghenaemt wordt, heeft veele ronde hayrachtighe stelen. Zijn bladeren zijn rontachtich rouw ende hayrachtich, ende om die canten wat ghesneden, anders den bladeren van Muer niet seer onghelijck. Die bloemkens zijn blaauw oft purpurbruyn, ende daer wt comen cleyne besloten knopkens, daer in dat saet leynt.

5 Vijfste gheslacht es den voorghescreuen van hayrachtighe stelen ghelijck, maer zijn bladeren zijn langher, smalder ende rontsomme ghekerft. Die bloemkens zijn licht blaauw, & saet comt voort in breede hauwkens ghelijck aen Erenprijs.

6 Van desen Mueren wordt noch een andere gheslacht gevonden, alleen in soute gronden wassende, dat van gheknoopte stelen, en bladeren, den anderen Muerē sonderlinghe den tweeden ghelijck es, maer zijn stelen zijn dicker, corter, ende die knoppen staen naerder by een. Die bladeren zijn dicker, en die hauwkens en zijn niet lanckworpich, maer platachtich, rōt en wat cantich, gelijk een groote erwte, voortbringhens de bruyn saet drie oft vier in een hauwken, elck schier alsoo groot als een cleyne vitsē.

¶ Plaetse.

Groote Muer wast in donckere en vochtighe plaetsen in die haghen en heggen tusschen andere cruyden, ende in ghelijcken plaetsen wassen oock die laeste andere, maer dat sefte en wast niet dan in soute gronden by der zee ghelegghen.

¶ Tijt.

Dese cruyden bloeyen meest al in dmidel van den zomer.

¶ Naem.

1 Muer, en sonderlinghe die groote Muer wordt in Griecx *αλσιν* ende in Latijn geheeten *Alfina*, ende van sommighen dees tijts *Hippia maior*. In die Apoteken es zy onkebent.

2.3 Dat tweede en derde heet in die Apoteken *Morsus gallinae* en oock *Hippia minor*. In Hoochduytisch Boghelkraut, en Hunderbis. In Neerduytisch Bogheleruyt Hoenderbeet ende cleyne Muer. In Franchois *Morsgeline*.

4 Vierde wordt oock van sommighen ghenaemt *Morsus gallinae*. In Hoochduytisch Hunderbis. In onse tale Hoenderbeet. In Franchois *Morsgeline*.

5 Vijfste in Hoochduytisch Hundererb. In Neerduytisch Hoender erue. In Franchois *Morsgeline* bastarde.

6 Dat in die soute grondē wast, hebben wy *Alfina Marina*, dat es zee Muer genaemt.

¶ Natuere.

Muer es cout en vochtich, van natueren den Glascruyt seer ghelijck, als *Galenus* schrijft.

¶ Cracht en Werckinghe.

1 Groote Muer es seer goet teghen die verhithent der ooghen ende alle hittighe swee ringhen, der seluer ghestooten en daer op ghelent, oft het sap van den seluen daer op ghestreken.

Es selue cruyt in der seluer manieren ghebruyckt, es oock seer goet ghelent op alderhande heete quade sweeringhen, ende sonderlinghen van scamelijcken leden.

Esap es oock goet in die ooren ghedruypt, teghen die pijnē en weedom der ooren.

2.3 Cleyne Muer, ende sonderlinghe die middel Muer, es een seer goet cruyt tseghen D hittighe seorsihent van den handen, als men met wat souts in water ziedt ende die handen daer inne dicwils bayet.

6 Die Zee Muer en wordt niet ghebruyckt.

Van Muissooren.

Cap. vvvv.

Muissooren heeft, als *Dioscorides* schrijft, vele dunne steelkens die beneden wat rootachtich zijn, daer aen wassen, alst twee tseghens een, cleyne bruynachtighe ende lanckachtighe bladerkens, die voor seerpachtich zijn, ende den vorkens van den Muisen schier ghelijck. Tusschen die bladeren comen

Van Muissooren. Cap. vvvv.

¶ Tfatsoen.

Auricula muris. Muissoore.

Auricula muris quibusdam. Ghemenne Muissoore.

comen cleyne steelkens voort, daer die bloemkē op groeijen, die blauw zijn geslijk die bloemē van Gynchelheyl. Die wortel es vinghers dick.

2 Noch vindmen een andere cruyt dz van sommighē voor Muissoore ghehouden wordt, dwelck es eē neer meest lanck

die aerde cruyppende cruyt, al om met dun en teer hayrkē becleet, anders den middelen Muer van fatsoene seer ghelijc, want het heeft veel hayrachtighe stelen van eens der wortel voortcomende, die beneden rootachtich oft brunnroot zijn. Sijn bladerkens zijn lanck, rauw, hayrachtich, den ooren van muisen seer ghelijckende. Die bloemkens zijn wit. Die hawkens zijn lanck ghelijck aen het Vogheleruyt. Die wortel heeft veel veeselinghen.

3 Bouen dese esser noch een ander Muissoore die niet en es cruyppende, maer rechte op staende, tusschen andere cruyden wassende, van stelen en bladeren der andere ghelijc, maer meerder en van coluere wit, met dun hayrachtich wolleken becleet, vet in aentasten, ghelijck oft zy met huenich bedauwt waere, lymende aen die vinghers. Die bloemen wassen wt knoppekens ghelijck aen die tweede. Die hawkens daer tsaet in coempt zijn den bollekens van Jenette bloemen schier ghelijc.

¶ Plaetse.

1 Muissooren wassen als die gheleerde Mattheolus schrijft in die beemden ende worden in Italien veel gheuonden.

2.3 Die ander twee gheslachten wassen hier te lande, onder die haghē, aen die canten van den velden ende by den straten, ghelijck die Vogheleruyden.

¶ Tijt.

Muissooren bloeyen in Braeckmaent ende in Hoymaent.

¶ Naem.

Muissoore wordt gheheeten in Griecx μῦς ὠρα. In Latijn Auricula muris, dat es In Hooch

Hoochduytsch Meuszorlin. In Franchois Dreille de souris.

2.3 Die andere twee worden van sommighen ghehouwē voor Munsooren, maer schij-
nen meer te wesene gheslachten van Alfine dat es van Muer oft Vogelcruyt.

Natuere.

Munsoore es sonder eenighe hitte verdrooghende van natueren.

Cracht en Werckinghe.

Munsoore ghestooten es goet op die wtghebroken apostematien ende sweringhen A
die in die hoecken van den ooghen comen ghelent.

Van dese cruyde vindtmen oock van den ouden Egyptiens gheschreuen, dat die, B
ingaende die Doghstmaent, tsmorghens eer hy ghesproken hadde, met dit cruyt bes-
streken waere, dat hy dat jaer gheen leepe oft lekende ooghen hebben en soude.

Van Gynchelheyl. Cap. xxxvj.

Tgheslacht.

G Gynchelheyl es tweederhande, deene heeft roode bloemkens en es mannekē ghes-
heeten, dander heeft blauw bloemkens en wordt Gynchelheyl wijfken ghes-
naempt, ende anders gheene onderscheet en es tusschen huer beyden.

Tfatsoen.

Anagallis mas.
Gynchelheyl manneken.

Anagallis femina.
Gynchelheyl wijfken.

Ende die Gynchelheylen hebben cleyne teere viereantige steelkēs met veel
ledekens, op der aerden wtghesprent. Huer bladerkens zijn cleyne gelijc die
bladerkēs vā middel Muer, maer rôder, en zijn van bouē grūē en van ons-
der met cleyne swerte stipkēs bespranet. Die bloemen zijn root van dz mans-
neken, ende schoon hemelblauw van dat wijfken. Naer dz die bloemē ges-
resen zijn, zoo wassen daer cleyne ronde knoopkens, ende daer in leyt cleyne sadeken.

Plaetse.

Gynchelheyl wast aen die canten van den coren velden, in die Moeshouen, ende by
den weghen.

¶ Tijt.

Bloeyet alle den zomer duer, maer meest in Doghstmaent.

¶ Naem.

In Griecx ende in Latijn zoo wordt dit cruyt gheheeten *Anagallis*, ende als Plinius schrijft van sommighen *Corchorus*. In Hocheduytsch *Gauchheyl*, dat es in onser talen *Gynchelheyl*. In Franchois *Moron*.

¶ Natuere.

Gynchelheyl es werm en drooch van natueren sonder eenighe scerpheyt.

¶ Cracht en Werckinghe.

Gynchelheyl in wijn gesoden ende ghedroncken, es goet teghen die beetten van seyninnighen ghedierten, ende teghen die verstophenheit van der leuerē, ende weedom van der nieren.

Esap van *Gynchelheyl* in die nuese ghedaen, treckt tane fluytmachtighe vochtien heden wt den hoofde ende opent die nuses gaten, ende in dijer manieren ghebruyckte, es zy oock goet tegen den tantsweer, alsment in die nuese doet van der zyden, daer die pijn niet en es.

Gynchelheyl es seer goet gheleyt op onsuuere voorts etende ulceratien, en hy suuert ende gheneest die, hy treckt oock die doornen ende splinters wt, als hy ghewreeuen oft ghestooten en daer op gheleyt wordt.

Dit cruyt es oock seer goet teghen verhittheit van den ooghen.

Esap daer af met huenich ghemenght, es goet teghen dunster en doncker ghesicht, dicwils in die ooghen ghedruypt.

Van dese crinde wordt gheschreuen dat *Gynchelheyl* met den blauwē bloemkens den eersderm die wt hanght doet in gaen, ende dat dit *Gynchelheyl* met den rooden, bloemkens, contrarie van dijen doet, ende den eersderm doet wt gaen.

Van Spuerie.

Cap. vvvvij.

¶ Tfatloen,

Spergula.*Spuerie*.

Spuerie heeft rōde stelē met drie oft vier knoophēs, aen den welken veel cleyne seer smalle bladerkens wassen, ghelijc een steerre, rontsomme staende. Op die soppen van den stelē draghet veel cleyne witte bloemkens, ende als die vergaen, zoo comen daer ronde bollekens voort, ghelijc aen vlas, daer in leyt dat saet dat swert es. Die wortel es dun en vinghers lanck.

¶ Plaetse.

Die *Spuerie* wast meest op die velden daer zy ghesanet wordt.

¶ Tijt.

Spuerie bloeyet meest in Meye ende in Braeckmaent.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt hier te lande *Spuerie* gheheeten, ende daer naer worddet in Latijn *Spergula* ghenaempt, hy dē ouders en in die Apoteken eest onbekent, ende daer om en heuet anders ghenen naem die ons bekent es.

¶ Cracht en Werckinghe.

Spuerie es een goet voeder voor ossen

Van Agrimonie. Cap. vvvviiij.

liij.

en koeyen, en doet die koeyen veel melcx geuen, ende anders en es van huerder crachte niet beuonden, ende daer om wordt het van sommighen Polygala ghenaeempt.

Van Agrimonie. Cap. vvvviiij.

Agrimonie heeft langhe asch veruwighe hayrachtighe bladeren in veele andere cleyne bladeren verdeylt, die ronsomme ghekerft zijn, ende den bladeren van Kempe schier ghelijcken. Synen steel es twee voeten oft meer lanck, rouw, hayrachtich, en daer aē wassen veel cleyne geelle bloemkens deen bouen dandere, naer die welcke voortcoempt lanckachtich rouw saet, ghelijck cleyne Eliskens nederwaerts hanghende, die als zy rijp zijn aen die cleyderen bliuen hanghen, als zy daer mede gheruert worden. Die wortel es grootachtich, lanck en swert.

¶ Plaetse.

Agrimonie wast op ongheboude plaetsen, op rouwe en steenachtige berghen, aen die tynnen, en by den wegghen, en in sommighe bosschen.

¶ Tijt.

Agrimonie bloeyet in Braeckmaent ende in Honmaent. In Doghstmaent wordt huer saet rijp gheuonden. In Meye salmē die Agrimonie pluckē en droogghen, diemen in der medecijnen ghebruycken wilt.

¶ Naem.

Agrimonie heet in Griecx *εupaτωριον* καὶ ἡπατωριον. In Latijn Eupatoriū en Hepatorium. In der Apoteken Agrimonia van sommighen Ferraria minor, Contordia, en Marmorella. In Hoochduytisch Odermenig, en Bruckwurtz. In Neerduytisch Agrimonie, en van sommighen Leuercruyt. In Franchois Leupatoire ou Agrimonie.

¶ Natuere.

Agrimonie es subtijs van substantien sonder merckelijcke hitte, suuerende en wat tsamen treckende.

¶ Cracht en Werkinghe.

Agrimonie ghesoden ende ghedroncken, opent en suuert alle verstoptheit van der leueren, ende maect die leuer sterck, ende es seer sonderlinghe goet tegē die weeckichheit van der seluer.

Agrimonie oock in wijn gesoden es goet ghedronckē teghen die beetē van die seer pijnighe ghedierten, ende in water ghesoden stelpt zy dat bloetpissen.

Es aet van Agrimonie met wijn ghedroncken es winnemende goet teghen d; roode melizoen ende den loop des buyx.

Die bladeren van Agrimonie ghestooten en met verckens liese gemenght, heylen D ende ghenesen die oude ongheneselijke wonden al werm daer op ghelent.

Van Leuercruyden. Cap. vvvvix.

¶ Tgheslacht.

D; cruyden die Leuercruyden gheheeten en teghen die ghebreken der leueren ghepresen worden, zijn veel gheslachten, van den welcken wy in dit Capittel

E iij d;ye

dye beschrijven, den ouders onbekent, waer af die twee ierste zijn die Boelkens cruyden; Dat derde dat eedel Leuercruyt.

¶ Tfatsoen.

Pseudohepatorium mas.

Boelkens cruyt manneken.

Pseudohepatorium foemina.

Boelkens cruyt wijsken.

Boelkens cruyt manneken heeft ronde lange stelen binnen m^z wit merck ghevult, ende daer aen wassende langhe bladeren van coluere doncker gruen, die wat rouw en hantachtich ende rontsomme ghekerft ende ghesneden zijn by naer ghelijck die bladeren van Kempe, van smaecke bitter. Op top van den stele wassen veele cleyne lijfweruwighe bloemkens in een ghedronghen, die als zy rijp zijn ende in saet verandert, met den winde wech vliegghen en stuyuen. Die wortel heeft veel veeselinghen.

2 Boelkens cruyt wijsken heeft oock eenen ronden brunnrooden steel, ontrent dye voeten hooch wassende, met veele zijde scueten en tacken. Sijn bladeren zijn lanck en rontsomme ghekertelt, den bladeren van Kempe en van den anderen Boelkens cruyt ghelijck maer wat breeder. Aen den sop van den stelen wassen vier oft vijf cleyne bladerkens by een, ende rontsomme den steel ghelijck een steerre, en tusschen dijen coempt voort eenen knop voortbringhende een bloeme van coluere geel met swert vermenght, inden welken als die bloeme vergaet, saet wast dat lanck, plat, en rouwes, en aen die cleederen (als rijp es) blijft hanghende. Die wortel es saselachtich hier en daer wigghespreyt.

Edel Leuercruyt heeft breede bladeren in dynen verdenst, de bladeren vā Coeckoeesbroot niet seer ongelijck, maer veel meerder. Tusschen die bladeren wassen cleyne steelkens ende daer op schoone hemelblauw bloemkens, op elck steelken een, naer die welke cleyne bollekes wassen, daer in leyt dz saet. Die wort es swert en veeselachtich.

Plaetse.

Boelkens cruyden wassen op vochtighe plaetsen by den grachten ende staen de waterē. Dz Edel Leuercruyt en wast hier te lande niet van selfs, maer wordt in die hoven gheplant.

Tijt.

Boelkens cruyden bloeyen in Hony maent ende in Doghstmaent, maer dat Edel Leuercruyt bloeyet seer vrooch in Meerte.

Naem.

- 1 Dat Boelkens cruyt mannekē wordt in die Apoteken Eupatorium gheheeten, en voor dz rechtuaerdich Eupatoriū int voor gaende Cap. beschreuen, niet sonder dwalinghe ghebruyckt. Die gheleerde dees tijts nuement Pseudohepatorium en Eupatorium aquaticum oft Adulterinū. In Hoochduytisch heetet Kumgundkraut, Wasser dost en Hirssen clee. In Neerduytisch Coninghinne cruyt, Herts claueren, en Boelkens cruyt manneken. In Franchois Eupatoire.
- 2 Dat tweede wordt van ons gheheeten Pseudohepatorium scemina, ende in Duytsch Boelkens cruyt wijsken. Ende dit cruyt wordt ghehouwen voor dat Eupatorium daer Auicenna Capite CXXXIII. af schrijt, ende daer om zoo worddet oock vā sommighen ghenaeemt Eupatorium Auicennae ende schijnt te ghelijcken dat cruyt dat vā Baptista Sardus Terzola ghenaeemt es.
- 3 Dat derde wordt heden daechs in Latijn gheheeten Hepatica en van sommighen Herba trinitatis. In Hoochduytisch Leberkraut, Edel Leberkraut en Gulden klee, en daer naer in onser talen Edel Leuercruyt ende anders gheenen naem en es ons bekent, ten waere dat het waere die *Bolax Balaris*, daer Hesychius af vermaent.

Natuere.

Beide die Boelkens cruyden zijn werm en drooch van natueren, als hueren bitteren smaek claelijk bewijst. Dat Edel Leuercruyt es van natueren cout drooghende, en sterckende.

Cracht en Werckinsighe.

Boelkens cruyt manneken, in water oft wijn ghesoden, es goet ende seer sonderlin. A ghe teghen die oude verstopthent der leueren, ende der milten, ende gheueest die oude ende verouderde derdedaechse cortsen in dier manieren inghenomen.

Dit selue cruyt ghesoden ende ghedroncken, gheueest oock die quetsueren ende wonden, ende es een seer goet wondcruyt, ghenesende alle inwendighe ende wtwendighe wonden ende quetsueren.

Dat Boelkens cruyt wijsken es van ghelijcken werckinghe, ende wordt noch bouē dat andere tot den wonden drancken ghepresen.

Edel Leuercruyt es een seer sonderlinghe medecijne teghen die verhitthent ende D onstekinghe der leuer ende alle heete cortsen.

¶ Tgheslacht.

Heliotropium es tweederleye van gheslachte, waer af dat het eene geheeten worde groot Heliotropium, ende dander cleyne.

¶ Tfatsoen.

Heliotropium magnum.
Groot Creefteruyt.

Heliotropium paruum.
Cleyne Creefteruyt.

1 **T** Groot Creefteruyt heeft rechte ronde stelen die met dun wit wolachtich hayken sonderlinghe aen dopperste becleet zijn. Sijn bladeren zijn wit, saecht, hayrachtich, den bladeren van Basilicon van fatsoene ghelijck. Die bloemen wassen bouen aen die stelen, ende zijn wit van coluere, ende staen veele by een lanex die stelen, die aen die soppkens omghecrumt zijn ghelijck een Scorpions oft Creefts steert. Die wortel es dun ende hert.

2 Dat andere ende cleyne Creefteruyt es een neer cruyt, met hayrachtighe steelkens, ende saecht hayrighe bladeren. Den bladeren van den anderen volnaer gelijk, maer rondere. Esact wast in ronde bollekens, die aen dunne steelkens hanghen.

¶ Plaetse.

1 Tgroot Creefteruyt (als Ruellius schrijft) wast in Brancrijk op vette gheboude ackeren, hier te lande worddet in die hoven ghesayet.

2 Tcleyne Creefteruyt wast in neere waterachtighe plaetsen en wordt tot veel plaetsen van Languedock ghevonden.

¶ Tijt.

Creefteruyden bloeyen in dmiddel van den zoomer ende in Hoymaent.

¶ Naem.

1 Tgroot Creefteruyt wordt in Griecx geheeten *ηλιοτρόπιον μέγα και σκορπίουρον*. In Latijn

Van Heliotropium. Cap. lv.

Latijn Heliotropium magnum, nu ter tijt Herba cancri. En daer naer in Duytsch Creeftcruyt, ende groot Creeftcruyt.

- 2 Dat andere wordt gheheeten *ἡλιότροπον μικρόν* Heliotropium paruum, Ende van ons in Duytsch cleyn Creeftcruyt, oft cleynne Sonnewendt.

Natuere.

Creeftcruyden zijn werm en drooghe van natueren tot in den derden graet.

Cracht en Werckinghe.

- 1 Een hantvol van dat groot Creeftcruyt ghesoden ende ghedroncken, iaecht af m; A dunnen camerganck geele heete vochticheden, en taye slijmachtighe fluymen.

Es elue cruyt in wijn ghesoden, es goet ghedroncken teghen die steken vā Scorpio, B nen, ende van buyten daer op ghelent.

Men schrijft van desen cruyde, dat vier sadekens ghedroncken met wijn voordacn E comen van der cortsen, die vierdedaechse cortse ghenesen, ende dijsghelijcx drie saden die derdedaechse cortse.

Es aet van desen cruyde ghestooten, ende op die wratten ende dijer ghelijcken aen, D wassen ghelent, doet die afvallen.

Die bladeren ghestooten, zijn goet geleyt op tsledercijn, gheblutshent, ende gebro, E ken ende ghequetste leden.

- 2 Dat cleyn Creeftcruyt met synen sade ende met Hysope, Kerffe ende salnitri gheso, F den ende ghedroncken, iaecht af die breede ende ronde wormen.

Es elue cruyt met sout ghewreuen, verdriift die wratten daer op ghelent.

Van Scorpioencruyt. Cap. vlij.

Tatsoen.

Scorpioides. Scorpioencruyt. of Scorpioides Matthioli. Tweede Scorpioencruyt.

harenhooren.

Scorpioen

Scorpioencruyt es een cleyne neer cruydeken, niet ouer een palme hooch wassende, ende het heeft dunne steelkens daer aen wassen vijf oft ses smalle bladerkens. Die bloemkens zijn cleyne ende geel, ende daer naer volcht dat saet dwelck rouw ende hayrachtich es, ende drye oft vier aen een hancet met ledekens verscheyden, ende omghecromt ghelijck een Scorpioens steert.

2 Van een ander Scorpioencruyt schrijft Matthiolus, dwelck dunne steelkens heeft, ende daer aen cleyne rondachtighe bladerkens somtijts drye by een. Ende op dopperste van den steelkens wassen twee oft drye hauwkens by een, die lanck zijn, ende met ledekens verdeylt schijnen.

Valsch Scorpioencruyt manneken.

Valsch Scorpioencruyt wijsken.

Bouen dese twee Scorpioencruyden zoo zijnder noch twee andere cleyne cruyden die van sommighen, voor Scorpioencruyden ghehouwen worden, hoe wel nochtans zy gheen oprechte Scorpioencruyden en zijn, waer af dat eene wordt genaemt Scorpioencruyt manneken ende dander Scorpioencruyt wijsken.

3 Dat manneken wast ontrent een spanne oft voet hooghe, zijn steelkens zijn cätich, ende aen dopperste, daer die bloemkens ende knoppekens wassen, omghecromt schier ghelijck eens Scorpioens steert. Die bladeren zijn lanckachtich ende smal maer anders cleyne. Die bloemkens zijn schoon ende lieffelijck van vijf bladerkens by een vergaert, van veruwe schoon hemelblauw, in d'middel wat geels hebbende.

4 Dat wijsken es den manneken seer ghelijck, anders dan dat zijn steelkens ende bladerkens wat rouw ende hayrachtich zijn, ende die bloemkens mindere. Die soppekens van den steelkens zijn oock omghecromt, ghelijck aen dat manneken.

¶ Plaetse.

1. 2 Scorpioencruyt en wast hier te lande niet van selfs, maer wordt in der cruytlietshabbers houe ghesanet.

3 Dat ierste van den twee valschen Scorpioencruyden, dat manneken ghenaempt wordt, wast in die beempden, ende by die canten van den waterloopen, en hoe dat het naerder den watere wast, hoe dat het grooter ende meerder wordt, alsoo dat zijn bladeren somtijts zoo groot worden als cleyne bladeren, van wilghen.

4 Dat wijsken wast aen die canten van den velden, ende in die houe.

Tijt.

- 1.2 Scorpioencruyt bloeyet in Braeckmaent ende Hoymaent.
- 3.4 Die twee andere cruyden bloeyen van in Meye schier alle den zomer duer.

Naem.

- 1 Dierste wordt gheheeten in Griecx σκορπιουίδης. In Latijn oec Scorpioides. In onse tale Scorpioencruyt, ende van sommighen Hasen oore, dat es Auricula leporis.
- 2 Dat ander wordt van Matthiolus voor een Scorpioides ghehouden.
- 3.4 Die twee andere en hebben gheenen naem die ons bekend es, dan dz zy voor Scorpioencruyden, van eenighen ghehouden worden, als voorsent es.

Natuere ende Werkinghe.

Scorpioencruyt als Dioscorides schrijft es seer goet gheleyt op die beten ende stecken van den Scorpioenen.

Van Sint Jans cruyt.

Cap. vlij.

Tafloen.

Hypericum. Sint Jans cruyt.

Sint Jans cruyt heeft bruyn roode stelen, met veel aenwassende zyde tacrkens verciert. Zijn bladeren zijn lanck en smal, den bladeren van Wijnruyt niet seer onghelijck, die als zy teghen den dach ghesien worden, vol cleyne gaetkens schijnē al oft zy met naelden duersteken waeren. Die bloemen wassen aen die soppen vā den steelkens, en zijn schoon geel van coluere in vijf bladerkens ghesneden, daer wt bruyn root sap coempt zoo wanneer zy ghewreuen worden, naer die welke voortcomen langhe seerpe hauwkens, ghelijckende eenen gerstē coren, ende daer in leyt dat saet dat cleyne en swert ende ghelijck Hers riekende es. Die wortel es houtachtich, lanck ende geel.

- 2 Den voorschreuen S. Jans cruyt wordt een seer ghelijck gheuonden, dat seer cleyne ende neer es, nier ouer een palme hooch wassende, en seer teere steelkens, ende cleyne smalle bladerkens heeft minder dan die Ruyte bladeren, anders den voorschreuen gelijk.

Plaetse.

- 1 S. Jans cruyt wast by den wegē en aen die canten van den coren velden.
- 2 Dat cleyne cruydenken wast in die core velden tusschen die stoppelen, ende oock by den weghe.

Tijt.

S. Jans cruyt bloeyet meest in Hoymaent ende in Doghstmaent.

Naem.

Sint Jans cruyt wordt gheheeten in Griecx υπερίκον. In Latijn ende oock in die Apoteken Hypericum, ende van sommighen Perforata en Fuga dæmonum. In Hoochduytsch S. Johans kraut en van sommighen Harthauw. In Neerduytsch S. Jans cruyt. In Franchois Millepertuis.

Natuere.

Van natueren es S. Jans cruyt werm en drooghe tot in den derden graet.

Cracht en Werkinghe.

lv.

Van Serthoy. Cap. vliij.

Hypericum met saet ende bloemen ghesoden ende ghedroncken, lost die vrine ende doet water maken, ende es seer goet tsegghen die steen in die blase, het brenghet den vrouwen huer natuerlijke cranchtheit weder, ende het stopt den loop des buxer.

Es selue cruyt in wijn ghesoden ende ghedroncken, gheneest ende verdriift, die derde daechse ende vierdedaechse cortsen.

Es saet veertich daghen achter een inghenomen gheneest die pijn ende weedom in die hope, diemen Sciatica heet.

Die bladeren ghestooten, zijn goet ghelent op die verbrantheyt, die selue gedroocht ende ghepoedert, ghenesen die quade wuyle ende verouderde wonden ende vlceraetien, als men se daer in stroyet.

Van Serthoy. Cap. vliij.

C. Cfatsoen.

Ascyrum. Serthoy.

Ascyrum alterum. Coenraet.

Erthoy es van stelen en bladeren S. Jans cruyt niet seer onghelijck, maer es grooter. Zijn stelen zijn lanck sonder taeckens oft zijde scuetkens. Die bladeren zijn den bladeren van S. Jans cruyt ghelijck, maer langher, bruynder en gruender, met teer cleyn hantkens meest aen die onderste zijde becleet, ende in aentasten saecht, ende niet duergaet schijnen. Die bloemen zijn S. Jans cruyt bloemen oock ghelijck, maer bleeker en langer van bladeren, ende die knoppekens van den bloemen eer zy open gaen, zijn met cleyn swerte tipkens besprent. Es saet wast in hantkens ghelijck aen S. Jans cruyt, en rieckt oock volnaer ghelijck Hers.

Van desen cruyden wordt noch een ander gheslachte ghavonden, dat Coenraet ghenaeemt es, dat den voorschreuen seer ghelijck es, maer zijn bladeren zijn meerder,

witter

witter ende niet hanzachtich noch saecht, meer ghelijckende den bladeren van S. Jans cruyt, hoe wel zy niet duergaet en schijnen. Die bloemen zijn den voorschreuen ghelijck, met swerte tipkens buyten op die knopkens oock besprayt. Die wortel es houtachtich, ghelijck die wortele van den anderen.

¶ Plaetse.

Dese cruyden wassen in rouwe en onghelboude plaetsen, in die hage ende bosschen.

¶ Tijt.

Sy bloeyen in Hoymaent ende in Doghstmaent.

¶ Naem.

Bynde dese cruyden worden in Griecx *αρκυρον* ende in Latijn *Alcyrum* gheheeten. In der Apoteken zijn zy onbekent. In Hoochduytsch wordē zy genaemt *Harthaum*, ende *Waldt hof*, en van sommighen dat tweede *Kunratz*, dz es in onse tale, *Gerthoy* en *Coenraet*.

¶ Natuere.

Sy zijn van natueren werm en drooch, en S. Jans cruyde ghelijck.

¶ Cracht en werckinghe.

Es aet van *Alcyrum* dat es van Sint Jans cruyt een half loot swaer, m̄z huenich *A* water langhe tijt ghedroncken, gheneest dz *Sciatica* dz es die weedo van der hopen.

Dit cruyt ghestooten es goet op die verbranthent ghelyt.

Den wijn daer die bladerē in ghesoden zijn, heeft cracht om die wonden te heylen, *B* als mensche daer diewils mede wascht. *C*

Van Androsemon. Cap. vliis.

Androsemo es Sint Jans cruyt ende den Gerthoy wat gelijc, het heeft veele ronde stelen wt eender wortel voortcomende, daer aen wassen bladeren die veele meerder zijn dan die bladeren van S. Jans cruyt. Die ierst gruen zijn, ende als tsaet rijp es, brunn root, ende dā coemt daer root sap wt, als zy ghewreuen wordē. Bouen aen dopperste vanden stelen, wassen cleyn ronde knoppekens oft bollekens, die opengaende bloemen bringhē, den bloemen van S. Jans cruyt ghelijck, maer meerdere, ende als die vergaen zoo volgen daer wederom ronde bollekens naer die ierst schoon root, en als zy rijp zijn, brunn root schier swert ende ghelijck verdrooght bloet van coluere worden, ende daer inne wast cleyn brunn sadeken. Die wortel es hert en houtachtich, ende spruyt alle jaer van nieuws wt.

¶ Plaetse.

Dit cruyt en wast hier te lande niet dan in die hoven daer tghesayt en gheplant wordt.

¶ Tijt.

Het bloeyet in Hoymaent, en in Doghstmaent wordē zijn saet rijp.

¶ Naem.

Dit cruyt heet in Griecx *Ανδρόσαμον* in Latijn *Androsæmum*. In die Apoteken eest onbekent. In duytsch en heuet ghenen naem die bekend es. *in fransch: toute laine*

¶ Natuere,

¶ Tfatsoen.
Androsæmon.

Wij.

Van Weedt. Cap. vlv.

Des werm ende drooghe ghelijck Herthoy, ende S. Jans cruyt.

¶ Cracht en werckinghe.

Des van crachten ende werkinghen den Herthoy ende Sint Jans cruyt gelijck als Galenus schrijft.

Van Weedt. Cap. vlv.

¶ Tgheslacht.

Deedt es tweederleye van gheslachte, waer af deene tam es, dz van sade gewonen, ende tot blauw te veruuen ghebruyckt wordt, ende dandere wilt, dat van zijn seluen voort coemt.

¶ Tfatsoen.

Ilatis sativa. Tam Weedt.

Ilatis sylvestris. Wildt Weedt.

Dat tam Weedt heeft langhe breede swertgruene bladeren, op der aerden wtghesprayt, den bladeren van Beechbree volnaer ghelijckende, maer vetter en sweter, ende tusschen dijen coemt dē steel voort, twee ellen hooghe wassende, met seerpere en mindere bladeren becleet, die hem in dopperste in veele cleyne scuethkens en taexkens verdenst, daer aē wassen seer veele cleyne geele bloemkens, ende daer naer langhe breede hauwkens ghelijck tonggheskens, die ierst gruen zijn, ende daer naer bruyn worden, ende daer in leyt dz saet. Die wortel es wit, recht en slecht, met luttel saselinghen.

² Dat Wilt es den Tammen van bladeren, stelen, en fatsoene seer ghelijck, anders dan dat zijn stelen teerder, minder, en bruynnder, ende die hauwkens smaelder zijn, ende anders gheen ondersceet es tusschen dese cruyden.

¶ Plaetse.

Dat Tam Weedt wordt tot veel plaetsen van Vlaenderen ende van Duytschlāt op goede vette ackers ghesayt. Dat Wildt wast van selfs, op ongheboude plaetsen.

Tyt.

Van Weedt. Cap. xlv.

lyst.

¶ Tijt.

Weyde dese cruyden bloeyen in Meye ende in Braeckmaent.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt in Griecx gheheeten *isotris*. In Latijn oock *Isatis* en *Glastum* en no-
ter tijt *Guadium*, vā sommigē ooc *Luteum herba*. In Hoochduytsch Weydt en Weydt.
In Neerduytsch Weedt. In Franchois Guesde ou Pastel.

¶ Natuere.

Die Samme Weedt es drooch van natueren sonder scerpheyt.
Die Wilde es meer drooghende ende es scerp ende bytende.

¶ Cracht en Werckinghe.

- A Samme Weedt es goet ghestreken, ende gheleyt op die wonden van hertbarighen
en stercken lieden die ghewoon zijn daghelijcx te arbeiden, ende op plaetsen ende ledē
die bloeyende zijn, ende op alle voorts eetende en vuyle sweeringhen.
B Weedt doet oock alle conde ghezwellen verdwijnen, als zy daer op gheleyt worde.
C Die Wilde Weedt es goet teghen die seer vochtighe vuyle verargerde sweeringen
en vlcerationen daer op gheleyt, maer tot die andere ghebrekē daer die Samme toe goet
es, en dient zy niet om dat zy te scerp es.
D Wilde Weedt es oock goet ghesoden, ende ghedroncken den ghenē die in die milte
een verstoptheyt oft herdiecheyt hebben.

Van Wouwe. Cap. xlvj.

Wouwe heeft langhe smalle swertgruene bladeren,
den bladeren van Weedt niet seer onghelije, maer minder, smaelder en corter, tusschen den welken
eenen steel ontrent drye voeten lanck voortcoemt,
daer aen beneden cleyne smalle bladerkens, en bouen lanck
den steel cleyne bleek geel bloemkens deen bouen dandere
wassen, die in cleyne bollekens cruyswijs ghesneden vergaen,
ende daer in leyt dat saet dat cleyne en swert es. Die wortel es
lanck en slecht.

¶ Cfatsoen.

Herba Lutea, Wouwe.

¶ Plaetse.

Wouwe wordt tot veel plaetsen van Brabant by Louē en
Bruessel op die velden ghesayet. Sy wast oock van selfs op
ongheboude plaetsen ende by den wegghen.

¶ Tijt.

Wouwe bloeyet in Meye ende corts daer naer wordt huer
saet rijp.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt in Latijn (als Ruellius schrijft) *Herba Lutea*
gheheeten, ende van sommighen *Flostinctorius*. In Duytsch
Wouwe, en van sommighen Drant, maer niet sonder dwa-
linghe, want Drant es een ander cruyt met den desen gheen
ghelijckenisse hebbende, als in den voortganck dees boecks
in zijnder plaetsen blijken sal.

¶ Natuere.

Wouwe es werm ende drooch van natueren.

¶ Cracht en Werckinghe.

- A Aenghesien dat Wouwe in der medecijnen n3 ghebruyckt
en wordt ende den ouders onbekent es, zoo en kunnen wy van
zijn werckinghe niet anders gheschrijven dan dattet van den verluwers ghebruyckt
wordt, ende datmen daer mede dat laken geel en gruen veruuet.

lyviij. Van Sint Jacobs cruyt. Cap. vlvij.

I Tgheslacht.

Sint Jacobs cruyt oft bloemen (alsoomense oock nuempt) zijn tweederleye.

E Tfatsoen.

Iacobeae, Sint Jacobs cruyt. of

Sint Jacobs bloeme

Iacobeae marina. Wit Sint Jacobs cruyt.

Dat ierste gheslacht van sint Jacobs cruyt heeft langhe bruynroode ghesireepte stelen, twee oft drie voeten hooch, daer aen wassen groote brunne geclouen en diep gesnede bladeren, den onderste bladeren van Alsene van fatsoene niet seer onghelijck, maer langher breeder ende dicker, ende van veruuen niet wit. Die bloemen zijn geel ende wassen bouen op die stelen, den bloemen van Camille van fatsoene ghelijck, ende als zy vergaen, zoo volcht int middel, een grauw wollachtich saet, dat met den winde wech vliecht. Die wortel es wit ende heeft veel veeselinghen.

2 Dat tweede gheslacht es den voorgheschreuen, van fatsoene seer ghelijck, maer zijn stelen en zijn niet root. Zijn bladeren sijn minder, witter, dieper ende meer ghesneden. Die bloeme blecker, die wortel lanck, vol veeselinghen, cruypende, ende al om veele nieuwe scuetkens wtworpende.

I Plaetse.

1 Sint Jacobs cruyt wast schier al om by den weggen, in waterachtighe plaetsen.

2 Dat wit Sint Jacobs cruyt, wast aen die dijcken ende dijerghelijcken plaetsen by der zee gheleggen.

I Tijt.

Dese cruyden bloeyen in Hoymaent ende Doghstmaent.

I Naem.

1 Dat ierste wordt nu ter tijt ghenaeemt In Latijn Iacobeae, Herba S. Iacobi et Sancti Iacobi

Van Vlas. Cap. vltijf.

lyb.

cobi flos. In Franchois Herbe ou fluer S. Jaques. In duytsch. Sint Jacobs cruyt ende Sint Jacobs bloemen.

- 2 Dat ander es oock sonder twijfel een gheslacht van Sint Jacobs cruyt, ende wordt ghenaeemt, wit S. Jacobs cruyt.

Natuere.

Wende dese cruyden zijn werm ende drooge van natuerē, ontrēt den tweedē graet.

Cracht en Werckinghe.

- A Sint Jacobs cruyt heeft een sonderlinghe cracht om die wonden helpen te ghenesen, ende daer om worddet ghepresen tot die verouderde wonden, fistulen ende quade sweeringhen.

- B Men seyt oock dat het sap van Sint Jacobs cruyt, ghegorgelt ghenesen can, die apostumatien ende gheswilen van der keelen.

Van Vlas. Cap. vltijf.

Vlas heeft eenen teeren steel, met cleyn smalle scerpe bladerkens becleet, die int opperste in cleyn corte steelskens verdeylt es, daer op wasen schoon hemelblauw bloemkens, ende als die vergaen zijn, ronde knoppkens oft bollekens, daer in bruyn breeet vet en glattich saet leyt.

Plaetse.

Vlas wordt hier te lāde in vette saechte aerde op neer en vochtachtighe velden ghesanet.

Tijt.

Het bloeyet in Meye ende in Braeckmaent.

Naem.

Vlas wordt in Griecx λινον in Latijn Linum geheeten, ende met dijen naem eest in der Apoteken bekend, ende naer dijen naem coemet dat ghene dat van Vlas ghesmaecht wordt, lijnen geheeten wordt, als lijnen doeck, en lijnen laken. In Hoochduytsch heetet Flachsz. In Franchois Lin, naer den Latijnschen naem.

Natuere.

Esact van Vlas dat in der medeciijnen ghebruyckt wordt, es werm tot in den iersten graet, ende middelmatig in vochticheyt ende droochte.

Cracht en Werckinghe.

- A Lijnsaet in water ghesoden ende in een maniere van een pappe oft plaester ghebruyckt versaecht alle pijn en weedom, het vermorwt alderhande coude herde gheswelen, apostumatien aen die ooren, aen den hals, en andere leden des lichaems.

- B Lijnsaet met vijghen vermenght, maeckt rijp en doet wibrekē alderhande apostumatie. Het treckt ooc doornē en splinters wt, miz die wortel vā wilden Concommerē ghemenght, ende daer op gheleyt.

- C Lijnsaet heylt, geneest, en doet af vallē die rouwe quade naghels aen handē en voeten, miz alsoo veel Kersse en wat huenichs daer op gelyt. Het verdriift oock alderhande vlekken en plekken in daensicht alst rouw gestooten ende daer op gestreken wordt.

- D Wijn daer Lijnsaet inne ghesoden es, bescermt en bewaert die sweeringhen dat zy niet en vervoulen oft innewaerts en eeten, als zy daer mede ghewasschen worden.

- E Dwater daer Lijnsaet inne ghesoden es, scrpēt het ghesichte, dicwils in die ooghen ghedruypt.

- F Dit selue water met een clisterie in die dermen oft moeder gedaen, versuet die pijn

F iij ne en

Tfatsoen.

Linum. Vlas.

ne en weedom van den dermen ende van der moedere, ende heylt en gheueft dz in die selue leden ghequetst es.

Lijsaet met huenich vermenght ende inghenomen, suuert die borst ende versuet den hoeft, ende met rosynen gheten eest goet voor den ghenen die wtdrooghen.

¶ Hindernisse.

Lijsaet inghenomen es der maghen quaet en tseghen, het belet dat verteeren van der spijsen ende het maeckt veel wints.

Van Kemp. Cap. vlij.

¶ Tgheslacht.

Kemp es tweederleye, deen dat manneken en dander dat wijsken gheheeten worde.

¶ Tfatsoen.

At ierste gheslacht vā Kemp dat manneken geheete wordt, heeft eenen ron

Cannabis mas.
Kemp manneken.

Cannabis foemina.
Kemp wijsken.

den helen steel vier oft viif voeten hooch met zynē veelē aen wassende zyde tacykēs, eenen boomken gelijkende, aen die soppekens van den steelkēs wassen ronde huyf kens, daer in rōtachtich saet besloten es. Die bladeren zijn groot, rouw, ende swert gruen, en seuen, neghen, thiē oft meer andere lange smals le rontsomme ghekerfte en ghelijck een saghe ghetande bladeren verdenlt, ghelijckende, int aensiene een wtghesprende handt.

2 Dat wijsken es den voorschreuen van bladeren ghelijck, maer zynē steel es dunner, slechter, ende sonder aē wassende zyde tacykens, ende en draecht noch vrucht noch saet, dan alleen cleyn witte bloemkens die als stof met den winde wech stuyue.

¶ Blaetse.

Beide dese gheslachten van Kemp worden op die velden ghesanet, en comen beyde (dat seer te verwonderen es) van eenderleye saet voort. Dat manneken wordt ooc aen die canten van den velden ende by den weghen ghevonden.

¶ Tijt.

Es aet van dat manneken es rijp in deynde van Doghstmaent en in Herfstmaent. Dwijfsken es in Hoymaent rijp.

¶ Naem.

Kemp wordt in Griecx *κάνναβις ἀστέριον καὶ σχοινιοτρόφος* gheheeten. In Latijn ende in die Apoteken Cannabis. In Hoochduytsch Zamer hanff. In Neerduytsche Kēp. In Franchois Chanure.

¶ Natuere.

Es aet

Van Wederick. Cap. I.

67
lvvif.

Esact van Kempe es werm en drooghe tot in den derden graet.

¶ Tracht en Werckinghe.

A Esact van Kempe verdriift en iaecht af die winden wt den lichaem, ende wat veel achtich inghenomē, verdroocht die natuere, ende mannelijk saet, ende het soch in der vrouwen borsten.

B Eselue saet ghestooten ende met witten wijn ghedroncken, wordi hede daechs gepresen teghen die geelsucht, ende die verstopthent van der Leuer.

E Esap van gruen Kempesaet ghestooten, verdriift die pijn ende weedo in die ooren, ende iaecht dat ghewormte daer wt.

B Die wortel van Kemp in water ghesoden helpt ende ghenect die ghecrompē senuwen en leden, ende es goet op het fledercijn ghelent.

¶ Hindernisse.

Kempsaet es quaet om verteeren, ende es der maghen tseghen, het maecht pijn, draynghe en swaerichent int hooft, ende doet groeyen quade humoren en vochticheden int lichaem.

Van Wederick. Cap. I.

¶ Tgheslacht.

D Er cruyden heden daechs onder den naē in Latijn *Lyfimachium* begrepen, zijn veel gheslachten, en besonder vier, daer alle wederickē onder begrepe worden. Dat ierste es tgeel en dat oprecht Wederick. Tweede es dz root Wederick met den hauwkēs. Dat derde es dat ander gheslacht vā root Wederick sonder hauwkens. Vierde gheslacht es dz blauw Wederick.

¶ Tfatsoen.

Lyfimachion verum.
Geel Wederick.

Lyfimachium purpureum primum.
Root Wederick.

1 **D**at ierste geel Wederick heeft ronde ende luttel gecante stelen, een elle oft twee hooch. Die bladeren zijn lanck en smal gelijk den wilgen bladeren maer niet gekerft, en wassen drie oft vier teghen malsanderen aen den steel. Die bloemen zijn geel sonder rueck, en wassen boue aen die stelen, ende als zy vergaen, zo comen daer voort ronde saykens, gelijk Coriander saet. Die wortel es lanck en dun ende es hier en daer loopende, en al om veel nieuwe scueten wtworpende, die in dat ierste wtcomen, root zijn.

2 Dat tweede Wederick es vā stelen en bladeren den anderen gelijk, maer zijn bladeren en zijn niet zoo breed ende zijn rontsomme ghekerft, seer gelijkende dē Wilgen bladeren. Die bloemen zijn van fatsoene en coluere der gemeyne wilde Maluwe bloemen wat ghelijck, te weten vā vier breede roode bladerkens by een vergaert, ouer een met den canten ligghende, naer den welken datter wassen lange hauwkens, als aē die Filieren die hen verthoonen al eer die bloeme open gaet, dese hauwkens, als het saet rijp es onsluyten huer en splijten in drie oft vier deelen, en dan vlieghe dat saet dat wolachtich es, wech. Die wortel es dun en veeselachtich.

Van desen gheslachte wordt een ander cleyn ghevonden van stelen, bladeren, bloemen, en hauwen den voorschreuen ghelijck, dan alleen tes in alder manieren minder, ende zijn steel es dun en teere alsoo dattet selden recht op wassen can. Sijn bloemen zijn lijfveruwich den Filieren ghelijck, maer wat mindere.

3 Noch esser eē ander derde root Wederick mē hauwkens den ierste roodē Wederick oock seer ghelijck. Sijn bloemē wassen oec ten eynde vā dē hauwkens, maer zijn bleeker van coluere, van fatsoene den anderen niet seer ghelijck, meer ghelijck den Filieren in vier smalle bladeren ghesceyden, die selden cruysswijs teghen een ouer staen.

Lysimachium purpureum alterum.

Partijcke.

Lysimachium Cæruleum.

Blauw Wederick.

- 3 Dat ander gheslacht van root Wederick, es van stelen en bladeren den voorschreuen ghelijck, maer die bloemkens wassen met croonkens, ghelijck aen die Polye rōtsomme den steel, ende zijn van coluere root, en brenghen gheen hauwkens voort, maer het saet wast in die croonkens daer die bloemen wtghewallen zijn. Sijnen steel es viercantich en brunn. Die wortel es brunn dick, en houtachtich, iaerlijcx vā nieuws nieuwe seueten wtworpende.
- 4 Dat blauw Wederick es van stelen en bladeren den anderē ooc gelijk. Sijn bloemen wassen met schoone langhe aderen bouē aē die stelen, vol van schoō hemelblauw bloemkens, die van onder beghinnen te bloeyen, naer die welke dat cleyne rontachtighe teskens wassen, daer dat saet in seyt dz seer cleyne es. Die wortel es veeselachtich.

¶ Plaetse.

Dz geel Wederick ende die Roode wassen in vochte waterachtige plaetsen, in neer beempden, en op die canten vā grachten en waterloopē. Dat blauw wordt in die cruyt liefhebbers houen gheplant.

¶ Tijt.

Alle Wedericken bloeyen meest in Braeckmaent en in Hoymaent, en in Doghstmaent es huer saet rijp.

¶ Naem.

Wederick wordt geheeten in Griecx λυσιμαχίον καὶ λύττον. In Latijn Lysimachium, Lysimachia, en van sommighen Salicaria inder Apoteken eest onbekent.

- 1 Dat ierste gheslacht heet in Hoochduytisch Geel Weiderich, dat es geel Wederick. In Franchois Cornelle, ou Souchi deaue ou Pellebosse.
- 2 Dat tweede wordt van sommighen in Latijn geheeten Filius ante patrem, dz es soone voor den vader, om dat zijn hauwen voortcomen en groot worden, al eer die bloemen open gaē. In Hoochduytisch wordet Braun en Rot Weiderich, dz es Root Wederick gheheeten. Ende wordt van sommighen voor Onagra ghehouwen.
- 3 Dat derde wordt hier te lande Partijcke ghenaempt.
- 4 Vierde en heeft ghenen naem dan Blauw Wederick.

¶ Dozlaecke zijns naems.

Dit cruyt heeft synen naem Lysimachion, naer den vromen ende eedele Lysimachus vint ende neue van Alexander Magnus Coninck van Macedonien, die dit cruyt alder ierst ghevonden ende ghebruyckt heeft, ende den naecomelinghen ghewesen.

¶ Natuere.

Dat geel Wederick es van natueren cout en drooghe ende tsamen treckende. Die natuere van den Rooden en Blauwen es noch onbekent.

¶ Cracht en werckinghe.

Esap van den bladeren van Wederick, stelpet alderhande bloetganck, en dat Root Amelizoen int lichaem ghenomen, oft ander sins van buyten ghebruyckt.

Het stelpet die ouervloedighe vrouwelijcke cranchheit met wolle oft cattoen oft andersins in die moeder, ende in die scamelheit ghedaen.

Ecruyt ghestooten ende in die nuese ghedaen, stelpet dat bloeyen wt die nuese. Het Eheynt oock alle wonden, en stelpet dat bloet daert op ghelent wordt.

Die roock van den ghedroochden cruyde, verdrijft ende veriaecht die slanghen ende de fenijnighe ghedierten, en doodet die vliegghen en muesien.

¶ Werkielinghe.

Alsmient tot eenich vā den voorschreuen gebreken, Wederick begheert te ghebruycken, zoo en salmen anders gheen nemen dan dz Geel Wederick, dz alleē oprecht Wederick es, want die andere al zijn zy noch ter tijt van eenen naem en zijn van ghelijcken cracht ende werckinghe niet.

Van Bingelcruyt. Cap. Ij.

¶ Tgheslacht.

Bingelcruyt es tweederhande, tam ende wildt, ende elck van huer beyden es weder om tweederleye: Deene dat manneken ende dander dat wijsken, alleen in isact ondersceyden.

Mercurialis mas. Phyllon Theophrasti.
Tam Bingelcruyt manneken.

Mercurialis foemina.
Tam Bingelcruyt wijsken.

- A**m Bingelcruyt manneken heeft teere steelkens, met veel knoopen, en aenwassende zijde tacrkens, daer aen wassen swertgruene, lanckachtige bladeren, den bladeren van Glascruyt schier gelijk, wt die knooppkes wassende, tusschen de welcken en den steelkens wt den selue knooppkes voortcomen cleynne ronde gehayrde bollekens, twee vast by een, op een steelken, in elck een ront cleyn sadeken ligghende. Die wortel es teer en veeselachtich.
- 2** Dat wijsken es den manneken van stelen, bladeren, en wasse ghelijck, alleen van sade en bloemen onghelijck, want zijn bloemen ende saet wassen veel meer by een tsaemen ghelijck een lanck cleyn druysken gedronghen, dz ierst wit bloensel voortbringht, ende daer naer saet dat meest rijst eer dat rijp es.
- 3.4** Dat wilt Bingelcruyt es den Tammen wat ghelijck, maer zijn stelen zijn teerder, dunner ende niet ouer een spanne hooch wassende, sonder eenige zijde tacrkens. Die bladeren zijn meerder en grooter, wijer van een wassende. Tsaet van dat manneken es den sade van den Tammen manneken ghelijck, ende tsaet van den wijsken es den sade van den tammen wijsken ghelijck. Die wortel es veeselachtich ghelijck aen die tamme Bingelcruyden.
- 5** Noch wordt een ander cruyt ghelvonden, Springeruyt ghenaempt, dat oock onder tgheslacht van den Binghelcruyden gestelt wordt, dat teere ronde en geknoopte stel heeft, met veele aenwassende zijde tacrkens en breetachtighe bladeren, den Binghelcruyden van stelen en bladeren gelijkende, maer veel hoogher en meerder. Die bloemen zijn geel aen een cleyn steelken hanghende, voor breet en hol, achter smal en gelijk

Cynocrambe. Wildt Bingelcruyt.

Phyllon Thelygonon, Dioscoridis.

lijck een stercken omghecromt, den bloemen van Ridder sporen van fatsoene ghelijcs kende, naer die welke cleyne ronde langhe haaukens volghen, die als zy rijp worden van selfs oft als zy aengheruert worden, open springhen.

6 By desen Bingelcruyden sonderlinghe by den tammen, dient oock wel ghestelt en beschreuen dat cruyt dat Phyllon ghenaeemt es, ende dat om dat sommige meynen dat Phyllon ende Mercurialis een cruyt zijn, die mits desen sien en kennen selen, dat het versheyden cruyden zijn. Ende dit cruyt es als Crateuas schrijft tweederleye, manneken ende wijsken, ende heeft drye vier oft meer steelkens ende daer aen langhe breedachtighe bladerkens, den bladeren van den Oliuen wat gelijk, maer wat breezer. Ende dit heel cruyt, met synen steelkens ende bladerkens es met een dun, teer, saecht wollachtich witachtich hayken becleet. Esact van den wijsken groeyet ghelijck aen Mercuriael wijsken, en aen tmannekē gelijk aen Mercuriael manneken.

¶ Plaetse.

Die tamme Binghelcruyden wassen in die wijngaerden ende in die Moeshouen, die Wilde in bosschen en by den haghen, dat Springeruyt, in diepe en vochtighe dalen. Ende waer zy eens ghesanet oft gheplant worden, daer comen zy alle jaren van huer selfs gheresen saet weder om voort.

6 Phyllon wordt in Languedock ende Prouincen ghevonden.

¶ Tijt.

Sy bloeyen in Braeckmaent ende van daeren voort allen den zoomer.

¶ Naem.

1,2 Dat Tam wordt in Griex gheheeten λινόζωστις, en van sommighen παρβινιον καὶ ἑρμόν βοτάνιον van Theophrastus in Griex φύλλον. In Latijn ende in die Apoteken Mer-

Mercurialis. In Hoochduytſch Samen bengelkraut, Kunturtz en Mercurius kraut. In Neerduytſch Sam Bingelcruyt en Mercuriael. In Franchois Mercuriale. Ende van deſen dat met den ronde ſade es, wordt gheheeten Mas Mennelijn, Manneken en Maſle: Dat ander Fœmina, Weiblin, Wiſken en Femelle, en iſelue wordt oock voor wilt Bingelcruyt ghehouwen.

3.4 Dꝛ wildt Bingelcruyt heet in Griecx κυνοκράμβη κύνια, καὶ λιόζωστις ἄγρια. In Latijn Canina bralsica, en Mercurialis ſylueſtris. In Hoochduytſch waldt Bengelkraut, en Hundſzkol. In onſer talen wildt Bingelcruyt en wilden Mercuriael. In Franchois Choux de chien.

5 Dat Springerunt en es by den ouders niet bekend, ende daer om en heuet ghenen naem in Griecx noch in Latijn. In Hoochduytſch heetet Springkraut. In onſer talen Springerunt ende Cruyden en ruert my niet, ende daer naer van ſommigen heden daechs, Noli me tangere.

6 Phyllon wordt ghenaemt in Griecx φύλλον καὶ ἐλατόφυλλον. In Latijn oock Phyllū, ende dat manneken ἀρρενογόνον ende dat wiſken γυνυγόνον, ende anders gheen naem en zijn ons noch ter tijt bekend. Ende es dat Phyllon van Dioſcorides, maer niet dat Phyllon van Theophrastus, want dat Phyllon van Theophrastus, es iſelue dꝛ van Dioſcorides Mercurialis ghenaemt wordt. Ende daer om tot onderscheet van die Mercurialis, zoo wordt dit Phyllon oock Elæophyllon ghenaemt.

¶ Natuere.

Bingelcruyden zijn werm en drooch (als Auerrois ſchrijft) in den ierſten graet.

¶ Tracht en Werkinghe.

A Bingelcruyden in water ghesoden ende ghedroncken, makē camer ganck, purgeren ende iaghen af die coude ſluymen, ende die heete geel choleriſche vochticheden. Dijsgeſlijck oock dat water dat inder watersuchtighen lichaem vergaert es.

B Ende tot den ſeluen machmen oock die Bingelcruyden in ſpijſe, oft pottagie ghebruncken, en ſullen ghelijck werck doe, maer niet zoo ſterckelijck.

C Die ſelue cruyde mꝛ booter oft eenich ruet gheſtooten ende in iſfundament gheſteken verwecken tot camer ganck.

D Phyllon dat manneken inghenomē, helpt om ſoonen te genereren, ende dat wiſken om dochteren. Iſelue wordt oock van den Mercuriael gheſchreuen.

Van Penninckcruyt. Ca. liij.

Penninckcruyt heeft teere dunne ſteelkens lanx der aerden cruypende, daer aen ouer beyde zijden waſſen, ronde breeachtighe blaſderkens, eenen cleynen penninckſchier ghelijck. Die bloemen zijn geel van fatſoene, den Booterbloemen niet ſeer ongeſlijck. Die wortel es teer en dun.

¶ Plaetſe.

Dit cruyt waſt in vochtighe beempden, by den grachten, en waterloopē, en in neere boſſchen.

¶ Tijt.

I beghint te bloeyē in Meye ende bloeyet voort

¶ Tſatſoen.
Nummularia. Penninckcruyt.

Van Wildt Vlas: Cap. liij.

lxviij.

voort alle den zoomer duer.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt heden daechs in Latijn Nummularia, centummorbia en van sommighen Serpentaria ende van eenighen oock Lunaria grassula gheheeten. In Hocheduytsch Pfennigkraut, Egelkraut en cleyn Waterkraut. In Neerduytsch Penninckeruyt en Egheleruyt.

¶ Natuere.

Penninckeruyt es drooghe van natueren tot in den derden graet.

¶ Cracht en Werckinghe.

Van desen cruyde schrijuen die medecijs deser tijt, dattet in wijn ghesoden ende met huenich inghedroncken, die wonden ende quetsueren der longhene heylt, ende dz goet es teghen den hoest, ende sonderlinghe teghen den kieckhoest van den ionghen kinderen in der seluer manieren ghebruyckt.

Van Wildt Vlas: Cap. liij.

Wildt Vlas heeft dūne tane brunnachtighe steelkē, en daer aen veel by een wassende lange smalle bladerkens, den bladeren van Vlas seer ghelijck. Die bloemē zijn geel, voor breed ende gheslooten, gelijckende eenen Vorschē munt, achter smal en omghecromt, ghelijck aen die Kiddersporen. Es aet es breed en swert ende leyt in ronde bollekens, die naer dat die bloemen gheresen zijn, wassen.

Van desen gheslachte wordt noch een ander ghevonden, dat niet ghemeyn en es, dat schoone hemelblauw bloemē draeght, anders den voorschreuen ghelijck, alleen van stelen bloemen en bladeren minder en teerder, nochtans hoogher ende langher opwassende.

¶ Plaetse.

Dit cruyt wast op ongheboude plaetsen, by dē haghē, tuynen, en canten van den velden.

¶ Tijt.

Het bloeyet meest in Hoymaent ende in Doghstmaent.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt gheheeten. In die Apoteken Linaria, en van sommighen Pseudolinum en Vrinallis. In Hocheduytsch Lijnkraut Flaschkraut Harnkraut, onser Frauen Flachs, Wildt Flachs, Krotten Flachs. In Neerduytsch wildt Vlas. In Franchois Lin s'auls uaigne, ende heeft ghehouden gheweest voor Cougis Olyris daert seer cleynē ghelijckenisse mede heeft.

¶ Natuere.

Es werm en drooghe tot in den derden graet.

¶ Cracht en Werckinghe.

Wildt Vlas ghesoden ende ghedroncken, opent die oude coude verstopthēyt van der leuer en milte, en es seer goet ghedroncken den ghenē, die die geelsucht sonder cortsen hebben, ende sonderlinghe als die geelsucht veroudert es.

Wildt Vlas doet oock water ende vrine maken, ende es een goede medecijne tegen die droppelpisse ende verstopthēyt van der nieren ende der blasen.

¶ Tfatloen.

Linaria. Wildt Vlas.

lviiiij:

Van Testens cruyt. Cap. liiiij.

Testens cruyt heeft rōde taye steelkens, eenen voet hooch, ende langhe diepe ghesneden bladerkens, den bladeren vā witten Mostaert gelijc maer mindere. Die bloemkens zijn wit en was sen lanx die steelkens, ende als zy ver gaen, zo wordē zy cleyne testens, oft bree de borsekens, daer in cleyne swert sadeken leyt. Die wortel es lanck, slecht, en wit.

¶ Plaetse.

Testens cruyt wast op die straten by den weggen, ende op ongheloude, rouwe, steenachtighe plaetsen.

¶ Tijt.

Testens cruyt meest in Braeckmaent ende in Hoymaent.

¶ Naem.

Dit cruyt en heeft gheenē naem in Griecx noch in Latijn van dē ouders hem ghegheuen, maer twordt heden daechs in Latijn geheeten *Pastoria bursa*, *Pera* en *bursa Pastoris*. In Hoochduytisch heetē Deschel kraut, Seckelkraut ende Hertenseckel, hier te lande Testens oft Borsekens cruyt. In Franchois Bourse de bergier.

¶ Natuere.

Testens cruyt es cout ende droeghe tot in den derden graet.

¶ Cracht en Werckinghe.

Testens cruyt in water ghesoden ende ghedroncken, stelpet den loop des buyx, dat root melizen, tbloet spouwen, tbloet pisse, ende die ouervloedighe vloet van den vrouwen, ende alderhande bloetganck, hoe ende in wat manieren dattet ghebruyckt worde, ende is daer toe seer crachtich, alsoo dat som schryuen, dattet het bloet stelpet al en worddet maer in die handt ghehouden, oft ouer tlichaem ghedraghen.

Van Vijfvinghercruyt. Cap. lv.

¶ Tgheslacht.

An desen cruyde, wordt vierderleye gheslacht ghevonden, twee m; geelen bloemen, waer af deen groot ende dander cleyne es. Ederde met witte bloemen. E vierde met bruyn roode bloemen, van bladeren en fatsone mals canderē ghelijck.

¹ E groot geel Vijfvinghercruyt heeft teere dunne ronde steelkens, opder aerden gelijck Ganserick cruypende, tot veel plaetsen aen der aerden hakende, daer aen wassen lanckachtighe rontsomme ghekerste bladerkens, altijt vijf by een op een steelkē. Die bloemen sijn geel in vijf bladerkens ghesneden, die als zy vergaen voortbringhen rōde herde besikens ghelijck cleyne eerdt besien, daer tsaet rontsomme in wast. Die wortel es bruyn, dun en lanck.

² Dat cleyne geel Vijfvinghercruyt es den voorschreuen van bladeren, cruypende steelkens, bloemen ende saet seer ghelijck, alleen veel minder en niet lichtelijckē aen der aerden hakende, seer cleyne bladerkens draghende, die van onder aschueruwich wit sijn.

³ D wit Vijfvinghercruyt es met zynen teeren, dunnen, cruypende steelkens, ende in

Van Vijfuinghercruyt.

Cap. lv.

lvv.

Pantaphyllon luteum maius. Tfatloesh.
Groot geel Vijfuinghercruyt.

Pantaphyllon luteum minus.
Cleyng geel Vijfuinghercruyt.

Pentaphyllon album.
Wit Vijfuinghercruyt.

Pentaphyllon rubrum siue palustre.
Roet Vijfuinghercruyt.

Van Vijfvinghercruyt. Cap. lv. lxxvj.

vijuen ghesneden blaederen den grooten geelen Vijfvinghercruyt ghelijck, anders dan dat zijn stelen ghehayt zijn, zijn bladeren lanc en niet rontsomme maer alleen voor ghekerft, sijn bloemen wit, ende zijn wortel niet slecht, maer met aenhanghende ander cleyne wortelkens.

- 4 Dat root Vijfvinghercruyt es den anderen sonderlinghe den grooten geelen van fatsoene doek wat ghelijck. Sijn bladeren zijn in vijf rontsomme gekerfte bladerkens gesneden, die aen die onderste zyde aschveruwich wit en bouen brunn gruē zijn. Synē steel es een spanne oft voet hooghe, brunn oft rootachtich van coluere, knooppachtich, cael en niet hayrachtich. Die bloemen wassen aen dopperste van den stelē, meest twee ontrent een, van coluere brunn root, naer die welke verschijnen ronde brunn roode besien gelijck eerdibesien maer herder, daert saet rōtsomme aē wast. Die wortel es teer hier en daer cruppende.

¶ Plaetse.

Vijfvinghercruyden wassen in dorre dōckere oft neere plaetsen somtijts ooc ontrent den watere, en sonderlinghe dat root dat alleen in dwater oft ontrent den grachtē en staenden wateren ghevonden wordt.

¶ Tijt.

Vijfvinghercruyden bloeyen in Meye ende aldermeest in Braeckmaent.

¶ Naem.

Vijfvinghercruyt heet in Griecx πντάρφυλλον. In Latijn ende in die Apoteken Pentaphyllon en Quinquesolium. In Hoochduytsch Funff fingherkraut, en Funff blat. In Franchois Quinte fuellie.

¶ Natuere.

Vijfvinghercruyt es drooch tot in den derden graet.

¶ Cracht en Werckinghe.

Die wortel van tgeel Vijfvinghercruyt in water tot dat het derdendeel verteert es A ghesoden, versuet den tantsweer, ende gheneest die sweeringhen des monts als mē ghesoden water in den mont hout, ende daer mede hem spoelt.

Es selue water daer die wortel vā Vijfvinghercruyt in gesodē is, gedrōcken geneest B dat roode melizoen en alderhande loop des buyx, ende stelpet alle ouervloedige bloetganck, ende es goet tseghens flederrijn en pijnē der hopen.

Die wortel met edick ghesoden bedwinght die voorts eetende sweeringen, ende verteert ende doet verdwijnen coude ghezwillen en herdiehedē, zy gheneest die quade naghelen, swillingen ontrent den eersderm, ende alle scorsfheyt daer zy op gheleyt oft gestreken wordt.

Es sap van der iongher wortele ghedroncken es goet tseghen die ghebreken van der D leuer ende der longhene, ende tseghen alderhande fenijn.

Die bladeren met huenich water oft ghewaterden wijn ende een luttel pepers ghezdroncken zijn goet tsege die derdedaechse en vierdedaechse cortsen, ende in der seluer manieren dertich daghen ghedroncken ghenesen zy die vallende sieckte.

Die bladeren ghestooten ghenesen die gheschuertheyt daer op gheleyt, ende met F sout ende huenich vermenght, heylen zy die wonden, fistulen en die voorts eetende sweeringen.

Es sap van den bladeren ghedroncken geneest die geelsucht en versterckt die leuere. G

Van Tormentille. Cap. lvj.

Tormentille es den Vijfvinghercruyden seer ghelijck, het heeft dunne rōs de teere steelkens vijf oft ses van eender wortel lanc der aerde cruppede. Sijn bladerē zijn cleyne en wassen vijf oft meest seuen op een steelkē, den bladeren van Vijfvinghercruyt seer ghelijck, en elck besonder bladeken es rontsomme gekerft. Die bloemen zijn geel, den bloemen van Ganserick en Vijfvinghercruyt seer ghelijck. Die wortel es brunn root ende dick.

¶ Plaetse.

Tormentille wast gheerne in die bosschen die doncker zijn ende neer ghelegen zijn, en op grasachtighe straten.

¶ Tijt.

Van Tormentille. Cap. lvi.

lvvii.

Tyt.

Tormentille bloeyet meest alle den zomer duer.

Naem.

Dit cruyt wordt nu ter tijt in die Apotekē in Latijn Tormentilla gheheeten, ende van sommighen in Griecx *ἑπτάφυλλον*. In Latijn Septifolium. In Hoochduytsch Tormentil. In bierckwurtz en rot heyliburtz. In Neerduytsch Tormentille. In Franchois oock Tormentille.

Natuere.

Tormentille es drooch tot in den derden graet.

Eracht en Werckinge.

A Die bladeren van Tormentille met den wortelen in wijn ghesoden oft tsap van der seluer ghedroncken, doet sweeten ende iaecht daer duer alle fenijn vander herten, ende es midts dyen goet tsegen alle vergifstheit, tzn gheten oft ghedroncken, en tseghen die pestis lentie, en dijsghelijck werck doet ooc die droo ghe wortel gepoedert en m3 wijn ingenomē.

B Die wortel ooc vā Tormentille gepoedert en met rooden wijn alsser gheen cortsen in t lichaem en zijn, oft m3 gestaelt water alsser cortsen zijn gedronckē, gheneest dz root mes lizoen en alle loop des buyx, stelpet oock dat bloetspouwē, tbloet pissen, der vrouwē ouers vloedige vloet, ende alderhande bloetganch.

E Tormentille met bladeren en wortelē gesodē, oft gestootē en gedronckē es goet tsegen alle gequesth3 van binnē en buyten, opent en geneest die verstopte en gequeste longene en leuere, ende es goet voor die geelsucht.

D Die wortel vā Tormentille gepoedert en m3 wit van den eyne ghebacken, en gheten, stelpet dat ouervloedich braken, en es goet tseghen die sieckte cholera ghenaeemt.

E Die selue wortel in water gesoden geneest die quade sweeringhen des monts, die mont daer mede ghespoelt.

Van Eerdtbesien. Ca. lvi.

Eerdtbesien cruyt met synen dunnen hayrachtighen rancxkens lanx der eerde geslijc Bysuinghercruyt tot veel plaetsen daer aen hakende.

Sijn bladeren zijn den bladerē vā Bysuinghercruyt oock wat ghelijck, rontsomme ghekerft, maer en wassen maer drye aen een hayrachtich steelkē. Die bloemen zijn wit binnē geel van fatsoene dē Bysuinghercruyts bloemen ghelijck, die als sy vergaen voortbringhen ronde lieffelijke

G uij besien

Tfatsoen.

Tormentilla.

Tormentille.

Tfatsoen.

Fragaria.

Eerdtbesien cruyt.

lvviii. Van Eerdtbesien. Cap. lvij.

besien die eerst gruen zijn, en als sy rijp zijn meest root somtijts oock wit zijn, van smaecte en ruecke lieffelijck.

¶ Plaetse.

Eerdtbesien wassen in donckere bosschen, en diepe drooghe grachten, zy wordē ooc veele in die hoven gheplant.

¶ Tijt.

Eerdtbesien cruyt bloeyet in Aprill, en in Braeckmaet zo worden die vruchten rijp.

¶ Naem.

Cruyt van den Eerdtbesien wordē in Latijn *Fragaria*, *fragula*, in Hoochduytsch *Erdberen kraut*, in Franchois *Fransier* gheheeten. Die vruchten worden geheeten *Fragra* in Latijn, *Erdberen* in Hoochduytsch, *Eerdtbesien* in Neerduytsch, in Franchois *Franses*.

¶ Natuere.

Cruyt van den Eerdtbesien ende die onrijpe groene besien zijn cout ende drooch van natueren. Die vruchte als zy rijp es cout ende vochtich.

¶ Cracht en Werkinghe.

Eerdtbesien cruyt ghesoden en gedroncken, stelpē den loop des buxer ende der vrouwen ouervloedighe natuerlijke cranchheit.

Es elue water daer Eerdtbesien cruyt in ghesoden es in den mont ghehoudē sterckt dat tantvleesch, het gheneest die quade sweeringhen des monts en verdrift allen quaden rueck daer wt.

Esap van den bladeren gheneest die roose ende alderhande roodicheyt in daesicht. Die Eerdtbesien verslaen dē dorst, ende zijn goet ghebruyckt den ghenen die groote hitte ende brant in die maghe hebben.

Van Ganserick.

Cap. lviii.

¶ Cfatsoest.

Argentina. Ganserick.

Ganserick es met zynen cruyden ende aen die aere hakende rancxkens dē Eerdtbesien cruyden ende den Bysvingher cruyden seer ghelijck, het heeft teere dunne steelkens ende daer aen wassende lanckachtighe gheueerde seer ghespleten ende rontsomme ghekerfte bladeren, den bladeren van *Agrimonia* seer gelijk, die op die eene zyde ter aerden waerts aschveruwich wit zijn, ende op die ander zyde heel gruen. Die bloemen zijn geel, den bloemen van *Bysvingher* cruyt seer ghelijck. Die wortel es veeselachtich.

¶ Plaetse.

Ganserick wast op grasachtighe vochtighe ongeboude plaetsen, en by die grachtē.

¶ Tijt.

Het bloeyet meest in Braeckmaent ende in Hoymaent.

¶ Naem.

In Latijn wordē dit cruyt nu ter tijt geheeten *Potentilla* en *Argentina*, en van sommighen *Agrimonia sylvestris* oft *Tanacetum sylvestre*. In Hoochduytsch, *Grensich*, *Grensing*, oft *Ganserich*, ende daer naer in Latijn *Anserina*. In Neerduytsch *Ganserick* en *Argentina*. In Franchois *Argentine*, bec d'Oye, ou Tanaise saulnage.

Natuer

Van Pilosella oft Naghelcruyt. Cap. lix. lxxix.

¶ Natuere.

Ganserick es drooghe van naturen tot in den derden graet.

¶ Cracht en Werckinghe.

Ganserick in wijn oft water ghesoden ende ghedroncken, stopt den loop des buyx **A** dat roode melisoen ende alderhande bloetganck, ende es seer goet tsegghen die oueruloedighe vrouwelijcke cranchheit en sonderlinghe tsegghen die witte vloet.

Dit selue cruyt met water in sout ghesoden ende ghedroncken, doet dat gheronnen **B** bloet sceyden, en es goet ghedroncken die van hooghe gheuallen sijn.

Dwater daer Ganserick inne ghesoden es, es goet voor die sweeringhen van den **E** mont, roode loopende ooghen, ende verergerde wonden, als men se daer mede wascht.

Van Pilosella. Cap. lix.

¶ Tgheslacht.

Gruyden in Latijn gheheeten Pilosella vintmen nu der tijt twee gheslachten. Deene wordt groote Piloselle gheheete, dander cleyn Piloselle, die van sommighe Muyssooren ghenaemt sijn, hoe wel zy die oprechte Muyssooren oock niet en sijn.

¶ Tfatsoen.

Pilosella maior.

Groote Pilosella oft Naghelcruyt.

Pilosella minor.

Cleyn Naghelcruyt.

Die groote Piloselle op der aerden wtghespreyde bladerkens, die wit rouw en hayrachtich sijn eender oore van een groote muys seer ghelijckende. Synen steel es ghehaynt ontrent een spanne lanck draghende geele ghevulde bloemen, die in hayrachtich saet vergaen, dat met den winde wech vlieghe. Die wortel es een vingers lanck met veele aenhanghende vreeselinghe.

lxxx. Van Pilosella oft Naghelcruyt. Cap. lix.

2 Die cleyne Piloselle es der voorschreue ghelijck maer veel minder, sijn bladerkens sijn cleyne, iseghen der aerden wit, hayrachlich. Die bloemkens wassen aen dopperste van den stelen veel by een ende sijn van coluere som wit, som root, som brunn, som ghespeeckelt. Die wortel es cleyne en veeselachtich. ¶ **Plaetse.**

Die groote Pilosella wast op sandachtige berchskens en op grasachtige canten van den velden. Die cleyne op dorre heyden ende dyerghelijken ongheloude plaetsen.

¶ **Tijt.**

Dese cruyden bloeyen in Meye ende in Braeckmaent.

¶ **Naem.**

1 Die groote wordt nu ter tijt in Latijn gheheeten Pilosella maior. In Duytsch groote Piloselle, en Nagelcruyt. In Hoochduytsch Nagelkraut, ende van sommighen oock Meuszor. In Franchois Piloselle.

2 Die andere heet Pilosella minor, dat es cleyne Piloselle, ende wordt oock van den Hoochduytschen Meuszorlin, en Hasenpfoetlin ghenamp.

¶ **Natuere.**

Die Pilosellen sijn werm en drooghe van natueren.

¶ **Cracht en werckinghe.**

Dese cruyden met hueren bladeren en wortelen ghesoden ende ghedroncken heylen v ende ghenesen alle inwendighe ende wtwendighe wonden ende die ghesuertheit.

Die bladeren van den seluen cruyden ghedrooch ende ghepoedert ende in die won v den ghestroet, moghen die selue ghenesen.

1 Esap van die groote Piloselle in die ooren ghedaen geneest die pijn ende die smer t inghe van den ooren.

Die selue Piloselle gheten oft met spijse inghenomen verclaert het ghesichte, ende v gheneest die roode lopende ooghen.

Van Rhuercruyt. Cap. lx.

¶ **Tgheslacht.**

Ageratum, Aurelia.
Rheynbloemen.

¶ **Tfatloen.**

Filago.
Rhuercruyt.

1 D Er cruyden die saech te witte wollachtighe bladeren hebben, en die van sommighen Piloselle ende Filagines ghenamp worden, sijn twee ierste geslaech ten. Deene heeft schoone geele rieckende bloemen. Dander bleek geele ende niet rieckende, dz drijerlene es, als hier naer blijckē zal.

1 Dat ierste vā desen dat men Rheynbloemē nuempt, heeft ronde, dunne, herde, aschueruwige witte steelkens ontrēt eē spanne hooch was sende, met cleyne smalle, witten, wollachtighen, seer saechtē bladeren, van groot te ende fatsoene den Hysop pe bladerkens ghelijck, op isop van den steelkens was sen troskē van x oft xij oft meer knopachtighe ronde geele bloemkens die niet lich telijcken en verwelkeren oft en vergaen, ende die in huer

Van Rhuercruyt. Cap. lv. lvv. vj.

huer coluer ende wesen langhe tijt behouwen moghen werden, ende van rucke niet onlieffelijck, en van smaecke een weynich bitter zijn. Die wortel es dun cori en swert.

Dat ander geslacht dat Rhuercruyt gheheeten wordt, es drierleye, als voorszeyt es

- 2 Dat ierste es den voorszeyuē ghelijc, maer meerder en hoogher somtijts twee voeten hooch, oft hoogher wassende. Sijn stelē zijn dun, rōt, aschveruwich nē saecht wol leken becleet, drye oft vier van eender wortel recht op, meest sonder aenwassende zijde seuetkens oft taeckē wassende. Die bladerē zijn lanck, smal, aschveruwich wit, saecht en wollachtich, den bladeren van Rheynbloemen ghelijck, maer langher, breeder, ende van coluere wat groender. Die bloemē zijn ront en knoppachtich en wassen bouē aen die stelen veel by een, maer en zijn niet zo geel vā coluere als die Rheynbloemen, noch en blyuē niet duerende, maer vlieghe wech als zy rijp zijn, ghelijc meer andere bloemē.
- 3 Dat ander geslacht van Rhuercruyt es den voorszeyuen van stelē en bladerē seer gelijck. Die bloemen zijn oock den bloemen van den voorgescreuen ghelijck, maer en wassen nē bouē aen die stelē met troskē, maer wassen lanx die stelē tusschen de bladerē, en dat es dmeeste ondersceet dat tusschē dit ende dē voorgescreuen Rhuercruyde es.
- 4 Dat vierde gheslacht van desen cruyden es den anderen twee Rhuer cruyden van stelen, ende witten en saechten bladerkens ghelijck, maer in alder manieren teerder, minder ende neerder, selden een spanne hooch wassende. Die bloemē wassen in cleyne ronde knoppkens bouen op die soppkens van den steelkē, van coluere ende fatsoen ne den bloemen van anderen Rhuercruyden ghelijck.

¶ Plaetse.

Dierste gheslacht wast in rouwe sandtachtighe plaetsen ende op dorre heyden, ende wordt tot veel plaetsen by den Rhynstroom ouervloedich gevondē: Hier te lande wordt det in die hoven ghesayt. Die andere drye wassen hier te lande in sandtachtighen gront, ontrēt drooghe grachtē, en op sommighe vochtighe plaetsen, en in die bosschen.

¶ Tijt.

En bloeyen meest al in Braeckmaent ende in Hoymaent. Die Rhuercruyden ooc noch in Doghstmaent.

¶ Naem.

- 1 Dierste gheslacht van desen cruyden wordt van Theophrastus Libro ix. Cap. xxi. In Griecx ἐλαιοχρυσον. In Latijn vā Theodorus Gaza Aurelia. Ende vā Dioscorides ἀγερаторν Ageratum. In die Apoteken Stoecas citrina ende Stoecados citrinum, van sommighen Tinearria ende Amaranthus luteus. In Hoochduytisch Rheinblumen Motten blumen vnd Motten kraut. In Neerduytisch Rheynbloemen ende Rhynbloemen.

Daer es oock noch een ander cruyt van Dioscorides beschreuen, dwelck ἐλικοχρυσον Elichrysum ende Amaranthus gheenaemt es, dwelck met desen Rheynbloemen gheene ghelijckenisse en heeft, want ἐλαιοχρυσον Elichryson vā Theophrastus ende ἐλικοχρυσον Elichryson van Dioscorides, zijn twee verscenden cruyden. Ende daer om dolen zy, die meynen dat dese Rheynbloemen, dat Elichryson van Dioscorides zijn.

- 2 Dander drye cruyden worden met eenen naem, gheheeten nu ter tijt. In Latijn Filago. In Hoochduytisch Rhurkraut. In Neerduytisch Rhuercruyt oft root melizoen cruyt. In Franchois Herbe a Cottoen.

- 3 Dierste van desen dryen wordt van Plinius gheenaemt Herba Impia, ende dat om dat die laetste bloemen hoogher wassen dan die ierste.

Sommighe willen van desen cruyden maken dat cruyt, dat in Griecx γαμφάλιον gheenaemt wordt, ende in Latijn Centunculum, Centuncularis et Tomentitia maer huer meyninghe en es der waerheyt niet seer ghelijck, als by den naervolgende Capittel blijkelijck ghenoch es.

¶ Natuere.

Dese cruyden zijn van natueren verdrooghende, die Rheynbloemen zijn ooc werm, als duer hueren bitteren smaeck kennelijck es.

¶ Cracht en werckinghe.

Rheynbloemen in wijn ghesoden ende ghedroncken doodē ende iaghen af die wozen men,

lyvvijs.

Van Gnaphalion. Cap. lvijs.

men, ende zijn goet tsegghen die beet ende steek vanden senijnighen ghedierten.

Xheynbloemen in looghe ghesoden verdriift die luyfen ende neten wt den hayre. **B** Die selue Xheynbloemen, in die cleerscapprayen gheleyt bewaren die cleederen van motten ende scieters.

Van Gnaphalion. Cap. lvijs.

Tfatsoen,
Gnaphalion.

Gnaphalion es een neer cruydt, dwelck heeft veele dunne steelkē ende cleyne bladerkens, die altsamen met een wit, wollachtich, saecht hayken seer dick becleet zijn, alsoo dat het gheheel cruyt, niet anders en schijnt te syne, dan een saecht wit wolleken. Die bloemen wassen op dopperste van den steelkens in cleyne knoppekens als die figure clærlijcken bewijst.

Plaetse.

Dit cruyt wordt ghevonden in Languedock ende Provincen.

Naem.

Dit cruyt es ghenaeemt in Griecx γναφάλιον. In Latijn Gnaphalium, Centunculus, Centuncularis, Tucularis, Albinū. Ende van sommighen Gelaso, Anaphallis, Anaxiton, Hires ende Tomentitia.

herbacot **N**atuere.

Gnaphalion es drooch ende tsamen treckende van natueren.

Lracht en Werckinghe.

A Die bladeren van Gnaphalion met rooden wijn ghedroncken, zijn goet tsegghent root melizoen, als Dioscorides ende Galenus schrijuen.

Van Wechbree. Cap. lvijs.

Tgheslacht.

Der wechbreeden vindtmen hier te lande drie gheslachten ouervloedich wassende, ende daer en bouen noch een in die soute gronden voortcomende, die altsamen van fatsoene malcanderen ghelijcken.

E groot Wechbree heeft groote breede bladeren, schier gelijk die Beete, van buyten seuen ribbekens hebbende die altsamen aen dat eynde van den bladeren ter wortel waert vergaen. Sijn stelen zijn rontachtich eenen voet oft meer hooghe, somtijts rootachtich, tusschen die bladeren van der wortel spruytende, die van dmiddele of tot bouen toe rontsomme beset ende becleet zijn, met cleyne knoppekens die ierst cleyne bloemkens, ende daer naer cleyne huysskens daer in cleyne bruyn sadeken leyt voortbringhende een are tortskens ghelijckende. Die wortel es cort wit ende vinghers dick met veele aenhanghende witte veesen.

Van desen gheslachte wordt een ghevonden wyens aren oft tortskens seer dobbel zijn alsoo dat op eē are in plaetse van den knoppekens andere cleyne tortskens mē groote menichte voortcomen, elck besonder tortskens eenen enckelen tortskē van die Wechbree ghelijckende.

Dat

Van Wechbree. Tfatsoen. Cap. lvis. Iovvif.
 Plantago maior. Groot Wechbree. of *hooft wechbree* Plantago media. Breet Wechbree.

Plantago minor. Cleyn Wechbree.

Plantago marina. Zee Wechbree.

lvviii. Van Wechbree. Cap. lviij.

- 2 Dat tweede geslacht van Wechbree es den iersten ghelijck, zijn bladeren zijn smal der minder ende wat hayzachtich, en ligghen meest op der aerden wtghesprent eens scaeps tonge gelyckende. Sijn stelen zijn ront een weynich hayrich en draghen aen dopperste aren oft tortskens die veel corter zijn dan aen deerste Wechbree en schoone witte purpurachtige bloemen voortbringē. Die wortel es wit en lāgher dan aē dierste.
- 3 Dat derde Wechbree es minder dan dē tweeste. Sijn bladeren zijn lanck en smal ende oock gheribt ghelijck die bladeren van den anderen Wechbreen, van coluere swertgruen ende rontsomme hier en daer cleyne puntkens hebbende. Die stelen zijn cantich voortbringhende aen dopperste schoone aren met witte bloemkens ghelijck die aren van dmiddele Wechbree. Die wortel es cort met veele veeselinghen.
- 4 Dat zee Wechbree es dat alder smalste, zijn bladeren zijn lanck ende seer smal ende dick. Sijn stelen zijn ontrent een spanne lanck van den middel af tot bouē toe vol knoppkens seer ghelijckende den tortskens van grooten Wechbree. Die wortel es saselachtich.

¶ Plaetse.

Die drie ierste Wechbreen wassen hier te lande al om op grasachtige veldē ende by den wegghen ende op sommighe vochtighe plaetsen. Dat zee Wechbree wast in soute gronden aen die dijcken en canten van den souden wateren, ende wast in Zeelāt ende by Berghen opten zoom ouervloedich.

¶ Tijd.

Sy bloeyen meest al hier te lande in Braeckmaet en in Hoymaent. In Doghstmaent es het saet rijp.

¶ Naem.

Wechbree heet in Griecx ἀρνόγλωσσος dat es Lingua agni ende Lams tonghe, ἀρνό, προβάτιον, πολύνευρον καὶ ἑπτὰπλευρον. In Latijn ende in die Apoteken Plantago. In Hoochduytisch Wegherich oft Schaffzunghe. In Franchois Plantain.

- 1 Dat ierste gheslacht heet heden daechs in Latijn Plantago maior en Plantago rubea. In Hoochduytisch roter Wegherich. In Franchois grand Plantain. Hier te lande roode Wechbree.
- 2 Dat ander gheslacht wordt gheheeten in Latijn Plantago media. In Hoochduytisch middel ende breiter Wegherich. In onse tale breeet Wechbree. In Franchois Petit Plantain.
- 3 Dat derde wordt van sommighen in Griecx gheheeten πντάνευρον dat es in Latijn Quinque neruia, anders soo heetet nu ter tijt in Latijn Lanceolata en Lanceola. In Hoochduytisch Spitzer Wegherich. In Neerduytisch cleyne Wechbree en Honisribbe. In Franchois Lanceole, 2 Lanceolette.
- 4 Vierde wordt van ons gheheeten Plantago marina ende in Duytsch, zee Wechbree.

¶ Natuere.

Wechbree es cout ende drooghe tot in den tweeden graet.

¶ Cracht en Werckinghe.

Die bladeren van Wechbree in spijsse oft anders inghenomen zijn seer goet tsegen den loop ende vloet van den catarren, ende stercken die mage, ende zijn bequaem den ghenen die wtdroegghen ende die hoesten.

Die selue bladeren ghesoden ende ghedroncken stelpen dat root melizoen ende den loop des bux, ende dijsghelijc oock dē bloet spouwen, tbloet pissen, en der vrouwen ouervloedighe natuerlijke cranchent, en alle bloet ganck.

Esap van Wechbree inghenomen stelpt ende doet ophouwen dat ouervloedich braeken, ende stoppt alderhande bloet ganck ghelijck die bladeren ende tsaet.

Die wortel van Wechbree alleen oft met den wortelen ende saet in soeten wijn gesoden ende ghedroncken opent die verstopte leuer ende nieren, ende zijn goet tseghen die geelsucht ende sweringhen der nieren ende der blasen.

Men schrijft oock van Wechbree dat drie wortelen met water en met wijn inghenomen die derdedaechse cortse, ende vier wortelen die vierdedaechse cortse ghenesen ende verdrijven.

Wech

Wechbree es doek goet gebruyckt tot alle quade onsuuere loopende vlceraen en sweringhen, ouwe ende nieuwe wonden, alle hittighe apostumatien ende geswellen, tot den canker, fistulen, loopende gaten, quade crauwagien, ende tsegghen die beet van quade en verwoede honden, die bladeren ghestooten en daer op gheleyt, oft isap daer inne ghedruypt oft vermenght met die plaesteren ende saluen die daer toe ghebruyckt worden ende bequaem zijn.

Die selue bladeren van Wechbree versuetē die pijnē van tfladercijn ende zijn seer goet gheleyt op die siecke leden die root ende vol hitten ende pijnen zijn.

Isap van Wechbree es doek seer goet tsegghen die pijnē der ooren, weedom en verhittinghe der ooghen daer inne ghedruypt.

Es selue isap oft dwater daer die bladeren oft wortelen van Wechbree inne gesoden zijn ghenesen die quade heete sweringhen des monts, den tantweer, ende die bloedinghen van dat tantvleesch, dicwils in den mont ghenomen ende den mont daer mede ghespoelt.

Die bladeren van Wechbree met sout vermenght verdriuen die sweerende elieren, ende apostumatien ontrent den ooren ende keele, daer op gheleyt, oft die wortelē daer af aen den hals ghedraghen als sommighe gheschreuen hebben.

Van Crayenuoet. Cap. lviij.

¶ Tgheslacht.

DEr cruyden die heden daechs onder den naem van Crayenuoet beghepen worden, vindmen hier te lande twee gheslachten.

¶ Tfatsoen.

Pseudo Coronopus. Hertshoren.

Coronopus Ruellj. Crayenuoet.

Dat ierste Crayenuoet dat doek Hertshoren ghenaempt wordt, heeft langhe hayrachtighe smalle bladerkens ouer beyde syden, met drie oft vier cleyne corte ghelijck aenwassende bladerkens becleet, van fatsoene eenen ghetaecten Hertshoren schier ghelijckende die op der aerden ghelijck een sterre wtghesprent ligghen. Tusschen den welken voortcomen cleyne ronde hayrachtighe steelkens, daer aen aren en tortskens wassen ghelijck aen dmidel ende bree Wechbree.

bree. Die wortel es lanck met aenhanghende veeselinghen.

- 2 Dat ander Crayenvoet crijght d'yn oft vier steelkens lanck der aerden cruyppende, die altijt op der aerden ghesprent liggen en huer nemmermeer op en heffen, ende daer aen wassen langhe smalle ghesneden bladeren, den bladeren van dz ierste Crayenvoet volnaer ghelijckende, maer minder, ende niet hantachtich. Die bloemkens zijn cleyn, wit ende comen tusschen die stelen en bladeren, vast aen die steelkens voort, en als die vergaen, zoo volghen daer cleyn platte breede rouwe teskens naer, daer dz saet in leyt. Die wortel es wit, vinghers lanck, van smaecte die Kerse wat ghelijckende.

Coronopi species peregrina.

- 3 By den gheslachte van Coronopus oft Crayenvoet, soude oock wel moghen gheselt zijn dit selsaem vrent ende luttel bekent cruyt. Daer af die figure hier by geset es, aenghesien dat het den Hertshoren seer aensienlijk es. Zijn bladeren zijn lach ende smal, m' aenwassende zyde tacken, de bladeren van Hertshoren in alder manieren ghelijck, dan alleen somtijts wat meerder. Sy ligghen oock op der eerden ront wighesprent, ende zijn wat rouw en hantachtich, ghelijck die bladeren van Hertshoren, alsoo dat niet wel moghelijk en es dz eene wt den anderen te kennen als zy beyde sonder bloemen ende stelen zijn. Maer als dit cruyt zijn bloemen ende stelē crijcht, dan es het ondersceet seer goet te aenmercken, want dit cruyt brenghet, twee oft drie ronde steelkens voort, in meer andere haer verdelende, op dopperste van den welcken voortcomen knoppekens, den knoppekens van den Corenbloemen ghelijck, anders dā die seelveren van desen knoppekens, niet zoo vast op een en ligghen, ende wat claer ende duerschijnich schijnē te wesen, sonderlinghe als die bloeme vergaē es, van desen knoppekens comen die bloemen voort, van coluere ende fatsone der Eicorene bloemen ghelijck maer mindere. Die wortel van desen cruyde es lanck en dun.

¶ Plaetse.

- 1 Dat ierste Crayenvoet wast in Brabant ende Vlaenderen op ongheboude sanden
- 2 achtighe plaetsen ende by den wegghen. Dat andere wast oock by den wegghen en op sandtachtighe dorre straten en op die dijcken sonderlinghe bouen Antwerpen, daer tot sommighen plaetsen alsoo ouervloedich ghevonden wordt, datmen schier anders gheen cruyt daer en siet.
- 3 Dat vrent cruyt en wast hier te lande niet, dan in der cruytliefhebbers hoven.

¶ Tijt.

Bynde dese cruyden bloeyen in Meye ende in Braeckmaent.
Dat vrent Hertshoren bloeyet in Julio ende Augusto.

¶ Naem.

- 1 Dat ierste wordt hier te lande geheeten Hertshoren, en tot sommige plaetsen Grawinne cruyt, ende in Latijn Cornu ceruinum, oft Herba stellæ, ende Stellaria. In Frāchois Corne de cerf. In die Apotcken eest onbekent. Sommighe no ter tijt heetē dit cruyt in Griecx κογωνόπους. In Latijn Pes Cornicis. In Hoochduytisch Krayensuz, meynēde

Van Crayenvoet. Cap. lviij. lxxvij.

dit selue te wesen dat Coronopus daer Dioscorides in zijn tweede boeck cap. cxiiij. af ghescreuen heeft, dat der waerheyt niet ghelijck en es, ende daer om hebben wy tselue *Ἰνδοκρόνον* Pseudo Coronopus, dat es valschen Crayenvoet ghenampet.

2 Dat ander gheslacht es der beschrijvinghe van Coronopus by Dioscoridem seer geslijck, nochtans want die hoochgeleerde Ruellius Doctor in zijnder tijt vā Parijs nē wel en gheloofte dattet dat oprecht Coronopus es, zoo hebben wy tselue naer Ruellium die dit seer leuende bescreuen heeft Coronopus Ruellij gheheten, ende in Duytsch Crayenvoet oft Rauenvoet.

3 Dat vreemt Hertshoren en heeft gheen naem die ons bekend es. Men mocht twisselen oft waere die Coronopus van Dioscorides, mits dat Hertshoren een geslacht van Wechbree schijnt te zyne. Maer want die Historie van Coronopus seer cort gheschreuen es, alzo en es daer af gheen versekeringhe. Het soude oock moghen wesen een Chondrilla hadde melckachtich sap. Maer want dē nē en heeft, also en eest gheen Chondrilla, by auentueren eest dat *ἑσπεριδὲς μίκερ* Sesamoides paruum. Daer Dioscorides af schrijft.

¶ Natuere.

1 Hertshoren es cout ende drooghe den Wechbree van natueren seer ghelijck.

2 Crayenvoet naer duytwissen van zynen smaeck es vermēde drooghe der Kerffen ghelijck maer niet soo heet.

¶ Cracht en werckinghe.

Hertshoren es van cracht en werckinghe den Wechbree ghelijck daert een geslacht A af es, ende mach in alle saken daer Wechbree goet toe es gebruyckt worden. Ende es seer goet ende sonderlinghe beuonden tseghen dat bloet pissen en tseghen tgraucel ende rijsende steen in spijsse oft anders inghenomen.

Es Crayenvoet dat recht Coronopus, zoo es die wortel daer af onder die asschen gebraden oft in spijsse anders gheten, seer goet tseghen den loop des buxer vā verkiltē der maghen, ende verslijminghe der dermen oorspronck hebbende, daer toe dē smaeck van deser wortel hier bescreuen die selue bewijst goet toe te wesen, midis dat zy van smaecke veruermēde ende wat tsamen treckende es.

Van Mynse steertkens. Cap. lviij.

Mynse steert es een cleyn neer cruyden whens bladeren cleyn ende seer smal zijn, tusschen den welken vā die wortelkens voortcomen cleyne steelkens, daer op wassen seer cleyne gruenwitachtighe bloemkens, ende daer naer lanckachtighe tortskens, eenen Mynsen steertken, en den tortskens vā Wechbree eer zy tot bloensel comē seer gelijkende daer inne besloten leyt cleyn bruyn sadeken.

¶ Blaetse.

Mynse steertkens wassen op goede vette toren velden in sommighe beempden, ende somtijts oock by den weghen.

¶ Tijt.

Dit cruyt bloeyet in Aprill, ende in Mey so worden die tortskens rijp, en corts daer naer vergaet het cruyt, alzo dattet in Braeckmaent niet en wordt dan dorre gheuonden.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt hier te lande gheheten Mynse steertkens, ende daer naer in Griex *μύς οὐρά καὶ μύσουργος*. In Latijn Cauda murina en Cauda muris. In Franchois queue de souris. In Hoochduytsch wordet genaemt Zausenkorn. Ende en es gheen Holosteum, noch gheen Denticula canis Ruellij, als sommighe meynen.

¶ Natuere.

Mynse steertkens zijn van natueren verkoelende dē Wechbree niet seer ongelijck.

Hij Cracht

¶ Tfatloen.

Myolouron.

Mynse steertkens.

lxxxviij. Van Water Weechbree. Cap. lxxv.

¶ Cracht en Werckinghe.

A Cracht en werckinghe van desen cruydekē es noch niet onderuondē, maer voor als zoo veel als den smaeck tuyghet, zoo eest van crachten ende werckinghe den Wechbree seer ghelijck.

Van Water Weechbree. Cap. lxxv.

¶ Tfatsoen.

Plantago aquatica. Water Wechbree.

Ater Wechbree es eē schoō cruyt met groote gruene bladeren, den Wechbree bladeren niet seer onghelijck, dat langhe stelen gheswint met veel aenwassende zyde scuetkens ende tacykens die cleyne witte bloemkens draghen in dryen ghesneden, naer die welcke dat drycantighe knoppkens voortcomē. Die wortel es veeselachtich.

¶ Plaetse.

Dit cruyt wast aen die canten van den grachten ende in die staende wateren ende somtijts oock by den ruieren.

¶ Tijt.

EBloeyet van in Braeckmaent tot in Doghstmaent.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt nu ter tijt in Latijn ghesnaemt Plantago Aquatica. In Hoochduytisch Wasser wegherich en Froschloffelkraut. In Neerduytisch Wechbree. In Frāchois Plantain aquatique ou deaue.

¶ Natuere.

Men schrijft desen cruyde toe dattet couf ende drooghe van natueren es.

¶ Cracht en Werckinghe.

A Die bladeren van desen cruyde worden van sommighen op die schenen ende beenen van den watersuchtighen ghelent, die menen dat het water in dē buych wesende daer mede in die beenen treckt.

B Die gheleerde dees tijts schrijuen dattet alle cracht ende werckinge vā Wechbree heeft, daer af hier voor int lxiij. Cap. gheschreuen es.

Van Duyssentknoop. Cap. lxxvj.

¶ Tgheslacht.

DAn desen cruyde zijn twee gheslachten manneken en wijsken als Dioscorides schrijft, dmanneken wordt gheheeten Wechgras, dwijsken en heeft gheenē besonderen naem.

Wechgras heeft veele ronde teere steelskens met veele ledckēs ende knoopkens lanx der aerden cruypende, daer aē wassen lange smalle bladerkēs den runte bladeren niet seer onghelijck maer langher. Die bloemkēs zijn cleyne en wassen aen die steelskens tusschen die bladeren en die knoopkens van coluere som heel wit, som heel brunn root oft lijfveruwich, ende daer naer coemt dat saet dat dryecantich es ende ghelijck den sade van sulker. Die wortel es ront rootachtich ende met veele veeselinghen.

Dat ander gheslachte dat Duyssentknoop wijsken ghenaeemt wordt heeft drye oft vier

Van Duyfentknoop. Cap. lxxv.

lxxv.

Polygonon mas.

Weggras.

Polygonon femina.
Duyfentknoop wijfken.

Polygonon tertium.

Knawel.

vier rechte opwassende ronde effene steelkens sonder zyde scuethkens, met veele ledemens ende knoopkens, den stiel ende ledemens van Peertsteert wat ghelijckende maer niet rouw, ende om die ledemens wassen rontsomme sterrewijs veel cleyne smalle bladerkens den bladerkens van Rosmarijn van fatsoene niet seer onghe-lijck. Die wortel es wit cruppemde, veel scuethkens ende steelkens voortbringhende.

3 By den gheslachten van Duyfentknoop mach oock wel gherekent ende ghestelt worden dat door een ghevlochten ende menichfulde-lijck gheknoopt Knawel, dat ontrēt een palme hooch wast, en veele teere gheknoopte steelkens draecht duer een ghevlochten ende aē een hanghende, daer aē cleyne smalle bladerkens wassen den Geneuerboom bladerkens wat ghe-lijck, maer minder ende niet hert oft stekende, tusschen den welken cleyne ghesternte bloemkens voortcomen van coluere ghelijck die stelen en bladeren die aschveruwich ende wit gruen sijn. Die wortel es salselachtich en vinghers lanck.

Plaetse.

Weggras wast op die velden by den wegen en op die stratē. Duyfentknoop wijf-ken wast aen die canten van den waterloopen ende in vochtighe plaetsen. Knawel

Hij wordt

90
vc. Van Duyfentknoop. Cap. lxxvj.

wordt op die canten van den coren velden en op ongheloude ackers ghevonden, sons derlinghe in vochtighe jaren.

¶ Tijt.

Wechgras en Knawel bloeyen van in Braeckmaent, meest alle den zomer. Duyfentknoop wijsken wordt in Hoymaent ende in Doghstmaent meest ghevonden.

¶ Naem.

Duyfentknoop wordt gheheeten in Griecx πολύγονον. In Latijn Sanguinaria, Sanguinalis en Proserpinaca.

¹ Dat ierste gheslacht wordt gheheeten πολύγονον ἄρρεν, καλλιγονον, καὶ πολύκαρπον in Griecx. In Latijn Seminalis. In die Apoteken Centumnodia & Corrigiola. In Hooychdunisch Weggras en Wegtritt. Hier te lande Wechgras Berkens gras ende Duyfentknoop manneken. In Franchois Renouee & Corrigiole.

² Tweede wordt gheheeten in Griecx πολύγονον θήλυ, dat es in Latijn Sanguinalis foemina. In Duytsch Duyfentknoop wijsken.

³ Ederde wordt gheheeten in Duytsch Knawel, ende es sonder twijfel een maniere ende gheslacht van Duyfentknoop, niet teghenstaende dat Dioscorides maer van tweeën vermaent en heeft, want wy dit niet en houwen voor eē Polygonon Dioscoridis, maer voor een Polygonon van dē vier geslachte daer Plinius in xxvij. boeck af scrijft.

¶ Natuere.

Alle dese cruyden zijn cout tot in den tweeden graet, ende drooge tot in den derden, ende tsamen treckende, en grof makende.

¶ Cracht en Werckinghe.

Esap van Wechgras ghedroncken es goet tsegghen dat bloetspouwen, tbloet pissen, A ende tsegghen alle bloetganck, ende helpt den ghenē die ouervloedichlijck ouergheuen ende camerganck hebben.

Eselue sap met wijn ghedroncken es goet den ghenen die van fenijnighe ghedier: B ten ghebeten zijn.

Esap van Wechgras es oock goet tsegghen die derdaechse cortsen een vre voor dat C aencomen van der cortsen ghedroncken.

Die bladeren van Wechgras in wijn oft water ghesoden ende ghedronckē stelpen D alderhande loop des buyx, dat root melizoen, der vrouwen ouervloedige cranckheyt, tbloetspouwen ende alle bloetganck, ghelijck dat sap.

Esap van Wechgras met een pessus in der vrouwen scamelheyt gedaen stelpt die E vrouwelijcke cranckheyt ende die ouervloedighe vloet, in die nuese ghesteken stoppet dat bloeyen wt die nuese, in die vozen ghedruypt benempt die pijnē ende gheneest dat ghesweer der seluer.

Eselue sap met huenich en wijn ghesoden gheneest die sweeringhen en heete swel: F linghen van den scamelijcken leden.

Die bladeren gruen ghestooten zijn goet gheleyt op die maghe die verhit ende ont: G steken es, op alle heete sweeringhē ende apostumatien, opt wildt vier, ende op alle versche wonden.

Dioscorides schrijft oock van Wechgras dattet vrine en water doet maken en dat H tgoet tsegghen die droppelpisse es, dat alleen waer es, als die vrine heet ende snijden: de es.

² Duyfentknoop wijsken es van crachten en werckinghen den manneken gelijck, I als Dioscorides schrijft alleen wat onstercker.

³ Dijsghelijck es oock dat Knawel van natueren, crachten en werckinghen den Wechgras seer ghelijck.

Van Peertsteert. Cap. lxxvij.

¶ Tgheslacht.

Pertsteert es tweederleye van gheslachte als Dioscorides ende Plinius scrijuen, Groot en cleyne.

Groote

Van Peertsteert. Cap. lxxij.

Tatloen. Vcs.

Noote Peertsteert
in dierste wtcomen
bringht rōde hole,
naeckte rouwe ste-
len met veel leden

en knoopen voort, die zoo rou-
we zijn dat die dranselaers en-
de mesmaeckers, alderleye ghe-
draynet werck ende die hechten
van den messen daer mede po-
lijsten ende effen maken, op die
welcke aen dopperste rōde swer-
te doddekēs wassen. Daer naer
zoo worden die selue stelē brunn
oft rootachtich, ende rontsom-
me aen elck let beset met veele
te ere dunne gheknoopte biese-
kens, ende wassen seer hooghe
met hueren ghehayden han-
ghende biesekens eenen Peert-
steert niet onghelijck. Die wor-
tel es wit ende gheknoopt ghe-
lijck die stelen.

Majoris Equiseti asparagus.

Seer Dsteert Eley

Equisetum minus.

Peertsteert.

Equiseti Minoris flores.
Eley Peertsteert mettens
bloemen.

Equisetum maius.

Grooten Peertsteert.

H iij Eley

Van Peertsteert. Cap. lxxvij.

Ecleyn Peertsteert en es den grooten niet seer onghelyck, het brenghet in dierste wtcomen cale ronde hole gheknoopte steelkens voort ende daer op ghelyck een are met cleyne witte bloemkens die seer haest ende corts vergaen, ende dan soo volghen daer andere nieuwe scuetkens naer, wt die wortel spruytende, met veele ledekens en knooppkens en rontsomme die ledekens met ronde gheknoopte biesekens beset, ghelyck aen t groot Peertsteert, maer niet zoo groot noch niet zoo rouw, maer saechter alzo dat zy tot polysten niet bequam en zijn. Die wortel van desen es teer swert en dun.

¶ Plaetse.

Dat groot Peertsteert wast in die grachten, staende wateren ende in seer vochtighe plaetsen. Dat cleyne wordt in donckere neere plaetsen ende oock op dorre sandtachtighe velden ghevonden.

¶ Tijt.

Die cale stelen van den grooten Peertsteert comen in Maye voort. Die bloemen van den cleynen verthoonen huer in Aprill en corts daer naer die stelen met den cleynen biesachtighen steelkens rontsomme becleet.

¶ Naem.

Dese cruyden heeten in Griecx *ἵππουρις*, ende oock van sommighen *ἰφύδ' ὅρ' καὶ ἀνίσταρις*. In Latijn Equisetum, Equiseta, equinalis en Salix equina. In die Apotekē Cauda equina. In Hoochduytisch Schaffthew. In Neerduytisch Peertsteert. In Franchois Queue de cheual.

1 Dat groot wordt geheetē Equisetum maius ende van sommighen Asprella. In Hoochduytisch groot Schaffthew, Roszschwantz, Pferdschwätz, Roszwedel, kannenkraut. In Neerduytisch groot Peertsteert ende kannen cruyt.

2 Dz cleyne heet Hippuris hetera en Ecytion in Griecx. In Latijn Equisetum minus aut alterum en Equitium, ende van sommigē als Antonius Musa scrijft Sceuola. In Hoochduytisch Klein Schaffthew, Katzenwedel, Katzenschwantz, Katsensagel. In Neerduytisch cleyne Peertsteert ende Cattensteert.

¶ Natuere.

Beide die Peertsteerten zijn cout in den iersten graedt ende drooge tot in den tweeden, tsamen treckende ende verdrooghende sonder scerphent.

¶ Cracht en Werkinghe.

Peertsteert gesodē in wijn oft water ende gedronckē stelpet allen bloetganck, en alle ouervloedige vloet sonderlinghe van der natuerlijke crackheyt der vrouwen, geneest oock dat root melizoen ende alle loop des buyx, ende es tot den desen een seer sonderlinghe medecijne als Galenus schrijft. Eselue doet oock dat sap van dē cruyde alleen oft met wijn inghenomen.

Peertsteert oock in der manieren als voor ghebruyckt es seer goet tseghen die swee ringhen, vlcerationen ende gequestheyt van den nieren, blasen ende der dermen, ende tseghen die gheschuerthent.

Peertsteert met den wortelen ghesoden es goet den ghenen die hoesten, die cort van Eadem zijn, ende die van binnen gheborstē zijn als Dioscorides en Plinius schrijuen.

Esap van Peertsteert in die nuese ghedaen, stopt dat bloeden wt die nuese, ende D met een pessus in die moeder ghedaen stelpet die vloet der vrouwen.

Peertsteert ghestooten en op die versche wonden gheleyt heyli ende geneest die selue, ende oock bescermt die wonden voor alle verhittinghe. Eselue doet oock dz poeder van den Peertsteert ghedroocht in die wonden ende versche quetsueren ghestroyet.

Van Salomons segghel. Cap. lxxvij.

¶ Tgheslacht.

Salomons segghel es nu ter tijt tweederleye, een die groot oft breet, en ander die cleyne oft smal Salomons segghel ghenaempt wordt.

Van Salomons seghel. Cap. lxxviij. xciij.

¶ Tfatsoen.

Polygonaton latifolium.
Breet Salomons seghel.

Polygonatum angustifolium.
Smal Salomons seghel.

- 1** **T** Groot Salomons seghel heeft langhachtige ronde stelē, daer aē wassen schoone langhachtighe grueue bladerē, meerder, langher en saechter dan die Laurus booms bladeren, tusschē den welckē wassen aen corte steelkēs schoone witgrueue langhe hōle bloēkens drie oft vier by een, also dz elck steelken meer bloemen dan bladerē gemeynlyck draeght, en als die bloemen vergaen zoo bringē sy voort ronde bestien die ierst grūē zyn ende daer naer swert, van fatsoene den Beylsbestien oft Erakebestien ghelijck. Die wortel es lanck, vinghers dick, knoopachtich, wit, met aenhanghende veeselinghen, van smaecke in proeuē ierst
- 2** soetachtich ende daer naer een luttel seerpachtich, en bitter. Dat cleyn Salomons seghel, es den voorgescreuen niet seer ongelijck maer zyn bladeren zyn smalder en en comen niet enckel maer vier oft vijf wt een let tsamē voort, rontsomme den steel, schier sterrewijs wassende. Die bloemen zyn grūender, die bestie bruinder. Die wortel cleyn der ende dunder, ende anders eest den voorghescreuen ghelijck.

¶ Plaetse.

¶ Groot Salomons seghel wast hier te lande in drooge ende bergachtige bosschen. Dat ander wast oock op bergen ende in bosschen maer meest in Duytschlant, hier te lande wordet in die cruytlietchebbers houen aheplant.

¶ Tūt.

Beyde dese cruyden bloeyen in Meye ende in Braeckmaent.

¶ Naem.

Salomons seghel heet in Griex πολυγόνατον ende in Latijn Polygonatum. In die Apote

Apoteken Sigillum Salomonis. In Hoochduytsch Weiszwurtz dat es witwortel. In Franchois Signet ou Seau de Salomon. ¶ **Natuere.**

Salomons segghel es werm en drooch van natueren, afuaghende ende wat tsamen treckende. ¶ **Cracht en Werckinghe.**

Die wortel van Salomons segghel ghestooten heylt ende geneest die wonden daer A zy op gheleyt wordt.

Die selue wortel verdriift alderleye smetten, sproet, ende alle blaauw pleckē vā blut. B singhen tzy ghestooten ghesmeten oft ghevallen, wt dē aensichte en van alle ander leden des lichaems, als zy gruen ghestooten, oft huer sap daer op gheleyt wordt.

Van binnen ts lichaems en es dit cruyt noch die wortele niet bruyckelijck als Galenus schrijft.

Van Vloycruyt. Cap. lviij.

¶ **Tfatloen.**

Psyllion.

Vloycruyt.

Vloycruyt heeft langhe smalle hayzachtighe bladerkens, tuschen den welcken voortcomen ronde teere steelkens met gheslijcken maer wat minderē bladerkens becleet, die op dopperste draghen ronde lanckachtighe bollekens gelijk cleyne arekens, die cleyne gruenachtich bloensel voortbringhen, ende daer naer cleyne castaniebrynn glattich saet, van grootte coluere ende fatsoene, den vloeyen seer ghelijck.

¶ **Plaetse.**

Dit cruyt wast als Dioscorides schrijft op den velden ende ongeoeffende plaetsen, hier te lande wordet in die houen ghesanet en waert eens ghesanet es daer comet alle jaer van zijns selfs gheresen saet voort.

¶ **Tijt.**

Dit Vloycruyt bloeyet in Honymaet ende in Doghstmaent, ende te wyle zoo wordt oock zijn saet rijp.

¶ **Naem.**

Dit cruyt heet in Griecx ψύλλιον. In Latijn Psyllium en Herba Pulicaris. In die Apoteken Psyllium. In Hoochduytsch Floheskraut. In Neerduytsch Vloycruyt. In Franchois herbe a Pulces.

¶ **Natuere.**

Esact van Vloycruyt (dat meest in der medecijnen gebruyckt wordt) es cout in den tweeden graet ende middelmatig in vochticheyt en droochte als Galenus en Serapio schrijuen.

¶ **Cracht en Werckinghe.**

Esact van Psyllion in water ghesoden oft gheweyckt en ghedroncken saecht af duer A den camer gack die heete geele cholerijcke vochticheden, en midts dyen est goet tsegen die pijnne sweeringhe weedom mē verhittinghe der dermen, ende tseghē die heete cortsē ende alle verhittinge van binnen, ende tsegen die ouervloedighe droochte en dorst.

Es selue saet een luttel ende niet seer ghebroken ende ouer twier geroost, es goet tseghen dat root melizoen ende alle ouervloedighe loop des buyx, sonderlinghe die van eenighe stercke medecijnen ghecomen es.

Esact van Vloycruyt mē Olie van roosen ende azijn oft water vermenght, es goet tseghen ende ghestreken op dē heet flederijck, op die ghezwillen by den poren, ende op
andere

Van Vloycruyt. Cap. lviij.

95
vcb.

andere heete ghezwillen, dijsghelijc oock op die pijn ende weedom des hoofts.

Es elue saet met azijn es goet gheleyt op die naelen die te veerde wtwassen, ende op die ghesuertheit van den ionghen kinderen.

Dwater daer tsaet van Vloycruyt in gheweycht es, es goet ghestreken op dwilt & vier en alle verhittinghen, tselue water es goet in die draghende ooren ende daer ghesworinte in es ghedruypt.

Men schrijft oock van Vloycruyt dat gheen vloyn in die huysen en comen oft en wassen daer dit cruyt noch gruen wesende, in ghebracht ende gheleyt wordt.

¶ Hindernisse.

Es saet van Vloycruyt te veel inghenomen es der natueren vā den mensche seer hinderlijck, het maeckt couwe verstyftheit ende voosicheit ouer alle het lichaem, ende swaericheit met bangicheit aen therte, alsoo dat zy somtijts moedeloos wordē die dit inghenomen hebben.

¶ Beteringhe ende remedie.

Als tsaet van Vloycruyt te veel inghenomen es, ende die mensche daer by behindert, zoo es goet ierst ende voor al, met goede bequaeme daer toe dienende medecijnen brakinghe te verweckene om tghene dat in ghenomen es ouer te gheue, ende daer naer zoo es goet, goeden sueten ouden wijn alleen oft alsene daer inne ghesoden, ghesdroncken, oft wijn met huenich ende een luttel looghen tsamen. Item ooc water daer Dille in ghesoden es als Serapio schrijft. Ende voorts al dat goet es tseghen die behinderunghe die van gruenen Coriander inghenomen ghecomen es.

Van Swam cruyden. Cap. lvij.

¶ Tgheslacht.

A D Er cruyden die op die wateren wassen en daer inne drijuen vindtmen seer veel geslachten, die meest al in desen cruydenboeck gestelt zijn, vā den welckē die sommige op andere plaetsen, en in andere capittelē bescreuē wordē also dz wy in dit tegenwoordich capit. maer van vier oft vijf cruyden scrijuen selē die op die wateren wassen.

Potamogeiton. Fonteyn cruyt. ¶ Tfatsoen. Water Filieren.

Dat

1 **D**at ierst ende alder schoonste Swamercruyt dat oock Fonteyncruyt gehees-
ten wordt, heeft ronde lange gheknoopte stelen daer aen op corte steelkens
wassen, groote breede bladeren plat op dwater ligghende ende drijvende,
den bladeren van groot Wechbree wat ghelijck maer mindere. Die bloe-
men wassen bouen wt den water, op schoone langachtighe lijfveruwighe
roode aren, den aren van Hertstonghen ghelijck, ende als die vergaen, zoo volge daer
cleyne ronde knoppekens ende daer in leyt hert saet besloten.

2 Dat ander geslacht van Swamercruyt heeft langhe dunne stelen, en daer aen was-
sen langhe seer cleyne gesneden bladeren breed onder dwater wtghesprent, al-
tijt vijf of ses tsegen een staende ghelijck die bladeren van Kotte oft Walmeester, elck besonder
blat den bladeren van Keynuaere oft Geruwe ghelijck, maer minder ende meer ghes-
neden dan die bladeren van Keynuaern, meerder ende breeder dan die Geruwe bla-
deren. Die bloemen comen voort op stelen die bouen dwater wtwassen al-
tijt drie of vier tseghen een van fatsoene ghelijck een radeken in vijuen ghesneden een Filiere
oft ghemeyn Ossentonghe bloeme ghelijck, van coluere wit in dmiddel geel. Die wor-
telen zijn langhe dunne swerte saselingē, die op deynde daer zy mede in die eerde was-
sen wit zijn en blincken ghelijck crystallijn.

3 Dat derde op dwater drijvende cruyt dat Borschen beet ghenaempt wordt heeft
ronde bladeren op dwater oock ligghende ende wtghesprent den bladeren van Mans-
voeren ghelijck maer mindere, die van die wortel met corte steelkens voortcomen. Die
bloemen wassen tusschen die bladeren, van coluere wit, in dmiddel wat geel, in dryen
ghesneden, den bloemen van water Wechbree ende van Erabben clauw van fatsoe-
ne seer ghelijck. Die wortel es dick cort met aenhanghende veele saselinghen gelijk
die wortel van Erabbenclauw.

4 Op dwater drijven oock noch seer cleyne ronde schoone gruene bladerkens, nē veel
meerder dan Linsen, die van onder cleyne witte saselinghen ghewinnen, ende water
Linsen ghenaempt worden.

5 By den Swamercruyden wordt oock ghere-
kent ende ghestelt, dat cruyt dat van sommigen
water Leuercruyt ghenaempt wordt, dwelck fat-
soen van synen oppersten bladeren seer verans-
dert naer die plaetse daert opt wast. Dat in dwa-
ter wast draeght aen synen dunnen steel, alsoo
verre als die steel onder dwater es cleyne seer
ghesneden bladeren der ghemeyne Camille bla-
deren seer ghelijck, en bouen aen dopperste van
den steel buyten tswaters cleyne ronde bladeren
rontsomme wat ghesneden. Dat wt den water
wast op die canten van den grachten draeght
alleen die seer ghesneden bladeren. Dat vast aē
dwater wast en sōtijts van dē water ouervloeyet
wordt draeght oock ronde bladerkens aen dop-
perste van den stelen, maer zijn veel meer ghes-
neden, dan die bladerkens zijn van tghene dat
heel in dwater wast. Die bloemen van desen cruy-
de zijn wit suet riekende in dmiddel geel, van fatsoene den bloemen van Hanevoe-
ten oft den bloemen van Erdbesien ghelijck, naer den welken rouwe bollekens
wassen ghelijck aen die Hanevoeten ende Booterbloemen.

Water Booterbloemen.

¶ Plaetse.

Dese cruyden wassen in stille staende wateren, ende in die grachten.

¶ Tijt.

Fonteyncruyt ende Borsen beet, bloeyen in Hoymaent. Die andere bringhen haer
bloemen in Meye woort.

¶ Naem.

- 1 Dat ierste Swamcruyt wordt gheheeten In Griecx ποταμογύτωρ καὶ σταχυίτης. In Latijn Fontalis & fontinalis van sommighen Spicata. In die Apoteken eest onbekent. In Hocheduytsch Samkraut. In Neerduytsch Fonteyncruyt. In Franchois espi deaue.
- 2 Dat tweede cruyt wordt van sommighen nu ter tijt ghehouden voor een gheslacht van Millefolium. In Griecx μυρίφλλον. Hier te lande worddet van sommigen water Silieren gheheeten, dat es Viola palustris, in Latijn.
- 3 Ederde wordt Vorscheen beet, dat es Morfus Ranæ gheheeten. In Griecx ende Latijn eest onbekent.
- 4 Die water Linse heet in Griecx φάκω, καὶ φάκω ὁ ἐπὶ τῶν τελευάτων. In Latijn Lens palustris, Lens Lacustris. In die Apotekē Lenticula aquæ. In Hocheduytsch Meerlinsen. In onser talen water Linsen ende van sommighen. Ende gruen. In Franchois Lentille deaue.
- 5 Dat vijfste van bloemen ende sade den Boterbloemen ghelijck, schijnt wel te wesene een gheslacht van Ranunculus oft Polyanthemum. Ende daer om zo machment wel in Latijn heeten Polyanthemum palustre aut aquaticum. In Duytsch witte oft water Boterbloemen. Die Apotekers som heeten dit cruyt Hepatica aquatica aut palustris, ende gebruyckent daer voor niet sonder dwalinghen. *dat is water levercruyt*

¶ Natuere.

Fonteyn cruyt es van natueren verkoelende. Dijsghelijck oock dat Vorscheen beet ende die waterlinsen.

¶ Cracht en Werckinghe.

- 1 Fonteyn cruyt es goet gheleyt op die heete voorts eeiende vervuilde sweeringhen, A ende op die quade loopende gaten van den beenē, met huenich ende azijn vermenght, als Plinius schrijft.
- Fonteyn cruyt in wijn ghesoden es goet ghedroncken tsegghen dat root melzoen, en alle loop des buyx, ende es van crachten ende werckinge den Wechgras ghelijck, als Galenus schrijft.
- 4 Die water Linsen, met sijn terwen bloemen vermenght, zijn goet gheleyt op heete gheswillen, op twilt vier, ende op isledercijn.
- Es elue gheneest oock den eersderm van den iongen kinderen als hy te verre wihanght.
- Die andere drie en worden in der Medecijnen niet gebruyckt.

Van Alysson. Cap. lxxj.

It cruyt heeft eenen rechten steel die hem in dat opperste in twee oft drie andere cleyne verdeylt. Daer aen wassen ierst rondtachtighe ende naermaels lanchachtighe bladeren, dit witachtich ende in dat aentasten rouw zijn. Aen dopperste van den steelkens wassen cleyne geelachtighe bloemkens, ende daer naer rouwe wittachtighe hawwkens die breedachtich ende schier ront zijn, ende ghelijck bokelaers gefatsoeneert, daer in plat saet leyt, den sade van den Silieren schier ghelijck maer meerdere.

¶ Plaetse.

Alysson wast als Dioscorides schrijft op die gheberchten ende in rouwe plaetsen, hier te lande worddet in der cruytliefhebbers hoven ghesaeyt.

J

Tijt.

¶ Tfatloen.
Alysson.

B

C

D

E

Van Scabiose. Cap. lxxij.

Tijt.

Het bloeyet hier te lande in Braeckmaent, ende in Honmaent wordt zijn saet rijp.

Naem.

Dit cruyt wordt gheheeten In Griecx *ἀλυσσον*. In Latijn oock Alyssum, ende van sommighen nu ter tijt Lunaria maior. *en alysson, en is dat alysson van Dioscorides. want die alyssa van galenus en*

Natuere.

plinius en gelijcken niet met den
Alysson es drooch van natueren als Galenus scrijft.

Tracht en Werckinghe.

Alysson gedronckē oft voor die nuese ghehouden en gheroken verdrijft dat hicken. A Eselue cruyt met die spijsse inghenomen gheneest ooc die rasernie die ghecomen es van den beet van eenen verwoeden hont.

Alysson in huys oft aen die duere ghehangen, veriaecht alle touerije van den men- schen ende van den beesten.

Van Scabiose. Cap. lxxij.

Tgheslacht.

Van Scabiosen vindtmen hier te lande drie oft vier gheslachten, malscanderen oft in bloemen oft van bladeren ghelijckende.

Tfatsoen.

Scabiosa communis, Scabiose.

Scabiosæ tertium genus. Scaeps Scabiose.

At ierste alder gemeynste en grootste gheslacht, heeft ierst langhe smalle aschueruwighe hayrachtighe bladeren op der aerden gesprent, tusschē den welken voortcomen ronde hayrachtige stelen voortbringēde seer gekerfte bladeren die ooc hayrachtich en aschueruwich grauwe zijn, dē bladerē vā groote Valerianen van fatsoene wat gelijck. In dopperste vā den stelen wassen

wassen die bloemen van coluere tot blauw treckende, veel by een ghelijckende tsamen eenen breedten ende ronden hoedeken. Die wortel es wit lanck en slecht.

2 Dat ander gheslacht es dat alderminste, niet ouer een palme oft spanne hooch wassende, ende es van stelen bloemen en bladeren den grooten seer ghelijck, alleen veel minder, ende van bladeren veel meer ende dieper ghesneden.

3 Dat derde gheslacht es een middel tusschen die andere twee, mindere dan t'groot ende meerder dan t'cleyne, den voorghescreuen twee van bloemen seer gelijck, zijn bladeren zijn lanck, aschveruwich, grauwe hantachtich rōtsomme wat gekerft, maer niet zoo seer oft zoo diep als die bladeren van den anderen twee voorghescreuen. Die wortel es dun ende lanck ghelijck aen die ierste ende groote Scabiose.

4 Der Scabiosen wordt noch een ghelijck cruyt ghevonden ontrent ander haluē voet oft twee voeten hooch wassende, dat langhe smalle aschveruwige bladeren draeght den iersten bladeren van die groote Scabiose oft den bladeren van Duyuels beet gelijck, die om die canten somtijts wat gescaert ende ghesneden zijn. Die stelen zijn ront en daer op wassen aen dopperste ronde geselsferde bollekens, ghelijck die bollekens van den Ezenbloemen maer meerder, daer wt roode purpure veesachtighe bloemē wassen ghelijckende dat middelste van den Ezenbloemen. Die wortel es dick cort ende crom met aenhanghende veelveeselinghen.

¶ Plaetse.

Die groote Scabiose ende dat Materfilon wassen in die beempden ende op grasachtighe plaetsen. Dat alder cleyne Scabiose wast in waterachtige seer neere beempden. Die scaeps Scabiose wast op die velden ende by den wegghen.

¶ Tijt.

Alle dese cruyde bloeyen in Braeckmaet ende in Honymaent.

¶ Naem.

Dese cruyden zijn van den ouders niet beschreuen dat wy weten, ende daer om en hebben zy gheenen naem in Griecx oft in Latijn die ons bekent es.

1 Dat ierste wordt nu ter tijt in die Apoteken Scabiosa gheheeten, en van sommighen ἰσθα, Plora. In Hoochduytsch Apstemkraut, Pestemenkraut en Grindikraut. In onser talen Scabiose. In Franchois Scabieuse.

2 Dat tweede heet nu ter tijt Scabiosa minor dat es cleyne Scabiose.

3 Derde wordt scaeps Scabiose ghenaeemt.

4 Vierde wordt nu ter tijt in die Apoteken gheheeten Iacea nigra ende Materfilon, ende anders gheen namen zijn ons bekent.

¶ Natuere.

Alle Scabiosen zijn werm ende droeghe van natueren, ende verdenylende die groue vochticheden.

¶ Cracht en Werckinghe.

Scabiose alleen oft met den wortelen in water oft wijn ghesoden ende gedroncken supuert die borst ende die longhene, ende es goet tsegghen die oude hoest, ende tsegge die apostumatien van der borsten ende van alle inwendighe leden, die selue supuerende, rijpende, heylende ende ghenesende. Es selue doet oock die Conserue van den bloemen

3 ij met

Iacea nigra.

Materfilon.

Kleyn Scabiose

c. Van Duyuels beet. Cap. lxxviii.

met suucker ghemaect ende daghelijcx inghenomen.

Scabiose es oock goet tot alderhande scorscheyt ende ruydichent, gestooten ende op B die seericheden gheleyt oft met die olien en saluen daer toe dienende vermenght.

Die looghe daer Scabiose in ghesoden oft geweyckt es, doodet die meluen van den E hant als men thoofst ende thant daer mede wascht.

4 Waterfilon in water ghesoden en daer mede ghegorgelt oft die mont dicwils ghe- D spoelt, doet scyden ende vergaen die apostumatien des monts ende der keelē die noch versch zijn, ende brenghet tot rijphent ende doet wtbreken die veroudert zijn.

2.3 Die cleyne Scabiose ende die scaeps Scabiose en worden in der medecynen niet E ghebruyckt.

Van Duyuels beet. Cap. lxxviii.

¶ Tfatsoen.

Morsus Diaboli. Duyuels beet.

Duyuels beet heeft ronde stelen twee oft drie voetē hooch, daer aen wassen langhe breedtachtighe bladeren rontsomme luttel oft niet ghekerft. Die bloemen zijn purpurbruyn somtijts wit tsamē by een gheset ghelijck een ronde Hopbloemken, ende als die af gevallen zijn zoo vlieghe dz saet wech. Die wortel es swert hert, dick en cort met aenhanghende ter zyden veele sarselinghen, schijnende in d'middel aen therte van der wortel afghebeten.

¶ Plaetse.

Duyuels beet wast op drooge beempden, in die bosschen ende by den weggen.

¶ Tijt.

Dit cruyt bloeyet meest in Doghstmaet, ende alst in zijn bloemen staet eest best om kennen, want anders eest der Scabiosen oft Waterfilon wat ghelijck.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt gheheeten in die Apoteken Morsus Diaboli, in Hoochduytsch Teufels abbis, in onser talen Duyuels beet, in Franchois Mors de diable. Van sommighen nu ter tijt in Latijn Succisa, ende anders gheene namen en zijn noch ter tijt bekend.

¶ Natuere.

Duyuels beet es werm en drooghe van natueren ghelijck die Scabiosen.

¶ Cracht en Werckinsighe.

Duyuels beet met den wortelen in wijn ghesoden ende ghedroncken es goet tot alle A siekten ende ghebreken daer Scabiose goet toe es, ende voor die pestilentie.

Duyuels beet oock in wijn als voor ghesoden verdeylt, doet scyden dat bloet dat in B zlichaem van stooten vallen 2c. gheronnen es.

Duyuels beet gruen met den bloemen en wortelen ghestooten maeckt rijp en ghe- E neest die pestilentiale clieren en apostumatien daer op gheleyt.

Die wortelen in wijn ghesoden ende ghedroncken zijn goet tsegghen die pijnē ende D weedom der moedere, ende tsegghen alderhande fenijn.

Dit

Van Scordium. Cap. lxxviii.

¶ Tfatsoen.

Scordium. Waterlook.

Dit cruyt heeft viercantighe hantachtighe oft wollachtighe stelen lanx der aerden cruypende ouer beyde zyden met witachtighe saechte gerimpelde ronde en rontsom ghekerfte bladerkens becleet, tusschen die welke ende den stelen voortcomen cleyn bruyn roode bloemkens, ghelijck die bloemen van doouen netelen maer mindere. Die wortel es veeselachtich ende cruypende.

¶ Plaetse.

Dit cruyt wast in vochtighe beempden ende by den grachten ende wordt tot sommighe plaetsen van Brabant ghevonden.

¶ Tijt.

Scordium bloeyet meest in Braeckmaent ende in Hoymaent, ende dā eest besquaemst om te vergarene.

¶ Naem.

Dit cruyt heet in Griex *σκόρδιον*, in Latijn *Trixago palustris* en *Scordium*, van sommighen *Mithridatum*. In Hoochduytsch *Wasser batenig*, ende van sommigen *Easchenknoblauch*, ende in onser talen *Waterlook*, In Franchois *Scordion*.

¶ Natuere.

Scordium es werm ende drooghe van natueren tot in den derden graet.

¶ Cracht en Werckinge.

Scordium met wijn ghedronckē opent die verstopthent, vā der leutere, milte, nierē, Blase ende moedere, ende doet mits dyen die vriene lossen en dz water rijsen en es goet tseghen die verstopthent vander vrine ende tsegen die coude droppelpisse, en verweckt ende doet comen den vrouwen huer natuerlijke cranchent.

Scordium in der seluer manieren ghebruyckt es goet den ghenen die van slangen B en andere fenijnlich ghedierte gebeten zijn, die dootelijck fenijn inghenomē hebben, ende die van binnen ghescuert ende ghequetst zijn.

Scordium gedroocht ghepoedert ende een half loot swaer in huenich water ingenomen, ghenceest ende stelpet dat root melizoen, ende es goet tsegen die pijnē ende weedom in die maghe.

Es selue cruyt ghedroocht ghepoedert ende met huenich vermenght ende inghenomen, suyuert die borst van alle fluymen ende es seer goet voor alle verouderde hoest.

Scordium versch ende gruen gestootē ghenceest die versche groote wondē alst daer op gheleyt wordt. Es selue cruyt ghedroocht ende met huenich vermenght oft drooghe daer in ghestroyet genceest die oude verergerde ende vervuylde wonden en vlcrationen, ende verteert dat ouervloedich vleesch dat in die selue wast.

Dit cruyt oock in water oft azijn ghesoden en op tseldercijn gheleyt, versuet die pijnē, ende doet dat flederijn te vroegher scyden.

Van Teucrium. Cap. lxxv.

Teucrium heeft brunne steelskens, ende daer wassende ronde gherimpelde rontsomme ghekerfte bladerkens, den bladerē van Chamedrys daer hier voor int xvi. cap. af gescreuen es seer ghelijck. Die bloemkens zijn cleyn bruyn root, den bloemkens vā Gamanderlijen ghelijck. Die wortel es wit ende veeselachtich.

Zij Plaets

Van Teucrium. Cap. lxxv.

¶ Plaetse.

Dit cruyt wast ende wordt gheuonden als Dioscorides schrijft in Cilicien, hier te lande worddet in die cruyt liefhebbers ho-
uen ghesaget ende gheplant.

¶ Tijt.

Dat hier te lande wassende es, wordt met bloemen ghesien in Braeckmaent ende in Hoymaent.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt gheheeten in Griecx *τίρκιον καὶ τίρκις*, in Latijn Teucrium. In die Apoteken eest onbekent. In Hooch-
duitsch worddet vā sommigen gheheeten Grosz batengel, dz es groot Gamaderlin.

¶ Natuere.

Teucriū als Paulus Aegineta schrijft es werm in den tweeden graet ende droo-
ghe tot in den derden.

¶ Cracht en Werckinghe.

A Teucrium in wijn ghesoden ende ghes-
droncken opent die verstopthent vander
miltten, ende gheneest die herdiehent van
der seluer, ende es daer seer goet ende son-
derlinghe toe. Eselue doet oock dit cruyt
alst met vijghen en azijn vermenght van
bunten ghelijck een plaester op die milte
gheleyt wordt.

B Teucrium oock met azijn alleen ver-
menght es seer goet gheleyt op die beet ende steeck van den fenijnnighen ghedierten.

Van Donderbaert. Cap. lxxvj.

¶ Tgheslacht.

D Onderbaert als Dioscorides schrijft es dryderlene van geslachte, deen dat groot
Onderbaert, tweede dat cleyn Donderbaert, ende derde dat Muerpeper ghes-
naempt wordt.

1 Root Donderbaert heeft groote, vette, dicke bladeren, die eenen dun-
breet ende voor ghelijck een tongesken scerp sijn, tusschen den welken een
nen steel voortcoemt eenen voet oft meer hooch, met ghelijken bladeren
rontsomme becleet, die hem in dopperste in meer andere steelkens ende
tackens verdeylende voortbringht veele bruyne bloemkens veel by een
lanex die steelkens wassende.

2 Dat cleyn Donderbaert heeft cleyne smalle voor scerpe dickachtige bladerkens, en
teere steelkens ontrent een palme hooch met gelijken cleynen bladerkens beset, daer
op wassen cleyne geele ghesternte bloemkens. Die wortel es teer ende cruppende.

3 Onder twee ghescreuen tweede Donderbaerts gheslacht, wordt nu ter tijt oock ges-
stelt ende begrepen die Bladeloose, die cleyne teere steelkens heeft, daer aen wassen
langhachtighe heel ronde roodachtighe bladerkens ghelijck wrattkens, ghelijckens
de elck wrattken eenen terwe coren. Die bloemen sijn wit, den voorgheschreuen cley-
nen Donderbaerts bloemen van fatsoene ghelijck, maer mindere.

4 Dat Muerpeper es der voorgheschreuen Bladeloose wat ghelijck alzo dat die
ongeleerde Apotekers dat Muerpeper voor Bladeloose seer dicwils trecken en niet
sonder merckelijke dwalinghe ende groot achterdeel van den siecken daer voor oock
in der

Semperuium maius. Groot Donderbaert.

Semperuium minus. Cleyn Donderbaert.

Crassula minor. Bladeloose.

Illecebra.

Muerpeper.

in der medecynnen ghebruycken, het heeft teere steelkens met seer cleyne corte ende dicke bladerkens dick by een beset. Die bloemkēs sijn geel ende wassen aen dopsperste van den steelkens den bloemkens van den cleyngen Donderbaert ghelijck maer meerdere.

¶ Plaetse.

- 1 E groot Donderbaert wast op die daken ende oude mueren.
- 2 E cleyn en wast hier te lande niet dan in die hoven daert gheplant wordt.
- 3-4 Bladeloose ende Muerpeper wassen in steenachtighe ende sandtachtige plaetsen, ende aen oude mueren.

¶ Tijt.

E groot Donderbaert bloeyet in Hoymaent ende in Doghstmaent. Die andere gheslachten in Meye ende in Braeckmaent.

¶ Naem.

Donderbaert wordt gheheeten in Griecx *ἀιζωον*, in Latijn Sedum ende Semperuium ende van Apuleius Vitalis.

- 1 Dat ierste gheslacht heet in Griecx *Αιζωον μέγα*, in Latijn Sedum & Semperuium magnum, van Apuleius *στεφυμβρον καὶ ζωόφθαλμον*. In die Apoteken Barba Iouis. In Hoochduitsch Hauswurtz en grosz Donderbaer. In Neerduitsch Donderbaert. In Franchois Joubarbe.

- 2 Tweede wordt gheheeten *Αιζωον μικρον* ende Semperuium oft Sedum minus, vā sommighen *τριβαλς*, van Apuleio Erithales. In Hoochduitsch Kleyen Donderbaer. In Franchois Eriquemadame.

- 3 E derde gheslacht heet in die Apoteken Crassula minor en Vermicularis, hier te lande Bladeloose, en Papecullekens.

- 4 E vierde wordt gheheeten in Griecx *Ανδροάχνη ἀγρία καὶ τηλέφιον*. In Latijn Illecebra. In Hoochduitsch Maurpfeffer ende Katzentreiblin. In Neerduitsch Muerpeper. In Franchois Pain d'oseauw.

¶ Natuere.

E groot ende teclayn Donderbaert en die Bladeloose, zijn ront en drooge tot in den derden graet. Dat Muerpeper es heet ende drooge tot bynaer in den vierden graet.

¶ Crachten werckinghe.

- 1 Groot Donderbaert ghesoden oft tsap daer af ghedroncken es goet tsegen dz root A melizoen ende alle loop des buyx, tseghen die wormen, ende tseghen die steeck vā den Phalangien.

Tsap van Donderbaert met meel van gersten mout ende olie van Roosen ghe- B menght es goet ghelyent op die pijn ende weedom des hoofts.

Tselue sap alleene es goet ghedruypt in die heete roode ende loopende ooghen, daer E oock het cruyt ghestooten ende van buyten op die ooghen ghelyent goet toe es.

Tsap van Donderbaert met een pessus van cattoen oft wolle in die moeder geset, D stelpet die ouervloedighe natuerlijke cranckheyte ende die vloet der vrouwen.

Donderbaert ghestooten alleen oft met meel van gerste mout vermenght, es goet E ghelyent op dwilt vier, op heete ende voorts eetende sweeringhen, op verbrantheyte ende op alle verhitheyte, Dijsghelijck oock op het heet flederrijn.

- 2-3 Dat cleyn Donderbaert ende die Bladeloose, zijn van crachten en werckinge den F voorgheschreuen grooten Donderbaert ghelijck.

- 4 Tsap van Muerpeper met azijn inghenomen doet braken, ende iaecht af duer do- G uerghen die taye slijmachtighe sluymen, en die heete geele Colerijcke vochtichede, en de es midts dyen goet tsegen die cortsen ende tseghen alle fenijn binnen tlichacms in ghenomen, maer en mach niet dan stercken menschen ingheghen worden.

Muerpeper met vet oft ruet vermenght verdriyft die clieren ende andere herde ge- H zwillen daer op ghelyent.

Muerpeper alleen op tlichacm ghelyent maeckt die huyt root ende vol bleyen, en I de gaten in dat ghesont vleesch.

Van Kali. Cap. lxxvij.

- 1 D It cruyt datmen Kali nuempt, es een neer cruyt ontrent een palme hooch, zijn steelkens zijn rondt hebbende veel ledekens ende knoopkens ~~daer in sachtent dat seet elken es~~. Ende dit heel cruyt es vol saps dwelck dat sout es. En daer af wordt ghes

sende daer aen wassen knoppels ontrent een erewide groot in de welke dit zaed besloten lijd, dat als t hem ontpluyt lang en smal es, een slijm wormke of jonge Mangle gelykende

Kali.

Tragus.

Salicornia.

ghemaeckt Alumen catinum, datmen int backen van den ghelafen ghebruyckt, ende sal Alkali.

Vouen dit cruyt zoo zijnder noch twee andere cruyden diemen voor Kali es houdende, te weten eene dat Tragus ghenaemt wordt, ende een andere datmen Salicornia naemt.

2 Tragus heeft veele dickachtige steelskens, daer aen wassen ghelijck langhe dickachtighe bladerkens, den bladerkens van die Bladeloose schier ghelijck, maer langher hebbende vuer een scerp stekende punten, alzo dat daer duer het heel cruyt rouw ende stekende es. Tusschen die bladeren wassen die bloemkens, die geelachtich ende seer cleyn zijn, ende naer dyen volcht dat saet dat oock seer cleyn es.

3 Salicornia heeft veele stelen sonder bladeren, daer aen veele andere zyde taerrens ende steelskens wassen, die veele ledemens hebben, lichtelijcken van een scheydende. Van den welken elck ledt, eenen terwen coren van grootte ghelijck es.

2.3 Vende dese cruyden zijn oock sout en vol saps. Ende daer af wordt oock Alumen catinum ende sal Alkali ghemaeckt, als Amatus Lusitanus schrijft.

Plact.

¶ Plaetse.

Dese cruyden wassen in souden grondt, ontrent der zee, ende die twee laetste worden in Zeelandt veel het zoomers gevonden.

¶ Naem.

1 Dat ierste wordt van den Arabeuschen meesters Kali ende Alkali ghenamp. In Griecx *καλι*. In Latijn *Empetrum* en *Calcestraga*, als Baptista Montanus schrijft. Maer naer die meyninghe van Amatus Lusitanus zoo eest die *Anthyllis prior*, diwelck der waerheyt luttel ghelijck schijnt. *en fransech. Soude, ou la merie*

2 Dat tweede gheslacht wordt gheheeten in Griecx *τραγος*, *σκόρπιον* καὶ *τραγανον*. In Latijn *Tragus*, ende van Theodorus Gaza, *Nepa*.

3 Dat derde es oock een gheslacht van Kali oft van *Tragus*, ende wordt nu ter tijt genaemt *Salicornia*. *en francois. Salicot.*

A Die asschen die van Kali ghebrant wordt, es ghenaeamt *Alumen catinum*, m; den welcken die stoffe van den ghelafen oock ghemaect wordt.

B Dat sout dat van dese asschen ghemaect wordt, es ghenamp *Sal Alkali*.

E Dat op die stoffe van den ghelafen drijft, wordt nu ter tijt in die Apoteken gheheeten *Axungia vitri*. In Franchois *Suin de Boire*. In Duytsch *Smout van ghelafen*. In Italiaensch *Fior de cristallo*, id est, *flos Crystalli*.

¶ Natuere.

Dese cruyden zijn van natueren sout, ende daer om drooch.

¶ Cracht en Werckinghe.

1 *Empetron* met vleesch sop oft huemich water inghenomen, doet die Cholerische en de fluytmachtighe vochticheden, ende dijsghelijcx dat water seenden ende met den camerganck afgaen.

2 Thien ledemens van *Tragus* m; wijn gedroncken, zijn goet den ghenen die den loop des buyx hebben, ende den vrouwen die huer natuerelijcke cranckheyt te veel hebben, als Dioscorides schrijft.

¶ Tfatsoen.

Thalietrum.

Syecrunt.

B

Van Syecrunt. Ca. lxxvij.

Yecrunt heeft seer ghesneden bladeren den bladeren van *Coriander* oft *Roomsche Alsene* ghelijck. Zijn stelen zijn ront hert en ghelijck die steel van

Kunze daer op bleek geel bloemkē, ende daer naer cleyne teere langhachtighe hantkens wassen daer cleyne roodachtighe sadeskens in besloten leyt. Die wortel es houtachtich lanck ende recht.

¶ Plaetse.

Syecrunt wast ontrent den weggen op onghelboude plaetsen ende daer voortijts husinghen ghestaen hebben, ende daert eens gesayet es daer comet lichtelijken alle iaren van sijn seluen voort.

¶ Tijt.

Dit crunt beghint te bloeyen in Braeckmaent ende bloeyet tot in den Herfst toe, ende wijle zoo leueret zijn saet.

¶ Naem.

Dit crunt wordt gheheet in Griecx *δακτυλ* *τρον*.

Van Lepelcruyt. Cap. lxxix.

cvij.

780p In Latijn Thalictrum en Thalictrum en nu ter tijt Sophia. In Hoochduytsch Welsomen. In Neerduytsch Syecruyt en root melizoen cruyt.

Natuere.

Syecruyt es verdrooghende sonder scerpheyt oft merckelijke hitte.

Cracht en Werckinghe.

Esact van Syecruyt met rooden wijn oft verstaelt water ghedroncken stelpet dat root melizoen, den loop des buyx ende alderhande bloetganch.

Syecruyt ghewreuen oft ghestooten ende op oude sweeringhen ende vlceraetien ghesleyt sluyt ende gheneeft die selue, en dat om dattet verdroogende es sonder scerpheyt.

Van Lepelcruyt. Cap. lxxix.

Lepelcruyt heeft ierst effene breed achtighe ende dickachtighe bladeren, die van bouen wat hol zijn ghelijck een cleyn vlack lepelken, ende rontsomme somtijts wat ges

hoeckt, den bladeren van Roomsche Surckele van fatsoene schier ghelijck, anders dan dz zy niet saecht teer ende wit en zijn, maer herdachlich ende bruynachtich gruen. Die stelen zijn wat cantich en wassen ontrent een spanne oft voet lanck. Die bloemkens zijn wit ende wassen bouen lanx den steelen, en als zy gheresen zijn zoo volge daer cleyne hauwken naer, daer in cleyn roodachtich sadeken leyt. Die wortel es veeselachtich.

Plaetse.

Lepelcruyt wast tot veel stedē in Hollādt, Brieslandt ende daer ontrent, by die duynen ende in die beempden, in Brabant worddet in die hoven ghesaeyt.

Tijt.

Lepelcruyt bloeyet in Aprill ende in Meye, ende noch daer naer.

Naem.

In Hollandt en hier te lande wordet dit cruyt ghenaeamt Lepelcruyt, ende daer naer in Latijn Cochlearia, dz es in Hoochduytsch Löffelkraut, in Frāchois Herbe de cuillier. Ende schijnt wel te wesene die Britannica daer Plinius afschrijft. Sommighe maken daer af dat cruyt in Griecx τάλειον ende in Latijn Telephium ghenaeamt.

Natuere.

Lepelcruyt es werm ende drooghe van natueren, ende scerp van smacche schier ghelijck die Kerffe.

Cracht en Werckinghe.

Lepelcruyt in water ghesoden es zeer goet tsegghen die vuyle sweeringhen, ende slijt michent des monts, als men den mont daer dicwils mede spoelt. Ende dijsghelijcx ooc es een sonderlinghe medecijne tsegghen dat scorbunck, dz van Plinius Stomacacee, ende van Marcellus Oscedo ghenaeamt es, ende daer tsegghen worddet hedē daechs in Brieslandt ende Hollandt seer ghebruyckt, seer goet ende expert bevonden.

Lepelcruyt heeft oock die crachten van Telephium ende daer om met azijn vermenght, ende op tlichaem ghestreken, verdrijft die witte ende swerte vlekken, des lichaems, ende dat sproet.

Es selue doet oock dit cruyt ghestooten, alleen ses vren daer op ghelent, als die vlekken met gersten meel daer naer bestreken worden.

Eghe

Watsoen.
Cochlearia. Lepelcruyt.

¶ Tgheslacht.

Wollecruyt es vierderleye als Dioscorides schrijft van gheslachte. Dierste twee zijn die witte Wollecruyden, waer af deene manneken ende die andere wijfken ghenaeemt worden. Ederde dz swert Wollecruyt, ende Eviende dat wilt Wollecruyt.

¶ Tfatsoen.

Verbascum album mas.
Wollecruyt manneken.

Verbascum album foemina albo flore,
Wit Wollecruyt wijfken.

- 1 **D** Wit Wollecruyt manneken heeft groote breede lange witte saechte en wollachtighe bladeren, tusschen den welcken eenen hooghen langhen steel voortcoemt van onder tot ouer oft ontrent den middel met ghelijcken maer mindere bladeren besleet, en van daren voort met geele welriekende bloemkens rontsomme beset elck bloemken in vijsf bladerkens ghedenst, met zynen lieffelijcken bloemkens en schoone oft vercierde keerse gelijckede. Die wortel es lach slecht houtachtich en vingers dick.
- 2 Dat ander wit Wollecruyt dat wijfken gheheeten wordt es van witten saechten wolachtighen bladeren, stelen en wortelen den voorgheschreuen ghelijck, alleen zijn bloemkens zijn wit ende in ses bladerkens verdenst.
- 3 Dat derde Wollecruyt dat oock een Wollecruyt wijfken es, es den voorgheschreuen anderen van stelen bladeren ende bloemen ghelijck, maer zijn bladeren zijn meerder. Dijsghelijck oock zijn bloemen, wesende bleekachtich geel van veruwe, met cleynne roodtachtighe drayekens daer in hanghende, van fatsoene eenen cleynen roosken schier ghelijck. Die wortel es lanck ende dick ghelijck aen die andere.
- 4 Dat swert Wollecruyt heeft rouwe groote swerte bladeren van ruecke sterck, int aentasten niet saecht. Zijn bloemen zijn geel, ghesatsoeneert ghelijck die bloemen van den anderen, maer mindere, wortelen ende stelen zijn den anderen ghelijck.

Dat

Van Wollecruyt. Cap. lxxx.

Verbascum album foemina luteo flore.
Geel Wollecruyt wijfken.

Verbascum nigrum.
Swert Wollecruyt.

Verbascum sylvestre, *wollecruyt.*

5 Dat wildt Wollecruyt es met zynen stelen ende bladeren der Sauten seer gelijk, het heeft veele dunne viercantighe rijfshens ende houtachtighe tacykens daer aen, altyt wt een ledt, wassen twee tsegghen een, saechte wittachtighe bladeren, den bladeren van Sautie van falsoene gelijk maer meerder ende saechter, op dopperste van den stelen, wassen die bloemen, van verwen geel.

¶ Plaetse.

Die Wollecruyden wassen aen die canten van den velden by den wegghen ende op die dijcken.

5 D; wildt Wollecruyt en es hier te lande niet ghemeen, maer dat hebbben wy gesien in den schoone hof van Jacques van Campaignien groot liefhebber der Cruyden.

¶ Tijt.

Wollecruyden bloeyen meest in Hony maent Doghstmaent ende Herfstmaent, dat Wildt oock spaeder.

¶ Naem.

Wollecruyt wordt gheheeten in Griecx φλόμος, in Latijn Verbascum, van Apuleius oock

Van Wollecruyt. Cap. lxxxv.

ook Lychnitis en Pycnitis, ende van sommighen Candela regis, Candelaria en Lanaria. In die Apotekē Tapsus barbatus, in Hoochduytsch Bullkraut, Kertzenkraut, Brēnkraut, Himelkraut Vnholdenkertz en Kunnigskertz, in Neerduytsch Wollecruyt, Wollebladeren ende tortsecruyt, In Franchois Bouillon.

¶ Natuere.

Wollecruyden zijn drooghe van natueren sonder merckelijke hitte oft wermte.

¶ Tracht en Werckinghe.

A Die wortel van den witten Wollecruyden in rooden wijn ghesoden stelyt ende gheest dat root melizoen ende die loop des buyx.

B Die selue wortelen in water ghesoden ende ghedroncken, zijn goet voor die ghene die ghescuert ende van binnen ghequetst oft gheborsten zijn ende tseghen den verouderden ende langduerenden hoest.

C E selue water daer die wortel inne ghesoden es versuet den tantsweer, ende es goet tseghen die swillinghen ende sweeringhen van den amandelen van der keele, als men dat werm in die mont hout ende die mont daer mede spoelt.

D Van den witten Wollecruyt wijsken wordt ghescreuen dat in die drooge bladeren van desen cruyde, die ghedroochde vijgen geleyt lange tijt duere ende seer goet blyue.

E Die bladeren van Wollecruyt zijn oock seer goet tseghen die speenen als men die speenen daer mede vaecht, oft in dwater bayet oft mede wascht daer die bladeren in ghesoden zijn.

F Dat swert Wollecruyt met die schoone geele bloemen in water oft wijn gesodē ende ghedroncken es goet tseghen die gebreken van der borsten en longhene en voor den ghenen die hoesten en die eiter spouwē. Die selue bladeren met Ruyte ghesoden ghesnesen die pijn ende weedom van der zyden.

G Die bladeren van dat swert Wollecruyt in water ghesoden zijn goet gheleyt op die coude gezwillen en sweeringhen der oogen, die selue bladerē met huenich en wijn vermenght ghenesen die verergerde ende onsteken sweeringhen, ende met azijn die onsteken wonden.

H Die geel bloemen vanden Wollecruyde in die looghe gheleyt makē het hanz geel, als men daer mede wascht.

I E saet van Wollecruyt es goet ghedronckē als Plinius schrijft den ghenen die eenich let ghebroken oft wt den lede hebben, want het doet dat ghezwel ende die pijn minderen.

K Dwilt Wollecruyt ghestooten es goet gheleyt op die verbrantheyt van vier oft heet water oft andersins.

L Apuleius schrijft dat Mercurius Blyssi Wollecruyt gaf, doen hy by Circe quam, om dz hy daer mede bewaert ende bescermt wesen soude, voor alle toouerien van Circe.

Van Blattaria. Cap. lxxxvj.

D It cruyt heeft gruene tale langachtighe ende rontsomme ghekerfde bladeren op der aerden wtghespranet den bladerē vā Verbena wat ghelijck, tusschen den welken voortcomen twee oft drie hooghe stelen die schoone geele bloemen draghen, van ruecke fatsoene ende grootte den Wollecruyden bloemen zoo gelijk dat daer duer, als Plinius seyt, dit cruyt

voor

¶ Tfatsoen.

Blattaria.

motten-kruyd.

voor wildt Wollecrunt ghetrocken gheweest es, naer die welke wassen ronde bolleskens oft knoppekens, daer in tsaet leynt dat minder es dan dat saet van Wollecrunt. Die wortel es cort en houtachtich.

Van desen vindtmen noch een ander gheslacht, dat bruyn roode bloemen heeft, den voorgheschreuen anders ghelijck, dan van wasse ende bladeren wat mindere.

I Blaetse.

Dit cruyt wast by den wegghen, in die wijngaerden, op sommighe velden, en by den waterloopen ende wordt hier te lande selden ghevonden.

I Tijt.

Dit cruyt bloeyet in Braeckmaent ende in Hoymaent.

I Naem.

Dit cruyt wordt gheheeten van Plinius in Latijn Blattaria ende van sommighen Verbascum Leptophyllon in Hoochduytisch Scabekraut en Goltknopflin, en vā sommighen in Neerduytisch Mottencrunt ende in Franchois Herbe vermineuse.

I Natuere.

Naer dwitwysen van synen bitteren smaek zoo eest werm en drooge van natueren tot by den derden graedt.

I Cracht en Werckinghe.

Van der cracht oft werckinghe van desen cruyde en vindtmen n; bescreuen anders dan dat in dit cruyt die motten ende scieters terstont comen, waer dat ghelynt oft ghesworpen wordt.

Van Sluetelbloemen. Cap. lxxvij.

I Tgheslacht.

Sluetelbloemen zijn tweederleye van gheslachte, groot ende cleyne, die groote zijn tweederleye, een met geele welriekende bloemen, tweede met blecke bloemen.

Verbascum odoratum.

I Tfatsoen.

Verbascum album.

Welriekende Sluetelbloemen.

Witte Sluetelbloemen.

Die groote welriekende Sluetelbloemen hebben witte gefroncelde bladeren, den bladeren van Betonie wat ghelijck maer witter ende meerder en rontsomme niet ghekerft, tusschen die welke ronde cale stelen voortcomen ontrent een spanne lanck, draghende op dopperste een trosken van. ix. oft x. schoone geele welriekende neerwaerts hanghende bloemkens, naer die welke cleyne langachtighe bollekens wassen daer dat saet in leyt. Die wortel es wit en veeselachtich.

2 Die witte Sluetelbloemen zijn den voorghescreuen geelen en welriekende Sluetelbloemen seer gelijk, maer zijn bladeren zijn meerder ende breeder, ende die bloemen zijn seer bleeck geel, bycans wit ende sonder eenighen sonderlinghen rueck.

3 Die cleyne Sluetelbloemen hebbē cleyne witte bladerkens den witte Sluetelbloemen in alder manieren seer gelijk alleē mindere, tusschen die welke die steelkens voortcomē, voortbringen de elck een bloemken alleene den witten Sluetelbloemkens van fatsoene, ruecke ende coluere ghelijck. Die wortel es dun ende veeselachtich, ghelijck aen die witte Sluetelbloemen.

Verbasculum minus.

Cleyne Sluetelbloemen.

¶ Plaetse.

Die Sluetelbloemen wassen in neere ende vochtachtighe bosschen, aen die gheberchten hanghende, ende sommighe oock in die beempden. Die witte zijn hier te lande ghemeyn. Die welriekende ende die cleyne, worden in die hoven gevonden.

¶ Tijt.

Dese cruyden bloeyen in Aprill, somtijts oock in die Meerte.

¶ Naem.

Sluetelbloemen worden in Griecx gheheeten *φλοιδίς*. In Latijn *Verbascula*. In die Apoteken *Premule veris* en *Herbae paralytis*, ende van sommighen *Artheticæ*. In Hoochduytisch *Schlusselflumen*. In onse tale *Sluetelbloemen*. In Franchois Coqu. *primivert*.

1 Dat ierste gheslacht wordt gheheeten in Latijn nu ter tijt *Herba S. Petri*. In Hoochduytisch *Himmelschlusselflumen*, *S. Peters kraut*, geel *Schlusselflumen* en *wolriekende Schlusselflumen*, in Neerduytisch *S. Peeters cruyt* en *welriekende Sluetelbloemē*.

2 Dat ander geslacht wordt in die Apoteken ghenamē *Premula veris*, en *Herba paralytis*. In Hoochduytisch *Weiß Bathonie* ende *weiß Schlusselflumen*. In onser tale *witte Sluetelbloemen* ende oock van sommighen *witte Betonie*.

3 Dat derde gheslacht wordt gheheeten in Latijn *Verbasculum minus*, in die Apotekē *Premula veris minor*. In Duytsch *cleyne witte Betonie*, oft enkel *Sluetelbloemen*, ende *cleyne Sluetelbloemen*.

¶ Natuere.

Die Sluetelbloemen zijn drooghe van natueren tot in den derden graet, sonder merckelijke hitte.

¶ Cracht en werckinghe.

Die Sluetelbloemen worden heden daechs met meer andere cruyden in die spijzen ghebruyckt, maer in der medecynen en hebben zy gheen sonderlinghe ghebruyck oft cracht die te achtene zijn.

Van Aethiopis. Cap. lxxvij.

Aethiopis heeft groote, breede, wollachtighe bladeren, ghelijck die bladeren van Wollecruyt, maer rouwer ende wollachtigher, ende niet zoo ront om die canten maer meer cantich, die rontsomme op der aerden wtghesprent ligghen, tusschen die welke voortcomt eenen viercantigen, rouwen, wollachtich

Van Aethiopis. Cap. lxxviij.

¶ Tfatsoen.
Aethiopis.

lachtighen steel, die hem in seer veel andere stelē verdenlt, ende daer aen wassen lanck die stelē veel witte bloemen den bloemen van doouen Nete len schier gelijk, maer veel meerder. Die wortel es lanck ende dick gheslijck die wortelen van Wollecrundē.

¶ Plaetse.

Dit vrent cruyt en wast hier te lande niet dan in der cruytliedhebbers hoven. ¶ Tijt.

Aethiopis bloeyet in Meye.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt geheetē in Griecx Αἰθίοπις ende in Latijn Aethiopis, en anders gheenen naem es ons bekēt.

¶ Natuere.

Aethiopis es middelmaticch werm ende drooghe van natueren.

¶ Cracht en Werckinge.

Aethiopis es goet den ghenen die dat pleuresis hebbē, en op die borste met etter verladen zijn.

Item den ghenen die in die keele eenighe rouwichent hebben, en dijs ghelijcx oock die van dat Sciatica sieck zijn, als men die wortel ziedt en de drincket.

¶ Tot die selue ghebreken van der borste ende van der longhene es die wortel van Aethiopis ooc goet als men se in huenich vermēght en diewils daer af leckt.

Van onser vrouwen melckcruyt. Cap. lxxviij.

Onser vrouwē melckeruyt heeft breedtachtighe, rouwachtighe, hanzachtighe, swertgruene bladeren, met veele witte pleckens gelijk droppelkens bespranet.

Tusschen den welken die stelen voortcomē een palme oft spanne hooch dragende aen dopperste veel schoone bloemkēs by een, die ierst root oft purpure van coluere zijn ende daer naer blauw, naer die welke cleyn bollekens voortcomen daer in dat het saet leyt. Die wortel es swert lanck en dick met veele aenhanghende veeselinghen.

¶ Plaetse.

Dit cruyt wast in vochtige dōckere plaetsen, en wordt schier in alle hoven gheplant.

¶ Tijt.

Dit cruyt brenghet zijn bloemen, vroeck

K iij in

Pulmonaria. Onser vrouwen melckeruyt.

Van Verbene. Cap. lxxv.

in Meerte ende in Aprill, ende corts daer naer zoo wordt zijn saet rijp.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt hier te lande onder die Apotekers ende Herbaristen Pulmonaria en Pulmonalis in Latijn, ende van sommighen Symphytum sylvestre, dat es Longhencruyt ghenaemt. In Duytsch wordt gheheeten onser vrouwen melkeruyt, ende onser vrouwen spin, om dat die bladeren met hueren witten pleekens met melck bedropē schijnen. Daer es oock noch een ander Longhencruyt daer af in t derde boeck ghescreuen es.

¶ Natuere / cracht en Werckinghe.

Dit cruyt en heeft in der medecynen gheen sonderlinghe gebruyck, maer in die spijs se ende eyerkoecken wordt ghebruyckt ghelijck die Sluetelbloemen, den welckē dat tet van natueren oock seer ghelijck es.

Van Verbene. Cap. lxxv.

¶ Tgheslacht.

Verbena es tweederleye van gheslachte, deen gheheeten Verbena recta, dat es rechts opwassende Verbene, dander gheheeten Verbena supina, dz es cruyppende ende neere Verbene, ende dese es wederom tweederhande, manneken en wijfken.

¶ Tfatsoen.

Verbenaca recta.
Verbene.

Hiera Botane mas.
Cruypende Verbene manneken.

De recht opwassende Verbene, heeft eenen rechtopwassende steel eenen voet oft meer hooghe met veele aenwassende zyde scuetkens ende rijskēs daer aen cleyne blauwachtige bloemkens wassen. Die bladerē zijn gruen rontomme ghekerft ende wat verdeylt. Die wortel es cort met aenhanghende saselighen.

Dat

2 Dat cruyppende Verbena heeft teere ghehayde, cantighe steelskens laner der aerden cruyppende een voet oft anderhaluen lanck, daer aen wassen rondtachtige rontsomme ghekerfte bladerkens den bladeren van Eycken loof ende van Chamedrys daer in xvj. cap. af gescreuen es ghelijck, maer veel mindere dan die Eycke bladeren en meer der dan die bladeren van Chamedrys. Die bloemen zijn schoon blauw wassende lāer die steelskens aen dopperste, naer die welcke dat breede teskens volghen ghelijck aen Eerenprijs. Die wortel es veeselachtich.

3 Dat ander gheslacht van cruyppende Verbena, dat wijsken geheeten wordt es dē voor ghescreeuen seer ghelijck, alsoo dat (als Plinius schrijft lib. xvj. cap. ix.) sommighe tusschen dat manneken ende dwijsken gheen ondersceet ghemaect en hebben, ghelijck oec in der waerheyt seer cleyn ondersceet tusschen desen twee es, want dat wijsken es den manneken van stelen bladeren bloemen ende wortelen seer ghelijck, alleen dat wijsken heeft ronder stelen, cleynder bladeren en windt meer tackskens oft scuethkens van eender wortel voortcomende, oock zoo wassen zijn bloemen naerder by een dan aen dat manneken.

¶ Plaetse.

Dat ierste gheslacht van Verbena wast op ongheloude plaetsen, by den tuynen, mueren, weghen en watergrachtē. Dat ander geslacht wast in die beempden en donckere neere plaetsen, ende dat manneken, wordt meer dan dat wijsken gevonden.

¶ Tūt.

Die Verbenē bloeyē meest al in Hoymaet.

¶ Naem.

Dat ierste gheslacht van Verbena heet in Griecx *περιστεριον* ende van sommighen *περιστεριον οβιον*. In Latijn *Verbenaca columbina*, *columbaris*, *Herba Sanguinalis*, *Crista Gallinacea*, *Exupera*, ende van sommighen *Feria* oft *Ferraria*, *Trixago*, *Verbena recta*, ende *Columbina recta*. In die Apotekē *Verbena*. In Hoochduytsch *Verbene Eysenkraut* *Eyserhart* en *Eiserich*. In Neerduytsch *Verbene Ysercrut* en *Yserherf*. In Franchois *Veruaine*.

Dat ander gheslacht wordt gheheeten in Griecx *ἱερὰ βοτάνη*, en nu ter tijt *περιστεριον ὑπτιον*, van Pythagoras *Erylisceptrum*, van sommighe andere *Demetria*. In Latijn *Sacra herba*, *Verbenaca supina* en *Cincinalis*, van Apuleius *Licina*, *Lustrago*, *Colubina supina* en *Militaris*. In die Apoteken niet sonder groote dwalinge *Chamedrys* oft *Chamedryos*. In Hoochduytsch *Erdweyranck*, ende van sommighen volghende die dwalinge van den Apotekers *Gamanderlee* ende *Blauwmenderlijn*. In Neerduytsch macht wel cruyppende oft neere *Verbene* ghenaeemt worden.

¶ Natuere.

Beyde die gheslachten van Verbena zijn drooghende van natueren.

¶ Cracht en Werckinghe.

Die bladeren van dat rechte dat es rechtopwassende *Verbene*, oft die wortelē allee ne, oft beyde tsamen in water ghesoden, zijn seer goet voor die sweeringhen des monts, ende des tantvleeschs, als men daer mede den mont spoelt.

Es selue water daer die *Verbene* oft huer wortelen in ghesoden zijn, es goet tsegghen

die

cxvj: Van Verbene. Cap. lxxvj.

die tantsweer, ende maect die tanden vast, die wils in den mont ghenomē, ende vijf da ghē lanck ghedroncken gheneset dat Crimpfel des buyx.

Dese Verbena met olie van Roosen ende azijn vermenght oft in olie gesodē ende op thoot ghelijck een plaester geleyt, gheneest die pijnē ende weedom des hoofes. Es selue doet oock een cransken van Verbena om thoot ghedragē als Archigenes schrijft.

Die bladeren van Verbene met verckens liefe vermenght oft met olie vā Roosen versueten ende ghenesen die pijnē ende weedom der moedere daer op ghelent.

Die selue bladeren met azijn vermenght zijn goet geleyt op dwilt vier, verergerde ende vervuylde sweeringen, ende met huenich ghemengelt genesen zy die versche wonden, ende sluyten die oude,

2 Die cruyppende oft neere Verbene es goet tsegen alderhande fenijn beet ende steek van slanghen ende andere fenijnighe ghedierten met wijn gedronckē oft van buyten daer op ghelent.

Die bladeren vā dese Verbene eē vierendeel loots swaer met half zo veel wieroox ende met ouden wijn veertich daghen nuchteren ghedroncken ghenesen die geelsucht.

Die bladeren van die neere Verbene met den wortelen in wijn gesoden es goet tseghen die quade ende voorts eetende sweeringhen des monts ende der amandelen, die mont daer mede ghespoelt.

Die grune bladeren ghestooten minderen die ghezwillen, versueten die pijnē van den hittighen apostumatiē, ende suyueren die vervuylde sweeringen daer op geleyt.

Van deser Verbene vindimen ghescreuen dat dwater daer zy in ghelent es, in die Keetcameren ghespranet, het gheselschap blyde ende vrolijk maect.

Item dat een tacyken met drye ledekens goet es ghedronckē tsegē die derdedaechse coitsen, ende met vier ledekens oft knoopkens tseghen die vierdedaechse.

Van Netelen. Cap. lxxvj.

¶ Tgheslacht ende onderscheet.

¶ Tfatsoen.

DEN Netelen zijn twee geslachten. Deen geslacht, zijn die heete brandēde ende stekende Netelē. Dat and die dooue Netelen die niet en steken oft en brandē, ende elck vā desen gheslachtē es veel derleue. Die heete brandende Netelē zijn dryerleue, die Roomsche, groote ende cleyne oft heete Netelen, die wederom in twee geslachten getrocken worden, te weten in Manneken ende in Wijskē, Dmanneken zijn die Roomsche Netelē, Dwijskē die andere twee. Der doouer Netelen geslacht sal int naest volghēde capittel bescreuen worden.

Vrtica sylvestris. Roomsche Netelen.

Vrtica Groote

maior. Netelē.

Die

1 **D**ie Roomsche Netelen hebben ronde rouwe holerachtige stelen, daer aen wassen lange rouwe scerpbrandende ronissomme diep gekerfte bladeren, tusschen den welcken ende den stelen voortcomen ronde rouwe bolleskens, daer in bruyn plat glattich saet voortcoemt, den sade van lijnsaet ghelijck maer rondere ende mindere.

2 Dat ander gheslacht dat groote Netelen gheheeten wordt, es den voorghescreuen van hoogen en rouwen stelen ghelijck, zijn bladeren zijn oock rouw brandende en ront somme gekerft maer niet zoo diep als die andere, van coluere meest swert gruen ende van sommighen bruyn root. Es aet wast aen langhe saselingen nederwaerts hangende, ende es den Hirs wat ghelijck maer mindere. Die wortel es lanck dun ende geel hier ende daer in deerde vliedderende.

3 Die heete Netelen zijn den voorghescreuen Netelen ghelijck maer veel minder, niet ouer eenen voet oft onderhaluen, hooch wassende. Die stelen zijn ront ende rouw, die bladeren den anderen ghelijck maer minder en gruender. Es aet meerder ende die wortel corter.

Vrtica minor. Heete Netelen.

¶ Plaetse.

Die Roomsche Netelen wassen hier te lande in sommighe bosschen ghelijck in Soemie bosch maer worden selden ghevonden, zy worden oock in der cruytliethebbers hoven ghesaet. Die andere gheslachten wassen al om ontrent den tuynen, hegghen ende mueren.

¶ Tijt.

Es aet van den Netelen wordt in Doghstmaent rijp.

¶ Naem.

Netelen heeten in Griecx ἀκαλύφη καὶ κνίδις, in Latijn ende in die Apoteken *Vrtica*, in Franchois *Ortie*.

1 Dat ierste gheslacht wordt nu ter tijt gheheeten *Vrtica Romana* ende *Vrtica mas*. In Hoochduytisch Welschnessel. In onser tale Roomsche Netelen. In Franchois *Ortie Romaine*.

2 Dat tweede gheslacht wordt gheheeten *Vrtica communis*, *Vrtica scemina*, en *Vrtica maior*, in Hoochduytisch Brennend nessel, hier te lande groote Netelen. In Franchois *Grand Ortie*.

3 Dat aldercleynste gheslacht wordt van *Plinius* gheheeten *Cania*, nu ter tijt *Vrtica minor*. In Hoochduytisch Henternessel en Hasbernessel. In Neerduytisch heete Netelen. In Franchois *Petite Ortie*.

¶ Natuere.

Die brandende Netelen zijn werm ende drooghe van natueren en subtiel van substantien.

¶ Cracht en Werckinghe.

Es aet van den Roomschen Netelen met huemich ghemenght, ende dicwils ghesaet suyuert die borste, van alle taye fluymen ende andere vervuylde vochtichede ende es midts dyen goet tsegghen die corticheyt van den adem, kieckhoeft, sweeringhen der longhene ende veroudert pleuresis.

Es elue saet met sueten wijn ghedroncken verweckt den mensche tot byslapen, ende es goet tsegghen die opblasinghe ende winden der maghen.

Es aet van de seluen Roomsche Netelen met Meede en half vierendeel loots swaer en naer de eeten tsauonts ghedroncken doet lichtelijken ouerghenuen als *Plinius* scrift.

Die

cxviij. Van Netelen. Cap. lxxvviij.

Die bladeren van Netelen met Mosschelen ghesoden ende ghedroncken maecken D saechten camerganch, ende doen wel vrine ende water maken.

Die bladeren van alle Netelen in water ghesoden, ende daer af met Myrrha ghes E droncken doet den vrouwen huer natuerlijke cranckheyt comen. Eselue doet ooc het saet met sueten wijn ghedroncken.

Esap van den bladeren in den mont ghenomen ende ghegorgelt es seer goet voor F den huych ende die swellinghe van dat lelleken.

Die bladeren van Netelen ghestooten ende met sout vermenght, zijn goet ghes G leyt op die beet van dulle verwoede hondē, op groote quade sweerē gelijk op den Cane ker ende dijerghelijcke stinckende ende vuyle sweeringen, ende op alderhande gezwel, als bloetsweeren ende sweeren by den ooren ende dijerghelijcke.

Die bladeren van Netelen met een salue van olie en was ghemenght genesen die H herde milten daer op gheleyt.

Die bladeren van Netelen ghestooten ende op die nuese ende twee:hoofd geleyt stel I pen dat bloeyen wt die nuese, ende in die nuese ghesteken verwecken zy dat bloeyen.

Van den bladeren van Netelen met Myrrha ghestooten een Pessus ghemaect K ende in die moeder ghedaen, doet den vrouwen huer natuerlijke cranckheyt comen.

Van dooue Netelen. Cap. lxxvviij.

¶ Tgheslacht.

D Er doouer Netelen vindtmen twee gheslachten, een dat gheenen sonderlinghen stanck en heeft, tweede dat seer swaer riecht ende stinckt, anders malcanderen niet seer onghelijck, ende dat ierste van desen cruyden es drierleye, een met witten, tweede met geelen, derde met roodachtighe bloemen. Dijsghelijck es oock dat andere tweederleye alleen in coluere van die bloemen ondersceyden.

¹ D At ierste gheslacht van dooue Netelen es den heeten ende brandende Netelen niet seer onghelijck. Sijn bladeren zijn lang achtych rontsomme ghekertelt den bladeren van Netelen ghelijck maer witter ende niet brandende. Die steel es viercantich daer rontsomme tusschen die bladeren witte geele oft roodachtighe bloemen wassen eenen capken oft openen helm ghelijck. Die wortel es vee selachtich.

² Dat ander stinckende gheslacht, es den voorghescreuē ende den Netelē gelijk, alleen zijn bladeren zijn minder ende wat ronder, ende het heel cruyt es van eenē seer onlieffelijcken stercken rueck. Die bloemen van den eenē zijn bleek geel, van dandere brunn root, minder dan die bloemen van den iersten doouen Netelen.

¶ Plaetse.

Dooue Netelē wassen al om by dē tynnen, haghē ende wegghen, en oock in die hōuen.

¶ Tijt.

Dooue Netelen bloeyen meest allen den zoomer van Mey af.

¶ Naem.

Dooue Netelen heeten in Latijn van Plinius Lamium ende Acononium oft Andonium, ende nu ter tijt Vrticainers oft Vrtica mortua. In Hoochduytsch Todt Nessel, en Taub Nessel. In

¶ Tfatsoen.

Lamium. Dooue Netelen.

Van Hertzgheſpan. Cap. lxxviii. cxi.

In Neerduytsch dooue ende doode Netelen. In Franchois Dittie mort.

Natuere.

Die dooue Netelen zijn den anderen Netelen van natueren ghelijck.

Cracht en Werckinghe.

Dooue Netelen gheſtooten met ſout, ghenefen verteerē ende doe ſceyden alle gheſwellen, croppen ende clieren daer op gheleyt, van crachten ende werckinghe den Netelen ſeer ghelijck.

Van Hertzgheſpan. Cap. lxxviii.

Hertzgheſpan heeft viercantighe bruyne ſtelē, daer aē waſſen ſwertgruene, breede, diep ghekerfde bladeren, den bladeren van Netelen oft van Malroue by naer ghelijck, maer breeder ſwerter ende dieper ghekerft, met den bladeren van den Eycken wat ghelijckeniffe hebbende. Die bloemen waſſen in croonskens rontſomme die ſtelen, ghelijck aē die Malroue, ende zijn van veruuen purpurachtich, den bloemen van den doouen Netelen niet ſeer onghelijck, maer mindere. Naer die bloemē coemt dat ſaet, in ſtecken de huyſkens voort dat bruyne en cleyne es. Die wortele es crom ende heeft veele v. e. ſelinghen.

Plaetſe.

Hertzgheſpan waſt gheerne in rouwe onghelboude plaetſen ontrēt die oude mueren ende by den weggen.

Tijt.

Hertzgheſpan bloeyet in Braeckmaent Hoymaent ende Doghſtmaent, en te wyle zoo wordt oock zijn ſaet rijp.

Naem.

Dit cruyt wordt nu ter tijt in Latijn van den cruytlietſhebbers genaemt Cardiacā. In Hoochduytsch Hertzgheſperr vnd Hertzgheſpan, hier te lande ooc Hertzgheſpan. In Franchois Agripauline.

Ende dit cruyt es een gheſlacht van den drye cruyden die in Griecx ende in Latijn ghenaeamt worden *sidēritidēs* Sideritides ende van ſommighen Heracleæ. Ende es dat ierſte gheſlacht van den ſeluen cruyden. Ende daer om mach dit Hertzgheſpan wel ghenaeamt worden. In Latijn Sideritis prima.

Dat cruyt dat Matthiolus voor die ierſte Sideritis ſtelt es een gheſlacht van Marrubium, ende wordt hier te lande ghenaeamt Marrubium paluſtre ende water Andoren, dat es in Franchois Marrubin deaue. Ende daer af es gheſcreuen int Capittel van Marrubium Lib. ij. Cap. lxxj.

Natuere.

Hertzgheſpan es meefstendeel middelmatig cout, nochtans niet ſonder bitterheyt, daer om oock afvaghende ende ſuyuerende.

Cracht en Werckinghe.

Hertzgheſpan gheſtooten ende op die wonden gheleyt, bewaert ende beſcermt die wonden.

cxv. Van Bruynelle. Cap. lxxvii.

wonden, voor alle verhittinghen, sweeringhen ende apostumatien, stelpet dat bloeyen, heylt ende gheneest die selue.

Van Bruynelle. Cap. lxxviii.

I Tgheslacht.

Bruynelle es tweederleye van gheslachte. Dierste gheslacht, wordt gheheete Senegroen, dat tweede heeft den naem van Bruynelle behouwen.

I Tfatsoen.

Bugula.

Senegroen.

Brunella.

Bruynelle.

1 **S**enegroen spreyt hem ende cruypt lanx der aerden ghelijck Penninck cruyt, het heeft langhachtige, voor breede, weecke gherimpelde swert grue ne bladerkens, en dunne teere steelkens op der aerden cruypende en daer aen hier en daer hakende, van den welcken voortcomen viercantige recht op wassende steelkens ontrent een spanne lanck voortbringende schoone bloemkens tusschen cleyne bladerkens wassende ende rontsomme die stelē gheset van coluere meestendeel blauw, ende aen sommighe planten oock sneewit. Die wortelen zijn teer ende saselachtich.

2 Bruynelle heeft viercantighe ghehaynde stelen een spanne lanck oft langher. Die bladeren zijn langhachtich voor scerp ende oock wat hayrachtich. Die bloemē wassen aen dopperste van den stelen in maniere van den are tsamen ghedrongē, van coluere meestendeel brunn met blauw vermenght, somtijts oock sneewit. Die wortel es cleyne met veele veeselinghen.

I Plaetse.

Wende dese cruyden wassen in sommighe beempden, grasachtighe velden ende in die bosschen. Senegroen wordt oock veel in die hoven gheplant.

Eijt.

Tijt.

Senegroen bloeyet in Aprill. Bruynelle meest alle die zomer duer, tot in Herfst maent.

Naem.

1 Dat ierste gheslacht van desen cruyden wordt geheeten nu ter tijt Consolida en Solidago, ende tot ondersceet van andere cruyden gelijcke naem vuerende Consolida media. In Hoochduytisch Guntzel en gulde Guntzel. Hier te lande worddet geheeten in die Apoteken Bugula, ende in die ghemeyn tale Senegroen.

2 Dat ander gheslacht wordt oec Consolida media gheheeten, maer meest Prunella oft Brunella. In Hoochduytisch Braunell. In Neerduytisch Bruynelle. In Frächois van sommighen herbe au Carpentier.

Natuere.

Beide dese cruyden zijn drooge van natueren, ende daer en bouen dat Senegroen werm, ende die Bruynelle in wermte ende coude middelmatick oft luttel cout.

Cracht en Werckinghe.

1 Senegroen in water ghesoden ende ghedroncken doet sceyden dz bloet dat binnen Afslichaems ghestolt ende gheronnen es, heylt ende gheneest alle inwendighe ende wtwendighe quetsueren.

2 Senegroen in der seluer manieren ghebruyckt, opent die verstopthent vā der leuer Bende van der gallen ende es goet tsegghen die geelsucht ende lanck duerende coztien.

3 Eselue water daer Senegroen in ghesoden es gheneest die vervuylde sweeringhen Cdes monts ende des tantvleeschs als men den mont daer mede spoelt.

4 Senegroen ghestooten ende versch op die wonden en plaetsen daer die huyt af gheDwreuen es gheleyt, heylt en geneest die selue. Eselue doet oock tpoeder vant gedroocht Senegroen daer in ghestroyt.

5 Esap van Senegroen gheneest oock die sweeringhen van der manlijcheyt alst daer inne dicwils ghedruypt ende ghestootē cruyt daer op gheleyt wordt.

6 Bruynelle in water oft wijn ghesoden en gedronckē heylt en gheneest alle inwendige en wtwendighe wonden gelijck Senegroen.

7 Bruynelle gheneest oec die sweeringhen des monts, en es seer sonderlinghe tsegghen die sieckte der tonghen diemen den bruynen noempt, dat es als die tonge onsteect, swert wordt en seer dick swilt, als men die selue in water siedt ende die mont daer mede dicwils spoelt, naer voortgaende die generale remedien.

8 Bruynelle met olie van Roosen en azijn vermenght gheneest ende versuet die pijn in thoofte opt voorhoofte gheleyt.

Van Gariophyllaet. Ca. xc.

Gariophyllaet heeft rouwe ghespleten swertgruene bladeren, den bladeren vā Agrimonie som wat ghelijck. Synen steel es ront hayrachtich onderhaluen voet lanck, in dopperste hem in andere steelkens verdelende geele bloemkens voortbringende, den boeterbloemen wat gelijckende, naer die welke wassen ronde rouwe bollekens daer tsaet

Tatsoen.

Gariophyllata.

Gariophyllaet.

isaet rontsomme in wast, dat alst rijp es aen die cleederen blyft hanghende. Die wortel es cort van binnen roodachtich met aenhanghende geele saselinghen, van ruecke den Geroffel naghelen wat ghelijck. ¶ **Plaetse.**

Dit cruyt wast in dwilt by den bosschen, haghē ende tuynen, ende wordt oec in die houen gheset, ende dat in dwilt wast es meerder ende bringht geelder bloemen voort.

¶ **Tijt.**

Het bloeyet in Meye ende in Braeckmaent. ¶ **Naem.**

Dit cruyt wordt nu ter tijt in Latijn gheheeten Gariophyllata om dat die wortel naer die Geroffel naghelē rieckt, en van sommighen Sanamunda, Benedicta, en Nardus rustica. In Hoochduytisch, Benedictenwurtz. Hier te lande Gariophyllate. In Franchois Galiot ou herbe benoitte.

¶ **Natuere.**

Gariophyllaet es werm en drooghe van natueren tot in den tweeden graet.

¶ **Cracht en Werckinghe.**

Gariophyllaet in water oft gewaterden wijn ghesoden ende gedroncken doet dz geronnen bloet sceyen ende geneest alle wonden ende quetsueren van binnē islichaems. Dijsghelijck oock die quetsueren van buyten, als zy mē den water oft wijn daer Gariophyllate in ghesoden es ghewasschen worden.

Die wortel van Gariophyllaet in wijn gesoden ende ghedroncken sterckt die mage ende doet die spijsse verteeren, opēt en geneest die verstoptheit vā der leuere, en suuert die borste, doende die tane slijmachtighe sluymen die op die borst vergaert zijn ruymē.

Die selue wortele ghedroocht ende met wijn inghenomen es goet isegen isenijn, ende iseghen die pijnē ende weedom der dermen datmen Colycka heet.

Van Wintergruen. Cap. xcj.

¶ **Utsaen.**

Wintergruen heeft neghen oft thien gruenne teere bladerkens den bladeren van Beete niet seer onghelijck maer veel mindere, tusschen den welken voortcoemt een steelken met liefelijke schoone sneewitte bloemkens becleet den weltrieckende Meye bloemkens niet seer onghelijck. Die wortel es teer dun hier en daer vlienderende.

¶ **Plaetse.**

Wintergruen wast in lombrachtighe plaetsen, ende in die vochtighe bosschen. ¶ **Tijt.**

Wintergruen wordt winter ende zoomer ghevonden, maer zijn bloemen comen in Braeckmaent ende in Hoymaent voort.

¶ **Naem.**

Wintergruē heet in die Apotekē Pyrola. In Hoochduytisch Wintergrun, Holtzmangoldt, Baldt Mangoldt. In Franchois Pyrole.

¶ **Natuere.**

Wintergruen es drooghe van natueren tot in den derden graet ende cout tot in den tweeden.

¶ **Cracht en Werckinghe.**

Die bladeren van Wintergruen alleene oft met andere ghelijcke wondecruyden in wijn gesoden ende ghedroncken ghenesen niet alleen die inwendighe quetsueren, maer oock alle wtwendige wonden, fistulen ende quade sweeringhen.

Wintergruen es oock seer goet tot die wonden, sweeringhen, ende tot die verbrantheit gruen ghestooten ende daer op gheleyt, oft ghespoedert ende daer inne ghestroyet, oft met den saluen ende plaesteren daer toe dinende vermenght.

Natere

Van Natertonghesken. Cap. xcij.

cxvij.

Natertonghesken es een selsaem ende vrent cruyt
maer een blat voortbringhende, dat vinghers lck Ophis
es, daer aen een steelken wast draghende een lanck Nas
smal tonghesken ghelijck een tonghesken van een
slanghe.

Tfatsoen.

oglosson.
ter tongeske.

Plaetse.

Natertongheskens worden hier te lande ghevonden
in sommighe vochtighe vette beempden.

Tijt.

Natertongheskens worden met hueren tongheskens
in Aprill ende in Meye ghevonden, ende in Braecks
maent zoo verdwijnt het heel cruyt.

Naem.

Dit cruyt wordt van Plinius als sommighe geleers
de meynen Lingua Linguace en Lingulace gheheeten, no
ter tijt in Griecx οφιόγλωσσον, in Latijn Lingua serpentis,
en hier te lde meest Lancea Christi. Tot sommige plaets
sen Lucciola. In Hoochduytsch Naterzunglin. In onse
tale Ons Heeren speercruyt en Natertonghesken. In
Franchois Langue de serpent.

Natuere.

Natertongheskens zijn drooghe tot in den derden
graedt, den Wintergruene van natueren seer ghelijck.

Cracht en Werckinghe.

A Natertongesken es oock een seer goet ende sonder
linghe wondecruyt ghenesende alle inwendighe en wt
wendighe quetsueren, ende oock die gesuertheyt in der
manieren als Wintergruen ghebruyckt.

B Dit cruyt in water ghesoden ende gedroncken
es goet tsegghen die heete cortsen ende onstekinghe
van der leuere, ende tsegghen alle inwendighe en
de wtwendighe hitte.

C Natertongesken m verckens liese vermenght
es goet tsegghen dwilt vier, verbrantheyt, ende alle
heete ghezwellen ende apostumatien.

V cleyn Maecruyt. Ca. xcij.

Cleyn Maecruyt en brenghet oock
maer een blat voort dat ouer beyde
zyden met vijf oft ses diepe keru ge
smeden ende verdenyt es, den blader
van Steen varen niet seer ongelijc,
maer langher breeder ende gruender, daer a een
steel wast ontrent een spanne lanck, draghende
in dopperste veel ronde sadekens tsamen in een,
ghelijck een cleyn druysken wassende. Die wor
tel es veeselachtich.

Plaetse.

Dit cruyt wast op grasachtige dorre hoochden
ontrent den dalen ende op die heyden.

Tijt.

Cleyn Maecruyt wordt in Meye ende in
Braeckmaent ghevonden ende daer naer niet
meer ghesien.

Naem.

Tfatsoen.

Lunaria minor.

Cleyn Maecruyt.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt nu ter tijt in Latijn gheheeten Lunaria en Lunaria minor, ende van sommighen in Griecx *στανιτίς*. In Hoochduytſch Monkraut en Mon Kautten. In Neerduytſch Maencruyt ende cleyne Maencruyt. In Franchois Laure ou Lunaire.

¶ Natuere.

Es cout en drooge vā natuerē den Wintergruen en Natertongesken seer gelijk.

¶ Cracht en werckinghe.

Dit cruyt es oock een sonderlinge goet heylsaem wondecruyt van crachtē en werckkinge den Wintergruene ende Natertongeskens ghelijck tot alle siekten ende ghesbreken daer die goet toe zijn seer dienstelijck, ende daer en bouē tot der Alchimien oorsboorlijck alzo die Alchimisten segghen ende meynen.

Van Duerwas. Cap. cxviii.

¶ Tſatſoent.

Perfoliatum. Duerwas.

Duerwas heeft eenen ronden dunne steel, m̄ veele ynde tackskens, die duer rondachtige gescripte cale ende teere bladeren wassen, gelijk oft y daer duer ghetrocken waren op dopperſte van welcken stelen, wassen ghecroomde bloemkens tusschen cleyne bladerkēs vā coluere bleeck geel, die in bruyn saet vergaen. Die wortel es slecht wit en veeselachtich.

¶ Blaetle.

Dit cruyt wast van selfs in Duytschlant op die velden daermen Spelte ende Terwe saeyet, hier te lande wordet in die houen gheset.

¶ Tijt.

Dit cruyt bloeyet in Hoymaent ende in Doghstmaent.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt nu ter tijt in Latijn genaemt Perfoliatum ende Perfoliata. In Hoochduytſch Durchwachs. In onser talē Duerwas. In Franchois Perfoliate. Ende oft dit es die Cacalia daer Dioscorides afscrijft wordt seer ghetwijfelt.

¶ Natuere.

Duerwas es drooghe van natueren.

¶ Cracht en werckinghe.

Duerwas in water oft wijn ghesoden heylt ende gheneest die wonden. Dijsghelijck oock die bladeren gruen ghestooten ende daer op gheleyt.

Duerwas met was oft met eenighe heylsamen olie oft salue vermenght geneest die ghesuerthent van den kinderen daer op gheleyt.

Es selue cruyt gruen ghestooten ende met meel ende wijn ghemenght, doet die Nasen uelen van den ionghen kinderen die te verde wistaen, hooch ende gezwollen zijn, m̄n deren ende innewaerts trecken daer op gheleyt. Es selue doet oock het saet ghepoedert in der seluer manieren ghebruyckt.

Van Pimpinelle. Cap. xc.

¶ Tgheslacht.

Pimpinelle es tweederleye van gheslachte, Groot en wilde, Tam ende cleyne.

¶ Tſatſoent.

Van Pimpinelle. Cap. xcv.

cxv.

¶ Tfatsoen.

Pimpinella maior.

Pimpinella minor.

Wilde Pimpinelle. of groote.

Tamme Pimpinelle. of kleine.

1 **D**ie groote oft wilde Pimpinelle heeft langhe ronde stelen twee oft drie voeten hooch, daer aen wassen langhachtighe rontsomme gekerfte bladerkens, aen langhe steelkens thien oft twelue iseghen een staende ende als vluoghelen wighespreyt. Bouen op die stelen wassen ronde hoofdekens van veele knoppekens in een ghedronge, die als zy open gaen voortbringhen bruyn roode bloemkens, ende als die vergaen zoo wasset saet dat dryccantich es. Die wortel es lanck ende dick.

2 Die tamme oft cleyne Pimpinelle es der Wilder van fatsoene seer ghelijck, maer in alle manieren minder ende van ruecke en smaecte veel liefelijcker. Sy heeft teere dunne weecke steelkens eenen voet oft wat meer hooch met dun teer wollekē oft hayrken becleet. Die bladeren zijn den anderen ghelijck maer veel minder, van boue grūe, van onder blauwachtich. Die bloemkens en zijn niet zoo bruyn maer lijfveruwich root met inhanghende in duniddel cleyne geele hayrkens. Die wortel es den anderen ghelijck maer mindere.

¶ Plaetse.

Die wilde oft groote Pimpinelle, wast in drooghachtighe beempden ende wordt ontrent Viluoerden veel ghevonden. Die cleyne oft Tamme wordt hier te lande in die hoven gheplant.

¶ Tijt.

Wende die Pimpinellen bloeyen in Braeckmaent ende somtijts oock vroegher, ende dicwils tot in Doghstmaent.

L iij Naem.

¶ Naem.

Pimpinelle wordt nu ter tijt in Latijn gheheete Pimpinella, Bipennula, Pampinula, ende van sommigen Sanguisorba en Solbastrella. In Hoochduitsch Kolbleskraut, Her Gots bartlin, Blutkraut en oec Regelkraut. In Franchois Sanguisorbe. Ende dit cruyt schijnt groote ghelijckenisse te hebben met die Sideritis altera Dioscoridis.

¶ Natuere.

Pimpinelle es drooch van natueren tot in den derden graet, en cout tot in de twee den, ende tsamen treckende.

¶ Tracht en Werckinghe.

Pimpinelle ghesoden ende ghedroncke gheneest dat roode melizoen, stelpet dz bloet A spouwen, bloetpissen, ende der vrouwen ouervloedige natuerlijke cranchheit ende die vloet, en alle bloetganck. Es elue doet zy en huer saet oock ghepoedert en met wijn oft ghestaelt water inghenomen, oft gruen in die hant gehouden als sommige schrijuen.

Die bladeren van Pimpinelle gruen ghestooten ende op die wonden geleyt bewaer B ren ende bescremen die wonden van alle verhittingen ende apostumatien, ende in der seluer manieren zijn zy goet gheleyt op die heete swellinghen ende sweeringhen.

Pimpinelle es oock een goet wondecruyt ende wordt in die wondedrancken tsegghen C die verhittinghe oft ouervloedighe bloedinghe ghebruyckt.

Die bladeren van Pimpinelle in wijn gheleyt ende daer af gedroncken verlicht en D de verhuecht dat herte. Ende es goet tsegge die beruerte en cloppinghe van der herten.

Van Sanikel. Cap. xcvi.

¶ Tfatsoen.

Sanicula. Sanikel.

Anikel heeft bruyn gruene glatte effene rondachtige bladeren, met diepe keruen in vijf deelen ghelijck die wijngaerts bladeren verdeylt, tusschen den welken voortcomen twee steelkens ontrent eenē

voet lanck, draghende in dopperste veel ronden knoppekens vol cleyne witte bloemkens, die in cleyne rouwe cliskens vergaen, ende dz es tsaet. Die wortel es saselachtich, buyten swert, binnen wit.

¶ Plaetse.

Sanikel wordt hier te lande in neere boschen ghevonden.

¶ Tijt.

Sanikel bloeyet in Meye en in Braeckmaent.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt nu ter tijt gheheeten in Latijn Sanicula, ende van sommighen Diapensia. In Hoochduitsch Sanikel. Hier te lande Sanikel. In Franchois Senicle. Ende en es gheen gheslacht van Pentaphyllon als sommighe schrijuen.

¶ Natuere.

Sanikel es drooge tot in den derde graet en tsamen treckende van natueren.

¶ Tracht en Werckinghe.

Esap van Sanikel ghedroncken heyse ende gheneest alderhande wonden ende ghequetstheit van binnen ende van buyten, alsoo datmen in Brankrijk, als Ruellius schrijft, seyt dz hy gheen Chirurgijn van doene en heeft, die Sanikel heeft.

Sanikel in water oft wijn ghesoden ende ghedroncken, stopt dat bloet spouwen, gheest B neest dat root melizoen, ende die sweerende ende ghequetste nieren.

Sanikel in der seluer manieren ghebruyckt oft tsap daer af ghedroncken gheneest C die ghescuertheit alsment ghestooten oft ghesoden cruyt daer op bindt.

Die

A

Van Synnaw. Cap. vcvij. cxxvij.

Die bladeren van desen cruyde met den wortelen in water met huenich ghesoden, gheneest die ghequetste longhene gedronckē, en alderhande quade, vervuyde sweeringen des mōts, des tantvoleschs en der keelē, daer mede ghegorgelt en die mōt gespoelt.

Van Synnaw. Cap. vcvij.

Dit cruyt heeft breedte rondachtige bladeren m̄ acht oft negē hoeckē rontsomme gelijc eē sage gekerft, die in dierste wtcomē tsamē ghevouwē en geplont zijn. Eusche dē welckē wassen ronde steelkens, eenen voet lāck, m̄ cleyne bladerkēs beset, op tsoy vā dē welckē wassen cleyne gehoopte gruengeele bloemkēs, cleyne geel sadekē, n̄ grooter dan Huelsaet, in grūē huyshēs beslotē voortbringende. Die wortel es dick, vinghers lāck, van buyten bruyn met veele veeselinghen.

¶ Plaetse.

Synnaw wast in sommige plaetsen hier te lāde, op sommige vochte beempdē aen die geberchtē hanghende, daert seemachtige vetste ende roode aerde es.

¶ Tijt.

Dit cruyt bloeyet in Meye en in Braeckmaent.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt nu ter tijt in Griecy *Agos oipa*, *Agosioy fuad'ioy* en in Latijn gheheeten Alchimilla, Achimilla Stellaria, Planta Leonis, Pes Leonis, en van sommighē in Griecy Leontopodion, hoe wel nochtans dattet het recht Leontopodion n̄ en es daer Dioscorides af scrijft. In Hoochduytisch Synnaw, Lewenfuz, Lewētapen, Unser frauen mantel, en grosz Sanickel. Hier te lāde naer die Hoochduytisch namen Synnaw, onser vrouwen mantel, en groote Sanickel. In Frāchois Pid de Lyon.

Es drooghe van natueren ghelijck Sanickel, maer meer vercoelende.

¶ Cracht en Werckinghe.

Synnaw es vā crachten der Sanickel seer ghelijck, en tot alle ghebreken dienstelijck daer Sanickel goet toe es, en daer en bouē versuertet die pijnē en neemt af die hitte vā alle verhitte en ontfteken wonden, sweeringhen en ghezwellen daer op gheleyt.

Dit cruyt ghestootē en op der vrouwen en maechdē borstē gheleyt maecht die hert vast en stijf.

Van Heydensch wondecruyt. Cap. vcvij.

Heydensch wondecruyt heeft eenē rondē bruynē steel die een luttel hol es, daer aē van ondere tot bouē langhe bladerē wassen den Wilghē bladeren ghelijck rontsomme met cleyne scardekens ghekerft. Opt tsoy van den stelen wassen bleekgeele bloemkēs, die als zy rijp worden wech vliegen. Die wortel heeft veele veeselinghen.

¶ Plaetse.

Heydensch wondecruyt wast in dōckere bosschen, sonderlinge daert vochtachtich es.

¶ Tijt.

Dit cruyt wordt meest met bloemen in Doghstmaent gheuonden.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt nu ter tijt in Latijn gheheeten Solidago Sarracenica, en Consolida Sarracenica, van sommigē Herba fortis. In Hoochduytisch Heydinsch wundkraut. In Neerduytisch Heydensch wondteruyt. In Frāchois Consoulde Sarrasine.

cxviii. Van Heydensch

wondecruyt Cap. xcviij.

Natuere.

Heydensch wondteruyt es drooch van natueren tot bynaer in den derden graet, niet sonder wermtē, van smaecke bitterachtich ende isamen treckende.

Cracht en Werckinghe.

A Heydensch wondteruyt gheneest alderhande wonden ende sweeringhen, tzn van binnen islic haems ghelijck andere wondecruytē gebruyckt, ende gedroncken, tzn van buyten daer op gheleyt oft in saluen, olien ende plaesteren vermenght.

B Dit selue cruyt in water ghesoden ende ghesdroncken sterckt die weecke leuere en opent die verstopthent van der seluer, ende van der gallen, ende es goet iseghen die geelsucht, lanck dueren de cortsen ende beghinsel van water te ladene.

C Dwater daer Heydensch wondteruyt in ghesoden es gheneest die quade vuyle stinckende monden, ende die sweeringhen des tantoleesch ende der keelen.

Van Gulden roede. Cap. xcix.

Gulden roede, heeft ierst lange breedachtighe bladeren op der aerden ghesprayt, en tusschen dyen coemt voort eenen bruynen steel onderhaluen voet hooghe, met ghelijcken maer mindere bladeren, daer aen dopperste veele cleyne corte steelkens aenwassen, met geele bloemkens becleet, die als zy rijp zijn wech vliegghen ghelijck die bloemen van Heydensch wondteruyt. Die wortel es salsachtich ende bruyt.

Plaetse.

Dit cruyt wast in die bosschen, berchachtighe plaetsen ende op vette gronden.

Tijt.

Dit cruyt bloeyet meest in Doghstmaent.

Naem.

No ter tijt wordt dit cruyt in Latijn gheheeten Virga aurea, ende in onse tale, Gulden roede, ende anders gheen namen en zijn noch ter tijt bekend.

Natuere.

Van smaecke es dit cruyt dē Heydensch wōdecruyt seer ghelijck en daer om oock van natueren.

Cracht en Werckinghe.

A Gulden roede es oock een wondecruyt en heeft alle cracht van Heydensch wondteruyt, ende mach daer voor in alle saken daer dat Heydensch wōdteruyt goet toe es gebruyckt worden.

B Gulden roede in wijn ghesoden ende gedroncken es seer goet iseghen den steen sonderlinghe van den nieren, ende doet den seluen breken ende met

Tfatsoen.

Solidago Sarracenica. Heydensch wōdecruyt.

Tfatsoen.

Virga aurea.

Gulden roede.

Van Ruyters cruyt. Cap. c.

cxvix.

met dat water rijsen ende afgaen. Eselue doet oock dat water van dit cruyt met wijt ghedistilleert ende een tijt ghedroncken, als Arnoldus de villa noua schrijft.

Van Ruyters cruyt. Cap. c.

¶ Tgheslacht.

Dnder den naem Stratiotes dat es Ruyters cruyt zijn van Dioscorides twee cruyden bescreuen, beyde hier te lande bekend. Deene wordt gheheeten Crabbenclauw ende dandere geele Geruwe.

¶ Tfatsoen.

Stratiotes Potamios. Crabbenclauw.

Stratiotes Millefolia. Geele Geruwe.

1 Dat ierste Ruyters cruyt dz Crabbenclauw ghenaeemt wordt es een water cruyt op dwater drijvende den grooten Donderbaert eer zijn stelen voort comen niet seer onghetijck maer meerdere. Zijn bladeren zijn smal eenen haluē voet lāck,

aen die canten met scerpe steekende puntkens beset, den bladeren van Aloe volnaer ghelijck, maer veel minder dunder en corter. Die bloemen wassen op corter steelskens die ter zyden tusschen die bladeren voortcomen, ende zijn wit in drye bladerkens ghesneden, in dmiddel geel ende hantachtich, en comen gheslopen wt een ghesplet hauwen eender crabben oft creests clauwe ghelijck. Dit cruyt en heeft gheen wortelē, dan een seer cort cleyn steertken bouen breeet ende dick, beneden seer dun en teer, daer die bladeren wt wassen, ende aen dit cort steertken ter zyden onder die bladeren comen voort langhe drayen die hier ende daer, totten gronde van den water strecken daer mede dattet hem aen den grondt vast maeckt. Ende dese langhe drayen nemen die Storiers ende Lantvaerders ende stellense in siolen met water op huer tafelen ende maken den slechten hunsman wijs, dattet wormen zijn die met hueren poederē, suykeren oft saluen den menschen afghegaen zijn.

2 Dat ander Ruyters cruyt dat geele Geruwe gheheeten wordt heeft langhe smalle bla

cxv. Van Ruylterts cruyt. Cap. c.

bladerkens ouer beyde syden veel ende diep ghesneden den veerkens van den vluugelkens vā dē cleyne vogelkens gelijckende, wāt gelijk die cleyne veerkens vā dē vluugelkens van den cleynen voghelen in dmiddel een ribbeken hebben ende daer aen ouer beyde syden cleyne smalle hayzkens oft pluymkens. Alzoo hebben oock dese bladerkens in dmiddel een ribbeken daer aen ouer beyde syden wassen cleyne smalle bladerkens, elck cleyne besonder bladerken eenen hayzken van die cleyne veerkens gelijckende. Ende tusschen dese bladeren coemt een steelken voort ontrent een spanne lanck met ghelijcke bladerkens beset, draghende in dopperste een schoone croone ghelijck die Geruwe van vele cleyne geele bloemkens. Die wortel es teer en saselachtich.

¶ Plaetse.

Dat Crabbenclauw wast hier te lande in staende wateren, en wordt in veele grachten ghevonden ontrent der Seelden ende die Dele ghelegen. Dat ander wast in sommige vette beempden maer wordt seer selden ghevonden.

¶ Tijt.

Crabbenclauw bloeyet in Meye. Die geele Geruwe in Doghstmaent.

¶ Naem.

¹ Dierste cruyt wordt gheheeten in Griecx στρατιώτης καὶ στρατιώτης ποτάμιον. In Latijn Militaris. In Duytsch Crabbenclauw, ende naer den Griecxsen naem Ruylters cruyt oft water Ruylters cruyt.

² Dē tweede wordt ghenamē in Griecx στρατιώτης χιλιόφυλλον. In Latijn Militaris, Millefolia. In Duytsch hier te lande geel Geruwe.

¶ Natuere.

Crabbenclauw es cout ende drooghe van natueren. Die geele Geruwe es verdrooghende ende wat tsamen treckende.

¶ Tfatsoen.

Achillea, Millefolium. Geruwe.

¶ Tracht en Werckinghe.

¹ Dat ierste Ruylters cruyt in water ghesoden ende ghedroncken stelpet dat bloetpissen ende gheneest die ghequetstheyt en sweeringhen vā den nieren, en es goet tot alle inwendighe quetsueren ghebruyckt,

Die bladeren van dit cruyt ghestooten en op die versche wonden geleyt bewaeren ende bescremen die selue, van alle verhittinghen sweeringhen ende apostumatien.

Die selue bladeren mē azijn vermenght genesen dat wilt vier, en die heete sweeringhen ende swellinghen daer op gheleyt.

² Dat ander Ruylters cruyt es seer goet ghebruyckt tot alle verouderde en versche sweeringhen ende vlcerationen, het gheneest die fistulen, het stelpet dat bloeyen theylt en gheneest die wonden, gestooten ende daer op gheleyt met olien saluen oft plaesteren daer toe dienende vermenght.

Van Geruwe. Cap. c.

Geruwe heeft ronde hōle steelkens onderhaluē voet hooge, daer aē wassen seer ghekertelde langhe bladerkens, ouer beyde zyden tot den ribbeken toe, vol naer ghelijck die aldercleyenste Coriander bladeren, oft die bladeren van Aueroone, menichfuldelijck ghesneden. Die bloemen wassen

wassen op schoone ronde croonkens op dopperste van den stelen, ende zijn meestens deel heel wit, somtijts ooc hier te lande lijfveruwich, ende als Dioscorides schrijft som schoon goud geele die hier te lande noch niet ghesien en zijn. Die wortel es swert en veeselachtich.

¶ Plaetse.

Geruwe wast hier te lande al om by den wegghen, straten ende aen die canten van den velden.

¶ Tijt.

Geruwe bloeyet van in Braeckmaent tot in Herfstmaent.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt gheheeten in Griecx *Αχιλλεύς*. In Latijn *Achillea*, ende *Achillea si-deritis*. Van Apuleius *Myriophyllon*, *Myriomorphos*, *Chiliophyllon*, *Stratioticon*, *Heracleo*, *Chrysitis*, *Supercilium Veneris*, *Acron syluaticum*, *Militaris*, van sommighen *Diodela*. In die Apoteken nu ter tijt *Millefolium*. In Hoochduytsch *Garb*, *Schaffgras*, *Schaffriip*, ende *Tausentblaet*. In Neerduytsch *Geruwe*. In Franchois naer den naem van der Apoteken *Millefeuille*.

Sommighe houden voor *Achillea*, dat gheslacht van Keynvaer dat witten en cley- nen Keynvaer in dat x. Capit. hier voor ghenaeemt es, ghelijck dat daer verclaert es.

¶ Dorlaecke sijns naems:

Dit cruyt heeft synen naem *Achillea* naer de edelē en seer vromen Ridder *Achil-*

les dyens historie ende seften van Ho- merus beschreuen zijn. Die dit cruyt van Chiron Centaurus hem ierst ge- weesen ende gheleert, seer ghebruyckte heeft, ende daer mede *Elephum*, als Apuleius schrijft, seer quade sweerin- ghen hebbende, ghenesen.

¶ Natuere.

Geruwe es seer drooghende van na- tueren, ende tsamen treckende.

¶ Cracht en Werckinghe.

A Geruwe ghesoden ende ghedron- ken stelpt ende gheneest dat roode me- lizoen en alle loop des buyx.

B Geruwe oock in water ghesoden en- de ghedroncken, stelpt alle vloet maer sonderlinge die roode vloet der vrou- wen. Eselue doet zy ooc op die sca- melijcke plaetsen gheleyt, oft als men in water sidi daer sy in ghesoden es.

C Geruwe ghestooten ende op die wō- den gheleyt, stelpt dat bloeyen, bewaert ende bescermt die wondē van alle ver- hittinghen en swellinghen, ende ghe- neest die selue.

¶ Vā Waelwortele. Ca. c.

Waelwortele heeft rouwe hayrachtighe stelen, daer aen wassen langhe rouwe bladeren, den bladeren vā groote Tamme ossenton-

¶ Tfatloen.

Symphytum magnum.

Waelwortele.

ghe

cxxvij. Van Waelwortele. Cap. cij.

ghe volnaer ghelijck, maer meerder en bruynder. Die bloemen zijn ront en hol, gheslijck cleyne seelkens, van coluere meest wit, somtijts oock roodachtich. Die wortel es van buyten swert, van binnen wit, ende int aentasten lijmachtich ende slibberachtich.

¶ Plaetse.

Waelwortel wast by den canten van den grachten ende in vochtighe plaetsen.

¶ Tijt.

Sy bloeyet in Braeckmaent ende in Honymaent.

¶ Naem.

Dit cruyt heet in Griecx *συμφυτον και συμφυτον μεγα*. In Latijn *Symphytū magnum* en *Solidago*. In die Apoteken *Consolida maior*. In Hocheduytsch *Walmurtz*, *Schmerz wurtz*, *Schwarz wurtz*, *Schantz wurtz*, *Beinwellen*. In Neerduytsch *Waelwortel*. In Franchois *Consyre*. *ou grande consoude*

¶ Natuere.

Waelwortel es werm, ende drooch van natueren tot in den tweeden graet.

¶ Tracht en Werckinghe.

Die wortel van Waelwortele ghestooten es goet tsegghen dat bloet spouwen en alle A inwendighe quetsueren ghedroncken, ende gheneest die ghesuertheyt.

Die selue wortele ghestooten heylt ende gheneest alle versche wonden ghelijck een B plaester daer op ghelent, ende es zoo seer heylsaem dat zy met eenen huspot oft andere stucken van vleesch ghesoden, die stucken al tsamen aen een doet wassen.

Die wortel van Waelwortel, ghesoden ende ghedroncken doet die fluymen van der C borsten ruymen, ende gheneest die ghequetstheyt van der longhene. Eselue doet sy oock met sucker, syrope oft huenich vermenght, ende dicwils in den mont ghenomen ende gheleckt.

Die wortel van dese Waelwortele met den bladeren van Cruyseruyt zijn goet D ghelent op alle heete sweeringhen, sonderlinghe op die heete sweeringhen des fons daments.

Die selue wortel es oock seer goet ghestooten ende op die ghesuertheyt ghelent. E

¶ Eynde des ierste Boecx.

(.:)

(.:)

(.:)

Dat tweede deel des Cruydeboecks

Van der bloemen / welriekende cruyden /
saden / ende dier ghelijcken / ondersceet /
fatsoen, namen ende werkinghe.

Duer Doctoer Rembert Dodoens.

Van Violetten. Cap. i.

¶ Tgheslacht oft ondersceet:

Violetten zijn tweederleye van gheslachte, Sam ende Wildt. Die Samme zijn
schoon bruyn peersch van coluere ende vā ruecke seer liefelijck. Die Wilde zijn
sonder rueck ende bleek.

¶ Fatsoen.

Viola nigra. Violetten.

Er Samme welriekende Bio-
lette cruyt, cruypt lanx der aer-
den ghelijck. Erdtbesien cruyt
tot veel plaetsen daer aen ha-
kende, ende heeft rondachtighe
bruyn gruene bladeren dē bladerē van Beyl
ghelijck maer minder, ronder, ende teerder
tusschen de welke voortcomen schoone lief-
elijke bruyn peersche Violetten, elck bloe-
ken op een besonder cleyn dun teer steelken
wassende, ende in vijf bladerkens gesneden,
van den welken dat middelste ende onderste
met geel in d'middel besprenght es. Naer des-
se bloemkens wassen daer ronde bollekens
oft huyfken, vol saets, die als zy rijp zijn in
drien onsluytē. Die wortel es teer ende vee-
selachtich.

Van desen welriekende Biolette wordt
een ander gheslacht in sommighe hoven ge-
uonden, dat bloemkens van veele bladeren
ende seer dobbel voortbringht. Item noch
een derde dyens bloemkens heel sneewit zijn dat seer selden ghevonden wordt, anders
den schoonen peerschen Violetten van bladeren, wasse, ende in alle manieren gelijk.

2 Dat Wildt gheslacht es den Sammen gelijk, maer die bladerē zijn veel minder.
Die bloemen somtijts meerder, veel bleeker, somtijts bynaer wit ende sonder rueck.

¶ Plaetse.

Die Samme welriekende Violetten wassen onder die hagen ende aen die canten
van den coren velden, op goeden vetten grondt, ende worden in die hoven gheplant.
Die wilde sonder rueck wassen op die canten van maghere dorre velden.

¶ Tijt.

Die welriekende Violetten bloeyen in Meerte. Die Wilde oock in die Meerte
ende in Aprill, somtijts oock spader.

¶ Naem.

Die schoone liefelijke Biolette wordt in Griecx gheheeten ῥοζοφυρῶν, in La-
tijn Viola nigra, Viola purpurea. en van Vergilius Vaccinium. In die Apoteken Viola. In
Hoochduytsch blaauw Veiel, of Merizen Biolen. In Franchois Biolette de mars.
Dat cruyt vā den Biolette wordt geheetē in die Apoteken Violaria en Mater violarum.

M Dorfa

¶ Dorlaecke sijn naems:

Violetten als Constantinus die Kenfer schrijft, hebben hueren naem in Griec Ion, naer die Jongfrouw Io, die welcke Jupiter bevrucht hebbende verandert heeft in een coe, om dat Juno zijn huysvrouwe niet ghewaer worden en soude dat hy huer beminde, tot wyens eere ende voetsel dat eerdrick duer tgebot van Jupiter, die Violetten voort ghebracht heeft, die Jupiter naer de naem van zijn beminde Io, in Griec Ion ghenampyt heeft, daer naer zy oock in Latijn als sommighe schrijuen Viola quasi vitula ende Vaccinia heeten. Nicander schrijft dat den naem Ion den Violetten ghegeuen es naer die Nymphen van Jonien, die alder ierst Jupiter die Violetten ghegeuen ende ghetoont hebben.

¶ Natuere.

Violetten zijn cout in den iersten graedt, ende vochtich tot in den tweeden.

¶ Cracht en Werckinghe.

Violetten in water ghesoden ende ghedroncken, zijn goet tseghen die heete cortsen ende tseghen alle verhittinghen van der leuere ende van alle inwendighe leden, ende iaghen af duer den camerganck die heete geel cholerijcke vochticheden. Eselue doen oock, dat sap, syrope ende conserue van Violetten.

Syrope van Violetten, es goet tseghen verhitte longhene ende borste, ende es goet in dat Pleuresis en tseghen den hoest ghebruyckt, ende tseghen die cortse sonderlinge van den kinderen.

Die selue Syrope gheneeft alle verhittinghen ende rouwscheden van der keelen alsmense dicwils in den mont neempt. Eselue doen oock dat suycker, conserue ende tsap van Violetten.

Egeel dat middel in die bloemkens wast, in water gesoden es goet tseghen die squinantie ende ghezwel van der keele daer mede ghegorgelt, en tseghen die vallende sieckte van den ionghen kinderen ghedroncken.

Violetten ghestooten ende alleen oft met olie vermenght op thoost ghelent leschen ende nemen af, die hitte ende versueten die pijn des hoofts, ende verwecke tot slapen, ende maken die hersenen vochtich, en midts dyen zijn sy goet tseghen die verdroginge van den hersenen, melancolie, swaericheyt ende diepe ghepeysen.

Violetten ghestooten ende met meel van gersten mout ghemenght, zijn goet gelent op alle heete ghezwellen ende apostumatien, ende ghenesen die verhittinge ende pijn der ooghen, ende die heete sweeringhen ende swellinghen, ende dat wtgaen des eers derms.

Esact van Violetten met wijn oft water ghedroncken es goet tseghen die steek van den Scorpioenen.

Erunt van den Violetten es goet ghebruyckt tseghen die heete cortsen, ende verhittinghen van der leuere, ende verweckt tot camerganck.

Die wilde Violetten zijn den weltrieckende van crachten wat ghelijck maer veel onstercker, ende daer om oock in der medecynen niet oorboorlijck.

Van Penseen. Cap. ij.

Penseen hebben drycantighe teere steelkens met veele ledelkens, daer aen wassen swertgruene rontsomme ghekerfde bladerkens, en tusschen dyen van den steelkens voortcomende cleyne bloote steelkens, draghende schoone bloemkens, in vijf bladerkens ghelijck die Violetten ghedeylt, van coeluere elck bloemken dryerlene, ende meest aen die opperste bladeren bruyn violet peersch, aen dandere blauw oft geelachtich met swerte streepkens ouertoghen, ende in dmiddel geel ende hazachtich, naer die welke wassen ronde bollekens, daer geel saet in besloten leyt.

¶ Plaetse.

Dese bloemen wassen in die houen, ende worden op veele coren velden tusschen die stoppelen gheuonden.

VāPenseen. Ca. iij. cxxv.

Tijt.

Sy beghinnen te bloeyen corts naer die Violetten ende bloeyen voort alle den zomer duer.

Naem

Dese bloeme wordt in Griecx gheheeten $\phi\lambda\acute{o}\varsigma \kappa\alpha\iota \phi\lambda\acute{o}\gamma\iota\omicron\varsigma$. In Latijn Viola flammea, Flamma, nu ter tijt, Herba Trinitatis, lacea, en Herba clauellata. In Hoochduitsch Freysam, Freyschamkraut, Drensfeltigkent blumē. In Neerduitsch, Drenvuldichent bloemen, en Penseen. In Franchois Pensees,

Natuere.

Penseen zijn van natueren drooghe ende middelmatig in coude ende wermte.

Cracht en Werckinghe.

A Dese bloemen ghesoden ende ghedroncken ghenesen dat Freyssem en die besieckthent van den ionghen kinderen, ende daer naer wordt dit cruyt Freysam in Hoochduitsch gheheeten.

B Die selue bloemen met den cruyden ghesoden ende ghedroncken, suyueren ende purgeren die longhene ende die borst, ende zijn goet tsegen die cortsen ende verhitthent van binnen.

Van Steen Vilieren. Ca. iij.

Steen Vilieren es een boomachtich ghewas winter ende zomer duerende, zijn stēle zijn houtachtich ende hert met veel aenwassende zyde taelkens, daer aen wassen langhe smalle gruene bladerkens. Die bloemkens wassen op dopperste van den stelen, ende zijn schoon geel van couleur, vā ruecke lieffelijck, ende elck besonder bloemken es in vier bladerkens ghesneden. Ende als dese bloemkens vergaen, zoo volghen daer langhe hauwkens naer, daer in breet geel saet wast.

Plaetse.

Steen Vilieren wassen op oude mueren ende daken, ende worden in die hoven ghesplant.

Tijt.

Steen Vilieren bloeyen in Aprill ende in Meye.

Naem.

Steen Vilieren zijn een gheslachte van Violetten, genaempt in Griecx $\lambda\epsilon\upsilon\kappa\omicron\iota\alpha$ die in Latijn gheheeten wordē Leucoia Lutea, ende van Serapio ende in die Apoteken Keyri Van Plinius (die dese van Viola alba dat es Leucoion seydt) Viola lutea. In Hoochduitsch

M ij duytsch

Tfatsoen.

Viola flammea.

Penseen.

Tfatsoen.

Viola lutea. Steen Viliere.

duytsch geel Violaten. Hier te lande geel Vilieren, ende Steen Vilieren. In Frans
chois Girofflee iaulne.

¶ Natuere.

Steen Vilieren zijn werm ende drooghe van natueren en subtiel van substantien.

¶ Cracht en Werckinghe.

Steen Vilieren ghedroocht ende in water ghesoden, lossen die vrine, ende bringhen A
den vrouwen huer natuerlijke cranchheit, ende ghenesen die verherde apostumatien
van der moedere, als men daer in, in een bat oft sweetcuype sidt, oft daer mede stooft.

Die selue bloemen met olie ende was ghelijck een plaester vermenght, ghenesen die B
clouen van den eersderm, ende van dat fundament, ende heylen die oude sweeringen.

Steen Vilieren met huenich vermenght ghenesen die oude ende quade sweerin E
ghen ende vlceraatien des monts.

Esact van Steen Vilieren een half loot swaer met wijn ghedroncken, doet den D
vrouwen huer natuerlijke cranchheit comen, ende iaecht af die secondine, ende die
doodde vruchten. Eselue doet oock het saet met een pessus in die moeder gheset.

Esap van Vilieren in die ooghen gedruypt, verteert, verdriift ende neemt af alle F
vlecken, plecken, ende donckerheit van den ooghen.

Die wortelen met eek dat es azijn, ghestooten, gheneest die verherde milten daer J
op gheleyt.

Van Vilieren. Cap. iij.

¶ Tgheslacht.

An desen Vilieren vindmen twee gheslachten, een datmē Stock Vilie
ren nuempt, dat groot es, ende zoomer ende winter mach ouer ghehouden
worden, ende een ander dat cleyn es, dat heete Vilieren gheheeten wordt,
dat alle jaer van nieuws ghesayet moet worden ende op iselue jaer zijn
bloemen voortbringht.

¶ Ende dese gheslachten van Vilieren,
zijn den steen Vilieren niet seer onge
lyck, maer huer bladeren zijn witter
ende veel saechter.

¶ Tfatsoen.

Leucoion.

Vilieren.

1 Die Stock Vilieren hebben herde rech
te stelen twee oft drye voeten hooch m; aen
wassende veele zyde taerkes, daer aen was
sen langhe smalle, ende gelijck Wollecrunt,
saechte bladerkens, grooter, langher, ende
breeder, dan die bladeren van geel Steen
Vilieren. Die bloemen zijn suet rieckende,
den Steen Vilieren van ruecke ende fats
soene ghelijck, maer wat meerder, van co
luer som wit, som aschveruwich, som lijf
veruwich, som root, som peersch naer die
welcke langhe hauwkens volghen, daer in
breet saet leyt.

2 Die cleynne heete Vilieren zijn den groo
ten Stock vilieren, van stelē, witten saech
ten ende wollachtighen bladerkes, van wel
rieckende bloemen veelderhande van colue
re, van hauwen ende sade ghelijck, alleen in
alder manieren minder, niet ouer eenē voet
hooch wassende, ende niet duerende maer
jaerlijck vergaende.

¶ Plaetse.

Weyde dese gheslachten van Vilieren
wor

Van Vilieren. Cap. iij.

worden hier te lande in die hoven ghesayet ende gheplant.

¶ Tijt.

Die Stock vilieren bloeyen in Meerte ende in Aprill een jaer naer dat zy gesaeyet zijn. Die cleyne heete Vilieren bloeyen in Hoymaent ende Doghstmaent, op tselue jaer dat zy ghesaeyet zijn.

¶ Naem.

Dese Vilieren ende sonderlinghe die stock Vilieren worden gheheeten in Griecx *λινκόια*, in Latijn *Violæ albæ*, ende hebben dyen naem om dat die bladeren wit zijn, niet om die bloemen want die zijn van veelderhande coluere als voorsynt es, nu ter tijt worden dese Vilieren van sommighen geheete *Violæ Matronales*, Dat es Jonefrouwen Vilieren, maer desen naem hoort meer den anderen Vilieren toe, daer af wy int naeste cap. schrijuen selen, oft eest datmen dese Vilieren met dyen naem oock noemen wilt, zoo dient desen naem alderbest den cleynen heeten Vilieren.

¶ Natuere.

Dese Vilieren zijn werm, ende wat verdrooghende, den steen Vilieren van natueren wat ghelijck.

¶ Cracht en Werckinghe.

Die bloemen van Vilieren in water ghesoden ende ghedroncken, zijn goet den gesaden die hueren adem niet wel en kunnen verhalen ende die hoesten.

Dese Vilieren doen oock den vrouwen huer natuerlijke sieckte comen, lossen die urine ende doen sweeten, als men in dwater in een bat oft sweetcuype sidi daer sy in ghesoden zijn.

In somma dese Vilieren zijn den Steen vilieren van natueren ghelijck, maer niet zoo crachtich ende daer om en behooren zy oock in der medecynen niet ghebruyckt te wordene, dan in ghebreke van den Steen vilieren, die in alder manieren beeter ende bequamer zijn.

¶ Tfatloen.

Violæ Matronales. Mastbloemen.

Van Mastblomen. Cap. v.

Mastbloemen hebbē groote bree-
de swertgruene bladeren ront
somme wat ghekerft, tusschen
den welken die stelen voortco-
men, met ghelijcken bladeren
beset, die huer in veel tacrkens verdenlende
op dopperste voortbringhen schoone welrie-
kende bloemkens, de Vilieren, van fatsoene
ghelijck van coluere som en meest sneewit,
som lijfveruwich, som roodachtich, naer die
welcke langhe ronde hauwkens volghen
daer tsaet in leyt. ¶ Plaetse.

Mastbloemen wordē hier te lande meest
in alle hoven gheuonden.

¶ Tijt.

Dese bloemen bloeyen in Meye, ende dies
wils alle den zoomer duer.

¶ Naem.

Dese bloemen worden nu ter tijt in La-
tijn gheheeten *Violæ Matronales*. In Hooch-
duytisch Winter violen, ende daer naer van
sommighen *Violæ hyemales*. In Neerduytisch
Mastbloemen, ende naer den Latijnschen
naem Jonefrouwen vilieren.

M iij Nas

136
cxvviij. Van Penninck bloemen. Cap. vij.

¶ Natuere / cracht en werckinghe.

Dese Mastbloemen en worden in der medecynen niet ghebruyckt, ende daer om es A
huer natuere, cracht ende werckinghe noch ter tijt onbekent.

Van Penninck bloemen. Cap. vij.

¶ Tfatsoen,

Viola latifolia, Thlaspi Crateuz.
Penninck bloemen.

Penninckbloemen hebben her-
de ronde stelen m̄ veel aenwas-
sende zyde tackens, daer aen
wassen groote breede swertgrue-
ne bladeren, rontsom ghekerft,
den bladeren van Haselaer niet seer onge-
lijck. Die bloemen zijn den Mastbloemen
ghelijck van coluere bleeck peersch, ende als
die verdweenen zijn, zoo comen daer witte
dunne rondachtighe hauwkens voort, die
seer breedt worden, van grootte, eenen groo-
ten silueren penninck ghelijck, ende daer in
lent dat saet, dat bruyt es, gelijk een maen-
ken ghesatsoeneert, ende duer die dunne
vellekens van den hauwkens sientlijck es.
Die wortel es veeselachtich ghelijck aen
andere Bilieren.

¶ Plaetse.

Dese bloemē worden hier te lande in die
houen ghesayet.

¶ Tjt.

Penninckbloemen bloeyē in Aprill en in
Meye, een jaer naer dat sy ghesayet zijn.

¶ Naem.

Aenghesien dat dese bloemen den Bilie-
ren zijn ghelijckende zoo wordden zy nu ter
tijt onder tgheslacht van den Bilieren ge-
stelt, ende int Latijn ghenaeamt *Viola latifolia*, van sommighen *Viola peregrina*, want
onder den naem van Ion ende int Latijn *Viola* worden meest alle bloemkens begrepen
die ghelijckenisse met den Bilieren hebben. Die cruytlietshabbers ende sommige Apo-
tekens heeten dese bloemen met eenen vrembden naem Bolbonack. In duytsch worden
zy Penninckbloemen ende Paeschbloemen gheheeten. By den ouders es dit cruyt
ghehouden gheweest voor een gheslacht van *Thlaspi* ende sonderlinghe voor tghene
dat van *Crateuas* bescreuen es gheweest dwelck van sommighen *Sinapi Perficum* en-
de van *Dioscorides Thlaspi Crateuz* ghenaeamt es.

¶ Natuere ende cracht.

Esact van desen cruyde es seerp ende bytende op die tonghe heet ende drooch van A
natueren, ende daer om van crachten den anderen *Thlaspi* ghelijck.

Van Ginoffelen. Cap. vij.

¶ Tgheslacht.

Onder den naem van Ginoffelen wordē nu ter tijt veelderhande bloemen
verstaen, die in drie oft vier gheslachten verdenlt sijn. Dat ierste geslacht
wordt gheheeten Ginoffelen, ende es vā coluere veelderley. Tweede heet
men Keykens. Ederde Plumkens. Daer by oock wel ghestelt ende ghe-
reken, als een vierde gheslacht, moghen worden die wilde Crayebloem-
kens den Plumkens ghelijckende.

Ginof

¶ Tfatsoen.

Vetonica altilis. Ginoffelen.

Vetonica. Keykens.

- 1 **G**inoffelen heb-
ben lāge smals-
le bladerkēs, den bla-
derē van Looc schier
ghelijck, hueren steel
es ront onderhaluen
voet lanck met ledes-
kens oft knoopkens,
elck ledt m̄ twee bla-
derkens beset. Die
bloemen wassen opt
dopperste vā den ste-
len wt langhe ronde
effene huyškēs, daer
die bladerkens van
den bloemen bouen
ouer ghewelft sijn.
Ende sijn van colue-
re som wit, som lijf-
veruwich, som licht
root, som brunn root,
som ghesckiert oft
gespickelt, van rues-
ke den Ginoffel na-
ghelen wat ghelijck.
Ende als dese bloe-
kens vergaen en ver-
welckert sijn, zo was-
sen in die ronde huyf-
kens langhe scerpe
hauwkens oft bollekens daer in swert saet besloten leyt.
- 2 Die Keykens sijn den Ginoffelen wat ghelijck, huer bladerkens sijn smal, huer
steelkens gheknoopt. Die bloemkens den Ginoffel bloemen van fatsoene ghelijck
maer veel minder, van coluere meest root, somtijts met cleyne stipkens bespranet, ende
wassen op dopperste van den stelen een oft twee by een, ende oock aen sommighe van
dese gheslachte neghen oft thien tsamen in een ghedronghen een bondelken van bloe-
men ghelijckende.
- 3 Die Pluymkens zijn den Ginoffelen van bladeren stelen ende bloemkens ghelijck
maer veel minder. Huer bladeren zijn lanck en smal, den Gras schier ghelijck, die
steelkens zijn dun ende gheknoopt, ende daer op wassen weltrieckende bloemkens den
Ginoffelen ghelijck, elck bloemkē d̄ enkel es van vijf oft ses bladerkēs die diep duer-
smeden ghelijck Pluymkens oft vederkens zijn, van coluere wit oft lijfveruwich, naer
die welke ghelijck aen die Ginoffelen in die ronde huyfshens, scerpe bollekens wassen
daer in tsaet leyt.
- 4 Die Crayebloemkens zijn den Pluymkens wat gelijk, zy hebben oock gheknoop-
te steelkens ende smalle bladerkens, maer die breeder, corter ende veel witter grūe zijn
dan die bladeren van Ginoffelen oft Pluymkēs. Die bloemē zijn meest root, som ooc
wit, ende diep ghesneden den Pluymkens seer ghelijck, maer sonder ruck. Naer die
bloemen wasset saet in die langhe huyfshens ghelijck die Pluymkens.

¶ Plaetse.

Die Ginoffelen, Keykens ende Pluymkens worden hier te lande in die hoven ghes-
plant. Die Crayebloemkens wassen al om van selfs in die beempden ende op vochtis-
ghe grasachtighe plaetsen.

¶ Tijt.

Alle dese bloemē bloeyē vā in Meye meest alle dē zomer duer, tot in Herfstmaet.

¶ Naem.

Dese bloemen worden in Griecx Βερτονικά, ende in Latijn Vetonica gheheeten, van Plinius als sommighe gheleerde meynen Cantabrica.

1 Dat ierste gheslacht heet nu ter tijt Vetonica altilis ende Vetonica Coronaria, ende van sommighen Ocellus ende Barbarica. In Hoochduytisch Grasblumen, Negelblumē ende Negelin. Hier te lande Ginoffelen. In Franchois Deilletz.

2 Tweede gheslacht es die rechte Vetonica, die sommighe nu ter tijt nomen Herbam Tunicam. In Hoochduytisch Dondernegelin, Feldnegelin, Heydenblumlin, Blutszropffle. Hier te lande Keykens. In Franchois des Armoiries.

3 Derde gheslacht es oock een gheslacht van Vetonica, ende mach wel Vetonica altilis, oft Vetonica Coronaria minor gheheeten worden. In Hoochduytisch wordet gheheeten Mutwille ende van sommighen Hochmunt ende daer naer in Latijn Superba. Hier te lande Pluymkens ende cleyn Ginoffelkens.

4 Vierde es een wilt gheslacht van Vetonica, ende daer om eest Vetonica sylvestris ghe-naempt. In Hoochduytisch heetet Gauchblum. Hier te lande Crayebloemkens, ende Coeckcoeckbloemkens.

¶ Natuere.

Meest alle dese gheslachten vā desen bloemen, met hueren bladeren ende wortelen, zijn middelmatig van natueren tot wermte ende droochte treckende.

¶ Cracht en Werckinghe.

1 Conserue van den bloemen van Ginoffelen met sucker gemaeckt sterckt dz herte A ende es goet ghebruyckt in die heete cortsen ende tseghen die pestilentie.

Die

Van die bloemen vā Cōstantinopolen. Cap. viij. cxiij.

Die wortel van den Keykens ende die bloemen in water oft wijn gesoden, doe waer ter maken ende breken den steen.

Die selue wortel ghepoedert ende met wijn inghenomen es doech tsegen die pestilenstie, ende tseghen alle fenijn, ende tseghen die beten ende steken van den fenijnmighen ghedierten seer goet.

Cruyt ghestooten op die wonden gheleyt treckt die doornen, distelen ende ghebrosken beenderen wt, ende gheneeft die wonden.

Es selue cruyt gheneeft voer die pijn ende weedom des hoofts, alst versch ghestooten ende daer op gheleyt wordt, oft in water ghesoden ende daer mede thoofst gewasschen.

Der ander twee cracht es noch ter tijt onbekent.

Van die bloemen van Constantinopolen. Cap. viij.

De bloemen diemen heet bloemen van Constantinopelen, hebbē twee, drie, oft vier, rechte langhe geknoopte, holer stelen, daer aen wassen, langachtighe breedachtighe, doncker gruene bladeren. Die bloemen wassen op dopperste van den stelen, veel tsamen by een ghedrongen, den bloemen van den Keykens van fatsoene schier ghelijck maer wat meerdere, van coluere Araengie root, schier ghelijck die scellen van den Araengie appelen. Ende zy zijn schoon en liefelijck in die oogen, maer en hebben gheen sonderlinghen rueck. Ende die bladeren en sonderlinghe die stelen van desen cruyde, zijn een luttel hantachtich. Die wortel es wit in veel langhe dunne tacykens verdeylt, van smaeke wat seerpachtich.

¶ Plaetse.

Dese bloemen worden hier te lande in der cruytliefhebbers hoven gheplant.

¶ Tijt.

Dese bloemkens bloeyē van in dmidde van den zoomer tot schier in den wintere.

¶ Naem.

Dese schoone liefelijcke bloeme, worde van den cruytliefhebbers Flos Constantinopolitanus dat es bloeme van Constantinopolen ghenaemt. Ende wordt van sommighen voor Rosa Græca Plinij ghehouden, daert seer luttel ghelijckenisse mede heeft. Van sommighen anderen wordt dit cruyt Saponaria ghenaemt die selue voor een Struthion houwende zijn, dwelck in Griecy στρούθιον. In Latijn Herba Lanaria, ende van sommigen Herba fullonum geheetē wordt. Daert meer ghelijckenisse mede heeft, dan met die Rosa Græca, want waert sake dat het dorenachtich oft distelachtich waere, sonderlinghe als die dauwdistel in Latijn Sonchus, daer Theophrastus dat Struthion by reket ende stelt, het soude sonder twijfel voor dat oprecht Struthion ghehouden moghen worden, want van crachten ghelijcket hem seere, ende zijn bloemen zijn schoon liefelijck en sonder rueck als Theophrastus van Struthion schrijft.

¶ Natuere.

Die

¶ Fatsoen.

Flos Constantinopolitanus. Bloem van Constantinopel.

cylij. Van Christus ooghen. Cap. iv.

Die wortel van desen crunde es heet ende drooghe van natueren als den smaeck merckelijcken tuycht ende bewijst.

¶ Cracht en Werckinghe.

Est sake dat dit crunt dat Struthion es, zoo doet die wortel water maken, en met x wortelen van cappers ghedroncken breekt den steen. Sy reynicht ende suyuert die nieren, ende die blase, zy opent die verstopthent van der leuere ende van der milten, zy suyuert die borste, doet seeyen die taye fluymen, verweckt die natuerlijke cranchent van den vrouwen, iaecht af die secondine ende doode vruchten. Ende es goet tot die geelsucht ende verouderde hoest, hooftsweer ende tantsweer. Ende heeft nooch veel andere crachten ende duechden die van Struthion ghescreuen worden.

Van Christus ooghen. Cap. iv.

Christus ooghen hebben ronde wols lachtighe gheknoeyte stelen, daer aen wt elck let wassen twee langhe saechte wollachtighe bladeren. Den bladeren van Wollebladeren ghes lijk, maer veel minder ende smalter. Die bloes men wassen op dopperste van de stiel wt langh achtighe gheribde huykens, ende sijn van co luere som schoon root, som wit van fatsoene die enkel sijn in vijf oft ses bladerkens ghesneden met seerpe puntkens die in dmiddel van der bloe men vergaren. Ende als dese bloemen vergaen zoo wast in die huykens ee ront lanck bolleken daer in dat saet leyt dat bruyn es. Die wortel es lanck en dun.

¶ Plaetse.

Dese bloemen worden hier te lande in die ho uen gheplant.

¶ Tijt.

Sy bloeyen in Braeckmaent Hoymaent en de Doghstmaent.

¶ Naem.

Dit gheslacht van bloemen wordt gheheeten in Griecx *λυχνίς στεφανωματική*. In Latijn *Lychnis coronaria*, ende *Lychnis sativa*, van sommighen *Athanatos* en *Acylonium*. In Hoochduytisch *Margentroszlin*, ende *Marienrosen*, ende daer naer nu ter tijt oock in Latijn *Rosa Mariana*. Hier te lande worden zy meest Christus ooghen ghenaeemt.

¶ Natuere.

Dese bloemen sijn van natueren werm ende drooghe.

¶ Cracht en Werckinghe.

Es aet met den bloemen, oft elck alleen met wijn ghedroncken, es goet eseghen die x beet vanden Scorpioenen.

¶ Tfatsoen.

Lychnis sativa. Christus ooghen.

Van Tenettekens. Cap. v.

¶ Tgheslacht.

Dese bloemen sijn tweederleye van gheslachte, wit ende root. Die witte sijn groos ter ende meerder van wasse, die roode corter ende minder.

Tfatsoen

¶ Tfatloen.

Lychnis sylvestris alba.
Witte Zennetkens.

Lychnis sylvestris purpurea.
Roode Zennetkens.

Witte Zennetkens hebben rouwe haren
achtighen witte stelen, en witte haren
achtighe saechte bladeren, den Christus ooghen
seer gelijck, maer van stels dunder
ende smalder van bladeren ende niet soo wit. Die

bloemen comen wt een ront harenachtich hunsken voort, dat meerder es dan aen die
Christus ooghen, ende zijn van fatsoene den Christus ooghen ghelijck, maer meer
ghesneden ende sonder scerpe puntkens in dmiddel, ende als die bloemen vergaen
zijn, zoo comen daer ronde bollekens voort daer in dat saet leyt. Die wortel es somtijts
onderhaluen voet lanck ende vinghers dick.

2 Die Roode Zennetkens zijn in alle manieren den Witten gelijck, maer en wassen
duergaens niet zo hooch, ende huer wortel en es niet lanck maer meest cort ende sasel-
achtich. Die bloemen zijn root den anderen ghelijck.

¶ Plaetse.

Dese bloemen wassen op onghelboude plaetsen aen die canten van den velden ende
by den weggen, zy worden oock in die hoven gheplant, ende worden somtijts door veel
verplantens heel dobbel van bloemen.

¶ Tijt.

Sy bloeyen meest van in Meye alle den zoomer duer.

¶ Naem.

Zennetkens heeten in Griecx λυχνίς ἀγρία. In Latijn Lychnis sylvestris, van sommis-
ghen Tragonaton Hieracopodium, oft Lampada, ende nu ter tijt Saponaria, hoe wel nochtan
dattet die rechte Saponaria niet en is. In Hoochduytsch Eydwienck, wilde Marenrosz-
lin en tot sommighe plaetsen Widerstosz. Hier te lande Zennetkens.

¶ Natuere.

Dese bloemen met hueren crunde zijn den voorghescreuen Christus ooghen van
natueren seer ghelijck.

¶ Cracht en werckinghe.

Esact,

144
cyluij. Van Negelbloemen. Cap. vij.

Esact, bloemen ende het heel cruyt van dē Zennetekens, zijn goet iseghen die beet A van den Scorpionen, ende zijn zoo crachtich daer teghen dat het cruyt alleen den Scorpionen voorgheworpen huer maehteloos maecht.

Eselue saet een half loot swaer inghenomen iaecht af met den camerganck die B heete geele cholerijcke vochticheden.

Van Negelbloemen. Cap. vij.

Negelbloemen hebben rechte dunne hanzachtighe stelen daer aen wassen langhe smalle hanzachtige ende aschveruwighe bladeren. Die bloemen zijn bruyn root in vijf bladerkens ghesneden den Zennetekens niet seer onghelijck, naer die welke een bolleken wast daer in swert saet leyt.

Plaetse.

Dese bloemen wassen op die coeren velden, in die Teruwe Rogghe ende Gherste.

Tijt.

Dese bloemen bloeyen in Meye Braeckmaent ende Doghstmaent.

Naem.

Dese bloemen als Ruellius schrijft heeten in Griecx ανθεμον καὶ ανθεμον φυμαδης, ende in Latijn Anthemon, ende Anthemon foliosum, van sommigen Githago oft Nigellastrum, oft Pleudomelanthium. In Hoochduytsch Raden, Groszradē ende Kornrosz. Hier te lande Coerenroosen ende Negelbloemen. In Franchois Muraye.

Natuere ende Werckinghe.

Cracht natuere ende werckinghe van desen Coerenroosen es noch ter tijt niet bekend om dat zy niet ghebruyckt en worden, dan alleen van sommighen onghelerden die dit cruyt voor Solium oft Nigella nemen, tot groot achterdeel van dē sieckē.

Van Coerenbloemen. Cap. vij.

1 **D**ie Coerenbloemen hebben cantachtige stelen, daer aen wassen smalle seerpe aschveruwighe bladeren die om die canten wat ghescaert zijn en seerpe hoecrkens ghelijck tandekens hebben, op dopperste van den stelen wassen cleyne ronde rouwe ghesceelferde bollebens, daer wt wassen schoone bloemkens van vijf oft ses ghesneden bladerkens, vā coluere meest blauw sonderlinghe die Wilde, som ooc die in die houē wassen, wit aschveruwich oft bruyn root, ende peerschachtich, naer die welke in die gescelferde bollekens lanckachtich saet wast tusschen hanzachtich wolleken besloten.

2 Noch vindtmen in sommighe houe een ander gheslacht van Coerenbloemē dz den voorghescreuen van bloemen gelijk is, ende dit heeft groote breede bladerē, meerder ende grooter dan die Bladeren van Christus oogen, die oock saecht ende wollachtich, ghelijck die bladeren van Wollecruyt zijn. Die bloemen van desen zijn van gescelferde bollekens, ghesneden bloemen ende van sade dē Coerenbloemen als voorsent is gelijk maer veel meeder, en zijn vā coluere blauw in dmidde wat naer troot oft tperschtreckende. Die wortel es groot duerende, ende alle jare van nieuws wtspruytende.

Plaetse.

Die blauw Coerenbloemen wassen op die velden int coeren ende sonderlinghe in den Rogghe

Tafelsoen.
Anthemon. Negelbloemen.

Cyanus.
Corenbloemen.

Cyanus maior.
Groote Corenbloemen.

Kogghe. Die witte persche ende die groote Corenbloemen worden in die hoven ghesayet ende gheplant.

¶ Tijt.

Dese bloemen bloeyen van in Mey tot in Doghstmaent.

¶ Naem.

1 Die ghemeyne Corenbloemen, worden van Plinius in Latijn Flos Cyanus gheheeten, van sommigen nu ter tijt Baptisecula oft Blaptisecula. In Hoochduytsch Cornblumen. Hier te lande Corenbloemen ende Koghbloemen. In Franchois Blaueole, Bluet, Bleuets ou Aubfoin.

2 Dat ander gheslacht wordt Cyanus maior ghenaempt, ende van sommighen geleerde voor iderde gheslacht van Verbascum ghehouden, ende daer om Thryallis ende Lychnitis gheheeten. In Hoochduytsch worden zy waldt. Cornblumē, ende hier te lande de groote Corenbloemen gheheeten.

¶ Natuere.

Die Corenbloemen zijn van natueren cout ende drooghe.

¶ Cracht en Werckinghe.

Die ghemeyne Corenbloemen ghestooten zijn goet gheleyt op verhitte roode loo. Apende ooghen, ende op die heete ghezwillen ontrent den ooghen.

Dwater van Corenbloemen ghedestilleert gheneest oock die roodicheyt pijnē ende Bweedom der ooghen, alst dicwils daer inne ghedruppt wordt, ende die ooghen daer mede ghewasschen.

Goutbloemen hebben dry oft vier stelen onderhaluē voet hooch wassende, met lange breedachtige witgruene bladeren becleet, daer op wassen schoone geele wat sterckachtich rieckende bloemen die huer tsegen den onderganck van der sonnen sluyten, ende wederom tsmorghens met den opganck van der sonnen openen. Ende elck besonder bloemken heeft in dmiddel een geele oft bruyne cruyne, daer rontsomme veel geele bladerkens om geset zijn. Ende als dese bloemen vergaen zijn, zoo wassen op die knoppekens daer die bloemen af gheresen zijn, grootachtige ronde knoppen van veel vergaerde langhe cromme saden, die tsamen in een wassende een bolleken gheslijcken. Ende elck besonder saet is omgecromt ghelijckende eenen haluen ringhesken. Die wortel es wit ende veeselachtich.

¶ Plaetse.

Dese bloemen wassen al om in die hoven daer zy ghesaet zijn, ende comen alle jare van huer gheresen saet voort.

¶ Tijt.

En bloeyen van in den Meye alle den zomer duer tot in den winter.

¶ Naem.

Dese bloemen worden nu ter tijt in Latijn gheheeten Calendula, van sommighen Caltha ende Calthula. In Hoochduytsch Ringelsblumen. Hier te lande Goutbloemen. In Franchois Soulcie ou Soulei.

¶ Natuere.

Goutbloemen zijn werm ende drooghe van natueren.

¶ Cracht en Werckinghe.

Die bloemen alleene oft met den cruyde in wijn ghesoden ende ghedroncken doen A den vrouwen huer natuerlijke cranchheit comen.

Die selue bloemen ende dat cruyt ghedroocht ende op gloeyende colen gelynt treckt B die secundine ende doode vruchten sterckelijck af, als den roock daer af comende van onder ontfanghen wordt.

Dwater van desen bloemen ghedistilleert gheneest die roode ooghen alst daer inne C ghedruypt wordt.

Die Conserue van den bloemen gheneest die beuinghe ende cloppinghe aen therte D tsmorghens nuchter inghenomen, zy es voock goet tseghen die pestilentie ende quade lochten ghebruyckt.

Van Peertsbloemen.

Cap. viij.

Pertsbloemen hebben eenen rechten steel ontrent eenen voet hooch wassende met dry oft vier zyde tackkens, daer aen voortcomen lange smalle bladerkens. Bouen op die stelen wassen schoone dicke aren vol van bloemen ende van cleyne diepe ghekerfte bladerkens eenen vossen steert niet seer onghelijck. Ende dese aren beginnen van onder te bloeyen, en bloeyen vā daeren voort allenskens opwaerts, ende eer die bloemen open gaen zoo zijn die cleyne bladerkens ende die knoppekens van den bloemen alsamen vā een seer schoo persch coluer, ende corts daer naer zoo comen die bloemkens voort ende gaen opē en alsdan

147

Van Peertsbloemen. Cap. viij. colvis.

zoo zijn zy van coluere geel met persch vermenght, ende als die bloemen vergaen zijn zoo verliesen die persche bladerkens huer coluer ende worden gruen ende in plaetse van den bloemen comē breede haw-
kens voort, in den welcken ghemeenlyck twee saden besloten ligghen, den Terwen corenen van fatioene niet onghelyck, maer minder ende bruynder. Die wortel es dun ende houtachtich.

Tfatsoen.

Melampyrum Triticum vaccinum.

Peertsbloemen.

Plaetse.

Dese Peertsbloemen wassen in die Teruwe en in die Spelte op goede vette corelanden.

Tijt.

Dese bloemen bloeyen in Braeckmaent, somtijts oock in Hoymaent.

Naem.

Dit cruyt wordt nu ter tijt gheheeten int Latijn Triticū vaccinū aut triticum bouinum. In Hoochduytsch Kuwenissen ende van sommighen braun Fleischblumen. Hier te lande Peertsbloemen. Ende schijnt wel te wesen dat oncruyt dat van Teophrastus Libro octauo Cap. v. ende van Galenus Primo de alimentorum facultatibus, Cap. vltimo ghenampt wordt in Griecx μελάμυρον. In Latijn Melampyrum, dwelck als sy schrijuen, een oncruyt es in die Terwe groeyende, dat alzo ghenaemt wordt om dat het bruynne corenen heeft, der Terwen ghelyck. Maer en es dat Melampyrum niet daer Dioscorides af schrijft, dat oock Myagrion ghenampt wordt.

Natuere.

Peertsbloemen ende sonderlinghe dat saet es werm, sumues ende opdragende van natueren.

Cracht ende hindernisse.

Die corenen van desen Peertsbloemen in spijsse oft dranc inghenomen berueren die hersenen, ende maken hootsweer, ende dronckenscap, maer niet zoo zeer als dat Solium ende anders en is van huerder kracht oft werckinghe niet ondervonden.

Van Riddersporen. Cap. xv.

Tgheslacht.

Riddersporen zijn tweederleye van gheslachte. Sam ende Wildt.

Se Samme Riddersporen hebben eenen ronden rechten steel, met aen-
wassende zyde taerckens met teere seer ghesneden bladerkens becleet, den bladeren van die cleyne Aueroone niet seer onghelyck. Die bloemē wassen lanex die stelen bouen aen dopperste, ende zijn van vijf bladerkens tsamen vergaert den Violetten wat ghelyck, behaluen dat het een bladerke van der bloeme langachtich ende hol es, ende van achter een omgeboghen ende ghecromē steercken heeft, ghelyck die bloemen van Wildt vlas. Ende dese bloemkens zijn van coluere som purpur blauw, som wit, som lijfveruwich, ende als zy vergaen zijn, zoo wassen daer langhe hawkens naer, daer in bruyn saet leyt.

Die wilde Riddersporen zijn den voorghescreuen ghelyck, maer veel minder van stelen ende bladeren ende corter van wasse, die bloemen zijn den voorghescreuen gelijck maer mindere ende en wassen niet zoo veel by een, van coluere schoon blauw peersch den Violetten ghelyck, ende als zy vergaen zoo comen die hawkens voort, daer in saet leyt.

N ij Plaets

¶ Plaetse.

Die Tamme Kiddersporen worden hier te lande, in der cruytlietshabbers hoven gesaet. Die wilde wassen in toren op goede vette velden.

¶ Tijt.

Die Tamme Kiddersporen bloeyen alle den zomer duer. Die Wilde worden in Braeckmaent ende in Hoymaent met bloemen gheuonden.

¶ Naem.

- 1 Die Tamme Kiddersporen heeten in Griecx *Δελφινιον* ende in Latijn *Delphinium*, nu ter tijt van sommighen, *Flos regius*, aut *Flos equestris*, *Calcatrippa*.
- 2 Dat wildt gheslacht, wordt geheeten *Δελφινιον ἕτερον* *Delphinium alterum*, en *Βουκινον* *Bucinum*, nu ter tijt *Consolida regia* aut *regalis*. In Hocheduytsch *Kittersporen*, ende daer naer hier te lande *Kiddersporen*.

¶ Natuere.

Delphinium es middelmatig werm van natueren.

¶ Cracht en werckinghe.

Esact van den Tammen Kiddersporen es seer goet gedroncken tegen die beet van den Scorpioenē, en es zoo crachtich tegen den Scorpioenē dz het cruyt alleen de Scorpioenē voorgeworpen huer heel crachteloos en machteloos maect, alzo dat zy huer niet rueren en kunnen, voor dat dit cruyt van huer ghenomen es.

Esact van den Wilden es den Tammen van werckinghe ghelijck, maer niet zoo crachtich.

Van Akeleyen.

Cap. xvij.

cxliij.

¶ Tfatloen.

Aquilegia.

Akeleye.

Akeleyen hebben groote breede bladeren in twee oft drie diepe sneden, den bladeren van Gouwe ghelijck, maer witter ende niet sterck van rucke, noch oec gheen sap wtgheuende als zy ghequetst worden. Die stelen zijn ront ende effen ontrent twee voete hooch, daer op wassen bloemen vā tweederhande bladerkens vergaert, waer af die eene, cleyn ende smal zijn, ende dandere tusschen den voorghescreuen wassende hol met eē lanck omghecromt steertken ghelijck aen die Riddersporen. Ende dese bloemen zijn som enkel, som dobbel, vā coluere som blauw, som wit, som peersch, som root, som ghespickelt ende ghesckiert blauw ende wit. Ende als dese bloemē vergaen zijn zoo comen daer vier oft vijf scerpe hauwkens voort aen malcanderen wassende, daer in dat saet leyt dat swert es.

¶ Plaetse.

Dese bloemen wordē hier te lande in die houe ghesayet ende gheplant, zy wassen oock in sommighe hooghe bosschen, en aen steenrooten maer niet hier te lande.

¶ Tijt.

Dese bloemen bloeyen meest in Meye ende in Braeckmaent.

¶ Naem.

Dese bloem wordt nu ter tijt in Latijn Aquilegia Aquileia oft Aquilina geheetē, den ouders es zy onbekēt gheweest. In Hoochduytisch Agley en Ageley. Hier te lande Akeleye. In Franchois Ancolye.

¶ Natuere.

Die Akeleyen zijn middelmatig werm ende vochtich.

¶ Cracht en Werckinghe.

Dese bloemen als Ruellius schrijft en hebben in der medecynen gheen ghebruick. A

Van Bocvbaert. Cap. xvij.

Bocvbaert heeft ronde rechte knoopachtighe steelen met lange ende smalle bladeren becleet, den bladeren van Eoock schier ghelijck op dopperste van den stelen wassen schoone gevulde dobbele bloemē van coluere som peersch met gout geele stipkens in d'middel, som geel. Die ismoghens met der sonnen opganck open gaen ende huer tot der sonnen bungghen ende ontrent middach wederom toegaen ende sluyten. Ende als dese bloemen vergaen zoo wast in dat bolleken daer die bloeme wt voortghecomen es lanck saet, dat bouen hantachtich es. Ende als dit saet rijp es, zoo opent hem dat knoppiken ende wordt een ront wolsachtich bolleken gelijck aen Papēcruyt, dat met den winde wech stuyft. Die wortel es wit, vinghers dick, ende suet vā smaecke. Dit heel cruyt met stelē bladeren bloemen, ende wortelen es vol wit saps ghelijck melck dat daer wt coemt alst ghequetst wordt.

¶ Plaetse.

Dit cruyt wast in sommighe beemypde, het wordt oock om die schoonheyt van synen bloemen in die houe gheplant.

¶ Tijt.

N iij

Dese

150
cl. Van Bocxbaert. Ca. vviij.

Dese bloemen bloeyen in Meye ende in
Braeckmaent.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt nu ter tijt gheheeten in La-
tijn Barba hirci, ende voor dat cruyt ghehouwen
dat van den ouders in Griex τραγοπώνον ἡ κόμη,
in Latijn Barbula hirci & Coma ghenempt is. In
Hoochduytsch heetet Boeksbart, Bauchbroot.
Hier te lande Boerbaert ende Josephs bloes-
men. In Franchois Barbe de bouc.

¶ Natuere.

Dit cruyt es middelmatig vochtich ende
warm van natueren.

¶ Cracht en Werckinghe.

- A Die wortel van Boerbaert in water gheso-
den ende gedroncken versuet die pijn eñ ghes-
neest die steectē eñ Apostumatien vā der zyde.
B Die selue wortel es oock seer goet in die spijs-
se ende int sallacet, ghelijck die wortelen van
Naponceelen ghebruickt.

Vā flouweelbloemē. C. vviij.

- 1 **F**louweelbloemen hebbē ronde stes-
len met veele zyde tacxkens, daer
aen wassen langhe breede blades-
ren, den bladeren vā Mascaye wat
ghelijck, maer meerder tusschen

den welken lanx die stelen voortcomen schoo-
ne langhe saechte aren van coluere schoon purpur
root ghelijck schoon cramosijn flouweel, die nē lich-
telijken en verwelkeren noch af en gaen, maer lan-
ghe tijt in huer schoonheyt bewaert moghen wor-
den, sonderlinghe als zy in eenen lauwen houen ge-
droocht worden. In dese aren wast het saet dat cleyn
ende heel swert es.

- 2 Desen bloemen wordt noch een ghelijck geslacht
gheuonden dat neghen oft thien voeten hooch wast,
ende dit is van fatsoene den anderen ghelijck, maer
zijn bladerē zijn veel meerder. Die stelen dicker her-
der ende gheribt. Die aren dicker grooter ende me-
nichfuldigher, maer niet zoo schoon root oft liefelijc-
ken int aensien, noch oock niet gheduerich, maer
volcken huer coluer verliesende, ende in groenicheyt
veranderende als zy af ghepluckt zijn.

¶ Plaetse.

Vende dese gheslachten van bloemen en wassen
hier te lande niet, dan in die houen daer zy ghesaet
worden.

¶ Tijt.

Vende dese gheslachten brenghen huer aren in
Daghstmaet, eñ in Herfstmaet wordt het saet rijp.

¶ Naem.

Dese schoone are wordt van Plinius Libro. xxi.
Cap.

¶ Fatsoen.

Barba
Hirci.

Boer-
baert.

¶ Fatsoen.

Amaranthus purpureus. Flouweelbloem.

Van Madelieuen. Cap. viij.

Cap. viij. Amaranthus gheheeten, ende nu ter tijt van den sommighen Flos Amoris, ende Amaranthus purpureus. In Hoochduitsch Samatblumē Floramor en Dausent schoo. Hier te lande Flouweelbloemen. In Franchois Passevelours. Ende beyde dese cruyden zijn sonder twijfel een gheslacht en maniere van Blitum daer af wy in dat vijffte deel gheschreuen hebben.

¶ Natuere.

Dese bloemen zijn cout en drooghe van natueren.

¶ Cracht en Werckinghe.

Flouweelbloemen in wijn ghesoden ende ghedroncken stoppen den loop des buycx, ende ghenesen dat root melizoen.

Van Madelieuen. Cap. viij.

¶ Tgheslacht.

¶ Madelieuen zijn tweederleye van gheslachte. Groot ende cleyne. Die cleyne zijn oock tweederhande, deen tam ende dander wildt.

¶ Tfatsoen.

1 De groote Madelieuen hebbe gruene langachtighe rontsomme gekerfde bladerkens, ende rontde stelen met ghelijcken bladerkens besleet, somtijts twee voeten hooch wassende, daer op voortcomen schoone bloemkens, die in dmiddel geel zijn ende rontsomme met veel cleyne witte bladerkens beset, den gemeynen Camille bloemen niet seer onghelijck, maer grooter ende sonder rueck. Ende als dese bloemen vergaen, zoo rijsen die witte bladerkens af en dat middelste geel, heft hem op ende dat es saet.

Bellis maior.
Groote Madelieuen.

Bellis minor hortensis.
Tamme Madelieuen.

2 Die cleyne tamme Madelieuen hebben bladeren den voorgescreuen wat ghelijck maer minder en min ghekerft.

Die bloemen wassen van der wortel op corte dunne steelkens van fatsoene den grooten wat ghelijck, behaluen dat dese bloemkens, die bladerkens die rontsomme dmiddelste geel aen die groote staen, zoo dick ende menichfuldich voortbringht, datmen gheen geel oft seer luttel in dmiddelste van desen bloemen en siet. Ende dese bloemkens zijn som wit, som schoon root, som wit ende root ghespickelt die dalder ghemeynste zijn. Ende somtijts wassen rontsomme dese bloemkens veel andere ghelijcke cleyne bloemkens op corte steelkens, van den knoppekens van den bloemkens voortcomende. Die wortel es wit ende vreselachtich.

3 Die cleyne wilde Madelieuen zijn van blades
ren den cleynten tammen ghelijck. Sijn bloem-
kens comen oock van der wortel op corte steel-
kens voort, in d'middel geel met witte bladerkens
rontsomme beset den grooten Madelieuen seer
ghelijck maer minder oock sonder rueck gelijk
alle andere Madelieuen. Die wortel es der wor-
tele van den tammen Madelieuen ghelijck.

¶ Plaetse.

Die groote Madelieuen ende die cleyne wilde
wassen in die beempden ende op vochtighe gras-
achtighe plaetsen. Die Tamme schoone dobbel-
worden in die hoven gheplant.

¶ Tijt.

Die groote Madelieuen bloeyen meest in
Meye. Die cleyne Tamme bloeyen van in Meye
bynaer alle den zomer duer. Die cleyne Wilde
bloeyen seer vroeck in Meerte, somtijts noch vroe-
gher, tot in Aprill oft noch spaeder.

¶ Naem.

Dese bloemen heeten in Latijn van Plinius
Bellis ende Bellius, nu ter tijt Consolida minor en Herba Margarita, van sommigen Primu-
la veris, sonderlinghe die cleyne wilde. In Hoochduytsch Maszlieben, Massuselen, tot
sommighe plaetsen oock Seitloszlin. Hier te lande Madelieuen ende Kersouwen.
In Franchois Marguerites, ou Pasquettes.

¶ Natuere.

Dese bloemen ende cruyt zijn cout ende vogtig van natueren.

¶ Tracht en werckinghe.

Deruyt van den Madelieuen met den bloemen oft alleene, sonderlinge van den
cleynten ende wilden, in water ghesoden, es goet ghedroncken tsegghen die cortsen, ver-
hittinghe van der leuer, en van alle inwendighe leden.

Es elue cruyt in spijse oft met pottagien inghenomen maeckt saechten camergack.

Madelieuen cruyt ghestooten es goet gheleyt op alle heete sweeringhen ende apo-
stumatiën, roode verhitte loopende ooghen.

Madelieuen cruyt op die wonden gheleyt bewaert ende bescermt die van alle ver-
hittinghen, sweeringhen ende apostumatiën.

Van Halscruyt. Cap. vii.

¶ Tgheslacht.

1 D Er cruyden die bloemen ghelijck scellekens oft kloketten dat es cleyne clock-
kens draghen vindmen veelderleue gheslachten, van dē welken dat Halscruyt
een es dat wy nu teghenwoordich voor handen hebben, dz oock tweederleue es. Groot
ende cleyne.

1 **T** Groot Halscruyt heeft viercantighe rouwe hanzachtighe stelen, daer aen
wassen voor scerpe ende rontsomme ghekertelde bladeren den bladeren
van Netelen van fatsoene ghelijck. Die bloemen wassen lanx die stelen,
ghesatsoeneert ghelijck een cleyne clockken oft scelleken, den bloemen van
Raponcelen aensienlijck, maer veel meerder, van binnen rouw en hanz-
achtich, van coluere som wit, som blauw, som lijfveruwich. Ende dese bloemkens be-
ghinnen van aen dopperste van den steel te bloeyene, ende bloeyen van daeren voort
nederwaerts. Als dese bloemen vergaen zoo comen daer langhe hoofdekens voort
ghelijck aen den Raponcelen daer cleyne grauwe sadeken in leyt. Die wortel es wit en
de duer een ghevlochten.

clij.

Van Halscruyt. Cap. xv.

¶ Tfatsoen.

Trachelium maius.
Groot Halscruyt.Trachelium minus.
Cleyne Halscruyt.

Brouwen spiegel.

2 Dat cleyne Halscruyt es dē grooten van stelen ghelijck, maer en wast niet zoo hooghe. Zijn bladeren zijn langachtich, minder, witter,

ende niet zoo seer ghekerft als die bladeren van den grooten, den bladeren van Sazie volnaer ghelijck. Die Cloeykens zijn violetveruwich peersch, ende staen aen doperste veel vaster in een ghedronghen dan aen t'groot Halscruyt. Die wortel es dun ende heeft veele veeselinghen.

3 By dese Halscruyden soudemen oock wel moghen stellen. Die liefelijcke bloemkens, diemen hier te lande Brouwen spiegel nuempt, aenghesien dat zy met den bloemen van den Halscruyden wat ghelijckenisse hebben. Ende dit cruyt van desen bloemkens wast ontrent een palme oft twee hooch. Zijn steelkens zijn dun ende teer ende daer aen wassen cleyne bladerkens. Die bloemkens wassen bouen aen die stelen, ende zijn van coluere schoon peersch, van fatsoene schier gelijk een Cymbaetken in dmidel gelijk met een wit clepelken. Ende dese bloemkens gaen open, naer der sonnen opganck, ende sluyten wederom toe tsegghen den auont. Ende als zy ghesloten zijn ende eer zy open gaen, zoo hebben zy vijf ploykens, ghelijck die bloemen van Halscruyt, Marietten, Kaponcelen ende dijerghelijck.

¶ Plaetse.

1. 2 Beyde dese gheslachten wassen van selfs in sommighe drooghe beempden, ende op grasachtighe plaetsen. Sy worden oock in die hoven gheplant.

3 Brouwen spiegel wast op goede vette toren velden tusschen die Terwe, ende daer zy ghewassen heeft.

¶ Tijt.

Dese bloemkens bloeyen meest in Hoymaent.

Naem.

¶ Naem.

Halseruyt wordt in Griecx *τράχηλον*, in Latijn *Trachelium*, *Cervicaria* ende *Vuularia* naer den Duytschen naem gheheeten, van sommighen oock *Campanula*. In Frāchois *Gantelee* et *Ganteletz*. In Hoochduytsch *Halszkraut*. Ende schijnen wel te zyne geslachten van *Naponcelen* ghelijck oock die *Marietten* daer af hier naer ghescreuen es.

3 Vrouwen spiegel es in der Apoteken onbekent, en daer om en heuet anders ghenen naem, dan zynen ghemeynen naem, die ons bekent es. Ten zy dat het waere, dat cruyt in Griecx *ὀνοβρυχίς*, ende in Latijn *Onobrychis* ghenaemt, daert wat ghelijckenisse mede schijnt te hebben.

¶ Natuere.

Halseruyt es cout ende drooghe van natueren.

¶ Cracht en Werckinghe.

Halseruyt in water ghesoden es seer goet ende gheneest die pijn ende swellinghen van den hals ende van die keele van binnen, ende alderhande ghezweer des monts, als men daer mede gorgelt oft die mont spoelt.

Van Duyfent schoon. Cap. xvj.

nder alle Eloketten oft Elocykens zijn dese blauw bloemkens die alder schoonste van coluere zy hebben dunne rechte ghesknoopte stelen daer aen wt elck ledt twee tseghen een langhe smalle bladeren wassen, tusschen den welken ter zyden ende aen dopperste van den stelen voortcomen schoone houe langhe bloemkens met den openen altijt opwaerts wassende, ghelijck een lanck scelleken ghesatsoeneert, met een oft twee witte draeykens in dmiddel staende. Ende dese bloemkens zijn van coluere seer schoon blauw, alzo dat zy met huerder blauwichent, die schoonheit ende blauwichent van den hemel bouen schijnen te gaene. Ende als dese bloemkens vergaen zoo coemt in dmiddel van der bloemen een lanck ront huyfken, daer in dat saet leyt, dat cleyn ende lanckworpich es.

¶ Plaetse.

Dese schoone bloemkens wassen in vochtige beempden, ende dijerghelijken leeghe onghedoude plaetsen, daer vetten gront es.

¶ Tijt.

Dese bloemkens bloeyen in deynde van Doghstmaent ende in Herfstmaent.

¶ Naem.

Dese bloemen worden van Plinius in Latijn gheheeten *Calathiana*, ende *Viola Autumnalis*. Hier te lande blauw Eelickens, en Duyfent schoo. In Hoochduytsch *Lungen blume* ende daer van *Cordus Pneumonanthe*.

¶ Natuere ende Werckinghe.

Cracht natuere ende werckinghe van desen schoonen ende liefelijken bloemen en es noch niet onderuonden noch van hemāt bescreuen.

Van Mariettes. Cap. xvij.

Dese schoone seer liefelijke bloemen, hebben ierste byder aerden langachtighe, breedachtighe, ende wat huyfachtighe bladeren, den bladeren van Zenetten niet seer onghelijck. Ende daer tusschen coemt in tweede jaer, een oft meer stelen voort, met veel aenwassende zyde tacykens, ende met ghelijcken maer wat mindere bladeren

¶ Tfatsoen.
Calathiana Viola.
Duyfent schoon.

Vā Mariettes. C. xvij. clv.

ren becleet. Aen dese steelkens wassen veel schoone seer liefelijke hōle bloemen. van veruuen meest schoon peersch, somtijts wit, van fatsoene den bloemen van dat groot Halscruyt niet seer onghelijck, maer veel meerder, ronder, ende om die canten niet zo diep ghekerft, die eer zy open gaen oock in vijf ploykens gheuouwen zijn, als die bloemen vergaen zijn zoo comen daer rōde bollekens voort, die met vijf rouwe, hōle, corte, botte steertkens oft hooskēs becleet zijn, anders den bollekēs van Raponcelen oft van Halscruyt van fatsoene ghelijck. In dmidel van den bollekens leyt dat saet, dz cleyne ende castanie brunn es. Die wortel es wit en dick m̄z veel aenwassende zyde tacykens.

¶ Blaetle.

Dese schoone bloemē wordē in der cruyt liefhebbers hōuen ghesayet, en en zijn noch niet seer ghemeyn.

¶ Tāt.

Dese bloemen bloeyen van in Hoymaēt tot in Herfstmaent oft noch spader, ende te wyle dat zy bloeyen zoo leueren zy ooc huer saet, want aen dit cruyt, corts naer dat begost heeft te bloeyen, zoo vindtmen alstijt knoppen bloemen ende rijp saet.

¶ Naem.

Dese schoone bloemen worden nu ter tijt gheheeten in Latijn *Viola Mariana*. In Duytsch ende Franschois *Mariettes*. Van den ouders in Griecx *ῥογγάλη*. In Latijn *Rapum syluestre*. Ende van desen geslachte zijn oock die Halscruyden hier voor int xx. Capittel bescreuen.

¶ Natuere.

Dese bloemen ende sonderlinghe die wortelē daer af zijn cout ende drooghe van natueren.

¶ Cracht en Werckinghe.

A Mariettes zijn van crachten ende werckinghe den grooten Halscruyde ghelijck, in der seluer manieren ghebruyckt.

Van Blauw Cloeykēs. C. xvij. clv.

Dese bloemkens hebben in dierste wtcomen cleyne rondachtighe bladerkens den bladeren van Violetten cruyt ghelijckē de, ende tusschen dyen coemt voort eenen langhen hooghen hōlen steel met langachtighe swertgruene smalle bladerkens becleet, daer aen tusschen den bladerkens ende aen dopperste wassen schoone liefelijke cloeykēs, meerder dan die bloemen van Raponcelen, van coluer meest blauw naer peersch treckende somtijts oock wit, als die bloemen

gere

¶ Tfatloen.

Viola Mariana, Syluestre rapum. Mariettes.

¶ Tfatloen.

Campanula carulea sativa. Blauw Cloeykēs

156
clvj. **Van blaauw Cloeykens. Cap. vviij.**

geresen zijn zoo volghen daer bollekens ghelijck aen die Xaponcelen daer in dz saet lent. Die wortel es dun ende veeselaechtich. Dit heel cruyt es vol wit saps dat daer wt coemt alst ghequetst wordt, ende van smaecke der Xaponcel cruyde ghelijck.

- 2 Van desen gheslachte wordt noch een wildt ghevonden, dat van eerst wtcomende bladeren, stelen, bloemen ende saet den voorghescreuen gelijck es, maer in alle manieren veel minder, ende dit gheeft oock wit sap wt ghelijck dat ierste.

¶ Plaetse.

- 1 Die ierste ende tamme blaauw cloeykens, worden in die hoven gheplant.
2 Die wilde cleyne wassen al om op die canten van den velden ende onder die hagen.

¶ Tijt.

- 1 Dese bloemen bloeyen in Braeckmaent ende in Hoymaent.
2 Die wilde oock noch tot in Doghstmaent.

¶ Naem.

Dese bloemen worden nu ter tijt gheheeten Belle videre. In Duytsch blaauw Cloeykens, dat es in Latijn Campanula cærulea.

¶ Natuere ende cracht.

Dese bloemen en hebben oock in der medecynen gheen gebruyck, ende daer om es A huer natuere cracht ende werckinghe onbekent.

Van Vingherhoet cruyt. Cap. vviij.

Vingherhoet cruyt heeft lan-
ghe breede swertguene blade-
ren die rontsomme wat ghes-
kerft zijn den bladeren van
wildt Wollecruyt wat gelijck
tusschen den welcken eenen rechten rons-
de steel voortcoemt eē elle oft meer hooch,
daer aen van den middel tot bouen toe,
ter zyden wassen, schoone langhe ronde
hole bloemkens eenen Vingherhoet ge-
lijckende, van coluere som root van binne
met witte stipkens besprayt, som geel.
Als dese bloemkens gheresen zijn zoo
verthoonen haer ronde bollekens die voor-
scerp zijn, daer in lanck breeet saet wast
van smaecke bitter. Die wortel es swert
met veele veeselinghen.

¶ Plaetse.

Dese bloemen wassen tot sommighe
plaetsen ontrent den steenachtighen ghes-
berchten, in den vochtighen donckerē das-
len, ende daer men yser mijn ende smee-
colen vindt. Sy worden oock in die houe
hier te lande gheplant.

¶ Tijt.

Vingherhoet cruyt bloeyet meest in
Hoymaent ende in Doghstmaent.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt nu ter tijt in Latijn
gheheeten Digitalis, Campanula sylvestris,
en ooc Nola sylvestris. In Hooduytsch Vingherhut, Vingherkraut, waldt Glocklin en
waldt Schell. Hier te lande Vingherhoetcruyt. In Fræchois Gantz nostre Dame.
Ende als sommighe schrijuen zoo eest dat gheslacht van Verbascum dat auxvitis

¶ Tfatloen.
Digitalis. Vingherhoet cruyt.

Van Thunis bloemen. Cap. xxx. clviij.

ῥοζὶ ῥερανίς Lychnitis & Thryallis genaemt es, daert seer groote gelijckenisse mede heeft.

Natuere.

Dit cruyt es heet ende drooghe van natueren.

Cracht en Werckinghe.

Vingherhoet cruyt in water oft wijn ghesoden ende gedroncken verdenst ende doet A sceyden alle groue taye vochticheden, ende midts dyen opent die verstoptheit van der leuer, van der milten ende van den inwendighen leden.

Vingherhoet cruyt in der seluer manieren oft met huenich water ghesoden ende B ghedroncken, suyuert ende purgeert die borst ende doet die taye fluymen lossen ende rijp worden.

Van Thunis bloemen. Cap. xxx.

Tgheslacht.

VAn desen bloemen vindtmen hier te lande twee gheslachten, Groot ende cleyne. Die groote wassen mans lengde hooch ende bloeyen seer spade, die cleyne blyuen neer ende brenghen huer bloemen seer vroeck.

1 **D**ie groote Thunis bloemen hebben hooghe langhe brunn roode gheribde en gheknoopte stelen acht oft neghen voeten hooch wassende, met veel aens wassende zyde scuethkens, wt elck ledt altijt twee, daer aen wassen groote langhe bladeren van veele langhe smalle rontsomme ghekerfte bladerkens ghelijck vluegelkens wtghespraeyt en tseghen een staende vergaert, in alder manieren den bladeren van Keynuaer ghelijck. Die bloemen wassen ten eynde van den stelen wt ronde langhe huysskens, ende zijn van coluere bouen heel brunn rootgeel, van onder bleeckgeel. Als dese bloemen vergaen zoo brenghen dierō de huysskens lanck smal swert saet, dz daer in besloten wast.

2 Die cleyne Thunis bloemen zijn van stelen, bladeren, bloemē ende sade den voorghescreuen ghelijck, alleen in alle wesen mindere, niet veel ouer eenen voet hooch wassende. Beyde dese gheslachten met bladeren ende bloemen zijn seer onliefelijck en sterck van ruecke sonderlinghe als sy ghescreuen oft ghebroken worden.

Plaetse.

Dese bloemen wassen in Afrycken ende zijn van daeren in dit landt ghecomen, naer dat die aldermachtichste ende alder vroomste Carolus Keyser die vijfte tlandt ende die stadt van Thunis ghewonnen heeft, hier te lande worden zy in die hoven ghesayet.

Tijt.

2 Die cleyne Thunis bloemen beghinnen te bloeyen in Aprill oft Meye, ende bloeyen voort alle den zoomer duer.

1 Die groote bloeyen ierst in Doghstmaent.

Naem.

Tafeloen.

Flos Aphricanus. Thunis bloemen.

Van Thunis bloemen. Cap. xxxv. clviij.

Dese bloeme mach wel in Latijn Flos Aphricanus gheheeten worden, want wt Aphrica es zy ierst hier in tlandt ghecome. Die Hoochduytschē heeten dese bloeme Indias nich Negelin ende daer naer wordt zy in Latijn Flos Indianus, ende in Franchois Deil setz d'Indie gheheeten. Hier te lande worden zy Thunis bloemen ghenacmpt. Eenighe gheleerde meynen dat dit cruyt by den ouders ghenaemt es gheweest ὀνύχα Othonna, ende dat het die Othonna es, daer Dioscorides af schrijft, dat zy in Arabien wast ontrent Aegypten. Die welke bladeren heeft die duergaet zijn als oft zy vā den motten duerbeten waeren, datmen aen die bladeren van desen Thunis bloemē, schier can mercken, als mense iseghen die locht besiet. Naer onsen duncken zoo ghelijcket meer, met dat cruyt dat van Galenus. Lib. 4. de simplicibus. Lycopersium ghenaemt es.

¶ Natuere ende hindernisse.

Thunis bloemen zijn seer quaet ende fenijnlich, van natueren den menschen ende den beesten scadelijck ende hinderlijck, ghelijck ick dat by experientie beuonden hebbe sonderlinghe aen een ionghe catte die ick dese bloemen m̄z verschen keese wel gemengelt inne ghegheuen hebbe, van den welken die selue catte eer yet lāck seer gezwollē es ende corts daer naer gestoruen. Ende om dit te proeuenē heeft my beweecht tgene dat ick aen een ionck kint ghesien hadde, dat dese bloemen afghepluckt ende in zynen mont ghenomen hadde, waer af terstont die lippen ende die mont rontsomme opgelopen ende seer gheswollen es gheweest, ende binnen eenen dach oft twee daer naer seer scorf gheworden, ghelijckerwijs dicwils ghebuert den ghenen die de pijpen vā Cicuta dz es scheerlinck in den mont genomen hebbe, waer wt dat wel blijkt dat dit cruyt met zynen bloemen van Thunis, seer fenijnlich es ende der Cicuta van natueren gelijk, dat oock eens deels te merckē es wt zynen onliefelijcken seer stercken ende stinckenden rueck, den ruecke van Scheerlinck niet seer onghelijck.

Van Meybloemkens ende Eenblat. Cap. xxxvj.

Lilium Theophrasti. Meybloemkens. ¶ Tlatsoen, Vnifolium. Eenblat.

Meybloemkens hebbe twee groene effene bladeren den bladeren van witten Lelien gelijk maer minder ende teerder, tusschē dē welken eenen kalen steel wast ontrent een palme oft spanne lanck, daer aen seuen oft acht oft meer, rōde schoone sneewitte bloemkens

Van Meybloemkens ende Eenbladt. Cap. xxxvj. cliv.

kens hanghen, die van ruecke sterck ende liefelijcken zijn volnaer ghelijck die Lelien rieckende. Als dese bloemkens afvallen zoo comen daer schoone roode besikens voort, den besikens van Spargen ghelijckende. Die wortel es veeselachtich ende hier ende daer cruypende.

- 2 Van der voorghescreuen Meyebloemkens gheslacht schijnt oock wel te wesene dat Eenblat, dyens bladt den grootsten bladeren van Beyl wat ghelijck es, m̄ veele ribbikens ghelijck die bladeren van Bechbree duertoghen, van welken altijt maer een wt der aerden voortcoemt, behaluen als dit cruyt bloemen ende saet leuert, want dan zoo brenghet voort aen een teer rondt steelken twee ghelijcke maer mindere bladerkens, deen bouen dandere, bouen die welke cleyne witte bloemkens wassen dē Meyebloemkens ghelijck maer mindere ende niet sonderlinghe rieckende, naer die welke cleyne ronde besikens wassen die ierst wit zijn ende naemaels root. Die wortel es seer dun ende cruypende.

¶ Blaetle.

Meyebloemkens ende Eenbladt wassen in die bosschen, daer lombre es.

¶ Tijt.

Beide dese gheslachten van cruyden, bloeyen in Meye.

¶ Naem.

- 1 Dat Meyebloemken wordt nu ter tijt in Latijn gheheeten *Lilium conuallium*, dat es Lelicken van den dale. In Hoochduytsch *Meyenblumlin*. In Franchois *Muguet*. Ende zy zijn sonder twijfel een gheslacht van Lelien, ende onder die selue d̄ ierste geslacht, daer Theophrastus afschrijft dattet terstont naer die Violetten bloeyet.
- 2 Dat ander gheslacht van bloemen wordt nu ter tijt in Latijn gheheeten *Vnifolium*. In Hoochduytsch *Eenblat*. Hier te lande Eenbladt, ende schijnt wel te wesene eē geslacht van Meyebloemkens aenghesien dattet van bloemen ende sade hem gelijck es.

¶ Natuere.

Meyebloemkens zijn werm ende drooghe van natueren den Lelien ghelijck.

¶ Cracht en Werckinghe.

Van den Meyebloemkens wordt ghescreuen dat het water daer af, met goeden A stercken wijn ghedestilleert, een sepel vol inghegheuen, die spraeck wederom doet comen den ghenen die van die Popelsie gheraecht zijn, ende dattet goet es tsegghen die lammicheyt ende fledercijn ende dattet therte seer sterckt.

Es selue water, alzoo men seyt, sterckt die memorie, ende doet die selue wedercomen B als zy cranck es.

Dock schrijft men den seluen water toe dattet seer goet in die roode ende loopende E ooghen ghedruypt es.

- 2 Die wortel van Eenbladt wordt ghehouwen van sommighen dees tijts, voor een D kostelijck ende seer sonderlingh dinck ende remedie tsegghen die sieckte van der pestilentien, ende alle verghiftheyt, als men poeder daer af een half vierendeel loots swaer met goeden wijn oft azijn oft met beide tsamen, naer ghelegenheit van den siecken in neemt ende daer mede gaet ligghen ende wel sweet.

Eenbladt met zijnder wortel es goet gheleyt op die versche wonden, bewaert ende E bescermt die selue van alle verhittinghen ende apostumatien.

Van Drant. Cap. xxxvij.

¶ Tgheslacht.

D Rant es hier te lande tweederleye van gheslachte. Groot ende cleyne. Groot Drant heeft breede bladeren, en es dat oprecht *Antirrhinum Dioscoridis*. E cleyne heeft langhe smalle bladerkens.

Root Drant heeft rechte ronde stelen, met veele aenwassende zyde tackerkens. Die bladerkens zijn donckergruen langachtich ende breedt, den bladeren van Gynchelheyl niet seer onghelijck, altijt twee tsegghen een ghelijck aen Gynchelheyl wassende. Aen dopperste lanx die stelen wassen die

D ij bloes

bloemen deen bouen dandere, die lanck ende voor breeet zijn ghesatsoeneert ghelijck een Vorsche munt, den bloemen van wildt Blas niet seer onghelijck, maer meerder ende sonder steertken, van coluere bleeck geel. Naer die welcke dz lange ronde huyf kens voortcomen van voren eenen calfs munt ghelijck, ende daer inne leyt dat saet. Van desen grooten Drant wordt noch een ander gheslacht ghevonden, dat langhe smalle bladeren heeft, den bladeren van wildt Blas schier ghelijck, ende dit gheslacht draecht som roode bloemen, som bleeck roode, som witte bloemen, ende anders eest den voorghescreuen in alder manieren ghelijck.

- 2 Cleyne Drant heeft dunne teere steelkens, met luttel aenwassende zyde tacrkens, daer aen langhe smalle bladerkens staen tusschen den welcken ende de steelkens voortcomen cleyne roode bloemkens den voorghescreuen Drants bloemē gelijk, maer veel mindere. Als die bloemen gheresen zijn zoo volghen daer cleyne ronde bollekens naer, die met hueren openen gaetkens eens tsmenschen doothoofte gelijk zijn ende daer in leyt dat saet, dat cleyne es.

¶ Plaetse.

- 1 Dat ierste ende groot Drant en wast hier te lande niet, dan in der cruytlietshabbers houen daert ghesayet wordt.
- 2 Dander wast hier te lāde op sommige velden, by den wegghen en onder die haghen.

¶ Tijt.

De groot Drant bloeyet in Voghstmaent ende in Hoymaent. De cleyne bringht zijn bloemen in Hoymaent voort.

¶ Naem.

Dierste

Van Plompen. Cap. xxviij.

clvj.

- 1 Dierste gheslacht wordt in Griecy gheheeten *Αντίρρινον* καὶ *αντίρριζον*. In Latijn *Antirrhinum* cū *Sylvestris Anagallis*. In Duytsch *Drant* en van sommigen *Calfs nuese*.
- 2 Dat ander gheslacht wordt gheheeten in Griecy *ὀρντιον* ende in Latijn *Orontium*. In Duytsch *cleyn Drant*. Ende daer af vermaent *Galenus* in ix. de *Medicamentis secundum loca inter medicamenta quæ Archigenes ad Icteros conscripsit*.

¶ Natuere.

- 1 Groot Drant es werm, den Sterrecreuyt van natueren ende van crachten als *Galenus* schrijft ghelijck.
- 2 Cleyn Drant es werm ende drooghe ende subtiyl van substantien.

¶ Cracht en Werckinghe.

- 1 Van den grooten Drant wordt ghescreuen, dz die ghene diet ouer hem draeght van A gheen senijnighe oft quade medecijne behindert oft bescadicht en can worden.
- 2 Cleyn Drant verdrijft ende doet vergaen die geelicheyt van den lichaem, die naer B die geelsucht gebleuē es, als mē met den water daert in gesoden es tlichaē wel wascht.

Van Plompen. Cap. xxviij.

¶ Tgheslacht.

Plompen zijn tweederleye. Geel ende wit, die niet alleen in die bloemen maer oock van wortelen verscheyden ende onghelijck zijn.

¶ Tfatsoen.

Nymphaea alba. Witte Plompen.

Nymphaea lutea. Geel Plompen.

- 1 **D**e witte Plompen hebben groote breede rondachtighe bladeren die som op dwater swemmen ende som daer onder drijven, die altsamen van der wortel voortcomen op ronde langhe effene stelen wassende. Die bloemen comen oock vander wortel op ghelijcke stelen voort, ende hebbē in dmidel veel geel veelesinghen, ende romsomme gheset xxvj. oft xxviij. witte

D iij breede

clvij. Van Plompen. Cap. vvvij.

breede bladerkens, elck bladeken schier eenen duym breed, oft den bladerē van Don-
derbaert ghelijck. Als die bloemen vergaen sijn zoo comen daer ronde bollekēs voort
daer in tsaet leyt dat breed ende swert es. Die wortel es swert rouw, somtijts eenē arm
dicke met veel veeselinghen.

- 2 Die geele Plompen sijn den witten van bladeren seer ghelijck, die bloemen sijn
geel minder dan die witte, ende als die vergaen zoo volghen daer ronde langhe voor-
enge hoofdekēs naer, gelijk eē pottē gefatsoeneert. Die wortel es wit, bol, eenē arm
dicke, ende lanck, met veel knobbelen ende sommighe aenhanghende dicke drayen.

¶ Plaetse.

Dese bloemen wassen in grachten, poelen ende dyerghelijcke staende wateren.

¶ Tijt.

Plompen bloeyen in Braeckmaent, somtijts oock vroegher.

¶ Naem.

- 1 Dierste gheslachte van desen bloemen wordt geheeten in Griecx Νυμφαία. In Lat-
tijt Nymphæa, van sommighen Clauus Veneris, & Papauer palustre. In die Apoteken Nes-
nuphar. In Hoochduytisch Seeblumen, wasser Gilgen, Wassermahem, Horwurtz,
Horstrang. Hier te lande Plompen ende witte Plompē. In Franchois Blanc deau.
- 2 Dat ander gheslacht wordt geheeten Nymphæa lutea, ende Nennuphar citrinum, In
Duytsch geele Plompen. In Franchois Blanc deau iaulne, ou Jaulnet deau. Die
bloeme daer af heet in Griecx als Dioscorides schrijft, Βλέφαρα Blephara.

¶ Natuere.

Beide dese gheslachten van Plompen, ende sonderlinge die wortelen, sijn drooghe
ende cout van natueren, sonder eenighe scerphent.

¶ Tracht en Werckinghe.

- 1 Die wortel oft tsaet van witte Plompen in wijn ghesoden ende ghedroncken, sijn A
goet den ghenen die den loop des buxer, dat root melizoen ende dat nootfel hebben.

Die selue wortel met witten wijn ghesoden gheneest die pijnē ende weedom van der B
miltē en van der blasen.

Die wortel ende tsaet van witten Plompen es oock seer goet tsegen den lust vā by E
slapen, als mense in water ziedt ende daer af drinckt, oft in die spijsse ghebruyckt, want
zy verdrooght dat natuerlijck saet ende doet den mensche in reynicheyt leuen. E selue
doet oock die selue wortel, als Plinius schrijft, ghestooten ende van buyten op die scame-
lijke leden gheleyt.

Conserue van den bloemen es oock tot allen den voorghescreuen gebrekē seer goet, D
ende daer en bouen oock tot alle heete corisen ende tsegen den hooftsweer, zy doet oock
gherustelijck slapen ende beneempt alle oncuysche droomen.

Die wortel van witten Plompen ghestooten es seer goet geleyt op die pijnē weedom E
ende verhittinghe van der maghen, ende van der blasen.

Die selue wortel met water gestooten verdrijft alle vlekken en plecken des lichaē J
als zy daer mede bestreken worden. Ende met swerten teer vermenght, geneest zy die
quade loopende scorstheyt des hoofts.

Die wortel van Plompen groen ghestooten ende op die wonden gheleyt stelt dat G
bloeyen als Theophrastus schrijft.

- 2 Die wortel van geel Plompen in rooden dicken wijn ghesoden ende ghedroncken H
stelt ende gheneest die vloet van den vrouwen ende sonderlinghe die witte vloet.

Van Camillen. Cap. vviij.

¶ Tgheslacht.

Amille naer dat Dioscorides ende die ouders schrijuen, es dryerleye. Een
met witten bloemen. Die tweede met geelen. Die derde met roode purpu-
re bloemen, die onder dese dryen die meest es. Nu ter tijt vindimen veel
meer gheslachten, want sonder die drye voorgescreuen geslachten, diemen
wel tamme Camillen heeten mach, zoo wassen hier te lande noch andere
drye

Van Camille. Cap. xviii.

clviii.

dyne oft vier cruyden der Camille ghelijck, die wy daeromme wilde Camille ghenaept hebben, waer af wy int naeste Capittel schrijuen selen.

¶ Tfatsoen.

Chamæmelum leucanthemum.
Witte Roomsche Camille.

Chamæmelum Chrysanthemum.
Geel Roomsche Camille.

At ierste gheslacht van Camillen heeft veele langhe ronde steelkens lanx der aerden cruppende, ende daer aen tot veel plaetsen hakende, selden ouer een palme hooch wassende. Ende veele teere seer ghesnedden bladerkens. Die bloemkens zijn binnen geel, met witte bladerkens rontsomme beset, den bloemen van die ghemeyne ende wilde Camille seer ghelijck. Die wortel es teer ende veeselachtich.

2 Dat tweede gheslacht es den iersten seer ghelijck, maer wat minder van bladeren. Sijn bloemen zijn geel knoppekens, ghelijck dat middelste van den anderen Camille bloemen rontsomme gheen bladerkens hebbende gelijk die figure claerlijck bewijst, ende anders eest den iersten ghelijck.

Van desen tweeden gheslachte wordt oock een ghenanden, dz rontsomme die geele hoofdekens geele bladerkens heeft, in alder manieren van bladeren ruecke en fatsoene den iersten ghelijck, anders dan dat zijn bloemen heel geel zijn.

Beide dese gheslachten van Camille die witte en die geele hebben eenen seer liefelijcken rueck, ghelijck die Citroen appelen rieckende, daer naer dat sy hueren naem in Griecx Chamæmelum hebben.

3 Ederde gheslacht van Camillen dat roode purpure bloemen draeght ende hoogher dan die twee andere wast, es noch ter tijt onbekent, ten sy dat die bloemen diemen hier te lande Bruynnetkens noempt, dit selue derde gheslacht wesen, die van stelen ende

D iij blades

bladeren den Camillen niet seer onghelijck en zijn ghelijck in die naeruoigende capitel telen, daer wy tselue beschrijven selen, blijcken sal. ¶ **Plaetse.**

Wende dese gheslachten van welriekende Camillen en wassen hier te lande van selfs niet, maer worden in der cruytlicfhebbers hoven gheplant, ende zijn wt Spaengien ierst in dit landt ghecomen. ¶ **Tijt.**

Dese Camillen bloeyen in Braeckmaet ende in Hoymaent, somtijts oock vroeger, zy blyuen tswinters ouer ende moghen die coude redelijck verdragen.

¶ **Naem.**

Camille heet oock in Griecx *Ανθίς και χαμαίμελον*. In Latijn Chamæmelum, ende als Apuleius schrijft Bene olens, ny ter tijt Camomilla. In Franchois Camomille.

1 Dierste gheslacht wordt gheheeten in Griecx *λευκάνθεμον*. In Latijn Chamæmelum album. Hier te lande witte Roomsche Camille. Ende tot sommighe plaetsen in die Kempen Appelcruyt.

2 Tweede gheslacht heet in Griecx *χρυσάνθεμον*. In Latijn Chrysanthemum ende Chamæmelum luteum. In Duytsch geele Roomsche Camille.

3 Ederde gheslacht wordt gheheeten in Griecx *ήρανθεμον*. In Latijn Heranthemum Chamæmelum purpureum, ende in Duytsch machment roode Camille heeten.

¶ **Natuere.**

Camille ende sonderlinghe die witte zijn werm ende drooge tot in de ierste graede, verdelende ende subtiyl makende, van natueren.

¶ **Cracht en werckinghe.**

Die bloemen, cruyt en wortelen van Camille gesode en ghedroncken doen de vrouwen huer natuerlijke crackhent comen, iage af die doode vruchte, doen die vrine lossen en den steen rijsen. Tselue doe zy ooc als men in dwater badet daer zy in ghesode zijn.

Camille bloemen ende cruyt met wijn ghesoden ende ghedroncken verdrijven die winden, ghenesen dat colica dat es die pijn ende weedom der dermen ende des buyx.

Camille in der seluer manier gebruyckt suuert en maect schoone, die va die geel sucht quade veruwe behouwen heben ende gheneest die in die leuer gebreckelijck zijn.

Camille met den bloemen ghestooten en een vierendeel loots met wijn ingenomen es seer goet tsegghen die beet van den serpente en van allen fenijnighen ghedierten.

Camille in water ghesoden en van buyten op die blase gheleyt, versuet die pijn ende de weedom ende doet dat water ende tgraueel rijsen.

Camille gheknouwt gheneest die sweeringhen des monts. Tselue doet zy ooc als men met den water den mont spoelt daer zy in ghesoden es.

Camille heylt oock alle oude wonden en sweeringhen ende sonderlinghe die aen die hoecken van den ooghen comen, ghestooten ende daer op gheleyt, oft als men die selue wascht met den water daer Camille in ghesoden es.

Camille es ooc seer goet tsegghen alle corisen wt verstoythent van der huyt oorspronck hebbende met olie vermenght, ende in clysterien gebruyckt.

Olie van Camille versaecht alle weedom, gheneest die leden die vermoeyet zijn, zy maect los ende slap al dat verstijft ende ghespannen es, zy versaecht ende versoet al dat verhart es. Ende zy opent al dat verstopt ende ghesloten es.

¶ **Verkielinghe.**

Dat derde gheslacht van Camillen met den purpuren rooden bloemen es dat beste ende dat alder crachtichste tsegghen den steen, maer die ander twee doen dz water sterker rijsen ende lossen.

Van wilde Camillen. Cap. xv.

¶ **Tgheslacht.**

Wilde Camille es vierderhande van gheslachte. Dierste gheslacht es die gemeine cleyne wilde Camille. Tweede die stinckende Camille. Ederde die groote wilde Camille die Coedille gheheeten wordt. Vierde die geele wilde Camille diemen Strijckbloemen heet.

Van wilde Camillen. Cap. xxx.

clxx.

¶ Tfatsoen.

Chamæmelum sylvestre.
Wilde Camille.

Cotula foetida.
Stinckende Camille.

- 1 **D**ie ghemeyne wilde Camille heeft dunne taye, herde steelskens ende teere seer gheclouen ende diep ghesneden bladerkens. Die bloemē wassen op dopperste van den stelen, die in dmiddel geel zijn en rontsomme met veele cleyne witte bladerkens beset in alder manierē den bloemē van die witte Roomsche Camille ghelijck, van ruecke oock wat liefelijck maer niet zoo sterck oft wel rieckende als die Roomsche Camillen.
- 2 Die stinckende Camille heeft eenen dicken steel die gruen ende vol saps es, en lichtelijcken breekt als hy ghecroocht wordt. Die bladerē zijn meerder dan aen die voorghescreuen Camille ende gruender. Die bloemen zijn den voorgescreuen seer gelijck. Dit heel cruyt met stelen bladeren ende bloemen es sterck onliefelijck ende stinckende van ruecke ende wat bitter van smaecke.
- 3 Coedille heeft dunne taye teere stelen, veel van eender wortel voortcomende, daer aen wassen bladeren die langher meerder ende witter zijn, dan die bladerkens vā die ghemeyne Camille. Die bloemen zijn den anderen twee gelijck maer veel meerder, ende en hebben gheenē sonderlinghen rueck. Die wortel es dick met veele aenhanghende veeselinghen, ende en sterft niet lichtelijcken tswinters maer coemt alle jaren wederom wt.
- 4 Strijckbloemen zijn der Coedille van stelen bladeren ende bloemen seer ghelijck, maer die bladeren zijn meerder ende witter naer die aschveruwighe coluer wat treeckende. Die bloemen en zijn niet alleen in dmiddel maer oock rontsomme met geele bladerkens becleet, van fatsoene den anderen Camille bloemen ghelijck, oock sonder rueck ghelijck die Coedille, ende en sterft oock niet lichtelijcken maer coemt alle jaren van der seluer wortel voort.

Plaets

clxxvj. Van wilde Camillen. Cap. xxxv.

Cotula non foetida, Coedille.

Cotula lutea, Strijckbloemen.

¶ Plaetse.

Die drie ierste gheslachten wassen hier te lande meest op alle corenvelden. Die Strijckbloemen wassen op ghelijcke plaetsen in Duytschland ende in Brackrijck. Hier te lande worden sy alleen in der cruytlietshouers hoven ghevonden.

¶ Tijt.

Alle dese gheslachten van Camille bloeyen in Braeckmaent ende van daerē voort schier alle den zomer duer.

¶ Naem.

- 1 Dat ierste gheslacht van wilde Camillen, wordt nu ter tijt geheeten Chamæmelum album. In die Apotekē Camomilla, daert voor dz recht Leucanthemum gebruyckt wordt. Ende daer naer in Hoochduytsch Chamill. In Franchois Camomille, hoe wel nochtans dattet die rechte Camille niet en es, ende daer om hebbē wy iselue Chamæmelum sylvestre ghenampt, dat es in Duytsch wilde Camille. In Franchois Camomille sauvage.
- 2 Dat ander gheslacht wordt nu ter tijt in Latijn ende in die Apotekē gheheeten Cotula foetida, van sommighen Cauta, en Camomilla foetida, ende in Griecx κυανθῆμις Cynanthemis, en κυνοβοτάνη Cynobotane. In Hoochduytsch Krottēdill, Hunszdill, Hunszblum en wilde Chamill. Hier te lande Paddebloemen, en stinckende oft wilde Camille. In Franchois Espargoutte.
- 3 Ederde gheslacht wordt geheeten Cotula non foetida, Camomilla satua, en Camomilla inodora. In Hoochduytsch Kudill, dat es in Neerduytsch Coedille. Van sommighen in Griecx βύμφθαλμον Buphthalmum, dz es in Latijn Oculus bouis. In Hoochduytsch Kudsang en Kuang. In Franchois Deil de beuf, hoe wel nochtans dattet dat recht Buphthalmum niet en es ghelijck in die naeruooghende Capittelen blijckē sal, ende daer om

wordet

Van wilde Camillen. Cap. xxx. clxvij.

wordet beter *Cotula non foetida*, oft *Cotula alba* gheheeten, dan met eenen naem die hem niet toe en behoort ghenampt.

- 4 Vierde gheslacht mach wel *Cotula lutea*, dat es geel Coedille gheheeten worden, want met der andere voorghescreuen Coedille gelijkenisse heeft. In Hoochduytsch wordet gheheeten *Streichblumē* en *Steinblumē*, en daer naer hier te lande Strijck bloemē. Sommige die dit meynen te wesen dat tweede gheslacht van Camillen heetē dit *Chrysanthemum* dz es *Chamaemelum luteum*. In Hoochduytsch geel Camille. In Frāchois *Camomille iaulne*, maer haer meyninghe en es der waerheyt n̄ ghelijck, want dit cruyt en heeft gheenē sonderlinghen rueck, ende daer en bouē en eest der Roomsche noch oock die ghemeenē Camille van bladeren niet seer ghelijck.

¶ Natuere.

- 1 Die ghemeenē Camille es van natueren tot wermte ende droochte treckende, der Roomsche Camille niet seer onghelijck.
- 2 Die stinkende Camille es werm ende drooghe van natueren, ghelijck haren rueck ende smacck tuyght.
- 3.4 Die twee andere gheslachten, zijn middelmatig werm, der ghemeenēder wilder Camillen van natueren wat ghelijck.

¶ Cracht en Werckinghe.

Die ghemeenē Camille ghelijck zy van natueren der Roomsche Camille niet seer A onghelijck en es, alzo es zy oock van crachten ende werkinghen in veel maniere der seluer ghelijck maer in alle saken niet zoo goet oft sterckelijck werckende.

Dese Camille es seer goet beuonden tsegghen dat Colica dz es pijnē ende weedom B in die dermen, ende tsegghen dat graueel, zy doet oock dwater rijsen, in der manieren ghelijck die Roomsche camille ghebruyckt.

Olie van deser Camille es oock seer goet tot alle pijnē, weedom, vermoetheyt, ver C stijfheyt, herdieheyt ende verstopheyt, ghelijck die olie van die andere Camille, ende in die Clysterien diemen tsegghen die cortsen gebruyckt es dese olie beeter ende dienste lijcker, dan die van den bloemen van Roomsche Camille ghemaect es.

- 2 Die stinkende Camille es goet den vrouwen als die moedere wt huer plaetse es en D de van der eender zyde in die andere valt, als mense in water siedt ende daer inne m̄ den voeten badet.

¶ Tfatsoen.

Heranthemum forte. Bruynettekens.

Dese Camille es oock goet tsegghen dat opelimmen van die moedere gheroken oft inghenomen, in veel maniere den Beuer zwijn vā werkingen gelijk, zoo van den gheleerden nu ter tijt onderuonden es.

- 3 Cracht ende werkinge van dē anderen twee en es noch n̄ sekerlijck onderuoden, maer voor alzo veel als redene bewijst zoo zijn zy der Camille vā werkinge niet seer onghelijck, maer in alle saken onstercker.

- 4 Sommige scrijuen dat Strijckbloemē in wijn ghesoden ende gedronckē goet zijn tsegē die geelsucht, en tcoluer des lichaēs weder doen comen, dat een ghetuyghenisse es dat zy der Camillen van crachtē ghelijck zijn, wāt tselue doet ooc die Camille als int voorgaende Capittel gescreuē es.

Vā Bruynettekēs. C. xxxj

Bruynettekens hebben dicke gruene stelen ende seer gheclouen bladeren ende zijn van stelen, bladeren, rueck ende

clxviij. Van Bruynnettekens. Cap. xxxij.

ende smaeck der stinckende Camille seer ghelijck. Die bloemen zijn schoon purpur root ghesatsoeneert ghelijck die Booter bloemen, ende als die vergaē zo wassen daer ronde rouwe hoofdekens, ghelijck aen die Booterbloemen maer langher, daer ronts somme tsaet in wast.

¶ Plaetse.

Dese schoone liefelijke bloemkens worden hier te lande in die hoven ghesaget.

¶ Tijt.

Dese bloemkens beghinnē te bloeyen in Meye, en bloeyē voort alle dē zomer duer.

¶ Naem.

Die bladeren stelen en tgeheel cruyt van desen bloemē diemē hier te lāde Bruynet tekens heet, van ruecke smaecke ende fatsoene den Camille gelijk, willen bewysen dz dit cruyt een gheslachte van Camille es, en sonderlinghe dat derde by naeme Heranthemum, alleen die bloeme den Camille bloemen niet seer gelijk, maeckt ons twijfelachtich, want waert dat die bloemen den Camille bloemen van fatsoene geleken, wy souden sonder eenighe twijfelinghe dese Bruynnettekens voor dat derde geslacht van Camillen dz es oprecht Heranthemū houden, dat Dioscorides scrijft meerder te wesene dan die andere twee ende purpure bloemen te draghene, daer die Bruynnettekens seer wel mede ouercomen, wtghenomen alleen tsaetsoen van den bloemē, want haer cruyt en steel zijn meerder ende wassen hoogher dan die Camille, anders huer ghelijck, ende die bloemen zijn schoon purpurroot. Immers hoe dattet es die Bruynnettekens zijn den derden gheslachte meer ghelijck dan die Riddersporen oft dan dat Sterrecruyt die van sommighen daer voor ghestelt zijn, die noch van bladeren, noch van bloemen, noch van ruecke den Camillen met en ghelijken, noch oock gheen roode bloemē en draghen, maer blauwe bloemen hebben, dat tseghen die beschrijvinge vā Heranthemum es, dyens bloemen (als voor sent es) Dioscorides schrijft purpurroot te wesene. En daer om zoo moghen die Bruynnettekens beter Heranthemum ghenamt wesen, dan die Riddersporen oft Sterrecruyt. Sommighe willen hier af maken een Flos Adonis, maer huer meyninghe en dunckt ons der waerhent niet ghelijck mits dat Flos Adonis anders niet en schijnt te wesene dan een gheslacht van Anemone.

¶ Tsaetsoen.

Bupthalmum. Kundsooghe.

¶ Natuere.

Smaeck ende rueck vā desen crunde bewysen dat dit cruyt werm ende drooghe es van natueren, der Camille sonderlinge der stinckende ghelijck.

¶ Cracht en Werckinghe.

Die cracht ende werckinghe van desen Bruynnettekens en zijn noch niet bekend, maer eest dattet dat Heranthemum es, soo eest seer sonderlinghe ende goet tsegen den steen, ghelijck daer af int xxix. Capittel ghescreuen staet.

Vā Kundsooge. Ca. xxxij.

Kundsooghe es een schoon liefelijk ghewas met stelen ende bloemen, niet ouer een spanne hooch wassende, het heeft drie oft vier dunne steelkens, daer aen wassen seer gheclouen teere bladerkē, den bladeren van Fenckel niet onghelijck maer veel minder, den bladeren van cleyn Aueroone volnaer gelijk maer gruender.

Die

Van Kunds ooghe. Cap. xxxij. clxix.

Die bloeme es schoon geel, in d'middel veel geel hantkens hebbende, ende groot, den Goutbloemen schier ghelijckende, maer veel meerder ende niet zoo veel bladerkens rontsomme die cruyne draghende. Ende als dese bloeme vergaet, zoo coemt daer een ront bolleken voort, schier ghelijck aen die Bruynnettekens. Die wortel es swert hebbende veele saselinghen.

¶ Plaetse.

Dit cruyt wast als Dioscorides schrijft op die velden buyten die steden, hier te lande worddet in der cruytlicfhebbers hoven gheplant.

¶ Tijt.

Die bloemen van desen cruyde comen in Meerte oft in Aprill voort.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt om zijnder bloemen wille die ghelijck een Eoe ooghe groot ende ghesatsoeneert es, in Griecx geheeten *Κούφθαλμος* ἢ *Κούφθαλμος*. In Latijn *Bupthalmū* ende *Oculus bouis*, dz es in Hoochduytsch *Kindszang*, *Ku aug*. In Neerduytsch *Kunds ooghe* ende *Eoe ooghe*. In Franchois *Deil de beuf*. Van sommighen wordet oock *Cachla*, *Cauta* oft *Caltha* gheheeten. Ende dit es die oprecht Kunds ooghe daer Dioscorides af ghescreuen heeft. In die Apoteken tot groot achterdeel van den siecken ende oock van den Medecijs, wordet die wortele vā desen cruyde voor die swerte Nieswortele vercocht ende ghebruyckt, ende daer duer eest dat sommighe geleerde ende cruytlicfhebbers, met den onghelerden Apotekers in dwalinghen comende, dit cruyt *Helleborum nigrum* heeten, ende voor een quaet gheweldich cruyt houden, dat van zijn seluen gheen sonderlinghe quaetheyt noch gheweldichent in en heeft, noch oock tot cas merganck en verweckt ghelijck dat sekerlijck onderuonden es, ende daer om worddet van sommighen ghenaeamt *Helleborine tenuifolia*, van eenighe anderen *Helleborastrum*, oft oock *Confiligo* daer tghene ghelijckenisse mede en heeft.

¶ Natuere.

Kunds ooghen zijn werm en drooge van natueren, ende scerper ende stercker verdeylende dan die Camillen.

¶ Tracht en Werckinghe.

- A** Die bloemen van Kunds ooghen gestooten ende met olie en was vermenght verdelen ende doen scyden alle coude herde gheswellen en alle herdicheden daer op geleyt.
- B** Van den Kunds ooghen schrijuen Dioscorides ende Serapio, datmen seyt, dat zy die geelsucht genesen, ende den lichaem wederom goede veruue doen hebben, als men se naer datmen wt den badt coemt, in wijn gesoden drinckt.

Van Vokelaer. Ca. xxxij.

It cruyt heeft rōde effene glatte stelen in veel andere cleyne steelkēs huer verdelende. Die bladerē zijn lanck rontsomme diep ghekerft. Die bloemen wassen aen dopperste van den stelen, den Camille bloemen van satsoene ghelijck maer veel meerder, ende niet alleē in d'middel maer oock rontsomme gout geel vā coluere, van ruecke liefelijck. Die wortel es wit met veel aenhanghende saselinghen.

P Van

¶ Tfatsoen.

Chrysanthemon.

Vokelaer.

clxx. **Van Vokelaer. Cap. vvvij.**

2 Van desen wordt noch een ander gheslacht gheuonden, dat van stelen, coluer, bloemen en van ruecke, ende int aensien den voorghescreuen Vokelaer in alle manieren gelijk es, alleen zijn bladeren zijn meer ende dieper ghekerft, tot den middelsten ribbeken toe gheclouen ende ghesneden. Ende dit hebben wy willen aenteekene om dat men daer aen mercken ende leeren soude, dat een cruyt in alder manieren iselue, zijn fatsoen somtijts seer verandert naer die plaetse van zijnder wassinghe, ghelijck ten iersten aen desen Vokelaer kennelijck es, die tot sommighe plaetsen niet zoo seere gespletten oft gheclouen bladeren en heeft, ende daer om der beschrijvinghe van Chrysanthemum by Dioscoridem niet zoo ghelijck schijnende, als tot sommighe andere plaetsen wassende, die seer diep gesneden bladeren heeft, ende daer om der beschrijvinghe van Chrysanthemum seer ende gheheel ghelijck es.

¶ Plaetse.

Vokelaer wast op die corenvelden ende in die moeshouen, tusschē die andere vruchten ende cruyden, ende by den weghen.

¶ Tijt.

Dit cruyt beghint te bloeyen in Braeckmaent ende bloeyet van daeren voort schier tot in den winter.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt gheheeten in Griecx *χρυσάνθεμον* ende in Latijn Chrysanthemum, dat es Goutbloeme, ende Caltha, van sommighen oock Bupthalthmon. In Hoochduytsch Sant Johans blum ende Genszblum. Hier te lande Vokelaer, Geel ganselbloemen ende Hontsroosen. In die Apoteken eest onbekent gelijk meer andere goede cruyde.

¶ Natuere.

Dit cruyt es werm ende drooghe. Der Camillen van natueren niet seer ongelijck.

¶ Cracht en werckinghe.

Vokelaer in wijn ghesoden gheneest die geelsucht ende doet die goede veruue des lichaems wedercomen, alsment drinckt naer datmen langhe tijt ende dicwils in that gheweest heeft.

Esact van den seluen Vokelaer alleen oft met den bloemen gestootē ende m̄ wijn ghedroncken gheneest oock die geelsucht ghelijck dat sommige nu ter tijt by experientie gheuonden hebben.

Die bloemen van desen cruyde met was ende olie vermenght doen seeyden die herde coude ghezwellen die op thoofst comen, daer op ghelijck een plaester gheleyt.

Die bladeren en stelen van Vokelaer moghen oock int moes ende in die salleden ghelijck andere moes cruyden ghebruyckt worden, ende hebben hier voortijts vā den ouders in sulcker manieren ghegheten gheweest.

Van Lisch ouer zee. Cap. vvviii.

¶ Tgheslacht.

1 Lisch ouer zee es dryerleye van gheslachte. Dierste draeght schoone blauw peersche bloemen, tweede heeft heel witte bloemen. Ederde heeft bleecke bloemen.

Dat ierste gheslacht van Lisch ouer zee heeft groote langhe bladeren, ghelijck een lemmer van een ouer beyde zyden snijdende swert, schier ghesatsoeneert, tusschen den welken voortcomē ronde effene cale stelen, twee voeten oft meer hooch, daer op langhe knoppen voortcomen, die als zy open gaen voortbringen schoone welriekende bloemē van veelderhande veruuen, maer meestendeel purpurblauw, ende in sesse bladeren gedeylt, van den welken die ierste drie nederwaerts omghebooghen hanghen, van coluer, bunten gruen geel ende licht blauw duer een vermenght, met heelen bruynen peerschen aderkens ouertoozghen, en binnen aen punct saet purpurbrunn met witte streepkens verciert, daer ten middel een breede geele hanzachtighe streepe duercoemt. Die andere drie, staen opwaerts iseghen een ghebooghen schoon licht blauw tot wit ende geel treckende. Die wortelen zijn dick, lanch, knoopachtich met veel aenhanghende saselinghen.

Dat

2 Dat ander gheslacht met den witten bloemen, es den voorghescreuen in alder manieren van bladeren, stelen, fatsoene van bloemen, ende van wortelen gelijk, alleen die bloemen en zijn niet van veelderhande colueren, maer zijn heel sneewit. Die wortel es oock wat mindere, ende seer wel rieckende sonderlinghe als zy drooghe es.

3 Dat derde gheslacht, es den iersten seer gheslijck, behaluen dat zijn bladeren ghemeenlijck wat langher zijn, die bloemen zijn oock purpurachtich, maer bleeck, en van coluere schier gheslijckmē die wateren schildert. Die wortel es oock den wortelen van den anderen ghelijck.

¶ Plaetse.

Dese gheslachten van Lisch, worden hier te lande in die hoven gheplant.

¶ Tijt.

Die bloemen van desen Lischen comen in die Meye voort.

¶ Naem.

1 Dat ierste gheslacht wordt gheheeten in Griecx *iris*. In Latijn ende in die Apotekē ooc *Iris*, nu ter tijt van sommighen gheleerden *Iris Germanica*. In Hoochduytsch blaauw Gilgen, blaauw Schwertel, Violwurtz, blaauw Violwurtz, Himmel schwertel. In Neerduytsch Lisch ouer zee. In Franchois *Flambe*.

2 Dat ander gheslacht wordt nu ter tijt gheheeten *Iris Florentina*. In die Apoteken *Ireos* met welcken naem die wortele onder den ghemeenmen man sonderlinghe die lakenberenders bekennt es, die met dese wortele huer lakenen goeden rueck gheuen. In Hoochduytsch heet dit Lisch, Weisz vielwurtz en Weisz schwertel. In Neerduytsch wit Lisch. In Franchois *Flambees blanches*.

3 Dat derde wordt nu ter tijt gheheeten *Iris syluestris*, dat es wildt Lisch.

¶ Natuere.

Lisch ouer zee es werm in den tweeden graedt ende drooghe tot in den derden.

¶ Cracht en Werckinghe.

Die wortelen van Lisch ouer zee onderhalf loot swaer met huenich water ghedronckē Aken iaghen af die galle ende die geele Colerijcke vochticheden, ende ghenesen dat crimpfel van den buick.

Die selue wortel met eeck, dat es azijn, alleen, oft met eeck ende water tsamen ghebroncken, es goet den ghenen die van Scorpioenē, oft van andere fentijnige ghedierden ghebeten zijn, ende die pijnē in die milte hebben, oft eenich ledt vercrompen, ghespannen, vercout oft verstyft hebben.

Die wortel van Lisch ouer zee met wijn ghesoden en ghedronckē doet den vrouwen E huer natuerlijke cranchheit wedercomen, zy lost dat water ende doet dē steen rijsen, ende es seer goet den ghenen die dewater laden.

Die drooghe wortel van Lisch ghespoedert ende met huenich oft suucker gemenght, D ende diewils in den mont ghenomen es seer goet tseghen die cortheit van dē adem, ende tseghen den verouderden hoest, zy suuert die borst, zy verdeylt ende doet scendē die groue taye fluymen ende rijpt die groue vochtichedē die borste en longhene verladen.

Die wortel van Lisch ouer zee met Quee appelen oft olie van Roosen gestooten es E goet tseghen die pijnē ende weedom des hoofts daer op ghestreken.

P ij Die

¶ Tfatsoen.
Iris. Lisch ouer zee.

clxxij. Van Lisch ouer zee. Cap. xxxviii.

Die selue wortel in den nuese ghesteken doet niesen, treckt taye vochticheyt af ende sijnuert dat hooft.

Met huenich vermenght, ende met een pessus in die moeder geset treckt die doode vruchten af, ende doet der vrouwen huer natuerlijke cranckheyt comen.

Die selue wortele es oock goet in die badinghen ende stouinghen der vrouwen ghebruyckt om die moeder te ontsluytene ende die herdicheden te vermorwene.

Die wortel van Lisch ouer zee met die wortelen van wit Niescruyt ende tweemaal zoo veel huenichs vermenght verdrijft dat sproet, die maessen, en alle vlekken en plecken des aensichts daer op ghestreken.

Die selue wortel ghesoden maect rijp ende vermorwet alle herde clieren ende geswellen, ghelijck een plaester daer op ghelent.

Die wortel van Lisch drooghe ende ghepoedert doet het vleesch groeyen in alle oude sweeringhen ende vlcerationen, in die fistulen ende in alle diepe gaten daer die beenderen ontdeckt zijn, als mensche daer in stroyet.

Die selue wortel met huenich vermenght, sijnuert alle onreynne ende vervuylde sweeringhen, en treckt die splinters ende ghebroken beenderen wt, ende es seer goet tot den vilt ende quade sweeringhen van den naghelen aen handen ende voeten ghebruyckt.

Die wortel van Lisch gheneest oock die clouen, fronsen ende rimpelē ende die apostumatiē des fondaments, met olien ende saluen daer toe dienende vermenght.

¶ Verkielsinghe.

Die beste bequaemste ende meest ghepresen tot der medecynen wortelen van Lisch ouer zee, zijn die ghene die, als Dioscorides scrijft, in Ilyrie ende in Macedonien was sen, ende naer desen die van Afrycken: nu ter tijt want gheene van desen crijgelijck en zijn, zoo worden voor die beste ghehouden die wortelen vā dwit Lisch, ende sonderling die van Florentien, die in die Apotekē Ireos gheheeten worden. Die blauw ende hier te lande wassende worden selden in der medecynen ghebruyckt.

¶ Tfatsoen.

Iris lutea.

Geel Lisch.

Vā geel Lisch. Cap. xxxv.

Geel Lisch heeft lange smalle bladeren dē bladerē van Lisch ouer zee schier ghelijck, maer langher ende smalter, eenen langhen smallen swerde gelijckende. Die stelen zijn ront effen ende hol daer die bloemen op voort comen van coluere geel, hebbende drye bladerkēs nederwaerts hanghende gelijck Lisch ouer zee, ende drye opwaerts wassende die seer cleyn zijn ende veel minder dan die nederwaerts hanghende. Als die bloemen vergaen zoo volgen daer dicke dryecantighe hauwen naer, daer geel breet saet in seyt. Die wortel es dick herwaerts ende derwaerts wassende, somtijts met aenhanghende andere cleyne wortelkens, en veele veeselinghen, van binnen lijfveruwich root, rouw ende tsamen treckende van smaecte.

2 Noch vindmen een ander geslacht vā Lisch, dat van fatsoene van synen bloemē den geelen Lische schier ghelijck es. Ende dit Lisch heeft bladeren ghelijck die ander
re

re Lischen, maer smalter ende veel corter, alsoo dat het heel cruyt veel minder es dan die andere Lischen. Die bloemen van desen zijn den geelen van fatsoene gelijk, maer minder ende van coluere bruyn blauw.

¶ Plaetse.

- 1 Geel Lisch wast hier te lande in vochtighe plaetsen, ende neere beempden, ende aen die canten van den vijuers ende staende wateren.
- 2 Dat ander blauw Lisch, wordt in sommighe vochtige plaetsen by den Rijnstroom ghevonden: als Hieronymus Bock schrijft. Hier te lande worddet in der cruytlietshabbers houen gheplant.

¶ Tijt.

Die Lisch bringht zijn bloemen voort in Meye ende in Braeckmaent.

¶ Naem.

- 1 Egeel Lisch wordt nu ter tijt gheheeten in Latijn *Iris lutea*. In die Apoteken wordt dit Lisch gheheeten *Acorus* ende die wortel daer af, voor die wortele van den oprechten *Acorus* ghebruyckt, niet sonder groote dwalinghe ende achterdeel van den siecken, gelijk dat niet alleen van ons, maer oock van veel gheleerden dees tijts ghescreuen es. Die dit Lisch daerom *Pseudoacorus*, dat es valschen *Acorus* gheheeten hebbē. In Hoochduytisch heetet geel Schwertel vnd Drachenwurtz. Hier te lande geel Lisch ende Boerboonen. In Franchois *Blayeul* ou *Flambe* bastarde.
- 2 Dat ander Lisch, mach wel ghenaeemt worden *Iris Carulea*, dat es blauw Lisch. In Hoochduytisch worddet van Hieronymus Bock Bloeswertel vnd klein Bloeswertel ghenaeemt, dat es cleyn blauw Lisch.

¶ Natuere.

Die wortel van geel Lisch es cout ende drooghe tot in den derden graede tsamē treckende. Den wortelen van Tormentille ende Hertstonge van natueren seer ghelijck.

¶ Cracht en werckinghe.

Die wortel van geel Lisch in water ghesoden ende ghedroncken geneest dat roode meslizen, ende stopt alle loop des buyx.

Die selue wortele in der seluer manieren ghebruyckt, es goet tsegghen dat bloetpissen ende bloetspouwen. Sy geneest ooc die vloet ende die ouervloedighe cranckheyt van den vrouwen, ende stelyt alle bloetganck.

- 2 Dat cleyn blauw Lisch es van natuerē den Lisch ouer zee ghelijck.

Van cleyn Lisch. Ca. vvvvj.

Dat Lisch dat wy nu cleyn Lisch nuemē, heeft smalle langachtighe bladerkens, den bladeren van *Gladiolus* schier ghelijck, maer wat bruynder gruen ende wat dicker. Die stelen zijn corter en neerder dan die bladeren, maer ontrent een palme hooch, daer aē wassen twee oft drie bloemkēs op corte steelkens, die niet deen bouen den anderen, gheschiedt aen die andere Lischen en groeyen, maer tsamen aen dat opperste van den stelē voortcomen. Ende dese bloemen zijn van fatsoene, den bloemen van den anderen volnaer ghelijck, maer mindere ende behaluen dat die ierste drie nederwaerts hanghende bladerkens, niet en hebben die hangachtighe strepe

Die

¶ Tfatsoen.

Chamae iris.

Cleyn Lisch.

A

B

C

clxxviii. Van cleyn Lisch. Cap. xxxvj.

die de andere Lischbloemen hebben. Ende dese bloemkens zijn van veruuen meest schoon peersch tot som plaetsen met witte streepkens ende puntkens vermenght, ende ontrent dat ribbeken van den neerwaerts hanghende bladerkens geelachtich. Ende dese bloemkens zijn ooc goet en suet van ruecke ende hebben meer ende beeteren rueck, dan eenich andere Lischbloeme. Die wortel es hert, van buyten brunn, van binnē wit.

¶ Plaetse.

Dit Lisch wordt hier te lande in der cruytliethebbers hoven gheplant.

¶ Tijt.

Het bloeyet hier te lande in Meye ende in Braeckmaent.

¶ Naem.

Dit Lisch mach wel *χάμαϊς* Chamæiris dat es cleyn oft neer Lisch ghenaeamt worden, want onder alle Lischen dat minste es. Van den cruytliethebbers worddet nu ter tijt Iris Illyrica ghenaeamt, ende dijsghelijck oock van Hermolaus Barbarus in *Corollario*. Maer dat het gheen Iris Illyrica en es, bewysst ghenoch Antonius Musa in *examis ne simplicium*.

¶ Natuere / cracht en werckinghe.

Dit Lisch es oock heet ende drooch van natueren, op die tonghe een hitte achterlaet, ende alst gheknout wordt, ghelijck die wortelen van die andere Lischen.

Vā Gladiolus. Cap. xxxvij.

¶ Tfatloen.

Gladiolus.

Gladiolus heeft langhe smalle bladeren, ghelijck den bladeren van Lisch maer mindere ende smaldere, ende daer tusschen wast eenen ronden steel ontrent eenen cubitus lanck, aen dopperste van dē welcken, schoone purpure bloemkens deen bouen den anderen groenen, naer dē welcken voortcomen rondachtighe huysskens, in drien ghedeylt, schier ghelijck aen die Jacinten daer in dz saet besloten leyt. Die wortel es gelijk twee ronde bollekens deen op dander gheperst.

¶ Plaetse.

Gladiolus en wordt hier te lande nū geuondē dan in der cruytliethebbers hoven.

¶ Tijt.

Gladiolus bloeyet hier te lande in Meye ende in Braeckmaent.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt ghenaeamt in Griecx *ζιφιόρ* ende van sommigen *μαχαίρωνιορ* καὶ *φάσγανορ*. In Latijn Gladiolus van Apuleius Gladiolus segetalis ende Lingua Ceruina. In die Apoteken eest onbekent.

in het fransch glayeur ou glais.

¶ Natuere.

Die wortel van Gladiolus en sonderlinghe die opperste es verdrooghende, verseytende ende wat treckende van natuerē als Galenus schrijft.

¶ Cracht en werckinghe.

Dopperste wortel van Gladiolus met wierooch ende wijn vermenght treckt dorren ende splinters wt.

Die selue met meel van Lolium ende huenich water vermenght, doet die gheswilt len seeyden ende vergaen.

Men seyt oock dat die opperste wortele met wijn inghenomen lust tot byslapen verweckt, ende dat die onderste onvruchtbaerheyt maecht.

Wandt

Van wantluyfcruyt.

Cap. xxxviij.

clxxx.

Wantluyfcruyt heeft lange smalle bladeren, den bladeren van Lisch ouer zee van fatsoene gelijk, maer veel mindere van coluer doncker gruen, van ruecke onlieselijck, stinckende ende schier ghelijck die wandluyfen rieckende. Die stelen zijn röt ende daer op wassen die bloemē dē Lisch bloemen ghelijck maer mindere en asch veruwich grauw vā coluere. Ende als die vergaen zoo comen daer groote hauwen voort, daer in ront root saet wast, elck saet schier ghelijck een ronde erwte groot. Die wortel es langhachtich met veel aenhangende saselachtighe wortelkens.

Plaetse.

Dit cruyt wordt hier te lāde meest vonden in der cruytliethebbers houē, het wast oock tot sommighe plaetsen by den tynen ende aen die cantē van den bosschen.

Tijt.

Dit cruyt bloeyet in Doghstmaent, en in Herfstmaent zoo wordt zijn saet rijp.

Naem.

Dit cruyt heet in Griex *Zegis*, in Latijn *Xyris* ende *Iris syluestris*. In die Apotcken *Sphatula foetida*. In Hoochduytisch *Welsch schwertel*, *Wandluyfzkraut*. Hier te lant de *Wandluyfcruyt*, wildt *Lisch*, en stinckende *Lisch*. In Frāchois *Glayeul puant*.

Natuere.

Wandluyfcruyt es werm ende drooghe van natueren tot in den derde graede, subtil en verdelende.

Cracht en Werckinghe.

Es aet van *Wantluyfcruyt* een half vierendeel loots swaer gedronckē doet stercke. Al lijk dwater ende die vrine lossen, ende met azijn inghenomen verteeret ende gheneest die verherde ende verstopte milten.

Die wortel van *Wandluyfcruyt* m̄ wat Spaens gruens, ende wat vā die wortel van groot *Centaurum*, ende luttel huenichs vermenght, treckt alle doornen, splinters, ende ghebroken beenderen wt, ende dient seer wel op die wonden ende blutsingen des hoofts gheleyt om die ghebroken beenderen wt te trecken.

Die selue wortel met azijn vermenght doet die coude vergaderinghen ende gezwel len seeyden daer op gheleyt.

Dit cruyt veriaecht ende doodet oock die wandluyfen, als men met den sap daer af die plaetsen bestrijckt daer die wandluyfen groeyen.

Van water Lisch.

Cap. xxxix.

Water Lisch heeft langhe smalle bladeren, die smalter zijn dan die bladeren van geel Lisch, ende tusschen dyen comen voort ronde effene rechte stelen, sonder eenich ledt, binnen voosachtich, daer bouen op wassen veel ronde knoppkens by een ghehoopt, die schoone roode lijfveruwighe bloemkens worden in sesse ghesneden, die wederom in ronde persche bollekens vergaen, daer t saet in voortcoemt dat seer cleyn es. Die wortel es wit dick knoopachtich met aenhanghende saselinghen.

clxxvj. Van water Lisch. Cap. xxxix.

¶ Plaetse.

Sparganium.

¶ Tfatloen.

Water Lisch.

Dit cruyt wast meest in die grachten ende staende wateren, het wordt oock somtijts aen die canten van den Rivieren gheuonden.

¶ Tijt.

Het beghint zijn schoone bloemkens in Meye voort te bringhene ende bloeyet van daeren voort tot in Doghstmaent.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt geheet in Griecy *σπαργάνιον* καὶ *ζυφιδιον*. In Latijn Sparganium en Iris sylvestris. Van sommighen Scirpus oft Gladiolus palustris. Hier te lade water Lisch. In die Apoteken eest onbekent.

¶ Natuere.

Die smaechte van dit cruyt en van zijnder wortel bewijst dat het middel matich van natueren es, tot vercoeslinghe treckende.

¶ Cracht en Werckinghe.

Die wortel van desen cruyde als Dioscorides schrijft, es goet met wijn inghenomen iseghen fenijn van den serpentes.

Van Lelien. Cap. xl.

¶ Tgheslacht.

Lelien zijn tweederleye van geslachte, wit ende root.

Witte Lelien hebben langhe breede vette bladeren tusschē den welcken voort coemt eenen rondē rechten steel, drie voeten oft meer hooch, met cleyne bladerkens beleet, daer aen bouen aen dopperste voortcomē die schoone witte wel rieckende Lelien, in sesse langhe smalle bladerkens ghedeylt, die van buyten een groen strepe oft ribbeken hebben, en van binnen heel wit zijn ende bouen aen dopperste wat omghecromt, altsamē by een staende een cloeycken vol naer int aensien ghelijck, tusschen die welke op sesse corte steelkēs, hangē sesse heel geel smalle tonggeschens, ende tusschen dyen staet een lanck recht steelken bouen drie

¶ Tfatloen.

Lilium.

Witte Leliē.

Lilium rufum.

Roodde Leliē.

dyneantich, eenen clepelken schier ghelijckende. Die wortel es ront wit eenen grooten aeyuyn ghelijck, hebbende vele scelferen ghelijck clystere op een ligghende, met aenhanghende veerselinghen van onder.

2 Die roode Lelien hebben eenen corten steel niet ouer eenen voet hooch wassende, met langhe smalle doncker gruene bladerkens becleet. Die bloemen zijn den witten Lelien van fatsone ghelijc, maer sonder rueck ende niet wit maer vierich root. Die wortel es den witten ghelijck met saselinghen onder ende bouen aenhanghende.

3 Van der roode Lelien vindmen oock noch een ander gheslacht, dat alzo hooghe wast als die witte Lelien ende aen eenen steel voortbringht dicwils thien, vijftien oft meer bloemen. Ende dese Lelien zijn blecker root dan die voorgescreuen, ende en hebben oock die stippekens niet, diemen op die bladeren van der bloeme van die voorghescreuen roode Lelien siet, anders zoo zijn zy den anderen ghenoch ghelijck.

¶ Plaetse.

Beide dese gheslachten worden hier te lande in die houen gheplant, ende zijn seer ghemeyn sonderlinghe die witte.

¶ Tijt.

1 Die witte Lelien bloeyen in Braeckmaent.

2 Die Roode bloeyen in Meye.

¶ Naem.

1 Die witte Lelie heet in Griecx *κρίνον καὶ λεῖνον* vā sommigen *καλλιόρον καὶ κρινόεν* μωρ. In Latijn *Lilium* en *Rosa Iunonis*. In die Apoteken *Lilium*. In Hoochduytsch weisz Gilgen oft Lilghen. In Neerduytsch witte Lelien. In Franchois *Lys blanc*.

2 Dat ander gheslacht van Lelien, wordt geheeten in Griecx *κρίνον πορφυρόν*. In Latijn *Liliū rubrū*, *Liliū rufum*, van *Quidius Libro decimo Metamorphoseon Hyacinthus*. In Hoochduytsch Rot golt Gilgen. Hier te lande Roode Leliē. In Franchois *Lys iaune*.

3 Dat ander gheslacht van rooden Lelien es oock sonder twijfel een *κρίνον πορφυρόν* *Lilium rubrum*. Ende dit wordt hier te lande van den cruythieshebbers *Martagon* ghe-naemt. Ende dit gheslacht van Lelien schijnt seer wel te ghelijcken met die Lelie die in Griecx *ήμεροκαμῖς* ende in Latijn *Hemerocallis* ghe-naemt es.

¶ Oorsaecke der naemen.

Van den Lelien scrijft *Constantinus*, dat *Jupiter* doen hy *Herculem* van *Alcume* na ghewonnen hadde, begheerende dat het kint onsterfelijk worde soude, tselue aē die borste vā zijnder huyfrouwe *Juno* slapede, geleyt heeft, ende dā doen het kint wel gesoghen, en van den borsten hem ghekeert hadde, wt den borsten van *Juno* noch veel melcks gheloopen en ghestort es, waer af deen ende dmeeste deel, op den hemel ghe-uallen es, dyens teeken men noch in den hemel siet, te weten die witte strate die vā den Noorden tot den Sunden dweers duer den hemel streckt, die in Latijn geheete worde *Via lactea*, en dander deel op der aerden ghestort, daer af die Lelien ghewassen zijn, die witticheyt van den melck in die bloemen draghende. Ende daer naer worden zy in Latijn *Iunonis Rosa*, dat es Roose van *Juno* gheheeten.

Van den Roo lelien scrijft *Quidius* dat zy ghegroenet zijn van den bloede van den Jonghelinck *Hyacinthus*, dyen *Apollo* met hem spelende ghequetst ende doot geworpen hadde, alzo dat die cruyden van zynen bloede root gheworde zijn, waer af ter stot duer tbeuel van *Apollo* die aerde bloemen voortghebrocht heeft, dē Lelien van fatsone ghelijck maer root, als *Quidius* seyt scriuēde in deser manierē. *Metamorphoseos. X.*

» *Ecce cruor, qui fusus humo signauerat herbas,*

» *Desinit esse cruor, tyrioq; nitentior ostro*

» *Flos oritur, formamq; capit quam Lilia, si non,*

» *Purpureus color his, argenteus esset in illis.*

Ende dese bloemen heeft *Apollo* ter ghedenckenisse van den iongelinck *Hyacinthus*, oock *Hyacinthos* dat es *Jacinten* ghe-naemt.

¶ Natuere.

Die bloemen van wittē Lelien zijn werm ende eendeels subtiyl van substantiē. Die wortelen daer af zijn drooghe in den iersten graedt ende werm tot in den tweeden.

Cracht

¶ Cracht en Werckinghe.

Die wortel van witten Lelien in huenich water ghesoden ende ghedroncken iaecht A af met den Camerganck alle die onsuuerheyt van den bloede als Plinius schrijft.

Die wortel van witten Lelien gebraden oft met olie van Roosen ghestooten en wel B ghemenght vermorwet die verherde moedere, ende doet die natuerlijke cranckheyt weder comen van buyten daer op gheleyt.

Die selue wortel met huenich vermenght heynt die gequetste zenuwen, verdriift die C scellen ende gheneest die quade seerichede des hoofts ende des aensichts, ende es goet op alle leden die wt huer ledt zijn ghestreken.

Wortel van witten Lelien met azijn, oft bladeren van Bilsen, oft gersten meel ver D menght ghenesen die swellinghen ende apostumatien des ghemechts.

Die selue wortel in azijn ghesoden doet die exterooghen afvallen drie dagē sonder E af doen daer op gheleyt.

Wortel van Lelien met olie oft smout vermenght doet het hanz wederom groeyen, F op die plaetsen die verbrant oft verscout zijn gheweest.

Die selue wortel onder die asche ghebrade oft met olie van Roosen wel gemēght G es goet tsegen dwilt vier. Sy gheneest die verbrantheyt van twier, ende sluyt alle swee ringhen. Eselue doen oock die bladeren, ende daer en bouen zijn zy goet op die beten van den serpente gheleyt.

Esap van den bladeren met azijn ende huenich in een koperen panneken gesode, es H seer heylsaem ende suuerende, dienende tot oude sweeringhen ende verschen wonden.

Van den bloemen van Lelien wordt olie ghemaect, die seer vermorwende en ver I deynde es, ende mits dyen goet es, om die zenuwen te vermorwene, ende om die her dichent van die moeder te ghenesene.

Esact van Lelien es goet tseghen die beet van den serpente ghedroncken.

Van Seydens bloeme. Cap. xli.

Lilium syluestre.

¶ Tfatsoen,

Lilium lateum. Geel Lelien.

Seyd

Van Heydens bloeme. Cap. vlij. clxxix.

1 Heydens bloeme heeft eenen rechten ronden steel, met langhe bladeren besleet, daer bouen aen wassen ende voortcomen schoone liefelijke bloemkens den Lelien van fatsoene seer ghelijck, in sesse bladerkens verdeylt die dick ende vet zijn en ghelijck ringeskens wtwaerts omgheeromt, ende desse bloemkens zijn bleek, lijfveruwich van coluere, met cleyne tipkens besprayt, ende en hebben gheen sonderlinghen rueck. Die wortel es den Lelie wortelen ghelijck maer mindere ende gout geel.

2 By desen Leliekens moghen oock wel ghestelt worden, die schoone geele Leliekens, want zy oock een gheslachte van wilden Lelien zijn. Ende dese Leliekens hebben langhe smalle bladeren, die van der wortelen voortcomen. Tusschen dese coemt den steel voort ontrent twee voeten oft meer hooch, die bloot es ende sonder aenwassende bladeren, en hem bouen in andere steelkens verdeylt, op dopperste van den welken die Leliekens voortcomen. Ende dese Leliekens zijn van fatsoene den witten Lelien schier ghelijck, oock van sesse bladerkens by een vergaert, maer mindere, van verwen bleek geel ende schier als Okre, suet ende liefelijk van ruecke. Die wortelen van desen zijn veel wortelkens tsamen hanghende, den wortelen van dz derde geslacht van Asphodelus schier ghelijck, die oock onder der eerden voortloopen, ende nieuwe planten voortbringhen, als dat derde gheslacht van Asphodelus, daer af int Capittel van Asphodelus gheschreuen es.

¶ Plaetse.

1 Heydens bloemen wassen tot sommighe plaetsen van Duytschlant in die bosschen ende beempden die op die gheberchten ligghen. Hier te lande worden zy in die hoven gheplant.

2 Die geele Leliekens zijn hier te lande vreem, ende en worden niet ghevonden dan in sommighen van neerstighen cruyt liefhebbers.

¶ Tijt.

1 Heydens bloemen bloeyen in Meye ende in Braeckmaent.

2 Die geele Leliekens bloeyen met den anderen oft corts daer naer.

¶ Naem.

1 Heydens bloeme wordt nu ter tijt genaemt in Latijn Liliū sylvestre. Tot sommighe plaetsen in die Apoteken Affodillus, ende voor die rechte Asphodelus niet sonder groote dwalinghe ghebruycht. In Hoochduytisch Goldwurtz vnd Heidnischblumē. Hier te lande Leliekens van Caluarien, Heydens bloeme ende wilde Lelien. In Franchois Lys sauage. In Italien Martagon. Ende wordt van sommighen ghehouwen voor *ἡμεροκαλλίς*, Hemerocallis, hoe wel die bloeme niet geel en es.

2 Die geele Lelie wordt noch ter tijt ghenaemt Liliū luteum, ende anders gheen naem es ons noch ter tijt bekend, eenighe willen daer af maken oock een Hemerocallis *ἡμεροκαλλίς*. Dwelck als Athenæus schrijft een bloeme es, die tsmorghens met der sonnen opganck voortcoemt, ende tsnachts vergaet.

¶ Natuere.

Galenus schrijft dat die wortelen van Hemerocallis den wortelen van witte Lelien van natueren ghelijck sijn.

¶ Cracht en Werckinghe.

Die wortel van Hemerocallis gedroncken iaecht af water ende bloet. Es elue doet zy oock van onder gheset.

Die bladeren versueten ende versaechten die sweerende met soch gheladen borsten, ende die swillinghen der ooghen daer op gheleyt.

Die wortel ende bladeren van desen bloemen zijn oock goet op die verbrande ende verscoude leden gheleyt.

Van Jacinten. Cap. vlij.

Jacinten hebben langhe smalle bladeren den bladeren van Pareye ghelijck tusschen den welken voortcoemt eenen effenen ronden steel, van bouen den muddel tot aen dopperste met veele bloemkens ende knoppkens geladen, die het opperste van

Hyacinthus.
Jacinten.

¶ Tfatsoen.
Hyacinthi secundū genus.
Broeghe Jacinten.

Hyacinthus autumnalis.
Spade Jacinten.

van den steelkens nederwaerts wegen. En dese bloemkens zijn ront, lanck, hol, van fatsoene den Meyebloemkens niet seer onghelyck maer langer, van ruecke liefelijck, van coluere, som purpur, som sneewit, som aschveruwich, som en aldermeest blauw. Ende als die vergaen zoo comen daer dryecantighe hauwkens naer, daer in tsaet leyt dat cleyn ende swert es. Die wortel es ront ghelyck een cleyn ayeuyn.

2 Boven dit gheslacht van Jacinten, zoo esser oock noch een ander datmen doe Jacinten naempt. Dit heeft smalle bladeren, die vroech ende voor den wintere voortcomen. Tusschen den welken terstont naer den wintere voortcomen die steelkens, aen dopperste van den welke schoone blauwe ronde hole bloemkens wassen, van fatsoene den Meyebloemkens schier gelijck maer mindere. Naer die bloemkens, coemt het saet voort dat swert es, ende in dryecantighe hauwkens wast. Die wortel es ront ghelijck een ander bulbus.

3 Oock esser noch een derde datmē spade Jacinten nuempt. Dit heeft oock smalle bladerkens, schoone blauwe bloemkens, ende ronde wortelen ghelijck die ander maer es in alle manieren mindere ende bloeyet seer spade, in Augusto oft Septēber.

4 Dat gheslacht van Jacinten daer Theocritus, Vergilius, Ouidius ende meer andere Poeten af schrijuen, es in dat Capitttel van den Lelien bescreuen.

¶ Plaetse,

1 Die ierste Jacinten wassen hier te lande aen die canten van den velden, int dalen van den corenlanden, ende in sandachtighe aerde. Ende worden tot veel plaetsen by Mechelen ghavonden.

Die

Van Jacinten. Cap. vlij. clxxxvj.

2.3 Die andere twee zijn hier te lande vreemt, ende dat derde wast tot sommighe plaetsen van Brankrijck als ontrent Parijs. ¶ Tijt.

1 Die ierste Jacinten bloeyen in Meye ende Braeckmaent.

2 Die tweede in Meerte ende Aprill.

3 Die derde in Augusto ende September. ¶ Naem.

1 Dierste gheslacht wordt in Griecx gheheeten *υόκινθος*. In Latijn Hyacinthus, ende als sommighe schrijuen Vaccinium. In Duytsch Jacinten, vā sommige blauw Meyes bloemkens. *en meij bloemkens.*

2.3 Dat tweede ende derde zijn gheslachten van Bulbus, ende worden oock voor Jacinten ghehouwen. Ende dat derde om dat het spade bloeyet wordt ghenamp Hyacinthus autumnalis.

¶ Natuere.

Die wortel van den Jacinten es drooch tot in den iersten graedt, en cout tot in den tweeden, Esact es drooch tot in den derden, middelmatich in coude ende wermtē.

¶ Cracht en Werckinghe.

Die wortel van den Jacinten met wijn ghesoden ende ghedroncken stopt den loop des buyx, doet die vrine rijsen, ende es goet den ghenen die van senijnnighen ghedierden ghebeten zijn.

Esact es vā gelijkē crachten en stopt sterckelijcker en meer den loop des buyx, het gheneest dat root melizoen, ende met wijn gedroncken cest goet tsegghen die geelsucht.

Van Narcissen. Cap. vlij.

¶ Tgheslacht.

De schoone liefelijcke Narcissen zijn ierst tweederleye. Die eene zijn in dmidel aen het rincerken roodachtich. Die andere zijn geel aen het middelste rincerken. Die ierste zijn wederom dryerleye, vroeghe middele ende spade, van den welken die middele Narcissen groot, ende die andere twee cleyn zijn.

¶ Tfatsoen, Narcissus medio Luteus.

Narcissus medio purpureus.

Narcissen.

2 Die

Die groote Narcissen hebben langhe smalle bladeren, den bladeren van Pareye schier ghelijck maer mindere, tusschen die welke wassen holle cale stelen, voortbringhende schoone witte soettrieckende bloemen in sesse bladerkens ghesneden, die in dmiddel een ront ghefroncelt rinz ghesken hebben van coluere geel oft purpurachtich, daer in staen veel corte steelkens daer cleyne geele droppelkens op hanghen. Naer die bloemen comet saet voort dat swert es, ende wast in een drycantighe hauwe. Die wortel es ront gheslijck een aeyunn.

W **E** Die cleyne Narcissen zijn in alder manieren den grooten ghelijck dan alleen van bladeren, stelen, bloemen, saet ende wortelen mindere, ende dat die eene vroegher ende die ander spaeder huer bloemen ende saet voortbringhen.

2 Dat ander gheslacht, es den voorghescreuen van wortelen ende bladeren ghelijck, maer zijn blomen zijn wat mindere, ende ontrent den middel geel, als voorsyt es, ende wassen drye oft vier tsamen op eenen steel.

¶ Blaetse.

Narcissen en wassen hier te lande van selfs niet, maer worden in der cruytlietsebers hoven gheplant.

¶ Tijt.

1 Die groote bloeyen in afganck van Aprill, ende in Meye coemt huer saet voort.

2 Die vroeghe cleyne bloeyen in tlaeste van die Meerte ende in Aprill.

E Die spade cleyne bloeyen in deynde van Meye ende leueren huer saet in Brackmaent.

2 Dat gheslacht in dmiddel geel, bloeyet in dat eynde van Aprill, met den grooten, van dat ierste gheslacht.

¶ Naem.

Dese schoone bloeme wordt geheeten in Griex *Νάρκισσος* ende in Latijn *Narcissus*, van sommighen, als Dioscorides schrijft *Αίγιον, Βόλβος, ἐμετικός*, *Bulbus vomitorius*, en *Anydros*. In die Apoteken es zy onbekent. In Hoochduitsch van sommighen *Narcissen Roslin*. Hier te lande Narcissen ende Spaensche Zennetekens.

¶ Dorlaecke sijns naems.

Dese bloemen hebben hueren naem naer dē eedelen ionghelinc *Narcissus*, die van veele schoone ionge dochterē om zijnder schooheit wille seer begheert was, daer hy nē veele op en achte, also dz hy huer verlatende ter iacht gherenst es, daer hy dorst crigē de aen een fonteyn ghecomen es, daer hy (willende drincken) zijns selfs seer schoone figuere in ghesien heeft, die hy noyt te voren ghesien en hadde, die hy meynēde te wesene een van den schoonen ionghen dochteren die hē beminden, in liefden van huer ontstesken es, ende willende ende begheerēde zijns selfs figuere te cussene ende te onthelsene, ende niet kunnende, ten laesten van liefden ghestoruen es. Tot wyens eere ende ghesdenckenisse die aerde (naer dat die fabelen der Poeten inhouden) dese schoone liefelijcke ende weltrieckende bloemen voortghebrocht heeft.

¶ Natuere.

Narcissen ende sonderlinghe die wortelen zijn heet ende drooch van natueren tot in den tweeden graedt.

¶ Tracht en Werckinghe.

Die wortel van Narcissen ghesoden, gebraden oft anders met spijsse oft dranck in ghenomen doet braken ende ouergheuen.

Die selue wortel met wat huenichs wel ghemenght es goet op die verbrantheyt gelyt, zy gheneest die ghequetste zenuwen, zy es goet op die knokelē gheleyt die wt huer ledt zijn, ende op alle oude pijnen, van den leden ende ionctueren.

Die wortel van Narcissen verdriift dat sproet ende die maesen wt dat aensicht met saet van Netelen ende azijn vermenght, zy supuert die vervuylde sweeringhen ende doet die herde apostumatien wtbreken, met Bitzen meel ende huenich. Ende met draswick meel ende huenich vermenght treckt zy die doornen ende splinters wt.

Dese

Van geel Sporckelbloemen. Cap. vliiij. clyxxiij.

Dese bloemen hebben lange smalle bladeren, den bladeren van Pareye schier ghelijck maer niet zoo lanck, daer tusschen wassen ronds de stelen, daer die schoone geele bloemen op voortcomen, in sesse bladerkens ghelijck die Narcissen ghesneden, in dmiddel een lanck ront hol cloekke draghende, dz voor ghescaert ende ghekerft es. Naer die bloemen comen ronde bollekens voort daert saet in leyt. Die wortel es ront aeyuynachtich, der wortel van den voorghescreuen ghelijck.

¶ Plaetle.

Dese bloemen wassen in vochtighe plaetsen, in donckere bosschen ende oock aen die canten van den velden, gelijck by Puers en Vornehem daer zy ouervloedich wassen zy worden oock tot veel plaetsen in die hoven gheplant.

¶ Tijt.

Dese bloemen bringhen haer bladeren stelen ende bloemen in Sporckelle voort, ende bloeyen somtijts onder die snee. In Meert wordt het saet rijp. In Aprill ende Meye verdwijnet cruyt, ende en wordt nz meer ghesien.

¶ Naem.

Dese bloemen worden gheheeten in Hoochduytisch geel Hornungsblumen, dat es geel Sporckelbloemen, van sommighen oock geel Eydeloosen, en heden daechs in Latijn onder die cruytliethebbers Narcissus luteus oft Pseudonarcissus, om dat zijn bloemen, van fatsoene den Narcissen wat gelijck zijn, ende anders gheen namen en zijn ons noch ter tijt bekend.

¶ Natuere.

Geel Sporckelbloemen zijn werm ende drooghe, van natueren den Narcissen seer ghelijck.

¶ Cracht en Werckinghe.

Es by sekere experientie beuonden, dat een half loot van desen wortelen noch versch wesende. In wijn oft water, met wat Anijs saet oft Fenckel saet en wat Gengebers ghesoden, ende ghedroncken, astreckt, ende duer den camerganck asiaecht, die tane slijmachtighe fluyt, ende die waterachtighe vochticheden ende daer duer zoo zijn die selue wortelen goet tsegghen alle ghebreken ende siekten wt tane fluyten oorspronck nemende.

Van witte Sporckelbloemen Cap. vlv.

Dese schoone lieflijke bloemkens hebben smalle bladerkens minder ende saechter dan die bladeren van Pareye anders huer ghelijck. Die stelen zijn ront, effen ende daer op wassen schoone welriecken de witte bloemkens aen doperste van den stelen nederwaerts hanghende. Ende elck van desen bloemkens heeft sesse smalle bladerkens die van buyten met gruene streepkens ouertoghen en van binnen heel wit zijn, in dmiddel van den welken sesse geele droppelkens hanghen, ghelijc in die Lelien, dyen dese bloemkens volnaer van fatsoene ghelijcken. Naer

Die

¶ Tfatsoen.

Pseudonarcissus.

Geel Sporckelbloemen.

¶ Tfatsoen.

Witte Sporckelbloemen.

182
clxxviii. Van witte Sporckelbloemen. Cap. xlv.

die bloemen zoo comen daer ronde bollekens voort, daer in ront geel effen saet lent, den Hofmostaerts sade niet seer onghelijck. Die wortel es ront ghelijc die wortel van den geele Sporckelbloemen.

2 Van desen bloemen vindmē oock noch een ander gheslacht, dwelck op eenen steel twee oft drie bloemen tseffens draeght. Ende die bloemē van desen zijn den bloemen van den voorghescreuen in alder manieren ghelijck, maer die stelen zijn wat langher, ende die bladeren dijsghelijcx.

¶ Plaetse.

Dese Sporckelbloemen wassen in donckere vochtighe plaetsen, ende in neere boschen by dwater gheleghen, zy worden oock in die hoven gheplant.

¶ Tijt.

In Sporckelle comen dese bloemkens voort, met den geelen Sporckelbloemen, zy leueren huer saet in Aprill, in Meye vergaen bladeren ende die steelen, alleen die wortele blijft in der aerden duerende, ghelijck van die andere geele Sporckelbloemen.

¶ Naem.

Dese schoone bloemkens worden nu ter tijt gehouden voor een geslacht van Violetten, dat van Theophrastus gheheeten wordt in Griecx λευκοιον Leucoion, dat es in Latijn Viola alba. Ende daer om worden zy nu ter tijt Leucoion ende Viola alba Theophrasti ghenaempt. In Hoochduitsch heeten dese bloemkens Weiß hornungs blumen. Hier te lande witte Sporckelbloemen, Soomersottkens, ende witte Eydeloosen. In Franchois Violette blanche.

¶ Natuere ende cracht.

Natuere cracht en werkinghe van desen bloemkens en es noch ter tijt niet bekend. A

Van Sofferaen. Cap. xlvj.

Sofferaen heeft langhe smalle bladerkens gelijk gras. Die bloemen wassen op naechte steelkens, ende zijn licht peersch van coluere, in sesse bladerkens verdeylt in dmiddel van den welchen die Sofferaen dragen hanghen van coluere root. Die wortel es ront gelijk een cleyn aeyuncken, daer somtijts vier oft vijf andere cleyne wortelkens aen groeyen.

¶ Plaetse.

Sofferaen als Dioscorides ende die ouders schrijuen wast op den berch Corycus in Cilicien diemen voor den besten plach te houden, ende op den berch Olympus in Lycien, ende by die stadt Aegys in Aetolien. Nu ter tijt wast hy tot veel plaetsen van Duytschlandt, sonderlinghe by die stadt van Wienne in Oostenrijk, die heden daechs voor den besten ghehouden wordt.

¶ Tijt.

Sofferaen bloeyet al eer zijn bladerē voortcomen, in Herfstmaent, ende daer naer wassen die grasachtighe bladeren die tot in den Meye toe dueren. In den zoomer en worden noch bladeren noch bloemen gheuonden. Die wortel alleene blijft onder die aerde groeyende en andere ionghe wortelkens voortbringhende.

¶ Naem.

¶ Tfatsoen.

Crocus. Sofferaen.

Van Sofferaen. Cap. vlvj. clxxxv.

¶ Naem.

Sofferaen wordt gheheeten in Griecx *κρόκος*. In Latijn *Crocus*, van sommighen als *Dioscorides* schrijft *Castor*, *Cynomorphos* oft *Herculis languis*. In Arabesch *Zarafaran*, ende daer naer in Hoochduitsch *Saffran*, ende in Franchois *Saffran*.

¶ Dorslaecke lûng naems.

Sofferaen wordt *Crocus* naer den ionghelinc *Crocus* zo *Quidius* ghetuyght genaemt, waer af die historie vā *Galenus* verhaelt wordt, in *nono de Medicamentis secundum loca*, daer hy aldus schrijft. Die ionghelinc *Crocus* was m̄ *Mercurius* op twelde spelende en die ka worpende, ende doen hy hem niet en myde zo es hy onverhoets van *Mercurio* geraecht ende in zijn hooft gequetst geweest, waer af hy terstont gestoruen es. Ende van zijn bloet dat op die aerde gheuloet was, es dat Sofferaen ghegroeyet.

¶ Natuere.

Sofferaen es werm in den tweeden graedt, ende drooch tot in denersten.

¶ Tracht en werckinghe.

Sofferaen es goet in alle medecynen ghebruyckt diemen van binnē tslichams tse. Aghen die ghebreken van der borst, longhene, leuer ende blase ingheeft, hy es oock goet voor die maghe in die spijsse ghedaen, want hy sterckt die maghe ende doet die spijsse verteeren, ende met versoden wijn ghedroncken bescermt hy voor dronckenscap ende maeckt lust tot byslapen.

Sofferaen met sueten wijn ingenomen, maeckt den asem lanck ende es voor die Bghene die van asem ende borste benauwt zijn, seer goet.

Sofferaen met vrouwen melck vermenght bescermt die ooghen van alle vloet van Evochticheden ende humueren, ende van maselen en poeykens, ende ghenect die loopen de ooghen daer op ghestreken.

Sofferaen es oock seer goet ghestreken op die heete cholerijcke apostumatien ende D op dwilt vier, ende es seer goet in die medecynen tot den ooren dienende vermenght.

Sofferaen es oock goet om te vermorwene alle herdiecheyt ende om tot rijpinghe E te bringhene alle rouwe swellinghen.

Die wortel van Sofferaen met wijn gedroncken lost die vrine, doet water maken, F ende es mits dyen goet tseghen tgraueel ende die droppelpisse.

Van Standelcruyt. Cap. vlvij.

¶ Tgheslacht.

Er cruyden die onder den naem *Orchis* in Griecx, ende *Standelcruyt* in Duytsch nu ter tijt verstaen worden, zijn veelderhande soorten ende manieren. Die van den gheleerden in drie gheslachten ghedeylt ende ghestelt zijn, daer wy noch een ander geslacht toe ghevuecht hebben, van den gheleerden die voor ons in die kennisse der cruyden ghesarbeyt hebben, niet bescreuen oft ghekent, alzo dat nu van ons alle die soorten van *Standerlcruyden*, in vier gheslachten begrepen worden.

¶ Dierste gheslacht.

Dierste gheslacht van *Standelcruyden* gheetē in Griecx *Orchis*, ende in Duytsch *Eullekens cruyt* es vijfderleye, waer af die ierste twee *Eullekens cruyde mannekens*, ende die andere drie *Eullekens cruyden wijfsken* ghenamt worden.

1 Dierste gheslacht heeft vier oft vijf groote breede bladeren schier ghelijck die *Lelien* maer wat mindere, den bladeren van *Meyebloemkens* seer ghelijck, die stelen zijn onderhaluen voet lanck, daer aen wassen schoone welriekende lijfveruwighe besprenckelde bloemkens. Die wortelen zijn twee ronde bollekens ghelijck twee *Noten muscatē*, deen wat bouē dandere wassende, waer af die opperste cleynder, vol der ende herder altijt es, ende die onderste meerder vooser ende meer gherimpelt oft ghefronsfelt.

2 Tweede gheslacht es den voorghescreuen wat ghelijck, maer die bladerē zijn smal der en teerder ende met bruyne pleeykens en stipkēs besprayt. Die bloemen zijn som

clxxxvj. Vā Standelcruyt. Tfatloen. Cap. vlvij.

Orchios primum genus.
Dierste Cullekens cruyt.

Orchios secundum genus.
Tweede Cullekens cruyt.

Orchios tertium genus.
Derde Cullekens cruyt.

Orchios quartum genus.
Vierde Cullekens cruyt.

Orchios quintum genus.
Vijfste Cullekens cruyt.

Orchios sextum genus.
Zesste Cullekens cruyt.

Vā Standelcruyt. Cap. xlvij. clxxxvij. Des tweede geslachts fatsoen. Tragorchis. Boey Culs

heel brunn peersch, som sneewit. Die wortelē zijn rōt gelijk twee Dilekēs. uen, waer af die eene vol ende versch es, die andere voosch, gherimpelt ende verdwijnende.

E Dat derde gheslacht heeft oock groote breede bladeren den bladeren van Lelien schier ghelijck. Die bloemen zijn peerschachtich van veruuen. Die wortelen zijn ront lanckworpich gelijk vogels eyeren, waer af die opperste ront ende cleyn es, die onderste langhachtiger ende meerder, van smaecke beyde seer suet.

D Vierde geslacht es dē tweedē vā bladerē seer gelijc, maer sijn bladerē en zijn n̄ besprenght. Die bloemē zijn lijfveruwich wt m̄ cleynē bruynen droppelkēs besprayet. Die wortelen zijn ront langachtich gelijk twee vogels eyeren, minder dan die wortelen van den tweeden.

E Vijfste gheslacht heeft bladeren den voorgescreuen gelijk maer mindere. Sijn bloemen zijn cleyn in een ghedronghen, van buyten castanie brunn van binnen wit met seer cleynen swerten tipkens besprayet. Die wortelen zijn ghelijck twee langhe noten rondt, ende die eene es meerder dan die andere.

D At ander en tweede gheslacht vā Standelcruyde d̄z Boey Cullekēs en Hasen Cullekens gheheeten wordt, heeft bladeren den bladeren van Lelien ghelijck, maer wat mindere. Synen steel es onderhaluē voet hooge, en daer aen wassen seer veele bloemen vā eenē seer vromden fatsoene m̄ huere ghewrongen en gedraydē steertkēs en ghespickelde hoofdekēs eenen aftisken ghelijckende. En elck van desen bloemkens besondere es int ierste voortcomen een gesloten ront huyfken, ontrent een erwte groot, en als hem dit ontpluyckt, zo sluypt daer wt een lanck smal dun steertken, dat bouten daert mede aen den steel hanckt wit es met roode stipkens besprayet, ende ter zyden heeft twee cleyne scuetkens ghelijck cleyne pootkens, ende voort es die reste van den steertken ghedrayet ende hanckt nederwaerts. Dese bloemē zijn seer sterck van rucke en riecken ghelijck eenen bock, makende hooftsweer den ghenen dyse lange oft veel rieckt. Die wortelen zijn ghelijck twee ronde Noten muscaten.

¶ Derde gheslacht.

Derde gheslacht dat in Griecx geheeten wordt Triorchis, en in Duytsch Rhagwortel, oft dyne Cullekens cruyt, es tweederhande, Manneken ende Wijfken.

Rhagwortel manneken heeft vette bladeren ghelijck die bladeren van Lelien, maer minder ende smalder ter wortelen waert omgheuooven en gheboocht. Die steel es onderhal

¶ iij ue

Orchis serapias mas.
Rhagwortel manneken.

Orchis serapias foemina.
Rhagwortel wijfken.

cluyvlij. Van Standelcruyt. Cap. vlvij.

ue spanne lanck. Die bloemen zijn peersch. Die wortelen ghelijck drie ronde bollekens, waer af die twee groter zijn, ghesatsoeneert ghelijck twee Nooten muscaten heel suet ende vol saps.

B Rhagwortel wijsken es den voorghescreuen van stelen, bladeren en sueten sapachtighen wortelen drie by een gelijk. Sijn bloemen zijn veelderhande veruuen, te weten peersch, wit, ende geel en gruen duer een vermenght. Ende dat onderste van desen bloemkens es ghelijck een horsel, dat opperste ghelijck eenen pepel met zynen wtgespreyde vluoghelen.

¶ Vierde gheslacht.

Vierde gheslacht dat Standelcruyt gheheeten wordt, es oock tweederhande. Groot ende cleyn.

A **G**root Standelcruyt en heeft gemeynlijk niet meer dā drie bladeren dē bladerē van witten Lelien ghelijckende maer wat minder ende rooder. Die steel es ontrent eenē voet lanck, ende daer aen wassen schoone bloemkens, den bloemkens van Hoolwortel niet seer ongelijk, vā veruuen som sneewit, som bruyn peersch. Die wortelen zijn ghelijck twee ronde nootkens, by een ghelijck twee Oliuen wassende, van buyten roodachtich, vā binnē wit, waer af die eene meerder ende volder es ende aennemende, die ander minder vooser ende verdwijnende, van smaecke suet ende liefelijck van buyten lijfoeruwich, van binnen wit.

B Dē cleyn Stādelcruyt en heeft oock ghemeynlijk niet meer dan drie bladerkens, die cleyn ende op der aerden ghesprayt liggen, den bladeren van cleyn velt Sulcker oft van Madelieuen cruyt schier ghelijck. Sijn steelken es dun ontrent eē palme hooch, daer aē seer cleyne witte welriekende bloemkens wassen, den Meyebloemkens van ruecke volnaer ghelijck, die rontsomme den steel, alzo oft zy daer om ghedrayet waren staen. Die wortelen zijn twee ronde bollekens, waer af dat eē herder, ende dander vooser es, beyde van smaecke suet.

¶ Plaetse.

Alle dese soorten ende gheslachten van Standelcruyden wassen in die bosschen en beempden, en sommighe oock op opene maghere grasachtighe straeten en gheberchten ghelijck die Standelcruyden ende sonderlinghe dat cleyn dat selden elders dan op grasachtighe straten ende velden daer die sonne veel schijnt gheuonden wordt.

¶ Tijt.

Dese cruyden bloeyen meest al in Mey ende in Braeckmaent. Dat cleyn Standelcruyt bloeyet alleen in Doghstmaent.

Naem.

¶ Tfatloen.

Testiculus vlpis.

Testiculus odoratus.

Groot Standelcruyt.

Cleyn Standelcruyt.

Van Standelcruyt. Cap. xlvij. clxxvii.

¶ Naem.

- 1 Dierste gheslacht wordt gheheeten in Griecx *ὄρχις* Orchis ende *κυνωόρχις* Cynosorchis. In Latijn Testiculus ende Testiculus canis, dat es in Duytsch Cullekens cruyt ende Hontscullekens. In die Apoteke Satyriones. daert nochtans cleijne ghelijckenisse mede heeft. In Hoochduytsch Knabencraut. In Franchois Couillons de chien, ou Satyrion a deux couillons.
- 2 Dat tweede gheslacht es oock sonder twiifel een gheslacht van Orchis, ende wordt omijnen stanch ende swaeren rueck *τραγόρχις* Tragorchis in Griecx, dat es in Latijn Testiculus hirci, ende in Duytsch Boeckcullekens gheheeten. Es oock Testiculus leporis, dat es Hasencullekens ghenaept. In die Apoteke worddet oock Satyrion, sonder eenich ondersceet gheheeten, ende daer voor ghebruyckt.
- 3 Ederde gheslacht wordt gheheeten in Griecx *ὄρχις σεράπιας* Orchis serapias. In Latijn Testiculus serapias. In Hoochduytsch Rhagwurtz, dat es Rhagwortel, van sommighen oock *τρίορχις* Triorchis, ende daer naer in Franchois Satyrion a trois couillons, dat es Drije cullekens cruyt.
- 4 Vierde gheslacht wordt ghenaemt in Duytsch Standelcruyt.
- 1 Dierste van desen wordt onder die ghemeyne cruytlietshabbers ende van sommigen A Apotekers Testiculus vulpis. In Hoochduytsch groß Standelkraut, in onse tale groot Standelcruyt gheheeten.
- 2 Dat ander gheslacht wordt genaemt Testiculus odoratus. In Duytsch welriekende B Standelcruyt ende cleyn Standelcruyt.
- 3 ~~Twijfde ende laetste gheslacht wordt in Griecx gheheeten *σατύριον βασιλικόν*. In Latijn Satyrium regium. In die Apoteke Palma Christi. In Arabesch als sommige meenen Buicheide oft Buzeiden. In Hoochduytsch Kreuzblum. Hier te lande Handekes cruyt. In Franchois Satyrion Royal.~~

¶ Natuere.

Alle dese cruyden zijn werm ende vochtich van natueren.

¶ Cracht en Werckinghe.

Die volle Sapachtighe wortelen van Cullekens cruyden Rhagwortel, ende Standelcruyt ende sonderlinghe van die Boeckcullekens, gegheeten oft in geytē melch gesoden ende inghenomen, maken lust tot byslapen, stercken ende voeden het lichaem, ende mits dyen zijn seer goet den ghenen die widrooghen ende voetsel behoeuen.

Die andere verdwijnende wortel, es van contrarie cracht ende doet den lust van byslapen vergaen.

Van desen seluen wortelen ende sonderlinghe van dat ierste gheslacht, wordt oock ghescreuen dat als die mans die meeste eeten knechtikens genereren, ende als die vrouwen die minste eeten dat zy dan menskens ontfanghen.

Die wortel van den seluen cruyden ende sonderlinghe die Rhagwortel in wijn gesoden ende ghedroncken stelt den loop des buyx.

Die selue wortel noch versch wesende, verteert ende doet sceyden alle gezwellen, suuert die vuyte sweeringē, heylt die fistulē daer op ghelyt, zy beneempt oock dz voortse eeten van den loopende voortse eetende sweeringē ghepoedert ende daer in gestroeyt.

Die wortel vā den seluen, en sonderlinge vā dat welriekende Standelcruyt in wijn met wat huenichs ghesoden, gheheest die sweeringhen ende vuyte puysten des monts.

Van Tweebladt ende Margendrehen. Cap. xlvij.

¶ Tgheslacht.

¶ Vuen die gheslachten van Standelcruyden die int voorgaende Capittel bescreuen sijn, soo vindtmen noch twee andere cruyden wat ghelijckenisse met den seluen sonderlinghe van stelen ende bloemen hebbende, ende daer om oock van sommighen onder die Standelcruyden ghestelt. Daer af dz eene geheetē wordt Tweebladt, en dat ander Margendrehen, die wy hebben willen in een besonder Capittel stellen, om dat haer wortelen, den wortelen van den anderen seer onghelijck zijn.

¶ Fat.

199
cyc. Van Tweebladt ende Margendrehen. Ca. vltijf.

Bifolium.

¶ Tfatloen.

Tweebladt.

Margendrehen.

1 **T**weebladt heeft eenen ronden effenen steel, daer aē wassen niet meer dan twee bladeren, den bladeren van grooten Wechbree ghelijckende. Van den middel van den steel tot bouen toe wassen rontsomme den steel veele gruen geele bloemkens schier ghelijck cleyne voghelkens ontploken, den bloemen van veel Standeleruyden niet seer onghelijck. Die wortel heeft veele veeselinghen.

2 Margendrehen hebben tale stelen sonder bladeren, bringhende in dopperste gelijck een are met bloemen. Ende dese stelen met hueren bloemen zijn bruyn houtveruwich van coluere, schier ghelijckende den stelen vā die Brem rape (daer af wy in tseste deel ons cruydeboecx scrijuen selen) maer teerder ende niet zoo dick. Die wortelen zijn sas selachtich duer malsanderen verweert.

¶ Plaetse,

1 Tweebladt wast gheerne in vochtighe waeterachtighe beempden.

2 Margendrehen wordē op vochtige sandachtige veldē en in die bosschen gevonden.

¶ Tijt.

Wende dese cruyden comen in Meye ende in Braeckmaent voort.

¶ Naem.

1 Dierste van desen cruyden wordt nu ter tijt in Latijn geheeten Bifolium. In Hooch duytsch Zueyblat. In Neerduytsch Tweebladt, ende wordt van sommigen gehouden voor dat Ophris daer Plinius af schrijft, van anderen voor een gheslacht van Duers was, van den derden voor een Alisma oft water Wechbree, van eenighen oock voor Helleborine dat es wildt wit Niescruyt.

2 Dat ander gheslacht wordt van Hieronymo Boek Margendrehē ghenaeamt, ende hier

hier te lande van sommigen Herbaristen om dat die wortelen ghelijck eenen nest duer een ghevlochten zijn Voghels nest.

Natuere/cracht en Werckinge.

Deser cruyden natuere ende cracht es noch ter tijt onbekent, en daer om en worden sy oock in der medecynen niet gebruyckt. Sömige scrijuen dz zy vā natueren dē Satyriones ghelijck zijn, maer daer af en hebben wy gheen sekere redene oft experientie.

Van Satyrion. Cap. vlij.

Tgheslacht.

Dioscorides die oude cruyde meester schrijft van tweederleye Satyrion. Dat eens wordt ghenaeamt Satyrion Tryphillon ende dat andere Satyrion Erythronium.

Tfatsoen.

Satyrion Trifolium.

Witte meest bloemen

Satyrion Erythronium.

Witte meest bloemen

Dat ierste gheslacht heeft altijt drie bladeren, ende met meer, den bladeren van Lelien schier ghelijck maer veel mindere, ende daer tusschen wast eenen calen rechten roden steel, aen dopperste van den welckē schoo

ne liefelijke bloemkens groeyen van weruwen wit oft licht blauw. Die wortel es rōt ghelijck een cleyn appelken van smaecke suetachtich ende niet onliefelijk.

2 Dat ander gheslacht en heeft ghemeynlijk niet meer dan twee bladeren, den bladeren van den voorghescreuen niet seer ongelijk. Die steel es oock ront ende daer op wassen schoone blauwe ghesteerde bloemkens, naer die welke ronde knoppekens voortcomen, daer in dat saet leyt, dwelck effen blinkende ende gout geel es, den sādē van Blas van fatsoene ghelijck. Die wortel es den anderen ghelijck maer wat mindere.

Vouen dese twee gheslachten van Satyriones, die van den ouders bescreuen zijn, zoo wordt ny ter tijt noch een andere ende een derde gheslacht by den gheleerden gevonden, dwelck in duytsch Handekens cruyt ghenaeamt wordt. Ende dit es tweederleye te weten manneken ende wijfken.

3 Handekens cruyt manneken Satyrion Basilicon mas. Satyrion Basilicon foemina.
heeft langhe smalle vette blades Handekes cruyt mannekē. Handekes cruyt wijskē.
ren, schier ghelijck die bladeren
van Lelien, maer mindere. Die
stelen zijn ront, en daer wassen
schoone welriekende brunn peers-
sche bloemkens. Die wortelen
zijn ghelijck twee Handekens,
van den welken elck besondere
heeft vijf oft sesse vingherkens,
ghelijckende een opene ende ge-
streckte handt.

4 Dat wijsken heeft bladeren
ende stelen ghelijck dat andere
behaluen dat die bladeren van
desen met veele swerte stipkens
bespranet zijn. Die bloemen zijn
lijfveruwich wit, van ruecke lie-
felijk. Die wortelen zijn gelijk
die wortelen van dz manneken,
als Handekens ghesatsoeneert,
van smaecke niet onliefelijk
ghelijck die andere.

Plaetse.

1.2 Die twee ierste gheslachten
wassen tot veel plaetsen van
Duytschlandt, in donckere bos-
schen, hier te lande worden sy in
der cruytliethebbers houen ghe-
plant.

3.4 Die andere twee worden hier te lande in sommige beempden ende neere bosschen
gheuonden.

Tijt.

1.2 Die twee ierste bloeyen in t'beghinsel van der Meerten somtijts oock vroegher.

3.4 Die Handekens cruyden bloeyen in Meye ende in Braeckmaent.

Naem.

1 Dierste gheslacht wordt ghenaemt in Griecx σατύριον καὶ σατύριον τρίφυλλον. In
Latijn Satyrium & Satyrium trifolium. *in heerduytsh. witte meert bloemen*

2 Dat tweede heet in Griecx σατύριον ἐρυθρόνιον. In Latijn Satyrium Erythronium.
Wende dese gheslachten worden ghenaemt in Hoochduytsch Hoornungsblumen vnd
Mertzenblumen. In Neerduytsch Mertsbloemen. *en blauwe meert bloemen*

3.4 Dat derde gheslacht wordt nu ter tijt gheheeten σατύριον βασιλικόν. In Latijn
Satyrium basilicum & Satyrium regium. In die Apoteken Palma Christi van sommighen
Digiti citrini. In Arabeusch als sommighe meynen Bucheiden oft Buzeiden. In Hooch-
duytsch Creuszblum hier te lande Handekens cruyt. In Frächois Satyrion Royal.

Natuere.

Satyrium es werm ende vochtich van natueren.

Cracht en Werckinghe.

1.2 Die wortelen van Satyrium, maken lust tot byslapen, stercken ende voeden dat y
lichaem.

3.4 Die wortel van Handekens cruyt met wijn ghestooten doet ouergheuen, ende ghes
neest mits dyen die vierdedaechse cortse, voor dat aencomen van der cortsen inghes
nomen als Nicolaus Nicolus Sermone secundo, schrijft.

Die

¶ Tfatloen.

Hysopus communis.

Hysope.

1 De ghemeenne Hysope heeft viercantighe gruenen herde houtachtighe tærkens oft rijskens met smalle bladerkens becleet van fatsoene den bladeren van Lauēder wat ghelijck maer minder ende gruēder. Die bloemen wassen aen dopperste van den stelen met cleyne croonkens deen by den anderen schier ghelijck een are, maer alleen aen die een zyde van den stelen. Als die bloemen vergaen zoo volcht daer bruyn saet naer, dat in die huysskens wast daer die bloemen wtgesresen zijn. Die wortel es bruyn ende houtachtich.

2 Item noch wordt een ander gheslacht van Hysope gheuonden dat van sommigē cruyt liefhebbers ghesayet ende gheplant wordt. Ende dit es van stelen ende bladeren den anderen wat ghelijck maer zijn stelen zijn corter ende meer tsegghen der eerden ligghende die bladeren bruynder, gruender ende dicker van smaecte meer bitter dan die ghemeenne Hysope. Die bloemē zijn der ander Hysope bloemen volnaer ghelijck van coluere schoon bruyn blauw, ende staen aen dopperste van den stelen ronsomme wast by een, seer gelijckende eē corte dicke are. Die wortel es houtachtich ghelijck aen die andere Hysope.

3 Item noch wordter een derde gheslacht gheuonden, dwelck van bladeren ende stelen, den anderen ghelijck es, maer die bloemen van desen zijn schoon wit.

¶ Plaetse.

Hysope en wast hier te lande niet van selfs, maer wordt al om in die hoven gesayet.

¶ Tijt.

Hysope bloeyet in Hoymaent ende in Braeckmaent.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt nu ter tijt in die Apoteken geheeten Hysopus en Ysopus, ende daer naer in Duytsch Hysop, Hysope ende Ysope. In Franchois Hissope, hoe wel nochtā dat dit cruyt die oprechte Hysope niet en es, daer Dioscorides, Galenus ende die ouders af schrijuen, ghelijck dat van sommighe gheleerden nu ter tijt bewesen es.

¶ Natuere.

Hysope es werm ende drooghe tot in den derden graedt.

¶ Tracht en Werckinghe.

Hysope met vijghen, Wijnruyte ende huenich in water gesoden ende gedroncken, A es seer goet den ghenen die verstoppt van borsten en cort van adem zijn, die swaerlijck kichen, ende eenen swaeren verouderden hoeft hebben. Tot den seluen ghebreken es zy oock goet met huenich vermenght ende dicwils gheleckt.

Hysope met syrope van azijn inghenomen lost die tane slijmachtighe fluymen B duer den camerganck, doodet ende iaecht die wormen af. Eselue doet zy oock met vijghen ghegheten.

Hysope met vijghen in water ghesoden ende daer mede gegorgelt, doet die gezwel C len ende apostumatien der keelen ende des monts rijpen ende wtbreken.

Hysope met azijn ghesoden versuet den tantsweer in den mont ghehouden.

A

Hysop

D

Hysope in water gesoden, doet scyden ende verteert dat bloet dat onder die huyt gheronnen es ende mits dyen verdriift alle blauwichent daer op ghelynt.

Dwater daer die Hysope in ghesoden es, gheneest die ruydichent, scorste hoofde en de quade crauwagien, als mense daer mede wascht.

Van Cuele. Cap. li.

Bele es een teer zoomer cruyt, ontrent eenen voet hooch wassende, zijn steelkens zijn dun ende brunn, met veel sijde tacykē, daer aen wassen cleyne smalle bladerkens, den bladeren van die ghemeyne Hysope wat gheslijck, maer mindere. Die bloemē comen tusschē die bladerkens voort lijfveruwich, wit ende liefelijck vā ruecke. Es aet es brunn. Die wortel teer ende saselachtich.

¶ Plaetse.

Dit cruyt wordt al om in die hoven ghesayt, ende in die spijsē seer ghebruyckt.

¶ Tijt.

Dit cruyt bloeyet in Honymaent.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt nu ter tijt geheeten. In Latijn Cunila en Satureia. In die Apoteken Saturegia. In Hoochduytisch gartē Hyssop, zwibel Hyssop, Kunel, Saturey vnd Sadaney. Hier te lande Cuele, Satureye, Lochtekol. In Franchois Sarriette & Sarriette.

¶ Natuere.

Satureye es werm ende drooch, tot in den derden graedt.

¶ Cracht en Werckinghe.

Satureye als Dioscorides schrijft es van crachten ende werkinghen den Thymus gheslijck, ende es seer goet bequaem ende ghesont in die spijsē ghebruyckt.

Van Thymus. Cap. liij.

¶ Tgheslacht.

Thymus es tweederleye. Die eene wordt geheeten Thymum creticum. Ende die andere es onsen ghemeynen Thymus.

1 Die Thymus van Candien heeft veele dunne houtachtighe steelkens, met cleyne smalle bladerkens rontsomme becleet, op dopperste van den stelen wassen ghelijck corte in een ghedronghen arekens, den aren van Stiras cruyt, niet seer onghelijck maer mindere, voortbrengende purpure bloemkens. Die wortel es teer en houtachtich.

2 Die ghemeyne Thymus, heeft oock veele teere houtachtighe rijskens, die bladerkens zijn cleyne, van smaecke scerp. Die bloemkens wassen aen dopperste van de stelen ende zijn van coluere lijfveruwich. Die wortel es houtachtich.

¶ Plaetse.

1, 2 Beyde die Thymus wassen in heete landen, op dorre plaetsen. Ende dat ierste wordt in Grecten ende sonderlinghe in Candien veel gheuonden. Dat andere groeyet in Spaengien, Languedock, ende dijerghelijcke landen. Hier te lande wordet in die hoven gheplant.

Tijt.

¶ Tfatsoen,

Thymum creticum.
Thymus van Candien.

Thymum durius.
Ghemeyne Thymus.

¶ Tijt.

Thymus bloeyet in Meye ende in Braeckmaent.

¶ Naem.

Thymus wordt gheheeten in Griecx $\theta\upsilon\mu\varsigma$ dat es in Latijn Thymus.

1 Dat ierste gheslacht es oock ghenamēt $\kappa\epsilon\phi\alpha\lambda\omicron\tau\ \theta\upsilon\mu\varsigma$. In Latijn Thymum capitatum, nu ter tijt Thymum Creticum dat es Thymus van Candien. In Franchois Thym de Candie.

2 Dat tweede wordt gheheeten van Dioscorides Thymum durius, ende hier op wast die Epithymus. Ende dit es hier te lande in die Apoteken bekend, daert ghenampt wordt Thymus, ende daer naer, in Duytsch oock Thymus. In Franchois Thym.

¶ Natuere.

Thymus es werm ende drooghe tot in den derden graedt.

¶ Tracht en Werckinghe.

Thymus met huenich in water ghesoden ende ghedroncken es goet voor die ghene die kichen hoesten ende cort van adem zijn, hy doet die vrine rijssen, en iaccht af die secondine ende die doode vruchten, hy doet den vrouwen huer natuerlijke cranchheyt wedercomen, ende doet sceyden dat bloet dat binnen tslichaems gheronnen es.

Thymus ghepoedert dnye vierendeel loots swaer met huenich azijn in die Apotekē ghheeten Oxymel, en wat souts inghenomen iaccht af duer den camerganck die taye slijmachtighe sluymen, ende die scerpe heete bytende colerijcke vochtichede, ende alderhande onsupuerheyt des bloets.

Thymus in der seluer manieren ghebruyckt, es goet tsegghen die pijn ende weedom der hupen, der zyden ende van der borst, tsegghen die opblasingen ende winden der zyden van den buick, tsegghen die swellinghen van der manlijcheyt, hy es oock seer goet den ghenen die beureest, benauwt, swaermoedich ende onsterck van sinnen zijn.

Thymus tsmorghens nuchter ende tsaunts voor den eeten inghenomen es goet tsegghen die roode loopende ooghen, ende tsegghen die pijn ende weedom der seluer. Tot den seluen es hy oock goet ende seer ghesont in die spijsse ghebruyckt.

Thymus es oock seer goet tsegghen dat fledercijn met wijn, als men vanden fleder, tijn vry es, ende met huenich azijn een loot swaer als men daer af cranck es ingenomē.

Thymus met huenich vermenght, ruymt die borste ende doet die fluymen rijpen, tscyden ende lossen, dicwils gheleckt.

Thymus met edick ghestooten verteert ende doet scyden die coude swellingen enz. Gde verdriift die wratten daer op gheleyt.

Item Thymus met meel van gersten mout ende wijn vermenght versuet die pijn ende weedom in die hope, diemen Sciatica heet daer op gheleyt.

Thymus es oock seer goet gheroken den ghenen die de vallende sieckte hebben. J

Van Tymbra. Cap. liij.

Dit cruyt heeft veele houtachtighe dunne steelkens, met cleyen smalle bladerkens becleet. Die bloemkens zijn cleyen, van verwē lijf, verwich oft wit, ende wassen wt cleyen huyfken lanx die stelen tusschē die bladerkens, van onder opwaerts allenkens bloeyende tot aen dat opperste toe, achterlatende als sy ghebloeyet hebben gelijk eē groene are, in den welken dat saet voortcoemt dat seer cleyen es. Die wortel es houtachtich.

¶ Plaetse.

Dit cruyt wast in Brackrijck, sonderlinghe in Languedock, ende andere heete landen, op ongheboude wilde plaetsen. Hier te lande worddet in der cruyt liefhebbers hoven gheplant.

¶ Tijt.

Het bloeyet hier te lande in Hony maent ende Doghstmaent somtijts oock noch spader.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt genaēt in Griecx θυμβρα. In Latijn Thymbra en Cunila. Van sommighe cruyt liefhebbers in onse tale Tenderick. En en es gheen Satureia, want Satureia es een cruyt vā Thymhra verseyden, als Columella ende Plinius ghenoch te kennen gheuen.

¶ Natuere.

Thymbra es werm ende drooghe van natueren ghelijck Thymus.

¶ Tracht en Werckinghe.

Thymbra es goet ende bequaem om te ghebruycken in die spijsen ghelijck Thymus, Cuelen ende die ghemeyne Hysope.

¶ Tfatsoen.

Thymbra.

Tenderick

Van Quendel. Cap. liiij.

Van crachten ende werkinghen es zy den Thymus ghelijck in der seluer maniere
ren ghebruyckt als Dioscorides schrijft.

Van Quendel. Cap. liiij.

Quendel oft als men in Brabant
dit cruyt noempt, Onser vrouwe
bedstroo heeft veele houtachtige
dunne steelskens lanx der aerde
somtijts cruppēde, ende somtijts
oock ontrent eenē voet hooch wassende, daer
aen cleyne bladerkens wassen den bladeren
van Roomschen Quendel, diemen gemeyn-
lijck Thymus hier te lāde heet, seer ghelijck
maer meerdere. Die bloemen wassen bouen
aen die stelen met croonkēs daer rontsomme
staende ghelijck aen die Malroue van colue-
re meest purpurachtich en root, somtijts ooc,
maer seer selden, sneewit. Die wortel es hert
ende houtachtich met veel aenhanghende
veselinghen.

¶ Plaetse.

Dit cruyt wast hier te lāde al om op rouwe
ongeboude dorre heyden ende steenachtighe
plaetsen ende by den weggen ende aen die
canten van den corenvelden.

¶ Tijt.

Dit cruyt bloeyet van in Meye tot in dat
eynde van den zomer.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt nu ter tijt in die Apoteken
ghenaemt Serpillum ende in sommighe Pule-
gium montanum. In Hoochduytisch Quendel van sommigē oock Kumel vnd Kieulin.
In Neerduytisch oock Quendel, ende in Brabant Onser vrouwen bedstroo, ende tot
sommighe plaetsen wilden Thymus. In Franchois Pillolet. Ende wordt van veele
ghehouden voor tghene dat in Griecx *ἑρπύλλον* *ἡ κλητύος*. Ende in Latijn Serpyllum
Hortense ghenaemt es. Hoe wel dat het meer schijnt te zyne een gheslacht van Thy-
mum durius, dan van Serpyllum.

¶ Natuere.

Serpillum es werm ende drooghe tot in den derden graedt.

¶ Cracht en Werckinghe.

Serpillum met wijn oft water ghesoden ende ghedroncken, verweckt ende doet co-
men, die natuerlijke cranckheyt van den vrouwe, drijft af den steen ende dz graueel,
ende doet die vrine rijssen ende lossen.

Serpillum in der seluer manieren ghebruyckt, stilt oock den loop des buycr, ghe-
neest dat crimpfel, ende es seer goet tsegghen die trekinghe ende spanninghe van den
zenuwen.

Serpillum in alle spijsse oft dranck ghebruyckt es een crachtighe medecyne tsegghen
alle fenijn en tsegghen die beten ende steken, van alle fenijnighe cruppēde gedierten.

Esap van Serpillum een halve once swaer met azijn, es goet inghenomē den ghe-
nen die bloet braken ende ouerghenen.

Serpillum met azijn ende olie van roosen vermenght, gheneest die rasernie, pijn, E
ende frenesie int hooft, daer op gheleyt.

Den roock van Serpillum veriaeght oock alle fenijnighe ghedierten.

Poleye heeft dunne teere steel-
kē, eenē voet oft somtijts meer
lanck, die niet recht op en was-
sen maer lanck der aerde cruy-
pen ende daer aen huer seluen
tot veel plaetsen hechten. Die bladeren zijn
rondachtich den bladeren van Marioleyne
schier ghelijck, maer gruender, bruynder,
ende stercker van ruecke. Die bloemē was-
sen rontsomme die stelen met croonkens ge-
lijck aen Malroue, vā veruwē som blaum-
achtich, som sneewit. Die wortel es sasels-
achtich.

¶ Plaetse.

Poleye wast gheerne op ongeboude vocht-
tighe plaetsen die tzoomers drooch zijn en-
de tswinters van den water oueruloeyen.

¶ Tijt.

Dit cruyt bloeyet in Hoymaent ende in
Doghstmaent.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt gheheeten in Griecx
πύλεγον. In Latijn ende in die Apotekē Pule-
gium. In Hoochduytisch Poley. Hier te lan-
de Poleye, ende van sommigen Paleye. In
Franchois Pouliot.

¶ Natuere.

Poleye es werm ende drooge van natue-
ren tot in den derden graedt, subtiyl van sub-
stantien ende verdeylende.

¶ Cracht en Werckinghe.

Poleye met wijn ghesoden ende gedroncken, brenghet den vrouwē huer natuerlijke A-
cranchheyt, iaecht af die secondine, die doode vruchten ende onnatuerlijke drachten,
ende lost die vrine, ende doet den steen rijsen sonderlinghe van den nieren.

Poleye met huenich inghenomen supuert die longhene, ende doet die taye fluymen B-
van der borsten rijsen ende lossen.

Esclue cruyt met Aloe ende huenich ingenomen iaecht af duer den camergack die C-
swerte melancolijcke humoren, ende es goet tseghen den cramp, treckinge ende span-
ninghe der zenuwen.

Poleye met water ende azijn tsamen ingenomen, verdriift dat walghen en versuet D-
die pijn ende weedom van der crop van der maghen.

Poleye met wijn inghenomen coemt te helpen den ghenen die van fenijnnigen ge- E-
dierten ghebeten zijn, ende met edick inghenomen es zy goet den ghenen die met eenis-
ghe vallende sieckte besmet zijn.

Alsmen onghesont vuyt oft seer sout water drinckē moet, zoo salmen Poleye daer F-
in legghen, oft tpoeder daer af daer in stroyen, zoo en salt den mensche niet scaden oft
deeren.

Een cransken van Poleye ghemaect ende opt hooft gheset, es goet tsegen die pijn G-
ne, swijmelinghe ende draeyinghe in thoofte.

Poleye ghestooten ende met azijn voor die nuese ghehouden, brenghet die ghene die H-
in ommacht gheuallen zijn, wederom tot haer seluen, ende es goet geroken den ghenē
die coude ende vochtighe herffenen hebben.

Poeder oft asschē vā Poleye sterckt dz tantvleesch alst daer mede gewreut wordt. I-
Poleye

Van Polium. Cap. lvi.

cxciv.

Polene ghestooten versuet die pijn vant sledgerijn, ende es seer goet tot dat sciatica, & op die leden gheleyt tot dat zy root worden.

Es elue cruyt met huenich ende azijn vermenght, gheneest die cramp, ende es goet & op die ghebreken van der milten van buyten gheleyt.

Polene in water gesoden es seer goet tot die winden, opblasinge, herdieht en verstopthent van der moedere als men daer in oft ouer in een sweetcuype sidt. Es elue water verdriift oock dat tweeksel, als men die leden daer mede wascht.

Die bloemen van Polene noch versch wesende ghebrant veriaghen die vloeyen.

Van Polene scrijft Xenocrates dat een tacyken in wolte gewonnen, te riecken ge, D gheuen, oft tusschen tdeesl van den bedde gheleyt, die derdedaechse cortse gheneest.

Van Polium. Cap. lvj.

Tgheslacht.

Polium als Dioscorides schrijft es tweederleye, van den welcken dat een mach ghenaemt worden groot Polium oft, als Dioscorides seyt, berch Polium, ende dat ander cleyn Polium.

1 **D**at groot Polium oft berch Polium es eē teer neer welrieckende cruyden, cleynne dunne steelkens hebbende ontrent een palme oft haluen voet hooch. Sijn bladerkens zijn cleyn smal asch veruwich wit, van dē welcken, die onderste wat bree der zijn ende ronsomme wat ghekerft. Die opperste die aen die steelkens wassen smalder ende niet ghekerft. Die bloemē zijn wit en wassen bouen aen die stelen. Die wortelen zijn dun ende veeselaechtich.

2 **D**at cleyn Polium en es den voorgescreeuen niet seer onghelijck maer van bladeren teerder cleynder smalder ende witter, het bringht ooc veel meer steelkens voort, die dun ende teer zijn. Maer dit Polium en es zoo crachtich van wercke, oft zoo stercke van rucke niet, als dat berch Polium.

Blaetse.

Dit cruyt en wast hier te lande nē van selfs, noch en wordt oock niet veel gheuonden, dan in sommige cruytlietshabbers houen, die dit met groote neersticheyt planten ende bewaeren.

Tgt.

Polium bloeyet hier te lande in Hoymaent.

Naem.

Dit cruyt wordt geheeten in Griecx πολιον, πολιον & ερυον και τευθριον. In Latijn Polium, Polium montanū ende Teuthrium. In Duytsch oft Frāchois en heuet geene naemen die bekend zijn. In die Apotcken eest meest onbeket.

Natuere.

Polium es werm tot in den tweeden graedt ende drooghe tot in den derden.

Cracht en werckinghe.

Polium in water oft wijn gesodē verweckt die natuerlijke cranchz der vrouwe en A lost die vrine, en es seer goet den ghenen die dwater ladē en vā der geelsucht sieck zijn.

Polium es oock seer goet tsegghen die beet van den fenijnnigen ghedierten, ende tse, B ghen alle fenijn, in der manieren als voor ghebruycht, het veriaecht ooc alle fenijnnige ghedierten van der plaetsen daert gheleyt oft ghebrant wordt.

Polium met azijn ghedroncken coemt te helpen den ghenen die van der milten ge, C quelt ende sieck zijn.

Polium heylt oock ende gheneest die wonden gruen gestooten ende daer op geleyt. D

Tfatsoen,
Polium.

Marioleyne es een teer welriec-
kende cruyt hier te lande wel
bekent, het heeft teere dunne
steelkens met saechte rondach-
tighe aschveruwighe blader-
kens becleet. Aen dopperste van den stelen
wassen cleyne knoppekens, voortbringhen-
de cleyne witte bloemkens die seer cleyne,
brunn roodachtich sadeken leuerē. Die wor-
tel es houtachtich met veele veeselinghen.

¶ Plaetse.

Marioleyne wordt in die houē gesaeyt,
ende in teylen gheplant, en wast gherne in
vette ghemeste aerde.

¶ Tijt.

Marioleyne bloeyet in Hoymaent ende
in Doghstmaent.

¶ Naem.

Dit eedel welriekende cruyt wordt ghe-
heeten nu ter tijt in die Apotekē Maiorana.
In Hoochduytisch Maioran oft Meyran.
Hier te lāde Marioleyne en Magelēne.
In Franchois Mariolaine ou Marone.
Ende wordt ghehouden voor dat oprecht
in Griecx genaemt *σάμυκος* καὶ ἀμάρακος.
In Latijn Amaracus ende Maiorana, hoe wel
nochtans dat het niet lanex der aerden en
cruyt als Dioscorides schrijft dat Samp-
sycon doet. Ende daer om schijnet ghelijcs
kenisse te hebben m; tghene dat in Griecx
heet *μαρόν*. In Latijn oock Marum, want het es een seer liefelijck welriekende cruyt,
zijn bloemen voortbringhende schier ghelijck dat Origanum Heracleoticum, als Diosco-
rides van Marum schrijft.

¶ Natuere.

Marioleyne es werm ende drooghe tot in den derden graedt.

¶ Cracht en Werckinghe.

Marioleyne in witten wijn ghesoden es seer goet veel ghedronckē den ghenen die A
dwater beghinnen te laden, ende die de droppelpisse hebben ende huer water niet wel
en kunnen ghelossen, ende die dat crimpfel in den buick hebben.

Marioleyne in der seluer manieren ghebruyckt doet den vrouwē huer natuerlijcke B
cranchheyt wedercomen. Eselue doet zy met een pessus van onder gheset.

Marioleyne ghedroocht ende met huenich vermenght doet scyden dat geronnen E
bloet, ende die blauw gheslaghen plecken vergaen, daer op ghelent.

Marioleyne met sout en edick, es seer goet geleyt op die steeck van dē Scorpioenē. D

Een plaester van Marioleyne met olie ende was ghemaeckt verteert die coude ge- E
swellen, ende es seer goet ghelent op die leden, die wt huer ledt gheweest zijn.

Marioleyne ghewreuen, ende in die nuese ghesteken, oft tsap daer af duer die nuese F
opghenomen, treckt die vochticheyt van den hoofde af, het suuert die herssenē, het
doet niesen, ende es seer goet den ghenen die qualijcken riecken.

Ende eest dat die Marioleyne dat oprechte Marum es, zoo eest een seer goet ende G
sonderlinghe cruyt (als Galenus sent) dienende tot alle compositien van Teriakelen,
ende oock om vermenght te worden met den welriekende ende verwerrende saluen,
als tot dat Unguentum Amaricinum ende dijerghelijcke.

Marum

Van Clinopodium. Cap. lvij.

ccf.

Marum es doek goet gheleyt op die voorts cetende sweeringhen, ende dient tot alle sonde ghebreken, als Dioscorides schrijft.

Van Clinopodium. Cap. lvij.

It cruyt heeft dunne, bloote, ronde houtachtighe steelkens, ende cleyne teere bladerkens, den bladerkens van die eedele Mariolenne schier gelijk. Die bloemkens wassen met croonkens ronsomme die stelen in cleyne saechte wollachtighe hunsken, ende zijn wit ende seer cleyne. Die wortel es houtachtich. Ende dit heel cruyt es oec van eenen liefelijcken rueck schier ghelijck die eedele Mariolenne.

¶ Plaetse.

Dit cruyt en wast hier te lande van selfs niet, maer wordt in der cruytliefhebbers hoven gheuonden.

¶ Tijt.

Het bloeyet hier te lande in Doghstmaent oft daer ontrent.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt van sommigen cruytliefhebbers ghehouden voor Marum. Maer want het niet en bloeyet als Origanum, zoo en duncet ons den Marum niet gelijk, ende meer geslikenisse te hebben met tghene dat genaemt wordt in Griecx κλινωπόδιον. In Latijn Clinopodium ende Lectipes, daer wy tselue voor gestelt hebben. *in fransch Basilic-fouage.*

¶ Natuere.

Dit cruyt es van natueren der eedele Mariolenne seer ghelijck.

¶ Tracht en Werckinghe.

Clinopodium met wijn inghenomen, oft die wijn daer dit cruyt in gesoden es, ghesdroncken, es goet den ghenen die de droppelpisse hebben oft huer water niet wel ghesmaken en kunnen, die eenich ledt vertroocken oft ghespannen hebben, die van binnen gheborsten oft ghequetst zijn, ende den ghenen die van eenich fenijnich ghedierte gebeten zijn.

Tselue cruyt in der seluer manieren ghebruyckt, verweckt die natuerlijke cranckheyte van den vrouwen, ende doet die secondine ende doode vruchten afgaen.

Clinopodium stelpet doek den loop des buyx, in water als die siecke cortsachtich es, oft in wijn als hy sonder cortse es, ghesoden, ende ghedroncken.

Men schrijft doek dat Clinopodium, een seker tijt van daghen met wijn inghenomen, die wratten die een mensche aen zijn lijf heeft afdoet vallen.

Van Origanum. Cap. lix.

¶ Tgheslacht.

Origanum es diyerleye sam, wildt ende een dat Origanum onitis ghenaemt wordt.

Dat ierste gheslacht heeft herde, ronde, somtijts roodachtighe stelen, ende daer aen rondachtighe ende witachtighe bladerkens, minder dan die bladeren van groue Mariolenne, ende niet hayrachtich, anders van fatsoene huer wat ghelijck. Die bloemen en wassen niet in croonkens, maer in maniere van cleyne arekens, aen cleyne

Origanum heracleoticum. Origano.*Origanum sylvestre.* Groue Marioleyne.

cleynne dunne steelkens, daer huer die stelen aen dopperste in verdenlen. Ende daer naer volght dat saet dz cleyn es.

2 Dat tweede gheslacht es witter van bladeren, ende van crachten onstercker, anders den voorzghescreuen niet seer onghelijck. Ende dit es hier te lande onbekent.

A 3 Dat derde wildt gheslacht dat hier te lande groue Marioleyne ghenaeamt wordt, heeft vele ronde bruynne langhe hayrachtighe steelkens, daer aen rondachtighe saechte hayrachtighe bladerkens wassen, meerder dan die bladeren van Polene. Die bloemen zijn roodachtich ende wassen met croonkens veel by een. Tsaet es cleyn ende roodachtich. Die wortel es hert lanck ende houtachtich.

B Van desen wordt noch een ander gheslacht gheuondt, dat sneewitte bloemen draeght, van ruecke ende smaecke stercker dan die voorzghescreuen groue Marioleyne, anders huer in alle manieren ghelijck.

C Item oock noch een derde dat hier te lande Engelsche Marioleyne ghenaeamt wordt. Dwelck een neer cruyt es der grouer Marioleyne oock niet seer onghelijck. Zijn bladeren zijn rondachtich bruyn gruen, minder dan die bladeren van groue Marioleyne, niet hayrachtich maer effen ende glat. Die bloemkens zijn purpurachtich root en wassen oock in croonkens. Die wortel es houtachtich.

Plaetse.

Marum quibusdam.
Engelsche Marioleyne.

¶ Plaetse.

Dese cruyden wassen in Creta, ende andere heete landē. Som oock in Spaengien. Hier te lande wordden zy in die hoven gheplant.

¶ Tijt.

- 1 Dat ierste gheslacht bloeyet hier te lande seer spade ende oock niet dan in seer heete zoomers.
- 2,3 Die groue Marioleyne, ende desghelijck die Engelsche Marioleyne bloeyen in dmidden van den zoomer.

¶ Naem.

Dese cruyden worden ghenaeamt in Griecx *Ορίανον*. In Latijn *Origana*.

- 1 Dat ierste heet *ὀρίανον ἡρακλεωτικόν*, *Origanum Heracleoticum* ende van sommighen *Cunila*. In die Apoteken hier te lande *Origanum Hispanicum*, om dattet drooghe wt Spaengien Tantenwerpen te coope ghebrocht wordt. Ende daer naer in onse ghemeen ne tale *Origano*.
 - 2 Dat tweede wordt ghenaeamt *ὀρίανον ὀνίτις*, *Origanum onitis*, ende dit es hier te lande noch onbekent.
 - 3 Dat derde heet in Griecx *ἀγριορίανον*. In Latijn *Origanum sylvestre*, dat es wildt *Origanum*.
- A Ende van desen dat ierste wordt hier te lande in die Apoteken ghemeenlijck voor *Origanum* ghebruyckt, ende es ghenaeamt in Hoochduytsch, *Dosten* *Bolghemut*. In Neerduytsch groue *Marioleyne*. In Franchois *Mariolaine* bastarde et *Origan*.
- B Dat ander mach ghenaeamt worden witte groue *Marioleyne*.
- C Dat derde gheslacht van den wilden, wordt gheheeten *Engelsche Marioleyne*, ende de wordt in sommighe Apoteken voor *Marum* ghehouden, ende dijsghelijcx oock van sommighen cruyteliefhebbers.

¶ Natuere.

Alle dese gheslachten van *Origanum* zijn werm ende drooghe tot in den derden graedt, dat een, es niet te min, stercker dan het andere.

¶ Tracht en Werckinghe.

Origanum in wijn ghesoden es seer goet ghedroncken den ghenen die van senijn, A nighen ghedierten ghebeten zijn, oft van *Scorpioenen* ende spinnen ghesteken zijn. Ende met sueten versoden wijn es zy goet den ghenen die *Scerlinck* oft *Opium* dat es tsap van *Huel* inghenomen hebben.

Es elue cruyt met water ghedroncken es goet tseghen die pijn van der magen, en B de wringhinghe aen therte, ende doet die spijs lichtelijck vertere. Ende m̄ huenich water oft mee inghenomen maect saechten camergack ende iaecht die swerte melan cholijske humueren af, ende doet die natuerlijcke cranckheyt der vrouwen comen.

Origanum met vijghen es seer goet ghegheten den watersuchtigen, ende die eenich C ledt vercrumpen hebben.

Origanum es oock seer goet met huenich vermenght tseghen die hoest, pleuresis, D ende verstopthent van der longhene dicwils gheleckt.

Esap van groue *Marioleyne* es seer goet tseghen die swellinghen van den Aman, E desen ende van die keele ende gheneest die sweeringhen des monts.

Es elue sap duer die nuese opghetrocken suuert die herffenen, ende doet dat geel F coluer van den ooghen van der geelsucht vergaen.

Dit sap versuet oock die pijn der ooren met melck daer in ghedruypt.

Origanum es oock seer goet tseghen alle cranwagien, ruydicheyt, iuecksel, ende tse G ghen die geelsucht, in water ghesoden ende daer in ghebacyet, oft tlichaem daer mede ghewasschen.

Es elue cruyt met edick ende olie vermenght, es seer goet met wolle gheleyt op die Z ghesmeten, ghestooten ende gheblutste leden ende die wt huer ledt zijn.

Dat wildt gheslach met den witten bloemen, es tot allen den voorghescreuen seer R ende sonderlinghen goet,

¶ Tgheslacht.

Tragoriganum es tweederleye als Dioscorides te kennen gheeft.

¶ Tfatsoen.

Tragoriganum alterum.

1 **D**at ierste gheslacht es den Driganum schier gelijc maer meest teerder van stelen ende van bladeren.

2 **D**z ander geslacht heeft vele houtachtighe bruyne stelen, daer aen wassen breedachtighe bruyne gruene bladerkens die meerder zijn dan die bladeren van Onser vrouwen bedstroo, ende wat rouwachtich met dun haren besedt. Die bloemkens zijn purpurachtich, en wassen met croonkens aen dopperste van den stelen.

¶ Plaetse.

Dese cruyden en zijn hier te lande niet ghemeyn, worden alleen gheuonden in sommighe neerstighe cruyt liefhebbers houe.

¶ Tijt.

Tragoriganum bloeyet hier te lande in Doghstmaent.

¶ Naem.

1 Dit gheslacht van Driganū wordt ghenamt in Griecx *τραγορίανον*. In Latijn Tragoriganum.

2 Dat tweede gheslacht wordt oock gheheeten Prasilum, ende es hier te lande van sommigen voor Thymus gheshouden gheweest.

¶ Natuere.

Tragoriganum es werm ende drooghe van natueren, ghelijck dat Driganum ende daer en bouen oock wat tsamen treckende.

¶ Cracht en Werckinghe.

Tragoriganum ghesoden ende ghedroncken maect den buick los, ende iaecht af die geele cholerijcke vochticheden, ende met azijn inghenomen es goet den ghenen die van der milten sieck zijn.

Es elue cruyt es oock goet tsegghen die walginghe ende suer opworpen van der maaghen, ende die beruerte der seluer die te scepe opt zee den menschen aencoemt.

Tragoriganum met huenich vermenght, helpt den ghenen die hoesten ende cort van adem sijn, dicwils gheleckt.

Tragoriganum doet oock water maken ende verweckt die natuerlijke cranchheit van den vrouwe. Ende met meel vā Polenta vermenght verdriift die coude geswille.

Van Basilicom. Cap. lvi.

¶ Tgheslacht.

Basilicom es tweederleye van gheslachte, Tam ende wildt. Die Tamme es oock tweederhande, Groot ende cleyne. Die groote wordt geheete groue Basilicom, die cleyne eedele Basilicom.

1 **D**at groot grof Basilicom heeft ronde stelen mē vele zyde tacrkens, daer aen wassen bleekgruene bladerkens, den bladeren van Mercuriael schier ghelijck. Die bloemen staen om die steelkens ende zijn vā coluere som lijfoeruwich bruyne, som sneewit. Ende als die afghevallen zijn zoo coemt daer cleyne swert sadeken voort. Die wortel es lanck met aenhanghende vele veeselinghen.

Dat

Van Basilicom. Cap. liij.

ccv.

Ocimum maius. Groue Basilicom. ¶ Tfatsoen. Ocimum minus. Eedel Basilicom.

2 Dat ander gheslacht dat eedel Basilicom gheheeten wordt, es den voorgescreuen van fatsoene niet seer onghelijck, zijn stelen zijn ront met vele zyde tackens. Die bladeren zijn rontsomme gekerft, veel minder dan die bladeren van den grouen. Die bloemen zijn den anderen seer ghelijck.

Beyde dese gheslachten zijn van seer liefelijcken ende costelijcken rueck, die eedele Marioleyne met sterckheyt van ruecke te bouen gaende, ende zijn zoo sterck dz zy ooc hoofstweer maken als mense te langhe oft te veel rieckt.

3 Dat wildt gheslacht heeft viercantighe hayrachtighe steelkens met cleyne bladerkens becleet, den bladerkens van eedelen Basilicom volnaer ghelijck maer mindere ende hayrachtich. Die bloemen zijn peerschachtich den bloemen van Basilicom ghelijck. Die wortel es veeselachtich lanx der aerden cruppende, iaerlijcx van nieuws wt spruytende, dz die andere twee tamme Basilicoms niet en doen die iaerlijcx ghesayt moeten worden.

Acinos. Wilde Basilicom.

S Plaets

¶ Plaetse.

Die tamme Basilicom wordt in die hoven ghesaeyet.

Dat wildt gheslacht wast in sandachtighe aerde aen die water canten.

¶ Tijt.

Dese cruyden bloeyen in Braeckmaent ende in Hoymaent.

¶ Naem.

1, 2 Dat tam gheslacht wordt gheheeten van den ouders in Griecy *ὄκρυον ἢ ὄζυρον*. In Latijn *Ocimum*, ende van sommighen *Basilicon*, dat es in Latijn *Regium*, nu ter tijt *Ocimum gariophyllatum*. In Hoochduytsch *Basilgen*, *Basilgram*. In Neerduytsch *Basilicom*. In Franchois *Basilie*.

3 Dat wildt gheslacht wordt gheheeten in Griecy *ὄκρυον*. In Latijn *Acinos*. In Hoochduytsch wild *Basilgen*. Hier te lade wilde *Basilicō*. In Franchois *Basilic sauvage*.

¶ Natuere.

1, 2 Tam Basilicom es werm en vochtich van natueren.

3 Dat wildt gheslacht es werm ende drooghe, tot inden tweeden graedt.

¶ Cracht en Werckinghe.

A Van der crachtē vā Basilicom sijn die oude meesters in contrarie meyningē, *Galenus* scrijft dat het om sijnder ouervloedighe vochticheyt niet goet en es in tlichaē in ghenomen. *Dioscorides* seyt dattet ghegeten die ooghe verduyfster, en winden maect, ende niet lichtelijken verteert en wordt. *Plinius* schrijft dat Basilicom ingenomē der maghen seer goet ende bequaem es, ende dat hy met azijn gedroncken die windē verdrijft en dat ripfemen ende opworpen van der maghen stilt, ende die vrine doet lossen.

¶ Tsaetsen.

Forte ocimoides.

Vaccaria.

en mits dyen goet es den watersuchtighen en die de geelsucht hebbē. Die medecyns deser tijt scrijuen den Basilicom toe, dz hy het herte en thoofst sterckt, blijscap en vrolicheyt maect, goet es alle swaere melancoluese menschen, ende met wijn ingenomen den verouderden hoeft gheneest.

B Buytens tlichaems als *Galenus* seyt es Basilicom goet ghebruyckt, verdenlende ende rijp makende van natueren. Ende daer om als *Dioscorides* schrijft Basilicom met meel vā gersten mout, olie van Roosen ende azijn vermenght, es seer goet ghelent op die heete ghezwillen.

C Basilicom ooc mē wijn vermenght versuet die pijnē der ooghen, en tsap daer af suyuert en reynicht die oogē, verdrijft die dōckerhē des gesichts, en verdrooght die vloet vā dē humueren in die ooghen diewils ghedruypt.

D Basilicom met azijn ghewreuen en voor die nuese ghehouwē brenghet die ghene die in ommacht sijn weder om tot haer seluen. En tsaet daer af gheroken doet den mensche niesen.

Van Vaccaria. Ca. lviij.

D It cruyt dwelck men nu ter tijt Vaccaria nuempt, heeft ronde

stelen

Van Vaccaria. Cap. lviij.

ccvii.

stelen die in veel andere huer verduylen, sedekens ende knoopkens hebbende, daer aen van elck ledt voortcomen meest twee bladerkens die breedachtich zijn ende den bladeren van Basilicom niet seer onghelijck, aen dopperste van den taeckens, wassen cleyne roode bloemkens ende daer naer volghen ronde huyfscens, schier ghelijck die huyfscens van Bilsen, en daer in leyt dz saet, dwelck swert es gelijck tsaet vā Nigella.

¶ Plaetse.

Dit cruyt wordt gheuonden op sommighe vette ackers ontrent den kant, van der Maesen. Hier te lande worddet van den cruytlietshabbers in die houe ghesaeyt.

¶ Tijt.

Het bloeyet van in dmiddel van den zoomer, tot in den Herfst.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt gheheeten van den cruytlietshabbers Vaccaria, ende schijnt te syne tghene dat in Griecx ghenacmt wordt *oxymorides*. In Latijn Ocimastrum, en vā sommigen als Galenus schrijft Philitarium, dwelck by Nicander een geslacht van Echiū es.

¶ Natuere.

Tsaet van Ocimastrum es drooghe ende werm van natueren.

¶ Cracht en Werckinghe.

Tsaet van Ocimastrum es seer goet den ghenen die van den slanghen ende andere A senijnnighen ghedierten ghebeten zijn, met wijn ghedroncken.

Van Druyuen cruyt. Cap. lviij.

¶ Tsaetsoen.

Botrys.

Druyuen cruyt.

It cruyt heeft ierst cleyne rontsomme diep ghesneden hayrachtighe bladerkens van onder schoon purpur root, naer die welke eenen rechten ronden steel wast ontrent eē spanne oft voet hooch, met vele zyde scuetkens ende taeckens ghelijck een cleyne boomken becleet, daer aen wassen ende voortcomen langhe, diep gesneden, hayrachtighe, gerimpelde bladerkens, int aentasten vet, den iersten bladerkens van fatsoene ghelijck, maer langher ende niet root. Tsaet hanght aen die steelkens by een ghelijck cleyne druyskens ghehoopt. Die wortel es teer ende saselachtich. Dit heel cruyt es van eenen seer liefelijcken rueck, en alst tsaet rijp es, zoo verdrooghet ende wordt heel geel, ende stercker van ruecke.

¶ Plaetse.

Dit cruyt wast tot veel plaetse in Brackrijck by die rieuieren, hier te lande worddet in die houe gesaeyt, en daert eens ghesaeyt es, daer comet alle jaren lichtelijcken voort.

¶ Tijt.

In Doghstmaent coemt het ghehoopt saet van desen cruyde voort ende in Herfstmaent eest cruyt bequaem om te treckene.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt geheetē *Botrys* in Griecx, ende in Latijn Botrys, in Cappadocien dock vā sommigen als Dioscorides schrijft Ambrosia. In die Apotekē eest onbeket. In Hoochduytsch Traubenkraut, dat es in onse tale Druyuen cruyt. In Franchois Pymment.

Sij Natuer

¶ Natuere.

Druyuencruyt es werm ende drooghe van natueren tot in den tweeden graedt ende subtiyl van substantien.

¶ Cracht en Werckinghe.

Druyuencruyt in wijn ghesoden es seer goet ghedroncken den ghenen die verstoppt is van borsten, ende cort van adem sijn, oft die huerē adem niet en kunnē verhalē, want het seeydt ende verteert die groue vochticheden ende die taye rouwe fluymen die sonder ghene ende borst verstoppen.

Es selue cruyt lost oock die vrine, doet water maken, ende verweckt die natuerlijke cranckheyt der vrouwen als voor inghenomen.

Druyuencruyt ghedroocht es seer goet in die splisen ghelijck Hysope, Thymus ende Dierghelijcke ghebruyckt, ende gheeft der spijsen goeden rueck ende smaeck.

Druyuencruyt ghedroocht ende in die cleerscapprayen geleyt, gheeft den cleederen goeden rueck, ende bewaert ende bescermt die selue datter gheen motten in en comen.

Van Munte. Cap. lviij.

¶ Tgheslacht.

Minten zijn veelderleye van formen wesen ende gesteltenisse, waer af som tamme oft hof Minten, ende som wilde Minten ghenaēpt worden. Die tamme Minten zijn vierderleye, Bruynheylighe, Cruysmunte, Balsem munte, ende Hertecruyt.

Die wilde es tweederhande die water Minten gheheeten worden, waer af die eene wit es, ende die andere root.

¶ Tfatsoen.

Menta sativa prima.

Bruyn heylighe.

Menta sativa secunda.

Cruysmunte.

Menta sativa tertia.

Balsem munte.

Dat

1 **D**at ierste gheslacht van tammen Muntten dat hier te lande Bruynheyts ghe gheheeten wordt, heeft viercantighe brunnroodachtige ghehayde stelen, daer aen wassen rondachtighe rontsomme ghekerfde doncker gruene bladerkens liefelijck ende seer goet van ruecke. Die bloemen zijn roodachtich en wassen rontsomme die stelen met croonkens ghelijck aen die Palaeye. Die wortelen zijn saselachtich lanex der aerden cruyppende en hier ende daer ionghe scuethkens voortbringhende ende alle jaren wtworpende.

2 Dat tweede gheslacht es den iersten van ronden bruynen welrieckende bladeren, viercantighen ghehayden stelen, ende van cruyppende voortsettende wortelen seer gelijck, alleen die bloemen en wassen niet met croonkens rontsomme die stelen, maer staen boven aen dopperste van den stelen ghelijck een cleyne are.

3 Dat derde gheslacht van Muntten heeft langhe smalle bladeren den bladeren van Wilghen schier ghelijck, maer meerder, witter, saechter ende ghehayt. Die bloemen wassen aen dopperste van den stelen, ghelijck cleyne aren, als aen het tweede geslacht. Die wortel es teer cruyppende saselachtich tot veel plaetsen wtworpende ghelijck aen die voorghescreuen gheslachten.

Menta sativa quarta,
Hertecruyt.

Sidymbrum
~~*Mentastrum*~~
Roode water Munte.

mentrastrum
~~*Silymbrium*~~
Witte water Munte.

4 Vierde gheslacht es van bladeren, stelen ende wortelen den voorgescreuen gelijck, maer zijn bloemen en wassen niet op dopperste van den stelen ghelijck een are, maer staen rontsomme die stelen met croonkens, ghelijck aen die Bruyn heyliche.

5 Dat vijfste gheslacht van Muntten, dat van den wilden dat ierste es dat witte water Munte gheheeten wordt heeft viercantighe wollachtighe stelen ende langachtige gerimpelde saechte bladeren, van bouen ende onderen miz saecht wollekē becleet. Die bloemen wassen aen dopperste van den stelen ghelijck een are ghesatsoeneert. Die wortelen zijn teer ende saselachtich.

6 Dat ander wildt gheslacht, dat die seste onder die Muntens es, ende roode water Munte ghenaemt wordt, es der Bruynder heylighen van stelen, bladerē ende voorts cruppēde wortelen ghelijck, alleene van bladeren ende stelen wat meerder ende stercker van rucke. Die bloemen zijn bruyt root en wassen aē dopperste van den steelkē in ronde tsamen ghehooyte troskens, van aensien eenen ronden bolleken ghelijck.

¶ **Plaetse.**

Bruyn heylighe ende die andere tamme Muntens, wordē hier te lande in die houen gheuonden, sonderlinghe Bruyn heylighe die de gemeynste ende die bekensste es. Die wilde wassen in neere vochtighe plaetsen ontrēt die water loopen ende aen die canten van den grachten.

¶ **Tijt.**

Alle die gheslachten van Muntens bloeyen meest in Doghstmaent.

¶ **Naem.**

Dat tam gheslacht van Muntens wordt gheheeten in Griecx *ῥόσμη* ende in Latijn ende in die Apoteken *Mentha*. In Franchois *Mente*.

1 Dierste gheslacht heet in Hoochduytisch *Dyement* ende *Krausdyement*. Hier te lande Bruyn heylighe.

2 Dat tweede geslacht *Krausmuntz*, *Krausbalsam*, dat es *Crusbalsam* en *Crusmunte*, van sommighen oock heylighe.

3 Ederde geslacht wordt gheheeten nu ter tijt ende hier te lande in die Apotekē *Menta Sarracenica* en *Menta Romana*. In Hoochduytisch *Balsammuntz*, vnser frauwē *muntz*, *Spitzer muntz*, ende *Spitzer balsam*. Hier te lande Roomsche munte ende *Balsam munte*.

4 Vierde gheslacht heet in Hoochduytisch *Hertzkrant*, dz es hier te lande *Hertecrant*.

5 Dat ierste wildt gheslacht dat onder die Muntens dat vijffte gheslacht es, heet in Griecx *σιλμβριον* ende in Latijn *Silymbrium*, van *Damegeron* oec *Scimbron* als *Constantinus* die Keyser scrift. In Hoochduytisch vā sommigen *Katzenbalsam*, vā anderen *Rosmunte*. Hier te lande witte water Munte. In Franchois *Mente sauage*.

6 Dat ander ende tweede wildt gheslacht onder die Muntens dat seste, heet in Griecx *ῥόσμη ἁγριή* en in Latijn *Mentastrū*, en nu ter tijt *Menta aquatica*. In Hoochduytisch *Fischmuntz*. Hier te lande Roo munte en Roo water munte. In Franchois *Mente deaue*, ou *Mente aquatique*.

¶ **Natuere.**

Alle Muntens zijn werm ende drooge tot in den tweedē graedt noch versch en groē wesende, maer als zy ghedroocht zijn zo zijn zy werm tot in den derden graedt, sonderlinghe die wilde die heeter zijn dan die tamme.

¶ **Cracht en Werckinge.**

1 Tamme Munte in spijsse oft dranch inghenomen es een seer goede ende sonderlinghe ghe medecyne voor die maghe, die selue verwormende sterckende, ende alle ouervloedighe vochticheyt daer wt verdrooghende, zy verdrijft oock ende gheneeft alle pijnē ende weedom van der maghen ende doet die spijsse verteeren.

Twee oft drie tacxkens van der seluer Muntens met tsap van sueren Granaet ap pelen inghenomen, stilt dat hicken ende walgen ende gheneeft die cholericke passie, dat es als men ouervloedich ouergheeft ende den loop in den buyk tsamen heeft.

Tsap van Muntens met azijn ghedroncken, stelpet dat bloet braken ende ouergheuen, ende doodet die ronde wormen.

Munte in water ghesoden ende drie daghen ghedroncken doet dat crimpfel en die weedom van den dermen vergaen, ende stelpet die ouervloedige natuerlijke cranchz der vrouwen.

Munte met wijn ghesoden ende ghedroncken coemt te helpen den vrouwē die swaer en arbeyt hebben.

Munte met meel van gersten mout vermenght doet die swellinghen vergaen ende verdwijnen daer op gheleyt. Ditsghelijck oock Munte op troorhoofst gheleyt genceeft die pijnē ende weedom des hoofts.

Van Munte. Cap. lviij.

ccvj.

Munte es seer goet op der vrouwen borsten gheleyt die met soch verladen zijn, wāt G het doet die borsten sincken ende slanck worden, ende en laet dat melck niet clonteren oft tsamen loopen.

Munte met sout ghestooten ende wel vermenght es seer goet gheleyt op die beten H van der verwoede honden.

Esap van Muntē met huenich water vermenght, ghenceft die pijnē van dē ooren Z daer in ghedruypt, ende het versuet die rouwichēyt van der tongen als mense daer mē de wrijft ende wascht.

Die rueck van Munte maeckt den mensche vrolijk ende blijde, ende daer om zoo R worden die wilde Muntē hier te lande in tropsel ghemenght daermen die kercken ende huysen mede alst eenighe feeste es bestryt.

5 Die witte water Munte es in veel manieren der tammer Muntē van crachten E ghelijck, 30 verdriyft dat crimpel vā den dermen, 30 doet dat braken ende hicken stil len, ende versuet die pijnē in thoofte in der manieren als die Tamme ghebruyckt.

Dese Munte es oock seer goet tsegghen die steen ende tgraueel van den nieren, ende M tsegghen die droppelpisse, in wijn ghesoden ende ghedroncken.

Op die beet van den byen ende wespen es dese witte wilde water Munte oock seer N goet gheleyt.

6 Die wilde roode water Munte Mentastrum ghenaempt, en wordt in den medecynen O van den ouders niet ghebruyckt.

Van Calamentum. Cap. lxx.

¶ Tgheslacht.

Die Muntē die onder dē naem van Calaminthe in Griecy vandē ouders bescreuen zijn, zijn diuersley van geslachte, besondere ende verscendē naemē hebbende.

1 Dat ierste gheslacht dat Berch calaminte gheheetē mach wordē, heeft herde viercantighe stelen, met dun teer hayken becleet. Die bladeren zijn den bladerē van Basilicom wat gelijk, maer rouwer. Die bloemen wassen aen die stelē tusschen die bladerkens, alleen aen die een zyde van den stele wassende. Die wortelen zijn saselachtich.

Oit heel cruyt en es den tweedē gheslachtē van Calaminthum niet seer ongelijk, maer het es meerder, herder van stelen, rouwer ende bruynder van bladeren ende niet cruyppende maer recht op wassende.

2 Dat tweede gheslacht dat wilde Polene gheheetē wordt heeft oock saecht hayachtighe viercantighe stelen schier lancx der aerden cruyppende daer aen wassen altijt twee tsegghen een cleyne saechte bladerkens den bladerē van Polene niet seer ongelijc maer meerder ende witter. Die bloemen wassen mē croonkens rontsomme die stelē ende zijn licht purpurblauw van coluere. Die wortel es dun met vele saselinghen.

3 Dat derde gheslacht dat hier te lande Cattercuyt heet, es der witter wilder Muntē als Dioscorides oock scrijft, niet seer onghelijck, het heeft viercantighe saechte stelen, met vele ledekens, ende wt elck ledt comen twee bladeren deen tsegen dander ouer ende oock andere steelkē voort. Ende dese bladeren zijn dē bladerē van witter water Munte niet seer onghelijck, maer wat langher ende rontsomme ghekerft, gefatsoe neert ghelijck die bladeren van Netelen, maer saecht ende wit sonderlinge aen die on derste zyde van den bladeren. Die bloemen wassen met croonkens rōtsomme die stelen ende meest aen dopperste. Die wortelen zijn teer ende saselachtich.

¶ Plaetse.

1 Dat ierste gheslacht als Dioscorides scrijft, wast op die gheberchten. Hier te lande worddet in die cruytliesshebbers hōuen gheplant.

2 Dat tweede gheslacht wordt hier te lande op die leeghe corenvelden en op sommis ghe hūeuelen gheuonden.

3 Dat derde gheslacht wast al om in die hōuen ende es hier te lande seer wel bekend.

¶ Tijt.

Alle dese gheslachten van cruyden bloeyē meest in Braeckmaent en in Hōymaet.

Sijn Naem.

Calaminthæ alterum genus.
Wilde Poleye.

Calaminthæ tertium genus.
Cattencruyt.

¶ Naem.

Dese soorte van Munten heet in Griecx καλαμίνθον. In Latijn Calamintha. In die Apoteken Calamentum, van Plinius ende Apuleius Mentastrum.

1 Dat ierste van desen wordt gheheeten in die Apotekē Calamentum montanum, dat es berch Calamentum. In Franchois Calament. *en ook Berg munte*

2 Tweede gheslacht wordt gheheeten in Griecx ψάχων ἄγριον. In Latijn Pulegium sylvestre ende Nepita. In Hoochduitsch Klein bachmuntz, Wild Poleye. Hier te lande wilde Poleye ende Velt munte. In Franchois Poliot saulage.

3 Ederde gheslacht wordt geheetē nu ter tijt in die Apotekē Nepita. In Hoochduitsch Katzenmuntz. Hier te lande Cattencruyt, ende van sommighen Neyte. In Frāchois Herbe au Cat.

¶ Natuere.

Dese cruyden zijn werm ende drooghe tot in den derden graedt, sonderlinghe dat ierste gheslacht, ende daer af tghene dat op die gheberchten gheuonden wordt.

¶ Tracht en Werckinghe.

Calamentum ende sonderlinghe dat Berch calamentum es seer goet den ghenen die van fenijnnighen ghedierten ghebeten zijn, tzy ghesoden ende gedroncken, oft van buyten op die beten ghestreken oft gheleyt. Es elue cruyt met wijn te voren inghenomen bewaert ende bescermt dē mensche van alle hinderlijck fenijn, het veriaecht oock alle fenijnnighe ghedierten waert gheleyt oft ghebrant wordt.

Calamentum met huenich water ghedroncken verwermt het lichaem, het verdenst die groue humueren, het veriaecht die coude huyueringhen ende doet het sweet voort comen. Es elue doet het ooc alst in olie gesoden es en lichaē daer mede bestreke wordt.

Calaz

Van Balseme. Cap. lxxvj.

ccviii.

Calamentum in der seluer manieren ghedroncken es goet den ghenen die gheual, Elen, ghesmeten oft gheborsten zijn om dat gheronnen bloet doen te seeydene, ende die pijn ende weedom in den buick hebben, en die cort van adem ende verstopt van borsten zijn, ende die de geelsucht hebben.

Calamentum met wijn ghesoden ende ghedroncken lost die vrine, verweckt die natuerlijke cranchheit der vrouwen, ende iaecht af die doode vruchten. Eselue doet zy oock met een pessus van onder ghestelt.

Calamentum es oock seer goet den melaetschen menschen ghegheten, als zy weye van suete melck daer op drincken.

Calamentum rouw oft met spijsse ghecockt ende ghegheten, oft met sout ende huez nich ghedroncken, doodet ende iaecht af, alle manieren vā wormē in wat plaetsen des lichaems dat zy ghegroeyet zijn. Eselue doet oock het sap gedroncken, en in die plaetsen daer die wormen zijn ghedaen.

Calamentum doet oock die littekenen ende die blaauw gheslaghen oft ghestooten plecken vergaen, als mē teruyt in wijn siedt ende daer mede die pleckē dicwils wascht, oft het cruyt noch versch wesende stoot ende daer op leyt.

Van Balseme. Cap. lxxvj.

¶ Tgheslacht.

Balseme es tweederleye, groot ende cleyne, die van ruecke bloemen ende saet mander canderen ghelijck zijn.

¶ Tfatsoen.

Balsamita maior.
Groote Balseme.

Balsamita minor.
Cleyne Balseme.

- 1** **D**ie groote Balseme heeft ronde herde dunne stelen, daeraen wassen langhe breedachtighe wit gruene bladeren, rontsomme wat maer seer luttel ghekerft. Die bloemen wassen met croonkens veel by een ende zijn ronde geele kindppekens in veel maniere van fatsoene ende wesen den bloemen van Neynvaē gelijk maer mindere. Die wortel es saselachtich vele tærkens ende steelkens voortbringhende, ende iaerlijck nieuwe scuethē wtworpende. Dit heyl cruyt es van eenen stercken liefelijcken rueck, ende bitterachtich van smaecke.
- 2** Die cleyne Balseme, es van stelen, bloemen, sade, ruecke ende smaecke der ierster ende grootter Balseme seer ghelijck, maer in als minder en niet soo hooch wassende. Die bladeren zijn veel minder smaelder ende rontsomme seer diep gekerft. Die wortel es oock saselachtich vele ende iaerlijck nieuwe scuetten voortbringhende.

¶ Plaetse.

Beide dese gheslachten van cruyden worden hier te lande in die hoven gheplant, ende dat ierste es schier in alle hoven seer ghemeen.

¶ Tijt.

Balsemen bloeyen in Hoymaent ende in Doghstmaent.

¶ Naem.

- 1** Dat ierste gheslacht wordt gheheeten in Latijn Balsamita maior. In die Apotekē hier te lande Balsamita van sommigen Menta græca, Salvia Romana, Lassulata & herba diuæ Mariæ. Ende schijnt wel te zyne die Panax Chironia daer Theophrastus afschrijft Lib. ix. In Hoochduytisch Frauenkraut. In Neerduytisch Balseme.
- 2** Dat ander gheslacht wordt hier te lande ghenamē cleyne Balseme dat es Balsamita minor. In Italien herba Giulia. Ende dit cruyt wordt van sommighen ghelouden voor dat ἀγρίαν Ageratum van Dioscorides, van den anderen voor een ἐλὶχρυσον Elichrysum, van den derden voor Hepatorium Mesue. Naer onse meyninghe en eest gheen van drien, maer es een cruyt van den ouders niet bescreuen ten waere dat het waere een gheslacht van Panaces Chironia Theophrasti.

¶ Natuere.

Beide dese cruyden zijn werm ende drooch tot in den tweeden graedt, ghelijck hueren rueck ende bitterachtighen smaeck bewijst.

¶ Cracht en Werckinghe.

Die bladeren van die groote Balseme alleen oft met dē sade van wilden Pastinaaken in wijn ghesoden ende ghedroncken ghenesen dat crimpfel des buyx ende stelpen dat root melizoen.

Die conserue van den bladeren met suucker gemaect, verwermt ende drooght die Bherstenen, opent die verstophent van der seluer, ende es seer goet tsegghen den loop ende gheweldighen vloet van den catarren, een boon groot inghenomen.

Dit selue cruyt wordt oock gelijk Sauie ende dierghelijcke cruydē in die splisen, sonderlinghe in die eyercoecken ghebruyckt ende es daer dienstelijck ende smaekelijck in.

- 2** Die cleyne Balseme ghelijck zy van ruecke ende smaecke der grooter ghelijck es als **1** zoo es zy oock van crachten ende werkinghen, ende mach altijt voor die groote genomen ende ghebruyckt worden.

Van Sauie. Cap. lxxij.

¶ Tgheslacht.

Sauie es tweederleye van gheslachte, som cleyne ende edel, som groot ende grof. Die groue es drierhande, gruen wit ende root.

- 1** **D**ie edele Sauie heeft vele houtachtighe tærkens, daer aen op langhachtighe steelkens wassen langhe smalle oneffene aschveruwighe wittachtighe bladeren, onder twee seer cleyne bladerkens ghelijck cleyne oorkens hebbende. Die bloemē wassen langer die stelen ende zijn van fatsoene den dooue Netelen bloemen niet seer onghelijck, maer mindere. Es aet es bruyt. Die wortel es houtachtich.

Die

Van Saue. Cap. lxxij.

ccv.

¶ Tfatsoen.

Salvia minor. Edel Saue.

Salvia maior. Groue Saue.

2 Die groue Saue es der edelder niet seer onghelijck, maer meerder, huer stelen zijn brunn viercantich. Die bladeren rouw, onessen, aschveruwich wit den bladeren van der edelder Sauen ghelijck maer veel meerder rouwer ende sonder oorkens. Die bloesment saet ende wortelen zijn der edelder ghelijck.

Van deser groue Saue wordt noch een ander gheslacht gheuonden dat bladeren heeft die som heel ende som half sneewit zijn dat witte Saue gheheeten wordt.

Item noch esser een derde geslacht vā Groue Saue, dz root Saue geheete worde dyens stelen, ribbekens van den bladeren, ende nieuwe ierst voortcomende bladerkens root zijn, der ghemeynder grouer Saue anders heel ghelijck.

¶ Plaetse.

Saue als Dioscorides scrijft wast op rouwe steenachtighe plaetsen, hier te lande worden beyde die gheslachten schier in alle hoven gheplant.

¶ Tijt.

Beyde dese Sauen bloeyen in Braeckmaent ende in Hoymaent.

¶ Naem.

Saue heet in Griecx *ελαίσσαρος*. In Latijn ende in die Apoteken Salvia, van sommighen Corsalvium. In Hoochduytisch Salbey. Hier te lande Saue. In Franchois Saulge.

1 Dat ierste gheslacht wordt nu ter tijt in Latijn gheheeten Salvia minor, Salvia nobilis, ende van sommighen Salvia vusualis. In Hoochduytisch Spitz salbey, Klein salbey, Edel salbey, en Creutz salbey. Hier te lande Edel Saue, Cruys Saue ende oorkens Saue. In Franchois Saulge France.

Dat

2 Dat ander gheslacht wordt ghenaeemt in Latijn Salvia maior, ende van sommighen Salvia agrestis. In Hoochduitsch Grosz salbey, Breit salbey. In Neerduitsch groue ende groote Sauie. In Franchois grande Saulge.

¶ Natuere.

Sauie es werm ende drooghe tot in den derden graedt ende wat tsamen treckende van natueren.

¶ Cracht en Werckinghe.

Sauie in wijn ghesoden ende ghedroncken doet die vrine lossen en dat graueel rijzen, sterckt dat herte ende es goet tseghen die pijn ende weedom in thoofte.

Sauie es oec seer goet ghegeten ende gebruyckt den vrouwe die bevrucht zijn, wat zy doet als Aetius scrijft die moeder sluyt en die vrucht groeyen ende sterck worden.

Sauie maect oec die vrouwe seer vruchtbaer, ende daer om hier voortijts in Egypten naer groote sterften hebben die vrouwen tsap van Sauie moeten drincken om dz zy vruchtbaer wesen, ende veel kinderen voortbringhen souden.

Tsap van Sauien twee croesen vol met huenich als Orpheus scrijft ingenomen es seer goet den ghenen die bloet spouwen ende ouergeuen, want het stelpet den bloetgack terstont. Dijsghelijck stelpet oock die Sauie dat bloet dat wt den wondē ende quetsuren loopt ghewreuen ende daer op gheleyt.

Sauie in water ghesoden ende ghedroncken, gheneest den hoest, opent die verstopthent van der leuer, ende doet die pijn der zyden vergaen, ende met Alsen gesode stelpet zy dat root melizoen.

Sauie es oock goet op die wonden gheleyt, ende op die beten van den fenijnnighen ghedierten, want zy gheneest ende suyuert die selue.

Die wijn daer Sauie in ghesoden es verdrijft dat iuecksel van den scamelijcken leden als zy daer mede ghewasschen worden.

¶ Tfatloen.

Sphacelus Theophrasti. Wilde Sauie.

Vā wilde Sauie. C. lxxij.

Die wilde Sauie es der tamme Sauien van ruecke ende fatsoene wat gelijk, zy heeft viercantighe brunne stelen, met dun hanzken becleet, en daer aen wassen bladeren den bladeren van groue Sauie niet seer ongelijck, maer wat breeder, cortter ende saechter. Die bloemen zijn die Sauie bloemē niet seer ongelijck ende wassen lancx die stelen op, alleen aen die een zyde van den seluen hanghende, ende als die vergaen zoo volscht dz saet dz ront ende brunnes. Die wortel es saselachtich ende worpt iaerlijcx nieuwe scuten wt.

¶ Plaetse.

Dese wilde Sauie wast hier te lande al om aen ende onder die haghē, in die bosschen ende op die canten van den corenvelden.

¶ Tijt.

Sy bloeyet in Braeckmant ende in Hoymaent.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt gheheeten van Theophrastus

phrastus de historia plantarum libro sexto capite secundo. In Griecx σφάκελος ende in Latijn Sphacelus, nu ter tijt heet in die Apoteken Salvia agrestis en Ambrosiana en van Cordus Scorodonia. In Hoochduytsch wild Salbey. Hier te lande wilde Sauie.

¶ Natuere.

Dese wilde Sauie es werm en drooch, der Sauien vā natuerē niet seer ongelijck.

¶ Cracht en Werckinghe.

Wilde Sauie doet dat bloet sceyden dat binnen lichaems gheronnen es, ende ge-
neest datter ghequetst es, ende es mits dyen seer goet den ghenen die gheuallen, ghes-
stooten, ghesmeten oft verreckt zijn, in water oft wijn ghesoden ende ghedroncken.

Wilde Sauie oock in der seluer manieren ghebruyckt, doet die inwendige apostu-
matien ende gheswillen sceyden ende iaecht die materien der seluer met der vrinen af.

Van Scarleze. Cap. lviij.

¶ Tfatsoen.

Scarleze heeft viercantighe stes-
len, daer aen wassē rouwe asch-
uerwighe ghehande oneffene
bladeren, den bladeren van gro-
ue Sauie schier ghelijck, maer
vier oft vijf mael meerdere. Die bloemen
zijn blauwachtich wit endemerdere dan die
bloemē van Sauie. Ende als die gheresen
zijn, zo coemt in die huysskens dz saet voort,
dat swert es. Die wortel es geel ende hout-
achtich. Ende dit heel cruyt es van eenē seer
stercken ende swaeren rueck, alzo dattet
oock pijnē int thoost maect gheroken.

¶ Plaetse.

Scarleze wordt hier te lande in die hoven
ghesaeyt.

¶ Tijt.

Scarleze bloeyt in Braeckmaent ende
Hoymaent, een iaer naer dz sy ghesaeyt es.

¶ Naem.

Scarleze wordt nu ter tijt gheheeten. In
Latijn ende in die Apoteken Gallitricum, Ma-
trisalvia, Centrum galli ende Scarlea. In Hooch-
duytsch Scharlach. In Franchois Ruale.
En schijnt te wesene eē gheslacht vā Hormis-
num, ende en es gheen Aleatorolophos als som-
mighē meynen.

¶ Natuere.

Scarleze es werm ende droghe van na-
tueren, tot schier in den derden graedt.

¶ Cracht en Werckinghe.

Scarleze in alle manieren inghenomen ende ghebruyckt verweckt die natuerlijc-
ke cranckheyt van der vrouwen, iaecht af die secundine, en maect lust tot byslapen.

Scarleze maect oock dronckenscap ende swaerichē in dat hoost, ende daer om
wordt zy van sommighen brouwers in bier ghesoden, in plaetse van Hoppecruyt.

Dit cruyt heeft ooc alle cracht vā Horminum en mach daer voor gebruyckt wordē.

Van Horminum. Cap. lxx.

¶ Tgheslacht.

Horminum es tweederleye als Dioscorides schrijft, Tam ende wildt.

Gallitricum.

Scarleze.

Dat ierste Horminum heeft rondachtighe ende wat saechtuyrighe blades ren, schier ghelijck Andoren, ende viercantighe hayrachtighe stelen ontrēt eenē voet hooch, op dopperste vier oft ses schoone blauwachtighe peersche bladerkens draghende daer aen wt elck ledt wassen, twee bladerkens tses ghens een, ende daer tusschen cleyne hynskens voortbringhende blauwe peersche bloemkens, die tseghen dat het saet rijp wordt, huer ter eerdewaerts keeren ende nederwaerts hanghen, ende daer in leyt dat saet dat swert ende langhachtich es, dwelck alst in eenighe vochtichent gheweyckt es, slijmachtich wordt, schier ghelijck die keernen van den Queappelen.

2 Dat wildt Horminum heeft groote breede rontsomme ghescaerde bladeren. Die stelen zijn oock viercantich ende wat hayrachtich, maer langher ende dicker dan van den tammen. Die bloemen zijn peersachtich en wassen oock met croonkens rontsomme die stelen, in cleyne hynskens, die huer oock nederwaerts keeren als het saet rijp wordt, dwelck bruyn ende ront es, ende oock slijmachtich alst nat ghemaeckt wordt. Die wortel es houtachtich ende swert.

Ende beyde dese cruyden en hebbē gheenen sonderlinghen rueck, en sonderlinge dz tam gheslacht, want die bloemen van den wilden riecken wat naer die Scarleue.

¶ Plaetse.

Beyde dese gheslachten wordē hier te lande in der cruytlicfhebbers houē gesaeyet.

¶ Tijt.

En leueren huer bloemen in Hoymaent ende Doghstmaent en te wyle zoo wordt oock huer saet rijp.

Naem.

I Naem.

Dit cruyt wordt gheheeten in Griecx *ῥομύριον*. In Latijn Horminum ende Geminalis.

1 Dat ierste es ghenaeamt Horminum satium & Hortense.

2 Ende dat tweede Horminum sylvestre.

I Natuere.

Horminum es werm ende drooghe van natueren.

I Cracht en Werckinghe.

Esact van Horminum met huenich vermenght, verdriift die duyfterheyt van den A
ooghen, ende maeckt dat ghesichte claer.

Eselue saet met water vermenght, treckt wt die doornen ende splinteren, verteert B
ende doet scheyden alderhande gheswel daer op ghelyt. Eselue doet voek het groen
cruyt ghestooten oft ghewreuen ende daer op ghelyt.

Dit selue saet met wijn ghedroncken, maeckt lust tot byslapen, ende sonderlinghe E
van den wilden dat stercker van werckinghe es dan het saet van den tammen.

Van Andoren. Cap. lxxj.

I Tgheslacht.

D Er cruyden met eenen naem Andoren in Duytsch ghenaeamt zijn vier gheslachs
ten van fatsoene malcanderen ghelijck, nochtans versceyden namen int Latijn
hebbende. Dat ierste es dat wit Andoren. Tweede dat swert oft stinckende Andoren.
Ederde dat rieckende Andoren. E vierde dat water Andoren.

I Tfatsoen.

Marrubium. Witte Andoren.

Ballote. Swerte Andoren.

1 Witte Andoren heeft vele viercantighe witte ghehande stelen, ende daer aen ront
achtighe ghefronssele hantachtighe wit gruene bladerkes nz onliefelijck vā rucke.

E ij Die

Die bloemen zijn witte, en wassen in scerpe stekende huysskens, rontsomme den steel ghelijck een rinck staende, daer naer die bloemen gheresen zijn, saet in gheuonden wordt dat rouw en ront es. Die wortel es swert met veele veeselinghen.

- 2 Swerte Andoren es van fatsoene den Witten wat gelijck. Zijn stelen zijn oec viercantich en hayrich, maer swert. Zijn bladeren zijn meerder en lāgher dan der witte Andorens bladeren rontsomme ghekerft, den bladeren vā Metelen schier gelijck. Vā cosluere swert, van ruecke seer sterck en onlieflijck. Die bloemen zijn purpurroot, dē douē Metelen bloemen ghelijck, rontsomme den steel, ghelijck aen wit Andoren wassende.

- 3 Dat rieckende Andoren heeft ronde ghesknoopte stelen met cleyn wit wolleken besleet, ende daer aen wt elck ledt twee bladerkens, oock wit ende wollachtich, den bladeren van den witten Andoren schier ghelijck, maer wat langher ende witter. Die bloemen wassen in cleyne croonkens rontsomme die stelen, ende zijn van verwen geel. Die wortel es houtachtich, ende blijft duerende. En dit heel cruyt es van ruecke den witten Andoren, niet onghelijck.

Bouen desen esser oock noch een andere cruyt, dat oock welrieckende Andoren ghesnaemt wordt, dwelck langhe dicke viercantighe ende oock wollachtighe stelen heeft, ende witachtighe saechte rontsomme wat ghekerfde bladeren, maer langher breeder ende meerder dan van den anderen Andorens. Die bloemkens zijn roodachtich ende wassen in ronde croonkens rontsomme die stelen. Es aet es swert ende ront. Die wortel es geelachtich.

- 4 Dat water Andoren es van stelen stekende huysskens, bladeren en bloemen den swerten Andoren volnaer ghelijck. Zijn bladeren zijn oock swertgruen maer meerder, die seker ghekerft, ende niet seer hayrachtich, wat gherumpelt ende gheplont, ghelijck ierst wtcomende Bercken loof. Die bloemkens zijn wit en cleyne, minder dan die ander Andorens bloemen.

¶ Plaetse.

Wit en swert Andoren wassen hier te lande al om op ongheboude plaetsen, by den mueren, tuynen, weghen, en aen canten van den velden. Dat derde wast op gheltijcke plaetsen in Duytschlant ende elders. Hier te lande wordt meest in die cruytlietsebers hoven gheplant. Dat water Andoren wordt hier te lande veel gheuonden by den grachten, waterloopen, ende in neer vochtighe plaetsen.

¶ Tijt.

Dese cruyden bloeyen meest al in Braeckmaent ende in Hoymaent, dat rieckende oock in Doghstmaent.

¶ Naem.

Dat ierste gheslacht heet in Griecx *μαρούριον*. In Latijn Marrubium. In die Apoteke Pralsium. In Hoochduytsch Weysser Andorn, Marobel, Gods vergif, en Andorn mennlin. In Neerduytsch Malroue, Malrueuie, witte Andoren ende Andoren mansneken. In Franchois Marrubin en Marochemin.

Dat tweede wordt gheheeten in Griecx *Βαμάρη*. In Latijn Marrubiū nigrum, Marrubium nigrum.

Van Andoren. Cap. lxxj.

ccvvsj.

bialtrum. In die Apotekē Pralsium foetidū. In Hoochduytsch Schwartz Andorn en Andorn weiblin. In Neerduytsch stinckende en swerte Malrueuie en Andoren, oft Andoren wijfken. In Franchois Marrubin noir, Marrubin puant.

3 Dat derde heet in Griecx *στάχυς* ende in Latijn Stachys. In Hoochduytsch riecken der Andorn, Feld Andorn. In onser talen rieckende Andoren. In Franchois Saūge Sauluage ou de montaigne. In die Apoteken eest onbekent.

4 Dat vierde wordt nu ter tijt in Latijn ghenampt Marrubium palustre. In Hoochduytsch wasser Andorn, weiher Andorn. Hier te lande water Andoren, en van sommighe Hendes cruyt oft Egyptenaers cruyt, om dz die lantloopers die huer voor Egyptenaers wigheuen met desen cruyde huer swert maken. Ende hier af maken sommighe dat ierste gheslacht van Sideritis.

¶ Natuere.

Die drie ierste gheslachten van Andoren zijn werm in den tweedē graedt en drooghe tot in den derden. Dat water Andoren es oock seer verdrooghende, maer sonder merckelijke hitte.

¶ Cracht en Werckinghe.

1 Witte Andoren in water ghesoden ende ghedroncken, opent en sterckt die leuer en die milte, ende es goet teghen alle verstopthent der seluer, en suuert die borste ende die longhene, ende es mits dyen goet teghen den ouden hoest, pijn ende weedom der zyde verouderet bloetspouwen, ende teghen dat wdrooghen en sweeringhe der longhene.

Wit Andoren doet oock lossen alle groue vochticheyt en taye sluymen die op die B borste vergaert ligghen, met die wortelen van blauw lischbloemen inghenomen.

Dijghelijck werck doet oock tsap van witte Andoren met sap van Fenkel gesodē, tot dat het derdedeel versoden es, en daer af een lepel vol inghenomen, dat ooc teghen den ouden hoest goet es.

Wit Andoren in wijn ghesoden, opent die moedere, en es goet den vrouwe die huer D natuerlijke cranckheyt niet en kunnen ghecrijghen, en iaecht af die secundine en die doode vruchten, en coemt oock te helpen den vrouwen die swaren arbeyt hebben, ende den ghenen die van slanghen ende fenijnnighen ghedierten ghebeten zijn.

Tsap van witten Andoren met wijn en huenich vermenght, scrjpt en maeckt het E ghesichte claer, in die ooghen ghedaen. Eselue sap in die ooren ghedaen es goet teghen die pijn der ooren, ende opent die verstopthent der ooren. Es oock goet in die nuese ghenomen, om die geelicheyt van den ooghen die vander geelsucht ghebleuen es te ghenesene.

Die bladeren met huenich vermenght, zijn goet gheleyt op oude vlcerationen, ende op F quade sweerende naghelen. Die selue bladeren met hinnen smout ghemenght verteerren ende doen verdwijnen die croppen aen den hals. Die bladeren ghedroocht, en met edick ghemenght, ghenesen die quade voorts eetende crauwagien.

2 Swerte Andoren ghestooten, es goet gheleyt op die beet van verwoede hondē. Die G selue bladeren in een kool blat in heete asschen ghebraden, doen vergaen die geswellē aen den eersderm, met huenich vermenght zoo ghenesen en die vervuylde sweeringē.

3 Rieckende Andoren ghesoden ende ghedroncken, doet die vrouwen huer natuerlijke H ke cranckheyt comen, ende iaecht die secundine ende doode vruchten af.

4 Dat water Andoren en wordt in der medecynen niet ghebruyckt. J

¶ Hindernisse.

Wit Andoren es quaet en hinderlijk der nieren ende blasen, sonderlinghe die ghesquetst oft versworen zijn.

Van Melissen. Cap. lxxij.

¶ Tgheslacht.

Onder den naem van Melissen wordt nu ter tijt begrepen die waerachtighe Melisse, ende die ghemeyne Melisse. Die beyde den Andoren wat ghelijck zijn.

E iij Die

¶ Tfatsoen.

Melissa vulgaris. Consilie de greyn.

Melissophylli species.

1 Die oprechte Me-
lissa heeft viercanti-
ghe stelē, ende swert
gruene bladeren,
den swerten Andorē
ghelijck, maer meer
der van ruecke liefē-
lijck ende ghelijc die
Citroenen rieckēde,
die bloemē sijn lijf-
verwich, die wortel
es houtachtich met
vele veselinghē her-
waerts ende der-
waerts cruppende.

2 Die gemeyne Me-
lisse en es den voor-
ghescreuen niet seer
ongelijck, dan alleē
zynen rueck en es
alsoo liefelijck niet.

3 Vouē desen esser
voock noch een ander
die welcke vā som-
mighen voor die op-
rechte Melisse ghe-
houwen wordt, die
voockviercantige ste-
len heeft, en bladeren gelijk die andere Melissen,
maer veel grooter. Die bloemen sijn witachtich
meerder dan die bloemen van Melisse. Ende dit
cruyt es sterck ende onliefelijck van ruecke.

4 By den gheslachte van Melissen mach ooc wel
ghestelt worden, dat cruyt datmen tot som plaetsen
van Duytschlant Glidkraut heet. Dit heeft vier-
cantighe ende hayrachtighe stelen, die huer in veel
andere verdeylen. Die bladerkēs sijn lanckachtich
rontsomme ghekerft, minder dan Sauerbladerē.
Lancx dopperste van den stelen wassen die bloem-
kens die van coluere blauwachtich sijn. Die wor-
tel es veeselachtich. Ende het heel cruyt es van
ruecke, naer den rueck van die Melisse treckende.

¶ Plaetse.

Die Melissen wassē tot sō plaetse in die bosschē,
tot sommighe plaetsen by den ouden mueren, ende
soms tijts by den wegghen. Ende worden in die ho-
uen hier te lande gheplant.

Glideruyt wast in Brackrijck ende Duytsch-
lant in rouwe plaetsen, in die wijngaerden, en som-
tijts voock by de haghen.

¶ Tijt.

Melisse bloeyē in Braeckmaet en in Honymaet.
Glid,

Herba Iudaica. Glideruyt.

Van Melissen. Cap. lxxij.

ccvviij.

Glideruyt bloeyet in Hoymaent ende Doghstmaent.

¶ Naem.

Melisse wordt gheheetē in Griecx *μελισσὴ φύλλον καὶ μελίφυλλον*. In Latijn *Apiastrum Melittana & Citrago*. In die Apotekē *Melissa*. In Hoochduytsch heetē Wantzenkraut, Melissenkraut, vnd Mutterkraut. In Neerduytsch Confilie de grein, ende Melisse. In Franchois *Melisse*.

Glideruyt wordt van sommigen gheheetē in Latijn *Herba Iudaica*. In Brankrijck oock *Tetrahil* oft *Tetrahit* eenighe maken daer af dat ierste gheslacht van *Sideritis*, dat *Sideritis heraclea* ghenamt es.

¶ Natuere.

Melisse es werm en drooge in dē tweedē graedē, den Andorē wat ghelijck, maer in veel maniere onstercker en min crachtich.

¶ Cracht en Werckinghe.

Melisse met wijn ghedroncken, es goet teghen die beten ende steken vā die senijnne, al ghe ghedierten. Sy sterckt dē herte ende verdriift die swaermoechieyde, als die medecijns nu ter tijt van huer schrijuen.

Melisse mach tot alderhande ghebreken ghebruyckt worden, daer wit Andorē goet toe es, hoe wel dattet in alle manieren veel onstercker es, also datmen inder medecynē als *Galenus* en *Aegineta* schrijuen, *Melissa* niet en behoort te ghebruyckene, dan in gebreke van Andorē, in wiens plaetse men altijt die *Melisse* nemē en ghebruyckē mach.

Melisse aen die biekornen gheleyt oft ghestreken, hout die bien by eē, ende doet an der daer by comen.

² Confilie de greyn es goet ghebesicht ende gheroken den vrouwen die met dē opstijghen van der moeder ghequelt zijn. Esap van der seluer es goet in versche wondē gedaen, want het heylt ende gheneest die selue.

Van Ruyte. Cap. lxxij.

¶ Tgheslacht.

Ruyte es tweederleue van gheslachte. Sam ende wildt.

Ruta hortensis. Samme Ruyte. ¶ Tfatsoen. *Ruta sylvestris*. Wilde Ruyte.

¶ iij Samme

Ammē Ruyte heeft herde ronde stelen, daer aen wassen bladeren die in veel andere cleyne rondtachtighe bladerkens verdeylt zijn, van coluere wit oft blauw gruenachtich ende van ruecke seer sterck. Die bloemen zijn geel en wassen aen dopperste van den stelen, ende naer dyen wassen viercantighe hauwkens daer swert saet in leyt. Die wortel es houtachtich van binnen geel. Ende dese Ruyte blijft winter en zoomer duerende, en en sterft niet lichtelijcken.

Die wilde Ruyte es der voorghescreuen van stelen, bladeren, bloemē, sade, coluere, rueck en smaecke seer ghelijck, alleene die cleyne besondere bladerkens zijn veel langhere, ghelijck aen die figure van een taecken hier ghestelt, lichtelijcken ghemerckt mach worden, ende het heel cruyt es stercker vā ruecke, ende en kan gheen coude verdraghen, maer moet met groote neersichent hier te lande tswinters bewaert worden, anders zoo steruet ende vergaget teenemaele zoo wanneer dat eenighe coude oft seer stercken rijm gheuoelt.

¶ Plaetse.

Die Amme Ruyte wordt in die houe gheplant, ende wast gheerne in drooghe plaetsen en daer die sonne veel schijnt. Die Wilde Ruyte wast op die gheberchte van Cappadocien ende Galatien in cleyne Asia, hier te lande wordt zy in die cruytlichshebers houe ghesayt.

¶ Tijt.

Byde dese Ruyten bloeyen hier te lande in Hoymaent ende in Doghstmaent, ende in Herfstmaent es huer saet rijp.

¶ Naem.

- Ruyte heet in Griecx *πικρανον*, in Latijn Ruta, ende by Apuleium Eriphion.
- Die Amme Ruyte heet *πικρανον κλπυτον* in Griecx. In Latijn Ruta hortensis. In die Apoteken Rutha. In Hoochduytisch Sam Rauten en wein Rauten. In onser tale Wijn Ruyte. In Franchois Rue, ou Rue de iardin.
- Die Wildt gheslacht heet in Griecx *πικρανον ἄγριον*. In Latijn Ruta sylvestris, ende oock tot sommighe plaetsen als Apuleius schryft Viperalis. In die Apoteken Harmel. In Hoochduytisch Wald Rauten. In Franchois Rue saulnage.

¶ Natuere.

Ruyte es werm ende drooch tot in den derden graedt, ende die in dwilcht sonderlinge op die gheberchten wast es veel stercker dan die in die houe gheplant wordt.

¶ Cracht en Werckinghe.

Die bladeren van Wijnruyte alleen oft in water ghesoden ende gedroncken lossen die vrine ende doen water maken, zy brenghen en verwecken den vrouwe huer natuerlijke cranckhent, ende stoppen den loop des buyx.

Die bladeren van Ruyte in spijsse alleen gheten oft met okernoten ende drooge vijgghen ghestooten ende inghenomen, zijn goet tsegghen alle quade lochten, ende tsegghen die pestilentie ende alle fenijn, ende tsegghen die beten van slanghen en nateren.

Die selue bladeren ghestooten en gheten oft met wijn ghedroncken zijn goet den ghenen die van den fenijnnighen campernolien en fungen behindert ende sieck zijn.

Esap van Ruyte es oock goet tsegghen die selue ghebreken ende tseggen die beet ende steeck van Scorpioenen, bien, wespen, horsselen, en dulle verwoede honden als men dat met wijn in neempt, ende die ghestooten bladeren met huenich en sout vermenght op die wonde leyt.

Die met esap van Ruyte bestreken wordt, oft die Ruyte nuchter eedt sal dyen dach als Plinius schryft, van alle fenijn bewaert ende van alle fenijnlich ghedierte beurt zijn, alzo dat hem gheen fenijn oft fenijnlich ghedierte en sal moghen letten.

Es selue sap van Wijnruyte met wijn ghedroncken suuert die vrouwen naer dz zy van kinde verleecht zijn en iaecht af die secondine ende doode vruchten ende die onnatuerlijke drachten.

Wijnruyte gheduerlijck in spijsse oft anders inghenomē verdroocht die natuere ende dat

Van Ruyte. Cap. lxxviii.

ccv.

de dat mannelijck saet, ende dat soch in der sueghende vrouwen borsten.

Ruyte met Dille ghesoden en ghedroncken versuet dat crimpfel ende weedom der dermen, ende es goet tsegghen die pijn der borsten en der zyden, corticheyt van adem, hoeft, verstoptheyt der longhene, weedom in die hope datmen sciatica heet, en tsegghen die coude huyuerachtighe cortsen.

Ruyte ghesoden met goeden wijn op die helft, es seer goet gedroncken den ghenen die dwater laden.

Ruyte versch oft ghesouten, oft anders in eenighe spijsse ghegheten maeckt claer ooghen ende scrjpt het tghesichte seer. Eselue doet oock tsap van Ruyte met huenich oft met Fenkel sap oft alleene, aen die ooghen gestreken. Die bladeren van Ruyte magersten meel vermenght doen ooc die pijn der ooghe vergaen als mense daer op leyt.

Esap van Ruyte in schellen van Granaetappelen ghewermt, ende in die ooren gedaen, es goet tsegghen die pijn ende weedom der ooren. Eselue sap mizer olie van Roosen oft olie van Lauren en huenich vermenght, ghencest die dooficheyt ende dat tunte van den ooren alsment dicwils werm in die ooren druypt.

Die bladeren van Ruyte met olie van Roosen ende azijn ghestooten, zijn goet geleyt op die pijn ende weedom des hoofts.

Die bladeren van Ruyte met Laurus bladeren ghestooten doen vergaen en ghenezen dat gheswil des ghemechts, ende versueten die pijn daer op ghelent.

Die bladeren van Ruyte met wijn peper en salpeeter gemenght genesen alderhande vlekken ende maecken die huyt schoon, ende met huenich ende aluyn vermenght genesen zy alderhande quade crauwagien. Die selue bladeren met verkens liese gemenght, ghenesen alle rundicheyt ende alle scorste hoofden, die croppen ende clieren daer zy op ghelent oft op ghestreken worden.

Ruyte met huenich vermenght versuet die pijn der knokelē en der iuncturen, ende de met vijghen zoo verdrijft zy die ghezwoollentheyt van den watersuchtighen.

Esap van Bijnruyte met azijn te riecken voor die nuese ghegeuen maeckt waker die ghene die met eenen swaeren slaep beuangen zijn.

Die wortel van Ruyte ghepoedert ende met huenich vermenght verteert dat bloet dat tusschen vel ende vleesch gheronnen es, ende verdrijft die blauw vlekken en alderhande smetten en vlekken die aen tlijf comen, als zy daer mede bestreken worden.

Olie daer Ruyte inne ghesoden es, oft langhe tijt inne gheweyckt ende gewonnen es, verwermt alle coude leden, ende doet dwater rijsen op die blase ghestreken, ende es goet tsegghen die verstoptheyt ende herdicheyt van der milten, ende es seer goet tsegen die winden opblasighen en weedom der dermen in die clisterien ghedaen.

Men schrijft oock den bladeren van Ruyte toe dat zy ghestooten en van buyten op die nuese ghelent dat bloeyen wt die nuese stelpen.

Esap van die wilde Ruyte mizer huenich, wijn, sap van Fenkel, ende galle van een hinde wel ghemenght scrjpt het tghesichte ende neemt alle vlekken ende seellen van den ooghen. Ende voorts es die wilde Ruyte der tanner van crachten gelijk, maer in al veel stercker, ende es zoo sterck, dat zy om huerder sterckheyt wille in der medecynen van den ouders niet ghebruyckt gheweest en es, dan alleen tot die ghebroke ende seellen van den ooghen, in der manieren als voorgehescruen es.

Van Sarmel. Cap. lxxix.

Tfatloen.

Dit cruyt heeft drie oft vier steelkens recht op wassende, ende daer aen teere bladerkens, den bladeren van die ghemeen Ruyte schier gelijk, maer veel teerder ende in veel cleynder bladerkens verdeylt, ende van veruuen oock witter. Die bloemkens wassen aen dopperste van den stelen ende zijn witachtich, ende daer naer volgen cleyne huytskens daer in dat tsaet leyt.

Plaetse.

Dit cruyt groeyet als Dioscorides schrijft in Cappadocien ende Galatien. Hier te lande

ccvvi. Vā Harmel. C. lxxviii.

lande worddet van den cruytlicfhebbers in die houe ghesaeyt.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt oock in Griecx *πικραλον* *αγριον*. En in Latijn *Ruta sylvestris*. ghenamt. Van sommighen ooc *Harmala*, van den Arabuschen Meesters, ende nu ter tijt *Harmel*. In Syrien hier voortijts *Besala* en van eenighen oock *Moly*.

¶ Natuere.

Dit cruyt, als Galenus seyt, es werm tot in den derde graedt en subtiel van substantie.

¶ Cracht en Werckinghe.

A Want *Harmel* subtiel van substantie es, soo doet het die groue ende tane vochtichede scenen, dz water lossen ende verweckt die natuerelike cranchheit van den vrouwen.

B Esact van *Harmel*, met huenich, wijn, Sofferaen, sap van Venkel ende galle van eenen hoene tsamen ghewreuen scrjpt dat ghesichte, ende verclaert die duyster ooghen.

Vā Rosmarijn. Cap. lxxv.

¶ Tfatsoen.

Rosmarijn es een houtachtich en boomachtich gewas, vele dunne herde houtachtige rijskens hebbende met smalle teere bladerkens besedt, die aen die een zyde ter aerden waerts wit, ende op dander opperste zyde gruen zijn. Die bloemen zijn wit met luttel blauws vermenght ende als die vergaen zoo coemt daer cleyn sadekē voort. Die wortel ende steel zijn hert ende houtachtich. Die bladeren ende bloemen van desen zijn seer sterck ende liefelijck van ruecke, ende goet van smaecke.

¶ Plaetse.

Rosmarijn wast tot veel plaetsen van Spaengien ende van Brankrijck ouervloedich in die bosschen. Hier te lande wordt hy in die houe gheplant ende m̄ grooter neersichheit bewaert.

¶ Tjtt.

Rosmarijn bloeyet tweemaal tsaers, eens vroeck in tbeginfel van den zomer, en eens in den Herfst.

¶ Naem.

Rosmarijn wordt gheheeten in Griecx *λεβανωτις* *στεφανωματικη*. In Latijn *Rosmarinum coronarium*. In die Apoteken *Rosmarinus*. In Hoochduytsch *Rosmarein*. In Franschois *Rosmarin*. Ende wordt in Latijn *Rosmarinum coronarium*, dat es *Rosmarijn* diemē tot

Harmel.

Rosmarinum coronarium. Rosmarijn.

Van Lauender. Cap. lxxvj. ccxxvij.

tot den cranskens ghebruyckt gheheeten, tot ondersceet van die andere Libanotides die veelderleye van gheslachte zijn daer af wy in die volghende Capittelen schrijven selen. Die bloemen van desen Kosmarijn heet in die Apoticken Anthos.

¶ Natuere.

Dese Kosmarijn es werm ende drooghe tot in den tweeden graedt.

¶ Cracht en Werckinghe.

Dioscorides en Galenus scrijue dat desen Kosmarijn in water gesoden ende ismor A ghens vroech eermen eenich werck doet ghedroncken die geelsucht gheneest.

Die Arabeusche meesters ende die huer naerghevolcht zijn scrijuen dz Kosmarijn B die herffenen, memorie ende sinnē versterckt, ende dz hy goet es om die sprake weder om doen te comen, ende sonderlinghe die conserue van den bloemen met sucker ghes maeckt, ismorghens nuchter inghenomen.

Die asschen van Kosmarijn ghebrant maeckt die tanden vast ende schoon als zy E daer mede ghewreuen worden.

Van Lauender. Cap. lxxvj.

¶ Tgheslacht.

Lauender es tweederleye manneken ende wijsken. D manneken es met bladerē bloe men, aren ende stelen breeder, langher, hoogher ende dicker ende van ruecke sterck her dan dz wijskē. Dat wijskē es smalter corter, neerder, ende van ruecke liefelijker.

¶ Tfatsoen.

Lauandula ~~mas~~ *femina*
Lauender ~~manneken~~ *wijsken*

Lauandula ~~femina~~ *mas*
Lauender ~~wijsken~~ *manneken*

Beide

Ende dese gheslachten van Lauender hebben viercantighe holer steelkens met ledkens ende knoopkens, daer aen wassen aschveruwighe langhe smalle vette bladeren, breeder, langher ende meerder dan die bladeren van Rosmarijn. Die bloemen zijn blauw en wassen ghelijck een are veel by een aen dopperste van den stelen. Die wortelen zijn houtachtich met veel aenhanghende saselighen.

¶ Plaetse.

Lauender wast tot sommighe plaetsen van Italien, Spaengien en Brancrijk op die gheberchten ende rouwe steenachtighe plaetsen daer die sonne veel schijnt, hier te lande worddet in die hoven gheplant, sonderlinghe dat wijfken dat in alle hoven gemeyn es, want dat manneken en wordt niet gheuonden dan by die Cruytliethebbers.

¶ Tijt.

Lauenderen bloeyen in Braeckmaent ende in Hoymaent.

¶ Naem.

Lauender wordt nu ter tijt geheeten in Latijn Lauandula. In die Apotekē Lauendula, Van sommighen in Griecx Pleudonardus, van anderen Hirculus, van den derden oock Rosmarinum coronarium. Ende schijnt wel te wesene dat cruyt dat van Vergilius Casia ghenampt es.

1. Dat ierste gheslacht wordt geheeten Lauandula mas. In Hoochduitschlant Spica ende Spica nardi. Hier te lande Lauender ende nu Lauender manneken. In Franchois Lauande masle.

2. Dat ander gheslacht heet Lauendula ende Lauandula foemina. In Duitschlāt Lafander. Hier te lande Lauender wijfken. In Franchois Lauande femelle.

¶ Natuere.

Lauenderen sijn werm ende drooghe tot in den tweeden graedt.

¶ Cracht en Werckinge.

Stachas. *Stichas cruyt*

A Lauender in wijn ghesoden ende ghedroncken lost die vrine, verwerckt die natuerlijke cranchheit der vrouwen ende iaecht die secundine ende doode vruchten af.

B Die bloemen van Lauender alleen oft met Caneel, Noten ende Naghelen, ghenesen dat cloppen van der herten ende die geelsucht, ende sijn seer goet tsegghen die popelsie, ende tsegghen die pijn ende swijmelinghe in thoost, zy sterckē dat hoost ende die lamme leden.

C Die Conserue van den bloemen met sucker ghemaect es oock tot dē voorgheschreuen ghesbreken seer goet, tsmorghens een boon groot inghenomen.

D Water van Lauender bloemen ghedistilleert gheneest die lamme leden als zy daer mede ghesstrecken ende ghewasschen worden.

Vā Stichas cruyt. Ca. lxxvij.

¶ Tfatloen.

It cruyt es een schoon seer wel ende liefelijck rieckende cruyt, veel teere taelkens hebbende, daer aen wassen langhe smalle witachtighe bladerkens minder, teerder en sueter rieckende dan die Lauender bladeren. Op dopperste van den stelen wassen schoone dicke aren, voortbrin

Van Stichas cruyt. Cap. lxxvij. ccxvii.

bringhende vele in een ghedrongen cleyne blaauwachtige bloemkens. Ende dese aren vindimen al om in die Apoteken te coope onder den naem Stœcados Arabicum.

Daer es oock noch een ander cruyt datmen in die Apoteken Stichas citrina heet, daer af in den iersten boeck int lx. Capittel. ghescreuen es.

¶ Blaetse.

Dit cruyt wast in die eylanden gheheeten Stœchades, tsegghen ouer Massilien gheleghen, ende in Arabien. Hier te lande worddet van sommighen cruytliefhebbers ghesayet ende met groote neer sticheyt bewaert.

¶ Tÿt.

Stichas bloeyet met die Lauender in Braeckmaent ende in Hoymaent.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt gheheeten in Griecx *στίχας καὶ στόιχας* ende in Latijn Stichas en Stœchas. In die Apotekē Stichas Arabica ende Stœchados Arabicum. In Arabesch Astochodos, ende anders gheen naemen en zijn ons noch ter tijt bekend. *in franchois*

stœcas arabique

¶ Natuere.

Stichas cruyt es werm ende drooghe van natueren.

¶ Cracht en Werckinghe.

Stichas cruyt met zynen bloemen, oft die aren alleene ghesoden ende gedroncken, openen alle verstoptheyt van leuer, longhene, milte, moeder, blase en van alle inwendighe leden, suyuert ende doet sceyden alle quade humueren, ende vochticheden.

Stichas cruyt es oock seer goet tsegghen die pijnende weedom in thoost, en tot die gebreken van der borsten ende van die longhene, het doet oock den vrouwen huer natuerlijke cranckheyt comen als voor ghebruyckt.

Stichas cruyt ende bloemen zijn oock seer goet in die medecynen vermengt diemen tsegghen seijn ghebruyckt.

Die bloemen ende bladeren van Stichas diemils gheroken stercken die herffenen, memorie en die inwendighe sinnen.

Van Dictamus.

Cap. lxxvij.

¶ Tgheslacht.

Dioscorides die oude crunde meester schrijft van dierhande Dictamnium, waer af dat ierste alleē dz oprecht Dictamnus es. Dat tweede een valsche Dictamnium. Dat derde een ander geslacht oec Dictamnium gheheeten, dat bloemen en saet voort bringht.

¶ Tfatsoen.

1 Dat ierste gheslacht ende oprecht Dictamnium es als Dioscorides schrijft een heet seerp cruyt der Poleyen van fatsoene seer ghelijck, maer zijn bladeren zijn meerder ende zijn met een saecht wit wolleken becleet.

2 Dat tweede gheslacht dz Pseudodictamnium (dat es valsche Dictamnium) gheheeten wordt, es den voor-
B ghescre-

Pseudodictamnium. *valsche Dictamnium*

ghescreuen iersten als Dioscorides schrijft seer ghelijck maer niet heet oft seerp op die tonghe, waer af die figure hier ghestelt es, die wy naer dat leuende cruyt hebben laten beworpen. Ende dit Pseudodictamum heeft rōde saechte wollachtighe stelen, met leden ende knoopkens, en daer aen wassen wt elck ledt twee witte rondachtighe saechte ende wollachtighe bladeren, den bladeren van Polene van fatsoene niet seer ongelijc, anders dan dat sy meerder zijn ende gheheel wit, saecht ende wollachtich ghelijck die ionghe bladeren van wollecruyt, sonder rueck ende niet seerp maer bitterachtich van smaecke. Die bloemen wassen rontsomme die stelen met ronde croonkens, gelijk aen die Polene oft Malrouie, ende zijn licht peersch van veruuen. Die wortel es houtachtich, en word in franchois genaemt. *faux Dictamne*

- 3 Dat derde gheslacht es van fatsoene den tweesten ghelijck, maer zijn bladeren zijn gruender ende hayrachtigher, met teer wit saecht hayken becleet gelijkende volnaer den bladeren van witte water Munte. Ende dit heel cruyt es seer goet ende liefelijck van ruecke, tusschen die witte water Munte ende Sauie rieckende, gelijk oec Dioscorides tuyght.

¶ Plaetse.

- 1 Dat ierste geslacht ende oprecht Dictamnum wast in Creta, dat een eyland van der Italiaenscher zee es, nu ter tijt Candia geheeten, ende en word in gheen andere landen gheuonden alzo daer af alle die ouders ghescreuen hebben, ende daer om en eest gheen wonder dattet hier te lande niet gheuonden en word, dan alleen drooge in sommige gheleerde neerstighe Apotekers huysendie, selue tot den ghebruyck der medecynen met groote neersticheyt van Candien ghecreghen hebben.
- 2,3 Die andere twee geslachten wassen niet alleen in Candie, maer oock in vele andere heete landen. Ende beyde dese gheslachten heeft alder ierst in dese Neerlanden vercreghen die groote liefhebber der cruyden Jan van Breckom, die de selue in synen seer schoonen ende van alle vrenden cruyden seer ouervloeyende lusthof ghesaeyt ende met neersticheyt ghewonnen, ende tot my ghesonden heeft.

¶ Naem.

- 1 Dat ierste gheslacht word geheeten in Griecx *Δικταμνος*. In Latijn Dictamnum ende de Dictamnum Creticum, van sommige als Dioscorides schrijft Pulegium syluestre. In die Apoteken Diptamum, hoe wel nochtans die Apotekers daer voor een ander cruyt ghebruyckt hebben dat gheen Dictamnum es, daer af wy in zijnder plaetsen schrijuen selen.
- 2 Dat tweede gheslacht es geheeten *ψευδοδικταμνος*, ende Pseudodictamnum, dat es valsche Dictamnum.
- 3 Derde geslacht heet oock in Griecx *Δικταμνος* in Latijn Dictamnum, ende mach wel gheheeten worden Dictamni tertium genus, oft Dictamnum non Creticum.

¶ Natuere.

- 1 Dat oprecht Dictamnum es heet ende drooge ghelijck Polene maer subtijsder vā substantien.
- 2,3 Die andere twee zijn oock werm ende drooghe van natueren maer niet soo seere oft sterck als dat oprecht.

¶ Cracht en Werckinghe.

- 1 Dat oprecht Dictamnum heeft alle crachten ende werkingen van Polene ende es A beeter en stercker dan die selue, het verweckt die natuerlijke cranchheit der vrouwen ende iaecht af die secondine ende doode vruchten inghenomen ende ghedroncken, oft van onder ghestooft, oft ghelijck een pessus gesedt. Es selue doet oock die wortel inghenomen die seer heet ende seerp op die tonghe es.

Esap van Dictamus es seer goet ghedroncken tseghen alle fenijn ende beten van den fenijnighe ende cruppēde ghedierten.

Dictamnum es oock zoo crachtich tseghen alle fenijn, dattet met zynē rueck alle ne alle fenijnighe quade ghedierten veriaecht, ende die selue oock doodet ende ommachlich maeckt als sy daer mede gheracckt worden.

Van Venckel. Cap. lxxv.

ccvxxj.

Esap van Dictamum es oec seer goet ende sonderlinghe in alle wonden m̄ yseren wapenen gheslaghen, ende beten van den femijnnighen ghedierten ghedrūpt, wāt het reynicht, sunuert ende gheneest die selue.

Dictamum gheneest oec die pijn ende weedom in die milte, ende doet die milte die groot ende ghezwoilen es, ontzwillen ende cleyn worden t̄y van binnen inghenomen, t̄y van buyten daer op gheleyt.

Dictamum treckt oock die splinters ende doornen wt, ghewreuen ende op die quet sueren gheleyt.

Van Dictamum scrijuen die ouders d̄ die ghenten in Candien als zy m̄ eenighe flitsen oft pijlen ghequet s̄ zijn, die in t̄lijf ghebleuen zijn, ter stont Dictamum soecken en ceten, ende dat daer duer die flitsen ende pijlen wtvallen ende die wonden genesen.

2 Dat valsche Dictamum es den voorghescreuen van crachten wat ghelijck maer n̄ zoo sterck.

3 Dat derde gheslacht es seer goet ghemenght in die medecynen drancken en plaes stercken tot die beten van die femijnnighe ghedierten dienende.

Van Venckel. Cap. lxxv.

¶ Tgheslacht.

M En vindt tweederleue Venckel, waer af die eene doprechte Venckel es, in Griec Marathron gheheeten. Die andere die groote hoochwassende die Hippomarathron, dat es Rosvenckel ghenaempt es.

¶ Tfatsoen.

Feniculum.

Venckel.

De oprechte Venckel heeft ronds de gheknoopte stelen, eens mans lenghde hooch wassende, m̄ aen wassende vele zyde scuetkens, die alsamen van buyten gruen ende van binnen hol met wat bol wit merchs ghevult zijn. Die bladeren zijn lanck teer ende seer gesneden, niet anders schier wesende dan vele vergaerde draykens, meerder saechter ende liefelijcker van ruecke dan die bladeren van Dille. Die bloemen wassen op die stelen met groote ronde croonen en zijn bleek geel, ende als die vergaen zoo brenghen die croone langachtich saet voort dat altijt twee t̄seghen een wast. Die wortel es wit lanck ende slecht.

2 Dat ander gheslacht dat Rosvenckel ghe-naempt es, heeft eenen ronden gheknoopten steel, die somtijts eenen arm dick es, en sestien oft achteen voeten hooch wast, als die hooch gheleerde Ruellius schrijft.

¶ Plaetse.

Venckel wast hier te lande in die hoven.

¶ Tijt.

Venckel bloeyet in Braeckmaet en Hony maent, en in Doghstmaent es huer saet rijp.

¶ Naem.

1 Dat ierste gheslacht wordt gheheeten in Griec μαράθρον, van Actuarius oock μαράθρον. In Latijn en in die Apotekē Feniculū. In Hoochduytisch Fenckel. In Neerduytisch Venckel. In Franchois Fenoil.

2 Dat ander groot gheslacht heet in Griec ιππομαράθρον. In Latijn Feniculum erraticum, dat es in Duytsch Rosvenckel, ende wilde Venckel.

Natuere.

Venckel es werm in den derden graedt ende drooghe in den iersten.

Cracht en Werckinghe.

Die grueene bladeren van Venckel ghegheten oft saet daer af met ptisane gedrone A
ken doet die borsten vol melcks comen ende veel sochs crijghen.

Die soppen van Venckel ghesoden ende ghedroncken versuet die pijn der nieren, B
doen die vrine lossen ende den steen rijsen, ende verwecke die natuerlijke cranckheit
der vrouwen. Eselue doen oock die wortelen, die niet alleen tot den voorgescruen ghes
breken maer ooc goet zijn tsegen dat waterladen in wijn ghesoden ende ghedroncken.

Die bladeren ende tsaet van Venckel zijn oock seer goet met wijn gedroncken tse E
ghen die beet van den Scorpioenen ende anderen fenijnnighe ghedierten.

Venckel oft huer saet met water ghedroncken es seer goet tseghen die cranckheit D
van der maghe ende walghinghe den ghenen die de cortse hebben.

Es cruyt, tsaet ende wortelen, vā Venckel zijn seer goet der longhene, leuer ende nie E
ren, want zy openen alle verstoptheit der seluer leden, ende stercken die selue.

Die wortelen van Venckel met huemich vermenght zijn seer goet geleyt op die be F
ten van den dullen verwoeden honden.

Die bladeren met azijn vermenght zijn goet geleyt op dwilt vier ende alle heete ge G
swillen. Die selue bladeren met was vermenght zijn goet op die blaūw geslagen plees
ken gheleyt.

Venckel oock in wijn ghesoden, oft met olie ghewreuen, es seer goet om die ghebres H
ken der schamelijker leden daer mede te strijkene oft te stouene.

Esap van Venckel doodet die wormen der ooren daer in ghedruypt. Eselue sap in J
die sonne ghedroocht es seer goet met die collyrien vermenght tot verclaeringe der oos
ghen dienende.

Van Dille. Cap. lxxv.

Tatloen.

Anethum.

Dille.

Alle heeft rōde geknoopte steels
kens in veel aenwassende scuet
kens ende tacykens, onderhaluē
voet oft twee hooch wassende.
Die bladeren zijn seer ghesne
den, den bladeren van Venckel niet seer on
ghelijck, maer herder ende grouer vā drayē.
Die bloemen zijn geel en wassen met croon
kens ghelijck aen die Venckel op dopperste
van den stelen, ende als die vergaen zoo vol
ghet tsaet dat cleyn ende breet es. Die wor
tel es wit ende sterft alle jaren.

Plaetse.

Dille wordt hier te lande in alle moesho
nen ghesaeyt.

Tijt.

Sy bloeyet in Braeckmaent en in Hoo
maent.

Naem.

Dit cruyt heet in Griecx *ανηθον*. In Latijn
ende in die Apoteken Anethum. In Hooch
duytisch Dyllen ende Hochkraut. In Neers
duytisch Dille. In Franchois Anet.

Natuere.

Dille es werm tot bynaer in den derden
graedt, ende drooghe tot in den tweeden.

Cracht en Werckinghe.

Die

Van Anijs.

Cap. lxxvj.

ccxxvij.

Die opperste soppekens van Dille met den sade in water ghesoden ende ghedronc. Aken doen de vrouwen veel sochs in die borsten crijghen.

Dille doet die opblasinghe winden ende crimpfel van den buych, vergaen, stilt dat Ouerghen ende den camerganck, ende doet die vrine lossen in manieren als voor gebruyckt.

Dille es oock seer goet tsegghen dat opsteyghen ende opelinnen van der moedere, Ealsmense in water siedt, ende den wermen damp daer af comende vā onder ontfanckt.

Esact van Dille werm ghemaectt ende die wils gheroken, doet den hick ende dat O opsteyghen van der maghen stillen.

Esact van Dille ghebrant gheneest die elieren ende fronselen in tfondament daer E op ghestreken. Ecruyt al heel tot asschen ghebrant heylt ende gheneest die vochtighe sweeringhen sonderlinghe van den scamelijcken leden daer in ghestroyt.

Dille in olie ghesoden verdeylt ende doet seeyden, versuet alle pijnen, verweckt tot S slape, ende brenghet alle rouwe couwe ghezwellen tot rijpicheyt.

¶ Hindernisse.

Dille veel ghebruyckt maeckt doncker ende onclaer ghesichte ende verdroocht die natuere ende dat mannelijk saet.

Van Anijs.

Cap. lxxvj.

¶ Tfatsoen.

Anisum.

Anijs.

Cruyt van Anijs es der iongher Eype van bladeren ghelijck, het heeft ronde hote steelkens, daer ierst voortcomen bladeren die rondachtich zijn, ende naermaels andere bladeren die gheclouen ende den bladeren van Eype ghelijck zijn, maer minder ende witveruwigher. Bouen op die stelen wassen veel schoone ronde croonen, witte bloemkens voortbringhende, ghelijckende den croonen van Beuernelle oft van Coriander. Ende als die bloemen vergaen zoo volghet tsaet naer dat witachtich es ende van ruecke ende smaecte suet ende liefelijck.

¶ Plaetse.

Anijs groeyet van selfs in Syrien ende Candien, nu ter tijt wordt hy in Ouerlant ende Neerlāt in die houē gesayet.

¶ Tijt.

Anijs bloeyet in Braeckmaent ende in Hoymaent.

¶ Naem.

Anijs wordt gheheeten in Griecx ἀνισον καὶ ἀνισον. In Latijn ende in die Apoteken Anisum. In Hoochduytsch Anisz. In Franchois Anis.

¶ Natuere.

Esact van Anijs, dz alleen in der medecynen ghebruyckt wordt, es werm ende droeghe van natueren tot in den derden graedt.

¶ Cracht en Werckinghe.

Esact van Anijs verdrijft die winden, opblasinghen ende ripsenen van der magen en der dermen, het versuet die pijn, weedom ende crimpfel des buych, het stelpet den loop en den camerganck, het doet water ende den steen rijsen, drooghe inghenomen oft met wijn oft water ghesoden ende ghedroncken, het doet oock den hick vergaen niet alleen ghezdroncken oft inghenomen, maer oock gheroken.

Anijs saet gheneest oock dat root meligoen ende stelpet die witte vloet der vrouwen, B ende es seer goet den watersuchtighen ghebruyckt, wāt het opent die leuer ende lescht den dorst.

A

B iij

Anijs

Anijs veel geghetē maeckt lust tot byslapē ende doet die vrouwē veel sochs crijgen. **E**
 Esact van Anijs gheknout maeckt eenen langhen ende soeten adem en beneempt **D**
 die stanch des monts.

Anijs saet opt vier ghedroocht ende met huenich vermenght ende inghenomē doet **E**
 die fluymen van der borsten rijsen, ende als daer bitter amandelen toe gedaen zijn zoo
 gheneset den verouderden hoest.

Anijs saet met wijn ghedroncken es seer goet tsegghen alle fenijn ende beten vā den **S**
 Scorpioenen ende anderen dier ghelijcken fenijnnighen ghedierten.

Anijs saet es seer goet ghebruyckt den ionghen kinderen die eenige besmethent oft **B**
 vallende sieckte hebben, ende es daer toe soo seer goet dat die ghene die Anijs in die
 handen hebben, als Pythagoras seyt, van der besmethent oft vallende sieckte niet bez
 uanghen en kunnen worden.

Anijs met huenich azijn ende Hysope ghegorgelt gheneest die squinatie dz es ghe **S**
 swel van der keelen.

Anijs saet in een saccken oft bondelken ghebonden ende voor die nuese ghehangen **J**
 ende gheroken, verdriift die quade swaere droemen ende doet gherustelijck slapen.

Die roock oock van Anijs saet duer die nuese ontfangē versuet die pijnē in thoost. **R**

Anijs saet ghestooten ende met olie van roosen vermenght gheneest die ooren die **E**
 van binnen ghequetst zijn, daer in ghedaen.

Van Ameos. Cap. lxxvij.

E Tgheslacht.

Ameos es tweederleye als nu ter tijt die gheleerde meynen. Groot ende cleyn.

E Tfatsoen.

Ammi commune. Groot Ameos.

Ammi paruum. Cleyn Ameos.

Van Ameos. Cap. lxxvij. ccvxxv.

At groot Ameos heeft eenen ronden gruenen steel, met vele zyde tacykens ende scuethkens, daer aen wassen groote langhe bladeren, in veel andere langhe smalle rontsomme ghekerfde bladerkens verdeylt. Op die soppen van den stelen wassen die witte ghesternte bloemkens in groote ronde croonen, die cleyn sadeken voortbringen dat scerpachtich ende bitterachtich es. Die wortel es wit met vele veeselinghen.

Dat cleyn Ameos es een seer teer ende cleyn cruyden en wast eenen voet oft wat meer hooch. Synen steel es dun ende teer. Die ierste ende onderste bladeren zijn lach, ende ouer beyde zyden seer diep gesneden, die opperste zijn den Venckel oft Dille bladeren aensienlijck, maer wat mindere. Op dopperste vā den stelē wassen cleyn croonkens voortbringhende ierst witte bloemkens, ende daer naer cleyn grauwsadeken, dat heet ende seerp in den mont es. Die wortel es dun ende cleyn.

¶ Plaetse.

Beyde dese cruyden en wassen hier te lande van selfs niet, maer worden in der cruytlicfhebbers houen ghesayet. Ende daer sy eens ghesayet zijn gheweest, daer comen zy lichtelijcken noch eenighe jaren voort, van huer gheresen saet.

¶ Tijt.

Dese cruyden bloeyen in Hoymaent ende Doghstmaent, ende corts daer naer zoo leueren zy huer saet.

¶ Naem.

Dat ierste gheslacht wordt gheheeten in die Apoteken Ameos, ende met dyen naem eest hier te lande bekend. Ende dit selue es naer onse meyninge dat oprecht *ἄμμι Ammi* daer Dioscorides af ghescreuen heeft, dwelc oock *Cuminum Aethiopicum*, *Cuminum regium*, ende als Ruellius schrijft *Cuminum Alexandrinum* ghenaeemt es.

Dat cleyn wordt nu ter tijt van veel gheleerden voor dat *ἄμμι Ammi* ghehouden, ende daer om hebben wy iselue in dit Capittel beschreuen.

¶ Natuere.

Esact van Ameos es werm ende drooghe tot in den derden graedt.

¶ Tracht en werckinghe.

Esact van Ameos es seer goet tot dat crimpfel, weedom ende pijn des buyx, ende iseghen die droppelpisse ende coupisse met wijn inghenomen.

Esact van Ameos doet oock den vrouwen huer natuerlijke cranchheit comen, ende met herst ende tbinnenste van den rosijnen vermenght, ende op gloeyende colē geslent, suueret ende reynighet die moedere, als den roock daer af comende van onder ontfanghen wordt.

Esact van Ameos es oock goet met wijn ghedroncken isegen die beet van alle feijnighe ghedierten, ende met Spaenschen vliegen *Cantharides* in Griecx gheheeten inghenomen beneempt dat letsel der seluer, ende maeckt dat zy niet so schadelijck ende hinderlijck en zijn ghelijck oft zy alleen inghenomen waeren.

Ameos saet ghestooten ende met huenich vermenght seeydt dat gheronnen bloet ende doet die blauw gheslaghen oft gheuallen plecken vergaen, daer op ghelijck een plaester gheleyt.

¶ Hindernisse.

Esact van Ameos te veel ghebruyckt doet den mensche bleek ende dootveruwich van aensichte worden.

Van witte Comijn. Cap. lxxvij.

¶ Tfatloen.

Vitte Comijn heeft eenen hollen cantighen steel met vele sedekens ende knoopkens, daer aen wassen bladeren, den bladeren van geelen wortelē oft Peen seer ghelijck. Die bloemen zijn wit ende wassen in croonen, en leueren cleyn saet dat seerp op die tonge es. Die wortel es dickachtich lach ende geel, van smacke den Peen dat es den gheelen wortelen niet seer onghelijck.

B iij Plaets

ccvxxvj. Van witte Comijn. Cap. lxxviij.

¶ Plaetse.

Caros.

Witte Comijn.

Dese Comijn wast als Dioscorides scrijft in Caria, nu ter tijt worddet in Duytschlāt op sommighe dorre beempden gheuonden. Hier te lāde worddet in die houe ghesayt.

¶ Tijt.

Witte Comijn bloeyet in Meye een jaer naer dat hy ghesaeyt es, en leuert zijn saet in Braeckmaent ende Hoymaent.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt geheetē in Griecx κάρυ. In Latijn Careum oft Carum. In die Apoteken Carui, ende heeft dyen naem naer tlande van Carien daert ouervloedich wast. In Duytschlant heetel Weisz kimmel. Hier te lande Witte Comijn. In Frāchois Carui ou Carotes.

¶ Natuere.

Esact van witten Comijn es werm ende drooghe tot in den derden graedt.

¶ Cracht en werckinghe.

A Esact van witten Comijn es der magen ende den monde seer goet ende bequaem, het doet die spijsse verteeren, ende dat water ende vrine rijsen, ende het verdrijs alle winden ende opblasingen van alle inwendige leden. In somma het es den Anijs sade van crachten ende werkinghen ghelijck.

B Die wortel van desen Comijn ghesoden es oock goet gheten ghelijck die geele wortelen diemē tot sommige plaetsen Peen ofe Pooten heet.

Van Comijn. Cap. lxxviij.

¶ Tgheslacht.

Comijn als Dioscorides schrijft es tweederleye Tam ende wildt.

¶ Tfatsoen.

1 Die tamme Comijn heeft eenen rechten langhen steel, met veel aenwassende zyde scuethkens, daer aen wassen seer ghesneden bladeren den Venckel bladeren niet seer onghelijck. Die bloemen wassen met croonen ghelijck aen Anijs, Venckel en Dille. Esact es bruyn ende lanck.

2 Dat Wildt gheslacht heeft als Dioscorides schrijft eenen teeren steel ontrent een spanne hooch daer aen wassen vier oft vijsue seer ghesneden ende rontsomme gekerfde bladerkens, ende dit gheslacht en es noch niet bekend.

Dat ander Wildt gheslacht daer Dioscorides noch afvermaent salmen int lxxviij. Capittel van Nigella bescreuen vinden.

¶ Plaetse.

1 Die tamme Comijn wast in Ethiopien, Egypten, Galacien, cleyn Asien, Cilicien ende Terentien, hy wordt oock tot sommighe plaetsen van Duytschlant ghesayt ende begheert wermte ende vochte plaetsen.

¶ Naem.

2 Die tamme ende ghemeyne Comijn heet in Griecx κύμινον ἴμερον. In Latijn Cuminum sativum. In die Apoteken Cyminum. In Hoochduytsch Romische kimmel, en Zamer kimmel. In Franchois Comijn.

Dat Wildt gheslacht heet in Griecx κύμινον ἄγριον. In Latijn Sylvestre Cuminum en Cuminum rusticum.

¶ Natuere.

Esact van Comijn es werm ende drooghe tot in den derden graedt.

Cracht

Van Coriander. Cap. lxxv. ccvxbij.

¶ Cracht en Werckinghe.

Comijn verdriift ende doet fceyden alle winden der maghen, des buycx, der dermen, A ende der moedere, ende es mits dyen seer goet tot dat crimpfel, weedom ende pijn des buycx, niet alleen inghenomen maer oock van onderen met een clisterie gheset, oft met gersten meel vermenght ende van buyten daer op ghelyt.

Comijn es oock seer goet den ghenen die hoesten ende vercout, oft verstoppt vā borst B sten zijn met spijsse oft dranch ghebruyckt, ende dijsghelijck oock die van eenich fenijn nich ghedierde ghebeten zijn met wijn ghedroncken.

Comijn verdriift ende doet fceyden die swellinghen ende opblasingen van der man C lijcheyt ende scamelijcken leden daer op ghelyt.

Comijn met meel van drauck ende tbinnenste van den rosijnen wel gemenght stilt D die vloet ende ouervloedige natuerlijke cranchheyt der vrouwen op den buyck gelijk een plaester ghelyt.

Esact van Comijn ghestooten ende met edick vermenght ende te riecken gheghe E uen stelyt dat bloeyen wt die nuese. ¶ Hindernisse.

Comijn te veel ghebruyckt doet den mensche zijn veruwe versiesen ende bleek ende dootveruwich worden.

Van Coriander. Cap. lxxv.

¶ Tfatsoen.

Coriandrum. Coriander.

Quander es een seer stinckende en ghelijck die wantluyfen rieck kende cruyt, het ghewint eenen ronden steel, mē vele zyde scuetkē ontrent onder haluen voet hooch, daer aen wassen witveruwige seer ghesneden bladeren, van den welcken die ierst voortcomende ende onderste den Kernel oft Peterse lie bladeren schier ghelijck zijn, die opperste ende laest voortcomende den seluen oft des Grysecoms bladeren oock niet seer ongelijck maer teerder ende veel meer ghesneden. Die bloemen zijn wit en wassen in rōde croonkē. Esact es heel ront inwendich hol van eenen liefelijcken rueck alst drooghe es. Die wortel es hert ende veeselachtich.

¶ Plaetse.

Coriander wordt op die veldē en in die ho uen gesaeyt en begheert goet vet aerdrich.

¶ Tijt.

Het bloeyt in Hoymaet ende in Doghst maent, en corts daer naer wordt het saet rijp.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt geheeten in Griecx κόριον & κοριαννον. In Latijn ende in die Apotekē Cori andrum. In Duytsch Coriander. In Frāchois Coriandre. ¶ Natuere.

Die grune stinckende Coriander es cout ende drooghe van natuerē den mensche schadelijck ende hinderlijck. Het weltrieckende ghedroocht saet es werm van natuerē tot veel saken goet ende oirboorlijck.

¶ Cracht en Werckinghe.

Coriander saet dat bereyt es drooghe oft met sucker naer den eten inghenomen, A sluyt den crop van der maghen, beneempt dat opworpen ende doet die spijsse verteerē.

Eselue

ccxxviii. Van Coriander. Cap. lxxv.

Es elue bereyt saet opt vier geroost en m; wijn ingenome doodet en iaccht af die wor; B
men, en stelyt de loop des buyx, dat root melizoen ende alle ouervloedige bloetganck.

Bereyt
dinghe
des Co
riander
saets.

Coriander saet wordt aldus bereyt. Men sal nemen saet van Coriander dat droo; E
ghe es, ende daer ouer ghieten stercken wijn ende azijn tsamen ghemenght ende daer
in salmen tselue saet laten weycken xiiij. vren ende dan salment droogen ende totten
ghebruyck der medecynen bewaeren.

Nota dat die Apotekers niet en behoeren dese saden yemant onbereyt te vercoopene D
oft in suycker te backene oft in medecynen te ghebruyckene want dat onbereyt saet al
eest dat drooghe ende welriekende es, en kan sonder letsel oft hindernisse niet wel veel
ghebruyckt worden.

Eruyt van Coriander noch gruen wesende, met een cruyne terwe broots oft meel E
van gersten mout vermenght verdriift alle hittich ende vierich gheswel, ende met boos
nen meel ghemenght doettet die croppen ende elieren sincken ende vergaen.

Esap van Coriander met ceruyse, schuyt van siluer, azijn ende olie va Roosen wel J
ghemenght, ghenest dat wilt vier ende vercoelt alle ver hittinghen van der huyt.

Hindernisse.

Die grueene Coriander inghenomen maect heeschent, rasernie ende dussichent den
dronckenscape ghelijck. En daer af tsap een loot swaer gedroncken es doottelijck als
Serapio scrift.

Van Nigella. Cap. lxxvi.

Tgheslacht.

Nigelle es tweederleye Sam ende Wildt. Die Samme es oock tweederhande.
Die eene heeft swert saet, die andere bleek geel saet, anders van stelen, bladeren,
bloemen ende ruecke malcanderen ghelijck.

Tfatsoen.

Melanthium sativum. Samme Nigelle.

Melanthium sylvestre. Wilde Nigelle.

Die

Die tamme Nigelle heeft eenen teeren steel met vele zyde taelkens ontrent eenen voet hoog, daer aen wassen seer verdelde bladeren, de bladeren van Duyckeruel schier ghelijck, maer gruenveruigher. Die bloemen wassen op dopperste van den steel ende sijn wit licht blauwachtich, elck in vijf bladerkens ghesnede eenen radeken gelijck. Ende als die bloemen vergaen zoo volghen daer bollekens naer, vijf oft sesse seerpe horenkens bouen draghende, ende elck bolleken es van binnen in vijf oft sesse deylen onderscenden, daer in tsaet leyt dat (als voorsyt es) som swert, som bleekgeel es, den Ayeunyn sade vat fats soene gelijck, dat van sinacche seerp, goet ende sterck van ruecke es.

2 Dat wilt gheslacht heeft eenen gheribden steel ontrent twee spannen hoog, daer aen wassen aschveruigher seer gheclouen bladeren, die teerder ende meer ghesneden sijn dan die bladeren van den Tammen, ende den Dille bladeren schier ghelijck sijn. Die bloemen sijn den tammen ghelijck maer blauwveruigher, die bollekens sijn in vijf seerpe hauwkens ghelijck horenkens verdelst den Akeleie bollekens seer aensijckelijck daer in tsaet leyt dat oock liefelijck van ruecke es.

3 Noch wordter eē ander schoone en liefelijcke Nigelle gheuonden diemen Nigelle van Damasco heet, die van seer gheclouen bladeren der wilde Nigelle ghelijck es maer hoogher ende langher van stelen. Die bloemen van dese sijn blauw, ende in vijf bladerkens verdelst, den bloemen van den anderen ghelijck maer schoonder, ende blauwer, ende van onder met vijf seer gheclouen bladerkens beset, daer die selue bloeme wtwaft ende voortcoemt. Ende als die bloemen vergaen, zo comen daer bollekens voort ghelijck aen die tamme, daer in swert saet leyt den tammen ghelijck, maer gheen ruck hebbende.

Melanthium Damascenum.

Nigella van Damasco.

¶ Plaetse.

1 Dese gheslachten van Nigellen en worden hier te lande niet gheuonden, dan in die hoven daer zy ghesaeyt sijn.

2 Dat wildt wordt tot sommighe plaetsen van Duytschlandt, op die ackers ende corenvelden gheuonden.

¶ Tūt.

Die Nigellen bloeyen in Braeckmaent ende in Hoymaent.

¶ Naem.

Nigelle wordt geheetē in Griecx μελάνθιον. In Latijn Melanthium, Nigella, ende Papauer nigrum. In die Apoteken Nigella van sommighen Gith.

1 Dat ierste gheslacht wordt gheheeten Melanthium sativum ende Nigella domestica, van sommighen Salusandria. In Hoochduytsch van sommighen Schwartz kumich, Schwartz kumel. Hier te lande Nardus ende tsaet daer af Nardus saet. In Franchois Nielle.

Dat wildt geslacht heet Melanthium sylvestre, ende Nigella sylvestris. In Hoochduytsch lant Sant Chatarinen blumen, dat es Sinte Katarine bloemen, van sommigen ooc Waldt schwartz kumich. In Franchois Nielle sauluaige, ende wordt vā sommigen gheleerden voor dat wildt gheslacht van Comijn ghehouwen, daer af hier bouen int **Capittel** ghescreuen ende vermaent es.

Daer

3 Dat derde gheslacht wordt nu geheeten Melanthium Damascenum ende Nigella Damascena, dat es Nigelle van Damasco. In Hoochduitsch Schwartz coriander.

¶ Natuere.

Esact van Nigellen es werm ende drooghe tot in den derden graedt.

¶ Cracht en Werckinghe.

Esact van Nigelle met wijn ghedroncken es goet den ghenen die cort van adem A zijn, het verdeylt ende doet sceyden die winden die in tsmenschens lichaem zijn, het lost die vrine ende verweckt die natuerlijke cranckheyt der vrouwen, het doet veel sochs hebben alstmen veel daghen aen een ghebruyckt.

Esclue saet doodet ende iaecht af die wormen met wijn oft water ghedroncken, oft B ghestooten ende op die nauel ende buick ghelent. Esclue doet ooc die olie van dē sade gheslaghen alsmense op den nauel ende buick strijckt.

Een vierendeel loots van desen sade met water ghedroncken, es seer goet tsegen al E le fenijn ende beten van den fenijnnighe ghedierten.

Esact van Nigelle ghebrant verdrift met zynen roock die slangen ende andere fe D mijnnighe ghedierten, ende doodet die vliegghen, musien ende muggen.

Esact van Nigelle met olie van blauw Lischbloemen vermenght, gheneest die pijn E ende weedom in thoofst op voorhoofst ghestreken, ende doet die cleyne ierst beghinnen de scellen van den ooghen vergaen, dicwils in die nuese ghedaen.

Esclue saet opt vier ghedroocht ende in een zyden oft lijnen doecken gebonden, en F de dicwils gheroken gheneest die snof ende snoteringen, droocht die herffenē, ende doet dat riecken wedercomen.

Dit selue saet met water ende azijn ghesoden, ende in die mont ghehouwen versuet G die tantsweer, ende drooghe gheknout gheneset die sweeringhen des monts.

Esact van Nigelle met azijn vermenght, doet dat sproet plecken ende vlekken ver H gaen, ende gheneest die quade scorfheyden, oude coude ende herde gheswellen, daer op ghestreken.

Dit saet treckt oock die exterooghen wt, in ouden wijn, oft stelle pisse als Plinius I schrijft, gheweyckt ende daer op ghelent, nae dat die exterooghen rontsomme met een mes opghelicht sijn.

Van Libanotis. Cap. lxxvviij.

¶ Tgheslacht.

I Libanotis als Dioscorides scrijft es tweederleye, vruchtbaer en onvruchtbaer. Die vruchtbare es twee of dryerhande, ghelijck in dit Capittel blijcken sal.

¶ Tfatsoen.

Dat eerste vruchtbaer gheslacht dat in Duytsch Beerwortel ghenaempt wordt, heeft seer gheclouen bladeren, den Benckel bladeren seer ghelijck maer grooter ende breeder, die op der aerden dicwils wtgespreyt ligghen, tusschen den welken voortcoemt eenen steel ontrent eenen cubitus dz es onderhaluen voet lanck, daer op die bloemen met croonen gelijk aen die Dille wassen, voortbringhende groot ront ghehoeckt saet, dat sterck van ruecke ende scerp van smaecke es. Die wortel es dick met rouw hayz bouē beset, van ruecke schier den herst ghelijck.

2 Dat ander gheslacht heeft eenen hooghen gheknoopten steel ghelijck die Benckel, daer aen wassen bladerē, den Keruel oft Scheerlinx bladerē schier gelijk maer meer der, breeder, ende dicker, op tsop van den stelen wassen die croonē voortbringhende wit te bloemkens, ende als die vergaen zoo volghet welriekende saet naer dz breet es den sade van Angelica schier ghelijck. Die wortel es van buyten swert van binnen wit, met hayz bouen becleet van ruecke ghelijck herst oft vieroock, rieckende.

3 Noch isser een ander geslacht van desen cruydē dz ooc vruchtbaer es, en van Theophrastus lib. ix. cap. xij. bescreuen es. Ende dit heeft oock eenen rechten gheknoopten steel, daer aen wassen bladerē die grooter ende meerder zijn dan die bladerē vā Eype.

Die

Libanotidis primum genus. Beerwortel. Libanotidis genus alterum. Swerte Herfwortel.

Die bloemen wassen op croonen ghelijck aen die andere twee gheslachten saet leuere, dat groot lanck dick ende oneffen es, ende seerp van smaecke. Die wortel es lck groot, dick ende wit, met groot grof hanz bouen becleet, oock ghelijck wierooch oft herst rieckende.

4 Die onvruchtbaerighe Libanotides zijn als Dioscorides schrijft den voorgescreeuen vruchtbaerighen van bladeren ende wortelen ghelijck, maer en hebben noch stle noch bloemen noch saet.

5 Dat ander gheslacht van Libanotis, dat Rosmarinum Coronarium, ende in Duytsch Rosmarijn gheheeten wordt, es hier voor int lxxv. Capittel bescreuen.

¶ Plaetse.

Die drye vruchtbarige Libanotides worden nu ter tijt gheuonden in Duytschlandt op die hooghe gheberchten ende in die wildernissen. Dat ierste gheslacht wast ooc in Brabant ontrent Loenen op berchachtighe rouwe plaetsen, maer meest worddet in der cruytlietshabbers houen gheuonden, ghelijck oock die andere twee.

X Tijt.

Libanotis Theophrasti. Witte Herfwortel.

¶ Tijt.

Dese cruyden bloeyen meest in Honymaent.

¶ Naem.

Dit gheslacht van cruyden wordt gheheeten in Griecx *Λιβανωτίς* Libanotis, om dat die wortelen naer twierooch riecken dat Libanos in Griecx ghenaeemt wordt, ende in Latijn Rosmarinus.

- 1 Dat ierste gheslacht wordt hier te lande in die Apoteken *Foeniculus porcinus* ghesnaempt. In Hocheduytsch Beerwurtz, ende daer naer hier te lande Beerwortel, van sommighen als Dioscorides schrijft *Zea en Campsanema*.

Esact van desen heet in Griecx *καρχεος* καρχεος. In Latijn Canchrys oft Cachrys.

- 2 Dat tweede gheslacht wordt gheheeten Schwartz hirtzwurtz, dat es hier te lande Swerte herstwortele.

- 3 Dat derde gheslacht wordt van Theophrasto bescreuen, ende daer om hebben wy tselue Libanotin Theophrasti ghenaeemt. In Duytsch heetet Weiss hirtzwurtz, dat es witte Herstwortel.

Esact van desen heet Theophrastus oock Canchrys oft Cachrys.

¶ Natuere.

Dese gheslachten van cruyden met hueren saden en wortelen zijn werm en drooch tot in den tweeden graedt, verdelende, scendende ende afvahgende van natueren.

¶ Cracht en Werckinghe.

Die wortelen van Libanotides met wijn ghedroncken, doen water maken, ende verwecken die natuerlijke cranchheit der vrouwen, en ghenesen die pijn ende weedom in den buick ende helpen den ghenen die van slanghen ende fenijnnighen ghedier ten ghebeten zijn.

Esact van Libanotis es oock tot den seluen ghebreken goet, ende daer en bouen dienet seer wel tot die vallende siekten ende alle verouderde coude ghebreken van der borsten, het ghenest oock die geelsucht met peper ghedroncken, sonderlinghe dat saet van den tweeden gheslachte, want dat ander saet dat Cachrys heet en es niet goet van binnen inghenomen aenghesien dattet met zijn heete scerpicheyt die keele rouw maect.

Die bladeren van desen cruyden ghewreuen stelpen dat bloeyen van die speenen, versueten die clouen ende sweeringhen ontrent tsondament, ende maken rijp en more we alle coude oude herde gheswellen daer op ghelyet.

Esap van den cruyde ende wortelen m̄ huenich vermenght maect het tghesichte scerp, ende verclaert die duyster ooghen daer in ghedruypt.

Die drooghe wortelen met huenich vermenght suyueren die vuyle sweeringhen, ende doen die herde gheswellen sincken ende scyden.

Esact met olie vermenght es goet den ghenen die den cramp hebben oft verreckt zijn, ende doet sweeten om tlichaem ghestreken.

Eselue saet met meel van drauck ende azijn vermenght versuet die pijn van tles dercijn daer op ghelyet.

Eselue saet ghenest ende suyuert oock die quade witte drooghe scorsticheyt, met seer scerpen azijn vermenght ende daer op ghestreken.

Dat saet dat Cachrys heet, beneempt dat loopen ende vloeyen van den ooghen opt voorhoofd ghestreken.

Van Sefeli. Cap. lxxvviij.

¶ Tgheslacht.

Sefeli als Dioscorides schrijft es dryerhande van gheslachte. Dat ierste heet Sefeli Malsiliense. Dat tweede Sefeli Aethiopicum. Dat derde, Sefeli Peloponnense.

¶ Tfatloen.

- 1 Dat ierste gheslacht van Sefeli Malsiliense gheheeten, heeft seer gheclouen bladeren die grouer ende dicker sijn dan die bladeren van Venckel, ende hooghe langhe

Van Sefeli:

Cap. lxxviii.

ceyluij.

Sefeli Mafsiliense.

Sefeli AEt hiopicum.

Sefeleos species.

langhe, gheknoopte stelen, ende daer op wassen croonen ghelijc aen die Dille, voort bringhende lanckachtich gehoeckt saet dat scerp en bytende van smaecke es. Die wortel es lanck gelijk die wortel van die groote Beuernelle liefelijc van ruecke ende scerp van smaecke.

2 Dat tweede Sefeli heeft bladeren als Dioscorides schrijft ghelijc Beyl, maer mindere ende ghelijc die bladeren van Ghyntenbladt lanckworpich. Synen steel es bruyn drie oft vier voetē hoog, m̄ veel aenwassende ynde tacxkens. Es aet es groot ghelijc een terwen coren, dick swert ende bitter, ende wast in croonkens.

3 Dat derde vā Peloponnesus heeft eenē rechten langhen steel ghelijc die Beckel oft langher, ende wast hoogher dan dat voorghescreuen. Die bladeren zijn seer geselouen, ende in veel bladerkens verdeylt, ende zijn meerder ende breeder dan die bladerē vā Scheerlinck. Es aet wast in croonkens ende es br̄et ende dick.

4 By den gheslachten van Sefeli mach oock wel ghestelt worden dit vreemt cruyt

X ij dat

dat in sommighe cruytliet hebbers houen ghevonden wordt. Dit heeft ierst breede wts ghespreyde bladeren, die seer teer ende cleyn gesneden zijn. Die steel wast ontrent vier oft vijf voeten hoog, ende es gheknoopt ende ront, ghelijck een Venckel steel maer veel dunder van veruuen bleek gruen naer tgeel treckende. Ende die bladerkens die aen knoopen vā dē stelen wassen, hangen meest nederwaerts, sonderlinghe die opperste behaluen eenighe cleyne die tusschen die andere voortcomende opwaerts groeyen. Op dopperste van den stelen wassen vele cleyne croonkens voortbringhende geele bloemkens, naer den welken het saet volghet. Die wortel es lanck ende ~~vergaet alzo~~ ~~volcken als sy ghesaet ende ghebloeit heeft.~~ *blijft wel jaeren dūrende*

¶ Plaetse.

- 1 Dat ierste gheslacht wast, als Dioscorides schrijft, in Prouincien ende sonderlinghe by Massilien, ende daer om worddet Sefeli van Massilien ghe-naemt.
- 2 Tweede groeyet, als die selue Dioscorides schrijft, in Ethiopien. Ende als sommis ghe gheleerde segghen zoo worddet oock seer ouervloedich in Prouincien ende by Massilien ende oock in Languedock by Montpellier ghevonden.
- 3 Ederde gheslacht wast in Peloponneso, die welke nu Morea ghe-naemt es. Ende onder dat rijk van den Torck in Grecien ghelegghen es.
- 4 Vierde groeyet op sommighe gheberchten van Lombaerdien. Ende wordt oock, als sommighe segghen, tot som plaetsen van Brabant gheuonden.

¶ Tijt.

Bende die gheslachten van Sefeli, daer die figueren hier af ghestelt zijn, bloeyen in Hoymaent ende oock in Doghstmaent.

Vierde bloeyet hier te lande in Doghstmaent oft in September.

¶ Naem.

- 1 Dat ierste gheslacht wordt gheheeten in Griecx σίσελι Μααυαλιωτικόν. In Latijn Sefeli Massiliense van sommighen πλατυκύνιον id est Latum cuminum, dat es breede Comijn. In die Apoteken als Jacobus de Manlijs schrijft Siler montanum. In Hoochs duytsch van sommighen Baldt kymmel. *in franchois. Seli de marseille ou fenouil rom.*
- 2 Tweede gheslacht wordt gheheeten in Griecx σίσελι αἰθιοπικόν. In Latijn Sefeli Aethiopicum, ende van den Aegyptenaers κύον & Φρίκη Cyonos Phrice.
- 3 Ederde gheslacht es ghe-naemt σίσελι Πελοποννησιακόν. In Latijn Sefeli Peloponnense, dat es Sefeli van Peloponnesus.
- 4 Vierde en heeft gheenen sonderlinghen naem, dan alleen dat het van eenighen voor een Sefeli ghehouwen wordt, ende van sommighen oock voor een Libanotis.

¶ Natuere.

Es aet ende die wortelen van Sefeli zijn werm ende drooghe tot in den tweeden graedt, ende subtiyl van substantien.

¶ Cracht en Werckinge.

Es aet van Sefeli met wijn ghedroncken sterckt ende verwermt die mage, het doet A die spijsse verteeren, het versuet dat crimpfel ende weedom in den buick, het gheneest die coude huyuerachtighe cortsen, ende es seer goet tot die cortichent van dē adem ende de langduerende verouderden hoest. In somma tes seer goet tot alle inwendige leden.

Es elue saet doet oock die vrine lossen ende es goet tsegghen die droppelpisse en cou- B pisse, het verweckt die natuerelijcke cranchheit der vrouwe, iaccht af die doode vruchten ende doet die moeder die opclimt sincken ende in haer plaetse keeren.

Es aet van Sefeli es oock goet ghebruyckt den ghenen die met eenighe vallende E sieckte besmet zijn.

Die reysende man die saet van Sefeli met peper ende wijn drinckt en sal gheen D coude ouer wech crighen.

Es aet van Sefeli es oock goet den ghynten ende andere viervoetighe ghedierten E te drincken ghegheuen, om lichtelike haer ionghen te worpen. Es elue werck doe oock die bladeren als mense den vee teten gheeft.

¶ Tfatsoen.

Tordylion.

It cruyt es een teer cruydekē ontrent onder haluen voet hooch wassende. Sijn steelkens zijn teer ende dun met luttel bladerkens becleet, die seer ghesneden ende cleyne zijn den bladeren van Coriander schier gelijkende, beneden breeder ende min ghespleten, bouen teerder ende meer gheclouen. Op die soppen vanden stelen wassen cleyne croonkens met witte bloemkens, ende als die vergaen zoo volghet saet, dat root, ront ende plat es, rontsomme met een wit boordeken, twee tsegen een liggende, ende elck besonder saet es cenen scildenken oft buckelaer van fatsoone ghelijck. Die wortel es teer ende dun ende sterft alle jaren, alzo dat het cruyt alle jaren van sade ghewonnen moet worden.

¶ Blaetse.

Dit cruyt wast als Dioscorides schrijft in Cilicien op den berch Amanus, het worde oock hier te lande in sommige neerstighe cruyt liefhebbers houe ghewonden.

¶ Tijt.

Het bloeyet in Hoymaent, ende in Doghstmaent es zijn saet rijp.

¶ Naem.

Dit cruyt worde gheheeten in Griecy τordύλιον ἡ σείσα κρητικόν, van Paulus Egineta τordύλιον in Latijn Tordilium ende Seseli Creticum. In die Apoteken es meest onbekent.

¶ Natuere.

Es saet van Tordylion es werm en drooge van natueren tot in den tweeden graedt.

¶ Cracht en Werckinghe.

A Es saet van Tordylion met wijn gedroncken, doet die vrine lossen ende es goet tsegen die droppelpisse, ende tverweckt de vrouwen huer natuerlijke cranchheit.

B Esap van Tordylion en vierendeel loots thien daghen achter een met suetē versoden wijn ghedroncken, gheneest die ghebreken der nieren.

C Die wortel met huenich vermenght doet die coude taye fluymen van der longhene en borsten rijsen, diewils daer af gheleckt.

Van Daucus. Cap. xc.

¶ Tgheslacht.

M En vindt dierhande gheslachten ende soorten van cruyden onder de naem Daucus, als Dioscorides en alle die ouders schrijuen vanden welken dat derde nu ter tijt alleen bekend es.

¶ Tfatsoen.

1 Dat ierste gheslacht es een teer cruyt, synen steel wast ontrent een spanne hooch, en

X iij de es

de es met bladerkens becleet die minder en teerder zijn dan die bladeren van Benckel. Op top van den stelen wassen croonkens ghelijck aen Coriander met witte bloemkens, saet leuerende dat wit ende hantachtich es, goet van rucke ende scerp van smaccke. Die wortel es vinghers dick ende een spanne lanck.

2 Dat tweede gheslacht es der wilde Eppe gelijk, zijn saet es seer wel en gelijk costelijcke specie rieckende, heet ende scerp van smaccke, ende beyde dese geslachten zijn noch ter tijt onbekent.

3 Dat derde gheslacht heeft als Dioscorides scrijft, bladeren ghelijck die Coriander, witte bloemen, croonen ghelijck wilde pastinaken ende lanck saet. Ende voor dit gheslacht wordt nu ter tijt ghehouden dat cruyt dat sommighe Croonkens cruyt heeten. Ende dit heeft oock bladeren ghelijck Coriander maer meerder den bladeren van Pastinaken diemen geel wortelen, Pooten oft Peen heet, schier ghelijck. Die bloemen zijn wit ende wassen op croonen den croonen van geelen wortelen gelijk, ende in d'middel van der seluen wordt een bloemken oft twee gheuonden dz bruyn root es naer iswert treckende. Es aet es lanckachtich ende rouw, m̄ zijn rouwichheit aen die cleederen hanghende. Die wortel es dun ende houtachtich.

¶ Plaetse.

1 Dat ierste gheslacht wast op steenachtige rouwe plaetsen, daer die sonne veel schijnt ende sonderlinghe in Candien als Dioscorides scrijft.

3 Dat derde gheslacht wast hier te lande al om aen die canten van den veldē, op steenachtighe plaetsen ende by den weggen. ¶ Tijt.

3 Ederde gheslacht van Daucus bloeyet in Hoymaent ende in Doghstmaent.

¶ Naem.

Daucus heet in Griecx *Δαυκος*. In Latijn Daucum ende Daucium.

1 Dierste gheslacht wordt gheheeten Daucum Creticum, dat es Daucus van Cretien oft Candien.

3 Ederde gheslacht heet in die Apoteken Daucus, van sommigen ooc Daucus Creticus; In Hoochduytsch van sommighen Begelnest. Hier te lande Croonkens cruyt.

¶ Natuere.

Es aet van Daucus es werm ende drooghe van natueren tot by den derden graedt.

¶ Cracht en Werckinghe.

Es aet van Daucus ghedroncken es goet tseghen die droppelpisse ende tseghen tgra uel ende den steen, het doet water ende den steen rijsen, het verweck die natuerlijke cranchheit der vrouwen, het iaecht af die secundine ende die doode vruchten.

Es selue saet in ghenome versuet die pijnē ende weedom des buycx, het doet die win den scyden, tgheneest dz Colicompas, en doet die verouderde hoeft tot rijpicheit comen.

Es aet van Daucus met wijn ghenomen, es goet tseghen die beten van den fenijnen nighen ghedierten, ende sonderlinghe tseghen die steek van den phalangien.

Es aet van Daucus verdeylt oock ende doet scyden die coude saechte gheswillen ghestooten ende daer op gheleyt.

Die wortel van dat ierste gheslacht van Candien gheheeten met wijn ghedroncken tsestelt den loop des buycx, ende es seer goet tseghen alle fenijn.

Van Beuernelle.

Cap. xcj.

¶ Tgheslacht.

Beuernelle es tweederhande, Groot ende cleyne. Die groote wordt gheheeten Beuernaert, die cleyne, Beuernelle.

¶ Tfatsoen.

1 **D**ie Beuernaert heeft eenen langhen hollen knoopachtighen steel, daer aen wassen swertgruene bladeren van vele bladerkens aen een ribbekē tseghen een wassende vergaert, den bladeren van tammen Pastinaken van fatsoene ghelijck maer mindere, en elck besonder blat es rontsomme ghelijck een saghe ghekerft. Die bloemen zijn wit ende wassen in ronde croonkens.

Van Beuernelle:

Bunium. Saxifragia maior. Beuernaert.

Cap. vey:

Saxifragia minor. Beuernelle.

ceylvis:

kens. Tsaet es den ghemeenne Peterselie sade ghelijck maer heeter ende scerper op die tonghe. Die wortel es slecht wit ende lanck ghelijck die wortel van Peterselie maer scerp ende heet van smaecke ghelijck Gengeber.

2 Die Beuernelle es den Beuernaert van stelen, bladeren, bloemen ende sade in als der manieren ghelijck alleē cleynder ende minder, ende heeter oft scerper van smaecke. Die wortel van desen es oock slecht ende lanck, van smaecke scerp ende seer heet.

3 Noch esser oock een ander cleyne Beuernelle met stelen bloemen saet ende wortelen van fatsoene smaecke ende ruecke der voorghescreuen Beuernelle ghelijck, alleen die bladeren zijn meer ende anders ghesneden, den bladeren van Peterselie oft van wilde Eype niet seer onghelijck.

¶ Plaetse.

1 Beuernaert wast op sommighe hooghe beempden daert vetten grondt es.

2 Die cleyne wassen onder die haghen ende aen die canten van den veldē en op grasachtighe dorre plaetsen. Ende beyde dese gheslachten zijn hier te lande seer ghemeen.

¶ Tijt.

Beuernellen bloeyen van in Braeckmaent tot in deynde van Doghstmaent, ende dan es huer saet rijp.

¶ Naem.

Beuernelle wordt gheheeten in Latijn ende in die Apoteken hier te lande Saxifragia en Saxifraga, van Simon Januensis Petra findula, van sommighē Bibinella. In Hoochduytsch Bibernell ende Feldmoron. In Neerduytsch Beuernaert ende Beuernelle. Daer zijn ooc eenighe die de selue heetē Bipennulam, Pimpinellam en Pampinulam, dwelck die oprechte naemen van onse ghemeenne Pimpinelle zijn daer af int xcv. capittel des ierste deels ghescreuen es, desen cruyde niet toe en behorende, als dat oudt versken be

wijst dat aldus heeft, *Pimpinella pilos*, *Saxifraga non habet villos*, dat es *Pimpinelle* es ghehayrt, *Beuernelle* en es niet ghehayrt, waer wt dat blijkt dat onse ghemeyne *Pimpinelle* in *Hoochduytsch* *Kolbeskraut* ghe-naemt, die ghehaynde bladeren heeft, in *Latijn* ouer langhe jaren *Pimpinella* gheheeten es geweest. Ende die *Beuernelle* niet ghehayrt zijnde *Saxifraga* ghe-naempt. Die gheleerde dees tijts willende die *Beuernelle* tot eenich cap. van *Dioscorides* trecken, heeten som die *Beuernelle* *Sison*. Die andere *Petroselinum Macedonicum*. Die derde maken daer af een gheslachte van *Daucus*. Naer onsen duncken zoo ghelijcket seer wel met dat *Βούτυρον* *Bunium* van *Dioscorides*.

¶ Natuere.

Beuernellen met hueren sade wortelen ende cruyt, zijn werm ende drooghe tot in den derden graedt.

¶ Tracht en Werckinghe.

Esact ende die wortelen van *Beuernellen* met wijn ghedroncken oft daer in gesoden, doen water maken, breken den steen der nieren ende der blasen, ende zijn seer goet tseghen die droppelpisse ende verstoptheyt van den nieren ende van der blasen.

Die selue wortelen en saet verwecke oock die natuerlijke cranchheit der vrouwen, vraghen af die secondine ende doode vruchten in der manieren als voor ghebruyckt.

Die wortel ghedroocht, ghepoedert ende met suyer inghenomen sterckt ende verwerm die maghe, doet die spijs verteeren, geneest die pijn in den buick ende dat *Colicompas*, ende doet winden lossen.

Die wortelen ende saet van *Beuernellen* zijn oock goet den ghenen die eenich ledt vercrumpen oft ghespannen hebben, die lam oft van der popelsie sieck zijn, oft eenige coude langduerende cortsen hebben. Item den ghenen die van eenich fenijnich ghesdierte ghebeten zijn oft fenijn inghenomen hebben.

Die selue wortel van *Beuernelle* met wijn ende azijn inghenomen geneest die pesilentie. Ende in den mont ghehouwen bewaert ende bescermt den mensche van den seluer siechte ende van alle quade lochten.

Die wortel van *Beuernelle* geknout doet zeeuere ende treckt veel tane vochtichheit wt den hoofde, versuet den tantsweer, ende doet die spraecke als yemat van der popelsien gheracht es wedercome. Eselue doet die selue wortel in azijn alleen oft met water ghesoden ende in den mont ghehouwen.

Esap van den bladeren van *Beuernelle*, suyuert ende neemt af alle vleecken plecken ende dat sproet, ende maect dat aensicht claer ende schoon.

Eselue sap suyuert oock die onreynne wonden daer in ghedaen. Dijsghelijck werck doen oock die ghewreuen bladeren daer op gheleyt.

Dwater van *Beuernelle* alleen oft met wijn ghedistillert maect dat ghesichte claer ende neemt af alle dunsterheit van den ooghen daer in ghedruppt.

Van witte Steenbreeck. Cap. xcij.

¶ Tfatsoen.

1 Witte Steenbreeck heeft ronde bladeren die gemeynlijk op der aerden wtghespreyt ligghen, ende rontsomme een luttel ghekerft zijn, den bladeren van *Onderhaue* niet seer ongelyck maer saechter, minder ende geelgruender. Ende tusschen dese bladerkens comen die stelen voort die ront ende hayrachtich zijn ontrent onderhaluen voet lanck, op dopper sie draghende veel witte bloemkens, van aensiene den witten *Bilieren* schier ghelijck. Die wortel es brunn mze vele veeselinghen, ende daer aen hanghen veel ronde lijfverwighe roode greynkens, meerder dan *Coriander* saet van smaecke bitter, diemen in die medecyne ghebruyckt ende heet te wese dat saet van witten Steenbreeck.

2 Bouen desen esser oock noch een ander Steenbreeck dat gulden Steenbreeck genaemt wordt. Ende dit wast ontrent onderhalue palme hooch, ende heeft bladeren den witten Steenbreeck seer ghelijck. Op die soppen van den stelen wassen twee oft drie bladerkens vast by een, tusschen den welken wtcomen cleyne gontverwighe bloemkens,

Van witte Steenbreeck. Cap. xcij. cccliij.

Saxifraga alba. Wit Steenbreeck.

Saxifraga aurea. Gulden Steenbreeck.

kens, ende daer naer cleyne ronde bollekens, die vol van cleyne root saet zijn, ende huer seluen ontpluycken alst saet rijp es. Die wortel es teer lanx der eerden cruyppende, ende veel steelkens wtworpende.

¶ Plaetse.

1 Witte Steenbreeck wast in Hoochduytsch lant op drooghe, rouwe, steenachtige ende sandachtighe plaetsen. Hier te lande wordet in der cruytlietshabbers houen gheplant.

2 Dat gulden Steenbreeck wast tot sommighe plaetsen van Blanderren in vochtighe waterachtighe plaetsen.

¶ Tijt.

1 Steenbreeck bloeyet in den Mey. In Braeckmaent vergaen die bloemē ende dat cruyt ende en wordet niet meer ghesien, dan int naer volghende jaer.

2 Gulden Steenbreeck bloeyet In Meerte ende Aprill.

¶ Naem.

1 Dit cruyt wordet nu ter tijt in Latijn gheheeten *Saxifraga alba*. In Hoochduytsch Weisz Steinbrech. In Franchois *Saxifrage*.

2 Dat tweede wordet ghenamet *Saxifraga aurea*, In Hoochduytsch Goldē Steenbrech. In Neerduytsch Gulden Steenbreeck, ende heeft dyen naem om dattet den witten Steenbreeck ghelijck es ende goutgeele bloemkens draecht.

¶ Natuere.

1 Dit cruyt ende sonderlinghe die wortelē met hueren sade zijn werm van natueren.

2 Maer dat Gulden Steenbreeck es coud van natueren als synen smaeck merckelijc wtwijst.

¶ Cracht en Werckinghe.

1 Die wortelen van wit Steenbreeck met hueren sade in wijn gesodē ende ghedronc Aken lossen die vrine, suueren ende reynighen die nieren ende die blase, brekē den steen ende doen hem rijsen, ende zijn seer goet tseghen die droppelpisse ende tseghen alle gebreken, pijnen ende weedom der lendenen.

Van Peerlen cruyt. Cap. xcij.

¶ Tgheslacht.

Peerlen cruyt es tweederleye, Tam ende wildt, Dat tam es oock tweederhande te weten groot ende cleyne.

Dat

Lithospermum maius.
Groot Peerlen cruyt.

Lithospermum minus.
Cleyen Peerlen cruyt.

Dat groot Peerlencruyt heeft langhe dunne hayrachtighe stelen, die meest lanx der eerden cruppen, daer aen wassen langachtighe, donckergruene ende wat hayrachtighe bladeren, tusschen die welke die stelen voortcoemē en rouwe ghebaerde huysskens, die ierst voortbringen blauwe bloemkens, ende naer rondachtich hert ende steenachtich saet, dat redelijken groot es. Die wortel es hert ende houtachtich.

2 Dat cleyen tam Peerlen cruyt heeft rechtopwassende ronde houtachtighe stelen met aenwassende vele ynde scuethkens, daer aen wassen langhe smalle scerpe swertgruene bladeren minder dan die bladeren van den voorghescreuen grooten Peerlen cruyt. Tusschen die bladeren ende stelen wassen cleyne witte bloemkens voorbringhende schoon ront wit hert steenachtich saet, cleynen peerlenkens ghelijck int aensiene, dat oock minder es, dan saet van den voorghescreuen.

3 Dat Wildt gheslacht es van stelen bladeren ende bloemen den voorghescreuen ghelijck, alleen het saet en es niet zoo wit ende effen, maer wat gherimpelt ghelijck tsaet van die ghemeyne Ossentonghe, ende die bladeren zijn wat rouwer.

4 Bouen desen gheslachten vindmen oock noch een ander wildt ende seer cleyen Peerlen cruyt, daer af Hieronymus Bock in synen cruydeboek vermaent. Ende die wast ontrent een spanne hooch met cleynen smallen bladerkens ghelijck tylas becleet, tusschen den welken ende den stelē voortcoemt, cleyne effen swert hert saet, den witten tammen peerlen sade seer ghelijck.

Van Betonie. Cap. xciiij.

¶ Plaetse.

- 1 Dat tam peerlen cruyt wast in sommighe landen op rouwe plaetsen, hier te lande worddet in die hoven ghesaeyt.
- 2 Dat wildt wordt op steenachtighe rouwe plaetsen gheuonden.

¶ Tijt.

Peerlen cruyden bloeyen in Braeckmaent, Hoymaent ende Doghstmaent, ende te wyle leueren zy oock huer saet.

¶ Naem.

Peerlen cruyt heet in Griecx λιθόσπερμον ende in Latijn Lithospermum, van sommis ghen γοργόνιον Gorgonion. Van den Arabeuschen Miliū Soler. In die Apotekē Miliū solis. In Hoochduytsch Meerhirsē. In Neerduytsch Peerle cruyt ende steensact. In Franchois Gremil, ou herbe aux perles.

¶ Natuere.

Esact van Peerlen cruyt es werm ende drooghe tot in den tweeden graedt.

¶ Cracht en Werckinghe.

Esact van Peerlen cruyt gestooten ende met witten wijn ghedroncken breekt den A steen, ende doet den seluen rijsen ende doet die vrine lossen.

Van Betonie. Cap. xciiij.

¶ Tfatloen.

Betonica.

Betonie.

Betonie heeft langachtighe ende breedachtighe bladeren, vā veruwen doncker gruen die rontsoms me ghelijck een saghe ghekerft zijn ende van ruecke liefelijck.

Tusschen den welcken voortcoemt eenen rouwen viercantigen steel onderhaluen voet lanck, ghelijcke maer wat mindere bladerkens draghende, en op dopperste voortbrinsghende een corte are, vol van welrieckende bloemkens van verwen meest root, som oock (maer seer selden) sneewit, naer die welke in die are swert lāck en gehoeckt saet wast. Die wortel heeft vele aenhanghende vreeselingē.

- 2 Van noch eē ander Betonie scrijft Pauslus Egineta, die nu ter tijt Veronica gheheeten wordt, daer af wy in dz xviij. Capittel ghescreuen hebben van den iersten boeck.

¶ Plaetse.

Betonie wast in die beempden, ende oock in donckere bosschen ende berchactighe gelijcke plaetsen, zy wordt oock al om in die hoven gheplant.

¶ Tijt.

Betonie bloeyet meest in Hoymaent.

¶ Naem.

Betonie wordt gheheeten in Griecx κίοντροπ καὶ ἰχότροπον. In Latijn ende in die Apoteken Betonica ende Vetonica. In Hoochduytsch Braun betonick. In Franchois Betoine ou Betoefne.

¶ Natuere.

Betonie es werm ende drooch tot in den tweeden graedt.

¶ Cracht en Werckinghe.

Betonie in water ghesoden ende ghedroncken, lost die vrine, ende breekt de steen in A
die

die nieren, zy suyuert ende reynicht die borst ende die longene van den fluymen en van die ettere, ende es mits dyen goet den ghenen die widrooghen ende die hoesten.

Die bladeren van Betonie ghedroocht een vierdele loots swaer in huenich water inghenomen, zijn goet den ghenen die huer zenuwen ghetrocken worden oft ontcrimpen. Item den vrouwen die met die moeder ghequelt zijn.

Die selue bladeren in der seluer manieren ghebruyckt doen den vrouwen huer natuerlijke cranchheit comen.

Item die ghedroochde bladeren van Betonie met wijn zijn goet den genen die van Dslinghen ende nateren ghebeten zijn gedroncken, ende op die betē ende steken gelept. Dijsghelijc oock den ghenen die fenijn inghenomen hebben. Ende als men dese bladeren te voren in neemt zoo bescremen zy den mensche van alle fenijn.

Betonie opent ende ghenest die verstoptheit van der leuer, milte, ende van den niere, ende es goet tseghen die watersucht.

Betonie met wijn ende water ghedroncken es goet tseghen bloetspouwen, en gheest alle inwendighe ende wtwendighe quetsueren.

Betonie met huenich water maect saechten camerganck, ende es goet ghebruyckt tseghen die vallende sieckte, rasernie ende weedom in thoofte.

Betonie met ghesuyuerden huenich vermenght ende tsaumonts naer den eeten inghenomen sterckt die maghe, ende doet die spijsen verteeren ende beneempt dat rippen en opwerpen. Eselue doet oock die conserue van Betonie met sucker ghemaect een boon groot inghenomen.

Die wortel van Betonie ghedroocht, ende met huenich water ingenomen doet spouwen ende taeye slijmachtighe fluymen ende andere quade vochticheden ouergeuen.

Tgheslacht.

Van Panaces.

Cap. xc.

Dioscorides die oude cruyde meester schrijft datter dierhade Panaces zijn, waer af dat ierste es dat Panaces Heracium, dz tweede Panaces Asclepij, dat derde Panaces Chironium.

Πανάκης ἡράκλειου, Panaces Heracleum.

Tstatloen.

1 Dierste gheslacht van Panaces heeft groote gruene rouwe bladeren op der aerden meest wtghespreyt liggende, in vijf scaerden oft keruen verdeylt den bladeren van Bijgheboom schier ghelijck, tusschen den welken voortcoemt eenen gheknoopten hooghen dicken steel, die van bunten wit ende hazachtich es, in ghelijken maer wat minder bladeren becleet, draghende op dopperste croonen ghelijck die Dille, leuerende geele bloemen ende welriekende scerp heet saet. Die wortelen zijn wit sterck van ruecke met een seer dicke bittere scorse bedeckt ende comen veel tseffens van een hooft voort. Ende wt dese wortelen ende oock van den stelen als zy ghequetst worden vloeyet een wit sap dat geel wordt alst droocht, dat Opopanax gheheeten wordt van wyens crachten ende werkinghen hier naer ghescreuen sal worden.

2 Dat ander en tweede Panaces heeft eenen dunnen gheknoopten steel onder

hal

Van Panaces. Cap. vcv.

cclij.

haluen voet hooch, daer aen wassen bladeren die meerder, hayrachtigher ende stercker van ruecke zijn dan die bladeren van Venckel. Die bloemen wassen met croonen ende zijn geel welriekende ende scerp van smaecke. Die wortel es cleyne ende teer.

- 3 Dat derde Panaces heeft bladeren ghelijck die edele Mariolene, gout geele bloemen ende een cleyne wortele niet diep in der eerde wassende die scerp van smaecke es.

¶ Plaetse.

- 1 Dat ierste gheslacht wast ontrent Cyrenen in Eybien ende in Macedonien. Dijs ghelijck oock in Beotien ende in Phocis van Arcadien daert ghesaeyt ende neerstelijck gheoeffent wordt, om t'proeft dat van zijn sap coemt.

- 3 Dat derde gheslacht wast op den berch Pelius in Thessalien.

¶ Naem.

- 1 Dat ierste gheslacht heet in Griecx πανακίς ἡράκλειον, dat es in Latijn Panaces heracleum, van Galenus oock Panax. *in panthois. grande e bore*

- 2 Dat tweede heet πανακίς ἄσκληπιον, dat es Panaces Asclepij aut AEsculapij Panaces.

- 3 Dat derde wordt gheheeten πανακίς χιρωνιον Panaces chironium.

¶ Natuere.

- 1 Dierste Panaces es werm tot in den derden graedt, ende drooghe tot in de tweeden.
2,3 Die twee andere zijn van gelijken natueren, maer niet zoo heet noch oock niet zoo sterck.

¶ Cracht en Werckinghe.

- 1 Esaet van dat ierste Panaces met Alsen ghedroncken verweckt die natuerlijke Acranckhent der vrouwen, met Osterlucy ingenomen eest seer goet tsegghen alle fenijn van den fenijnnighen ghedierten. Ende met wijn gheneset dat opelimmē ende opsteyghen van der moeder ende doet die selue sincken ende in huer plaetse weder comen.

Die wortelen van dit Panaces in cleyne stuyckens ghesnede ende van onder in die Bmoeder gheset, trecken af die doode vruchten ende die onnatuerelijke drachten.

Die selue wortelen met huenich vermenght ghenesen die seer oude sweeringen ende Edoen toleesch ouer die ondeckte beenderē wederom wassen, op ende in die sweeringen ghestreken.

- 2 Die bloemen ende saet van den tweeden Panaces zijn seer goet tsegen die beet van Den serpenten, met wijn ghedroncken ende met olie vermenght op die beten ghelyt.

Die selue bloemen ende saet met huenich wel ghemengelt ghenesen die quade oude Evoortseetende sweeringhen ende die herde gheswellen daer op ghelyt.

- 3 Esaet met den bloemen, dijsghelijck oock die wortelen van de derden Panaces, zijn seer goet ghedroncken tsegghen fenijn van alle slanghen ende serpenten.

Van Ligusticum. Cap. vcvj.

¶ Tgheslacht.

Es dat cruyt datmen hier te lande in die Apotekē Leuisticum heet voor een soorte ende maniere van Ligusticum ghehouwen wordt, zo vindtmē twees derhande Ligusticum. Een dat oprecht es van den ouders beschreuen. Tweede dat een onrecht ende wildt Ligusticum es.

¶ Tfatsoen.

Dat oprecht Ligusticum daer af Dioscorides schrijft es den ierste gheslachte van Panaces seer aensienlijk, het heeft dunne gheknoopte stelen ghelijck die Dille, daer aen wassen bladeren, den bladerē van geel Steenclauerē ghelijckende, maer saechter ende beter rieckende, ende die bouen wassen, teerder ende meer gesneden. Op dopperste van den stelen wassen die croonen, voortbringhende swert hert en lanck saet, den sade van Venckel schier ghelijck als ee specie rieckende, scerp ende heet van smaecke. Die wortel es wit welriekende den wortelen van dat ierste Panaces seer gelijck. Ende dit Ligusticum en es hier te lande noch niet ghesien.

Dat ander cruyt dat hier te lande voor Ligusticum ghebruyckt wordt heeft groote breede welriekende seer gesneden bladeren den bladeren van Angelica schier ghelijck,
maer

celtūij.

Van Ligusticum.

Cap. xcvj.

Ligusticum verum.

Ligusticum vulgare. Lauetse.

maer meerder, schoonder, gruen van veruuen, ende dieper van keruen ende meer ghesclouen. Die steel es effen, ront, knoopachtich ende hol, eens mans lenghde hooch, ofc hoogher wassende. Die ronde croonē wassen op dopperste van dē stelē voortbringhen de geele bloemen ende ront plat breet saet, meerder dan tsaet van Dille ende minder dan tsaet van Angelica. Die wortel es lanck ende dick ende brenghet iaerlijcx nieuwe stelen voort.

¶ Plaetse.

- 1 Dat oprecht Ligusticum wast in Liguriën op den berch Apenninus by die stadt van Genua, ende op die gheberchten daer om ligghende.
- 2 Dat ander gheslacht wordt hier te lande in die hoven gheplant.

¶ Tijt.

- 2 Dat ghemeen Ligusticum dat Lauetse gheheeten wordt bloeyet meest in Hoymaent ende in Doghstmaent.

¶ Naem.

- 1 Dat ierste ende oprecht gheslacht heet in Griecx λιβυστικόν, ende van Galenus λιβυστικόν. In Latijn Ligusticum, van sommighen oock (als Dioscorides scrijft) Panaces, met welken naem nu ter tijt in die Apoteken van Genuen bekend es.
- 2 Dat ander gheslacht wordt gheheeten in die Apotekē Leuisticū, en voor dat oprecht Ligusticum ghebruyckt. In Hoochduitsch Lysstockel. In Brabāt Lauetse, tot sommighe plaetsen Leuistock. In Franchois Liuesche.

¶ Natuere.

- 1 Ligusticum es werm ende drooghe tot in den derden graedt.
- 2 Lauetse es oock werm ende drooghe den Ligusticum van natueren seer ghelijck.

¶ Tracht en Werckinghe.

Die

Van Angelica. Cap. xcvij.

eclv.

1 Die wortel van Ligusticum es seer goet tot alle inwendighe pijnen, tot alle winden A sonderlinghe van der maghen, ende tseghen die beten van den serpente ende van alle senijnighe ghedierten.

Die selue wortel ghedroocht ende met wijn ghedroncken doet vrine ende water ma- B ken, ende verweckt die natuerlijke cranchheit der vrouwen. E selue doet zy oock van onder ghelijck een pessus gheset.

Esaet van Ligusticum verwermt die maghe, doet die spijsse verteere, ende es smaec- E kelijk in den mont, ende daer om hebbē hier voortijts die van Genuē dit saet in huer spijsse in plaetsen van Peper ghebruyckt, ghelijck oock noch sommighe nu ter tijt doen als Antonius Musa schrijft.

2 Die wortel ende saet van Lauetse ghedroocht ende met wijn ghedroncken droogen D ende verwerpen die maghe, versueten die pijn ende weedom, ende stille die opblasin- ghen ende winden der seluer.

Die selue wortelen ende saet doen die vrine lossen ende verwecken die natuerlijke E cranchheit van den vrouwen van binnen inghenomen, oft als mende in water siedt en in een sweetcuype daer in badet.

In somma Lauetse es van crachten ende werkingē den Ligusticum seer ghelijck, E ende mach daer voor sonder dwalinghen ghebruyckt worden.

Dwater van Lauetse ghedistilleert maecht het aensicht claer ende schoon, ende be- G neemt alle vlekken, sproet, ende roodicheit alst daensicht dicwils daer mede ghewas- schen wordt.

Van Angelica. Cap. xcviij.

¶ Tgheslacht.

Angelica es tweederleye, Tam ende Wildt.

¶ Tfatsoen.

Angelica sativa, Tam Angelica.

Angelica sylvestris, Wilde Angelica.

De tamme Angelica heeft groote breede bladeren in andere rontsomme ghekerfde bladeren gheclouen, den oppersten bladeren van Duytsche Berenclauw schier ghelijck maer teerder, langher, grueder ende stercker van ruecke. Ende tusschen desen bladeren coemt die steel in tderde jaer voort, die dick ende knoopachtich es, van binnen hol gelijk een Peeterolie schier rieckende. Aen dopperste van desen stelen wassen dunne vlimmen ghelijck cleyne opgeblasen sacrykens, daer wt sluppen ronde croonen ghelijck aen die Venckel, voortfbringhende witte bloemen ende daer naer groot breet dobbel saet, veel meerder dan tsaet van Dille, den sade van tderde gheslacht van Seseli ghelijck. Die wortel es groot en dick, van buyten bruynachtich, van binnē wit, daer wt sap vloeyet als zy gequetst wordt dat olieachtich ende vet ghelijck gumme es, ende sterck van ruecke ende van smaecke.

2 Dat wildt es den tammen ghelijck, maer die bladeren zijn min geclouen, smaelder ende bruynder. Die stelē veel dunder ende en wassen niet zo hooch. Die bloemē witter Die wortel veel minder ende meer saselachtich ende veel ontstercker van ruecke.

¶ Blaetle.

Die tamme Angelica wordt hier te lande in die houē gesaeyet. Dat wildt gheslacht in donckere somberachtighe plaetsen by den watercanten ende in neere bosschen.

¶ Tijt.

Beide die gheslachten van Angelica bloeyen in Hoymaet ende in Doghstmaent.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt gheheeten. In Hoochduytisch Angelick, Des heylighen gheists wurtzel, oder Brustwurtz. Hier te lande ende in die Apoteken Angelica. In Franchois Angelicque. Ende anders gheen namen en zijn ons noch ter tijt bekent.

¶ Natuere.

Angelica ende sonderlinghe dat tam gheslacht es werm ende drooge tot by naer in den derden graede.

¶ Tracht en werkinghe.

A Van Angelica scrijftmen nu ter tijt, dat Peucedanus. Verckens Venckel. die wortelen seer goet zijn tsegghen alle vergiftheyt, pestilentien ende quade fenijnighe oft stinckende lochten, in der naer volghende maniere ghebruyckt.

B Als nemāt teghenwoordich die haestighe siechte heeft oft vergheue es, zo salmen terstont van dese wortel gepoedert en vierendeel loots tswinters in wijn en tsoomers in water van Roosen drincken en daer mede wel gedeckt liggē tot datmē wel ghesweet heeft.

C Dese selue wortel nuchter ingenomē oft alleen in den mont ghehouwē bewaert oock ende bescermt den mensche van der haestige siechte, van alle quade lochten ende fenijn.

D Oock scrijftmen den Angelica toe dat die bladeren daer af met Ruyte en huenich vermenght seer goet geleyt zijn op die beten van verwoede honden, ende van slanghen ende nateren, als men terstont naer datmen ghebeten es wijn drinckt daer die wortelen oft bladeren van Angelica in gesoden zijn.

Van Peucedanū. C. xcvij.

¶ Tfatloen.

D It cruyt heeft eenen dunnen teeren gheknoopten steel, daer aen wassen bla-

Van Peucedanum. Cap. vcvij. cclvij.

bladeren die meerder ende grooter zijn dan die bladeren van Benckel, den bladeren van den Pijnboomen aensienlijk. Op dopperste van den stelen wassen ronde croonkens voortbringhende geele bloemkens ende daer naer breekt saet. Die wortel es dick en seer lanck, vā buytē swert van binnen wit, sterck van ruecke ende vol geel saps den solfer van smaecke niet onghelijck, ende bringht aen dopperste buyten der aerde veel hayrs voort ghelijck die wortelen van Libanotides, daer af hier voor ghescreuen es, daer tusschen die stelen ende bladeren groeyen.

¶ Blaetse.

Dit cruyt wast op die hooghe gheberchten in Duytschlant ende sommighe andere landen. Hier te lande worddet in der cruytliethebbers houen ghesaeyt.

¶ Tijt.

Peucedanum bloeyet in Hoymaent ende in Voghstmaent.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt gheheeten in Griecx *πενκίδανον*. In Latijn ende in die Apoteken Peucedanum, van sommighen oock *ἄγαθὸν δαίμονον*, id est, bonus genius, Pinastellum, Stataria ende Foeniculus porcinus. In Hoochduytsch Harstrang, ende van sommighen Schwesbelwurtz en Sewfenchel, dat es Solferwortel ende Berckens Benckel. In Franschois Peucedanon.

¶ Natuere.

Dit cruyt ende sonderlinghe tsap van der wortel es werm in den tweeden graede ende drooghe tot in tbeghinsel van den derden.

¶ Cracht en Werckinghe.

Tsap van der wortel van Peucedanum alleen, oft als Plinius schrijft, met bitter Amandelen ende Duyte inghenomen es seer goet tsegghen die corthent van den adem, het versuet die pijn ende weedom des buyx, het sceydt alle windē ende opblasinghen van der maghen, ende alle inwendighe leden, het doet die milte cleyn worden, het maect saechten camer ganck ende iaecht daer duer af die taye coude fluymen ende die heete geele cholerijcke vochticheden.

Tselue sap in der manieren als voor ghebruyckt doet oock water maken, ende versuet die pijn ende weedom der nieren ende der blasen, het verweckt die natuerlijke cranckheit der vrouwen, het maect seer lichten ende veerdighen arbeyt en het iaecht af die secondine ende die doode vruchten.

Tsap van Peucedanum met gen morw en inghenomen gheneest den hoest.

Tselue sap voor die nuese ghehouwen ende gherokē coemt seer te helpen den vrouwen die van dopclimmen vander moeder sieck zijn, ende maect wacker die ghene die met den swaeren slaep beuanghen zijn.

Tsap van Peucedanum met olie van Roosen ende azijn vermenght es seer goet tsegghen die groote rasernie, Phrenitides in Griecx gheheten, verouderde groote pijnen ende swijmelinghen in thoof, swaere becommertelijke ongheruste slapen, ende tsegghen die vallende sieckte op thoof ghestreken.

Item tselue sap in der manieren als voor ghebruyckt gheneest die lammicheit, cramp ende die vercrampen oft ghespannen zenuwen, ende alle coude oude pijnē, ende sonderlinghe die pijn vander hopen diemen Sciatica heet.

Tsap van Peucedanum op gloeyende colen gebrant veriaecht met zijnen roock die slanghen en alle feijnighe cruyppende dieren.

Tselue sap in die gaten van den quaden tanden ghesteken bencempt die tansweer, ende met olie van Roosen vermenght versuetet die pijn der oorē daer in ghedruypt.

Dit sap es oock seer goet op die ghesueertheit van den ionghe kinderen ghestreken ende op die hooch wtwassende nauelen ghebonden.

Die wortel van Peucedanum es den saps van werkinghē ghelijck maer niet heel zoo sterck, ende noch tot allen den ghebreken daer tsap inghenomen goet toe es, die in water ghesoden worden ende zoo ghedroncken.

Die selue wortel ghedroocht, suyuert die oude vervuylde sweeringhen ende doet die

celvijs. Van Meesterwortel. Cap. xciv.

quade seclueren van den beenderen lichtelijck scheidende ende brenghet die open gaten tot sluyten daer in ghestroyet.

Die wortel van Peucedanum es doock seer goet vermenght in alle saluē ende plaes wsteren tot verwerminghe van eenich ledi des lichaems dienende.

Die selue wortel van Peucedanum ghedroocht ende in olie van Dille vermenght verweckt dat sweet op lichaem ghestreken.

Van Meesterwortel. Cap. xciv.

Tgheslacht.

Meesterwortel es tweederleye, Sam ende wildt malscanderen van bladeren, bloemen ende wortelen niet seer onghelijck, beyde hier te lande bekent.

Tfatsoen.

Alterantium, Ostrutium, Meesterwortel.

1 **M**esterwortel heeft groote bree de bladeren, den bladeren van die groote Eype schier ghelijck maer gruender ende stercker vā ruecke. Ende elck van desen bladeren es in drie andere bladeren verdeylt, die wederō in twee oft drijen gheclouen sijn, zoo dat elck bladt in seuen oft neghen deelen verdeylt es, ende elck besonder bladeken es rontsomme ghesneden en ghelijck ee saghe ghekerft. Tusschen dese bladeren wassen die teere gheknoopte stelen, die beneden by der aerde roodachtich sijn daer op wassen ronde croonen vorts bringhende witte bloemen, en daer naer breeet saet ghelijck tsaet van Dille. Die wortel es lanck vinghers dick, cruype tot veel plaetsen nieuwe bladeren wtworpende van buyten bruyn, van binnen witachtich, heet op die tonghe ende sterck van ruecke.

2 Dat Wildt gheslacht dat hier te lande Gheraerd gheheeten wordt es van blades ren bloemen ende wortelen der voorghescreuen Meesterwortel niet seer onghelijck, maer die bladeren sijn minder op langher stelen wassende, die wortel teerder, witter, ende niet zoo dick. Ende het gheheel cruyt met den wortelen, es veel onstercker, noch tans niet sonder stercken rueck en smaek.

Plaetse.

1 Meesterwortele wordt tot som plaetsen in die bosschen ende wildernissen op cleyne berghkens ghevonden. Sy wordt doock veel in duijschlant ende hier te lande in die hoven gheplant.

2 Dat ander wildt gheslacht die Gheraert, wast al om in die hoven en graspleynen van selfs ende es een recht oncruyt. Ende waer dat beyde dese cruyden eens gheplāt worden oft van selfs voortcomen, daer bliuen zy gheerne wassende, ende beuangen alle jaren meerder en meerder plaetse.

Tūt.

Dese cruyden bloeyen hier te lande in Braeckmaent ende in Hoymaent.

Naem.

1 Dierste gheslacht wordt van der cruytstiefhebers ende in sommighe Apoteken gesnaemt

257

Van Meesterwortel. Cap. xciv. cclix.

naemt Osteritium, Ostrition, Ostrutium oft Asterantium. In Hoochduytsch Meysterwurtz ende daer naer hier te lande Meesterwortel.

2 Dat ander wildt gheslacht wordt nu ter tijt gheheeten Herba Gerardi $\epsilon\pi\tau\acute{\alpha}\phi\upsilon\mu\omicron\upsilon$ ende Septifolium. In Duytsch Geraert ende van sommighen Seuenbladt.

¶ Natuere.

Meesterwortel sonderlinghe die wortel es werm ende drooghe tot in den derden graedt.

Dat wildt gheslacht es van ghelijcken natueren maer niet zoo sterck.

¶ Cracht en Werckinghe.

Meesterwortele es niet alleen goet tsegghen alle vergiftheyt, maer ooc tsegghen alle quade lochten ende tsegghen die pestilentie seer sonderlinghe, met wijn inghenomen. Ende alleen oft met den bladeren, doet die pestilentielle clieren, apostumatien, ende gheswillen sceyden ende ghenesen daer op gheleyt.

Die wortel van desen cruyde gheneest oock die verouderde coude huyuerachtighe tortsen, ende dat water laden, ende doet sweeten met wijn ghedroncken.

In der seluer manieren die selue wortel ghebruyckt sterckt ende verwermt die magsche, doet die spijsse verteeren, maectt appetijt ende verdrijft die winden ende opblasingshen der zyden ende des buyx.

Meesterwortel es oock seer goet inghenomen den ghenen die geuallen ghestooten oft van binnen ghequetst zijn, want zy gheneest tghene datter ghequetst es ende sceydt ende doet verdwynen dat bloet dat binnen tslichhaems gheronnen es.

Meesterwortel met den bladeren ghestooten es seer goet gheleyt op die beet vā den verwoeden honden, ende op alle beten ende steken van slanghen ende dierghelijcken fenijnighe ghedierten.

2 Dat wildt gheslacht gestooten ende op die ledē die van tfladercijn sieck zijn geleyt, versuet die pijnē ende doet dat gheswil sceyden ende vergaen.

Dit selue wildt cruyt gheneest oock die speenē alsment in water siedt, ende tsonda ment daer mede stooft, als tot veel plaetsen onderuonden es.

Tot den Leser.

A Enghestien beminde Leser dat wy in die voorgaende capittelen van sommighen cruyden ghescreuen hebben, daer seer kostelijcke sapē oft gommen wt vloeyen die vergaert ghedroocht ende bewaert worden, ende in der medecynen ende Chirurgie sonderlinghe ende groot ghebruyck hebben, als tsap dan Panax dat Opopanax gheheeten wordt, ende tsap van Laserpitium, dat Lasser ghenaeemt es, die van veerde landen daer zy wt den seluen cruyden vloeyen, hier te lande ende in Kerstenrijk ghebrocht worden, van wyens sonderlinghe crachten ende duechden wy niet ghescreuen en hebben. Soo hebben wy in deynde dees deels tot een beslyttinghe ende volmakinghe des selfs, willen scrijuen van der seluer gommen natueren ende crachtē. Ende niet alleen van den gommen vloeyende wt den cruyden bouen gheruet, maer ooc van gommen ende sapan wt cruyden vloeyende oft daer af ghemaectt, diemen ghemeenlijck in der Apoteken vindt ende in der medecynen ghebruyckt, al cest dat die cruyden (om dat zy in Kerstenrijk onbekent zijn) van ons niet ghestelt oft bescreuen en zijn, achterlatende die sapan ende gommen wt houten ende boomen vloeyende, als herst, peck, terbenthijn ende dierghelijcke daer af, wy naer die historie van den houten ende boomen scrijuen willen. Ende in die beschrijvinghe van desen gummē ofte sapē selē wy volghen die leeringhe van den ouders als Dioscoridis, Galeni, Plinij &c. verclaerende hueren naemen die zy by die selue ouders in Griecx ende in Latijn hebben, ende daer mede dat zy nu ter tijt in die Apoteken bekent zijn, ghelijck wy in die historie ende beschrijvinghe der cruyden tot noch toe ghedaen hebben.

Popanay es die gumme oft sap van dat ierste gheslacht van Panaces dat Heracleoticum ghenaemt wordt, ende vloeyet wt die wortelen en stelen vā Panaces als zy ghequetst oft ghesneden worden., ende dit sap alst noch versch es ende ierst ghevloeyet, es wit, ende wordt alst drooch es heel geel ghelijck dat met Sofferaen gheverwet es. Ende tbeste vā desen sape oft gumme es, tghene dat van buyten geel ende van binnen witachtich es, want dat es noch versch.

¶ Naem.

Dese gumme heet in Griecx ὀποπανάξ in Latijn Opopanax, ende in die Apoteken Oppopanaxum.

¶ Natuere.

Opopanax es heet ende drooghe tot in den derden graedt.

¶ Tracht en Werckinghe.

Opopanax es seer goet tot die coude huyuerachtighe cortsen, pijnē ende weedom der A sijden, crimpinghen ende wijnden des buycx, droppelpisse, ende den ghenen die gheval len gheborsten ende van binnen ghequetst zijn met huenich water in ghenomen ende ghedroncken. Hy gheneest oock die blase die van binnen scorst ende ghequetst es in der seluer manieren oft met wijn inghenomen.

Opopanax oock als Mesue scrijft een half loot swaer oft min inghenomen, iaecht B af duer den camerganck die taye couwe slijmachtighe vochticheden en fluymen, ende treckt die selue naer hem wt den vreerden leden, als wt den hoofde, senuwen, ende ionc tueren, ende es mits dyen seer goet tseghen alle coude ghebreken der herssenē ende der senuwen, als cramp, lammichent etc.

Die selue gumme in der seluer manieren ende ghewichte inghenomē suyuert oock C die borst, ende es seer goet die cortichent ende benauthent van adem ende tseghen den couden verouderden hoest.

Dese gumme gheneest oock die herdichent ende ghebreken der milten, ende dat D waterladen, als zy in most gheweycht ende naermaels inghenomen wordt.

Opopanax verteert, vermorwet, ende doet sceyden alle herde coude gheswellen in E azijn gheweycht ende daer op ghelent oft ghestreken, ende es seer goet ghemenght en de ghedaen in alle plaesteren ende saluen die verwarmen ende vermorwen.

Dese gumme es oock goet op dat Sciatica ghestreken ende versuet dat flederij F in die voeten met den binnenste van den rosijnen daer op ghelent.

Opopanax met huenich vermenght ende van onder ghelijck een pessus geset ver G weckt die natuerlijke cranchz der vrouwe, treckt af die secondine en die doode vruch ten, doet die windē sceyde die in die moeder zijn en geneest alle herdichent der seluer.

Opopanax doet oock die pestilentialē elieren ende geswellen wtbreken daer op ge H leyt, sonderlinghe in azijn gheweycht ende met heefdeech vermenght.

Dese gumme versuet oock die pijnē ende weedom der tanden in die gaten van den Y quaden tanden ghesteken, oft als Mesue schrijft in azijn ghesoden ende in die mont ghehouwen.

Opopanax verclaert oock ende maeckt dat ghesichte seerp op die ooghen gestreken K alleen oft met den anderen daer toe dienende collyrien vermenght.

Van dese gumme met peck wordt een plaester ghemaeckt die seer goet en sonder L linghe es tseghen alle beten van alle wilde verwoede rasende dieren daer op ghelent.

Van Laseer. Cap. c.

Laseer vloeyet wt dat Laseerpitium, ende es niet eenderleye, want naer die plaetse daer dat Laseerpitium wast, zoo verandert die smaek, ruck ende wesen van deser gumme.

Dat sap dat wt dat Laseerpitium vloeyet in Cyrenen wassende es liefe lijck van rucke ende niet seer vreemt van smaekke, also dat mēt hier voor tijts niet alleen in die Apotekē ende in den medecynen, maer oock in die kuecken ende in die

in die spijsen als Plinius schrijft ghebruyckt heeft.

2.3 Maer dat sap oft gumme die van Laserpitium coemt in Medien en Syrien was sende es onliefelijck ende seer stinckende van ruecke.

Ende dese sappen oft gummen vloeyen wt den wortelen ende stelen, als zy ghequetst worden, ghelijck van Dypanax gheseyt es.

¶ Naem.

Dat sap van Laserpitium wordt gheheetē in Latijn Laser, van den Arabeusche meesters Ala, ende Alla.

Dat sap dat wt den stelen vloeyet wordt gheheeten als Plinius schrijft Caulias.

Dat ander dat wt den wortelen coemt Rhizias.

1 Dat welrieckende sap oft gumme heet in Griecy ὀπὸς κυρηναϊκός. In Latijn Succus Cyrenaicus, oft Laser Cyrenaicum. In die Apoteken Gummi benzui oft Gummi belzui, ende van sommighen Ala odorata.

2 Dat ander sap van Medien wordt gheheeten ὀπὸς μωδικός. In Latijn Laser Medicū, oft Succus Medicus.

3 Dat van Syrien wordt ghenaeemt ὀπὸς συριακός. In Latijn Laser Syriacum.

Ende beyde dese gheslachten van Medien en Syrien worden om hueren stercken stinckenden rueck wille van den Arabeuschen meesters en in die Apoteken gheheeten Ala foetida. In Hoochduytsch Eynuels dreck. Hier te lande met eenen seer vreemden naem Fierilonsonfa.

¶ Natuere.

Laser es heet ende drooch tot inden derden graedt en gaet met huerder wermte, die bladeren, stelen, ende wortelen van Laserpitium veerde te bouen.

¶ Cracht en Werckinghe.

1 Die gumme van Laserpitium sonderlinghe die van Cyrenen met water gebroken A ende ghedroncken, doet die heescheyt die haestelinghen ghecomen es terstont vergaen.

Die selue gumme met een rouwe eye inghesopen gheneest oock den hoest, ende met B andere vochtighe spijsen inghenomen es goet tot dat veroudert pleuresis.

Laser gheneest oock die gheelsucht, ende dat water laden met drooghen vijghen in C ghenomen.

E selue Laser es oock seer goet den ghenen die eenich ledt oft senuwen vercrumpen D oft gespannen hebben een half oortken swaer ingenomen, ende inder seluer manieren ghebruyckt verwecken die natuerlijcke cranchheit der vrouwen, ende iaecht af die se condine ende doode vruchten.

E segghen die vallende siekten es Laser oock seer goet met huenich ende azijn, oft E met syrope van edick inghenomen.

Dese gumme stelpt oock ende gheneest den loop des buyx als die maghe die spijsen F niet en verteert met Myrrha ende Peper inghenomen.

Laser verdriift ooc die coude huyuerachtige cortsen met wijn peper en wicroock ge G droncken. En daer af met peper gengebeer ende bladeren van Kuyte tsamen met huenich ghemengt, wordt een Electuarium ghemaect, dat Antidotū ex succo Cyrenaico genaemt wordt, dat seer goet ende sonderlinghe es tsegghen die vierdedaechse cortsen.

Dese gumme es oock seer goet tsegghen alle beten van den fenijnighen ghedierten H ende alle ghequetstheit van flitsen ende pijlen die met fenijn bestreken sijn, van bin nen tslichams inghenomen, ende van buyten op die ghequetstheit ghestreken.

In alle wonden oock van verwoede honden oft andere rasende verwoede dieren ge I beten es dese gumme seer goet ghedaen, ende op die beten van den scorpioenen.

Laser maect oock het ghesichte scherp, ende neemt af die beginnende schellen met K huenich op die ooghen ghestreken.

Als dese gumme in die gaten van den quaden tanden ghesteken wordt, zo verdriift L yn den tanzweer. E selue doet yn oock met wicroock in een doercken gebonden ende aen die tanden gheleyt, oft met vijghen ende Hysope in water ende edick gesoden en de in den mont ghehouwen.

Dese gumme gheneest oock den huych met huenich daer aen ghestreken, ende die M squinans

cclvij. Van Sagapenum. Cap. cij.

squinantie met huenich water ghegorgelt.

Als oock yemant echelen in zyne keele heeft zoo doet dese gumme die wtvallen m^z N azijn ghegorgelt ende in den mont ghehouwen.

Die pestilentielle apostumatien ende clieren doet oock dese gumme wtbreken met V Xunte, salpeter ende huenich vermenght ende daer op gheleyt. In der seluer manieren ghebruyckt treckt zy oock die exterooghen wt als zy te voren m^z een mes rontsomme ghelijcht zijn.

Laser met cooperroose oft spaensgruen vermenght, neemt af alle quaet ouervloey^z V dich vleesch dat in die gaten van dē nusen wast, ende gheneest alle quade scorstichent der seluer.

Dese gumme met azijn, peper, ende wijn vermenght, gheneest die quade scorstic^z V heden des hoofts, ende dat wtvallen des hays daer op ghestreken.

Laser met den scorssen van granaetappelen in azijn gesodē verdrijft alle aenwassin N ghen ende gheswillen des eersderms.

Item die quade kackhielen van coude versworen gheneest ooc dese gumme m^z olie S daer op ghestreken, als die verffenen te voren met goeden wijn ghestooft zijn.

2 Die ander stinckende gumme Asa seūda ghenaempt es tot den voorghescreuen ghe^z E breken oock goet, maer niet zoo bequaem als dat Laser van Eyrenen.

Dese stinckende gumme es seer goet tsegghen dat opclimmen van der moeder ghe^z V roken, oft op die nauel ghestreken.

Van Sagapenum. Cap. cij.

Sagapenum es een sap oft gumme vloeyende wt eē geslacht ende maniere van Ferula in Mediē wassende, die als Galenus scrijft ooc Sagapenu geheeten wordt. Ende die beste van desen gummē es als Mesue scrijft, die lich^z telijcken in dwater smilt en van ruecke den Looch wat gelijk es tusschen Galbanum ende Laser als Dioscorides seyt haluelinghen rieckende.

¶ Naem.

Dese gumme heet in Griecx σαγάπνου. In Latijn Sagapenum ende Sagapenium, van Plinius Sacopenium, van Galenus Opos Sagapenou, id est, Sagapeni succus. In die Apoteken Serapinum.

¶ Natuere.

Sagapenium es werm tot in den derden graedt ende drooch tot in den tweeden.

¶ Tracht en Werckinghe.

Sagapenum een vierendeel loots swaer ingenomen iaecht afduer dē camerganck A die taye slijmachtighe vochticheden ende alle rouwe onverteerde fluymen ende dz geel water ende es mits dyen seer goet tot alle coude oude wederspanninghe siekten, het suyuert die herffenen ende es seer goet tot alle pijn ende weedom des hoofts, ende tsegghen die popelsie ende vallende siekten.

Dese gumme in der seluer manieren es oock seer goet tsegghen alle cramp, lammic^z V hent, spanninghe ende weedom der senuwen ghebruyckt.

Item tsegghen die cortichent van adem langduerende verouderden coudē hoest, pij^z E nen ende weedommen der zyden ende der borsten, es Sagapenum oock seer goet wāt het suyuert die borste van alle taye coude fluymen.

Sagapenum gheneest oock die herdichent verstopthent en winden van der milten, V niet alleen van binnē ingenomen maer ooc van buyten daer op gelyt oft ghestreken.

Tot alle huyeringhe, ende coude verouderde ende dijergetijche cortsen es dese gum E me oock seer goet ghebruyckt.

Sagapenum met huenich water ghedronckē verweckt die natuerlijcke cranckhent S der vrouwen ende iaecht af die doode vruchten. Ende met wijn ingenomē es seer goet tot alle beten ende steken van alle slanghen ende fenijnnighe ghedierten.

Dese gumme gheroken es seer goet tsegghen dat opclimmen ende opsteyghen van S der moedere.

Sagapenum in azijn gheweickt verteert, verdrijft ende doet sceydē alle herde cou^z S de ou^z

Van Galbanum. Cap. ciiij. cclviij.

de oude gheswellen ende elieren ende alle hardicheyt ontrēt die leden ende ionctueren, ende es seer goet vermenght in alle saluen ende plaesteren die vermorwen.

Sagapenum maeckt oock het gesichte claer ende neemt alle beghinnende seellen, luttikenen ende vlekken van den ooghen met sap van Ruyte gemenght ende in die ooghe ghedruypt.

Van Galbanum. Cap. ciiij.

Galbanum es een gumme oock van een gheslacht van Ferula in Syrien wassende, die Metopium ghenacmpt wordt. Ende die beste vā deser gumme es die vet ende taeye, niet vochtich oft drooch die suuer es ende swaer van ruecke ende daer gheen houtachtighe splinters in ghemenght zijn.

¶ Naem.

Dese gumme heet in Griecx γαλβανον. In Latijn ende in die Apoteken Galbanum.

¶ Natuere.

Galbanum es van natueren werm tot by naer in den derden graedt ende drooghe tot by den tweeden.

¶ Tracht en Werckinghe.

Galbanum es goet tsegghen die verouderden hoest, swaerichent ende cortheyt van Adem ende tsegghen dat suchten. Ende dient seer wel den ghenen die van binnen ghesquetst zijn, oft eenich ledt vercrompen oft ghespannen hebben, inghenomen.

Dese selue gumme met Myrrha ende wijn ghedroncken es goet tot alle fenijn tzy van binnen inghenomen, oft van buyten met flitsen ende pijlen in tlijf ghescoten.

Galbanum in der seluer manieren gebruyckt verweckt die natuerlijke cranchheit der vrouwen ende iaecht af die doode vruchten. Es selue doet zy van onder gheset, oft ghebrant ende den roock van onder ontfanghen.

Alle fenijnnige gedierten veriaecht oock Galbanum met zynen rueck alst ghebrant wordt, ende als yemant hier mede bestreken es zoo en kunnen gheen fenijnnighe gedierten hen gheschaden. Die selue gumme met olie en saet oft wortelen van Angelica doodet die slanghen ende serpentes als zy daer mede gheraecht worden.

Met zynen rueck coemt Galbanum oock te helpen den vrouwen die vā dopclimmen ende dz opsteyghen van der moeder sieck zijn, ende den ghenen die met eenige vallende sieckte beladē zijn, het doet ooc die moeder in zijn plaetse comē op dē nauel gelyt.

Galbanum vermorwet, maeckt saecht, ende trecht doornen ende splinters ende coude humueren wt ende es mits dyen seer goet ghebruyckt op alle herde coude oude elieren ende gezwollen, ende in alle saluen olien oft plaesteren vermenght die verwermen, verteeren, doen scyden, vermorwen, apostumatien wt doen breken, ende doornen ende splinters wttrecken.

Op die herde verstopte milten es dese gumme oock seer goet gheleyt ende ghestreken ende op alle pijnē ende weedom der zyden.

Galbanum met edick ende salpeeter vermenght verdrijft dat sproet ende die vlesken des aensichts ende der huyt.

Galbanum in die gatē vā den tanden gestekē versuet die pijnē en weedom der seluer.

Van Ammoniacum. Cap. ciiij.

Ammoniacum es oock een gumme oft sap wt een Ferula die Agasyllis ghenacmt es vloeyende, die in Eyrenen dat een lādē van Aphyrica es wast ende by dat oraculum van Ammon in Lybien. Ende dat beste Ammoniacum es als Dioscorides scrijft dat vast en suuer es ende gheen houtachtighe splinters steenachtich gruyt oft andere vuylicheyt in en heeft, ende dat wat bitterachtich van smaecte es, ende in cleyne stuyckens es den wierdoch schier ghelijck int aensiene, van ruecke naer dat Castoreum wat rieckende.

¶ Naem.

Dese gumme wordt naer dz oraculum van Ammon in Griecx geheeten αμμονιακόν. In Latijn Ammoniacum, ende in die Apoteken Armoniacum, ende Gummi Armoniacum.

Natuere

262
celviiiij. Van Ammoniacum. Cap. ciiiij.

Natuere.

Ammoniacū es werm tot in den tweedē graedt, en drooch tot volnaer in den seluen.

Cracht en Werckinghe.

Ammoniacum een vierendeel loots swaer inghenomen verweckt tot camer ganck, A ende iaecht af die taye coude fluymen, die selue wt den veerden ledē naer hem trecken de, ende es mits dyen goet tot die corticheyt ende benauthent van dē adē, beslotenheyt van der borsten, vallende sieckten, fleder cijn, pijnē ende weedom in die hope diemē scia tica heet, ende tseghen alle verouderde hooftsweer, sieckten ende ghebreken der herssen, der senuwen ende der wtwendighe leden.

Dese gumme suyuert oock die borst, ende doet die taye fluymen rijpen ende rijssen B met huenich vermenght ende gheleckt, oft met water daer ghepelde gerste in ghesoden es inghenomen.

Ammoniacum mindert oock ende gheneest die verherde ende verstopte milten, het C iaecht af die doode vruchtē, ende doet water ende die vrine lossen, maer en mach maer een luttel tseffens inghenomen worden, want als men dese gumme veel oft dicwils gebruyckt zoo doet zy bloet pissen.

Dese gumme gheneest alle herdicheyt ende versuet alle pijnen van die leuer ende D milte in azijn gheweicht ende daer op ghestreken oft gheleyt.

Ammoniacum met huenich oft peck vermenght doet die herde gheswillen vergaen E ende wtbreken die aen die leden ende ioneturen van tsefledercijn ghewassen ende gecoz men zijn, het doet oock alderhande herdicheyt en coude gheswillen sceyde daer op ghe leyt. Ende es goet in alle saluen oft plaesteren vermenght die verwerme, versaechten, vermorwen, ende wttrecken.

Op die pijnē ende weedom der hopen sciatika ghenaempt, en op alle pijnē ende ver F moetheyt der leden es dese gumme m̄ olie van lyperus ende salpeeter vermenght seer goet ghestreken.

Ammoniacum es oock seer goet in alle medecynen vermenght die de ooghen ver G claren die scellen ende duysterheyt afnemen.

Van Euphorbium. Cap. cv.

Euphorbium vloeyt wt een boomachtich ghewas der Ferula seer ghelijck, dat op den berch Athlas in Lybien by Mauritaniē wast, ende in die tij den van Zubas Cominck van Lybien ierst ghevonden es gheweest. Ende dat beste Euphorbium es, dat geelachtich, claer, broosch ende seer branz dende in die mōt ende keele es, ende dat noch versch es niet veel meer dan een jaer out, wāt dese gumme verliest duer ouderdom veel van huerder cracht als Ga lenus ende Mesue scrijuen.

Naem.

Dese gumme heet in Griecx εὐφορβιον. In Latijn Euphorbium. In die Apoteken Euforbium.

Natuere.

Euphorbium es seer heet ende drooch tot volnaer in den vierden graedt.

Cracht en Werckinghe.

Euphorbium dat in der manieren naer bescreuen bereyt es, doet duer den camer A ganck als Mesue scrijft die taeye coude slijmachtighe fluymen sceyden en afgaen, en de haelt ende treckt die selue naer hem van dē senuwen ende wt den veerden ledē, en de iaecht dat geel water af. Ende es mits dyen seer goet tsegen die verouderde hooftsweer, lammicheyt, cramp, leemten van den pocken comende, pijnē en weedom der senuwen ende van den wtwendighe leden, sonderlinghe die veroudert zijn, ende tseghen dat geel water. Item oock als Gentilis schrijft tseghen die pestilentien ende dyerghe lijke haestighe sieckten.

Van Euphorbium met twaelfmael also veel oliē ende luttel was wordt een salskē B gemaect dat seer sonderlinghe es tot alle pijnen ende weedom der ledē, lammicheyt, treckinge ende spanninghe der senuwen, ende tot alle pijnen ende gebreken der seluer als Galenus int vierde boeck de Medicamentis secundum genera breeder verclaert scrij uende

Van Euphorbium. Cap. cv. cclv.

uende hoe ende wanneer datmen tghewichte van Euphorbium-meerderen, minderen ende veranderen sal, dat te lanck es om hier te verhalen.

Euphorbium met olie van Laurus, beeren oft dassen smout, oft dierghelijcke vet. E tichent vermenght gheneest die quade scorfstichent des hoofts, ende dat wivallen des hayrs, ende doet nieuwe hayr comen ende groeyen niet alleē op thoofst oft plaetsen daer thayr wtghevallen es, maer doet oock den baert die spade by coemt, vroeck voortcomen ende seer wassen, in der seluer manieren ghebruyckt.

Euphorbium m; olie vermēght ende in den slaep van den hoofde gestrekē maeckt die ghene wacker die met swaeren slapen ende rasernien beuanchen zijn. Ende in den neck ghestreken doet het die spraecke die van der popelsie verloren es wedercomen.

Euphorbium met azijn vermenght verdrijft ende neemt af alle seelijcke vlekken en plekken van der huyt, sonderlinghe die witte scellen ende scelferinghen der seluer.

¶ Hindernisse.

Euphorbium om zijnder seer heete natuere es van binnen tlichams inghenomen seer quaet der leuer, maghe, ende alle inwendighe leden die selue onstekende ende bozen maten ende natueren verhittende.

Beteringhe ende bereydinghe.

- 1 Die quaetheyt van Euphorbium wordt ghebeetert in veel manieren, ende ierst als Mesue scrijft, zoo salmen nemen Euphorbium vet gemaect met olie van suetē amandelen ende dat salmen tusschen dmiddeste van den citroenen in een pasteye van deech legghen ende alzo die selue backen, ende als die pasteye ghebacken zal zijn, zo salmen dat Euphorbium wt nemen ende tot den ghebruyck der medecynen bewaeren.
- 2 Joannes Manardus neemt Mastix ende gummen Tragachanti tsamen, alzo veel als Euphorbium ende die menght hy tsamē ende steltse in dmiddel van eē ons ghebacken broot, ende laet die tsamen tot dat het broot ghenoch es, gebaken, en dan neemt hy dat middeste wt ende maeckt daer pillē af die seer goet zijn tsegē die leemten van den pocken ende alle pijnen van den wtwendighe leden.
- 3 Een ander mengelt tot den Euphorbium alzo veel Mastix en maeckt daer af pillē met den sap van Citroenen oft Arangie appelen, die hy seer tot der pestilentie prijst.

Van Sarcocolla. Cap. cvj.

Sarcocolla es een gumme van een dornachtich ghewas in Perside wassende, ende die beste Sarcocolla es die geelachtich van veruwen, bitterachtich van smaecke, ende die den cleynen stuerkens van wierooch ghelijck es.

¶ Naem.

Dese gumme wordt ghenamt in Griecx σαρκόκολλα. In Latijn ende in die Apoteken oock Sarcocolla.

¶ Natuere.

Sarcocolla es werm tot in den tweeden graedt, ende drooghe tot volnaer in dē seluen, sonder scerphent als Galenus seyt verdrooghende.

¶ Tracht en Werckinghe.

Sarcocolla als Mesue scrijft treckt af die groue tane fluymen ende humueren die in die wtwendighe leden ende ionctueren ghevloeyt zijn, het suuert die herffenen, senuwen, borste ende longhene, ende es seer goet tsegghen den langduerenden hoest, cortichent van adem, den ghenen die met vele coude fluymen verladen zijn ontrent een vierendeel loots oft wat meer inghenomen.

Sarcocolla es oock een seer heylsame gumme, wonden ende vlceraen sluytende, v oude quade onsuuere sweeringhen suuerende ende nieuw vleesch daer in makende, sonderlinghe als zy ghepoedert daer in ghestroyt, oft met huenich vermenght daer op ghestreken wordt.

Tot den loopendē ooghen, scellen, duysterhent, ghequetstheit ende diergelijcke gebreken der seluer es dese gumme oock seer dienstelijck, sonderlinge als zy in eselinnen melck vier oft vijf daghen gheweyckt ende ghevoet es als Mesue scrijft.

¶ Eynde des tweede deels.

264
ccxvi.

Dat derde deel, des Cruydeboecks,
van der wortelen/medecynale cruyden/ende quade
hinderlijcke ghewassen / fatsoen / naem / natuere /
cracht, werkinghe ende hindernisse.

Duer D. Rembert Dodoens.

Van Osterlucy. Cap. i.

¶ Tgheslacht.

D Osterlucy als Dioscorides schrijft es dryerleye van gheslachte, lanck, ront, ende die Clematitis ghenaeemt wordt. Tot den welken Plinius noch een vierde gheslachte vueght, pistolochia ghenaeemt.

¶ Tfatsoen.

Aristolochia longa.
Langhe Osterlucy.

Aristolochia rotunda.
Ronde Osterlucy.

I Ze langhe Osterlucy heeft dunne teere stelen, ende daer aen wassen breede bladeren, den bladeren van Venl ghelijckende. Die bloemen zijn purpuren ende sterck van ruecke, ende als die vergaen zoo volghen daer vruchten naer ghelijck peerkens ghesatsoeneert. Die wortel es langachtich, vinghers oft duymis dicke, van binnen geel, scerp ende bitter van smaecke, ende swaer van ruecke. Die

Van Osterlucen. Cap. f. celyvis.

- 2 Die ronde Osterlucen draeght vele teere steelkens, van der wortel voortcomende, daer aen wassen ronde bladeren ghelijck aen die Beyl ende langhe Osterlucen, maer ronder. Die bloemen zijn wit. Die wortel es ront ghelijck een cleyn raepken, van buyten gherimpelt, van binnen geel, van ruecke ende smaecke der langher niet ongelijck.

Aristolochia Clematitis.

Pistolochia.

Zarasijn cruyt.

- 3 Dat derde gheslacht van Osterlucen, dat hier te lande Zarasijn cruyt ghenaeemt wordt, es van stelen hoogher ende langher dan die twee voorghescreuen. Zijn bladeren zijn oock den bladeren van Beyl ende den anderen Osterlucen van fatsoene ghelijck. Die bloemen wassen tusschen die bladeren ende zijn langh hol, bleeckgeel. Die vruchten zijn als Peeren ghesatsoeneert. Die wortelen zijn lanck, m^z dicke scorsen bedeckt, van ruecke ende smaecke den anderen ghelijck.
- 4 Dat vierde gheslacht daer Plinius af schrijft, es van bladeren ende stelen den anderen schier ghelijck, maer mindere. Zijn vruchten zijn ront. Die wortelen zijn dun ende teer ghelijck biesen ende wassen seer veel tsamen by een.

¶ Plaetse.

- 1.2 Die langhe ende ronde Osterlucen wassen tot veel plaetsen van Italien ende tot sommighe plaetsen van Brancrijk besondere in Languedock by Montpeliers van waeren nu ter tijt die ronde Zantwerpen te coope ghebrocht wordt.
- 3 Dat derde gheslacht wast gheerne in die wijngaerden ende hooghe wildernissen, en wordt tot veel plaetsen van Brabant aen die cantē van den hooghen veldē gevondē.

¶ Tijt.

Osterlucen bloeyen in Braeckmaent ende Hoymaent.

¶ Naem.

Osterlucen wordt geheeten in Griecx *αριστολόχια*. In Latijn Aristolochia in die Apostelen Aristolochia. *in franchois aristoloche*

Sij Dat

cclxviij. Van Ofterlucy. Cap. i.

- 1 Dat ierste gheslacht heet in Griecx ἀριστολόχια μακρά. In Latijn Aristolochia longa & Aristolochia mas, van sommighen δακτυλίτις, μηλοκάρπον, ἡ τρύζινον, Dactylitis Melocarpon & Teuxinon. *in franckoid. aristoloche longue*
- 2 Tweede gheslacht wordt ghenaeemt ἀριστολόχια στρογγύλη Aristolochia rotunda & Aristolochia scemina, van sommighen χαμαϊμήλον & Malum terræ. *aristoloche ronde*
- 3 Derde gheslacht es gheheeten ἀριστολόχια κληματίτις, Aristolochia Clematitis. In die Apoteken hier te lande Aristologia longa. In Franchois Sarrasine, hier te lande Sarrasijn cruyt ende daer naer van sommighen in Latijn Herba Sarracenica. *aristoloche clematites*
- 4 Vierde wordt van Plinius genaemt πιστολόχια καὶ πολύριζον Pistolochia & Polyrhizon. *aristoloche petite*

Natuere.

Die wortelen van Ofterlucy zijn werm ende drooghe tot in den tweeden graedt.

Cracht en Werckinghe.

Die wortelen van Ofterlucyen zijn seer goet tseghen alle vergiftheyt, beten ende **A**steken van den slanghen met wijn inghenomen ende op die beten gheleyt.

Die langhe Ofterlucy verweckt die natuerlijke cranchtheyt vā dē vrouwen ende **B**doet water maken, ende met peper ende Myrrha ghedroncken iaecht af die secondine, doode vruchten ende alle verladentheyten van der moedere. E selue doet zy oock vā onder met een pessus ghesedt.

- 2 Die ronde Ofterlucy es tot den seluen saken seer dienstelijk ende daer en bouē es **E**zy oock goet tot die corticheyt ende verstoptheyten van dē adem, hick, pijn ende weedom der zyden, herdieht van der milten, cramp, vallende sieckte, fleder cijn, huyueringen, ende den ghenen die van binnen gheborsten oft ghequetst zijn met water gedroncken.

Die ronde Ofterlucy treckt oock die seelferen ende ghebroken beenderen, flitsen, **D**pijlen, doornen ende splinters wt met herst oft terbenthijn, als Plinius seyt, vermenght ende op die plaetsen der quetsueren gheleyt.

Dese selue wortel reynicht ende suyuert oock alle vervuylde quade wederspannige **E**sweeringhen ende vlceraetie ende doet nieuwe vleesch daer in wassen. Ende sonderlinghe ghegheneest zy die vlceraetien ende ghebreken van den heymelijcken plaetsen als mensse in wijn siedt ende die selue daer mede wasschet.

Ronde Ofterlucy maect oock die tanden schoon ende suyuert ende doet die selue **F**vast staen als mense diewils met den poeder der seluer wrijft.

- 3 E derde gheslacht es den voorghescreuen van crachten seer ghelijck, maer niet alsoo **G**sterck als Dioscorides schrijft.

Verkielinghe.

Die ronde Ofterlucy es subtijsder van substantie ende crachtiger van wercke seer suyuere, afvaghende, reynighende ende alle groue vochticheyt sceydende.

Die langhe en es niet zoo subtijs oft soo seer suyuere maer brenghet het vleesch in vlceraetien beter voort.

Die Clematitis es die beste van ruecke ende mits dyen tot dē saluen best dienende.

Van Solwortel. Cap. ij.

Tgheslacht.

Solwortel es tweederleye. Die eene heeft heel ronde wortelkē niet hol vā binnen. Der andere wortelen zijn inwendich hol, anders van stelen, bladeren, bloemen, ende sade malsanderen ghelijck.

Tfatsoen.

Solwortelen hebben teere dunne steelkens ontrent een spanne oft palme lanck, daer aen wassen cleyne bladerkē, den bladerē van Bijnruyte aensienlijck, ende aen dopperste bloemkē van fatsoene dē Riddersporē bloemen ghelijck maer minder ende lijfveruwich, oft somtijts wit van coluere veel by een gedronghen. Naer dese bloemkens verschijnen cleyne hauwkens daer cleyne ront swert saet in leyt. Die wortel van den eenen es heel ront vast van binnen geel met bruyne scellen bedect, van den anderen somtijts lanckworpich ghelijck een cleyne peere van onder ende van binnen hol.

Plaets

Van Holwortel.

Cap. ij.

eclix.

¶ Plaetle.

Radix caua.

Holwortel.

Dese wortelen wassen in lomberachtighe plaetsen ende aent hanghen van den ghesberchten. Die cleyne niet hol, worden tot sommighe plaetsen van Brabant, ende by die stadt van Louen ghevonden. Die andere hole wassen in Duytschlant. Ende waer dat deene van desen wortelen ghevonden wordt daer en sal die andere niet wassen, also dat nemmermeer die volle wortel by die hole, oft die hole by die volle ghevonden en wordt.

¶ Tijt.

Seer vroech in Sporekelle beghinnen dese wortelen huer stelen ende bladeren wt te worpen ende dragen in Meerte bloemen, in Aprill is aet leuerende ende daer naer vergaet het cruyt ende die wortelen bliuen alleene in deerde duerende.

¶ Naem.

Die wortel die binnen hol es wordt gheheeten Holwortel ende Holwurtz, en mach daer naer in Latijn ghenaeemt worden Radix caua.

Die andere die vast ende dicht es wordt Boonkens holwortel hier te lade gheheeten.

Ende dese wortelen sonderlinge die hole hebben langhe tijt in die Apotekē voor ronde Oosterlucen ghehouwen geweest, ende worden daer voor noch hedendacchs van den onghelerden Apotekers ghebruyekt. Sommighe gheleerden meynen dat dit cruyt, een gheslacht es van Grysecom, Capnos phragmites ghenaeemt. Die andere makē daer af *Ἰκρίον* Thesium Theophrasti, dat als Athenens schrijft een bloeme es. Die derde houwen dit voor die *Ἐριφία* Eriphia Plinij daert wat ghelijckenisse mede schijnt te hebbene, want mits dat, maer in die Lente ghevonden en wordt zoo maecht wel *Ἐριφύα* & *Planta veris* ghenaeemt worden.

¶ Natuere.

Holwortel es werm ende drooch van natueren tot in den tweeden graedt.

¶ Tracht en Werckinghe.

Holwortel in water alleen oft met azijn ghesoden gheneest die squinantie ende verouderde gheswillen van der keelen ende amandelen als men daer mede gorgelt, want zy verdenyt die groue vochticheden ende doet die selue sceyden.

Tot den huych es oock dese Holwortel seer goet in den mont genomen en geknout oft tyoeder daer af daer aen ghedaen.

Holwortel met Populier salue vermenght gheneest ende verdriift die speenen ende versuet die pijnē ende weedom der seluer.

Van Apios

Cap. iij.

¶ Tfatsoen.

Apios als Dioscorides schrijft heeft drie oft vier dunne roodachtige steelkens die niet hooghe van der eerden op en wassen. Daer aen breedachtighe bladeren wassen, den bladeren van Hypericon niet seer onghelijck maer wat smaelder. Die bloemkens wassen op dopperste vā den stelen. Die wortel es ront ende dick, naer die maniere van een peere ghesatsoeneert. Die van buyten swert es, ende van binnen wit ende vol saps.

3 iij Plaets

264
cclyy. Van Apios. Cap. iij.

¶ Plaetse.

Apios wast in dat eylandt van Lemnos ende in sommighen plaetsen van Italien ende sonderlinghe in Apulien. Hier te lande worddet in der cruytlicfhebbers houen gheplant.

¶ Naem.

Dit cruyt heet in Griecx ἀπιος vā sommighen χαμαίβαλον ende ἰσχίος. In Latijn oock Apios, Chamæbalanus, Ischias. Van Theodorus Gaza Carica, vā anderen Radix sylvestris.

¶ Natuere.

Apios es werm en drooghe vā natueren.

¶ Tracht en Werckinghe.

A Dopperste van der wortel van Apios inghenomen lost die coude slijmachtige fluxmen ende die heete geele vochticheden duer dat ouergheuen, ende dat onderste van der seluer wortel duer den camerganck en gheheel inghenomen taecht zy die selue vochticheden van onder ende van bouen af.

B Eselue doet oock isap van der wortelen alst inghenomen wordt.

Van Swaluwortel. Ca. iij.

¶ Tfatsoen.

Swaluwortel es der derder Oesterluten met stelen ende bladeren wat aensienslijk, zy heeft effene ronde dunne stelen, ontrent twee voeten hoog, daer aen wassen donckergruene bladeren, den bladeren van Beyl niet seer onghelyk maer langher. Die bloemen wassen op corte steelkens tusschen die bladeren voortcomende, en zijn bleek wit en sterck van ruecke, ende daer naer volghen langhe seerpe hauwkens, die als zy rijp zijn haer seluen ontpluncken, ende daer in leyt dat saet tusschen wit wollachtich hant, dat roodachtich ende breeet es, den sade van Gentiaen niet seer onghelyk. Die wortelen zijn lach ront saselachtich duer malcanderen gevlochten schier ghelyk die Christwortel ende sterck van ruecke.

¶ Plaetse.

Swaluwortel wast op rouwe hooge sandachtige gheberchten ende op steenachtighe plaetse, en wordt in Duytschland vele gheuonden, sonderlinghe in Schwartzwaldt ende in Baszgaum.

¶ Tijt.

Dit cruyt bloeyet in Braeckmaent, ende leuert zijn saet in Doghtmaent.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt gheheeten in Griecx ἀσκληπίας ende in Latijn Asclepias, van sommighen κίριον, Hederus

Asclepias. Swaluwortel.

Van Haselwortel. Cap. v.

derula, *κισσόφυλλον* ende *Hederæ folium*, ende nu ter tijt *Hirundinaria*. In Hocheduytsch Schwalbenwurtz. In Neerduytsch Swaluwortel.

¶ Dorlaecke lings naemg.

Dit cruyt heeft zynen naem naer den ouden Esculapius die in Griecx *Ἀσκληπιός* Asclepius ghenaempt wordt. Dien die Griecke ende Heydenen toe scrijuen, dat hy die ierste gheweest es die de conste der Medecynen ghevonden heeft, ende daer om oock voor een Godt van den seluen ghehouden ende gheert es.

¶ Natuere.

Swaluwortel es werm ende drooch van natueren ende subtijs van substantien.

¶ Tracht en Werckinghe.

Die wortel van dit cruyt in water ghesoden ende ghedroncken verdriift dz crimpfel ende weedom in den buich, ende es seer goet den ghenen die van eenich fenijnich gesdierte oft van eenen verwoeden hont ghebeten zijn, niet alleen als voor inghenomen, maer oock van buyten daer op gheleyt.

Die bladeren ghestooten zijn seer goet gheleyt op die quade sweeringhen vanden borsten ende van die moedere.

Van Haselwortel.

Cap. v.

¶ Tfatloen.

Asarum.

Haselwortel.

Haselwortel heeft swertgruene ronde bladeren den bladeren vā Beyl aensienlijck maer veel ronder en saechter. Tusschen ende onder die bladeren by der eerden, comē op corte steelkens bruyn welriekende bloemen voort, van fatsoene den bloemen van Granaetappelen ende den huyfkens van Bilsen ghelijckende. Die wortelen zijn dun, lanck, crom, herwaerts en derwaerts duer malcanderen wassende met aenhanghende cleyne saselinghen, liefelijck van ruecke en scerp op die tonghe.

¶ Plaetse.

Dit cruyt wast gheerne in donckere plaetsen in rouwe ende dor aerdtrijck ende sonderlinghe aen die gheberchten ende in die bosschen daer veel lombre ende scaduwe es.

¶ Tijt.

Haselwortel bloeyet eens vroeck in die Lente, ende eens naer dafgaen van den zomer.

¶ Naem.

Dit cruyt heet in Griecx *ἄσραρον*. In Latijn ende in die Apoteken *Asarum*, van sommigen *Nardus rustica* en *Perpensa*, vā *Macer Vulgago*. In Hocheduytsch Haselwurtz. In Neerduytsch Haselwortel, ende tot sommighe plaetsen *Mansoozen*. In Franchois *Tabaret*.

¶ Natuere.

Haselwortel es werm ende drooghe van natueren tot in den derden graedt, en sonderlinghe die wortelen die meest in der medecynen ghebruyckt worden.

¶ Tracht en Werckinghe.

Die wortelen van desen cruyde met wijn ghesoden ende ghedroncken doen water maken ende die vrime lossen ende zijn goet tseghen die droppelpisse ende den ghenen die hoesten, die cort van adem ende verstoppt van borsten zijn, ende die eenich ledt verscrompen oft ghespannen hebben.

cclxvij. Van Dracunculus. Cap. vj.

Die selue wortel in der seluer maniere ghebruyckt wederstaet alle fenijn ende alle B beten ende steken van den slanghen ende fenijnmighen ghedierten.

Haselwortel es oock met wijn ghesoden goet den ghenen die water laden ende die E pijnne ende weedom in die hope hebben.

Haselwortel met huenich, wijn inghenomen, verweckt die natuerlijke cranckhent D der vrouwen ende iaecht af die secondine ende andere vuylicheyt.

Die bladeren van Haselwortel met wijn ghestooten ende isap daer af ghedroncken E doen ouergheuen ende iaghen met dat braken af tane fluyne ende geele vochticheyt.

Die selue bladeren ghestooten zijn goet gheleyt op die pijnne ende weedom in thoof, F op die verhitte sweerende ooghen, op die borsten met melck verladen als men isoch ver drooghen wilt, ende op dwilt vier sonderlinghe alst ierst beghint te comene.

Van Dracunculus. Cap. vj.

I Tgheslacht.

Dracunculus dat es Draken wortele es dnyerleye van gheslachte als Plinius schrijft, te weten, groote cleyne ende water Draken wortele.

I Tfatsoen.

Dracunculus maior.
Groot Draken wortele.

Dracunculus palustris.
Water Draken wortele.

Dat ierste gheslacht dat groot Dracunculus ghenaemt wordt, heeft eenen dicken effenen kalen ronden steel, met vele roode stipkens en pleekens ghelijck eenen Draeck oft slanghe besprenckelt. Die blas

deren zijn in veel andere verdeylt, van den welken elck besonder bladt lanck en smal es ghelijck Patich oft Surckel bladeren. Op dopperste van den stelen wast een langhe dicke pinne, die ghelijck wt eender hosen voortcoemt van veruuen brunn peersch ende daer naer volght een tsamen ghedronghen groote druyue ghelijck aen Aron, die ierst gruen es ende naer geel root wordt, seer heet ende scerp van smaecke. Die wortel es ront ende wit.

Dat

Van Dracunculus. Cap. vj. eelwyf.

2 Dat tweede gheslacht heeft groote breede bladeren ghelijck Beyl, met witte pleckens besprenght. Den bladeren van Aron van fatsoene ghelijck, maer niet soo lanck. Synen steel es oock lanck effen ende met vele roode ende peersche stipkens bespranct, daer op wassen vruchten ghelijck aen dat ierste gheslacht. Die wortel es oock ront ende wit, met een dunne scelleken bedeckt. Ende dit gheslacht en es hier te lande noch niet seer bekent.

3 Dat derde gheslacht dz water Draken wortele genaemt mach worden, heeft groote breede rondachtighe bladeren, den bladeren van Beyl oock schier ghelijck maer meere, die welcke voortcomen van eenen ronden steel vol leden ende knopen, lanx der eerden cruppende, ende tot veel plaetsen saselachtighe wortelen wtworpende, daer mede dat hy hem aen der eerden vast maect. Op deynde wast eē recht op staende steelken voortbringhende ghelijck een cleyne in een ghedronghen druyfken, dat ierst gruen es ende naermaels root wordt. Ende recht onder dit druyfken wast een bladt den anderen van fatsoene ghelijck, dat van bouen heel wit es ende van onder gruen, ende dīe bladt heft hem seluen op als die vrucht rijp es, alsoo dattet die helft van den druyfken wel bedeckt.

4 Bouen desen zoo wordt oock noch een ander gheslacht van Dracunculus vā den wel gheleerden Matthiolus ghestelt dwelck groote breede bladeren heeft in malkanderen wassende, ende eenen rechten steel op dopperste zijn bloemen in maniere van een areken draghende ende die wortel van desen es oock ront ghelijck die wortelen van den voorghescreuen als die figure bewijst.

Dracunculus Matthioli.

¶ Plaetse.

1 Dat ierste Dracunculus wast gheerne in somberachtighe plaetsen ende wordt hier te lāde in der cruytlicfhebbers houe gheplant.

2 Dat tweede wast oock in somberachtighe plaetsen onder die haghen, ende wordt in die eylanden van Maiorke ende Minorke veel geuonden.

3 Dat derde groeyet hier te lande in vochtighe ende waeterachtighe plaetsen, aen die cantē van den grachten ende poelen ende somtijts oock by die rivieren.

¶ Tijt.

Deser cruyden bloeyen in Hoymaent, ende in Doghstmaent worden die vruchten rijp.

¶ Naem.

1 Dierste gheslacht wordt ghenaemt in Griecx *Αρακύντιον μεγαν*. In Latijn Dracunculus maior. Van sommighen Serpentaria & Colubrina. In die Apoteken Serpentaria maior. Van Serapio Luf. In Hoochduytisch Schlangenkraut Drachenzwurtz. Hier te lande Speerwortele ende Draken wortele. In Franchols Serpentaire & Serpentine.

2 Dat tweede gheslacht heet in Griecx *Αρακύντιον*. In Latijn Dracunculus minor en nu ter tijt van sommighen Arum Maculatum.

3 Dat derde wordt nu ter tijt ghenaemt Dracunculus palustris en van sommigen Arum palustre. In Hoochduytisch wasser Schlangenkraut wasser Drachenzwurtz. Hier te lande water Draken wortele. In Franchols Serpentaire d'eau.

Dat

celvsijs. Van Dracunculus. Cap. vij.

4 Dat vierde wordt van Matthiolus voor dat ^{Dracunculus} Dracunculus ghehouwen, dwelck naer onse meyninghe der waerheyt niet seer ghelijck en es, want naer onsen duncken zoo es dat ierste Dracunculus tgeene, dat daer voor van ons ghestelt es. *en word in franckois gemaemt targon serpentine* ¶ Natuere.

Dese cruyden ende sonderlinghe die wortelen ende vruchten zijn werm en drooghe tot in den derden graedt.

¶ Tracht en Werckinghe.

Die wortelen van desen cruyden ghesoden oft gebraden en met huenich vermenght **A** zijn goet gelect den ghenen die cort van adem ende van borsten zijn, die hoesten en lichen, en die m̄z catarrē dat es vloet van vochticheyt wt dē hoofde op die borst sinckē de gequelt zijn, ende die eenich ledt vercrumpen oft ghespannē hebbē, wāt zy verdenlē, rijpen, en doen sceyden alle groue taye vochticheyt, ende suyueren alle inwendige ledē.

Es selue doen oock dese wortelen drye oft vier mael versoden tot dat huer scerpheyt **B** vergaen es, ende met die spijs ghegheten als Galenus schrijft.

Dese wortelen ghedroocht ende met huenich vermenght, suyuerē die quade vooris **E** eetende sweeringhen en dierghelijcke wederspannige vlceraen, sonderlinghe als die wortel van Bryonia daer toe ghedaen wordt, ende verdrijven alle witte scelferachtige selijcke plecken van des menschen lichaem als zy daer mede bestreken worden.

Esap van den wortelen scrift dat ghesichte ende neemt alle scellen ende letsel van **D** den ooghen af, ende dient seer wel met die collyrien ghemenght.

Es selue sap met olie in die ooren ghedruypt beneemt die pijn en weede der seluer. **E**

Die vruchten van Dracunculus ghenesen die quade sweeringhen ende bijten af **F** dat ouervloedich vleesch dat binnen der nuese groeyet, en zijn goet tot dē canker ende dierghelijcke quade sweeringhen ghebruyckt.

Die bladeren van desen cruyde noch groen wesende zijn goet gheleyt op die versche **G** wonden, maer als die selue drooch zijn zoo en dienen zy daer toe niet.

Men schrijft oock desen bladeren toe dat zy den verschen keese bewaeren dat hy **H** niet en argere oft en verotte als hy tusschen dese bladeren gheleyt wordt.

Oock schrijft Dioscorides datmen van den grooten Dacunculus schrijft, dat zoo **I** we dese bladerē oft wortelē ouer hem draes Arum. Calfs voet. ghen van aderen oft slanghen niet ghestesken en selen worden.

Van Aron. Cap. vij.

¶ Tfatloen.

Aron heeft groote gruene bree- de bladeren schier ghelijck die bete tusschen den welken eenē steel voortcoemt ontrēt eē span- ne lanck op tsop van den wele- ken een doddeken wast voortbringhende tē laesten vele in een ghedronghen ronde bes- sien ghelijckende altsamen eenen cleyen druyfken die ierst gruen en naermaels schoo- root worden. Die wortel es wit ront schier ghelijck een oliue met vele hayzachtige sas- selinghen behanghen.

¶ Plaetse.

Aron wast gheerne in coude lomberach- tige plaetsen.

¶ Tūt.

Die bladeren van Aron comē in Meers- te ende Aprill voort, ende in Braeckmaent verz

Van Arisarum. Cap. viij.

cclxxxv.

verwelcken en vergaen die selue ende die steel in den druysken blijft naecht staens de tot in Hoymaent ende Doghstmaent ende dan worden die besien rijp.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt gheheeten in Griecx ἄρον. In Latijn Arum. In die Apoteken Iaron en Barba Aron, van sommighen Pes vituli, Lupa ende κολοκάσιον Colocation. In Hoochduytsch Paffenpint vnd Teutschen Ingber. Hier te lande Papecullekens ende Tals voet. In Franchois Pied de veau & Bit de prestre.

¶ Natuere.

Aron es werm ende drooch van natueren, ende es ter eender plaetsen heeter dan tot der andere als Galenus schrijft, alzo dat Aron in Italië wassende maer heet en es tot in den ierste oft by den tweeden graedt, en hier te lande heet es tot in den derden.

¶ Cracht en Werckinghe.

Die wortelen bladeren ende vruchten van Aron, zijn der Speerwortel vā crachten & ende werkinghen seer ghelijck, sonderlinge die hier te lande wassen die seer heet zijn als voorseyt es.

Van Arisarum. Cap. viij.

¶ Tgheslacht.

Van Arisarum worden nu ter tijt ghevonden twee gheslachten een met breeden bladeren, ende een andere met smallen bladeren.

¶ Tfatsoen.

Arisarum.

Arisarum alterum.

¶ Dat ierste Arisarum heeft bladeren van fatsoene den bladeren van Aron gelijk, maer veel mindere tusschen die welke voortcoemt een teere steelken daer die bloes

bloemen ende vruchten op groeyen. Die wortel es lanck ende dick ghelijck een oluie.
2 Dat ander ende tweede Arisarum heeft smalle bladeren tusschen die welke op een
cort steelken een lanck dun pinneken wast wt eenen cleyngen hoosken voortcomende,
ghelijck aen Dracunculus maer veel ~~minder~~ van veruuen heel brunn peersch, naer
die welke een druysken volght, als aen Aron. Die wortel es ront ende dick schier ges-
lijck een cleyng raepken.

¶ Plaetse.

1. 2 Beyde dese cruyden zijn hier te lande vrent, ende en worden niet ghevonden dan
in der cruytliedhebbers hoven.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt genaemt in Griecx ἀρισάρον ende in Latijn Arisarum & Arisaris van
sommighen oock Aris als Plinius schrijft.

¶ Natuere.

Arisarum es heet en drooch vā natueren en stercker dan Aron als Galenus scrijft.

¶ Cracht en Werckinghe.

Arisarum es van crachten en werckinghe den Dracunculus ooc seer ghelijck, maer
sonderlinghe dient die wortel van desen, om die quade fistelen daer mede te ghenesene,
als Dioscorides schrijft.

Van Santorie.

Cap. ix.

¶ Tgheslacht.

Santorie als Dioscorides, Galenus ende alle die oude meesters schrijuen es twee
derleye, Groot ende cleyne.

¶ Tfatsoen.

Centaurium magnum. Groote Sanctorie.

Centaurium minus.
Cleyne Sanctorie.

Groote

Van Sanctorie. Cap. ix. cclvviij.

1 Roote Sanctorie heeft eenen ronden rechten steel ontrēt vijf oft ses voeten hooch daer aen wassen groote breede bladeren in andere bladeren verdeylt den grooten ende gheheelen bladeren van den Noteboom seer gelijckende, behaluen dat elck besonder bladeken langher es en rontsomme gherst. Op dopperste van den stelen wassen ronde scelferachtighe bollekens, den bollekens van den Cozenbloemē seer ghelijckende maer veel meerder, wt dē welekē die bloemen voortcomē van veruuen wit naer tpeersch treckende n̄ anders wesen de dan vele hayr achtighe dunne draykens. Als die bloeme vergaen es zo vindtmen in die bollekens bruyn saet, den sade van Onser vrouwē distel gelijck maer meerder, tusschen wollachtich hayr beslotē. Die wortel es lanck vol saps en bruyn root vā coluere.

2 Cleyne Sanctorie draecht cleyne teere cantighe steelkens en cleyne bladerkens den bladeren van Marioleyne niet seer ongelijck, op dopperste van dē stelen wassen schoone lijfveruwighe roode bloemkens die ismorgens naer den opganck van der sonnen huer ontpluycken ende isauonts wederom toe sluyten. En als dese bloekens vergaen zijn, zoo wassen daer cleyne scerpe hauwkens, ghelijck een teruwe coren groot, daer in seer cleyne saet leynt. Die wortel es cleyne houtachtich in der medecynen niet dienstelijck.

¶ Plaetse.

1 Die groote Sanctorie en wast hier te lande niet van selfs, maer wordt in sommige cruytlicfhebbers houen ghevonden, die m̄ groote neersticheyt dit cruyt sayen ende beswaeren. Van selfs als Dioscorides scrijft groeyet in Lycien, Peloponnesus, in Arcadien, Helide, Messeniē, ende tot veel plaetsen by Pholoe ende Smyrna, en wast gheer in vette grondt ende op hoochden daer die sonne veel op schijnt.

2 Dat cleyne wordt hier te lande op hooghe dorre beempden ende grasachtige velden ghevonden.

¶ Tijt.

1 Die groote Sanctorie bloeyet hier te lande in Braeckmaent, ende in Hoymaent wordt huer saet rijp.

2 Die cleyne bloeyet van in Hoymaent tot in Herfstmaent en leuert te wyle huer saet.

¶ Naem.

1 Die groote Sanctorie wordt gheheeten in Griecx κενταύριον τὸ μέγα. In Latijn Centaurium magnū, van sommigen als Apuleius scrijft Maronion, Nelsion, Pelethronia, Lemnites, Hemeroton, Chironia, αἶμα ἡρακλείους, id est, Herculis sanguis, Polyhydion ende Vnefera. In sommighe Apoteken niet sonder dwalinghe Rhapontica.

2 Dat cleyne heet in Griecx κενταύριον τὸ μικρόν ende van Theophrastus κενταύρις. In Latijn Centaurium paruum ende Centaurium minus, van sommighen Febrifuga, Fel terrae en Multiradix. In die Apoteken Centauria minor. In Hoochduytsch Klein tausentguldenkraut, Fieberkraut, Erdtgall, ende Viberkraut. Hier te lande Cleyne Sanctorie oft Cleyne Centorie. In Franchois Centaure ou Fiel de terre.

¶ Dorlaecke sijn naems.

Sanctorie wordt in Griecx Centaurion ende Chironion ghenampt naer den ouden Chiron Centaurus die als Apuleius scrijft dese twee cruyden ierst ghevonden heeft, ende Esculapio ghetoont, oft als andere segghen die met desen cruyden ghenesen es gheweest doen hy in synen voet van eenen pyl in Hercules huys ghequetst was.

¶ Natuere.

1 Die groote Sanctorie es werm ende drooch tot in den derden graedt, ende tsamen treckende van natueren.

2 Die cleyne es van natueren die groote ghelijck.

¶ Cracht en Werckinghe.

1 Die wortel van groote Sanctorie en half loot swaer m̄ water als men cortsachtich es oft met wijn als men sonder cortse es ghedroncken, es goet den ghenen die geborsten zijn, die bloet spouwen, eenich ledt vercrumpen hebben, cort vā adem ende van borsten zijn, pijn ende weedom in den buyk hebben, oft eenighen verouderden hoeft hebben.

Die selue wortel met wijn ghedroncken verweckt die natuerlijke cranckheyt der vrouwen

vrouwen ende iaecht af die doode vruchten, dwelck zy oock doet van onder mz een pessus ghesedt.

Die wortel van groote Sanctorie noch groen wesende, oft in water geweyckt ghesneest ende heylt alle versche wonden daer op gheleyt.

Sap van deser wortel dat in sommighe landen vergaert en bewaert wordt es van crachten den wortelen ghelijck.

Die wortelen van die cleyn Sanctorie en zijn in der medecynen niet bruyckelijck, maer die bladeren bloemen ende sap zijn oorboorlijck.

Cleyn Sanctorie in water oft wijn gesodē iaecht af duer den camerganck die choleserijcke geele vochticheden ende die taeye slijmachtighe fluymen en es daer duer goet den ghenen die dz Sciatica hebbē, als zy ghepurgeert met desen worden tot dz die camerganck bloedachtich wordt.

Tot die verstopthent van der leuere, geelsucht, ende verherthent van der milten es oock die cleyn Sanctorie seer goet ghebruyckt.

Cleyn Sanctorie gesoden ende ghedroncken doodet die wormen en iaecht die selue met den camerganck af. Ende es seer goet ghebruyckt tot cramp, spanninghe, en alle ghebreken der zenuwen.

Sap van desen cruyde inghenomen oft van onder met ee pessus ghesedt verweckt die natuerlijke cranchent der vrouwen, ende iaecht die doode vruchten af.

Selue sap met huenich vermenght verclaert het ghesichte, ende neemt alle duysterheit af, daer in ghedruypt, ende dient seer wel in alle collyrien daer toe dienende.

Cleyn Sanctorie groen gestooten heylt ende gheneest die versche wonden, en doet die oude quade wederspanninghe sweeringhen sluyten daer op gheleyt.

Dit selue cruyt ghedroocht ende ghepoedert es goet gemenght met die saluen, plaesters, poederen, oft dierghelijcke andere medecynen die in die fistulen ende diepe gaten vleesch doen groeyen, ende die de herdicheden vermoruen.

Van Xhabarbare. Cap. v.

Tgheslacht.

Rha es veelderleye niet van wesen oft van fatsoene, maer naer gheleghentheit van den plaetsen daert voortcoemt ende ghevonden wordt. Deene wast in Ponto ende wordt ghenaeemt Rhaponticum, Tweede in Barbarien ende dat es die ghemeyne Xhabarbare, Ederde in Indien ende es dat Kauedseni, &c.

Tfatsoen.

Rha heeft groote breede bladeren ghelijck die bladeren van wit Bollecruyt oft vā grooten Clissen, rontsomme ghelijck een saghe ghekerft, die van bouen gruen ende esfen zijn ende van onder wit ende wollachtich. Tusschen die welke eenen ronden rechten steel wast ontrent eenen cubitus dat es onderhaluen voet hooch, daer op eenē schoonen liefelijcken bol voortscoemt mz veel seelferen bedeckt, die als hy opē gaet ee schoone purpure bloeme voortbringht, en daer naer saet dē sade van groote Sanctorie niet onghelijck maer wat langher. Die wortel es dick lanck ende voofsachtich.

Plaets

¶ Plaetse.

Xha wast in die landē bouen Bosphorus en Pontus gheleghē by dat reuier Xha, Ende in Barbarien ende Indien als Mesue schrijft. Hier te lande hebben wy tselue gheuonden in den hof van Meester Jaspar van der Heyden tot Louen, die dit cruyt met neersticheyt ghesayet ende bewaert heeft.

¶ Tijt.

In Braeckmaent coemt die bloeme voort.

¶ Naem.

Dit cruyt ende sonderlinghe die wortel wordt gheheetē in Griecx ῥῆμα ῥῆμα. In Ara-
beusch Rheu ende Raued oft Rauet, van Plinius in Latijn Rhecoma ende Rhacoma.

1 Dat in die landen bouen Bosphorus wast heet in Griecx ῥῆμα ποντικόν ende in Latijn
Rha Ponticum oft Rheum Ponticum, vā Mesue Raued Turcium, dz es Xha vā Torchien.

2 Dat tweede in Barbarien wassende heet Rha Barbarum, ende van Mesue en in die
Apoteken Rheubarbarum. *in fraubold rubarbe.*

3 Ederde gheslacht van Indien, wordt ghenaeemt Rha oft Rheum Indicum, en van dē
Arabeuschen meesters Rauetsceni oft Rauedsceni.

¶ Natuere.

Xha es werm in den iersten graedt ende drooghe tot in den tweeden ende tsamen-
treckende van natueren.

¶ Cracht en werckinghe.

Die wortel van dat Xha Ponticum es goet als Dioscorides schrijft tseghen die op-
blasinghen, walginghen ende weeckicheyt van der maghen ende alle pijnē der seluer.
Ende dient seer wel den ghenen die eenich ledt vercrumpen oft ghespannē hebbē, ghes-
brekelyck van leuer oft vā milte zijn, die pijnē ende weedom in den buick, nieren ende
blase hebben. Item tot die ghebreken van der borsten, van der moedere tsegē die pijnē
in die hope diemen Sciatica heet, tot dat bloetspouwen, versuchten, hickē, roode melis-
zoen, buick loop, ende tseghen die cortsen ende alle beten ende steken van den femijnis-
ghen ghedierten.

Ende tot den seluen ghebreken salmen dat Xhaponticum innemen een half loot B-
swaer, met huenich water oft meede als men die cortsen heeft, met syrope van azijn tse-
ghen die ghebreken van der milten, met huenich wijn als men op die borste ghebreke-
lyck es, ende sonder eenighe vochticheyt al drooghe als die maghe weeck ende slap es.

Die wortel van Xha Ponticu met edick vermēght geneest die quade leelijke witte E-
scorftheit en verdriift die dootveruwighe bleecke plecken ende litteekenē des lichaē-
daer op ghestreken.

Xhabarbare ende Rauedsceni als Mesue schrijft ontrent een half loot inghenomen D-
iagen af duer den camerganck die geele cholerijcke vochticheden, ende zijn daer duer
goet tot alle heete cortsen, verhittinghe ende verstoptheit van der leuere, ende tseghen
die geelsucht, ende sonderlinghe alst met weye van melck, inghenomen wordt oft met
eenighe vercoelende wateren ende dranken.

Xhabarbare es oock van zijn eyghen natuere goet tot alle bloetganck vā onder oft E-
bouen, ende dient seer wel den ghenen die van binnen ghequetst oft geborsten zijn, die
ghevallen verreckt oft gheslaghen zijn, ende die eenich ledt vercrumpen oft zenuē ghes-
pannen hebben.

Item Xhabarbare stelpt ende gheneest dat root melizoē ende alle buick loop alst F-
ment op twier droocht ende mē sap van Wechbree bladeren oft met grouen roodē wijn
inneempt.

¶ Werkielinghe.

Dat beste Xha als Mesue schrijft es tghene dat in Indien wast ende Rauedsceni
ghenaempt, ende daer naer die Xhabarbare van Barbarien, die slechtste es dat Xha
ponticum.

¶ Tgheslacht.

Cyclaminus es tweederleye als Dioscorides scrijft, deene es neer cruyt m^z een ronde wortel dat Eyghentlijck Cyclaminus ende van ons Verckens broot ghenaeemt wordt. Dander wast hooghe ende wint hem seluen om die boomen, ende en heeft gheen sonderlinghe wortele ende dit wordt Cyclaminus altera gheheeten.

¶ Tfatsoen.

Cyclaminus vulgaris. Verckens broot.

- 1 Verckens broot heeft rondachtighe swere gruene bladeren op der aerden wighesprent ligghende, den bladeren van Beyl n^z seer onghelijck, aen die onderste zyde ter aerde waert roodachtich ende aen dopperste zyde met witten pleckkens besprenght. ~~Tusschen die bladeren comen~~ die bloemen, op corte steelkens voort, van veruwen lijfoeruwich oft purpur root. Die wortel es van buyten bruyn vā binne witachtich, rōt breeet schier gelijk eē cleyne rape, m^z veel aenhanghende cleyne saselingē.

Van desen gheslachte wordt noch een ander ghevonden dat ronde bladeren heeft den bladeren van Haselwortel seer aensienlijck, ende schoone bruyn peersche bloemkens den Violetten van faisoene en veruwen seer gheslijck, ende dit heeft rōde bruynroode wortelen ghelijck eenen Sofferaen bol groot.

- 2 Dat ander ende tweede gheslacht van Cyclaminus heeft ghelknoopte langhe stelen rontsomme die boomen ende haghen huer seluen windende, daer aen wassen bladeren die minder zijn dan die bladeren van Beyl.

Die bloemen zijn wit. Die wortel es teer ende cleyne nergherincx toe dienstelijck.

¶ Plaetse.

Verckens broot wast gheerne in somberachtighe plaetsen onder boomen hagen ende hegghen, ende in sommighe bosschen, ende en wordt niet al om ghevonden.

¶ Tijt.

Verckens broot verliest in Doghstmaent zijn bladeren en dan spruyten die bloemkens wt der aerden ende dueren tot in dat eynde van Herfstmaent.

¶ Naem.

- 1 Dierste gheslacht heet in Griecx κυκλάμιον & ἰχθυόβροτον. In Latijn Cyclaminus Rapum terræ, Tuber terræ, ende Umbilicus terræ, van Apuleius oock Orbicularis, Palalia, Malum terræ, Rapum porcinum, ende Panis porcinus. In die Apotekē Cyclamen ende Arthanita. In Hoochduitsch Erdt apffel, Seumbrot, Schweinbrot, ende Erdtwurtz, dat es hier te lande Erdtappel, Sueghenbroot ende Verckens broot. In Franchois Pain de porreau.

- 2 Dat tweede gheslacht wordt gheheeten in Griecx κυκλάμιον & ἑτερον. In Latijn Cyclaminus altera, van sommighen κίτριον κίτριον ἀνθεμόν καὶ κίτριον φύλλον, ende daer voor houden wy die Lijnen, daer af hier naer bescreuen sal zijn, in dat xlvij. Capittel.

¶ Natuere.

Verckens broot es werm ende drooghe tot in den derden graedt.

¶ Cracht en Werckinghe.

Die wortel van Verckens broot ghedroocht ghepoedert ende twee oft drie viereendeel loots swaer met huenich water oft Meede inghenomen, iaecht af duer dē camer ganck

Van Verckens broot. Cap. vij. cclxxxij.

ganck die taye slijmachtighe sluymen, ende die waterachtighe vochticheden.

Dese selue wortel met wijn inghenomen es goet tsegghen alderhande dootelijk Bfenijn ende tsegghen die beten ende steken van den slanghen van buyten op die ghesquetste plaetse ghelent.

Die wortel van Verckens broot met wijn oft huenich water ghedroncken, geneest E die geelsucht, opent die verstopthent van der leuer, ende doet die geel veruue des lichaems vergaen, als men, naer dat men dese wortele in deser manieren ingenomē heeft, hem wel laet decken ende wel sweet.

Dese wortel verweckt oock die natuerlijcke cranchent der vrouwen ende iaecht af D die doode vruchten, ghedroncken oft van onder met een pessus ghesedt.

Als men tsap van deser wortel op den nauel strijckt oft onder op den buick, zoo E maeckt saechten camerganck. E seue doet het oock met wolle van onder in tsondament ghesedt.

Dit selue sap met edick vermenght doet den eersderm die wt ghegaen es, wederom F in zijn plaetse keeren als hy daer mede bestreken wordt.

Esap van deser wortel met huenich vermenght maeckt seerp ende claer ghesichte G ende neemt alle scellen, ende duysterhent af, daer in ghedruppt.

Dit selue sap in die nuese ghedaen ende op ghehaelt supuert die herffenen, ende H doet die taye coude sluymen duer die nuese rijsen.

Die wortel van Verckens broot maeckt oock die huyt des lichaems schoon, geneest I die quade scorfthent ende dat wtvalen des hays van den hoofde, neemt wech die littekenen van die maseren ende poexkens, ende alle mismaechthent des aensichts.

Die milte die hert ende verstoppt es, wordt cleyen ende coemt tot huer seluen als men K die wortel van Verckens broot daer van buyten op leyt, oft tsap daer af met olien oft saluen ghemenght daer toe dienende.

Dese wortel gheneest oock die wondē ende quetsueren met huenich ende azijn ver L menght ende daer op ghestreken als Dioscorides seht.

Dwater daer dese wortel in ghesoden es es goet om die leden mede te stouen die wt M huer ledt zijn, oft daer fledercijn in es, ende tot die cackhielen, ende gheneest die scorfthent des hoofts.

Olie die in dese wortel ghesoden es doet die quade oude sweeringhe toe sluyten, en N de van der seluer met luttel was wordt een salsken ghemaect dat seer goet tot die cackhielen es, ende tot die voeten daer die winter in es.

Dese wortel den vrouwen die in arbeide zijn aenghehanghen, doen huer terstont O baren ende van huer vrucht verlossen.

¶ Hindernisse.

Dese wortel es in alle manieren hoe dat zy ghebruyckt wordt den bevruchten vrouwen scadelijk, ende daer om selen zy huer van deser wortel wachten, ende niet alleen die selue van binnen niet innemē, maer oock geensins van buytē gebruyckē, noch ouer huer draghen, noch in huer hoven planten, want al waert dat zy maer op dese wortel en treden zoo selen zy daer by beschadicht ende behindert wordē als Dioscorides seht.

Van Gentiaen. Cap. viij.

¶ Tfatloen.

Ze ierste bladerē van Gentiaen zijn groot ende breed ende ligghen op der aerden wtghespraeyt, den bladeren van grooten Wechbreen schier ghe lijk, ende tusschen desen coemt die steel die ront, effen, hol, knoopachtich vinghers dick ende somtijts eens mans lengde hooch es, met minderen ende som rōtsomme ghekerfde bladerkēs becleet. Die bloemē zijn geel. E saet es breed ende plat ghelijck tsaet van Angelica maer veel minder, den sade van Bilieren niet onghelijck. Die wortel es lanck, ront, buyten eerdveruwich, van binnen geel seer bitter van smaecke.

Vouen die voorghescreuen Gentiaen zoo vindt mē noch twee andere geslachtē en

de soorten van cruyden, die oock nu ter tijt voor Gentianen ghehouden worden.

Gentiana.

Gentiaen.

2 Dat eene es der Gentiaen in alle manieren ghelijck, maer mindere ende draecht blauw bloemen, ende es van smaecte veel bitterder ende daer om oock als Hieronymus Tragus seyt van werkinge veel crachtigher.

3 Dat ander heeft ronde dunne stelen, met grunen effenen langhen smallen bladeren becleet altijt twee tseghe den ander ghesedt, op dopperste van welken stel licht blauwe scellekens wassen wat cleynder dan die bloemen van Cuckenscelle. Die wortel es geel lanck ende bitter.

¶ Plaetse.

Gentiaen wast op hooghe gheberchten ende in sommighe dalen onder dat Baren cruyt, ende wordt tot veel plaetsen van Duytschlant ende in Bourgoingien veel gheuonden.

¶ Tijt.

Gentiaen bloeyet in Braeckmaent, ende in Honmaet oft Voghstmaent wordt huer saet rijp.

¶ Naem.

Gentiaen wordt gheheeten in Griecx γεντιανη in Latijn ende In die Apoteken Gentiana, van Apuleus Aloë Gallica γάρκη Narce χυρόνιον, Chironion, Basilica, Cyminalis. In Hoochduytsch Entzian, Bitterwurtz. Hier te lande Gentiaen. In Franchois Gentiane.

¶ Dorlaecke lings naems.

Gentius Coninck van Illyrien heeft dit cruyt ierst ghevonden en tot den gekruyck der medecynen ghebrocht, ende daer om worddet naer synen naem Gentiana ghenaemt.

¶ Natuere.

Die wortel van Gentiane es werm ende drooch tot in den derden graede.

¶ Tracht en Werkinghe.

Die wortel van Gentiaen gepoedert en half loot swaer in wijn luttel pepers en Wijn A ruyte gedroncken, es seer goet den ghenen die van eenige fenijnnighe rasende oft verwoede gedierte gebete oft gestekē zijn, ende den ghenen die eenich fenijn ingenomen hebben.

Die selue wortel met water ghedroncken es seer goet den leuersuchtighen ende die cranck ende weck van maghe zijn, ende zy doet die spijs verteeren en in bliuen, ende es seer goet tot den couden ghebreken der inwendigher leden ghebruyckt.

Esap van den wortelen gheneest die pijn ende weedom in die zyde ende es seer goet den ghenen die ghevallen gheslaghen van binnen gheborsten oft ghequetst zijn, wat het doet dat gheronnen bloet scyden, ende gheneest die plaetsen die ghequetst zijn.

Die wortel van Gentiaen heylt oock diepe voorts eetende wonden, ende sonderlin die ghe dat sap daer in ghedaen.

Dit selue sap versuet oock die pijn ende hitte der ooghen met een doecyk daer op gheleyt, ende sunuert alderhande mismaechtheit ende plecken van der huyt des mens schens lichaems als mense daer mede bestrijckt.

Die wortel van Gentiaen van onder ghelijck een pessus gesedt verweckt die natue lijcke cranckheit der vrouwen ende treckt die doode vruchten af.

Esap

Van Madelgheer. Cap. viij. cclxxviij.

Madelgheer.

Ⓒ Ⓔfatsoen.

Alisma.

Saponaria. Seepcruyt.

Madergheer heeft ronde ende gheknoopte stelen, daer aen wassen langhe smalle dicke bladeren, altijt twee tsegghen een staende, en ter eerdewaerts een luttel omgebuyght, tusschen den welken aen dopperste van den stelen voortcomen ses oft seuen blauwe bloemkens ghelijck holer scellekens gheformeert, wt gruene huysskens sluypende. Die wortel es lanck wit in d'middel cruytswijs duersteken.

2 Voor een gheslacht van Madelgeer wordt voer gehouden dat cruyt dz van sommighen Seepcruyt ghenaemt es. Ende dit cruyt heeft ronde gheknoopte stelen, onderhaluen voet oft twee lanck, daer aen wt elck ledt wassen altijt twee tsegghen een, breedachtighe bladeren, den bladeren van Wechbree schier ghelijck. Die ghemeenlijck ende meest altijt ter eerdewaerts ende neerwaerts om ghebuyght hanghen. Die bloemen wassen aen dopperste van den stelen, in ronde cransen, ende zijn van veruuen root oft bleek lijfveruwich ende schier wit. Die wortelen zijn lanck ende hebben veel aenhanghende saselinghen, ende loopen dweers in der eerden ende worpen tot veel plaetsen nieuw scueten ende stelen wt.

Ⓒ Plaetse.

Dese cruyden worden in Duytschlant op rouwe onghelboude plaetsen ghelvonden. Ende oock somtijts in waterachtighe plaetsen.

Ⓒ Tijt.

Dese cruyden bloeyen in Honymaent ende in Doghstmaent.

Ⓒ Naem.

1 Dat ierste cruyt heet in Hoochduytsch Madelgeer ende Speerenstich. Hier te lant
AA iij de Mas

ccxxviii. Van Madelgheer. Cap. viij.

de Madelgheer, ende wordt van sommigē in Latijn gheheeten *Cruciata*, dat es *Creutz* wurtz *Cruxwortel*, van anderen *Chiliodynamis*, die derde maken daer af dat *φύττον* *Phyteuma Dioscoridis*. Eenighe oec *Crateogonon*. Sommige *Struthion*. *Conradus Gesnerus* meynt dattet een wildt gheslacht es van *Gentiane*, en dyens meyninge dunckt ons der waerhent meest ghelijck.

- 2 Dat ander schijnt te syne tghene dat van *Dioscorides* in Griecx ghenaemt wordt *Αλισμα ή Σαμασώνιον*. In Latijn *Alisma* & *Damasonium*. Van sommighen cruyt liefhebbers worddet ghenaemt *Saponaria* ende in Duytsch *Seepcruyt*, ende voor eē *Struthion* ghehouden, daert gheen ghelijckenisse mede en heeft. Ende van som andere worddet *Herba tunica* gheheeten.

¶ Natuere.

Die bitteren smaeck van desen cruyden tughyt dat sy werm ende drooch zijn, ende der *Gentiaen* van natueren niet seer onghelijck.

¶ Cracht en Werckinghe.

- 1 Die bladeren oft wortelen van *Madelgheer* ghesoden ende gedronckē suuerē die *X* borst, ende doen die taye fluymen die daer op vergaert ligghen lossen en ruymen, ende zijn goet ghebruyckt den ghenen die met eenighe vallende sieckte besmet zijn.

Dit selue cruyt es oock seer goet tseghen alle fenijn vergiftheyt, quade lochten en de pestilentielle siekten, in der manieren als voor oft gepoedert ende also ingenomen.

Madelgheer suuert ende gheneest die wonden ende die quade sweeringhē als men *E* se wascht met den wijn daer zy in ghesoden zijn, oft het poeder daer in stroyet.

Die swijnherders in Duytschlant gheuen dit cruyt ghekapt den verckenē teten, *D* ende bewaeren die selue daer mede, van twier ende alle dierghelijcke ghebreken, die in tijde van sterften onder die verckenē comen.

Van Alantwortel.

¶ Tfatsoen.

Alantwortel heeft groote breede saechte bladeren, den bladeren vā wit *Wollecruyt* niet seer onghelijck, maer meerder, ende tusschen dyen wast eenen dicken ghehant den langhen steel, diewils meer dan eens lācx mans lenghde hooch, met gelijken maer wat minderen bladeren becleet, daer op aen dopperste wassen schoone groote geele ghesternde bloemen, van fatsoene den bloemen van *Boekelaer* ghelijckende, maer veel meerder, ende schier een palme van eender hant groot, ende als zy vergaen zoo veranderen zy in witte wolachtighe hantkens, daert saet aenhanght ende mede van winde ghedreuen wech vlieght, ghelijck tsaet van distelē. Die wortel es groot dick met aenwassende andere cleyne wortelkens met een dicke scorste bedeckt, van buntē brunn ende eerdverwich, van binnen meest witachtich, ende noch versch wesende niet seer sterck van ruecke oft smaecke, maer als zy drooghe es heel sterck en aromatisch een vette olieachtighe vettichent in hebbende.

Dat ander *Heleniū* daer *Dioscorides* noch af schrijft en es niet bekent, en dit heeft teere tacykens lancx die aerde cruppēde mē cleyne bla

Cap. viiij.

Helenium. Alantwortel.

aneapane

Van Alantwortel. Cap. viiij. cclviii.

bladerkens ghelijck Linsen becleet. Die wortel es witachtich vinghers dick, boue breed ende onder smal.

¶ Plaetse.

Alantwortel wast gheerne in dalen van den hoogen landen ontrent die beempden ende nere vochtighe plaetsen, zy wordt oock somtijts op drooge hooghe lomberachtige plaetsen, ende in die bosschen gevonden. Sy es in Brabant ende Vlaenderen seer ghemeen en al om wel bekend.

¶ Tijt.

Alantwortel bloeyet in Braeckmaent, ende in Hoyaent, ende in Doghstmaet es huer saet rijp. In deynde van Herfstmaent als stelen ende bladeren vergaen zijn eest den besten tijt om die wortelen te vergarene.

¶ Naem.

Dit cruyt heet in Griecx *ἐλένιον*. In Latijn *Inula*, ende als *Apuleius* schrijft *Inula campana*, ende van sommighen *Panaces Chironion*, oft *Panaces Centaurion*. In die Apotekē *Enula campana*. In Hocheduytsch *Alantwurtz*. Hier te lande *Alantwortel* ende *Galatz wortele*. In Franchois *Enulle campane*.

¶ Natuere.

Alantwortel noch versch ende groen wesende, heeft een ouervloedighe vochtichz by huer die ierst wt ghedroocht moet worden eer zy nut oft bequaem es. Ende als zy ghezdroocht es zoo es zy werm tot in den derden graedt ende drooch tot in den tweeden.

¶ Cracht en Werckinghe.

Alantwortel ghesoden ende gedroncken lost die vrime en verweckt die natuerlijke *cranchheit* der vrouwen, ende es goet den ghenen die van binnen gheborsten oft ghesquetst zijn, ende die eenich ledt vercrumpen oft ghespannen hebben.

Die selue wortel met huenich vermenght ende gheleckt suyuert die borst, doet die *laeye* fluymen rijpen en rijzen, ende es seer goet tot de hoesst ende corticheyt vā adem.

Alantwortel ghepoedert es goet ghedroncken tsegen die beten ende steken van den *senijnighen* ghedierten, ende tseghen die winden en opblasingen binnen tselichaems.

Alantwortel gheconfijt es der maghen goet en bequaem ende doet die spijsse verteeren.

Die bladeren met wijn ghesoden versueten die pijn ende weedom in die hope die *men Sciatica* heet, daer op gheleyt.

Van Meum. Cap. xv.

¶ Tfatsoen.

Meum wordt onder die wortelen van *Dioscorides* bescreuen ende daer om hebben wy fatsoen van den seluen voor alsoo veel, als ons die ouders gelaeten hebben hier tegenwoordich doe willen beschrijven, al eest dattet hier te lande niet bekend en es, en dat om datmē merken soude dat die cruyde die *Apotekers* hedendaechs ende som andere daer voor in die medecijnen ghebruycken gheen oprecht Meum en sijn, dwelckmen niet en soude connen ghedoen ten waere dat men twesen ende tfatsoen van dat oprechte Meum, bescreuen vonde.

Meum es als *Dioscorides* schrijft van stelen en bladeren der *Dille* ghelijck maer dicker ende twee cubitus dat es drye voeten hooch. Die wortelen sijn lanck dun wel rieckende die tonghe verwormende, herwaerts derwaerts recht ende crom wassende.

¶ Plaetse.

Meum wast in *Macedonien* ende ouervloedich in *Spaengien*.

¶ Naem.

Dit cruyt heet in Griecx *μῆιον*. In Latijn *Meum*. In die Apoteken *Meu*, die de naem alleene behouwen hebben, want dat recht Meum es noch onbekent, maer die *Apotekers* ghebruycken daer voor een gheslacht van wilde *Eppe* dat in twijfste deel van ons sen cruydeboek *Cap. xlvj.* bescreuen es, dat met die beschrijvinghe van Meum gheen ghelijckenisse en heeft, ende daer om oock gheen Meum en es.

¶ Natuere.

Die

Die wortel vā Meū es werm tot in dē derden graedt, en drooch tot in den tweeden.

¶ Cracht en Werckinghe.

Die wortel van Meum in water ghesoden, oft rouw met water ghestootē ende ghe-
droncken opent sterckelijck die verstopthent van den nieren en van der blasen, doe wa-
ter lossen, ende zijn goet tsegghen die droppelpisse, ende doen sceyden alle winden en op-
blasingen van der maghen.

Die selue wortelen met huenich vermenght zijn goet tsegghē die pijnē ende weedom
des buycx, ghebrekē ende sieckte vā der moedere, flederijn en pijnē van den leden, ende
tsegghen alle catarren ende fluymen op die borste rijssende inghenomen oft gheleckt.

Asmen dese wortel in water siet zoo verweckt zy die natuerlijke cranchheit der
vrouwen, als zy daer ouer sitten.

Dese wortel van Meum op der kinderen buycx ghestreken doet die selue pissen en
de water maken.

¶ Hindernisse.

Die wortel van Meum te veel gebruyckt maect swaerichent ende pijnē in thoofte.

Van Pioenen. Cap. xvj.

¶ Tgheslacht.

Pioenen zijn tweederleye als Dioscorides ende die ouders schrijuen manneken
ende wijfken.

¶ Tfatsoen.

Paeonia foemina. Pioene wijfken.

Pioene mannekē heeft dicke roo-
de stelen, ontrent onderhaluen
voet hooch, daer aē wassē groote
breede bladeren, van vele breede
bladeren tsamen vergaert, den
bladeren van den Noteboomē van fatsoene
ende van grootte niet seer onghelijck. Op
dopperste van den stelen, wassen groote roo-
de en seer schoone bloemē, den roode roosen
schter ghelijck, in dmiddeel oock geele han-
achtighe veeselinghen draghende. Als die
bloemen geresen zijn, zo volgen daer groote
hauwen, drie oft vier by een, die als zy rijp
zijn open gaen, ende dan vindtmen daer in,
sommighe schoone roode corenkens, en daer
by schoon swert effen glat ende blinckende
saet, met wit merch ghevult. Die wortelen
zijn wit, lanch, dun ende welrieckende.

Pioene wijfken heeft ooc dicke stelen, die
als zy ierst wtcomen, oock roodachtich zijn.
Die bladeren zijn ooc groot ende breet, maer
in meer deelen ghesneden, schier ghespleten
ghelijck die bladeren van Angelica Lauetse
oft van groote Eype. Die bloemen zijn ooc
groot ende root, maer minder ende blecker
dan die bloemen van dat manneken. Die
hauwen ende dat saet zijn dē sade ende hau-
wen van dat manneken ghelijck. Aen die
wortelen hanghen veele dicke knoopen ghelijck eekelen.

Dock zoo esser noch een derde gheslacht van Pioenen, dwelck den tweede gheslachs-
te van fatsoene ghelijck es, maer van bladeren ende bloemen veel mindere, en corter
van stelen. Dwelck sommighe Pioene maegdeken nuemen, hoe wel nochtans dz het
oock

Van Pioenen. Cap. xvij.

celv xvij.

oock roode bloemen, ende saet leuert ghelijck die andere.

¶ Plaetse.

Hier te lande wordden die gheslachten van Pioenen in die hoven gheplant.

¶ Tijt.

Pioenen bloeyen in tbeginfel van den Meye, ende in Braeckmaent zoo leueren zy huer saet.

¶ Naem.

Pioene wordt gheheeten in Griecx παονία ende in Latijn Paeonia. Van sommighen πωτόροβος γλυκύς Dulcisida, ende Idæus dactilus, van Apuleius Aglaophotis σελένιον, συχομήνιον, θεοδόνιον, σεληνόγονον en Herba calta. In die Apotekē Pionia. In Hocheduytsch Peonienblum, Peonien Roosen, Gichwurtz Kunigzblum, Pfingstrosen. In Neersduytsch Pioenen ende Pioenbloemen, tot sommigē plaetsen van Vlaenderē Maestsbloemen. In Franchois Pivoine.

¶ Dorlaecke sijn naems.

Pioenen hebben hueren naem naer den ouden Pacon die hier voortijts in die oude tijden die medecyne ghehandelt heeft ende dit cruyt in kennisse ghebrocht.

¶ Natuere.

Die wortelen van Pioenen zijn drooch tot in den tweeden graedt ende werm in den iersten, ende subtiel van substantien.

¶ Tracht en Werckinghe.

Die wortel van Pioenen ghedroocht ende ontrent een boone groot met meede ghesdroncken verweckt die natuerlijke cranckhē van dē vrouwen, zy doet die moeder uel suuerē als zy van kinde verleeget zijn, ende versuet die pijn ende weedom des buycr.

Die selue wortel opent die verstopthēy van der leuere ende van den nieren, ende in rooden dicken wijn ghesoden stelpy zy den loop des buycr.

Die wortel vā Pioene mannekē aē den hals gehangē, geneest die vallende sieckte, als Galenus ende meer andere beuonden hebben, sonderlinghe aen ionghe kinderen.

Ehien oft twelf van den rooden corenkens met brunnrooden harden wijn ingenomen stelpen die natuerlijke cranckhēy van den vrouwen.

Bijschien oft seshien swerte saden met wijn oft meede ghedroncken, zijn goet tseghen dat opelommen ende pijn van der moeder, ende zijn seer goet ghebruyckt den geznen die van die mare ende swaeren droomen ghequelt zijn.

Van Valeriane. Cap. xvij.

¶ Tgheslacht.

Valeriane es tweederleye van gheslacht, Tam ende Wildt. Die wilde es oock tweederhande groot ende cleyne, ende bouen dese vindtmen oock noch een vreemt geslacht datmen Valeriane van Grieken nu ter tijt heet.

¶ Tfatsoen.

1 Die tamme Valeriane heeft ierst witgruene breede bladeren, ende tusschen dyen toemt eenen ronden hollen effenen gheknoopten steel voort, daer aen wassen wighespreyde gheclouen bladeren den bladeren van den wortelen diemen hier te lande Pastinaken ende in Duytschlant Mooren heet volnaer ghelijck, op dopperste van den stelen wassen croonen met schoone bloemen die ierst lichtpeersch oft lijfveruwich zijn ende naermaels wit. Die wortel es vinghers dick m; aenhanghende veeselinghen ende cleyne wortelkens.

2 Die groote wilde Valeriane es der tamme volnaer gelijk huer stielē zijn oecron effen hol ende met leden verdeylt. Die bladerē zijn ghelijck vlnegelen wtgespreyt van vele tseghen een staende bladeren vergaert, den bladerē van die tamme Valeriane die aen dopperste van den stelen wassen ghelijckende maer meerder en meer gheclouen. Die bloemen wassen ende zijn ghelijck aen die tamme licht peersachtich van coluere. Die wortel es teer herwaerts ende derwaerts cruypende, ende alle jaren tot nieuwe plaetsen nieuwe stelen ende scueten voortbringhende.

Valeriana hortensis. Eene Valeriane, Valeriana sylvestris minor. Groote wilde Valeriana.

Phu paruum. Valeriana sylvestris minor.
Eene wilde Valeriane.

Phu Græcum. Valeriana peregrina.
Valeriane van
Grieken.

Van Valeriane. Cap. xvij. cclxxv.

3 Die cleyne wilde Valeriane es der groote oprechte Valeriane seer ghelijck, maer in alder manieren veel minder. Die ierste ende onderste bladerkens, zijn ghelijck cleyne Wechbree bladerkens, die ander die aen die stelen wassen zijn seer ghesneden de bladeren van die wilde Valeriane, oft den bladeren die aen die stelen van die tamme Valeriane wassen seer aensienlijck. Die stelen zijn ront gheknoopt ontrent een spanne hooch. Die bloemen zijn van fetsone ende wesen den anderen voorghescreuen ghelijck. Die wortelen zijn dun lanx der aerden cruypende.

4 Dat ander vrent gheslacht van Grieken gheheeten, heeft twee oft drie oft meer rechte hole stelen, daer aen wassen wtghespreyde bladeren schier ghelijck aen die wilde Valeriane maer langher smaelder, ende meer gesneden, den bladeren van wilde Vitsen aensienlijck maer meerder. Die bloemen wassen aen dopperste van den stelen veel by een ghehoopt van coluere persachtich licht blauw, in vijf bladerkens ghesneden in dmiddel draghende cleyne corte witte steelkens daer cleyne geele punkkens op hangē. Es aet es cleyne ende wast in ronde huysskens. Die wortel zijn vele veeselinghen.

¶ Plaetse.

Die tamme Valeriane ende die vrende, worden in die hoven ghesaeyt ende ghesplant. Die andere twee wassen hier te lande in vochtighe plaetsen ende in natte neere beempden.

¶ Tijt.

Die ierste drie manieren van Valeriane bloeyen vā in Meye tot in Doghstmaet. Die vrende van Grieken bloeyet meest in Braeckmaent ende in Hoymaent.

¶ Naem.

1 Dat ierste gheslacht van desen cruyden heet in Griecx *Φού Phu*. In Latijn *Valeriana* en *Nardus sylvestris* oft *Nardus rustica*. In die Apoteken *Valeriana domestica* oft *Valeriana hortensis*, van sommighen nu ter tijt *Marinella Genucularis*, en *Herba benedicta*. In Hoochduytisch *Grosz Baldrian*. Hier te lande tamme oft groote Valeriane, tot sommighe plaetsen *Sint Joris cruyt* oft *Speercruyt* om dat die ierste bladeren ghelijck eē yser van een speere seer naer ghesatsoeneert zijn. In Franchois *Valeriane*.

2 Dat ander gheslacht wordt gheheeten *Valeriana sylvestris*, *Phu sylvestre* ende *Valeriana sylvestris maior*. In Hoochduytisch *Wild Baldrian*, *Katzenwurtzel*, *Augenwurtz*, *Wendwurtz* ende den *marck*. Hier te lande *Wilde Valeriane*. In Franchois *Valeriane sauvage*.

3 Ederde geslacht es ooc een wilde Valeriane, en daer om worddet *Valeriana sylvestris minor* genaemt dat es cleyne wilde Valeriane ende ooc *Phu paruu* ende *Valeriana minor*.

4 Eviende wordt nu ter tijt onder die cruyt liefhebbers gheheeten *Phu Gracum* en *Valeriana Græca*, dat es Valeriane vā Griekē, ende mach wel *Valeriana peregrina* oft *Pseudo phu* ghenaemt zijn, want ten es gheen Valeriane maer en ander vrent cruyt dat wy niet gheen cruyt van *Dioscorides* en weten te ghelijcken. Een waere dat het waere die oprechte *Auricula muris* daert van sommighen voor ghehouden wordt.

¶ Natuere.

Die wortel van Valeriane es werm ende drooch tot in den tweeden graedt.

¶ Cracht en Werckinghe.

Die wortel van die tamme Valeriane ghesoden en ghedroncken lost die vrine, verweckt die natuerlijke cranchheit der vrouwe, ende es goet tot die pijn van der zyden ende van der borste. Es eluc doet zy oock ghepoedert ende met wijn inghenomen.

Dese wortel wordt oock in die medecynē en cōpositien vermenght diemen tseghen *senijn* ende *pestilentien* ingheeft ende ghebruyckt als *Teriakel*, *Methridact* &c.

2 Die bladeren en wortelen van die wilde Valeriane in water ghesoden gheneest die *Cuytten* ende *sweeringhen* des monts ende die *rouwicheyt* ende *verhittingen* van der keelen, als men daer mede den mont spoelt oft gorgelt.

Dese Valeriane es seer goet ghebruyckt in die dranken diemē ingheeft als *hemāt* van binnen ghequetst oft gheborsten es.

3.4 Die andere twee Valerianen en hebben in die medecynen gheen ghebruyck. E

¶ Tfatsoen.

Rhodia radix.

Roosewortel.

Roosewortel heeft drye oft vier stelen van die wortel spruytende, daer aen wassen vette bladeren, den bladeren van Bondecruyt aensienlijck, maer smalder ende bouen ghekerft. Die wortel es dick met veel aenhanghende veeselinghen ende als zy gebroken oft ghewreuen wordt zo rieckt zy gesijck een Roose, daer naer zy Roosewortel ghenaempt es.

¶ Plaetse.

Roosewortel wast in Macedonië ende in Hungarien. Hier te lande wordt zy in der cruytliefhebbers hoven gheplant.

¶ Tijt.

Roosewortel bloeyet in Meye, maer selden brenghet zy bloemen voort.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt gheheeten in Griex ροδια ρίζα. In Latijn Radix Rhodia, en Radix rosata. In Hocheduytsch Rosenwurtz. In Neerduytsch Roosewortel.

¶ Natuere.

Roosewortel en sonderlinghe die in Macedonien wast es werm tot in den tweeden graedt ende subtiel van substantien.

¶ Cracht en Werckinghe.

A Roosewortel met olie van Roosen ghemenght versuet die pijn ende weedom van den hoofde, op voorhoofd ende in den slaep van den hoofde gheleyt.

Van Bertram. Cap. xix.

¶ Tfatsoen.

Bertram heeft seer gheclouē bladeren den bladeren van Venckel aensienlijck. Die bloemen zijn in dmidel geel rontsomme met cleyne witte van onder peersachtighe bladerkens beset, den bloemen vā den Camillen oft van den grooten Madelieuen gelijckede. Die wortel es lāck recht somtijts vinghers dick heet en brādende op die tōge.

¶ Plaetse.

Dit cruyt en wast hier te lande niet van selfs, maer wordt in der cruytliefhebbers hoven gheplant.

¶ Tijt.

Bertram bloeyet van in den Meye tot in deynde van den zoomer, ende te wyle wordt zijn saet rijp.

¶ Naem.

Dit

Pyrethrum.

Bertram.

Van wilden Bertram. Cap. xv. ccxcj.

Dit cruyt wordt gheheeten in Griecx *πύρεθρον*. In Latijn *Saliuaria*. In die Apoteken *Pyrethrum*, van sommighen oock in Griecx *πύρινον*, *πύρεσος* & *πύρεθρος*. In Hocheduytsch *Bertram*. In Franchois *Pyrette* ou *pied d'Alexandre*.

¶ Natuere.

Die wortel van Bertram es werm ende drooch tot in den derden graedt.

¶ Cracht en Werckinghe.

Die wortel van Bertram met huenich vermenght ende inghenomen es goet tot die vallende siechte, popelsie, verduerighen ende verouderden hooftsweer, ende tot alle conde ghebreken van den herffenen.

Dese wortel gheknout ende in die mont ghehouwen doet seeweren ende treckt veel fluymen wt den hoofde duer den mont.

Bertram wortel in azijn ghesoden versuet die pijn der tandē al werm in dē mont ghehouwen.

Die daer die wortel van Bertram in gesoden es, doet sweetē ende es seer goet tot die huyueringhe, vercoude ende lamme leden, als mense daer mede strijckt.

Van wilden Bertram. Cap. xv.

¶ Tfatsoen.

Wilden Bertram heeft ronde teere tacykens daer aen wassen lange smalle bladerkens die rontsommē ghelijck een saghe ghekerft zijn, op dopperste van den stelen wassen die bloemen ghesatsoeneert ghelijck die Camille bloemē in d'middel geelachtich en rontsommē met witte bladerkens beset. Die wortel es teer met aenhanghende vele veselinghen. Dit heel cruyt es van smaecke scerp ende bytende, den Bertram volnaer van smaেকে ghelijck ende daer omme worddet oock wilden Bertram gheheeten.

¶ Plaetse.

Dese wilden Bertram wordt aen die canten van den velden en op hooge beemden in lomberachtighe plaetsen, ende somtijts aen die bergen ende steenachtige plaetsen gheuonden.

¶ Tijt.

Wilden Bertram bloeyet van in Mey tot in Herfstmaent.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt nu ter tijt in Latijn *Pyrethrum sylvestre* ghenamt, in Duytsch wilden Bertram. In Franchois *Pyrette sauvage*. Ende van sommighen weisz *Reinfahrn*, dz es witte Reinvaer. En es gheen *Asperum* *Parmice* oft *Sternutamentaria*, maer een ander cruyt den ouders onbekent.

¶ Natuere.

Dat cruyt es heet ende drooghe van natueren.

¶ Cracht en Werckinghe.

Dit cruyt in den mont ghehouwen ende gheknout, doet oock seeweren ende die taeye fluymen lossen ende rijsen, schier alsoo sterckelijck als *Pyrethrum*. Ende es mits dyen goet tsegghen die pijn ende weedom van den tanden.

Pyrethrum sylvestre. Wilden Bertram.

ccxcij. **Van valsch Diptamum. Cap. xxj.**

Es selue cruyt es oock goet ghebruyckt in die salladen, gelijk Dragon ende Raket. Vte, daer af hier naer in dat vijffte deel ghescreuen es.

Van valsch Diptamum. Cap. xxj.

¶ **Tafloen.**

Tragium.

Valsch Diptamum.

It cruyt es van stelen ende bladeren dē Lentiscus boom, ende den Callissiehoute seer ghelijck, het heeft ronde brunne rouwe stelen, daer aē wassen wtghesprende bladeren, ghelijck aen dat Callissiehout. Aen dopperste van den stelen wassen schoone peersachtighe bloemen, die aen die eene ende opperste helft vier oft vijf bladerkens hebben, ende aen die onderste zyde langhe omghecromde draykens ghelijck een baerdeken schier hanghende. Ende als dese bloemen vergaen, zoo volghen naer elck bloeme vier oft vijf hauwkens, die van buyten wat rouwachlich, in dat aentasten lijmachtich ende aenclouende, ende van ruecke swaer ende sterck zijn, schier ghelijck een bock. Ende in dese hauwkens leyt swert effen ende blinkende saet. Die wortelen zijn lanck wit somtijts eenen vingher dick en wassen dweers ende ouer malcanderen.

¶ **Plaetse.**

Dit cruyt wast in dat eylandt vā Cresta als Dioscorides schrijft. Hier te lande worddet in der cruytlietshabbers houe geplamt.

¶ **Tijt.**

Het bloeyet hier te lande in Braeckmaent ende Hoymaent ende te wyle zoo wordet zijn saet rijp.

¶ **Naem.**

Dit cruyt wordet ghenaeamt in Griecx *ῥάγιον*. In Latijn Tragium. En es dat ierste gheslacht van Tragium daer Dioscorides af schrijft, van sommighen cruytlietshabbers Fraxinella. In veel Apoteken wordet die wortel voor Dictamum gebruyckt. En Diptamum ghenaeamt, niet sonder merckelijcke dwalinghe. Ende daer om zoo worddet van sommighen ghenaeamt Pseudodictamum nothum, dat es valsch Diptamum.

¶ **Natuere.**

Tragium es werm tot schier in den derden graedt, ende subtiyl van substantien.

¶ **Cracht en werckinghe.**

Het saet van desen cruyde es goet tot die droppelpisse, het doet water maken, den Asteen van der blasen breken ende afgaen, ende verweckt die natuerelijcke cranchheit van den vrouwen, een drachma swaer inghenomen.

Tot den seluen dienen oock die bladeren, ende dat sap in der seluer manieren ghebruyckt. Ende van buyten op tlichaem gheleyt trecken zy die doornen en splinters wt.

Die wortelen met wat Rhabarbaren inghenomen, dooden ende iaghen af die wormen, ende zijn daer toe een goede ende bequaeme medecyne als nu ter tijt by experientie bevonden es.

Men seyt oock (schrijft Dioscorides) dat die wilde gheyten gequetst en noch eenige D
splin

Van Polemonium Cap. xvij. cexciij.

splinters oft pijlen in tlijf behouwen hebbende, als sy dit cruyt eeten, dan die pijlen ende splinters quijt worden, ghelijck zy oock doen duer dat eeten van dz oprecht Diptasium. Ende hier duer eest by auentueren ghecomen dz dit cruyt voor oprecht Diptasium in die Apoteken ghebruyckt es gheworden.

Van Polemonium. Cap. xvij.

¶ Tfatsoen.

Polemonium. Een album.

Polemonij altera species.

Polemonium heeft knoopachtighe teere steelkens, daer aen wassen breedachtighe bladerkens altyt twee wt elck ledt ende tseghen malcanderen ouer.

Op dopperste van den stelen wassen witte bloemkens die neerwaerts hanghen ende in maniere van troskens by een groeyen, als die bloemen vergaen zijn zoo coemt dat saet voort, dwelck bruyt es en in ronde huyfakens besloten leyt. Die wortel es wit effen ende lanck.

2 Item noch esser een ander cruyt dwelck oock voor een Polemonium ghehouden wordt, dwelck oock dunne langhe gheknoopte stelen voortbringht maer langher dan dat voorghescreuen, daer aen langhe bladeren wassen die voor smal zijn ende aen den steel breet. Die bloemē van desen zijn schoon licht root, en wassen in croonkens schier ghelijck aen die Valeriane. Die wortel es lanck, wit, dick, en heeft eenen goedē rueck.

3 Dat Polemonium daer Absyrus af schrijft, es die witte water munte, daer af in dat tweede boeck ghescreuen es.

¶ Plaetse.

1.2 Vende dese cruyden wassen op gheberchten in rouwe steenachtighe plaetsen. Hier te lande worden zy in der cruyt liefhebbers houe gheplant.

¶ Tijt.

Dese cruyden bloeyen in Braeckmaent ende Hoymaent.

BB iij Naem.

¶ Naem.

1 Dat ierste wordt gheheet in Griecx πολυμώνιον καὶ φιλαίτερια. In Latijn Polemoniū en Polemonia van sommighen χιλιόδυναμις Chiliodynamis dat es dunsent cracht. In die Apoteken als Bernardus de Gordonio schrijft Herba tunica. Van der cruytlietshers nu ter tijt Behen oft Been album. Maer en schijnt niet te zyne dat gheslacht van Behen daer Serapio int ccxiii. Capittel af schrijft.

2 Dat tweede wordt oock voor een Polemonium ghehouden en van der cruytlietshers Behen Rubrum ghenamt. Ende dit schijnt wel te zyne die Narcissus, daer Bergius in Georgicis & Columella in hortis af vermaenen.

¶ Natuere.

Polemonium es drooghe van natueren tot in den tweeden graedt, ende subtiyl van substantien.

¶ Cracht en Werckinghe.

Die wortel van Polemonia met wijn gedroncken es goet tsegen dat root melizoen. A

Van Cyperus. Cap. xviii.

¶ Tfatloen.

Cyperus.

Wilden Galigaen.

1 **C**yperus heeft lāge smalle herde bladeren. Die steel es ghehoecht en dryecantich ontrent eenē voet oft meer hooch wassende, op dopperste van dē stelen wassen dobbele bladerachtige are daer tsaet in wast. Die wortelen zijn lanck duermalcanderen verweert, bruyn vet welriekende met aenhanghende vele saselingen.

2 Van desen vindimen noch een ander gheslacht, den voorghescreuen van bladeren ende stelen in alle manieren ghelijck, dwelck met lange wortelen en heeft, maer veel ronde wortelkens gelijk oliuē groot, tsamen by een hanghende. Ende dit es tghene dat van Dioscorides bescreuen es.

3 By den geslachte van Cyperus mogen oock wel ghestelt worden, die wortelkens, diemē in Italien Trasi naemt. Want die bladeren van desen, zijn den bladeren van Cyperus wat ghelijck, nochtans veel minder ende smalter. Die wortelen zijn schier ghelijck Hasenoten, oft ghelijck die zyde wormen als zy haer zyde ghesponnen hebben, eer zy in pepelen veranderen, en hanghen seer veel by eē, aen cleyne teere drayekens. Ende dese wortelkens zijn suete van smaecke schier ghelijck die Castanien.

¶ Plaetse.

Cyperus wast als Dioscorides schrijft in neere vochtighe gheboude plaetsen. Hier te lande wordt hy ghevonden in der cruytlietshers hoven.

¶ Tijt.

Dit cruyt brengt zijn blaederachtighe aren in Braeckmaent ende in Hoymaent met den sade voort.

¶ Naem.

1. 2 Dit cruyt heet in Griecx κύπερος. In Latijn Cyperus, van sommigen Aspalathum en Erysilceps

Van Cyperus. Cap. xviii. ccvcb.

Erylisceptrum. In die Apoteken Cyperus, van Cornelius Celsus Iuncus quadratus, van Plinius Iuncus angulosus ende Triangularis. In Duytsch wilden Galigaen. In Franschois Souchet.

3 Die wortelkens diemen Trasos naempt, worden nu ter tijt oock Dulcichinum geheeten, ende in Spaengien Auellanada ende in Italien als voorseyt es van den ghemeynen man Erasi ende Erasci. Sommighe gheleerde meynen dat zy souden wesen dat μαμῖρας Mimiras van Paulus Aegineta, dat van Auicenna Memirem ghenaemt es, oft dat ὁλοκωνίτις Holoconitis van Hippocrates.

¶ Natuere.

Die wortelen van wilden Galigaen zijn werm en drooge tot in den derden graedt.

¶ Cracht en Werckinghe.

Die wortelen van wilden Galigaen ghesoden ende gedroncken lossen die vrine en de doen water maken, verwecken die natuerlijke cranchheyt der vrouwen, doen den steen rijsen, ende zijn seer goet den watersuchtighen ghebruyckt.

Die selue wortelen in der seluer manieren inghenomen zijn goet tsegghen die steek ende fenijn van den Scorpioenen, ende tsegghen den hoest.

Die wortel van wilden Galigaen gheneest oock die vercoutheyt, verstoptheyt ende dat opstynghen van der moeder, al werm op den buyck gheleyt.

Dese wortel ghepoedert gheneest ende doet sluyten die verouderde vochtighe swee ringhen van den mont en van die scamelijke leden daer in ghestroyet, oft m^z wijn vermengt ende daer op ghestreken.

In die saluen ende plaesteren die verwormen ende vermorwen es dese wortel oock goet ende profijtelijck vermengt.

Esact van desen cruyde als Plinius schrijft met water ghedroncken stopt den loop des buyx, ende die ouervloedighe natuerlijke cranchheyt van den vrouwen ende alle vloet der seluer, ende te veel inghenomen maeckt pijn ende weedom in thoofte.

Van witte Nieswortel.

Veratrum album. Witte Nieswortel.

Cappittel. xxiiij.

¶ Tfatloen.

De witte Nieswortel heeft groote breede gheribde bladeren, de bladeren van grootē Wechbree oft van Gentiane ghelijckende. Die steel es ront twee oft drie voeten

hooch aen dopperste van den welcken lancx ende rontsomme die stelen, die bloemen wassen deen bouen dandere, ende zijn bleekveruwich in ses bladerkens ghedenyt die m^z gruenen streepkens ouertoghen zijn. Ende als die vergaen zoo comen daer cleyne hauwkens voort daer int saet leyt. Die wortel es ront vinghers oft duym's dicke van binnen wit, van buyten met aenhanghende vele dicke saselinghen. ¶ **Plaetse.**

Wit Niescrunt oft Nieswortele wast in Antienra by den berch Deta ende in Cappadocien ende Syrien, ende tbeste wast in Eynrenen. Hier te lande worddet in der cruytliefhebbers hoven gheplant.

¶ Tijt.

Witte Nieswortel bloeyet hier te lande in Braeckmaent ende Hoymaent.

BB iij Naem.

¶ Naem.

Dese Nieswortel heet in Griecx ἐμβόρῳ λευκός. In Latijn Veratrum album. In die Apoteken Helleborus albus, van sommighē Pignatoxaris ende Sanguis Herculis. In Hooghduytsch Weiß nieswurtz. In Neerduytsch Witte nieswortel oft Wit niescruyt. In Franchois Ellebore blanc.

¶ Natuere.

Die wortel van Niescruyt es werm ende drooghe tot in den derden graedt.

¶ Cracht en Werckinghe.

Die wortel van wit Niescruyt doet sterckelijck ende met groot ghewelt braken ende A ouergheuen alderhande ouervloedighe quade fenijnnigen taeye vochticheden en fluyzen, ende es mits dyen goet tsegghen alle vallende sieckte, rasernie ende langduerende pijn in thoost, dullichent, swaermoedichent, fledercijn, pijn ende weedom in die hope diemen Sciatica heet, alle manieren van waterladen, vergifichent, ende tsegghen alle oude coude wederspanninghe siekten die niet lichtelijcken met anderen bequaemen remedien en willen sceyden. Ende hoe ende in wat manieren datmē dese wortel sal ierst bereyden eermense in gheuen sal ende dijsghelijcx oock dz lichaem dat dese wortel gebruycken sal, es van vele oude doctoren seer lanck bescreuen, dat wy niet en hebbē willen verhalen, om dat die saken ende redenen diemen aenmercken moet, zoo veel ende groot zijn datmense int corte niet en can stellen, en wel eenen boeck soude vullen. En anderen oock om datmen dese gheweldighe wortele naer Galenus leeringe niet en behoort in te gheue, maer alleen van buytens tselichaems te ghebruyckene.

Soo es dan dese wortel tot alle ruydichent, scorstichent, quade crauwagien, en alle B quade selijcke plecken ende melaetschent goet ghebruyckt m; olie oft salue vermenght ende daer op ghestreken.

Witte Nieswortel in cleyne stuyckens ghesneden ende in die fistulen ghesteken bijt E die herde canten af.

Die selue wortel van onder met een pessus gesedt verweckt die natuerlijcke crack D hent der vrouwen ende treckt af die doode vruchten.

Epoeider van Nieswortel in die nuese geblasen oft opgehaelt doet niesen, verwermt E ende reynicht die herstenen die taeye fluymen duer die nuese af treckende.

Dese wortel met edick ghesoden ende in die mont ghehoudē versuet die tantsweer. F Ende met medecynen van den ooghen vermenght maect claer ende seerp ghesichte.

Niescruytwortele met meel ende huenich vermenght es goet om ratten, musen en G de dyergheelijck ghedierte te dooden ende te veriaghen, ende met melck ghesoden ende den vliegghen voor geset doodet ooc die selue want alle die daer af eetē, moeten swellē ende bersten, ende daer aen machmen mercken hoe scadelijck dese wortel es.

¶ Hindernisse.

Witte Nieswortel onbereyt ende onwijselijck oft te veel inghegeuen es den mensche seer scadelijck ende hinderlijck, den seluen verworghende, alle inwendige leden beruerende, cramp ende spanninghen van allen den senuwen des lichaems makende en ten laesten oock die doot inbrenghende. Ende daer om en mach dese wortel niet dā bereyt ingenomen worden ende tselue oock niet sonder groote discretie ende wyse deliberatie, want seer ionghe ende oude menschen en die n; sterck van lichaeme en zijn, die bloet spouwen, ghebreck in die maghe hebben, nauw oft enghe van borstē ende lanck vā hal se zijn ende diergheelijcke onstercke menschen en kunnē dese wortel in gheender manieren sonder groot hinder ende letsel innemē. Ende daerom die lantvaerders, quacksaluers ende andere onghelerde seer qualijcken sonder discretie oft eenich gemerck dese wortel eenen yegelijcken tzy out oft ionck, sterck oft week ingheueende ende mits dyen die mensche doodende, oft immers te minsten in groot perikel bringhende.

Van wildt wit Niescruyt. Cap. xxv.

¶ Tfatloen.

D It cruyt es den voorghescreuen witten Niescruyde gelijk maer in alder manieren veel minder, het heeft eenen rechten steel ende daer aen gheribde bladerkes den

295

Van wildt wit Niescruyt. Cap. xxx. ccxcvij.

den bladeren van Wechbree oft van wit Niescruyt gelyckende maer mindere. Die bloemen hangen aen den steel ende zijn wit in d'middel hol met geele stipkens ende lijfveruwighe streepkens vrent van fatsoene ende als die vergaen zo comet tsaet in dicke hauwkens voort dat seer cleyn ende ghelyck sandeken es. Die wortelen zijn herwaerts ende derwaerts ghespreyt, sapachtich ende dick van scellen bitter van smaecke.

¶ Plaetse.

Dit cruyt wast in Brabant op sommige neere vochtighe beempden, ende in sommige donckere lomberachtighe plaetsen.

¶ Tijt.

Dit cruyt bloeyet in Braeckmaent en in Hoymaet.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt in Griex gheheeten *ἑλεβορίς*, om dattet den witten Helleborus van fatsoene ghelyck es. In Latijn Helleborine en Epipactis. In Duytsch wildt wit Niescruyt. Enige meynen dat Helleborine ee cruyt es alleen van crachten ende niet van fatsoene den Helleborus ghelyckende, ende die selue en souden dit cruyt voor gheen Helleborine willen houden, maer haer meyninghe wordt daer aen valsch gheuonden dz noch Galenus noch Dioscorides der Helleborine eenighe cracht van Helleborus toe schrijuen.

¶ Natuere.

Dit cruyt es werm ende drooch van natueren.

¶ Cracht en Werckinghe.

Helleborine ghesoden ende ghedroncken opent die verstopte leuer ende es seer goet den leuersuchtighen ende die eenich fenijn inghenomen hebben oft van fenijnigen ghedierten ghebeten zijn.

Van swerte Nieswortel. Cap. xxxi.

¶ Tgheslacht.

Onder den naem van Helleborus niger, dat es swerte Nieswortele, zo worden nu ter tijt by den cruytlijfhebbers drie cruyden ghevondē, van den welken dat ierste seer gelyck es der descriptien van Helleborus niger by Dioscorides. Tweede ee ander vrent cruyt der ierster swarter Nieswortele van crachten niet seer onghelyck, dat Heylich kerst cruyt gheheeten wordt, ende seer ghelijck met die beschrijvinge van Helleborus niger by Theophrastum. Ederde datmen Biercruyt ghemeenlyck nuempt.

¶ Tfatsoen.

- 1 Die ierste swerte Nieswortele heeft rouwe brunne bladeren, met vier oft vijf diepe sneden verdeylt, den bladeren van Wijngaert, ende als Dioscorides schrijft, den bladeren van Platanus van fatsoene ghelyck maer mindere. Die stelen zijn effen, ende op dopperste van dyen wassen die bloemen in veel cleynne croonkens, veel by een ghesdronghen, ghelyck aen die Scabiose, van veruuen licht peersch. Naer dat die bloemkens vergaen zijn, zoo volghet saet, dat eenen terwen coren niet seer onghelyck en es. Die wortelē zijn vele lange swerte drayē, die altsamē wt een cleyn hoofdekē spruyten.
- 2 Dat Heylich kerst cruyt heeft groote dicke gruene bladeren in seuen oft acht deelen ghesneden ende verdeylt, ende elck besonder deel es lanck voor seerp aen die eene helft om die kanten ghelyck een saghe ghekerst ende aen dander helft te stele waert effen ende niet ghekerst. Die bloemen wassen tusschen die bladeren op corte steelkens van

Helleborine.
Wildt wit Niescruyt.

ccxcviii. Vā swerte Nieswortel. C. xvvi. Veratrum nigrū Theophrasti.
 Veratrum nigrum Dioscoridis. Planta Leonis,
 Swerte Nieswortele. Heylichker steruyt.

Pseudohelleborus.
 Viercrunt.

van den wortelen voortcomende, en zijn groot
 ghelijck eenen grooten silueren penninck,
 schoon ende snewit van veruuen in d'middel
 veel teere corte draeykē hebbēde daer geele
 droppelkens aenhangen. Ende als dese bloe-
 men langhe ghestaen hebben ende beghin-
 nen te vergaene zoo worden zy peersachtich,
 ende daer naer gruen, naer die bloemen zoo
 comen daer vier oft vijue hauwkē voort, by
 een wassende schier ghelijck aen die Ackes-
 leyen ende daer in leyt dat saet. Die wortel-
 en zijn vele dicke swerte veeselinghen.

3 Die bladeren van Viercrunt zijn dē voor-
 ghescreuen Heylichker steruys bladeren wat
 ghelijck, maer minder, in veel andere smalle
 bladeren oock verdeylt die bouen ende bene-
 den ronsomme die kanten ghelijck een sa-
 ghe ghekerft zijn. Die bloemen wassen niet
 wt die wortelen, maer op die stelen van den
 bladeren, ende zijn veel minder dan die bloe-
 men van dat Heylichker steruyt, van veruuen
 gruenz

Van swerte Nieswortel. Cap. xxxj. ccxciv.

gruenachtich. Ende als die vergaen zoo comen daer oock vier oft vijue by een cleyne hauwkens voort, daer ront swert saet in leyt. Die wortelen sijn vele swerte veeselingē duer malsanderen verwert.

4 Dat Luyseruyt dat voor een gheslachte van swerte Helleborus vā Fuchsio ghehouden wordt, salmen hier naer onder die Wolswortelē vindē daert eē gheslachte af es.

5 Dat ander dat van Hieronymus Bock voor swerte Nieswortel ghestelt es en daer voor in die Apoteken ghehouden wordt, es in dat tweede deel vā desen Cruydeboeck beschreuen, daer wy ghetoont ende bewesen hebben dattet gheen Helleborus niger en es, maer dat oprecht Bupthalmum, daer om oock niet quaet van natueren, als daer breez der verhaelt es.

¶ Plaetse.

1 Die swerte Nieswortel wast in Aetolien, op den berch Helicon in Beotien ende op den berch Parnassus in Phocide, ende wordt hier te lande in sommighe cruytliethebbers houe ghevonden.

2 Heylich kerst cruyt en es hier te lande oock niet seer ghemeyn, het wordt alleen in sommighe cruytliethebbers houe ghevonden.

3 Dat Viercruyt wast hier te lande in sommighe bosschen als in Soenien bosch in Brabant ende wordt oock vele in die houe gheplant.

¶ Tijt.

1 Swerte Nieswortele bloeyet hier te lande in Braeckmaent ende corts daer naer zoo wordt huer saet rijp.

2 Heylich kerst cruyt bloeyet seer vroeck ontrent kersmisse ende in Loumaent tot vol naer in die Meerte. In Sporckelle vergaen die oude bladerē ende in Meerte comen die ionghe ende nieuwe voort.

3 Viercruyt bloeyet ooc dicwils vroeck maer meest in Sporckelle, dicwils tot in Aprill.

¶ Naem.

1 Swerte Nieswortel wordt gheheeten van Dioscorides in Griecx *ἡλίβορος μέλας*. In Latijn Veratrum nigrum en Helleborus niger, van sommighen Melampodium, Proetium, Polyrhyzon, Melanorhyzon ende van sommighen nu ter tijt Luparia ende oock Pulsatilla. In Hoochduytisch Schwartz Nieswurtz. Hier te lande Swerte Nieswortel.

2 Dat ander cruyt schijnt te zyne die *ἡλίβορος μέλας* Helleborus niger, daer Theophrastus af schrijft, ende wordt van sommighen geleerden nu ter tijt gheheeten Planta Leonis, ende ghehouden voor dat cruyt dz van Alexander Trallianus en van Paulus Aegineta *κορωνοπόδιον* Coronopodium ghenacmt es. Hier te lande heet dit cruyt Heylichkerstcruyt, om dat het dicwils ontrent Kersmisse bloeyet sonderlinghe alst gheen coude oft straffe winter en es.

3 Dat derde wordt nu ter tijt gheheeten Pseudohelleborus niger, Veratrum adulterinum nigrum, ende wordt van sommighen ghehouden voor dat cruyt dat Plinius Confiligonuempt. In Hoochduytisch heetet Christwurtz dat es Kerstwortel. Hier te lāde Viercruyt om datmen den beesten dat vier daer mede steekt, ende van sommigē Branckcruyt, als die hoochghelerde Spierinck doctoor in zijnder tijt seer vermaert, te Louen residerende, ghescreuen heeft, van som andere oock Baencruyt.

¶ Dorslaecke lōng naems.

Dit cruyt heet Melampodium om dat een herder Melampus gheheeten in Arcadien die de rasende ende dulle dochteren van Proetus met desen cruyde gheholpen en ghenesen heeft, ende dit cruyt ierst in ghebruyck ende kennisse alzo ghebrocht.

¶ Natuere.

1 Swerte Nieswortel es werm ende drooghe tot in den derden graedt.

2,3 Heylichkerstcruyt en Viercruyt zijn der swarter Nieswortel vā crachtē seer gelijk.

¶ Tracht en Werckinghe.

Swerte Nieswortel inghenomen maecht sterckelijck camerganck ende iaecht daer duer af die coude taeye fluymen ende die heete geele cholerijcke vochticheden, ende es mits dyen goet den ghenen die rasen ende buyten hueren verstande zijn, oft die swaermoes

ccc. Van swerte Nieswortel. Cap. xxxij.

moedich ende melancholieuus zijn. Item den ghenē die flederuijn oft Sciatica hebbē.

Tot den seluen gebreken en siekten machmē oock dese wortele met eenich vleesch sop oft pottagie sieden ende alzo ghebruycken, ende sal ooc camerganck maken ende die ouervloedighe vochticheden af iaghen.

Dese wortel van onder ghelijck een pessus ghesedt verweckt die natuerlijcke crack- heyt van den vrouwen, ende treckt af die doode vruchten.

Die selue wortel in die fistulen ende loopende gaten drye daghen lanck ghesteken D suyuert die selue ende neemt die herde canten af.

Die wortel van swert Niescruyt in die ooren twee oft drye daghen ghestekē es seer E goet tot dat qualijk ende sijf hooren.

Alsmen oock den mont spoelt met azijn daer dese wortel in ghesoden es zoo ver- F gaet die tantsweer.

Een plaester oock van dese wortel met gersten meel ende wijn ghemaect, es seer G goet op den buick van den watersuchtighen ghelent.

Die swerte Nieswortel met wierdoock teer ende olie vermenght gheneest alle ruydie- H heyt, scorftheit, plecken ende vlekken des lichaems als zy daer mede bestreken worden.

2 Planta Leonis oft Heylichkersteruyt en es der swarter Nieswortele van crachten Z ghelijck. Sy purgeert oock ende iaecht af duer den camerganck, die swerte Melanco- lieuse ende andere quade humueren seer sterckelijck.

3 Die wortel van Biercruyt in wijn gheweyckt ende gedronckē maect oock camer- R ganck ghelijck swerte Nieswortele ende dient seer wel tot allen den gebreken en siekten daer swerte Nieswortel toe goet es.

Es selue doet zy oock maer met meerder cracht ende ghewelt ghepoedert ende eē vie- E rendeel loots swaer met wijn inghenomen.

Item dese wortel met Ruyte ende Agrimonie oft Boelskē cruyt in water gesoden M gheneest die geelsucht ende iaecht af met den camerganck dat geel water.

Dese wortel in die ooren ghesteken van den ossen, scapen, ende andere vee, es goet N voor dat vee dat in die longhene ghebreckelijck es, als Plinius ende Columella scrij- uen want het treckt alle quaetheit van den longhene in die ooren.

Maer oock in tijde van sterften dese wortel in tlichaē gestekē wordt daer coemt al- D le senijn ende viericheit dat in tlichaem es, ende daer om als eenich vee met eenighe haestighe siekte bevanghen wordt zoo steken die lantsluyden dese wortele in eenighe plaetse daer zy minst hinderen ende quaet doen mach ende daer coemt ter stont alle quaet ende viericheit, ende dat vee wordt daer duer behouwen.

¶ Hindernisse.

Al es die swerte Nieswortel niet zoo gheweldich als die witte, zy en can nochtas niet sonder perijckel inghenomen worden sonderlinge van den ghesonden, wāt als Hippo- crates seyt Carnes habentibus sanas Helleborus periculosus, facit enim conuulsionē, dat es, Den ghenen die ghesont van lichaeme zijn es die Nieswortel seer sorgelijck, wāt zy maect cramp ende spannighe van den zenuwē. Ende daer om en salmen Nieswortel niemāt ingheuen, dan in groote siekten, ende dat den ghenen die ionck ende sterck zijn, ende niet alle tijden van den jare maer alleen in die Lente, ende tselue niet dan gecorrigeert ende ghebetert.

¶ Beteringhe.

Alsmen swerte Nieswortel met lanck peper, Hysope, saet van Daucus, ende Anijs ingheeft zoo doet zy beeter werck met minder sorghe. Dijsghelijck ooc als mense in cas poenen oft ander vleesch sop siedt ende dat sop drinckt.

Van Aloe. Cap. xxxij.

¶ Tfatsoen.

Aloe heeft seer groote langhe bladeren twee vingheren dick aen beyde zyden met corte scerpe ende stekende puntkens wijs van malcanderē staende beset. Die wor- tel es dick ende lanck. Die bloemen stelen ende saet zijn den bloemen ende sade van Affodil,

Aloë.

Aloe.

Affodillen niet seer onghelijck als Dioscorides schrijft want hier te lāde en heeft men die noch niet gesiē. Dit heel cruyt es sterck van ruecke ende seer bitter van smaecke. Ende wt desen cruyde in Indien wassende wordt het sap wtgheperst ende ghedroocht dat oock Aloe heet, ende hier te lande ende al om ghebroucht ende in der medecynen gebruyckt wordt.

¶ **Plaetse.**

Aloe wast ouervloedich in Indien ende van daerē coemt het beste sap, het wast ooc in sommighe plaetsen vā Asien ende Arabien by die zee ghelegen maer tsap vā dyen en es niet seer goet. Het wordt oock hier te lande in sommighe cruytliefhebbers houen gheuonden.

¶ **Naem.**

Dit cruyt wordt in Griecx αλόη en daer naer in Latijn ende alle talen van Kerstē rijk Aloe ghenaemt, ende dijsghelijck oock dat sap.

¶ **Natuere.**

Esap van desen cruyde dat Aloe geheeten wordt ende alleen in der medecynen gebruyckt wordt es werm tot by naer in den tweedē graedt, ende drooge tot in dē derdē.

¶ **Cracht en Werckinghe.**

Dat sap Aloe dat brunn ende leuerverwich schoon ende suuer es maecht camer ganck ende iaecht daer duer af die coude tane fluymē en heete geele cholērijcke vochticheden, sonderlinghe daer die maghe mede verladen es. Ende es onder alle andere medecynen (die meest die maghe alle bederuen) alleen een seer sonderlinghe medecyne voor die maghe, die selue sterckende, suuerende ende verdrooghende en alle ouervloedichē daer wt verdrijuende en af iaghende alsment met water ontrent een half loot swaer inneempt.

Ende als dat selue Aloe met caneel, gengebeer, foelie, cubeben, galigaē, Anijs saet, B ende dijsghelijcke specien inghenomen worde zoo verdriift hy die pijnē ende weedom in die maghe, sterckt ende verwermt die selue ende doet die fluymen rijzen.

Die selue Aloe es oock goet tsegghen die geelsucht, als Dioscorides scrijft, ende een luttel tseffens inghenomen es goet tot dat bloetspouwen, ende alle bloetganck, behaluen van den speenen.

Aloe ghepoedert ende in die versche wonden gestroeyt stelpet dat bloeyē ende heylt die wonden. Dijsghelijck oock in die oude sweeringhen ghedaen doet die selue sluyten ende toegaen, ende es een seer goede medecyne om alle sweeringen van den scamelijcken leden, ende van den eersderm mede te ghenesene.

Aloe met sueten huenich wijn ghemenght gheneest die clouen ende sweeringhen ontrent dat fundament ende stopt dat ouervloedich bloeyen van den speenen daer aen gestreken, maer van binnen inghenomen doettet die speenen wtecomen ende bloeyen.

Aloe met huenich vermenght doet sceyden alle gheronnen bloet, ende verdriift alle blauw gheslaghen oft ghestooten plecken.

Aloe es oock seer goet tot alle verhittinghen, quetsueren, ieucksel van den ooghen ende tot alle loopende ende dunstere ooghen.

Aloe met olie van Roosen ende azijn vermenght op voorhoofd ende in die slapen

CC

van

ccij Van Wonderboom. Cap. xvviij.

van den hoofde ghelyc versuet die pijn ende weedom in thoofte.

Aloe met wijn vermenghe beneempt dat wtvalen van den hayre als men thoofte die. I wils daer mede strijckt.

Aloe met wijn vermenght gheneest oock die punsten ende alle sweeringhe van tant. R vleesch, mont, keele ende amandelen als men se daer mede bestrijckt.

In somma Aloe van buyten is lichaems gebruyckt es een seer heylsaem sap dz alle E bloetganck stelpet ende alle onreynicheit suyuert ende reyn maect.

Van Wonderboom. Cap. xvviij.

Tatsoen.

Ricinus.

Wonderboom.

Wonderboom heeft groote rōde hole stelen hoogher dan eens lancy mās lengde hooch wassende, daer aē wassen seer groote breede bladeren in seuen oft negen deelen verdeylt, meerder en meer gheclouen dan die bladeren van Vijgheboom, eenen grooten gansen voet oft wtgesprende hāt ghelijckende. Op dopperste van den stelen wassen dicke dodden vol van bloemen in een ghelijck een druyue ghedronghen, van den welken die onderste ende ierste geel zijn sonder vruchten vergaende, die andere ende opperste root dries cantighe haunkens voortbringhende, daer drie grauw corenen in liggē wat minder dan Roomsche boonkens.

Blaetse.

Dit cruyt en wast hier te lande nē van selfs, maer wordt in der cruytlietshabbers hōuen ghesaeyt.

Tijt.

Dit cruyt wordt in Aprill gesaeyt, in Doghst maent ende Herfstmaent es zyn saet rijp, ende corts daer naer als die coude aencoemt zoo verdwijnt het cruyt.

Naem.

Dit cruyt heet in Griecx κικινου κρότον. In Latijn Ricinus. In die Apotekē ende van den Arabuschen Cherua, van sommigen Cataputia maior, Pentadactylon en Palma Christi. In Hoochduytsch Wunderbaum ende Creutzbaum ende van sommighen Zecken koruer. Hier te lande Wonderboom ende Cruytsboom, ende tot sommighe plaetsen Mollencruyt. In Franchois Palme de Christ.

Natuere.

Es aet van Wonderboom es werm ende drooghe tot in den derden graedt.

Cracht en werckinghe.

Die saden oft corenen van Wonderboom inghenomen maect camerganck, doen A braken ende iaghen af taeye coude sluymen die selue wt den verden leden naer hem treckende ende somtijts oock die geele cholerijcke en waterachtighe vochticheden.

Dese saden met vleeschs sop ghesoden ende ghedronckē zyn goet tot dat colica dat B es pijn ende weedom in den buick, fledercijn ende tot die pijn in die hope diemen Sciatica nuempt.

Es selue saet met weye van melck ghestooten ende inghenomen iaecht af dat water E ende die geele cholerijcke vochticheden ende es mits dyen goet den ghenen die water laden oft van die geelsucht sieck zyn.

Die olie van den sade gheslaghen diemen Oleum Ciciuum, ende in Apoteken Oleum D de cherua

de cherua nuyt, es verwermente ende verdrooghende ende dient seer wel op die ruy-
dicheden ende quade scorftheden ghestreken.

Die bladeren van Wonderboom gruen ghestootē ende met meel van gersten mout &
vermenght versueten die verhittinghen ende sweeringhen van den ooghen ende met
azijn vermenght ghenesen zy dat wildt vier.

¶ Hindernisse.

Esact van Wonderboom maectt groote beruerte ende onsteltenisse in die maghe
ende twerckt met grooten arbeide

¶ Beteringhe.

Maer als men tot den sade doet tsaet van Zenckel oft van Anijs ende eenighe spes-
cie als Caneel, Gēgebeer ꝛc. zoo en berueret die maghe niet zo seere ende werckt saech-
telijker.

Van Tithymallen. Cap. xvix.

¶ Tgheslacht.

Tithymallen als Dioscorides schryft zijn seuenderleye van gheslachte, vā dē weles-
ken die sommighe nu ter tijt bekent zijn, sommighe van ons nu icst in tacht en-
de kennisse ghebrocht, ende sommighe noch ter tijt onbekent.

¶ Tfatsoen.

Tithymalus Characias.
Wolfsmelck manneken.

Tithymalus Myrsinites.
Wolfsmelck wijfken.

1 Dierste gheslacht van Tithymallen gheheeten Wolfsmelck mannekē heeft ronde
roode stelen ontrent eenen cubitus dat es onderhaluen voet hooch. Die bladeren zijn
lanck ende smal, smalter ende langher dan die bladerē van Olijfboom van dē welckē
CC ij die

ccciiij: **Van Tithymallen. Cap. xvij.**

die opperste bouen aen die soppē voortcomende, eer sy wel volwassen zijn schijnē hays
achtich te wesene. Esact-wast bouen op die stelen in cleyne ronde holle bladerkens, ge-
lijck oft waeren cleyne ronde scaelkens, daer die steel te middel duerwast, ende es in
drye cleyne hauwkens aen een wassende besloten den sade van Wonderboom vā was-
se ende fatsoene ghelijck maer veel minder. Die wortel es houtachtich ende heeft vele
aenhanghende veeselinghen.

2 Tweede gheslacht van Tithymallen, heeft rechte stelen ontrent een spanne lanck,
ende daer aen wassen rontsomme sonder ordene veel dicke witverwighe bladerkens
aen dopperste eynde een seerp stekende doreken draghende den bladeren van Ruys-
doren diemen in Latijn Ruscum nuempt, van fatsoene niet seer onghelijck, maer meer-
der, dicker, ende niet swert, maer heel wit, den bladeren vā Tithymalus Paralius van
veruwē ghelijck. Ende als dese bladerkens ghequetst worden zo loopt daer melck wt
ghelijck wt den anderen Tithymallen. Die bloemen zijn geel ende wassen in cleyne
croonkens ghelijck aen die Roosewortele. Die vruchten zijn dryecantich den vruchten
van den anderen Tithymallen ghelijck.

Tithymalus Paralius.
Zee Wolfsmelck.

Tithymalus helioscopius.
Croonkens cruyt.
Sonnewendende Wolfsmelck.

3 Ederde geslacht datmē wel Zee Wolfsmelck heeten mach, heeft schoone roode ste-
len ses oft seuen oft meer vā eender wortel vortcomende. Die bladerē zijn cleyne schier
gelijck die bladeren van Blas ende wassen rontsomme die stelen vast daer tsegē. Die
bloemen zijn geel ende wassen op scaelkens gelijck aen Wolfsmelck mannekē ende
daer naer wasset tsaet dat dryecantich es ghelijck aen die andere Tithymallen. Die
wortel es lanck effen ende houtachtich. Dit gheslacht van Tithymallen es van blas-
deren scaelkens ende bloemen veel dicker dan eenich ander geslacht vā Wolfsmelck.
E vierde

4 Vierde geslacht dat Sonnewendende wolfsmelck naer den Griexsen naem geheeten wordt heeft drie oft vier roodachtighe stelen, ontrēt eenē voet hooch ende daer aen wassen bladeren die dunder zijn dan die bladeren van groote tamme Porcelenne. Die blomen zijn geel en wassen in cleyne croonkens. Esact es den anderen Tithymallen ghelijck.

5 Dat vijfste gheslacht Cypressen wolfsmelck ghenaeemt heeft ronde roodachtighe stelen ontrent eenen voet hooch wassende ende daer aen seer cleyne gruene smalle bladerkens ghelijck den bladeren vā Denneboom wassende maer veel minder ende saechter. Esact es cleyne anders den anderen ghelijck en wast op cleyne peersachtighe scaelkens tusschen die zyde taelkens voortcomēde. En dit cruyt es voor veel smalder van bladerē dan die Ezula minor.

Van desen gheslachte, vindtmen noch een dat seer cleyne es, dat wel cleyne Cypressen wolfsmelck ghenaeemt macht worden ende dit heeft seer cleyne teere dūne steelkens ontrent en palme hooch daer aē wassen seer cleyne smalle bladerkens, op die stelen wassen cleyne croonkens m̄ bleek geele bloemkens ende daer naer volghet dat saet den anderen ghelijck maer veel mindere.

Item noch esser een derde van den gheslachte dyens bladeren heel wit zijn, anders den Cypressen wolfsmelck ghelijck, als ons die seer nerstige ende groote cruyt liefhebber Jan vā Breckom gesent heeft, die alsulken wit Cypressen wolfsmelck somtijts in synen hof wassende ghehadt heeft, maer selue en hebben wy dit n̄ ghesien ende daer om en kunnen wy n̄ meer van zijn fatsoene gheschrijven.

6 Eseste gheslacht es groot ende wordt viij oft ix cubitus hooch, ende wast in maniere van een boomken. Synen struyck es somtijts als een been dick (gelijck Pierre Belon schrijft) ende daer op wassen vele breed wtghesprende roodachtighe tacken, met cleynen bladerkens becleet, den bladerkens van cleyne Myrtus van fatsoene ghelijck. Die vruchten zijn ghelijck aen die andere Tithymallen.

7 Esuenste gheslacht heeft saechte bladeren ghelijck die bladeren van Wollecruyt ende dit gheslacht es noch ter tijt onbekent.

Ende alle dese gheslachten van Tithymallen zijn vol wit saps ghelijck melck, dat daer wt vloeyet als zy ghequetst worden dat bitter ende scerp op die tonghe es.

¶ Plaetse.

1 Dat ierste gheslacht van Tithymallen en wast hier te lande niet van selfs, ende wordt seer selden ghevonden, dan in sommighe neerstighe cruyt liefhebbers hoven.

2 Tweede als Dioscorides schrijft wast op rouwe plaetsen.

3 Ederde dat Zee wolfsmelck wast in die landen ontrent die zee gelegen. Ende tselue wordt in Zeelant op hooghe duynen ende gheberchten, ende in sandachtigē dorre onghelboude plaetsen ghevonden.

4 Vierde wast ontrent der zee ontrent die stedē op gheoeffende velden in sommigē hoven,

Tithymalus Cyparissias.
Cypressen wolfs melck.

houen, ende es hier te lande ghemeyn.

5 E vijffte Wolfsmelck dat Cypressen Wolfsmelck geheeten es, en wordt niet dan in der cruytlicfhebbers houen ghevonden.

Maer dat cleyn van den seluen geslachte wast ontrent Mechelen op cāten vā somnighen corenvelden nochtans en worddet niet al om ghevonden.

6 E seste gheslacht, wast op steenachtighe plaetsen.

¶ Tūt.

Alle die gheslachten van Tithymallen bloeyen meest in Braeckmaent ende Hoya maent ende in Doghstmaent wordt huer saet rijp.

¶ Naem.

Alle die geslachten van desen cruyden heetē in Griecx *τιθυμάλαι*. In Latijn Lactaria. In Hoochduytsch Wolfs milch. In Neerduytsch Wolfsmelck. In Franchois *Es thimale* ou *Herbe a laict*.

1 Dat ierste gheslacht heet in Griecx *τιθυμάλαι χαρὰ κίαις καὶ ἀμυγδαλοειδής*. In Latijn Tithymalus mas, aut Lactaria mascula, dat es in Duytsch Wolfsmelck manneken.

2 E weede gheslacht wordt in Griecx ghenaemt *τιθυμάλαι* en van sommighen *μυρσινίτης* Caryites. In Latijn Tithymalus foemina, dat es in Duytsch Wolfsmelck wijfken, ende van Theodorus Gaza Myrtaria.

3 E derde gheslacht heet *παράλιαι* Paralios ende Tithymalis oft Mecon van Theophrastus *κόκκοι* Coccus, ende dit gheslacht mach wel in Duytsch Zee Wolfsmelck ghesnaempt worden.

4 E vierde heet in Griecx *τιθυμάλαι ἡλιοσκόπιαι*, dat es in Latijn Tithymalus solsequius, aut Lactaria solsequia, ende in Duytsch Sonnewendende Wolfsmelck. Ende wordt hier te lande Croonkens cruyt gheheeten. In Franchois *Neuille Matin*.

5 E vijffte es in Griecx ghenaemt *τιθυμάλαι κυπαρσάριας*, dz es Cypressen wolfsmelck.

6 E seste es *λεπτοφύλλαις*, ende van sommighen *Leptophyllos* in Griecx gheheeten. In Latijn Tithymalus arboreusceus.

7 E seuenste gheslacht heet in Griecx *τιθυμάλαι πλατυφύλλαις*, ende van sommighen als Hermolaus Barbarus schrijft *Corymbites* ende *Amygdalites*. In Latijn Tithymalus latifolius oft Lactaria latifolia. In Duytsch breeet Wolfsmelck.

¶ Natuere.

Alle Tithymallen zijn heet ende drooghe tot by naer in den vierdē graedt, seer seerp bytende ende innewaerts eetende vā natuer ende sonderlinge dz melck ende daer naer die vruchten ende bladeren. Die wortel es dat onsterckste. Ende onder alle Tithymallen es (als Galenus seyt) dat Wolfsmelck manneken dat sterckste, ende daer naer dz Wolfsmelck wijfken, den welken dat seste volghet, ende den dyen dat breeet Wolfsmelck. Dat vijffte van crachtē es dat Cypressen wolfsmelck, dz seste dz Zee Wolfsmelck. E seuenste ende dat onsterckste van allen es dat Croonkens cruyt.

¶ Cracht en werckinghe.

E sap van Tithymallen es een seer crachtighe medecyne tot camerganck en somtijts tot ouergheuen verweckende, astreckende die taeye coude fluymen ende die cholerijcke geele vochticheden. E selue doen oock dat saet ende die wortelen sonderlinge die scorssen van den seluen, ende dienen seer wel den ghenen die water lade als zy mē goet de versinninghen ende wel ghebeeter inghegheuen worden.

E sap van Tithymallen met olie ghemenght doet dat hāz wivallē van der plaet. Vsen daert in die sonne op ghestreken wordt.

Dit sap in die gaten van den quaden tanden ghedaen versuet die pijnē en weedom van den tanden, maer als men dit doet zoo moeten men wachten dat men die gesonde tanden niet en raecte, ende daer om salmen die ghesonde tanden ierst met was beleggen. Den seluen tantsweer versuet ende gheneeft oock die wortel in azijn ghesoden ende in die mont ghenomen.

Dit selue sap gheneeft oock alle quade ruydicheyt, crauwagien, melaetscheyt, ende quade scorfcheyt van den hoofde, het doet alderhande wrattē af vallen ende vergaen, het

het bijt die quade herde canten van den fistulē ende voorts eetende vuyle sweeringhen af, ende dient tot die heete vierighe gheswilen ende carbunculen ghebruyckt.

Esap van Eithymallen doodet oock die visschen alstmen met eenich aes oft spijsse & menght ende den visschen te voren worpt.

¶ Hindernisse.

Esap tsaet ende die wortelen van den Eithymallen wercken met grooten crachten ende doen die natuere van den menschen, groot ghewelt, tlichaem onstellende, die maz ghe seer beruerende, die keele rouw makende ende open bytende, alzo dat Galenus schrijft datmen dese cruyden niet en behoort in te gheueene ende sonderlinghe dat sap, maer alleen van buyten tslichaems te ghebruyckene ende dat oock niet sonder groote discretie.

¶ Beteringhe.

Alstmen die scorssen van den wortelen van Eithymallen eenen dach lanck in azijn weyckt ende daer naer drooght, ende dan die selue poedert en daer toe mengelt Anijs saet oft Venckel saet, gumme Tragachanti ende Mastix ende die selue alzo tsamen met eenich vercoelende sap als van Cicoreye, Endiuue oft Araengie appelen ingheeft, zoo selen zy sonder groote beruerte huer werck doen ende en selen die keele noch die inwendighe leden niet verhitten oft onsteken.

Van Ezula. Cap. vvv.

¶ Tgheslacht.

Ezula es tweederleye als Mesue schrijft, Groot ende Cleyne. Dat oock Dioscorides ghenoch te kennen gheeft schrijuende dat Pityusa ter eender plaetsen cleyne es ende ter anderen plaetsen groot wast.

¶ Tfatsoen.

Pityusa maior. Groot Ezula.

Pityusa minor. Cleyne Ezula.

Roote Ezula heeft rechte hooghe stelen daer aē wassen groote breede bladeren meerder dan die bladeren van Wolsmelck mannekē. Die bloemē ende tsaet wassen op dopperste van dē stelen ende comen oec somtijts ter zyden aen die stelen voort den sade van den Eithymallē gelijk. Die wortelen zijn groot ende dick met een dicke scorste bedeckt.

2. Cleyn Ezula es van stelen en bladeren veel minder, die bladeren zijn smal den bladeren van wildt Blas gelijkende, bloemen ende saet zijn den voorghescreuen gelijk maer mindere. Die wortelen zijn cleyn met dunne scorste bedeckt. Ende beyde dese geslachten zijn van wesen den Eithymallen ghelijck ende daer om oock van sommigen in ouden tyden als Dioscorides seyt ende oock nu ter tijt voor geslachten van Eithymallen ghehouden, ende gheuen oock wit melck wt als zy ghequetst worden dat seerp ende bytende es.

¶ Plaetse.

1. Groot Ezula wast in sommighe landen in die bosschen ende wildernissen. Hier te lande in der cruytlicfhebbers houe.
2. Dat cleyn wast op rouwe steenachtighe plaetsen ende wordt hier te lande in dwilte gheuonden maer niet al omme.

¶ Tijt.

Dese cruyden bloeyen indmiddel van den zoomer ghelijck die Eithymallen.

¶ Naem.

Dit gheslacht van cruyde heet in Griecx *πικύον*. In Latijn Pityusa. In Arabeusch van Mesue Allcebran. In die Apoteken Ezula ende Esula, ende desen naem Esula schijnt wel van Pityusa ghecomen zijn, want achterlatende die twee ierste syllaben Pity zoo blijft daer usa, daer af een diminutuum ghemaect es vsula, dat lichtelijken in Esula oft Ezula verandert es.

¶ Natuere.

Ezula es heet ende drooghe tot in den derden graedt volcomelijck seerp, bijtende, ende innewaerts cetende den Eithymallen van natueren seer ghelijck.

¶ Cracht en Werckinghe.

Tsap, tsaet ende die wortelen van Ezula maken camerganch ende iaghen af taeye Afluymen ende geele cholerijke ende waterachtighe vochticheden ghelijck die Eithymallen.

In somma beyde die gheslachten van Ezula zijn in alder manierē den Eithymallen B len van crachten ende werkinghen ghelijck, dienende tot alle sake daer zy dienstelijck ende orboorlijck toe zijn.

¶ Hindernisse.

Ghelijck Ezula den Eithymallen van crachten ende natueren ghelijck es, zoo es zy oock scadelijck ende hinderlijck ghelijck die Eithymallen.

¶ Beteringhe.

Die quaetheyt van Ezula, wordt ghebeectert ghelijck die quaetheyt ende strafheyt van den Eithymallen.

Van Springcruyt. Cap. xxxj.

¶ Tfatloen.

Pringcruyt heeft eenen bruynen steel twee voeten oft meer hooch ontrent eenen vingher dick daer aen wassen langhe smalle bladeren den Wilgebladeren oft Amandel boom bladeren ghelijckende. Ende desen steel verdeylt hem in dopperste in veel andere cleynne steelkens ende tacykens die met cleynne rondachtighen bladerkens becleet zijn. Ende op dese tacykens comen die vruchten voort die dryecantich zijn gelijk die vruchten van Wonderboom, maer mindere, ende daer in ligghen drye cleynne ronde corenkēs die duer die hitte van der sonnen als die vruchten rijp zijn wtspringhen. Die wortel es houtachtich ende niet seer groot.

Van Springercruyt. cccij.

Capittel. xxxj.

Dit heel cruyt met stelen ende bladeren gheeft wit melck wt ghelijck die Eithymallen alst ghequetst wordt.

¶ Plaetse.

Dit cruyt wordt hier te lande in veel hoven gheuonden. ¶ Tijt.

In Honmaent ende Doghstmaent leuert dit cruyt zijn bloemen ende saet.

¶ Naem.

Dit cruyt heet in Griecx *Lathyrus* ende in Latijn *Lathyrus*. In die Apoteken *Cataputia minor*, van sommighen oock als *Dioscorides* sent *Tithymalus*. In Hoochduitsch *Springkraut* *Springhorn* en *Treihorn*. Hier te lande *Springercruyt*, ende tot sommighe plaetsen van Vlaenderen *Spurgie*. In Franchois *Espurge*.

¶ Natuere.

Dit cruyt es heet ende drooghe tot in den derden graedt van natueren den Eithymallen ghelijck.

¶ Cracht en Werckinghe.

A Ses oft seue corenkens van Springercruyt inghenomen, makē sterckelijck camergack, ende iaghen daer duer af die siuymen ende geelle cholerijcke en die waeterachtige vochticheden. Eselue doet oock het sap maer es veel stercker ende crachtigher van wercke.

B In somma Springercruyt en zijn sap zijn vā crachten en werckingē den Eithymallen ghelijck. ¶ Hindernisse.

Springercruyt es der natuerē van dē menschen seadelijck ghelijck die Eithymallen.

¶ Beteringhe.

Alsmen die corenen van Springercruyt met daden oft vijghen innempt, oft met gummi tragachanti mastix, saet van Anijs ende eenich sap van verkoelenden cruydē, oft datmen water drinkt terstont naer datmen se inghenomen heeft, zoo en selen dese saden die inwendighen leden niet onsteken oft seer berueren noch oock den lichaeme niet seer hinderlijck wesen.

Van Duyuels melck.

Capittel. xxxij.

¶ Tfatsoen.

D Duyuels melck es cleyn ghewas ghesatsoeneert ghelijck een cleyn boomken den Croonkens cruyde niet seer onghelijck maer veel minder ontrēt onder halve spanne hooch wassende met vele cleynes takkens.

Lathyrus.

Springercruyt.

309.

Peplos.

Duyuels melck.

cccv. Van Duyuels melck. Cap. xxxij.

taeykens, die becleet zijn met seer cleynen bladerkens. Sijn sadeken es cleyn in dryes cantighe cleyne haaukens wassende ghelijck aen Springeruyt. Die wortel es lanck met vele veeselingen. Ende dit heel cruyt es vol wit melckis ghelijck die Eithymallen.

- 2 Den desen wordt oock noch een ander gelijck gevonden van Hippocrates en Dioscorides bescreuen Peplis ghenaeemt. Ende dit heeft vele ronde bladeren de bladeren van tamme Porceleyne ghelijckende, die van onder root zijn. Es aet wast tusschen die bladeren den voorghescreuen Duyuels melck sade ghelijck. Die wortel es cleyn ende seer teer. Ende dit cruyt es oock vol wit saps ghelijck dat voorghescreuen.

¶ Plaetse.

- 1 Duyuels melck wast hier te lande in die moeshouen tusschen die boonen en moeschcruyden ende tot sommighe plaetsen in die wijngarden.
- 2 Peplis als Dioscorides schrijft wast in soute gronden by die zee gheleghen.

¶ Tijt.

Duyuels melck bloeyet ende leuert zijn saet in dnmiddel van den zoomer gelijck die Eithymallen.

¶ Naem.

- 1 Duyuels melck heet in Griecx $\pi\epsilon\pi\lambda\alpha$. In Latijn Peplus. In die Apoteken Ezula rotunda. In Hoochduytsch Eufelsz milch. In Franchois Neucillematyn de veigues.
- 2 Dat ander heet in Griecx $\pi\epsilon\pi\lambda\iota\varsigma$ ende in Latijn Peplis van Hippocrates $\pi\epsilon\pi\lambda\iota\omega\upsilon$ Peplion van sommighe andere Portulaca syluestris.

¶ Natuere.

Duyuels melck es heet ende drooghe tot in den derden graedt, ghelijck die Eithymallen. Ende van ghelijcke natuere es oock dat Peplis.

¶ Cracht en Werckinghe.

- A Es aet ende tsap van Duyuels melck es den sade ende sape van Springeruyt ende Eithymallen van crachten ende werckinghe gelijck, ende es goet tot alle sake daer die Eithymallen toe dienen, ende daer om maect dit saet oock camerganck ende iaecht af die coude tane fluymen ende die geele cholerijcke ende watersachtighe vochticheden.

- B Dit cruyt in pekelt gheleyt ende daer naer ghegheten seeydt die winden van den dermen ende van die moedere, ende geneest die herdieheyt van der milten.

- C Van alsulcken crachten es oock dat Peplis als Dioscorides schrijft.

¶ Hindernisse ende beeteringhe.

Dit cruyt es oock den mensche hinderlijck ende scadelijck ghelijck Springeruyt en wordt in der seluer manieren gebeetert en bequaem gemaect als in voorseyde Cap. verclaert es.

Van Tripolium. Ca. xxxij.

¶ Tfatsoen.

Dit cruyt heeft lange, breede, gruene, effene, glatte bladeren, de bladeren van Weede van fatsoene ghelijck, tusschen den welcken eenen rechten ronden steel wast, ontriet onder haluen voet hooch met ghelijken maer minderen bladeren becleet ende in dopperste in vele cleyne steelkens verdeylt, daer op schoone bloemen

Tripolium. *Blouwe camille*

men wassen, die eer sy open gaen peersachtich zijn. Ende als zy ontploken zijn binnen een geele cruyne hebben rontsomme met hemelblauw bladerkens beset den Camille bloemen van fatsoene ghelijck. Ende als dese bloemkens vergaen zoo veranderen zy int wit wolachtich saet dat met den winde wech vlieghe. Die wortel es lanck ende dick met redelijke dicke scorste bedeckt.

¶ **Plaetse.**

Dit cruyt wast aen die canten van der zee daer die vloet op coemt ende afgaet alzo dattet somtijts van der zee ouer loopen wordt en somtijts drooghe staet. Ende wordt in Zeelant veel gheuonden.

¶ **Tijt.**

Dit cruyt bloeyet in Julio ende Augusto.

¶ **Naem.**

Dit cruyt heet in Griecx *τριπόλιον*. In Latijn Tripolium. In Arabeusch van Seras pio cap. cccxxx. Turbith, maer en es dat Turbith van Mesue oft van Auicenna niet. In Duytsch en heeft dit cruyt gheen naem die my bekend es, dan dat sommighe die heeten Blauw camille, oft Blauw madelieuen, welke naemen desen cruyde niet toe en behooren, want het van den geslachten van den Camille oft Madelieuen n. en es.

¶ **Natuere.**

Die wortel van Tripolium es werm tot in den derden graedt.

¶ **Cracht en Werckinghe.**

Die scorssen van den wortelen van Tripolium ontrent een half loot swaer m. wijn ghedroncken iaghen af (als Dioscorides seyt) duer den camerganck die waterachtighe vochticheden. Ende zijn mits dyen seer goet den watersuchtighen ghebruyckt.

Die selue wortel es oock seer goet met den medecynen vermenght diemen tseghen B senijn ende vergiftheyt in gheeft.

Die bladeren van desen cruyde als nu ter tijt sommige seggen hebben een seer heyl. E saeme cracht, alzo dat zy alle wonden seer haestelijcken heylen ende toe bringhen, als tsap daer inne ghedruypt wordt oft die ghestooten bladeren daer op gheleyt.

Van Thapsia. Cap. xxxix.

¶ **Tafloen.**

Thapsia als Dioscorides scrijft es der Ferula ghelijck maer zijn stels zijn dunder ende heeft bladeren gelijk Venckel. Die bloemē zijn geel en was sen op croonkens als aen die Dille. Tsaet es breeet maer minder dā tsaet van Ferula. Die wortel es lanck ende dick bunten bruyn binnen wit met een dicke scorste becleet vol wit saps ende scerp van smaecke.

¶ **Plaetse.**

Thapsia wast in dat eylandt Thapsus by Sicilien en wordt nu ter tijt op dē berch Garganus in Apulien ende in meer andere plaetsen van Italien gheuonden.

¶ **Naem.**

Dit cruyt heet in Griecx *Θαψία*. In Latijn Thapsia, Ferulago ende Ferula syluestris. In Arabeusch van Mesue Turbith, ende dit es dat Turbith datmen in die medecynen van Mesue gheordonneert in die Apoteken behoort te ghebruyckene.

¶ **Natuere.**

Thapsia sonderlinghe die scorssen van den wortelen zijn heet tot volnaer in dē derden graedt, met een ouervloedighe vochticheyt, die oorsake es dz zy lichtelijckē bederft ende niet langhe bewaert en mach worden.

¶ **Cracht en Werckinghe.**

Die scorssen van den wortelen van Thapsia ontrent een vierendeel loots oft min A swaer, inghenomen maken camerganck ende iagen daer duer af die taeye coude fluy men ende groue humoeren ende somtijts oock die geele cholerijcke vochticheden. Die selue niet alleen wt die maghe (die dese wortel heel supueri) oft borste, maer ooc wt den verden leden die selue halende ende naer hem treckende. Ende es mits dyen goet tse ghen die cortheyt van adem, verstoptheyt van borsten, colica, verouderde pijn in die zyde, cramp ende spanninghe der senuwen, flederijn ende weedom van den wtersten leden ende ionctueren.

Dese

Dese wortel met olie vermenght ghenest die quade scorfte hoofden daer dat hay? B mede wivalt, ende doet dat hay? wederom wassen daer op ghestreken.

Die wortel van Thapsia met wierdoek ende was vermenght seeydt dat gheronnen C bloet, ende verdrijft alle blauw gheslaghen oft ghestooten vlekken ende plecken.

Esap van der wortelen met huenich neemt af dat sproet ende alle plecken en qua? D de scorftheden des aensichts.

Eselue sap met solfer vermenght doet alle coude ende herde geswillen seeydē daer E op ghestreken.

Van deser wortel met olie ende was wordt een salfken gemaeckt dz seer goet es tot F alle verouderde pijnē van den hoofde, van der zyden ende van den wtwendigen leden.

¶ Hindernisse.

Alsmē isap van deser wortel vergaert oft wt der seluer dat middelste treckt zo coēt den ghenen die dat doet groote swellinghe in dat aensicht aen, ende die handen worden vol punsten. Ende als dese wortel inghenomen wordt zoo maeckt sy groote windē, op blasinghen, walghinghen ende beruerten int lichaem, ende als zy te veel inghenomen wordt zoo quetst sy die dermen ende die inwendighe leden.

¶ Beeteringhe.

Alsmen isap van Thapsia vergaeren wilt oft die wortel wthalen zoo salmen daens sicht ende die bloote leden des lichaems bestrijcken m? een salfken van olie vā Roosen ende was ghemaect.

Ende alsmen die wortel ingheuen wilt om camerganck te hebbene zo salmen daer toe doen Gengebeer oft lanck Peper ende wat suyckers ende also ingheuen. Ende in dier manieren inghenomen en salt der natueren niet seer hinderlyck wesen.

Van Hermodactilen. Cap. xxxv.

¶ Tfatsoen.

Colchicum cum floribus.

Hermodactilen met den bloemen.

Colchici folia & semen.

Hermodactilen met den sade.

Van Hermodactilen. Cap. vvvv. cccviii.

Hermodactilen hebben groote breede bladeren ghelijck die Lelien d'ye oft vier van eender wortel, tusschen den welken die steel wast ontrent eenen voet hooch, daer op een d'ycantighe hauwe voortcoemt ghelijck aen geel Lisch maer mindere, die als zy rijp zijn huer openen ende in d'ynen splijten ende daer in leet saet dat ront bruyn en hert es. Die bloemē wassen naer dat die bladeren en steel vergaen zijn op cleyne corte steelkens ende zijn van fatsoene den Sofferaen bloemen ghelijck. Die wortel es rondachtich bouē breed beneden smal wit ende suet met vele bruynne scorssen bedect, ende heeft op die eene zyde in dmiddel eē vore daer die stelē in wassen die bloemen draghende. Ende als men dese wortel droocht zoo wordt zy bruyn en swert.

In die Apotekē zijn ooc ronde witte wortelen diemen Hermodactilen heet ende dese zijn den voorghescreuen wortelen van fatsoene wat ghelijck maer platter en en hebben gheen vore in dmiddel ghelijck die voorghescreuen. Maer wat bloemen ende bladeren die selue draghen en es van Mesue niet bescreuen.

¶ Plaetse.

Hermodactilen als Dioscorides scrift wassen in Messenia ende in Colchis daer zy den naem af vueren. Hier te lande comen zy oock voort in vette beempden en worden ontrent Biluorden ouervloedich ghenonden.

¶ Tijt.

Die bladeren van Hermodactilen comen in Meerte ende in Aprill wt, in Braeckmaent wordt het saet rijp. In Hoymaent vergaen die bladeren met den stelen. In Herfstmaent spruyten die liefelijcke bloemkens wt der eerden.

¶ Naem.

Dat gheslacht van Hermodactilen dat hier ghesfigureet es, wordt in Griecx gheheten κορχικόρ ή εφ'ήμερον. In Latijn van sommigen Agrestis Bulbus. In Hocheduytsch Zeitlosen ende wisen Zeitlosen, dat es Tydeloosen ende beempdt Tydeloosen. Hier te lande onder die cruytlicfhebbers Hermodactilen. In Franchois Mort ou chien.

Dat ander gheslacht van der Apoteken, wordt van Paulus Aegineta, Mesue, Serapio ende sommighe andere oude meesters gheheten in Griecx ερμόδακτυλα. ende in Latijn Hermodactilus, ende met d'ynen naem eest oock in die Apoteken bekend.

¶ Natuere.

Die ghemeenne Hermodactilen zijn quaet ende fenijnlich van natueren ende daer om oock zoo en worden zy in der medecynen niet ghebruyckt.

Die andere zijn werm ende drooghe tot in den tweeden graedt.

¶ Cracht en Werckinghe.

Die Hermodactilen diemen in die Apoteken ghebruyckt iagen af duer den camer ganck die taeye slijmachtighe fluymen die selue wt den veerden leden halende, en zijn seer sonderlinghe goet tsegghen dat flederlijn en Sciatica ende allen pijnē der ledē gesbruyckt.

¶ Hindernisse.

Die ghemeenne Hermodactilen inghenomen maken tlichacem vol iuecksels ghelijck oft vernetelt waere, verbrant die maghe ende quetst die inwendighe leden alzo dz ten laesten bloedighen camer ganck volghet ende alzo doodet den mensche.

Die ander Hermodactilen diemen in die Apoteken ghebruyckt maken walginghe ende winden ende berueren die maghe.

¶ Beteringhe.

Als tot den Hermodactilen diemen in die Apotekē vint, Gēgebeer oft lanck peper, saet van Anijs oft Comijn en wat Mastix ghedaen wordt ende alzo inghegeuen, zoo en selen zy die maghe niet seer berueren oft niet veel wints maken.

Van Laureola. Cap. vvvvj.

¶ Tfatsoen.

Laureola wast onderhaluen voet oft meer hooch ende heeft vele tacken ende zyde scueten, die niet lichtelijcken en breken als zy gecrompt oft gebogen worden en met

een dicke ende taeye scorffe bedeckt zijn, aen die welke meest bouen aen dopperste wassen vele by een dickachtighe doncker grue ne bladeren van fatsoene den Laurus bladeren ghelijck maer niet zoo groot die gheknout, die mont, tonghe ende keele seer ontfteken. Die bloeme wassen op corte steelskens vast onder by naer tusschen die bladeren vele by een rontsomme den steel en zijn wit gruenachtich van coluere. Die vruchten zijn ierst grue en als zy rijp zijn swert schier ghelijck eenen bakeleere gefatsoeneert maer mindere. Die wortel es houtachtich en lach.

¶ Plaetse.

Laureole wast op rouwe boschachtighe berghen, ende wordt ontrent den Maescant in tlandt van Lunck ende by Namen en tot som plaetsen van Duytschlant ghevonden.

¶ Tijt.

Laureole bloeyet seer vroeck in Sporchelsle, ende in Meye zoo wordt huer saet rijp.

¶ Naem.

Dit cruyt heet in Griecx *Δαφνοειδης* Daphnoides. In die Apotekē hier te lāde Laureola. In Hoochduytsch Zeilant hier te lande ende in Franchois Laureole.

¶ Natuere.

Dit cruyt es heet ende drooghe tot in den derden graedt volcomelijck nakende schier den vierden graedt.

¶ Tracht en Werckinghe.

Die bladeren van Laureola inghenomen makē camerganck ende iagen daer duer af die taeye fluymen ende die waeterachtighe vochticheden ende zijn goet den watersuchtighe ghebruyckt. Es selue doen oock vierthien oft vijfthien corenkens tseffens inghenomen.

Die bladeren van Laureola gheknout ende in die mont ghehouden treckē vele waeterachtighe vochticheyt wt den hoofde. Ende in die nuese gesteken zoo doen zy niesē.

¶ Hindernisse.

Laureola beruert die mage seer en onsteect verhit en quetst die inwendighe leden.

¶ Beeteringhe.

Die bladeren van Laureola worden ghebeetert ende bequaem ghemaect ghelijck die bladeren van Chamelæa.

Van Mezereon.

Cap. xxxvij.

¶ Tgheslacht.

Mezereon naer dat Auicenna, Mesue ende Serapio scrijuen, es tweedersley, een met breedē bladeren, ende een met smallen bladerkens. Die van den ouden Griexen Meesters onder twee namen Chamelæa en Thymelæa bescreuen zijn.

¶ Tfatsoen.

Chamelæa es een neere ghewas ontrent onderhaluē voet oft twee hooch, het heeft houtachtighe stelen met vele aenwassende corte zyde tærkens, daer aen wassen langachtighe smalle bruyn grue ne bladeren, den bladeren van Olijfboomen van fatsoene seer ghelijck maer mindere. Aen dopperste van dē steelkens wassen cleyne bleeckgeele bloemkens, ende daer naer volghen die vruchten, van drye corenen ghelijck aen die Rithymallen, ende Springeruyt, die ierst gruen zijn, als zy rijp zijn root, ende naer mael

maels ghedroocht bruyn. Van den welcken elck besondere rondachtich es, ende schier ghelijck een pepercoren, hert, ierst bitter naermaels heet ende brandende in den mont.
2 Thymelæa heeft vele dunne rijskens ontrent drie voeten lanck, ende daer aen cleyne bladeren die minder smalter ende dicker zijn dan die bladeren vā Chamelæa. Die bloemkens zijn cleyne, wit ende wassen aen dopperste van den rijskens. Die vruchten zijn ierst gruen naermaels root, den bestekens van witte Haghedoren schier ghelijck ende hebben elck een witte keerne in, met een swert velleken bedeckt, die seer heet ende brandende van smaecte es.

Ende beyde dese ghewassen en verliesen huer bladeren niet, maer blyuen zoemer ende winter duerende ende gruen.

¶ Plaetse,

Dese ghewassen groeyen op rouwe onghedoude plaetsen ende by den wegghen, ende worden tot sommighen plaetsen van Brancckrijck als in Languedock ende by Montpeliers veel ghedonden.

¶ Tijt.

- 1 Chamelæa leuert huer saet in den Herft.
- 2 Die vruchten van Thymelæa worden in die Doghstmaent rijp.

¶ Naem.

Van den Arabeuschen Meesters worden beyde dese ghewassen, met eenen naem Mezereon gheheeten, ende van sommighen Rapiens vitam & Faciens viduas.

- 1 Dat ierste gheslacht heet in Griecx χαμδαία. In Latijn Chamelæa, Oleago, Oleastellus, van sommighen Citocatum. Ende mocht wel tot ondersceet van die Chamelæa germanica, Chamelæa tricoccus ghenaeemt worden. *ex in francibus. camellæ*

- 2 Dat ander gheslacht es ghenaeemt in Griecx θυμδαία. In Latijn Thymelæa van

cccxxvj. Van Mezereon. Cap. xxxvij.

sommighen *κιστρον* *κιστρον* Cneoron Cestron ende oock Chamelæa. In Syrien Apollinum. Ende beyde dese cruyden zijn in die Apoteken hier te lande onbekent.

Esact van Thymelæa heet in Griecx *κοκκον* *κνιδιον*. In Latijn Granum Gnidium. In die Apoteken eest oock onbekent. Maer daer voor nemen die Apotekers hier te lande dat saet van dat ghemeyn Mezereon, dat af in daer naervolghende Capittel ghescreuen es, ende som een ~~rom saet~~, dat zy Cuculus Indus nuemen, welckē naē schijnt van Coccus gnidius ghecomen te zyne.

*een andere
swarte rond-
achtige vrucht*

¶ Natuere.

Beyde dese gheslachten van cruyden, zijn heet ende drooge tot in den derde graede volcomelijck, den vierden graedt ghenakende, ende zijn seer seerp en heet, ende maken seer groote hitte in die keele als mense knout.

¶ Tracht en Werckinghe.

Die bladeren van beyde dese gheslachten van Mezereon iaghen met voortsen ende ghewelt af, die sluymen ende die geele cholerijcke ende sonderlinghe die geele waterachtighe vochticheden, ende zijn mits dyen den watersuchtighen goet, als mense huer met discretie ende goet rijp beraet ingheeft.

Tot den seluen dienen oock die corenkens van Thymelæa, als men dat binnenste merck van twintich corenen tseffens inneempt.

Die bladeren van Chamelæa, mē huenich vermenght, supueren die onreynne vuyle sweeringhen.

¶ Hindernisse.

Die natuere van desen cruyden es den fenijne seer ghelijck, der menschelijcker natueren in veel manieren hinderlijck scadelijck ende ombequaem. Sy doe der magen, der leuere ende alle den inwendighen leden groot letsele, die selue verhutende, quetsende ende open bytende, gaten ende sweeringhen in die dermen makende, ende ten laetsten bloedighen camer ganck voortbringhende.

¶ Beeteringhe.

Die gruene bladeren van Chamelæa salmen in seer goeden ende stercken azijn tenen dach ende nacht laten weycken, ende daer naer die selue winemen ende droogen ende tot den ghebruyck bewaeren. Ende waert dat in desen azijn te voren Queappelen, oft saet van Berberis ghelegghen hadde, hy soude te beeter ende te bequaemer zijn, om die Chamelæa bladeren mede te bereyden. Als men dese bladeren alzoo bereyt, ghebruycken wilt, zoo salmen die met wat Anijs saet ende Mastix tsamen gepoedert ingheuen, oft men sal die selue bladeren, in weye van suete melck, ende sonderlinghe van ghynten melck, oft in sop van Capoenen sieden, ende dat weye oft sop te drincken gheuen.

Van ghemeyn oft duytsch Mezereon. Cap. xxxvij.

¶ Watsoen.

It Mezereon dat in Hooch duytsch oock Seidelbast ghenaemt wordt es een neer boomachtich ghewas ontrent drie oft vier voete hooch, dragghende corte taeye taekens, daer aen wassen langachtighe bladerkens, die bladeren van Rijnwilgen seer gelijck, maer witter ende teerder. Die bloemkens wassen lanx die taekens ende zijn licht peersch ende weltrieckende, naer die welke die besiekens voortcomen, die ierst gruen zijn, als zy rijp zijn root, ende naermaels ghedroocht swert, ende verrimpelt, die welke als huer velleken af ghedaen es, eenen Kempfede schier ghelijck zijn, alleen wat ronder ende meerder. Ende als zy gheknout worden seer heet ende in den mont ende keele seer ende lange tijt branden. Welck niet alleen die vruchten doen, maer oock die bladeren scorsen ende wortelen.

¶ Plaetse.

Dit Mezereon wast tot veel plaetsen van Duytschlant in vochtighe donckere bosschen ende op rouwe onghedoude plaetsen.

¶ Tijt.

Vā gemeyn oft duytsch Mezereō. C. xxxvij. cccxvij.

Dit cruyt bloeyet seer vroeck in Sporckelle oft Meerte, al eer zijn bladeren voortcomen. In Doghstmaent ende Herfstmaent worden zijn vruchten root ende rijp.

Chamelæa Germanica. Piper montanum.

Mezereon vulgare. *Heelbast*.

¶ Naem.

Dit gewas wordt in die Apoteken vā hooch ende Neerduytschlandt Mezereon ghenaemt van sommighen Piper montanum. Ende heeft langhe tijt voor die oprechte Chamelæa gehouden gheweest, waer om dattet wel Chamelæa Germanica ghenaemt mach wordē. In Hoochduytsch Seidelbast Leuszkraut en Kellerhals. In Neerduytsch Zeelbast en meest Mezereō.

Es aet daer af wordt hier te lāde in die Apoteken voor Coccus gnidios gebruyckt, ende van den ghemeynen man Dronckaerts besiekens ghenaemt, om datmen als mensse inghenomen heeft, hem seluen niet lichtelijcken versadē en kan van drincken.

¶ Natuere.

Die bladeren scorssen wortelen ende vruchten van desen ghewasse zijn oec heet en drooghe tot schier in den vierdē graed van natueren den vruchtē van Chymelæa seer gelijk.

¶ Tracht en Werckinghe.

A Die bladeren van dit Mezereon iagē sterckelijck af duer den camerganck die fluymen ende geele cholerijcke humoren, ende dijsgheslijcx oock die waeterachtighe vochticheden, en worden mits desen hier te lande voor die bladeren van Chamelæa in die Apoteken ghebruyckt.

B Es selue doen oock die besiekens ende vruchten inghenomen, die gheknout in die keele als sulcken hitte ende brant achterlaten datmen met vele drinckens nauw ghesluffchen en kan.

¶ Hindernisse.

Dit ghewas es oock sonder twiffel der menschelijcker natueren hinderlijck, aengesien dat het seer heet es, sterck ende gheweldich van wercke, waer duer die inwendige leden ghequetst ende bescadicht worden.

¶ Beteringhe.

Die bladeren van dit Mezereon worden in alder manieren berent ghelijck die bladeren van Chamelæa. Ende op die selue maniere behoortmen oock te bereyden die vruchten ende scorssen, als mensse met eenighe medecynen ingheuen wildt.

Van Luyscruyt.

Cap. xxxv.

¶ Tfatsoen.

Luyscruyt heeft rechte donckergruene stelen daer aen bladeren wassen in vijuen, sessen oft seuen ghesneden den bladeren vā wildē Wijngaert schier ghelijck. Die bloemen comen op corte steelkens voort ende zijn schoon hemelblauw in vijf oft ses bladerkens verdeylt. En als die vergaen zoo volghen daer besloten hauwkens daer in dryecantich brunn saet leet dz scerp ende brandende in die mont es. Die wortel es houtachtich ende slecht.

¶ Plaetse.

Luyscruyt wordt hier te lande in der cruytliefhebbers hoven ghesaeyt, ende wast gheerne in lomberachtighe plaetsen.

¶ Tijt.

Staphis agria.

Luyfcruyt.

Luyfcruyt bloeyet in d'middel van den
zomer.

¶ Naem.

Dit cruyt heet in Griecy *σταφισάγρια*.
In Latijn *Herba pedicularis* oft *Pituitaria*, van
sommigen in Griecy *φθυσια* dz es Luyf-
semoorder, oft *φθυσια*. In die Apoteken
Staphisagria. In Hocheduytsch *Leuszkraut*
en *Speichelkraut*. In Neerduytsch *Luyf-*
cruyt, en daer naer tsaet ghepoedert *Luyf-*
poeder. In Frāchois *Herbe aux Pouilleux*.

¶ Natuere.

Luyfcruyt ende sonderlinghe dat saet es
heet tot by den vierden graedt.

¶ Cracht en Werckinghe.

A Bisschien saden vā Luyfcruyt m; Mees-
de inghenomen doen met crachten ouerges-
uen ende braken ende iaghen daer duer af
taeye groue fluymen.

B Die selue saden van Luyfcruyt met olie
vermenght verdriuen die luyfen van den
hoofde ende vā alle plaetsen des lichaems,
ende genesen alle quade crauwagien scorf-
heden ende dat ieusel.

C Tsaet van Luyfcruyt in azijn ghesoden
versuet die pijn ende weedom der tanden
in die mont ghehouden.

D Dit saet gheknout treckt vele vochtich-
wt den hoofde ende suyuert die herffenen.

E Als oock met desen sade in azijn gewencht die onreynne luyfsachtige cleederen bestres-
ken worden zoo vergaen ende steruen die luyfen.

¶ Hindernisse.

Tsaet van Luyfcruyt es der natueren seer hinderlijck die inwendige leden seer ver-
hittende ende onstekende ende die mage seer beruerende alst inghenomen wordt, ende
in die mont ghehouden zoo onsteket die mont ende die keele ende daer om en salmen
dit saet niet lichtelijken, dan buyten t'lichaems ghebruycken.

¶ Beteringhe.

Men sal tsaet van Luyfcruyt in azijn weycken ende daer naer drooghen, ende alst
ghedroocht es met Meede dat es huenich met water ghesoden ingheuen, ende die dat
inghenomen heeft sal wandelen ende niet stil wesen ende dicwils als hy eenige manies-
re van worginghe ghevuelt Meede drinckē. Dit doende sal dit saet sonder groot letsel
zijn werckinghe volbringhen.

Van wilde Concommeren. Cap. xl.

¶ Tfatsoen.

Wilde Concommeren hebben rondachtighe rouwe bladeren minder ende
rouwer dan die bladeren van ghemeynen Concommeren. Die stelen zijn
ront ende rouw, lanck der aerden cruppēde gheen clauwierkens draghen-
de, van den welken tusschen die bladeren cleyne steelkens voortcomē bleek
geele bloemkens voortbringhende naer die welke cleyne rouwe ronde Concommer-
kens wassen ontrent eenen duym dick ende lanck vol saps ende bruynen keernen die
daer wt seer snellijck springhen als men die Concommerkens aenruert als zy rijp zijn.
Die wortel es wit dick en groot met vele aenhanghende cleyne wortelkens. Dit heel
cruyt

Van wilde Concommeren. Cap. lv. cccvii.

eruyt es seer bitter van smaecke ende son-
derlinghe die vruchten wt den welken sap
vergaert ende ghedroocht wordt dz tot der
medecynen voorboorlijk es.

Cucumis sylvestris. Wilde Concommeren.

¶ Blaetse.

Dit ghewas wordt hier te lande inder
eruyt liefhebbers houen gesaeyet, en daert
eens ghesaeyet es daer comet lichtelijken
allen jaren wederom wt.

¶ Tijt.

Dese Concommerē bloeyē in Doghst-
maent en in Herfstmaent wordē die vruch-
ten rijp.

¶ Naem.

Dese Concommer wordt gheheeten in
Griecx σίκυς ἄγριος. In Latijn Cucumis agre-
stis, sylvestris ende erraticus, van sommighen
Cucumis anguinus. In die Apotekē Cucumis
aslinus. In Hoochduytsch wild Cucumer
oft Esels Cucumer. Hier te lande wilde
Concommeren oft Esels Concommeren.
In Franchois Concombres sauvages.

Esap van den Concommerkens alst
ghedroocht es wordt gheheeten Elaterium.
In die Apoteken Elactarium.

¶ Natuere.

Esap van den wilden Concommerē es
warm ende drooghe tot in den tweeden
graedt afvaghende en sceyden van na-
turen. Die wortel es van ghelijcke cracht
maer niet zoo sterck als dat sap.

¶ Cracht en Werkinghe.

Elaterium, dat es dat ghedroocht sap van den wilden Concommerkens, ontrent A
ren half scrupulus swaer inghenomen iaecht af duer dē camerganck taeye coude fluy-
men ende geele ende sonderlinghe die waterachtige vochtichedē ende es seer goet den
watersuchtighen ende die seer cort van adem zijn.

Dit selue sap met suete melck vermenght ende duer die nuese opghehaelt doet die B
quade verwe van den ooghen die vander geelsucht ghebleuen ende achterghelaten es
vergaen, ende verdrijft die pijn van den hoofde ende suuert die herffenen.

Esap van wilde Concommerkens met sueten versodē huenich wijn met een pessus C
van onder gheset verweckt die natuerelijcke cranckhent der vrouwen en treckt die doo-
de vruchten af.

Elaterium met oude olie oft huenich oft galle van een os gheneest die squinantie, D
ende die swellinghe van der keelen van bunten daer op gheleyt.

Esap van den wortelen ende dijsghelijck die scorssen van den seluen treckē ooc die E
fluymen ende die geele ende waterachtighe vochtichedē af, ende zijn den watersuchtig-
hen goet ghelijck dat Elaterium, maer en zijn niet zoo sterck van werkinghe.

Die wortel van wilden Concommeren in azijn morwe ghesodē, versuet die pijn en F
de doet dat gheswil sceyden van dat flederijn daer op geleyt. Ende die azijn daer die
wortel in ghesoden es in den mont ghehouwen versuet den tansweer.

Dese selue wortel mz meel van gersten mout vermenght doet sceyden alle oude cou G
de saechte gheswillen, ende met terbenthijn vermenght doet die oude herde gheswillen
wtbreken.

Die wortel van desen Concommeren ghedroocht, ghepoedert ende mz huenich ver-
menght

cccxx. Van Coloquintida. Cap. xlii.

menght reynich, gheneest ende verdriift alle quade crauwagien, omloop, ieuetsel, masen, sproet, littekenen ende alle vlekken ende plekken des menschens lichaems.

Esap van den bladeren in die ooren ghedruypt doet die pijn eñ weedom vergaen. 3

¶ Hindernisse.

Elaterium inghenomen quetst die inwendighe leden ende opent die subtiyl aderkens ende maect krimpse in zijn werkinghe.

¶ Beteringhe.

Om die hindernisse te beletten salmen Elaterium met Meede ingheuen oft met suete melck ende wat souts ende Anijs saets, oft met Gummi Tragachanti ende wat Anijs saets ende souts tsamen ghepoedert.

Van Coloquintida. Cap. xlii.

¶ Tfatsoen.

Colocynthis.

Coloquintidappelen

1 **C**oloquintida cruypt met heuren rancenkens lanx der aerden daer aen wassen rouwe aschverwighe seer ghespleten ende gheclouen bladerkens, den bladeren van Citrullen schier gelijk. Die bloemen zijn bleek geel. Die vruchten zijn röt, van verwen ierst gruen namaels gheelachtich van welken die scorffe dun es eñ niet hert, eñ dat binnenste bol, vol cleyne grauwe corenkens ende seer bitter van smaecke es dat ghedroocht wordt ende tot den ghebruyck der medecynen bewaert.

2 Noch vindmen een ander geslacht van Coloquintida den voorgheschreuen n3 seer ghelijck. Ende dit heeft langhe rouwe stelen hooch climmende eñ al om met hueren clauwierkens aenhakende gelijk die Cauwoorden. Die bladeren zijn den wilden Concommeren ghelijck die vrucht es in alder manieren ghelijck een Cauwoorde gefatsoeneert, maer veel minder, maer ghelijck een peere groot. Ende dese wilde Cauwoordekens hebben van buyten een seer herde houtachtige gruene scorffe, ende zijn van binnen heel sapachtich ende seer bitter van smaecke.

¶ Plaetse.

1 Dierste gheslacht wast in Italië ende in Spaengien, van waeren hier te lande die ghedroochde vruchten ghebrocht worden.

2 Dat ander gheslacht hebben wy hier te lande in sommighe cruyteliefhebbers hoven somtijts sien wassen.

¶ Tijt.

Coloquintida brenghet huer vruchten in Herfstmaent.

¶ Naem.

1 Coloquintida heet in Griecx κολοκύνθις eñ in Latijn Colocynthis, van Paulus Aeginaeta oock Sicyonia. In die Apoteken Coloquintida. In Duytsch Coloquint opffelin ende de Coloquint appel.

2 Dat ander gheslacht mach wel heeten in Griecx κολοκύνθα αγρία. In Latijn Cucurbita sylvestris. In Duytsch wilde Cauwoorden, want het een oprecht geslacht van Cauwoorden es.

Natues

¶ Natuere.

Coloquintida es werm ende drooghe tot in den derden graede.

¶ Tracht en Werckinghe.

Dat wit ende binnenste merck van Coloquintida ontrēt een scrupulus swaer inge-
nomen verweckt seer sterckelijck tot camer ganck ende treckt af taeye fluymen, geele
cholerijcke vochticheyt, ende slijmachtighe stinckende vuylicheden ende somtijts oock
bloet als zy te veel inghenomen wordt.

Es selue doet ooc Coloquintida in Meede oft andere vochtichz gesodē oft geweycht
ende ghedroncken, ende dient seer wel tot alle oude coude swaere sieckte als tot Popels
sie, vallende sieckten, verouderde pijnē ende drayinghe in thoost, cortheyt van adem,
colijcke, ende tot die ghebreken van den senuwen ende van den wtwendighen leden.

Tot den seluen ghebreken machmen oock die Coloquintida in die clisterien diemen
van onder in tfondament sedt oft suppositien ghebruycken.

Die daer Coloquintida in ghesoden, oft die in een Coloquintida ghesoden es, ver-
drijft dat tuyten van den ooren ende die doofichent in die ooren ghedruypt.

¶ Hindernisse.

Coloquintida es der herte, mage ende leuere seer contrarie ende beruert ende quetst
die dermen ende die inwendighe leden.

¶ Beteringhe.

Tot dat merck van Coloquintida salmen nemen gummi Tragachanti ende Ma-
stix ende die tsamen met huenich vermenghen ende daer trochiscen af maken diemen
in die medecynen ghebruycken zal.

Van Gratiola. Cap. vlij.

¶ Tfatsoen.

Gratiola es eē neercruyt
ontrēt eē spanne hooch
der gemeynder Hysope
wat aēstienlijck, zy heeft
vele viercantighe steel-

kens, daer aen wassen breedachtige
bladerkens, breeder dan die blader-
ten van Hysope, ende langher dan
die bladeren van cleyn Sanctorie.
Tusschen die bladeren comen die
bloemkens op corte steelkens voort,
van veruwen wit, met wat peersch
vermenght. Ende dit heel cruyt es
bitter van smaecte schier ghelijck
die cleyn Sanctorie.

¶ Plaetse.

Dit cruyt wast gheerne in neere
ende vochtighe plaetsen en wordt in
die beempden in Italien sonderlin-
ghe ontrent Milaenen veel gevon-
den. Hier te lande worddet in der
cruyt liefhebbers houe gheplant.

¶ Tijt.

Dit cruyt bloeyet hier te lande in
Hoymaent ende Doghstmaent.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt nu ter tijt in La-
tijn ghenamt Gratiola, ende oock van sommighen Gratia dei, dat es Gods gratie ende
Lime

Gratiola. gods genade.

Limnesion. Ende schijnt wel te zyne een gheslacht van Centaurium minus, ende daer om worddet van sommighen Centauris ghenamt.

¶ Natuere.

Gratiola, es sonder twissel werm ende drooghe van natueren ende oec meer droge dan werm, der cleynder Sanctorie van natueren seer ghelijck.

¶ Tracht en Werckinghe.

Gratiola ghesoden ende ghedroncken, ende dijsghelijcx met eenighen spijsen vermenght, doet sterckelijck camerganck hebbē ende iaecht daer duer af die taye fluymen ende geele cholerijcke humoren.

Es selue cruyt ghedroocht ghepoedert ende in die wonden ghestroet heylt ende geneest die versche, en suuert die vervuyldē en verouderde wonden. Ende daer om zoo dienet wel vermenght in die olien ende saluen diemen ghebruyckt om die wonden mede te suuerene ende te ghenesene.

Van Sene.

Cap. vlij.

¶ Tfatsoen.

Sena.

Sene.

Sena es een cleyne ende neer gewas, dunne teere taerckens draghende, daer aē teere rondachtighe bladerkens wassen, van den welckē elck besondere den bladeren van Fæno Græco n; seer ongelijck en es. Die bloemkens zijn bleeck geel, ende als die vergaen zijn zoo comen daer platte cromme ghesloten hauwkens voort, daer in bruyt plat saet leyf.

¶ Plaetse.

Sene groeyen in Alexandrien, ende oec tot veel plaetsen van Italien ende in Provincien. Maer die beste zijn die van Alexandrien.

¶ Tijt.

Sene wordt in die Lente ghesaeyt, in d'middel van den zoomer zoo bloeyet ende leuert zijn hauwkens, ende corts daer naer zoo worddet, vergaert, ende ghedroocht.

¶ Naem.

Sene wordt van Actuarius in Griecx, ende van dē Arabeusche meesters int Arabesch Sena gheheeten, ende met dyē naem eest in die Apoteken, ende in Duytsch ende in Franchois bekent.

¶ Natuere.

Senebladeren zijn werm tot in dē tweeden graedt ende drooghe tot in den iersten.

¶ Tracht en Werckinghe.

Die hauwkens ende bladeren van Sena een vierendeel loots swaer ingenomē verweken tot camerganck ende iaghen af taeye coude fluymen ende geele vochticheden, maer meest ende sonderlinghe die swerte swaere melancholijcke humoeren.

Es selue doen zy oock in hoendersop, oft sop van erwetē oft andere diergelijcke vochtichent ghesoden ende ghedroncken.

Senebladeren zijn goet in desen manieren gebruyckt den ghenē die swaermoedich, droeuich en sonder saecke vervaert oft verscrickt zijn ende alle den melancholieuken, ende die met eenighe vallende sieckte besmet zijn, ende zijn goet tot alle verstoptheden van

van der leuer ende sonderlinghe van der milten, tot hooftsweer, crauwagië ruydicheyt ende melaetscheyt. In somma purgatie met Senebladeren ghemaect dient tot alle siekten van swaeren melancholieusen, ende verbranden oft souden humoeren oorspronck hebbende.

¶ Werkielinghe.

Die hauwkens als Mesue seyt zijn die bequaemste tot den ghebruyck der medecynen ende daer naer die bladeren, die stelen ende rijskens zijn niet bequaem.

¶ Hindernisse.

Sena maect winden, crimpfel ende berueringhe in den buyck ende es seer traech van wercke.

¶ Beteringhe.

Tot die Sena salmen toedoen Anijs saet, Gengebeer ende wat Sal gemma. Of die selue sieden met saet van Anijs, Rosijnē ende wat Gengebeers. Ende in dier manieren inghenomen zoo selen zy sonder eenich belet lichtelijken werken.

Van Vlier. Cap. vliiij.

¶ Tgheslacht.

Die nu ter tijt in die kennisse ende scientie van den cruyden arbeiden ende neersstichent doen, beuinden tweederleye gheslacht van Vlier, van den welken dat een seer ghemeen es, ende wel bekend, dat ander vreemt ende niet seer ghemeen, dz daer om wilden Vlier gheheeten wordt.

¶ Tfatloen.

1 Die ghemeenne Vlier, wast dicwils hooch op ghelijck een boom, dicke stercke houten struycken crijghende, daer wt voortcomen ende groeyen veel langhe rechte gheknoopte tacken, die van binnen hol zijn, ende met wit saecht merch ghevult, ende van buyten met een grauwe aschverwige scorste bedeckt, daer onder noch een ander naest den houte leyt, die gruen es, ende die middel scorste gheheeten wordt. Wt den knoopen van den tacken groeyen die doncker gruene bladerē, die van ruecke sterck zijn, en in veel andere bladerkens verdeylt, van den welken elck besonde re, rontsomme wat ghekerft es. Aen dopperste van den tacken comen die witte bloemkens, veel by een voort, in groote breede croonen, ghelijck die bloemen van Peen, wassende. Ende als dese bloemkens gheresen zijn, zoo volghen daer cleyne rondachtighe besieken, die ierst gruen zijn, en naermaels swert, daer wt dat sap ghedouwet wordt, dat root ende wijnachtich es. Ende in dese besiekens leyt dat saet dat plat ende cleyne es.

Van desen gheslachte van Vlier, wordt noch een ander gheslacht ghevonden, dyens besiekens wit geel zijn, anders den voorghescreuen in alder manieren ghelijck, ende dit gheslacht es vreemt ende wordt seer selden ghevonden.

2 Dat ander ende wildt gheslacht van Vlier, es oock van geknoopte stelen ende tacken die met wit merch ghevult zijn, ende vā loof bladerē ende ruecke den voorghescreuen Vlier ghelijck. Maer met den bloemen en vruchtē zo eest van den seluē seer versceyden,

scyden, want die bloemen van desen wilden Vlier en wassen niet in platte breede croonen ghelijck die bloemen van den ghemeynen, maer groeyen tsamen ghechoopt gelijck die bloemen van Neynette, wilde Nhabarbare en Nijnwilghen. Ende als die wit geestle bloemkens gheresen zijn, zoo wassen die besiekens oock in der seluer manieren, ende schier ghelijck een wijndruyue tsamen ghechoopt. Ende dese besiekens zijn ront root, onlustich ende seltsame van smaecke.

¶ Plaetse.

- 1 Die ghemeyne Vlier wordt hier te lande ouervloedich in die haghen ende heggen ghevonden, ende wast gheerne in somberachtighe ende vochtighe plaetsen.
- 2 Die wilde Vlier wast oock in donckere vochtighe plaetsen, maer wordt seer seldom ghevonden.

¶ Tijt.

Die gemeyne Vlier bloeyet in Meye oft spaeder. Die wilde Vlier bloeyet in April. Ende huer beyder vruchten worden in den Herfst rijp.

¶ Naem.

- 1 Die ghemeyne Vlier wordt gheheeten in Griex Aæ. In Latijn ende in die Aposteken Sambucus. In Hoochduytisch Holder. In Neerduytisch Vlier. In Franchois du Hus ou du Suin.
- 2 Dat Wildt gheslacht wordt nu ter tijt gheheeten in Latijn Sambucus sylvestris, ende Sambucus ceruinus. In Hoochduytisch Waldt holder, dz es in Neerduytisch Wilde vlier, ende in Franchois du Hus sauilage.

¶ Natuere.

- 1 Die ghemeyne Vlier es werm ende drooghe van natueren, tot in den derde graedt, sonderlinghe die scorssen, bladeren ende ionghe scuetkens.

¶ Cracht en Werckinghe.

Die bladeren ende ionghe scuetkens van den gemeynen Vlier met eenich moes oft Apottagie gegheten, doen camerganck hebben, ende iaghen daer duer af tape slijmachtinghe sluymen ende waterachtighe vochticheden.

Die gruene middel scorffe van den taetkens van Vlier, es den bladeren ende ionge scuetkens niet onghelijck, anders dan dat sy van werckinghe veel stercker es, met gheswelt ende turbatie dwater af iaghende als mensse inneempt.

Die besiekens sonderlinghe die platte sadekens ghedroocht, zijn oock goet den watter suchtighen ghebruyckt, ende dijsghelijcx den ghenen die seer vet zijn ende gheerne magherder waren, ontrent een vierendeel loots swaer tsmorghens met wijn inghenomen ende langhe tijt ghebruyckt.

Die bladeren gruen ghestooten zijn goet ghelent op die heete swillinghen ende vergaringhen, ende met bocken oft ossen ruet vermenght versueten zy die pijn van dz flederijn daer op ghelent.

- 2 Die natuere cracht ende werckinghe van den wilden Vlier es noch ter tijt onbeket.

¶ Hindernisse.

Die Vlier es van zijn eyghen natuere den menschelijcker natueren heel tsegghen ende contrarie, hy maeckt groote walginghe ende beruerie in die maghe, dermen ende buyck hy onstelt dat heel lichaem, ende beneemt die cracht, macht ende ghesontheyt van der leuere.

Van Hadick.

Cap. xlv.

¶ Tfatsoen.

Leest dat Hadick gheboomachtich oft houtachtich ghewas en es, maer een cruyt iaerlijcx van zijnder wortele van nieuws voortcomede, zoo hebbe ick nochtans tselue ter deser plaetsen willen bescriuen, niet alleen om dat hy den Vlier aensienlijck es, maer oock om dat die ouders altijt van Hadick ende Vlier tsamen ghescreuen hebbē, die ick in desen heb willen volghen. Soo en es dan Hadick gheen houtachtich ghewas, maer een cruyt dragende lange

langhe rechte dicke cantighe stelen, met le-
den en knoopen gelijk die tacken vā Blier
onderseenden, daer aen wassen dōcker grue-
ne oladeren in veel andere verdeylt, den blas-
deren vā Blier van faisoene en van rucke
seer ghelijck. Op dopperste van den stelen
groeyen die bloemen in breede croonen, ende
daer naer die besiekens gelijk aen die Blier.
Die wortel es vinghers dick, redelijken
lanck, ende dient beter tot den gebruyck der
medecynen dan die wortelen van Blier, die
houtachtich ende onbequaem daer tot zijn.

¶ Plaetse.

Hadick wast op ongheloude plaetsen, by
den wegghen, ende somtijts op die velden,
sonderlinghe daert wat vochtich, ende goe-
den vetten gront es.

¶ Tijt.

Hadick bloeyet in Braeckmaet en Hoo-
maent. Ende in Doghstmaent zoo leueret
hy zijn besiekens.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt geheetē in Griex Chame-
acte, dat es in Latijn Humilis sambucus ende in
Duytsch neeren Blier. In Latijn wordet
ghenaemt Ebulus ende Ebulum. In Hooch-
duytsch Attich. In Neerduytsch Hadick,
Adick ende wilden Blier. In Franchois
Hyeble.

¶ Natuere.

Hadick es werm ende drooghe ghelijck die Blier, en daer en bouen ooc verdeylens
de ende subtiel van substantien.

¶ Cracht en Werckinghe.

Die bladeren ende ionghe scuethens van Hadick, zijn den bladeren en ionge scuethens
hens van Blier van werckinghe ende crachten gelijk in der seluer manierē gebruyckt.

Die selue bladeren doen oock sceyden ende vergaen die swillingen van den manlike
ken leden ghesoden ende daer op ghelent.

Die wortel van Hadick in wijn ghesoden ende ghedroncken es goet den watersuch-
tighen, want zy iaecht dat water af duer den camer ganck.

Die selue wortel vermorwet die verherde ende opent die verstopte moeder, ende doet
sceyden die swillinghen des buyers, als die vrouwen sitten in dwater daer zy in gheso-
den es.

Esap van den besiekens van Hadick maeckt dat hayr swert.

Die roock van Hadick als hy ghebrant wordt veriaecht die slanghen ende andere
senijnighe ghedierten.

¶ Hindernisse.

Hadick es der maghen ende den inwendigen leden ooc seer quaet gelijk die Blier.

Van Bryonie. Cap. vlvj.

¶ Tgheslacht.

Bryonie es tweederleye, wit ende swert als Dioscorides schrijft. Die Witte es al
om ghemeyn ende al om wel bekend. Die Swerte en wordt hier te lande niet
ghelvonden.

- D**ie witte Bryonie es van bladeren ende clauwierkens den ghemeynen Wijngaerde wat ghelijck, maer in alle manieren veel rouwer ende witter, hy heeft dunne teere steelen die seer hooch wassen ende al om met hueren clauwierkens aenhanghen en huer seluen om hagen ende boomen winden ghelijck die Hoppe. Die bladeren zijn groot met vier oft vijue diepe keruen ghedeylt den bladeren van Wijngaerde seer ghelijck maer witter, rouwer, ende meer ghehayt. Die bloemen wassen veel by een ende zijn wit, naer die welke voortcomen ronde besien die ierst gruen zijn ende naermaels heel root worden. Die wortel es seer groot, lanck ende dick, bitter ende seer vrent van smaecke.
- 2** Die swerte Bryonie als Dioscorides seyt heeft bladeren ghelijck Beyl maer meerder, den bladeren van winde diemen Smilax heet schier ghelijck, ende oock dyer ghelijcke stelen om die hagen ende boomen huer seluen windende en met hueren clauwierkens huer vast makende. Die vruchten hanghen by een ghelijck cleyne druyskens ende zijn ierst gruen en als zy rijp zijn heel swert. Die wortel es vā buntē swert vā binnen geel gelijck Buerboō hout. En m̄ dese beschrijvinge vā Dioscorides schijnt te gelijckē, dat cruyt daer af hier die figure ghestelt es en dat voor een wildt oft valsche Vitis nigra ende Bryonia nigra van sommigen gehouwe wordt, behaluen dz met zynen stelen n̄ op en climpt, en hem seluen n̄ en wint ende vast maeckt aen hagen en boomen, ghelijck Dioscorides schrijft dz die swerte Bryonie doet, also veerde als dese woordē in Latijn, Caules etiam cognatos, capreolis suis arbores quasi adminicula comprehendit, daer niet te vergheefs ghestelt en zijn. Want in dyen dese woordē tot die beschrijvinge van Vitis nigra niet en behoort, zoo es sonder eenich twijfel dit wildt cruyt, die oprechte Vitis nigra van Dioscor

Dioscorides zijn. Ende dit cruyt heeft groote witgruene bladeren, in veel andere bladeren huer verdelende, van den welken elck besondere rontsomme diep ghekerft es, ende eenen Wijngaert blade, oft den bladeren van blauw Cloeykens winde, van fatesoene schier ghelijck. Die bloemen zijn wit, ende wassen aen dopperste van den stelen veel tsamen by een ghehoopt, daer naer volghen die vruchten de welke ronde besienkens zijn, die ierst gruen zijn, ende naermaels als zy rijp zijn, swert. Die welke tsamen by een in manieren van druyuen wassen. Die wortel es van buyten swert, van binnen geel, ende blijft in der eerden duerende, ende brenghet alle jaren nieuwe bladeren ende stelen voort, want die oude vergaen tswinters, ghelijck die bladeren ende stelen vā die witte Bryonie.

¶ Plaetse.

1 Witte Bryonie wast al om hier te lande aen die canten van den velden huer seluen aen die haghen ende tuynen windende.

3 Dat cruyt dat voor een wilde Bryonia nigra ghehouwen es, wordt in sommighe bosschen aent hanghen van den bergen in vetten grondt gevonden, als in dlandt van Valkenborch ende ontrent Cuelen, al daert van sommighen voor een Napellus ghehouwen wordt, daert tghene ghelijckenisse mede en heeft.

¶ Tijt.

1 In den Meye beghint die Bryonie te bloeyene, ende in Herffstmaent worden die vruchten rijp.

¶ Naem.

1 Die witte Bryonie heet in Griecx ἀμπέλαινα ἢ βρυονία. In Latijn Vitis alba. In Arabeusch Alphesera, van Mattheus Syluaticus Viticella. In die Apoteken Bryonia. In Hoochduytisch, Stickwurtz ende Hunds kurbs. Hier te lande Bryonie. In Franchois Couleuree.

2 Dat ander Swert gheslacht heet in Griecx ἀμπέλαινα ἢ βρυονία μέλαινα. In Latijn Vitis nigra en Bryonia nigra, van sommigen χιρωνία ἀμπέλου, hoc est, Chironia vitis. Ende mach wel gheheeten worden in Hoochduytisch Schwarz stickwurtz. In Neerduytisch swerte Bryonie. In Franchois Couleuree noire.

3 Dat cruyt dat voor Bryonia nigra ghestelt es, wordt van sommighen Christophoriana ghenaeamt ende van eenighen oock Costus niger, hoe wel dat het met den oprechten Costus gheen ghelijckenisse en heeft.

¶ Natuere.

Die wortel van die witte Bryonie es werm ende drooch tot in den derden graedt. Die Swerte es van ghelijcke natueren maer in al niet zoo sterck.

¶ Cracht en Werckinghe.

Die wortel van Bryonia ende sonderlinge dz sap van der seluer maeckt sterckelijck camer-ganck ende treckt af die taeye fluymen, en doet die vrine lossen, ende es seer goet om die herffenen, borste ende die inwendighe leden van fluymen ende grouen taeyen vochticheden te suueren ende te reynighen.

Die wortel van Bryonia alle dagen een jaer lanck duerende ontrent een vierendeel B loots inghenomen gheneest die vallende sieckte.

Dese wortel helpt oock den ghenen die van der popelsie gheslagen zijn en swijme linghe oft eenighe hooft sweer hebben, ende es goet in die medecynē gemenght die tot die beten van nateren dienen.

Die wortel van Bryonia ontrent een half drachma swaer met azijn dertich dagen ghedroncken gheneest die verherde ende seer verstopte milte. Tot den seluen dient zy oock met vijghen ghestooten ende op die plaetse van der milten van buyten gheleyt.

Van die wortel van Bryonie met huemich mach men een Electuarium maken dat es goet es den ghenen die cort van adem zijn, eenen verouderde hoest ende pijn oft weedom in die zyde hebben, ende den ghenen die van binnen ghequetst oft gheborsten zijn om dat gheronnen bloet doen te sceyden.

Een pessus van die wortel van Bryonia gemaeckt ende vā onder gestelt verweckt die natuerlijke crackheyt der vrouwe, en treckt af die secondine en die doode vruchte.

Een badt van die wortel van Bryonia ghemaect doet oec iselue ende suyuert en. **B** de reynicht die moedere van alle onsuuerheyt ende vuylicheyt als men daer in siddt.

Die wortel van Bryonia met sout gestooten es goet op alle quade voorts eetende vl. **H** teratien ende sweeringhen ende vuyle loopende gaten sonderlinghe van den beenen. Tot den seluen zijn oock die bladeren ende vruchten seer goet in der manieren als die wortelen ghebruyckt.

Die wortel van Bryonia reynicht oock die huyt, ende doet die rimpelē ende fronsen **V** vergaen, ende verdriift dat sproet litteken, ende alderhande vlekken ende masen met meel van Eruen ende van Foenum Græcum daer op ghestreken. Iselue doet oock die olie daer die wortel van Bryonie in ghesoden es.

Die wortel van Bryonie met wijn ghestooten, doet seeyden dat geronnen bloet, ver. **R** driift alle blauw gheslaghen oft ghestooten plecken, doet sinckē ende vergaen die versche gheswillen, ende bringht die oude tot rijpicheyt ende doet die selue wibrecken. Item treckt alle splinters ende ghebroken beenderen wt, ende es seer goet op die quade swee- rende naghelen ghelent.

Die vruchtē vā Bryonia zijn goet tot ruydicheyt ende quade scorftheyt ghebruyckt. **E**

Die ionghe scuethkens van Bryonia die alder ierst voortcomen ghegheten zijn der **M** maghen seer goet ende maken camerganck ende doen die vrine lossen.

2 Die wortel van die Swerte Bryonie es tot allen den voorghescreuen oock goet ge. **N** lijck die witte Bryonie maer niet zoo sterck, ende es sonderlinge dienstelijck isegē die vallende siechte ende swijmelinghe in thoofte, en om die vrine te lossene, die natuerelijche cranchtheit der vrouwen te verwekene, ende om die verstopte ende gheswollen milste, cleyne te makene.

Die ionghe scuethkens van desen Bryonie sijn oock seer goet gheten om water te lossene ende camerganck te hebbene ghelijck **Vitis fylvestris.** **Wilde Bryonie.**
die scuethkens van die witte Bryonie.

¶ Hindernisse.

Die wortel Bryonia duer huer fortse- lijcke cracht beruert die maghe ende die inwendighe leden seer, ende daer en bouē es die Bryonie met bladeren, vruchten, stelē, ende wortelen in alder manieren seer quaet den bevruchten vrouwen tzy bereyt oft onbereyt, oft in eenige medecyne vermenght, alzo dat men den seluen die selue oft eenighen medecynen daer af niet ingheuen en kan sonder groot letsel ende hindernisse.

¶ Beeteringhe.

Die quaetheit van Bryonie wordt ghebeetert als men daer toe Mastix, Genghebeer ende Caneel neemt ende die selue met huenich daer Rosijnen in ghesoden hebben, ingheeft.

Van wilde Bryonie.

Capittel. xlvj.

¶ Tfatloen.

Vilde Bryonie heeft lāge taene houtachtighe rancken met een gheclouen en ghespleten scorsse becleet, die hooch climmen ende om die boomen en hagen huer seluen winden ghelijck die rancken van Wijngaert, daer

329 cccxxix.

Van wilde Bryonie. Cap. xlvij.

Daer aen bladeren wassen den Nascaye bladeren volnaer ghelijck maer grooter, den bladeren van Cloerkens winde niet seer onghelijck. Die bloemen zijn wit, cleyn ende veeselachtich, ende als die vergaen zoo comen daer besien voort isamen by een ghelijck cleynne druyskens wassende, die root zijn als zy rijp zijn, drie oft vier corenkens inhebbende. Die wortel es seer groot ende dick op deynde somtijts in dryen oft in vier ren gedeelt vā buytē bruyn van binnen wit, en vet gelijck die wortel van Waelwortel.

¶ Plaetse.

Dit cruyt wast hier te lande in vochtighe bosschen ende donckere neere waterachtighe plaetsen.

¶ Tijt.

Dese Bryonie bloeyet in Meye ende Braeckmaent, ende in Herffstmaent worden die vruchten rijp.

¶ Naem.

Wilde Bryonie heet in Griecx *κρυθα κύβλα*. In Latijn *Vitis sylvestris*, dat es wilden Wijngaert, maer en es dat geslacht van wilden Wijngaert niet dat *Labrusca* gheheten wordt, dat van wesen ende van fatsoene den oprechten Wijngaert ghelijck es, maer es (als voorsyt es) een cruyt van den gheslachte van *Bryonia*, die in Griecx oec *Ampelos*, dat es Wijngaert ghenaeemt wordt, om dat zy als Wijngaert op die boomē ende haghen climt ende huer seluen daer om wint. Dewelck wy hebben willen vermanen op dat niemant met *Auicenna*, *Serapio* oft andere Arabeusche meesters in dosinghen comende meynen soude dat *Labrusca* ende *Vitis sylvestris* ouer al een dinck es. Van *Columella* wordt dese wilde Bryonie *Tamus* ghenaeemt ende daer naer van *Plinius* die vrucht *Vua Taminia*, die welcke oock dese selue Bryonie tot eenighe plaetse *Salicstrum* naempt. In die Apoteken wordt zy gheeten tot sommige plaetsen *Sigillum beatae Mariae*, dat es onser Vrouwen seghel. In Italiē nu ter tijt *Tamaro*. In Duytsch hebben wy dit cruyt wilde Bryonie, dat es in Franchois *Couleuree sauvage* gheheten, ende dat om dattet een gheslacht van *Bryonia* es ende tot ondersceet van den oprechten wilden Wijngaert.

Sommighe meynen dat dit cruyt die *Cyclaminus altera* es, maer huer lieder meyninghe wordt lichtelijcken valsche verwonnen mits dz dit cruyt een seer groote wortel heeft want als *Dioscorides* schryft *Cyclaminus altera* en heeft gheen wortel dan die onachbaer es, dat es, die seer cleyn es.

¶ Natuere.

Wilde Bryonie es werm ende drooge, van natueren supuerende, afvaghende ende scyende.

¶ Cracht en werckinghe.

Die wortel van dese wilde Bryonie in water ende wijn die mē luttel zee waters gesamenght es, ghesoden ende ghedroncken doet duer den camerganck waterachtige vochtichent lossen, ende es den watersuchtighen seer goet inghenomen.

Die vruchten van dese wilde Bryonie doen scyden alle gheronnen bloet, ende alle blaue gheslaghen oft ghesooten plecken, sproet ende andere smetten des lichaems.

Es selue doen die wortelen cleyn ghescrabt ende met een doercken ghelijck een plaes stercken daer op gheleyt, ghelijck wy selue ondervonden hebben.

Die ionghe scuetkens ierst wt der aerden voortcomende zijn oock goet ghegheten ghelijck die scuetkens van die andere Bryonien.

Van Clematis altera. Cap. xlvij.

¶ Tgheslacht.

An desen ghewasse oft maniere van winde die tot ondersceet van den Vincoorde in Latijn *Clematis* ghenaeemt, *Clematis altera* gheheten es, worde nu ter tijt tweederhande gheslacht ghevonden, sonder noch dat Lijnen dat van sommighen oock voor een *Clematis altera* ghehouden wordt.

cccxxx. Van Clematis altera. Cap. xlviii.

Clematis altera.

¶ Tfatsoen,

Clematidis alterius altera species.

Vitalba.

Lijnen.

1 Dat ierste gheslacht en die oprechte Clematis altera, heeft dunne teere taene steelkens, daer mede dat het hem hout ende opclimt. Zijn bladeren zijn langhachtich ende breedachtich ende wassen drie oft vier by een, ende zijn seer scerp en bytende op die tonge. Die bloemkēs zijn cleyn ende wit. Die wortel es dun saselachtich ende niet groot.

2 Dat tweede gheslacht es van stelen ende bladeren den voorghescreuen seer ghelijck, maer meerder van bladeren, vromer vā stelen ende wat hoogher van wasse. Die bloemen zijn groot in vieren cruyswijs ghedeylt, van verwen blauw oft purpurrootachtich dē bloemen van den anderen niet gelijk maer den bloemen van Vincoorde met hueren blauwachtige bladerkens wat aensienlijck.

3 Dat Lijnen dat van sommigen voor een Clematis altera gehouden wordt, heeft langhe gheknoopte taene rancken, grooter langher en dicker dan die voorghescreuene, den ranckē vā Wijngaert seer aensienlijck, daer mede dattet op die boomē ende hagē climt, en daer aē wassen die bladeren, gemeynlijck

van

van vijf bladeren vergaert. Van den welken elck besondere breedachtich es, ende den bladeren van Beyl van fatsoene niet seer ongelijck maer mindere. Die bloemen wassen ghelijck in croonkens veel by een ende zijn wit ende welriekende. Ende als die vergaen zoo coemt daer cleyn bruyn sadeken voort dat langhe gheveerde pluymachtighe crome steertkens draeght. Die wortel heeft vele saselinghen.

I Blaetse.

- 1 Clematis altera es een vrent ghewas, dat hier te lande niet ghevonden en wordt, dan alleen in sommighe cruytliethebbers houen.
- 2 Dat tweede es oock hier te lande vrent. Maer in Engeland daer wasset ouervloedich in die hagen aen die canten van den velden ende by den weggen.
- 3 Lijnen es hier te lande ghemeen ende wordt in die bosschen ende aen die hagen op die canten van den corenvelden ghevonden.

I Tijt.

Die twee ierste bloeyen hier te lande seer spade in Doghstmaent oft Herfstmaent. Maer Lijnen bloeyet in Hoymaent.

I Naem.

- 1 Dat ierste wordt gheheeten in Griecx κληματὶς ἔτρα, van sommigē ἐπὶ τῆς. In Latijn Clematis altera, Ambuxum, Epigetis, ende nu ter tijt van sommighen oock Flammula.
- 2 Dat tweede wordt oock voor een Clematis altera ghehouden, om die ghelijckenisse diet met hem heeft, hoe wel nochtans dat zijn bladeren niet seer en byten op die tonge.
- 3 Dat derde wordt nu ter tijt genaemt Vitalba. In Hoochduytsch Lijnen oder Lenen. Ende van sommighen Waldreben. In Franchois Biorne. Hier te lande ooc Lijnen ende Lenen. Ende dit ghewas wordt oock van sommighen gheleerden ghehouden voor een Clematis altera, hoe wel nochtans dat zijn bladeren oock niet sonderlinghe scerp en zijn oft op die tonghe en byten. Ende daer om zoo duncket ons meer ghelijckenisse te hebbene met tghene dat gheheeten wordt in Griecx κυκλάμιον ἔτρα. In Latijn Cyclaminus altera. Van sommighen Cissanthemon ende Cissophyllon, daer af hier voor in dat xi. Capittel gheschreuen es.

I Natuere.

Die bladeren van Clematis altera zijn heet tot in dz beghinzel vā den vierdē graede.

I Tracht en Werckinghe.

Es aet van Clematis altera met water oft Meede inghenomen, iaecht af duer den camerganck die geele cholerijcke vochticheden, ende die taeye fluymachtighe couwe humueren als Dioscorides schrijft.

Die bladeren ghenesen ende doen vergaen die quade witte scorftheden, daer op ghestreken.

Die vruchten van Cyclaminus altera met witten wijn veertich daghen lanck ghebroncken, doen die hardicheyt ende verstoptheyt van der milten, met der vrinen ende duer den camerganck lossen ende sceyden. En zijn goet den ghenen die cort van adent zijn inghenomen ende ghebruyckt.

Van Veyl. Cap. xlvij.

I Tgheslacht.

Veyl es drierhande van gheslachte als Dioscorides schrijft. Die ierste heeft witte vruchten, ende die es hier te lande onbekent. Die tweede heeft swerte oft geele vruchten. Die derde es cleyn ende cruypt lanx der eerden ende es onvruchtbaer.

I Tfatsoen.

- 2 Die swerte Veyl heeft herde houten rancken, met grauwe dicke scorssen bedeckt, daer mede dat hy hem vast maeckt, aen die mueren, wanden, daken, boomen, hagen ende al om daer hy aen wast. Die bladeren zijn hert effen, bruyngruen van verwen, van fatsoene ierst met drie hoecken, maer naermaels als zy oudt gheworden zijn rond achtich. Die bloemen wassen op hooghe langhe steelkens veel by een ghelijck een cleyn croonken, ende zijn van verwen bleekgeel, ende daer naer comen die besiekens voort,

ontrent een Erwte groot, veel by een, van verwen ierst gruen, ende naermaels als zy rijp zijn gheworden, swert.

- 3 Ederde gheslacht van Veyl es den anderen niet seer onghelijck, maer zijn rancken zijn dunder ende teerder, ende en climmen niet op maer cruypen lanx der aerde. Die bladeren zijn meest dyecantich, van verwen bruyt gruen, ende in deynde van den zomer tsegghen den Herfst op die eene zyde bruyt roodachtich. Ende dese Veyl en heeft gheen bloemen noch saet.

¶ Plaetse.

- 2 Die swerte Veyl wast al om hier te lande aen oude mueren, huysen, wanden, daken ende aen die boomen ende haghē daer hy hem om wint ende vast aen maeckt.
- 3 Die cleyne Veyl wast in die bosschen, ende cruypt lanx der aerden tusschē dz mos.

¶ Tijt.

Die swerte Veyl bloeyet in den zomer, en in den winter worden die vruchten rijp.

¶ Naem.

Veyl wordt gheheeten in Griecx κισσός, en van sommighen κισσός. In Latijn Hedera. In Hoochduytsch Epheuw oder Eppich. In Franchois Lierre.

- 1 Dierste gheslacht dat onbekent es wordt gheheeten Hedera alba, ende van Plinio Hedera fœmina.
- 2 Tweede geslacht heet Hedera nigra en Διονυσία Dionysia, vā Plinio Hedera mas. nu ter tijt die aē die boomē wast Hedera arborea, en die aen die mueren en wanden wast Hedera muralis. In Hoochduytsch Schwarzer eppich, vnd Maur ephew, oder Baum ephew, hier te lande Veyl, ende Boomveyl oft Muerveyl. In Franchois Lierre noire.
- 3 Ederde gheslacht wordt ghenaeemt in Griecx ἑλὶξ Helix. In Latijn Clauicula en Hederaula. In Hoochduytsch Kleyne ephew. In Neerduytsch Cleyne veyl. In Franchois Lierre petite.

¶ Dorlaecke lins naems.

Veyl wordt gheheeten in Griecx Cissos naer eenen ionghelinck Cissus ghenaemt, die in die maeltijde daer die Goden vergaert waeren, voor Bacchum danste ende hem dickwils custe ende omhelsde. Die welcke op een tijt doen hy was dansende, ter aerden neerghevallen es ende ghestooruen. Dwelcke die aerde merckende heeft terstont voort ghebrocht ende doen groeyen den Veyl den naem hebbende van dē ionghelinck Cissus, die welcke op wassende heeft hem seluen om den Wijngaert gewonnen ter gedenckenisse dat die ionghelinck Cissus, Bacchum, dat es den Godt van den wijne plach aen den hals te hanghen.

¶ Natuere.

Veyl es eens deels cout drooghe ende tsamen treckende van natueren, en eens deels werm ende scerp. Ende daer en bouen heeft zy noch een waterachtige vochticheyt als sy gruen es, maer die ontgaet huer als zy ghedroocht wordt.

¶ Tracht en Werckinghe.

Die bladeren vā Veyl in wijn gesoden, genesen groote wonden ende sweeringhen, en op die voorts eetende sweeringen gelyt, benemen dat voorts gaen van der seluer.

Die selue bladeren in der seluer manieren gebruyckt ghenesen oock tghene dat van den viere verbrant es oft vā heetē water verscont, cleyn gestooten, ende daer op gelyt.

Die selue bladeren met azijn ghesoden, ghenesen die verherde ende verstopte milte daer op gelyt.

Esap van den bladeren ende dijsghelijcx oock van den vruchten, duer die nuese op ghehaelt, suyuert die herffenen, ende treckt daer wt, duer den nuese, die taeye fluymen ende andere couwe vochticheden daer die herffenen mede verladen zijn.

Eselue sap in die ooren ghedaen stelpst dat vloeyen vā die vochticheden wt dē ooren, ende gheneest alle sweeringhen ende scorftheden van der seluer, ende dijsghelijck oock van den nuese gaten.

Esap van Veyl es oock goet tsegghen die verouderde pijn van den hoofde, daer op alleen oft met olie van Roosen ghestreken.

Hedera terrestris officinarum.

Onderhaue.

Die bloemen van Veyl met olie ende was vermenght ghenesen alle verbrantheyt, daer op ghelijck een plaesterken gelyt.

Die selue bloemen met wijn ghesoden ghenesen den rooden lichaem als men tweemaal tdaechs van dien wijn drinkt.

Bijf besiekens van Veyl mē olie vā Roosen in die scorffe van een Granaetappel ghesoden, doen vergaen die pijn en weedom van den tanden, als die olie daer af, in die contrarie oore ghegoten wordt.

Die gumme vā Veyl doodet die lusen ende die neten, ende waer dat sy ghestreckē wordt daer doet sy dat hayr wtvalen.

¶ Hindernisse.

Die besien van Veyl te veel inghenomen maecken weechheyt van der herten, ende berueren die sinnen ende dat verstant, oock zoo zijnse seer sorgelijck gebruyckt alle vrouwe, ende sonderlinghe den bevruchten, ende den ghenen die corts van kinde verleeget zijn.

Van Onderhaue. Cap. i.

¶ Tfatloen.

Onderhaue heeft vele viercantighe teere steelkens, van eender saselachtige wortel

ccccviiijs. Van Onderhaue. Cap. I.

tel voorcomende, ende aen dese steekens wassen rondachtige oneffene rontsomme gekerfde bladerkens, die cleynder ronder ende teerder zijn dan die bladeren van Beyl, ende van ruecke sterckachtich ende van smaecke bitterachtich. Die bloemkens wassen tusschen die bladeren, ende zijn van smaecke bitter, en van verwen purpurachtich.

¶ Plaetse.

Onderhaue es hier te lande seer ghemeyn, ende wast in vele hoven, in lomberachtighe ende vochtighe plaetsen.

¶ Tijt.

Onderhaue bloeyet van in Aprill tot in dat eynde van den zoomer, ende blijft meest alle het jaer duer gruen.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt nu ter tijt gheheeten. In Latijn Hederæ terrestris & Corona terræ, en met dyen namen eest in die Apoteken bekēt. In Hoochduytsch heetel Gündelrebe vnd Grundreb. In Neerduytsch Onderhaue. In Frāchois Liarre terrestre. Ende dit cruyt es lange tijt ghehouden gheweest voor tghene dat in Griecx genaemt es χαμαίκιστος Chamachissus. Maer naer onsen duncken zooghelijcket beeter met die ελαίνη Elaine, daer voor dat van sommighen ghestelt es.

¶ Natuere.

Onderhaue es werm ende drooghe van natueren.

¶ Cracht en Werckinghe.

Onderhaue ghewreuen ende in die ooren ghesteken, beneempt dat tuyten van den ooren, ende gheneest dat qualijck hooren.

Van Gheytenbladt. Cap. Ijs.

¶ Tfatsoen.

Periclymenum. Gheytenbladt.

Periclymeni tertia species. Hondts Kersen.

Gheyten

Van Gheytenbladt. Cap. li. cccvxxv.

Gheytenbladt heeft vele dunne ranckens, daer mede dattet hem seluen om die boomen ende haghē wint, ende daer wassen langachtige teere bladerkens, die op die eene zyde witachtich zijn, ende op die andere zyde bleekgruen. Op dopperste van den ranckens comen voort cleyne troshens met welriekende liefelijke witte oft blecke lijfverwighe bloemen, van den welcken elck besondere lanck ende hol es, schier den hooskens van den Akeleyen gelijckende. Naer die bloemen groeyen daer ronde besiekē, van verwen root als zy rijp zijn. Die wortel es houtachtich.

2 Van desen wordt noch een ander gheslacht gevonden, wyens bladeren tsegghen een staende, tsamen aen een wassen, alzo dat die steel daer te middele doercoemt, anders den voorghescreuen ghenoch ghelijck.

3 Dock esser noch een derde Gheytenbladt den iersten van bladeren ghelijck, dwelck hē niet aē die tackē vā den boomē oft hagen om en windt aelijck die andere, maer van selfs recht op sonder behulp vā eenich rys oft hout wast. Die bloemkē vā desen zijn wit, en mindere dā die bloemē vā dē anderē. En wassen altyt twee en nē meer tsamē op eē steelkē en als die bloemkens vergaen zijn, zoo volgē daer twee ronde besiekē naer.

¶ Plaetse.

Gheytenbladt wast al om hier te lande aen die canten van den velden, tusschen die Braemen ende tusschen andere haghē, het wordt oock in die bosschen ghevonden.

3 Dat derde groeyet tot veel plaetsen van Switserlandt.

¶ Tijt.

Gheytenbladt bloeyet in Braeckmaent ende Hoymaent. En in Doghstmaent oft Herfstmaent worden zijn vruchten rijp.

¶ Naem.

Gheytenbladt wordt gheheeten in Griecy περικλύμενον, van sommigē ἀγρίν, καὶ ῥαβδόν, σπλάνιον, ἐπαίτις, κληματίς, καλυκάνθημον. In Latijn Volucrum maius, Periclymenū & Sylua mater. In die Apoteken Caprifolium & Mater Sylua, van sommighen oock Liliū inter spinas. In Hoochduytsch Geyzblat Speckgilgen, Reunling, vnd Waldtgilgen. In Neerduytsch Gheytenbladt ende Mannkens cruyt. In Franchois Cheuresuelle.

3 Dat derde wordt in Switserlandt Hundskirsen dat es Hondtskersen ghenaeamt.

¶ Natuere.

Gheytenbladt es werm ende drooghe tot schier in den derden graedt.

¶ Cracht en Werckinghe.

Esiet vā Gheytenbladt mē wijn veertich dagen ghedroncken, maeckt die verherde vande verstopte milte cleyne ende ghesont, ende iaecht af die quade vochticheden met die vrine zoo sterckelijck, dz naer den seste oft thienste dach die vrine heel bloedich wordt.

Eselue saet es oock goet den ghenen die cort van borsten zijn, ende den ghenen die vicken, het doet die vrouwē die in arbeyt zijn verlossen, ende het verdroocht dz māllich saet in der manieren als voor ghebruyckt.

Die bladeren zijn van crachten den vruchten als Dioscorides seyt ghelijck, en daer en bouen, zoo doen zy ooc die coude achterblyuen die in tbeghinsel van den cortsen aencomt, als mense met olie siedt ende wel vermenght, ende den rugghe daer mede strijckt voor daencomen van der cortsen.

Die selue bladeren ghenesen die onsuuere vochtighe wonden ende sweeringhen, ende doen vergaen die vlekken ende pleckē die een mensch ouer zijn lichaem, ende in zijn aensicht heeft.

¶ Hindernisse.

Die bladeren ende vruchten van Gheytenblat, zijn seer quaet den vruchtbarighen vrouwen ghebruyckt, want zy zijn huer in veel manieren scadelijck.

Van Cloeykens winde. Cap. li.

¶ Tgheslacht.

Cloeykens winde es tweederleye. Die eene draecht blauwe Cloeykens, ende die andere witte, van den welckē die eene groot es en die andere cleyne. Die groote, windt huer seluen om die haghē ende boomen, die cleyne cruypt meest lanck der eerden.

Esiet

ccccvviij. Van Clocxkens winde. Cap. liij.

¶ Cfatsoen,

Smilax lenis maior.
Groote witte Clocxkens winde.

Smilax lenis minor. Chamæcissus.
Cleyne witte Clocxkens winde.

1 **D**ie blauw Clocxkens winde, heeft teere dunne rancxkens daer mede dat zy opclimt, ende om die boomen ende staken huer seluen windt. Die bladeren zijn breed ende cantich, den ouden bladeren van Beyl ghelijck, maer niet hert. Die bloemen zijn blauw holer Clocxkens. Es aet es swert ende schier dryecantich, ende wast in knoppekens ghelijck aen die groote witte Clocxkens winde.

2 Die groote witte Clocxkens winde heeft oock dunne teere stelen ende rancxkens daer mede zy huer seluen rontsomme die boomen ende tuynen ghelijck Hoppe windt. Daer aen weecke gruene effene bladeren wassen, den bladeren van Beyl volnaer ghelijck maer dunder ende weecker. Die bloemen zijn groot, wit, hol, ghelijck Clocxkens ghesatsoeneert. Ende als die geresen zijn zoo comen daer besloten knoppekens voort, daer in swert hoeckachtich saet leyt. Die wortel es dun wit ghelijck vele dicke draeyen binnen der aerden cruppende en tot veel plaetsen wtsietende, luttel bitter van smaecte ende vol wit saps.

3 Die cleyne witte Clocxkens winde es den voorghescreuē van stelen, bladeren, bloemen, sade ende wortelen seer gelijck alleen in alle saken veel mindere ende meest lancy der aerden cruppende. Die stelen zijn dun ende effen, die bladerkens teer ende weeck, die bloemen ghelijck cleyne Clocxkens van coluere lijfverwich, ende dz saet gehoeck ghelijck saet van den anderen.

¶ Plaetse,

1 Die blauw Clocxkens winde en wast hier te lande niet dan in der crupelijshabbers hoven, daer zy ghesaeyt wordt.

Die

Van Elocykens winde. Cap. liij. cccvxxvij.

- 2 Die groote witte wast aen die haghē ende tuynen schier in alle houe hier te lande.
- 3 Die cleyne wordt ghevonden op die corenvelden, sonderlinghe tusschē die stoppelen, ende somtijts oock tusschen die hauere ende gerste, ende oock andere vruchten.

¶ Tijt.

Die blauw bloeyet hier te lande seer spade.

Die witte bloeyen in Braeckmaent ende Hoymaent.

¶ Naem.

Elocykens winde wordt gheheeten in Griecx *σμύλαξ λεύκη* van Galenus *μύλαξ* Milax. In Latijn *Smilax lenis*, van Marcus cato *Coniugulum*. In die Apoteken *Volubilis*, van sommighen *Campanula* ende *Funis arborum*. In Duytsch winde en Branghe. In Franschois *Liset* ou *Liseron*.

- 1 Dat blauw gheslacht wordt ghenaeamt *Coniugulum nigrum*, ende als sommighe ghesleerde nu ter tijt meynen van *Columella* in *hortis Ligultrum nigrum*, van den cruythieshebbers *Campana Lazura*.

- 2 Die groote witte wordt ghenaeamt in die Apoteken *Volubilis maior*, in Hoochduytsch *Grosz Windenkraut*, en *grosz weisz Glocken*. In Neerduytsch groote Winde, en dit wordt van sommighen ghehouwen voor *Ligultrum album* daer Vergilius af vermaent.

- 3 Dat cleyne geslacht heet *Volubilis minor*. In Hoochduytsch klein Windenkraut. Hier te lande cleyne Elocykens winde. In Franchois *Campanette* ou *Vitreole*. Ende dit schijnt groote gelijkenisse te hebben m^r tghene dz genaemt es in Griecx *χαμαίμας*. In Latijn *Chamaecissus* & *Hedera terrestris*.

¶ Natuere.

Elocykens winde es werm ende drooghe van natueren.

¶ Tracht en Werckinghe.

Dese Winder en zijn in der medecynen n^r dienstelijck oft profijtelijck als Galenus ende Plinius schrijuen.

Helxine cissampelos.
Swerte Winde.

2

Van Swerte winde. Cap. liij.

¶ Tfatsoen.

Swerte winde heeft roodachtige effene seer dunne raneykens ghelijck die ke draeyen daer mede dat sy huer om boomen, haghē, staken en alle cruyden die sy verreycken can om wint.

Die bladeren zijn den Beyl bladeren aensienlijck, maer mindere ende dunderen, den bladeren van die Elocykens winde seer ghelijckende. Die bloemkens zijn wit ende seer cleyne. Tsaet es swert ende dryecantich ghelijck tsaet van Bockweyde, maer minder ende swarter, seer veel by een wassende, ende elck besonder saet leyt in een cleyne dun velleken besloten. Die wortel van desen es oock teer ende dun ghelijck een draet.

¶ Plaetse.

Swerte winde wast in die Wijngaerden ende aen die canten van den velden ende van de houe aen die haghē ende tuynen ende tusschen hooghe cruyden.

¶ Tijt.

In Doghstmaent en Herfstmaent leuert dese Winder huer saet, ende daer naer vergaet sy.

¶ Naem.

Dese Winder heet in Griecx *ελξίνια ράμπανος*, ende

ccccvviij. Van zee Winde. Cap. liiij.

ende van Constantinus die Keyser *μαλακοκισ* & Malacocissos, hoc est, Mollis hederæ. In Latijn van sommighen Conuoluulus, van sommigē anderen Vitealis, dat es Wijnngaerts winde. In die Apoteken Volubilis media. In Hoochduytsch Schwartz winde en Mirtel winde. In Neerduytsch Swerte winde ende Middel winde.

¶ Natuere.

Swerte winde es werm van natueren ende verdensende.

¶ Cracht en Werckinghe.

Esap van den bladeren van dese Winde ghedroncken maect camerganck.

Die bladeren ghestooten seeyden ende verteeren die gheswillen daer op ghelent als Galenus schrijft.

Van zee Winde.

Cap. liiij.

¶ Tfatsoen.

Zee Winde heeft vele dunne roodachtighe steelkens oft ranckkens daer mede dat sylander der aerden hier en daer vliedert ende cruypt en daer aen wassen cleyne ronde gruene bladeren roder ende minder dan Beyl bladeren van Haselwortel oft van ronde Osterlucene ghelijckende maer oock mindere. Die bloemen zijn den bloemen van die cleyne Cloekkens winde ghelijck, licht root oft lijfverwich van verwen. Esact es swert ende wast in ronde bollekens ghelijck aen die andere Cloekkens winden. Die wortel es dun ende lanck. In somma dese Winde es der cleynder Cloekkens winde seer ghelijck wtghenomen dat die bladeren veel ronder ende dicker zijn ende van smaecke sout.

¶ Plaetse.

Dese Winde wast ouervloedich in Zee lant aen die dunnen en in Blaenderen aen die canten van der zee en in alle soute sandachtighe plaetsen by der zee gheleghen.

¶ Tijt.

Dit cruyt bloeyet in Braeckmaent ende dan eest bequaempst om te vergaren ende tot den ghebruyck der medecynen te bewaerene.

¶ Naem.

Dit cruyt heet in Griecx *καρμυνη θαλασσια*. In Latijn Marina brassica. In die Apoteken Soldanella. In Duytsch Zee winde.

¶ Natuere.

Zee winde es werm ende drooghe van natueren tot in den tweeden graedt.

¶ Cracht en Werckinghe.

Zee winde lost sterckelijck duer den camerganck alderhande waterachtighe vochtichent ende opent die verstopthent van der leuer ende es seer goet den watersuchtigen inghegheuen. Ende dese Zee winde salmen in eenich vet vleesch sop sieden ende dat drincken, oft die selue Winde drooghen ende ghepoedert innemen.

¶ Hindernisse.

Zee winde ingenomen sonderlinghe ghepoedert es der magen hinderlijck ende quaet die selue seer beruerende.

¶ Beteringhe.

Tot die zee Winde salmen menghele Anijs saet, Caneel, Gengebeer ende veel suykens ende alzo altsamen ghepoedert ingheuen.

Brassica marina.

Zee Winde.

Van Stekende winde. Cap. lv. cccviii.

¶ Tfatsoen.

Smilax Aspera.

Stekende Winde.

Stekende winde heeft teere steelskens ende ranckens die met veel doornen ende stekende puntkens beset zijn, om die boomen, hagen ende tuynen huer seluē, ghelijck andere Winden, windende ende aen al dz zy geraken kan met hueren clauwierkens huer vast makende. Die bladerē zijn den bladerē vā Beyl nē seer ongelijck maer lanckworptgher ende voor scerper. Die bloemē zijn wit. Die vruchten zijn ronde besien veel by malscanderen ghelijck als druyskens wassende, die als zy rijpen root worden. Die wortel es dick ende hert.

¶ Plaetse.

Dese Winde wast als Plinius schrijft in waterachtighe onghelboude plaetsen ende in neere dalen ende valleyen daer veel lombrees. Hier te lande en wordt zy niet ghevonden dan in sommige neerstighe cruyt liefhebbers houe.

¶ Tjt.

Stekende Winde bloeyet in die Lente.

¶ Naem.

Dese Winde heet in Griecx *σμύλαξ τριχῆς* ἢ *μύλαξ τριχῆς*. In Latijn *Smilax aspera*, van sommighen *Volubilis acuta* oft *Pungens*. In Hocheduytsch *Stechend windt*. In Neerduytsch *Stekende winde*. In Frāchois *Liset picquant*. Ende die wortel van dese winde es die *Zarla parella*, oft als sommighe schrijuen *Sparta parilla*, die nu ter tijt van sommighen tot veel siekten ghepresen es ghesweest, hoe wel cleyn effect daer naer volghet.

¶ Natuere.

Dit cruyt es werm ende drooghe van natueren.

¶ Tracht en Werckinghe.

Die bladeren ende vruchten van stekende winde zijn seer goet tsegen alle fenijn ende vergifthyent, ende en weder staen niet alleene den fenijne dat te voren inghenomen es, maer verwinnen oock tghene dat (naer datmen dese bladeren oft vruchten in heeft) inghenomen oft inghegheuen wordt, alzo dat die ghene diese daghelijck ghebruyckt van gheen fenijn bescadicht en kan worden.

Men schijft oock desen cruyde toe, dat als men den nieuwen ghebooren kinderen van den sype van desen cruyde ingheeft dat naermaels gheen fenijn huer scade doe en can.

Van Scammonia. Cap. lvj.

¶ Tfatsoen.

Scammonia es een gheslacht ende maniere vā Winde die vele stelen van eender wortel voortbringht ontrēt vier oft vijs voetē hooch die dickachtich ende vet zijn, daer aen dryecantighe hayrachtighe bladeren wassen dē bladeren van Swerte winde van fatsoene nē seer ongelijck, den Beyl bladeren volnaer ghelijck maer saechter. Die bloemen zijn wit ront ghelijck een cloeycken swaer van ruecke. Die wortel es lanck, seer dick, wit, swaer van ruecke ende vol saps dat vergaert ende ghedroocht wordt, ende *Scammonium* gheheeten es, dat in der medecynen groot ghebruyck heeft.

¶ Plact

¶ Plaetse.

Dese Winde wast in Asien, Mysien, Syrien ende in Zeuden landt, maer dat beste Scammonium es, dat van Asien ende Mysien coemt.

¶ Naem.

Dese Winde heet in Griecx *σκამμόνια*, van sommigen oock als Dioscorides scrijft *σκამβωνίας ρίζα*, ende van den ouden Romeynen in Latijn Colophonium.

Esap van der wortel ghedroocht heet in Griecx *σκάμμωνιον* ende in Latijn Scammonium. In die Apoteken alst noch onbereyt es Scamonea, ende alst bereyt es Diagredium oft Diagridium.

¶ Natuere.

Scamonea es werm ende drooghe tot in den derden graedt.

¶ Cracht en Werckinghe.

Esap van Scammonia ghedroocht, dat Scammonium, als voorsent es, gheheeten A wordt, vijf oft ses teruwen corenen swaer inghenomen, iaecht seer sterckelijck duer den camerganck af die heete geele cholerijcke vochticheden, ende es mits dyen seer goet tot die geelsucht, pleuresis, frenesie, heete cortsen, ende tot alle siekten van heete geele cholerijcke vochticheyt oorspronck hebbende.

Dit selue Scammonium met huemich ende olie vermēghet doet scēdē en sīckē alle B coude geswille, en met azijn ghenest alle quade ruydicheyt en scorfthz daer op gestreckē.

Scammonium met olie vā Roosen en azijn versuet die verouderde pijnē in thoofte C alst hoofte hier mede begoten wordt.

Scammonium met wolle in een pessus gheset verweckt die natuerlijcke cranckheyt D der vrouwen ende treckt af die secondine ende doode vruchten.

¶ Hindernisse.

Scammonium dat es sap van Scammonia es een seer sterke ende geweldige meedeyne veel hindernissen ende letselē inbrenghende, als zy ongebeetert ende buytē nootzakelijckheyt inghenomen wordt. Ten iersten maectt zy groote beruerte, walginghe, ende veel winden in die maghe. Ten anderen zoo verhit zy die leuer ende dat bloet en doet cortsen comen den ghenen die heet van natueren zijn. Ten derden opent zy die aderen ende quetst die inwendighe leden oock bloedighen camerganck somtijts makende. Duer welke letselen Scammonium sonder twijfel der leuer, der herten en den inwendighen leden seer scadelijck es.

¶ Beteringhe.

Dierste hindernisse wordt ghebeetert als men dat Scammonium in een Queappel bradet oft in een pasteye van Queappelen tot dat die appelen moruwe ende ghenoech zijn. Ende als Scammonium alzo ghebraden es dan worddet Diagridium genaet.

Die tweede hindernisse wordt belet als men dat Diagridium met eenighe vercoelēde sappen menght als sap van Roosen van Psiliū oft mē die vetticheyt van dē Pruymen. Die derde als men Mastix oft Queappel sop tot dat Diagridium doet.

Van Alsrancke. Cap. lvij.

¶ Tfatloen.

Alsrancke heeft dunne teere ende houtachtige stelen oft ranckens daer mede dattet hem lanx die boomen, haghen ende hegghen opwast. Daer aen wassen langhachtighe gruene bladeren den bladeren van Beyl niet seer onghelijck maer wat minder, som twee oorkens ghelijck die eedele Sauie draghende. Die bloemen zijn peersachtich en wassen veel by een ende elck es in vijue smalle bladerkens verdeylt en hebben in dmidel een geel pinneken. Ende als die bloemen vergaen zijn zoo volghen daer langhachtighe roode saeckte besikens vrent van smaecke naer, veel by een ghelijck die besien van Beyl wassende. Die wortel es cleyn ende saselachtich.

¶ Plaetse.

Alsrancke wast in vochtighe plaetsen by die grachten en staende wateren tusschen die haghen ende hegghen.

Eijt.

Van Alfsrancke. Cap. lvij.

Tijt.

Alfsrancke bloeyet in Honymaent en in Doghstmaent worden huer vruchte rijp.

Naem.

Dit cruyt wordt nu ter tijt van den ge-
leerden in Griecx gheheeten γλυκύσις πορ ή
γλυκυπικis. In Latijn Dulcamara en Amas-
radulcis. In Hoochduitsch Ze lenger Ze
lieker vnd Hynschkraut. Hier te lande
Alfsrancke.

Natuere.

Alfsrancke es werm ende drooghe van
natueren.

Cracht en Werckinghe.

A Die bladeren ghesoden met wijn ende
ghedroncken openē alle verstoptheyt van
der leuer ende zijn mits dyen seer goet tse-
ghen die gheelsucht wt verstoptheyt oor-
spronck hebbende.

B Die bladeren van Alfsrancke zijn ooc
goet in der manierē als voor ghebruyckt,
den ghenen die gheuallen, gheslaghen oft
verreect zijn ende die van binnen ghebor-
sten oft ghequetst zijn, want zy doen dat
gheronnen bloet sceyden ende duer dz wa-
ter af gaen, ende heylen ende ghenesen
tghene datter ghequetst es.

Van Scorste. Cap. lvij.

Tatloen.

Scorste es een wonderlijck cruyt sonder bladeren en wor-
telen ghelijck een verwerret garen en vele dicke draeyen
duer malcanderen ghevlochten aen haghē, tunnen en-
de sommighen cruyden hanghende, wassende ende cruy-
pende. Ende dese draeyen zijn som root, som wit, ende
daer aen wassen hier en daer ronde bollekens ierst witte cleyne bloe-
kens, ende daer naer cleyne sadeken voortbringhende.

Plaetse.

Dit cruyt wast hier te lāde gheerne op die Braem besien hagen,
aen Thoppecruyt ende in Eulas, ende wordt oock op sommighe an-
deren cruyden ghevonden, als in sommighen dorre plaetsen, hier te
lande op den neeren ende cleyenen Brem, ende in die heete landen op
den Thymus ende Thymbra, maer dit es seer cleyne ende dun, dijs
ghelijck oock op die Alsene daer wy tselue in onsen hof op wassende
gevonden hebben.

Tijt.

Dit cruyt wordt meest in Honymaent ende Doghstmaent gevon-
den ende dan brenghet oock zijn bloemen ende saet.

Naem.

Dit cruyt wordt gheheeten in Griecx καρύθα. In Latijn Cassutha.
In die Apoteken Cuscuta, van sommighen Podagra lini en Angina lini
In Hoochduitsch Filtzkraut, Flachsseiden ende Todtern. Hier te
lande Scorste, en tot sommighe plaetsen Wranghe en Bildteruyt.

Dulcamara.

Alfsrancke.

341
ccccij.

Cassutha. Scorste.

In Franchois Goute de lin. Die Scorste die ouer de Thymus wast worde geheeten van den ouden Griecsen en Arabeuschen meesters Epithymum en dz op die Thymbra groeyet Epithymbrum. En dijsghelijc machmen den anderen die op andere cruyden groeyen oock andere naemen gheuen naer die cruyden daer zy op wassen als.

Epigenistron dat op den Brem groeyet.

Epibaton dat op die Braembesien haghe wast.

Epilinum dat in Blas cruyt.

Epibryon dat hem om die Hoppe wint.

Epablinthion dat ouer die Alsene wast. ¶ **Natuere.**

Die natuere van Scorste es der natueren van den cruyde daer zy op wast seer gheslijck alzo dat die op heete cruyden als Thymus ende Saturene wast oec seer heet es, en die op andere, niet zoo heet, maer altijt es zy van huer seluen wat werm en drooch.

¶ **Cracht en Werckinghe.**

Scorste in water oft wijn gesoden ende ghedroncken, opent die verstoptheit vā der A leuer, galle, milte, nieren, ende van den aderen, ende doet die geele vochticheden duer den camerganck ende met die vrine lossen.

Scorste es goet tot die oude corsen, ende iseghen die geelsucht sonderlinghe die op B dat Hoppecruyt oft in dat Blas wast.

Andere Scorsten zijn van werckinghe der cruyden ghelijck daer zy op wassen. ¶

Van Hoppecruyt. Cap. lix.

¶ **Tgheslacht.**

Hoppecruyt es tweederleye van geslachte Tam ende Wildt. Dat Tam worde geheeten Hoppe ende draeght groote bellen. Dat Wildt es ghenaemt Hoppinne ende de Hoppecruyt wijsken ende en draecht gheen bellen oft seer cleyne.

¶ **Tfatloen.**

1 De tamme Hoppe heeft rouwe stelen met cleynen seerpen doornkens beset om die staken daer zy aen gheplant es huer seluen windende ende seer hooch wassende. Die bladeren zijn rouw den bladeren van witte Bryonie schier gelijck, maer wat mindere min ghesneden, ende bruynder vā veru wen. Aen dopperste van den stelen tusschen die bladeren wassen ronde witte lancachtighe bollekens diemen bellen nuempt, niet anders wesende dan vele witgeele cleyne bladerkens isamen in een ghedronghen. Tusschen den welcken dat saet verborghen wast dat plat es. Ende dese bellen als zy rijp zijn, zijn seer sterck van rucke, ende wordi vergaert tot den ghebruyck van den bier brouwers, die met desen bellē huer bier smaechelijck maken. Die wortelen lanx der aerden cruypende ende duer een ghesvlochten tot veel plaetsen nieuwe scueten wtworpende.

2 Die wilde Hoppe dz es die Hoppinne es der tammer Hoppe van bladeren ende stelen seer gelijck, maer en brenghet gheen bellen ten waere seer cleyne die nergheriner toe en dienen. Die wortel van desen es oock cruypende ende tot veel plaetsen nieuwe scueten

Lupulus salictarius.

Hoppecruyt.

Van Hoppecruyt. Cap. lix.

cccxlviij.

seuethkens wtworpende, die als zy ierst wtcomē voor salact gheten worden, eer zy blades ren hebben, ende goede ghesonde spijsse zijn.

¶ Plaetse.

1. Sam Hoppecruyt wordt hier te lande in die hoven ende ackers gheplant die daer toe bereyt zijn, ende wordt somtijts oock aen die canten van den velden in die haghen gevonden.

2. Die Hoppinne dat es wilt Hoppecruyt wast in die haghen en hegghen aē die canten van den coren velden ende van den moeshouen.

¶ Tijt.

Die bellen van Hoppecruyt comen in Doghstmaent voort ende worden in Herfstmaent rijp.

¶ Naem.

Hoppe wordt nu ter tijt van sommighen gheheeten in Griecx *Κεύω*. In Latijn *Lupulus salictarius* oft *Lupus salictarius*. In die Apoteke *Lupulus*. In Hoochduytsch *Hopffē*. Hier te lande *Hoppe* ende *Hoppecruyt*. In Franchois *Houblon*.

¶ Natuere.

Hoppecruyt ende sonderlinghe die bloeme es werm ende drooghe tot in den tweeden graedt.

¶ Cracht en Werkinghe.

Hoppecruyt ghesoden ende ghedroncken opent die verstoptheit vā der leuer, milte ende van den nieren, ende supuert dat bloet vā alle onsupuerheyt die selue duer die vris ne af iaghende, ende es mits dyen goet den ghenen die scorst, rupdich, oft anders ghesbreckelijck zijn ende quaet onsupuer bloet hebben.

Tot den seluen zijn oock die ionghe spruytkens goet die in die Meerte ende Aprill wtscieten, in plaetse van salact ghegheten.

Esap van Hoppecruyt inghenomen maect camerganck ende laecht af die gheele cholericke humoeren ende alle onsupuerheyt van den bloede.

Dit selue sap in die ooren ghedaen reynicht die onsupuer ooren ende verdrijft alle stanch daer wt.

Van Varen. Cap. lx.

¶ Tgheslacht.

Varen es tweederleze van gheslachte als Dioscorides seyt Manneken ende Wijsken, die van bladeren malcanderen seer ghelijck zijn.

¶ Tfatloen.

1. Varen manneken heeft groote langhe bladeren, somtijts twee voeten lāck ouer beyde zyden ghelijck vluoghelen wighespreyt tot den ribbeken toe ghesneden en voort ooc ronsomme ghelijck een saghe ghekerft, aen die welke aen die eene ende onderste zyde vele cleyne stipkens hanghen die met der tijt swert worden ende afvallen. Die wortel es dick van buyten swert veel bladeren ende ionghe doddekens, die tbehinsel van den bladeren zijn, wtworpende. Ende dit gheslacht van Varen en heeft noch bloemē noch saet noch stelen, ten waere datmen voor saet rekenē wilde die cleyne stipkens die achter den die bladeren wassen, die de sommighe daer voor vergaren die daer mede meynen wonder te doene dat in der waerheyt niet dan ydelheyt en es.

2. Varen wijsken en heeft oock gheen bloemen oft saet, maer heeft lange hooge cale gruene stelen daer aen veel bladeren wassen ouer beyde zyden wighekerft en ronsomme ghekerft den bladeren van Varen manneken seer gelijk maer wat mindere. Die wortel van desen es lanck en dun van buyten swert lanck der aerden cruppende.

¶ Plaetse.

1. Varen manneken wast schier ouer al in rouwe ongeboude plaetsen ende in sommighe vochtighe sandachtighe eerde aen die canten van den neren velden.

2. Varen wijsken wordt in die bosschen ende op die gheberchten gevonden.

¶ Tijt.

In Aprill comen die bladeren voort ende vergaen wederom in Herfstmaent.

¶ Naem.

Filix mas.
Varen manneken.

Filix foemina.
Varen wijfken.

¶ Naem.

- 1 Dat ierste gheslacht van Varen wordt gheheeten in Griecx *ἄνδρ' ἄνδρ' ἄνδρ'*. In Latijn Filix mas dz es in Hoochduytsch Baldifarn mennle. In Neerduytsch Varen manneken. In Franchois Fougere masle, ou Feuchiere masle.
- 2 Dat tweede gheslacht heet in Griecx *ἡμεῖς ἡμεῖς* ende van sommige *Νύμφαια ἡμεῖς*. In Latijn Filix foemina. In Hoochduytsch Baldifarn weiblin en van sommige Groszfarnkraut. In Neerduytsch Varen wijfken. In Franchois Fougere femelle.

¶ Natuere.

Beyde dese Varen zijn van ghelijcke natuere, werm ende drooghe tot in den tweeden graedt.

¶ Tracht en Werckinghe.

- 1 Die wortel van Varen manneken ontrent een loot swaer met Meede gedroncken A doodet ende iaccht af die breede wormen.
Die selue in wijn ghesoden, es seer bequaem den ghenen die een verherde gheswols B len oft verstopte milte hebben.
- 2 Die wortel van Varen wijfken in der manieren als die wortel van dz Varen manneken inghenomen iaccht af die breede ende die ronde wormen.
Die bladeren van beyde die Varenen onder dz bedstroy gheleyt verdrijue die wāt D luyfen ende alle quade ghedierte.

¶ Hindernisse.

Die Varenen zijn sorgghelijck den vrouwen ghebruyckt, ende sonderlinghe den ghesenen die kint draghen.

Van Groot Varen. Ca. lvi.

¶ Tfatsoen.

Dit Varen es dē Varen wijskē schier ghelijck maer zijn bladeren en zijn niet ghekertelt, het heeft eenen dunne rechten dryecantighen steel ontrent een elle lanck, daer aen ouer beyde zyden groote bladeren wassen ghelijck vlueghelen wt ghesprent, gelijk die bladeren vā Boom varen ghesneden. Op dopperste vā sommighen stelen wassen rontsomme die selue rouwe ronde corenkens gelijk oft saet waere. Die wortel es groot ende dick van vele swerte wortelkē duer een gevlochten vergadert, in dmidde wat wits hebbende datmen die keerne van Osmunda heet.

¶ Plaetse.

Dit geslacht van Varē wast in die boschē en in somberachtige vochtige plaetsē.

¶ Tijt.

Dit Varen spruyt in Aprill met dē anderen Varenen wt, ende vergaet tseghen dat die winter aencoemt, maer die wortel blijft in die aerde duerende.

¶ Naem.

Dit Varen wordt nu ter tijt onder die cruytlietshabbers in Latijn geheetē Osmunda, Filix aquatica van sommighen Filicastrum vā dē Alkimisten Lunaria maior. In Duytsch Groot Varē, water Varen oft wildt Varē, van sommighen sinte Christoffels cruyt.

¶ Natuere.

Osmunda es werm in den iersten graedt ende drooghe in den tweeden.

¶ Cracht en Werckinghe.

A Dat binnenste van der wortele van Osmunda es goet ghebruyckt den ghenen die gheslaghen, ghevallen, vā buyten oft binnen ghescuert gheborsten, oft in eenigher manieren onstelt oft ghequetst zijn. Ende daer om zo wordt zy vā veel experimentatuers in die wonden drancken ende andere diergheleijcke ghedaen ende mē andere cruyden daer in gesoden. Ende oock van sommigen in die heylende plaesteren vermenght.

Van Boomvaren. Ca. lviij.

¶ Tfatsoen.

Boomvaren heeft bladeren ontrent een spanne lanck die tot den middelsten ribbeken toe ghesneden sijn maer niet rontsomme ghekerft. Die wortel is schier eenen vingher dick, ende seer lanck lanck die aerde cruyppende vele bladeren voortbrenghende, van

Filix aquatica. Osmunda.
Groot Varē oft water Varē.

345
ccccv.

Polypodium. Boomvaren.

ccccxlvj. Van Boomvaren. Cap. lviij.

van buyten bruyn, van binnen gruenachtich met veel aenhanghende hayachtige selselinghen. Ende dit gheslacht van Varen en heeft oock gheen stelen noch bloemen noch saet.

¶ Plaetse.

Boomvaren wast aen die hooghe canten van den velden aen die wortelen van den boomen, en sonderlinghe van den eycken. Ende somtijts oock op die oude Wilgen ende op die daken ende oude mueren.

¶ Tijt.

Boomvaren behout zoomer ende winter zijn bladeren, maer in den Aprill zoo brenghet nieuwe voort.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt gheheeten in Griecx *ωολυπόδιον*. In Latijn *Filicula* en *Polypodium*. In Hoochduytsch *Engelsus*, *Baumfarn*, en *Dropffwurtz*. In Neerduytsch *Boomvaren* ende van sommighen *Eyckenvaren*. In Franchois *Polypode*.

¶ Natuere.

Die wortel van Boomvaren es drooch tot in den tweeden graedt.

¶ Cracht en Werckinghe.

Die wortel van Boomvaren verweckt tot camergäck ende iaecht af die swaere me *A* lancholicuse vochticheden ende die taeye fluymen ende es seer goet tsegghen dat colica, dat es weedom in den buyck, verhericht ende verstoptheyt van der milte, ende tot die vierdedaechse cortsen sonderlinghe als zy met *Ephihymum* inghenomen wordt.

Ende dese wortel salmen sieden in suet vleesch sop oft capoenen sop oft in water m *B* Maluwe oft Beete ende wat Anijs saets, ende dat drincken, oft die selue ghepoedert met huenich water dat es Neede innemen.

Die wortel van Boomvaren verteert ende doet sceyde dz ouervloedich quaet vleesch *E* dat in die gaten van den nuese wast *Polypus* gheheeten als mense ghepoedert dicwils in die nuese doet.

¶ Werkielinghe.

Die wortel van Boomvaren dat aen die wortelen van den eycken wast es die beste ende bequaemste tot den ghebruyck der medecynen, ende wordt ghenaeemt *Polypodium quercinum*.

Van Eycken Varen. Cap. lviij.

¶ Tgheslacht.

*E*ycken Varen es nu ter tijt tweederhande, Wit eycken varen, en Swert eycken varen, die malcanderen niet seer onghelijck en zijn.

¶ Tfatsoen.

1 Wit eycken varen es den Varen manneken niet seer onghelijck maer veel minder, ende niet ouer een spāne hooch wassende ooc noch stelē noch bloemē noch saet dragēde. Zijn bladerē zijn wit, teer, seer gesneden en rontsomme gekerft ende meer ende cleyn der ghedeylt dan die bladeren van Varen manneken daer oock aen die achterste zyde cleyne stipkens aenhanghen. Die wortel es dick, bruyn van vele cleyne wortelkens by een ghedronghen ende duer malcanderē ghevlochten. Ende dit wit Eycken varen versliest tswinters zijn bladeren ghelijck die andere Varenen.

2 Swert eycken varen heeft bruynne stelen ende bruynachtighe bladeren die niet zoo groot noch niet zoo lanck en zijn, noch oock zo seer ghesneden oft cleyne gekerft als die bladeren van Wit eycken varen, anders den seluen ghelijck van achter oock m cleyne stipkens bespranet. Ende dese bladeren en vergaē tswinters niet maer bliuen in huerre gruenichent duerende.

¶ Plaetse.

Beide dese Eycke varenen wassen in donckere straeten aen die wortelen van den eycken, maer en worden al om niet ghevonden.

¶ Tijt.

Wit

347
ccccxlvij.

Van Eycken Varen. Cap. lviij.

Dryopteris candida.
Wit eycken Varen.

Dryopteris nigra.
Swert eycken Varen.

- 1 Wit eycken varen spruyt in Aprill met den anderen Varenen wt.
- 2 Dat Swert brenghet dan nieuwe bladeren voort.

¶ Naem.

Dit gheslacht van Varen wordt gheheeten in Griecx *Δρυοπτερίς* Dryopteris. In Latijn *Filix querna*, dat es in Duytsch Eycken varen.

- 1 Dat Wit wordt in die Apotekē gheheeten *Adiantum*, ende daer voor tot groot achterdeel van den siecken ghebruyckt.
- 2 Dat Swert eycken varen en es in die Apoteken niet seer bekend ende daert bekend es worddet oock *Adiantum* ghenaeemt.

¶ Natuere.

Wit eycken varen es heet, seerp ende seer afvaghende. Dat Swert es der Steensruyte van natueren ghelijck.

¶ Cracht en Werckinghe.

- 1 Wit eycken varen dat die oprechte Dryopteris es, es van alsucker cracht dat zy dat A hant wt doet vallen, ende die hant glattich maeckt. Ende om dat te doene moetmense op tlichaem (te wyle dattet in die stoue es) wel cleyn met huer wortelen ghewreuen leggen tot dat het sweet wtcome ende dan moetmense af strijcken ende wederom andere op legghen tot twee oft drie reysen toe als Dioscorides ende Galenus schrijuen.
- 2 Dat Swert eycken varen mach voor *Adiantum* dz es vrouwe hant gebruyckt wordē. B

Van Steen hertstonghe. Cap. lviiij.

¶ Tfatsoen.

Steen hertstonghe heeft langhe smalle bladeren ontrent een spanne lāck, die op die eene zyde effen ende glat zijn ende op dander verkeerde onderste zyde ter aerden waert met hantachtige streepkens gelijck oft cleynne wormkens waren beset. Die wortel es swert hantachtich isamen in een gedronghen. Dit cruyt en heeft oock gheen stelen noch bloemen noch saet.

Plaetz

cccylviij. Van Steenhertstonghe. Cap. lviij.

¶ Plaetse.

Phyllitis.

Steen Hertstonghe.

Steen hertstonghe wast gheerne in som berachtighe plaetsen, in vochtighe ende steenachtighe dalen, aen sommighe fonteynen, bornputten ende oude vochtighe mueren.

¶ Tijt.

In Aprill crijght die Steenhertstonghe vock nieuwe bladeren.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt in Griecx *φύλλις* ende in Latijn gheheeten Phyllitis. In die Apoteken Scolopendria ende Lingua ceruina. In Hoochduitsch Hirszung. Hier te lande Hertstonge ende tot ondersceet van die andere Hertstonghe daer af in dat ierste deel ghescreuen es, Steen hertstonghe. In Franchois Langue de cerf. Ende dit cruyt en es geen Hemionitis, als sommighe meynen.

¶ Natuere.

Steen hertstonghe es seer drooghende ende tsamen treckende van natueren.

¶ Cracht en Werckinge.

A Die bladeren van Steen hertstonge ghesoden ende ghedroncken zijn goet tseghen die beten van den serpente, stoppē den loop des buycx ende ghenesen dat root melizoen.

Van Hemionitis. Cap. lxx.

¶ Tfatsoen.

Hemionitis.

Hemionitis es doe eē onvruchtbaer cruyt ghelijck die voorsz ghescreuen Barenen ende Steen hertstonge, sonder stelē bloemē en saet. Het draeght grootachtighe bladeren, die benedē breed zijn ende voorsz seerpachtich, den bladeren van dat tweede Dracunculus, als Dioscorides schrijft, niet seer onghelijck, die welke op die eene zyde effen zijn, en aen die andere aenhanghende hebben hantachtige streepkens, gelijk aen die Steen hertstonghe. Die wortelen zijn vele sasekinghen.

¶ Plaetse.

Dit cruyt groeyet in donckere vochtighe steenachtige coele plaetsen en wordt nu ter tijt ghevonden in die ruinen van Noome, en tot som andere plaetsen van Italien sonderlingen in der cruytlietsebers hoven daert gheplant wordt. Hier te lande eest noch vreem.

¶ Naem.

Het wordt gheheeten in Griecx *ἡμιονίτις καὶ σπλάνιον*. In Latijn Hemionitis Splenium, ende

Van Gracht varen. Cap. lxxj.

349
cccxliv.

ende van Gaza Mula herba. In die Apoteken eest onbekent.

¶ Natuere.

Hemionitis es wermachtich van natueren ende drooghe.

¶ Cracht en Werckinghe.

Hemionitis met azijn inghenomen opent ende gheneest, die verherde ende verstopte milte. Ende es een sonderlinghe cruyt tot meest alle siechten ende ghebreken van der seluer milten.

Van Gracht varen. Cap. lxxj.

¶ Tfatsoen.

Lonchitis aspera. Gracht varen.

Gracht varen es den anderen varenen gelijk, het en draecht oec noch stelen noch bloemen noch saet. Sijn bladeren zijn lanck ontrent een spanne oft voet hooch den bladeren van Boomvaren niet seer onghelijk maer smaelder ende in meer deelen gesneden ende verdenst. Die wortel es bruyn ende dick den wortelen van den Eycken varenen ghelijk.

¶ Plaetse.

Gracht varen wast aen die canten van den grachten aen die bosschen ende neere vochtighe plaetsen in dorre aerde.

¶ Tijt.

Gracht varen blijft iswinters duerende, ende brenghet in Aprill nieuwe bladeren.

¶ Naem.

Dit gheslacht van Varen wordt gheheeten in Griecx *λογχίτις τραχεία*. In Latijn *Lonchitis aspera* van sommighen *Longina* en *Calabrina*, ende nu ter tijt oock *Asplenium magnum* en *Aspleniū sylvestre*. In Hoochduytsch *Spicāt* en *Grosz miltzkraut*, dat es, Groot miltcruyt, en hier te lande *Gracht varen*.

¶ Natuere.

Gracht varen es werm in den iersten ende drooch tot in den tweeden graedt.

¶ Cracht en Werckinghe.

Gracht varen es seer goet tot die verherde verstopte ende gheswollen milten met azijn ghedroncken, oft met azijn vermenght en van buyten op die plaetse van der milten gheleyt.

Dit cruyt es oock seer goet op die wonden gelyt, want het behuet die selue van alle verhittinghen ende apostumatien.

Van Steen varen. Cap. lxxij.

¶ Tfatsoen.

Steenvaren heeft cleyne bladerkens schier zoo lanck als een vingher lanck es, die ouer beyde zyden tot aen dat middelste ribbeken toe diep ghekerft zijn, ende aen die een zyde glattich ende gruen zijn, ende aen die andere ende onderste zyde wollachtich, rouw, roodachtich, oft bruyn van veruuen. Die wortel es cleyne, swert, hayrachtich duer malcanderen verwerret. Dit cruyt es oock sonder stelen sonder bloemen ende sonder saet.

¶ Plaetse.

Dit cruyt wast in donckere steenachtighe plaetsen, ende wordt by Namen ende in dat quartier in die steenputten dickwils ghevonden.

¶ Tijt.

Asplenium.

Steen varen.

Dit cruyt blijft alle het jaer duer gruen.
En in Aprill brenget nieuwe bladeren voort.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt geheeten in Griecx ἀσπλὺν
vop ende van sommighen σκολοσσίνδριον ἢ μίος
vior ἢ ἄσπλιξ. In Latijn Asplenium en Aspleniū.
In die apotekē Ceterach. In Hocheduytsch
Steinfarn ende Milzkraut. Hier te lande
Steen varen.

¶ Natuere.

Steenwaren es middelmatig in wermtē
ende coude ende subtiel van substantien en
de wat verdrooghende.

¶ Tracht en Werckinghe.

A Die bladeren van Steenwaren veertich
daghen met azijn inghenomen genesen die
verherde ende verstopte milte ende zijn seer
goet den ghenen die de vierdedaechse corise
hebben. Es selue doen zy oock met wijn ghes
stooten ende op die slincke znde ghelent.

B Dit selue cruyt es oock seer goet tsegghen
die droppelpisse, couwpisse ende steen vā der
blasen, het stilt dat hicken ende opent die verstopthēyt van der leuer ende es seer goet
inghenomen den ghenen die de geelsucht hebben.

Van Vrouwenhant.

Cap. lxxij.

¶ Tgheslacht.

Onder den naem van Vrouwen hant oft Capillus Veneris, worden nu ter tijt vā den
cruyt liefhebbers tweederhande cruyden ghes
trocken malsanderen met seer ghelijck, daer
af dat het eene vreemt en dat oprecht Capillus
Veneris van den ouders Adiantum, dat es
Vrouwenhant gheheeten es. Ende dat an
der seer gemeyn dat voor Capillus Veneris ge
bruyckt wordt, dat Steenruyte in Duytsch,
dat es in Latijn Ruta muraria ghenaeht es.

Ruta muraria.

Steenruyte.

¶ Tfatsoen.

Adiantum.

Vrouwenhant.

Dat

Van Vrouwenhayr. Cap. lxxvij. ccclj.

1 Dat oprecht Vrouwenhayr heeft seer dunne bruyne blinckende steelskens daer aen cleyne teere bladerkens wassen die ronsomme ghekerft zijn ende den iersten bladeren van Coriander schier ghelijck maer mindere. Die wortel es teer.

2 Dat ander gheslacht dat Steenruyte gheheeten wordt heeft oock dunne corte steelskens daer aen bladerkens wassen den bladeren van Bijnruyte n3 seer ongelijck maer mindere ende ronsomme wat ghekerft, die op die cene zyde glat ende effen zijn ende op die andere zyde met cleyngen stipkens gheladen. Die wortel es teer ende hayrachtich. Beyde dese gheslachten zijn oock sonder bloemen en saet gelijk die andere Varenen.

¶ Plaetse.

1 Vrouwenhayr wast in die mueren ende steenachtige lomberachtige plaetsen by den wateren ende fonteynen, ende wordt vele in Italien ende Prouincien gevonden. Hier te lande en wasset niet, maer wordt van Italien drooghe hier ghebrocht.

2 Steenruyte es hier te lande seer ghemeyn en wordt schier aen alle oude mueren die vochtich zijn en daer die sonne niet veel op schijnt, als aen die kerckmueren, gevonden.

¶ Tijt.

Beyde dese cruyden blyuen alle het jaer duer ongheschent, ende crijghen in Aprill nieuwe bladeren.

¶ Naem.

1 Dat ierste gheslacht wordt ghenaeemt in Griecx ἀδίανθον πολύτριχον καμίστριχον ἰβωότριχον. In Latijn Adiantum, Polytrichum, Callitrichum, Cincinalis, Terræ capillus, Supercilium terræ. Van Apuleius oock Capillus Veneris, Capillaris ende Crinita. In die Apoteken van Italien Capillus Veneris. In die Apoteken hier te lande eest meest onbekent. In Hoochduytsch Frauenhayr, dat es Vrouwenhayr in Neerduytsch.

2 Dat ander gheslacht wordt hier te lande in die Apoteken gheheeten Capillus Veneris ende van sommighen voor Adiantum ghehouwen. Van den gheleerden nu ter tijt Ruta muraria. In Hoochduytsch Maurrauten en Steinrauten. In Neerduytsch Steenruyte. In Franchois Rue de muraille.

¶ Natuere.

Beyde dese cruyden zijn drooch ende in wermte ende coude middelmaticch.

¶ Tracht en Werckinghe.

Vrouwenhayr in wijn ghesoden ende ghedroncken es seer goet den ghenen die cort A van adem zijn ende benaut op die borste, die hoesten ende kichen, wat het doet die fluyzen rijpen ende lossen.

Vrouwenhayr in der seluer manieren ghebruyckt doet water maken, breeckt den B steen, verweckt die natuerlijcke cranchheyt der vrouwen, laecht af die secondine, opent die verstopthent van der leuer ende van der milten ende es seer goet den miltsuchtigen en die van die geele vrouwe sieck zijn.

Vrouwenhayr stopt oock den loop des buyck ende dat bloetspouwen ende beneemt C die vochtichent van der maghen ende es seer goet tsegghen die beten ende steken van den fenijnighen ghedierten met wijn inghenomen.

Vrouwenhayr gruen ghestooten es seer goet gheleyt op die beten van den fenijnighen D ghen ghedierten ende van den verwoeden honden. Ende op die quade scorste hoofden daer thayr wtgevallen es ghestreken doet het hayr wederom groeyen.

Dit selue Vrouwenhayr doet oock die gheswillen aen die keele strumas ghenaeemt E sincken ende vergaen, sonderlinghe aen die ionghe maegden gruen ghestooten ende daer op gheleyt.

Een looghe daer Vrouwenhayr in gheweyckt oft ghesoden es gheneest die quade F draghende scorstichent van den hoofde ende doet die scellen vergaen als thoost daer mede ghewasschen wordt.

Een hoet van Vrouwenhayr op thoost ghedraghen gheneest die pijn in dat hoofte G als Plinius schrijft.

Die bladeren van Vrouwenhayr in die pisse van een ionck knechtken met wat sal H peeters ghemenght, benemen die rimpelen van den buyck den vrouwe die een kint ge-

baert hebben, als die buncck daer mede ghewasschen wordt.

2 Steenruyte wordt hier te lande in die Apotekē voor Vrouwenhant in alle medecy-
ne ghebruyckt, ende es tot die coude gebreken van der borsten seer bequaem bevonden.

Van Wederdoot. Cap. lviij.

¶ Tfatsoen.

Trichomanes.

Wederdoot.

Wederdoot es een cleyn cruyden
ontrent een spanne lanck, sonder
bloemen ende saet, ende het heeft
seer dunne bruynne blinckende en-
de glickende steelkens die ouer beyde zyden
beset en becleet zijn met seer cleynne ronde bla-
derkens, elck besonder bladerken ghelijck een
Linse groot, die op die eene zyde ter aerden
waerts bespraeyt zijn met vele cleynne stip-
kens ghelijck die Steenruyte. Die wortel es
cleyn ende bruyn.

¶ Plaetse.

Wederdoot wast gheerne in vochtige dōes-
kere plaetsen by den wateren ende sonderlin-
ghe aen natte steenrooten en oude mueren
ende wordt te lande veel ghevonden.

¶ Tijt.

Wederdoot blijft voek altijt gruen gelijck
Vrouwenhant ende Steenruyte.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt gheheeten in Griecx *Τριχομανής*. In Latijn *Fidicula capillaris* ende
voek *Trichomanes*. In die Apoteken *Polytrichon*. In Hoochduytisch *Widertodt*, *Abthou*
en van sommighen *Koter steinbreck*. In Neerduytisch *Wederdoot*.

¶ Natuere.

Dit cruyt es drooghe ende middelmatig in coude ende wermpte, den Vrouwenhant
van natueren ghelijck.

¶ Tracht en Werckinghe.

Wederdoot als Dioscorides ende Galenus scriuen, es van werckinghe den Vrouwen-
hant ghelijck, alst in die selue maniere ghebruyckt wordt.

Van Steenleuer cruyt. Cap. lxx.

¶ Tfatsoen.

Lichen.

Steenleuer cruyt.

Steenleuer cruyt vliddert en leyt op der
aerden wighespreyt met synen bladeren
die als schubben oft vischscellen ouer
malcanderen ligghen ende op die opper-
ste zyde gruen zijn, ende op die andere ter
aerden waerts bruynachtich. Tusschen dese blader-
kens wassen corte steelkens daer op wat wast dat
ghelijck een cleyn stercken ghesatsoeneert es. Die
wortelen zijn seer cleynne dunne draykens onder die
bladerkens wassende, daer mede dattet hem aen die
aerde ende aen die steenrooten ende steenachtighe
plaetsen vast maeckt.

¶ Plaetse.

Dit cruyt (alzoo veerde alst een cruyt es) wast in
vochtighe coude houen, ende op steenachtighe, lom-
ber,

Van Steenleuer cruyt. Cap. lxx. ceclij.

berachtighe plaetsen daer die sonne selden ende niet veel en schijnt.

Tijt.

In Braeckmaent ende Hoymaent comen die steelskens met den sterrekens voort.

Naem.

Dit cruyt wordt gheheeten in Griecx λυχάν ende in Latijn Lichen. In die Apoteken Hepatica. In Hoochduytisch Brunnenleberkraut oder Steinleberkraut. In Neerduytisch Steenleuer cruyt ende oock Leuercruyt. In Franchois Hepatique.

Natuere.

Steenleuer cruyt es cout ende drooghe van natueren.

Cracht en Werckinghe.

Steenleuer cruyt ghesoden ende ghedroncken vercoelt die heete ende opent die verstoppte leuer, ende es seer goet tseghen die derdedaechse cortsen ende alle verhittinghen van den bloede.

Es elue cruyt als Dioscorides ende Plinius scrijuen gruen ghestooten ende op die wonden gheleyt stelpyt dat ouervloedich bloeyen ende bewaert en bescermt die wonden van alle verhittinghen ende apostumatien.

Steenleuer cruyt gheneeft oock alle quade heete rundicheyt ende dat wildt hier alst daer op ghestreken wordt, ende doet die littekenen vergaen.

Steenleuer cruyt in wijn ghesoden ende in den mont gehouwen stelpyt die catarren des hoofts die in den hals oft in die keele vallen.

Van Mosch. Cap. lxxj.

Tgheslacht.

Mosch es veelderleye van gheslachte, van den welken die sommighe aen die boomen, sommighe in donckere vochtighe velden ende bossche wassen, ende sommighe aen die clippen ende steenrootsen in die zee ghevonden worden.

Tfatsoen.

Muscus.

Mosch.

Pulmonaria.

Longhen cruyt.

1 Dierste gheslacht van Mosch dat aen die boomen wast ende eygentlijk Mosch ghesnaemt wordt, es anders niet dan vele witte ghehackelde seer diep ghesneden bladerkens in ende duer malcanderen ghevlochten ende verwerret, sonder wortelen, bloemen oft saet aen die boomen hanghende ende wassende.

2 Tweede gheslacht wast oock ontrent den boomen dat Longhen cruyt gheheeten wordt ende dit es den Steenleuer cruyde wat gelijk maer veel grooter ende breeder, groote breede seubben hebbende op malcanderē ligghende, die op die eene zyde schoon gruen zijn ende op die andere witachtich.

3 Ederde gheslacht dat Gulden wederdoot ghenaemt es heeft dunne steelkes gheen palme lanck die met cort bruyne geelachtich gruen hancken becleet zijn, die somtijts op scieten ende cale bruyne steelskens voortbringhen daer cleyne greynkens aen hangen.

cecliiij.

Van Mosch.

Cap. lxxj.

Gulden wederdoot.
Cleyne ende Groot.

Ros solis.
Son dauw.

Van dese gheslachte wordt oec noch een **B**
ander cleyne gevonden dz den voorgescreuen
gelijck es anders dan dattet veel minder es.
4 Vierde gheslacht datmen Son dauw
heet heeft roodachtighe rondtachtighe hole
hantachtighe bladerkens met langhe steels
kens, schier ghelijck cleyne lepelkens gefatz

soeneert, tusschen den welcken een cort steelken voortcoemt op dopperste omghecromt,
cleyne witte bloemkens draghende. Dit cruyt es van eē seer vremde ende wonderlijke
natuere, want al eest dat die sonne lange ende vele daer op schijnt zoo wordt dit cruyt
nochtans alstijt nat ende bedauwt gevonden, ende aen die hantkens van den bladerkens
met cleyne droppelkens van water gheladen. Ende hoe die sonne heeter ende meer op
dit cruyt schijnt hoe dattet natter ende meer bedauwt es. Ende daer omme worddet
oock Sondaauw gheheeten.

Lycopodium. Wolfsclauw.

Muscus marinus. See Mosch.

5 Dat vijfste gheslacht van Mosch dat
Wolfsclauw gheheeten wordt, cruyt ende
vliddert met zynen langen rancken, die wel
dick met geel gruene hantkens becleet zijn,
lanx der aerden, tot sommige plaetsen m
cleynen wortelkens daer aen ghevesticht.

Ende aen dese ranckens wassen oock corte zyde ranckens in dryen oft vieren ghesple
ten, op deynde som cleyne witte punctkens ghelijck clauwken oft nagelkens hebbende
enen clauw van dē wolf schier gelijck ende som recht op staende dunne witte steelkens
draghen

draghende die niet zoo dick beset en zijn als die cruppende rancykens, ende witte cleyne arekens voortbringhen vol van cleynen bladerkens witten bloemkens ghelijckende.

- 6 Eeste gheslacht vā Mosch dat Zeemosch ghe-naempt wordt heeft vele dunne herde steenachtighe steelkens m̄ vele ledelkens ondersceyden vele by een wt eē steenachtich hoofden wassende daer mede dattet aen die clippen ende steenrooten hanght.

Musculus marinus Theophrasti & fuci
species Dioscoridis.

Fuci marini species.

- 7 Het seuenste gheslacht es oock een zee Mosch. Ende es een ghewas sonder stelen, dwelck ghecronkelde bree de bladeren heeft, den bladeren van sommighen Lattouwen niet seer onghelijck, maer meer gherimpelt. Die welke veel tsamen wt den clippen ende steenrooten groenen en voortcomē.

- 8 Het achtste welck een gheslacht vā Fucus marinus es, heeft langhe smalle bladeren schier ghelijck Parreye, ende dicke hayzachtighe wortelen, daer mede dat aen die rooten wast.

¶ Plaetse.

- 1 Dierste van Mosch wast aen die boomen sonderlinghe daer quaden ende onbequamen grondt es.
2 Longheneruyt wast aen die Moschachtighe boomen en op vochtighe sandtachtighe donckere velden.
3 Gulde Wederdoot, Sondaum ende Wolsclauw, wassen op dorre ongeboude was terachtighe heyden ende dierghelijcke leghe velden en in sommige donckere bosschen.
4 Ende dat Gulden wederdoot es seer ghemeen.
5 Zeemosch wast aen die clippen ende steenrooten in die zee ghelegghen.

¶ Naem.

- 1 Dierste gheslacht van desen wordt gheheeten in Griecx *Σκῆνος*, ende van sommighen *σπλῆγνον*. In Latijn Musculus, van Serapio en in die Apotekē *Vsnea*. In Hoochduytsch Mosz. In Neerduytsch Mosch, ende dat beste ende bequaemste tot den ghebruyck der medecynē es dat Mosch dat aen die Cederboom wast, ende daer naest dat aen den Populier boom ghevonden wordt.
2 Tweede gheslacht wordt nu ter tijt gheheetē *Pulmonaria* in Latijn. In Hoochduytsch Lungenkrant. In Neerduytsch Longheneruyt. In Franchois *Herbe a pulmon*.
3 Ederde wordt ghe-naemt in Hoochduytsch Gulden widdertodt, dat es Gulden wederdoot, van sommighen oock Jungfrau har. Ende wordt van sommighen voor een *Polytrichon Apuleianum* ghehouwen, daert nochtā seer cleyne gelijkenisse mede heeft want *Polytrichon Apulei* es dat recht *Trichomanes* van Dioscorides.

- 4 Twierde gheslacht wordt hier te lande geheeten Ros solis, tot som plaetsen Rorella en Salsifora. In Duytsch Sondaum, ende van sommighen Sindauw. Item oec vā eenighen Loopich cruyt.
- 5 Vijfste gheslacht heet in Hoochduytsch Beerlap, Gurtelkraut, Seilkraut, Harschar, Teuffels clauwen. Hier te lande Beerenclauwen, ende van sommighen Wijs cruyt. In sommighen Apoteken Spica celtica, ende daer voor van den onghelerden gebruyckt, tot groot achterdeel van den siecken. Wat naem dattet in Griecx oft Latijn heeft es ons onbekent, ende daer om heb ick dit ghewas naer onsen ghemeynen naem λυκοπόδιον Lycopodion, dat es Pes lupi ghenaemt.
- 6 Eefste gheslacht es ghenaemt in Griecx βούον θαλάσσιον. In Latijn Muscus marinus, dat es in Duytsch Zeemosch ende wordt in die Apoteken Corallina geheeten, dat es Coraelcruyt, ende van sommighen onghelerden Soldanella, daert gheen ghelijckenisse mede en heeft.
- 7 Dat seuentste wordt van Theophrastus oock βούον θαλάσσιον, ende in Latijn Muscus marinus ghenaemt, dat es in Franchois Mousse Marine, en in ons tale zee Mosch. Ende dit gheslacht schijnt wel te zyne dat ierste gheslacht van φύκος dat es Fucus oft Alga, daer af Dioscorides in twierde boeck schrijft. ~~Ende schijnt oock te zyne dat van Rondeletius Eschara ghenaemt wordt Libro de infectis & Zoophytis.~~
- 8 Dat achtste wordt geheeten in Griecx φύκος. In Latijn Fucus & alga. Ende es dat tweede gheslacht van Fucus by Dioscoriden, dat van Theophrastus oock πλάσσιον dz es Porrum ghenaemt es om dat der Parrene van bladeren ghelijck es.

¶ Natuere.

- 1 Mosch es drooch van natueren ende tsamen treckende, sonder merckelijke hitte oft coude.
- 2 Longhencruyt es den voorghescreuen wat ghelijck maer meer vercoelende.
- 3.5 Gulden wederdoot, ende Wolfsclauw zijn drooghe ende middelmatig in wermte ende coude.
- 4 Sondaum es heet ende drooch tot schier in den vierden graedt.
- 6.7 Zeemosch es cout ende drooghe ende tsamen treckende.

¶ Cracht en Werckinghe.

- 1 Mosch in water ghesoden es goet om in te baden de Vrouwē die huer natuerlijke Acranckheyt te veel hebben, in die nuese ghesteken stoppet dat bloeyen, ende es seer goet ghebruyckt ende ghemenght in alle saluen ende olien die stoppende zijn.
- 2 Longhencruyt wordt van die ionghe medecijn meesters seer ghepresen tot die ghebreken van der ionghene, ende sonderlinghe tot die verhittinghe ende sweeringen van den seluen ghepoedert ende met water inghenomen.
- Dock scrijftmen den Longhencruyde toe dattet met wijn ghesoden en ghedroncken dat bloetspouwen, bloetpissen ende die natuerlijke cranckheyt der vrouwē stelpet, ende den loop des buycx gheneest.
- Item Longhencruyt ghepoedert ende in die wonden gestroyet gheneest die selue ende doet dat bloeyen stelpen ende ophouwen.
- 3.5 Gulden wederdoot ende Wolfsclauw, en worden in der medecynen nē ghebruyckt.
- 4 Sondaum met luttel souts ghewreuen, ende op het naeckt lichaem ghebonden, maect blynnen ende gaten, ghelijck die Cantharides, dat zijn Spaensche vlieghe, als by sekere experientie bevonden es.
- Die ghemeyne man hout dit cruyt, ende sonderlinghe dat water daer af ghedistil. B leert, (dwelck geel es) goet voor den ghenen die wtdrooghen, hoesten, op die borste benauwt, ende in die ionghene ghebreckelijck zijn. Meynende dz dit cruyt seer heylsaem es, ende sonderlinghe cracht heeft, om het lichaem te sterckene ende te voedene. Naer dat huer meyninghe quaet es, bewijst ghenoch dat wy nu ghescreuen hebben.
- 6 Zeemosch es van crachten seer tsamen treckende ende besermende, ende daer om es hy seer goet gheleyt op alle heete beghinnende gheswillen, ende op alle fledercijn dat vercoelt dient.

Van Hanenvoet. Cap. lxxij.

ccclvij.

Dit selue Zeemosch es oock seer goet tsegghen die wormen, ghepoedert ende inghe-
nomen doodet, ende iaghet die selue sterckelijck af.

7.8 Die andere twee zijn oock goet ghelijck dat andere Zeemosch tot alle heete geswilt
len, ende tot dat heet fledertijn, daer op gheleyt.

Van Hanenvoet. Cap. lxxij.

¶ Tgheslacht.

Hanenvoet als Dioscorides ende Galenus scrijuen zijn vierderleye van ges-
slachte. Van den welken dat ierste geslacht als Apuleius scrijft vierders-
leye es een met grooten vetten bladeren, dat Water hanenvoet gheheeten
wordt. Tweede met witten bladeren Witte hanenvoet ghenaeemt. Eder-
de met bruynen bladeren datmen Lupaerts clauwen heet. E vierde met
peersche bloemen den derden gheslachte anders ghelijck. Ende dese viere worden ons
der dat ierste gheslacht van Hanenvoet van Apuleius ghestelt. Tweede gheslacht dz
es Sueckenscelle, es hanrachlich van stelen ende bladeren. E derde es cleyn met geelen
bloemen. E vierde heeft witte bloemen.

¶ Tfatsoen.

Ranunculum primum genus quadruplex.

Ranunculus palustris.

A Water hanenvoet.

Ranunculus albus siue echinatus.

B Witte hanenvoet.

Water Hanenvoet heeft wit gruene hote effene stelē, daer aen diep ghekerfde blade
ren wassen den bladeren van Eppe oft van Jonefrouw merck schier gelijk maer wite-
ter, saechter, ende dicker die seer heet ende brandende in die mont zijn. Die bloemen
zijn bleek geel ghelijck die bloemen van Boterbloemen ghesatsoeneert, en als die af
vallen zoo comen daer ronde hoofdekens naer schier ghelijckende de iersten wtcomen
de

ccclviij. Van Hanenvoet. Cap. lxxij.

de doddekens van Coraclarunt. Die wortelen zijn vele dicke veselinghen.

Witte Hanenvoet heeft oock witachtighe effene stelen, daer aen wassen witachtige seer geclouen ende ghesneden bladeren, sonderlinghe die opperste, de bladeren van Coriander van fatsoene volnaer ghelijck. Die bloemē zijn ghelijck aen dat voorgescreuen ende als zy vergaen zijn, zoo comen in plaetse van een bloeme, vier oft vijf rondachtige platte rouwe stekēde sadekēs. Die wortel es veeslachtich ghelijck der voorgescreuen.

Ranunculus auricomus.

Ⓔ Lupaerts clauwen.

Ranunculi secundum genus.

Herba Sardoa.

Ⓔ Queckenstelle.

Lupaerts clauwen hebben ierst rondachtighe bladeren ende daer naer seer geclouen. Ende ghespleten die bruyngruen zijn ende in dmiddele plecken ende breede strepen hebben die bruyne peersch oft bruyne vierachtich zijn. Die bloemen zijn schoon goud geel ende blinkende, ende daer naer volghen ronde hoofdekens die rouwer zijn dan die hoofdekens van Water hanenvoet.

Van desen gheslachte wordt noch een ander gevonden als Dioscorides ende Apuleius scrijuen dat peersche oft purpure bloemen draeght den Lupaerts clauwē anders in alle maniere ghelijck, ende dit gheslacht es noch ter tijt onbekent.

2 Queckenstelle heeft hayrachtighe stelen, daer aen wassen gheclouen ende seer cleyn ghespleten bladeren die oock wat rouw ende hayrachtich zijn ende gemeynlijck op der aerden wtghesprent liggen, op dopperste van den stelen wassen purpurbruyne bloemen schier ghelijck scellen ghesatsoeneert van binnen geel saselinghen ghelijck die Roosen draghende. Ende als dese bloemen vergaen zijn, zoo coemt daer voort een ront bolleken dat met grauwe bruyneachtich hayr becleet es.

3 Ederde gheslacht van Hanenvoet es seer cleyn, sterck ende swaer van ruecke, ende heeft seer schoone goud geel blinkende bloemē, en dit geslacht es oock noch onbekent.

4 Vierde geslacht brenghet een oft twee bladeren voort die gheclouē ende ghespleten zijn ghelijck die bladeren van anderen Hanenvoetē bouē den welckē die bloeme wast,

van

Van Hanenvoet. Cap. lxxij.

Ranunculi quartum genus.

Cleyne Hanenvoet oft Aprillschen Hanenvoet.

van veruwen heel wit, oft wit naer tgeel treckende oft oock purpurachtich. Die wortel es dun met aenhanghende cleyne saselinghen dweers in deerde wassende.

¶ Plaetse.

- 1 Water hanenvoet wast in die grachten ende staende wateren ende somtijts in die A beempden ende neer sandachtighe plaetsen sonderlinghe alst natte iaren zijn.
- 2 Witte hanenvoet ende Lupaerts clauwen wassen in die beempde ende op natte en de vochtighe corenvelden. Ende dese drye gheslachten zijn hier te lande seer ghemeen.
- 3 Tweede gheslacht van Hanenvoet Cuckenscelle gheheeten wast gheerne op dorre sandachtighe leeghe gront, ende wordt tot veel plaetsen van Brankrijk ende van Duytschlant vele gevonden, hier te lande wordt hy in der cruytliethebbers hoven gheplant.
- 4 Die cleyne Hanenvoeten wassen in die bosschen en aen die canten van de grachten, ende in donckere waeterachtighe plaetsen, ende wordē oec hier te lande tot veel plaetsen gevonden.

¶ Tijt.

- 1 Dat ierste gheslacht van Hanenvoeten dz dryerhande es, bloeyet van in Aprill tot in Hoymaent oft noch spaeder.
- 2 Cuckenscelle bloeyet in Meerte, ende somtijts oock in Aprill.
- 3 Die cleyne Hanenvoeten bloeyen in Aprill ende corts daer naer zoo vergaen zy.

¶ Naem.

Hanenvoet wordt gheheeten in Griecx *καρχαριον*, in Latijn *Ranunculus*, van *Apuleius* *Herba scelerata*. In Hoochduytsch *Hanensfuß*. Hier te lande *Hanenvoet*. In Franschois *Bacinet*.

- 1 Dat ierste van den iersten gheslacht wordt van sommighen in Griecx gheheeten *σέλιον*

ccclv. Van Hanenvoet. Cap. lxxij.

σέλινον ἄγριον καὶ σέλινον ὑδρότιον. In Latijn Apium palustre, en Ranunculus palustris. In Hoochduytsch Wasser eyffs en Wasser hanenfusz. In Neerduytsch Water hanenvoet. In Franchois Bassinet d'eau.

Eweede wordt nu ter tijt in Latijn ghenaemt Ranunculus echinatus. In Hoochduytsch Weiss hanenfusz, Ackerhanenfusz. Hier te lande Witte hanenvoet. In Franchois Bassinet blanc.

Ederde wordt gheheete Ranunculus auricomus. In Hoochduytsch Wissen hanenfusz Schwartz hanenfusz, ende oock Geel hanenfusz. In Neerduytsch Lupaerts clauwe, ende daer naer oock in Latijn Pes Leopardi, van sommighen Pes cornicis, aut Pes corui.

2 Eweede gheslacht heet Herba Sardoia, Apium sylvestre, Apium rusticum, Apialtrum ende Apium risus, met welken naem dattet oock in sommighe Apoteken bekend es van sommighen Pulsatilla. In Hoochduytsch Kuchen schelle. In Neerduytsch Cuckenschelle. In Franchois Coquelourdes.

3 Ederde gheslacht wordt van Constantinus die Keyser oock Chrysanthemum ghesnaempt.

4 Vierde hanenvoet wordt nu ter tijt geheeten Ranunculus parvus. In Hoochduytsch Weiss Aprille blumen, Kleiner hanenfusz, Baldthenle. Hier te lande cleyn Hanenvoet oft Aprillsche hanenvoet, ende schijnen te zyne dat wildt gheslacht van Anemone daer zy groote ghelijkenisse mede hebben.

¶ Natuere.

Alle hanenvoeten zijn heet ende drooghe tot in den vierden graedt, ende sonderlinghe die Cuckenschelle die de alderheetste es.

¶ Cracht en Werckinghe.

A Die bladeren oft wortelen van Hanenvoeten ghestooten, ende op eenighe ghesonde plaetse des lichaems gheleyt, bijten die hant ende dat ghesont vleesch open, ende make bleyen, bladeren, rouen en gaten, ende zijn mits dyen goet op die quade sweerende nasghelen ende wratten om af te doen vallen.

B Oock machmen die bladeren van Hanenvoeten tot seer quade ruydicheyt ende scorstheyt des hoofts ende andere quade crauwagien, ende om die litteeken wt te doene ghebruycken, als men se ghestooten daer op leyt, ende niet lange daer op en laet ligghen, maer terstont afneempt.

C Item die wortelen van Hanenvoeten gedroocht, ghepoedert, ende in die nuese ghesseken doen niesen.

¶ Hindernisse.

Alle Hanenvoeten inghenomen zijn scadelijk, hinderlijk, ende doottelijk, ende sonderlinghe die Cuckenschelle, die als zy inghenomen es, sinnen ende verstant berooft, ende die senuwen van dz aensicht alsoo treckt en spant, dz die dit inghenome hebben, schijnen te lachen, ende al lachende te steruene.

Van Sint Anthuenis raepken. Capittel. lxxij.

¶ Tfatloen.

D It cruyt es oock een gheslacht van Hanenvoet, het wast ontrent een palme oft twee hooch. Die bladeren zijn seer gesneden den bladeren van Dooterbloemen ghelijckende.

Van Booterbloemen. Cap. lxxviii. ccclvi.

kende. Die bloemen zijn schoon geel. Es aet wast op ronde hoofdekens ghelijck aen die Booterbloemen. Die wortel es wit, ront ghelijck een cleyn raepken somtijts ghelijck een not groot met aenhanghende saselinghen van onder.

¶ Plaetse.

Dit cruyt wast op sandachtighe dorre beempden ende dierghelijcke grasachtighe plaetsen.

¶ Tijt.

Sint Anthuenis raepken bloeyet in Aprill ende in Meye.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt van Apuleius *Βαρβαρίον* ghenaemt, ende van den gheslachte van *Ranunculus* van hem ghesceyden. In Duytsch worddet hier te lande Sint Anthuenis raepken gheheeten.

¶ Natuere/cracht en hindernisse.

Dit cruyt es van natueren ende van werkinghe den Hanenvoeten seer ghelijck en de es oock seer hinderlijck inghenomen ghelijck die Hanenvoeten.

Van Booterbloemen. Cap. lxxviii.

¶ Tgheslacht.

Booterbloemen zijn tweederleye Enckele en Dobbelle, oft Tamme ende Wilde. Die Enckele zijn wildt, die Dobbelle zijn die Tamme Booterbloemen.

¶ Tfatsoen.

Polyanthemum simplex.
Enckel Booterbloemen.

Polyanthemum multiplex.
Dobbel Booterbloemen.

Booterbloemen hebben dunne cale stelen ende bruyn gruene geclouen bladeren, den bladeren van Hanenvoeten niet seer onghelijck, maer breeder ende niet zo cleyn gesnedden. Die bloemen zijn schoon goud geel in alle manieren den bloemen van Lupaerts

ccclvij. Van Booterbloemen. Cap. lxxviii.

clauwen ghelijck. Die wortel es saselachtich.

² Die dobbel Booterbloemen zijn den Enckelen van bladeren, stelen ende wortelē in alle manieren ghelijck, alleen die bloemen zijn seer dobbel van bladerkens. In somma die Booterbloemen zijn den Hanenvoeten, sonderlinge den Lupaerts clauwen seer geslijck maer en hebben gheen swerte plecken, ende het heel cruyt en es niet brandende op die tonghe ghelijck die Hanenvoeten zijn.

¶ Plaetse.

Booterbloemen wassen in die graspleynen ende in die houē daer zy geplant wordē.

¶ Tijt.

Dese bloemen bloeyen van in Aprill schier alle den zomer duer.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt gheheeten van Plinius in Griecx πολυάνθεμον ende in Latijn Polyanthemum ende libro xxvij. Cap. xij. bescreuen, van sommighen wordt dit cruyt oock Basitrachion, dat es Ranunculus ghenaemt om dattet met den Hanenvoeten ghelijckenisse heeft. In Duytsch heetet Schmaltzblum. In Neerduytsch Booterbloemen.

¶ Natuere.

Booterbloemen zijn werm ende drooch van natuerē maer niet zoo heet als die Hanenvoeten.

¶ Tracht en Werckinghe.

Booterbloemen en hebben in die medecyne gheen ghebruyck, dan dz sy in sommige plaetsen van Duytschlant als Hieronymus Bock scrijft, met anderen cruyden in die eyer coecken ontrent paesschen inghenomen ende gheten worden.

Van Anemone. Cap. lxxv.

¶ Tgheslacht.

Anemone als Dioscorides schrijft es tweederleye. Dat eene wast op gheoeffende ende de gheboude plaetsen, dander es wildt.

¶ Tfatsoen.

Anemone.

Anemone syluestris.

Dat

At ierste Anemone heeft bladeren als Coriander, zoo Dioscorides schrijft, oft den bladeren van Ranunculus van fatsoene schier gelijk, maer mindere. Die bloemen zijn van verwen som root, som wit, som purpurachtich. Die wortel es dick ende ront meerder dan een oliue, tot sommige plaetsen wat oneffen ghelijck oft zy leden oft knoopen hadden.

2 Die wilde Anemone es den voorgheschreuen van bladeren ghelijck, maer dicwils meerder. Die bloemen zijn root ende die wortelen hebben vele saselinghen. Ende met dese wilde Anemone, duncken ons seer ouer een te comen, die wilde Hanevoeten, daer af int voorgaende Capittel ghescreuen es. Die bladeren hebben minder dan Ranunculus, ende meerder dan dat ierste Anemone, saselachtighe wortelen, ende bloemē som purpurachtich, som wit, som gheel.

¶ Plaetse.

1 Dat ierste Anemone wast tot som plaetsen van Duytschlāt ontrēt dē Rhijnstroom.

2 Dat wildt wast aen die canten van den velden, ende bosschen, op grasachtige neere plaetsen, ende es hier te lande ghemeyn.

¶ Tūt.

Anemone bloeyet in Meerte ende in Aprill.

¶ Naem.

Anemone wordt ghenaeamt in Griecx oock ἀνεμώνη, ende dijsghelijcx oock in die Apotheken. Van sommighen Flos Adonis. Van sommigen cruytliethebbers Herba venti, hoe wel desen naem oock meer anderen cruyden ghegheuen wordt, want als Antonius Musa schrijft Coryledon wordt ooc Herba venti geheetē en dijsghelijck ooc meer andere.

¶ Natuere.

Anemone es heet ende drooghe tot in den derden graedt.

¶ Cracht en Werckinghe.

Die wortel van Anemone gheknout, treckt die sluytmachtige humueren naer huer, A ende doet veel vochticheyt ten monde wtloopen. Flammula. Egelcoolen.

Die selue wortel ghesoden in wijn diemen in Latijn Passum naempt, ende op die voagen ghestreken, scrjpt dat ghesichte, ende neemt af die vlekken ende luttikenen van den seluen.

Die bladeren ende steelkens met ghepelde gerste gesoden, doen die voesteren veel meler hebben.

Die selue met een pessus van onder gheset, verwecken die natuerlijke cranckheyt van den vrouwen.

Van Egelcoolen. Cap. lxxvj.

¶ Fatsoen.

Egelcoolen hebben roodachtighe holer stelen met vele leden ende knoopen, daer aen wassen lange smalle bladeren volnaer den Wilghen bladeren ghelijck maer langher, smalder ende rontsomme wat ghekerft sonderlinge die onderste. Die bloemen zijn gout geel in dmidde wat hayrachtich, van fatsoene ende verwe den bloemen van Lupaerts clauwen in alle manieren ghelijck. Ende als die afgevallē zijn zoo wassen daer hollekens ghelijck aen die Lupaerts clauwen. Die wortel es veeselachtich.

¶ Plaetse.

Egelcoolen wassen in natte beempden ende op waterachtighe plaetsen ontrent staende wateren.

¶ Tūt.

Dit cruyt bloeyet in Meye ende corts daer naer zoo leueret zijn saet.

¶ Naem.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt nu ter tijt in Latijn geheeten Flammula, dat es Blam oft Biercruyt om dattet seer heet ende ghelijck een Blamme brandende es. In Duytsch wordt ghesnaemt Egelcoolen, ende heeft dyen naem om dat die scapen die dit cruyt eeten daer af den Egel krijghen dat een verhittinghe ende sweeringhe van der leuer es. Wat naem hem die ouders ghegheuen hebben es ons noch ter tijt onbekent. Een zy dat het es, dat cruyt van Octavius Horatianus Cleoma genaemt. Welck ooc in vochtige plaetsen wast, ende seer heet van natueren es.

¶ Natuere ende Werckinghe.

A Egelcoolen zijn heet ende drooch tot in den vierden graedt, ende branden ende byten op die huyt ende dat ghesont lichaem ghelijck die Hanenvoeten die zy van natueren ende crachten ghelijck zijn.

¶ Hindernisse.

Egelcoolen en zijn niet alleen den menschen scadelijck ende doodelijck maer ooc den beesten. Die scapen die daer af weyden, worden met groote hitte beuagheden ende steruen, mits dat huer leuer onsteekt ende bederft.

Van Wolfsbesien. Cap. lxxvij.

¶ Tfatloen.

Wolfsbesie heeft eenen rondē effenen steel ontrent een spanne hooch, daer aen vier rondachtighe bladerkens wassen die cruytswijs tsegghen een geset zijn. Tusschen den welken een schoon ghessternt bloemkē wast in d'middel van der welke een purpurroet viercantich knopken voortcoemt dat een bruyn besie wordt. Die wortel es lanck en dun herwaerts ende derwaerts wassende.

¶ Plaetse.

Dit cruyt wast in sommighe donckere loms berachtighe bosschen als in Soenien bosch by Bruesel daert veel ghevonden wordt.

¶ Tijt.

Dit cruyt bloeyet in Aprill ende in Meye zoo es zijn vrucht rijp.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt nu ter tijt gheheeten in Latijn Herba Paris, ende van sommighen Vua Lupina & Vua Versa. In Hoochduytsch Wolfsbeer Einbeer. In Neerduytsch Wolfsbesie. In Fransch Raisin de Regnard.

¶ Natuere/cracht ende Werckinghe.

A Die vrucht ende saet van desen cruyde zijn seer goet tot alle vergiftheyt, ende sonderlinge den ghenen die duer vergheffenisse die zy inghenomen hebben, sot gheworden oft van hueren sinnen berooft zijn. Ende geneest die selue twintich daghen lanck tsmorghens inghenomen als ierst Baptista Sardus, ende nu ter tijt Andreas Matthiolus ghescreuen heeft.

Herba Paris. Wolfsbesien.

Van Aconitum. Cap. lxxvij.

¶ Tgheslacht.

Aconitum es tweederleye als Dioscorides schrijft, dat eene wordt ghenaemt Aconitum

Van Aconitum. Cap. lxxvij. ecclxx.

tum Pardalianches. Ende dat andere Aconitum Lycoctonon in onse tale Wolfswortele, daer af int naestvolghende Capittel ghescreuen es.

¶ Tfatsoen.

Aconitum Pardalianches Matthioli.

Dat ierste Aconitum Pardalianches genaemt, heeft (als Dioscorides schrijft) bladeren gelijk Cyclaminus oft Concommeren, drie oft viere, maer mindere, ende wat hayrachtich. Synē steel wast eē palme hooch. Die wortel es eenen Scorpioens steert gheslijck, ende wit blinkende als Alabaster. Ende voor dit Aconitum wordt van Matthiolus dese figure sonder bloemen ghestelt, die hier by gheset es.

¶ Plaetse.

Dit Aconitum wast gheerne in lomberachtighe wilde steenachtighe plaetsen.

¶ Naem.

Dit ierste gheslacht van Aconitum, wordt ghenaeamt in Griecx ἀκόνιτον παρδαλιανχέας, μυοκτόνον, δηλούφονον καὶ κάμμαρον. In Latijn Aconitum Pardalianches, Myoctonon, The-
liphonon, Cammaron. In die Apviken ende onder den ghemeynen man eest onbekent. *in franchois*
Aconit etrangle Leopard. ¶ Natuere.

Aconitum es heet ende drooghe tot in den vierden graedt.

¶ Cracht en Werckinghe.

Van Aconitum schrijft men, dat zoo wanneer die Scorpioenen dat ghenaken, dat zy dan huer cracht verliesen, ende ommachtich bliuen, tot dat zy die bladeren van die witte Nieswortele ghenaeckt hebben, waer duer zy wederom huer cracht crijghen ende sterck worden.

¶ Hindernisse.

Aconitum inghenomen, doodet die menschen, woluen, sueghen, ende alle wilde ende tamme beesten.

Van Wolfswortele. Cap. lxxviii.

¶ Tgheslacht.

Doolfswortele es dryerleye vā geslachte als Dioscorides sent. Die eene wordt genaemt Luyseruyt. Die tweede heeft blauw bloemē. Die derde heeft geel bloemē.

¶ Tfatsoen.

1 Luyseruyt heeft gheknoopte stelen onderhaluen voet oft meer hooch, daer aen wassen bladeren in ses oft seuen bladeren ghesneden, die rontsomme ghelijck een sage geskerft zijn, den bladeren van Swerte nieswortel schier gelijk maer veel mindere. Die bloemen zijn cleyn bleek geel die als zy vergaen voortbringhen cleyn hawkes daer in tsaet wast. Die wortel es houtachtich crom met vele veeselinghen.

2 Die Blauw wolfswortele heeft oock groote gesneden bladeren den bladerē vā den voorgescreuen niet seer onghelijck, maer meerder ende meer ghehackelt ende vā verwe veel bruynder. Die stelen wassen drie oft vier voeten hooch, ende brengen aen dat op perste voort schoone blauwe bloemen binnen hayrachtich ghesatsoeneert ghelijck een cappe oft helm vijf bladerkens draghende, van den welckē die twee onderste smal zijn, die middelste ende zyde bladerkens wat breeder, dopperste groot ende hol ghelijck een kouel oft cappe ouer die zyde bladerkens staende, daer in twee crome bruyn steelkens wassen op dat eynde wat dickachtich ghelijck twee narren hoofdekens, in dmidel van deser bloeme wassen vele dunne corte hayrachtige steelkens daer gruen geel stipkens op hanghen. Als die bloeme gheresen es zoo comen daer drie oft vier hawkes by een voort daer in tsaet groeyet dat hert, swert, ende ghehoeckt es. Die wortel

Lycoctonon primum.
Luyfcruyt.

Lycoctonō cœruleū.
Blauw wolfs

Napellus verus.
wortele.

Lycoctonō Ponticū
Geel wolfs
wortele.

es dick ende swert ghesatsoeneert ghelijck
een cleyne steckrape, ende heeft vele aenhan
ghende veeselinghen.

3 Die Geele wolfswortele heeft breede
swertgruene gheclouen bladeren den blas
deren van Booterbloemen schier ghelijck
maer veel meerder. Die stelē zijn rondach
tich ontrent twee voetē oft meer hooch, daer
aen wassen op dopperste, bleeck geele bloe
men, volnaer gefatsoeneert gelijk die bloe
men vā Wildt vlas, naer die welke cleyne
hauwkens volghen, daer in swert gehoeckt
saet lent. Die wortel es swert met vele aen
hanghende veeselinghen.

Plaetse.

Dese drie fenynnighe cruyden worden
hier te lande in der cruytliethebbers houe
gheplant, ende die Blauw wolfswortel es
in veel houe seer ghemeen. In Duytsch
lant ende in sommige andere landen wor
den die twee laetste ghevonden in diepe das
sen ende donckere wilde bosschē. Dat Luyf
cruyt op die gheberchten ende aen steenach
tighe plaetsen.

Eist.

¶ Tijt.

Dese drie cruyden bloeyen in Aprill in Mey ende in Braeckmaent.

¶ Naem.

Dit gheslacht van Aconitum, wordt gheheeten in Griecx ἀκόνιτον λυκοκτόνον ἢ κυνὸς
τόνον. In Latijn Aconitum Lycoctonum, ende van sommighen Luparia.

1 Dierste wordt gheheeten in Hoochduytsch Leuszkraut, ende daer naer hier te lande
Luyseruyt. Ende en es gheen gheslacht van Swerte nieswortel als sommighe nu ter
tijt seer qualijcken gheleert ende ghescreuen hebben.

2 Tweede wordt genaemt in Hoochduytsch Blo wolfswurtz, Ysenhut en Blo ysens
hutlin. Hier te lande Blaauw wolfswortele en van sommighen Munchx capkens, ens
de daer om in Latijn Cucullus monachi, oft Cappa monachi. Ende wordt van vele gheleers
de voor die oprechte Napellus ghehouwen daer Auicenna afschrijft. Ende wordt ghes
naemt Napellus, quasi paruus Napus, om dat zijn wortele gelijk es eenen cleynder stecks
rape, die in Latijn Napus gheheeten wordt.

3 Ederde wordt van Dioscorides ghenamt ἀκόνιτον ποντικόν ἢ λυκοκτόνον ποντικόν. En
in Latijn Lycoctonon Ponticum, en heet in die Apoteken hier te lāde Napellus. In Hooch
duytsch Wolfswurtz ende Geel wolfswurtz. In Neerduytsch Geel wolfswortel. In
Franchois Que loup, 2 Que loup iaulne.

¶ Natuere.

Alle drie dese Wolfswortelen zijn heet ende drooch tot in den vierden graedt, ende
seer venenues van natueren ende substantien.

¶ Hindernisse.

Wolfswortelen inghenomen onsteken dat herte ende verbranden die inwendige les
den ende dooden den mensche, als ouer niet seer langhe jarē in die Coopstadt vā Ant
werpen ghebleken es, daer sommighe die wort
tel van Blaauw wolfswortele, in het salaet voor
een goet cruyt gheten hebben, die daer af ter
stont ghestoruen zijn. Ende dese Wolfswortes
len en dooden niet alleen die menschen, maer
oock die woluen, honden ende andere dierghes
lijke beesten, als zy met vleesch huer voor ghes
worpen worden.

Nerium. Oleanderboom.

Van Oleanderboom. C. lxxv.

¶ Tfatloen.

Oleander es een boomachtich gewas
dat groote langhe dicke bladeren
heeft die langher, meerder, dicker
ende rouwer zijn dan die bladeren
van Amandelboom. Die bloemen
zijn schoon root in vijf bladerkens ghesneden
eenen cleynen roosken niet seer onghelijck. Die
vrucht es vinghers lanck ende es van binnen
met rouw ghehayt saet ghevult ghelijck die
hawkens van Swaluwe wortel.

¶ Plaetse,

Oleander wast in sommighe landen by die
ruiieren en aen die canten van der zee ende op
schoone lustige plaetsen als Dioscorides scrijft,
hier wordt hy in der cruytlietshabbers houen
gevonden.

¶ Tijt.

Oleander bloeyet hier te lāde in Braeckmaent.

HH iij

Naem.

¶ Naem.

Dit ghewas wordt gheheeten in Griecx Νήπιον, ποδὸς ἄφρων ἢ ποδὸς ἐνδ' ἑοῦ van Nicander oock Neris. In Latijn Laurus rosea ende Rosea arbor, dat es, Nooschboom. In die Apostelen ende onder die cruytlietchebbers Oleander.

¶ Natuere.

Oleander es oock seer heet ende drooch van natueren.

¶ Hindernisse.

Oleander es den menschen seer scadelijck ende sonderlinge den seapen, gheuten, osen, honden, esels, muynen, peerden ende alle viervoetighe ghedierten seer doodelijck, want alle die water drincken daer Oleander in gheweycht es steruen daer af ter stont, als Dioscorides, Plinius, ende Galenus schrijuen.

Van Suel. Cap. lxxvj.

¶ Tgheslacht.

¶ Bel es drierleye als Dioscorides seyt van gheslachte, van den welken dat ierste gheslacht wit ende tames, ende die andere twee swert ende wildt.

¶ Tfatsoen.

Papauer satium. Tammen Suel.

Papauer syluestre. Wilden Suel.

1 Die tamme witte Suel heeft eenen rechten effenen steel, ontrent vier oft vijf voeten A hooch, daer aen wassen langhe breede witte bladeren die rontsomme gescaert ende on effen ghekerft zijn, op dopperste van den stelen wast eenen rondē knop die open gaende een groote witte bloeme voortbringht vā vier groote bladerē die in dmiddel veel cley ne hanzachtighe steelkens heeft ende een ront bolleken, dat groot ende lanckachtich wordē daer in tsaet leyt dat wit es, en tot den ghebruyck der medecynen seer diēstelijck.

Van

Van desen geslachte wordt noch eē ander gevondē, dyens bladerkēs van dē bloemē **B** ghekertelt en seer gesneden zijn, en anders eest den Witten in alle manieren ghelijck.

2 Tweede geslacht vā Huel es vā stelen en bladerē dē Witten seer gelijck, maer die **A** bloemē zijn schoō root, en die bollekēs zijn rōder en n̄ lanckworpich. Es aet es brunn.

Van desen gheslachte wordt oock een met ghesneden ende ghekertelden bloemē ge- **B** vonden anders den voorghescreuen ghelijck.

3 Ederde gheslacht vā Huel es dē anderen twee van stelen en bladeren oock gelijck maer veel minder en meer bloemen ende bollekens bringhende. Die bloemen zijn tus- schen root ende wit brunn, met swertachtighe plecken aen dat onderste van elck blat. Die bollekens zijn rontsom lanckworpich veel minder dan die bollekēs van den ander ren daer brunn saet in leyt. Ende als dit saet rijp es zoo openē huer dese bollekēs bouē onder dat sceel dz op die bollekens wast. En dan valt dz saet daer seer lichtelijken wt, dz aen die andere twee Huelen niet en ghevalt, dyens bollekēs altijt gesloten bliuen.

Wt den Huelen vloeyet een wit melckachtich sap, als die bollekēs gequetst wordē dz Opium geheeten es, en dit wordt vergaert en gedroocht en tot dē gebruycke der medecyn nē in die Apotekē bewaert. En als dit sap drooge es dan eest castanie brunn vā verwe.

¶ Plaetse.

Alle dese gheslachten van Huelen wordē hier te lande in die hoven gesaeyet. Ende dat derde gheslacht es seer ghemeyn ende wordt op vele velden ghesaeyet om tyrosijt en de tgebruyck dat van den sade coemt. In Apulien, Spaengien ende sommighe an- dere heete landen, wordt nu ter tijt dat sap dat es dat Opium vergaert, dat hier te lāde in die medecynen ghebruyckt wordt.

¶ Tijt.

Alle Huelen bloeyen meest in Braeckmaent.

¶ Naem.

Huel wordt gheheeten in Griecx *μῆκωρ*. In Latijn ende in die Apotekē Papauer van sommighen Oxytonon, Prolopon, Lethe, Lethusa ende Onitron. In Hoochduytsch Magsa men, Moen, Magle, ende Olmag. In Neerduytsch Huel, ende tot sommige plaetsen Mancop. In Franchois du Pavot.

Dat sap van den Huel heet in Griecx *ὀπιον*. In Latijn ende in die Apoteken Opium.

1 Dierste gheslacht heet in Griecx *μῆκωρ ἡμερό*. In Latijn Papauer sativū, vā sommigē Thylacitis. In die Apotekē Papauer albū. In Duytsch Wittē huel, ende Sammen huel.

2 Tweede geslacht wordt van Dioscorides ghenaeemt *μῆκωρ ἄγρι* en Papauer syluestre oft Papauer erraticum, van sommigē oock Pithitis. In die Apoteken Papauer nigrum magnum, van den onghelerden oock Papauer rubrum, ende daer naer in Duytsch Rooden huel.

3 Ederde gheslacht wordt oock voor een soorte van Papauer syluestre ghehouden ende wordt in die Apotekē gheheeten Papauer commune ende Papauer nigrū. In Duytsch Huel ende schijnt wel te wesene een Papauer rhoeas, dz es een vloeyende, oft rijsende Huel, wāt zijn saet ontvloeyet hem alst rijp es, dz aē dē anderē Huelē n̄ en doet, als voorseyt es.

¶ Natuere.

Alle Huelen zijn cout ende drooghe tot by den vierden graedt. Opium es cout ende drooghe tot in den vierden graedt volcomelijck.

¶ Cracht en Werckinghe.

Die bladeren ende bollekens van Huel in water ghesoden ende ghedroncken doen **A** slapen. Es elue doen zy oock als men thoofst oft die handen daer in badet.

Van den bollekens in water ghesoden wordt een syrope ghemaect die ooc doet sla- **B** pen, ende seer goet es tsegghen die vloet van die subtil vochtichent wt den hoofde op die borst rijsende, en tsegghen den hoest van alsulckē subtilen vochtichz oorspronck hebbēde.

Es aet van den Swerten Huel met wijn gedroncken stelpet den loop des buycx ende **E** der vrouwen ouervloedighe vloet, ende alsment met water menght ende het voorhoofst daer mede bestrijckt zoo doetet oock slapen.

Die gruene bollekens eer zy rijp zijn met meel van gersten mout vermēghet zijn seer **D** goet ghelijck een plaester ghelyt op dat wildt vier ende alle heete geswillen ende swee- ringhen dicmen vercoelen wilt.

Opium dat es tsap van Huel gedroocht ontrēt een vitsken groot ingenomē versuet & alle pijnē en̄ inwendige weeddō, doet slapē, stilt dat hoestē ende stopt dē loop des buxer.

Opium met olie vā Roosen vermenght versuet die pijnē vā den hoofde daer op ge- & streken. Item met olie van sueten Amandelen, Myrrha ende Sofferaen geneset die pijnē van den ooren.

Opium met azijn ghemenght es goet op dat wildt vier ende op alle verhittinge ghe- & streken. Ende met vrouwen melck ende Sofferaē versuetet die pijnē vā dat flederijn.

Opium van onder met een suppositorie in tfondament gheset doet slapen.

In summa Opium in alle maniere van binnen oft van buyten ghebruyckt doet sla- & pen en̄ versuet alle pijnē en̄ weedom, maer moet met rijpe deliberatie ghebruyckt zijn.

¶ Hindernisse.

Tghebruyck van alle Huelen es seer sorghelijck ende quaet ende sonderlinghe van dat Opium, dat alst te veel inghenomen wordt oft te dickwils van buyten ghebruyckt oft anders sonder rijpe deliberatie gheoorboort, swaere lastige slapen maeckt, met raser- nie ende ydelheyt vermenght, beneemt verstant ende sinnen, bringht lammicheyt ende onmachticheyt van den leden, ende ten laesten zoo doodet oock den mensche.

¶ Beteringhe.

Alsmen om eenighe groote nootsaeckelijcheyt Opium ghebruycken wilt zo salmen daer Sofferaen toe menghelen, wāt dat breekt ende wederstaet wat die quaethz van Opium, alzo dattet niet zoo lichtelijckē lettē en can als sonder Sofferaē ingenomē.

Van Clapperroosen. Cap. lxxvij.

¶ Tgheslacht.

Clapperroosen zijn tweederleue Groot en̄ Cleyne, van bladeren versceyden maer vā bloemen malscanderen seer gelijk.

¶ Tfatsoen.

Papauer Rhœas. Cleyne Clapperroosen. Papauer Rhœas alterum. Groote Clapperroosen.

Van Clapperroosen. Cap. lxxvij. ccclxxj.

1 Die cleyne Clapperroosen hebben dunne ghehaynde stiele daer aen wassen langhachtighe rontsomme ghekerfde bladeren, den bladeren van anderen huelē niet seer ongeslijck maer veel minder ende niet effen, maer wat ghehaynt. Die bloemen zijn schoon bruyn root den bloemen van den Huelen van fatsoene niet ongelijck, in dmidel swerte hayrachtighe steelkens hebbende. Ende als dese bloemen vergaen zo comē daer bollekens voort, die veel minder zijn dan die Huel bollekens, ende vā fatsoene lanckworpijch, daer in swert saet lent. Die wortel es lanck ende geelachtich.

2 Die groote Clapperroosen hebben groote seer gesnedē bladerē den bladerē vā wit Mostaert cruyt schier gelijck, maer langher en rouwer. Die stelen, bloemē, bollekens zijn den cleynen Clapperroosen gelijck. Die wortel es oec groot, maer witter dan aen die cleyne Clapperroosen.

¶ Plaetse.

Clapperroosen wast op die corenvelden tusschen die Terwe, Rogghe, Hauer ende Gherste, ende die cleyne zijn meer ghemeyn.

¶ Tijt.

Clapperroosen bloeyen in Meye en van darē voort tot in dat eynde vā den zoomer.

¶ Naem.

Dit wildt gheslacht van Huel wordt gheheeten in Griecx *μακρον ποικας*. In Latijn Papauer erraticum, Papauer fluidum, ende Papauer Rhœas. In sommighe Apoteken Papauer rubrum. In Hoochduytsch Klapperrosen, Kornrosen. In Neerduytsch Clapperroosen ende roodē Huel oft wilden Huel. In Franchois Coquelicoc ou Pouctau. Ende oft dz tweede gheslacht van Clapperroosen ee Argemone es oft niet en wordt sonder redene niet ghetwijfelt.

¶ Natuere.

Clapperroosen zijn oock vercoelende den Huelen van natueren seer ghelijck.

¶ Tracht en Werckinghe.

Wijf oft ses bollekens van Clapperroosen met wijn ghesoden ende gedroncken verweken tot slapen. Eselue doet oock saet met huenich inghenomen.

Die bladeren met den gruenen bollekens ghestooten zijn seer goet gheleyt op alle Bquade heete sweeringhen, ende op dat wildt vier, ghelijck die huelen.

Van Geelen huel. Cap. lxxvij.

¶ Fatsoen.

1 Geelen huel heeft aschwerwighe seer ghesneden ende gheslouen bladeren, den bladeren van anderen Huelen niet seer onghelijck, maer rouwer ende ghelijck die bladeren van Clapperroosen hayrachtich. Die stelen zijn rōt ende oock wat hayrachtich, ende daer op wassen geele bloemē van vier bladerkens, die als zy vergaen voortbringhen lange smalle gecromde hauwskens daer in tsaet lent. Die wortel es groot ende dick ende blijft tswinters duerende ende brenghet iaerlijcx nieuwe bladeren ende stelen voort.

Van desen gheslachte van Huel worden noch twee andere soorten ghevonden, als sommighe gheleerde schrijuen die in Spaengien ghemeyn zijn.

2 Deene es van bladeren ende stelen ende oock van hauwē in alle manieren dē voorgescreuen ghelijck, alleen zijn bloemen en zijn niet geel maer schoon root, anders van fatsoene den geelen bloemen ghelijck.

3 Dat andere es oock den anderen ghelijck maer van bladeren, stelen, bloemen ende hauwen veel mindere. Ende die bloemen en zijn niet geel oft root, maer schoon violet peersch in vier bladerkens oock ghesneden.

¶ Plaetse.

1 Geelen Huel wast vā zijn engen natuere op rouwe plaetsen ontrēt die cantē van der zee als Dioscorides scrijft. Hier te lāde wordi hy in der cruytliethebbers houē gesayet.

2,3 Die andere twee gheslachten zijn in Spaengien ghevonden gheweest veerde van der zee, op die corenvelden ende by den wegghen.

ccclxvij.

Van Geelen huel.

Cap. lxxvij.

Papauer Corniculatum.

Geelen huel.

Papaueris corniculati alia species.

¶ Tijt.

Geelen Huel bloeyet in Hoymaent ende Doghstmaent.

¶ Naem.

Dit gheslacht van Huel wordt gheheeten in Griecy *μικρὸν κερὰν*. In Latijn *Papauer corniculatum*, van sommighen onghelerden Apotekers *Memitha*, daert gheen gheslikenisse mede en heeft. In Hoochduytsch *Gehornter magsamen* en *Geel olmagen*. In onse tale *Geelen huel*. In Franchois *Pauot cornu*.

¶ Natuere.

Geelen huel es werm ende drooghe tot in den derden graedt.

¶ Cracht en Werckinghe.

Die wortelen van Geelen huel in water tot die helft versoden doen water makē en de openen die verstopte leuer, ende zijn goet ghedroncken den ghenē die dick ende grof water maken, ghebreckelijck vā leuer zijn, en die weeddō in die lendenē en hopen hebben.

Esact van desen Huel een lepel vol inghenomē maeckt suetelijck camer ganck, en de doet die fluymen afgaen.

Die bladeren ghestooten met den bloemen suyueren die oude vervuylde sweeringen daer op ghelyt.

Van Mandragora.

Cap. lxxvij.

¶ Tgheslacht.

Mandragora es tweederleye als Dioscorides schrijft, Wit ende Swert. Dat wit Mandragora wordt gheheeten *Mandragora manneken* ende es redelijken bekennt. Dat Swert wordt ghenampt *Mandragora wijfken*, ende dit es noch ter tijt nē seer bekent.

Esact

Van Mandragora. Cap. lxxviii. cccxviii.

¶ Tfatsoen.

Mandragoras mas.

Mandragora manneken.

1 Dat wit Mandragora heeft groote breede witgruene vette ende effene bladeren op der aerden wtghesprent, den bladeren van Bete n3 seer onghelyck tusschen den welcken cleyn corte effene steelkens voortcomen schoon geele ronde appelen draghende die sterckachtich van ruecke nochtans niet onliefelijck zijn. Die wortel es groot ende wit, den wortelen van Radijs niet seer onghelyck, in twee oft drie deelen ghedeylt die somtijts ouer malcanderen wassen schier gelijkende den twee beenen van den mensche.

2 Dat swert Mandragora dat es Mandragora wijfken en heeft ooc gheen en opgaende steel, zijn bladeren zijn oock op der aerden wtghesprent, die smalder ende minder zijn, dan die bladeren van Lattouwe, ende swaer van ruecke. Die appelen zijn bleek, ghelijck Sorben ghesatsoeneert die helft minder dan die appelen van dat manneken. Die wortel es van buyten swert van binnen wit in twee oft drie deelen ghespleten ouer malcanderen wassende, ende minder dan die wortel van dat manneken.

¶ Plaetse.

Mandragora wast gheerne in donckere ende somberachtighe plaetsen. Hier te lande en wast hy n3 van selfs, maer wordt in der cruytlichshebers hoven ghestelt, die hem planten daer hy wel sonne heeft.

¶ Tijt.

Die appelen van Mandragora worden hier te lande in Voghstmaent rijp.

¶ Naem.

Mandragora wordt gheheeten in Griecx, *μανδράγωρας* ende in Latijn Mandragoras, van sommighen Circæa ende Antimalum. Van Pythagoras oock Anthropomorphos om dat die wortel van desen cruyde dat onderste deel van een mensche ghelijck es.

1 Dat ierste gheslacht wordt gheheeten Mandragoras mas, van sommighen als Dioscorides seyt Morion. In Hoochduytisch Alraun menlin. In Neerduytisch Mandragora manneken, oft Alruyn manneken. In Franchois Mandragora masle.

2 Dat andere heet Mandragoras scemina, van sommigē Thridacias. In Duytsch Alraum weiblin, en Mandragora wijfken.

¶ Natuere.

Die wortelen van Mandragora sonderlinge die scorssen zijn cout ende drooghe tot hy naer in den vierden graedt. Die vrucht en es zoo cout niet ende heeft wat vochticheyts mede ghemenght.

¶ Tracht en Werckinge.

Esap van den wortelen van Mandragora dat wt den verschen wortelen gheperst A wordt ende daer naer ghedroocht, in seer cleyn ghewichte inghenomen iaccht af duer den camerganck die sluymachtighe ende swerte melancholieuse vochticheden met sterck ghewelt ghelijck die swerte Nieswortel.

Dit selue sap es oock goet ghemenght tot die collyrien van den ooghen die pijn en de weedom versueten, ende van onder met een pessus gheset treckt die secondine ende die doode vruchten af.

Van desen seluen sappe een suppositoire ghemaect ende in dat fundament ghestelt E verweckt tot slapen.

ccclxxviii. Van Verangenes. Cap. lxxv.

Die versche bladeren van Mandragora met meel van gersten mout vermēght zijn. **D** goet gheleht op alle heete gheswillen ende sweeringhen ende doen alle gheswillen ende apostumatien seeyden ghewreuen ende daer op gheleht.

Die wortelen zijn oock op die heete sweeringhen ende gheswillen goet gheleht, ende **E** met olie ende huenich vermēght op die beten van den fenijnighen ghedierten.

Wijn daer die wortelē van Mandragora in ghewencht hebbē oft in ghesoden zijn. **F** doet slapen, versuet alle pijnē en weedom en es goet ghegheue dē ghenen diemē eenich sedt afsnijden, af setten, oft branden wilt om dat sy die pijnē niet ghevoelen en soudē.

Die Appelē gerokē doen oock slapē, maer noch veel meer dz sap daer af ingenomē. **G**

¶ Hindernisse.

Esap van den wortelen es seer sorgheleijk inghenomen, want een luttel te veel inge-
nomen doodet terstont den mensche. Die bladeren ende vruchten zijn oock sorgheleijk
ende quaet, zy maken swaeren slaep met rasernie ghelijck dat Opium.

Van Verangenes. Cap. lxxv.

¶ Tgheslacht.

Verangenes zijn tweederhande. Die eene draghen brunn appelen, ende die andere
witachtighe oft bleeck geele appelen, ende anders zijn zy malcanderen van wesen,
dat es van stelen, bladeren ende bloemen ghelijck.

¶ Tfatloen.

Mala insana. Verangenes.

Dit ghewas heeft eenen ronden steel on-
trent eē spanne hooch, daer aen breede swert
gruene bladeren wassen den bladeren van
Groote nascaye schier gelijk maer wat rou-
wer, tusschen den welcken op corte steelkens
die bloemen groeyen, voortbringhende groo-
te rondachtighe langhe vruchten, gelijk ap-
pelen volnaer ghesatsoeneert, die binnē vol
saets zijn ghelijck die Concommeren, van
buntē vā verwē som castaniebrunn, som wit
oft geelachtich. Die wortel es saselachtich.

¶ Plaetse.

Verangenes en groeyen hier te lande nē
van selfs, maer worden in der cruytliēheb-
bers houen gheplant ende opgebrocht, ghe-
lijck die Concommerē en Eauwoorden, daer
mede dz zy voortcomen en iaelijcx vergaen.

¶ Tijt.

Dit ghewas bloeyet in Doghstmaent, en-
de in Herfst worden zijn vruchten rijp.

¶ Naem.

Dese appelen wordden nu ter tijt in Las-
tijn gheheeten Mala insana. In Franchois en
de hier te lāde Verangenes. In Hoochduytsch
naer den Latijnschen naē Melantzā, ende
Doll opffel, dat es in onse tale Dulle appel.

¶ Natuere.

Dese appelen zijn cout ende vochtich ghelijck die Eauwoorden.

¶ Cracht en Werckinghe.

Verangenes en hebben in der medecynen gheen ghebruyck, maer worden van soms
mighen voor een spijsē inghenomē die de selue eeten mē olie, peper, sout ende azijn. En
de dese spijsē es onghesont ende doet in tlichāem veel quade vochticheden groeyen.

Eghe

Van Gulden appelen. Cap. lxxvvi. ecclxxv.

¶ Tgheslacht.

Dese vrende appelē zijn oock tweederleye, die eene zijn root, die andere bleek geel anders van stelen, bladeren ende wasse in alle manierē malsanderen gelijckede.

¶ Tfatsoen.

Poma amoris.

Gulden appelen.

Dese Appelen hebben ronde aschverwighe hanrachtighe stelen ontrent drie oft vier voeten hoog, met aenwassende, zyde tacken ende groote breede langhe bladeren ouer beyde zyden wtghesprent ende diep ghekerft den bladeren van Agrimomen volnaer ghelijck, maer veel meerder ende witter. Die bloemen zijn geelachtich en wassen op corte steelkens vijf oft ses by een, ende als die vergaen zoo wassen daer naer groote ronde platachtighe gheribde appelen, van verwen som schoon root, som witachtich, daer in dat saet leyt. Dit heel cruyt met stelen ende bladeren es van eenen stercken stinckenden seer selsamen stanch, ende moet alle jaren van saet gewonnen worden ghelijck die Concommeren.

¶ Plaetse.

Dit cruyt es een vrent ghewas, ende en wordt hier te lande niet ghevonden, dan in sommighe cruytliefhebbers hoven, daer tghesaeyt wordt.

¶ Tijt.

Dit cruyt bloeyt in Honymaent ende Doghstmaent, Ende in Doghstmaent en Herfstmaent worden die appelē rijp.

¶ Naem.

Dit vrent gheslacht wordt nu ter tijt gheheeten in Latijn Poma amoris, Pomum amoris, ende van sommigē Pomum aureum. In Hoochduitsch Golt opffel. In Neerduitsch Gulden appelen. In Franchois Pommes d'amours.

¶ Natuere ende werckinghe.

Natuere cracht ende werckinghe van desen appelen sijn noch ter tijt onbekēt, maer voor alsoo veel als wy kunnen met onder soecken ende met redenen vinden soo sijn dese appelen van natueren cout ende sonderlinghe die bladeren den Mandragora wat ghelijckende ende daer om oock sorgghelijck om te orbooren.

Van Doren appel. Cap. lxxvviij.

¶ Tfatsoen.

Doren appel heeft ronde stelen die ontrent twee voeten hoog wassen, daer aen aschverwighe gruene bladeren voortcomē, den bladeren van Nascane schier ghelijck maer grooter, sonderlinghe die beneden by de wortele groeyen. Die bloemen sijn wit, ront ende hol ghelijck een cloeyckē van ruecke liefelijck ghelijck die witte Lelien rieckende, ende als die vergaen sijn, zoo volghen die vruchten, die ghelijck een appel ront sijn, van verwen gruen, rontsomme met stekende dorenen beset, daer naer dat sy Doren appelen ghenampt worden, van binnē vol saets ghelijck die Verangenes. Die wortel es saselachtich ende duer een ghevolcht ten ende verwert.

¶ Plaetse.

ccclxxvj. Van Doren appel. Cap. lxxvij.

Doren appel es oock een vrent ghewas ende en wordt niet ghevonden, dan in der cruytlicfhebbers houen ende dat seer selden.

Stramonia.

Doren appel.

Tijt.

Dese Appelen bloeyen in Meye ende in Braeckmaent.

Naem.

Dit vrent ghewas wordt gheheeten in Italien Stramonia ende Pomum spinosum van sommighen Corona regia. Te Venegien Melospinus ende Paracoculi. In Hoochduytsch Stech opffel, Rauch opffel, vnd Stechend opffel. In Neerduytsch Doren appel. In Franchois Pommes de Perou.

Natuere.

Natuere cracht ende werkinghe van desen appelen es noch ter tijt ons onbekent.

Van Balsen appel.

Capittel. lxxvij.

Tgheslacht.

Onder den naem van Balsen appel, worden nu ter tijt tweederleye appelen oft vruchten verstaen ende begrepen, die van bladeren ende van wasse malscanderen seer onghelijck zijn, Deene wordt gheheete Balsen appel manneken, ende dat ander Balsen appel wijsken.

Tfatloen.

- 1 Dat ierste gheslacht van Balsen appel, heeft langhe dunne rancrkens met cleyne clauwierkens daer mede dattet haect ende hem seluen vast maeckt aen die hagen, boomen ende staken oft rijs, daert by gheplant es. Die bladeren zijn breed rontsomme ghesneden den Wijngaertbladeren volnaer gelijk maer cleynder. Die bloemē zijn bleeck geel. Die vrucht es ront, bouen seerp ende rouw ghelijck die vruchten van wilde Concommeren, ierst gruen ende daer naer root. Ende in dese appelen leyt breed, rouw ende brunn saet besloten. Die wortel heeft vele tacken herwaerts ende derwaerts ghesprent.
- 2 Dat ander gheslacht heeft eenen dicken roodachtighen steel ghelijck die Porcelayne ontrent eenen voet oft meer hooch. Daer aen wassen lange smalle bladeren den Wilsghen bladeren niet seer onghelijck, rontsomme wat ghekerft. Die bloemen zijn schoon lijfverwich persch, achter een omghecromt steerthen draghende, den bloemen van Nidder sporen van fatsoene niet seer onghelijck. Die vrucht oft appel es ront, voor seerp ende van buyten hantachtich, van verwen ierst gruen ende daer naer bleeck geel, ende als dese Appel heel rijp es dan gaet hy open, ende dan valt daer saet wt dz den Bissen niet seer onghelijck es. Die wortel es den anderen voorghescreuen ghelijck.

Blaetse.

Wende dese vrende appelen wordē in der cruytlicfhebbers houē hier te lāde gevondē.

Tijt.

Dese cruyden bloeyen in Hoymaent ende Doghstmaent, ende in Doghstmaent en Herfstmaent worden die vruchten rijp.

Naem.

- 1 Dat ierste gheslacht van desen cruyden wordt gheheeten in Italien Charantia, Balsamina, Momordica, ende tot sommighe plaetsen Pomum Hierosolymitanum. In Branchrijk Pomum mirabile. In Hoochduytsch Balsam opffel mennlin, dz es Balsen appel manneken,

Van Balsen appel.

Charantia.

Balsen appel manneken.

Cap. lxxxvij. cccxxxvij.

Balsaminum.

Balsen appel wijsken.

neken. In Franchois Merueille, & Merueille masle.

2 Dat ander gheslacht wordt ghenaeemt Balsaminum, ende es gheen Balsamina Charantia oft Momordica als sommighe meynen. In Hoochduitsch wordet genaemt Balsam opffel Weiblin, dat es in Neerduitsch Balsen appel wijsken.

¶ Natuere.

Die natuere van desen Appelen als sommighe scrijuen es werm in den ierste graede ende drooghe tot in den tweeden.

¶ Cracht en Werckinghe.

1 Van dat ierste gheslacht van Balsen appel Charantia ghenaeemt worden gescreuen ghelvonden dese naervolghende crachten.

Die bladeren van Charantia m; wijn ingenomen doen alle pijn ende weedom ver A gaen van buyten ende binnen tslichaems ende stercken die crachtē van den ghenē die se inneempt alsoo dat huer gheen pijn oft weedom toe ghecomen en can.

Die selue bladeren ghepoedert ende met wijn inghenomen heylen ende ghenesen al B le inwendighe wonden oock van den dermen, ende zijn seer goet tot dat colica.

Esap van den bladeren gheneest den tantsweer daer aen ghestreken.

Olie die met den vruchten in die sonne ghewonnen es heylt alle wondē, versuet alle D pijn ende weedom ende doet alle spanninge ende treckinghe van de senuwen vergaen, op die wonden, pijnen ende treckinghen ghestreken.

Dese selue olie es oock tot die sweeringen van der borsten, ende tot die pijn en weedom van der moedere goet ende doet lichten ende voorspoedighen arbeit hebben op die buyck ghestreken.

ccclxxviij. Van Nascaye. Cap. lxxviii.

Dese olie gheneest alle sweeringhen, quetsinghen ende apostumatien van die moe-
der met een elysterie daer in ghelaten.

Item in tfondament met cattoen gheset zoo gheneest dese olie die speenen ende bes-
neemt alle pijn ende weedom der seluer.

Die ghesuertheyt wordt oock met dese olie ghenesen als men poeder van dē bladeren
met wijn inneempt, ende die olie van den appelen op die ghesuertheyt strijckt.

Olie van Balsemappel ghemaect als voorseyt es, doet oock die luttickenen en ples-
ken vergaen als zy daer mede bestreken worden.

2 Vander cracht van Balsemappel wijfken en wordt niet bescreuen gevonden om dā
huer cracht noch onbekent es.

Van Nascaye. Cap. lxxviii.

¶ Tfatloen.

Solanum hortense.

Nascaye.

Nascaye heeft ronde stelen ontrent
eenen voet hooch mē vele zyde tae-
kens, daer aen bladeren wassen die
swertgruen, breet, weech ende vol
saps zijn, den bladeren van Basi-
licom van fatsoene ghelijck maer veel meer-
der. Die bloemkens zijn wit ende hangē drie
oft vier by een. Ende als die vergaen zoo co-
men daer ronde besikens voort die by een han-
ghen ghelijck die vruchten van Beyl vā ver-
wen als zy rijp zijn, ghemeenlijck swert, som-
tijts schoon root, ende diewils oock geel. Die
wortel es wit met vele veesen.

¶ Plaetse.

Nascaye wast hier te lande seer ghemeen
by oude mueren onder die haghē, by den we-
ghen, in diepe straten, aen die canten van som-
mighen velden ende in die moeshouen.

¶ Tijt.

Dit cruyt bloeyet van in Braeckmaet alle
den zomer duer, ende te wyle zoo leueret oock
zijn vruchten.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt gheeten in Griecy στρυχ-
νις καὶ στρυχνις κηπαία. In Lat-
ijn Solanum en Solanum hortense. In die Apo-
teken Solatrum, van sommighen Morella, Vua-
lupina en Vua vulpis. In Hoochduytsch Nachts-
schadt. In Neerduytsch Nascaye ende Nachtscade. In Franchois Morelle.

¶ Natuere.

Nascaye es coult ende drooghe tot in den tweeden graedt.

¶ Cracht en Werckinghe.

Die gruenen bladeren van Nascaye ghestooten ende mē meel van gersten mout vers-
menght zijn goet gheleyt op dat wildt vier ende voorts eetende quade sweeringhen ende
op alle verhittinghen. Tot den seluen dient oock een salsken van dat sap van Nascaye
met olie van Roosen, ceruyse ende schuym van siluer ghemaect.

Die bladeren alleen ghewreuen versueten die pijn van den hoofde, daer op gelyt, B-
ende zijn goet voor die verhitte maghe, ende tot alle heete ghebreken van den ooghen,
poren, leuer, milte ende blase om van buyten daer op te legghen.

Die bladeren van Nascaye met sout gemēght doe sceyde en verteeren die gheswillen E-
ende

Van Criecken van ouer zee. Cap. xc. ccclxxix.

ende apostumatiē die achter ende by die oorē groeyē daer op gelijc een plaester geleyt.

Esap van Nascaye met dat wit van een eyē es goet gheleyt opt voorhoofte tseghen die verhittinghe roodichēyt vloet ende alle heete ghebreken van den ooghen.

Esap van Nascaye in die ooren ghedruppt versuet die pijnē van den ooren, en met Eattoen ghelijc een pessus van onder in die moeder gheset stoppet die ouervloedighe vloet ende natuerlijke cranchēyt van den vrouwen.

In somma Nascaye es goet ende bequaem als Galenus seyt tot alle siekten ende ghebreken die vercoelt ende ghestopt sijn moeten.

Van Criecken van ouer zee. Cap. xc.

Eattoen.

Vesicaria vulgaris.
Criecken van ouer zee.

Vesicaria peregrina.
Vremde Criecken van ouer zee.

Criecken van ouer zee draghen dunne stelen daer aen bladerē wassen den bladeren van Nascaye wat ghelijc, maer breeder ende meerder. Die bloemen sijn bleek, meerder ende min wit dan die bloemē van Nascaye ende als zy vergaen zoo brenghen zy voort ronde hole toeghesloten blaeskens die ierst gruen sijn ende naermaels roet, daer in een roode rōde besie besloeten groeyet die vol geelachtichs plat saets es. Die wortel es dun, cruppēde ende tot veel plaetsen nieuwe scueten ende stelen wtworpende ende alle jaren wtsprijtende.

2 Bouen dit gheslacht zoo wordter noch een ander vrent gheslacht gevonden dz vocht voor Criecken van ouer zee ghehouden wordt. Ende dit vrent cruyt heeft dunne teere stelen ende daer aen wassende langachtighe bladeren, die rontsomme ghekerft ende diep ghesneden sijn. Die bloemkens sijn sneewit ende bringhen voort ronde besloten blaes

ccclxxx. Van Criecken van ouer zee. Cap. xc.

blaeskens die ierst gruen zijn ende naermaels bruyt ende daer in wast een ronde swerte besie ontrent een erwte groot. Die wortel es dun ende veeselachtich.

¶ Plaetse.

- 1 Criecken van ouer zee, wassen hier te lande in sommige bosschen ende by die haghē in neere vochtachtighe plaetsen, ende worden oock vele in die hōuen gheplant.

¶ Tijt.

Die blaeskens met den vruchten van Criecken van ouer zee worden in Doghstmaent ende in Herfstmaent rijp.

¶ Naem.

- 1 Criecken van ouer zee heetē in Griecx στρύχνη & ἀλικάκας & κού φουαλίσ. In Latijn Vesicaria, van Plinius oock Vesicula, van sommigen Callion. In die Apoteken Alkakengi. In Hoochduytsch Schluttē, Boberellen, Jude kirszen, Teuffels kirszen, Jude hutlin en rot Nachtschat. In Franchois Alquequanges, Coulle bobes & Baganauldes.
- 2 Dat ander vrent gheslacht wordt nu ter tijt gheheeten Vesicaria peregrina ende Vesicaria nigra, van den Hoochduytschē Munchs kopfflin, schwartzē Schluttē vnd welsch Schluttē. In Neerduytsch vrentē Criecken van ouer zee, ende swerte Criecken van ouer zee.

¶ Natuere.

- 1 Die bladeren van Criecken van ouer zee zijn cout ghelijck die Nascaye. Die vruchten en zijn niet zoo cout ende zijn subtiel van substantien.
- 2 Die natuere van den vrentē Criecken van ouer zee es onbekent.

¶ Cracht en Werckinghe.

Die bladeren van Criecken van ouer zee zijn tot alle saken dienstelijck ende orboor: A lijk daer die bladeren van Nascaye goet ende bequaem toe zijn.

Die Criecken oft vruchten inghenomen Mandragoras Theophrasti, Solanum lethale. B
openen die verstopthēit van der leuer ende
van den nieren, ende suyueren die blase, en-
de doet water maken, ende daer om zijn zy
seer goet tsegē die geelsucht, pijnē ende wee-
dom in die lendenen ende van der blasen, en-
de den ghenen die huer water niet en kun-
nen ghelossen oft die huer water seer snijdt,
Item den ghenen die met den steē ende gra-
ueel ghequelt zijn.

Vā groote Nascaye. C. xcj.

¶ Tfatloen.

It quact ende doodelijck cruyt
wordt voor een geslacht vā Nas-
caye ghehouden om dattet hem
van fatsoene wat gelijck es. En
het heeft ronde bruyne stelē twee
oft drie voetē oft meer hooch daer aen was-
sen groote breede wat hancachtighe bladeren
die meerder, breeder ende bruynder zijn dan
die bladeren van Nascaye. Die bloemē zijn
bruyt ghelijck cleyne hōle scellekens ghesat-
soeneert, ende als die vergaen zo wassen daer
groote ronde besien, elck op eē besonder steels-
ken ontrent een criecke groot, die ierst gruen
zijn, ende als zy rijp zijn schoon blinckende
swert, daer in cleyt bruyt saet groenet. Die
wortel es groot alle jaren wispuytende ende
veel

Van groote Nascaye. Cap. Vcs. ccclyvys.
veel nieuwe stelen voortbringhende.

¶ Plaetse.

Dit cruyt wordt hier te lande tot sommighe plaetsen in die bosschen ende aen die ha-
ghen, ende in der cruyt liefhebbers houen ghevonden.

¶ Tijt.

Die vruchten oft besien van dese fenijnige Nascaye worden in Doghstmaet rijp.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt nu ter tijt geheeten Solanum lethale. In die Apotekē Solatrū mortale.
In Hoochduytisch van sommighen Dolkraut vā anderē Seukraut. In Neerduytisch
Groote nascaye ende Duleruyt oft Dulle besien. Ende dit cruyt en es gheen Solanum
manicum, noch gheen Solanum somniferum, noch oock gheen Mandragoras Morion dz Dios-
corides beschrijft. Maer schijnt meer te wesene dat gheslacht van Mandragora daer
Theophrastus lib. vj. Cap. ij af vermaent. Ende daer om zoo mocht oock wel Mandra-
goras Theophrasti ghenaemt worden.

¶ Natuere.

Die bladeren ende vruchten vā desen cruyde zijn seer cout tot in dē vierden graedt.

¶ Tracht en Werckinghe.

Die gruene bladeren ende versche vruchtē van dese groote Nascaye souden moghen
van buyten ghebruyckt worden ghelijck die bladeren van Nascaye tot dat wilt vier en
alle alsulcken verhittinghen maer met meerder voorsienicheyt, aengesien dat dit Nasc-
caye veel stercker vercouwt dan die ghemeenne Nascaye.

¶ Hindernisse.

Die vruchten van dese Nascaye zijn dootelijk en maken den ghenen diese inghenom-
men heeft eenen swaeren slaep met rasernie ende ydelheyt vermenght, die den mensche
niet en verlaet tot dat die mensche doot es, ghelijck dat aen sommighe kinderen zoo in
Duytschlant als te Mechelen ghebleken es, die dese vruchten niet wetēde dat zy quact
waeren ghegheten hadden. Daer om behoort een yeghelijck wel toe te siene dat hy in
zijn houen aldusdanighe venenuese cruyden niet en plante oft en hebbe, sonderlinghe
die liefelijcke vruchten voortbringhen als dese schijnen te zyne, oft immers wilt hy die
in zynen hof hebben, ten minsten zynen hof alzo bewaere en sluyte dat daer niemant
in en come die duer schoonheyt oft liefelijcheyt van den vruchten beroert soude mogen
worden om die te eetene, als vrouwen ende ionghe kinderen lichtelijcken worden.

Van Solanum somniferum ende Manicum. Ca. Vcs.

De Groote Nascaye daer af in voorsende capittel gescreuen es doet my ge-
dachtich wesen van noch twee andere geslachten van Solanum oft Nasc-
cayen, die van den ouders ende van Dioscorides bescreuen zijn van den
welken deene es geheeten Solanum somniferum, dat es slaepmakende Nasc-
caye, en die andere Solanum manicum, dat es Rasernie makende Nascaye.

¶ Tfatloen.

- 1 Solanum somnificum, dat es slaepmakende Nascaye heeft dicke herde stelen daer aen
groote breede bladeren wassen, den Queappelbooms bladeren schier gelijk. Die bloe-
me es groot ende root. Die vrucht es ghelijck Sofferaen geel, ende wast in blaeskens.
Die wortel es lanck met een roode scorffe bedeckt.
- 2 Dat ander Solanum dat Manicum, dz es Rasernie makende Nascaye genaemt wordt
heeft bladeren ghelijck wit Mostaert cruyt, maer meerder, wat ghelijckende den blade-
ren van oprechten Berenclauw die Achantis in Latijn gheheeten wordt daer af in twijf-
ste deel ghescreuen sal worden. Van eender wortel heuet thien oft twelf stelen die twee
oft drie voete hooch wassen, op dopperste van den welken voortcoemt eē ront bolleken
ghelijck een Oslue groot ende ghelijck die vrucht van Platanus rouw, maer mēder
ende langher. Die bloeme es swert, ende als zy vergaet zoo brēght zy een druyfke voort
met thien oft twelf besikens, ghelijck die besien van Beyl, maer saccht gelijk Wijns
besien. Die wortel es wit, dick binnen hol, ende eenen cubitus, dat es onderhaluen
voet

ccclxxvij. Vā Solanū somniferū eñ Manicū. Ca. xcij.
voet lanck. Ende hier mede schijnt wat ghelijckenisse te hebben dat vrent gheslacht
van Maluwe, dat Malua Theophrasti ende Alcea veneta ghenaeemt wordt, daer af in dat
vijffste deel Cap. xxvij. ghescreuen es.

¶ Plaetse.

- 1 Dat Solanum somniferum wast als Dioscorides seyt in steenachtighe plaetsen,
niet veerde van die zee ghelegghen.
- 2 Dat Solanum manicum wast op hooghe berghen daer die sonne veel schijnt.

¶ Naem.

- 1 Dat ierste gheslacht van desen tweeën wordt gheheeten in Griecx στρύχον ὑπνωτικόν. In Latijn Solanum somniferum, dat es in Duytsch Slaepmakende Nascaye, vā somnighen oock Halicacabon, Dircion, Apollinaris minor, Vlticana herba, ende Oplago.
- 2 Dat ander heet in Griecx στρύχον μανικόν. In Latijn Manicum Solanum, dat es, Nasfernie makende oft dulheyt makende Nascaye, van sommigē Persion, Thryon, Anydron Pentadryon ende Enoron.

¶ Natuere.

- 1 Solanum somniferum es cout tot in den derde graedt volcomelijck dē Opium van natueren wat ghelijck maer veel onstercker.
- 2 Die wortel van Solanum manicum sonderlinghe die scorffe es drooghe tot in den derden graedt, ende cout tot in den tweeden, als Galenus schrijft.

¶ Cracht en Werckinghe.

- 1 Die vruchten van Solanum somniferum inghenomen doen water makē, ende zijn den watersuchtighen seer goet ghebruyckt, maer en moghen ouer die twaelftseffens niet inghenomen worden, want alsser meer inghenomen worden zoo zijn zy scadelijck. Esap van desen besien es goet in die medecynen vermenght, diemen ingheeft tot versuetinghe van weedom ende van pijn.

Eselue sap in wijn ghesoden ende in die mont ghehouden versuet die pijn van den tanden.

- 2 Die wortel van Solanum manicum sonderlinge die scorffe daer af es seer goet ghebreuē ende ghelijck een plaester gheleyt op dz wilt vier ende op die quade heete vooris eetende sweeringhen ende vlceraen.

Van binnen en dient dit Solanum niet om te ghebruyckene.

¶ Hindernisse.

- 1 Meer dan twaelf vruchten van Solanum somniferum ingenomen makē rasernie ende ydelheyt van hoofde volnaer ghelijck dat Opium.
- 2 Die wortel van Solanum manicum een drachma swaer met wijn ghedroncken maect lichticheyt ende ydelheyt vā hoofde, eñ twee drachma swaer doet die ydelheyt meerder wesen ende drye oft vier daghen lanck duren. Die selue wortel vier drachma swaer inghenomen doodet den mensche.

Van Bilsen. Cap. xcij.

¶ Tgheslacht.

Bilsen als Dioscorides ende alle die ouders schrijuen es dryerhande, Swert, geel, ende wit.

¶ Tfatsoen.

Swerte Bilsen heeft dicke saechte stelē eñ groote, breede, saechte, wecke, wollachtige, aschverwighe gruene gheclouē ende seer ghesneden bladerē, sonderlinge die aen dz onderste van den stelen ende by die wortel wassen, want die aen die stelen groeyen zijn cleynder, smalder ende scerper. Die bloemen zijn binnen bruyn peersch ghelijck cleyne scellekens ghesatsoeneert ende als zy afgheresen zijn zoo volghen daer ronde huyskēs, ghelijck pottelkens met cleyne deckselkens toe ghedeckt, die in hayrachtighe ronde velckens wassen die van voren open zijn ende vijf oft ses scerpe stekende punkēs hebbē. Ende dese pottelkens staen deen bouen den anderē lanx den steel ende daer in leyt dat saet dat bruynachtich es. Die wortel es lanck ende somtijts vinghers dick.

Geete

Van Bilsen.

Cap. veltj.

ccclxxxvij.

Hyoscyamus niger.

Swerten Bilsen.

Hyoscyamus
luteus.

Geelen Bilsen.

3 Geele Bilsen heeft breede witte saechte bladeren die niet ghekerft oft gheclouen en zijn, den bladeren van groote Mascane vol naer ghelijck maer grooter, witter en saechter. Die bloemē zijn bleeck geel ende ront, ende als die vergaen zoo comen daer oock voort ronde huyfscens volnaer ghelijck pottkens den swerten Bilsen pottkens nē seer onghelijck, daer in dat saet groenet den anderen Bilsen sade aensielijck. En dese pottkens groeyen oock in een ront velleken, maer dit velleken es saecht ende en steeckt niet. Die wortel es teer. Dit gheslacht van Bilsen naer dattet zijn saet gheleuert heeft sterft tseghen winter, ende moet alle jaren van nieuws ghesaeyt worden.

3 Ederde gheslacht van Bilsen dat witte Bilsen ghenampē wordt es den swerten Bilsen van fatsoene niet seer onghelijck maer die bladerē zijn saechter, witter, wolsachtigher en veel minder. Die bloemē zijn oock witter en dijsghelijck oock dat saet dz in pottkens wast ghelijck dat saet vā den swerten, maer die vellekens daer die pottkens

Hyoscyamus albus.

Witte Bilsen.

ccclxxviii. Van Bilsen. Cap. xxiij.

kens in wassen zijn saecht ende en sicken niet. Die wortel van desen es oock niet seer groot. Ende dit Bilsen sterft oec tsegen winter ende moet alle jaren gesaeyet worden.

¶ Plaetse.

- 1 Swerte Bilsen groeyet hier te lande seer ghemeyn by den wegen, ende op sandachtighe onghedoeffende plaetsen.
- 2.3 Die andere twee worden in der cruytlicfhebbers houen ghesaeyet, van den welken dat wit van zijn eyghen natuere als Dioscorides seyt, by die cantē van der zee op mesachtighe plaetsen wast.

¶ Tūt.

Dese drie gheslachten van Bilsen bloeyen in Hoymaent ende in Doghstmaent.

¶ Naem.

Bilsen wordt gheheeten in Griecx *ὑοσκύαμος* καὶ ἀπολλινάρις. In Latijn Hyoscyamus, Apollinaris ende Faba luilla. Van sommighen oock Dioscyamos, id est, Iouis faba, Fabulonia, van Apuleius Symphoniaca, Calicularis, Remenia, Faba lupina, Mania, van den oude Romeynen en Hetrusken Fabulum, van dē Arabuschen meesters Altercum en Altercangenū, van Mattheus Syluaticus Deus caballinus ende Calsilago, vā Jacobus Mantius Herba pisnula, van sommighe andere Canicularis ende Caniculata. In Hocheduytsch Bilsenkraut, Samboonē, Schlaffkraut ende Dollkraut. In Neerduytsch Bilsen en Bilsen cruyt. In Franchois Hanebanne ou Endormie.

- 1 Dat ierste gheslacht wordt gheheeten naer zijn bruynne bloemen Hyoscyamus niger, dat es Swerte Bilsen.
- 2 Tweede heet Hyoscyamus luteus, dat es, geelen Bilsen om dattet geele bloemē heeft.
- 3 Ederde met den witten bladeren ende bloemen wordt gheheeten Hyoscyamus albus, dat es witte Bilsen.

¶ Werkielinghe.

Die witte Bilsen es die bequaemste tot den ghebruyck van der medecynen. Die andere twee en zijn niet zoo bequaem, sonderlinghe dat swert Bilsen dat het alderseadestijxste es.

¶ Natuere.

Esact van witte Bilsen ende die bladeren zijn cout tot in den derde graede. Die andere twee zijn noch couder tot schier in dē vierde der menschelijcker natuerē scadelijk.

¶ Cracht en Werkinghe.

Esap dat wt den bladeren ende stelen van groeuen Bilsen ghedouwt ende gheperst es, ende daer naer in die Sonne ghedroocht es seer goet tot alle collyrie vermenght die tot die heete siekten ende ghebreken, vloet ende vochticheyt van den ooghen, ende tot die pijnē ende weedom van der seluer ende van den ooren ende van die moeder dienen.

Eselue sap met meel van terwe oft van gerstē mout es seer goet gheleyt op alle heete gheswillen ende apostumatien van den ooghen, voete ende andere leden des lichaē.

Esact van Bilsen es goet tot den hoest, vloet van subtilen catarren in die ooghen vallende oft op die borst sinckende, alle groote pijnē en weedom, vrouwelijcke ouervloedighe vloet, ende tot alle bloetganck een cleyn penninxken swaer met Meede oft huenich water ghedroncken.

Eselue saet versuet die pijnē van isledereijn, het genceest die geswollen manlijckheyt ende doet sincken die borsten van den vrouwen, die naer tbaren van den kinde seer geswollen zijn, alsment met wijn ghestooten daer op leyt, ende mach met alle plaesteren vermenght worden die pijnē ende weedom versueten.

Die bladeren alleen met gersten mout meel, oft met anderen saluen, plaesteren oft medecynen vermenght versueten oock alle pijnē ende weedom.

Alsmen die voeten badet in water daer Bilsen in gesoden es oft dat selue water van sonder met een clisterie ingheeft zoo doedet slapē. Eselue doet oock het saet met olie oft eenighe vochticheyt op troorhoofst ghestreken, ende dat cruyt ende die bloemen veel gheroken.

Die wortel van Bilsen in azijn ghesoden ende in die mont ghehoudē doet die pijnē

ende

ende weedom van den tanden vergaen.

In summa die bladeren, stelen, bloemen, saet, wortelen en sap van Bilsen vercoelen alle verhittinghen, doen slapen, ende versueten alle pijnen ende weedommen, maer die selue versuetenisse en es alint niet goet oft bequaem, want duer aldusdanighe versuetenisse die van seer couden cruyde als vā Opium, Bilsen, Scheerlinck ende dperghelijcke coemt, en wordt die siechte oft pijn niet wechghenomen, maer dat lichaem ende ledt daer die weedom in es wordt voorsch ende half doot ghemaeckt, alsoo dattet die siechte ende pijn niet ghevoelen en kan. Ende als dat lichaem ende ledt wederom tot hem seluen coemt zoo es die pijn meerder dan zy te voren was ende die siechte es quaeder om ghenesen mits dat sterck vercouwen van den seluen cruyden, dat die siechten sonderlin ghe die coude seer wederspannich maeckt. Ende daer om en salme dusdanige cruyden tot versuetenisse van eenighen pijnen niet ghebruycken dan in groote noot, als die pijnen seer groot ende onverdraghelijk schijnen.

¶ Hindernisse.

Die bladeren, saet ende sap, sonderlinghe van den swerten Bilsen die hier te lande seer ghemeyn es, inghenomen alleen oft met wijn, maeckt rasernie, ydelheyt ende swaere droemen, den dronckenscappe seer ghelijck, die niet lichtelijken en sceyden, ende den mensche dook ter doot bringhen.

Die bladeren oft sap te veel oft te langhe oft daer zy niet en behooren van buytē op eenich ledt gheleyt, doen die natuerlijke hitte van den seluen steruen ende vergaen ende doen dat ledt swert worden rotten ende ten laesten afvallen, somtijts oock oorsake van die doot, van den mensche wesende.

Van Scheerlinck.

Cap. xciiij.

¶ Tfatloen.

Cicuta.

Scheerlinck.

Scheerlinck heeft eenen hooghen langhen steel vijf oft ses voeten hoog die vele leden ende knopen heeft dick ende van binnen hol es gelijk die steel van Venc kel, van buyten licht gruen met cleyne roode pleckens bespraeyt schier ghelijck die steel van Groot slangen cruyt. Die bladeren zijn groot seer ghekertelt ende cleyne ghesneden den bladeren van Keruel volnaer ghelijck, maer veel meerder, vā ruecke sterck ende seer onliefelijk. Die bloemen zijn wit ende was sen op cleyne croonkens, voortbringhende wit platachtich saet. Die wortel en es niet lanck ende es van binnen wat holachtich.

¶ Plaetse,

Dit quaet scadelijk cruyt wast op ongheloude plaetsen onder die haghen ende by die tuynen daert coel ende lomberachtich es.

¶ Tgt.

Scheerlinck bloeyt meest in Hoyaent.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt gheheeten in Griecx καύουπ. In Latijn Cicuta. In Hoochduytsch Schirling, Wutzerling, Wundtscherling en Wuterich. In Neerduytsch Scheerlinck

ccclxxxvj. Van Scheerlinck. Cap. xxiij.

ende dulle Keruel oft dulle Peterselie. In Franchois Tigue. Van sommighen onghelerden Apotekers noch ter tijt Harmel, dier naer veel vermaningen van vele geleerden als van Leoniceus, Manardus ende meer andere van huer dwalinghe niet sceyden en willen, maer in huer onghelerthent met groote hartneckichent blyuende noch dagelijks in plaetse van saet van Ruyte dat in Griecy oock Harmel gheheeten wordt, dz saet van Scheerlinck (dat zy seer dwaselijck voor Harmel houden) nemen, ghebruycken ende in huer medecynen menghelen.

¶ Natuere.

Scheerlinck es seer cout tot in den vierden graedt volcomelijck.

¶ Cracht en Werckinghe.

Scheerlinck op der ionghe knechtens scamelijcke leden gheleyt en laet die neit groot worden. Diesghelijck oock op der ionghe dochteren borsten gheleyt doet die oock cleyen bliuen, maer maecht die selue ten ewighen daghen ghebreckelijck ende onsterck.

Scheerlinck op alle wiltdt vier ende verhittinghe ghelijck een plaester gheleyt versuet die pijn ende vercoelt die hitte in der manieren als Bilsen ende Opium.

¶ Hindernisse.

Scheerlinck es seer quaet, scadelijck, hinderlijck ende fenijnlich alzo dat die mensche die Scheerlinck inghenomen heeft daer af sterft, ten waere dat hy daer naer seer goeden ouden wijn droncke, want ouden goeden wijn gedroncken naer datmē Scheerlinck inghenomen heeft verwint dat fenijn ende ghenect den mensche. Maer als die wijn ende Scheerlinck tsamen inghenomen worden, zoo es die cracht van den fenijn meerder ende doodet ter stont, alzo dat den mensche niet te helpen en es die Scheerlinck met wijn inghenomen heeft.

¶ Eynde des derde deels.

(.:) (.:)
(.:)

Dat vierde deel, des Cruydeboecks,

van der Corenen / Legumina / Distelen

ende dierghelijcke gheslacht / fatsoen / naemen /
cracht ende werkinghe.

Duer D. Rembert Dodoens.

Van Terwe. Cap. j.

¶ Tgheslacht.

Ze ouders die naer die plaetsen ende landē vā daer die Terwe tot Roomē ende in andere groote steden hier voortijts ghebrocht gheweest es, dat ondersceet mercken ende nemen, maken ende beschrijven veelderleye geslachten van Terwe, naer die landen ende plaetsen die selue naemende, maer die alsulcken seer breedten ondersceet ende van cleynen verlange achterlasten, als Columella ende Plinius deylen ende scynde die Terwe maer in drye gheslachten, van den welcken dat een ghenaeemt wordt Robus, dat ander Siligo dat twee winter vruchten zijn, dat derde Setanium dat zoomer Terwe es. Die in der waerheyt ooc maer een gheslacht en zijn, want huer ondersceet alleē daer in leyt dat die eene wat swaerder oft witter dan die andere es, ende dat die sommighe voor den winter, ende die andere naer den winter ghesaeyet wordt.

¶ Tfatsoen.

Alle Terwe heeft ronde hooghe halmen, dickwils veel van eender wortel voortcomende drye oft vier ledkens oft knoopkens hebbende, die meerder ende hoogher zijn dan die halmen van Gerste met twee oft drye smalle grasachtighe bladerkens becleet, op dopperste van den welcken die aren wassen veerde bouen die bladeren wistekende, daer aen vele corenkens wassen sonder ordene oft regel dick by een gheset gheen vlimmen draghende. Die wortel es saselachtich ende dun.

¶ Blaetse.

Terwe wordt hier te lande op die vetste ende beste ackers ghesaeyet.

¶ Ttūt.

Die winter Terwe wordt in Herfstmaēt oft Wijsmaent ghesaeyet, ende die zoomer Terwe in Meerte en worden beyde tsamen in Honymaent rijp.

¶ Naem.

Terwe wordt gheheeten in Griecx πυρός. In Latijn Triticum. In Hoochduytsch Weysen ende Weytzen. In Franchois Fourment.

1. Dat ierste gheslacht van Columella voor dat beste ghehouden, dat hier te lande niet en wast wordt gheheeten Robus, ende van Plinius oock Triticum.

2. Dat tweede gheslacht dat lichter ende witter es ghe-naempt in Latijn Siligo, ende dit es onse ghemeyne winter Terwe die in die landen van hertswaerts ouer wast, als in onse Latijnsche Historia stirpium breeder verclaert es, in den welcken wy oock ghehoont hebben dat onse

Triticum. Terwe.

KK ij ghes

ghemeyne Rogge gheet Siligo en es, daer Columella en Plinius af gescreuen hebben.
 3 Ederde gheslacht wordt gheheeten in Griecx *τριμνον καὶ σιτόνιον*. In Latijn Setanum & Trimelte triticum. In onse tale zoomer Terwe.

¶ Natuere.

Terwe als een medecyne van buyten is lichaems ghebruyckt es werm in den iersten graedt sonder merckelijke vochticheyt. Maer dat broot daer af es wermmer en maecht rijp, treckt wt ende es verdelende van natueren.

Ameldonck dat van Terwe ghemaecht es, es cout ende drooghe, ende wat tsamen treckenke van natueren.

¶ Cracht en Werckinghe.

Terwe rouw in stucken ghebeten es goet gheleyt op die beet van den verwoeden A honden.

Terwe gheheel es goet tot dat flederlijn als men in die hoopen daer af tot den knien D toe siet ghelijckmen in Plinio leest dat hier voortijts Serius Pompeius gedaen heeft die alzo doende die pijn van flederlijn quijt gheworden es.

Meel van Terwe met sap van Bilsen es goet tsegghen die vloet van die vochticheyt E in die zenuwen sinckende daer op ghestreken.

Es elue meel met huenich azijn Drymeli ghenaempt, neemt alle sproet ende vlee D ken van den aensicht wech.

Dat meel van zoomer Terwe met wijn ende edick es goet op die beten ghestreken E van den fenijnighen ghedierten.

Van den seluen meele een papken ghemaecht ende gheleckt, stelt dz bloetspouwen I ende alst met booter ende Munte ghesoden wordt zoo dienet tot den hoest ende tot die rouwichent van der keelen.

Stofmeel van Terwe met huenich ende water, oft met olie ende water ghesoden G doet sceyden alle gheswillen.

Die semelen van Terwe in azijn ghesoden ghenesen die quade scorstichede ende ver H sueten die beghinnende heete gheswillen.

Die selue in water ghesoden daer Munte te voren in ghesode gheweest es, versueten I ende doen sceyden die herde gheswollen borsten.

Heefdeech van terwe meel, treckt splinters ende dorenen wt ende sonderlinghe wt K die planten van den voeten. Ende opent, maecht rijp, ende doet wtbreken met sout gemenght alle gheswillen ende apostumatien.

Terwen broot in huenich water ghesoden vercoelt ende versuet alle heete gheswillen L sonderlinghe als daer andere goede cruyden toe ghemenght zijn.

Terwen broot versch ghebacken met pechel nat ghemaecht ghenceest alle verouder M de witte seerichent ende quade crauwagien.

Ameldonck van Terwe ghemaecht, es goet tot die vloet van die vochticheden die in N die oogen sincken daer op gheleyt ende om diepe gatē en wonden daer mede te heylen.

Ameldonck inghedroncken stelt dz bloetspouwen, ende met melck vermenght ver O suetet die rouwe keele ende borste ende doet die fluymen lossen.

Van Spelte. Cap. ij.

¶ Tgheslacht.

S Pelte es tweederleye, Deene heeft ghemeynlijk twee corenkens tsamen aen een Delck in zijn velleken besloten. Dat ander en heeft maer een corenken.

¶ Tfatsoen.

Spelte es met halmen, knoopen ende aren der Terwen seer ghelijck, alleen zijn coren oft graen en es niet naecht ghelijck dat Terwe coren, maer leet in vellekens besloten, wt den welken dattet niet lichtelicken en rijst, maer met muelenen oft andere instrumentem daer af ghesuyuert moet worden. Ende als dat Spelte coren van zijn eaf ende buysten alzo ghesuyuert es, dan eest eenen suyveren Terwe coren seer ghelijck van fatsoene, ende oock van natueren alzo dat wanner die Spelte ghepelt ghesaeyet wordt

Van Spelte. Cap. iij.

wordt, die selue binnen drye iaren in claer Terwe verandert, als Plinius, Theophrastus ende meer andere ouers schrijven.

¶ Plaetse.

Spelte groeyet gheerne in goede vette wel gheboude aerde ende op hooge claere velden, ende es hier voortijts alleen by den Grieken gevonden gheweest, nu ter tijt wast zy tot veel plaetsen vā Italien, Duytschlāt, Bräckrijck ende oock in Neederlandt.

¶ Tijt.

Spelte wordt ghelijck die Terwe in Herfstmaent oft Wijnmaent ghesaeyt, In Honymaent es zy rijp en tijdich.

¶ Naem.

Dit graen wordt ghenaeamt in Griecx Zea. In Latijn Zea ende by den ouden Romeynen Semen & Far, nu ter tijt Spelta. In Hoochduytsch Speltz. In Neerduytsch Spelte. In Franchois Espeautre. Ende schijnt onder die geslachten van Far, te wesene, Far venniculum album.

¶ Natuere.

Spelte es van natueren der Terwe gelijck maer wat coudere, naer die natuere van der Gherste treckende ende saechteliick drooghende.

¶ Cracht en Werckinghe.

A Meel van Spelte met rooden wijn es goet tsegen die beetende ende steken van den Scorpioenen, ende den ghesenen die bloet spouwen.

B Eselue meel met suete boter oft versch ruet van ghesenten, versuet die rouwichheit van der keelen en den hoesst.

C Dit meel met wijn ende salpeter geneest die loopende ende draghende sweeringen, die witte scelferinghen van der huyt en die pijnē van der magen, voeten ende van der vrouwen borsten.

D In somma, Spelte es der Terwe vā crachten seer gelijck, ende es een goet ende bequaem voetsel voor den menschen ende voor alle ghesdierten als Theophrastus seyt.

E Ende dat broot daer af ghemaecht en es den Terwen broode niet seer onghelijck maer en voedet zoo wel niet.

Van Amelcoren. Cap. iij.

¶ Tfatloen.

Amelcoren es van halmen, knoopē en wasse der Terwe gelijck, maer die aren en zijn niet bloot ghelijck die aren van Terwe, maer zijn rouw ende hebben veel stekende vlimmen ghelijck die aren van Gerste, aen die welke die corenen by reghelen ghelijck ooc aen die Gerste wassen. Dat graen oft coren leyt ooc in vellekens besloten ghelijck die Spelte, ende alst van zijn vellekens ghelijck die Spelte ghesuyuert es dan eest ooc eenē Terwen coren seer ghelijck.

KK iij

Plaets

Amyleū frumentum. Amelcoren.

¶ Plaetse.

Dit coeren wast tot veel plaetsen van Duytschland.

¶ Tijt.

Dit coeren wordt naer den winter ghesaeyt ende in Hoymaent ghemaeyt.

¶ Naem.

Dit coeren wordt nu ter tijt in Hoochduytsch ghenaemt Ammelkorn, dat es in onse tale Amelcoeren ende in Latijn Amyleum frumentum. Ende es een gheslacht van Zea en Far, ende schijnt wel te syne dat Halicaltrum.

¶ Natuere ende cracht.

Dit coeren ghelijck het een gheslacht van Spelte es, alsoo eest hem oock van natueren ende crachten seer ghelijck, tusschē die Terwe ende Gerste in dmidel wesende, tot alle saecken dienstelijck daer Spelte toe goet es.

Ʒ broot dat van desen coeren ghebacken wordt es den terwē broode oock wat gelijk.

Van Roomsche terwe. Cap. iij.

¶ Tfatsoen.

Triticum Romanum aut Triticū barbatū.
Roomsche Terwe.

Triticum Typhinum.

Doomsche terwe es van bladeren ende gheknoopte halmen der terwen gelijk, maer die aren zijn ronder voller ende meer in een ghedronghen, ende hebben langhe rouwe stekende vlimmen. Ʒsaet es der terwē ghelijck. Deser terwen vindmen oock een ander ghelijck, die van halmen ende aren, minder es. Dese heeft oock rouwe stekende aren, ende coeren der terwe ghelijck, maer minder ende bruynder dan ghemeyne terwe,

¶ Plaetse.

Roomsche

- 1 Roomsche terwe wast tot sommighe plaetsen van Duytschlant als in Elsaten by den gheberchten ende bosschagien, daer zy van den Lantluyden gesaeyet wordt, om die wilde verkenen wille, die de andere terwe seenden, maer aen dese niet lichtelijcken en comen om huerder rouwē arē wille, die huer belet doe, als Hieronymus Boek schrijft.
- 2 Die andere wast in Canarien ende tot sommighe plaetsen van Spaengien.

¶ Tijt.

Dese worden ghesaeyet ende ghemaeyet ghelijck die andere terwen ende Spelten.

¶ Naem.

- 1 Die ierste terwe wordt in Duytschlant ghenaemt Welsche Weyssen, dat es in Latijn Triticum Romanum, ende in onse tale Roomsche terwe, ende als eenighe meynen in Griecx τῦφα ende in Latijn Typha die oock Typha cerealis gheheeten wordt, tot ondersceet, van noch een ander Typha, die een wilt ghewas es, tusschen dz riet in waeterachtis ghe plaetsen groeyende, dat oock Typha, ende Typha palustris ghenaemt es.
- 2 Die tweede soude moghen een Typha wesen, waert dat het saet in vellekens besloten waere als is saet van Spelte. Maer want het bloot ende naeckt es, als Terwe, alsoo en eest gheen Typha, hoe wel dat het anders der beschrijvinghe van Typha by Theophrastum ende Galenum seer ghelijck es. Ende daer om macht wel Triticum Typhinum ghenaemt worden.

¶ Natuere.

Dese Terwen, zijn der andere Terwe, van natueren wat ghelijck, maer niet zo goet.

Van Keerensaet. Cap. v.

¶ Tfatsoen.

Keerensaet es een vreemt coren dat van halmen, knoopen, ende aren van fatsoene der Spelte seer ghelijck es, maer van sade die natuere van die Terwe hebbende, want zijn saet en leyt niet vast in zijn vellekens besloten ghelijck die Spelte, maer laet hem wtdorsschen gelijck die Terwe corenen, ende es van verwen bruyn geel ghelijck een Terwe coren.

¶ Plaetse.

Dit gheslacht van coren groeyet oock tot sommighe plaetsen van Duytschlant.

¶ Tijt.

Keerensaet wordt ghesaeyet ende ghemaeyet, als andere corenen.

¶ Naem.

Dit coren es hier voortijts in Bithynien als Galenus primo de alimentis schrijft gheheeten gheweest in Griecx Ζεοπύρον Zeopyron, dwelck eenen naem es van Zea, dat es Spelte ende Pyros, dat es Terwe ghemaect die hem seer wel dient om dattet met beyde dese corenen ghelijck kenisse heeft ende ghelijck een middel tusschen huer beyden es. In Hoochduytsch heetet Kern, Dinckelkern, ende Kernsamen, dat es Keerensaet.

¶ Natuere ende cracht.

- A Keerensaet es van natueren die Spelte oock niet seer onghelijck.
- B Ebroot daer af ghebacken es beter dan ebroot van Encoren, ende es schier in dmiddel tusschen ebroot van Terwe ende van Encoren als Galenus schrijft.

Zeopyron.
Keerensaet.

¶ Tfatloen.

Cencoren es ooc der Spelten wat ghelijck maer van aren ende van halm minder corter ende dunder. Die aren zijn rouw en hebben scerpe vlimmen, ghelijck die aren van Berste. Es aet leyt in vellekens besloten ghelijck die Spelte. Ende dit heel ghewas met halmen, aren ende corenen es bruyn root, ende daer af wordt ghebacken bruyn broot dat vrent van smaecke ende onliefelijck es.

¶ Plaetse.

Dit coren wast wel op rouwe plaetsen, ende en behoeft gheen gheoeffent landt. Ende dit oft zyns ghelijck es hier voortijts van Galenus in Macedonien ende in Thracien gevonden gheweest, nu ter tijt wasset in sommighe plaetsen van Duytschlant daert ierst ghecomen es wt Thracien zoot goet te dincken es, dat nu van den Torcken Romenie gheheeten wordt daer af die hoofstadij nu es, Constantinopolen.

¶ Tijt.

Dit coren wordt in den Herfst gesaeyet ende in den zomer daer naer gemayet gelijk andere diergelijcke vruchte.

¶ Naem.

Dit coren wordt in Duytschlant nu ter tijt gheheeten blicken, Sāt Peters korn, Einkorn. In Neerduytsch Cencoren. Ende schijnt wel te zyne die Zea Monococcus ende Zea simplex van Dioscorides, en die Zea van Moesitheus, die Galenus in lib. de alimen. facul. meynt te zyne dat coren dat in Thracien ende Macedonien in zijnder tijt Βριζα Briza gheheeten wordt. Ende schijnt oock wel te zyne dz gheslacht van Far dat Far venniculum rutilum van Columella ghenaemt es.

¶ Natuere ende cracht.

A Wat ghebruyck dat dit coren in die medecynen heeft en es van niemant beschreuen.

B Ebroot dat daer af ghebacken wordt, es seer swaer, maecht quaet voetsel ende es onghesont.

Van Kogghe. Cap. vij.

¶ Tgheslacht.

Ghelijck die Terwe daer af wy in dat ierste Capittel ghescreuen hebben, ondersceet heeft naer den tijt dat zy ghesaeyet es, alsoo heeft oock die Kogghe, want die eene wordt voor den winter ghesaeyet die winter Kogghe gheheeten wordt, die ander naer den winter, ende die wordt zomer Kogghe ghenaemt.

¶ Tfatloen.

Kogghe heeft van eender wortel voortcomende ses oft seuen somtijts oock meer lange dunne halmen vier oft vijf knoopē, die op goede vette veldē ses voeten ende oock hoogher wassen, den halmen van Terwe ghelijck maer teerder, dunner ende langher. Op dopperste van den halmen wassen langhe

Secale.

Kogghe.

Van Kogghe. Cap. viij. cccxcij.

langhe rouwe aren met seerpen vlimmen beleet ghelijck die aren van Gerste, maer niet zoo rouw oft zoo seerp stekende, die alst Eoren rijp wordt nederwaerts hangen, en daer in groeyet dat Eoren, dat smalter ende veel bruynder es dan die Terwe, ende minder dan die Gerste, dat in gheen vellekens besloten leyt maer seer lichtelijken wrijft. Daer af seer brunn broot ghebaken wordt.

- 2 Die zoomer Kogghe es der voorghescreuen in alle manieren ghelijck, alleen vā halmen ende aren minder.

¶ Plaetse.

Kogghe groeyet tot alle plaetsen van Neederlāt ende es oock in veel andere landen ghemeyn ende wilt wel wassen op maghere dorre ende santachtighe velden daer gheen andere coren of vruchten groeyen en kunnen, als in die Kempene ende dierghelijcke dorre landen. Maer die beste es, die op goede vette ackers ghewonnen wordt.

¶ Tijt.

Winter Kogghe wordt ghesaeyet in den Herfst, die zoomer Kogghe in Meerte, ende wordden beyde tsamen rijp in Honymaent.

¶ Naem.

Dit coren wordt gheheeten in Latijn van Plinius Secale. In Hoochduytsch Kockē. In Neerduytsch Kogghe. In Franchois Seigle ende Segle. In Italien Segala, van sommighen Asia, van anderen oock Farrago, hoe wel dattet gheen oprechte Farrago en es, want Farrago es dat van Gersten, Vitsen ende dierghelijcke onder een, tot voeder van den beesten gesaeyet wordt, datmē maeyet eer dat rijp wordt ende groen den ossen, koeyen, peerden, ende dierghelijcke beesten teten gheeft.

Ende dat dit coren gheen Siligo en es, hebben wy met vele redenen in onse Latijnsche Historia stirpium lib. 4. bewesen.

¶ Natuere.

Kogghe van buyten tslichāems ghebruyckt es werm ende drooghe tot in den tweeden graedt.

¶ Tracht en Werckinghe.

Emeel van Kogghe met een saccken om thoofst ghelent, versuet die oude pijnen van den hoofde ende droocht die herssenen.

Heefdecch van Kogghe meel, treckt doornē ende splinters wt, ende doet alle geswiltē ende apostumatien rijpen ende wibrekē. Ende doet dz selue stercker dan dat heefdecch van Terwe meel.

Es selue doet oock dat Koggghen broot met boter vermenght, maer niet zoo stercke, elijck als dat heefdecch.

Koggghen broot es swaer ende quaet om verteeren ende dient alleen den ghenen die arbeiden ende die luttel leech oft stil zijn, oft anders sterck van maghen zijn.

Van Gerste. Cap. viij.

¶ Tgheslacht.

Gerste es tweederleye groot ende cleyne.

¶ Tfatloen.

- 1 Erste heeft eenē halm ghelijck die Terwe maer korter ende niet zoo sterck met ses oft meer knopen. Die aren zijn lanck ende seer rouw m̄ seer langhe stekende vlimmen beset, daer aen die corenē wassen in ordene ende regelē staende, somtijts in vier oft meer streken, dz coren es ghelijck die Terwe ende leyt vast in zijn vellekens besloten ghelijck die Spelte.

- 2 Die voeder Gerste es der grooter Gersten seer ghelijck alleen die aren en hebben maer twee streken.

- 3 Bouen dese Gersten, zoo wordter oock noch een gheslacht ghewonden dz vā halmen en aren der Gerste ghelijck. Maer zijn corē en es n̄ besloten gelijck die Gerste, maer naecht ende schiet lichtelijken wt zijn aren ghelijck die Terwe ende Kogghe.

- 4 Itē noch esser een maniere vā Gerste die Duytsch rijss genaēt wordt. Dese es oock van

Hordeum polystichum.
Winter Gerste.

Hordeum dystichum.
Voeder Gerste.

van halmen, knopen, langhe rouwe stekende aren der Gersten ghelijck. Het coren es
oock besloten ghelijck die Gerste maer es meerder ende witter dan die Gerste.

¶ Plaetse.

1. Gerste es in alle landen seer ghemeyn ende wast seer gheerne op goede vette velden.
2. Die naecte Gerste wast tot sommighe plaetsen van Brancckrijck.
3. Duytsch rijsz wordt tot sommige plaetsen vā Duytschlāt als in Westerich gesaeyet.
- 4.

¶ Tijt.

Winter Gerste wordt ghesaeyet in den Herfst ende wordt ghemaeyet in Hoymaet
ende somtijts oock in Braeckmaent.

Sy wordt oock ghesaeyet in die Lente ende die wordt in Doghstmaent rijp.

¶ Naem.

Gerste wordt ghenaeemt in Griecx κριθή. In Latijn Hordeum. In Duytsch Gerste.
In Franchois Orge.

1. Die groote Gerste wordt gheheeten πολυστιχί. In Latijn Hordeum Cantherinum. In
Hoochduytsch Grosz gerst, dat es groote Gerste.
2. Die cleyne heet διστιχί ende Galatinum Hordeum. In Hoochduytsch Fuder Gerst.
In onse tale voeder Gerste.
3. Dat derde gheslacht wordt ghenaeemt Hordeum mundum als Ruellius schrijft, ende
mach wel zijn een γυμνόκριθον Gymnocrithon dat es Hordeum nudum, ghelijck daer Ga-
lenus in lib. de alimen. faculta. af schrijft.
4. Dat vierde wordt van Hieronymus Bock Teutsch Rijsz genaemt, dat es in Latijn
Oriza Germanica. Ende die schijnt wel te zyne een gheslacht van Far, namelick dat Far
Clusinum

Clusinum, dat m̃z Santalum Plinij seer gelijck es. Eñ dijsgelijcx ooc schijnt te zyne, die *αυρα* Olyra van Dioscorides, die in Latijn niet Siligo, maer Arinca ghenaemt es.

¶ Natuere.

Gerste es cout ende drooghe tot in den iersten graedt.

¶ Cracht en Werckinghe.

Emeel van Gerste met vijghen in huenich water ghesoden doen sceyden die coude Amorwe ende werme gheswillen. Ende met peck, herst ende duyue mest, maeckt ooc die herde gheswillen ryp ende morwe.

Gersten meel met teer, olie, was ende pisse van een ionck knechtken doet die croppen B ende elieren aen den hals sceyden ende morwe worden.

Emeel van Gerste met Melilote ende bollekēs van Huele versuet die pijnē van der E zyden. Ende met Lijnsaet, Fenogrecum ende Ruyte vermenght es goet gheleyt op den buych tsegghen die pijnē ende winden van den dermen.

Gerste met Myrtus, oft wijn, oft wilde Peerē, oft Braembesien haghe, oft scorssen D van Appelen van Granaeten stelyt den loop des buych.

Van Gersten meel een pappēken ghemaect gheneest die quade witte traumagien. Gerstē meel met azijn oft Queappelē vermēgh̃t versuet die pijnē van dz heet fleder F tijn. Ende als tselue meel met azijn ende teer ghesoden, ende om die ionclueren ende leden gheleyt wordt zoo benemet dat vloeyen van die vochticheden in die leden.

Gerste wordt oock in die spijsse ghebruyckt, ende daer af wordt broot gebackē maer G en voedet niet zoo wel als die Terwe oft spelte.

Van Hirs. Cap. ix.

¶ Tfatloen.

Hirs heeft hayrachtighe stelen m̃z seuen oft acht knoopen ende leden ghedenyt met langhe rietachtighe bladeren becleet, op dopperste van den welcken die aren voortcomen, die in veel deelen gedenyt zijn als die aren van Riet, eenen bessemken schier ghelijck, daer in dz het saet wast dwelck seer effen es, den sade van Blas volnaer ghelijck maer niet zoo brunn. ¶ Plaetse.

Hirs wast gheerne in slijckachtige vochtige eerde, eñ wordt in Italiē eñ in Spaengien veel gevondē.

¶ Tijt.

Hirs wordt in die Lente ghesaeyet. Ende in den zoomer ryp ende mach langhe jaren bewaert worden, alsoo dattet wel hondert jaren goet blijft, eest datmen op plaetsen leyt daer die wint ñz en coemt.

¶ Naem.

Dit ghewas wordt gheheeten in Griecx *κίρρος*. In Latijn Milium, eñ dijsgelijck ooc in die Apotekē. In Hoochduytisch Hirsē, eñ daer naer in onse tale Hirs oft ooc Milie. In Frāchois Mil ou Millet.

¶ Natuere.

Milie es cout in dē iersten graedt, eñ drooge tot by naer in den derden. Eñ subtyl van substantien.

¶ Cracht en Werckinghe.

Hirs ouer twier gheroost ende al heet in een saccken ghedaen ende op den buych ge A leyt doet dat crimpfel ende die pijnē van den buych vergaen. Ende versuet alle pijnen van alle leden, ende sonderlinghe van den zenuwen. Ende es oock om te droogen al dz drooghens behoeft, eñ dient sonderlinghe om die herssenē te droogene eñ te sterckene.

In

Milium. Milie oft Hirs.

ccclxxvj. Van Torcksch Coren. Cap. v.

In ghebreke van anderen coren machmen oock van Hirs broot backē ende alsulcs Bken broot stopt den loop des buxer, ende doet die vrine rijssen, maer gheeft seer luttel voetsels, ende heeft cleyne vettichent in.

Van Torcksch Coren. Cap. v.

¶ Tgheslacht.

Dicksch Coren es eenderleye ende veelderleye. Van fatsoene ende wesen en vindimen hier te lande maer een gheslacht, maer van verwē van zynē corenen veelderhande, want dat eene brenghet bruyne corenē, dāder roode, tderde geele, ende dat vierde witte corenen, daer die aren ende bloemē die verwe oock naer hebben.

¶ Tfatsoen.

Dit coren es een seer vrent ghewas van natueren gheenen anderen vruchten gheslijck, want zijn saet ende corenen leuert elders dan daer zijn bloemen voortcomen, dat tseghen natuere van anderen cruyden ende boomen es die huer vruchten leueren ter plaetsen daer die bloeme gheresen es. Ende dit coren heeft hooghe seer langhe halmen oft stelē die ront, dick, sterck, ende ter wortel waert bruyt zijn met vele leden ende knoopen, daer aen langhe breede bladeren wassen ghelijck scerpe Aetbladeren. Op dopperste van desen stelen wassen die aren, die ydel zijn, ende alleen die bloemen voortbringhen, die som bruyt, som root, som geel, som wit zijn van verwen den corenē ghelijckende die naer die bloemen voortcomen. Die aren wassen ter zyden van den steel tusschen die bladeren ende zijn dick ende groot met vele bladeren bedeckt, alsoo datmense niet sien en can op dopperste veel langhe hanzkens draghende, die ten eynde van den bladeren daer die are mede bedeckt es wtsluppen ende huer laten sien tsegen dat die aren rijpen. Het coren dat aen die aren wast, es ontrent een erwte groot, van buyten som bruyt, som root, som geel, som wit, van binnen wit ende suet van smaecke, ende wast rontsomme die aren in ordene in acht neghen oft thien reghelen gheset.

Frumentum Turccium. Torcksch Coren.

¶ Plaetse.

Dit coren wast in Torckien, daert in dieren tijden ghegeten wordt, ende van daren eest hier te lande ghecomen, ende wordt voor een nieuwichent inder cruylietshabbers ho uen ghesaeyt, het selue wast oock in Indien en van daeren eest in die tijden van Keyser Nero tot Noomen ghebrocht gheweest als Plinius schrijft.

¶ Tijt.

Dit coren wordt in Aprill ghesaeyt, ende in Doghstmaent eest rijp.

¶ Naem.

Dit coren wordt geheeten, nu ter tijt Frumentum Turccium ende Frumentum Asiaticum. In Hoochduytsch Turcken korn. Hier te lande Torcksch coren. In Franchois Bled Sarrazin.

¶ Natuere ende cracht.

Die natuere ende cracht van desen coren en es noch niet sekerlijck ondervonden.

Dat

Dat broot dat van desen coren ghemaecht wordt es drooghe ende hert, luttel vettich. B
heyt inhebbende, waer wt goet te merken es dattet seer luttel voetsels by brēght ende
quaet om verteeren es, ende gheen ghelijckenisse met den Terwen broode en heeft als
sommige dwaselijck meynen.

Van Phalaris.

Cap. vij.

¶ Tfatsoen.

Phalaris.

Phalaris heeft ronde geknoop
te halmen met drye oft vier
knoopen ende smalle grasachtighe
bladerkens, gelijk die Spelte ende
Terwe, maer munder en cortere, op
die welke wassen corte dicke in een
ghedronghen arekens, in die welke
saet voortcoemt dat bieck geel es,
ghelijck Milium van fatsoene den
sade van Blas ghelijck.

¶ Plaetse.

Dit saet wast in Spaengien en
de in die eylanden van Canarien.
Hier te lande worddet alleen van
den cruytlietshabbers ghesaeyet.

¶ Tijt.

Het wordt hier te lande in Hoo
maent ende Doghstmaent rijp.

¶ Naem.

Dit saet wordt geheetē in Griecx
φάλαρις. Ende in Latijn oec Phalaris.
In Duytsch vā sommigē Spaensch
saet ende saet van Canarien. Ende
wordt in sommighe Apotcken voor
Milium vercocht. *en word in franchois*

genoemt ¶ Natuere. *gras de canarie*

Dit saet es van natueren dē Mis
lium seer ghelijck.

¶ Cracht en werckinghe.

Esap van den cruyde van Phas
laris met water wtghedouwt ende ghedroncken, es goet tsegghen die pijn ende weedom
van der blasen. Tot den seluen dient oock dat saet ghepoedert ende een lepel vol met
water inghenomen.

Van Panickcoren. Cap. vij.

¶ Tfatsoen.

Panickcoren coemt wt ghelijck den Hirs, maer zijn loof es veel seerper ende
rouwer. Synen halm es ront ende crijght veel knoopen somtijts thien aen
eenen steel, ende tot elcken knoop een lanc smal bladt. Die aren zijn ront
ende buyghen huer een luttel nederwaerts ende daer in wassen cleyne sade
kens den corenen van Hirs niet seer onghelijck, die van verwen somtijts
wit somtijts geel oft somtijts brunn zijn.

2 Den Panickcoren wordt noch een ander ghelijck gheslacht ghevonden, dat oec van
sommighen voor een Panickcoren ghehouden wordt, dat die vā Italien Sorghi noemē.
Ende dit vreemt coren heeft vier oft vijue dicke hooghe knoopachtighe brunne stelē met
langhe seerpe bladeren becleet, den bladeren vā Niet niet seer onghelijck. Op dopperste
van den stelen wassen dicke brunn roode aren die grooter ende dicker zijn dan die aren
van Panickcoren, ende ierst voortbringhen geel bloeyfel, ende daer naer rootachtich
ront saet, dat ghelijck een Linse groot es ende wat seerp.

cccxcviii. Van Panickcoren.

Panicum. Panickcoren.

Cap. vij.

Sorghi. Melica. Sorgsaet.

¶ Plaetse.

- 1 Panickcoren en es hier te lande niet seer bekent, het wast in sommige plaetsen van Italien ende van Brankrijk, ende het wast gheerne in rouwe santachtighe aerde ende het en begheert niet veel reghens oft vochtichyts, want alst veel reghent zoo latet sijn bladeren sincken als Theophrastus daer af scrijft.
- 2 Dat Sorghi es oock een vreemt coren ende wordt hier te lande n3 dan by den cruyts liefhebbers ghevonden.

¶ Tijt.

- 1 Panickcoren wordt in die Lente ghesaeyt ende binnen veertich daghen daer naer in heete landen gemaeyt. Die van Gascougnien saeyen dit als mē dat ander corē mayet ende noch worddet voor den winter rijp als Ruellius scrijft. Hier te lande alst in April ghesaeyt es worddet in Hormaent rijp.
- 2 Sorgsaet wordt oock in die Lente ghesaeyt, ende in deynde van den zomer rijp.

¶ Naem.

- 1 Panickcoren wordt gheheeten in Griecx *ἄνυδος*, van Theophrastus oock *μελίον*. In Latijn Panicum. In Italien nu ter tijt Melica. In Hoochduytsch Feuch Fenich ende Heydelpfenich. In Franchois Panie.
- 2 Dat ander vreemt gheslacht wordt nu ter tijt in Italien ghenaeamt tot som plaetsen Melegua oft Melega tot som andere Saggina ende Sorgho. In Latijn Melcia sorghi, Milium saburum, en van sommighen Panicum peregrinum. In Hoochduytsch Sorgsamen, dat es in onse tale Sorgsaet. En schijnt te zyne dat Milium indicum, dz Plinius schrijft ierst te Roomen bekent gheweest te zyne ten tijde van Nero die Keyser.

¶ Natuere.

Panickcoren es cout ende drooghe van natueren.

Cracht

¶ Cracht en Werckinghe.

Dat saet van Panicum met wijn ghedroncken es goet tsegghen den rooden lichaem, A ende met gheyten melck ghesoden ende tweemael tdaechs inghenomen stoppet den loop des buyx ende stilt dat crimpfel.

Van Panickcoren wordt oock broot ghebacken gelijk vā den Hirs, maer dit broot B voedet ende stopt min dan tbroot van Hirs, ende brenghet seer luttel voetsels by.

2. Sorgsaet es den Panickcoren van natueren ende crachten ghelijck. C

Van Sauer. Cap. viij.

¶ Tfatloen.

Auena. Hauer.

Hauer als Dioscorides seyt es van bladeren ende gheknoopte halmen der Terwe wat ghelijck. Op dopperste van den stelen comen die aren voort in vele corte steelkens verdenst ende wijt van een wtgesprent daer aen dat saet hanght dat scerp es en alijt zijn tweeder by een hanght in zijn vellekens wel vast ghesloten.

¶ Plaetse.

Hauer es hier te lande ghemeyn, ende wordt tot alle plaetsen op die velden ghesaeyt.

¶ Tijt.

Hauer wordt gesaeyt in die Lente, ende in Doghst maent rijp ende ghemaeyt.

¶ Naem.

Hauer wordt gheheeten in Griecx *Βεῖρα*. In Laotijn Auena. In Hoochduitsch Habern. In Franchois Auoyne.

¶ Natuere.

Hauer droocht sterckelijck ende es wat cout van natueren als Galenus schrijft.

¶ Cracht en Werckinghe.

Die Hauer es in alle plaesteren ende pappen goet, daer die Gerste in dient, ende dat meel van Hauere mach in plaetse van Gersten meel ghebruyckt worden, aenghesien dat die Hauere als Galenus seyt droocht ende verdenlende es sonder scerphent.

Haueren meel met azijn vermenght verdrijsft dat sproet ende die litteekenē van den aensichte.

Hauer in die spijsse ghebruyckt stopt den loop des buyx.

Broot vā Hauere gebackē gheeft cleyn voetsel en es de mensche niet bequaem. D

Van Bockweydt. Cap. viij.

¶ Tfatloen.

Bockweydt heeft ronde ghestrepte roode stelen ontrent twee voete oft meer hooch, daer aen wassen breede voor scerpe bladeren den Beyl oft ghemeene Winde bladeren met seer onghelijck. Ter zyden ende aen dopperste van den stelen comē voort corte steelkens, ende daer aen wassen veel by een cleyn ne witte bloemkens, ende naer dyen volghet dat saet dat dryecantich ende grauw es ende elck in een dun velleken beslotē gelijk dat saet van swerte Winde, daer af in dat derde deel ghescreuen es.

¶ Plaetse.

Dit ghewas wordt in maghere ende dorre landen ghesaeyt, ende es in Brabant in die Kempene seer ghemeyn.

¶ Tijt.

¶ Bockweydt.

Bockweydt wordt in die Lente, ende in den zomer alst dat coren ghemaeyet es ghesaeyt, en binnen neghen oft thien weken daer naer zo eest rijp.

¶ Naem.

Dit gewas en maniere vā coren wordt geheeten in Hoochduytschlāt Heydē korn. In Neerduytschlāt Bockweydt, naer welckē naē wy dat Tragopyrō ghenaemt hebben, ende sommighe andere gheleerde *Φρυγύρον* en Fagotriticum. En dz dit cruyt gheen *Ocymum* en es daer *Eolumella* af schrijft hebben wy in onse Latijnsche Historia stirpium lib. 4. breeder verclaert, daer wy oock bewesen hebben dattet van den ouders niet ghekent gheweest en es.

¶ Natuere.

Dit coren es sonder twijfel werm van naturen ende niet seer drooghe.

¶ Cracht en Werckinghe.

A Van den meel vā Bockweydt miz water wordt by ghemaect ende coecken ghebacken die ghegeten lichtelijck verteert worden, lichten camerganch maken ende die vrine lossen, maer niet veel voetsels by en bringhen.

B Ebroot van Bockweydt ghebacken es vochtich ende waet erachtich, ende en brenghet oock niet veel voetsels by.

E Ende anders en heeft dit coren gheen cracht die ons bekent es, dan dat het groen cruyt den beesten voor voeder ghegheuen wordt, en dz saet den hoenders die daer mede op corten tijt vet worden.

Van Lolium. Cap. xv.

¶ Tfatsoen.

Lolium es een oncruyt van den vruchten ende sonderlinghe van der terwen, dwelck met synen ghesknoopten halmen ende grasachtige bladeren der terwen ghelijck es. Maer zijn aren en zijn niet gelijk die arē vā Terwe oft Rogge, maer zijn verdeylt in vele cleyne gebaerde arekens, die ter zyden lanx die halmen aen dopperste wassen, daer in corenen voortcomen, den terwen corenen van fatsoene schier gelijk maer veel mindere.

¶ Plaetse.

Lolium wast vele in die terwe, en wordt oock somtijts onder die Gerste ghelvonden sonderlinghe op goede vette gronden, ende daer te vorē terwe ghewassen heeft.

¶ Tijt.

Het wordt rijp met der terwen ende andere corenen.

Naem.

Lolium.

Van Lolium. Cap. xv.

401
ccccj.

¶ Naem.

Dit oncruyt wordt gheheeten in Griex *ἀγροστόν* & *ζιζάνιον*. In Latijn Lolium van den Arabesche meesters Zizania. In Franchois Yuroye. *et Zizanie*

¶ Natuere.

Lolium es werm tot by naer in den derden graedt ende drooghe tot in den tweeden.

¶ Cracht en Werckinghe.

Meel van Lolium ghemalen met sout ende die wortelen van Raphanus ghemēght A bedwinght die voorts eetende sweeringhen ende alle vervuyldē quade vlcera-tien.

Es elue meel met solfer ende azijn gheneest dat wildt vier ende quade ruydicheyt als B sy daer mede bestreken worden.

Lolium meel met duyuen mest ende olie van Eijnsaet in wijn gesoden ende ghelijck E een pappe op die clieren ende croppen ghelent, doet die selue sceyden ende vergaen.

Lolium meel treckt oock alle splinters ende dorenen wt, ende doet die gheswillen en D de apostumatien rijpen ende wtbreken.

Lolium meel met huenich water, oft als Plinius seyt met syrope van edick, versuet E die pijnē van dat fleder-cijn, ende van dat Sciatica daer op ghestreken.

Es elue meel met gansen smout opt voorhoofst ghestreken versuet die pijnē ende die F weedom van dat hoofst.

Ees oock by experientie bevonden dat Lolium in bier ghedaen het hoofst beruert en G de dronckenscap maeckt.

Van ghebaerde Cuene ende Drauck. Cap. xvj.

¶ Tfatloen.

Aegilops.
Ghebaerde Cuene.

Festuca.
Drauck.

Melampyrum.
Peertsbloemen.

EE iij Ghes

ccccij. Van ghebaerde Euene en Drauck. Cap. xvij.

- 1 Ghebaerde euene es van bladeren ende gheknoopte halmen der hauerer ghelijck. Die aren zijn oock wtghespreyt ghelijck aen die hauerer. Die corenen zijn bruyt rouw hayrachtich, in hayrachtighe vellekens besloten, ende hebben elck een langhe dunne vlimme. Ende dit es een scadelijck oncruyt in die Rogghe ende oock in ander coren.
- 2 Drauck es oock een scadelijck ghewas, van bladeren ende halmen der Rogghe niet seer onghelijck. Op dopperste van den halmen wassen wtghespreyde aren, voortbringhende dunne grauwe sadekens in vellekens besloten die veel dunder ende minder zijn dan eenighe coren.
- 3 By desen oncruyden moghen oock wel ghestelt worden die Peertsbloemen die onder die wilde bloemen die int coren wassen in dat tweede boeck breeder bescreuen zijn, want huer saet es oock ghelijck een terwen coren ende es een oncruyt, sonderlinghe van der terwen als Galenus scrijft.

¶ Plaetse.

Ghebaerde euene ende Drauck worden vele ghevonden indie Rogghe ende dicke wils oock die terwe ende gerste.

¶ Naem.

- 1 Ghebaerde euene wordt ghenamt in Griecx *αγίλωψ* In Latijn oock Aegilops, ende als Plinius seyt Festuca.
- 2 Drauck wordt ghenamt In Hoochduytisch Dort ende Lulch, ende mach wel in Latijn oock Festuca, oft Festuca altera ghenamt zijn.

¶ Natuere.

Aegilops es van natueren werm als Galenus scrijft.

¶ Cracht en Werckinghe.

Die gruene bladeren met den meel van den coren van Drauck vermenght, doen Afscheyden, die verherde gheswillen ende sonderlinghe de ghene die in die hoecken van den ooghen groeyen die Aegilopes gheheten worden.

Drauck int bier ghesoden, maect oock swarichent in dat hooft ende een maniere van dronckenscap, ghelijck dat Lolium ende die corenen van den Peertsbloemen.

Vstilago, Brant. *ar.*

Van Brant. Cap. xvij.

¶ Tfatsoen.

Brant es een cranchheyt ende ghebreck dat onder die vruchten die aren draghen ende sonderlinghe onder die Hauerer groeyet. Ende dit es eer die aren voortcomen der Hauerer seer ghelijck, maer als die aren beghinnen wt te comen dan coemt in plaetse van een goede are een swerte are, gheladen met swert poeder en stof, dat daer aen rontsomme hanght.

¶ Plaetse.

Brant wast meest tusschen die Hauerer als gheseyt es, somtijts oock tusschen die Terwe.

¶ Tijt.

Dit oncruyt wordt meest ghevonden in Aprill als die sonne heet schijnt, ende daer naer reghen volghet.

¶ Naem.

Dit oncruyt wordt nu ter tijt gheeten Vstilago. In Hoochduytisch ende in Neerduytisch Brant.

¶ Natuere ende cracht.

- A** Brant en heeft inder medecyn gheen ghebruyck, ende en es nergherincx toe dienstelijck, maer quaet ende scadelijck alle vruchten.

Eghe

¶ Tgheslacht.

Boonen zijn tweederleye, Tam ende wildt. Die Tamme zijn oock tweederleye, Groot ende cleyne.

¶ Tfatsoen.

Phaselus sativus. Ghemeyn Boonen.

Phaselus sylvestris. Wilde Boonen.

- 1 Die groote tamme boonen dat zijn onse ghemeyne Boonen, hebben viercantighe rechte hole stelen. Die bladeren wassen aen cleyne steelkens, en staen ouer beyde zyden deen tseghen den anderen ouer, ende zijn langachtich breet ende dick. Die bloemen comen ter zyden aen die stelen voort ende zijn wit met swerten plecken oft brunn. Ende als die vergaen zoo volghen daer langhe dicke ronde hauwē die binnē saecht ende wolsachtich zijn ende daer in ligghen die Boonen, vā verwen meest wit, somtijts brunn root, van fatsoene plat schier ghelijck een naghel van den handen oft voeten van dē mensch.
- 2 Die cleyne tamme Boonkens zijn den voorghescreuen van stelen, bladeren, bloemen ende wollachtighen hauwen ghelijck, maer in alder maniere veel mindere. Die vrucht enes oock niet zoo plat maer ronder ende veel mindere.
- 3 Die wilde Boonen hebben oock viercantighe hole stelen ghelijck die Boonen. Die bladeren zijn den bladeren van den Boonen ghelijck, maer die steelkens daer die bladeren aen wassen hebben aen dat eynde clauwierkens gelijk die bladerē van Erwtē. Die bloemen zijn purpurbrunn. Die hauwen zijn plat van binnen oock saecht ende wolachtich maer niet zoo seere als die tamme Boonen. Die vrucht es heel ront, seer swert ende niet meerder dan een gemeyne Erwte seer onliefelijck van smaecke ende als men se knout met eenen vuylen stanck den mont vullende.

¶ Plaetse.

Tamme Boonen wassen in die hoven ende op die velden daer zy gheplant worden,

¶ Ende

cccciiij. Van Boonen. Cap. xviiij.

ende die groote zijn meest ghemeyn. Die wilde worden nu ter tijt by die cruytleschebers gevonden.

¶ Tijt.

Boonen worden in Aprill ghesedt, ende in Honymaent zoo worden zy rijp.

¶ Naem.

Boonen worden gheheeten in Griecx φασιόλι, van Dioscorides oock Phasioli. In Latijn Faseli, nu ter tijt in die Apoteken ende gemeynlijk Fabæ. In Hoochduytsch Bonen. In Franchois Febue.

1 Die groote worden ghenaeamt groote Boonen, dat es in Latijn Faselus maior, oft Faselus sativus maior.

2 Dat ander wordt gheheeten hier te lande Zeeusche boonkens, ende Peerde boonkens, ende moghen wel in Latijn Faseli minores ghenaeamt worden Ende dat dese ghemeyne Boonē niet en zijn dz Legumen, van den ouders Cyamos ende Faba genaemt hebben wy, in commentarijs nostris de Historia stirpium bewesen.

3 Dat ander wilt gheslacht mach wel ghenaeamt worden Faselus sylvestris ende Faselus niger. In Duytsch wilde Boonen ende swerte Boonen oft Moorkens al;oo zy oock van sommighen gheheeten worden. Ende dit es by auentueren dat Legumen dat κύαμος & Faba ghenaeamt es.

¶ Natuere.

Boonen noch gruen wesende zijn cout ende vochtich, maer als zy ghedroocht zijn, zoo sijns verdroghende ende tsamen treckende.

¶ Cracht en Werckinghe.

1 Boonen noch groen ende eer zy rijp zijn in plaetse van spijsse ingenomē maken sich A ten camerganck, ende winden, ende opblasinghen als Dioscorides schrijft. Ende dat weet oock die ghemeyne man wel, want daer om zo eeten zy die Boonen gemeynlijk met Comijn.

Die Boonen ghedroocht makē herde camergack, sonderlinge als zy sonder die sluyzen ghegetē worden. En twetsel dat zy by brenghen es middelbaer als Galenus seyt.

Item Boonē meel in die plaesteren ende pappen diemen van buyten ghebruycht, vermenght, doet die geswellen sincken. Ende es sonderlinghe goet tot die sweerende vrouwe borsten ende tot die ghebreken ende swillinghen van den manlijke leden ghebruycht.

3 Die wilde Boonen en hebben gheen gebruyck noch in spijsse noch in medecijn dz ons bekend es.

Van Roomsche Boonkens.

Capittel. xix.

¶ Tfatloen.

Die Roomsche Boonkens hebben langhe dunne stelen, seer hooch wassende en climmende als zy van eenighen staken oft langhe stocken behelp hebben, daer zy huer om winden ghelijck dat Hop pecrunt, want anders zoo cruypen zy langer aerden ende en brengen gheen vruchten voort. Die bladeren zijn breed schier ghelijck die bladeren van Beyl, ende staen gemeynlijk huer derder by een ghelijck die Clauers

Phaseolus.

Roomsche Boonkens.

B

blader

Van Roomſche Boonkens. Cap. viij. cccv.

bladeren. Die bloemen zijn ſom wit ſom root, ende als die vergaen zoo comen daer langhe hauwen voort, die ſomtijt wat cromachtich zijn. Ende daer in ligghen die Boonkens, die minder zijn dan die ghemeyne Boonen, anders plat ende huer niet ſeer onghelijck ghefatsoeneert ghelijck een niere, die van verwen ſom root, ſom geel, ſom wit, ſom ſwert ende ſom gheſcaeckiert ende van veelderhande veruuen gheſpeeckelt zijn. Ende deſe vruchten zijn goet ende liefelijck om eeten ende worden eer zy rijp zijn met hueren hauwen gheſoden ende alzo ghegheten.

¶ Blaetſe.

Deſe Boonkens worden hier te lande in die houen gheplant, ende waſſen gheerne in goede aerde, ende op plaetſen daer die ſonne veel ſchijnt.

¶ Tijt.

Deſe Boonkens moeten gheplant worden in Aprill alſmen gheen coude oft rijmen meer en verwacht, want die en kunnen deſe Boonkens niet ghelijden als zy ierſt wtcomen. In Doghmaent ende Herſſtmaent worden deſe Boonkens rijp.

¶ Naem.

Dit gheſlacht van Boonen wordt gheheeten in Griecx φασιόλος, πολυχός, καὶ σμιλαξ κηπάρι. In Latijn Faeolus, Phasiolus minor, Dolichus & Smilax hortensis, ende die hauwen oft vruchten worden genaemt λόβοι ende Lobia, dz es in Latijn Siliquæ, van Serapio Lubia. In Hoochduytsch heeten deſe Boonkens Welſche Boonen. Hier te lande Roomſche Boonen. In Franchois Phasioles.

¶ Natuere.

Roomſche Boonkens zijn wat werm ende vochtich van natuerē als die Arabeuſche meesters ſcrijuen.

¶ Tracht en Werckinghe.

Roomſche Boonkens voor ſpijſe inghenomen gheuen redelijck voetsel, en en maken gheen winden gelijk ſommighe andere Legumina, ende doen lichten camer ganck hebben als Hippocrates ende Diocles ſcrijuen.

Die hauwen met den Boonkens eer zy rijp zijn, gheſoden ende ghegeten doen wat water maken ende ſwaere droomen hebben, als Dioscorides ſeyt.

Van Erwtten. Cap. xij.

¶ Tghellacht.

Erwtten zijn dryerhande, Groote, middelbaere, ende cleyne, die malcanderen van ſtelen, bladeren, bloemen ende hauwen ghelijck zijn, maer niet van vruchten als hier naer blijcken zal.

¶ Tfatſoen.

Die alder grootſte Erwtten zijn hier te lande niet ſeer bekend ende deſe waſſen, want zy met rijs, ſtaecken oft ander behulp gheleyt ende onderſet worden eens mans lengde hooch, ende oock hoogher en hebben ronde hole ſtelen die wat cantich ende vinghers dick zijn, ende daer aen waſſen aen elck ledt twee bladeren ſeer vaſt by een alleleens al oft maer een blat en waerre. Ende tuſſchen die bladeren comen cleyne corte ſteelkens voort, ende die hebben tſeghen malcanderen ſtaende vier oft ſeſſe vette bladerē, ende ten eynde drye oft vier clauwierkens daer mede dat die Erwtten huer houwen, ende al om vaſt aen makē. By die ſelue ſteelkens van den bladeren comen oock noch andere naeckte ſteelkē voort daer aen waſſen ſchoone bloemē vā coluere peerſch oft purpurbrunn. Ende als die vergaen zoo volghen daer langhe ronde effene glatte hauwen nederwaerts hanghende en daer in ligghen ende waſſen die Erwtten, die als zy noch groen weſende, rondachtich en witsachtich zijn, maer als zy drooghe zijn zoo zijn zy cantich ende grau.

Dat tweede gheſlacht, dat zijn die ghemeyne groote Erwtten, es den voorghescreuen gheſlachte ſeer ghelijck, alleen van ſtelen en bladeren mindere. Ten waſt oock zoo hooghe niet al eest met rijs onderſedt, die bloemen zijn meest wit. Die vrucht es wit ende ront, ende blijft ront al eest dat zy ghedroocht es.

Dat

ccccvj. Vā Erwtten. C. xv.

Pisum. Groote Erwtten.

Ochros. Erulia.
Middelbaer ende cleyn Erwtten.

Erulia
sylv-
stris.

Wilde
Erwtten.

3 Dat derde gheslacht dat es dat alder-
minste, ende es den tweeden ghelijck, maer
van bladeren, stelen, hauwē ende vruchten
veel minder, ende dit laetmen ghemeyn-
lijck op twelt lanex der eerden cruppen, en-
de en wordt niet met eenich rijs ondersedt.
Die vruchten van desen es oock ront, en-
de van coluere som wit som groen en som
grauw oft bruyn.

4 Bouen desen zoo esser oock noch een an-
der soorte van Erwtten, dat een wildt ghe-
slacht schijnt te zyne. Ende dese Erwtten
hebben platte stelen, daer aen wassen lan-
ghe bladerkens op deynde cleyne clauwier-
kens dragende, die benedē onverdenst zijn,
ende aen dopperste van den stelen, in twee
oft drie cleyne smalle bladerkens huer ver-
denlen, den bladeren van platten Erwtten
schier ghelijck. Die bloemen zijn wit, ende
daer naer volgen rondachtighe hauwen,
die minder zijn dan die hauwē van Erw-
ten, ende daer in groeyen ronde vruchten,
ghelijck Erwtten, maer mindere, die als zy
noch gruen zijn, bitterachtich vā smaccke,
ende drooghe seer hert zijn.

Plaets

Van platte Erwtten. Cap. xvj. ccccvij.

¶ Plaetse.

- 1 Die groote Erwtten worden in die hoven ghesedt, die middelbaere ende cleyne worden op goede velden gheplant ende ghesaeyt ende zijn hier te lande seer ghemeyn.
- 4 Dat wildt wordt in der cruytlietchebbers hoven ghesaeyt.

¶ Tijt.

Erwtten worden in Aprill ende Meerte gheplant ende ghesaeyt, ende worden in Doghstmaent rijp.

¶ Naem.

- 1 Dat groot gheslacht van Erwtten wordt gheheeten in Griecx *πισοφ*. In Latijn *pisum*. In Duytsch hier te lande groote Erwtten, Roomsche Erwtten, ende van sommighen Stock Erwtten. Ende dit gheslacht es dat oprecht *pisum* daer Plinius ende die ouders af gheschreuen hebben.
- 2, 3 Die andere twee gheslachten heeten in Griecx *ἔρποι*. In Latijn van Plinius *Eruiia*. In Hoochduytsch *Erweyssen*. In Neerduytsch *Erwtten*. In Franchois *Du pois*. In Italien *Rouiglione*. Te Venegien *Pisareli*.
- 4 Dat vierde schijnt wel te wesene een wildt gheslacht, ende sonderlinge tghene dat vā Hermolaus Barbarus *Eruiia syluestris* dat es wilde Erwtten ghenaemt es.

¶ Natuere ende cracht.

Die groote Roomsche Erwtten voor spijsse inghenomen brenghen middelbaer voetsel, A sels aen, en maken winden, maer min dan dat *Legumē* van den ouders *Faba* genaemt. Die andere ghemeyne ronde Erwtten gheuen beeter voetsel, ende voeden meer dan B die groote ende doen redelijken lichten camerganck hebben.

Van platte Erwtten. Cap. xvj.

¶ Tgheslacht.

Platte Erwtten zijn tweederleye, Groote ende cleyne.

Lathyrus Cicercula.
Platte Erwtten.

¶ Tfatsoen.

Lathyrus syluestris.

Die platte Erwtten hebben platachtighe cantighe stelen, daeraen wassen lange smalle bladerkens, altyt twee by een, schier ghelijck twee hasen oorckes staende, daer aen cleyne clauwierkens voortcomen, daer mede dat sy huer aen die stocken ende rijs daer zy by gheplant wordē vast maken. Die bloemen zijn wit den bloemen van den ronden Erwtten ghelijckende, en daer naer volghen platte breede hauwen, daer in witte breede vruchten voortcomen die plat ende ghekant zijn ende ongelijcke hoecken hebben, van smaecke den Erwtten volnaer ghelijck. Die wortel es teer ende saselachtich.

2 Die cleyne platte Erwtten zijn den voorghescreuen van stelen, bladerē ende hauwen ghelijck. Die bloemen zijn roodachtich. Die vruchten zijn oock plat, cantich ende hebben onghelijcke hoeckē gelijk die groote, maer zijn minder, herder ende bruynder van verwen naer tswert treckende.

3 Van desen Legumen vindtmen oock een wildt gheslacht, den voorghescreuen platsten Erwtten, van platten stelen, ende langhen smallen bladeren seer ghelijck. Ende dit heeft oock roodachtighe bloemen, ende daer naer smalle hauwkens, daer in cleyne bruyne ront hert saet lent. Die wortel es groot houtachtich ende dick ende en vergaet niet, maer schiet alle jaren van nieuws wt.

¶ Plaetse.

Dese Legumina worden hier te lande by sommighe neerstighe cruytlietchebbers ghevonden.

3 Dat wildt wast in die haghen aen die canten van den velden, daer goeden vetten grondt es. Ende wordt ontrent Louen ende Bruesel veel ghevonden.

¶ Tijt.

In Braeckmaent bloeyen dese Legumina ende wordē in Hoymaent ende Doghstmaent rijp.

¶ Naem.

1 Dat ierste ende groot gheslacht wordt gheheeten in Griecx λαβυρ Lathyros. In Latijn van Columella ende Paladius Cicercula.

2 Dat tweede es ghenaeamt in Griecx Aracos. In Latijn Cicera. In Duytsch oft Franschois en hebben zy gheen namen, noch oock in die Apotckē, want daer sijns onbekent.

¶ Natuere ende cracht.

1 Dat ierste gheslacht es van natueren den Erwtten ghelijck ende voedet oock redelijck dat lichaem als Galenus seyt.

2 Dat tweede es den iersten oock ghelijck als die selue Galenus schrijft, anders dan B dattet herder es, ende daer om, meer tijts behoeft alst ghesoden wordt.

Van Eiceren. Cap. xvij.

¶ Tgheslacht.

Eiceren zijn drierhande als Dioscorides seyt Tamme, kantighe oft ghehoeckte die men Arietina naempt. Ende wilde. Van den welken die Arietina oock tweedershande zijn, wit ende bruyne.

¶ Tfatsoen.

1 Die tamme Eiceren es een cleyne Legumen schier ghelijck die Linsen, het heeft vier oft vijf steelkens, ende daer aen cleyne smalle gheveerderde bladerkens, den bladeren van Linsen niet onghelijck. Die bloemen wassen aen corte steelkens, ende zijn wat witachtich ende cleyne. Ende daer naer volghen cleyne ronde hauwkens, daer in ghemeynelijck drie oft vier vruchten wassen. Die van figure rondachtich zijn met eē scerp hoecken aen die een zyde, den ghehoeckten Eiceren niet heel onghelijck maer veel mindere, ende niet zoo hert, ende oock beeter van smaecke.

2 Die ghehoeckte oft kantighe Eiceren hebben dunne herdachtighe stelen met vele taerkens ende zyde scuetkens, ende cleyne rondachtighe rontsomme ghekerfde bladerkens, ghelijck aen die Linsen oft Crock tseghen malcanderen ouer groeyende. Die bloemen zijn wit oft lijfverwich ende bringhen voort ronde corte hauwkens, ghelijck blaeskens

Van Ciceren.

Cap. vij.

ccccv.

Cicer sativum. Tamme Ciceren.

Cicer Arietinum.
Ghehoechte Ciceren.

kens opgeblasen, daer twee oft drie Ciceren in voortcomen, die cantich ghehoecht en de schier ghelijck een weeren hoofden ghesatsoeneert zijn, van verwen som wit som bruyn.

- 3 Die wilde Ciceren zijn den tammen van bladeren ghelijck, maer van ruecke sterck, huer vruchten zijn anders dan die vruchten van den tammen als Dioscorides seyt.

¶ Plaetse.

Ciceren worden in der cruytlietshabbers hoven gheplant.

¶ Tijt.

Alle dese Ciceren worden in Doghstmaent rijp ghelijck die andere Legumina.

¶ Naem.

Cicere wordt gheheeten in Griecx *ἐπίβυβος*. In Latijn Cicer.

- 1 Dat ierste gheslacht wordt gheheeten Cicer sativum, Columbinum, Venereum, ende in Griecx *ὀροβίαζον* Orobeion, dat es in Latijn Cicer Ervillum. In die Apoteken eest onbeket. Ende en zijn gheen Erva als sommighe nu ter tijt meynen, die de selue daer voor in die Teriakel ende andere medecynen menghelen.
- 2 Dat tweede gheslacht wordt ghenaeamt in Griecx *ἐπίβυβος κρις*. In Latijn Cicer Arietinum. In die Apoteken Cicer. In Hocheduytsch Bysern vnd Bysern Erweyssen. Hier te lande Ciceren. In Franchois Pois ciers.
- 3 Ederde gheslacht es gheheeten Cicer sylvestre, dat es, wilde Ciceren.

~~Das drey gheslacht van Ciceren wordt van Plinius ghenaeamt Cicercula, ende daer naer hebben wy selue Cicerculam elijck ende denne Ciceren gheheeten.~~

¶ Natuere.

Ciceren zijn werm ende drooghe tot in den iersten graedt.

M M

Crache

¶ Tracht en Werckinghe.

1 Die tãme Cicerē doe water makē en vermeerderen dz soch in der sungende vrouwen borsten, en doen ooc die quade verwe des lichaens vergaen en die goede wederom comen.

Dese Cicerē m̃z Eruen ghesoden, versueten en doen sincken die swillingen van den manlijcken leden daer op gheleyt, en zijn oock goet in der seluer manieren ghebruyck tot die loopende sweeringhen, ende gatē van den hoofde, en tot die quade crauwagien.

Tamme Ciceren met huenich en Gersten meel, zijn goet op die quade voorts eeten. Ende sweeringhen, ende op den canker gheleyt.

2 Die ghchoeckte oft cantighe Ciceren doen water maken, ende openen die verstopt heyt van der milten, van der leuer, ende van den nieren, en doen oock dat graueel ende den steen rijsen, alst dwater daer sy in ghesoden zijn ghedroncken wordt.

In somma Ciceren verteeren, suueren ende maken subtiel alle coude ende groue humoeren ende vochticheden, ende zijn goet ghebruyck tot alle ruydicheyt ende quade crauwagien, ende dijsghelijck oock tot die sweeringhen achter die ooren.

Ciceren als spijs inghenomen voeden het lichaem oock redelijck, maer maken veel winden ende opblasingen. ¶ Hindernisse.

Cicerē zijn quaet gebruyck den ghenē die in die nierē oft blase eenighe sweeringhen hebben oft andere seerichheit, wāt sy openen te seer en doen dat water te sterck worden.

Van Lupinen.

Cap. xvij.

¶ Tgheslacht oft ondersceet.

Lupinen zijn tweederleye Tamme oft witte, Ende wilde. Die wilde zijn oock veel der leye, som met geelen, eenighen met blauwē, sommige met roodachtige bloemen.

¶ Tfatloen.

Lipini.

Lupinen.

1 Die tamme Lupinē hebbē ronde herdestelen, sonder behulp van eenighe stocken oft rijs recht op wassēde die huer naer dz zy eens gebloeyt hebbē in dzye tackē verdeylen, vā den welckē elck besondere naer die bloeme hem ooc in dzyen wederō verdeylt, cest dz die coude huer niet te haest ouer en coēt. Aen die stelē wassen die bladeren in vijf, sesse, oft seuē deelē gesnedē. Die bloemē wassen aē dopperste vā den steelen veel by een, ende daer naer comen die hauwen voort die lancachtich, en vā bunten wat hayrachtich zijn. Die vrucht es wit, plat, van smaecke seer bitter.

2 Die wilde Lupinen met den geelē bloemen zijn den voorgescreuen seer ghelijck, dan alleen van steelen en bladeren veel minder, ende dz die bloemē niet wit, maer schoon geel zijn, ende dijsghelijck ooc die vrucht niet wit, maer ghespeckelt.

3 Die wilde met den blauwen en rooden bloemen zijn minder dan die geele, die vrucht es oock ghespeckelt, ende zijn onder alle Lupinen die alderminste.

¶ Plaetse.

Lupinē worden nu ter tijt in der cruyts liefhebbers houen ghesaeyt.

¶ Tijt.

In heete jarē en in werme landē bloeyt

die Lupinen dryemael. Dat ierste bloeyssel coemt in deynde van Meye, ende daer naer wassen die ierste drye zyde tacken, die huer bloemen bringhen ontrent dat beghin van Hoymaent, ende dan spruyten van elck van dyen tacken oock wederom drye andere tacken wt, ende die bloeyen in Doghstmaent, als zy wel ter sonnē staen. Die vruchten van den iersten ende tweeden bloeyssel worden hier te lande wel rijp, maer die derde vrucht can seer qualijcken rijpen, ten waere dattet heete jaren waeren.

Naem.

Dit gheslacht van Legumen wordt gheheeten in Griecx *Σίμος*. In Latijn ende in die Apoteken *Lupinus*. In Hoochduytsch *Feigbonen*. In Neerduytsch *Lupinen*, en naer den Hoochduytschen naem *Vijchboonen*. In Franchois *Lupin*.

1. Dat ierste gheslacht wordt ghenacmt *Lupinus sativus*, dat es tamme Lupinen.
2. Die andere drye, *Lupini sylvestres*, dat es wilde Lupinen, ende dese en worden in die medecynen niet ghebruyckt.

Natuere.

Die witte Lupinen zijn werm ende drooghe tot in den tweeden graedt, verdeylende subtiyl makende ende afvaghende van natueren.

Cracht en Werckinge.

Meel van Lupinen met huenich inghenomen oft met water ende azijn tsamen gheschoncken, dooden ende iaghen af duer den camerganck alderleye wormen. Eselue doet oock dat water daer Lupinen in ghesoden zijn ghedroncken. Dook doen die Lupinen eselue aen die ionghe kinderen als mense ghestooten huer op den nauel leyt, als zy noch nuchter zijn.

Lupinen met Kuyte ende Peper ghesoden, ende ghedroncken, openen die verstoptheyt van der Leuere ende van der Milten.

Van Lupinen met Myrrha ende huenich een pessus ghemaect, verweckt die natuerelijcke cranckheyt van den vrouwen, ende treckt af dir doode vruchten.

Dwater daer Lupinen in ghesoden zijn maect dat aensicht schoon ende claer, ende neemt alle plecken ende sproet wech. Eselue doet oock dat meel van Lupinen met water vermenght, ende daer op ghestrecken.

Dat meel van Lupinen met meel van Gersten mout ende water ghemenght, versuct alle Apostumatien.

Eselue meel met azijn vermenght oft ghesoden, versuetet die pijn van der hopen, verdriift, verteert, ende doet sceyden die croppen ende herde elieren, ende doet wibrecken die Carbonckelen ende die Apostumatien van der peste.

Als Lupinen in water gheweyckt worden tot dat zy suet zijn, dan mach mense voor Gespijse innemē, ende in sulcker manieren ghebruyckt benemen zy dat opwerpen van der maghen, ende maken appetijt om eeten, maer dz voetsel dz zy by brenghen es gros swaer ende niet goet, want Lupinen zijn quaet om verteeren, ende sincken qualijcken nederwaerts als Galenus schrijft.

- 2.3 Die wilde Lupinen lijn den tammen van crachten ghelijck ende oock noch stercker.

Van Eruen. Cap. viij.

Tfatloen.

Eruen zijn noch ter tijt onbekent, ende daer om en kunnen wy anders niet van hueren fatsoene ghescrijuen dan by Dioscoridem ende Galenum ghevonden wordt. Die scrijue dat Eruen een teer cleyn ghewas es, sijn vruchten in hauwkens voortbringhende, die ront zijn, ende van verwen wit oft geel, van smaecke seer vrent ende onliefelijck, alsoo dat zy niet en dienen om eeten dan alleen voor den beesten, die oec die selue niet en eeten dan te voren alsoo langhe in water gheweyckt, tot dat hueren quaden smaeck vergaē es, waer wt dat oock wel kennelijcken blijkt dat die platte Erwtten in Griecx gheheetē *Lathyri* daer af hier voor int xxi. Cap. gescreuen es gheen Eruen en zijn, als sommige meynē, wāt die platte Erwtten zijn den ghemeynen Erwtten (als wy ghescreuen hebben) van smaecke gelijk.

¶ Naem.

Dit Legumen wordt gheheeten in Griecx ὀρός Orobis. In Latijn Eruum, ende daer naer in Duytsch Eruen, ende es een vrent ende nu ter tijt onbekent ghewas.

¶ Natuere.

Eruen zijn werm in den iersten graedt, ende drooghe tot in den tweeden.

¶ Cracht en Werckinghe.

Meel van Eruen met huenich ghemenght, suyuert die borste, ende doet die taene v fluymen ende groue vochticheden, die op die longhene gheresen zijn, lossen en rijp worden dicwils gheleckt.

Dit selue meel inghenomen maeckt lichten camergack, doet water lossen ende beert v tert die quade verwe van den lichaem, alst niet te veel gebruyckt en wordt, want alst te veel inghenomen wordt zoo eest hinderlijck.

Eruen meel met huenich vermenght neemt af dat sproet, ende doet alle plecke en v de vleckē vergaen, die den mensche in dz aensicht ende ouer zijn lijf groeyē. Ende het beneempt dat voorts springhen van die voorts eetende quade sweeringhen, het versuet oock die hardicheden van den borsten, ende doet die carbonckelen ende apostumatien wibrekē.

Eruen in wijn gheweycht zijn goet gheleyt op die beten, van honden, menschen, ende v van wilden ghedierten.

Dwater daer Eruen in ghesoden zijn beneemt dat ieucksel, ende gheneeft die cack v hielen, alsmense daer mede wasschet.

Eruen en dienen den mensche voor spijsse niet inghenomen, maer die ossen worden v vet als zy Eruen eeten.

¶ Hindernisse.

Eruen maken pijnē ende swaerichē in thoofte, ende als zy te veel oft te dickwils inghenomen worden, zoo doen zy bloet pissen, ende bloet met den camerganck afgaen.

Van Vitsen. Cap. xxv.

Vicia.

Vitsen.

¶ Tfatsoen.

Vitsen hebben dickachtighe viercantighe stelen, ontrent drie voeten lanch, daer aen wtghespreyde bladeren wassen van vele teere bladerkens ouer beyde zyden tseghen malcanderen gheset vergaert, daer ten eynde cleyne clauwierkens aen wassen, daer mede dat zy huer houwen ende vast maken. Die bloemen zijn purpurbrunn ghesatsoeneert ghelijck Boone bloemen, ende daer volgen langhe platachtige hauwen, daer in die Vitsen groeyen die platachtich zijn ende brunn van verwen.

¶ Plaetse.

Vitsen worden hier te lande op die velden ghesaeyt tot voeder van den peerden.

¶ Tijt.

Vitsen wordē in Hoymaent ende Voghstmaent rijp.

¶ Naem.

Dit Legumen wordi gheheeten in Griecx βίσιον ende van sommigen σαρκαίον. In Latijn Vicia, vā sommigē Osmundi. In Hoochduytsch Wicken. In Neerduytsch Vitsen. In Franschois

Van Crock. Cap. vvvj.

ccccviii.

chois La vesce. Ende dz dese Bilsen gheen Eruum en zijn blijck wt tghene dz int voor-
gaende capittel gescreuen es. En dese Bilsen schijne te zyne Aphace vā Theophrastus.
¶ Dorlaecke lins naems.

Bilsen worden ghenaeamt in Latijn Vicia, als Varro scrijft, om dat zy huer seluen
om die vruchten winden, ende daer aen vast maken, dat in Latijn Vincire gheheeten
wordt daer den naem Vicia af coemt.

¶ Natuere ende cracht.

Bilsen en worden in der medecynen niet ghebruyckt, noch oock van den menschen
ghegeten, maer worden den peerden ende den beesten ghegheuen, alsoo oock Galenus
van den seluen schrijft.

Van Crock.

Cap. vvvj.

¶ Tfatsoen.

Arachus.

Crock.

Crock es van stelen, bladeren, ende
hauwen den Bilsen seer ghelijck,
maer vā al veel mindere, het heeft
teere dunne cantighe steelkens en-
de wtghespreyde bladeren ghelijck
die Bilsen, ten eynde in drye oft vier clauwier-
kens verdeylt. Die bloemē zijn cleyn licht pur-
purroet ende wassen aen die rechte stelen ghes-
lijck aen die Boonen en tamme Bilsen. Die
hauwen zijn cleyn, lanck ende smal, ende daer
in ligghen ses oft seuen bruyne herde sadekē,
minder dan Bilsen.

Van desen gheslachte wordt oock noch een
ander ghevonden, dat den voorgheschreuen
van bladeren ende stelen seer ghelijck es maer
mindere. Ende dit heeft cleynne witte bloem-
kens, op langhe steelkens veel by een wassen-
de schier als die wilde Bicken, naer die wel-
ke voortcomen cleynne corte hauwkens oock
veel by een, minder dan die hauwkens van
Linsen, daer in ligghen niet meer dan twee
herde ronde ghespickelde bruyne saykens den
sade van Crock van fatsoene ende van smaet-
ke seer ghelijck.

¶ Plaetse.

Dese twee geslachten van Crock wassen op
die corenvelden tusschen die Rogghe ende Has-
uere, ende in andere dierghelijcke vruchten.

¶ Tūt.

Dese twee oncruyden worden in Braeckmaent rijp.

¶ Naem.

Dit gheslacht van oncruyt wordt gheheeten van Galenus lib. primo de alimentorum
facultatibus, ἀραχ and Arachus, welken naē met ch in die laeste syllabe gespelt wordt,
tot ondersceet van den anderen ἀραχ Aracus met een e alleen ghescreuen, daer af hier
voor vermaent es, hier te lande wordet Crock ghenaeamt.

¶ Natuere ende cracht.

Crock en es den mensche niet dienstelijck oft bequaem, maer dient alleen tot voede-
ringhe van den ossen, ende peerden, diemen het gheheel cruyt met bladeren, stelen ende
hauwen voorworpt.

Galega altera.
Wilde Vitsen.

Onobrychis fortè.

Die wilde Vitsen zijn den Crock van stelen, bladeren ende clauwierkens seer ghelijck, maer huer bloemen en wassen niet als aen dat Crock, maer groeyen seer veel by een aen langhe steelkens, schier een are ghelijckende, ende zijn van verwen purpurblauw. Ende als dese vergaen, zoo volghen daer platachtighe hauwkens naer, ende daer in leyt dat saet, dat den sade van Crock seer ghelijck es.

2 By desen gheslachte van wilden Vitsen soude oock wel mogen gestelt worden, Se- kere cruyt, den voorghescreuen van bladeren ende wasse niet seer onghelijck, dat rouwe ruyghe hauwkens draeght, dwelck hier te lande niet gemeynlijk en groeyet, maer al- leen in der cruytlicfhebbers houen gheplant wordt. Ende dit gheslacht van cruyde heeft bladeren, gelijk die bladeren van wilden Vitsen, maer wat smalder, witter ende saechter. Sijn bloemen wassen oock aen langhe steelkens veel by een, ende zijn van verwen meest schoon licht root, ende als die vergaen zoo volgen daer platte rouwe ruy- ghe rondachtighe hauwkens naer, somtijts ghelijck een cleyn egelken ghesatsoeneert, dwelck dat saet zijn.

¶ Plaetse.

- 1** Die wilde Vitsen groeyen aen die canten van den velden in die beempden ende die- wils in vochtighe plaetsen ende ontrent die waterloopen.
- 2** Dat ander gheslacht wordt voor een nieuwichent van den cruytlicfhebbers hier te lande in die houen gheplant. Men seyt dattet aen die canten van der zee, op die duynen ende dierghelijcke ongheboude plaetsen ouervloedich voortcoemt.

¶ Tijt.

- 1** Die wilde Vitsen bloeyen meest in Braeckmaent, ende corts daer naer zoo seueren sy huer saet ende hauwen.

Dat

Van Aphace.

Cap. xviiiij.

ccccviiiij

2 Dat ander cruyt bloeyet in Honymaent, ende leuert oock te wyle zijn saet.

¶ Naem.

1 Dierste gheslacht schijnt oock een maniere vā Crock oft van Galega ende mach wel Galega altera ghenaeemt, en voor een gheslacht van Arachus gehouden worden. In Hoochsduytisch worddet gheheeten wilder Bicken. Hier te lande wilde Bitsen. In Frāchois Besce sauluage.

2 Dander cruyt wordt van sommighen ghehouwen voor ονόβρυχis Onobrychis.

¶ Natuere/cracht en Werckinghe.

Die wilde Bitsen en zijn niet beeter dan Crock, ende daer om zoo dienen zy oock als A leene, tot voedinghe van den beesten ghelijck andere oncruyden.

Van Aphace. Cap. xviiiij.

¶ Tfatloen.

Aphace.

Aphace heeft langhe teere viercantighe steelkens, die hoogher ende langher zijn dan die stelen van den Linsen, schier alzo hooch wassende alst Coren, oft tghene daer zy tusschen groeyen. Ende aen dese steelkens wassen teere cleyne rondachtighe bladerkens, altyts twee tsegen een, wt een ledt, ende tusschen die selue bladeren comen voort cleyne clauwierkens, ende oock andere cleyne steelkens daer die bloemē aē wassen. Naer die bloemen groeyen die hauwkens, die breedachtich ende langer zijn, dan die hauwkens van Linsen, ende daer in ligghen vier oft viij oft sesse herde swerte platte saden, die minder zijn dan die saden van Linsen.

¶ Plaetse.

Aphaca wast op corenveldē, en wordt hier te lande op sommighe vette ackers tusschen die Rogge en Terwe gevonden.

¶ Tijt.

Dit cruyt bloeyet hier te lāde in Meye. In Braeckmaent ende Honymaent zoo worden die hauwkens ende saykens rijp.

¶ Naem.

Dit geslacht van Legumē oft oncruyde, wordt gheheeten in Griecx ἀφάκη. In Latijn Aphaca. In die Apoteken eest onbekent, ende es die Aphace van Dioscorides ende Galenus, want die Aphace van Theophrastus schijnen die Bitsen te zyne.

¶ Natuere.

Es aet van Aphaca es middelmatig werm, den Linsen van natueren ghelijck, maer drooghere.

¶ Cracht en Werckinghe.

Es aet van Aphaca heeft cracht van stoppen ghelijck die Linsen oft meerdere, ende A gheneest mits dyen den loop des bruyx, ende verdroocht die vochticheyt vander magē.

In somma Aphace es den Linsen van crachten ende werkinghen seer ghelijck.

Men plach oock hier voortijts dit saet voor spijs te ghebruycken, als Galenus seyt, E maer es herder ende quader om sieden, ende om te verteeren dan die Linsen.

M M iij

Tfat

¶ Tfatloen.

Orinthopodium.

Vogelvoet.

Vogelvoet es den Crock ende dē wildē Rijsen gelijk, maer mindere, het heeft cleyne dunne teere steelkens, ende cleyne geveerde bladerkens van fatsoene rondachtich. Die bloemen zijn cleyne en geelsachtich op cleyne steelkens veel by een ghesdronghen wassende, ende als die vergaen, so volghen daer cleyne dunne cromme hauwkens, vijf oft sesse by een, tsamen eenen ghesloten clauwken, oft voetken, van eenen cleynen voghelken ghelijckende, ende daer in ligghen, cleyne ronde sadekens, den raepsade niet onghelijck van fatsoene.

¶ Plaetse.

Vogelvoet wast op sommige corenvelden, ende wordt oock in sommige hooghe beempden ende op dorre grasachtighe straten ende heyden ghevonden. En dat in die beempden, oft op die grasachtighe straten wast, es veel mindere, dan tghene dz op die corenvelden groeyet.

¶ Tijt.

Vogelvoet bloeyet van in Braeckmaent, tot in den Herfst, ende te wyle zoo leueret hy oock zijn saet.

¶ Naem.

Dit wilde cruyt wordt hier te lande gheheten Vogelvoet, om dat zijn hauwkens den clauwkens van cleynen voghelkens gelijcken, ende daer naer machmen tselue oock wel heeten ορνιθοποδιον Ornithopodion, want anders gheenē Latijnschē oft Griecxen naem en heuet, die ons bekend es, ten zy dattet es dz Polygala, van Dioscorides bescreuen, ghelijck eenighe nu ter tijt soude moghen segghen, ende daert groote ghelijckenisse mede heeft.

¶ Natuere ende cracht.

A Dit cruyt en wordt in der medecynē noch tot voorboor van den menschē niet gebruyckt, maer es een seer goet voeder voor die peerden ende koeien, &c.

Van Linsen. Cap. xxv.

¶ Tfatloen.

Linsen hebben dunne teere steelkens ontrent onderhaluen voet lanck wassende. Die bladeren zijn seer cleyne en wassen twee tsegghen een aen cleyne steelkens daer tē eynde ooc somtijts cleyne clauwierkens aē voortcomē daer mede dz zy huer houwen en vast makē. Die bloemkens zijn cleyne, van verwen

Lens.

Linsen.

Van Linsen. Cap. vvv.

ccccviii.

verwen bruyn met wit vermenght. Die hauwkens zijn plat. Die vruchten zijn ront ende plat van verwen som bruyn som wit som swertachtich.

¶ Plaetse.

Linsen en zijn hier te lande niet seer bekend. Ende die selue die hier ghesaeyt worden, vindt men in der cruytlicfhebbers houen.

¶ Tijt.

In Hoymaent ende in Doghstmaent bloeyen die Linsen ende worden oock rijp.

¶ Naem.

Dit Legumen wordt gheheeten in Griecx φακός ἢ φακί. In Latijn Lens en Lenticula, ende met dyen naem eest in die Apoteken bekend. In Hocheduytsch ende Neerduytsch Linsen. In Fanchois Lentille.

¶ Natuere.

Linsen zijn drooch tot in den tweeden graedt, anders middelmatig.

¶ Tracht en Werckinghe.

Dat ierste water daer Linsen in gesoden zijn maect camerganck, en lost den bunck. A Die Linsen als men dat ierste sop wtgiet, ende wederom in ander water ghesoden, B inghenomen stoppen ende verdrooghen ende zijn mits dyen goet den ghenen die den loop des buyx hebben oft dat root melizoen. Item den vrouwen die huer natuerlijke cranckhent te veel hebben. Ende als men tot den Linsen wat azijns doet ende Cicoreye oft Porceleyne, oft roode Beete, oft dat saet van Myrthus, oft die scelle van Granaet appelen, oft drooghe Roosen, oft Misspelen, oft Sorben, oft onrijpe Peeren, oft Que appelen, oft Wechbree, zoo selen sy te meer oft te stercker stoppen.

Die scellen oft sluymen van Linsen zijn van ghelijcken natuere, ende stoppen meer C dan die gheheele Linsen.

Die spijsse van Linsen sonder scellen bereyt, drooght die maghe, maer en stopt niet, D ende es seer quaet om verteeren, ende maect swaer cout grof bloet ende quaet voetsel.

Dertich Linsen gheselt inghenomen benemen dat opworpen ende dz valghen van E die maghe.

Linsen met meel van gersten mout ghesoden versueten die pijn van dat fledercijn F daer op ghelyt.

Linsen meel met huenich vermenght, suuert die vervuylde sweeringhen ende doet G dat vleesch daer in groeyen.

Linsen met azijn ghesoden, verteeren ende doen sceyden alle croppen, clieren ende H herde gheswellen.

Linsen met Mellilote, Queappelen, ende olie van Roosen vermenght zijn goet tot I die heete gheswillen van den ooghen, ende van dz fundament. Ende als zeewater daer toe ghedaen wordt, zoo zijn zy oock goet tot dz wildt vier, ende dierghelijcke voorts loo pende ghebreken.

Linsen in zeewater oft sout water ghesoden doen sceyden dat gheklontert melck in K der vrouwen borsten, ende verteeren dat ouervloedich melck dat daer inne es als men se op die borsten leyt.

¶ Hindernisse.

Linsen zijn quaet om verteeren, ende maken winden, ende opblasinghen in die ma L ghe, berueren die maghe, ende doen swaere droomen hebben, ende zijn der longhene den senuwen ende den hoofde seer quaet. Ende te dicwils gegheten maken ooc doncker oos ghen en onclacr ghesichte, ende doen den cancker ende die laserie in de mensche comen.

Van Securidaca. Cap. vvvj.

¶ Tfatloen.

Securidaca heeft dunne stelen ende daer aen wassende, wtghespreyde blades ren ghelyck die bladeren van Crock oft van wilden Buisen, maer mindere ende wat ronder. Die bloemen wassen veel by een, ende als die vergaen zoo comen daer langhe ronde dunne hauwkens voort, die omghecromt ghelyck twee

twee horenen tsegghen malscanderen wassen, daer in plaet saet leyt, vier hoerckens heb-
bende ghelyck een bijlken. Die wortel es dun ende teer.

2 Die andere Securidaca die van Matthiolo ghestelt es, es den voorzghescreuen van
bladeren ghenoch ghelyck, maer zijn hauwkens zijn langher ende niet omghecromt. *Zooler*
Ende daer om oock der beschrijvinghe van Securidaca by Dioscoridem n3 seer gelijck.

¶ Plaetse.

Securidaca wast als Galenus sent tot sommighe plaetsen in die Linsen, oft als
Dioscorides scrijft in die Gerste, ende in dat Coren, hier te lande eest onbekent, ende
en wordt niet dan in der cruytlietshabbers houe ghbevonden.

¶ Tijt.

Securidaca bloeyet hier te lande in Hoymaent ende Doghstmaent, ende daer naer
wordt zijn saet rijp.

¶ Naem.

Dit Legumen wordt gheheeten in Griecx *ιδύραρον*. In Latijn Securidaca, van sommi-
ghen oock Peleciton. In Hoochduytisch, Frächois oft Neerduytisch en heuet gheen naem
men die bekent zijn.

¶ Natuere.

Esact van Securidaca es werm ende drooghe van natueren.

¶ Tracht en Werckinghe.

Esact vā Securidaca opent die verstophent vā der leuer, milte ende vā allen den in A-
wendighe leden, ende es duer zijn bitterheyt der maghen seer goet ende bequaem.

Tot den seluen zijn oock goet die ionghe bladeren ende ionghe spruytkens van Se-
curidaca inghenomen als Galenus prince der medecynen schrijft.

¶ Tfatloen.

Galega.

Dit cruyt es oock den Crock en wilden Bitsen van stelen ende bladeren niet seer ongelijk, het heeft ronde herdachtighe stelen ende daer aen wigghespreyde bladeren van veel bladerkens vergaert, gelijk die bladeren van Crock, maer grooter ende lāgher. Die bloemē zijn licht blauw oft wit, en wassen veel by een in maniere van een areken ghelijck aen die wilde Bitsen, ende daer naer volgen langhe dunne ronde hauwkens daer saet in leyt. Die wortel es grootachtich ende en vergaet niet lichtelijckē.

¶ Plaetse.

Galega wast in sommighe landen als in Italien aen die canten van dē velden. Hier te lande wordt zy in der cruytlietshabbers houen ghesaeyet.

¶ Tijt.

En bloeyet in Hoyaent ende Doghstmaent, ende daer en tusschen wordt huer saet rijp.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt van dē cruytlietshabbers nu ter tijt in Latijn genaemt Galega, ruta capraria, ende van sommighen Fænogrecum sylvestre. Ende dit cruyt es oock van eenighen voor Glaux oft Polygala gehouwen, maer naer onsen duncken zoo en heuet daer gheen ghelijckenisse mede.

¶ Natuere.

Galega es van natueren werm ende drooghe.

¶ Cracht en Werckinghe.

Galega als Baptista Sardus schrijft, es en goet cruyt tsegghen alle sentijn vergiftē. A heyt ende dysghelijck oock tsegghen die wormen, die welcke zy doodet ende afiaeght als Isap daer af den kinderen inghegheuen wordt.

Es elue doet zy oock met olie van Blas saet gheroost ende op den nauēle van den B kinderen ghebonden.

Es elue sap van Galega gheneest oock die vallende siekten van den ionghen kinde. E ten ontrent een lepel vol daghelijck inghenomen.

Galega wordt oock ghepresen, in azijn ghesoden ende met wat Teriakel ghedroncken, om die peste mede te ghenesene, als men die selue in sulcker maniere ingheeft, eer die twelf vren ghepasseert zijn.

Van Erdtnoten. Cap. xxxij.

¶ Tfatloen.

Erdtnoten hebben drie oft vier teere taeckens oft steelkens, beneden by der aerden wat roodachtich, cleyne clauwierkens hebbende, daer mede dat sy huer aen die haghē ende al dat zy kunnen ghenaken vast maken. Die bladerkens zijn cleyne ende smal. Die bloemen zijn schoon root, van ruecke niet onliefelijck. Ende als die vergaen zoo comen daer cleyne hauwkens voort daer in cleyne sadekens groeyen. Die wortelen zijn lanck ende dun, ende daer aen wassen hier ende daer rondē langhe dickachtighe raepkens, volnaer ghelijck eekelen ghe-

ccccv. Van Eerdtnoten. Cap. xxxvij.

ghesatsoeneert, die van buyten eerdachtich zijn, ende van binnen wit, van smaecke suet den castanien schier ghelijck.

Chamaebalanus.

Eerdtnoten.

2 Dat ander gheslacht vā Eerdtnotē dz op sommighe plaetsen cleyne Eerdtnoten ghe-
naemt wordt salmen vinden beschreuen in
twijfste deel int xxij. Cap. van Eerdtnoten.

¶ Plaetse.

Eerdtnoten wassen veel in Hollant, ende
in sommighe andere landen, als in Bra-
bant by Berghen op dē zoom op die coren-
velden ende aen die haghē.

¶ Tijt.

Dit cruyt bloeyet in Braeckmaent. En-
de daer naer wordt zijn saet rijp. In Meye
worden tot sommighe plaetsen die wortelen
wtghegrauen, ende voor spijsse inghenomen.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt genaēt in Hoochduytsch
Erdnusz, Erckelen, Erdseigen, Erd aman-
del, Acher eychel ende Grund eychel. Hier
te lande Eerdtnoten, ende van sommighen
Muyssen met steerten. Nu ter tijt in Griecx
χαραμβάλανος Chamaebalanos maer en es die
Chamaebalanus niet die ἰσχας ende ἀπιος ge-
naemt es. In Latijn Glandes terrestres. Ende
wordt ghehouwen van sommighen gheleer-
den voor dat Astragalus daer Dioscorides af
schrijft, ende van sommighen voor dat Apios. Maer dattet gheen Apios en es blijktt
ghenoech wt den derde Capittelen van dat derde deel van desen Cruydeboeck, daer wy
dat oprecht Apios claerlijck beschreuen hebben.

¶ Natuere.

Dese Eerdtnoten zijn drooghe tot in den tweeden graedt.

¶ Cracht en Werckinghe.

Die wortelen van desen cruyde worden tot veel plaetsen van Hollant en tot sommi-
ghe van Brabant ghelijck Napen oft Pastinaken ghesoden ende voor spijsse inghenom-
men ende in dier manieren ghebruyckt gheue zy redelijck goet voetsel, maer zijn her-
der om verteerē dan die Napen, ende maken herden camerganck, ende stoppen den
loop des buyx.

Es oock dit cruyt dat oprecht Astragalus zoo doet die wortel water maken ende
stopt alle loop des buyx in wijn ghesoden ende ghedroncken.

Die selue wortel in der seluer manieren ghebruyckt stopt oock die ouervloedige na-
tuerlijcke cranckheyt, ende die vloet van den vrouwe en alle onbehoorlijcke bloetganck.

Die selue wortel van Astragalus ghedroocht ende ghepoedert es seer goet in die ou-
de sweeringhen ende vlceraen ghestroyet ende in die versche wonden om dat bloet te
stelpene.

Van Fenigrieck. Cap. xxxviij.

¶ Tfatsoen.

Fenigrieck heeft teere ronde brunnachtighe hōle steelkens, met vele zyde
scuetkens daer aen wassen bladeren in dynen ghedenlt, den Clauerbladerē
seer ghelijckende. Die bloemen zijn bleek, witverwich ende minder dan
die bloemen vanden Lupinen. Ende als die vergaen zoo volgen daer lan-
ghe

Van Fenigrieck. Cap. xxxviii. ccccxvi.

ge, cromme, scerpe hauwen, daer in geel saet
leyt. Die wortel heeft vele veeselinghe.

Foenum Græcum.

Fenigrieck.

¶ Plaetse.

Dit cruyt wordt hier te lāde in der cruyt-
liefhebbers hoven ghesayet.

¶ Tijt.

Het bloeyet in Hoymaent, en in Voght-
maent wordt zijn saet rijp.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt geheeten in Griecx *τρίαινα*
In Latijn ende in die Apoteken *Foenum Græ-
cum*, van *Columella Siliqua*. In Hooch-
duytisch *Böckshorn* oft *Kuhorn*. Hier te
lande *Fenigrieck*. In Franchois *Fenegrec*
ou *Fenegrey*.

¶ Natuerē.

Esact vā *Foenum Græcum* es werm in den
tweeden graedt, ende drooghe in dē iersten,
ende seer versuetende ende vermorzende.

¶ Cracht en Werckinghe.

Dwater daer *Fenigrieck* saet in gesoden
es met wat huenichs ghedroncken iaecht af
alle quade humuerē die aē die dermē hāgen.

Esclue sap met daden ierst ghesoden en-
de daer naer met wat huenichs tot dat ghe-
lijck een syrope wordde, suuert seer die borst
ende es goet den ghenē die op die borste ver-
laden zijn ende gheene pijnē in thoost oft
cortsen en hebben, want den ghenen die cortsachtich zijn oft pijnē in thoost hebben en
dient dese Syrope niet.

Emeel van *Fenigrieck* saet met Meede gesoden verteert, versoet, schendt ende doet
sincken die coude herde apostumatien ende gheswillen. Ende als daer salpeeter ende
azijn toe ghedaen wordt zoo minderet oock ende maeckt moruw die herde gheswollen
milte.

Dwater daer *Fenigrieck* in ghesoden es, es goet den vrouwen die in die moeder ee-
nighe apostumatien oft sweerenissen oft verstopthent hebben als zy daer in baden ende
sitten.

Esclue sap met gansen smout vermenght ende met een pessus van onder gheset ver-
suet ende vermorzwt alle herdichent ende pijnē ontrent dat slot van die moedere.

Esclue sap van *Fenigrieck* gheneest oock die quade loopende scorftichent van den
hoofde, ende die scelferen ende scellen van den seluen alst hoost daer mede ghewasschen
wordt.

Esclue sap van *Fenigrieck* niet solfer ende huenich vermenght verdriift die masen
ende plecken wt dat aensicht ende gheneest alle quade rundichent daer op ghestreken,
ende doet vergaen die stanch van den oockselen als zy daer mede ghewassen worden.

Die bladeren ende cruyt van *Fenigrieck* gruen ghestooten ende met luttel azijns
vermenght zijn goet op weecke versworen leden gheleyt.

Esact van *Fenigrieck* mach oock voor spijsē in ghenomen worden ghelijck die Lu-
pinen berent, ende es van wercke den Lupinen ghelijck, ende doet oock lichtelijcker ca-
merganck hebben.

Die ionghe spruytkenē ende bladeren worden oock sent Galenus m̄z olie ende azijn
voor salaet gheten, maer alsulcken spijsē en es niet ghesont, want zy beruert die maghe
ende maeckt hooftsweer als zy te veel inghenomen wordt.

¶ Tfatloen.

Myagrum.

Cameline.

Cameline heeft rechte ronde stelen ontrēt twee voetē oft meer hooch, die huer in andere verdenlen, daer aen wassen langhe smalle bladerkens, den bladeren van Rotte vol naer ghelijck. Die cleyne bloemkens wassen bouen lanx die stelen, ende daer naer volghen cleyne huykskens schier gelijk Blas bollekens maer platter, ende daer in leyt dat, cleyne geelachtich saet, daer olie wtcoemt alst gheslaghen ende gheperst wordt.

¶ Plaetse.

Dit cruyt wast tot veel plaetsen int coren, tot sommighen oock int Blas, ende wordt meest voor een oncruyt ghehouwen, nochtans om die olie die van synen sade coemt, zoo worddet oock in veel landen ghesaeyt, als hier te lande in Zeelant, ende int landt van Luyck &c.

¶ Tijt.

Dit cruyt wordt in Meerte oft Aprill ghesaeyt. Ende tsegghen Doghstmaent zoo wordet det rijp.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt geheeten in Griecx *μύαρον*. Van sommighen oock *μελάμπυρον*. In Latijn Myagrum, Linum triticeum & Melampyrum. In Hoochduytsch Glaschdotter vnd Leindotter. In Franchois Cameline ende van sommigen Camemine, ende daer naer hier te lande oock Cameline. Ende schijnt te synen dat Erysimon daer Theophrastus ende Galenus lib. primo de alimentorum facultatibus af schrijuen.

¶ Natuere.

Myagrum es middelmatig werm van natueren.

¶ Cracht en Werckinghe.

Olie van den sade van Cameline, op tsmenschens lichaem ghestreken, maeckt die A huyt claer ende schoon ende verdrijft alle ruydichent ende verscrapthent van der seluer.

Die selue olie wordt oock nu ter tijt in der spijssen ghebrunckt, ghelijck die olie B van Raepsaet. Ende dient oock wel, om in die lampen te branden als Dioscorides gheschreuen heeft.

Van Claueren.

Cap. xxxvj.

¶ Tgheslacht.

Er Claueren zijn veelderleye geslachte die hier meest al in diuersche capit telē bescreuē selē wordē. Maer daer wy tegenwoordich af scriuen, dat zijn onse ghemenne Claueren die in die beempden groeyē. Ende dese zijn twee derhande, een met roodachtighen bloemen, ende een met witten bloemen, ende anders en hebben zy gheen groot ondersceet.

¶ Tfatloen.

Claueren hebben ronde teere steelkens, daer aen wassen rondachtighe bladerkēs al tijt drye op een steelken ende aen een. Die bloemen wassen aen dopperste vā den stelen tsamen in een ghedronghen, een corte dicke are tsamen schier ghelijckende van verwenlicht

Van Claueren. Cap. xxxvi.

licht root. En als die verwelckeren dā coemt daer ront saet voort dat in huyshens gesloten leyt. Die wortel es lanck ende houtachtich.

- 2 Die Claueren met den witten bloemē zijn den voorzghescreuen seer ghelijck alleen die stelen zijn wat rouwer ende hayrachtich, en die bladeren wat lāgher en smalder in dmid-
del van elck bladt, somtijts een wit plecxken gelijck een maenken gefatsoeneert dragende. En die bloemen wit, anders den bloemen vā den anderen ghelijck, ende ghelijck wassende.

¶ Plaetse.

Dese twee gheslachten van Claueren worden hier te lande al om in die beemypden ghevonden, sonderlinghe in die ghene die hoochachtich ligghen.

¶ Tijt.

Claueren bloeyen in Meye en in Braeckmaent en dicwils oock alle den zoomer duer.

¶ Naem.

Dese Claueren worden genaemt in Griecx *τριφυλλον* en *χορτοκοπέλιος γεννώμενος*. In Latijn *Trifolium pratense*. In Hoochduitsch *Wissen klee* vnd *Fleischblumen*. Hier te lande Claueren ende ghemeyn Clauerē. In Franschois *Treffle*.

¶ Natuere.

Claueren zijn cout ende drooghe van natueren, als aē hueren smaek goet te merckē es. *Lotus sativa. Seuen ghetijden cruyt.*

¶ Cracht en Werckinghe.

- A Die Claueren mē hueren bloemen oft alleen in huenich water oft wijn gesoden ende gedroncken versueten ende ghenesen die heete ende seerpe stekende pijnen van den dermen. Eselue doet oock dat water daer zy in ghesoden zijn onder met een clisterie gheset.

- B Claueren oock in water ghesoden ende een tijt van daghen ghedroncken stelpet die witte vloet van den vrouwen.

- C Die bloemen ofte bladeren van Claueren mē olie ghesoden doen die heete bloetsweeren ende andere dierghelijcke gheswillen rijp worden ende wtbreken oft somtijts oock sincken ende vergaen daer op ghelijck een plaester ghelent.

Van Seuen ghetijden cruyt.

Capittel. xxxviij.

¶ Tfatsoen.

Seuen ghetijden cruyt heeft ronde holer stelen ontrent twee voeten oft meer hooch, met vele tacykens ende zyde scuetkens, daer aen bladerkē wassen altijt drie by een gelijck aen

Die

ccccviiiij. Van Seuen ghetijden cruyt. Cap. vvvvij.

die Claueren, maer wat langher ende rontsomme ghelijck een saghe gekerst. Op dopperste van den stelē wassen die bloemen veel by een in een maniere van een are gelijck aen die ghemeyne Claueren, maer die are van desen cruyde es veel minder dan die are van den ghemeynen Claueren. Als dese bloemen vergaen, zoo volgē daer ronde hoofdekens, met stekende puntkens beset, daer in dat het saet lent. Dit gheheel cruyt ende sonderlinghe alst sijn bloemen draecht es van eenen seer goeden rueck, die, als men sent, seuen mael tsdacchs vergaet ende wedercoemt, te wyle dattet noch groen es ende wast, want alst drooghe es zoo behouwet sijnen rueck, die nochtans meerder es alst vochtich ende droef weer es, dan alst schoon claer ende drooch weer es.

¶ Plaetse.

Seuenghetijden cruyt wordt hier te lande in die houeſen ghesaeyt. En daert eens gesaeyt geweest es, daer comet lichtelijck alle iaren wederō voort van sijn geresen saet.

¶ Tijt.

Dit cruyt bloeyet in Hoymaent en Doghstmaet, en te wyle wordt oock sijn saet rijp.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt geheetē in Griecx *λωτός ἴμερος*. In Latijn *Lotus urbana* en *Lotus sativa*, van sommighen *Trifolium*, nu ter tijt *Trifolium odoratum*. In Hocheduytsch *Siben* geyt. Hier te lande *Seuenghetijde* cruyt om dattet seuen mael tsdacchs sijnen rueck verliest ende wederchrijcht als ghesent es. In Franchois *Treffle odoriferant*.

¶ Natuere.

Seuenghetijde cruyt es middelmatich in wermte ende coude, ende wat drooghe van natueren.

¶ Tracht en Werckinghe.

Seuenghetijde cruyt versuet ende doet rijp worden alle coude gheswillen daer op ghelent.

Esap van desen cruyde met huenich ghemenght neempt af die vleckē ende littekeſen van den ooghen, ende maect claer ghesichte in die ooghen ghedaen.

Die daer die bloemen van Seuenghetijde cruyt in ghewonnen sijn heyft alle versche wonden, ende oock die ghescoertheyt als sommighe segghen.

Van Steenclaueren oft wilden Claueren. Ca. vvvviij.

¶ Tgheslacht.

DE Steenclaueren oft wilden Claueren die geelē bloemen hebben vindēmen hier te lande ghemeynlijck al om twee gheslachten, een met langhe hauwkens, ende een sonder hauwkens.

¶ Tfatsoen.

1 Dat ierste gheslacht van Steenclaueren es een neerwassende cruyt lanx der eerden cruppēde. Die bladeren sijn den ghemeynen Clauerbladeren wat ghelijck, schier aschverwich gruen van verwen. Die bloemen sijn schoon geel ghesaetsoneert ghelijck die bloemen van Erwtē maer mindere. Ende als die vergaen zoo comen daer ronde hauwkens voort drie oft vier by eē daer in rondachtich saet wast. Die wortel es lanck ende roodachtich.

2 Dat ander gheslacht dat cleyn Steenclaueren ghenaemt wordt, heeft ronde dunne steelkens, ende daer aen wassende bladerkens den Clauerbladeren ghelijck. Die bloemen sijn geel ende wassen veel by eē aen een rondt bolleken, en vergaen in swerte crōme sadekens in swerte vellekens besloten, die rontsomme die bollekens wassen al oft zy daer omme ghedraeyt waeren.

¶ Plaetse.

Vende dese gheslachten van Steenclaueren wassen hier te lāde op drooge plaetsen, ende aen die canten van den corenvelden, ende by die weggen.

¶ Tijt.

Dese Claueren bloeyen van in Braeckmaent schier allen den zoomer deur, ende seueren te wyle heur saet.

Naem.

Vā Steēclauerē oft wilde Clauerē. C. xxxviij. ccccxv.

Lotus sylvestris.
Steenclaueren.

Lotus sylvestris minor.
Cleyne Steenclaueren.

¶ Naem.

Dese Claueren worden nu ter tijt ghenaempt Loti sylvestres, maer en zijn dat Lotus sylvestris niet daer Dioscorides af scrijft dat seer hooghe wast ende saet ghelijck Fenix grieck draeght.

1 Dat ierste geslacht wordt genaemt in Hoochduytsch Wilden klee, Steenklee, Eder steenklee, Vogels wicken, Unser frauen schuchlin. Hier te lande Steenclaueren ende geel Steenclaueren, wilde Claueren, ende van sommighen oock Vogels vissen. Ende wordt van sommighen ghehouden voor een geslacht van Melilotus. Ende daer om oock gheheeten in Latijn Melilotus sylvestris oft Melilotus Germanica.

2 Dat ander gheslacht wordt ghenaemt in Hoochduytsch geel Klee, Kleuer, Steenklee, ende geel wiken klee. In Neerduytsch cleyne Steenclaueren, ende cleyne geel Claueren. Ende dit schijnt wel te wesene een gheslacht van Medica, daer af wy hier naer schrijuen selen.

¶ Natuere ende cracht.

Dese cruyden zijn cout ende drooghe van natueren, ende isamen treckende, ende sonderlinghe dat ierste gheslacht, ende daer om zoo machmense van buyten ende van binnen is lichaems ghebruyken tot alle siekten ende ghebreken die vercoelens ende verdrooghens behoeden.

Van Mellilote.

Cap. xxxix.

¶ Tgheslacht.

Men vindt nu ter tijt tweederhande Mellilote, een die voor dorechte ghehouden ende Roomsche Mellilote ghenaemt wordt. Ende een die hier te lande ghemeenlijck wast diemen Duytsche oft ghemeyne Mellilote nuempt.

Melilotus Italica.
Roomsche Mellilote.

Melilotus Germanica.
Ghemeyn Mellilote.

- 1 Die Roomsche Mellilote heeft ronde steelskens, en daer aen wassende bladeren die rondsomme gekerft zijn den bladeren vā Femigriek nē seer onghelijck, alstijt dñe by een ghelijck aen die Claueren. Die bloemen zijn geel ende cleyne, ende wassen veel by een, ende als die vergaen, zoo comen daer veel cleyne cromme hauwkens voort, daer in dat het saet lent. Die wortel es teer ende vol veeselinghen.
 - 2 Die ghemeyne Mellilote heeft ronde stelen, ontrent twee oft dñe voeten hooch wassende, met vele aenwassende zijde tacykens. Zijn bladeren wassen alstijt dñe by een, ghelijck aen die Claueren, ende zijn rondsomme ghekerft ghelijck die bladeren van Femigriek, oft van die Roomsche Mellilote. Die bloemen zijn geel, en wassen veel by een aen corte dunne steelskens ghelijck arekens, ende als die vergaen, zoo comen daer voort seer cleyne hauwkens, daer in dat het saet lent. Die wortel es lāck. Dit heel cruyt met synen bloemen, es van eenen seer goeden ruck sonder linghe alst drooghe es.
- ¶ Van desen gheslachte wordt een ghevonden dat witte bloemen heeft, anders dē voor ghescreuen in alle manieren ghelijck.

¶ Plaetse.

- 1 Die Roomsche Mellilote wast ouervloedich in Italien en sonderlinge in een landt van Italien Campania ghenaeemt by die stadt Nola. Hier te lande wordt zy in der cruytlicfhebbers hoven ghesaeyt.
- 2 Die ghemeyne Mellilote wast hier te lande aen die canten van den velden ende beempden ontrent die grachten ende waterloopen.

¶ Tūt.

Weyde dese gheslachten van Melliloten bloeyen in Hoymaent ende in Doghstmaent.

Van Mellilote. Cap. xxxix.

ccccvviij.

maent, ende te wyle zoo leueren zy oock hauwkens ende saet.

¶ Naem.

Mellilote wordt genaet in Griecx *μελίλωτος*. In Latijn *Melilotus* en *Sertula campana*.
 1 Dat ierste gheslacht van desen cruyden wordt voor Mellilote te Romen ende in
 Italien ghebruycht, ende daer om worddet ghenaeamt *Melilotus Italica*, ende in Duytsch
 Italiaensche oft Roomsche Mellilote.

2 Dat ander gheslacht wordt hier te lande ende in Duytschland in die Apoteken *Me-*
lilotus gheheeten, ende daer voor ghebruycht, ende daer om worddet oock ghenaeamt in
 Latijn *Melilotus Germanica*. In Duytsch ghemeenlyc oft Duytsche Mellilote. Ende des
 se Mellilote wordt oock van sommighen gheheeten *Saxifraga lutea*, dat es geelen Steen
 breeck, ende van den Hocheduytschen in huer tale *Grosse Steenklee*.

¶ Natuer.

Mellilote es werm van natueren, ende es eens deels isamen treckende, ende eens
 deels verteerende, sceydende ende rijp makende.

¶ Cracht en Werckinghe.

Mellilote in sueten wijn gesode, alleen oft somtijts m^z doderen van gebraden eyeren
 oft met meel van Fenigriecx oft van Lijnsaet, oft met zijn bloeme, oft met Eicoreye
 vermenght, versuet ende vermowet alderhande heete geswillen, ende sonderlinge van
 den ooghen, moedere, fondament, ende van der manlijckheyte, daer op gheleyt.

Mellilote met Galnoten oft crijt, ende goeden wijn vermenght, gheneest die dras
 ghende quade crauwagien van den hoofde, daer op ghestreken.

Mellilote gruen ghestooten oft met wijn ghesoden ende op die mage geleyt versuet
 die pijn ende weedom der seluer, ende doet die apostumatien sceyden die in die maghe
 groeyen.

Esap van Mellilote in die ooren ghedaen, versuet die pijn der seluer, ende met olie
 van Roosen ende azijn vermenght, doetet oock die pijn van thoofte vergaen alst daer
 mede bestreken wordt.

Die ghemeenlyc ende Duytsche Mellilote wordt in alle sakē gemeynlyc gebruycht
 ende goet ghevonden daer die andere goet toe es, ende wordt meest gheorboort tot vers
 suetenisse van pijnen ende weedom ghelijck die Camille bloemen.

Die selue Mellilote in wijn ghesoden ende ghedroncken doet water makē ende doet
 dat graueel rijssen, versuet die pijn van den nieren, van die blase, ende van den buyck.
 Ende doet die sluymen die op die borste ligghen ruymen ende rijp worden.

Esap van dese Mellilote in die ooghe ghedaen maect claer ghesicht, ende verteert,
 neemt af, ende doet sceyden die scellen ende vlekken van den ooghen.

Van Italiaensche Claueren. Cap. xl.

¶ Gheslacht.

Italiaensche Claueren zijn tweederleye van gheslachte, die wy hier te lande ghes
 sien hebben. Dat ierste gheslacht heeft platte ghedrayede hauwkens, ende dat an
 der langhe rouwe ende stekende ghedraeyde hauwkens, ende anders zijn zy malcan
 deren seer ghelijck.

¶ Statloen.

1 Dat ierste gheslacht van Italiaensche Claueren heeft veelronde teere steelkens,
 die niet recht op en groeyen, maer op der eerden ghespreyēt wassen ghelijck die ghemeen
 ne Claueren doen, ende daer aen wassen bladeren den gemeynen Clauerbladeren ge
 lijk. Die bloemkens zijn cleyn bleecck geel van verwen ende wassen ghemeenlyc drie
 by een. Ende als die vergaen zoo comen daer platte hauwkens voort, die huer in een
 draeyen ghelijck slecken huyshens, ende daer in leyt dat saet dat plat es. Die wortel es
 dun, ende vergaet hier te lande, als zy eens saet gheleueert heeft.

2 Dat ander gheslacht van Italiaensche Claueren, es den anderen van stelen ende
 bladeren seer ghelijck, maer zijn hauwkens en zijn niet plat, maer lanchworpijch met
 seerpe puntkens beset, daer in dat saet leyt den anderen ghelijck.

ccccxxviii. Van Italiaensche Claueren. Cap. vi.

3 Bouen desen esser oock noch een ander gheslacht vā Italiaensche oft vremde Claueren, dwelck op der eerden niet en blijft ligghende, maer hem opheft tot onderhaluen voet oft twee hooch. En dit heeft herde ronde stelen, in veel andere verdenlt, aē die welcke wassen breedachtighe witgruene ende dickachtighe bladerkens drie tsamen aen een steelken den bladeren van Claueren oft van Fænograeo schier geslijk maer mindere. Die bloemen zijn wit en m̄ wat lijfverwich root vermēght. En dit heel cruyt m̄ synen stelen en bladeren es witverwich, en m̄ seer dunne cleyne en teere wollachtigē saechtē haynkens becleet.

¶ Plaetse.

Dese Clauere wassen in Italien ende in Spaengien, hier te lande en wassen synie van selfs, maer worden van den cruyts liefhebbbers ghesaeyet.

¶ Tijt.

Dese Claueren bloeyen hier te lande in Hoymaent, ende corts daer naer zoo comē huer ghedraende hauwkens voort.

3 Dat derde gheslacht bloeyet hier te lande in dat eynde van den zoomer.

¶ Naem.

1.2 Die twee ierste gheslachten van desen Claueren, zijn dat gheslacht dat ghenaeemt wordt in Griecx *medixi*. In Latijn Medica, ende worden hier te lande onder die cruytlietse hebbbers Italiaensche Claueren gheheeten. In die Apoteken zijn sy onbekent.

3 Dat derde gheslacht wordt van sommighen voor Glaux ghehouwen. Van eenigen oock voor een Anthyllis. Van den anderen voor een Polygala. Naer onsen duncken zoo heuet meer ghelijckenisse met dat Oxytriphylon *ὀξυτριφυλλον*. Ds vā Scribonius Largus Cap. clxiiij. beschreuen es.

¶ Natuere.

Italiaensche Claueren zijn cout van natueren.

¶ Tracht en Werckinghe.

Italiaensche Claueren zijn goet tot alle heete ghebreken ende apostumatien ghesbruyckt, die vercoelt ende verdrooght behoeven te worden.

Item dese Claueren zijn oock een seer goede voedinghe voor die ossen ende koeyen ende daer om zijn sy hier voortijts van den ouden Romeynen ghesaeyet ende seer gheoeffent gheweest.

Van groote Claueren. Cap. vij.

¶ Tfatsoen.

Onder alle Clauer cruyden, zoo es dit Clauercruyt dat aldermeeste van bladeren dat wy noch ter tijt ghesien hebben. Dit heeft groote ronde stelen, onderhaluen voet oft twee voeten hooch wassende met vele zyde tacken, daer aen wassen op een steelkē altijt drie bladeren tsamē die doncker grūe van verwen ende veel grooter zijn dan die ghemeenne Clauerbladeren. Die bloemen comen ter zyden die stelen op langachtighe steelkens voort, ende wassen veel tsamen in een ghedrongen schier ghelijck die bloemen van Scabiose, ende zijn van verwen blauw. Es aet es breet ende hayrachtiē. Die wortel es lanck ende dun.

Plaets

Medica. Italiaensche Claueren.

Van groote Claueren.

Cap. vlij. ccccxvij.

¶ Plaetse.

Trifolium.

Groote Claueren.

Dese Clauerē wordē hier te lande oock van die cruytlicfhebbers in die houe ghesaeyt.

¶ Tijt.

Dese Clauerē bloeyen hier te lande in Doghstmaent.

¶ Naem.

Dit geslacht vā Clauerē heet in Griecx *τρίφυλλον, ὀξύφυλλον, κνίκιον, αἰφάλιον, καὶ κνίκιον*. In Latijn *Trifolium*, & *Trifolium odoratum*, nu ter tijt hier te lande in sommige Apoteken *Trifolium bituminosum*. In Duytsch groote Claueren.

¶ Natuere.

Dese Claueren zijn werm ende drooge tot in den derden graed.

¶ Tracht en Werckinghe.

A Die bladeren m̄ den bloemen oft saet van desen Claueren m̄ water gedronckē versuetē die pijnē en weedom van der zyn den, ende zijn goet den ghenē die de drop pelpisse hebben, die m̄ die vallende sieckte besmet zijn, dē watersuchtighen, en den vrouwen die van der moeder sieck zijn, want in dier manieren ghebruyckt, zoo doen zy water maken, ende verwecken die natuerlijke cranchheit der vrouwen.

B Die selue Claueren m̄ syrope vā azijn inghenomen zijn goet den ghenen die van eenighe fenijnnighen ghedierten gebeten zijn. Tot den seluen es oock seer goet dat water daer dese Claueren met bladeren ende wortelen in ghesoden zijn, als mense op die beten ende steken van den fenijnnighen ghedierten daer mede wasschet.

C Voort zoo zijn ooc dese bladeren ofte wortelen goet vermēcht in die Teriakel, Meschridaet ende dierghelijcke medecynen, diemen tseghen die beten van den fenijnnighen ghedierten, ende tseghen vergiftheit ingheeft.

D Men seyt oock dat drie bladerē vā desen Clauerē goet zijn tsegen die derdedaechse cortse, ende vier bladeren tseghen die vierdedaechse, als mense met wijn voor dat aencomen van der cortsen inneempt.

Van Hasenpootkens: Cap. vlij.

¶ Tgheslacht.

H Hasenpootkens zijn tweederleye, Groot ende cleyne, anders van bladeren ende sate soene malcanderen ghelijck.

¶ Tfatsoen.

H Hasenpootkens hebben ronde ghehayrde stelen, daer aen bladeren wassen den ghemeynen Clauerbladeren seer ghelijck. Die bloemen wassen op dopperste van den stelen in saechte ghehayrde arenkēs eenen saeckten hasenpootken seer ghelijckende. Die wortel es cleyne ende hert.

¶ Plaetse.

Hasenpootkens sonderlinghe die cleyne wassen hier te lande op die corenvelden seer ghemeyn.

¶ Tijt.

Hasenpootkens wordt meest m̄ bloemē gevondē in Hoymaent en in Doghstmaent.

Naem,

ccccv. Van Hasenpootkens. Cap. vlij.

Naem.

Lagopus.

Hasenpootkens.

Dit cruyt wordt gheheeten in Griecx Lagopous. In Latijn Lagopus, van sommighen Leporis cuminum, nu ter tijt Pes leporis, ende Trifolium humile. In Hoochduytsch Hasenfusz, Katzenklee, Katzele. In Neerduytsch Hasenpootkens ende Hasenvoetkens. In Frāchois Pied de lieure.

Natuere.

Hasenpootkens zijn drooch tot in den derden graedt, en redelijken cout van natueren.

Cracht en Werckinghe.

A Hasenpootkens in rooden wijn ghesoden ende ghedroncken stopt den loop des buycx, ende gheneest dat root melizoen.

Van Coeckcoecks broot.

Capittel. xliij.

Tfatloen.

Deckcoecks broot es een neer cruyt gheen stelen hebbende. Sijn bladeren wassen van der wortelē op corte steelkens die als y ierst wtcomen tsamen ghevouden zijn, en daer naer zoo onstunten y huer ende worden schoon gruen, ende den Clauerbladeren schier ghelijck van fatsoene, behaluen alleen dz elck blat in dmiddel eenen diepen kerf heeft. Tuschen die bladeren op corte steelkens oock van der wortele comen die bloemkens voort, ghesatsoeneert schier ghelijck cleyne scellekens, van verwen wit met purpure aderkens duertrocken. Ende als die afvallen, zoo comen daer cleyne scerpe huysskens met geel saet ghevult. Die wortel es bruyn root ende lanck.

Plaetse.

Dit cruyt wast hier te lāde in sommige donckere bosschen, ontrent die wortelē vā grootē boommen, en somtijts ooc aen die cantē vā dē grachtē.

Tijt.

Dit cruyt bloeyet in den Aprill ende in tbeginnel van den Meye.

Naem.

Dit cruyt wordt gheheeten in Griecx ὄξυς ende in Latijn Oxys. In die Apoteken Alleluya, van sommighen Trifolium acetosum ende Panis cuculi. In Hoochduytsch Saurerklee, Buchklee, Buchampffes, Buchbroot, Gauchklee, ende Buchgauchklee. Hier te lande Coeckcoecks broot. In Franchois Pain a coqui. ou Jurelle.

Natuere.

Dit cruyt es cout ende drooghe van natueren ghelijck sulcker.

Cracht

Oxys.

Coeckcoecks broot.

Van Gras. Cap. vltij.

ccccvvsj.

¶ Tracht en werckinghe.

Goeckcoecks broot es goet inghenomen den ghenen die een crancke ende onstercke A
mage hebbē, want het drooght en versterckt die maghe, ende het doet appetijt hebben.

Es elue cruyt es oock goet tot die quade vuyte stinckende sweeringen van den mont, B
alsmen den mont spoelt met den water daert in ghesoden es.

Van Gras. Cap. vltij.

¶ Tgheslacht.

An den Grassen vindtmen seer veel gheslachten, die alsamen met halmen
ende bladeren malcanderen ghenoch ghelijcken, maer niet van aren, want
dat eene heeft aren als Gerste, dander als Milium, som als Panicū, som
als Lolium oft als andere corenen oft oncruyden van den corenen. Som
mighe hebben rouwe ende stekende aren, sommighe heel saechte, en eenige
oock wollachtighe ghelijck cattoen, alsoo dat die gheslachten van Grassen seer veel en
de menigherhande zijn. Van welcken wy nu ter deser plaetsen niet vermanen en wil
len, aenghesien dat wy dat Gras alleen willen beschrijven dat van den ouders in der
medecynen ghebruyckt es gheweest ende sonderlinge Agrostis en Gramen ghenaemt.

¶ Tfatsoen.

Gramen.

Gras, Ledtgras.

Es gras dz wy hier tegenwoordich voor han
den hebben, heeft langhe rouwachtighe blade
ren, den bladeren van riet volnaer ghelijck
maer veel mindere, nochtans meerder ende
breeder dan die bladeren van den ghemeynen
Grassen die in die beempden groeyen. Die
halmen zijn dun, ontrent onderhaluen voet
oft twee lanck, m̄ vijf oft ses ledekens onder
scyden, op dopperste van den welcken voort
comen saechte aren, den aren vā Riet volnaer
ghelijck maer veel minder ende dunder. Die
wortelen zijn lanck, wit, met ledekens ghes
knoopt, herwaerts en derwaerts vliedderende,
duer malcanderen verwerret, ende tot veel
plaetsen wtscietende, en daer om ooc seer veel
bladeren ende halmen voorts bringhende.

¶ Plaetse.

Dit Gras en wast niet in die beempden oft
neere plaetsen gelijc die andere, maer groeyet
op die corenvelden ende aen die canten vā den
seluen. Ende es een quaet en den coren vruch
ten scadelijck ghewas, dat die landtlynden seer
noode op die velde hebben. Ende daer om ooc
doen zy groote nersticheyt om tselue wt den
velden te verdrijven.

¶ Tijt.

Dit Gras bloeyet in Braeckmaent ende
schier alle den zoomer duer.

¶ Naem.

Dit Gras wordt genaemt in Griecx ἀγροστίς.
In Latijn Gramen. Hier te lande Ledtgras ende Knoopgras, ende van den Landtmann
Pœen. Ende dit es tghene datmen in die Apoteken behoort te ghebruyckene.

¶ Dorlaecke lins naems.

Dit Gras wordt in Griecx ἀγροστίς Agrostis ghenaemt om dat het op die coren vel
den wast, die in Griecx ἀγροί Agroi gheheeten worden, waer aen goet te merken es dan
die

die andere ghemeynen Grassen gheen Agrostis en zijn.

¶ Natuere.

Gras es cout ende drooghe van natueren.

¶ Cracht en Werckinghe.

Die wortelen van Ledtgras in wijn ghesoden en ghedroncken, versuet die pijn ende A weedom in den buyck, doet water maken ende dat graueel rijsen, ende es seer goet tot die droppelpisse in deser manieren ghebruyckt.

Die selue wortelen met den bladeren groen ghestooten, heylt oock die versche wonen B den, ende stelpet dat bloeyen daer op gheleyt.

Van Phoenix.

Cap. xlv.

¶ Tfatloen.

Phoenix.

Phoenix es een maniere van oncruyde ende van Gras, den Lolium van aderen ende bladeren volnaer gelijk, maer mindere ende cortere,

het heeft grasachtighe langhe breede bladerkens, schier ghelijck die Gerste, maer mindere. Zijn halmen zijn cort gheknoopt ende van verwen root, die aren wassen ghelijck aen dat Lolium, maer staen wat wijder van een.

Den desen vindmen een seer gheslijck Gras, dat schier in alle beemypden ende graspleynen groenet, maer zijn bladeren zijn smalder, die stelen dunner en nemmermeer root, maer alstijt bruyn gruen ghelijck oec dat gheheele Gras, daer aen het ondersceet tusschen dese beyde goet te merken es.

¶ Plaetse.

Phoenix wast aen die canten van den velden daer hy int landt van Luyck tot veel plaetsen ghevonden wordt, ende op die daken van den huysen als Dioscorides schrijft.

¶ Tijt.

Phoenix wordt rijp in Hoymaent ende Doghstmaent, ghelijck die coren vruchten.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt gheheeten in Griecx *φαίνε*. In Latijn Phoenix, ende van sommigen nu ter tijt Lolium rubrum. *in frants*

¶ Natuere. Phoenix verdroocht sonder scerphent als Galenus schrijft.

¶ Cracht en Werckinghe.

Phoenix met rooden wijn inghenomen stelpet den loop des buyc, die vloet ende naet A tuerelijcke cranchheit van den vrouwen ende dijsghelijcks oock den ouervloedighen loop van der vrinen.

Men schrijft oock dese cruyde dat alst in een Castaniebruyn velleken aent lichaem B ghebonden wordt dattet alle bloetganck stelpet.

Van Bromus.

Cap. xlvj.

¶ Tfatloen.

Bromus es een oncruyt ende Gras van bladeren halmen ende aren der Hauere seer aensienlijck, maer zijn bladeren zijn minder, die halmen cortere ende dunner, ende

Van Bromus. Cap. xlvj.

ende die aren langher wijsder van een gesceyden, rouwer ende meer ghebaert.

¶ Plaetse.

Het wast aen die canten van dē velden ende aen die wallen ende by den weghen.

¶ Tijt.

Het wordt schier alle den zomer duer met zijn aren gevonden.

¶ Naem.

Dit Gras wordt gheheeten in Griec *βρόμος*. In Latijn Bromus. Ende tot ondersceet van der Hauere die alzo genaet es, *βρόμος πόν* Bromus herba, en Avena herba. Ende heeft desen naem om die ghelijc kenisse wille diet met der Haueren heeft.

in wien het genaemt ¶ Natuere. *avoine sainte*

Bromus es verdrooghende vā natuerē.

¶ Cracht en Werckinghe.

A Als dit cruyt m̄ synen wortelen, in water tot op dat derdedeel ghesoden es, ende dan dat water met huenich wederom ghesoden wordt tot dattet dick es, zo eest goet tsegghen den stanck van den sweeringhen van den nuese met wiecken daer in ghessteken sonderlinghe als daer Aloe toe gesdaen wordt.

B Eselue cruyt met drooghe Roosen in wijn ghesoden beeter oock den stanck vā den monde als men hem daer mede spoelt.

Van Voghentroost gras.

Capittel. xlvj.

¶ Tfatloen.

Doghentroost gras heeft ronds de teere gheknoopte steelkens lancx der eerdē cruppēde, daer aen wassen wt een ledt altijt twee bladerkens tsegghen mals canderen staende, die hert, breedachtich en voor seerp zijn. Die bloemkens zijn wit in vijf bladerkens ghesneden. Als die afvals len zoo wassen daer ronde knoophēs eenē Blas bolleken niet seer onghelijck, daer in dat het saet leyt. Die wortelkens zijn dun gheknoopt, ende herwaerts en derwaerts cruppēde.

¶ Plaetse.

Doghentroost gras groenet hier te lande aen die canten van den velden, onder die haghen ende hegghen.

¶ Tijt.

In Aprill ende in Meye zoo worddet met synen bloemen gevonden.

¶ Naem.

Bromus herba. ccccxviii.

Cratogeomom fortē. Doghentroost gras.

ccccviiiij. Van Bupleurum. Cap. vltij.

¶ Naem.

Dit Gras heeft groote ghelijckenisse, met tghene dat ghenaemt es κραταίγονον, κραταίγονον καὶ κραταί. In Latijn Crataegonum Crataeonum & Crataeus. Ende wordt gheheeten in Hoochduytisch Augentroostgras; ende daer naer in onse tale Dogentroostgras.

¶ Natuere.

Esact van Crataegonum droocht ende verwermt.

¶ Tracht en Werckinghe.

Van den sade van Crataegonum schrijftmen, dat zoo wanneer een vrouwe daer af drie dagē nuchteren in neemt, naer dat sy huer natuerelijcke cranchheit gehad heeft, dan dz die vrucht die sy binnen xl. dagen daer naer ontfanght eē knechtken wesen sal.

Van Bupleurum. Cap. vltij.

¶ Tfatsoen.

Bupleuri prima species.

Bupleuri altera species.

Bupleurum heeft langhe smalle bladeren die meerder langher ende breeder zijn dan die bladeren van Gras, anders huer niet seer onghelijck. Zijn stelen zijn drie vier oft meer voeten hooch, ront, recht, dick met vele knooppkens, die huer in vele andere cleyne verdeylen, op dopperste van den welcken cleyne croonkens wassen, voortbringhende geelse bloemkens, ende daer naer het saet, dat langhachtich es.

¶ Blaetse.

Dit cruyt en wast hier te lande niet van selfs, maer wordt in der cruytlietshabbers hoven ghesaeyt.

Van Catanance. Cap. xliij. ccccxv.

¶ Tijt.

Het bloeyet ende leuert zijn saet in Hoymaent ende Doghstmaent.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt gheheeten in Griex Βούπλευρον. In Latijn Bupleurum. Ende anders gheen namen en zijn ons bekend.

¶ Natuere.

Bupleurum es middelmatig werm ende drooghe van natueren.

¶ Tracht en Werckinghe.

Dit cruyt es hier voortijts voor een moescruyt ghehouden gheweest ende van Hipocrates ghepresen als een bequaeme spijs, zoo Plinius schrijft.

Die bladeren van desen cruyde met sout ende wijn vermenght verdrijven en doen vergaen die croppen daer op gheleyt.

Tot den beten van den serpente es dit cruyt oock seer goet, als een die ghebeten oft ghesteken es tsaet met wijn drinckt, ende die bladeren in water siedt ende daer mede die beten oft steken wascht.

Van Catanance. Cap. xliij.

Catanance.

¶ Tfatsoen.

It cruyt ghelijck oock den Grassen, het heeft smalle dunne bladerkens, den bladeren van Gras gelijk maer mindere, die als zy drooch worden huer ter eerden waert omerommen. Die steelkens zijn teer dun ende cort, en daer aen wassen cleyne bloemkens ende daer naer ronde dunne lange hauwkens, daer in rootachtich saet besloten leyt.

Van desen gheslacht vindt men ooc een andere, niet rondt maer breedachtich ende plat zijn, anders de voorgescreue gelijk.

¶ Plaetse.

Dit cruyt wast tot sommighe plaetsen op die velden. Ende dat met den platten hauwkens wordt ontrent den Zeccanten meest ghevonden.

¶ Tijt.

Catanance leuert zijn bloemkens ende hauwkens in Hoymaent ende Doghstmaent, somtijts oock vruagher.

¶ Naem.

Dit cruyt heeft seer groote ghelijcknisse met het ghene dat in Griex genaet wordt καταύκη ende in Latijn Catanance ende schijnt wel te zyne dat ierste geslacht van Catanance by Dioscoridem.

¶ Natuere en Werckinghe.

Catanance en heeft noyt in der medecynen eenich ghebruyck ghehad, noch en heeft oock nu ter tijt, dat ons bekend es.

Van Moly. Cap. l.

¶ Tfatsoen.

Moly als Dioscorides schrijft heeft bladeren ghelijck Gras, maer breeder, ende op

DD ij der

Moly Plinij.
Phalangium,

Pseudo Moly. Gramen marinum.
Zee Gras.

der eerden wtghesprent. Die bloemkens zijn wit den Violieren van fatsoene gelijk maer mindere. Die steel es wit, vier cubitus hoog, op dopperste van den welken wat es dat den Loock ghelijck. Die wortel es cleyne ende ghelijck een aeneyn bol ront.

der eerden wtghesprent ligghen, tusschen die welke voortcoemt, eenen ronden dunnen effenē steel, aē dopperste hem in veel andere cleyne verdenlende, daer aen witte bloemkens wassen, den bloemkens van den Violieren niet seer onghelijck maer mindere. Die wortelen zijn dun ende lanck met vele aenhanghende saselighen.

Van den gheslacht van Moly schijnt oock te zyne, dat Zee Grasscken, dwelck een seer teer ende cleyne Grasscken es, cleyne smalle corte bladerkens draghende, die oock meest op der eerden wtghesprent ligghen, tusschen die welke voortcoemt een teer dun cort steelkens, op dopperste van den welken een trosken voortcoemt voortbringhende cleyne witte wat lijfverwachtinghe bloemkens. Die wortelen van desen zijn oock teer dun ende lanck.

¶ Plaetse.

2 Dat tweede Moly wast als Plinius schrijft in Italien op steenachtige plaetsen, hier te lande worddet in der cruytliethebbers hoven gheplant.

3 Dat Zee grasscken wordt tot som plaetsen van Zeelandt in vochtighe ende neere plaetsen ghelvonden.

¶ Tijt.

2 Het Moly van Plinius bloeyet hier te lande in Hoymaent.

3 Dat Zee grasscken bloeyet meest al den zoomer duer.

¶ Naem.

1 Dierste wordt ghenaeamt in Griecx μάλυ ende in Latijn Moly.

2 Tweede es oock een gheslachte Moly, ende wordt ghenaeamt Moly Plinij dat es Moly van Plinius, ende wordt van sommighen gheleerden ghehouden voor dat oprecht Phalangium van Dioscorides.

Dat

Van Gras van Parnaso. Cap. Ij. cccvviij.

3. Dat Zee grassen wordt oock genaemt *ψευδομολύ* Pseudomoly dat es valsche Moly, en es nochtans gheen Moly maer es een gheslachte van Grasse, dat wel Gramen maritimum, dat es Zee gras ghenaeamt mach worden.

¶ Natuere.

Dat oprecht Moly dwelck dat ierste gheslacht es, es werm tot in den derden graede ende subtijs van substantien.

¶ Cracht en Werckinghe.

1. Die wortel van Moly inghenomen doet water maken ende met Vnguentum irinum A vermenght, opent zy die verstopte moedere met een pessus ghesedt.

Moly es oock goet ende seer sonderlinghe tsegghen vergifthyeden ende Toouerien B als Plinius schrijft, ende oock Homerus tynghet, vertellende hoe dat Mercurius het Moly Blyssi ghetoont ende ghegeuen heeft, om dat hy daer duer van alle toouerien van Circe bevrijt soude wesen.

Van Gras van Parnaso. Cap. Ij.

¶ Tfatsoen.

Dit Gras heeft cleyne rondachtighe bladerkens, den bladeren vā Beyl oft van Hasenwortele van fatsoene niet seer onghelyck, maer veel mindere ende witgruender van verwen.

Tusschen dese bladerkens comen twee oft drie dunne steelkens voort, ontrent enen voet hoghe, ende beneden wat roodachtich, daer op wassen schoone witte bloemkens, ende als die vergaen zoo volghen daer ronde bollekens en daer in leyt dat saet dat roodachtich es. Die wortel es dickachtich met aenhanghende saselighen.

¶ Blaetse.

Dit cruyt wast in natte vochtighe plaetsen, ende wordt hier te lande in Brabant gevonden ontrent Pierck, Selewijt ende andere plaetsen.

¶ Tijt.

Dit Gras bloeyet hier te lāde in Maymaent, ende corts daer naer zoo leueret zijn saet.

¶ Naem.

Om die ghelijckenisse wille die dit cruyt heeft met den Grasse ghenaeamt in Griecx *ἡπατικός* ἢ τῶ παρνασσῶ γενωμένον. In Latijn Gramen Parnasium zoo worddet hier te lande Gras van Parnasus ghenaeamt. Van Valerius Cordus worddet genaemt Hepatica alba.

¶ Natuere.

Esact van den Grasse van Parnaso es drooch van natuerē en subtijs vā substantiē.

¶ Cracht en Werckinghe.

Dat Gras van Parnaso ghesoden ende ghedroncken, verdroocht ende sterckt die wecke ende wacke maghe, ende die vochtighe dermen, ende maect den camerganck drooghe, ende stelpet dat braken.

Eselue Gras in wijn oft water ghesoden doet water maken, ende sonderlinghe dat B saet daer af, dat niet alleen water doet maken, maer oock den steen breekt ende rijsen doet alst inghenomen wordt.

Die bladeren gruen ghestooten, ende op die versche wōden ghelent, stelpen dz bloeyen, ende heylen die wonden.

Van den saps van desen cruyde wordt een seer goet collyrium voor die ooghen ghemaeckt, dat het ghesichte seer sterckt, ende die oogen verclaert als men alsoo veel wijns neemt als saps, ende half zoo veel Myrrha, ende een luttel pepers ende wicroochs.

Hepatica alba.
Gramen Parnasi.
Gras van Parnaso.

Ende om dit collyrium langhe goet te behouvene, zoo moetment in een copere busse bewaeren.

Van Biesen.

Cap. liij.

¶ Tgheslacht.

Van ghemeynen Biesen vindtmen hier te lande, vier oft viij gheslachten.

¶ Tfatloen.

Iuncus.

Biesen.

Alle Biesen zy langhe dunne effene ronde rijskens sonder bladeren, en hebben breede dweerse wortelen daer zy wt comen ghesproten. Huer bloemen en saet wassen ter zyden aen dopperste van den rijskens in cleyne trooskens.

1 Dat ierste gheslacht es vol wits merchs, dat alst wt getrocken wordt langhen witten saechten drayen gelijk es, ende dient wel om te brande in die lampen, ende oock zoo worden daer af sommighe properheden ghesmaecht ende ghevlochten.

2 Dat tweede gheslacht dat Yseren Bieskens gheheeten wordt es wat rouwer ende herder int aentasten dan dat voorghescreuen, ende heeft seer luttel merchs in, ende dat selue niet vast oft dicht, alzoo dattet aen een nzen blijft alst wtghetrocken wordt, ende daer om oock onnut es. Maer die Bieskens als zy ghedroocht zijn, zijn veel taender, ende dienen beeter om mede te binden dan eenighe andere.

3 Dat derde en heeft oock niet veel merchs in, ende daer en bouen zoo en groeyen dese Biesen nzen al van der wortelen, maer veel duer een ghelijck die bladeren van Lisch alzoo dat die eene Biese wt die andere spruyt.

4 Van desen vindtmen oock een gheslacht, dat seer cleyne es ende niet ouer een palme hooch. Ende dit es aschverwich wit van coluere ende en brenghet gheen bloemen noch saet voort. Ende wordt ghemeynlijk op dorre heyden en maghere landen gevonden.

5 Dat vierde gheslacht es groot, acht oft neghen voeten lanck, ghelijck een vingher dick, van binnen voosch ghelijck dat Matten Lisch. Ende hier af worden Mattkens ghevlochten, daer naer dattet matten Biesen ghenaeemt wordt.

6 Bouen dese ghemeyne, zoo esser oock noch een andere vrent weltrieckende en aromatisch gheslacht, dat hier te lande niet ghevonden en wordt, dan alleen in die huysen van den Apotekers onder den naem van Squinantum.

¶ Plaetse.

Biesen wassen in neere vochtighe waeterachtighe plaetsen. Dat cleyne Bieske wast alleen op dorre maghere ende sandachtighe velden ende in die heyden als voorseyt es.

7 Die weltrieckende groeyet in Arabien, Africaen ende in Indien.

¶ Naem.

Die Biesen wordt ghenaeemt in Griex οχλιν. In Latijn Iunci. In Hoochduytsch Wintzen. In Franchois vng Jone.

Van Biesen.

Cap. liij.

ccccvviij.

- 1 Dat ierste es ghenaeamt in Griecx $\sigma\chi\omicron\iota\nu\ \&\ \lambda\epsilon\iota\alpha$. In Latijn Iuncus laevis van Plinius Mariscus. Hier te lande Merck Biesen.
- 2.3 Dat tweede wordt ghenaeamt Yseren Biesen, ende dat derde strop Biesen, ende schijnen beyde te wesen een maniere van $\delta\epsilon\nu\sigma\chi\omicron\iota\nu\ \&$. In Latijn Iuncus acutus.
- 4 Dat cleyne schijnt oock wel te zyne een Oxyschoenos ende Iuncus acutus, sonderlinghe tghene dat sterile dat es onvruchtbaer gheheeten wordt.
- 5 Dat vierde wordt gheheeten in Griecx $\epsilon\lambda\omicron\sigma\chi\omicron\iota\nu\ \&$, ende daer naer in Latijn Holo-schoenus. In Neerduytsch Matten Biesen.
- 6 Dat vrient gheslacht es ghenaeamt in Griecx $\sigma\chi\omicron\iota\nu\ \&$. In Latijn Iuncus odoratus & Iuncus angulosus. Die bloeme hier af, es gheheeten in Griecx $\sigma\chi\omicron\iota\nu\ \&\ \alpha\nu\theta\omicron\varsigma$. In Latijn Iunci flos & schoenanthos, ende daer af coemt den naem Squinantum daer mede dat dese Biese in die Apoteken bekend es.

¶ Natuere.

Die ghemeenne Biesen zijn verdrooghende van natueren.

¶ Cracht en werckinge.

Esact van den ghemeynen Biesen gheroost, ende met ghewaeterden wijn gedroncken, stopt den loop des buxer ende die roode vloet van den vrouwen, ende doet die vrine lossen ende rijzen. Maer te veel inghenomen maect pijn ende swaerichent int hooft.

Van Matten lisch.

Cap. liij.

¶ Tfatsoen.

Papyri species.

Matten Lisch.

Matten Lisch heeft seer lā ghe rouwe dicke en schier driecantige bladeren, vā binnen mē voosch merck ghevult. Die wortelē zijn hert, dick, ende wit met vele aenhanghende saselinghen, ende sommighe dweerse zyde scueten, vele leden hebende, daer aen wederom nieuwe bladeren ende planten voortcomen. Ende als dese wortelen ghedroocht zijn zoo branden zy seer wel ende claer.

¶ Plaetse.

Matten Lisch wast aen die canten van den wateren in die breede Riulcken, groote poelen ende vijuers, ende wordt hier te lande tot veel plaetsen gevonden.

¶ Naem.

Dit gheslacht van Lisch oft Riet wordt ghenaeamt hier te lande Matten lisch oft Matten riet, om dat men Mattē daer af maect. Ende schijnt wel te zyne een geslacht vā in Griecx gheheeten $\pi\acute{\alpha}\pi\upsilon\varsigma$ ende in Latijn Papyrus dat van Strabo oock gheheeten es $\beta\iota\beta\lambda\omicron\varsigma$, Biblus. Dwelck eē seer groot Lisch es, voortbringhende seer breede bladeren, ende groote wortelen ghelijck eenen arm dick, ende in Aegypten in dat riuer Nilus wast, daer af men hier voortijts ghemaect heeft papier daer men op screef, dat nu van versleten lijnwaet ghemaect wordt, ende naer dat oudt papier, nu oock papier ghenaeamt.

¶ Natuere/cracht en Werckinghe.

Matten lisch es van natueren ende crachten den Papyrus ghelijck, ende daer om A verdrooghende sonder scerpheyt sonderlinghe die asschen daer af ghebrant, die ooc wel dient in die voorts eetende sweeringhen sonderlinghe van den monde ghestroet.

Met die bladeren van Matten lisch soude men oock wel die fistulen ende nauwe wonden openen ende wijt maken, als men hier voortijts met den bladeren van Papier ghedaen heeft. Maer nu ter tijt ghebruycken daer toe die Chirurgijs spongiën ende sommighe oock het merck van den Vlier houte.

Van den bladeren van desen Lische ghedroocht, worden hier te lande ghemaect E ende ghevlochten die Matten diemen onder die bedden, ende op die vloeren ende solders leyt. Ende die wortelen worden oock somtijts van den armen huysman, ghelijck die wortelen van Papyrus in Aegypten, ghebrant.

Van Lischdodden. Cap. liiij.

¶ Tfatloen.

Typha palustris.

Lischdodden.

It cruyt heeft lange smalle seerpe bladeren, den bladeren van Riet seer ghelijck. Tusschen die bladeren wast eenen effenen calen steel, sonder leden oft knoopen, van binnen niet hol, ende daer op wast een grauwe saechte dicke effene are oft dodde, niet anders schijnende te wesene dan veel grauw wollachtighe hanzkens vast in een ghedronghen. Die ten laesten als die are rijp es met den winde wech stuyuen, die zo saecht zijn datmen in sommighe landen daer mede die cussenen ende bedden vult, als Leonhart Fuchs schrijft.

¶ Blaetse.

Dese Lischdodden wassen hier te lande in ondiepe staende wateren, ende aen die canten van den grooten riuieren, ende ghemeynlijck tusschen dat Riet.

¶ Tijt.

Lisch dodden worden in Hoymaent ende in Voghtmaent ghevonden.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt geheeten in Griecx τυφή. In Latijn Typha, ende nu ter tijt Typha palustris, tot ondersceet van dat ander Typha cerealis ghenaempt, dat een gheslacht van Ceren es, daer af in vierde capittel van desen boeck ende dit deel ghescreuen es, van sommighen wordt dit cruyt oock ghenaempt Typha aquatica ende Celstrum morionis. In Hoochduytisch Narrenkolben ende Lieszknospen. In Neerduytisch Lisch dodden en Donsen. In Franchois Roseau 2 Masses.

¶ Natuere,

Dit cruyt es cout ende drooghe van natueren.

¶ Cracht en Werckinghe.

Die saechte wollachtighe hanzkens van den Lischdodde, miz verkens liefe vermēght A ghenesen die verbrantheyt daer op gheleyt.

¶ Tgheslacht.

Van Riet vindtmen seer veel gheslachten als Dioscorides ende Plinius scrijuen, van den welken dat seste hier te lande ghemeyn ende wel bekend es.

¶ Tfatsoen.

Harundo Vallatoria. Riet.

Et ghemeyn Riet heeft langhe holer halmen ende stelen, met vele knooppkens ondersceyden ende verdeyle, daer aen lange rouwe bladeren wassen, ende op dopperse groote wtghesprende aren, die in saechte wollachticheyt vergaen en met den winde wech stuyuen, den are van Milium schier ghelijck maer meerdere. Die wortelē zijn lanck wit, ende wassen dweers in den gront vanden wateren.

Van den gheslachte van Riet es ooc dat Riet vā Indiē dz seer hooch, lanck, dick ende sterck es, dwelck in die kercken gebruyckt wordt, om die keerssen mede te onsteken ende wt te doene.

Item oock dat Riet daermen in die eylanden van Canarien ende som andere landen sucker af maeckt.

Bouen alle dese zoo esser ooc noch een andere welriekende en Aroma-tisch, dat hier te lande onbekent es.

¶ Blaetse.

Het ghemeyne Riet wast in die staende wateren ende aen die canten van den riieren.

¶ Naem.

Riet wordt geheeten in Griecx κάλαμος. In Latijn Harundo oft Arundo en Calamus. In Hoochduytsch Rohr. In Franchois Canne & Roseau.

1 Dierste wordt gheheeten νάσος Nastos, ende hier af hebben hier voortijts die pijlen ende flitsen ghemaecht gheweest.

2 Tweede wordt ghenaeemt κάλαμος θήλυς, Arundo femina, ende dit heeft ghedient tot den pijpen van den Scalmeyne horen.

3 Dat derde heet συγγιάς Syngias, Fistularis, daermen pijpen af plach te maken.

4 Met den vierden heeftmen hier voortijts ghescreuen, ghelijckmen nu doet met den gansen ende swanen pennen, die welke daer om nu Calami gheheeten worden.

5 Vijfste wordt ghenaeemt δόναξ Donax, ende κάλαμος Κύπριος Arundo Cypria.

6 Seste onse ghemeyne Riet wordt gheheeten in Griecx κάλαμος φραγμίτης, dat es in Latijn Arundo vallatoria. Arundo vallaris, ende Arundo sepicularis.

7 Seuenste heet κάλαμος Ινδικός, ende Arundo Indica, ende hier te lande Riet van Indien, ende van sommighen oock Riet van Spaengien.

8 Dat sucker Riet en heeft gheenē sonderlingen naem anders dan Arundo sacharata oft Arundo sachari dat es sucker Riet, alzoot nu ter tijt gheheeten wordt.

9 Dat welriekende Riet es ghenaeemt in Griecx κάλαμος αρωματικός. In Latijn Calamus odoratus, Calamus aromaticus, Arundo odorata. In die Apoteken es al omme onbekent, want dat daer voer Calamus aromaticus vercocht wordt.

wordt, en es gheen Riet noch gheen wortel van Riet, maer es een wortel van een cruyt den Eisch ghelijck, dat nu voor dat oprecht Acorus ghehouden wordt.

¶ **Natuere.**

Riet es werm ende drooghe van natueren als Galenus seyt.

- 9 Dat welriekende Riet es oock drooch ende werm tot in den tweeden graedt.

¶ **Cracht en Werckinghe.**

Die wortelen van den ghemeynen Riet, cleyne ghestooten treckt die doornen ende splinters wt daer op gheleyt. Ende met azijn vermenght versueten die pijn van den leden die wt huer ledt zijn.

Die grune bladeren ghestooten zijn goet gheleyt op dat wildt vier ende op die heete gheswillen en apostumatien.

Die asschen van Riet met azijn vermenght ghenest die quade scorsheyden van den E hoofde daer dat hayr mede wtvalt.

- 9 Dat welriekende Riet ghedroncken doet water maken, ende met saet van Eype ghesoden, es goet tsegghen die droppelpisse, ghebreken ende pijn van den lendenen ende van der blasen, ende tsegghen dat waterladen.

Dit selue Riet es alleen den inwendighen leden, der maghen, leuere, milte, ende der E moedere seer goet in alle manieren ghebruyckt ende inghenomen. Ende dient ooc seer wel den ghenen die van binnen ghequetst zijn.

¶ **Hindernisse.**

Die saechte wollachticheyt van den aren van Riet als zy in die ooren coemt, verslopt die selue ende maect doofheyt die quaet om helpen es.

Van Rietgras. Cap. lvj.

¶ **Tafeloen.**

Rietgras heeft lange smalle bladeren ouer beyde zyden snijden, de met eenen verheuen rugghe, alsoo dat zy volnaer oock drye cantich schijnen. Die stelen comen tusschen die bladeren voort, en wassen drye vier oft meer voeten hooch, ende brenghen bouen op andere cleyne steelkens ronden stekende bollekens voort, schier ghelijck een not groot. Die wortel heeft vele dicke saselinghen.

¶ **Plaetse.**

Dit cruyt wast hier te lande in vochtige beempden, ende aē die canten van dē grachten, ende van den rieuieren.

¶ **Tijt.**

In Doghstmaent comē die ronde stekende bollekens van dit Rietgras voort.

¶ **Naem.**

Dit Gras wordt gheheeten in Griecx *Βούτομον*. In Latijn oock Butomum in onse tale Rietgras, ende daer om zoo worddet van sommighen ghehouwen voor dz Gras van Dioscorides gheheeten in Griecx *καλαμᾶς ἀγροστός* Calamagrostis. In Latijn Gramen arundinaceum, *en word in 4 fransch genaemt*

Bauche ¶ **Natuere.**

Rietgras es cout en drooge van natuerē.

Cracht

Butomon.

Rietgras.

Van Katelen. Cap. lviij.

ecccylis.

¶ Cracht en Werckinghe.

Sommighe scrijuen dat die ronde bollekens van Nietgras in wijn ghesoden goet A
zijn tsegghen die beten van den fenijnnighen ghedierten, als men den wijn inneempt en
de die wonden daer mede wasschet.

Van Katelen. Cap. lviij.

¶ Tgheslacht.

Katelen zijn tweederleye van gheslachte, dat een heeft roode bloemen ende seer ghes
seden bladeren. Dat ander heeft blecke bloemen, ende langhe smalle bladeren.

¶ Tfatsoen.

Fistularia. Roode Katelen.

Crista gallinacea. Witte Katelen.

1 Die roode Katelen hebben cleyne seer ghesnes
den bladeren op der aerden wtghesprent, ende
cleyne dunne stelen som lanx der eerden cruppen
de, daer aen die bladerkens wassen, en som recht
op wassende ontrent een spanne hooch, ende daer
aen wassen die bloemen van den middel van den
steel tot bouen toe rontsomme gheset, ende zijn van verwen brunn root, van fatsoene dē
dooen Katelen bloemen oock wat ghelijck. Ende als dese bloemen gheresen zijn zoo
volghen daer breede teskens oft hauwkens, daer in dat saet leyt dz brunn ende plat es.
Die wortel es teer ende dun.

2 Dat ander gheslacht van Katelen heeft eenen rechten steel, ende daer aen wassen
smalle rontsomme ghekerfde bladerkens. Die bloemē wassen rontsomme aen dopper
ste van den stelen, den bloemen van rooden Katelen van fatsoene ghelijck, maer bleck
geel oft wit van verwen, ende den desen volghen oock breede teskens oft hauwkens mē
een plat voor open velleken, ghelijck een blaesken bedeckt. Ende daer in leyt dat saet,
dat oock plat es van verwen geel oft brunnachtich. Die wortel es dun ende cort.

¶ Plaetse.

1 Roode Katelen wassen in vochtighe beempden, ende zijn in die selue een hinderlijck
ende scadelijck cruyt.

2 Die witte Katelen wassen op hooghe beempden, ende oock op die corenvelden ende
zijn oock een scadelijck quaet oncruyt.

¶ Tijt.

1 Roode Katelen bloeyen in den Meye, ende in Braeckmaent wordt huer saet rijp.

2 Witte Katelē bloeyē in Braeckmaēt en in Hoymaēt, en schier alle dē zomer duer.

Naem.

ccccxliij. Van Katelen. Cap. lvij.

Dezelve

¶ Naem.

- 1 Dit cruyt wordt nu ter tijt ghenaeamt *Fistularia*, ende van sommighen oock in Griecx *Φίσιον*. In Latijn *Pedicularis*. In Hoochduytsch braun Leuszkraut, om dat die beesten, die in die beempden weyen daer dit cruyt veel wast vol lusen wordē. In Hoochduytsch worddet oock *Kodel* ende braun *Kodel* ghenaeamt. Hier te lande roode Katelen. Ende wordt van sommighen gehouwen voor die *ἁλκτωρολόφος* *Alectorolophos* vā Plinius.
- 2 Dat ander gheslacht wordt nu ter tijt ghenaeamt *Crista gallinacea* ende *Crista galli*, om dattet van fatsoene van bloemen ende van teskens den rooden Katelen ghelijck. In Hoochduytsch geel *Kodel*. In Neerduytsch geel ende witte Katelen, ende van sommighen oock *Hanekammekens*. Ende es moghelijk dat cruyt dz van Plinius lib. xvij. Cap. xxvij. *Mimulus* ghenaeamt wordt ende een scadelijk cruyt es in die beempden.

¶ Natuere.

Beyde dese gheslachten van cruyden zijn cout ende drooghe van natueren ende tsa men treckende.

¶ Cracht en Werckinghe.

- 1 Die roode Katelen worden nu ter tijt ghepresen tseghen der vrouwen vloet, ende tseghen alle bloetganck in wijn ghesoden ende ghedroncken.
- 2 Dat ander gheslacht van Katelenen heeft gheen sonderlinge crachte die bekēt es. B

Van Chameleon. Cap. lvij.

¶ Gheslacht.

Chameleon es tweederleye als Dioscorides schrijft, wit ende swert.

¶ Tractoen.

- 1 Die witte Chameleon heeft groote breede stekende bladeren, den bladeren van den wilden Distelen niet onghelijck, maer rouwer ende scerper, die veel meerder, stercker en grouer zijn, dan die bladeren van den swerten Chameleon, en tusschen die selue bladeren spruyt wt der wortele eenen scerpen rondē stekende bol, den bollen van Artichauts schier ghelijck, die welcke voortbringhen purpure hanzachtighe bloemen. Esaet es den sade van wilden Saffraen schier ghelijck. Die wortel es lanck, van binnen wit, van smaecke suet, ende aromatisch van ruecke.
- 2 Die swerte Chameleon heeft oock bladeren den bladeren van wilde Distelen van fatsoene schier ghelijck, maer minder ende dunder, ende met root besprayt. Die steel es roodachtich oft bruyn root, vinghers dick, ende wast ontrent eenen voet hooch, en daer op groeyen ronde hoofdekens voortbringhende cleyne stekende bloemkens van veelders leye verwen, van den welken elck besondere, den bloemen van de Jacinten niet seer onghelijck en es. Die wortel es dick vast, van buyten swert, van binnen geelachtich, scerp ende bytende op die tonghe, die dicwils ghequetst ende ghebeten ghevonden wordt.

¶ Plaetse.

- 1 Die witte Chameleon wast op die gheberchten ende andere ongheboude plaetsen, ende groeyt gheerne in vetten gront, hy wordt gevonden in Spaengien int Coninckrijck van Arragon by den weghen.
- 2 Die swerte Chameleon wast in drooghe dorachtighe plaetsen, ende ontrent die canten van der zee.

¶ Naem.

- 1 Dierste gheslacht wordt gheheeten in Griecx *χαμαιλέων ὁ λευκός*. In Latijn *Chamaeleo albus*, van Apuleius *Carduus sylvaticus*, van sommighen oock *Erisiceptrum* oft *Chrysilceptrum*, *Ixia*, *Carduus varinus*, *Carduus irinus*, *Carduus lacteus*.
- 2 Dat ander gheslacht heet in Griecx *χαμαιλέων ὁ μέλας*. In Latijn *Chamaeleo niger*, van sommighen *Pancarpon*, *Vlophonon*, *Cynomazon*, *Cynoxylon*, *Cynozolon*, *Ocymoides*, *Cnidioscoccus*, *Carduus niger*, *Vernilago*, *Vstilago*, &c.

Beyde dese gheslachten zijn hier te lande onbekent.

¶ Natuere.

Chameleon es werm ende drooghe van natueren, ende sonderlinghe die swerte, die werm

Van Chameleon. Cap. lvij.

ccccv.

werm es in den tweeden graedt volcomelijck, ende drooghe tot in den derden.

Cracht en Werckinghe.

Die wortel van die witte Chameleon, met rooden wijn daer Driganum in ghesoden A es ghedroncken, doodet en iaecht af die breede wormen.

Die selue wortel met goeden wijn ghesoden, es goet den ghenen die dwater laden, B ende die huer water qualijcken kunnen ghemaken, want zy doet die watersuchtige ont swillen, ende die vrine lossen ende rijsen.

Die selue wortele es ooc goet tsegē alle fenijn en verghifst; dē mensche ingenomen. C

Die wortel van die swerte Chameleon en dient niet wel den mensche inghenomen, D want zy heeft wat verborzen quaets in huer, als Galenus seyt, ende daer om zoo wordt zy van den ouders alleen van buyten tlichams ghebruyckt.

Die wortel van dese swerte Chameleon met luttel coperroosen en verckēs liefe ver, E menght, gheneest die scorftheyt, en als daer toe ghedaen wordt solfer en teer zoo ge neest zy oock dz wildt vier, den omloop ende alle quade rundicheyt daer op ghestrcken.

Die selue wortel met solfer alleen vermenght, doet die leelijcke witte vliecken, ende F die masen, en die verbrantheyt van der sonnen in dat aensicht vergaen, als mense daer op in die sonne strijckt.

Dat water oft den azijn daer dese wortel in ghesoden es, in den mont ghehouden, G doet den tantsweer vergaen. Tselue doet ooc die wortele met peper en sout vermenght, ende op den sweerende quaden tant gheleyt.

Van Eryngium. Cap. lix.

Tgheslacht.

V An Eryngium vindtmē hier te lande tweederleye geslacht. Deene wordt genaemt groote Eryngus oft Eryngswortele. Dander cleyn Eryngus oft Eryngdistel.

Tfatsoen.

Eryngium marinum. Eryngswortele.

Eryngium vulgare. Eryngdistele.

1 Die groote Eryngus oft Cruyswortele, heeft groote breede witachtighe ende ronde achtighe dicke bladeren, rontsomme wat ghefroncelt, ende met stekende dorenen hier ende daer beset, van smaecke aromatisch. Die stelen zijn ront ende wassen ontrent eenen voet hooghe, van verwen benedē roodachtich, ende daer op wassen rōde scerpe rouwe ende stekende bollekens ontrent een not groot, die rontsomme beset zijn met cleyne bloemkens, van verwen hier te lande meest hemelblauw met witte stipkes daer in hanghende. Ende vast onder dese bollekens wassen vijf oft ses stekende bladeren, rontsomme den steel sterrewijs wassende, die met dat opperste van den stelen hier te lande oock hemelblauw worden. Die wortel es thien oft twaelf voeten lanck, ende schier zo lanck dat mensche altemet niet gheheel wtgrauen en kan, vinghers dick, hier ende daer gheknoot, van smaecke suetachtich.

2 Dander gheslacht dat Cruysdistel ghenaemt wordt, heeft breede gecronckelde duersneden bladeren, die witachtich ende aen alle canten met scerpe dorenen beset zijn. Die steel es ontrent eenen voet lanck, ende heeft seer vele zyde tacxkens, daer aen op dopperste groeyen ronde rouwe scerpe bollekens, den bollekens van Cruyswortele gelijk, maer veel mindere, daer vast onder oock vijf oft sesse cleyne smalle scerpe bladerkens wassen, sterrewijs rontsomme den steel geset. Die wortel es lanck, slecht, vinghers dick, van buyten bruyn, van binnen wit.

¶ Plaetse.

1 Eryngium wast als Dioscorides seyt op rouwe ongheloue velden, hier te lande wordt hy ghevonden in Vlaenderen ende Zeelant op die duynen, ende aen die canten van der zee.

2 Cruysdistel wordt oock op ghelijcke plaetsen hier te lande ghevonden, sy wast oec in Duytschlant op sommighe velden by den Rhijnstroom, ende op sommighe dorre heyden, ende aen die ghemeyne straten, ende wordt daer te lande by Straeszborch veel ghevonden.

¶ Tijt.

Beide dese Distelen bloeyen hier te lande in Braeckmaent ende Hoymaent.

¶ Naem.

1 Dierste gheslacht van desen Distelen wordt ghenaemt in Griecx ἐρύγγιον. In Latijn Eryngium, van Plinius oock Erynge nu ter tijt Eryngium marimum van den Arabeuschen meesters, ende in die Apoteken Iringus. In Duytsch Cruyswortele, ende van sommigen Endeloos, In Westvlaenderen oock Meere wortele.

2 Dander gheslacht wordt gheheeten in Hoochduytsch Manstreu, Brachen distel, vnd Raden distel. Hier te lande Cruysdistel. In die Apoteken nu ter tijt oock Iringus. Ende es sonder twijfel oock een Eryngium, dat wel Centrum capita genaemt mach wordē.

¶ Natuere.

1 Eryngium es in wermte ende coude middelmaticch, maer drooch ende subtiyl van substantien.

2 Cruysdistel es werm en drooch als aen dē smaeck vā der seluer goet te mercken es.

¶ Tracht en Werckinghe.

Die bladeren van Eryngium als zy ierst wtcomē zijn bequaet om met sout te eetene, ende hebben van den ouders hier voortijts in dier manieren ghegheten gheweest als Dioscorides schrijft.

Die wortelen van dat Eryngium in wijn ghesoden ende ghedroncken, sijn goet den ghenen die dat colica ende pijnē oft weedom in den buick hebben, wāt zy doen dē crimp sel vergaen, ende die winden scheyden.

Die selue wortel in der seluer manieren ghebruyckt verweckt oock den vrouwe huer E natuerlijke cranchheit.

Die wijn daer Eryngium in ghesoden es, es seer goet tsegghen tgraueel, steen ende Droppelpisse, hy doet water maken, ende den steen rijsen, ende gheneest die ghebreken van den nieren, als hy vijftien daghen lanck achter een ghedroncken wordt.

Die selue wortel in der seluer manieren ghebruyckt es oock goet den leuersuchtigen

ende

Van sterre Distel. Cap. lx. cccxlvij.

ende den ghenen die van eenich fenijnlich ghedierte ghebeten zijn, oft fenijn inghenomen hebben, sonderlinghe als zy met den sade van wilden Pastinaken ghedroncken wordt.

Die selue wortele helpt oock den ghenen, die den cramp hebben, ende die met eenige *S* vallende siechte besmet zijn.

Die wortel van Eryngium gruen ghestooten, es oock goet gheleyt op die beten van *S* den fenijnlich ghedierten, ende sonderlinghe op die beten van den vorschen.

Die wortel van Eruyswortele, wordt in die Apoteken hier te lande gheconfijt, ende *S* inghegheuen den ouden ende andere dorre maghere ende verstoruen menschen, om crachten ende voetsel te krijghene.

² Die wortel van Eruysdistele wordt oock in der seluer manieren in die Apoteken geconfijt, ende oock om voetsel ende crachten te krijghene inghegeuen, hoe wel dattet met deser wortele spade bycoemt.

Van sterre Distel. Cap. lx.

I Tfatloen.

Carduus stellatus.

Sterre Distel.

Terre distel heeft saechte hanzachtighe seer ghesnede bladeren, zijn stelen wassen ontrent onderhaluen voet hooghe, en worpen seer vele zyde scueten ende tacke wt, daer op wassen cleynne hoofdekens oft bollekens gheslijck aen anderen distelen, maer veel minder, die rontsomme beset zijn met seerpe stercke Distelen, gelijk een sterre mzhueren stralen rontsomme dat bolleken wassende, die ierst gruen oft bruyn root zijn, ende naermaels bleeck oft wit worden, als dese bollekens opgaen, zoo brenghen zy purpure bloekens voort, en daer naer wast in die selue cleyn rondachtich plat saet. Die wortel es lanck van buyzen bruyn.

I Plaetse.

Dese Distel wast op rouwe ongeboude plaetsen, ende by den wegen, en wordt ontrent die vermaerde Coopstadt van Antwerpen by die Scelde, ende oock ontrent die nieuwe mueren van der stadt veel ghelvonden.

I Tijt.

Dese Distel bloeyet van in Braeckmaent tot in Doghstmaent.

I Naem.

Dit cruyt wordt nu ter tijt gheheeten in Latijn Carduus stellatus & Stellaria ende van sommighen voor die πολυάκανθος Polyacanthus van Theophrastus ghehouwen, die in Latijn van Gaza Aculeosa ghenaemt es. In Hoochduitsch Wallen dystel, ende oock Naden distel. Hier te lande Sterre distel. Ende dat dese Distel gheen Eryngium en es, blijkt ghenoech wt dat in voorgaende Capittel ghescreuen es.

I Natuere.

Dese Distele es oock werm van natueren, als den smaeck van der wortele claerlijck te kennen gheeft.

¶ Tracht en werckinghe.

Esact van Sterre distel ghepoedert ende met wijn inghenomen, doet water maken ende dat graueel lossen ende rijsen, ende wordt seer goet tsegen die droppelpisse geacht.

Van Caerden. Cap. lvj.

¶ Tgheslacht.

Caerden zijn tweederleye Tam ende wildt. Die Tamme worden ghesaeyt, ende van den lakenbereyders ghebruyckt. Die wilde wassen van selfs ende en wordē niet ghebruyckt.

¶ Tfatsoen,

Dipsacum sativum.
Tamme Caerden.

Dipsacum sylvestre.
Wilde Caerden.

1 Die tamme Caerden hebben ierst groote langhe breede bladeren, rontsomme ghelijck een saghe ghekerft tusschen den welckē eenen holē steel voortcoemt, dyne oft meer voeten hooch, veel zyde tacken draghende, die met seerpe stekende dorenen beset es, ende met leden oft knoopen ondersceyden, daer aen wt elcken knoop twee groote langhe bladeren wassen, die aen den steel tsamen in een vergaeren also dat het water daer op van den reghen oft dauw vallende, daer op blijft ligghende. Op dopperste van den stelen groeyen langhe rouwe stekende bollekens, met seerpe omgheboghen haerckens beset, daer tusschen cleyne witte bloemkens wtcomen. In huyskēs wassende dē bien huyskēns ghelijck, daer in naer die bloeme saet groeyet dat den Fenckel ghelijck es, maer bitter van smaecke. Ende dese bollekens zijn binnen holachtich, ende daer in groeyen ghemeynlich cleyne wormkens, diemen daer in vint, als men die bollekens open snijdt. Die wortel es lanck effen ende wit.

2 Dat wildt gheslacht es den anderen seer ghelijck, maer die bladeren zijn wat smalder,

der, ende die bloemen zijn lijfverwich, ende die haecykē van desen Caerden en zijn niet zoo seerp als van den anderen.

- 3 Van desen wilden Caerden wordt oock noch een ander gheslacht ghevonden dat als derhoochst met zynen langhen stelen wast, ende dit heeft cleyn ronde caerdekens, niet meerder dan een not, ende anders eest den anderen wilden schier ghelijck.

¶ Plaetse.

- 1 Die tamme Caerden worden op die velden tot sommige plaetsen van Vlaenderen hier te lande ghesaeyt tot ghebruyc van den volders ende lakenberenders.
- 2 Die wilde wassen op vochtighe plaetsen ontrent die canten van den Nieuieren ende van den wateren.

¶ Tijt.

Caerden bloeyen meest in Braeckmaent ende in Hoymaent.

¶ Naem.

Dit gheslacht van Distelen wordt ghenaeemt in Griecx *σιταρα*. In Latijn *Dipsacum* ende *Labrum Veneris*, van sommigen oock *Chamaeleon*, *Crocodilion*, *Onocardion*, *Cneorion*, *Meleta*, *Cinara rustica*, *Moraria*, *Carduus Veneris*, *Veneris lauacrum* ende *Sciara*. In die Apotheken *Virga pastoris* ende *Carduus fullonum*. In Hoochduytsch *Kartendistel*, *Bubensirel*, *Weberkarden*. Hier te lande Caerden ende volders Caerden. In Franchois *Berge a bergier*, *Ehardon a foullon* ou *Ehardon a carder*.

- 1 Dat tam gheslacht wordt ghenaeemt *Dipsacum sativum*, ende *Dipsacum album*.
- 2 Die wilde worden gheheeten *Dipsaca sylvestria* oft *purpurea*.

¶ Natuere.

Die wortel van Caerden seyt Galenus es drooghe tot in den tweeden graedt ende wat afvaghende van natueren.

¶ Tracht en Werckinghe.

Die wortel van Caerden in wijn ghesoden ende daer naer wel cleyn ghestooten tot dat zy eenen saelsken ghelijck es, gheneest die clouen ende fistulen in dat fondament. Ende om dit saelsken goet te behouvene zoo moetment in een koperen busse bewaeren.

Die wormkens diemen in die bollekens van den Caerden vint zijn goet tsegghen die vierdedaechse cortse aen den hals oft arm ghedraghen als Dioscorides scrijft.

Van Artichauts. Cap. lvij.

¶ Tgheslacht.

Van desen Distelen vindtmen nu ter tijt twee gheslachten, een met breeden bladeren die niet en steken, datmen Artichauts heet, ende een andere met stekende seer gheclouen bladeren, ende dit wordt Ehardons ghenaeemt.

¶ Tfatsoen.

- 1 Artichauts hebben groote breede bladeren, ghelijck die bladeren van onser vrouwen Distel, maer bruynder, meerder ende niet stekende, ende tusschen dyen comē die stelen voort, daer aen oock bladeren wassen den voorgescreuē ghelijck maer mindere, op dopperste draghende groote ronde ghesclferde bollen, die als zy open gaen purpure bloemen bringhen, ende daer naer saet leueren, den sade van onser vrouwen Distel gelijck maer meerdere. Die wortel es lanck ende groot.

- 2 Dat ander gheslacht dat Eardons gheheeten wordt, heeft groote langhe bladeren, die ouer beyde zyden diep ghesneden ende met seerpen dorenen beset zijn. Die steel es lanck, ende daer op wassen ronde ghesclferde bollekens, den anderen volnaer gelijck. Ende beyde dese zijn van eenen gheslacht, ende worden voor een ghehouwen, ghelijck diuwils van den sade van den eenen dat ander groeyet, ende sonderlinghe die Ehardons, van den Artichauts sade. Dwelck Palladius oock wel ghemerckt heeft die, tpunt van den sade quetsen en croken leert op dz daer gheen Ehardons af wassen en souden.

¶ Plaetse.

- 2 Beyde dese gheslachten en wassen hier te lande van selfs niet, maer worden in die houen ghesaeyt ende gheplant.

ccccel

Van Artichauts:

Cap. lviij.

Cynara.

Artichauts.

Cynaræ aliud genus,
Chardons.

Tijt.

Artichauts ende Chardons brenghen huer stekende bollen in Doghstmaent.

Naem.

1 Dit gheslacht van Distelen sonderlinghe dat ierste wordt ghenaeamt van Galenus in Griecx *κύναρα*. In Latijn Cynara, Cinara, Carduus & Carduus sativus, nu ter tijt Arocum, Alcocalum en Articocalus. In Hocheduytsch Strobildorn. In Italien Articoca. In Franchois Arthicaultz ende daer naer hier te lande Arthicaunts.

Die bollen worden ghenaeamt σπονδυλοι Spondyli.

2 Dat ander wordt gheheeten Cinara acuta, en in Frächois en hier te lande Chardons.

Natuere/cracht en Werckinghe.

Die bollen van den Arthicaunts ghegheten zijn een quade ende onghesonde spijsse, als A Galenus in libris de alimentis schrijft, die quaet om verteeren es ende daer quade humoren af groeyen, sonderlinghe als zy noch hert oft rouw ghegheten wordt, ende daer om zoo dienen zy best ghesoden, ende wel bereyt inghenomen. In der medecynē en hebben zy gheen sonderlinghe ghebruyck.

Van Onser vrouwen Distel. Cap. lviij.

Tatsoen.

Onser vrouwen distel heeft groote breede witgruene bladeren die met vele witte plecken bespraeyet zijn, ende rontsomme met scerpe stekende dorenkens beset. Die stelen zijn lanck ende vinghers dick op dopperste van den welken wassen ronde bollekens, met scerpen dorenen beset, daer wt voortcomen schoone purpure bloemen, naer die welke in die selue bollekens saet wast,

Van Onser vrouwen Distel.

Cap. lviij.

ccccij.

wast, tusschen wollachtich hayken besloten, dat den sade van wildē Chartamus n̄ seer onghelyck en es, maer minder, ronder, ende bruynder. Die wortel es lanck dick ende wit.

¶ Plaetse.

Onser vrouwen distel groeyet hier te lande van selfs, schier in alle moeshouen, ende wordt oock somtijts op rouwe ende onghesboude plaetsen ghevonden.

¶ Tijt.

Dese Distel bloeyet in Braeckmaent ende in Hoymaent op iselue jaer dat zy wtgescomen es, ende als zy huer saet gheleuert heeft zoo vergaet zy.

¶ Naem.

Dese Distel wordt gheheeten in Griecx ἀκανθάρων. In Latijn Spina alba, van sommighen oock Agriocinara, Donacitis, Erysisceptrum, Spina regia & Cardus Ramptarius. Van dē Arabuschen meesters Bedeguar. In Hoochduytsch Marien distel, ende Frauwendistel. Hier te lande Onser vrouwen distel. In Franchois Chardon nostre dame. In die Apoteken Carduus Mariæ.

¶ Natuere.

Die wortel van Onser vrouwen distel es drooch ende isamen treckende. Dat saet es warm ende subtijs van substantien.

¶ Tracht en Werckinghe.

- A** Die wortel van Onser vrouwen distel es goet den ghenen die bloetspouwen, die weech van maghen zijn, ende die dun in den buick ende te licht van camerganck zijn, als mense met wijn in drinckt.
- B** Die selue wortel in der seluer manieren ghebruyckt, doet oock water maken, ende die vrine lossen ende rijsen.
- C** Itē dese wortel verdrijs die coude morwe gheswillen als sy daer op ghestreken wordt.
- D** Wijn daer dese wortel in gesoden es versuet den tantsweer.
- E** Es aet es goet inghenomen den ionghen kinderen die in eenich ledt den cramp hebben, item den ghenen die van slanghen oft ander senijnnich ghedierte ghebeten zijn.

Vā Roōsche distel. C. lviij.

¶ Tlatloen.

Dese Distel heeft oock groote breede bladeren, die op dopperste zyde brunngruen zijn, ende aē die onderste aschverwich ende wollachtich ende rontsomme diep ghesneden ende op die eyndekens met seer cley-

pp iij nen

Spina alba.

Onser vrouwen distel.

Spina peregrina. Roomsche distel.

ccccij. Van Roomſche diſtel. Cap. lviij.

nen ſtekende puntkens beſet. Die ſteel es ront, vinghers dick, brunnachtich, ontrent vier oft viij voeten hooch, ende daer op waſſen ſchoone ronde rouwe bollen die rontſomme draghen veel cleyne witachtighe bloemkens met blauw vermenght. Die wortel es van buyten brunn.

¶ Plaetſe.

Dese Diſtel es hier te lande vrent, ende en wordt niet dan in cruytliſhebbers hoven gheuonden.

¶ Tijt.

Dese Diſtel bloeyet in Braeckmaent ende in Hoymaent een iaer naer dat sy ghesaeyt gheweest es.

¶ Naem.

Dese Diſtel wordt nu ter tijt gheheeten in Latijn Spina peregrina en van Valerius Cordus Cardus Sphaerocephalus. In Hoochduytsch Welſch diſtel, oft Romiſcher diſtel. Hier te lande Roomſche diſtel ende Bremde diſtel. In Franchois Chardonnet ou Cardonnette. Ende wat naem dat zy hier voortijts by den ouders ghehadt heeft, en es noch ter tijt niet bekend. Ten sy dat sy es dat Acanthus ſylueſtris daert wat mede geliſcht.

¶ Natuere.

Dit vrent gheſlacht van Diſtelen es werm ende drooghe van natueren, dat aen zynen ſtercken ruck, diemen daer aen ghevoelt alſt ment ontween wrijft, ende aen zynen ſcerpen ſmaeck goet te mercken es.

¶ Cracht en Werckinghe.

Dese Diſtel en heeft gheen ſonderlinge gebruyck dat ons bekent es, anders dan dat ſommighe ſcrijuen datmen die bollekens van deſer Diſtel in Italië in vleeſchſop ſiedt, ende ghelijck die bollekens van den Artichauts eedt.

Van witte wech Diſtel. Cap. lxx.

¶ ſatſoen.

De witte wech Diſtel es Onſer vrouwen Diſtel met onghelijck, zy heeft groote breede bladeren die rontſomme die canten geſneden zijn, en met ſcerpen ſteken de dorenen beſet, ende met een teer ſaecht wol leken ouertrocken zijn. Die ſtelen zijn lanck ende dick vol ſtekende dorenen beſet, daer op waſſen rouwe bollen, van fatſoene m̃z bloemen ende ſade Onſer vrouwen diſtel gheſelijck. Die wortel es groot ende dick.

¶ Plaetſe.

Dese Diſtel waſt hier te lande aen die wegghen, canten van den velden, ende op onghelboude ſandachtighe plaetſen.

¶ Tijt.

Witte wech diſtel bloeyet vā in Braeckmaent tot in deynde van Doghſtmaent, oft noch ſpaeder.

¶ Naem.

Dese Diſtel wordt gheheeten in Griecx ἀκανθίον. In Latijn Acanthium. In Hoochduytsch Weiſz wege diſtel. In Neerduytsch Witte wech diſtel, ende wilde oft groote Witte diſtel. In Franchois Chardon argentin on Chardon ſauuage.

Acanthium.

Witte wech diſtel.

Natues

Van Beerenclauw. Cap. lxxvj.

cccclij.

¶ Natuere.

Witte wechdistel es werm van natueren.

¶ Cracht en Werckinghe.

Die bladeren oft wortel van deser Distele zijn goet ghedroncken ende inghenomen vanden ghenen die van den cramp sieck zijn oft eenich ledt vercrampen oft ghespannen hebben, als Dioscorides ende Galenus scrijuen.

Van Beerenclauw. Cap. lxxvj.

¶ Tgheslacht.

Beerenclauw die in Griecy ghenaemt es Acanthos es tweederleye als Dioscorides schrijft Tam ende wildt.

¶ Tfatsoen.

Acanthus satiuus. Beerenclauw.

1 **D**ie tamme Acanthus heeft grootte, breede, swertgruene, vette, effene bladeren, die ronssomme diep ghesneden ende gheclouen zijn, ghelijck die bladeren van wit Mostaerteruyt. Die steel es lanck, vingers dick, met langhen stekenden bladerkens tot bouen toe beset, tusschen den welcken schoone witte bloemkens wassen, ende daer naer breede hauwkens daer in geel saet leyt. Die wortel zijn taeye ende lijmachtich, groot ende lanck.

2 Die wilde Acanthus es de wilde Distelen ghelijck, rouw ende stekende, minder dan den voorghescreuen als Dioscorides scrijft, ende dese Acanthus es noch ter tijt onbekent. Een sy dat die Roomsche distel, daer af hier voorghescreuen es, die wilde Acanthus es.

¶ Plaetse.

Die tamme Acanthus wast in die hoven, ende in steenachtighe ende vochtighe plaetsen als Dioscorides scrijft. Hier te lande en wordt hy niet gheuonden, dan in der cruytlicfhebbers hoven.

¶ Tijt.

Tamme Acanthus bloeyet hier te lande in Hoymaent ende Doghstmaent ende somtijts oock spader.

¶ Naem.

1 Dat tam gheslacht wordt gheheeten in Griecy ἀκανθὸς καὶ ἀκανθα In Latijn Acanthus ende Acantha, van sommighen Paderota, Herpacantha, Melamphyllon, Topiaria, Mamolaria, ende Crapula. In die Apoteken van Italien Branca vrsina, ende daer naer in Hoochduytisch Bernklaum. In Neerduytsch Beerenclauw. In Franchois Branche vrsine. In die Apoteken hier te lande eest onbekent, die daer voor nemen, ende ghebruycken dat cruyt dat in naestvolghende capittel bescreuen es.

2 Dat wildt gheslacht wordt van Dioscorides ghenaemt Acanthus syluestris, dat es wilden Acanthus.

¶ Natuere.

Die wortel van Acanthus es drooghe, ende middelmatig verwermente.

¶ Cracht en Werckinghe.

Die wortelen van Acanthus inghedroncken lossen die vrine, doen water maken, ende de stop.

ccccliii. Van Duytschen Beerenclauw. Cap. lxxvij.

de stoppen den buxer loop, ende zijn seer goet ghebruyckt den ghenen die in eenich ledt den cramp hebben, die van binnen ghequetst oft gheborsten zijn. Ende den ghenen die gheneycht zijn tot widrooghen, ende op die longhene ghebreck hebben.

Dese wortelen gruen ghestooten zijn goet ghelyt op die verbranthent, ende op die leden die wt huer ledt ende ionctuerē gheweest hebbē, ende dijsghelijck oock op die handen ende voeten daer tfladercijn in es.

2 Den wilden Acanthus es den tammen van crachtē ghelijck als Dioscorides scrift. E

Van Duytschen Beerenclauw. Cap. lxxvij.

Etfatsoen.

Branca vrsina.

Duytschen Beerenclauw.

Duytschē Beerenclauw heeft groote bruyne rouwachtige bladerē die seer gheclouen zijn ende in vijsf of sessē bladeren verdeylt. Die steel es lanck ront van binnen hol, met ledē ondersceyden, somtijts eenen vingher dick. Op dopperste van den stelen wassen die bloemen in croonen die wit zijn, naer die welke het saet groeyet dat breeet ende plat es. Die wortel es wit ende lanck.

Eplaetse.

Desen Beerenclauw wast aen die cantē van den velden, in sommighe grasachtighe leghe plaetsen, ende in die beempden.

Tijt.

Dit cruyt bloeyet in Braeckmaent ende in Hoymaent, en te wyle zoo leueret oock zijn saet.

Naem.

Dit cruyt wordt hier te lande en in Duytschlant gheheeten Branca vrsina, ende van sommighen nu ter tijt Pseudacanthus oft Acanthus Germanica. In Hoochduytsch Teutsch Bernclauw, oder Berntaisz. In Neerduytsch Duytschen Beerenclauw. In Franchois Branche vrsine faulse, ende wordt nu ter tijt ghehouden voortghene dat ghenaeemt es in Griecx σπονδύλιον. In Latijn Spondylium.

Natuere.

Duytschen Beerenclauw es merckelijck werm van natueren.

Cracht en werckinſighe.

Duytschen Beerenclauw verteert ende doet scheyden die coude geswillen gestooten A ende daer op gheleyt.

Die van Polen ende van Lituanien sieden desen Beerenclauw in water daer toe B heefdeech oft iet anders dijsghelijck doende, ende drincken dat in plaetse van bier oft van anderen ghemeynen dranck.

Van Euerwortele. Cap. lxxvij.

Egheslacht.

Dese Distel diemen Euerwortel nuempt es tweederleye van gheslachte, Dat een gheslacht heeft witte bloemen, op eenē steel onderhalf spanne lanck oft langer wassende, Dat ander heeft schoon roode bloemen, ende en heeft gheenē sonderlinghen steel.

Efat

1 Die witte Guermortel heeft langhe smalle rouwe stekende bladeren, ouer beyde zys den diep ghesneden, ende in dmiddel roode ribbekens hebbende. Tusschen den welken eenen steel voortcoemt, ontrent onderhalf palme oft meer hooch, gelijke bladeren draaghende, daer op wassen ronde platte bollen, rontsomme die canten met stekende dorens kens ghelijck die Castanie snoesteren beset, die bouen in dmiddel breeet open ende hayns achtich zijn, daer om wassen schoone witte wistekende bladerkens, ende dat es die bloesme, ende als die vergaet zoo vindtmen tusschen die hayns grauw smal saet. Die wortel es lanck ront, in dmiddel ghemeynlijk gespleten, van rucke liefelijk, vā smaecke seerp ende bitter.

2 Dat ander gheslacht es, van bladeren ende wortelen der ierster Guermortel aensienlijk alleen minder. Die bloemen zijn schoon. Roosen root ende wassen tusschen die bladeren van der wortelen sonder steel, volnaer opder aerden ligghende. Die wortel es rootverwich, en heeft oock eenen stercken ruck.

¶ Plaetse.

1 Die witte Guermortele, wast tot veel plaetsen van Italien ende van Duytschlandt, in hooghe rouwe gheberchten. Hier te lande wordt zy in der cruyt liefhebbers houē gesaenet.

2 Dat ander gheslacht wast oock tot veel plaetsen van Italien, van Duytschlant, ende in Brancrijk, als Ruellius schrijft, hier te lande eest onbekent.

¶ Tijt.

Beyde dese Guermortelen bloeyen in Honmaent, ende in Doghstmaent.

¶ Naem.

1 Dierste geslacht van desen Distelen wordt gheheeten in Griecx λευκόκανθα (Welck eenen naem es versceyden van Acanthaleuce, als in Dioscoride blijkt) van sommighen Polygonaton, Phyllon ende Ischias, ende hier voortijts van den Romeynen oock Spina alba, nu ter tijt Carlina oft Carolina, naet Carolus Magnus Roomsche Keyser, dyen een Engel van God ghesonden dese Distel ghehoont heeft, doen die haestighe sieckte onder zijn volck was. Van sommighen oock Cardopatiū. In Hoochduytsch Eberwurtz, Grosz Eberwurtz, en weisz Euerwurtz. In Neerduytsch Euerwortel, witte Euerwortele, ende Carlina. In Franchois Carline.

2 Dat ander gheslacht es oock een gheslacht van Carlina, ende wordt gheheeten in Hoochduytsch Klein Eberwurtz, dat es in Neerduytsch Cleyn Euerwortel ende cleyn Carlina. In Franchois Petite Carline. Ende dese Distel wordt van sommighen gheleerden Minderbroeders van Noomen ghewonden voor die Distel die in Griecx ghe-naemt wordt ἀκανθα ἀραβική. In Latijn Spina Arabica, van sommighen Acanthis, ende van den Arabeuschen meesters Suchaba, ende huer meyninghe dunct ons der waerheit seer ghelijck, aenghesien dat Dioscorides schrijft dat Spina Arabica der Alba spina, dat es Leucacantha, seer ghelijck es.

¶ Natuere.

Die wortel van Carlina es werm in den iersten graedt, en drooge tot in den derden.

¶ Tracht en Werckinghe.

Die wortel van Carlina in wijn ghesoden es seer goet tseghen die verouderde pijnē A van der zyden, ende tseghen dat Sciatica, als men dīe croeskens van den wijn drinckt, daer zy in ghesoden es.

Carlina in der seluer maniere ghebruyckt es seer goet den ghenen die van binnen B ghequetst oft gheborsten zijn, ende die den cramp hebben. Tot den seluen es oock dat sap van der wortel seer goet ghedroncken.

Die wortel van Carlina ghepoedert, ende een drachma swaer inghenomen es seer C goet tseghen die haestighe sieckte ghebruyckt, want Carlina sylvestris. Dīe Distel, als men ghescreuen vindt, dat henx van Carolus Magnus Keyser van Noomen, es hier voortijts vā der Pestilentien met deser wortel bevrijt gheweest.

Dese selue wortele van Carlina in den mont ge- houden versuet die pijnē en weedom van dē tanden.

Die wortel van Carlina met azijn vermenght ghencest die quade rudicheden ende crauwagien als men se daer mede bestrijckt.

Es dat ander geslacht van Carlina die Distele die van Dioscorides Spina Arabica ende van dē Ara- beuschen meesters Suchaba gheheeten wordt, zo stopt ende stelpet zy alle bloetganck, alle ouervloedighe cranckheit ende vloet van den vrouwen, ende die vloet van catarren wt den hoofde in die leden sinckende, als zy inghenomen wordt.

Van dīe Distel. Cap. lxxij.

¶ Tfatloen.

D E se Distel heeft langhachtighe smalle bladeren ouer beyde zyden, diep ghesneden ende mē stekende dorenen beset, den bladeren van Carlina seer ghelijck, tusschen die welke eenen rechten ronden dunnen steel wt wast, ontrent eenen voet hooch met ghelijken bladeren becleet, daer op aen dopperste dīe vier oft meer ronde bollekens wassen, rōtsomme met stekende dorenen gelijk die Castanie snoesteren

steren beset, ende dese bollekens gaen in d'middel breet open, rontsomme cleyne bleeckgeele bladerkens draghende ende dat es die bloeme. In somma dese bollekens met hueren dorenkens, bloemen, ende saet zijn van fatsone den bollekens ende bloemen van Carlina seer ghelijck, alleen veel minder ende bleecker naer tgeel treckende van verwen. Die wortel es dun, van smaecke heet in den mont.

¶ Plaetse.

Dese Distel wordt hier te lāde op ongeboude plaetsen en by den wegen ghevonden.

¶ Tūt.

Dese Distel bloeyet in Hoymaent ende in Doghstmaent.

¶ Naem.

Dese Distel wordt geheeten in Hoochduytisch Dreidistel, Frauwē distel vnd Seuw distel, ende daer naer in Neerduytisch Dryedistel. Ende schijnt wel te wesene een māsniere ende gheslacht van Carlina, ende daer om hebben wy die selue Carlina syluestris ghenaemt, ende es moghelijck die ἀκόρυς Acorna van Theophrastus.

¶ Natuere.

Dese Distel es werm van natueren. Maer wat cracht ende sonderlinghe werck zy heeft es noch ter tijt onbekent.

Van wilden Carthamus.

Cap. lxx.

¶ Tfatsoen.

Atractilis.

Wilden Carthamus.

Dese Distel es den Carthamus, dz es den wilden Sofferaen niet seer onghelijck. Die bladeren zijn rouw ende stekende. Die bollekens zijn met vele stekende smalle voor scerpe bladerkens rontsomme beset, ende daer wt comen hanzachtighe bloemen gelijk aen den Carthamus, van verwen bleeckgeel, ende veel bleecker dan die bloemen van Carthamus. Ende als die bloeme vergaen es zoo vindtmen oock in dz bolleken saet, dat den anderen Carthamus sade ghelijck es, maer bruynder.

¶ Plaetse.

Dese Distel en wast hier te lande van selfs niet, maer wordt in der cruytlietsebers houe ghesaeyt.

¶ Tūt.

Dese Distel bloeyet spade in Doghstmaent oft Herfstmaent.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt gheheeten in Griecx ἀτρακτυλὶς καὶ κνίκου ἄγρια ende vā sommigen φόνου als Theophrastus scrijft. In Latijn Atractilis, Syluestris Cnecus, Fusus agrestis, Colus rustica, van sommighen oock Amyron, Aspidion, Aphedron ende Præsepium, nu ter tijt Syluestris Carthamus, dat es in Duytsch wilden Carthamus. In die Apoteken eest onbekent.

¶ Natuere.

Wilden Carthamus es drooch van natueren ende wat verdeylende.

¶ Cracht en werckinghe.

cccclviij. Van Cardobenedictus. Cap. lxxj.

Die soppen, bladeren, ende saet van deser Distel met peper ende wijn wel vermēght A
zijn goet ghestreken op die beten van den Scorpioenen.

Men seyt oock, als Dioscorides scrijft, dat die van den Scorpioenen ghesteken zijn B
gheen pijn en ghevoelen alzo langhe als zy dēt cruyd in haer hant houden, ende
als zy dat wt huer hant laten gaen dat dan die pijn wedercoemt.

Van Cardobenedictus. Cap. lxxj.

¶ Tfatsoen.

Atractilis hirsutior. Cardobenedictus.

Cardobenedictus heeft lāghe hanz
achtighe saechte bladeren ront
somme diep ghesneden. Die ste
len zijn oock rouw ende hanzach
tich, ende cruppen lanck der eerden, met ghe
lijcken bladeren becleet, voortbringhende
ronde hanzachtighe distel bollekens, m; lan
ghen stekenden bladerkens rontsomme bes
set, daer wt die bloemen voortcomen die
bleeck geel sijn. Ende als die vergaen zoo
vindtmen in die bollekens lanck grauwsaet
tusschen wollachtich hanzken besloten. Die
wortel es lanck teer met vele veeselinghen.

¶ Plaetse.

Cardobenedictus wordt in die houen ghes
saeyet.

¶ Tijt.

Cardobenedictus bloeyet in Braeckmaēt
ende in Hoymaent.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt van Plinius ende Theo
phrastus oock voor een gheslacht van Atra
ctilis gherekent, die dit selue cruyt Atractilem
hirsutiorum nuemen, nu ter tijt worddet in die
Apoteken gheheeten Carduus benedictus, ende
Cardobenedictus, ende daer naer in Hooch
duytisch Cardobenedict ende Besegneter dis
stel. Hier te lande Cardobenedictus. In Franchois Chardon beneist.

¶ Natuere.

Cardobenedictus es werm ende drooghe van natueren.

¶ Cracht en Werckinghe.

Cardobenedictus in spijsse oft dranc ingenomen verdrift die groote pijn ende swijz A
melinge in dat hooft, sterckt die memorie, en es seer goet tsegē die doofheit ghebruyckt.

Cardus benedictus in wijn ghesoden ende al werm ghedroncken. gheneest dat crimp B
sel van den buyk, doet sweeten, die vrine lossen ende dat graueel rijsen. Ende verweckt
die natuerlijke cranckheit van den vrouwen.

Die selue wijn daer Cardobenedictus in ghesoden es, suyuert die vervuylde maghe C
ende es goet tsegghen die vierdedaechse cortse ghedroncken.

Epoder van Cardobenedictus met wijn inghenomen verteert die coude fluymen D
die in die maghe zijn, ende doet die rippen, ruymen ende lossen die op die borste gheresen
zijn, ende ruymt mits dyen die borste, ende maeckt langhen adem.

Item Cardus benedictus in der seluer manieren ghebruyckt es oock seer goet den E
ghenen die wtdrooghen, ende op die longhene ghequetst zijn.

Een notscale vā desen poeder vā Cardobenedictus met wijn ingenomē es seer goet F
tsegghen die haestighe siechte, alzo dat die ghene die dese siechte hebben cest dat zy bin
nen

Van wilde Distelen. Cap. lxxij. cccclix.

nen xxiij. vren dit poeder in deser manieren in nemen, ende daer mede sweeten, ter stont verlost worden. Eselue doet oock die wijn daer dit cruyt in ghesoden es, binnen die ierste xxiij. vren ghedroncken.

Cardus benedictus in alle manieren oft tsap daer af inghenomen es seer goet tse ghe alle fenijn ende verghiftheyt, alsoo dz die eenich fenijn in heeft daer af niet en kan bescadicht worden, eest dat hy daer naer Cardobenedictus inneempt, als men aen twee ionghe personen by sekere experientie bevonden heeft, diemen met gheen Teriakel ghehelpen en koste, die met Cardobenedictus ghenesen zijn gheweest, ghelijck Hieronymus Bock schrijft.

Esap oft dwater van Cardobenedictus doet die roodicheyt ende dat smerten van den ooghen vergaen daer in ghedruypt.

Cardobenedictus gruen ghestooten es goet ghelent op alle heete vierighe geswilen, op dwilt vier ende sonderlinghe op die pestilentielle corisen. Ende op alle beten ende steken van den serpente ende van alle fenijnighe ghedierten.

Van wilde Distelen. Cap. lxxij.

¶ Tgheslacht.

DEr wilder Distelen die aen die weggen ende canten van dē velden ende bosschen hier te lande gemeynlijk wassen vintmen drie gheslachten, die onder den naem van wilde Distelen begrepen worden.

¶ Tfatsoen.

Scolymus.

Carduus sylvestris. Wilde Distele.

Cardui sylvestris tertium genus.

Derde gheslacht van wilden Distelen.

1 Dierste gheslacht van desen Distelen wast ontrent onderhasuen voet oft twee voeten hooghe, ende heeft ronde stelen met vele zyde scueten beset, daer aen wassen steken

De bla

Van wilde Distelen. Cap. lxxij. cccclv.

de bladeren, van fatsoene den bladeren van wit wech Distel gelijk, maer mindere son-
der wolle, ende bruyn der gruen van verwen, op dopperste van den stelen wassen ronde
distel bollekens met scerpen dorenen, ghelijck eghelen al om beset, ende als die open
gaen zoo coemt daer een schoone purpure bloeme voort, ende daer in wasset isact den
anderen Distelen ghelijck van fatsoene, maer minder. Die wortel es lanck ende bruyn
met vele aenhanghende saselinghen.

2 Tweede gheslacht wast drye oft vier voeten hooch, ende heeft ronde cale stelen met
aenwassende luttel zyde scueten. Die bladeren zijn den bladeren van den voorgescreuen
ghelijck, al om met scerpe stekende dorenen beset, maer minder ende niet zoo breed. Die
bollekens zijn cleyn lanckachtich niet seer scerp oft stekende, die open gaende purpure
bloemen voortbringhen. Die wortel es swert ende eenen voet lanck.

3 Dat derde gheslacht van wilden Distelen wast oock drye oft vier voeten hooch, en-
de heeft eenen rechten steel, gheen sonderlinghe zyde scueten draghende, maer met vele
seer scerpe stekende dorenen beset. Die bladeren zijn den tweesten gelijk, maer smalder
ende meer stekende. Die bollekens van desen zijn minder dan van de tweede. Die bloe-
men zijn purpure. Isact es wit ende seer cleyn. Die wortel van desen, es anders niet
dan vele saselinghen.

¶ Plaetse.

Desse Distelen groeyen hier te lande al om by den wegghen, ende aen die canten van
den velden. Tweede ende dat derde worden oock veel in die beempden gevonden.

¶ Tijt.

Desse Distelen bloeyen in Honymaent ende in Doghstmaent.

¶ Naem.

1 Desse Distelen zijn ghenamt Cardui sylvestres dat es wilde Distelen.

2 Ende die twee ierste zijn dat gheslacht van wilden Distelen, dat in Griecx geheeten
wordt σκόλυμα, ende in Latijn van Plinius Carduus sylvestris ende oock Limonium van
sommighen φέρουσα καὶ πυράκανθα, Pherusa & Pyracantha.

3 Dat derde es oock een Carduus sylvestris, maer gheen Scolymus, ende dit mach wel ge-
heeten worden Carduus asininus dat es Esels Distelen.

¶ Natuere.

Die wilde Distelen zijn werm ende drooghe tot in den tweeden graedt als Galenus
schrijft.

¶ Cracht en Werckinghe.

Die wortel van den wilden Distelen, sonderlinghe die swerte langhe wortele van dz
tweede gheslacht, in wijn ghesoden ende ghedroncken iaecht afduer die vrine alle qua-
de vuylicheyt des bloets, ende doet die vrine stincken ende swaer van rucke worden, en
verdrift mits dyen den stanck van den oerselen ende van den gheheelen lichaem.

Die selue wortel met azijn vermenght gheneest alle quade ruydicheyt ende scorft
hent daer op ghestreken.

Desse wortel wordt oock in sommighe landen ghegheten zoo Plinius schrijft en dijs. E
ghelijck oock die ionghe scuethens van der Distele ierst wtcomende als Galenus seyt,
maer luttel voetsels brenghen zy by, ende dat selue waeterachtich ende niet goet.

Van water Noten. Cap. lxxij. cccclv.

¶ Tfatsoen.

Water Noten hebben dunne lange stelen, wt den gront tot op dopperste vā de
water wassende, die beneden ende onder dwater dun zijn m̄ aenhanghende
tot sommighe plaetsen cleynen hayrachtighe veeselinghen, ende bouen aen
dopperste dick, daer die bladeren op langhe steelkens aen wassen, die breed
zijn ende ront somme wat ghescaert. Tusschen ende vast onder die bladeren wassen die
Noten, die vier scerpe herde stekende hoecken oft dorenen hebben, ende daer in leyt die
keerne die wit es, van smaecke schier een Castanie ghelijck.

¶ Plaetse.

Desse

Dese water Noten worden hier te lande tot sommige plaetsen in die vijvers en staende schoon claeren wateren gevondē.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt gheheeten in Griecx τριβυλος ὑδατος. In Latijn Tribulus aquaticus. In Hocheduytsch Wassernusz, Weihernusz, Stachelnusz, Spitznusz. Hier te lande Water noten, ende van sommighen Minckysers. In Franchois Macres.

¶ Natuere.

Water noten zijn cout, drooghe ende tsamen treckende van natueren.

¶ Cracht en Werckinghe.

A Die bladeren van dē Water notē zijn goet ghelijck een plaester ghelent op alle heete vierighe gheswillen en sweeringen.

B Die selue bladeren zijn oec goet ghebruyckt tot die sweeringen en verhittinge van den mont, vervuylingen en argernissen van den tantvleesche, en tot die swillinge van dē amandelen en vā der keelē.

C Esap van Water noten es oock goet in die collyrien ende medecynen tot den ooghen dienende vermenght.

D Die Noten ghepoedert zijn goet met wijn inghenomen den ghenen die bloetpissen, ende tgraucel hebben.

E Dese water Noten worden oock somtijts in groote noot, ende in ghebreke van ander spijsse gegheten, maer seer luttel voetsel brenghen sy den lichaeme, ende maken groote verstopthent in den buick, ende seer herden camer ganck.

Van Kotte.

Cap. lxxviii.

¶ Tgheslacht.

Kotte es tweederleye van gheslachte, Nam die ghesaeyt ende gheplant wordt, ende wildt die al om van selfs wast.

¶ Tfatloen.

1 Die tamme Kotte heeft langhe viercantighe rouwe stelen, met vele ledelē, die aen elck let rontsomme met gruene smalle bladerkē gelijk een sterre beset zijn. Die bloemen wassen op dopperste vā den stelē gelijk aen wilde Kotte, en zijn vā coluere bleek geel, naer die welke voortcoemt ront saet, dat ierst gruen, naer root, ende ten laesten swert es. Die wortel es seer lanck, dun ende root.

2 Die wilde Kotte es der tammer gelijk, maer veel minder, ende niet zoo rouw. Die bloemkens zijn wit. Die wortel seer dun ende teer, somtijts oock wat roodachtich.

¶ Plaetse.

Die tamme Kotte wordt in Zeelant, in Vlaenderen, ende in sommige plaetsen van Brabant by Berghen &c. Op goede vette velden gheplant. Die wilde wast al om van selfs aen die canten van den velden onder die hagen en hegghen.

¶ Tijt.

Beide die Kotten bloeyen in Honymaent, ende in Doghstmaent.

¶ Naem.

1 Kotte wordt gheheeten in Griecx ῥυβία. In Latijn Rubia. In die Apoteken Rubia tinctorum. In Hocheduytsch Kotte. Hier te lande Kotte, en meestendeel Ree, en

De dat

ccccxij.

Van Kotte.

Cap. lxxiij.

Rubia sativa. Tamme Kotte.

Rubia sylvestris. Wilde Kotte.

de dat poeder van den wortelen Meecrappen. In Franchois Garance.

² Dat wildt gheslacht wordt genaemt Rubia sylvestris. Ende dit wordt van sommigen gheleerden oock voor een Alysson ghehouden.

¶ Natuere.

Die tamme Kotte es werm in den tweeden graedt, ende drooghe tot in den derden.

¶ Cracht en Werckinghe.

Die wortel van tamme Kotte in huenich water ghesoden ende ghedroncken, opent **A** die verstophent van der leuer, milte, nieren, ende van die moedere, ende mits dyen es seer goet iseghen die geelsucht, ende doet den vrouwe huer natuerlijke cranchheit als sy achterblijft wedercomen.

Die selue wortel in der seluer manieren ghebruyckt, doet water maken, ende lost die **B** vrine seer sterckelijck, alsoo dat zy te veel ghebruyckt bloet doet pissen.

Die wortel van Kotte ghesoden ende ghedroncken oft ghepoedert, ende met wijn in **E** ghenomen, doet seeyen dat bloet dat binnens lichaems gheronnen ende ghestolt es, ende es goet den ghenen die ghevallen zijn ende van binnen gequetst oft gheborsten zijn.

Esap van den wortel es goet gedronckē den ghenē die van fenijnigen gedierien **D** gebeten zijn, dijsghelijck oock die wijn daer die bladeren ende wortelen in gesoden zijn.

Esact van Kotte met syrope van azijn inghenomen, maeckt die milte cleyn, ende **E** gheneest die herdieht van der seluer.

Een pessus van die wortel ghemaeckt ende in die moeder gheset, brenghet den vrou **F** wen huer natuerlijke cranchheit, ende iaecht af die secondine ende die doode vruchtē.

Die wortel cleyn ghestooten gheneest alle scorftheit ende rundicheyt, daer mede **G** chaem bestreken.

² Die wilde Kotte en es in der medecynen niet bruyckelijck.

Van Cleefcruyt.

Cap. lxxv.

ccccxviij.

¶ Tfatloen.

Aparine.

Cleefcruyt.

Cleefcruyt heeft vele cleyne viercantighe rouwe stelen, met vele ledemens, daer aen wassen lange smalle bladerkens, rontsomme die ledemens sterrewijs gheset ghelijck aen die Kotte, maer veel minder ende rouwer, en van dese selue ledemens wassen andere ghelijcke steelkens, draghende cleyne witte bloemkens, ende daer naer, ront rouw saet, meest twee op een steelken. Dit heel cruyt met stelē bladeren en saet blijft al om aenhanghende alst aengheruert wordt, ende es zoo rouw dattet ouer die tonghe ghestreken, die tonghe doet bloeyen.

¶ Plaetse.

Dit cruyt wast al omme ontrent die tuynen haghē en hegghen.

¶ Tūt.

Het bloeyet ende brenghet zijn saet voort, alle den zomer duer.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt geheetē in Griecy ἀπαρίνη, ende van sommighen φυλάκιστρον καὶ ὀμφακὰ ἀκαρπία. In Latijn Aparine. In Hocheduytsch Klebkraut. In Neerduytsch Cleefcruyt. In Franchois Neble ou grateron.

¶ Natuere.

Cleefcruyt es werm en drooge vā natuerē.

¶ Cracht en Werckinghe.

- A** Esap van die bladeren ende saet, van Cleefcruyt es goet ghedroncken tsegghen die beet ende steeck vā die senninnige gedierten.
- B** Eselue sap in die ooren ghedruypt geneest die pijnē ende weedom der ooren.
- C** Dit cruyt gestooten steyt dat bloet op die versche wonden gheleyt, en met verkens liefe vermenght, verteert en doet seeyden die cropen en clieren aen den hals daer op gheleyt.

Van walstroo. Cap. lxxvj.

¶ Tfatloen.

Walstroo heeft dunne ronde effene steelkens, ende cleyne smalle bladerkens rontsomme die stelen ghelijck een sterreken geset, den Cleefcruyde seer ghelijck maer minder, teerder ende niet rouw maer effen. Die bloemen zijn geel, ende wassen veel by een op corte steelkens, op dopperste van den stelen ghelijck aen wilde Kotte. Die wortel es teer ende saselachtich.

¶ Plaetse.

¶ Dit

Gallion.

Walstroo.

Dit cruyt wast op ongheloude velden, ende sommighe berghachtighe plaetsen, gheslijck op den Roesselberch by Louen.

Tijt.

Het bloeyet in Honymaent ende in Doghstmaent.

Naem.

Dit cruyt heet in Griecx γάλλιον ende in Latijn Gallium, van sommighen Galation en Galerium. In Duytsch Walstroo ende van sommighen Megerkraut. In Franchois Petit Muguet.

Natuere.

Walstroo es werm ende drooghe van natueren.

Cracht en Werckinghe.

Die bloemen van Walstroo ghestooten ende op die verbrantheyt gheleyt trecke die hitte ende brant wt, ende heylen datter verbrant es.

Die selue bloemen op die wonden gheleyt, oft in die nuese ghesteken stelpen dat bloeyen.

Die bladeren van Walstroo met olie van Roosen vermenght, ende in die Sonne ghewonnen, ghenesen die leden die verarbeyt ende moede zijn, als zy daer mede bestreken worden.

Van Walmeester.

Cap. lxxvij.

Tatsoen.

Almeester heeft vele viereantighe stelen, met vele ledelē, die rōtsom me sterrewijs beset zijn, met seuen oft acht langhe smalle bladerkē, den bladeren vā Elefcruyt schier ghelijck, maer breeder ende niet rouw. Die bloemkens wassen aen dopperste van den stelen, ende zijn van verwen wit, van ruecke liefelijck, ghelijck oock dat heel cruyt es. Esact es ront ende wat rouwachlich.

Plaetse.

Walmeester wordt hier te lande in die hoven gheplant, ende hy wast gheerne in lomberachtighe donckere plaetsen, ende by oude vochtighe mueren.

Tijt.

Walmeester bloeyet in Meye, ende dan rieckt hy oock alderbest.

Naem.

Dit cruyt wordt nu ter tijt gheheeten in Latijn Asperula, Cordialis, Herba stellaris, en Spargula odorata. In Hoochduytsch Hertzsfreydt vnd Baldmeyster. In Neerduytsch Walmeester. In Franchois Muguet, met welken naem dattet tot veel plaetsen van Brabant best bekend es. Sommighe maken daer af een Leuercruyt, ende daer om worddet oock gheheeten van den seluen in Latijn Hepataria, Hepatica, Iecoraria, ende in Hoochduytsch Leberkraut. Van den onghelcerden Apotckers worddet genaet Iua muscata, ende daer voor n3 sonder dwalinghe gebruyckt.

Natuere.

Walmeester es wat werm en drooch van natueren, dē Walstroo niet seer ongelijck.

Cracht en Werckinghe.

Walmeester wordt ghehouden voor een goet heysaem wondecruyt, in der manieren ghelijck die andere, daer af in dat eynde van dat ierste deel ghescreuen es.

Soma

Sommighe scrijuen dat Walmcester in den wijn gheleent, ende daer af gedroncken dat her te verblift, ende die crancke leuer sterckt.

Van Crusette. Cap. lxxviii.

Tfatloen.

Crusette es eē bleeckgruē cruyt, schier naer dat geel treckende, dz met saechte haykēs becleet es, ende vele dunne viercantige steelkēs heeft, m̄ ledelkēs en̄ knoophkēs oock ondersceyden. Die bladerē zijn cleyn breet en̄ cort, en̄ wassē altyt vier tsamen ende cruytswijs tseghen malsanderē ouer, ende bouen die wt den seluen ledelkens aen doperste van den stelen, groeyen vele cleyne bleeck geele bloemkens, rontsomme die stelen die croonkens ende cranskens staende, van den welchen elck besondere oock in vieren ghesneden es, ende ghelijck een cleyn cruytken ghesatsoeneert. Die wortel en es anders niet dan vele teere saselingen.

Plaetse.

Crusette wast gheerne aen die canten van den grachten, ende by die waterloopen, zy wordt oock op sommighe velden onder die hagen gevonden.

Tijt.

Crusette bloeyet schier alle den zomer duer, en sonderlinge van in Meye tot in die Doghstmaet.

Naem.

Dit cruyt wordt nu ter tijt onder die cruytlietshabbers in Latijn genaet Crucata. In Hoochduytisch Golden waldmeister. In Neerduytisch Crusette.

Natuere.

Crusette es van natueren drooge ende tsamen treckende.

A **T**racht en Werckinghe.

Crusette es eē seer goet heylsaem wondecruyt, tot alle inwēdige en̄ wēdige wondē bequaē en̄ dienstelije, in wijn ghesoden ende ghedroncken.

Selue cruyt kan oock ghenesen die ghesuertheyt, als die wijn daer in ghesoden es ghedroncken wordt, ende dat ghesoden cruyt op die ghesuertheyt gebondē, gelijk sommige seggē die experientie daer af hebbē.

Van Bocxboonen.

Capittel. lxxix.

Tfatloen.

Bocxboonen hebben breedachtighe effene dicke bladeren, altyt drie aen een steelken tsamen. Van

Cruciata.

Crusette.

Trifolium palustre.

Bocxboonen.

ccccvj. Van Boeyboonen. Cap. lxxiv.

fatsoene grootte, dichte, ende oock van aensien den besonderen bladeren van den ghesmeynen boonen seer ghelijck. Die stelen zijn dun onderhaluen voet oft twee hooch, ende aen dopperste van dyen wassen witte bloemkens ende daer naer ronde knoppelkens, daer in bruyn geel saet voortcoemt. Die wortel es lanck wit ende heeft vele ledkens.

¶ Plaetse.

Boeyboonen wassen in neere vochtighe plaetsen ende in staende wateren, ende somtijts oock aen die canten van den riuieren.

¶ Tijt.

Boeyboonen bloeyen in den Meye ende in Braeckmaent zoo wordt het saet rijp.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt nu ter tijt geheeten in Latijn Trifolium palustre. Hier te lande Boeyboonen, om dat het met synen bladeren, onsen ghemennen boonen ghelijck es. Ende schijnt wel te synne dat ἰσόπυρον Isopyrum, dat oock Phasiolon ghenaemt wordt, om synne ghelijckenisse, diet heeft met den Phasiolos als Dioscorides schrijft.

¶ Natuere.

Isopyron es werm ende drooghe van natueren.

¶ Cracht en Werckinghe.

¶ Es aet van Isopyron es goet tsegghen den hoest ende andere coude ghebreken van der borsten met huenich water ghedroncken. Ende es oock goet in alsulke maniere ghebruyckt den ghenen die bloet spouwen ende ghebreckelijck van leuere zijn.

Van Vossensteert. Cap. lxxv.

¶ Tfatloen.

Vossensteert heeft bladeren ende halmen schier ghelijck die terwe, als Theophrastus schrijft, maer mindere ende den halmen en bladeren van Gras meer ghelijck. Op dopperste van den halmen wassen cleyne saechte hayrachtighe aren, den Vossensteerten seer ghelijck.

¶ Plaetse.

Dese Vossensteerten en worden hier te lande niet ghevonden, maer groeyen tot veel plaetsen vā Brabant rijk op die corenvelden ende elders.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt van Theophrastus ghenaemt in Griecx αλεπούροσ, dat es in Latijn Cauda vulpina ende in Duytsch Vossensteert. In Franchois Queue de renard.

¶ Natuere ende cracht.

¶ Van die natuere cracht oft werckinghe van desen cruyde en wordt by den ouders niet ghevonden.

Van Tragacantha.

Capittel. lxxvj.

¶ Tfatloen.

Die bladeren van Tragacantha zijn van veel cleyne teere bladerkens aen een ribben

Alopecuros.

Vossensteert.

beken wassende vergaert, gelijk die bladeren van Linsen. Tusschen die welke voortcomen herde stekende dorenen. Die wortel es hert houtachtich, ende als zy in den zomer ghequetst wordt zoo vloeyet daer wt een gomme die wit es.

¶ Plaetse.

Tragachanta wast in Creten. In Grecien ende andere diergheltijcke landē, ende wordt oec tot som plaetsen van Brancrijk als in Langue dock ghevonden.

¶ Naem.

Dit ghewas wordt gheheeten in Griecx *τραγακάνθα*. In Latijn Tragacantha & Hirci spina. Die gōme wordt oock *τραγακάνθα* & Lachryma Tragachantæ ende in die Apoteken Gummi Dragaganti ghenaemt.

¶ Natuere.

Die gomme van Tragachanta es verdrooghende, der gommen vā Arabien schier ghelijck van natueren.

¶ Tracht en Werckinghe.

A Die gomme van Tragachanta es goet tot den hoest ende tot die rouwicheyt van der keelen met huenich oft suucker vermenght.

B Item die selue gomme es goet inghenomen tot die pijn van den lendenen, ende quetsinghen van der blasen van scerpe ende bytende humoren comende.

C Dese gomme dient oock tot die Collyrien van den ooghen als Dioscorides schrijft.

¶ Eynde des vierde boecks.

(.) (.) (.)
(.) (.)

It vrent ende wonder-
lijk ghewas, dat van een
bladt in der eerden ghe-
plant voortcoemt ende
wast, ende anders niet en
es dan bladt van bladt groeyende,
wordt nu ter tijt genaemt Ficus Indica,
ende wordt van sommighen ghehou-
wen voor die Opuntia van Plinius.
Ende schijnt te zyne dat Euphorbium
dat Joannes Leo in zijn historie van
Africa beschrijft.

Ficus Indica.

Van Buprestis.

Dese worm wordt gheheeten in
Griecx Βούρησις ende in Latijn
Buprestis, tot som plaetsen in onser ta-
len Beemol. Ende wordt Buprestis
ghenaemt, om dat hy den ossen ende
sonderlinghe den koeyen seer scades-
lijk ende hinderlijk es. In Holland
wordt hy tot som plaetsen ghevon-
den, ende somtijts oock in Brabant,
ende Vlaenderen, al daer die koeyen
altemet daer af ghebeten worden.

Dese worm es van den gheslachte
van den Scarabeen Peertswormen
en diemen Cantharides oft Spaen-
sche vlieghe nuempt. Ende heeft
vliegheleghen ghelijck dese, ende es
van formen ende grootte alsulcx als
die figueren beethoont. Ende dese figu-
ren hebben wy willen hier by setten,

om dat sommighe daer voor
ghestelt hebben, een ander
re worm, met den waer-
achtighen Bupres-
tis niet ghe-
lijk.

Buprestis.

Dat vijfste deel, des Cruydeboecks,

van der cruyden / wortelen ende vruchten /

diemen in die spijsse ghebruyckt / ondersceet / fatsoen /
naem, cracht ende werckinghe.

Duer D. Rembert Dodoens.

Van Melde.

Cap. j.

¶ Tgheslacht.

Melde als Dioscorides schrijft es tweederhande, Tam ende wildt.

¶ Tfatsoen.

Atriplex sativa.

Tamme Melde.

Atriplex sylvestris.

Wilde Melde.

1 Tamme Melde heeft langhe recht op wassende stelen, die beneden ront, ende aen A
dopperste viercantich zijn, met vele aenwassende zyde tacken. Die bladeren zijn lanch
ende breet, van verwen wit ende al oft zy met meel bespraeyet waeren, sonderlinghe als
zy noch ionck zijn. Die bloemē wassen aen dopperste vā dē steelskē veel by een in een
ghedronghen, ende zijn cleyn ende geel, naer die bloemen coemt tsaet voort dz breet es.
ende in cleyn vellekens besloten groenet. Die wortel heeft vele veeselinghen.

Van desen tammen gheslachte wordt noch een ander Melde gevondē, dyens blader, B
ren, stelen ende bloemen bruyn root zijn, anders van bladeren, stelen ende bloemen der

voorghescreuen witte Melde in alle manieren van grootte ende fatsoene ghelijck.

- 2 Die wilde Melde heeft oock eenen langhen ghehoeckten steel, daer aen bladeren A wassen, den bladeren van die tamme Melde niet seer onghelijck, maer wat minder ende rontsomme wat ghekerft. Die bloemen zijn geelachtich. Es aet es hert en wast in een ghedronghen ghelijck aen die tamme. Die wortel heeft vele veeselinghe.

Van desen wilden gheslachte wordt oock noch een ander gevondē, dat niet seer hoo ghe en wast maer neer blijft, ende met vele sijde tacken hem wtbreyt, ende dit gheslacht heeft lanckworpighe smalle bladerkens, die niet rontsomme ghekerft en zijn. Die bloemen, saet ende wortelen zijn den voorghescreuen wilden seer ghelijck.

¶ Plaetse.

- 1 Die tamme Melden wassen in die moeshouen.
- 2 Die wilde worden aen die canten van den velden ende by den wegghen gevonden.

¶ Tijt.

Melden bloeyen in Braeckmaet ende in Honymaent en schier alle den zoomer duer.

¶ Naem.

Melde wordt gheheeten in Griecx ἀτρίπλαξ. In Latijn Atriplex van sommighen Chrysolachanon, dat es in Latijn Aureum olus. In Hoochduytisch Molten en Miltten. In Neerduytisch Melde. In Franchois Arroches, ou Bonnes dames.

- 1 Dat Tam gheslacht wordt gheheeten in Griecx ἀτρίπλαξ κκπωτή. In Latijn Atriplex sativa ende hortensis. In Duytsch tamme Melde. In Hoochduytisch Heymisch Molten, Sam Molten, vnd Garten Molten.

- 2 Dat wildt gheslacht wordt ghenaeemt ἀτρίπλαξ ἀγρία ende Atriplex sylvestris. In Hoochduytisch Wild Molten Ackermolten. Hier te lande Wilde Melde. In Franchois Arroches saulvaiges.

Dat cleyne wildt gheslacht wordt gheheeten in Hoochduytisch klein Scriszmiltē. In Neerduytisch Cleyne Melde.

¶ Natuere.

Melde es cout in den iersten graedt, ende vochtich tot in den tweeden, sonderlinghe die Tamme die couder ende vochtigher es dan die Wilde.

¶ Cracht en Werckinghe.

Melde in die spijsse oft moes ghelijck andere cruyden ghebruyckt maect saechten A camerganch.

Es aet van Melde met huenich water inghenomen, opent ende vercoelt die verstop B te leuer, ende es goet tsegghen die geelsucht ghebruyckt.

Melde gruen ghestooten es goet gheleyt op die bloetsweeren ende heete gheswillen. C Die Tamme als die bloetsweeren ierst beghinnen te comen. Die Wilde als die selue beghinnen te vergaene.

Melde met salpeeter, huenich ende azijn vermenght es goet op dwilt vier, ende op D esledercijn gheleyt.

¶ Hindernisse.

Melde veel in die spijsse ghebruyckt, maect veel siekten, beruert die maghe, ende doet dat sproet op tlijf ende in daensicht groeyen, ende daer en bouen es ooc seer quaet om verteeren als Diocles ende Dionysius scrijuen.

Van Maier. Cap. ij.

¶ Tgheslacht.

Mhier es tweederhande, groot ende cleyne, ende elck van beyden es oock tweeders leye, dat een wit ende dat ander root. Die hier te lande ghemeyn zijn.

¶ Tfatloen.

Groot wit Maier wast twee oft drie voeten hooch, ende heeft wit gruene ronde stes len, daer aen wassen cale effene bladeren, den bladerē van Melde van fatsoene volnaet ghelijck, maer niet saecht oft wit ende meelachtich. Die bloemen wassen gelijck aē die Melde, ende daer naer volghet saet in ronde platte velckens besloten.

Die

Van Maier. Cap. ij.

Blitum.

Maier.

471
ccccvys.

B Die groote roode Maier es den voorghescreuen in alder manieren van fatsoene ghelijck, dan alleen zijn stelen zijn schoon root, en die bladeren zijn bruyn gruen naer dat root treckende, ende dijsghelijcx oock dat saet.

A 2 Cleyn Maier heeft eenē gruenen steel, m^z veel aenwassende zyde scuetkens die snellijck hooch op wast. Die bladeren zijn lanck ende smal, den bladeren van Beete niet seer onghelijck, maer veel minder. Die bloemkens zijn bruyn root, isaet wast tsamen ghehoopt ghelijck aen die Melde. Die wortel heeft vele veeselinghen.

B Dat root gheslacht van desen cruyde heeft bloet roode stelen, bladeren en wortelen alzo datmen met den sape van desen cruyde alzo schoonen root scrijuen kan, als met Bresilie inckt, ende anders eest den voorghescreuen ghelijck.

¶ Plaetse.

Dit cruyt wast op ongheboude plaetsen en oock in die moeshouen, ende daert eens wast daer comet alle jaren wederom voort, en daer om worddet oock voor oncruyt ghehouwen.

¶ Tijt.

In dmiddel van dē zoomer wordt dit cruyt met synen bloemen meest ghevonden.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt geheetē in Griecx Βλάττον. In Latijn Blitum. In Hocheduytsch ende Neerduytsch Maier.

¶ Natuere.

Dit cruyt es couet en vochtich vā natueren.

¶ Cracht en Werckinghe.

A Dit cruyt in spijsse gebruyckt maect saechten camerganck, maer en es der maghen niet goet, ende en voedet dat lichaem niet.

Van Gansen voet. Cap. iij.

¶ Tfatsoen.

G Ansenvoet wast onderhaluē voet oft twee voeten hooch, ende heeft eenen rechten steel met aenwassende zyde scueten. Die bladeren zijn breed, rontsomme met diepe kernuen ghesneden, eenen voet van een gans schier ghelijck, daer naer dat dit cruyt oock Gansenvoet ghenamt es. Die bloemen zijn roodachtich ende cleyn. Isaet wast in een ghedronghen, ghelijck aen die Melde. Die wortel heeft vele veeselinghen.

¶ Plaetse.

Dit cruyt wast oock op ongheboude plaetsen,

XX ij

Pes anserinus.

Gansen voet.

ccccxv. Van Bocycruyt. Cap. iij.

sen, by den straten ende wegghen, ende wordt voor een oncruyt ghehouden.

¶ **Tijt.**

In Braeckmaent ende in Hoymaent wordt dit cruyt met zynē bloemē ghevonden.

¶ **Naem.**

Dit cruyt wordt nu ter tijt gheheeten in Latijn *Pes anserinus*. In Hoochduytsch *Gesfusz*, dat es in Neerduytsch *Gansenvoet*. In Franchois *Pied d'oeye* ou *Pied de iars*, van sommighen oock *Schweinszod* ende *Seutod*, dat es *Verckens doot*, om dat die verckenē als zy dit cruyt eeten daer af steruen.

¶ **Natuere.**

Dit cruyt es cont tot schier in den derden graede.

¶ **Cracht en Werckinghe.**

Dit cruyt es van crachten ende werckinghe der ghemeyne Nachtscape seer ghelijck ende mach tot alle saken van buyten ghebruyckt worden daer Nachtscape toe goet ende bequaem es.

Van Bocycruyt. Cap. iij.

¶ **Tfatsoen.**

Tragium Germanicum.

Dit cruyt es oock den Melde van fatsoene ende wesen wat ghelijck, maer in alder manieren veel minder, het es eē cleyn neer teer cruyt, met vele tackkens lanex der aerden cruyppende. Die bladerkens zijn cleyn wit schijnende met meel bestroyet te wesene, den bladerē van Melde ghelijck maer veel mindere, ende niet veel meerder dan die bladerkens van *Edel mariolē*. Saet es cleyn ende wit en wast samen in een ghedronghen ghelijck aē die wilde Melde. Ende dit heel cruyt es van eenen seer stinckenden rueck, ghelijck verrotten visch, oft stinckende vischsop, oft geslijck eenen vuylen bock rieckende.

¶ **Plaetse.**

Dit cruyt wast hier te lande by den wegghen, op sandachtighe plaetsen.

¶ **Tijt.**

In dmiiddel van den zoomer worddet met bloemen ende met saet ghevonden.

¶ **Naem.**

Dit cruyt en heeft gheenē sonderlings ghen naem in Latijn, ende daer om hebben wy iselue om zynen vremden stanck, in Griecx *τράχιον* ende in Latijn *Tragium*, dat es *Bocycruyt* ghenaeamt, ende wantmen oock noch twee andere *Tragia* by *Dioscoridem* vint, zoo hebben wy dit tot ondersceet van dyen, *Tragium Germanicum* gheheeten. Van sommighen wordt dit cruyt oock *Vulvaria* genaemt, ende met dyen naem eest onder die cruytlietshabbers hier te lande oock bekend. Van *Valerius Cordus* worddet *Garosmos* ghenaeamt.

¶ **Cracht en Werckinghe.**

Dit cruyt es goet gheroken den vrouwen die met die passie ende sieckte van die moeder ghequelt zijn, ende dijsghelijcx oock op die nauel gheleyt.

Van Beete. ¶ Tgheslacht. Cap. v.

Es es tweederhande Wit en Rood. Die Roodde es oock tweederleye, een die van bladeren ende wortelē der witte Beeten ghelijck es, ende een andere die een seer groote dicke wortel heeft, dat een vrent gheslacht es.

¶ **Tfatsoen.**

Van Beete. Tfatsoen. Cap. v. cccclxxiij.
 Beta candida. Witte Beete. Beta nigra. Roode Beete.

Beta nigra Romana. Roomsche roode Beete.

1 Die witte Beete heeft groote breedachtighe effene bladeren, daer tusschen eenē hooghen gheribben langhen steel voortcoemt. Die bloemen wassen lanck die stelen deen bouen den anderen, ende zijn bleeckgruen van fatsoene ghelijck sterrekens. Tsaet es ront hert ende rouw. Die wortel es lanck, dick, van binnen witachtich.

2 Die ghemeyne Roode beete es der Witte beeten van bladeren, stelē, saet ende wortelen seer ghelijck, alleen van bladeren ende stelen niet wit maer bruyn root.

3 Dat vrent gheslacht van Roode beete, es der andere ende ghemeyne Roode beete van bladeren, stelen ende saet, van fatsoene ende verwen ghelijck, alleen die wortel es veel dicker en corter, schier een Steeckrape ghelijck, die van binnen schoon root es ende sueter van smaecke dan die wortelen van die andere Beeten.

Plaetse.

Beete wordt in die moeshouen gesaeyet. Die vrende Roode wordt by den cruytlijshebbers ghavonden.

¶ Tijt.

Beeten leueren huer saet in Daghstmaent een jaer naer dat zy ghesaeyet zijn.

¶ Naem.

Beete wordt gheheeten in Griecx *τῦτλον ἡ σῦτλον*. In Latijn ende in die Apoteken Beta. In Hoochduitsch Mangolt. In Franchois Bette.

1 Dat wit gheslacht wordt gheheeten Sicala, oft als sommighe lesen Sicelica oft Sicla, nu ter tijt Beta candida. In Hoochduitsch Weisser mangolt. Hier te lande witte Beete. In Franchois Bette blanche.

2 Dat ghemeyn Root gheslacht wordt gheheeten Beta nigra, Koter Mangolt, Roode Beete, ende in Franchois Bette rouge.

3 Dat ander wordt ghenampyt Beta nigra Romana, ende in Duysch Roomsche roode Beete, van sommighen Rapa rubra, hoe wel nochtans dattet gheen gheslacht van Rappen en es.

¶ Natuere.

Beete es werm, drooghe ende afvaghende van natueren, sonderlinghe die witte, die meest afvaghende ende supuerende es.

¶ Cracht en Werckinghe.

Esap van witte Beete ghedroncken maect camerganck, ende supuert die maghe, A maer en mach niet te veel ghebruyckt worden, want anders zoo beswaeret die maghe.

Eselue sap in die nuese ghedaen ende op ghehaelt, supuert die herssenen, opent die verstoptheyt van den nusen, ende versuet die pijn van den hoofde, sonderlinghe als daer huenich toe ghemenght es.

Esap van Beete in die ooren ghedaen, versuet die pijn van den ooren, ende doet dat tuyten vergaen.

Die bladeren van Beete rouw ghestooten ghenesen die witte seclerachtighe vlesken des lichaems daer op gheleyt, als die vlesken te voren met salpeeter ghewroen worden.

Die selue bladeren rouw ghestooten zijn oec goet gheleyt op die voorts eetende sweet ringhen, ende op die quade scorfticheden des hoofts alst hant wvalt.

Die bladeren van Beete ghesoden zijn oock goet ghelijck een plaester geleyt op die verbrantheyt, op dwilt vier, ende op die bloetsweeren.

Dwater daer Beete in ghesoden es, doet die scellen ende neten van den hoofde vergaen als men thoost daer mede wasschet, ende es oock seer goet tot die cackhielen ghebruyckt.

Die wortel van Beete van onder in tfondament gheset verweckt tot camerganck.

Beete voor spijsse ghebruyckt gheeft seer luttel voetsels, maer es goet inghenomen den miltuchtighen, want zy opent, in deser manieren ghebruyckt, die verstoptheyt van der leuer ende van der milten.

2 Die Roode Beete met Linsen ghecockt ende voor spijsse inghenomen, stopt den buych.

3 Die wortelen van die Roomsche roode Beete, zijn goet ghesoden ende voor spijsse inghenomen met olie ende azijn, ende somtijts oock met peeper, ghelijck die ghemeyne roode Caroten.

Van Koolen. Cap. vij.

¶ Tgheslacht.

De Koolen zijn veelderhande van gheslachte, van wesen ende van sake soene malcanderen niet seer ghelijck, die altsamen ierst onder twee gheslachten begrepen worden, waer af dat deen gheslacht tam es, ende dat ander wildt, ende daer naer wederom in andere gheslachten ghedeylet, want die tamme zijn som wit ende som root, ende elck van desen es oock veelderhande.

Esap

Brassica Tritiana siue capitata.
Witte sluytkoolen.

Brassica Pompeiana aut Cypria.
Bloemkoolen.

- 1 Dat ierste gheslacht van witten Koolen dat zijn die ghemeyne witte Sluytkoolen, ende dese hebben groote breede bladeren, met vele dicke ribben gelijk aderen duertoo ghen, van den welcken die ierste eer die Koolen sluyten wit gruen zijn, ende die andere naervolghende heel sneewit, die zoo vast in een groeyen, ouer malcanderen wassen, ende in een sluyten, dat zy tsamen eenen grooten ronden clood ghelijck worden. Ende als dese Koolen den winter ouerghestaen hebben, zoo ontsluyten zy huer ende brenghen bloemen ende saet voort ghelijck andere Koolen.
- 2 Dat ander gheslacht van Witte koolen dat zijn die koolen diemē Sauoyssche koolen heet. Dese Koolen zijn den witten Sluytkoolen seer ghelijck, ende sluyten huer ooc toe, maer niet zoo vast, noch en worden oock zoo groot oft zoo ront niet, als die voorgescreuen, maer bliuen minder, ende van figure langher. Dese Koolen kunnē seer quaslijcken die coude verdraghen, ende steruen ghemeynlijck alst beghint te vriesene, maer als die winter suet es, ghelijck hy nu int jaer naer ons Heeren Jesu Christi gheboorte M. D. Lj. gheweest es, zoo brenghen dese Koolen naer den winter stelen m̄ schoonen sneewitten bloemen voort, ende daer naer huer saet in cleyne hauwkens ghelijck die andere Koolen.
- 3 Dat derde gheslacht van witten Koolen es een seer vreemt gheslacht, ende wordt Bloemkool ghenaemt. Ende dit heeft ierst witgruene bladeren, gelijk die witte Koolen, ende daer naer zoo coemt in dmidde van dyen in plaetse van witte gesloten bladeren, veel witte dicke saechte stelen, seer vele corte zyde tacykens hebbende, die meest al tsamen bouen effen euen lanck wtcomen, ende vast in een ghedronghen groeyen, ende

dese stelen alzoo wassende worden die bloeme van desen Koolen gheheeten.

4. Vierde gheslacht datmen Raepkoolen noemt heeft witgruene bladeren ghelijck die andere Witte koolen, maer blyuen onghesloten alzoo dat zy gheen tsamē in een gesloten croppen en hebben, maer brenghen eenen grooten ronden knoop gelijck een Raep voort, die onder die bladeren rechts bouen der aerden groeyet, die van binnen wit es ghelijck een Raep, ende ghelijck een Raep berent ende ghegheten wordt.

5. Onder tgheslacht van Witten koolen wordt nu ter tijt oec noch een seer vreemt gheslacht begrepen datmen Swerte koolen nu ter tijt heet. Ende dit gheslacht heeft hooghe langhe stelen, ende groote breede swertgruene bladeren, die seer oneffen ende gherimpelt zijn. Die bloemen zijn geel. Es aet ende die hauwen zijn den anderen koolen ghelijck.

¶ Tfatsoen van den rooden koolen.

Brassica Cumana siue Rubra.
Roodde koolen.

Brassica Sabellica siue Crispa.
Gecronkelde koolen.

1. Dierste gheslacht van Roodden koolen heeft groote breede, effene, bruyne, doncker, roodachtighe, gruene bladeren, met roodachtighe ribben ghelijck aderen duertoghen. Die bloemen zijn geel, die hauwkes dun ende lanck. Es aet es cleyne ront ende van buyten bruyne van binnen geelachtich den Raepsade seer ghelijck maer meerder.
2. Tweede gheslacht datmen Kooskens heet, es den voorghescreuen ierste van bladeren ghelijck, maer daer naer zoo crighet in d'middel bladeren in een en ouer een wassende tsamen toe sluytende, ghelijck die witte Sluytkoolen, die van verwen licht root zijn.
3. Ederde gheslacht van Roodde koolen heeft bladeren die gehackelt ende duersneden zijn, anders van verwen bloemen ende sade den iersten ghelijck.
4. Vierde gheslacht draeght gherimpelde ghecronkelde ende gefroncelde bladeren, anders den voorghescreuen ghelijck.

Van Koolen. Cap. vi. cccclxxviii.

5 Dat vijfste gheslacht van rooden Koolen datmen hier te lande Slooren heet, es dat aldercleynste ende schier een wildt gheslacht, ende es van bladeren ende stelē veel minder dan dat ierste, anders den seluen gheslachte ghelijck. Dit gheslacht en wordt niet vele in die spijsse ghebruyckt, maer wordt meest alleen ghesaeyet, om zijn saet, daer af datmen olie slaet diemen voor Naepolie daghelijcx vercoopt.

¶ Plaetse.

Alle dese gheslachten van Koolen worden in die moeshouen hier te lande gheplant, Die slooren worden alleen somtijts op die velden ghelijck die rapen ghesaeyet.

¶ Tijt.

Die beste koolen worden ghesaeyet in Meerte, ende in Meye, daer naer verplant. In den winter zijnse bequaem om eeten, ende als zy den winter ouerblijue, zoo brengen zy in Meerte ende April huer bloemen ende in Meye huer saet. Sommighe koolen sonderlinghe die witte sluytkoolen worden oock in die Doghstmaent ghesaeyet, die in die Weedemaent oft Slachtmaent verplant worden, ende in Braeckmaet, Hoymaet oft Doghstmaent sluyten, ende dan zijnse bequaem om eeten.

¶ Naem.

Die tamme Koolen worden gheheeten in Griecx *κράμβαι ἡμίραι*. In Latijn *Brassica sativa*. In die Apoteken *Caules*. In Hoochduytisch *Kolen*. In Nederduytisch *Koolen*. In Franchois *Choux*.

1 Dat ierste gheslacht vā witten Koolē wordt gheheetē in Latijn van Plinius *Brassica Tritiana*, nu ter tijt, *Brassica sessilis capitata*, en *Imperialis*. In Hoochduytisch *Kappiszkrout*. Hier te lande witte Sluytkoolen ende Cabuskoolen. In Franchois *Choux Cabuz*.

2 Dat tweede gheslacht heet in Latijn van Plinius *Brassica Lacuturria*. Hier te lande Sauoye koolen. In Franchois *Choux de Sauoy*.

3 Ederde geslacht wordt geheeten in Latijn *Brassica Pōpeiana*, nu ter tijt *Brassica Cypria*. In Italien *Cauliflores*. Hier te lande Bloemkoolen. In Franchois *Choux floriz*.

4 Eviere gheslacht es nu ter tijt ghenacmt *Rapecaulis*, ende in duytisch *Naepkoolen*.

5 Evijsste wordt gheheeten *Caulis nigra*. In Italien *Negre caules*, dats in duytisch swerte Koolen.

1 Dierste gheslacht van Kooden koolen, heet in Griecx van Cato *κράμβη ῥύα*. In Latijn van Plinius *Brassica Cumana*. In Hoochduytisch *Breyter roter kolen*. Hier te lande Groote roo koolen. In Franchois *Choux rouges*.

2 Tweede gheslacht wordt oock ghenacmt *Brassica Lacuturria*. Hier te lande Koolshē enderode Sluytkoolen.

3 Ederde gheslacht met den ghehackelden bladeren es genaemt in Griecx *οὐανούδης*. In Latijn *Brassica Apiana*. Hier te lande Ghehackelde koolen.

4 Die vierde roode Koolē wordt gheheeten *Brassica Sabellica*, en nu ter tijt *Brassica Crispa*. In Hoochduytisch *Krauser kol*. In Nederduytisch *Gecronckelde koolen*. In Franchois *Choux crespuz*.

5 Evijsste gheslacht dat het alderminste es, wordt ghenacmt in Hoochduytisch *Klein der kolen*. Hier te lande Slooren. Ende dese koolen zijn dat derde geslacht vā koolen daer Cato af vermaent, dat eygentlijck in Griecx *κράμβη* *Crambe* ghenacmt wordt.

¶ Natuere.

Koolē zijn werm en drooge in den ierste graedt en afvagende sonderlinge die roode.

¶ Tracht en Werckinghe.

Esap van koolen alleen oft met wat salpeeters ingenomen, maect den bunck weech, A en doet camerganck hebben. Eselue doet dat ierste water daer die koolē in gesodē zijn.

Esap van koolen met wijn gedroncken es goet tsegghen die beten van den slanghen. B

Dit selue sap met meel van fenigriek vermenght, es goet gheleyt op die leden ende E voeten daert flederaijn in es.

Esap van koolen es oock goet ghebruyckt tot die oude ende vervuyldē sweeringhen D ende vlcerationen, want het heylt ende suyuert die selue.

Esap van koolen duer die nuese opgetrocken, suyuert die herffenen ende dat hooft. E

Eselue

ccccxviii. Van roode Koolen. Cap. vij.

Es elue sap met wijn vermenght ende lauw in die ooren ghelaten, es goet tsegen die s
doofheyt ende tuyten van den ooren.

Esap van koolen van onder in die moeder met een pessus ghesedt, verweckt die na
tuerlijke cranchheyt van den vrouwen.

Es elue sap met huenich ghelijck een syrope ghesoden, ende dickwils gheleckt, ghes
neest die heescheyt ende den hoest.

Ende alle dese crachten heeft ooc dat water daer die Koolen in gesoden zijn, sonder
singhe dat ierste sop, ende dat van den alder slechtsten Kooden koolen, dat alle oft met
suycker inghenomen seer wel ende lichtelijken camerganck doet hebben, ende die na
tuerlijke cranchheyt van den vrouwen verweckt.

Dit selue water es oock seer goet tot alle wonden, want als zy dicwils daer mede ge
wasschen worden, zoo supueret ende ghenestet die selue.

Die bladeren van Koolen ende sonderlinge die opperste soppelē rouw oft seer lutz
tel ghesoden, ende met azijn inghenomen, doen lichten camerganck hebben, en dat wa
ter lossen ende rijsen, en zijn seer goet in deser maniere den miltuchtigen ghebruyck.

Die selue bladeren in der seluer manieren naer den eeten inghenomen ghenesen die
dronckenscap ende den hooftsweer daer af comende.

Die bladeren van Koolen alleen oft met meel van Gersten mout vermenght zijn
goet gheleyt op die bloetsweeren ende alderhande heete gheswillen.

Die selue ghesoden ende met huenich vermēght, zijn oock goet geleyt op alle voorts
eetende quade vervuylde sweeringhen.

Esact van Koolen met Meede oft huenich water inghenomen, doodet ende iaccht
af alle manieren van wormen.

Die stelen ende stocken van Koolen tot aschen verbrant, ende inz oude verckē lie
se vermenght, zijn goet tseghen die verouderde pijnē ende weedom in die zyde.

Koolen in spijsē ghebruyck maken grof en
de swaer bloet, sonderlinghe die Roode. Die
witte zijn beter om verteeren, ende gheuen bee
ter ende bequaemer voetsel, sonderlinghe als zy
tweemaal ghesoden zijn.

Van wilde zee Koolē. Ca. vij.

¶ Tfatloen.

De wilde zee Koolen zijn van bla
deren stelen en bloemē den Sloo
ren ende cleyenen Kooden koolen
van fatsoene seer gelijk, maer die
bladeren ende stelen zijn witter, en
de meer hanzachtich, ende van smaecke veel bit
terder.

¶ Plaetse.

Dese Koolen wassen op rouwe hooge plaets
sen ontrent die canten van der zee als Dioscori
des scrijft. En wordden in Zeelant op die hooge
dijcken en duynen tot veel plaetsen ghevonden.

¶ Naem.

Dit gheslacht van Koolen wordt gheheeten
in Griecx κράμβη ἀγρία, ende van sommighen
Halmiridia. In Latijn Brassica sylvestris ende Bras
sica-rustica. Hier te lande Zee koolen, ende wilde
Zee koolen, ende daer naer nu ter tijt oock Caus
lis marinus ende Brassica marina, hoe wel dattet n
en es die Brassica marina van Dioscorides bescre
uen.

Van Spinagie. Cap. viij. cccclxix.

uen, daer af wy in tderde boeck onder die Winden ghescreuen hebben.

¶ **Natuere.**

Dese Koolen zijn seer werm ende drooch van natueren, ende veel stercker dan die Tamme koolen.

¶ **Cracht en Werckinghe.**

Die wilde Zee koolen zijn van crachten ende werckinge den tammen ghelijck, maer A veel stercker en meer afvagede, en daer om en dienen sy oock niet als spijsse ghebruyckt.

Die bladeren van desen Koolen gestooten, ghenesen ende heylen die versche wonden B ende doen seeyden die gheswellen daer op gheleyt.

Van Spinagie. Cap. viij.

¶ **Tatsoen.**

Spinachea.

Spinagie.

Spinagie heeft langhachtighe voor-
scerpe bladeren, die doncker gruen,
saecht vol saps ende weech zijn, ende
ouer beyde zyden diep wtghesneden.
Die steel es ront binnen hol, lanck
den welken die bloemkēs tsamen in een gedrons
ghen wassen, ende daer naer dat saet dat scerp en-
de stekende es.

¶ **Plaetse.**

Spinagie wordt in die moeshouen ghesaeyt.

¶ **Tijt.**

Spinagie wordt ghesaeyt in Meerte ende in
Aprill, ende binnen twee maent naer dat zy ghes-
saeyt es, zoo leueret sy saet ende bloemen. Sy
wordt oock in den Herst ghesaeyt, ende dese
blijft alle den winter duer duerende en en brenghet
gheen saet voor in die Lente voort.

¶ **Naem.**

Dit Moescrunt wordt nu ter tijt ghenaempt
Spanachea, Spinachea, Spinacheum olus, ende van soms
mighen Olus Hispanicum, van Ruellius ende soms
mighen andere Seutlomalache. Van den Arabus-
schen meesters Hispanach. In Hocheduytsch
Spinet. In Neerduytsch Spinagie. In Frans-
chois Espinars.

¶ **Natuere.**

Spinagie es cout ende vochtich van natueren.

¶ **Cracht en Werckinghe.**

Spinagie gegheten maect saechten camer ganck. E selue doet oock dwater daer zy A
in ghesoden es ghedroncken.

Spinagie op die heete geswillē gelyt versuet die hitte en doet die geswillen seeyden. B

Van Lapathum. Cap. ix.

¶ **Gheslacht.**

Lapathum als Dioscorides scrijft es vierderleue van gheslachte, sonder noch dat viij-
ste gheslacht dat in die grachten ende staende wateren wast dat Hippolapathum ghes-
naemt wordt, daer af wy oock in dit capittel scrijuen selen.

¶ **Tatsoen.**

Dit ierste gheslacht van Lapathum datmen hier te lāde Patich of Peerdick nuēpt,
heeft langhe smalle herde voor scerpe bladeren, ende tusschen dyen comē ronde knoop-
achtighe hōle bruynē stelen voort, met ghelijcken bladeren becleet. Aen dopperste van
den

Oxylapathum.
Patich oft Peerdick.

Lapathum sativum.
Patientie, Groot sulcker.

den stelen wassen veele bleeckgeel cleyne bloemkens deen bouē den anderen, ende daer naer dryecantich bruyn saet in dunne vellekens besloten. Die wortel es lanck effen ende van binnen geel.

2 Dat tweede gheslacht datmen Patientie heet, es den voorghescreuen niet seer onghelijck, maer zijn bladeren zijn meerder, breeder, saechter ende voor niet scerp. Die stelen zijn dick ende lanck, ende wassen vier oft vijf voeten hoogh. Die bloemen geelachtich. Es aet dryecantich ende root. Die wortel es lanck dun ende geel.

3 Ederde geslacht van Lapathum es den iersten seer ghelijck, maer zijn bladeren zijn corter ende veel breeder, ende ligghen meest op der aerden wtghespreyt, den bladeren van Wechbree schier ghelijck, ende die steel en wast alzo hooghe niet.

Van desen gheslachte wordt een root gheslacht ghevonden, ende dit heeft schoone doncker roode stelen, ende brunne bladeren met roode aderen ende pesen duertrocken, daer root sap (alsmense in stucken wrijft) wt vloeyet, ende anders eest van stelen, bladeren ende saet den anderen ghelijck.

4 Vierde gheslacht datmen Surckele nuempt heeft lange smalle bladeren, die voor scerp ende achter breeet zijn, van smaecke seer suer schier ghelijck azijn. Die steel es ront ende dun, ende daer aen wassen die bloemen die bruyn root en cleyne zijn. Es aet es bruyn dryecantich, den sade van Patich seer ghelijck. Die wortel es lanck ende geel.

Van desen gheslachte zoo esser oock noch een andere datmen Roomsche surckele naemt, dwelck corte ende schier rondachtighe, wat cantighe ende witachtighe bladeren heeft, den bladeren van Beyl schier ghelijck, maer mindere ende niet dick oft hert. Die stelen zijn teer ende daer aen wast dat saet ghelijck aen die andere.

Van desen gheslachte esser ooc een cleyne wildt Surckele datmen scaeps Surckele nuempt,

Van Lapathum.

Oxalis. Surkele.

Cap. iv.

Oxalis parua.

ccccvxxj.

Scaeps Surkele.

Roomsche Surkele.

nuempt, ende dit es van bladeren, bloemen, stelen ende saet den grooten Surkele seer ghelijck, maer in al veel ende ongelijck minderē. Die bladerkens zijn seer cleyn, die steel kens dun ontrent een palme hooch, die dick wils met den sade ende bloemen, en̄ ooc somtijts met den bladeren schoon bloet root gevonden wordē. Die wortel es dun ende teer.

5 Evijsste gheslacht dat in die staende wateren ende grachten wast heeft groote langhe herde bladeren, den bladeren vā Patich seer ghelijck maer veel meerder. Die stelen zijn ront, ende wassen vier oft vijf oft meer voeten hooch, daer aē bloemē en̄ saet voortcomen ghelijck aen die Patich. Die wortel es dick ende van binnen bleeck roodachtich.

¶ Plaetse.

1 Patich wast in natte vochtighe beempden ende neere broeken.

2 Patientie wordt hier te lande in die hoven ghesaeyt.

3 Ederde gheslacht groeyet op dorre plaetsen ende by den weghen.

Die Roode Patich wordt in sommighe moeshouen ghevonden.

4 Surckele wordt meest in die hoven ghesaeyt, wordt nochtans oock ghevonden in sommighe beempden ende donckere plaetsen.

Scaeps Surckele wast gheerne op drooghe velden.

5 Dat vijfste gheslacht groeyt in die grachten ende staende wateren, ende wordt hier te lande veel ghevonden.

¶ Tijt.

Alle dese gheslachten van Lapathum bloeyen in Braeckmaent ende in Hoymaent.

¶ Naem.

Alle dese cruyden worden onder eenen naem begrepen. In Griecx *λάπαθον*. In Latijn Rumex ende Lapathum. In die Apoteken Lapatium.

1 Dat ierste gheslacht heet in Griecx *ὀξύλαπαθον*. In Latijn Rumex acutus. In die Apotekē Lapatiū acutū. In Hoochduytisch Mēgelwurtz, Grindtwurtz, Streiffwurtz, Bitterwurtz. Hier te lande Patich, en tot sommige plaetsen Peerdick. In Frāchois Parelle.

2 Dat tweede gheslacht wordt gheheeten *λάπαθον ἡμέτερον*. In Latijn Rumex sativus, van sommighen nu ter tijt Rhabarbarum monachorum, van Galenus ooc Hippolapathon. Hier te lande Patientie. In Franchois La patientie.

3 Ederde gheslacht es ghenaeamt in Griecx *λάπαθον ἄγριον*. In Latijn Lapathum sylvestre, dat es in Duytsch wilde Patich. In Franchois Parelle saulvage.

Dat root wordt gheheeten in Latijn Lapathum nigrum, ende nu ter tijt van sommigen B Sanguis draconis. In Duytsch Draken bloet. In Franchois Sang du dragon.

4 E vierde gheslacht heet in Griecx *ὀξάλις* ende in Latijn Oxalis. In die Apoteken Acetosa. In Hoochduytisch Saur ampffer. In Neerduytisch Surckele. In Franchois Dzeille ou Salette.

Dat Roomsche gheslacht es ooc sonder twiifel een Oxalis ende schijnt wel te zyne die B ghene die van den ouders ghebruyckt ende bescreuen es gheweest, ende sonderlinghe *ὀξάλις* Oxalis ghenaeamt. Nu ter tijt wordt zy Oxalis Romana ende Acetosa Romana gheheeten ende in Duytsch Roomsche Surckele. In Franchois Dzeille Romaine.

Dat cleyn van desen gheslachte wordt gheheeten Oxalis parva. In die Apotekē Acetosa. In Hoochduytisch Kleyn Saurampffer. Hier te lande Scaeps Surckele en vele Surckele. In Franchois petite Dzeille 2 petite Salette.

5 E vijfste gheslacht dat in die grachten wast heet in Griecx *ἵππολάπαθον*. In Latijn Hippolapathum, oft Lapathū magnū, oft Rumex palustris. In Hoochduytisch Wasser ampffer. Hier te lande Groot patick oft Water patick. In Franchois Parelle deaue.

¶ Natuere.

Dese cruyden sijn coude ende in wermte redelijck getempert, maer drooch van natueren tot schier in den derde graedt, sonderlinghe dat saet, dat oock tsamē treckēde es.

¶ Cracht en Werckinghe.

Die bladeren van allen desen cruyden ghesodē ende voor spijsse inghenomen maken A saechten camerganck ende den buick weeck. E selue doet oock het water daer sy in gesoden sijn ghedroncken.

Die bladerē grūē gestotē mē olie van Roosen en wat Sofferaēs vermēght verteerē B en doen vergaē die saechte apostumatie en gheswillen van den hoofde daer op gheleyt.

E saet van Patich ende van Surckele met water oft wijn ghedronckē stopt dē loop C des buick ende ghenest dat root melizoen, ende beneempt dat walgē van der magen.

Dit selue saet es oock seer goet tseghen die beet ende steek van den scorpioenen, al D zoo dat die dit saet inghenomen heeft, al wordt hy van een scorpioen gesteken gheen pijn oft weedom en gheuoelt.

Die wortelen van desen cruyden in wijn ghesoden ende ghedroncken sijn goet tsege E die geelsucht, doen water maken, verwecken die natuerlijke cranckheyt van den vrouwen, ende doen den steen ende dat graueel brecken ende rijsen.

Die selue wortelen in azijn gesodē, oft rouw ghestootē, ghenesen die ruydicheyt qua F de crauwagiē en alle wtwedighe onsuuerhēz des lichaēs als mēse daer mede bestrijckt.

Dwater daer dese wortelen in ghesodē sijn es oock seer goet tseghen dat mecksel, en G quade crauwagien, als ment daer in badet oft lichaem daer mede wasschet.

Wijn

Van Lampsana. Cap. v. cccclxxxvij.

Wijn daer dese wortelen in ghesoden zijn, versuet die pijn van den tanden, in den mont ghehouden, ende van den ooren daer in ghedaen.

Die wortelen alzo ghesoden verteeren ende doen scyden die clieren ende geswollen ontrent den ooren daer op ghelyt.

Die selue wortel met azijn ghestooten verteeren ende ghenesen die herde milte, ende alleen ghestooten ende op die heymelijcke plaetsen van den vrouwen ghelyt stelpet die vloet ende ouervloedighe natuerlijke cranchheit van den vrouwen.

Van desen wortelen vindtmen oock ghescreuen dat zy aen den hals ghedragen, die croppen ende clieren doen vergaen.

Van Lampsana. Cap. v.

¶ Tfatsoen.

Lampsana es een wildt moescruyt, het heeft breedachtighe, bleekgruene, ouer beyde zyden diep ghesnede bladeren den bladeren van Raepcruyt oft van Herick niet seer ongelijk maer mindere. Die stelen wassen ontrent twee voeten hoog, ende verdenlen huer in veel andere cleyne, op dopperste van den welken vele geelc cleyne bloemkens wassen den bloemen van cleyne Hauercruyt van fatsoene schier ghelijck.

¶ Plaetse.

Lampsana wast schier al om by den wegghen, sonderlinghe aen die canten van den moeshouen ende ontrent vochtachtighe plaetsen.

¶ Tijt.

Het bloeyet schier alle den zomer duer.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt gheheeten in Griec *λαμψάνη*. In Latijn Lampsana, ende van sommighen Napium.

¶ Natuere.

Lampsana es van natueren wat afvaghende.

¶ Cracht en Werckinghe.

Lampsana, als Galenus schrijft, voor spijse inghenomen gheeft quaet voetsel ende doet quade humoren groeyen, nochtans zoo seyt Dioscorides dat zy meer voedet ende beeter voor die maghe es, dan Lapathum.

Van buyten tslichuems, reynicht ende suyert zy de huyt, ende es daer om goet tseghen die scorsheit ghebruyckt.

Van Goeden heyndrick. Cap. vij.

¶ Tfatsoen.

Goeden heyndrick heeft breede dicke bladeren, den bladeren van Surkele vol naer ghelijck maer korter ende breeder. Die steel es dick ontrent eenen voet hoog, ende daer aen wast dat saet, veel by een ghedronghen schier ghelijck aen die Welden. Die wortel es groot, lanck, dick ende geel.

¶ Plaetse.

Goeden heyndrick wast op onghelboude plaetsen, by den straten ende wegghen, ende ontrent die tuynen.

SS ij Zijt.

486
ccccxxviii. Van Goeden heyndrick. Cap. vj.

¶ Tgt.

Tota bona.

Goeden heyndrick.

Dit cruyt wordt met zynen bloemen in Braeckmaent en in Honymaent ghevonden.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt gheheeten nu ter tijt in Latijn Tota bona, en van sommighen oock χρυσολάχανον Chrysolachanon, dat es in Latijn Aureum olus, om zijn sonderlinge duecht wille. In Hoochduytsch Guter heinrich en Schmerbel. Hier te lade Goede heyndrick, Lamme kens oore, ende van sommighen Algoede. In Franchois Toute bone.

¶ Natuere.

Goede heyndrick es drooghe ende afvaghende van natueren.

¶ Tracht en Werckinghe.

A Goede heyndrick in spijsse oft pottagie ghebruyckt maect den buych saecht, ende doet camerganck hebben.

B Goeden heyndrick gruen ghestooten suuert die oude sweeringhen, ende gheueest die versche wonden daer op gheleyt, ende zijn in die selue eenighe ghewormten die doet hy steruen ende wivallen.

Vā Endiuie ende Cicoreye.

Capittel.

xij.

¶ Tgheslacht ende ondersceet.

Endiuie es tweeder leye van gheslacht als Dioscorides ende die oude Meesters scriuen, dat een gheslacht es ghenaemt Tamme Endiuie oft Cicoreye, ende dat ander wilde Cicoreye. Die tamme es wederom tweeder leye, die eene heeft breede witte bladeren, ende dander smalle ghesneden bladeren. Ende desghelijcx oock die wilde, een met blauwen bloemen, ende een met geelen.

¶ Tfatsoen.

1 Die witte tamme Endiuie heeft groote langhe breede witgruene saechte bladeren, den bladeren van sommighe Lattouwe niet seer onghelijck, die steel es ront met gelijcken bladeren becleet, ende wast snellijck op, ende daer aen wassen schoone bloemen van verwen meest blauw, somtijts oock wit, ende daer naer comet saet dat wit es. Die wortel es wit ende lanck ende vergaet naer dat het saet rijp es.

2 Dat ander gheslacht van tammen Endiuie datmen Cicoreye heet, heeft ooc langhe smalle bladeren die aen die canten somtijts oock wat ghesneden zijn. Die steel es ront. Die bloemen zijn blauw, den bloemen van den voorghescreuen van fatsoene ghelijck. Die wortel es wit lanck sapachtich, ende en sterft niet lichtelijcken, al eest dat zy bloemen ende saet voortbringht.

3 Dat derde gheslacht dat wilde Cicoreye ghenaemt wordt heeft lange doncker grue ne ende wat hantachtighe bladeren, die somtijts met roodachtighe aderen duertoghen zijn. Die stelen bloemen ende saet zijn der tammer Cicoreye seer ghelijck, ende dysghelijcx oock die wortel, die oock lange tijt blijft duerde, ende niet lichtelijck en vergaet.

4 Dat vierde gheslacht die geele wilde Cicoreye, es van stelen ende bladeren der Cicoreye ghelijck, zijn stelen zijn lanck, een elle oft meer hooch, mz vele zyde scueten, die bladeren zijn lanck den bladeren van wilde Cicoreye schier gelijk, maer breeder. Die bloemen zijn geel ghesatsoeneert ghelijck die bloemen van Papecruyt maer mindere. Die

Intubum

Van Endiuie ende Cicoreye. Cap. vij. cccclxxxv.
Intubū satiuū latifoliū. Witte Endiuie. Intubū satiuū angustifoliū. Same Cicoreye.

Intubum sylvestre, Cichorium.
Wilde Cicoreye.

Hedypnois.

Geel Cicoreye.

SS iij wort

ccccxxvij. Van Endiue ende Cicoreye. Cap. vij.

wortel es een voet lanck vol wit saps dat daer wt vloeyet als zy ghequetst wordt.

¶ Plaetse.

1. 2 Dierste en tweede geslacht wordē hier te lāde in die houeſen ghesaeyt ende gheplant.
- 3 Ederde wordt op drooghe grasachtighe, ende op onghēboude plaetsen, ende somtijts oock in vochtighe ghevonden.
- 4 E vierde wast in die beempden, ende in vochtighe waeterachtighe plaetsen, by den grachten ende waeteren.

¶ Tijt.

Dese cruyden bloeyen in dmidde van den zoomer, ende somtijts oock vroegher, sonderlinghe die witte Endiue, die als zy vroeck in Meerte gesaeyt es, seer vroeck bloeyet. Ende daer om wordt zy van den houeſiers die niet en begheeren dat zy bloeyt, maer dat zy groot ende breedt wordt, ierst in Hoymaent oft Doghstmaent ghesaeyt, wāt als zy spade ghesaeyt es, zoo en bloeyt zy van dyē jaer niet, maer wordt groot ende breedt, die als die winter aencoemt, wt der eerden ghetrocken wordt, ende houē toe geknoopt, ende alzo in die sauele gheleyt, daer in zy heel wit wordt, ende dā zoo wordt zy met olie ende azijn voor salaet ghegheten.

¶ Naem.

Dese cruyden worden gheheeten in Griecx *οκρίδες*. In Latijn Intuba, van sommighen oock *πικρίδες* ende Picridæ.

- 1 Dat ierste gheslacht heet Intubum satium latifolium, ende daer naer van sommighen Endiua. In die Apoteken Scariola. In Hoochduytisch Scariol. In Frāchois Scariole. Hier te lande van den Moesvrouwen ende van den ghemeynē man witte Endiue, die beter die rechte Endiue kennen dan die onghēleerde Apotekers, die in plaetse van Endiue wilde Lattouwe nemen ende ghebruycken.
- 2 Tweede gheslacht es oock een Intubum satium, ende wordt gheheeten Cichoriū satium & hortense. In die Apoteken Cicorea domestica. In Hoochduytisch Sam wegwarten. In Neerduytisch Samme Cicoreye. In Frāchois Cicore domestique.
- 3 Ederde gheslacht wordt ghenāemt in Griecx *πικρίς ἡ κίχων*. In Latijn Cichorium Intubum sylvestre, van sommighen Ambubeia. In die Apotekē Cicorea sylvestris. In Hoochduytisch Wilde wegwarten. In Neerduytisch wilde Cicoreye. In Frāchois Cicore sauvage.
- 4 E vierde met den geelen bloemen wordt gheheetē van Plinius Hedypnois. In Hoochduytisch geel Wegwart. Hier te lande geel Cicoreye. In Frāchois Cichore iaulne.

¶ Natuere.

Dese cruyden zijn cout ende drooghe tot schier in den derden graedt, sonderlinghe die Wilde die meer drooght ende oock afvaghende van natueren es.

¶ Tracht en Werckinghe.

Dese cruyden inghenomen stercken die weecke ende vercoelen die verhitte maghe, A en sonderlinghe die wilde Cicoreye, die der maghen ende den inwendigen leden meest bequaem es.

Dese selue cruyden ierst ghesoden, ende dan met azijn ghegeten, stoppen den loop des Buxer, die van heete oorſake ghecomen es.

Esap van Cicoreye oft dwater daer sy in ghesodē es ghedronckē, es goet voor die hee Ete leuer, tseghen die geelsucht ende heete ende derdedaechse cortsen.

Die bladeren van Endiue en Cicoreye gruen gestootē zijn tseghen die heete verswee, Dringen en apostumatien van der magen, cloppinge van der herte, heet fledercijn ende groote verhittingen van den oogen, op die plaetsen van den pijnen van buyten geleyt.

Die selue bladeren met meel van gersten mout vermēght, zijn goet gheleyt op dwilt E vier, ende alderhande heete gheswillen.

Esap van den bladeren van Endiuen ende Cicoreyen met olien van Roosen ende F azijn vermēght, versuet die pijnē van den hoofde daer op gheleyt.

Item dit selue sap met ceruyſſe ende azijn vermēght, es goet gheleyt ende ghestreken op alle gheswillen ende apostumatien die vercoelt behooren te worden, ende op alle verhittinghen.

¶ Tgheslacht.

Sonchen zijn tweederleye, een die wilder es rouw ende stekende, die Gansen distel gheenaempt wordt. Ende een ander die saechter ende niet stekende en es die Hasenlattouwe gheheeten wordt.

¶ Tfatsoen.

Sonchus sylvestrior, aspera. Gansen distel.

Sonchus tenerior, non aspera. Hasenlattouwe.

- 1 Gansendistel heeft langhe breede bladeren rontsomme die canten diep ghesneden, ende met scerpe stekende puncten ende dorenen beset. Die steel es cantachtich, binnen hol, met leden oft knoopen ondersceyden met ghelijcken bladeren becleet. Op dopperste van den stelen wassen geele ghevolde bloemen, den bloemen van Papeneruyt gelijck vā fatsoene maer veel minder, en als die vergaen zoo comē daer hantachtige bollekens voort, die met dē winde wech stuyuē. Die wortel es lanck en geel met veel veeselinghen.
- 2 Hasenlattouwe es met bladeren, stelen, bloemen ende saet der voorghescreuen Gansen distel seer ghelijck, maer die bladeren zijn wat breeder, om die canten niet zoo diep ghesneden, ende en hebben gheen dorenen oft stekende puncten, maer zijn heel effen ende niet rouw.

¶ Plaetse.

Dese cruyden wassen van selfs in die moeshouen ende op die velden, en worden voor oncruyden ghehouwen.

¶ Tijt.

Gansen distel ende Hasenlattouwe, bloeyen in Braeckmaent ende Hoymaet, ende meest alle den zomer duer.

¶ Naem.

Dese cruyden worden gheheeten in Griecx *σόνχοι* ende in Latijn *Sonchi*, nu ter tijt *Cicerbita*, *Lactucella*, *Lacterones*, ende van Serapio ende in die Apoteken *Taraxacon*.

- 1 Dierste geslacht heet *Sonchus asperior* oft *sylvestrior*, In Hoochduytsch Gensdistel, Rosdistel. Hier te lande, Gansen distel ende melckweye. In Franchoyls *Laicteron*.
- 2 Tweede gheslacht wordt gheheeten *Sonchus non aspera*, oft *Sonchus tenerior*, van *Apuleius*

ccccxxviij. Van Hauickscruyt. Cap. viiij.

leius Lactuca leporina. In Hoochduytsch Hasenkol. Hier te lande Hasen lattouwe, Hasen struyck, Dauwdistel ende Caninen cruyt. In Franchois Palays au Lieure.

¶ Natuere.

Dese cruyden zijn cout en drooge van natueren, sonderlinge als zy noch versch zijn, want als zy ghedroocht zijn zoo zijnse wat wermachtich, als Galenus scrijft.

¶ Cracht en Werckinghe.

Esap van eenich van desen cruyden inghenomen, versuet die pijn ende knaginghe A van der maghen, doet water maken ende den steen breken ende rijsen, ende es seer goet tsegghen die droppelpisse ende gheelsucht.

Eselue sap ingenomen doet oock die voesters veel melcks in huer borsten comen, en B maeck het melck seer goet ende ghesont, alzo dat die kinderen daer af schoone verwe ende coluer crighen. Eselue doet het water ghedroncken daer dit cruyt in ghesoden es.

Esap van Soncken versuet die pijn ende vercoelt die hitte van dat fondamēt ende C van den scamelijckē ledē met cattōē daer op geleyt, en van den ooren daer in gedruypt.

Die bladeren van Sonchen gruen gestooten zijn goet geleyt op alle heete swillingen D ende apostumatien, ende sonderlinghe van der maghen.

Die wortel met den bladeren ghestooten, zijn oock goet gheleyt op die beten ende E steken van den Scorpioen.

Van Hauickscruyt. Cap. viiij.

¶ Tgheslacht.

Hauickscruyt es tweederleye als Dioscorides schrijft. Groot ende cleyne, van den welken dat cleyne dryderleye es.

¶ Tfatsoen.

Hieracium maius.

Groot Hauickscruyt.

Hieracium minus primum.

Cleyne Hauickscruyt.

Hieracium minus alterum.

Tweede cleyne Hauickscruyt.

Van Hauickscrunt. Cap. viij. cccclxxxv.

1 At Groot Hauickscrunt heeft eenen rouwen roodachtigen helen steel. Die bladeren zijn lanck ouer beyde zyden diep ghekerft, ende met stekende punctkens beset, den bladeren van Gansen distel volnaer gelijk. Op dopperste van den stelen wassen langachtighe bollekens, die voortbringhen geele ghevulde bloemen ghelijck die bloemen van Gansen distel, die oock in hanzachtighe bollekens vergaen ende wech stuyuen. Die wortel es niet seer lanck ende heeft veel veeselinghen.

2 Dat ierste gheslacht van cleyn Hauickscrunt heeft langhe ghesneden bladeren, den bladeren van Papercrunt schier ghelijckende, maer niet zoo groot oft zoo diep ghesneden die op der eerden wtghesprent ligghen. Tusschen den welken voortcomen die bruyne, caele, glattighe stelen, voortbringhende geele ghevulde bloemen, die oock in wollachtighe oft hanzachtighe bollekens vergaen, ende met winde wech stuyuen. Die wortel es lanck dun, effen ende wit.

3 Dat ander cleyn Hauickscrunt es den voorghescreuen van stelen ende bloemen ghelijck, die bladeren ligghen oock op der eerden wtghesprent, maer zijn minder, smalder ende dieper ghekerft dan die bladeren van den voorghescreuen. Ende dit Hauickscrunt en heeft gheen rechte wortel, maer zijn wortel schijnt afghebeten, ghelijck die wortel van Duyuels beet, daer af in dierste deel gheschreuen es, ende heeft veel aenhanghende saselinghen.

4 Dat derde es dat alderminste van den dyen cleyenen, ende es den iersten Hauickscrunde vā bladeren, bloemen, stelen, ende wortelen seer ghelijck, maer veel mindere. Die bladeren zijn oock heel cael, ende niet zoo bruyngruen als die bladeren van den iersten Hauickscrunde.

¶ Plaetse.

Dese cruyden wassen op ongheloude plaetsen by den canten van den beempden, corenvelden, ende by den wegghen ende watercanten.

¶ Tijt.

! Dese cruyden bloeyen van in Braeckmaent tot in Herfstmaent.

¶ Naem.

Hauickscrunt wordt gheheeten in Griecx *ἱεράκιον*, van sommighen *σοῦχίτις*. In Latijn Accipitrina, van Apuleius oock *Lactuca syluatica*, *Picris* ende *Thridax agria*.

1 Dat ierste gheslacht van Hauickscrunt wordt gheheeten in Griecx *ἱεράκιον τὸ μέγα*. In Latijn *Hieracium magnum*, van sommighen *Sonchites*, *Lampuca* oft *Sithelcas*. In Hoochduitsch, Grosz Habichkraut. In Neerduitsch, Groot Hauickscrunt.

2 Dat cleyn geslacht heet in Griecx *ἱεράκιον τὸ μικρόν*. In Latijn *Hieracium paruum*, van sommigen *Intybum agreste*, oft *Lactuca minor*. In Hoochduitsch, Kleyn habichkraut. In Neerduitsch, Cleyn Hauickscrunt.

2 Dat tweede cleyn gheslachte wordt van sommighen oock *Morsus diaboli*, Teuffels abbisz, dat es Duyuels beet, gheheeten, ende dat om dat die wortel onder oock afghebeten es, ghelijck die wortel van Duyuels beet.

¶ Natueren.

Dese cruyden zijn couet ende drooghe van natueren.

¶ Cracht en werckinge.

Van crachten ende werckinge zijn dese Hauickscrunden den Sonchen seer gelijk, A tot alle sake dienstelijck daer die Söche goet toe zijn, in der seluer manierē gebruyckt.

Dese cruyden zijn oock goet tot den odghen ende tghesichte als men isap vā dē seluē B daer in druypt, ende sonderlinghe van tghene datmen Duyuels beet heet.

Van groote Dauwdistel. Cap. xv.

¶ Watsoen.

Dit cruyt heeft groote breede bladeren, die grooter ende breeder zijn dan die bladeren van Vernagie, ende met cleyne dorenkens rontsomme beset zijn, ende tusschen dyen coemt voort eenen gheribden teeren brooschen steel met ghelijckē bladeren becleet.

ccccv. Van Groot Dauwdistel. Cap. xv.

beceet. Op dopperste van dē steel wassen veel cleyne bladerkens rontsomme den steel vast in een ghedronghen, tusschen den welckē een rouw ront distel bolleken voortcoemt dz licht purpure bloemen voortbringht die met den winde oock wech stuyuen. Die wortel es dick crom met veel aenwassende saselinghen.

¶ Plaetse.

Dit cruyt wast hier te lāde in die beempdē en in vochtige plaetsen ontrēt die water cātē.

¶ Tūt.

Groote Dauwdistel bloeyet in Dostmaet.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt gheheeten in Griecx κίον σιον ἢ κίριον. In Latijn Cirsium, van sommigē Buglossum magnum, ende Spina mollis. Hier te lande Groote Dauwdistel in die Apoteken eest onbekent.

¶ Natuere.

Groote Dauwdistel es cout ende drooghe van natueren ende van crachten den Sonen seer ghelijck.

¶ Cracht en Werckinghe.

A Vā desen cruyde scrift Andreas Herbarius, dz die wortel aen tlichaē ghedraghen die pijnē van den geborstē aderen doet vergaen.

Van Condrilla. Cap. xvj.

¶ Tgheslacht.

Condrilla es tweederleye als Dioscorides schrijft, Groot ende cleyne.

¶ Tfatsoen.

1 Die groote Condrilla es der wilder Eichoreye wat ghelijck, zy heeft langhe witte gruene bladerē die ouer beyde zyden seer diep ghesneden zijn, die steel es dun ontrent eenen voet oft wat meer hooch, ende daer op wassen ronde knoppkens, die als zy open gaen, voortbringhen schoone blauwe bloemen van fatsoene ende verwe den bloemen van wilde Eichoreye seer ghelijck maer mindere. Die wortel es lanck ende wit ghelijck van Eichoreye.

2 Die andere Condrilla dat es dat cruyt datmen Papecruyt nuempt, heeft langhe bladeren ouer beyde zyden diep ghesneden, den bladeren van wilden Eichoreye gelijk, die meest opter eerden wtghesprent ligghe. Tusschen die bladeren comen dunne effene hōle steelkens voort, daer op voortcomen schoone geele gevulde bloemen, die als zy vergaen zijn, in wollachtighe bolleken veranderen die met den winde wech stuyuen. Die wortel es dun, lanck, geelachtich, en vol wit melckachtich saps dat daer wt vloeyet als zy ghequetst wordt.

¶ Plaetse.

1 Die groote Condrilla en es hier te lande niet ghemeyn, maer wordt in der Cruyts liefhebbers hōuen ghevonden.

2 Die cleyne dat es dat Papecruyt, wast hier te lande al om in die beempden ende graspleynen.

¶ Tūt.

1. 2 Die vromde Condrilla bloeyet in Meye en in Braeckmaent, het Papecruyt bloeyet van in Aprill tot in Doghstmaent.

Naem.

Cirsion.

Groote Dauwdistel.

Van Condrilla.

Cap. xvj.

eccccxvj.

Condrilla.

Condrilla.

Condrilla altera,
Papecrunt.

¶ Naem.

- 1 Dat ierste geslacht van desen cruyden heet in Griecx κροδρίλλη. In Latijn Condrilla van Plinius Condrillon ende Condrillis, van sommighen oock Cichorion ende Seris, nu ter tijt Condrilla maior. Hier te lande Condrilla.
- 2 Dat ander gheslacht heet in Griecx κροδρίλλη ἑτέρα. In Latijn Condrilla altera. In die Apoteken Dens leonis, ende Rostrum porcinum. In Hoochduytsch Korkkraut, Pfaffen blat, Pfaffen rorlin. In Neerduytsch Papecrunt, Honts roosen, Canckerbloemen, en Scorfbloemen. In Franchois Pissen liet.

¶ Natuere.

Dese cruyden zijn coud ende drooghe van natueren, ghelijck die Endiuien ende Cichoreyen.

¶ Cracht en Werkinghe.

- 1 Esap van die groote Condrilla alleen oft met wijn inghenomen stelpt den loop des buxer, sonderlinghe die van hitte van der leuer oorspronck neemt.
- Eselue cruyt met synen bladeren ende wortelen ghestooten ende inghenomen, es seer goet tseggen die beten van den fenijnnighen serpente.
- Die groote Condrilla sterckt oock die maghe ende doet die spijsse verteeren als Do. Erotheus schrijft.
- 2 Papecrunt es van crachten ende werkinghen der Cichoreyen seer ghelijck en mach daer voor altijt ghebruyckt worden.
- Item Papecrunt doet dat hayr dat aen die sceelen van den ooghen auerrechts wast en wt vallen ende wel wassen, als men esap daer aen dickwils strijckt.

Eghe

¶ Tgheslacht.

De wel dat Dioscorides ende die ouders maer van een Erigeron gescreuen en hebben, zoo worden nochtans nu ter tijt van den gheleerden twee gheslachten gestelt, een groot ende een cleyn, die cruyseruyten geheeten worden, daer wy noch een ander by gheuecht hebben, in Duytsch Grijscrunt ghenaemt. Waer duer dat Erigeron nu ter tijt drierhande van gheslachte es.

¶ Tfatsoen.

Erigeron primum & secundum.
Groot ende cleyn Cruyserunt.

Erigeron tertium.
Grijscrunt.

1 At groot Cruyserunt heeft wit gruene wat hayrachtige bladeren ouer beyden zyden diep ghesneden ende ghescaert, ghelijck die bladeren van wit Mostaert cruyt. Die steel wast twee voeten oft meer hooch, ende op dopperste van den seluen wassen cleynne knoopkens, ende die worden cleynne geele bloemkens, die seer volcken vergaen ende in witte wollachtighe oft grijs hayrachtighe bollekens veranderen, ghelijck die bloemen van Papecrunt, en met den winde wech stuyuen. Die wortel es safelachtich, ende het heel cruyt es van eenen seer vremden rueck.

2 Dat cleyn Cruyserunt heeft gruene bladeren ouer beyde zyden oock diep gesneden, den bladeren van dat groot Cruyserunt van fatsoene ghelijckende, maer veel minder, gruender, effender, ende min hayrachtich. Die steel wast ontrèt een spanne hooch, ende daer aen wassen geele bloemen, die oock volcken in witte hayrachtighe bollekens veranderen ende wech stuyuen. Die wortel es safelachtich. Ende dit cruyt en heeft ghenen sonderlinghen rueck.

3 Ederde Erigeron dat wy Grijscrunt ghenaempt hebben, heeft eenen dunnen rechten doncker rooden steel, met cleyn dun saecht hayken becleet, ende daer aen wassende langhe smalle bladerkens. Op dopperste van den stelen wassen cleynne hoofdekens daer wt cleynne bleek geele bloemkens voortcomen, die ter stont naer dat zy open gegaen zijn veran-

Van Erigeron. Cap. viij. cccxciiij.

veranderen, ende zoo haest grijs oft wit worden, dat eenige souden mogen meynen (dient niet wel en aenmerken) dat dese bloemen van ierst grijs waeren, want binnen den selue dach, ende somtijts binnē die selue vre dz zy open gegae zijn, zoo wordē zy grijs, ende corts daer naer zoo opent hem dat knoppcken, ende die witte grijsse haykens met den sade, worden met den winde wech ghedreuen. Die wortel es dun ende seer teer.

¶ Plaetse.

- 1 Dat groot Cruyscruyt wast op sandachtighe plaetsen by den wegghen ende ghemeen straten.
- 2 Dat cleyn wordt vele in die moeshouen ghevonden.
- 3 Grijscruyt wast in sommighe donckere bosschen en op dorre heyden.

¶ Tijt.

- 1 Groot Cruyscruyt bloeyet in Braeckmaent ende Hoymaent.
- 2 Dat cleyn wordt met bloemen alle den zomer duer ghevonden ende somtijts oock inden winter alst niet seer cout en es.
- 3 Grijscruyt bloeyet oock in den middel van den zomer.

¶ Naem.

Dit gheslacht van cruyde wordt gheheeten in Griecx *ἰριγόνη*. In Latijn Senecio, van sommighe Herbulum oft Erechites. In Hocheduytsch Grindkraut. In Franchois Senesson.

- 1 Dat ierste gheslacht wordt gheheeten Senecio maior. Hier te lande groot Cruyscruyt, ende van sommighen Silsom.
- 2 Dat andere es genaemt Cruyscruyt oft cleyn Cruyscruyt, ende es seer wel bekend. In Latijn Senecio minor.
- 3 Dat derde es ooc een recht Erigeron ende Senecio naemelijck tgene daer, Theophrastus afschrijft, want, als voorsent es, zijn bloemē worden seer haest wit ende grijs, daer naer dat Erigeron synen naem heeft. Ende wordt nu ter tijt van Conradus Gesnerus *ἰριγόνη* ghenaemt ende onder die gheslachten van Conyza ghestelt. *en word genaemt.*

grijscruyt.

¶ Natuer.

Erigeron als Paulus scrijft es van natueren wat verkoelende, nochtans scheidende ende verdeylende.

¶ Cracht en Werckinghe.

Cruyscruyt met synen bladeren ende stelen in water oft sueten wijn ghesoden ende ghedroncken es goet tseghen die pijn ende weedom vander maghen die met heete geesle ende cholerijche vochticheden verladen es.

Die bladeren met den bloemen alleen oft met wat wijns ghestooten, zijn goet gheleyt op die heete gheswillen van dat fondamet ende van den scamelijcken leden.

Die selue bladeren van Cruyscruyt met dat aldercleynste ende alderfijnste poeder van wicroocht ghemenght, ghenesen alle wonden ende sonderlinghe van den senuven daer op gheleyt.

Dat wit grijs hay daer die bloeme in verandert met saffraen ende wat waters ghemenght, es goet op die ooghen die seer leken ghestricken.

Dat selue grijs hay met sout verdrijft die croppen ende clieren aen den hals daer op gheleyt.

- 2 Dat cleyn Cruyscruyt wordt oock met andere cruyde m^z olie ende azijn ghelijck saet laet ghegheten, ende en es gheen quade oft onghesonde spijse.

Van Lattouwe. Cap. viij.

¶ Tgheslacht.

Lattouwe es tweederleye, Tam ende wildt, vā den welckē die tamme veelderleye es.

¶ Tfatloen.

- 1 Dat ierste gheslacht van tamme Lattouwe, heeft langhe effene eale breedachtighe bladeren, die niet toe en sluyten, ende daer tusschen groeyet eenen ronden steel, daer wit melkachtich sap in es, ontrēt twee voeten hooch wassende, ende in dopperste veel

scuet,

Lactuca Sativa.
Samme Lattouwe.

Lactuca Crispa.
Ghecronckelde Lattouwe.

seuethkens draghende, daer op cleyne geese bloemkens voortcomen, die in wit grijs haren
ken veranderen. Es aet es wit lanckachtich, ende cleyne. Die wortel es lanck ende dick,
schier ghelijck een Peewortele, maer mindere.

² Tweede gheslacht van Lattouwe heeft ghecronckelde ghevouwen ende tsamen ghe
dronghen bladeren ghelijckende schier eens calfs frase, ende anders eest van stelen, bloes
men, saet ende wortelen den voorschreuen seer ghelijck.

³ Ederde gheslacht, dat es die alderschoonste ende alderwitste Lattouwe, ende dese
heeft groote breede bladeren, die seer dick tsamen van eender wortel wassen, alsoo dat
die onderste op der eerden wigghesprent ligghen, ende die middelste volnaer ouer een
wassen, ende ghelijck een cabuys koole toesluyten, ende anders eest oock van stelen,
bloemen, saet ende wortelen den iersten ghelijck, ende dit gheslacht es dat alderliese
lijckste dat meest in die spijsse begheert wordt.

⁴ Noch vindmen scrijft Columella een ander gheslacht van Lattouwe die doncker
gruene ende schier purpure bladeren heeft.

⁵ Item noch een andere dnens bladeren lichtroodachtich effen ende seer teer ende
welsmaeckende zijn, maer dese twee gheslachten zijn nu ter tijt onbekent.

¶ Plaetse.

Lattouwe wordt in die moeshouē in goede vette eerde ghesaenet, ende wast gheerne
veerde van een, want anders en kan zy niet breet worden oft sluyten en croppē crijgen.

¶ Tijt.

Lattouwe wordt vroech ende spade alle het jaer duer ghesaenet, maer sonderlinghe in
die Merte ende Aprill, ende naer dat zy ghesaenet es binnen twee oft drie maenden,
zoo crijght zy bloemen ende saet, ende dan en es sy niet bequaem om eeten.

Naem,

¶ Naem.

Tamme Lattouwe wordt gheheeten in Griecx *Σπινάριον*. In Latijn *Lactuca sativa*. In die Apoteken *Lactuca*. In Hoochduytsch *Lattich* oder *Lactuck*. In Franchois *Laitue*.

- 1 Dat ierste gheslacht van Lattouwe en heeft gheenen besonderen naem, dan het wordt alleen *Lactuca* ende *Lattouwe* gheheeten.
- 2 Tweede gheslacht wordt gheheeten van Plinius *Lactuca crispa*. In Hoochduytsch *Krauser Lattich*. Hier te lāde gecronckelde Lattouwe. In Franchois *Laitue crespue*.
- 3 Ederde gheslacht wordt ghenampst van Plinius *Lactuca Laconica*, *Lactuca sessilis*, vā *Columella Lactuca berica*, nu ter tijt *Lactuca capitata*. In Hoochduytsch *Grosser Lattich*, ende *Weisser Lattich*. In Neerduytsch ghesloten Lattouwe ende crop salaet. In Franchois *Laitue testue*.
- 4 Vierde gheslacht wordt van *Columella* gheheeten *Lactuca Ceciliansa*.
- 5 Dat vijfste heet *Lactuca Cypria*, ende van Plinius *Lactuca Græca*.

¶ Natuere.

Die tamme Lattouwe es cout ende vochtich tot in den iersten oft tweeden graedt.

¶ Cracht en Werckinghe.

Die tamme Lattouwen voor spijsse inghenomen, maken beeter bloet, ende zijn bees ter om verteeren dan andere moescruyden, sonderlinge als zy niet rouw maer gesoden ghegheten worden.

Lattouwe voor spijsse ghebruyckt es goet voor die verhittinghe van der magen ende tseghen dat walghen, zy verslaet den dorst ende maecht lust om eeten, en dz sonderlinghe als zy rouw niet azijn ghegheten wordt.

Lattouwe oock in der seluer manieren ghebruyckt, doet wel ende gherustelijck slapen, doet lichten camerganck hebben, ende maecht ouervloedicheyt van melck, ende es mits dyen seer goet den ghenen die niet gherusten en kunnen, ende den voesteren ende sueghende vrouwen die te luttel sochs hebben, ende hier toe dient die Lattouwe best eer zy opghescoten es. Want als die steel beghint te wassen, zoo wordt die Lattouwe bitter, ende en es niet bequaem om voor spijsse oft andersins inghenomen te wordene.

Die bladeren van Lattouwe gruen ghestooten, zijn goet ghelent op versche verbrantheyt eer die bleyenen voortcomer ende op alle verhittinghen ende wildt vier.

Esact van Lattouwe langhe tijt ghebruyckt, verdroocht dat manlijck saet ende verdriift den lust van byslapen.

Eselue saet als Plinius schrijft, es oock goet tseghen die Scorpioenen met wijn inghenomen.

Van wilde Lattouwe. Cap. iij.

¶ Tfatloen.

Die wilde Lattouwe heeft langhe ende ouer beyden zyden diep ghesneden witachtighe bladeren, die van onder lanx die middelste ribbe met veel stekende dorenen beset zijn. Die steel es ront, lanck, ende hoogher wassende dan aen die tamme Lattouwen, rouw, met stekenden dorenen, ende ghelijcken bladeren becleet, aen doperste van den stelen wassen die bloemen ghelijck aen die tammen Lattouwen, ende daer naer dat saet dat bruyn

Es ij es,

Lactuca sylvestris.
Wilde Lattouwe.

ccccxviij. Van wilde Lattouwe. Cap. viij.

es, anders den sade van tammen Lattouwen ghelijck. Die wortel es cleyn.

¶ Plaetse.

Dit cruyt wast aen die canten van den velden, by den wegghen ende dijsghelijcken onghebouden plaetsen, somtijts oock in die moeshouen, ende daert eens ghesayt es, daer comet lichtelijken alle jaren wederom van selfs voort.

¶ Tijt.

Dese Lattouwe bloeyet in Hoymaent ende Doghstmaent.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt gheheeten in Griex *ἰσίδας ἄγριος*. In Latijn *Lactuca sylvestris*, van *Boroastres pherumbrum*. In die Apoteken *Endiua*, hoe wel nochtā dattet gheen oprecht te *Endiue* en es, van sommighen *Serriola*. In Hoochduytsch *Wilder Lattich*. In Neerduytsch *Wilde Lattouwe*. In Franchois *Lactue sauvage*.

¶ Natuere.

Die wilde Lattouwe es eens deels van natuerē cout ende drooghe tot in den derden graedt, ende een deels seerp ende afvaghende, ende met wermte ghemenght.

¶ Cracht en Werckinghe.

Esap van die wilde Lattouwe met huenich, azijn ghedroncken, iaecht af duer den ca *X* merganck die waeterachtighe vochticheden.

Eselue sap inghenomen doet slapē ende versuet alle pijnē ende weedom ende es goet *B* tsegghen die beten van den Scorpioenen ende Phalangien.

Op die verbrantheyt es dit sap oock goet ghestreken met melck van vrouwen ver *E* menght.

Eselue sap in die oogghen ghedaen, maectt claer ghesichte ende neemt die scellen *D* ende duysterheyte daer af.

Esact van dese Lattouwe verdriift oock die lust van byslapen, ende es van crachten *E* den sade van die tamme Lattouwe ghelijck.

Van Porceleyne. Cap. xv.

¶ Tgheslacht.

Porceleyne es tweederleye, Tam ende Wildt, ende daer en bouen vindmen oock noch een derde gheslacht, dat alleen in die soute gronden ende landen voortcomt.

¶ Tfatsoen.

De tamme Porceleyne heeft dicke vette ronde bruyn roodachtighe stelen, die recht op ontrent een spanne oft meer hooch wassen, ende daer aen vette dicke bladerkens, van fatsoene lanckachtich ende voor ront. Die bloemkens wassen tusschen die bladeren ende stelen, ende op dopperste van den stelen, ende zijn seer cleyn ende bleek geel, ende als die vergaē zoo comen daer cleyne ronde dicke ghesloten scaelkens, daer in dat saet leyt dat cleyn ende swart es. Die wortel es teer ende saselachtich.

2 Die wilde Porceleyne heeft dicke vette ronde stelen, ghelijck die tamme, maer teerder, cleynder, ende oock rooder, ende en wassen niet recht op, maer ligghen wtghesprent ende cruppen lanck der eerden. Die bladeren zijn minder, die bloemē ende saet zijn den anderen ghelijck. Beyde dese Porceleynen zijn vol saps ende van smaecke suerachtich, ende worden met azijn ende olie ghelijck Lattouwe in den zoomer ghegheten.

3 Dat derde gheslacht dz in die soute gronden wast heeft veel dunne herde houtachtighe stelen, daer aen wassen veel dicke aschverwighe bladeren, den bladeren van anderen Porceleynen seer ghelijck, maer witter, ende saechter int aentasten, nochtans niet zoo effen oft glat. Die bloemen wassen aen die soppen van den stelen, vast in een ghehoopt ghelijck aen die Melde oft Maier. Die wortel es lanck ende houtachtich, ende blijft met den stelen ende sommighen bladeren tswinters duerende ende en sterft niet.

¶ Plaetse.

Die

Van Porceleyne.

Portulaca hortensis.
Tamme Porceleyne.

Cap. xv.

ccccxv.

Portulaca sylvestris.
Wilde Porceleyne.

Portulaca marina.

Zee Porceleyne.

1 Die tamme Porceleyne wordt in die hoven ghesaeyet.

2 Die wilde coemt van selfs voort in die weghen ende aen die canten van den hoven, ende groeyet oock in sommighe landen aen die steenrooten ende wijnberghen.

3 Die zee Porceleyne wast aen die dunne ende dijcken ende op plaetsen by die zee ghescheyen, ende wordt in Zeelant veel ghevonden.

Tijt.

1.2 Die tamme ende wilde Porceleyen bloeyen van in Braeckmaent tot in Herfstmaent, ende te wyle zoo leueren zy oock huer saet.

3 Die zee Porceleyne bloeyet in Hoymaent.

Naem.

Porceleyne wordt ghenaempt in Griecx ανδραχνη. In Latijn Portulaca. In Hoochduytsch Burgel. In Franchois, Pourpier ou Pourceline. In die Apoteken Portulaca.

1 Dierste gheslacht wordt gheheeten Portulaca sativa, oft hortensis. In Hoochduytsch, Heymisch Burgel, oder Burtzelkraut. Hier te lande Roomsche Porceleyne oft tamme Porceleyne. In Franchois Pourpier ou Pourceline domestique ou cultive.

ccccviiiij. Van Porceleyne. Cap. xv.

2 Tweede gheslacht heet nu ter tijt *Portulaca sylvestris*. In Hoochduytsch Wildt burzel. In Neerduytsch ghemeen oft wilde Porceleyne. In Franchois Pourpier sauvage. Maer en es nochtans dat wildt gheslacht niet daer af in sommighen boecken vā *Dioscorides* ghescreuen staet, die heet van natueren es.

3 Die derde Porceleyne die nu ter tijt in Latijn *Portulaca marina*. In Duytsch zee Porceleyne gheheeten wordt, schijnt wel te wesene dat cruyt dat in Griecx gheheeten es *κλυδον*. In Latijn *Halimus* sonderlinghe dat tweede gheslacht daer *Plinius* af scrijft.

¶ Natuere.

1,2 Die tamme ende wilde Porceleyen zijn cout tot in den derden graedt, ende vochtich tot in den tweeden.

3 Die zee Porceleyne es merckelijck werm ende drooghe tot in den tweeden graedt.

¶ Cracht en Werckinge.

Die tamme ende wilde Porceleyne wordt in die spijsse ghelijck Lattouwe gebruyckt, A ende maeckt cout ende vochtich bloet, ende gheeft seer luttel voetsels, maer es goet ghebruyckt den ghenen die een seer groote hitte in die dermen en maghe hebben.

Porceleyne in der seluer manieren inghenomen, stelpet alle vloet van humuerē ende vā van rijssende vochticheden, es goet tsegghen die pijnen ende weedom van der blasen ende nieren, ende gheneest die selue al waert dat sy verargert waren.

Porceleyne sterckt oock die crancke heete maghe, ende verdrijft die quade wellusti. E ghe droomen, ende die lust van byslapen.

Esap vā Porceleyne gedronckē es vā gelijcke cracht en werckinge, en daer en bouen D zoo eest goet tsegghen die heete cortsen ende tseggen die wormen die in dē buick groeyen.

Es selue sap van Porceleyne inghenomen, helpt den ghenen die bloetspouwen, ende E stelpet dat root melizoen, ende die vloet van den speenen ende alle bloetganck. Es selue doet oock die Porceleyne ghesoden ende inghenomen.

Esap van Porceleyne met olie ende azijn van Roosen tsamē vermenght, opt hooft F ghegoten, versueten die pijn ende weedom vā den hoofde als yemant van te lange in die sonne te gaene oft te staene dyen ghecreghen heeft.

Es ghehen die verargernisse ende hitte van der moeder van binnen ende tsegghen die G heete versweeringen van den dermen, es dat sap van Porceleyne goet met een clisterie van onder in die moeder oft dermen ghesedt.

Die bladeren van Porceleyne met meel van Gersten mout vermenght, gheleyt op H heete roode ooghen, versueten die pijn ende veriaghē die hitte, ende in der seluer manieren dienen zy oock tot dat wildt vier, hitte ende pijn vā den hoofde, en tot alle vershittinghen ende heete gheswillen.

Porceleyne in den mont ghehouwen ende gheknout, beneempt die buemichēy van I den tanden, ende doet die tanden die los zijn wederom vast staen.

In somma Porceleyne vercoelt al dat verhit es, ende daer om oock belet zy dat het K vier in die wonden niet en come als zy daer op gheleyt wordt, alleen oft met meel van Gersten mout vermenght.

Es aet van Porceleyne inghenomen, doodet ende iaecht af die wormen, ende stopt L den loop des buyx.

3 Die Zee porceleyne wordt in den zomer in azijn van sommighen gheleyt, ende in M den winter ghelijck cappers oft salaet ghegheten, ende in dyer manieren ghebruyckt, zoo verwermt ende sterckt sy die mage ende maeckt appetijt, ende doet oock water maken ende die vrine rijssen.

Es oock dese Porceleyne die *Saxifraga* van *Dioscorides*, zoo es zy goet tsegghen die N cortse ende tsegghen die droppelpisse, ende stilt den hick, ende heeft macht van den steen te brekene ende doen te lossene.

Van Creta marina. Cap. xvj.

¶ Tfatloen.

Creta marina heeft vele vette dicke lange smalle bladerkēs schier gelijck die Porceleyne.

Van Creta marina.

Cap. vvs.

ccccvclv.

seyne. Die steel es ront en wast eenen voet oft onderhaluen voet hooch, ende daer op comen voort ronde croonkēs, die voortbrin- ghen witte bloemkens, ende daer naer den Venckel sade ghelijck maer meerder. Die wortel es dick ende welriekende.

¶ Plaetse.

Dit cruyt groeyet aen die canten vā der zee, ende in soute landen, en wordt tot veel plaetsen van Spaengien Brancckrijck ende Engelant aen die zee canten ouervloedich ghevonden. In Brabant worddet in der cruytlietshabbers hoven gheplant.

¶ Tijt.

Creta marina bloeyet hier te lande in Doghstmaent ende Herfstmaent, maer daert op synen natuerlijcken gront staet daer bloeyet vroegher.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt gheheeten in Griecy κριθιμον ή κριταμον. In Latijn Crithimum ende Bati. In die Apoteken Creta marina, ende met dyen naem eest hier te lande bekent. In Franchois Barille.

¶ Natuere.

Creta marina es drooghe van natueren ende afvagende, ende middelmatig werm.

¶ Cracht en Werckinge.

Die bladeren oft saet oft wortelen, oft allegader tsamen in wijn ghesoden ende ghes- droncken, doen water maken, verweckē die natuer- lijcke cranchheit van den vrouwen, ende zijn goet tsegghen die geelsucht.

Die bladeren van desen worden in pekēl gheseyt ende bewaert ende daer wtghegheten ghelijck die cappers, ende in dier manieren ghebruyckt, zoo zijn zy der maghen oock bequaem, ende openen die verstoptheit van der Leuer, Milte ende Nieren.

Van water Ponghē. Cap. xvij.

¶ Tfatsoen.

Water Ponghen heeft ronde vette stelen met veel tærkens ende zyde scueten, daer aen wassen vette dicke bladeren, den bladeren van Porcelenne niet seer ongelijck, maer ronder, bruynder, en swert gruen- der, die als mense in stucken wrijft, goeden rueck wtgheuen. Op dopperste van den stelen ende zyde tærkēs wassen veel schoone blauw bloemkēs, den bloemkens van Gunchelheyl niet seer onghelijck. Die wortel es wit ende veeselachtich.

¶ Plaetse.

Dit cruyt wast aen die canten van den grach- ten ende van den staenden wateren, somtijts oock van den Riuieren, ende groeyet vast aen dwater alzo d; dickwils van dē water ouervloeyet wordt.

¶ Tijt.

℞℞ iij Water

Van cleyn Eerdtnoten. Cap. xvij.

Water ponghen bloeyen in Meye ende in Braeckmaent.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt gheheeten in Griecx *κνπαια* ende in Latijn *Cepza*, nu ter tijt van sommighen *Anagallis aquatica* ende *Becabunga*. In Hoochduytsch *Wasserpungē*, *Bachpunghen* oder *Punghen*. Hier te lande *Waterponghen*. In Franchois *Verle*.

¶ Natuere.

Dit cruyt es werm van natueren tot schier in den tweeden graedt.

¶ Tracht en Werckinghe.

Die bladeren van *Waterponghen* met wijn gedroncken zijn goet tsegghen die couw, A pisse ende droppelpisse, ende tsegghen die scorftheyt van der blasen van binnē, sonderlinghe als zy met den wortelen van *Eoraelscruyt* inghenomen worden.

Die bladerē vā desen cruyde wordē oock met olie en azijn gegeten, en zijn een goede B ende bequaeme spijsē den ghenē die qualijckē water lossen, en vā den graueel sieck zijn.

Van cleyn Eerdtnoten. Cap. xvij.

Die kleine eerdtnoten. ¶ Tfatloen. *Rebben*.

Bolbocastanon.

Bunium heeft cantighe effene stelen onderhaluē voet oft meer hooch. Die bladeren die ierst voortcomen zijn den bladeren van gemeyne *Peterselie* volnaer ghelijck, maer minder ende cleynder gesneden, maer die aen den steel wassen zijn den bladeren van *Dille* niet seer onghelijck. Die bloemkens zijn wit ende wassen in croonkens gelijk aen die *Dille*. Esact es cleyne welriekende, den sade vā *Comijn* oft *Benckel* niet seer onghelijck maer mindere. Die wortel es ront ghelijck eenen wordel oft cleyne ront appelken, van buyten bruyn vā binnen wit, van smaecke den *Pastinaken* volnaer ghelijck.

¶ Plaetse.

Dit cruyt wast tot veel plaetsen in *Hollant* ende *Zeelant* op die corenvelden ende by den wegen. Ende wordt oock vele in *Engelant* ghevonden. In *Brabant* wordet van die cruytliethebbers in die hoven gheplant.

¶ Tijt.

Dit cruyt bloeyet en leuert zijn saet in *Braeckmaent*.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt in *Zeelandt* cleyne *Eerdtnoten* ghenaemt. Van sommigē cruytliethebbers wordet voor *Apios* ghehouwen, van andere voor *Meum*, van den derden voor een *Bulbina*, maer met gheen van dryen en heuet ghelijckenisse, wy hebben somtijts ghemeynt dat het soude wesen *Bunium* maer vindende dat daer mede ooc niet wel ouer een en coemt, zoo duncket ons meer te ghelijcken met dat *Βολβοκάστανον* *Bolbocastanon* van *Alexander Trallianus* dat nu ter tijt in *Griekelandt* *ἀγριοκάστανον* *Agriocastanon* gheheeten wordt, daert seer mede ghelijck, want die wortel es ghelijck een *Bulbus*, ende es van smaecke den *Castanien* niet seer onghelijck, alzo dat het daer om wel *Bolbocastanon* & *Agriocastanon*, ende in onse tale eerdt *Castanien* ghenaemt mach worden.

¶ Natuere.

Die wortel van den *Eerdtnoten* es werm tot by den tweeden graedt ende wat tsaemen treckende. Esact es werm ende drooghe tot schier in den derden gradt.

Tracht

Van Maluwe ende Winterroosen. Cap. xviii. cccccj.

¶ Cracht en Werckinghe.

Die Eerdnoten worden in Zeelandt in die spijsse ghebruyckt, ende zijn daer in van A smaecke ende van crachten, den Mozen diemen Pastinaken in Brabant nuempt, niet seer onghelijck, zy doen water maken, ende verstercken die maghe, ende gheuen midelbaer voetsel, ende zijn goet der blasen ende der nieren.

Bolbocastanon als Alexander Trallianus schrijft es goet ghebruyckt den ghenen die bloet spouwen.

Esaet inghenomen verweckt die natuerlijke cranchheit van den vrouwen, iaecht af die Secondine. Doet water makē ende die vrine rijsen ende lossen, ende es seer goet den lendenen, nieren, blasen ende milte die verstopt zijn.

Van Maluwe ende Winterroosen. Cap. xviii.

¶ Tgheslacht.

An den Maluwen vindmen veel gheslachten, van den welckē som tamme Maluwen, ende som wilde zijn, die oock elck vrelderleye zijn. Die tamme Maluwe diens bloemen hier te lande Winterroosen ghenamt worden, zijn menigher hāde, niet van bladeren, stelen oft wasse, maer van fatsone ende veruwe van den bloemen, want eenighe hebben enckele bloemen, ende sommighe dobbele, die som wit, som lijfverwich, som licht root, som schoon oft bruyn root, ende som ghespeekelt zijn. Die wilde Maluwe es oock tweederleye, Groot ende cleyne.

¶ Tfatsoen.

Malua sativa.

Tamme Maluwe, Winterroosen.

Malua sylvestris elatior.

Groote Maluwe.

De groote tamme Maluwe die de winter Roosen draeght, heeft groote rōde rouwe bladeren, die meerder, witter, ende onessender zijn dan die bladerē vā anderen Malu

ccccij. Van Maluwe ende Winterroosen. Cap. xviii.

Maluwen. Die steel es ront ende wast ses oft seuen voet hooch oft hoogher, ende daer aen wassen schoone groote bloemen van veelderleye verwen, ghesatsoeneert gelijk gesmeene Maluwe bloemen, maer veel meerder, som enkel, som dobbel. Als die bloemen gheresen zijn zoo comet isact voort, dat in ronde keeskens wast. Die wortel es dick en lach, en blijft lange tijt duerende alle jarē nieuwe bladeren en stelen voortbringhende.

- 2 Die groote wilde Maluwe heeft rondachtighe vette bladeren die rontsomme wat ghekerft zijn, ende bruynder, minder ende effender zijn dan die bladeren van de Winterroosen. Die steel es ront ende wast twee oft drie voeten hooch, ende daer aen wassen die bloemkens, van fatsoene den enkelen Winterroosen ghelijck, maer veel minder, in vijf bladerkens gesneden, vā verwen lijfverwich, en daer naer comet saet dat ront ende plat es, gelijk cleyne keeskens gefatsoeneert. Die wortel es lanck en redelijcken dick.

- 3 Die cleyne wilde Maluwe es der andere wilde Maluwe seer ghelijck, maer die bladeren zijn wat ronder ende minder, die bloemen wat bleeker, ende die stelen en wassen niet recht op, maer cruppen lanck der eerden. Die wortel es oock lanck ende dick.

Malua sylvestris pumila.

Cleyn wilde Maluwe.

¶ Plaetse.

- 1 Die tamme Maluwe die de Winterroosen draeght, wordt hier te lāde in die houē geplant.
- 2 Die wilde wassen op ongeboude plaetsen, by den wegen ende aen die canten van den velden.

¶ Tijt.

Die Winterroosen bloeyen in Hoymaent ende Doghstmaent. Die wilde Maluwen beginnen te bloeyen in Braeckmaent, ende bloeyen van daeren voort tot in den Herfst ende te wyle zoo leueren zy oock huer saet.

¶ Naem.

Maluwe wordt gheheeten in Griecx μαλάχη. In Latijn Malua, van Pythagoras άνθεμα Anthema, van Zoroastres διαδημα Diadema, van den Egyptienen Chocortis, van sommige Vrina muris. In Hoochduitsch Pappel. In Neerduitsch Maluwe. In Franchois Maulue. In die Apostelen Malua.

- 1 Dat ierste gheslacht van Maluwen, wordt gheheeten in Griecx μαλάχη κίπευτη. In Latijn Malua sativa, van sommighen Rosa ultra marina. In Hoochduitsch Garten pappeln, Ernrosz, oder Herbstrosz. Hier te lande Winterroosen. In Franchois Maulue de iardin.

- 2 Die wilde Maluwe heet in Griecx μαλάχη άγρία. In Latijn Malua sylvestris. In Hoochduitsch Ghemeyn Pappeln. Hier te lande Maluwe ende Keeskenscrunt. In Franchois Maulue saulage. Ende van desen gheslachte dat hooch opwast wordt gheheeten Malua elatior. *groote maluwe.*

- 3 Dat ander wildt gheslacht dat het aldercleynste es, wordt ghenaeemt Malua sylvestris pumila, oft Malua pumila. In Duitsch cleyn Maluwe.

¶ Natuere.

Die Maluwen zijn middelmatig werm en vochtich, van natuerē verdeylende, ende mornw makende.

¶ Cracht en Werckinghe.

Maluwe in die spijsse ghebruyckt voedet wat meer dan die Lattouwe, ende doet sich ten camerganck hebben, maer en es der maghen niet goet oft bequaem, wāt zy maeckt die selue weeck ende wack.

Van witte Maluwe. Cap. xv. cccccij.

Die bladeren van Maluwe rouw met wat souts gegheten zijn goet tsegghen die pijn, weedommen ende versweeringhen van den nieren ende van der blasen.

Tot den seluen ghebreken, ende tot tgraueel ende steen es oock die Maluwe goet, E in water oft wijn ghesoden ende ghedroncken.

Maluwe m̄ dē wortelē gesoden es seer goet tsegen alle fenijn en̄ vergiftichz, als men D terstont naer dat mē dz sop van Maluwe gedronckē heeft tselue wederom ouergheeft.

Dwater daer Maluwe in ghesoden es versuet ende vermorwet die herdiecht van E der moeder, als men daer in badet.

Tselue water es oock goet tot alle versweeringhen ende rouwicheden van der blasen I moedere, dermen ende des fondaments, met een clisterie daer in ghedaen.

Tsaet van Maluwe met wijn ghedroncken doet die vrouwen veel sochs ende melchs I krijgen, en̄ es goet den ghenē die pijn in die blase hebbē, en̄ van dat graueel sieck zijn.

Maluwe gheneest die beten van den bien ende wespē, ende treckt alle dorenen ende I splinters wt, daer op gheleyt ofte ghestreken.

Maluwe rouw oft ghesoden, alleen ghestooten oft met verkens liese vermenght ver I suet, rijpt ende doet sincken alle coude ende heete gheswillen.

Die wortel van Maluwen in die asschen ghebraden ende cleyn ghestooten, es goet K ghelijck een plaester gheleyt op die sweerende vrouwen borsten.

Verkielinghe.

Tot dē gebruck vā der spijsen zo es die tāmē Maluwe beeter en̄ bequaemer dan die wilde, maer tot dē gebruyck vā der medecynē om die herdiechtē te vermorwene, en̄ die gheswillē te sceydene, zo zijn die wilde Maluwē beeter en̄ crachtigher vā wercke dan die Tamme.

Van witte Maluwe. Cap. xv.

Tfatsoen.

Althæa. Witte Maluwe.

Ibiscus Theophrasti. Abutilon Auicennæ.

304
ccccliij. Van witte Maluwe. Cap. vvv.

1 Ze witte Maluwe es den anderen Maluwen seer ghelijck maer veel witter ende saechter, zy heeft rondachtighe witte saechte en schier wollachtighe bladeren, die van grootte ende fatsoene den bladeren van die ghemeenne schier ghelijck zijn. Die stelen zijn ront ende wassen recht op. Die bloemen zijn den bloemen van wilden Maluwen van fatsoene gelijkende, naer den welken dat saet voortcoemt ghelijck aen die andere. Die wortel es groot ende dick, van binnen wit ende lijmachtich.

2 Dat ander gheslacht van witte Maluwe daer Theophrastus af scrijft, heeft oock rondachtighe, witte, saechte ende schier wollachtighe bladeren, ghelijck die andere witte Maluwe, maer veel meerdere, den bladeren van Lauwoorden van fatsoene en grootte schier ghelijck. Die stelen zijn lanck, dick ende sterck ende daer aen tusschen die bladeren wassen op corte steelkens geel bloemkens, naer den welken volghen gheplonde huyskens daer in het saet leyt.

¶ Plaetse.

1 Witte Maluwe wast gheerne in vochte en vette plaetsen, by den wateren en grachten.
2 Dat tweede gheslacht es hier te lande vrent, ende en wordt niet gevonden dan in sommighe neerstighe cruytlicfhebbers hoven.

¶ Tijt.

1 Dese Maluwe bloeyet met den anderen wilden Maluwen.
2 Die tweede wordt in die Meerte oft Aprill ghesaeyt, ende in dat eynde van den zomer leueret zy huer bloemen ende saet.

¶ Naem.

1 Dit gheslacht van Maluwe wordt gheheeten in Griecx *αλθαία* in Latijn Althaea ende Hibiscus oft Ibiscus, van Galenus oock Anadendron, van sommigen Aristalthaea. In die Apoteken Bismalua ende Maluauiscum. In Hoochduytsch Ibijsch oder Eibisch. Hier te lande Witte maluwe oft Witten huemst. In Franchois Gummaulues.
2 Dat ander gheslacht wordt van Theophrastus in Griecx ooc *αλθαία* καὶ μαλόχην ἁγρίαν gheenaemt. In Latijn oock Hibiscus ende tot ondersceet van den anderen Hibiscus Theophrasti. Van Auicenna wordt dit cruyt Abutilon gheheeten met welken naem dat het onder den cruytlicfhebbers bekend es.

¶ Natuere.

Witte Maluwe es oock middelmatich werm ghelijck die andere maer droogher, ende tot in den iersten graedt drooch.

¶ Cracht en Werckinghe.

Die wortelen van witte Maluwen in wijn ghesoden ende gedroncken zijn goet tseghen die pijn ende weedom van tgraueel, ende van den steen, roodt lichaem ende tseghen dat Sciatica, ende den ghenen die beuen, cramp hebben, oft van binnen gheborsten gheseuert zijn.

Die selue wortelen in versch suet melck ghesoden, genesen den hoest als Plinius seyt. Tot den tantsweer zijn oock dese wortelen goet, ende versueten die pijn als mensche in azijn siedt, ende in den mont hout.

Die wortelen van witte Maluwen in wijn oft huenich water ghesoden en cleyn ghestooten, ghenesen en heylen die versche wonden, doen scyden en verdeylen alderhande herde coude ende oock andere geswillen, als Inflation, Apostumatien achter die ooren ende van den borsten, vermorwen die clieren, doen rijpen ende wtbreken alle verouderde Apostumatien ende gheswillen, ghenesen die clouen van dat fundament, ende verdrijven dat beuen ende scudden van den senuwen ende senuachtighe leden.

Die selue wortelen alsoo ghesoden en cleyn gestooten en met verckens liefe oft gansen smout oft met Terbenthijn vermengt, versuet die Apostumatien en sweeringen van der moedere, en openen die verstoptheden van der seluer met een pessus van onder gesedt.

Tot allen den voorgescreuen siekten en gebreken zijn ooc die bladeren van Maluwe goet in der seluer maniere gebruyckt, maer niet zoo goet oft crachtich als die wortelen.

Die bladeren van dese witte Maluwe met olie vermengt, ghenesen die verbrant heyt

505

Van Sigmaerts cruyt. Cap. vvvj. cccccc.

heynt van den viere oft van heeten watere, ende heylen die beten van hondē ende menschen, ende die steken van Wespen ende Bien.

Esact drooghe oft gruen ghestooten ende ghedroncken, gheneest dz root Melizoen, ende stopt alle bloetganck, ende die loop des buxer.

Dit selue met azijn vermenght, verdriift die witte ende swerte plecken ende vleckē des aensichts, alsment daer op in die sonne oft in een stoue strijckt.

Esact van witte Maluwe met water ende azijn oft wijn ghesoden, es nut ende bequaem ghedroncken den ghenen die van Wespen ende Bien ghesteken zijn.

Van Sigmaerts cruyt. Cap. vvvj.

¶ Tfatloen.

Alcea. Sigmaerts cruyt

Sigmaerts cruyt es van den gheslachte van den wilden Maluwen, als Dioscorides sent, maer sijn bladeren sijn meer geclouen ende dieper ghesneden, ende in veel deelen verdeylt, schier ghelijck die bladeren van Verbena maer veel meerder. Die stelen sijn ront en wassen recht op ontrent twee oft drie voeten hooch, ende daer aen groeyē licht roode oft lijfverwighe bloemkens, den bloemē van anderen Maluwen van fatsoene gelijk, naer den welken dat saet oock ghelijck keeskens geformeert voortcoemt. Die wortel es dick, twee voeten oft meer lanck van binnen wit.

¶ Plaetse.

Dit cruyt wast op sommige ongeboude plaetsen aen die cantē van den velden en aen die hagen, ende en es hier te lande niet seer ghemeyn.

¶ Tijt.

Sigmaerts cruyt bloeyet in dmiddel van den zoomer, ghelijck die wilde Maluwen.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt gheheeten in Griecx *αλκία*, ende dijsghelijck oock in Latijn Alcea. In die Apoteken cest onbekent, van sommigen, Herba Simeonis en Herba Hungarica. In Hoochduytsch Sigmars kraut, Sigmundswurtz, oder Hochlenten. In Neerduytsch Sigmaerts cruyt. In Franchois Guimaulue saulage.

¶ Natuere.

Sigmaerts cruyt es middelmatig in wermte en coude, en wat drooge vā natueren,

¶ Tracht en Werckinghe.

Die wortelen van desen Sigmaerts cruyde in water oft wijn ghesoden, ende ghedroncken, stelpen dat root Melizoen, ende heylen ende ghenesen die ghequetstheyt ende ghesuertheyt van binnen.

Van Veneetsche Maluwe. Cap. vvvij.

¶ Tfatloen.

De Veneetsche Maluwe heeft ronde teere stelen, die huer in veel andere steelen verdeylen, daer aen wassen doncker gruene vette geclouen, ende in veel deelen verdeylde bladeren, den bladeren van Acanthus van fatsoene ende blinckende coluere schier ghelijck maer veel mindere, den bladeren van Sigmaerts cruyt niet seer onghelijck. Die bloemen wassen op dopper-

VV

ste van

ccccvj. Van Veneetsche Maluwe. Cap. vvvij.

ste van den stekē, ende sijn die alderschoonste onder alle Maluwe bloemen, van fatsoene den anderen Maluwe bloemen volnaer ghelijck oock in vijf bladerē verdeylt, die op dat wterste wit oft bleeck geel sijn, ende in dmiddel van der bloemen bruyn purpur root, daer een gout geel doddeken in dmiddel wtwast. Ende dese bloemen en gaen niet open, dan drie oft vier vren naer der sonnen opganch, een vre oft twee oft meer voor middach, ende als sy een vre oft onder halue open geweest hebbē, soo sluytē sy huer toe ende vergaē, en als sy vergaen sijn, so coemt daer een blaesken voort, daer in een ront hayrachtich bolleken groeyet, daer in swert saet voortcoemt. Die wortel es teer ende cleyne, ende sterft alle iaren, alsoo dat het cruyt alle iaren van nieuws ghesayet moet worden.

¶ Plaetse,

Dit cruyt es hier te lande vrent, en wordt niet vonden dan in der cruytlietshouers hoven daert ghesayet wordt.

¶ Tijt,

Dit cruyt wordt ghesaeyet in Meerte oft Aprill, ende in Braeckmaent en Hoymaent zoo brenghet sijn bloemen.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt nu ter tijt ghehouden voor een gheslacht van Alcea, en wordt gheheten Alcea Veneta, van sommigen oock Malua Theophrasti. In Hoochduytsch Benediger pappeln oder Wetter rosclin. In Neerduytsch Veneetsche Maluwe. Ende dit en is gheen hypecoon als Matthiolus meynt. Maer schijnt meer te syne, dat Solanum Manicum daer af in derde boeck Cap. xxi. ghescreuen es, daert groote ghelijckenisse mede heeft.

¶ Natuere.

Dese Maluwe es van natueren werm ende vochtich ghelijck die wilde Maluwen.

¶ Cracht en Werckinghe.

Aenghesien dat dese Maluwe werm ende vochtich es, zoo schint zy oock wel te wese ne van crachten ende werkinghen ghelijck den ghemeynen wilden Maluwen, maer daer af en hebbe ick gheen sekerer experientie.

Van Concommeren. Cap. vvvij.

¶ Tgheslacht.

Concommeren sijn tweederleye Tam ende Wildt, Die Tamme worden voor spijse ghebruyckt. Die Wilde en sijn daer toe niet bequaem, ende dienen alleen tot den ghebruyck der medecynen, ende daer af hebben wy in dat derde deel ghescreuen.

¶ Tfatsoen.

De tamme ende etelijke Concommeren hebben langhe rouwe stelen, lanx der eiden cruyppende, daer aen wassen rouwe rondachtighe bladeren, ende sommighe cleyne clauwierkens. Die bloemen wassen tusschen die bladeren aen die stelen, ende sijn bleeck geel, ende als die gheresen es, zoo volcht die vrucht die lanck es ende met veel siyphens van buyten bespraeyt ende langhe

Alcea Veneta. Veneetsche Maluwe.

Van Concommeren.

ghe voren heeft, die ierst gruen es ende naer maels geel, ende daer in groeyet wit breedt saet. Die wortel es redelijcken lanck.

¶ Plaetse.

Concommeren worden in die hoven ghesaeyt, ende wassen geerne in plaetsen daer die sonne veel schijnt.

¶ Tijt.

In Honymaent ende Doghstmaent worden die Concommeren bequam om eten, maer in Herfstmaent worden sy rijp.

¶ Naem.

Dit gheslacht van Concommeren worde nu ter tijt gheheeten in Griecy *σίκυς ἰμπερ*. In Latijn *Cucumis sativus*, oft *Cucumer sativus*, van sommige *Cucumis anguinus*, oft *Anguria*. In die Apotekē *Cucumer*. In Hocheduytsch *Eucumern*. In Neerduytsch *Concommeren*. In Franchois *Concombres*, ende schijnt wel te syne tghene dat van Galeno in libris de alimentorum facultatibus *μυλοπέπων* *Melopepon* ghenamt es.

¶ Natuere.

Concommeren sijn cout en vochtich van natueren, tot schier in den tweeden graedt.

¶ Tracht en Werckinghe.

Concommeren voor spijsse inghenomen, sijn goet der maghen ende den dermen die verhit sijn, maer gheuen seer luttel voetsels ende dat oock niet goet, ende daerom als mense te veel in spijsse ghebruyckt, soo vervulle sy die aderen met veel quade coude, vochticheden, die, want sy in gheen goet bloet veranderen en kunnē, ten laesten groote cortsen ende siekten maken, als Galenus schrijft.

Es aet van Concommeren met melck oft seer sueten wijn inghenomen, doet suete slijck water maken, ende es seer goet der blasen die van binnen gequetst oft wat verswoeren ende verstopt es.

Die groene bladeren van Concommeren met wijn ghestooten, ghenesen die beten van den honden daer op ghelent.

Van Pepoenen. Cap. xvix.

¶ Tgheslacht.

Pepoenen sijn een gheslacht van Concommeren, ende sijn nu ter tijt veelderlene. Groote, ronde ende platte, van den welken die groote oock tweederlene sijn, wit ende gruen.

¶ Tfatsoen.

Die groote Pepoenen hebben langhe ronde dicke hole rouwe stelen met scherpe corte dorenē beset, ende daer aen wassende groote breede rouwe bladeren, met vier oft vijf diepe kernuen verdeylt, die veel meerder sijn dan die bladeren van Cauwoorden. Ende by desen bladeren comē oec voort Clauwieren, daer mede dat dese Pepoenen hooch wassende ende climmende al om aen hake ende huer vast make. Die bloemen wassen tusschen die bladeren, ende sijn seer groot, binnen hol, om die canten ghescaert, van verwen geel. Die vruchten sijn seer groot dick ende lanckworpich, en van den eenen geslachte bruyn gruen, veel ribbē hebende,

307
Cap. xvix. ccccxix.
Cucumis sativus. Melopepon Galeni.
Concommeren.

Pepones magni. Groote Pepoenen.

Pepones rotundi. Ronde Pepoenen.

bende, ende seer herde scellen, ende van den anderen gheslachte wit, met saechten dunnen scellen bedeckt. In die vruchten wast dat saet dat breed ende wit es, ende veel meerder dan Concommer saet.

2 Dat tweede gheslacht met den ronden vruchten heeft oock rouwe stekende stelen ende bladeren, maer die steelen sijn minder, ende cruyppē meest lanx der eerden. Die bladeren, sijn oock cleynder ende niet zoo diep gesneden. Die bloemen sijn geel den bloemen van anderē Pepoenen van fatsoene ghelijck. Die vrucht es ront ende platachtich, van den eenē oock gruen, ende van den anderen wit, ende daer in groeyet oock dat saet, dat minder es dan tsaet van anderen Pepoenen, nochtans noch meerder dā tsaet vā Concommerē.

3 Ederde gheslacht van Pepoenen, es den tweedē van cruyppende stelen, bladerē en bloemen seer ghelijck, maer die stelen en sijn niet zoo rouw. Die vrucht es plat breed en ront, mē een saechte dunne scelle becleet, rontsomme die cantē gecronckelt en gefroncelt eenē buckelaer schier gelijckende

Pepones lati.

Breede Pepoenen.

Van Pepoenen. Cap. xxix. ccccxix.

kende, ende daer in leyt dat saet, dat wit es ende den Concommer sade oock ghelijck maer meerder.

- 4 Van den Pepoenen vindtmen oock een wildt geslacht van rouwe stelen en van bladeren den tammē in alder manieren gelijk, alleen sijn vruchten sijn mindere ende van smaecte heel bitter ghelijck die Coloquintida, wilde Eauwoorden ende wilde Concommeren dyen dit wildt gheslacht van natueren ende crachten ghelijck es.

¶ Plaetse.

Dese gheslachte van Pepoenen worden oock in die hoven ghesaenet, ende worden in die spijsse ghebruyckt wtghenomen die wilde.

¶ Tijt.

Dese vruchtē wordē in Doghstmaent rijp, oft somtijts eer alst vroech werm weer es.

¶ Naem.

Dese vruchten worden geheeten in Griecx πέπωνες ende in Latijn Pepones, van Galenus oock Σικυοπέπωνες Sicyopepones, dat es, Pepones cucumerales.

- 1 Dat ierste gheslacht wordt geheeten in Hocheduytsch Pseben. Hier te lande Pepoenen. In Franchois Poupons, ende nu ter tijt in Latijn Magni Pepones, van sommighen Cucumeres Turcici, en daer naer Turckischer Cucumeren, en Torcksche Concommerē.

- 2 Dat tweede gheslacht dat oock een gheslacht van Pepoenen es, wordt Pepo oft Cucumis marinus, van sommighen Zuccomarm. In Duytsch Zee Concommeren. In Franchois Concombre marin geheeten.

- 3 Ederde gheslacht dat breede Pepoenen sijn, ende daer om oock genaemt sijn Pepones lati, worden van sommighen geheeten Torcksche Meloenen.

¶ Natuere.

Die tammē sijn cout ende vochtich van natuerē, maer niet zoo vochtich als die Concommeren.

¶ Cracht en Werckinghe.

- A Die vruchten van den tammē Pepoenen en worden niet veel rouw ghegeten, maer meest in vleesch sop oft suete melck gesoden, ende alzo berent sijn sy beeter en min hinderlijck, dā die Concommeren, ende oock goet gebruyckt den genen die eenige hitte in die maghe hebben.

Cucumis citrulus

Citrullen.

- B Dat binnenste van den Pepoenen cleyn gestooten versuet ende gheneest die heete sweeringhe van den ooghen daer op ghelent, ende belet die vloet van den humoeren ende vochticheden in die ooghen sinckende op dat voorhoofd ghelent.

- C Esact van den Pepoenen met meel ende den sape van den seluen vermēgt maecht dat aensicht schoon, ende verdriift alle vleckē, als ment daer mede in die sonne wrijft.

- D Die wortel van Pepoenen een drachma swaer met huenich water oft Meede inghenomen doet braken ende ouer gheuen.

- E Die selue wortel met huenich vermenght geneest die quade draghende scorscheden van den hoofde.

Van Citrullen. Cap. xxx.

¶ Tfatloen.

Citrullen sijn oock van den gheslachte van den Concommeren, ende sy hebben rouwe ronden stelen met aenwassende clauwierkens, daer sy huer mede aen tuynen ende staken vast maken. Die

BB iij

blader

Van Citrullen. Cap. xxx.

bladeren van Citrullen sijn seer ghesneden ende gheclouen, van fatsoene den bladeren van Coloquintida seer ghelijck. Die vruchten sijn ront ende van buyten gruen, en daer in wassen bruynne swerte breede keernen, van fatsoene den keernen van Pepoenen ghelijck maer mindere.

¶ Plaetse.

Dese vruchten worden oock van sommighe cruyt liefhebbers in die hoven gheplant.

¶ Tijt.

Citrullen worden in dat eynde van den zomer met den Pepoenen rijp.

¶ Naem.

Dit gheslacht van Concommeren wordt gheheeten *Cucumis citrulus*, ende oock van sommighen *Anguria*. In die Apoteken *Citrulum*, ende daer naer in Duytsch Citrullen. In Franchois *Concombres citrin*.

Dwilt gheslacht van desen es die oprechte *Coloquintida* daer af in dat derde deel ghescreuen es.

¶ Natuere.

Citrullen sijn oock cout ende vochtich ghelijck die Pepoenen.

¶ Cracht en werckinghe.

Van crachten ende werckinghe sijn die Citrullen den Pepoenen oock seer ghelijck, Als in spijsse oft in medecynen ghebruyckt.

Van Meloenen. Cap. xxxi.

¶ Fatsoen.

Cucumis Galeni & antiquorum.

Meloenen.

Meloenen cruppen lanck der aerden ghelijck die Concommeren, ende hebben teere stelen m̄ aenwassende cleyne clauwierkēs, en rondachtighe rouwe bladerē. Die bloemen sijn geel ghelijck die bloemen van Concommeren. Die vruchten sijn lanck den Concommeren oock schier gelijck, maer dieker, van buyten met dun hayrke becleet, sonderlinghe als sy noch ionck sijn, en van binnen geel. Ende daer in leyt dz saet den Concommer sade seer ghelijck.

¶ Plaetse.

Meloenen worden oock in die hoven ghesaeyt, ende moeten gheplant worden in goede vette gemeste aerde, op drooge plaetsen, en daer die sonne veel en sterckelijc schijnt, wāt anders so en comen sy hier te lande n̄ voort.

¶ Tijt.

Meloenen worden in Doghstmaent ende Herfstmaent rijp.

¶ Naem.

Dese vrucht wordt gheheeten in Griecx van Galenus *σίκυς* dat es in Latijn *Cucumis*, ende es sonder twissel die *Cucumis* van den ouders, daer die *Cucumer asininus* dz wildt geslacht af es. No ter tijt wordt dese Concommer in Griecx *μυλοπέπων*. In Latijn *Melopepo*, van sommighen Melo, ghenamt en tot sommighe plaetsen van Italien oec *Citrulus*, ende *Cucumis citrulus*. In Hoochduysch *Melonen*. In Neerduysch *Meloenen*. In Franchois *Melons*.

¶ Natuere.

Meloenen sijn den Pepoenen van natueren schier ghelijck, maer niet soo vochtich.

Cracht

¶ Tracht en werckinghe.

Meloenen sijn van crachten den Pepoenen seer ghelijck, nochtans en maken sy soo vquaden bloet niet, noch oock zoo rasschen camerganck, ende daerom soo sijnse oec beeter dan die Pepoenen.

Van Cauwoorden. Cap. xxxij.

¶ Tgheslacht.

Cauwoorden sijn sonderlinghe dierleye van gheslachte, Groote, cleyne ende langhe. Die van bladeren ende stelen malsanderen seer ghelijck sijn, sonder die wilde daer af in dat derde deel gheschreuen es.

¶ Tfatsoen.

Cucurbita cameraria maior.
Groote Cauwoorden.

Cucurbita minor.
Cleyne Cauwoorden.

Cauwoorden hebben langhe teere stelen, met aenwassende vele ranckkens ende clauwierkens, daer mede dat sy huer vast makende seer hooch klimmen, alsoo verre als sy by eenighe staken, haghē, tunnen oft boomē, daer sy huer om winden mueghen gheplant sijn, wāt sonder behulp van eenige staken en kunnen die Cauwoorden niet gheclimmen, maer moeten lanck der aerden blyuen vlidderende, ende dan en kunnen sy oock gheen vruchten voort ghebrenghen. Die bladeren sijn ront, witachtich, saecht, ende schier wollachtich, dē bladeren van grooten Elissen van fatsoene volnaer ghelijck, maer mindere. Die bloemē sijn wit elck in vijf bladerkens ghesneden. Naer die bloemen groeyen die vruchtē, die ierst gruen ende met een dun saecht hanzken becleet, ende naermaels geelachtich ende schier cael, ende van den iersten geslachte seer groot, ront, dick ende breed sijn. In die vruchten leyt dat saet dat lanck ende breed es, op ismaelste eynde twee hoecken hebbende.

ccccvij. Van Cauwoorden. Cap. vvvij

2 Tweede gheslacht es den iersten van stelen, bladeren, bloemen en sade in alle manieren gelijk, alleen die vrucht is minder gefatsoeneert gelijk een ronde flessche, m̄ eenē langhen halse, dwelck tbeste fatsoen van den Cauwoorden oock es, want dese worden dicwils, sonderlinge vanden pelgroms voor flesschen als sy wt gehoelt sijn gebruyet.

3 Ederde geslacht es dē voorgescreuē oock ge *Cucurbita anguina*. Langhe Cauwoorden, lijk, maer die vrucht en sijn n̄ cort en dick, gelijk die andere, maer dickwils drye oft vier voeten lanck, en ontrent eenen arm oft been dick, en anders en hebben sy geen ondersceet.

4 Voen dese drye manieren van Camme cauwoorden, zoo vindmē oock nooch een ander geslacht als sommighe geleerde scrijuen, dyens vruchten seer cort sijn, en maer ontrent eenen vinger dick, en anders oock van bladeren ende stelen den voorghescreuen ghelijck.

5 Van desen vindmē oock een wilt geslacht daer af in dat Capittel van Coloquintida in dat derde deel, ghescreuen es.

¶ Plaetse.

Die drye ierste geslachten woorden hier te lande in die hoven gheplant.

4 Dat vierde geslacht wast in sommige landen op rouwe ende steenachtighe plaetsen.

¶ Tijt.

Cauwoorde wordē hier te lande in Dogstmaent ende Herfstmaent rijp.

¶ Naem.

Cauwoorden heet in Griex *κολόκυνθα* *καὶ* *κολόκυνθα* *ἰσώδιμος*. In Latijn en in die Apoteke *Cucurbita*. In Hoochduytsch *Kurbs*. In Franchois *Courge*.

Die drye ierste geslachten woorden geheeten van Plinius *Cucurbita cameraria*, van sommighen oock *Perticales*.

1 Dat ierste geslacht wordt nu ter tijt geheeten *Cucurbita magna* en *maior*. In Hoochduytsch *Grosz kurbs*. In Neerduytsch *groote cauwoorde*. In Frāchois *Grāde courge*.

2 Dat tweede geslacht heet *Cucurbita minor*. In Hoochduytsch *Klein Kurbs*. In onse tale *Eleyne Cauwoorden*. In Franchois *Petite Courge*.

3 Ederde gheslacht wordt ghenacmt *Cucurbita anguina*, ende van sommighen *Cucurbita oblonga*. In Hoochduytsch *Lang Kurbs*. In Brabant *Lange Cauwoorde*. In Franchois *Courge longue*.

4 Evierde gheslacht dat hier te lande noch onbekent es, wordt van Plinius geheeten In Griex *σμφός* *Somphos*. In Latijn *Cucurbita barbarā* ende *marina*. ¶ Natuere.

Dese Cauwoorden sijn cout ende vochtich tot in den tweeden graedt.

¶ Tracht en Werckinghe.

Cauwoorden rouw ende onbereyt voor spijs inghenomen, sijn een seer quade ende onbequame spijs als Galenus scrijft, die mage vercouwende, seer verladende ende pijn daer in makende.

Maer als sy ghesoden, ghebacken oft ander sijn bereyt gegeten worden, zoo en sijn sy niet seer hinderlijk, ende vercoelen ende maken vochtich die verhitte ende drooghe maghe, verslaen den dorst, ende doen lichten camerganck hebben, maer seer luttel voetsels bringhen sy den lichaeme aen.

Esap wt den Cauwoorde die al heel ghesoden sijn ghedouwt, met huenich ende wat Esalpeeters ghedroncken, doet sonder groote pijn camerganck hebben.

Esclue

Van Rapen. Cap: xxxvij. ccccxvij.

Es elue doet oock die wijn die eenen nacht lanck in een wtgheholde Eauworde ghe-
staen heeft als men hem nuchteren drinkt.

Dat binnenste van den Eauwoorden gestooten versuet en versaecht die heete apo-
stumatien ende geswilen, die verhittinge ende roodicheden van den ooghen, en sonder-
linge die pijn van dat heet fledercoijn, op die plaetse van der pijn en geswilen geleyt.

Esap van den Eauwoorden met olie van roosen vermenght, versuet die pijn van
den ooren daer in ghedaen.

Es elue sap in der seluer manieren, oft alleene es oock goet op die verbrantheit, op
dat wildt vier, ende op alle verhitheit ghestreken.

Die ranckens van Eauwoorden met sueten wijn ende luttel azijns inghenomen, s
ghenesen dat root melizoen.

Die Scorssen van Eauwoorden tot asschen ghebrant ghenesen ende heylen die ga-
ten van verbrantheit ghecome, ende dijsgelijc oock die oude vlcrationen ende sweerin-
ghen van der manlichheit daer in ghestroeyt.

Esact van Eauwoorden es den sade van Concomeren van crachten schier ghelijck. R

Van Rapen. Cap. xxxvij.

¶ Tfatloen.

Rapa. Rapen.

Rapen hebben ierst groote rouwe
breede bladeren, die aen dat smal-
ste ouer beyde syden diep gesnede
ende gekerft sijn, ende daer naer
als die winter ouer en voorby es
zoo crijghen sy ronde stelen, daer aen ende op
wassen cleyne geele bloemen, voortbringhen-
de cleyne brunn saet in cleyne hauwkens, in
alle manieren gelijk die Koolē, dyen die Ra-
pen, van bloemen, hauwen ende sade seer ge-
lijk sijn. Die wortel es ront dick, van binnen
ende buyten wit, ende somtijts een hooft som-
tijts maer een vuyt groot oft oock mindere.

Van desen Rapen vindmē oock noch een
gheslacht, niet dat van sommige Koode Ra-
pen ghenaeemt wordt, dat wy onder die Bee-
ten ghestelt hebben, maer een andere dat van
rouwen bladeren, stelen, bloemen, hauwen en
sade den voorghescreuen Rapen ghelijck es,
ende alleen daer in versceyden es, dat sijn Ra-
pen niet wit en sijn, maer root, anders den an-
deren oock ghelijck, als wy verstaen hebben
van sommige cruytlicfhebbers, die my geseyt
hebben dat die seer edele alderdoorluchtichste
Coninghinne Duwagiere van Hungheren
ende Beemen &c. Aldusdanighe Koode rapē
in haer rijckelijcke plaissante houen op heeft
doen voeden.

¶ Plaetse.

Rapen wassen gheerne in goet gheoeffent landt en wordē tot sommige plaetsen tus-
schen die Wijngaerde gesaeyt, als te Hungaerden ende daer ontrēt, die seer groot wor-
den, maer meest op die corenvelden, sonderlinghe alst Coren rijp es, ende die en worden
niet zoo groot.

¶ Tijt.

Rapen worden ghesaeyt in tbeginnel van den zoomer, ende die moghen groot wor-
den, ende in Hoymaent oft Dostmaent naer dat het Coren ghemaeyt es, ende die blij-
uen ghemeenlick cleyne. Ende in April als die winter voorby es, zoo brenghen sy stelen
ende bloemen. In Mey ende Braeckmaent zoo wordt het saet rijp.

Naem,

¶ Naem.

Rapen wordē genaemt in Griecx γογγύλαι καὶ γογγύλις. In Latijn Rapæ. In Hoochs
duytſch Ruben. In Francheois Raucau rond.

¶ Natuere.

Rapen ſijn werm en vochtich vā natuer en.

¶ Cracht en Werckinghe.

Rapen voor ſpijſſe ghebruyckt gheuen den lichaeme redelijck voetsel, alsmenſe niet te
veel in en neemt, ende oock wel verteert, want anders alsmen te veel inneemt oft iſel
ue datmen etet niet wel en verteert, zoo maken ſy vele ouervloedighe vochticheden ende
winden in lichaem, ſonderlinge als ſy rouw gegeten wordē, wāt dan zoo ſijn ſy der ma
ghen ooc quaet, ende makē winden, opblaſingen en weedommē in dē buick en dermen.

Rapen met melck ghesoden verſueten die pijnē van dat fledercijn daer op gheleyt.

Die van Roosen in eene wighehoolde Rape in die aſſchen gebradē geneest die eack
hielen, dat es verſweeringhen van den verſſenen van coude ghecomen. Tot den ſeluen
es oock dat water goet daer die Rapen in ghesoden ſijn, alsmen die daer mede waſſchet.
Item oock die ghesoden Rapen daer op gheleyt.

Die ionghe ſcuelkens van den Rapen als ſy beghinnen te ſcieten gegeten doen wa
ter maken, ende ſijn goet den ghenen die met den ſteen ende graueel ghequeelt ſijn.

Esact van Rapen, es oock goet iſeghen alderhande ſemijn, ende daerom worddet in
die Teriakelen (dat es medecynen die mē iſegen ſemijn ende verghiffeniffen gebruyckt)
ghedaen, ſonderlinge in die ghene die pijnē ende weedom verſueten.

Die olie van Raepsade geſlaghen, es oock van ghelijcke cracht, ende iaccht af die
wormen die in dat lichaem groenen, alsmenſe rouw inneemt.

Van Steckrapen. Cap. vvvliij.

¶ Tgheslacht.

Steckrapen ſijn nu ter tijt tweederleye, Samme en wilde.

¶ Tſatſoen.

Napus hortensis. Samme ſteckrapen.

Napus sylvestris. D: ooghe ſteckrapen.

515

Van Steckrapen. Cap. vvviii. ccccvv.

1 Samme Steckraepen hebben groote breede bladeren, den bladeren van den Napē schier gelijk maer effender. Sijn stelen sijn ront, ende wassen ontrent eenen cubitus, dat es onderhaluē voet hooch oft hoger, ende daer aen wassen bloemen, hauwē en saet ghelijck aen die Rapen. Die wortel es seer lanck ende dick, anders den Rapen gelijk.

2 Die wilde Steckrapen sijn den voorgescreuen niet seer ongelijk, maer die bladerē sijn van onder tot bouen meer ghekerft, ende die wortel en is niet zoo lanck, maer korter ende ronder, schier ghelijckende een wilde peere. ¶ **Blaetse.**

1 Steckrapen worden in Brancrijk veel gesayet, ende sonderlinghe ontrēt Parijs.

2 Die wilde wassen in sommighe landen by den rieuieren ende waterloopē, ende dyer ghelijcke coude plaetsen. ¶ **Tōt.**

Steckrapen bloeyē in die Lente ghelijck die Rapen ende Koolen. ¶ **Naem.**

Dese Rapen worden in Griecx gheheeten *Boviadis*. In Latijn *Napi*. In Hoochdunysch *Steckruben*. In Brabantische tale *Steckrapen* ende *Parijsche Rapen*. In Franchois *Naueau* ou *Naue*.

1 Dat Sam gheslacht wordt gheheeten *Napus satiuus*, ende in Hoochdunysch *Truckē steckruben*, dat es drooghe Steckrapen.

2 Die Wilde worden *Napi syluestris* ghenaemt, ende in Hoochdunysch *Nassteckruben* dat es natte Steckrapen. ¶ **Natuere.**

Steckrapen sijn van natueren den anderen Rapen als *Galenus* scrijft, ghelijck.

Cracht en werckinghe.

Steckrapen in spijsse ghebruycht gheuen min voetsels dan andere Rapen, ende anders sijn sy van crachten ende werkinghen huer ghelijck. Es aet van desen Napē es voock seer goet isegen isenijn, ende wordt voock in die Eriakele medecijnen vermenght.

Van Raponcelen. Cap. vvvv.

Tgheslacht.

Raponcelē sijn tweederleye, Eleyne ende groote.

Tfatsoen.

Rapum syluestre paruu. Eleyne Raponcelē.

Rapum syluestre aliud. Andere Raponcelen.

576
ccccvvi. Van Raponcelen. Cap. vvvv.

- 1 Die cleyne ende ghemeyne Raponcelen hebben ierst cleyne rondachtige bladeren, den bladeren van Violette schier gelijk, ende daer naer comen die stelen voort, die ront, hertachtich ende ontrent twee voeten hoogh sijn, met langhe smalle bladerkens becleet. Aen dopperste van den stelen wassen schoone bloemkens, van verwen ende fatsoene den wilden blauw Cloekens (daer af in tweede deel cap. xxij. ghescreuen es) seer ghelijck, naer, die welke oock lange cantighe haukens voortcomen, daer in dat het saet leyt, dat seer cleyne es. Die wortel es lanc, somtijts ontrent eenen cleynen vingher dick, wit en van smaecke den Rapen schier gelijk, ende wordt in den winter in salact ghegeten.
- 2 Die andere Raponcelen die noch ter tijt niet seer bekend en sijn, hebben ierst breede bladeren, ende daer naer aen die stelen smalle, ende draghen een oft twee rechte holer stelen, daer op schoone dicke aren wassen, vol van cleyne langachtighe bloemkens, die eerst open ghegaen sijn, ghelijck cromme horenkens daer om staen, ende als sy open ghegaen sijn in vier cleyne smalle bladerkens verdeylt sijn, van verwen blauw, peersch, aschverwich oft wit. Als die bloemen vergaen sijn, soo comen daer vele cleyne haukens, vast aen malcanderen wassende voort, den haukens oft huyskens van Raponcelen gelijkende, maer mindere. Die wortel es dick wit sapachtich, den wortelen van cleynen Raponcelen van fatsoene ende smaecke seer ghelijck.
- 3 Van den gheslachte van den Raponcelen sijn oock die Mariettes en die Halscruyden daer af in dat tweede boeck hier voor gheschreuen es.

¶ Plaetse.

- 1 Die cleyne Raponcelen wassen hier te lande aen die canten van den velden onder die haagen ende aen die tuynen.
- 2 Die andere wassen meest in die bosschen in stercken leemachtighen gront, ende andere vette vochtighe donckere plaetsen.

¶ Tijt.

- 1 Die cleyne Raponcelen bloeyen in Braeckmaent ende Hoymaent.
- 2 Die andere brenghen huer bloemen in Meye voort.

¶ Naem.

Die Raponcelen heeten in Griecx γογγύλη ἀργία. In Latijn Rapa sylvestris, dat es wilde Rapen.

- 1 Dat ierste gheslacht wordt nu ter tijt ghenampt Rapontium ende Rapunculum. In paruum Hocheduytsch klein Rapuntzeln. Hier te lande cleyne oft ghemeyne Raponcelen. In Franchois Raiponce.
- 2 Dat tweede gheslacht, es oock een maniere van Raponcelen.

¶ Natuere.

Raponcelen sijn van natueren den Rapen wat ghelijck.

¶ Cracht en Werckinghe.

Raponcelen in spijsse ghebruyckt met azijn ende sout bereyt, maken appetijt om eten A ende doen water maken, sonderlinghe als sy te voren wat ghesoden sijn gheweest.

Raponcelen met meel van Lupinen oft van Drauich vermēght, maeckt het aensicht B claeer ende die huyt des lichaems schoon, daer op ghestreken.

Sap van den stelen ende bladeren van den Raponcelen, sonderlinghe van den cleyne Tennen met vrouwen melck in die ooghen ghedruypt maeckt claeer ghesicht.

Van Radijs. Cap. vvvvi.

¶ Tgheslacht oft ondersceet.

Radijs es tweederleye, Tam ende wildt, van den welken die Tamme oock tweederleye es, een met rondachtighe wortelen gelijk Steckrapen, diemen in Brabant niet veel en vint, ende een met seer lange wortelen die hier seer ghemeyn sijn.

¶ Fatsoen.

- 1 Die tamme Radijs, dat es die ghemeyne heeft groote, breede, rouwe bladeren, ouer heyde syden diep ghesneden, den bladeren van Rapen niet seer onghelijck. Die stelen sijn ront,

517

Van Radijs.
Radicula sativa. Radijs.

Cap. vvvv.
Radicula sylvestris.

ccccvvv.
Wildt radijs.

ront, ende daer op wassen vele licht peersche bloemkens, elck in vier bladerkens verdeylt ende als die gheresen sijn, zoo volghen daer ronde hauwkens, ende daer in leyt dat saet dat bruyn ende ront es. Die wortel van den eenen es eenen voet oft onder haluen lanck van buyten ende van binnen wit, seerpachtich van smaecke. Ende van den ander dick ende cort gelijk een Steckrape, die stercker ende seerper van smaecke es dā die lāghe.

2 Dat wildt gheslacht van Radijs, heeft bladeren ghelijck dat Tam Radijs, maer mindere ende meer ghesneden. Sijn stelen wassen ontrent eenen voet oft meer hoogh, ende daer aen wassen vele geele bloemkens, ende daer naer cleyne hauwkens daer is aet in leyt, dat oock cleyne es. Die wortel es ontrent eenen vingher dick, van smaecke eenen longhen Radijs ghenoech ghelijck, oft oock stercker.

¶ Plaetse.

- 1 Die tamme Radijsen worden in die moeshouen gesaeyt, ende moeten alle iaren van nieuws ghesaeyt worden.
- 2 Die wilde Radijs wast aen die grachten ende canten van den staende ende loopende wateren.

¶ Tijt.

- 1 Die Tamme Radijsen worden meest ghesaeyt in Braeckmaent ende Hoymaent, ende die sijn bequaem in den winter om te eten, ende bloeyen ierst in Aprill oft Meye, want die in die Meerte ghesaeyt worden bloeyen in tselue iaer in Meye oft Braeckmaent, ende sijn mits dyen om ter tafelen ghedient te wordene onbequaem.
- 2 Dat wildt geslacht bloeyt in Braeckmaent, en corts daer naer zoo leueret sijn saet.

¶ Naem.

- 1 Dat ierste geslacht wordt van den Grieken van Achenen en van anderen ouders gheheeten *ραφανίς* *καὶ* *ραφανίς* *ῥαφανος*. In Latijn Radicula ende Radicula sativa, van sommighen Raphanus. In die Apoteken Raphanus minor. In Hocheduytsch Rettich, hier te

ccccxviij. Van Veneetsche Maluwe. Cap. xxviij.

lande Radijs. In Franchois Raue ou Refort.

- 2 Dat ander gheslacht es ghenacmt *ραφαις αγρια*. In Latijn *Radicula sylvestris*. In Hoochduytsch Wilder Kettich. In Neerduytsch wilde Radis en van sommighen was ter Radijs dat es *Radicula palustris*. In Franchois Raifort sanuage et Raifort de aue.

Natuere.

- 1 Tamme Radijs es werm in den derden graet, ende drooge tot in den tweeden.
2 Die wilde Radijs es crachtiger ende stercher dan die tamme.

Cracht en Werckinghe.

Die wortelen van den Tammen radijsen, worden met andere spijsen nu ter tijt geslijck oock hier voortijts gegheten, maer sijn meer een medecyne dā spijsse als Galenus seyt, want den lichaem en gheuen sy gheen voetsel oft seer weynich, aenghesien dat sy screy ende bytende op die tonghe sijn.

Die ionghe steelkens als die Radijs begint op te scieten, moghen oock seyt die selue Galenus met olie ende azijn ghegheten worden, als zy te voren ghesoden geweest sijn, ende geuen meer voetsels dan die wortelen, hoe wel dat sy oock seer luttel voetsels by brenghen.

Die wortelen van Radijs sijn smaekelijck in den mont seyt Dioscorides, maer der maghen en sijn sy niet goet, want sy maken winden ende opworpinghen.

Radijs wortelen voor den eten ghegeten doen die spijsse walghen, ende naer den eten inghenomen doen sy die selue sincken.

Die wortelen van Radijs sijn voor den eten goet gegeten om te bracken, ende sonderlinghe die scorssen daer af, die met syrope van azijn inghenomen sterckelijck doen ouergheuen ende braken, ende vele taye fluymen afsiaghē, ende mits dyen die sinnen ende dat verstant scerpen.

Dwater daer Radijs in ghesoden es ghedroncken doet water maken, ende breekt den stren, ende doet den seluen lossen ende rijsen.

Es selue water maect oock die taye fluymen die op die borste liggen rijpen ende doet die selue lossen, ende es mits dyen goet tseghen den verouderden hoeft, ende alle verlaedenthey van der borsten ghedroncken.

Radijs es oock goet den water suchtighen ghebruyckt, ende den ghenen die in die leuer ghebreck, ende in die lendenen weedom oft verstoptheyt hebben. Item den ghenen die swaer slaperich sijn met azijn ende mostaert gegheien.

Die selue wortelen sijn oock goet den ghenen die van den Campernoelien sieck sijn, oft Bilsen oft ander fenijninghenomen hebben, ende den genen die pijn ende weedom in den buyk, ende dat colica hebben als Plistonius ende Praxagoras segghen.

Die wortel van Radijs verweckt oock die natuerlijke cranchheit van den vrouwe, ende als Plinius seyt doet veel melchs ende sochs crijghen.

Radijs wortelen met azijn cleyn ghestoten ghenesen die herdicheit van der milten daer op gheleyt.

Die selue wortelen met huenich vermenght bedwingen die voortsetende sweerinsghen, ende genesen die quade scorsheden ende wtuallingen des hays vanden hoofde.

Radijs wortelen met meel van Lolium vermenght, verdryuen alle blauw geslaghen plecken, litteken, ende sproet ende plecken van dat aensicht.

Es saet van Radijs inghenomen doet sterckelijck ouergheuen, ende doet die vrine lossen, ende alst met huenich ende azijn ghedroncken wordt, zoo doodet ende iaecht die wormen af.

Es selue saet met azijn inghenomen maect die milte cleyn ende doet die herdicheit van der seluer vergaen.

Es saet van Radijs met syrope van azijn ghesoden es goet tseghen die squinantie als men dickwils daer mede gorgelt.

- 2 Die wilde Radijs es van crachten ende werckinghe den tammen ghelijck, maer in alle manieren veel stercker, ende es sonderlinghe om die vrine doen te lossene.

Es saet

Van Meerradijs Cap. xxxvij. ccccxix.

Raphanus magnus.

Tfatsoen.

Meerradijs heeft groote breede bladeren van fatsoene den bladeren van den grooten Lapathum dat men patientie nuempt schier gheslijck maer grooter ende rouwer.

Die stelen sijn teer cort ende dun ende op dopsperste van dyen wassen cleyne witte bloemkens ende daer naer cleyne hauwkens daer tsaet in voorcoemt. Die wortel es lanck ende dick, van smaecke seer seerp ende op die tonge bijtende. Ende daer om wordt sy cleyne gestooten, met die spijsse, sonderlinghe met den visch, nu ter tijt voor Moestaert ghegeten.

Blaetse.

Meerradijs wordt meest in die houen ghesplant, ende daer hy eens geplant es, daer blijft hy langhe iaren wassende sonder vergaen.

Tijt.

Meerradijs spruyt wt in April en in Braeck maent zoo bloeyet hy.

Naem.

Dit cruyt wordt nu ter tijt gheheeten Raphanus magnus, en Raphanus motanus. In Hooch duytsch Merrettich vnd Kern. In brabant meest Raphanus van sommigen oock Meerradijs. In Franschais grand Rafain ou grand Rafort et Raphanus. En dit cruyt wordt nu ter tijt van sommigē geleerden gehouwe voor ράφανος Raphanus van der alder ouster Griecs

ken van Athenen, daer af datmen scrijft dat hy viantschap heeft met den Wijngaerde. Maer en es die ράφανος van Theophrastus niet, oft van den anderen naercomelinsghen Grieken van Athenen, die voor Raphanus houden, die Brassica van den Romeynen dat sijn onse ghemeenne koolen.

Som andere meynen dat dese Meerradijs dat Thlaspi van Crateuas es, maer haer lieder meyninghe en is der waerheyt niet seer ghelijck.

Natuere.

Meerradijs es werm ende drooghe tot schier in den derden graede sonderlinghe die wortelen in den welken die principale cracht es.

Cracht en Werckinghe.

Die wortelen van desen Meerradijs es van crachten den anderē radijsen seer gheslijck, nochtans stercker en meer verwermede, maer niet zoo seere die maghe beruerede.

Dese wortelen cleyne gestooten dienen wel in plaetse van Moestaert oft van anderē Bisen sausen met den visch ghegheeten, want in dier manieren inghenomen, verwerpen sy die maghe, maken appetijt, ende doen die visch verteeren.

Es oock by experientie beuonden dat Meerradijs den wijngaert belet te groeyen ende hem bynaer doet vergaen daer vast aen gheplant, dwelck die ionge Grieken niet van Athenen, van die Crambe dat es Brassica scrijuen.

Van Peen ende Caroten. Cap. xxxvij.

Tgheslacht.

Peen sijn dryerhande, Geele, Roode, die beyde tam sijn ende ghesaeyt worden, en wilde die van selfs groeyen.

ccccv: Van Peen ende Caroten: Cap. vvvviii:
 Staphylinus luteus. Geel Peen. ¶ Tfatsoen. Staphylinus niger. Roode Peen, Caroten.

1 Die geele Peen hebbē doncker gruene seer Staphylin^{us} sylvestris. Wilde Peen oft Vogelsnest.
 ghesneden bladeren, den bladerē van Keruel
 schier ghelijck, maer onghelije veel bruynder
 meerder ende cleynder ghesnede. Die stelen
 sijn ront, van buyten wat hayrachtich van
 binnen hol, ende daer op wassen groote croo-
 nen, die voortbringen witte bloemen, en daer
 naer rouw saet, den sade van Anijs van fat-
 soene niet seer ongelijck. Die wortel es dick,
 lanck, van buyten ende van binnen geel, ende
 wordt in die spijsse ghebruyckt.

2 Die roode Peen diemen ghemeenlijc Ca-
 roten nuempt sijn van gesneden bladerē, ste-
 len, bloemen ende sade den voorghescreuen
 gelijck. Die wortelen sijn oock lanck en dick,
 maer sijn van buyten ende van binnen bruy-
 root.

3 Die wilde Peen diemen oock Vogelsnest
 heet, sijn den tammen van bladeren stelen en
 bloemen niet seer onghelijck, maer die blade-
 ren sijn wat rouwer ende mijn ghesneden oft
 verdeylt. Ende in dmiddel van den croonkes
 tusschen die witte bloemkens, wast een oft
 twee purpure bloemkens, dat saet es oock rou-
 wer ende die wortel es minder ende herder.

Plaets

521

Van Peen ende Caroten. Cap. vvvviiij. ccccccviij.

¶ Blaetse.

- 1.2 Die tamme Peen worden in die moeshouen ghesaenet.
- 3 Die wilde wassen aen die canten van den velden, by den wegghen ende op rouwe on-
ghebonde plaetsen.

¶ Tijt.

Peen bloeyen in Braeckmaent ende Hoymaent, ende in Voghstmaent zoo wordt
huer saet rijp.

¶ Naem.

Peen worden gheheeten in Griecx σαφύλινοι. In Latijn Pastinacæ.

- 1 Dat ierste gheslacht wordt geheeten, σαφολίνος ἡμερος, ende Pastinaca sativa, nu ter tijt
Staphylinus luteus. In Hoochduytisch Sam pastinen, Sā Pestinachen, vnd Geel rubē. In
Brabātsch Geel peē, Pootē, ende oock Geel wortelē. In Frāchois Pastenade taulne.
- 2 Dat ander gheslacht es oock een Staphylinus sativus, ende wordt genaemt Staphylinus
niger. In Hoochduytisch root Pastinen. In Neerduytisch Carotē. In Frāchois Carotes,
En dese twee tāmē Peen schynē oock wel te sijne die δαύκος Daucus daer Theophrastus
af scrijft Lib. 9 cap. 15, ende die van Galenus sexto de simplicibus δαύκος σαφύλινος dat es
Daucus Pastinaca ghenaemt wordt.
- 3 Dat wildt gheslacht heet in Griecx σαφύλινος ἄγριος. In Latijn Pastinaca sylvestris. In
die Apoteke Daucus, als in tweede deel voorsent es, van sommigen oock Pastinaca rustica,
Carota, Babyron ende Sicha. In Hoochduytisch Wild pestnach oder Wild Pestenen, vnd
Vogelnest. In Neerduytisch Vogelsnest, ende Croonkens cruyt. In Franchois PASTE
nade sauluage.

¶ Natuere.

Die wortelen van peen sijn middelmatich werm ende drooghe. Es aet van den sel-
uen ende sonderlinghe van den wilden es werm ende drooghe tot in den tweedē graedt.

¶ Cracht en Werckinghe.

Die wortelen van Peen ende Caroten in die spijsse ghebruyckt gheuen redelick goet A
voetsel, ende aenghesien dat sy oock wat aromatisch sijn, zoo verwerpen sy oock die in-
wendighe leden, als mense te redelijke maniere gebruyckt, want als mense te veel oft te
dicwils ghebruyckt, zoo doen sy oock in lichaem quaetachtich bloet groeyen.

Die wortelen van Peen ende sonderlinghe van den wildē in alle manieren inghenomē B
men doen water lossen, ende verwerken den lust tot byslapen. Ende daer om seyt Dr
pheus dat dese wortelen cracht hebben van liefde te makene.

Die selue wortel van den wildē Peen gepoedert ende met Meede oft huenich water C
inghenomē opent die verstoeptheit van der leuere, milte, nieren ende lendenē, ende sijn
mits dyen goet tsegghen die geelsucht ende tsegghen dat graueel.

Es aet van den wilden Peen verweckt die natuerlijke cranchtheit van den vrouwen D
ende es seer goet tsegghen dat opstijghen van der moedere, met wijn ghedroncken oft
met een pessus van onder ghesedt.

Es selue saet lost oock die vrine ende dat graueel, ende es mits dyen seer goet den ghes E
nen die qualickē water lossen, die water suchtich sijn, pijn in die sijde oft in den buick
oft in die lendenen hebben.

Es aet van wilden Peen inghenomen, weder staet alle fenijn, ende es goet tsegghen die F
steken ende beten van alle fenijnighe ghedierten.

Men scrijft oock desen sade toe dat die vrouwen daer af vruchtbaer worden, als sy G
dat dickwils ghebruycken.

Die bladeren van Peen gruen ghestoten ende met heunich vermenght suyuere die H
onreyne voortsetende sweeringhen.

Es aet van den Sammen es den wilden van crachten gelijk, maer in alles niet zoo I
sterck. Maer die wortelen van den Sammen sijn beter ende bequamer om eten.

Van Pastinaken oft Mozen. Cap. vvvvix.

¶ Tgheslacht.

P Astinaken oft als men beeter seyt Mozen sijn tweederhande Sam ende wildt.

ccccxviij. Van Pastinaken oft Moren. Cap. xxxix.

¶ Tfatsoen.

Pastinaca vulgaris. Tamme Moren. Elaphoboscum. Wilde Moren.

- 1 Die tamme Moren hebben groote langhe bladeren, van veel bladeren aen een steel
ken wassende, vergaert ghelijck die bladeren van Noten oft van Eschenboom, van dē
welcken elck besondere breedachtich ende rontsomme gekerft es, huerē steel wast soms
tijts eens mans lengde hoogh, ende heeft vele vorenkens, ende leden ghelijck die stelen
van Benckel, daer op aen dopperste croonkens wassen, die voortbringhen geele bloem
kens, ende daer naer breekt saet ghelijck dat saet van Dille oft meerder. Die wortel es
dick ende lanck, van smaecke suet ende seer bequaem om eten.
- 2 Die wilde Moren sijn van bladeren stelen bloemen ende saet den Tammen seer ge
lijck, maer die bladeren sijn wat minder, ende die stelen oock wat dunder, ende die
wortel es herder minder ende niet soo bequaem om eten.

¶ Plaetse.

- 1 Die Tamme worden in die moeshouen ghesaeyet.
- 2 Die wilde wassen hier te lande by den wegghen ende op onghedeboude plaetsen.

¶ Tijt.

Moren bloeyen in Braeckmaent en Hoyaert, maer in den winter eer sy gebloeyet
hebben, zoo sijn die tamme bequaem om in spijsse ghebruyckt te wordene.

¶ Naem.

- 1 Dat ierste wordt hier te lande in onse Apotcken ghenaemt Pastinaca, ende daer naer
in Neerduytsch Pastinaken, in Hoochduytsch Moren, en Sam moren. Daer naer die
selue oock nu hier te lande Tamme mooren gheheeten worden. In Franchois worden
dese wortelen Cheruy ghenaempt. Ende dese worden van sommighen voor een *σισαροπ*
Sisarum ghehouden, van den anderen voor een *Staphylinus* en *Pastinaca*. Ende schijnt wel
te syne die *σαπωνις* dat es *Pastinaca* van Galenus lib. 8 de *Simplicibus*.

Dat

Van Suyckewortelkens. Cap. vl. ccccxviii.

2 Dat wiltdt gheslacht heet in sommige Apoteken Branca leonina oft Baucia. In Hooch duytsch Bild moren. In Neerduytsch Wilde Moren. In Frāchois Cheruy saulage. Ende dit wordt gheheeten in Griecx *ελαφόβοσκο* en van sommighen als dioscorides scrijft *ελάφιον*, *Νίφριον*, *ὀφρυώνιον*, *ὀφιοκτόνον*, *λύμν*. In Latijn Elaphobosc ũen Cerui ocellus.

¶ Natuere.

Moren sijn werm ende drooge van natueren, sonderlinghe dat saet dat wermter en droogher es dan die wortelen.

¶ Cracht en Werckinghe.

1 Die wortelen van Moren in die spijsse ghelijck die Peen ghebruyckt, gheuen beeter A voetsel, ende meer dan die Peen, ende sijn goet der longhene, den nieren en der borsten.

Die selue wortelen doen oock water maken, versueten die pijn van der syden, ver- B driuen die winden ende weedom van den buych, ende sijn goet den ghenen die verreckt sijn oft van binnen ghequetst oft gheborsten.

2 Esact van den wilden Moren es goet tsegghen alle fenijn, ende het gheneest alle betē E ende steken van alle cruyppende ende fenijnninge ghedierten met wijn gedroncken. En es zoo sterck daer tsegen datmen ghescreuen vindt, dat als die herten dit cruyt eten dat huer gheen fenijnnich ghedierde ghehinderen oft gheletten en kan.

Van Suyckewortelkens. Cap. vl.

¶ Tfatsoen.

Sisarum.

Suyckewortelkens.

Suycker wortelen hebben rondachtighe stelen, ende ghesneden rontsomme ghekerfde bladerkens veel aen een steelkē wassende, den bladeren van Moren niet seer onghelijck, maer veel minder ende caelder. Die bloemen wassen op croonkens en sijn wit, ende daer naer comet saet dat breedachtich es. Die wortelkens sijn wit ende ontrent eenē vinger lanck, ende hangen veel by een, ende sijn van smaecke suet ende liefelijck om eten.

¶ Plaetse.

Dese wortelkens wordde in die houen geplant.

¶ Tijt.

Dese wortelkens worden in die Meerte wt der eerden ghenomen ende ghegheten, ende dan wordde die aldercleynste van den seluen wederom geplant, die tsegen dat naeste iaer goet worden en bequaem om eten. Ende als men dese wortelkens laet staen sonder verplanten, zoo brenghen sy bloemen ende saet in Hoymaent ende Dogstmaent.

¶ Naem.

Dese wortel wordt gheheeten in Griecx *Σισαρον* In Latijn Siser ende Sisarum, ende daer naer van sommigē Seruillum, Seruilla oft Cheruilla. In Hooch duytsch Gerlin, Bierlin, ende van sommigen Sam Rapuntzel. In Neerduytsch Suyckewortelkens, ende Serillen. In Franchois Cheruy petite.

¶ Natuere.

Suyckewortelkens sijn werm ende drooch van natuerē tot in den tweedē graede.

¶ Cracht en Werckinghe.

Suyckewortelkens ghesoden ende ghegeten, sijn der magen goet, maken appetijt A ende doen water lossen.

Esap van den wortelen met gheyten melck ghedroncken stelpet den loop des buych. B

XX iiii

Esact

524
ccccviiiij. Van ghemeyn Peterselie. Cap. viij.

Esact van desen wortelen met wijn gedroncken verdrijs die winden ende opblasin, Eghen van den buyck, ende gheneest den hick.

Van ghemeyn Peterselie. Cap. viij.

¶ Tfatloen.

Apium Hortense.

Ghemeyn Peterselle.

Die gemeyne Peterselie heeft gruene gekertelde ende in veel deelen verdeylde bladerkens rontsomme ghelijck een saghe ghekerft. Die stelen sijn ront ende daer op wassen cleyne croonkens, voort bringende bleeckgeele bloemkens, ende daer naer cleyne rondachtich saet dat seerp van smaecke, ende goet van rucke es. Die wortel es wit en lanckachtich gelijk die wortel van Venckel maer veel mindere.

¶ Plaetse.

Peterselie wordt in die moeshouten ghesaeyt ende wast geerne in goede vette eerde.

¶ Tijt.

Die gemeyne Peterselie bloeyet in Braemaent, ende in Hoymaent wordt huer saet rijp, een iaer naer dat zy gesaeyt geweest es

¶ Naem.

Die gemeyne Duytsche Peterselie worde geheeten in Griecx σέλινον καὶ σέλινον κηπάριον In Latijn Apium en Apium hortense. In die Apoteke Petroselinum. Ende daer naer in Hoochduytsch Petersilghen oder Peterlin. In Neerduytsch Peterselie. In Franchois du Persil.

¶ Natuere.

Die ghemeyne Peterselie dat es Hofeppe, es werm in den tweeden graedt, en drooghe tot in den derden, sonderlinghe dat saet, dat meer verwermt ende drooght dan die bladeren oft wortelen.

¶ Cracht en Werckinghe.

Die ghemeyne Peterselie met andere spijsse inghenomen es der maghen seer goet ende bequaem, ende doet die spijsse verteeren, ende maect lust ende begheerte om eten, ende doet watermaken.

Die wortelen van dese Peterselie in water ghesoden ende ghedroncken openen die verstophenheit vander leuere van den nieren ende van allen den inwendighen leden, ende doen die vrine lossen, ende den steen ende dat graueel rijsen ende afgaen. Ende wederstaen alle fenijn.

Tot den seluen es oock dat saet seer goet ende beeter dan die wortelen, dat niet alleen die verstopheden opent ende den fenijne wederstaet, maer oock alle winden ende opblasinghe doet sceyden. Ende daer om worddet in die Teriakale composities vermenght.

Es selue saet es oock seer goet tsegen den hoest, in alle Electuarium ghedaen die daer toe dienstelijck sijn.

Die bladeren van dese Peterselie met broot vermenght, ghenesen die roode gheswol len ooghen, ende die sweerende borsten die met gheclontert soch verladen sijn.

Van

Van Jouffrouw merck.

Tfatloen.

Cap. vlij.

ccccv.

Eleoselinon

Jouffrouw merck.

Jouffrouw merck heeft doncker gruene blinckende, in veel deelen verdeylde ende rontsomme gheskerfde bladeren die veel meerder ende grouer sijn, dan die bladeren van gemeyne Peterselie. Die stelen sijn ront ende verdeylen huer in veel andere steelkens, daer op wassen cleyne croonkens voortbringhende witte bloemkens, ende daer naer seer cleyne saet, den sade van ghemeyne Peterselie ghelijckende maer mindere. Die wortel heeft veel aenhanghende saselinghen.

Plaetse.

Jouffrouw merck wast van selfs in sommige vochtighe neere plaetsen. Ende wordt oock vele in die hoven gheplant.

Tijt.

Jouffrouw merck bloeyet in Braeckmaet, en leueret huer saet in Honymaent en Doghstmaent, een iaer naer dat sy ghesaeyt geweest es, ghelijck die ghemeyne Peterselie.

Naem.

Dese Eppe heet in Griecx *ἑλεοσέλινον*. In Latijn *Apium palustre* en *Paludapium*, dat es in Neerduntsch Broeck eppe, van sommighen *ἑλεοσέλινον ἄγριον*, *Hydroselinon agrion*, en *Apium rusticum*. In die Apoteke wordt dit cruyt genaempt *Apium*. In Hoochduntsch *Epffich*. In Neerduntsch heet Jouffrouw merck, ende tot sommige plaetsen naer die Apotekers Eppe. In Franchois *De Lache*.

Natuere.

Jouffrouw merck es werm en drooge van natueren gelijk die ghemeyne Peterselie.

Cracht en werckinghe.

Es aet ende die wortelen van Jouffrouw merck sijn van crachten ende werckinghen den sade ende wortelen van die ghemeyne Peterselie seer gelijk als Dioscorides scrift.

Esap van Jouffrouw merck, sueuert die quade vlcrationen ende sweeringhe sonder besinghe van den mont ende keelen met andere daer toe dienende substantien vermengt ende ghebruyckt.

Dese Eppe es oock seer goet als Plinius scrift tsegghen dat fenijn van den spinnen. **E**

Van berch Eppe. Cap. vlij.

Tfatloen.

Onder die gheslachten van Eppen, zoo wordt van den ouders een Eppe bescreuen die Berch eppe ghenaempt wordt. De welke (al eest dat sy onbekent es) wy hier oock hebben willen beschrijven, om dat hier niet en soude iet achterghelaten wesen dat den gheslachten van Eppen aengaet, ende oock om dat wy hopen, dat dese Eppe te beter gheuonden sal moghen worden, om dat wy die selue nu met hueren naem bekend maken. Dese Eppe sent Dioscorides heeft dunne teere stelken ontrēt een spanne lanch, daer aen cleyne taelkens wassen met cleynen croonkens ghelijck aen Scheerlinck, maer veel mindere, daer op lanchachtich saet voortcoemt, den sade van Comijn gelijc dat dun, seer wel rieckende ende scerp op die tonghe es.

Plaetse.

ccccvvi. Van vremde Peterselie. Cap. vliiii.

¶ Plaetse.

Dit gheslacht van Eype wast op hooghe bergen, in ongheboude steenachtige plaetsen, daer naer dattet Berch eype ghenaeamt wordt.

¶ Naem.

Dese Eype wordt gheheeten in Griecx *πετροσίλιον*. In Latijn *Apium montanum*, dat es in Hoochduitsch Berch eyffich. In Neerduitsch Berch eype In Franchois *Aches des montaignes*.

¶ Natuere.

Dese Eype es van natueren den anderen oock ghelijck, maer veel stercker als *Gaslenus* seyt.

¶ Cracht en Werckinghe.

Esact ende die wortelen van Berch eype met wijn ingenomen doen sterckelijck waer maken, ende verwecken die natuerlijke cranchheyt van den vrouwen.

Eselue saet es oock goet vermenght in alle Teriakale compositien ende medecynen die water doen lossen, ende in alle die verwermen.

Van vremde Peterselie. Cap. vliiii.

¶ Tfatloen.

De vrede Peterselie heeft breedachtige bladeren in veel deelen verdenlt die ouerbeyde sijde diep ghesneden ende rontsomme ghekerft sijn. Die stelen sijn dun en wassen ontrent twee voeten hoog, ende daer op comen voort cleyue croonkens voortbringende witte bloemkē, ende daer naer cleynsaet dat bruyn es, den sade van gemeyne Peterselie niet seer ongelijck, maer beeter ende meer Aromatisch vā ruecke, ende scerper vā smaecke. Die wortel es dun, ende heeft veel ane hangende saselinghen.

¶ Plaetse.

Dese vremde Peterselie wast veel in Macedonien op steenachtighe rouwe ongeboude plaetsen, ende oock tot sommighe ghelijcke plaetsen in Duytschlant. Hier te lande wort sy in der cruytlicfhebbers hoven ghesayet.

¶ Tijt.

Dese Peterselie bloeyet in Hoymant, ende leuert haer saet in Dostmaent.

¶ Naem.

Dese vremde Peterselie wordt gheheeten in Griecx *πετροσίλιον*, ende om dat sy veel in Macedonien wast *πετροσίλιον μακεδονικόν* *Petroselinon Macedonicum*. In Latijn *Petrapiū* *Apium saxatile* en *Petroselinū*, dat es in Hoochduitsch Stein Eyffich oder Stein Peterslin. In Neerduitsch Steen eype. In Franchois *Persil des roches*. Dese Eype wordt oock van sommigen ongeleerden Apotekers genaemt *Amomum*. Hier te lande wordt sy gheheeten vremde Peterselie. In Franchois *Persil estrāge*. Ende dese Eype es sonder twijfel die oprechte Peterselie die naer die plaetse daer sy meest wast Peterselie van Macedonien ghenaemt wordt.

¶ Natuere.

Dese Eype es werm ende drooghe tot schier in den derden graede.

Crachte

Van Groote Eppe. Cap. vlv. ccccccxxvij.

¶ Cracht en Werckinghe.

Esact van dese verweckt die natuerlijke cranchheit van den vrouwe, het doet wa-
ter maken, ende breekt ende doet lossen den steen ende dat graueel met der vrinen.

Dit selue saet sceydt oock alle winden ende gheneest mits dyen die pijnen, weedom-
men ende crimpfelen van der maghen ende van den buick. Item es oock seer goet ge-
bruyckt tseghen alle coude ghebreken van der sijden, nieren ende van der blase.

In alle Teriakale compositien ende die dat water doen lossen es dit saet oock goet E
vermenght.

Van groote Eppe. Cap. vlv.

¶ Tfatsoen.

Hippose linon.

Groote Eppe.

Die groote Eppe heeft groote
breede bruynne bladeren, den bla-
deren van ghemeenne Peterselie
niet seer onghelyck, maer veel
meerder ende bruynder, den bla-
deren van Angelica schier aensienlijck. Sij-
nen steel es ront ende wast drie oft vier voete
hooch, ende daer op wassen ronde croonkens
voortbringhende cleynne witte bloemkens en-
de daer naer, lanck swert saet, dat welrieckē-
de es ende van smaecte bitterachtich. Die
wortel es wit redelijck lanck ende dick, voort-
bringhende een vette olieachtige en geelach-
tighe gumme die seer bitter es ende van sma-
ke ghelijck myrrha, die daer wtloeyet als
sy wtghegrauen ende in stucken gesnedē es.

¶ Plaetse.

Dese Eppe wast in sommighe landen in
neere donckere plaetsen daer veel lombere
es. Hier te lande wordt sy in der cruytlietheb-
bers hoven ghesaeyt.

¶ Tijt.

Dese Eppe bloeyet in Hoymaent, ende in
Doghstmaent wordt huer saet rijp.

¶ Naem.

Dese Eppe wordt gheheeten in Griecx *ὑπποσίλιον* In Latijn Equapium ende Olusa-
trum, van sommigen *σμύρνιον καὶ ἀγριοσίλιον* Smyrnium & agrioselinum. i. Apium sylvestre.
No ter tijt oock Petroselinum Alexandrinum. In die Apoteke niet sonder dwalinge Petro-
selinum Macedonicum, want met die rechte Peterselie van Macedoniē en heuet geen ge-
likenisse. In Hocheduytsch, wordt ghenaeemt Grosz eppich oder Grosz eppfich. In
Neerduytsch Groote eppe. In Franchois Ache Carthe, et Alexandre.

¶ Natuere.

Dese Eppe es van natueren werm ende drooghe ghelijck die andere.

¶ Cracht en Werckinghe.

Esact van die Groote eppe alleen oft met huemich water inghenomen verweckt die A
natuerlijke cranchheit van den vrouwen, sceydt alle winden, pijnen ende crimpfel van
den buick, het verwermt die huyuerachtich sijn, scudden ende coude cortsen hebbē. En
es seer goet tseghen die droppelpisse.

Die wortel van Groote eppe breekt ende iaecht af den steē, ende doet die vrine rij B
sen ende lossen. Ende es goet tseghen die pijn van den lendenen ende van der sijden.

In somma die Groote eppe es van crachten ende werkinghen der ghemeennder Pe
terselie ghelijck, en tot alle saken beeter ende bequaemer dan die ghemeenne Peterselie.

Van

¶ Tfatsoen.

Apium syluestre. Wilde Eppe.

It cruyt dat wy volgende den oudē Theophrastum Wilde eppe genaemt hebben heeft groote seer ghesneden bladeren, den bladeren van den Wildē Pastinaken seer aensienlijk maer veel meerder. Sijn stelen sijn ront, hol, vier of vijf voeten lanck, benedē ontrent der eerde bruyt root, op dopperste van den welckē wassen ronde croonkens, voortbringende witte bloemkens, naer den welcken volghet plat rouw saet den sade van Dille niet seer onghelijck, maer meer dere. Die wortel es in twee oft drie lange wortelkens verdeylt die selden ne derwaerts, maer meest dweers, herwaerts ende derwaerts wtghesprent wassen, ende heet ende brandich van smaecke sijn. Dit heel cruyt met sijne steel en bladeren es vol wits saps, geslijck die Eithymallē, dat daer wt vloe yet alst ghequest wordt.

¶ Plaetse.

Dit cruyt wordt hier te lande ghewonden in vochtighe plaetsen, ontrent den staende wateren ende aen die canten van den grachten, maer en es niet seer ghemeen.

Dese wilde Eppe bloeyet in Braeckmaent ende in Hoymaent wordt huer saet rijp

¶ Naem.

Dese Eppe wordt gheheeten in Griecx σέλινον ἄγριον καὶ ὁ ποσειδώνιον ἄγριον In Latijn Apium syluestre, dat es in Hoochduytisch Wilder eppich oder Epffich. In Neerduytisch Wilde eppe. In Frāchois Aghe saulnage. Ende daer af vermaent Theophrastus lib. vij. cap. iij. scrijuende dat die wilde Eppe roode stelen heeft. Ende Dioscorides in tderde boeck cap. lxxij. In sommige Apoteken heet dese Eppe hier te lande Meum. Daer die wortelen van dese Eppe, voor die wortelen van dat oprecht Meum ghebruyekt worden.

¶ Natuere.

Dese wilde Eppe ende sonderlinghe die wortelen daer af sijn werm ende drooge tot in den derden graede.

¶ Cracht en Werckinghe.

Die wortelen van dese Wilde eppe in die mont ghehouwen ende geknout versueten die pijn ende weedom van den tanden, ende trecken veel vochticheden wt den hoofde.

Van water Eppe. Cap. vlvj.

¶ Tgheslacht.

Van desen cruyde vindtmen hier te lande twee geslachten, een groot ende een cleyn die alleen daer om van fatsoene versceyden sijn, om dat zy op onghelijcke plaetsen wassen, want dat eene verandert in dat andere, alst van sijn plaetse gestelt, ende in een andere geplant wordt. Te weten dat heel in dwater wast wordt cleyn op die eerde, ende dat op die eerde groeyet wordt groot alst in dwater gheplant wordt, alsoo dat dese twee cruyden in der waerheyt maer een cruyt en sijn, dwelck niet alleen den desen, maer oock meer anderen cruyden ghebuert die in die wateren oft natte beempden groeyen.

¶ Tfatsoen

229

Van water Eppe: Cap. vltij. ccccxvij.

¶ Tfatsoen.

Lauer Crateuz. Groote water Eppe.

Lauer minus. Cleyne water Eppe.

1 Die groote water Eppe heeft rōde hōle broosche glatte stelen, ende langhe bladeren van veel, tsegghen malsanderen ouer staende ende ghelijck vluegghelen wtghesprende

Bladerkens vergaert, van den welcken elck besondere effen cael en rontsomme gelijck een saghe ghekerft es. Op dopperste van den stelen wassen croonkens, daer op voortcomen witte bloemkens. Die wortel es saselachtich ende worpt veel cleyne ranckens wt. Dit heel cruyt es van stercker ende liefelijcker rueck dan eenighe Eppe oft Jouffrouw merck ende rieckt schier gelijck een kostelijcke Peterolie alst in stucken gebrokē worde.
2 Die cleyne water Eppe, es der voorgheschreuen van ruecke ghelijck, sijn stelen sijn oock hol maer mindere. Die bladeren en sijn den grooten niet ghelijck, maer sijn den bladeren van Keruele meer aensienlijck, hoe wel sy noch teerder ende meer ghesnedden sijn. Die bloemkens sijn wit ende wassen in seer cleyne croonkens, seer vast ende nauw in een ghedrongen. Die wortel es saselachtich ende worpt oock veel dunne ranckens wt, die lanck der eerden huer sprengen, ende daer aen vast maken.

¶ Plaetse.

1 Die groote water Eppe wast in die grachten ende in die staende wateren.
2 Die cleyne wast in natte neere vochtighe beemypden, niet veerde van den staenden wateren, nochtans niet daer inne.

¶ Tijt.

Water Eppen bloeyen in Braeckmaent ende Hoymaent.

¶ Naem.

Dit cruyt schijnt wel te syne een gheslacht van dat gheheeten wordt in Griecx σίον. In Latijn Lauer ende Sium en sonderlinge dat van Crateuas bescreuen es. Ende daer om macht wel Sium Crateuz ende Lauer Crateuz ghenacmt worden. In Hoochduytsch heetet wasser Epffich. In Neerduytsch water Eppe. In Franchois Ache d'caue, van sommighen Berle.

ccccv. **Van Caucalis. Cap. vlij.**

Natuere/cracht en werckinghe.

Dit cruyt es sonder twijfel werm en drooghe van natueren ende van crachten ende werckinghen den anderen Sijn ghelijck.

Van Caucalis. Cap. vlij.

Caucalis.

Tatsoen.

Caucalis es een hayzachtich ende wat rouwachtich cruyt, der wil der Pastinaken niet seer onghelijck. Sijn bladeren sijn den Coriander bladeren volnaer gelijk maer meer ghesneden. Op dopperste van den corten steelkens wassen ronde croonkens, voortbrenghende witte bloemkens van den welken die buytenste die meeste bladeren hebbē. Tsaet es lanck ende rouw ghelijck tsaet van wilden Pastinaken, meerder dan Comijn saet.

Plaetse.

Dit cruyt wordt hier te lande, onkrent der Mazen op die coeren velden ghevoonden.

Tijt.

Het bloeyet in Braeckmaent en is daer naer zo wort sijn saet rijp.

Naem.

Dit cruyt wordt geheetē in Griecx καυκαλις ende oock in Latijn Caucalis. Van sommighen καυκαλις dat es Daucus sylvestris. In die Apotheken es onbekent.

Natuere.

Caucalis es werm ende drooghe.

Cracht en werckinghe.

Caucalis doet water en die vrine lossen, ghelijck die Daucus den welken Caucalis van natueren ende crachten seer ghelijck es als Galenus schrijft.

Van Smyrnion. Cap. vlij.

Tatsoen.

Dit cruyt heeft stelen als Dioscoridis sent gelijk die Eype, ende ter eerdes waerts neer ghebogen sterke bladeren, van rucke met wat scerpheyt aromatisch ende liefelijck, van verwen naer geel treckende, die meerder ende vetter sijn dan die bladeren van Eype, op dopperste van den stelen wassen cleyne conkers, ghelijck aen die Dille, voortbringhende geele bloemkens, naer den welken voortcoemt cleyne ront swert saet, gelijk saet vā Koolen. Dat seerp ende bitter van smaecke es ghelijck Myrha. Die wortel es redelijck lanck, saccht, vol saps, welriekende, seerp van smaecke, van buyten swert, van binnen wit.

Plaetse.

Smyrnium als Dioscorides sent wast in Cilicien, op de berch Amanus in steenachtighe rouwe ende dorre plaetsen. Ende wordt nu ter tijt van sommighen neerstighen cruytlichshebbers in die hoven ghesaeyt.

Naem.

Van Smyrnion. Cap. vlij. *Smyrnion Dioscorides.* ccccccvvvjs.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt geheetē in Griecx *σμύρνιον*. In Latijn *Smyrnium*. In Sicilien oec *Petroselinon*, vā sommigē oec als *Galenus* seyt *Hipposelinon* agreste.

¶ Natuere.

Smyrnion es werm ende drooghe tot in den derden graedt.

¶ Cracht en Werckinge.

A Die bladeren ende wortelen van *Smyrnion* versoetē den ouden hoest, ende maken den adem lanck, sy stoppē den loop des buicks, en sijn seer goet ghebruyckt tsegen die beten ende steken van den fenijnighen ghedierten, ende tsegen die droppelspisse.

B Die bladeren van *Smyrnion* doen sceyden die herdicheden ende versche gheswollen en vergaderingen, sy drooggen die vlcrationen ende sweeringhen, ende doen sluyten die wonden daer op gheleyt.

C Esaet van *Smyrnion* es goet tseghen die ghebraken ende verstopthent van der milten nieren ende blase, het verweckt die natuerlijke cranchheit van den vrouwen, en het iaccht af die secondine.

D Eselue saet es oock goet tseghen d; *Sciastica*, dat es pijnē ende weedom van der hopen met wijn inghenomen.

E Die winden ende opblasingen van der maghen doet oock dit saet sceyden ende vergaen in der seluer manieren inghenomen.

F Esaet van *Smyrnion* doet oock sweeten, ende es seer goet den watersuchtighen ende tseghen die cortsen die tot huerder tijt wedercomen ghebruyckt.

Van Keruel. Cap. i.

¶ Tfatsoen.

Keruel heeft witgruene teere in veel deelen verdeylde bladerkens, die wat hayrachtich sijn ende vā ruecke liefelijck. Sijn stelen sijn ront dun ende hol, ende daer op wassen cleyne croonkens voortbringhende wite bloemkens, en daer naer scerp lachachtich bruyn saet. Die wortel es wit en n; groot.

¶ Plaetse.

Keruel es hier te lande ghemeen en wordt al om in die moeshouen ghesaeyt.

¶ Tijt.

¶ ¶ ij *Keruel*

Ceresolium.

Keruel.

Keruel die in Meerte oft Aprill gesaeyt es, bloeyet seer vroech ende leuert huer saet in Braeckmaent oft Honymaent. Maer die in Doghstmaent ghesaeyt wordi, blijft al le den winter duerende ende en bloeyet niet voor in Aprill.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt gheheeten van Columella Chærophylum ende Chærephyllum, nu ter tijt van den ghemeynen man, en in die Apoteken Ceresolium. In Hoochduytisch Korsofelkraut oder Kerbelkraut. In Neerduytisch Keruel. In Franchois Du cerfueil.

¶ Natuere.

Dit cruyt es werm ende drooghe van natueren.

¶ Tracht en Werckinghe.

Keruel met andere cruyden in die spijsse ghebruycht es der magen goet en bequaem, X gheeft der spijsen goet smaech, ende maech lust om eten.

Keruel es oock seer goet den ghenen die huer water qualijcken kunnen ghelossen, B als men dat cruyt in wijn siedt, den wijn daer af drinckt ende dz gesoden cruyt van buyten op die blase leyt.

Den ouden verstoruen mans es keruel ooc goet gebruycht, want sy doet huer vroom E ende sterck worden.

Van Gingidium. Cap. Ij.

¶ Tfatloen.

Gingidium.

Bisnaga.

Gingidium es van bladeren bloemen gheknoopte stelen, ende van fatsoene den wilde Pastinaken, diemen Vogelsnest en Croonkens cruyt naempt, aensienlijck, maer sijn bladeren sijn teerder ende meer en cleynder ghesneden, ende die stelen dunder en effender, ende het heel cruyt en es niet hayrachlich oft rouw, gelijc die Vogelsnest, maer glat ende cael, vā smaechie bitterachlich. Die bloemen wassen op croonkens, ende sijn wit ghelijc aen dat Vogelsnest. Maer die bloemen coemt dz saet voort, ende als dat rijp es, zoo worden die steelkens van den croonkens heel hert ghelijc cleyne herde stoerkens, ende daer mede koterē die Italiaenē en Spaengsaerden huer landen. Die wortel es wit ende bitterachlich.

¶ Blaetse.

Dit cruyt wast in Spaengie vā selfs in die velden. En als Dioscorides scrijft in Syrien en Cilicien. Hier te lande en worddet n3 ghevonden dan by sommighe cruytliefhebbers.

¶ Tijt.

Hier te lande bloeyet dit cruyt in Doghstmaent ende leuert sijn saet in Herfstmaent.

¶ Naem.

Dit cruyt wort gehectē in Griecx γγγιδιον. In Latijn Gingidium. In Syrien Lepidion, van sommigen oock als Dioscorides scriffte, ende sonderlinghe van den Romeynen Bisacutum, ende daer naer worddet noch heden dach in Spaengien Bisnaga ghenaemt. In die Apoteken in Duytschlandt ende hier te lande eest onbekent.

¶ Natuere.

Gingia

Van Naelde Keruel. Cap. liij. ccccccxxvij.

Gingidium als Galenus scrift en es niet seer werm, maer es drooghe tot in den tweeden graedt.

¶ Cracht en Werckinghe.

Gingidium rouw oft ghesoden in die spijsse ghebruyckt es der maghen seer goet en de bequam als Dioscorides scrift, om dattet die maghe drooght ende versterckt zoo Plinius seyt.

Dit selue cruyt in wijn ghesoden ende ghedroncken, es der blasen goet, doet water vanden die vrine lossen, ende es goet tsegghen dat graueel ende tsegghen den steen.

Die herde steelkens van den croonkens sijn goet om die tanden mede te sunterē en te koteren, aenghesien dz sy hert sijn en alle vuylicheyt lichtelijck af nemē sonder dat tāt vleesch te quetsene, en daer en bouē doe eenen goeden guer in den mont achterlaten.

Van Naelde Keruel. Cap. liij.

¶ Tfatloen.

Dit cruyt es van hooghden stelen bladeren ende bloemen der ghemeen der Keruele niet seer onghelijck, maer niet liefelijck van rueckie. Sijn stelen sijn rōt ende hertachtich. Die bladeren der Keruel aensienlijck maer meerder meer gesneden, ende bruyndergruen. Die bloemkens sijn wit ende wassen in cleyne croonkens, naer die welke lāck saet volght eender cleynder pack naelde seer gelijckende. Die wortel es wit ende vinghers lanck.

¶ Plaetse.

Dit cruyt wordt hier te lande op sommighe vette ackers ende velden ghevonden.

¶ Tūt.

Naeldekeruel bloeyet in Meye en Braeck maet, en corts daer naer zo leueret sijn saet.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt gheheeten in Griecy *σκάνδιξ*. In Latijn Scandix, Herba Scanaria oft Acula om dat sijn saet een naelde gelijck es, ende daer naer hebben wy oock dit cruyt in Neerduytsch Naeldekeruel ghenaemt.

¶ Natuere.

Scandix es werm ende drooghe tot in den tweeden graedt.

¶ Cracht en Werckinghe.

Scandix in die spijsse ghebruyckt es der maghen ende den buych goet en bequaem ende es hier voortijts een ghemeyn moescruyt onder die Grieken gheweest, maer van cleynder achte ende weerde, ende alleen voor een wildt moes gherekent. Ende daer om heeft Aristophanes hier voortijts Euripides verweten dz sijn moeder gheen moes en vercochte, maer alleen Scandix als Plinius schrijft.

Dit selue cruyt ghesoden ende ghedroncken opent die verstoptheeden vā der leuere vanden nieren ende blase, ende es den seluen inwendighen leden seer goet.

Van wilde Keruel. Cap. liij.

¶ Tfatloen.

Die wilde Keruel es van bladeren ende stelen den Scheerlinck wat ghelijck, sy heeft groote breede seer ghesneden ende in veel deelen verdelde bladeren daer somtijts witte plecken op ghevonden worden. Die stelen sijn ront ende wassen twee

¶ ¶ ¶ oft

Scandix.

Naelde keruel.

ccccvviij. Van wilde Keruel. Cap. liij.

oft drie voeten hooch, op dopperste van den welcken ronde croonkens wassen, voortbringhende witte bloemkens, ende daer naer lanck dick groot saet. Die wortel es ront ende lanck, van smaecke den Peen niet seer onghelijck. Ende dit heel cruyt ende sonderlinge die ierst wtcomende bladeren sijn met cleyne haynkens dunnekens beset, ende van ruecke ende smaecke der Keruele seer ghelijck, daer om dattet oock wilde Keruel ghenaemt wordt.

¶ Plaetse.

Dit cruyt wast in Duytschlant tot sommige plaetsen in die beempden van selfs. Hier te lande worddet in der cruytlietshabbers hoven ghesaeyt.

¶ Tijt.

Wilde Keruel bloeyet in den Meye ende in Braeckmaent, zoo wordt huer saet ryp.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt gheeten in Griecx *μύρρις* ende in Latijn Myrrhis, van sommighen oock *μύρρα* Myrrha, ende nu ter tijt Cicutaria, om dattet den Scheerlinck die Cicutia in Latijn ghesnaemt wordt wat gelijk es. In Hocheduytsch Wilderkorffel. In Neerduytsch wilde Keruel. In Franchois Cicutaire ou Persil d'asne.

¶ Natuere.

Myrrhis ende sonderlinghe die wortel es werm tot in den tweeden graedt, ende subtiyl van substantien.

¶ Tracht en Werckinghe.

Die wortel van Myrrhis met wijn ghedroncken verweckt die natuerlijke crancheheit van den vrouwen, iaecht af die secondine ende doode vruchten, ende doet die vrouwen die van kinde verleeget sijn goede supueringhe hebben.

Die selue wortel in der seluer manieren doet water maken ende es goet ghebruyckt den ghenen die van den Phalangien ende dierghelijcke fenijnnighen ghedierten ghesbeten sijn.

Die wortel van Myrrhis in vleeschsop ghesoden supuert die borste van alle fluymen ende onsupuerheyt, ende es goet den ghenen die wtdrooghen.

Men seyt dat dese wortel in wijn ghesoden goet ghedroncken es in tijt van Pestilentie, ende dat die drie oft viermael van desen wijn drinckt, van die pestilentie niet ghesraecht en sal worden.

Van Coraelcruyt. Cap. liij.

¶ Tgheslacht.

Coraelcruyt es tweederleye Tam ende Wildt.

¶ Tfatsoen.

Tam Coraelcruyt worpt ierst wt langhe effene ronde scueten sonder bladeren, ontrent eenen vingher dick die vet ende malsch sijn, ende bouen een bot punct hebben, de welcke daer naer huer verbreyden in seer veel tacken, die seer vol cleyne bladerkens ghelijck hay hanghen. Ende aen dese stelen comen vruchten ghelijck ronde besien voort die ierst gruen sijn, en daer naer geel root worden, schier van verwē den coraele gelijk, daer in dz saet leyt dz swert es. Die wortelen sijn dun ende lanck, ende wassen duer malsanderen ghevlochten.

Dat

35

Van Coraelcruyt.
Asparagus. Coraelcruyt.

Cap. liiij. **ccccviii.**
Corruda. Wildt Coraelcruyt.

² Dat wildt Coraelcruyt es van ierst wtcomende scueten ende van vruchten, den tammen niet seer onghelijck, maer anders heel rouw ende stekende, want in plaetse vā den langhen dunnen haykens daer dat tamme mede becleet es, soo heuet seer dunne herde corte stekende dorekens, daer die steelkens al omme mede beset sijn.

¶ Plaetse.

¹ Coraelcruyt sonderlinghe dat tam wast in Borgoignien, ende in sommighe andere landen als in Duytschlant in steenachtighe plaetsen daer leemachtighen ende vetten grondt es. Hier te lande worddet in der cruytlietshabbers houen gheplant.

² Dwildt wordt tot sommighe plaetsen van Italien ghevonden.

¶ Tijt.

Die langhe bloote scuethens comen wt in Aprill, ende dan worden sy ghesoden ende met olie, sout ende azijn ghelijck salaet ghegheten. Die vruchten oft besien worden in Doghstmaent rijp.

¶ Naem.

¹ Dat Tam Coraelcruyt wordt geheeten in Griecx ἀσπάργου. In Latijn Asparagus, ende in die Apoteken Speragus. In Hoochduytsch Spargē. Hier te lande Coraelcruyt. In Franchois Asperges.

² Dat wildt gheslacht wordt ghenaeemt in Griecx ἀσπάργου περῶν, ἀμυδάριον. In Latijn Asparagus sylvestris, en Corruda. In die Apoteken hier te lande eest onbekent.

¶ Natuere.

Coraelcruyt ende sonderlinghe die wortelen sijn middelmatig in wermte ende coude, ende wat drooghe van natueren.

ccccvviij. Van Mostaert. Cap. lv.

¶ Tracht en Werckinghe.

Die ionghe seuelkens van Coraeleruyt ghesoden ende met olie ende azijn gheghe. A
ten, doen water maken, ende sijn goet tseghen die droppelpisse ende doen sacchten cas
merganch hebben.

Die wortelen van Coraeleruyt alleen oft met Eierren ghesoden ende ghedroncken, v
openen die verstopthent van der leuere ende van den nierē, ende sijn mits dyē seer goet
tseghen die geelsucht, droppelpisse, verstopthent van der vrinen ende tseghen dat gras
ueel ende steen.

Men scrijft oock deser wortel toe dat sy in der seluer manieren ghebruyckt die pijnē v
van dz Sciatica versuet ende mindert, ende van alle leden die wt huer ionctueren sijn.

Die selue wortel in wijn ghesoden es goet den ghenen die van eenighe feminnighe v
ghedierten ghebeten sijn.

Van Mostaert. Cap. lv.

¶ Tghellacht.

Mostaert es tweederleye, Tam ende Wildt, van den welken oock die Tamme
tweederleye es, een met grootachtich wit saet, ende een met cleyn bruyn saet.

¶ Tfatsoen.

Sinapi hortense.
Tamme Mostaert.

Sinapi sylvestre.
Wilde Mostaert.

Dat tam wit Mostaerteruyt heeft grootachtighe rouwe bladeren den bladeren
ren van Rapen ierst niet seer onghelijck maer mindere, ende daer naer an
dere die minder ende meer ghesneden sijn, aen die steel wassende die rouw
hazachtich ende lanck es, ende drye oft vier voete hooch wast, ende in veel
syde taelkens hem verdenlt, lanx die welke die bloemen groeyen die geels
achtich sijn, ende daer naer volghen langhe hazachtighe hauwkens daer tsaet in leyt,
dat

dat ront, bleeckgeel ende meerder dan raepsaet es, van smaecke seerp ende heet.

2 Dat ander Tam gheslacht met den bruynen sade, dat es die ghemeenne Mostaert es van bladeren stelen ende wasse den voorghescreuen ghelijck. Die bloemen sijn geel. Es aet es bruyn, cleyn ende minder dan raepsaet, anders oock seerp ende heet.

3 Dat Wildt gheslacht heeft oock groote breede seer ghesneden rouwe bladeren ende stelen ghelijck die Tamme, maer es minder ende en wast zoo hooghe niet. Die bloemen sijn bleeckgeel ghesatsoeneert ghelijck een crups, ende daer naer volghen ronde lange hauwkens die vol roodachtichs saets sijn.

¶ Plaetse.

1.2 Die tamme Mostaerden worden in die houen ende op die velden ghesaeyt.

3 Die wilde groeyt van selfs in steenachtige en waterachtige plaetsen en by de wege.

¶ Tijt.

Die tamme ende wilde Mostaerden bloeyen in Braeckmaent ende Hoymaent, ende leueren ter wijle oock huer saet.

¶ Naem.

Mostaert wordt gheheeten in Griecx σινάπι. In Latijn Sinapi. In die Apoteke Sinapis ende Sinapiū. In Hoochduytsch Senff. In Franchois Seneue ou Moustarde.

1 Dat ierste gheslacht wordt genaempt σινάπι κίτρινον Sinapi hortense, ende in die Apoteken hier te lande Eruca. In Hoochduytsch Weisser Senff. In Neerduytsch wit Mostaert. In Franchois Moustarde blancq.

2 Dat tweede wordt oock ghehouden voor een Sinapi hortense, ende wordt nu genaemt Sinapi commune. In Hoochduytsch Zamer senff. In Neerduytsch, ghemeen Mostaert, oft tam Mostaert. In Franchois Moustarde ou Seneue de iardin.

3 Dat Wildt gheslacht wordt nu ter tijt ghenaeamt σινάπι ἄγριον Sinapi sylvestre. In Hoochduytsch Wilder senff. In Neerduytsch Wilden mostaert. In Franchois Moustarde sauluage.

¶ Natuere.

Mostaert en sonderlinge dz saet es werm en drooge tot schier in den vierden graedt.

¶ Cracht en werkinghe.

Es aet van Mostaert met azijn vermenght ende cleyn ghemalen es een goede sause, dienende tot alle herde ende rouwe spijsen tyn vleesch oft visch, want het doet die selue verteeren, ende es der maghen goet die selue verwormende, ende maeckt lust om eten.

Es selue saet es goet in die spijsen ghebruyckt den ghenen die cort van adem ende verstoppt van borsten sijn, want het doet die taeye fluymen die de borste verladen rijssen ende rijp worden.

Als men saet van Mostaert in den mont neemt ende knouwt, zoo treckt wt den E hoofde alle taeye slijmicheyt ende purgeert die herssenē, en versuet die pijn ende weedom van den tanden. Es selue doet oock met huenich water vermēghit in den mont ghehouden oft ghegorgelt.

Es aet van Mostaert met huenich ende azijn ghegorgelt gheneest den huygh, ende D verdriift dat gheswil van der keelen ende van den amandelen.

Etot den seluen ghebreken als sy veroudert ende verbert sijn, es dat sap van Mostaertsaet met huenich water goet ghegorgelt, want het doet die herde gheswillen van den amandelen ende van der keelen seeyden ende vergaen.

Dit selue saet gheneest oock die coude cortsen met Meede oft huenich water gheD droncken, ende verweckt die natuerlijke crancheit van den vrouwe, ende doet dat water ende die vrine lossen.

Es aet van Mostaert in die neuse ghedaen, doet niesen, ende es mits dyen goet den B ghenen die de vallende sieckte hebben, ende den vrouwe die vā der moeder sieck sijn om die tot huer seluen doen te comen.

Mostaertsaet met viighen vermenght verdriift dat tynen van den ooren, ende es H goet tseghen die doofheyt ghelijck een plaester op die ooren ghelent.

Esap van Mostaertsaet in die sonne ghedroocht, ende daer naer met huenich verJ menght, maeckt clac ghesichte, ende verdriift die rouwichēit van den winbrauwe daer op ghestreken.

538
ccccvviij. Van Herick. Cap. lvi.

Een plaester van Mostaertsact met vijghen ghemaccht es seer goet op thoost gheseyt den ghenen die met eenen swaeren slaep (daermense niet af ontwecken en kan) besvanghen sijn. Item tot die pijn ende weedom van der hopen diemē Sciatica nuemt, ende tot die verherde milte, es dese plaester oock goet. Ende desghelijcks oock den wastersuchtighen op die buick ghelent. In somma dese plaester es seer goet tot alle coude ghebreken pijnen ende weedommen, sonderlinghe die veroudert sijn, want sy verwermt die leden, ende doet die coude vochticheden sceyden, ende treckt die selue daer wt.

Esact van Mostaert met huenich, versch smout, oft een dun salsken van was ende olie ghemaccht, vermenght geneest die quade scorficheden daert hant mede wvalt van den hoofde, neemt wech alle vleckē ende sproet des aensichs, ende verdrijft alle blaauw gheslaghen ende ghestooten plecken.

Esact van Mostaert gheneest oock alle quade crampagien, ende es goet op die beten van den slanghen ende cruyppende ghedierten met azijn vermenght ghelent.

Die roock van Mostaert saet veriaecht alle fenijn ende alle fenijnnige ghedierten. R

Van Herick. Cap. lvj.

¶ Tfatloen.

Herick heeft groote rouwe bree-
de bladeren ghelijck die bladeren van Napen en dunne hantachtighe stelen, ontrent onderhaluen voet lāck, daer aē voortcomen vele geele bloemkens voortbringhende hantkens ende saet den Raepsade ghelijck maer heet ende scerp, ghelijck dat saet van Mostaert. Die wortel es dun en slecht.

¶ Plaetse.

Herick wast ouer al by den weggen, aen oude mueren, op ongheloude plaetsen, ende oock dickwils op die veldē, sonderlinge daer Napē gewassen hebbē, alsoo dattet schijnt te wesene een oncruyt oft vitium vā de Napen.

¶ Tijt.

Herick bloeyet in Meerte oft Aprill, tot in dmidde van den zoomer, ende ter wylē zoo wordt oock sijn saet rijp.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt nu ter tijt gheheeten Rapistrum, ende van sommighen oock Sinapi sylvestre. In Hoochduytisch Hederich. In Neerduytisch Herick. In Franchois Bela. ou de la Portelle.

¶ Natuerē.

Herick en sonderlinghe sijn saet es werm ende drooghe tot in den derden graedt, den Mostaerde van natueren schier ghelijck.

¶ Cracht en werkinghe.

Dit cruyt en wordt nu ter tijt in die medecynen niet ghebruyckt, maer van den sade x maken sommighe Mostaert ghelijck van Mostaertsact, die voor oprechten Mostaert met die spijsse gegheten wordt, waer wt blijkt dat dit saet den Mostaertsade vā crachten ende werkinghen niet ongelijck en es, ende dattet daer voor gebruyckt mach worden, hoe wel dattet al wt zoo goet niet en es. Ende daer om, worddet oock van Theophrastus ende Galenus onder die saden gerekent diemē in die spijsse gebruyckē mach.

Eghe

Rapistrum.

Herick.

¶ Tgheslacht.

Van desen cruyde vindtmen twee gheslachten, een Tam, oft dat ghemeen es ende meest ghebruyckt wordt, ende een Wildt.

¶ Tfatsoen.

Eruca. Kakkette.

Eruca syluestris. Wilde Kakkette.

1 Die tamme Kakkette heeft donckergruene bladeren, ouer beyde syden diep ghesnedden, die van smaecte heet ende seerp sijn. Sijn stelen wassen eenen voet oft meer hooch ende daer aen wassen vele geele bloemkens, naer den welken volghen cleyne hawkens daer in het saet leyt, die wortel es lanck ende saselachtich, ende en sterft niet lichtelijcken maer coemt alle iaren wederom.

2 Die wilde Kakkette es der Tammen seer ghelijck, maer es in alle saken minder ende cleynder, sonderlinghe van bladeren ende bloemen die oock geelder sijn ende cleynder hawkens voortbringhen.

3 Vouden dese gheslachten zoo wordt oock hier te lande noch een ander Kakkette in die hoven ghevonden diemen Roomsche Kakkette heet, ende die es van stelen bladeren ende bloemen den wilden Mostaert, daer wy hier voor af ghescreuen hebben seer ghelijck, anders dan dat sijn bladeren niet zoo rouw oft hayrachich en sijn, ende dat sy bequaemer sijn in die spijsse.

¶ Blaetse.

1 Die tamme Kakkette wordt in die hoven gheplant, ende wordt oock hier te lande gevonden in sommighe rouwe ongheboude steenachtige plaetsen, ende daer hier voortijts huyssen ghestaen hebben.

2 Dat wildt wordt oock in steenachtighe plaetsen, ende by den weggen ghevonden.

¶ Tijt.

Kaketten bloeyen sonderlinghe in Braeckmaent ende Hoymaent.

Naem,

¶ Naem.

Kakette wordt gheheeten in Griec *ῥαβδον*. In Latijn *Eruca*. In Franchois *Roquette*, ende daer naer hier te lande *Kakette*.

1. Dat ierste gheslacht ende dijsghelijck oock dat derde, wordt gheheeten *Eruca sativa* ende de *hortensis*. In Neerdunysch *Roomsche Kakette*.

2. Dat wildt gheslacht wordt ghenamnt *Eruca sylvestris*, dz es wilde *Kakette*. In Franchois *Roquette sauvage*.

¶ Natuere.

Kakette es werm ende drooghe tot in den derden graedt.

¶ Cracht en Werckinghe.

Kakette es goet met *Lattouwe*, *Porceleyne* of *dierghelijcke* andere coude cruyden *in* tsalaet gegeten, ende in sulcker manieren ghebruyckt, soo es sy der maghen goet ende bequaem, ende maecht dat die coude cruyden der maghen niet en letten, maer alleen ghebruyckt soo maecht sy hoofstweer ende verwermt te scere, ende daer om en salmen die *Kakette* niet alleen in nemen, maer altijt met *Lattouwe* oft *Porceleyne* eten.

Kakette in die spijsse ghebruyckt maecht oock lust tot byslapē, ende sonderlinghe dat *W*saet, ende doet die vrine lossen ende helpt die spijsse verteeren.

*W*saet van *Kakette* es goet tsegghen dat fenijn vā den *Scorpioenē*, ende van andere *dierghelijcke* fenijnighe ghedierten.

*W*selue saet met huenich vermenght neemt af dat sproet ende die vleckē van dat *D*aensicht, ende verdrijft oock die swerte litteekenē met ossen galle vermenght.

Men sent oock dat die *W*saet van *Kakette* te voren inghenomen hadde eer hy gheslaeghen werde, die slaghen niet ghevoelen en soude, als *Plinius* schrijft.

Die wortel van *Kakette* in water ghesoden treckt die splinters ende gebroken been, *W*deren wt, daer op gheleyt.

Draco.

Dragon.

Van Dragon. Cap. lvij.

¶ Tfatsoen.

Dragon heeft langhe smalle donckergruene bladerkens, van smaecke seer heet ende seerp schier ghelijck die *Kakette*, den bladeren van die ghemeenne *Hysope* nē seer onghelijck, maer langher ende meerder. Die stelen sijn ront ontrent twee voeten hoog, ende verdeylen huer in veel andere steelkens, daer aen wassen cleyne knoppckē die huer eē luttel openende, cleyne gout geel bloemkens met swert vermenght verthoonē. Ende als die vergaen zoo comet tsaet voort. Die wortel es lanch, dun, mē veel aenwassende veeselinghen, cruppēde ende hier en daer alle iaren nieuwe scueckē voortbringhēde. Van desen cruyde schrijft *Ruellius* in sijn tweede boeck xvij. cap. dattet wast en voortcomt van Lijnsaet in die wortel vā *Radijs*, oft in een clyster van *Meerswibel* datmen *Scylla* in Latijn nuempt ghesloten, ende alzo in die eerde gheset, en daer om, sent hy, heuet die natuere van berde, ende smaeckt eendels naer azijn, ende eendels naer sout.

¶ Plaetse.

Dragon wordt in die hoven gheplant, ende es oock niet seer ghemeen.

Eijt.

Van Dragon. Cap. lvij.

ccccxli.

Tijt.

Dragon es gruen van in die Meerte, tot by den winter, maer in Hoymaent soo leuert hy sijn bloemen.

Naem.

Dit cruyt en es van niemant dan van Ruellius bescreuen, ende en es doek niet seer bekend dan alleen in sommighe plaetsen van Brackrijck ende in sommige steden hier te lande als Antwerpen, Bruesel, Mechelē &c. daer dit cruyt van wt Brackrijck eerst ghecomen es. Ende daerom en heeft dit cruyt anders gheenen naem dan die hem van den Franchoisen ghegheuen es, die dit cruyt Dragon ghenaemt hebben, en daer naer worddet in Latijn Draco gheheeten, ende van sommighen Dracunculus hortensis.

Natuere.

Dit heel cruyt es hittich ende brandende in die mont ende op die tonge waer wt dat blijkt dattet tot in den derden graedt heet ende drooghe es, ende der Naketten vā nasueren schier ghelijck.

Cracht en Werckinghe.

Dit cruyt es doek goet met die Saladen ende Lattouwen gegheten, ghelijck die Nakette, want het beetert doek die couwichent van der Lattouwen ende dierghelijcke cruyden. Ende daer en bouen en behoeften niet veel azijns oft souts, tot den saladen daer dit cruyt in ghedaen wordt, want als Ruellius scrijft dit cruyt es smaeckelijck scerp ende de sout ghenoech van sijn seluen.

Van Kersse. Cap. lix.

Cap. lix.

Tafloen.

Nasturtium.

Kersse.

Kersse heeft smalle gheslounen bladeren, van smaecke heet ende scerp, sijn stelen sijn ront ontrent eenen voet lanch, ende daer aen wassen vele cleyne witte bloemkens, ende daer naer cleyne breede hupskens, daer in dz het saet voortcoemt dz roodachtich es.

Plaetse.

Kersse wordt hier te lande al om in die moeshouen ghesaeyet.

Tijt.

Die Kersse die vroeck gesaeyet es bloeyet in Braetmaent, ende corts daer naer zoo leuert sy huer saet. Die spade ghesaeyet es brenghet huer bloemen ende saet spaeder voort.

Naem.

Dat cruyt wordt gheeten in Griecx κέρδανον. In Latijn Nasturtium, van sommighen nu ter tijt Cressio. In Hoochduitsch Kresz vnd Garten kresz. In Neerduitsch Kersse. In Franchois Cresson.

Natuere.

Kersse es heet ende droogh tot schier in den vierden graedt, sonderlinghe dat saet ende cruyt alst drooghe es, want noch groen wesende, zoo en eest zoo drooghe noch doek zoo heet niet.

Cracht en Werckinghe.

Kersse in salaet, ende met die Lattouwe gebruyckt, es van crachten der Naketten ghelijck, ende es seer goet met die coude cruyden inghenomen, maer alleen ghebruyckt beruert sy de maghe, ende doet huer letsel, aenghesien dat sy te heet ende te scerp es.

Es aet van Kersse inghenomen doet camerganck hebben ende doodet ende iaecht af.

ccccxliij. Van Waterkerse. Cap. lv.

die wormen, het maeckt die milte cleyn, het verweckt oock die natuerlijke cranchheye van den vrouwen, ende doet die secondine ende doode vruchten lossen.

Es elue saet es oock goet tseghen die slanghen ende femynnighe ghedierten, ende ver-
laecht die selue met synen roock alst ghebrant wordt.

Es saet van Kerse met hoendersop oft eenighe andere dierghelijcke vochtighe spijsse
inghenomen, doet die taeye sluymen die op die borste ligghen ripen ende lossen.

Es elue saet vermenght met huenich gheneest die verherde milte, het doet vergaen
alle quade ruydicheyt ende scorficheyt, het verdeylt ende doet sceyden alle coude geswul-
len, ende het belet dat wtvalen van den haren, daer op ghestrecken.

Tot dz Sciatica, dat es pijn ende weedom in die hopen, ende tot die verouderde pijn
ne van den hoofde, ende tot alle coude verouderde ghebreken es dat saet vā Kerse oock
goet met azijn ende huenich vermenght ende daer op gheleyt.

In somma Es saet van Kerse es den sade van Mostaert vā crachten ende werkin-
ghen seer ghelijck als Galenus schrijft.

Van Waterkerse.

Cap. lv.

Tgheslacht.

Waterkerse es tweederleye, Groot ende cleyne.

Tfatsoen.

Sium. Groote Waterkerse.

Sisymbrium Cardamine.
Cleyne Waterkerse.

Die groote Waterkerse heeft ronde holer stelen, ontrent eenen voet lanck, daer
aen wassen schoon gruene langachtighe bladeren van veel rondachtighe blader-
kens, aen een ribbeken wassende vergaert. Die bloemkens sijn wit ende cleyn, en waf-
sen aen dopperste lanck die stelen, ende daer naer volghen cleyne hauwkens, daer in dat
het

Van waterkerffen. Cap. lv. ccccxliij.

Het saet leyt, dat cleyne ende geel es. Die wortel es wit ende veeselachtich.

- 1 Die cleyne Waterkerffe, diemen oock Coeckoeer bloemkens nuempt, heeft ierst rondachtighe bladerkens, ende daer naer zoo coemt sijn ront steelken voort, dat ontrent eenen voet lanck es, ende daer aen wassen langachtighe bladerkens, ouer beyden syden diep ghesneden den bladeren van Rakette volnaer gelijk. Die bloemkens wassen aen dopperste van den stelen, ende sijn van verwen witachtich, oft licht lijfverwich. Ende daer volghen naer cleyne hauwkens daer tsaet in voortcoemt.

¶ Plaetse.

- 1 Die groote Waterkerffe wast in die grachte, staende waterē, en in sommige fonteynē.
- 2 Die Coeckoeerbloemkens wassen in neere vochtighe beempden, ende ontrent den grachten ende staende wateren.

¶ Tijt.

- 1 Die groote Waterkerffe bloeyet in Hoymaent ende Doghstmaent.
- 2 Die cleyne schier alle den zoomer duer.

¶ Naem.

- 1 Dat ierste gheslacht es ghenacemt in Griecx σιόρ. In Latijn oock Sium ende Lauer. In Hoochduytisch Braunkressz. In Franchois Kresson d'eau. Hier te lande Waterkerffe, ende daer naer in die Apoteken Nasturtium aquaticum.
- 2 Tweede gheslacht heet in Griecx σισυμβριον καρδαμιν. In Latijn Silymbrium Cardamine. Van sommighen oock sium. In Hoochduytisch Bauchblum, wilder Kressz, vnd wisen Kressz. In Neerduytisch Coeckoeerbloemen ende cleyne Waterkerffe. In Franchois Passerage sauvage. Van den cruytliethebbers Flos Cuculi, ende van sommighen Nasturtium aquaticum.

¶ Natuere.

Beyde dese cruyden sijn werm ende drooghe tot in den tweeden graedt.

¶ Cracht en Werckinghe.

Waterkerffen sijn goet voor salaet alleen oft met ander cruyden inghenomen, ende alsoo gebruyckt, zoo doen sy water makē ende dz grauel ende den steen rijsen, ende sijn goet tsegghen die droppelpisse ende coupisse, ende tsegghen alle verstoptheyt van den nieren ende van der blasen. Die cleyne Waterkerffe doet ooc sproet vergaen van den aensichte en alle vlekken, als sy tsnachts daer op gheleyt wordt ende tsmorghens afghewasschen wordt.

Pseudobuniū. Barbaræa. Winterkerffe.

Van Winterkerffe. Cap. lvj.

¶ Tfatloen.

Dit cruyt heeft gruene vette breede effene rondachtighe bladeren, den bladeren van Eppe oft van Kaepcruyt niet seer onghelijck, maer meerder ende breeder dan die bladeren van Eppe. Sijn stelen sijn ront in veel steelkens boven verdelst, daer aen wassen vele cleyne geel bloemkens, ende daer naer cleyne langhe ronde hauwkens, daer in cleyne sadekē besloten groeyet. Die wortel es dick ende lanck.

¶ Plaetse.

Dit cruyt wast op die velden, ende ooc in sommige moeshouen, ende op onghelboude plaetsen.

¶ Tijt.

Dit cruyt es meest alle dē winter duer gruen, 33 ij maer

ccccxliiij. Van Winterkerse. Cap. lviij.

maer in Meye ende Braeckmaent zoo bloeyet ende leueret sijn saet.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt geheetē in Hoochduytsch S. Barbara kraut, ende daer naer in La-
tijn S. Barbaræ herba, ende van ons Barbaræa. In Frāchois Herbe du sainte Barbare.
Tot sommighe plaetsen van Brabant wordt dit cruyt gheheeten Steeneruyt om
dattet tseghen den steen ende graueel goet es. In Hollāt ende tot som andere plaetsen
Winterkerse, om dattet tswinters voor Kerse met den saladen ghegheten wordt, ende
daer naer worddet oock ghenaeamt Nasturtium oft Cardamum Hybernum. Ende dit cruyt
schijnt wel te syne d; *ψευδοβούνιον* Pseudobunion. Van Dioscoridis, Enimers en es geen
Sideritis Latifolia oft Scopa regia als sommighe mennē.

¶ Natuere.

Dit cruyt es werm ende drooghe tot in den tweeden graedt volcomelijck.

¶ Cracht en Werckinghe.

Winterkerse es oock eē goet salaet cruyt, en daer om worddet tswinters met dē sala-
dē gelijk Kerse gegeten, en dient daer toe oock seer wel, gelijk die Kerse en Nakette.

Dit cruyt suyuert oock die vervuylde wonden ende sweeringhen, en neemt af dat v-
uertollich vleesch daer op gheleyt oft tsap daer af, daer in ghedruypt.

Es oock by sekere experientie bevonden, dat het saet van desen cruyde, dat water
doet lossen, dat graueel doet rijsen ende afgaen, ende die droppelpisse geneest. Welck
van Pseudobunium oock ghescreuen wordt.

Van wilden kerssen. Cap. lviij.

¶ Tgheslacht.

An den wilden Kerssen die onder den naem van Thlaspi begrepen moghen wor-
den, vindmen sonderlinge vier gheslachten, die malsanderen en der Kerssen van
smaecke niet seer onghelijck en sijn. ¶ Tfatsoen.

Thlaspi. Bisselcruyt.

Thlaspi alterum. Boeren kerse.

Van wilden Kerffen: Cap. lviij. ccccxlv.

- 1 Dat ierste gheslacht van Thlaspi dat Bisselcruyt hier te lande ghenaeemt wordt heeft langachtighe smalle bladerkens, en herde taye stelen ontrent eenē voet hooch, daer aen cleyne syde tacrkens wassen, voortbringhende cleyne witte bloemkens, naer dē welesken volghen platte ronde hawwkens, oft huyskens, bouen een scaerdeken hebbēde, daer in cleyne ront saet leyt dz van smaecke heet ende brandende in dē mont, wat naer Looch oft Ayeuyn smakende, ende van verwen bruyn es.
- 2 Dat tweede geslacht datmen Boeren kerffe nuempt, heeft langachtige ende breedachtighe bladeren die meerder ende breeder sijn dan die bladeren van den iersten, ende rontsomme wat ghesneden oft ghekerft. Sijn stelen sijn ront ende ontrent eenen voet lanck, ende in veel steelkens oock verdeylt, daer aen wassen cleyne huyskens schier gheslijck aen teskens cruyt, daer in dat saet leyt dat heet ende scerp es.
- 3 Dat derde geslacht van Wilden kerffen dat Bessemeruyt heet, es van bladeren ende stelen minder dan die voorghescreuen, ende het heeft seer vele dunne tacrkens oft rijskens, daer aen saet ende bloemē wassen ghelijck aen die andere, maer mindere.
- 4 Dat vierde gheslacht heeft langachtige smalle rouwe witgruene bladerkens, ende ronde houtachtighe taye steelkens, daer aen wassen witte bloemkens, die als sy vergaen voortbringhen breede hawwkens, daer in bruyn saet leyt dz seer heet van smaecke es, ghelijck kerffe saet.

Thlaspi minus. Bessemeruyt.

¶ Plaetse.

Dese cruydē wassen op die veldē, en aen die cantē, op ongeboude plaetsen, en by den wegghen, ende worden deen ter eender plaetsen, ende dander ter andere veel gevonden.

¶ Tijt.

Dese cruydē bloeyē en leuerē huer saet in dē zoomer, vā in Meye tot in Doghstmaet.

¶ Naem.

Wilde Kerffe wordt gheheetē in Griecx *Θλάσπι* *Thlaspidion* καὶ σίνηπι ἄγριον. In Latijn Thlaspi, Capsella ende Scandulaceum, van sommighen oock Myitis, Bytron, Dasmophon en Myopteron. In Hoochduytisch Wilder Cresz. In Franchois Senene sauluage.

- 1 Dierste gheslacht es dat oprecht Thlaspi daer Dioscorides af scrijft, ende dat wordt hier te lande gheheeten Bisselcruyt, ende van sommighen in Latijn Scordothlaspi.
- 2 Dat tweede gheslacht wordt nu ter tijt ghenaeemt Nasturtium rusticum ende Sinapi rusticum. In Hoochduytisch Baurnsenff, oder Baurncresz, ende daer naer in Neerduytisch Boeren mostaert oft Boerenkerffe.
- 3 Dat derde gheslacht wordt gheheeten Thlaspiangustifolium ende Thlaspi minus. In Hoochduytisch Bysemkraut. In Neerduytisch Bessemeruyt.
- 4 Vierde gheslacht es sonder twijfel oock een Thlaspi, ende dat en heeft gheenē sonderlinghen naem.

¶ Natuere.

Wilde Kerffen ende sonderlinge die saden daer af, sijn werm ende drooge tot schier in den vierden graedt.

¶ Tracht en Werckinghe.

Esact van dat ierste Thlaspi inghenomen iaecht af van onder ende van bouen die *galle*

ccccxlvj. Van Thlaspi van Candien. Cap. lviij.

galle ende die geele vochticheden, het verweckt die natuerlijke cranchiz vā den vrouwen, ende het doet die apostumatien die binnen is lichaems ghegroeyet sijn wibreken.

Es selue saet met een clysterie van onder ghesedt versuet die pijn van dat Sciatica. Tot den seluen dienet oock van buyten daer op ghelent ghelijck saet van Mostaert.

¶ Hindernisse.

Aengesien dat het saet van Thlaspi seer heet en sterck van wercke es, zoo doet het bloet afgaen, alst te veel ingenomen wordt, en es den bevruchten vrouwen seer hindertelijck en quaet, ende daer om en behoortment nē lichtelijken van binnen in te gheuen.

Van Thlaspi van Candien. Cap. lviiij.

¶ Tfatsoen.

Arabis siue Draba. Thlaspi vā Candien.

It cruyt wast ontrent eenen voet hooghe, en heeft smolle bladerkens, den bladerkens van Iberis schier ghelijck. Op dopper sie vā den stelen wassen die bloemkens in cleyne ronde croonkens, die van verwen licht peersch sijn. Ende daer naer volghen platte hauwkens, den hauwkens van den anderen Thlaspi van falsoene ghelijck maer mindere, daer in leyt dat saet dat heet ende scerp bytende van smaecte es ghelijck saet van den anderen Thlaspi.

¶ Plaetse.

Dit cruyt en wordt hier te lande niet ghevonden dan in sommige seer nerstighē cruyt liefhebbers houen.

¶ Tijt.

Het bloeyet hier te lande in Doghstmaet, ende corts daer naer zoo wordt sijn saet rijp.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt gheeten in Griecy Αραβικη. In Latijn Arabis ende Draba. Van Plinius als sommige meynen Dryophonon. Vā den cruyt liefhebbers nu ter tijt Thlaspi vā Candien. In die Apoteken eest onbekent.

¶ Natuere.

Thlaspi van Candien es van natueren den anderen Thlaspi seer ghelijck.

¶ Tracht en Werckinghe.

Es saet van desen cruyde wordt drooghe in die spijssen voor Peper in Cappadocien A ghebruyckt, als Dioscorides schrijft.

Van Erysimon. Cap. lviiiij.

¶ Tfatsoen.

Erysimon heeft langachtighe ouer beyde syden gheclouen ende diep ghesnedden bladeren, den bladeren van Roomsche Rakette oft van wilde Mostaert niet seer onghelijck. Sijn stelen sijn dun en taeye ende laten huer bunghen ghelijck wissen, ende daer aen wassen vele geele bloemkens, naer den welcken volghen cleyne dunne hauwkens daer in dat het saet leyt, dat heet ende scerp van smaecte es. Die wortel es lanck ende dick ende heeft vele veevelinghen.

¶ Plaetse.

Dit cruyt wast hier te lande al om by den wegghen, ende op rouwe ongheloude ende oock steenachtighe plaetsen.

Eij.

Van Erysimon.

Cap. lviij.

ccccxlvij.

Erysimon Dioscorides. Irio.

¶ Tūt.

Erysimon bloeyet hier te lande ouervloeydich in Braeckmaent ende Hoymaent.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt geheet in Griecx *έρυσιμον*. In Latijn Irio, van sommighen *χαμαίπλιον* Chamæplion, ende dit es dat Erysimum van Dioscorides. Maer niet van Theophrastus, want Erysimō van Theophrastus en es den Erysimon van Dioscorides niet ghelijck als wy elders breeder bewysen selen.

¶ Natuere.

Erysimon es heet ende drooghe van naturen ghelijck die Kerffe.

¶ Tracht en Werckinghe.

A Esact van Erysimon met huenich vermenght ende dickwils gheleckt es goet om die tache fluymen van der borsten ende longhene doen te rijssen ende te rijpen, ende es mits dyen seer bequaem den ghenen die cort van adem sijn ende eenen verouderden hoest hebben. En hier toe dient dit saet best, alst ierst in water gheweyckt es gheweest en daer naer opt vier gedroocht, oft alst in deech gheswonne ghebacken es gheweest, want anders eest te heet.

B Dit selue saet in der seluer maniere berent ende ghebruyckt es oock goet tsegghen die geelsucht, pijn en crimpel vā dē buick, ende tsegē die pijn en weede van der hopen. Item tot alle fenijn ende vergifscheyt.

C Esact van Erysimon mē huenich en water vermenght, es goet geleyt op den verborghen cancker, herde sweeringen, ende clieren ontrent den ooren, ende op die verouderde herde apostumatie van den borsten van den vrouwen, ende van den scamelijcken leden van den mans, want het doet die herde coude gheswiltlen sceyden ende verdwijnen.

Van Iberis. Cap. lxx.

¶ Tfatloen.

Iberis heeft ronde steelkens ontrent onderhaluen voet hooghe, die huer in veel andere cleyne verdeylen, daer aē wassen cleyne smalle bladerkens wat meerder dan die bladerkens van Kerffe. Die bloemkens sijn cleyne ende wit, ende daer naer volghen cleyne hauwkens daer dat saet in leyt, die wortel es dickachtich wit ende scerp

BB iij

ende

Iberis.

548
ccccxlviii. Van Pepercruyt. Cap. lxxj.

ende heet van smaecke.

¶ Plaetse.

Iberis wast in Italiën ende andere heete landen, by die oude muieren ende op andere rouwe ende ongheloude plaetsen. Hier te lande worddet van den cruytlietshabbers in die hoven ghesaeyt.

¶ Tijt.

Iberis bloeyet ende seueret sijn saet in dmidel van den zoomere.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt geheeten in Griecy *iberis καὶ καρδαντικὴ*, en vā sommigē *λεπιδιον*. In Latijn Iberis Cardamantice Lepidium ende van sommigen Nasturtium syluestre. In die Apoteken eest onbekent.

¶ Natuere.

Iberis es seer heet ende drooghe, van natueren der Kerffen ghelijck.

¶ Cracht en Werckinghe.

Van Iberis scrijuen die ouders en sonder linge Damocrates dz die wortel daer af, *X*mz verkēs liefe vermenght, en op die hope vier vñ den mās en twee vñ den vrouwen ghelyt, die pijn van dat Sciatica gheueest, als men terstont naer datmen teruyt af neemt in een badstoue gaet.

Van Pepercruyt. Cap. lxxj.

¶ Tfatloen.

Lepidium Pauli. Piperitis. Pepercruyt.

Pepercruyt heeft langhe breedachtighe bladeren den Laurus bladeren schier niet onghelijck, maer breeder, langher ende rontsomme wat ghekerft, ende ronde taeye stelen ontrēt twee voeten hooch, daer aen bouen aen dopperste wassen vele cleyne witte bloemkēs, ende daer naer cleyne sadeken. Die wortel es lanck ende slecht lanck der aerden cruyppende, ende tot veel plaetsen alle iaren nieuwe scueten ende bladeren voortbringhende.

¶ Plaetse.

Pepercruyt wordt hier te lande in sommighe hoven gheplant, ende daert eens wel geplant es daer bliuet gheerne wassende alsoo datmē naersmaels iselue niet wel verdrijven en kan.

¶ Tijt.

Pepercruyt brenghet sijn bloemen ende saet in Braeckmaent ende Hoymaent.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt nu ter tijt in Latijn geheeten Piperitis, van sommigen oock Syluestris Raphanus. In Hoochduytsch Pfefferkraut. In Neerduytsch Pepercruyt. In Franchois Passerage. En dit schijnt seer wel te syne dz *λεπιδιον* Lepidium van Paulus Aegineta en Plinius. Maer en es nochtās niet dat Lepidium van Dioscorides, gelyket ooc niet en es dat Piperitis van Plinius, al eest dattet somtijts alsoo oock ghenamt wordt.

¶ Natuere.

Dit cruyt es heet ende drooghe tot in den derden graedt.

¶ Cracht en Werckinghe.

Dit cruyt wort nu ter tijt vā sōmigē in die spijsse voor Peper gebruyckt, daer in dattet *X* die cracht en smaeck vā dē Peper heeft, en daer naer worddet ooc Pepercruyt geheet.

Itē die wortel van desen cruyde aengesien dz sy seer heet es vā crachtē den Mostaer, *B*den en Raketten schier gelyck, en dient oock seer wel tot dz Sciatica, met eenige suete vetticheyt als Gansen oft capoenen smout vermenght, ende buyten op die hope geleyt.

Esat

Van water Peper.

Cap. lxxij.

ccccxliij.

¶ Tfatsoen.

Hydropiper.

Water peper.

Ater Peper heeft ronde effene cale stelen, met vele leden ende knoopē onder sceyden, daer aen wassen lange smalle bladerē, dē bladeren vā Wilgen n3 seer ongelijk, die vā smaecke heet ende scerp gelijc Peper sijn, aen dopperste van den stelē, tusschen die bladeren aen dunne steelkē comē die bloemen voort, tsamen in een gedrongen schier ghelijc aen die Melde, die cleyt ende wit sijn, en als dese bloekens geresen sijn, zo coēt daer bruyn breet saet voort, dz ooc heet op die tonge es. Die wortel es veeselachtich.

¶ Blaetse.

Dit cruyt wast hier te lande al om by den grachten poelen ende staende wateren, ende in neere vochtighe plaetsen.

¶ Tūt.

Dit cruyt bloeyet meest in Hoyaent ende Doghstmaent.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt gheheeten in Griec *ἡδονίπριον*. In Latijn Hydropiper & Piper aquaticum. In Hoochduitsch Wasser pfeffer oder Muckenkraut. In Neerduitsch Water peper. In Franchois Curaige. In die Apoteken eest onbekent.

¶ Natuere.

Waterpeper es werm ende drooghe tot in den derden graedt.

¶ Cracht en Werckinge.

A Die bladeren met den sade van Pepercruyt ghestooten verteeren en doen vergaen die conde geswillen ende die oude herdicheden, en doen oock sceyden dat geronnē bloet ligghende onder tghene dat blauw gheslaghen oft ghestooten es, daer op ghelent.

B Die bladeren vā Waterpeper gedrooght ende ghepoedert sijn oock goet in die spijzen, in plaetse van Peper ghebruyckt ghelijc dat Pepercruyt.

Vā Persickcruyt. Ca. lxxij.

¶ Tfatsoen.

D It cruyt es den Waterpepere vā bladeren stelen ende in een ghedronghen bloemē seer gelijc, maer en es niet heet oft scerp, maer meest sonder eenighen merckelijcken smaeck. Sijn stelen sijn ront ende gheknoopt. Die bladeren sijn lanck ende smal, ghelijc die bladerē van Waterpeper, maer bruynder en in dmidde bruynne swertachtighe

Persicaria.

Persickcruyt.

cececl. Van Persickcruyt. Cap. lxxiij.

achtighe plecken hebbende, de welke die bladeren van dat Waterpeper niet en hebbe. Die bloemen sijn lijfverwich oft root, ende wassen oock in een ghedronghen, ende daer naer volghet bruyn breec saet. Die wortel es geel ende veeselsachtich.

¶ Blaetse.

Dit cruyt wast oock in vochtige neere plaetsen, en ontrent die canten van den wateren, en wordt dickwils by dat Waterpeper ghevonden. ¶ Tijt.

Dit cruyt leuert sijn bloemen in Hormaent en Doghstmaet, en corts daer naer sijn saet.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt nu ter tijt in Latijn gheheeten Persicaria. In Hoochduitsch Persichkraut oder Flochkraut. In Neerduitsch Persickeruyt, en van sommighen Bloocruyt.

¶ Natuere.

Persickeruyt es couet ende drooghe van natueren.

¶ Cracht en Werckinghe.

Persickeruyt gruen ghestooten es goet ghelent op die versche wonden, want het vercoelt ende bescermt die selue van alle verhittinghen ende apostumatien. Es selue doet oock dat sap van den bladeren daer in ghedruypt.

Van Peper van Indien. Cap. lxxiv.

¶ Tgheslacht.

Van desen Peper vindmen drie gheslachten, een met middelbaeren langhen ende dicken hauwen, een met langhen ende smallen hauwen, ende een met breedten corseten hauwen, anders van wesen ende van faisoene maelcanderen niet seer onghelijck.

¶ Tfatsoen.

Capicum.
Peper van Indien.

Capicum oblongius.
Lancet Peper van Indien.

Van Peper van Indien. Cap. lvi.

ccccclj.

Deper van Indië heeft brunnachtighe viercantighe stelen ontrent eenen voet lanck, daer aen wassen donckergruene teere effene bladeren, den bladeren van ghemeyne Nachtschade volnaer ghelijck maer smaelder ende scerper. Tusschē die bladeren op corte dicke steelkens wassen die bloemen, die ghemeynlijk vijf oft ses bladerkens hebben, ende wit van verwen sijn met een groen stercken in d'middel. Naer die bloemen zoo comen die hauwen voort, die effen ende cael sijn, ende van verwen ierst eer sy rijp sijn gruē, ende naermaels root oft doncker brunn, van fatsoene aen dat ierste gheslacht ontrent eenen vingher lanck, aen tweede langher ende smalder, aen twierde breeet cort ende ront. Ende in dese hauwen leet dat saet, dz bleeckgeel, breeet, heet ende scerp van smaecke ghelijck Peper es.

¶ Plaetse.

Dit cruyt en wast hier te lande van selfs niet, maer wordt van sommighen cruytlietshabbers gheplant, ende met groote sorge ende neersticheyt bewaert.

¶ Tijt.

Hier te lande worden die vruchten van desen Peper in den Herfst ende schier ontrēt den winter rijp.

¶ Naem.

Dit vreemde cruyt wordt ghenaeemt van Actuarius in Griecx καπσίκορον. In Latijn Caplicum, van Auicenna Zingiber caninum, van Plinius als sommighe meynen Siliquastrum ende Piperitis, nu ter tijt Piper Indianum, Piper Calecutium & Piper Hispanū. In Hoock d'uytsch Indianischer pfeffer, Chalecutischer pfeffer. In Neerd'uytsch Peper van Indien, ende Bresilie Peper. In Franchois Guinee ou Poyure d'Inde.

¶ Natuere.

Peper van Indien es heet ende drooch tot in den derden graedt.

¶ Cracht en werckinghe.

Es aet van desen vreemden Peper wordt oock tot veel plaetsen in die spijse ghebruyckt, ende heeft daer in die selue cracht ende smaeck die dat Peper heeft ende daer en bouen maeckt oock die spijse geel schier ghelijck Sofferaen, ende in d'yer manierē ghebruyckt zoo verwermet die maghe ende doet die spijse verteeren.

Dit selue saet doet oock sceyden die croppen, clieren ende alderhāde coude gheswel, ende verdriift dat sproet en alle vleckē van den aensicht met huenich daer op gestrecken.

¶ Hindernisse.

Dit saet es sorgghelijck dickwils oft veel ghebruyckt want het heeft een verborghen quaetheyt in, daer mede dattet die honden doodet alsment huer ingheeft.

Van Peper. Cap. lvv.

¶ Tgheslacht.

Die oude meesters scrijuen dat Peper d'yerhande es, lanck, wit en swert, diemē nu ter tijt oock noch in die huysen van Droghisten ende in die Apoteckē te coope vint.

Esat

¶ **Tatsoen.**

Van den fatsoene vā den boome daer dz Peper op groeyet, en kunnē wy anders niet A ghescrijuen, dan dat wy by den ouders oft by den ghenen die in die landen ontrent In dien ende Calekouten verkeert hebben bescreuen vinden, aenghesien dattet een vreemt saet es dat ontrent dese landē niet en groeyet. Ende daer om en selen wy hier af anders niet scrijuen dā by dē ouders, oft die corts in die landen verkeert hebbē gevondē wordē. Die nochtān niet gelijk en spreke. Plinius scrift dat die Peperboō den Geneuerboom ghelijck es. Philostratus ghelijckt den Peperboom ende die vruchten daer af, met den boom ende vruchten van Agnus castus. Dioscorides ende sommighe andere scriften dat het Peper op een cleyn boōken in Indiē groeyet, ende dat het lāck Peper (dz gelijck die cattikens es die aen die Berckenboomen voor die bladerē voortcomen) dat ierste speen sel es dat terstont naer die bloemen voortcoet. Welck met ter tijt groot lāck ende wijt wordē, voortbringende veel besien aen een steelken tsamen hanghende, ende dz dese besien noch onrijp wesende dat wit Peper sijn, en als sy rijp ende swert sijn, dat ghemeyn swert Peper sijn. Die nu ter tijt in Indien Calekouten ende landen daer ontrent verkeerē, scrijuen dat het Peper niet en wast op boomen, maer op een maniere van een Winde, den witten Wijngaert, dat es der Bryonie ghelijck, die huer om die boomen ende haghen wint, daer aen dat langhe dunne steelkens voortcomen, daer die vruchten en Peper corenen ronsomme aen hanghen, in alder maniere gelijck die Aelbesien voortcomen, ghelijckmen dat hier te lande sien mach, want wi Indien worden die steelkens met den Pepercorenē daer aen hanghende in pekēl bewaert, nu ter tijt tot Antwerpen ghebrocht. Ende dese besien als sy onrijp afghepluckt worden, bliuen witachtich, ende dat es Peper datmen wit heet, ende als sy heel rijp sijn zoo worden sy swert ende crijghen veel rimpelen, ende dat es tghemeyn swert Peper. Dese selue nieuwe anthuers scrijuen oock dat het lāck Peper gheen vrucht en es van desen ghewasse, maer dattet aen sommighe andere boomkens voortcoemt, daert aen groeyet ghelijck die cattikens aen die Haselaers oft Berckenboomen, die welcke lāck Peper ghenaeemt worden, om dat sy den Peperē van smaccke ende crachten ghelijck sijn.

¶ **Plaetse.**

Het Peper groeyet in die Eylanden van die Indiaensche zee, als in Tapobiana diemen Sumatra heet, ende in sommighe andere Eylandkens daer ontrent, van waer ren dattet ghebrocht wordē tot Calekouten dat die machtichste coopstadt van Indien es, daert niet by ghewichte, maer by der maten vercocht wordē, ghelijckmen hier te lande dat Eoren vercoopt.

¶ **Naem.**

Peper wordē geheeten in Griex πιπερι. In Latijn Piper. In Hoochduytsch Pfeffer In Franchois du Poyure.

1 Dat lāck gheslacht wordē geheeten in Griex Macron peper. In Latijn Piper longum. In die Apoteken Macropiper.

2 Dat wit es genaet Leuco peper, dat es in Latijn Piper albu, in die Apotekē Leucopiper

3 Dat swert heet in Griex Melan peper. In Latijn Piper nigrum. In die Apoteken Melanopiper.

¶ **Natuere.**

Peper es werm en drooge tot in dē derden graedt, sonderlinghe dat wit ende swert, want dat lāck en es alzo drooghe niet, aenghesien dattet veel vochticheyts in heeft.

¶ **Cracht en werckinghe.**

Peper in die sausen vermenght gheeft der spijsen goeden smacck, ende doet appetijt A hebben ende die spijsen wel verteeren.

Peper inghenomen doet oock water lossen, ende verdriift die winden ende weedom B vanden buick, als men daer toe Laurus bladerē oft Comijn neemt. Item het es oock goet tsegen alle vergifichēte ende tsegen alle betē en steken van feijnnige ende ghiftighe ghedierē, ende daer om wordē oock in die Teriakale compositien vermenght,

Peper voor daencomen van der cortsē gedroncken, oft met olie vermenght ende op E tlichaem ghestreken beneemt die huyueringhen ende die coude van der cortsē.

Peper

Van Looch. Cap. lxxj.

ccccclij.

Peper met huenich oft syrope gheleckt es goet tsegghen den verouderden coudē hoest D
ende tot alle coude sieckten van der borste ende longhene.

Peper met Rosijnen gheknout treckt veel vochtichēts wt den hoofde ende supuert E
die herffenen.

Peper met huenich vermenght es oock goet op die squinantie ghestreken, want het F
doet dat gheswil sceyden ende vergaen.

Peper met peck vermenght verdriift die croppen ende clieren, ende alle coude herde G
gheswillen, ende treckt wt die splinters ende dorenen.

Peper ende sonderlinghe dat lanck es oock goet vermenght in die collyrien die dat H
ghesichte verclaren ende sterck maken.

Van Looch. Cap. lxxj.

¶ Tgheslacht.

L Dook es dryerhande van gheslachte, Lam, wildt ende bree Looch, datmen Das
looch hier te lande nuempt.

¶ Tfatsoen.

Allium satium. Lam Looch.

Allium syluestre. Wildt Looch.
Tcleyen.Tgroot. *Wilt*

1 Lam Looch heeft bladeren ghelijck Gras oft Ayeun, tusschen den welckē in twee
de iaer voortcomen ronde hole stelen, daer die bloemē ende saet op wassen, dē bloemen
ende sade van Ayeun ghelijck. Sijn wortel es ront gelijck een bulbus oft Ayeun bol
van veel clysteren aen een hanghende vergaert, daer onder aen hanghen cleyne dunne
hapyachtighe saselinghen.

2 Dwildt en heeft gheen bladeren, maer heeft in plaetse van den bladeren langhe,
dunne ronde hole pijpkens, tusschen den welken eenen rondē herden steel, twee oft drie
voeten hooch wast, daer op die bloemen ende saet voortcomen. Die wortel es oec ront,

AAA maer

maer es sonder clysteren, ende heeft somtijts aenhanghende cleyne ronde bollckens, daer nieuwe planten ende spruyten af voortcomen.

Van desen gheslachte vindmen oock noch een dat minder es, anders den voorghe- sereuen van bladeren stelen sade ende wortelen ghelijck, ende dit groeyet gemeynlijck in die beempden.

Allium vrsinum. Das Loock.

3. D; derde Loock datmē Das loock nuempt, heeft ghemeenlijck twee groote breede bladeren, den bladeren van Meyebloemkens schier ghelijck, tusschen die welke een oft twee dunne steelkens voortcomen, daer op vele cleyne witte bloemkens wassen. Die wortel es van fatsoene eenen ionghen Loock bol ghelijck en seer sterck van rucke ende van smaccke.

¶ Plaetse.

1. Sam Loock wordt in die hoven gheplant.
2. Dwilt Loock wast van selfs op die cozen velden, aen die hagen, ende in sommighe beempden, sonderlinghe dat cleyne, want dat groot wast meest op die velden.
3. Das loock wordt ghevonden in vochtighe donckere bosschen.

¶ Tijt.

2. Dwilt Loock bloeyet ende leuert sijn saet in Braeckmaent ende Hoymaent.
3. Das Loock bloeyet in Aprill en in Meye.

¶ Naem.

Loock wordt gheheeten in Griecx *oxipodop*. In Latijn Allium. In Hoochduitsch Knobloch oder Knoblauch. In Neerduitsch Loock. In Franchois Ail ou Aux.

1. Dat ierste gheslacht wordt geheet Allium sativum, ende tam Loock oft Loock.
2. Tweede geslacht wordt geheeten in Griecx *epioxipodop*. In Latijn Allium anguinum ende Allium sylvestre. In Hoochduitsch Wilder knobloch vnd Feld knobloch. In Neerduitsch Wildt loock. In Franchois Aux sauvage.
3. Dat derde gheslacht wordt gheheeten nu ter tijt in Latijn Allium vrsinum. In Hoochduitsch Walt knobloch oder Knoblauch. In Neerduitsch Das loock. In Franchois Aux d'ours, ou Ail d'ours. Dit Loock schijnt wel te wesene dat Loock dat Dioscorides Scorodoprassum heet, oft als sommighe meynen dat Ampeloprasum.

¶ Natuere.

Loock es werm ende drooghe tot schier in den vierden graedt.

¶ Cracht en Werckinghe.

Loock voor spijsse rouw ingenemen en gheeft den lichaeme gheen voetsel maer inge- nereet quaet bloet, om dattet seer heet es, maer alst ghesoden oft ghecoeckt wordt tot dattet sijn seerphent verliest, dan en maket alzoo quade bloet n; en hoe wel dattet seer luttel voetsels by brenght, zoo voedt nochtans meer dan alst rouw ingehomē wordt.

Loock dient den ghenen die groue taeye coudē humoeren en vochticheden ouer huer hebben, want het doet die coudē humoeren seeyden ende vercleeren.

Loock doet oock seeyden die winden, opent alle verstopthent, doodet ende iaecht af al se breede wormen, ende het doet water maken ende die vrine lossen.

Loock es oock goet tseghen alle senijn ende vergiftichent, in die spijsen ghenut, oft in wijn ghesoden ende daer af ghedroncken, want wi sijn eyghen natuere zoo wederstaet

het alle fenijn, alzo dat alle fenijnighe ghedierten daer af wech vlien. Ende daer om wordet van Galenus prince der medecynen der boeren ende der lantluyden Teriakel ghenampt.

Item Loock es seer goet geleyt op die beten van den verwoeden honden, ende op alle beten ende steken van alle fenijnighe ghedierten, als spinnen, scorpionen, aderen ende dierghelijcke. Tot den seluen eest oock goet, als men tloock in wijn ziedt ende den wijn drinkt.

Loock inghenomen bewaert ende bescermt die ghene die veel derhande wateren, quaet de ende vuyt drincken moeten, dat sy daer af niet sieck en worden.

Loock rouw oft ghesoden gegheten, maecht die stemme clær, ende gheneest den verouderden hoest, ende es seer goet den ghenen die watersuchtich sijn, wāt het verdroocht die maghe ende verteert dat water, ende daer en bouen zo en maket gheenen sonderlinghen dorst.

Eselue Loock met groue Mariolene in wijn ghesodē ende ghedronckē, doodet die sluyfen ende neten die een mensch ouer sijn lichaem heeft.

Tot die pijn van den tanden es Loock oock seer goet, want het doet die vergaen, als men met azijn wrijft ende tseghen die tanden leyt, oft als men alleē oft met wat wiesroocks in water ziedt, ende den mondt daer mede spoelt, oft als men eselue in die gatē vā den quaden tanden steeckt. Eselue doet oock als men met gansen smout vermenghet ende in die poren doet.

Loock ghewreuen ende op die slapen van den hoofde geleyt, doet die verouderde pijn ne van den hoofde vergaen.

Loock tot asschen ghebrant ende met huenich vermēghet gheneest die quade crauwagien ende ruydicheden van den hoofde ende dat wtvalen des hayrs daer op ghestreckē.

In der seluer manieren ghebruyckt zoo gheneest ende doet vergaen dat Loock die blaue ghestooten oft gheslaghen plecken.

Item Loock es oock goet ghebruyckt tot die quade witte seericheden, loopende gaten van den hoofde, ende tot alle quade vrende crauwagien, met sout ende olie vermenghet ende daer op ghestrecken. Dijsghelijck oock op dat wilt vier.

Loock met verckens liese vermenghet doet scheyden herde quade verouderde geswille. Ende met solfer ende herst vermenghet trecket wt die quaetheyt van den fistelen, als Plinius scrijft.

Loock verweckt oock die natuerlijcke cranchheit vā den vrouwen, ende iaecht af die secondine, als die vrouwen in dwater sittē daer Loock in ghesodē es, oft Loock op gloeyende koolen branden, ende den roock van onder ontfanghen.

Die hoenderen ende hinnen als sy die sprouwe hebben worden met Loock genesen.

¶ Hindernisse.

Loock es scadelijck ende quaet den cholericken menschen, ende allen den ghenen die heet van natueren sijn. Ende doet quaet, sonder linghe den ooghen, ende leisel den ghesichte, dijsghelijck oock den hoofde ende den nieren.

Van Loock sonder loock. Cap. lxxvj.

¶ Tfatsoen.

Dit cruyt heeft ierst rondachtighe bladeren, schier gelijk Violetten cruyt maer breeder groter ende bleeker van verwen. Tusschen dese coemt die steel voort, ontrent twee voeten hooch, daer aen wassen bladeren die langer ende smalder sijn dan die ierste, ende rontsomme ghekerft, den bladeren van Netelen niet seer ongelijck, maer meerder. Die als sy in stucken ghewreuen worden, ghelijck Loock riecken en smaecten. Aen dopperste van den stelen wassen vele cleyne witte bloemkens, ende daer naer cleyne langhe hauwkens, daer in swert saet leyt. Die wortel es lancachtich dun ende houtachtich.

¶ Plaetse.

Dit cruyt wast gheerne in neere ongheloude plaetsen, gelijk aen die canten van dē

ccccclvi. Van Loock sonder loock. Cap. lxxvj.

beempden ende van vochtige velden, somtijts
oock aen die tuynen ende mueren.

Alliaria.

Loock sonder loock.

¶ Tijt.

Loock sonder loock bloeyet meest in Meye
ende in Braeckmaent, ende daer naer zoo
leueret sijn saet.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt nu ter tijt in Latijn ghes-
heeten Alliaria, van sommighen oock Scordotis,
maer en es die oprechte Scordotis niet, want
die wordt oock Scordi om ghenampt, daer af
hier voor ghescreuen es, Pandectarius heet dit
cruyt, Pes asininus. In Hoochduytsch wordt ge-
naempt Knoblochkraut, Leuchel, oder Sasz-
kraut. In Neerduytsch Loock sonder loock.
In Franchois Alianre.

¶ Natuere.

Dit cruyt es heet ende drooghe van natuere
ren tot schier in den derden graedt.

¶ Cracht en Werckinghe.

A In die medecynē en heeft dit cruyt geē son-
derlinghe gebruyck, maer in die spijsē wordet
vā sommigē in plaetse vā Loock ghebruyckt.

B Die onghelerde Apotekers ghebruycken
dit cruyt voor Scordium, nē sonder dwalins-
ghe, als schier al om kennelijck es.

Van Ayeuyn. Cap. lxxvij.

¶ Tgheslacht.

Crommyon Cepa. Ayeuyn.

D An Ayeuyn vindimen veelderhande gheslachten, die eenighe
sijn wit, die andere root, som lāck, som rōt, som groot, som cleyn,
maer al van eender cracht ende smaeck, behaluen dattet den eenen
wat stercker es dan den anderen, ende van bladeren bloemen en sade
malcanderen niet onghelijck.

¶ Tfatsoen.

Ayeuyn heeft bladeren schier ghelijck Loock, die binnen hol sijn.
Sijn stelen sijn ront, ende daer op wassen ronde bollekens met witte
dunne vellekens ouertrocken, daer wt sluypen veel witte ghesterrede
bloemkens, die in cleynne knoppekens oft bollekens vergaen, daer in
twee oft drie cleynne swerte cantighe sadekens ligghen. Die wortel es
ront, oft lanckworpich, van vele seelferinghen vergaert, waer af die
buytenste die dunste sijn.

¶ Plaetse.

Ayeuyn wordt hier te lande al om in die houen ghesaeyt, en wast
gheerne in morwe aerde.

¶ Tijt.

Ayeuyn wordt ghemeynlijck ghesaeyt in Meerte, in Doghst-
maent es hy volwassen, ende wordt hy wt der aerden ghenomen en-
de bewaert. Ende cest datmen hem dan wederom in Meerte in die
eerde plant, zoo brenghet hy bloemen in Braeckmaent, ende leuert
sijn saet in Hoymaent ende Doghstmaent.

¶ Naem.

Ayeuyn wordt gheheeten in Griecx κρόμμυον. In Latijn Cepa ende
Cepe. In Hoochduytsch Zwibel. In Franchois Dignon.

Natuere

¶ Natuere.

Ayeuyn es werm tot schier in den vierden graedt, ende gr of van substantien.

¶ Tracht en Werckinghe.

Ayeuyn es een windachtighe spijsse, nochtans appetijt makende, ende groue taeye A humoeren scyendende ende verteerende, maer en gheeft den lichaeme gheen voetsel, sonderlinghe als hy rouw inghenomen wordt. Maer als hy twee oft drie reysen ghesoden es ghewest, dan en es hy niet zoo seerp, ende brenghet wat voetsels by, nochtans seer weynich.

Item Ayeuyn in spijsse ghebruyckt maect saechten camer ganck, ende doet die vrine B lossen ende veel waters maken.

Ayeuyn opent oock die speen aderen in Griecx gheheeten Hæmorrhoides, met olie oft E azijn vermenght ende aen tfondament ghestreken. Dijsghelijcx oock dat sap oft geheel met appelen ghebraden met cattoen in tfondament ghestelt.

Ayeuyn met Rosynē ende vijghen vermenght, doet die coude gheswillen rijp worden D ende wtbreken daer op gheleyt.

Esap van Ayeuyn in die ooghen ghedruipt verclaert dat doncker ghesichte, ende E neemt af die vlekken ende beghinnende scellen van den ooghen.

Dit selue sap in die ooren gedaen, es goet tsegē dat qualich hooren en dz tunte van F den ooren. Item tot den ooren daer etter ende vuylicheyt wt loopt, om die te suueren.

Esap van Ayeuyn in die nuese ghedaen doet niesen ende suuert die herffenen. G

Eselue sap met een pessus van onder gheset, verweckt die natuerlijke cranchheit H van den vrouwen ende treckt af die secondine.

Item op die beten van den quadē honden es tsap vā Ayeuyn seer goet gheleyt, met I huenich, Nuyte ende sout vermenght.

Tot die witte vlekken ende die leelijke scorfs heyt des lichaems, ende dijsghelijcx tot die scorfs heyt van den hoofde ende dat wtvalen des hays es tsap van Ayeuyn oock seer goet, daer op in die sonne ghestreken.

Esap van Ayeuyn met smout van capoenen vermenght, es goet tot die bleyen van den voeten, ende gheneest die plaetse daer twel af gheswreuen es daer op ghestreken.

¶ Hindernisse.

Ayeuyn veel ghebruyckt maect hoofstweer, en doet veel slapen, ende es quaet den ooghen.

Van Pareye. Cap. lxxiij.

¶ Tfatsoen.

Pareye heeft langhe breedachtige tsamen ghevouwen bladeren, van rucke ende smaecte, den bladerē van Ayeuyn niet seer onghelijck, ende daer en tusschen wast in tweede iaer cenē ronden steel, voortbringhende eenen ronden bol met bloemen ghelijck aen Ayeuyn, en daer naer saet den Ayeuyn sade van fatsoene oock gelijk maer van verwen grauw. Die wortel es wit ende minder dan een cleyen Ayeuyn.

¶ Plaetse.

Pareye wordt hier te lande schier al om in die houe gheplant, ende en wordt niet veel tot sade ghelaten, maer wordt meest daghelijcx int

moes ende andere spijsen ghebruyckt, daer toe datmen die bladeren afsnijdt, schier tot der eerden toe, ende daer om en kan die Pareye niet lichtelicken op ghesieten.

Tijt.

Pareye bloeyet in Meye ende in Braeckmaent, een iaer naer dat sy ghesaeyt es, eest sake dat sy niet afghesneden en es gheweest, want alsmense dickwils afsnijdt, zoo brenghet sy seer seldom saet ende bloemen. Ende daerom scrijuen sommighe dat Pareye gheen bloemen oft saet en leuert, dat niet waer en es, want Pareye die niet afghesneden en wordt, brenghet bloemen ende saet voort.

Naem.

Pareye wordt geheet in Griecx *περάσπον*. In Latijn Porrum. In Hoochduytsch Lauch. In Franchois Pourreau.

Die Pareye die niet afghesneden en wordt, es ghenaempt in Griecx *περάσπον κεφαλῆς τόν*. In Latijn Porrum capitatum.

Die andere Pareye die af ghesneden wordt, heet in Latijn van Columella ende Paladius, Porrum sectium.

Natuere.

Pareye es werm ende drooghe tot in den derde graedt van den natuerē den Ayeuyn niet seer onghelick, maer niet zoo sterck.

Cracht en Werckinghe.

Pareye in die spijsen ghebruyckt, maect quaet ende grof bloet, winden, ende swaren A droomen, sonderlinge als sy rouw ghebruyckt wordt, maer als sy twee oft dryemael gesoden gheweest es, dan es sy beter ende bequaemer om eten.

Item Pareye doet water lossen, ende die groue vochticheden scheyden ende maect B saechten camerganck.

Esap van Pareye met huenich ghedroncken es goet tsegghen die beten ende steken C van alle fenijnighe ghedierten.

Pareye oft dz sap daer af m̄z huenich oft eenige syrope vermēght, en dicwils geleckt, D suyuert die borste, doet die sluymē rijsen, en geneest dē verouderdē hoest ende heeschichent.

Schoenoprason.

Biesloock.

Pareye inghenomen verweckt ooc die natuerlijke cranckheyt van den vrouwen, ende alsmense in zee water siedt, ende daer in sidt, zoo opent zy die moedere ende vermors wet alle herdiecheyt van der seluer.

Die bladerē van Pareye stelpē den bloetganck, sonderlinge wt dē nuese, Eselue doet oock tsap met azijn ende sijn poeder vā wies roock vermenght, in die nuese ghesteken.

Esact van Pareye es goet vermenght m̄z die medecynen die den steen breken.

Eselue saet stelpet oock alle ouervloedighe bloetganck met alsoo veel vruchten van Myrthus inghenomen.

Hindernisse.

Pareye maect quaet bloet en windē, zy doet swaer droomē hebbē en verdonckert dz ghesichte, En es seer quaet den ghenen die eenis ghe sweeringe in die nieren oft blase hebben.

Van Biesloock. Cap. lxxv.

Tatloen.

Biesloock heeft in plaetse vā bladeren, dunne teere cleyne hole pijpkens gheslijck cleyne biesekens, seer dick by een wtcomende,

Van Biesloock.

Cap. lxxv.

ccccclv.

mende, van smaecke der Pareyen niet seer onghelyck. Tusschen dese biesachtighe blas-
derkens, wassen somtijts ronde steelkens, voortbringhende cleyne knoppkens, ghelyck
aen Ayeun maer veel mindere die vol van cleyne purpure bloemkens wordē. Die wor-
telen sijn ghelyck cleyne Ayeunkens, maer veel mindere, en wassen veel by een, en daer
aen hanghen vele lāge saselingen.

¶ Plaetse.

Biesloock wordt hier te lande in die moeshouen gheplant.

¶ Tijt.

Het bloeyet in Meye en in Braeckmaet, en iaer naer dattet verplāt oft gesaeyet es.

¶ Naem.

Dit gheslacht van Pareye wordt gheheeten in Hoochduytsch Schnittlauch, Brysz-
lauch. In Neerduytsch Biesloock, om dattet in plaetse van bladeren cleyne bieskens
draeght. In Franchois Petit Pourreau. In Latijn oft Griex en heuet gheenen naem
die bekend es. Ende daer om hebben wy tselue naer den Duytschen naem in Griex
σχοινοπράσον ende oock in Latijn Schoenoprasum gheenaemt. Enige meynē dz dit Bies-
loock Porrum sectium es, maer dat huer meyninghe niet goet en es blyckt wt tghene dz
in die boecken van Columella ende Palladius ghescreuen staet, die wy int voorgaende
capittel volghende ghescreuen hebbē, dat Porrum sectium en Porrum capitatum een dinck
sijn, ende van eenen sade ghesaeyet ende gewonnen worden, alleen daer in versheyden,
datmen die eene Pareye laet wassen, ende die andere dickwils afsnijdt.

¶ Natuere.

Biesloock es werm ende drooghe tot schier in dē derdē graedt, van natueren der Pa-
reyen seer ghelyck.

¶ Cracht en Werckinghe.

Biesloock wordt in die spijsse ende in die moesen ghebruyckt ghelyck die Pareye, der A
welcker dat tselue Biesloock van crachten ende werckinghen oock seer ghelyck es.

Van Hondts loock. Cap. lxxvj.

¶ Tgheslacht.

DAn desen Hondtsloock vindmen nu ter tijt twee geslachte, en groot, en en cleyne, an-
ders malcanderen ghelyck.

¶ Tfatsoen.

Bulbi esculenti
Groot Hondts
genus.
loock.

Bulbi esculenti genus minus.
Cleyne Hondts loock.

ccccclv. Van Hondts loock. Cap. lxxvj.

¹ Dat grootste Hondslöock heeft langhe breedachtighe bladerē, en daer en tusschen wast eenen rechten ronden steel, voortbringhende veel peerschachtige blauwe bloekens. Deen bouen dandere rontsomme den steel gheset, die van onder opwaerts bloeyen. Die wortel es ront ghelijck eenen Ayeuyn.

² Dat cleyn Hondslöock es den voorghescreuen van bladeren, bloemen ende wortelen ghelijck, maer mindere.

¶ Plaetse,

Hondslöock wast tot sommige plaetsen in die bosschen, maer hier te lande en wordet niet ghevonden, dan in der cruytliethebbers hoven, daer iselue gheplant wordet.

¶ Tijt,

Hondslöock bloeyet in tlaeste van April ende in Meye.

¶ Naem.

Dit gheslacht van cruyden es sonder twijfel een maniere ende gheslacht van den Bulbus ghenaeamt in Griecx *Κολβός ἐσώδισμος*. In Latijn Bulbus esculentus. In Hoochduytsch wordet ghenaeamt Hundsknoblach en daer naer in onse tale Hondslöock.

¶ Natuere/cracht en Werckinghe.

Bulbus esculentus es als Galenus seyt, quaet om verteerē, hy maect veel windē, ende grof taeye ende couet voetsel, voor spijsse inghenomen.

Van velt Ayeuyn.

Cap. lxxvij.

¶ Tfatsoen.

Bulbus sylvestris.

Velt Ayeuyn.

Yt cruyt heeft langhe bladerē ghelijck dat löock, maer seldē meer dan twee, ende tusschen desen wast eenen ronden hollen steel ontrent een spanne lanck, daer op wassen veel geele gheserrede bloemkens, die in cleyn driecantige bollekens vergaen, daer in dat saet leyt, die wortel es ront ghelijck eenen Ayeuyn.

¶ Plaetse.

Desen Ayeuyn wast tot veel plaetsen van Hoochduytschlandt, in sandighe plaetsen, ontrent den dalen ende waterloopen, somtijts oock onder die haghē.

¶ Tijt.

Desen Bulbus bloeyet in Meerte, en in April zo leuert hy sijn saet, en corts daer naer zoo verdwijnt hy, alsoo datmen in den Meye ende daer naer, noch bladeren noch stelen meer en vindt.

¶ Naem.

Wat naem dat desen Bulbus by den ouders ghehadt heeft, en es nu ter tijt noch niet sekerlyck bekent. Eenighe meynen dat hy es Bulbina ghenaeemt, die andere willen daer af maken een *Κολβός ἐσώδισμος*, dat es esculentus Bulbus, naer onse ende van sommighen geleerden meyninghe, soo en es desen Bulbus gheen vā beyden. Ende daer om wordet hy van ons in Latijn ghenaeemt Bulbus sylvestris. In Hoochduytschlandt wordet hy gheheeten Feldzwibel, oder Ackerzwibel, en daer naer in Neerduytsch veldt Ayeuyn.

¶ Natuere.

Desen velt Ayeuyn es werm ende drooghe tot inden tweeden graede dat aen synen bitterachtich ende wat tsamen treckende smaeck can worden.

¶ Cracht en Werckinghe.

561

Van wit velt Ayeuyn. Cap. lxxviii. cccclxj.

Die experientie van desen Bulbus hebben, scrijuen dat desen velt Ayeuyn die herde A gheswillen vermorwet ende sceyden doet daer op gheleyt.

Item dat hy onder die asschen ghebraden ende daer naer met huenich wel vermēgt B seer goet gheleyt es, op quade vuyte vochtige voorts etende sweeringen ende vlceraen.

Van wit velt Ayeuyn. Cap. lxxviii.

¶ Tfatloen.

Ornithogalum. Wit velt Ayeuyn.

It geslacht van Bulbus heeft ierst langhe smalle grasachtige bladerkens, ontrent een palme lāck, ende daer en tusschē wast eenen gruenen ronden steel, ontrent eē spanne lanck, voortbringhende vier oft vijf cleyne bloemkens, die van buyten gruen sijn ende van binnen wit, van fatsoene eender Lelien niet seer onghetijck, sonder linghe cer sy open ghegaen sijn, maer veel minder. Die wortel es ront gelijk Ayeuyn oft Bulbus, van buyten ende van binnen wit, seer lijmachlich ghelijck die Baelworstele, als mense in stucken wrijft, van smaecte wat scerpachtich.

¶ Plaetse.

Dit cruyt wast in sandachtighe plaetsen die ghebout ende gheoeffent worden, ende wordt tot veel plaetsen van Brabant, sonder linghe ontrent Mechelen schier in alle corevelden ghevonden.

¶ Tijt.

In Meerte ende Aprill comen die bladeren van desen Bulbus ierst wt, en in Meye die bloemen. Ende achter dat Braeckmaent voorby es, zoo en wordt van desen cruyde niet meer ghesien.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt gheheeten in Griecx ορνιθόγαλον en in Latijn Ornithogalum. In die Apoteken eest onbekent. In Neerduytsch hebben wy iselue ghenaemt wit velt Ayeuyn, om dat gheen en anderen naem ons bekent en es.

¶ Natuere.

Desen Bulbus es middelmatig werm ende drooch van natueren.

¶ Cracht en werkinghe.

Dioscorides scrijft datmen desen Bulbus rouw ende ghesoden innemen mach ende A voor spijsse ghebruycken.

Desen Bulbus es oock seer heylsaem ende gheneest die versche wonden daer op gheleyt ghelijck die Baelworstele.

Van zee Ayeuyn. Cap. lxxix.

¶ Tgheslacht.

Van zee Ayeuyn vindt mē nu ter tijt twee geslachte. Een mē smalle bladerē dwelck die oprechte Scilla es. En eē mē breedē bladerē dz voor Scilla meest gebruyekt wordt.

¶ Tfatloen.

Die bollen van die ierste ende oprechte Scilla, sijn seer groot ende dick, ende witter dan die bollen van den ghemeynen zee Ayeuyn. Die bladeren sijn lanck ende smal ende witgruenachtich van verwen.

Dat

1 Dat ghemeyn gheslacht van zee Ayeuyn heeft ooc groote dicke bollen, maer gemeynlijck rooder ende dicker van seelfere dan die bollen van den anderen. Sijn bladeren sijn groot ende breed den Lelien bladeren schier ghelijck. Die bloemkens sijn cleyn ende geel ende wassen aen dopperste lanex die steelskens. Ende daer naer comet saet voort.

¶ Plaetse.

Zee Ayeuyn en wast hier te lande n3 van selfs, maer wordt wt Spaengien hier ghebrocht tot den ghebruyck der medecynen, ende vanden seluen worden sommighe in der cruytlicfhebbers hoven gheplant.

¶ Naem.

1 Dat ierste gheslacht van desen vreenden Ayeuyn, wordt geheeten, in Griecx *σκίλλα* ende in Latijn *scilla*. In die Apoteken *squilla*. In Hoochduytisch Meerzwibel, ende daer naer in Neerduytisch zee Ayeuyn. In Franschois *Stipouille*, ou *Squille*, Van Scrapio *Cepe muris*, dz es in onse tale, munsē Ayeuyn.

2 Dat tweede gheslacht wordt in die Apoteken meest al om voor *Squilla* ghebruyckt, en es nochtas gheen oprechte. Maer es tge ne dat genaemt wordt in Griecx *παρακρίσιον*. In Latijn *Pancratium*, dwelck der Squillen van natueren ghelijck es, ende daer voor son der eenighe dwalinge ghebruyckt mach worden. Ende dit selue wordt oock ghehouwen van den welgheleerden Piere Belon voor een *Bulbus Littoralis* vā Theophrastus, daer ooc groote gelijkenisse mede heeft, wāt *Pancratium* van Dioscorides en *Bulbus Littoralis* van Theophrastus schijnen een te wesene.

¶ Natuere.

Squilla es werm tot in den tweeden graedt ende drooghe tot in den derden, seer subtil van substantien, seeydende ende verdelende van natueren.

¶ Tracht en Werckinghe.

Squilla dat es zee Ayeuyn in deech ghesloten ende dan in eenen hoven, oft in heet A vier wel morwe ghebraden, ende met een achste deel souts vermenght, ontrent eenen lepel oft twee inghenomen doet camerganck hebben, ende iaecht daer duer af taeye slijmachtighe vochticheden.

Squilla in der seluer manieren ghebraden es oock goet vermenght in die medecynen, die water doen maken ende die vrine rijsen ende in alle medecynen die dienen tse ghen waterladen, geel vrouwe, opworpinge van der magen, ende crimpfel inden buyck.

Item *Squilla* ghebraden met huenich ende olie inghenomen, doodet ende iaecht E af die langhe ende breede wormen.

In die medecynen die goet sijn tot den verouderden hoest, ende corticheyt van den D adem ende die de taye fluymen van der borsten doen lossen ende rijsen, es *Squilla* bereyt als voor, seer goet ghemenght, want in sulcker manieren ghebruyckt doet hy die taye fluymen scheyden ende lossen.

Squilla met huenich bereyt ende inghenomen, maect lichten ende saechten ca E merganck, E selue doet oock tsaet met vijghen oft huenich inghenomen.

Een seelferken oft twee vander wortel van *Squilla* rouw onder die tonghe geleyt E beneemt

Van zee Ayeuyn. Cap. lxxix: ccccclxix

beneemt den watersuchtighen hueren dorst, als Plinius schrijft.

Squilla in azijn morwe ghesoden ende cleyn ghestampt es seer goet gheleyt op die B beten ende steken van den aderen, slanghen ende dierghelticken fenijnigen gedierten.

E binnenste van den Squilla in olie oft Terbenthijn ghesoden, es seer goet gheleyt S ende ghestreken op die clouen van den voetendiesghelijck oock op die cackhielen ende wratten, sonderlinghe onder die aschen ghebraden.

Squilla in der seluer manieren ghebruyckt gheneest oock die loopende gaten van Y den hoofde ende die scellen daer op ghestreken.

Die bladeren van Squilla, verdryuen ende doen scheyden die eroppen ende elieren, S vier daghen daer op gheleyt.

Pythagoras schrijft dat Squilla aen den post oft opperste van der dueren ghehan- E ghen, alle toonerpe ende guygelrye vertaecht ende wederstaet.

Berytius seyt dat wanneer die bloemen van Squilla brunnachtich sijn, ende niet M lichtelijken oft volken en vergaen, dat dan een vruchtbaer iaer sal wesen, ende datter veel co:ens wassen sal.

Pancratium es van crachten ende werckinghe der Squilla seer ghelijck, alleen niet M soo sterck oft crachtich. Ende mach daer voor in alle saken als Galenus seyt gebruyckt worden. Ende wordt oock ghelijck die Squilla bereyt als Dioscorides schrijft.

¶ Hindernisse.

Squilla es een scerpe seer verdenlende ende subtiyl makende medecyne der natueren van den mensche scadelijck ende ghewelt doende, eest dat sy rouw inghenomen oft ge- bruyckt wordt. Ende daer om als Galenus seyt, en salme desen Ayeuyn niet gebruy- ken dan ierst ghesoden oft ghebraden.

Van Affodillen. Cap. lxxx.

¶ Tgheslacht.

Affodillen sijn tweederleye te weten Manneken ende wijfken.

¶ Tfatsoen.

Asphodelus mas.
Affodille manneken.

Asphodelus
Affodille
fœmina.
wijfken.

ccccxviii. Van Affodillen. Cap. lxxv.

1 Dierste gheslacht van Affodillen draeght langhe smalle bladeren ghelijck die *Paz* reye, ende tusschen dyen coemt voort eenen ronden steel, onder haluē voet oft twee voeten hooch, daer aen van bouen den middele, tot aen dopperste toe, schoone witte oft seer bleecke lijfveruwighe bloemen wassen, die van onder beghinnē te bloeyen ende bouen eynde nemen. Ende als die bloemen vergaen zoo volghen daer cleyne ronde geplonde hauwkens, die in dyen haer ontpluycken als sy rijp sijn, daer in leyt dat saet dz bruyn es. Die wortelen wassen veel by een, van fatsoene elck gelijk een groote lange eckele, oft wat langher, van binnen wat voosachtich, van smaecke ierst wat tsamen trecken, de, ende naermaels bitterachtich, nochtans niet seer vrent oft wonderlijck vā smaecke alsoo dattet gheen wonder en es datmen dese wortelen hier voortijts ghegheeten heeft als Hesiodus en sommighe andere scriuen.

2 Dat ander gheslacht van Affodillen heeft oock smalle bladeren ghelijck dz voorgescreuen, maer mindere ende cortere, ende tusschen dyen coemt oock eenen rechten effen steel voort, ontrent twee voeten hooch, van den middele, tot den oppersten toe becleet, met bleeckgeele bloemkens in sessen ghesneden, den bloemkens van den anderen Affodillen niet seer onghelijck, Ende als die vergaen zoo volghen daer cleyne in dyen ghedeylde hauwkens naer, daer tsaet in leyt. Die wortel van desen es ront ghelijck eenen Aneuyt bol den wortelen van cleyne Squillen diemen hontsloock heet schier geslijck, maer wat meerder. In somma dese Affodille es den voorghescreuen niet seer onghelijck, dan alleen van der wortele, dat het meeste onderscheet es, dat tusschen dese twee es, want met den bladeren stelen bloemen ende saet en sijn sy malcanderen nē seer onghelijck, behaluen dat die bladeren van desen corter sijn, ende die bloemen verder van een staen ende niet zoo dicht ende vast in malcanderen en groeyen.

Alphodeli tertia species.

3 Bouen desen soo esser oock noch eē derde gheslacht van Affodillen. Ende dit heeft langhe smalle bladeren, die langher ende smalder sijn dan die bladeren van den iersten Affodillen. Die stelen sijn oock ront en daer aen wassen schoone geele bloemen, ende daer naer volghen ronde hauwkens ghelijck knoppen daer in dat het saet leyt. Die wortelen sijn veel wortelkens by een gelijk aen die ierste Affodillen, maer elck besondere es langher ende dunder. Ende die bladeren van desen Affodillen blyuen tswinters gruen ende en vergaen niet al, ghelijck die bladeren van den anderen. Die wortelen worpen wt cleyne rancykens, daer mede dz sy voortsetten ende vermenichfuldigen, alsoo dat van een plante op corten iaeren veel andere groeyen.

¶ Plaetse.

Affodillen en worden hier te lande niet gevondē, dan in die houē vā dē cruytliethebbers, daer sy ghesaeyt en gheplant worden.

¶ Tijt.

1 Dierste geslacht vā Affodillen bloeyet in Meye en in Braeckmaet wort dz saet rijp.

2 Dander leuert sijn bloemen ende saet oock in Braeckmaent.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt gheheeten in Griecx *αφύλλω*. In Latijn *Albucus* ende *Hastula*

regia.

363

Van Affodillen. Cap. lxxv. cccclxx.

regia. In die Apoteken Affodillus, en daer naer hier te lande onder die cruntliefhebbers Affodillen. Die bloeme met den steel wordt gheheeten in Griecx ανθηρικος Anthericos, ende in Latijn als Plinius seyt Albucum.

- 1 Dierste gheslacht wordt genaempt Asphodelus mas, ende Hastula regia mas, ende es dat gheslacht daer Dioscorides af ghescreuen heeft.
- 2 Tweede wordt ghenaempt Asphodelus foemina, ende Hastula regia foemina, ende dit es tghene daer Galenus af schrijft in lib. de alimentorum facultatibus.

¶ Natuere.

- 1 Affodillen ende sonderlinghe die wortelen van dat ierste gheslacht sijn werm ende drooch van natueren tot in den tweeden graedt.
- 2 Die wortelen van dat ander gheslacht sijn werm ende drooch tot schier in den derden graedt.

¶ Cracht en Werckinghe.

- 1 Die wortelen sonderlinghe van dat ierste gheslacht van Affodillen gesoden ende gedroncken, doen water maken ende die vrine lossen, ende verweckt die natuerlijke cracht van den vrouwen.

Die selue wortel een vierendeel loots, met wijn inghenomen, es goet tsegghen die pijn van der syden, hoest, crimpinghe van den senuwen, ende spanninghe ende treckende van den leden, ende tsegghen die ghesuerthent.

Die selue wortel es oock seer goet tsegghen die beet van den fenijnnighen ghedierten, als men drye vierendeel loots swaer daer af met wijn drinckt, ende die bladeren, bloemen ende wortelen met wijn ghestooten op die wonde ende beet leyt.

Esact van Affodillen ende die bloemen met wijn ghedroncken, sijn oock goet tsegghen tfenijn van den Scorpioenen, ende andere fenijnnighe ghedierten, ende verwecken tot camerganck.

Die wortelen van Affodillen in droesem van wijn ghesoden sijn goet op die vuyse voortsetende sweeringhen ghelent, ende op die verouderde sweeringen ende apostumatien van der vrouwen borsten ende van der manlijckhent. Sy es ooc goet tot die versche apostumatien met meel van Gersten mout vermenght, ende daer op gelijk een plaester ghelent.

Esap van den wortelen met ouden goeden wijn, wat Myrrha ende Sofferaen tsaemen ghesoden es een goede medecyne voor die ooghen, die dat ghesichte claer ende seerp maect.

Eselue sap alleene oft met wierroock, huenich, wijn ende Myrrha tsaemen ghemenght, gheneest die draghende ende die loopende ooren daer in ghedruppt.

Eselue sap in der seluer manieren vermenght es oock goet tsegghen den tantsweer, in die oore ghedruppt van der syden daer die pijn niet en es.

- 2 Die asschen van der verbrande wortel, sonderlinghe van dat tweede gheslacht, gheneest die quade sweeringhen van den hoofde daert hant wvalt. Ende doet d; hant wederom groenen, als men se daer op strijckt.

Die die in die wortele, oft daer die wortele in ghesoden es, es seer goet tsegghen die verbranchent van den viere, sy geneest die Eackhielen, en versuet die pijn van den ooren.

Van Wijngaert. Cap. lxxvj.

¶ Tgheslacht.

Wijngaert es veelderleye van gheslachten, maer ierst ende voor al, soo es hy tweederleye, Tam ende Wildt, als Dioscorides ende de ouders schrijuen. Die tamme Wijngaert es menicherleye soo van fatsoene als van coluere, alsoo dattet niet wel moghelijk en es, alle die gheslachten te vertellen oft by scrifte te stellen, daerom sal ons ghenoch wesen dat wy den seluen tammen Wijngaert in drye gheslachten deylen selen, waer af dat het ierste gheslachte schoot root es, daer bruyn root sap wteoet dat tinctuere ghenaemt wordt. Tweede blaauw, daer wit sap wteoemt, dat nochtans ooc root wordt esst datment op sijn sluytmen

men laet staen. Ederde wit, waer af dat witten wijn coemt, die wit blijft. Ende alle dese tamme Wijngaerden sijn van bladeren ende houte malcanderen ghelijck.

¶ Tfatsoen.

Vitis. Wijngaert.

Wijngaert heeft vele dunne houtachtighe rancken, met gheclouen scorssen bedect, daer wt nieuwe gheknoopte ranckens wtcomen, voorbringhende wt elck ledt breede ghekerfde ende ghemeynlick in vijf deelen gesneden bladeren, ende langhe clauwierkens ende draeykens, daer mede dat hy hem selue vast maeckt aen latten, boomen, staken, ende aldat hy genaken can. Ende die selue nieuwe ranckens bringen oock voort ghemeynlick aen tweede, tderde ende vierde ledt ierst cleyne troskens, met cleyne witte bloemkens, ende daer naer schoone druyuen, van veel besien tsamen vergaert, daer in cleyne keernen geuonden worden, dwelck het saet van den wijngaert es.

¶ Plaetse.

Wijngaert wast gheerne op gheberchten daer die middaechse sonne schijnt, ende in heete landen, als in Canarien ende eylanden daer ontrent Barbarien, Spaengien, Grecien, Candien, Sicilien, Italien, en meer andere heete landen, hy wast oock in Brantjick, ende in Duytschlant ontrent den Rhijn, ende oock tot sommighe plaetsen van Nederlandt, als in Brabant, Henegouwe ende in tlandt van Luyck, Maer die hier te lande wast brenghet seer slechten wijn voort. Ende dat om dat die sonne hier niet sterck en es, ende die nachten cort, Want als Constantinus die Keyser scrijft, Die sonne moet den wijn sijn cracht ende sterckheyt gheuen, die nacht sijn sueticheyt, ende dat schijnsel van der manen sijn rijpicheyt. Ende daer om sijn die wijnen van Canarien, Candien ende andere dier ghelijcke landen suet ende sterck, want die sonne schijnt daer seer sterck en die nachten sijn tsomers daer langer dan hier te lande. Ende daer om oock sijn die wijnen van den Rhijn ende van den landen noordwaerts ghelegghen niet niet sterck oft niet zo suet, om dat die nachten corten sijn ende die sonne minder macht heeft, Ende om die selue redene en wast in Noorweghen, Sweden, Denemarchen, Westvalen, Pruyssen, ende andere coude landen oock gheenen wijn, want die nachten sijn daer tzoomers seer cort, ende die cracht van der sonnen es seer cleyne.

¶ Tijt.

Die Wijngaert bloeyet in Neerlandt ende in Duytschlant ontrent dat begghinsel van Braeckmaet. En in Herfstmaent worden die druyuen volcometlick rijp. In die maet daer naer, dat es in October, wordt die wijn gheperst ende in die vaten ghedaen, ende daer naer wordt die maent in Duytsch Wijnmaent ghenampt.

¶ Naem.

Die tamme Wijngaert wordt gheheeten in Griecx ἀμπέλος οἰνόφορος καὶ ἀμπέλος ἱμερος, In Latijn Vitis vinifera, In Hoochduytsch Weinreb, In Neerduytsch Wijngaert, In Frauchois vng Vigne.

¶ Natuere.

Die bladeren ende ranckens met den clauwierkens sijn cout ende drooghe van natueren tsamen treckende. Diesghelijck oock die onrijpe druyuen. Maer die rijpe druyuen sijn werm ende vochtich tot in den iersten graedt. Ende als die selue gedroocht sijn, ende

Van Wijngaert. Cap. lxxvj. cccclxvij.

ende daer af rofsijn ghemacckt es, soo sijnse drooch ende werm als Galenus seyt.

¶ Cracht en Werckinghe.

Esap van den gruenen bladeren rancxkens ende clauwierkens, van den Wijngaert A ghedroncken, es goet den ghenen die bloetspouwen, ende den rooden lichaem hebben, ende den bevruchten vrouwen tseghen dat walghen ende braken. Eselue doen ooc die rancxkens ende clauwierkens alleen inghenomen. Item oock die keernen ende steenen van den vruchten in water ghesoden ende ghedroncken.

Die selue clauwierkens ende bladeren van den Wijngaert gestooten ende met meel B van ghersten mout vermenght, sijn goet gheleyt op die pijn eñ weedom van den hoofde van hitte comende, ende op die heete sweeringhen van der maghen.

Die asschen van den drooghen Wijngaert rancxkens gebrant, met azijn vermengt C geneest die vijghen eñ aenwassingen van dat fundament, naer dz sy afghesneden sijn.

Die selue asschen met olie van roosen ende azijn vermenght es goet gestreken op die D betē van den slangen, op die leden die wt huer ionctuerē sijn, eñ op die verhitte milten.

Die gruenen druyuen maken winden inden buyck ende in die maghe, ende doen ca E merganck hebben.

Rosijnen, dat sijn die ghedroochde wijndruyuen, sijn seer goet tseghen den hoest, en F de tseghen alle ghebreken van der longhene, meren ende blase.

Item die selue rosijnen sijn oock seer goet als Galenus seyt, tot die verstoptheit en G de weecheyt van der seuer, want sy openen ende verstercken die selue.

Die steenen van den besien ende vruchten in water ghesoden, sijn seer goet tseghen H den rooden lichaem ende tseghen den loop in den buyck, als mē dat water van onder mē een clysterie sedt.

Item dit selue water daer die rofsijn steenen in ghesoden sijn stelpet ooc die ouervloes I dighe natuerlijke cranchheit van den vrouwen, als sy daer in baden ende suten.

Die selue steenen cleyn ghestooten ende met sout vermenght doen vergaen die hers K de gheswillen, ende ghenesen die gheswollen vrouwen borsten.

Van wilden Wijngaert. Cap. lxxvj.

¶ Tgheslacht.

Wilden Wijngaert es tweederleye als Dioscorides schrijft, die eene brenghet bloey L sel ende druyuen voort, maer die druyuen en worden nemmermeer rijp. Die andere draeght cleyn besiekens die tot rijphent comen.

¶ Tfatsoen.

Wilden wijngaert es van rācken, bladeren ende clauwier en den tammē Wijngaert de seer ghelijck.

1 Dat eene ende ierste gheslacht, brenghet bloey sel, ende daer naer 'vruchten ghelijck oock den tammen Wijngaert, maer die vruchten bliuen onrijp, ende en kunnen tot gheen rijpicheyt gheraken.

2 Dat ander eñ tweede geslacht, draecht cleyn druyfskens, met cleyn besiekēs. Ende dese druyfskens worden rijp, ende worden ghedroocht ghelijck die groote druyuen. Eñ daer af worden ghemacckt cleyn rosijnkens diemen hier te lande Corinthen naemt.

¶ Naem.

Die Wilden wijngaert wordt gheheeten in Griecx *ἀμπέλαιος*. In Latijn *Vitis sylvestris* ende *Labrusca*.

1 Dat speensel dat terstont naer die bloemen voortcoemt aen dat ierste gheslacht van Wilden wijngaert, ende dijsghelijcx oock dat bloey sel wordt ghenaeamt in Griecx *οἰνόφυλλον*, ende in Latijn *Oenanthe*.

Esap dat wt den onrijpen besien van desen Wijngaert ende dijsghelijcx van alle onrijpe druyue soo wel van den Tammē als vā den Wilde geperst wordt, heet in Griecx *ὀμφάκιον* eñ in Latijn *Omphacium*. In die Apoteken *Agresta*. In Neerduytsch *Beryus*.

2 Die vrucht van dat tweede gheslacht wordt hier te lande in die Apoteken genaemt *Passulæ de Corintho*, ende in Duytsch *Corinthen*.

36
ccccxviii. Van wilden Wijngaert. Cap. lxxvij.

¶ Natuere.

Die bladeren, ranckens ende clauwierkens van den Wilden wijngaert sijn coudt drooghe ende tsamen treckende van natueren, ende dijsghelijcx oock dat speensel van dat ierste gheslacht, ende dat Beryus. Die Corinthen sijn werm ende vochtich, vā natueren ende crachten den Rosynen niet seer onghelijck.

¶ Cracht en werckinghe.

Die bladeren, ranckens ende dijsghelijcx oock die clauwierkens van den Wilden Wijngaert, sijn van crachten ende werckinghe ghelijck den bladeren, ranckens ende clauwierkens van den Sammen wijngaert, ende sijn dienstelijck in alle saken daer die Samme toe goet sijn.

Die bloemen ende dat speensel van dat ierste wildt gheslacht inghenomen stelpen den loop des buycx ende alle bloetganck.

Dat selue speensel van buyten op die maghe gheleyt, beneempt die walginghe, ende dat opwerpen van der seluer. Eselue doet het oock alst inghenomen wordt.

Item dit speensel met azijn ende olie van Rosynen vermenght versuet die pijn van den hoofde daer op ghegoten oft gheleyt, ende es oock seer goet gheleyt op die quade voorts etende sweeringhen van den mannelijcken leden.

Het Beryus is van crachten ende werckinghe den speensel ende onrijpen wijndruycken niet onghelijck, sonder linghe alst ghedroocht ende ghepoedert wordt, ende alsoo ghebruyckt, ende es een seer goede medecyne voor die weecke ende verhitte maghen, want het sterckt ende vercoelt die selue, hoe ende in wat manieren dattet wordt inghenomen, tzy in spijsse oft andersins.

Van Beryus met suycer oft huenich wordt een syrope ghemaect, die seer goet es tsegghen den dorst in die heete cortsen ende tsegghen alle walgingen, brakinghen, beruevinghen van der maghen, van heete geele cholerijcke vochtichede oorspronck nemende.

Die selue syrope es oock seer goet den bevruchten vrouwe bruyckt, want sy maect huer goed n appetijt ende beneemt alle quade lusten, dat walghen ende braken. diesghelijck oock

Die Corinthen sijn van crachten den Rosynen niet seer onghelijck.

¶ Eynde des vijffte deels.

(.)

(.)

(.)

h

Dat seste ende laetste deel, des Cruy deboecks / van der boomen / haghē / ende alle houtachtighe ghewassen / en van huerder vruchten / gummen ende sapsen ondersceet, fatsoen, naem, natuere, cracht ende werckinghe.

Duer D. Rembert Dodoens.

Van Roosen. Cap. i.

¶ Tgheslacht.

Roosen sijn veelderleye van gheslachte, van den welcken die sommighe tamme ende welriekende Roosen sijn diemen in die hoven plant, ende sommighe wilde Roosen aen die canten van den velden van selfs wassende.

¶ Fatsoen.

Rosa.

Roosen.

Derste gheslacht van tammen Roosen dat sijn die witte Roosen, die hebben langhe houtachtighe roede ende tacken x, xij, oft xx, voeten, somtijts oock hooger, als sy wel gheleyt worden, wassende, die tot veel plaetsen met vele scerpe hakende doornen beset sijn. Die bladeren sijn lanck van vijf oft seuen tseghe een wassende bladeren vergaert, van den welcken elck besondere, rontsomme ghelijck een saghe ghekerft ende rouwes. Tusschen die bladeren op corte steelkens comen die knoppkens voort, met vijf bladerkens beset, daer af die twee ouer beyde syden ghebaert sijn, die twee niet ghebaert, ende dat vijffte maer op een syde ghebaert. Als die knoppkens open ghegaen sijn, soo verthoonen huer die schoone welriekende lieflijke Roosen, vā verwē wit, in dmiddeel veel geel hayrkens hebbende. Als die bloemen gesesē sijn, soo wassen daer rondachtige knoppkens, die als sy rijpen root worden, en daer in leyt hert saet, tusschen wollachtich hayrkens besloten. Die wortelen van den Roosen laers sijn houtachtich in vele tacken gelijk die wortelen van cleyne boomkens.

2 Dat tweede gheslacht van tammen roosen, dat sijn die roode roosen, ende dese sijn van bladeren, rancken, ende tackens, den witten roosen ghelijck, maer sy en wassen nemmermeer zoo hoog, ende die rancken en worden oock soo dick niet. Die bloemen sijn root, welriekende den witten van fatsoene ghelijck.

3 Derde gheslacht van Roosen dz sijn die ghene diemē prouinsche Roosen nuempt, dese sijn den rooden van rancken ghelijck, maer wassen hoogher, maer niet soo hoog als die witte, alsoo dat sy een middel geslacht schijnen tusschen die roode ende witte roosen, dat oock die bloemen wtwijsen, want die en sijn niet root, noch oock niet wit, maer

BBB ij hebben

hebben een middel verwe tusschen dat root ende wit bleek root, ende schier incarnaet van verwen wesende, ende anders soo sijns den anderen Roosen ghelijck.

- 4 Vierde gheslacht sijn die bruyne Prouinsche roosen de welke van rancken ende bladeren den anderen schier ghelijck sijn. Maer die bloemē van desen sijn heel schoon brunn root, en seer liefelijck van ruecke. En dese dienē best in der medecynē gebruyckte.
- 5 Vijfste gheslacht es een maniere van enckelen, ende cleynen rooskens, ende worde Caneel rooskens ghenaemt. Die bladeren van desen sijn minder dan die bladerē van den anderen. Die rancxkens sijn dun, oock met dorekens beset, van verwen brunn root, ende wassen schier alsoo lanck als die Prouinsche roosen. Die bloemkens sijn cleyn enckel, welriekende, van verwen bleek root.
- 6 Eerste gheslacht van Roosen die Musket rooskens, es oock van rancxkens dunder, van bladeren ende bloemen minder dan die andere Roosen, maer wast schier oock soo hooch als die Prouinsche roosen. Die bloemen van desen gheslachte sijn cleyn ende enckel, van verwen wit, van ruecke oock liefelijck, van fatisone den wilden Roosen en den Caneel rooskens niet seer onghelijck.
- 7 Die wilde Roosen sijn van rouwen stekende bladeren, tacken, ende rancken met dorenen beset, den tammen Roosen ghelijck, nochtans van rancken dunder, ende vā bladeren veel mindere. Die bloemen sijn oock enckel, van coluere wit, oft naer dat incarnaet treckende, ende en hebben gheenen sonderlinghen rueck. Ende als die bloemē gesresen sijn, soo comen daer ronde knoppkens, ghelijck aē die tamme Roosen ende daer in leyt dat saet oock in wollachtige hanzkens besloten. Op desen wildē Rooselaer wast dicwils een ront ghehant ghewas, dat van coluere wt den gruenen roodachtich es, ende dit wordt daer op ghevonden ontrent die Braeckmaent.
- 8 Van den gheslachte van den wilden rooskens sijn oock die duyn Rooskens. Van den welken die rancxkens heel rouw sijn, al om m̄z scerpe dorekens seer becleet. Die bloemkens sijn cleyn, enckel en wit, redelijck welriekende. Ende dit gheheel gewas es neer ende het alderminste onder alle gheslachten van Roosen, is tamme oft wilde.
- 9 Bouen desen esser oock noch een gheslacht van Roosen. Het welke geele Roosen draeght, anders den Wilden roosen van bladeren ende stelen ghelijck.
- 10 By den gheslachten van den Roosen mach oock wel gestelt worden die welriekende Eglantier, die van rancken ende rouwen tacken met dorenen beset, den wilden Rooselaer ghelijck es. Sijn bladeren sijn oock den seluē niet seer onghelijck, maer gruender, ende van ruecke seer liefelijck. Die bloemen sijn enckel, minder dan die wilde Roosen van verwen meest wit somtijts root ende daer naer wassen oock knoppkens ghelijck aen die andere Roosen, daer dat saet in leyt.

¶ Plaetse.

Die tamme Roosen ende die Eglantier, worden in die hoven gheplant. Die wilde roosen wassen tot veel plaetsen van Brabant ende ooc in andere landen, aen die cantē van den velden, by den grachten, ende op andere ongheloude plaetsen, tusschen die dorenen ende Breemen, dat achste gheslacht wordt op die duynen aen die canten van der zee in westvlaenderen ghevonden.

¶ Tijt.

Die vijf ierste geslachten van tamme Roosen, bloeyē in Meye en in Braeckmaent, dijsghelijcx oock die wilde Roosen ende die Eglantier. Maer die Musket rooskens bloeyen in den Meye ende daer naer noch eens in Herfstmaent, ende daer ontrent.

¶ Naem.

Die Roose wordt gheheeten in Griecx ῥόδον. In Latijn Rosa. In Hoochduytsch Rose. In Franchois Rosas. Die bladeren van die bloemen worden gheheeten in Latijn Folia rosarum, dat es bladeren van Roosen.

Die witte endekens van den seluen bladeren, daer mede dat sy aen die knoppē vast houwen, ende diemen af snijdt als men van dē Roosen conserue oft syrope maeckt, heeten in Latijn Ungues rosarum, ende in Griecx ὀνυχες τῶν ῥόδων.

Die geele hanzkens die in dmidel van den Roosen wassen, heeten in Griecx ἄνθος τῶν

ῥωσ ῥοδῶν. In Latijn Flos Rosæ. In die Apoteken en van den Arabeuschen Meesters Anthera, dat es die bloeme van den Roosen.

Dat knoppcken van den Roosen eer dattet open gaet, wordt ghenaeamt Calix.

Die vijf bladerkens daer dat knoppckē ende beghinzel van den Roosen in besloten leyt, heeten Cortices Rosarum, dat es scellen van den Roosen.

Die ronde knoppckē daer die bloemen op wassen ende daer d; saet in besloten leyt sijn ghenaeamt in Griecx κεφαλὰι ῥωσ ῥοδῶν. In Latijn Capita Rosarum.

1 Dat ierste gheslacht van tammen Roosen, wordt ghenaeamt in Italien Rosa Damascena. Hier te lande Rosa alba. In Hoochduytisch Weiß rosen. In Neerduytisch Witte Roosen. In Franchois Blance Rosas. Ende dit gheslacht schijnt te wesene dat Plinius in Latijn Campanam Rosam niempt.

2 Tweede gheslacht van Roosen es ghenaeamt Rosa purpurea, ende Rosa rubra. In Hoochduytisch Roter Rosas. In Neerduytisch Rooode Roosen. Ende onder dit gheslacht worden begrepen die Plinius Trachinias naempt, onder die welke Milesia Rosæ die alder brunnste Rooode Roosen sijn.

3 Ederde gheslacht wordt gheheeten hier te lande Prouinsche roosen. In Hoochduytisch Liebfarbighe rosen, ende dese sijn by auentueren die van Plinius Alabandica Rosæ gheheeten sijn.

4 Vierde gheslacht wordt hier te lande oock Prouinsch gheheeten en tot ondersceet van den anderen brunn Prouinsche roosen ghenaeamt. Ende dese schijnen te wesen die Rosæ Milesia van Plinius.

5 Vijfste gheslacht wordt van den cruytliethebbers Caneel rooskens genaempt, en dit es by auentueren Rosa Prenestina Plinij.

6 Sesste geslacht wort genaet vā Plinius in Latijn Rosa Coroneola, nu ter tijt Rosa sera, & Rosa autumnalis. In onse tale Musket rooskē, om d; sy na d; Muscus seijnē te rieckē.

7 Euenste gheslacht es ghenaeamt in Griecx κυνοῦδῶν. In Latijn Rosa canina, en Rosa sylvestris. In Hoochduytisch Wilder rosen en Heckrosen. In Neerduytisch Wilde roosen. In Franchois Rosas sauvages. Dat ront harich ghewas dat aen desen Wilden roselaer diwils wast, wordt in sommige Apoteken Bedegar ghenaeamt, maer niet sonder dwalinghe, want Bedegar es die distele diemen ghemeenlyck Carlina heet.

8 Achste es naer die plaetse daer wast. Duyn rooskē ghenaeamt, en dit schijnt wel te syne tgene dat gheheeten es in Griecx κυνοῦβατον. In Latijn Canirubus en Rubus canis, ende van Plinius Rosa spineola.

9 Laetste geslacht wort van Plinius in Griecx λυχνίς Lychnis. In Latijn Rosa Greca. In Neerduytisch ende diesghelijc oock in Franchois Eglantier ghenaeamt.

¶ Oorsake sijns naems ende die Historie.

Die Roose wordt in Griecx Rhodon gheheeten, om dat sy eenen goeden seer liefelijcken rueck ouervloedich wighenende es, als Plutarchus schrijft.

Van den roosen wordt oock ghescreuen dat sy ierstmael niet dan wit gheweest en hebben, ende dat sy root gheworden sijn van den bloede van die goddinne Venus, dat in deser naeruolghende manieren gheschiet es.

Venus hadde lief eenen Jonghelinck Adonis, ende Mars hadde sijn liefde aē Venus gheleyt, ende siende dat Venus meer liefde droech aen Adonis, soo heeft hy Adonis ghedoot, hopende dat Venus alsoo Adonidem vergheten soude, ende huer liefde tot hem wenden. Dit wetende Venus es met grooter haesten ghelopen om Adonis te helpen, alsoo dat sy onuersienlyck gheuallen es in eenen rooselaer, daer sy huer voeten in ghequetst heeft, die seer sijn worden bloeyende, alsoo dat die roosen heel root van den bloede sijn gheworden, welck coluer sy noch ter ghedenckenisse vā Venus behouwendē sijn. Ander scrijuen, dat Venus wetende, in den rooselaer ghesprongen es, van gramschap, om dat Mars huer lief Adonis ghedoot hadde.

Sommighe segghen dat die roosen root sijn gheworden van den hemelschē dranch Nectar, die daer op ghestort is van Cupido, doen hy aen der goden tafel spelende, den troes daer dat Nectar in was met synen vliegghelen om gheworpen heeft. Ende daer

om seyt Philostratus, dat die Roose die bloeme van Cupido es.

¶ Natuere.

Die bladeren van den Roosen dat es van die bloeme, sijn van natueren werm ende een weynich vochtich, nochtans eensdeels tsamen treckende. Die bloeme, dat es dat geel dat in dmiddel van die Roosen wast, es drooghe ende merckelijck tsamen treckende, van dnerghelijcke natuere sijn oock die bottkens, knoppkens dat es die vruchten, ende dat ront hayrachtich ghewas dat op den wilden Rooselaer groeyet.

¶ Cracht en Werckinghe.

Esap van den Roosen sonderlinghe van den alder rootsten, oft het water daer sy in gheweyckt oft ghesoden sijn, es een van den ghebenedijden medeeynen, die camerganc maken ende sonder sorghe mach inghenomen worden. Dit sap oft water iaecht af met den camerganck die geele cholerijcke vochtichent, ende opent die verstopthent van der leuere, die selue sterckende ende suyuerende, ende es mits dyen goet in alle heete cortsen ende in die gheelsucht ghebruyckt.

Dat selue sap es oock goet ghebruyckt tsegghen die cloppinghe ende beuinghe vā der herten, want het doet alle quade vochticheden, die in die aderen sijn ende aen therte, scheidende ende afgaen.

Es selue sap es oock goet ghestreken op die heete ende verhitte ooghen, ende op alle heete ghebreken, sonderlinghe op dat wildt vier.

Item die Roosen cleyn ghestooten sijn goet ghelent op die verhittingen van der borsten, knaghinge ende verhitthent van der magen, ende diesghelijcks ooc op dz wildt vier.

Die wijn daer drooge roode Roosen in ghesoden sijn es goet tot die pijnen van den hoofde, ooghen, ooren, tantvleesch, blase, ersdem, ende van den vrouwelijcken ledē daer aen ghestreken.

Dat geel dat in die Roosen wast dat die bloeme van die Roosen gheheeten wordt, stelpet die vloet van den vrouwen, sonderlinghe die witte ende alle bloetganck.

Die vruchten inghenomen stoppen den loop des buyx en diesghelijcx oock alle bloetganck.

Die wilde Roosen seyt Plinius met beeren smout vermenght ghenesen dz wtvallen des hayrs vā den hoofde daer op ghestreken.

Dat hayrachtich gewas van dē wilden Rooselaer es goet ghebruyet tsegghen den steen ende droppelpisse, want het doet den steen ende dat graueel rijsen, ende dat water lossen.

Van Jasminū. Cap. ij.

¶ Tfatloen.

Jasminum wast in maniere van eender haghe, en laet hem leyden en wtbreiden ghelijck die Rooselaers en Wijngaerden. Het heeft vele dunne tacykens met knopen, die miz wit voosch merck, gelijk die Blier tacken ghevult sijn, en daer aē groeyen doncker gruene bladerē, in vijf oft seue andere verdeylt, van den welken elck besondere effen ende langachtich es, en rontsomme die canten niet gekerft.

Die

Jasminum.

Van Jasminum. Cap. iij. cccclviii.

Die bloemen sijn wit lanck suet ende welriekende, ende wassen vier oft viij by eē aen dopperste van den steelkens.

¶ Plaetse.

Jasminum wast in sommige landen als in Spaengien ende in Engelandt in die hagen van selfs. Hier te lande wordet aen die canten van den hoven gheplant.

¶ Tijt.

Jasminum bloeyet hier te lande in Hoymaent ende Doghstmaent. Die vruchte en comen hier te lande niet voort.

¶ Naem.

Dit ghewas wordt gheheeten van den Arabeuschen Zambach ende Jeseimin, ende daer naer hier te lande ende in Brankrijk onder die cruytlietshabbers Jasminum en Jeseiminū, vā sommigē ooc Josme en Josmenū. In Latijn nu ter tijt oock Apiaria, om dat die bieten gheerne ontrent den bloemen sijn, en van sommighen Leucanthemum.

¶ Natuere.

Serapio scrift dat Jasminum werm van natueren es, tot schier in den tweeden graedt, dwelck oock goet te merken es aen synen smaek die bitterachtich es.

¶ Tracht en Werckinghe.

Jasminum gheneest die quade drooghe scorftheden, ende roode plecken, en doet seey A den die coude gheswillen ende vergaderinghe daer op gheleyt.

Esclue doet die olie van den bloemen van Jasminum gemaect, die oock in die nue B se ghesteken oft dickwils gheroken, tbloet wt den nuese doet loopen.

Jasminum verdroocht oock die catarren ende die vochticheyt van den herffenen, en C de es goet ghebruycht tot die coude ghebreken van der seluer.

Cistus non ladanifera.

Van Cistus. Cap. iij.

¶ Tgheslacht.

Cistus es tweederleye als Dioscorides ende die ouders scriuen.

1 Dat eene es een maniere van eē cruyt daer af die figure hier ghestelt es.

2 Dander es een houtachtich gewas, en daer op wordt gheuonden die vette vochticheyt die Ladanum ghenaempt wordt.

Dat ierste geslacht es eē maniere van een cruyt wesende, dat gheen Ladanum voort en brenghet, es oock tweederleye, te weten Manneken ende Wijsken.

Manneken heeft roode bloemen, en het wijsken witte, anders soo sijn sy malcanderen ghelijck.

¶ Tfatsoen.

At ierste geslacht vā Cistus daer gheen Ladanum op gheuonden en wordt, heeft ronden hayrachtighe gheknoopte stelen, in veel andere cleyne syde steelkens verdeylt, daer aen wassen rondachtighe hayrachtighe saechte bladeren, den bladeren van Sauie niet seer onghelijck, maer corter ende meer naer het ront treckende. Die bloemen wassen op dopperste van den stelen, vā fatsoeneenen enckelen roosken seer gelijk, van

verwen aen dat manneken root, ende van dat wijsken wit. Ende daer naer soo comen daer knoppekens voort, ende daer in groeyet dat saet.

By de wortelen van desen Cistus, wordt in die landē daer hy van selfs groeyet geuonden sekere aenwassinghe, van verwen som geel, som wit, som groen, ende daer wt wordt sap ghedruckt, dat in die Apoteken ghebruyckt wordt.

2. Dat ander gheslacht van Cistus dat oock Ledon gheheeten wordt, es een houtachtich ghewas, in maniere van een boomken groeyende, ende heeft saechte bladeren, den anderen van fatsoene niet seer onghelijck, maer langher ende bruynder groen.

En op dit gewas wordt geuonden sekere vettichz, daer af datmē Ladanum maect, de welke in dmidde van dē soomer, en int heetste vanden dage, op die ionghe bladerkens van desen Cistus groeyet, die (naer dat die bloemen saet en oude bladerkens ghescreuen sijn) in den soomer voortcomen ende wtspruyten. Dwelcke vetticheyt niet alleen aen die baerden van den gheytē blijft hangende (ghelijck Dioscorides en die ouders ghescreuen hebben) maer oock by sekere diligentie ende neersticheyt vā den menschen, met instrumenten daer toe dienende vergaert wordt, als nu ter tijt sommige geleerde schryuen ende sonderlinghe Pierre Belon die in Ereta ghewandelt en verkeert heeft.

¶ Blaetle.

1. Dierste gheslacht van Cistus, daer af die figuere hier gestelt es, wast tot veel plaetsen van Italien, Sicilien, Candien, Cyper, ende in meer andere heete landen, op steenachtighe rouwe ongheboude plaetsen.

2. Dat ander gheslacht wordt sonderlinghe in Candien ende in Cyper geuonden.

¶ Tijt.

1. Dat ierste Cistus hebben wy hier te lande met bloemen ghesien in Hoymaent.
2. Tweede Cistus bloeyet ende leuert sijn saet in die Lente, ende coris daer naer soorijsen sijn bladeren. Es ghehen den Soomer soo crijcht hy wederom meuwe bladerkens, op die welke in dmidde van den Soomer ende in dat heetste van den daghe, geuonden wordt een vetticheyt, die met neersticheyt vergaert ende ghedroocht wordt.

¶ Naem.

1. Dat ierste geslacht vā desen gewassen, wordt gheheeten in Griecx κισος κακισ, van sommighen Cissaron ende Citharon. In Latijn Cistus, ende Cistus non ladanifera.

Dat by de wortelen van desen Cistus groeyet wordt gheheeten in Griecx ιπocισις, van sommighen Erythranon ende Cytinus. Ende daer wt wordt sap vergaert dat oock ghenaemt wordt Hypocisthis, ende dit wordt gheheeten in die Apoteken Hypoquistidos.

2. Dat ander gheslacht van Cistus, wordt oock ghenaemt in Griecx λιδον κακισ. In Latijn Ledum, Ladum, ende nu ter tijt Cistus ladanifera.

Die vetticheyt die van desen bladeren ghenomen ende vergaert wordt, es genaemt in Griecx λιδανον. In Latijn Ladanum, ende in die Apoteken Lapdanum.

¶ Natuere.

1. Die bladeren ende bloemen van Cisthus sijn drooch tot in den tweeden graedt, ende wat tsamen treckende.
2. Dat by den wortelen geuonden wordt, es van ghelijcker natueren, maer meer ende stercker tsamen treckende.
3. Die vetticheyt van den anderen Cisthus die Ladanum ghenaemt wordt, es werm tot volnaer in den tweeden graedt, ende wat drooch ende tsamen treckende van natueren.

¶ Cracht en Werckinghe.

1. Die bloemen van Cisthus in wijn ghesoden ende ghedroncken, stelpen alle loop des buyx, ende alle bloetganck, ende verdrooghen alle oueruloedighe vochticheyt van der maachen ende van den anderen leden des buyx.

2. Hypocisthis stelpet oock alle loop ende vloet des buyx, ende es veel stercker vā cracht te dan die bloemen oft bladeren van Cisthus, ende daerom soo stelpet hy oock dat root melizoen, ende die oueruloedighe vloet van den vrouwen, ende alle bloetganck.

Ladanum m̄z oudē wijn gedroncken stelpet dē loop des buyx en doet die vrine lossen.

575

Van Braembesien. Cap. tijs. eeeclxxxv.

Ladanum es oock seer goet tot die herdiecht van der moedere met een pessus ghebruuykt, ende doet die secondine af comen op gloeyende colen gheleyt, ende den roock daer af van onder ontfanghen.

Es selue Ladanum met Myrha ende olie vā Myrthus, es goet tsegghen dz wtvalen des hayns op thoost gestreken, want het maect dat het hayn niet meer wt en valt, maer daert wtghevallen es, en kant gheen ander doen groeyen.

Ladanum met huenich water oft olie van Roosen vermenght versuet ende geneest die pijn der ooren daer in ghedruypt.

Als Ladanum met wijn vermenght op die litteeken ghestreken wordt, soo doet het die selue vergaen.

Ladanum dient oock seer wel in alle saluen ende plaesteren die verwormen, vermors wen ende pijn versueten, ende die op die borst tsegghen den hoest goet gheleyt sijn.

Van Braembesien. Cap. tijs.

Tgheslacht.

Braembesien sijn tweederleye vā geslachte als Ruellius scrijft. Groot ende cleyne.

Tfatloen.

Rubus.

Braembesien.

De groote Braembesie hebben veel langhe dunne rancken, met stekende dorenen al om seer beset, daer mede dat sy aen die cleederen blyuen hanghen van den ghenen die daer voorby gaen. Aen dese rancken wassen die bladeren die onessen, rouw en rontsomme diep ghekerft sijn, van verwen onder witachtich, boue bruyn groe. Die bloemen sijn wit, den bloemen van Eerdibesien niet seer onghelijck. Ende daer naer wassen die bruyn roode vruchten, die van vele cleyne besickens vergaert sijn, eender Moerbiesien niet onghelijck, maer veel mindere, ende vol roots ende wijnachtichs saps sijn.

Die cleyne Braemen sijn den grooten in veel manieren ghelijck, maer deser cruppen meest met hueren rancken lanx der eerden, die daer aen tot veel plaetsen lichtelijck haken ende huer selue vast maken, nieuwe wortelen crijghende. Die rancken van desen sijn oock met dorenen beset, maer die dorenen en sijn niet soo scerp, die vrucht es oock ghelijck een cleyne Moerbiesie, maer es mindere dan die vruchten van den anderen, anders van veruwen, sape ende smake den anderen ghelijck. Die wortelen van beyde hebben veel dunne ranckens daer mede dat sy lanx der eerden cruppen.

Plaetse.

Die Braemen wassen al om hier te lande aen die cantē van den velden ende in die bosschen ende andere dierghelijck ongheoeffende plaetsen.

Tijt.

Die Braemen bloeyen van in Mey tot in Hoymaent, en in Doghstmaent worden die Braembesien rijp.

Naem.

Die Braeme sonderlinghe die groote, wordt gheheeten in Griecx *Κάτω*. In Latijn *Rubus*.

ccccclxxvj. Van Braembesien. Cap. liij.

Rubus & Sennis. In Hoochduytsch Bremen. In Neerduytsch Breemen en Braemen. Die vrucht van den selue heet in Griecx *μύροπ τῆς βάρης*. In Latijn *Morū rubi & Vacinia*. In die Apoteken *Mora bari*, ende van sommighen onghelerden *Mora brassi*. In Hoochduytsch Brombeer. In Neerduytsch Braembesien ende Haghebesien. In Franchois *Rouces*.

Die cleyne Breeme wordt van Theophrastus gheheeten in Griecx *χαμαίβατος* Chamabatus, dat es in Latijn *Humirubus*. Die vrucht van desen wordt in Franchois genaemt Catherine.

Natuere.

Die ionghe scuetkens met den ionghen bladerē vā den Braemen sijn cout en drooghe tot schier in den derden graedt, ende tsamen treckende van natueren, ende diesghelijcx oock die onrijpe vruchten. Die rijpe vruchten sijn wermachtich ende tsamen treckende, maer niet soo seer als die onrijpe.

Cracht en Werckinghe.

Die ionghe scuetkens van den Braemen ghenesen die quade heete sweeringen van den mont en van der keelen, ende diesghelijck oock die gheswillen van den amandelen ende den huych, als sy in den mont dicwils gheknout worden.

Die selue ionghe scuetkens doen oock die tanden vast staen, als men met huerē sappe oft met den water daer sy in ghesoden sijn dat tantvleesch wascht. Tot den seluen dienen oock die onrijpe vruchten in der seluer manieren ghebruyckt.

Es selue sap vā den iongen scuetkens oft dz water daer sy in gesodē sijn ghedroncken, Estelyt den loop des buyx, der vrouwen natuerlijke cranckheit ende alle bloetganck.

Die bladeren ghestooten sijn goet gheleyt op die crop van der maghen tsegghen die beuinghe van den herte, ende pijnē ende weechheit vander maghen.

Die selue bladeren ghenesen die speenen, ende bedwingen die voorts etende sweerins tghen dat sy niet voorts en gaen, daer op gheleyt.

Die onrijpe vruchtē eer sy rijp worden afghepluckt, stoppen den loop des buyx, den rooden lichaem ende alle bloetganck.

Esap vā den seluen vruchten mē huenich gesoden, es een seer goede medecyne, tsegghen alle heete sweeringē ende swillingsghen van den monde, tonghe ende keele.

Die wortelen van den Braemen sijn goet tot den steen ende doen die vrine rijssen, ende dat water lossen.

Van Sinnebesien. Ca. v.

Tatsoen.

Innebesien sijn een geslachte van Breemen, sy hebben rancken en bladeren den anderen nē seer ongelijck, maer niet soo rouw oft stekende, noch met soo vele oft soo seerpe dorenen niet beset, dicwils ooc sonder eenige dorenen, sonderlinge die ionghe rancken die nē veriaert en sijn. Die vruchtē sijn root, dē anderē anders vā fatsoene gelyke. Die wortel es lanck cruppende en brenghet alle saren nieuwe scueten voort, die ten tweeden saren bloemen ende vruchten dragen.

Plaetse.

Sinnebesie wordē tot sommige plaets

Rubus Idæus.

Sinnebesien.

3

sen

Van Sinnebesien. Cap. v. cccclxxvij.

sen van Duytschlandt in donckere bosschen geuondē, hier te lande wordē sy in die houē geplāt, en wasschē gheerne in lomberachtiē plaetsē, daer die sonne niet veel en schijnt.
Tyt.

Sinnebesie bloeyē in Meye en in Braeckmaet, die vruchtē wordē in Honymaet rijp.
¶ Naem.

Dese Breeme wordt gheheeten in Griecx Βάρος ἰδῶνα, In Latijn Rubus Idæus, naer den berch Ida die in cleyn Asia leyt, niet verde van Troia, daer dese Breemen oueruloes dich wassen ende ierst geuonden sijn gheweest. In Duytsch Sinnebraemen. In Franschois Framboisier.

Die vrucht van deser Braemen wordt gheheeten in Griecx Μόρον τῆς Βάρος ἰδῶνα. In Latijn Morum rubi Idæi, In Hoochduytsch Hymbeeren ende Horbeeren, In Neersduytsch Sinnebesien ende Frambesien, In Franchois Framboises.

¶ Natuere.

Sinnebesien sijn van natueren den Braembesien wat ghelijck, maer nochtans niet zoo seer tsamen treckende noch oock niet zoo seer verdrooghende.

¶ Cracht en Werckinghe.

Die bladeren, ionghe scuetkens, vruchten ende wortelen van desen Braemen sijn A van crachten ende werckinghe, den bladeren, ionghe scuetkens, vruchten ende wortelen van den anderen Braemen niet seer onghelijck, als Dioscorides scrift.

Die bloemen van desen Braemē met huenich vermenght, sijn goet gestreckē op die Bswillinge vā dē oogē, en op dat wildt vier, wāt sy doe dat wildt vier steruē en vergaen.

Die selue bloemen sijn oock goet gedronckē den ghenen die een crancke ende weecke C maghe hebben.

Van Brem. Cap. vj.

¶ Tgheslacht.

DZe gemeyne Brem es tweederleye van geslachte, die een es groot en hooch opwassede. Die ander es cleyn en die blijft alijt neer, en daer aē wast die Bre rape.

¶ Tfatsoen.

Genista.

Brem.

Rapum genistæ.

Brem rape.

1 Die groote Brem brenghet ierst van den wortelen herde stercke houtachtighe stelen voort, ende daer aen wassen vele dunne langhe taeye canughe rijflicns met veel taeykens, die huer wel laten buyghen, ende niet lichtelijck en breken. Ende aen dese taeye rijflicns wassen cleyne donckergruene bladerkens, ende daer tusschen groeyen schoone weltrieckende geele bloemkens, den bloemen van Erwtten van fatsoene niet ongelijck. Als die bloemen vergaen sijn, soo comen daer voort platte hauwkens, ende daer in leyt plat hert bruyt saet. Die wortel es hert ende houtachtich. Dese Brem wast dickwils hoogher dan eens lanx mans lengde.

2 Die cleyne Brem es den voorghescreuen, van houten stelen, dunnen rijflicns, cleyne bladerkens, hauwen en geelen bloemē seer gelijck, anders dan dz hy veel minder es, en dat hy niet hooch op en wast, maer alijt neer blijft, nē ouer dē voete hooch wassende.

3 Aen die wortel van desen cleynen Brem wordt dickwils ghevonden die Bre rape, die welcke aen eenen langhen houtachtighen draet, wt die wortele spruytende, somtijts eenen twee dreye oft meer voeten veerde van die principale wortele groeyet. Ende dese Brem rape, es van fatsoene eenen cleynen raepken oft peerken schier ghelijck, beneden breeet ende bouē smal, met cleyne bruyne scelferkens bedecht, ende wast somtijts enckel, ende somtijts wassen aen die selue noch andere ionghe cleyne raepkens. Van desen Rape groeyet eenen bruynen helen steel ontrent eenen voet oft meer hooch ende die draeght vele langhe, bruytwitte bloemen, rontsomme den steel by een ghedronghen, eenen openen oft gapende helm wat ghelijckende, ende daer in wassen vijf oft ses draepkens, die ten eynde van der bloeme wihyeken. Als die bloeme vergaet zoo volghen daer langachtige ronde cleyne haukens, ende daer in leyt sadeken, dat seer cleyne es ghelijck sandeken, ende witachtich, maer onnut ende onvruchtbaer.

4 Deser Brem rape wordt oock een seer ghelijck ghewas ghevonden, dat van bruyne houtveruwighe stelen, ontrent eenen voet hoogh wassende, ende van bloemen en sade in alder manieren van fatsoene ende veruwe der Brem rape ghelijck es. Maer dit gewas en heeft in der eerden zoo grooten rape niet, meestendeel maer een clyen raepken, somtijts oock niet anders dan saselachtighe wortelen dier malcanderē verwerret, sonderlinghe dat op dorre plaetsen, als op die drooghe duynen groeyet.

¶ Plaetse.

1.2 Die grooten ende cleynen Brem, wassen op dorre heyden, aen die canten van den velden, by den wegghen, ende oock in sommighe bosschen.

3 Die Brem rape wordt ghevonden op maghere dorre heyden, en andere sandachtige plaetsen, aen corten en neeren Bre, die qualijckē groeyet ende niet oft luttel en bloeyet.

4 Dat ander gheslacht der Brem rape ghelijck, wordt op sommige veldē, in die Hauere, Erwtten, Boonen, Linsen, ende andere vruchten ghevonden, daer gheenen Brem ontrent en es, en dijsghelijck oock op sommighe drooghe dorre duynen ontrent der zee.

¶ Tijt.

1.2 Brem bloeyet in Meye ende in Braeckmaent. In Hoymaent wordt die hauwkens ende dat saet rijp.

3.4 Die Brem rape wordt ghevonden in Braeckmaent ende in Hoymaent, ende dijsghelijck oock dat gheslacht huer ghelijck.

¶ Naem.

1.2 Brem wordt nu ter tijt in Latijn geheetē Genista, Genesta ende Genestra. In Hoochs duytsch Gintst ende Pfrimmen. In Franchois Genest. Ende es sonder twijfel een gheslacht van Spartium.

3 Dat aenwas van dē Brem worddet van den cruytlijefhebers en van sommige andere, in Duytsch Brem rape, ende in Latijn Rapum genista, ende Rapa genestre genaemt, ende es sonder twijfel een gheslachte van Orobanche ende Limodorum.

4 Dat gheslacht der Brem rape gelijck wordt gheheeten van Dioscorides in Griecx ὀροβάγχη In Latijn Orobanche ende Eruangina. Maer en es die Orobanche van Theophrastus niet, want van Theophrastus soo wordt dit ghewas genaemt λυμώδης γοῦ Limodorum. Van som andere en sonderlinghe van Photion worddet ooc gheeten.

Van Brem. Cap. vij.

ccccclxix

ἰσπολίω dat es in Latijn Leguminum leo. In Duytsch oft in Franchois en heuet geenen naem die ons bekent es.

Natuere.

Brem es werm ende drooghe tot schier in den derden graedt, afvaghende van naturen ende subtiel van substantien.

Cracht en Werckinge.

Die bladeren rijfskens ende joppeliens van den Brem in wijn oft water gesodē, sijn A goet ghebruyckt den watersuchtighen, ende allen den ghenen die eenighe verstoptheyt in die leuere, milte, nieren oft blase hebben, want sy iaghen af eensdeels duer den camergatck ende eensdeels duer die vrine alle waterachtighe subtiel ouervloedige vochticheden. Es elue doet oock dat saet ontrent een viereendeel loots inghenomen.

Es aet es oock goet ghebruyckt ende vermenght in alle medecynen die water lossen, B ende den steen breken ende doen rijsen, wāt duer sijn subtiel cracht so voorderet dwerck van den anderen daer toe dienende medecynen.

Die bloemen van Brem met verkens lise vermenght versueten die pijn van dat C flederrijn daer op ghestreken.

Dock soo heeft desen Brem alle die crachten ende werckinge van den Spaenschen D brem, en mach daer voor in alle siekten daer die Spaēsche toe diēt, ghebruyckt worden.

Die rape van desen Brem wordt van sommighen experimentateurs nu ter tijt ghe E houden voor een seer sonderlinghe medecyne tseghen den steen, ende om water doen te lossen, ghesoden in wijn ende ghedroncken, want als sy segghen, sy opent alle verstopte heyt van den nieren ende van der blasen, sy doet die vrine lossen ende rijsen, sy breecht den steen, ende iaeght af dat graueel.

Esap van die versche rape heylt ende ghenest alle versche wonden, ende sunuert die F veroudert ende vervuyt sijn, het mach oock ghebruyckt worden in andere quade sweeringhen, want het sunuert die selue ende brenghet tot ghesontheyt.

Ende om dat sap beter te bewaerene, soo salmen isap wt den verschen wortelen ghe G douwt in die sonne stellen tot dat het dick ende vet worde, oft men sal daer toe menghes len wat huenichs, ende alsoo in die sonne stellen, ende dan salt beter ende bequaemer sijn, om die vervuyde wonden ende sweeringhen mede te sunueren. Dock so machmen van die wortelen als sy bycans drooge sijn olie laten slaen, die tot alle saeken diēt, daer dat sap toe goet es.

Die olie van die Brem rape sunuert ende verdrijft alle vlekken, plecken, sproet ende H masen, van den aensichte ende van den lichaem daer op diewils ghestreken.

Van Drobanchē schrijft Dioscorides, datmen eten mach rouw oft ghesoden gelijk J die ionghe scuetkens van Asparagus.

Van Spaenschen Brem. Cap. viij.

Tafloen.

De Spaensche brem heeft oock houten stelen, ende daer wt wassen lān ghe dunne taene rijfskens, die oft naecht ende sonder bladeren sijn, oft met seer cleyenen bladerkens hier ende daer veerde van een beset. Die bloemen sijn geel den bloemen van den anderen Brem niet onghelijck, ende den dien volghen oock hauwkens, daer bruyn plat saet in leyt, ghelijck aen den anderen Brem.

By desen vremden Brem, soude oock wel moghen ghesiet worden, een vrent ghe was, dat langhe dunne bruyn gruene, recht op wassende ranckens heeft, daer aen cleyenachtighe doncker gruene bladerkens wassen, alijt dize by een ghelijck aen die Claueren maer mindere. Die bloemkens sijn ront in vijs oft sessen ghedeylt, der ghes meyne Buglosse bloemen van fatsoene niet seer onghelijck, van verwen geel. Daer die bloemen volghen ronde besiekens, ontrent een Erwite groot, die als syrijs sijn, swert sijn, ende daer in leyt dat saet, dat plat es ende schier ghelijck een Linse. Die wortel es lanck en dun, ende vliedert herwaerts ende derwaerts onder der erden tot veel

ccccclxxxv. Van Spaenschen Brem. Cap. viij.

Spartum.
Spaensche brem.

Genista peregrina Trifolia.

plaetsen nieuwe scuetkens voortbringhende.

¶ Plaetse.

Dese Brem wast in Spaengien op dorre ende drooghe plaetsen, hier te lande en wordt hy niet ghevonden, dan alleen in der cruytlicfhebbers hoven.

¶ Tijt.

Dese Brem bloeyet hier te lande in Braeckmaent ende oock spader, in Doghstmaent wordt sijn saet rijp.

¶ Naem.

1 Dese Brem wordt gheheeten in Griecy *σπάριον* ἢ *σπαρτίον*. In Latijn Spartum, ende somtijts oock Genista, van den cruytlicfhebbers nu ter tijt Genestra Hispanica. In Neers duytsch Spaensche Brem.

2 Dat vrent ghewas en heeft gheen naem die ons bekend es, want dat eenige daer af maken Cytisus en es der waerhent niet ghelijck.

¶ Natuere.

Spaensche Brem es werm ende drooghe van natueren.

¶ Cracht en Werckinghe.

Die bloemen en saet van den Spaenschen brem ontrent een vierendeel loots swaer A inghenomen met huenich water, doen ouergheuen ende braken met ghewelt ghelijck wt Diescruyt, maer sonder perikel ende sonder sorghe.

Esaet alleen inghenomen doet camerganch hebben, ende iaecht daer duer af veel B waterachtighe ende slijmachtighe vochticheden.

Die rijshens in water gheweycht ende dan tsap daer wt ghedouwt oft gh eperst, een C elcyn

Van Ackerbrem. Cap. viij. cccclxxvi.

eleyen croosken gedronckē, es goet den ghenen die de Squinzie, dat es swellinghe met hute ende pijnē in die keele hebben, ende den ghenen die van dat Sciatica sieck sijn.

Van Ackerbrem. Cap. viij.

¶ Tfatloen.

Genista humilis. Acher Brem.

Esen Brem es den ghemeynen Brem niet seer onghelijck, maer hy en wast zoo hoogh, noch oock n̄z soo recht op, schier op der aerden liggende, hy heeft veel dunne rijskens van eenen houten steel voortcomende, daer aē wassen vele smalle langachtighe bladerkens, ende aen dopperste vele schoone geelē bloemkens den bloemen van den ghemeynen Brem niet seer onghelijck maer mindere, en daer naer volghen smalle hauwkens, ende daer in leyt plat bruyn saet. Die wortel es hert gelijck van dē anderen.

¶ Blaetse.

Dese Brem wordt gheuonden op leeghe ongheloude plaetsen, ende somtijts in vochtighe leemachtighen gront. Ende wordt ontrent Antwerpen gheuonden.

¶ Tijt.

Desen Brem bloeyet in Hoymaent ende Doghstmaent, oft oock noch spaeder, ende torts daer naer wordē sijn saet rijp.

¶ Naem.

Dit cruyt es sonder twijfel een gheslacht van Brem, ende daer om macht wel in Latijn gheheeten worden *Genista humilis*. In Neerdunisch wordet genaempt Ackerbrem. Die Hoochdunischen makē daer af een *Flos tinctorius*, ende heetē in huer sprake *Serbblumen*, *Geelferblumen* ende *Heyden smuck*.

¶ Natuere.

Dit cruyt es werm ende drooghe van natueren.

¶ Cracht en werckinghe.

Ackerbrem es van crachten ende werckinghe den ghemeynen Brem ghelijck, maer niet heel soo sterck.

Van stekende Brem. Cap. ix.

¶ Tfatloen.

Stekende Brem heeft vele dunne houten roeykens oft rijskens, die ierst en als sy noch ionck sijn, vol van cleyenen gruenen bladerkens sijn tusschē den welken cleyne dorckens wassen, die teere en weech sijn en niet seer en steken. Maer als dese rijskens verouderen ende oueriarich worden, dan so worden sy naecht en sonder bladeren meest genonden, en dan worden die dorenen hert ende steken seer. Tusschen die cleyne bladerkens wassen die bloemē die bleekgeel sijn van fatsoene den Brem bloemen ghelijck maer mindere, ende daer naer volghen cleyne hauwkens daer ront roodachtich saet in leyt. Die wortel es lanck ende taeye.

Van den gheslachte van den stekende Brem schijnt oock wel te syne die Gaspeldoren. Dat een rouw seer seerp stekende gewas es, voortsbrenghende rechte houtachtighe

342
ccccclxxxij. Van stekende Brem. Cap. ix.

Genistella.
Stekende Brem.

Genista spinosa. Gaspeldoren.

ghe struyckens, sonder bladeren al omme met lange, scerpe, herde seer stekende dore-
nen seer dick beset. Tusschen die welcke geene bloemkens voortcomen, ende daer naer
hauwkens, den bloemen ende hauwen van Brem van falsoene ghelijck. Die wortel-
len sijn lanck, dwers in der eerden wassende, ende schier alsoo taeye als die wortelen
van Prangwortele.

I Plaetse.

1. Stekende Brem wast op dorre onghelboude plaetsen ende ontrent den wegghen, hy
wordt in Brabant tot veel plaetsen ghevonden.
2. Die Gaspeldoren wast oec op rouwe ongeboude plaetsen ende wordt tot som plaets-
sen van die Kempene op die heye ghevonden. Ende oock tot som plaetsen van Italien
en van Brankrijk.

I Tijt.

1. Stekende Brem bloeyet in Meye ende in Braeckmaent.
2. Ende ter seluer tijt bloeyet oock die Gaspeldoren.

I Naem.

1. Dierste ghewas wordt nu ter tijt in Lajyn gheheeten Genistella ende Genestella, dz es,
cleynen Brem. In Hoochduytsch wordt hy van sommighen genaemt Erdtysfrymmen
van anderen Klein streichblumen, van sommighen Stechend pfrymmen. In Neers-
duytsch heet hy stekende Brem. In Franchois Petit genest.
2. Dat ander ghewas aengesien dattet met synen bloemen ende hauwen den Brem
ghelijck es, soo schijnet wel te syne, een stekende ende wildt gheslacht van Brem, ende
daer om soo macht oock wel ghenaeemt worden Genista spinosa en Genista sylvestris. In
Franchois Genest espineux ou sauvage. Hier te lande wordet Gaspeldoren gheeten.

Ende

Van Prangwortel. Cap. v. cccclxxxviii.

Ende en es gheen Tragachanta dat es Hirci spina, oft Paliurus als sommighe hebben willen meynen. Noch oock gheen Nepa oft Scorpius.

¶ Natuere.

Stekende Brem ende sonderlinghe sijn bladeren sijn drooghe ende tsamen treckende van natueren.

¶ Cracht en Werckinghe.

Die bladeren van stekende Brem in water oft wijn ghesoden ende gedronckē stel. Apen die ouervloedige natuerlijke cranchē van den vrouwe, ende den loep des buxer.

Esact met wijn ghedroncken es goet tsegghen den beet ende steck van den slangen ende allen feminnighe ghedierten.

Van Prangwortel. Cap. v.

¶ Tfatsoen.

Anonis.

Prangwortele.

Prangwortel heeft vele dūne taye rijkens, die met swert gruenen rondachtighen bladerkens ende scerpe heide stekende dorenen beset sijn. Tusschen den welcken voortcomen weltrieckede bloemkens van fatsoene den Erwtē bloemkens ghelijckende, van verwen meest peerschachtich oft lijfverwich root, altemet heel wit, somtijts ooc geel ghelijck die Brem bloeme maer seer selden, want die Prangwortel met den geelen bloemen, en wordt niet veel ghevonden. Als die bloemen vergaen sijn so volghē daer cleyne hauwkens ghevult met breeden sade.

Die wortel es lanch, seer taye, met hueren tacken veerde en wijt in die eerde gespreydet, doende somtijts beletsel den ploech yser als men tlandt bouwēt, want dat ploech yser en kan dese wortel niet voorby noch niet ghebreken, om dat sy seer taene es.

¶ Plaetse.

Prangwortel wordt in sommigen plaetsen van Brabant ghevonden aen die canten van goeden ende vetten corenvelden.

¶ Tijt.

Prangwortel bloeyet meest in Braeckmaet.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt gheheeten in Griecx ἀνώνισα ἀνώνισα en in Latijn Anonis en Ononis, nu ter tijt Arresta bouis, Resta bouis en Remora aratri, van sommighen oock Acutella. In Hocheduytsch Hawhechel, Ochsenbrech ende Stalkraut. In Neerduytsch Prangwortel ende Stalcruyt. In Franchois Arreste beuf.

¶ Natuere.

Die wortel vā Prangwortel es drooge tot in dē derde graedt, en wat wermachtich.

¶ Cracht en Werckinghe.

Die scorssen van die wortelen van Prangwortele, met huenich vermenght ende ins ghenomen doet water lossen, ende breekt den steen. Eselue doet sy oock nuz wijn ghesoden ende ghedroncken.

Die selue scorssen met huenich ende azijn ghesoden, sijn goet ghedroncken tsegghen die vallende siekten als Plinius schrijft.

Alsmen oock die selue scorssen in water ende azijn tsamen siedt ende dat al werm in

CCC mij den

ccccclviiiij. Van Crakebesien. Cap. vi.

den mont houwet, soo ghenesen sy ende doen vergaen den tantsweer.

Die ionghe scuethens, eer die bladeren wel voortcomen, afghepluckt ende gesouten sijn een bequaeme ende ghesonde spijsse voor salaet ghegheten, sy doen die vrine lossen ende dat graueel rijssen dickwils ghebruyckt.

Van Crakebesien. Cap. vi.

¶ Tgheslacht.

Crakebesien sijn tweederlene, die ghemeynste sijn swert. Die andere sijn root.

Vacinia nigra. Swerte Crakebesien. ¶ Tfatsoen. Vacinia rubra. Roodde Crakebesien.

Die swerte Crakebesien struyckens, sijn neere houtachtige gewassen draghende veel taeckens ontrent eenen voet oft wat meer lanck, daer aen wassen doncker gruene rondachtighe bladerkens, den bladeren van cleyenen Buerboom oft vā Myrthus ghelijckende, die tswinters met dē bladeren van anderen boomen afvallen, en in die Lente wederom wt den seluen taeckens voortcomen. Die bloemen sijn ront, hol, voor open, en wassen lanck die taeckens tusschen die bladeren. Die vrucht es ront, ierst gruen dan root, ende ten laesten als sy rijp es, swert, vol saps goet ende liefelijck van smaecte. Die wortel es houtachtich dun taene ende lanck.

Van desen gheslachte worden oock somtijts besien gevonden die als sy rijp sijn, wit sijn, maer seer selden.

Der rooder Crakebesien boomkens sijnden Swerten van wasse ende taeckens gelyck,

Vacinia palustria.

Been besien.

585

Van Crakebesien. Cap. Vj. cccclxxxv.

lijck, maer die bladeren sijn wat grooter en herder schier ghelijckende den bladeren van den grooten Buxboom, ende blijuen tswinters ouer sonder afvallen oft vergaen. Die bloemkens sijn lijfverwich langachtich ront, ende wassen veel by een aen die soppkens van den tuckens. Die vrucht es root, anders den anderen niet seer onghelijck, van smaecke amperachtich ende tsamen treckende, maer niet soo sapachtich als die swerte. Die wortel es oock houtachtich ende lanck.

- 3 By den gheslachten van den Crakebesien moghen oock wel ghestelt worden die Beensiesien. Van den welken die steelkens seer cleyn cort dun ende teer sijn laer der aerden volnaer cruppente, ende met cleynen smallen bladerkens bedect, den bladeren van gherneynen hof Thymus van fatsoene schier gelijk maer mindere, op dopperste van den welken aen seer dunne steelkens die besiekens wassen, den rooden Crakebesien van fatsoene schier gelijk maer langher en meerder, van verwen som root alleene, som root ghespickelt, van smaecke wat amperachtich ende tsamen treckende.

¶ Plaetse.

- 1 Die Crakebesien wassen in Brabant in die bosschen. Ende die Swerte sijn seer ghemeyn ende worden tot veel plaetsen gevonden.
- 2 Maer die Noode en sijn niet seer ghemeyn, en worden op luttel plaetsen gevonden.
- 3 Beensiesien wassen tot veel plaetsen van Hollandt in neere vochtighe plaetsen.

¶ Tijt.

- 1, 2 Crakebesien bloeyen in Meye, ende in Braeckmaent worden huerder vruchten ende besien rijp.
- 3 Beensiesien worden in Hoymaent ende Doghstmaent rijp.

¶ Naem.

- 1, 2 Die twee ierste vruchten worden in Brabant gheheeten Crakebesien en van sommighen Postelsiesien ende Hauerbesien. In Hocheduytsch Hendelbeeren Drumpelsbeeren vnd Bruchbeeren In Latijn moghen sy wel ghenacmpt worden Vacinia om dat het cleynne Baccæ sijn. Want als sommighe gheleerde seggen den naem Vacinium coemt oock van Baccinium, dat van Bacca ghemaect es. Ende sonder twijfel desen naem dient huer beeter dan den naem van Myrtilli, die huer van sommighen ghegheuen wordt, hoe wel nochtans dat sy die oprechte Vacinia niet en schijnen te syne daer Vergilius af vermaent, schrijuende aldus. Alba Ligustra cadunt, Vacinia nigra leguntur.
- 3 Dat derde gheslacht wordt in Hollant naer die Venen daert op wast, Beensiesien ende Beensiesien coeren ghenacmt. Ende dese hebben wy om die ghelijckenisse diet met den anderen heeft in Latijn Vacinia palustria gheheeten, want anders gheenen naem es ons bekent, ten sy dat het Samolus van Plinius es.

¶ Natueren.

Die Crakebesien sonderlinge die swerte sijn vercoelende tot in den tweeden graede wat verdrooghende, ende tsamen treckende. Ende van ghelijcke natueren sijn oock die Beensiesien.

¶ Cracht en werckinghe.

Crakebesien ende sonderlinghe die swerte, rouw oft ghesoden, met suucker oft sonder suucker ingenome, sijn goet den genen die heete en brandende cortsien hebbe, oft hitte in die maghe, ende tot alle verhittinghe van der leuere ende van den inwendigē leden.

Sy stelpen oock den loop des buxer ende doen dat braken stillen ende ophouwen. Van den sape van den Crakebesien sonderlinghe van den swerten, wordt ooc cruyt ghemaect datmen in die Apoteken Noos naempt, dwelck goet es in die heete cortsien tsegghen den dorst in die mont ghehouwen, ende dient al om ghebruyckt, daer die besien toe goet sijn.

Die Beensiesien verslaen oock den dorst, ende sijn goet tsegghen die heete cortsien en tot alle verhittinghe van den bloede ende inwendighe leden ghelijck die Crakebesien dyen sy van natueren ende werckinghe seer ghelijck sijn.

In somma die Crakebesien sonderlinghe die swerte, ende die Beensiesien sijn van natueren crachten ende werckinghe den rooden Aelbesien seer ghelijck en mogen daer voor ghebruyckt worden.

Rhus sylvestris Plinij. Bagel.

Gratia dei quibusdam.
Heyden Hysope.

Bagel es ooc een neer houtachtich strunckhē met veel bruyne herde tacykens daer aen wassen langachtighe bladeren, den bladeren van den grooten Buerboom wat ghelijckende, maer langher. Tusschen die tacykens daer die bladeren aen wassen comen ander steelkens voort, daer aē wassen veel ghelijck corte arekens ierst van vele cleyne bloemkēs, ende daer naer van veel tantighe sadekens in een ghedrongen vergaert. Ende dit saet es sterck vā ruecke, bitter van smarcke, ende heeft vet elichtich geel sap inne. Die wortel es hert ghelijck van den Crakebesien.

Hier by mach wel ghestelt worden dat wildt ghewas dat van Hieronymo Vock Heyden Hysope ghenaemt es. Dwelck van eender houtachtige wortelken dunne steelkens voortbrenghet, lanex der eerden wtghespreyt, met witgruene ende wat hayrachtige bladerkens becleet, van fatsoene den bladeren van die gemeyne hof Hysope schier gelijk maer korter, aen dopperste van den welken die bloemkens voortcomen, den bloemen van Ganserick van fatsoene gelijk, van verwen som bleeckgeel, som wit, naer die welke ronde knoppkens volghen daer in geel saet leyt.

¶ Plaetse.

Bagel wast in Brabant op dorre Heyden, ende wordt tot veel plaetsen in die Kempen ghevonden.

Heyden Hysope wordt tot sommighe plaetsen van Duytschlant op wilde bergachtighe plaetsen ghevonden.

¶ Tūt.

Bagel bloeyet in Meye en̄ Braeckmaent. In Hoymaent en̄ Doghstmaent wordt sijn saet ryp.

Naem.

Van stekende Palmen. Cap. viij. cccclxxxvij.

¶ Naem.

1 Dierste ghewas wordt ghenaeemt in Brabant Bagel, van sommighen Apotekers worddet gheheeten Myrtus, ende die saden daer af Myrilli, hoe wel nochtā dattet geen Myrtus en es. Ende daer om worddet oock nu van sommighen gheheeten Pseudomyrsine en Myrtus Brabantica. In Hoochduytschlāt worddet tot som plaetsen genaemt Altsein vnd Dorst. Ende wordt van sommighen voor die ἰαχύν Oleagnus vā Theophrastus, daert cleyne ghelijckenisse mede heeft. Maer schijnt wel te wesene dat wildt gheslachte van Ahus daer Plinius af schrijft lib. xxiiij. cap. xj.

2 Die Heyden Hysope wordt gheheeten in Hoochduytsch Heyden Ysop, vnd Feld ysop om dat sy in die Heyden ende wilden velden wast. In Latijn wordt sy van sommighen Gratia dei genaemt, en heeft nochtans gheen gelijckenisse, met die Gratia dei oft Gratiola, die een geslacht van cleyne Santorie es, daer af ghescreuen es int derde boeck in xlij. Capittel ende schijnt wel te syne Selago Plinij. Van Valerius Cordus wordt dese Heyden Hysope Helianthemum ghenaeemt.

¶ Natuere.

Bagel en sonderlinghe dz saet es werm ende drooge tot schier in den derden graede.

¶ Cracht en Werckinghe.

Bagel en heeft gheen waerachtich ghebruyck in die medecynen, maer dient wel om A ghelent te wordene in die cleerscapprayen, want het bewaert die cleederen daert by leyt van motten ende scieters.

Van stekende Palmen. Cap. viij.

¶ Tfatloen.

Ruscum. Stekende Palmen.

It ghewas datmen hier te lande Stekende palmē heet, es oock een neer houtachtich ghewas ghelijck die Bagel, ende heeft ronde stelen met veel aenwassende tacxkens die met donekergruene en dicke scorsfen becleet sijn, daer aen wassen vele bruyn gruene dickachtighe stekende bladerkēs, den bladeren van Myrtus oft van cleyngen Bucxboom anders niet onghelijck, dan dat sy elck, voor een seerp stekende dorekē hebben. Op die bladeren wassen die bestekens die schoon root sijn, en daer in leyt hert saet. Die wortel es wit ende slecht.

¶ Plaetse.

Stekende palmen wassen in Italien ende Bourgoingien op die stratē by den wegen en op andere ongeboude plaetsen, hier te lāde wordt hy in die houē geplāt.

¶ Tūt.

Dit cruyt behouwt sijn bladerē winter en soomer, ende in Italien, en daert van selfs wast leueret sijn vruchten ontrent Doghstmaent, hier te lande cest ons vruchtbaer.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt gheheeten in Griec *μυρσίνη ἄγρια, ὄξυμυρσίνη, μυρτοκάρβα ή μυρτοκάρβα*. In Latijn Ruscum, Ruscus ende Myrtus sylvestris ende Scopa regia als Marcellus

ccccclxxxviii. Van Tonghenbladt. Cap. viiiij.

auctor antiquus schrijft. In die Apoticken Bruscus. In Hoochduytsch Meusz dorn ende Keerbessen. In Neerduytsch stekende Palm, om dattet den Bucxboom, die hier te lande de Palmboom veel gheheeten wordt wat gelijk es, van sommighen oec Munsdorene.

¶ Natuere.

Die wortelen ende dyesghelijcx oock die bladeren sijn werm in den tweeden graedt, ende drooghe tot in den iersten.

¶ Cracht en Werckinghe.

Die wortel van Stekende palme in wijn gesoden ende gedroncken doet water maken, lost die vrine breekt den steen ende doet dat graueel rijzen ende afgaen, ende mits dyen goet den ghenen die de Droppelpisse hebben.

Die selue wortel in der seluer maniere gebruyckt, sijn goet tsegen die geelsuchtende pijn, en weedom in thoof, en sy verwecken die natuerlijke cranchtz van de vrouwen.

Die bladeren ende die besiekens sijn van crachten den wortelen ghelijck, nochtans niet soo sterck oft crachtich, ende daerom en worden sy oock niet veel gebruyckt.

Van Tonghenbladt.

Cap. viiiij.

Hippoglossum.

¶ Tfatloen.

Laurus Alexandrina.

Tonghenbladt.

Tonghenbladt heeft ronde stelen ghelijck die Witwortele, ontrēt onder haluen voet hoogh, ende daer aen wassen ouer beyde sijden swertgruene dicke bladeren, den bladeren van Laurusboom niet seer onghelijck, op die welcke in dmiddel, een cleyn bladcken wtwaft in maniere van een tonghesken. Ende tusschen dese cleyne bladerkens, ende die groote wassen ronde roodachtighe besiekens ende vruchten schier ghelijck een Erwte groot. Die wortel es teer wit, lanck, ende heeft eenen goeden ruck.

Van Tonghenbladt. Cap. viiij. cccclxxxv.

- 2 Van desen Tonghenbladt vindtmen noch een ander gheslacht, als sommighe ghesleerden, scrijuen dat oec sijn vruchten op die bladeren voortbringt ende den voorghescreuen van stelen, bladeren, vruchten ende wortelen ghelijck es, anders dan dz op syne bladeren by die besiekens gheen andere cleyne bladerkens en wassen.
- 3 Van noch een derde gheslacht schrijft oock die welgheleerde Matthiolus dwelck den voorghescreuen van wortelen en bladeren ghenoch ghelijck es, maer die vruchten van desen en groeyen niet op die bladeren, ghelijck aen die andere, maer wassen op besondere steelkens tusschen die bladeren voortcomende. Die welke root sijn, en gelijck een cleyne Eckerken groot.

¶ Plaetse.

Tonghenbladt wast in Hungarijen ende Dostenrijck, ende oec in Italien in donckere bosschen. Hier te lande wordet in der cruytlicfhebbers hoven gheplant.

¶ Tijt.

Tonghenbladt leuert sijn vruchten ontrent den Herfst.

¶ Naem.

- 1 Dat ierste van desen cruyden wordet geheeten in Griecx *ἵππογλωσσον* oft *ὑπόγλωσσον* oft *ἐπιγλωσσον*, ende als sommige scrijuen *ἐπιφυλλόκαρπον*. In Latijn oec Hippoglossum ende Hypoglossum ende nu ter tijt Vuularia, Bonifacia, Lingua pagana, ende Bislingua. In Hoochduytsch Papfflinkraut, Hanckblat, Aussenblat, Beerblat vnd Innigenblat. Ende naer sommighen van dyen namen in Neerduytsch Keelcruyt, Tonghenbladt, ende Tapkenscruyt. In Franchois Herbe aux Langues.
- 2 Tweede schijnt oock wel te syne een geslacht van Hippoglossum, ende es daer om van sommighen ghenaemt Tonghenbladt wijsken van den welcken dat ierste oock Tonghenbladt manneken gheheeten wordet.
- 3 Ederde es ghenaemt in Griecx *λάφνη ἀλεξάνδρεια*, καὶ *λάφνη ἰδαια*. In Latijn Laurus Alexandrina, & Laurus Idæa, nu ter tijt van sommighen Victoriala. In Franchois Laurier Alexandrin, dat es Laurus van Alexandrien.

¶ Natuerre.

- 1 Tonghenbladt es versuetende van natueren als Galenus seyt.
- 3 Maer die Laurus van Alexandrien es werm ende verdrooghende.

¶ Cracht en Werckinghe.

- 1 Die bladeren ende wortelen van Tonghenbladt worden seer ghepresen tot den geswillen van der keelen, huych ende van den amandelen ende tot den sweeringhen van den seluen, in gorgelwateren ghebruyckt.

In Italien als Marcellus schrijft hanghtmen dit cruyt aen den hals van den kinderen als sy den huych hebben. Ende een hoet daer af op thoofst ghestelt es goet tot die pijn des selfs als Dioscorides seyt.

Baptista Sardus scrijft dat dit cruyt seer goet ende sonderlinghe es tseggen die sieckte van der moedere. Ende dat een leyelken poeders van desen cruyde inghegeuen die moeder terstont doet stillen ende sincken.

- 3 Die wortelen van Laurus Alexandrina in wijn ghesoden ende gedronckē doē water D maken, sijn goet tseggen die droppelpisse, sy verwecken die natuerlijke cranckhe van den vrouwen, doen lichten arbeyt hebben, en iagen af die secondine ende alle onsuuerheyt.

Van Tamarischboom. Cap. xv.

¶ Tgheslacht.

Tamarischboom es tweederleye als Dioscorides schrijft, Cleyne ende groot.

¶ Tfatloen.

Tamarischboeken es een cleyne boeken ontrēt eens mans lengde hooch was sende, ende heeft vele taekens, van verwen som geel gruenachtich, ende aen sommighe andere bruyn, daer aen groene cleyne aschveruwige bladerkens, den bladeren van Heyde oft van Saelboos schier gelijckende. Die bloemen sijn bruyn wollachtich, ende als sy vergaen soo stuyuen sy wech.

DDD Die

cccccvc. Van Tamarischboom. Cap. xv.

Myrica humilis.

Eleyne Tamarischboomken.

- 2 Die groote Tamarischboom es den cley-
nen van bladeren ghelijck, maer hy wast
veel hoogher, ende wordt zo hoogh als an-
dere groote boomē, en dese brenghet vruchten
ghelijck cycken appelē, oft Galnotē groot.

¶ Plaetse.

- 1 Die cleyne Tamarischboom wast aē die
canten van den loopende ende staende wa-
teren. Ende hy wordt tot sommighe plaet-
by den Rhijnstroom ghevonden.
- 2 Die groote Tamarischboō wast in Sy-
rien ende in Egypten. Ende desen es noch
ter tijt onbekent.

¶ Tūt.

Die cleyne Tamarischboō bloenet in die
Lenten, ende sonderlinghe in den Meye.

¶ Naem.

Dit ghewas wordt gheheeten in Griec
μυρίκη. In Latijn Myrica ende Tamarix, in so-
mige goede Apoteken Tamariscus, ende daer
naer in Hoochduytsch Tamariscen holtz,
nochtans oock van sommighen Portz ende
Virtzenbertz. In Neerduytsch Tamarisch-
boom. In Franchois Bruyere sauluage &
Tamaris.

¶ Natuere.

Die bladeren ende ionghe scuetkens vā
Tamarischboom sijn wat werm afvaghens-
de ende reynighende van natueren, sonder
merckelijke droochheyt. Die vruchtē ende
scorssen vā den Tamarischboom sijn droogende isamē treckende en van natueren den
Galnoten ghelijck.

¶ Cracht en Werckinghe.

Tamarischboom es een crachtighe ende sonderlinghe medecyne tsegghen die verher-
de ende verstopte milte, ende heeft alsoo sonderlinghe cracht ende macht dat bevonden
es, dat die verckenē die ghegeten hebben wt troechen van Tamarischboom hout ghes-
maect gheen milte en hadden. Ende daer om eest seer goet den miltsuchtighen dat sy
drincken wt coppen ende croesen van Tamarischhout ghemaect.

Die bladeren ende ionghe scuetkens van Tamarischboom in wijn met wat azijns
ghesoden ende ghedroncken, ghenesen oock die verherde ende openen die verstopte mil-
te. Eselue doet oock het sap van den seluen met wijn ghedroncken als Plinius seyt.

Item tot den tantsweer dient oock seer wel die wijn daer die bladeren ende ionghe
scuetkens in ghesoden sijn, al werm in die mont ghehouwen.

Die bladeren van Tamarischboom in water ghesoden stelpen die vloet van dē vrou-
wen, als die vrouwen in dat werm water suten ende huer baden.

Dit selue water daer die bladeren oft ionghe scuetkens in ghesoden sijn, verdrijft
oock ende doodet die neten ende luyssen, als mē tlichaem ende die plaetsen daer die netē
ende luyssen sijn daer mede wasschet.

Die vrucht van den grooten Tamarischboom es goet ghebruyck den ghenen die
bloetspouwen ende den vrouwen die huer natuerlijke crackent te ouervloedich hebbē,
Item den ghenen die den loop des buyx hebben, ende die van eenich fenijnmich ghe-
dierde ghebeten sijn.

Tot den ghebreken van den ooghen en van den mont, daer die Galnoten toe goet
sijn, sijn dese vruchten oock goet ghebruyck.

Die

Die scorffe van den Amarischboom es van crachten den vruchten ghelijck, ende dient om alle bloetganch, ende loop des buyx te stelpene.

Van Heyde.

Cap. xvj.

¶ Tgheslacht.

Heyde es hier te lande tweederleye. Die eene draecht huer bloemen lanx die stelen, die wordt groote Heyde genaemt. Die andere bringht huer bloemen op dopperste van den stelen by een in een trosken, ende dese wordt cleyne Heyde gheheeten.

¶ Tfatsoen.

Erica.

Heyde.

Erica altera.

Cleyne Heyde.

Heyde es een houtachtich gewas in vele rijckens, den cleynnen Amarischboomken niet seer onghelijck, maer veel minder, teerder, en veel neerder, het heeft cleyne seer ghesneden bladerkens, den bladeren van Eyresse cruyt, niet seer onghelijck, maer bruynder ende herder. Sijn bloemkens sijn ghelijck cleyne knoppkens in vieren ghesneden, van verwen schoon lijfverwich, somtijts oock maer seer selden wit, ende wassen lanx die rijckens van den middele tot aen dat opperste toe. Die wortel es lanck houtachtich ende doncker root. Dat ander ende tweede gheslacht van Heyde es oock een neer houtachtich struycken, hebbende vele dunne teere rijckens van der wortele spruytende, vā verwe roodachtich oft bruyn, daer aen wassen seer cleyne bladerkens, den bladeren van den ghemenen Thymus van fatsoene niet onghelijck, maer veel minder ende teerder. Die bloemen wassen bouen aen dopperste vā den rijckes vijf oft ses by een neerderwaerts hanghende van verwen lijfverwich root, van fatsoene lanckachtich ront binnen hol, voor open, ghelijckende eenen cleynnen hollen tonneke, minder dan een Carnoelie. Die wortel es teer cruyppende, tot veel plaetsen nieuwe rijckens wtworpende.

¶ Blaetse.

Heyden wassen op dorre, maghere, onvruchtbarighe, onghelboude bergen en velden ende in die bosschen ende andere wildernissen.

Tijt.

- 1 Dierste gheslacht van Heyde bloeyet in t'beghinsel ende in tlaeste vā dē soomer tot in den Herbst.
- 2 Dat ander gheslacht bloeyet in d'middel van den soomer.

Naem.

- 1 Heyden wordt gheetē in Hoochduitsch Heyden. In Frāchois Bruyere & Briere, ende wordt nu ter tijt ghehouwen voor dat boomachtich ghewas dat van Dioscorides gheheeten wordt in Griecx ἐρίκη. Ende in Latijn Erice ende Erica.

- 2 Die cleyne Heyde es oock sonder twijfel een geslacht vā Heyde, ende daer om mach sy wel ghenaeamt worden in Latijn Erica altera, ende in Griecx ἐρίκη ἄλγη.

Natuere.

Heyde die gheslachten van Heyde sijn merckelijck drooch van natueren.

Cracht en Werckinge.

Esap van den bladeren van Heyde in die ooghen ghedruppt ghenect die pijnē en de roodicheyt van den ooghen ende sterckt dat ghesichte.

Es oock die Heyde die oprechte Erica soo sijn huer bloemen ende bladeren seer goet ghelept op die beten ende steken van den slanghen ende dierghelijcke scynm, gheghediēten.

Van Cottoen. Cap. xvij.

Tfatsoen.

Xylon.

Cottoen.

It ghewas groeyet in maniere van cleyne struyckes oft boomkens, ende en wordt niet seer groot, sijn bladerē sijn breed ende diep ghesneden, minder dan die Wijngaerts bladeren, anders huer wat ghelijck. Die bloemkens sijn geel, in d'middel purpurbrunn, rontsomme ghekertelt. Die vruchten sijn schier gelijk breede plats te ghebaerde noten, die vol sijn van schoonen witten Cottoen, in den welken dat saet verborghen leyt.

Plaetse.

Cottoen wast in Egyptē ende in Indien, ende wordt oock gheplant in Candiē, Malthen, ende andere dierghelijcke landen.

Naem.

Cottoen wordt ghenaeamt in Griecx ξύλον καὶ γοάριον, ende dijsghelijcx in Latijn Xylum ende Golsipium. In die Apoteken Cotum, Bombax, en Bombasina. In Hoochduitsch Baumwol, dat es in onse tale Boomwolle.

Natuere.

Esact van Cottoen es werm ende vochtich als Serapio schrijt.

Cracht en Werckinge.

Esact van Cottoen versuet den hoest, ende es goet tot alle coude ghebreken van derborsten, het sterckt die cracht, ende vermeerder dat manlijck saet.

¶ Tfatloen.

Capparis.

Cappers.

Cappers es eē stekende gewas schier gelijk die Braembisiē en heeft veel rācxkens op der aerden gespruyt, daer aē wassen rouwe seerpe hakende dorrenen, ende donkergruene rondachtighe bladeren twee tseghen een, den bladeren van Haselwortele niet seer onghelyck, oft vā Queappelboom, als Dioscorides seyt, maer ronder. Tusschen die bladeren comē cleyne knoppekens voort, die voortbringe schoone welriekende en gesterrede bloekens, ende daer naer wassen ronde lange vruchten minder dan een oliue, ende daer in lent dat saet dat cleyne es. Die wortel es lanck houtachtich met een dicke witachtighe scorssse bedeckt, die in der medecijnen ghebruyckt wordt.

¶ Plaetse.

Cappers wassen op rouwe onghedoude steenachtighe en sandtachtige plaetsen, ende in die hagen, en groeyē ouervloedich in Spaengien, Italien, Arabien ende andere heete landen, hier te lande en worden sy niet ghevonden. Maer die bloemē ende vruchten sijn hier bekent, die in peec kel oft in sout wt Spaengie in dese Meer lāden ouervloedich ghebrocht worden.

¶ Naem.

Cappers wordt gheheten in Griecy κάππαρις ende in Latijn Capparis, vā sommigen oock κυνόςβατος Cinosbatos, dz es in Latijn Rubus canis en Sentis canis. In Hoochduytisch Capperen. In Franchois Cappres.

¶ Natuere.

Die Cappers die in Africa, Arabia, Lybia, ende andere heete landen wassen sijn seer heet, tot schier in den vierden graet, puysten ende sweeringhen inden mont makende ende dat vleesch tot den been toe af etende. Maer die in Italien en Spaengien groeyen en sijn zoo sterck niet, en sijn die bequaemste om te gebruyckē, matelijck werm wesende, drooch ende tsamen treckende van natueren, sonder linghe die scorssen van den wortelen die best tot den ghebruyck der medecynen dienen, want die bloemen ende ionghe bladerkens en sijn zoo crachtich van werken niet, ende daer om dienen sy best tot der spijsen.

¶ Cracht en Werckinghe.

Die scorssen van den wortelen van Cappers, sijn seer goet tot die verherde ende verstopte milte, met syrope van azijn inghenomen, oft met daer toe dienende olien ende saluen vermenght, ende van buyten op die milte ghestreken.

Dese wortelen sijn oock goet ghedronckē, den gheenē die pijnē ende weedom in die hope hebben, die lammicheyt hebben, ende die verreckt, gheborsten oft van hooge ghevallen sijn.

Sy verwecken oock die natuerlijke cranckheyt van den vrouwen, en doen stercke tijck die vrine ende dat water lossen, alzo dat sy dat water bloedich doen worden als mē se te langhe oft te veel ghebruyckt.

Die selue wortelen supueren ende reynigen oock alle oude vervuylde wederspanni-

ghe sweeringhen, ende met azijn vermenght verdrijven alle witte lelijke vlekken ende plecken daer op ghestreken.

Die vrucht van Cappers ende bladeren sijn van crachten ende werckinghe den wor- telen ghelijck, maer niet soo sterck als Galenus seyt.

Esact van den Cappers met azijn ghesoden ende al werm in den mont ghehouden sijn versuet die pijn van den tanden.

Esap van den bladeren, bloemen ende ionghen vruchten, doodet die wormkens van den ooren daer in ghedrump.

Die Cappers dat sijn die bloemen ende ionghe vruchten, die in sout bewaert sijn, ghelijckmensse hier te lande ouerbrenghet, ghewasschen, ghesoden ende met azijn geset, sijn een medecinale spijsse, dienende om appetijt te maken, ende om die verstopte leuere ende milte te openen, sy doen voek die coude fluymen die in die maghe sijn scheyden ende verteeren, maer selue en gheuen sy den lichaeme gheen voetsel oft seer luttel, als Galenus seyt.

Van Stekelbesien.

Cap. viij.

¶ Tfatsoen.

Vua crispa.

Stekelbesien.

Stekelbesien es e houtachtich stekende ghewas, ontrent twee orye oft vier voete hooch wassende, ende heeft vele witachtighe taerkens ende rijshes in vele seer seerpe stekende dorekens besedt, daer aen wassen licht gruene, saechte, breed, achtighe ende rondachtighe bladerkens, ronssomme schier gelijk een Wyngaerts bladi ghesneden. Tusschen die bladeren wassen die cleyne bloemkens, en daer naer ronde besiekens, die als sy rijp gheworden sijn, claer drooschijnende ende geelachtich oft wat roodachtich van verwen, ende van smaecke wat suetachtich. Die wortel es dun hert ende houtachtich met vele aenwassende saselinghen.

¶ Plaetse.

Stekelbesien haghe wordt hier te lande al om ende schier in alle hoven, aen die canten van den hoven, ende aen die tuynen ende haghen gheplant.

¶ Tijt.

Die Stekelbesien haghe wordt seer vroech in Meerte, diuils voek in Sporekelle gruen, in Aprill comen die bloemen voort, in Meye die besien, die dan in die spijsse seer ghebruyckt worden. In deynde van Braeckmaent worden die vruchten rijp.

¶ Naem.

Die Stekelbesien haghe wordt nu ter tijt in Latijn gheheeten Grossularia. In Franchois Grosselier. Ende als Gesnerus meynt soo eest die *ἀκάνθα κισσάβη* dat es Spina Ceanothos van Theophrastus.

Die vrucht wordt ghenaeemt in Latijn Vua crispa, ende van sommighen Grossula. In Hoochduytsch Kruszbeer en Kruselbeer. In Neerduytsch Stekelbesien, oft Kroesbesien, tot sommighe plaetsen voek Knoeselen. In Franchois Grosselier.

Naturae

¶ Natuere.

Die vrucht eer sy rijp es (alsoo sy meest ghebruyckt wordt) es cout ende drooghe tot in den tweeden graedt, ende tsamen treckende, van natueren den onrijpen Wijnbesien volnaer ghelijck.

¶ Cracht en Werckinghe.

Die onrijpe Stekelbesien inghenomen stelpen den loep des buyx, ende alle bloet: A ganck, ende sonderlinghe dat sap daer af ghedroocht.

Die selue besien sijn oock goet ghelyt op alle heete, vierighe sweeringhen ende ghe B swillen ende op dwilt vier. Tot den seluen dienen oock die bladeren maer niet soo wel.

Die onrijpe besien in die spijsse ghebruyckt maken lust ende appetijt om eten, sy ver: E coelen die heete maghe ende leuere, ende doen vergaen die ouervloedighe inwendighe hitte, ende sijn seer goet ghebruyckt den ghenen die cortsachtich sijn.

Die ionghe bladerkens als sy ierst wtcomen rouw ghegeten doen water maken, en: D de sijn goet inghenomen den ghenen die met den grauel oft steen ghequet sijn.

Van Aelbesien.

Cap. xv.

¶ Tgheslacht.

Die Aelbesien sijn hier te lande tweederleye. Die eene sijn root ende liefelijck van smaccke. Die andere swert ende van smaccke onliefelijck.

Vua Viri Galeni. Ribes vulgo.

¶ Tfatsoen.

Aelbesien.

1 Die roode Aelbesien hebben houten taeye tacken die met een bruyne scorste bedeckt sijn, ende daer aen wassen breedachtige donker: gruene bladeren, den bladeren van Wijngaert van fatsoene niet onghelijck maer mindere. Die bloemen wassen insschen die bladeren aen die ionghe tackens, ende wassen veel tsamen, aen een dun draeyken dat needer: waerts hanght. En als die bloemen vergaen sijn, soo comen aen dat selue draeyken veel besiekens aen alle syden voort, die ierst gruen ende naermaels root sijn, van smaccke wat suerachtich, seer ververschende en liefelijck.

2 Die swerte Aelbesien sijn van tacken bladeren bloemen ende vruchten den anderē ghelijck, anders dan dat sy van veruuen swert sijn ende van smaccke onliefelijck, ende daer om en worden sy oock niet gheoeffent, noch oock niet ghebruyckt.

¶ Plaetse.

1 Die roode Aelbesien worden in veel houen geplant, ende daer af worden tynkens gheuolchten die neffens den wegē en aen die canten van den houen ghesedt worden.

2 Die swerte Aelbesien wassen van selfs op vochtighe ongheboude plaetsen, by de grachten ende waterloopen.

¶ Tijt.

Aelbesien worden hier te lande rijp meest in Hoymaent.

¶ Naem.

Dit ghewas wordt gheheeten nu ter tijt in Latijn Grossularia rubra, Grossularia transmarina, Ribes ende Ribesum, hoe wel sy dat oprecht Ribes niet en sijn.

DDD iij Die

Die vruchten worden nu ter tijt ghenaemt *Grossula transmarina*, ende schijnen wel te sijn die vruchten die vā Galenus *septimo de medicamentis secundum loca* genaemt worden *agros saphirae* Vuz vili. In die Apoteken so heeten sy oec *Ribes*. In Hocheduytsch Sant Johans Ereubel, oder Erublin, ende Sant Johans beerlin, In Neerduytsch Besiekens ouer zee ende Aelbesiekens. In Franchois *Groisseletz transmarins*.

1 Dierste gheslacht wordt ghenaemt *Grossula rubra*, & *Ribes rubrum*. In Neerduytsch roode Aelbesien. In Franchois *Groisseletz rouges*. Ende dese worden alleen in die Apoteken, ende in die spijssen ghebruyckt.

2 Tweede gheslacht wordt gheheten *Ribes nigrum*, en in onse tale Swerte aelbesien.

¶ Natuere.

Die roode Aelbesien sijn coutende verdrogghende tot in den tweeden graet ende tsamen treckende van natueren.

¶ Craecht en Werckinghe.

1 Die roode Aelbesien vercoelen die heete maghe ende leuere, en sijn seer goet inghe-
nomen tseghen alle inwendighe hitte des bloets, ende tot alle heete corisen.

Aelbesien in den mont gehouwen oft geknout vercoelt alle verhittinge, en doet ont-
sinken alle heete swillingen van den mont, en sy verslaen den dorst in die heete corisen.

Aelbesien stoppen oock den loop des buxer van heete choterijcke geelle vochticheden
oorspronck hebbende, ende dat root melizoen, sonderlinghe dat sap daer af ghedroocht
ende inghenomen.

Eruyt van Aelbesien dat van den sape met suucker ghemaectt wordt, es tot allen
den voorghescreuen oock seer goet, ende het beneempe die walghingen ende opworpins-
ghen van der maghen, ende dient seer wel in die heete corisen ghegruyckt, met eenighe
vercoelende wateren ghedroncken, oft in den mont tseghen den dorst ghenomen.

2 Die Swerte Aelbesien en hebben in die medecijne gheen ghebruyck.

Van Sauseboom. Cap. xxj.

Berberis.

Sauseboom.

¶ Tfatsoen.

Sauseboom es een boomachtich
ghewas thien oft twaelf voeten
oft meer hooch wassende, veel
herde houten tacken voorbrin-
ghende, die met seerpe stekende
dorenen beset sijn. Daer aen wigruene teere
bladerkens wassen die rontsomme ghekerft
sijn ende suerachtich van smaecke, ende daer-
om, tot den sausen, in plaetse van Surkele
dienende. Die bloemen sijn cleyn, bleeckgeel,
ende wassen op corte steelkens tusschen die
bladeren voortcomende, ende daer naer co-
men langhe ronde besiekens voort, die ierst
root sijn ende naermaels als sy drooghe sijn
swert, vā smaecke suerachtich en tsamē treck-
kende, in hebbende een hert greynke dz sijn
saet es. Die wortel es hert lanck in veel tae-
ken verdenst, van binnen schoo geel van ver-
wen, van smaecke oock wat amperachtich.

¶ Plaetse.

Sausebood wordt in Brabant aen die ees-
ten van sommighe bosschen, ende by sommis-
ghe haghē ghevonden. Sy wordt oock vele
in die hōuen sonderlinghe van den cruytliet-
hebbers gheplant.

Tijt.

¶ Tijt.

Sausebood crijcht nieuwe bladerē in Aprill gelijc andere boomē, Hy bloeyet in Meye, en in Herfstmaēt wordē die besiekēs rijp. ¶ Naem.

Dit gewas wordt geheeten in die Apoteken Berberis, sonderlinge die vrucht die daer best bekēt es. In Hoochduntsch Paisselbeer Saurich Erbsel Versich. In Neerduntsch Sausebood. In Franchois Espine vinette, ou du Berberis. En es een gheslacht van Amyrberis dz es van Oxyacantha by Auicennam ende Serapionem, die twee gheslachte van Amyrberis stellen een met ronde roode vruchten, dat van Dioscorides Oxyacantha gesnaemt es, daer af hier naer cap. xxxi. ghescreuen es Ende het tweede dz lanck en swert saet heeft, dat sy oock voor dat beste Amyrberis houwen, ende dit es datmen nu ter tijt Berberis naemt. Dwelck oock wel schijnt te syne die Oxyacantha die van Galenus lib. 2. de aliment. facultatibus, onder die plantas fruticosas gherekent wordt, dyens Asparagus dat es iongen scuekēs goet om eten sijn. ¶ Natuere.

Die bladeren ende vruchten van Sauseboom sijn cout ende drooghe vā natueren tot in den tweeden graedt, ende wat subtiyl van substantien.

¶ Cracht en Werckinghe.

Die groene bladeren van Sauseboom dienen om Sausen daer af te makē tot den A spijsen ghelijc dat Surkele, ende die sause die daer af gemaecht wordt, es vercoelende ende maecht appetijt, ende es seer goet den ghenen die verhit ende cortsachtich sijn.

Die besiekens van Sauseboom stoppen den loop des buxer, ende stelpē alle ouervloeghe vloed van den vrouwen, ende alle onnatuerlijke bloetganch.

Die wortelen van Sauseboom in looghe gheweycht maken dat hayz geel, asme dat E hayz daer mede dickwils wascht.

Van Acacia. ¶ Tgheslacht. Cap. vviij.

Acacia es tweederleye. Die eene wast in Egipten. Die tweede wordt in die landē vā Pontus ghevonden. ¶ Tfatloen.

Acacia Aegyptia.

Acacia altera. Acacia van Pontus.

Acacia van Aegypten.

Eerste gheslacht van Acacia es een stekende boomachtich gewas, dragende veel tacken die met scerpe dorenen beset sijn. Tussche den welcke die bladeren voortcomen in veel andere cleynne bladerkens verdeylt. Sijn bloemkens sijn wit. Es aet es breeet ghelijck een Lupine, ende wast in lange hauwen, ende daer wt perstmen dat sap, dat swert es ende oock Acacia gheheten wordt.

Tweede gheslacht van Acacia es oock een stekende ghewas, draghende lange scerpe dorenen, daer aen wassen bladeren, den bladeren van der ghemeynder Kunte schier gelijck. Die vruchten wassen oock in haukens gelijck die vruchten van den iersten.

¶ Plaetse.

1 Die ierste Acacia wast tot veel plaetsen van Egypten in die wildernissen.

2 Die tweede wast in Ponto ende Cappadocien als Dioscorides schrijft.

¶ Naem.

1 Dit stekende ghewas wordt van Dioscorides geheeten in Griec *ἀκασία*. In Latijn Acacia, ende van Theophrastus *ἀκαςία* *ἢ ἀκαςία*. Dat es in Latijn Spina. Die gumme die hier wtloeyet es ghenaeemt in die Apoteken Gummi Arabicum, ende es daer gheenoech bekend, hoe wel nochtans dat het sap van Acacia, dat oock Acacia ghenaeemt wordt daer noch onbekent es, want in plaetse van dese Acacia wordt in der Apoteken dat sap ghebruyckt van wilden pruymkens diemen Sleen nuemt, ende Acacia onrechtelijck gheheten.

2 Dat ander daer af hier die figure voor die andere ende tweede Acacia ghestelt es, wordt van sommighen gheleerden voor *ἀσπλάθου* Aspalathus gehoutwen, ende n: voor een Acacia. Matthiolus stelt die selue voor die tweede Acacia, die Acacia Pontica ende Acacia altera gheheten wordt.

¶ Natuer.

Acacia ende sonderlinghe dat sap dat van den ouders ghebruyckt es gheweest, es drooghe in den derden graedt, ende cout tot in den iersten, als Galenus schrijft.

¶ Cracht en werckinghe.

Esap van Acacia steyt den loop des bux, ende die overvloedighe natuerlijke cranchheit van den vrouwen, ende het doet die moeder die gesoncken es in huer plaetse comen, ende vast houwen, met rooden wijn ghedroncken.

Dit sap es goet ghestreken ende ghebruyckt op dat wilt vier ende op alle heete swil: linghen ende sweeringhen, ende dijsghelijck oock tot die heete punsten des monts.

Acacia es oock een goede medecyne voor die ooghen, ende geneest die roode gheswol: len ende veerde wstaende ooghen daer op ghestreken.

Acacia maect dat hayz van den hoofde swert, als men thayz wascht met dat water daer Acacia in gheweyckt es.

Die bladeren ende ionghe scutkens van Acacia, maken die leden die wt huer ion: tueren gheweest hebben vast ende sterck, als men die leden stoost met den watere daer in ghesoden sijn.

Van Myrtus. Cap. viij.

¶ Tghellacht.

Myrtus es nu ter tijt tweederleye. Die eene wordt gheheten grooten oft grouen Myrtus. Die andere cleynen oft edelen Myrtus.

¶ Tfatloen.

In de grooten oft grouen Myrtus hier te lande ghenaeemt, es een boomachtich ghewas, somtijts ontrent eens mans lengde hier te lande hooch wassende, hebbende vele tackens, daer aen wassen donckergruene bladeren, van fatsoene ende grootte den bladeren van Vincoorde schier gelijck. Ende daer tusschen groeyen in sommige werme soomers hier te lande, schoone liefelijke witte bloemkens, den Eriekbloemen niet onghelijck maer wat mindere.

2 Die cleynen oft edele Myrtus es een cleyn neer ghewas van wesen ende fatsoene, den

anderen niet seer onghelijck, maer veel mindere. Sijn bladeren zijn cleyen ende smal minder ende smalder dan die bladeren van Buerboom, vā verswen niet zoo bruyn als die bladeren van den groenen. Die bloemkens zijn oock wit, den anderen niet onghelijck dan alle wat mindere ende somtijts dobbelder van bladeren.

3 Itē noch esser een derde Myrtus die de grootste van bladeren es. Die bladeren van desen zijn schier also groot als die bladeren van Vincoorde. Pervinca in Latijn ghenamt ende anders es dese Myrtus den anderen ghelijck.

¶ Plaetse.

Myrtus wast in Spaengien ende in Italien ontrent Napels ouervloedich. Hier te lande en groeyet hy niet dan in die houen van sommighe cruyt liefhebbers, die hem in mandekens planten, ende met groote neersticheyt des winters bewasren ende van die coude wachten, want hy en kan die coude van desen lande niet verdragen. Die cleyen es oock hier te lande meer ghemeen dan die grouen.

¶ Tijt.

Myrtus bloeyet hier te lande seer seldom, dan alst heete zomers zijn, ende dan zoo bloeyet hy in Hoymaent, vruchten oft saet en kan hy niet gheleueren.

¶ Naem.

Myrtus wordt gheheeten in Griecx *μυρτιν*. In Latijn Myrtus, ende met dyen naem es hy hier te lande ende in die Apoteken bekend.

Die vruchten van Myrtus worden ghenamt in die Apoteke Myrtilli.

¶ Dorlaecke sijns naems.

Myrtus wordt ghenamt in Griecx *μυρτιν*, naer een ionghe dochter van Athenen die Myrsine genaemt was. Dese was schoone ende sterck, ende ginck met huer schoonheyt alle dochteren te bouen, ende met huerder sterckent alle ionghers, sy was van die Goddinne Pallas dat es Minerva seer bemint, die huer stelde ende dede verkeerren in die plaetsen daer die edele ionghers tornoyden, speelden, liepen ende huer in veel manieren exerceerden. Daer sy als een Juge croonde die ionghers die in dat tornoyen spelen oft loopen victorie verworuen hadden ende prijs verdient. Ende daer om zoo waeren sommighe ionghers, die verwonnen waeren, op huer verbolghen, ende hebben haer, duer haet ende nijd dootgheslaghen. Dwelck die Goddinne Minerva vernemende, heeft terstont doen groeyen den welriekende Myrtus, den welken sy met den naem van die ionghe dochter Myrsine ter eerē ende ghedenckenisse van huer, Myrsine gheheeten heeft, ende seer bemint ghelijck sy die ionghe dochter te voren bemint hadde.

¶ Natuere.

Myrtus es drooch tot in den derden graet, ende cout tot in den iersten.

¶ Cracht en werckinghe.

Die bestekens oft vruchten van Myrtus zijn seer goet inghegheuen den ghenen die A bloet spouwen, braken, ouergheuen oft pissen, want sy stelpē alle bloet ganck ende dijs ghelijck oock die ouervloedighe natuerlijke cranchent ende vloed van den vrouwen.

Die selue bestekens zijn oock goet ghebruyckt tsegen den loop des buyc, ende tseghen die sweeringhen van der blasen.

Esap van den bestekens ghedroocht es tot den voorghescreuen oock seer goet, ende dient

dient, daer en bouen tot die weecke ende vochtighe maghe, ende tseghens die steken ende beten van den Scorpioenen ende Phalangien.

Esael van Myrtus in water ghesoden maecht dat hant swert ende belet dat wtvals. Den des selfs, het ghenest die loopende gaten van den hoofde, ende doet die scellen vergaen als men ihoofst diemils met desen water wasschet.

Eselue saet in wijn ghesoden ghenest die sweeringhen van den wtwendighen leden. Es als men se daer mede wascht. Dese wijn es oock goet tot die heete swillinghen van den ooghen met wat sijn bloeme vermenght ende daer op gheleyt, ende ghenest die draaghende ende loopende ooren daer in ghedruppt.

Die selue wijn daer Myrtus saet in gesode es belet ooc drockescap te vorē gedrōckē. I

Item dwater daer Myrtus saet oft bladeren in ghesoden sijn stelpt die vloet ende ouervloedighe natuerlijke cranchheit van den vrouwen als sy daer in sitten en badē.

Eselue water maecht die leden vast ende sterck die gebroken oft wt huer ionctueren gheweest sijn, als sy daer mede ghewasschen worden.

Die groene bladeren van Myrtus sijn goet gheleyt op vochtighe sweeringhen, ende op alle leden daer eenighe ouervloedighe vochticheden in vloeyen.

Die selue versche bladeren met olie van Roosen, oft andere van crachten der seluer ghelijck, vermenght, sijn oock goet ende bequaem tot die voortsetende sweeringē, wildet vier, omloop ende andere dierghelijcke heete punstkens.

Die bladeren van Myrtus ghedroocht, met daer toe dinende salskens vermenght gheneser die sweerende naghelen van den handen ende voeten, ende bedwingen dat sweet als men tlichaem daer mede bestrijckt.

Van Laurusboom.

Cap. xviiiij.

Tgheslacht.

Die Laurus boom es tweederleye. Die eenē heeft gruene stelen ende tærkens, ende herdachtighe dicke bladeren. Die anderē heeft roodachtighe tærkens sonderlinghe als sy ionck sijn, ende bladeren die weecker ende dunder sijn dan die bladeren van den anderen.

Tfatsoen.

Dat ierste geslacht van Laurusboom wast somtijts seer hooch ende cricht herde dicke struncken, daer aen wassen veel tacken die als tsamen met een gruene scorste becleedt sijn, ende daer groeyen breedachtighe langhe herde dickachtighe weltriende bladeren, tusschē die welcke voortcomen cleyne knoppkens voortbringhende wit gruene bloemkens, en daer naer ronde langachtighe vruchten, die van buntē hebben een brunne vettachtighe scorste, daer in die keerne leyt, die wittachtich oft grauue ende vet es, van smaecke scerpachtich ende bitterachtich.

Dat ander geslacht van Laurusboom, es den voorgescreuen niet seer onghelijck, maer het en wast zoo hooghe nē, ende worpt dickwils vele scueten wt der wortelē, die alzo hoo ge somtijts wassen als dē principaelē strunck, alsoo dat desen Laurus selden boomwijs op wast. Die ionghe scuetkens ende tærkens van desen

Laurus.

Laurusboom.

desen sijn roodachtich ende somtijts schoon root, ende als sy oudt worden bruynroodachtich. Die bladeren sijn den anderen van fatsoene ghelijck, maer teerder ende dunner, oock welriekende, ghelijck die andere.

¶ **Blaetse.**

Die Laurus boomen groenen oueruloedich in Spaengie, ende in dier ghelijcke heete landen. In dese Neerlanden wordt hy in die hoven gheplant ende met neersticheit tswinters van die conde bewaert, wtghenomen in Zeelant, ende ontrent den zee cant daert souden gront es, want daer groeyet hy seer wel, ende en sterft tswinters niet, ghelijck hy doet daer den grondt suet es.

¶ **Tijt.**

Die Laurus boom en verliest sijn bladeren niet, maer blijft tswinters ende tsoomers gruen. Ende in die Meerte oft Aprill soo crijght hy nieuwe bladeren ende ionghe scuten. Die vruchten en comen hier te lande niet voort.

¶ **Naem.**

Die Laurus boom wordt gheheeten in Griecx Λάφρυ. In Latijn Laurus. In Hoochduitsch Lorbeerbaum. In Franchois Laurier. In Brabant Laurus boom.

Die vruchten worden genaempt in Latijn Lauri baccæ. In Neerduitsch Bakeleers. In Hoochduitsch Lorbeeren.

¶ **Dorlaecke sijns naems.**

Die Laurus boom wordt gheeten in Griecx Λάφρυ, naer een ionge dochter Daphne ghenaeamt, die was die dochtere van Ladon ende van der Aerden. Dese beminde die Godt Apollo, ende in huer liefde ontstekē, volghde huer al om naer, tot dz hy huer ten lasten ghegrepen ende vast ghehouden heeft. Dwelck sy ghevoelende heeft terstot aen gheroepen huer moeder die aerde, die terstont huer inghenomen heeft, ende in plaetse van Daphne eenen schoonen Laurus boom voortghebrocht. Dwelck Apollo siende es seer verwondert geweest, ende heeft den boom, naer sijn beminde Daphne, oock Daphnen gheheeten, ende daer af ghetrocken een tacrken, dat hy in een gevlochten heeft een croone daer af makende die hy op sijn hoofd ghestelt heeft. Ende van dier tijt soo es die Laurus boom alijt een tecken gheweest van vaticinationen, ende es den Gode Apollo dat es der Sonnen toegheschreuen. Daer om soo sent die Heydenisse, dat die Laurus boom wederstaet den quaeden geesten ende alle tooveren, alsoo dat daer een Laurus tacrkens in huys es, gheen quade geest en sal moghen leisel doen, noch gheen blixem eenich hinder, ende dat niemant in thuyt wesende sal met die vallende sieckte ghequelt sijn. Dock soo segghen sy dat die Laurus boom ghesonthent in brenghet. Ende om dese redene soo werdt hier voortijts den Senatuers van Roome op den nieuwen iaers dach een Laurus tacrken ghegheuen. Daer om soo worden oock die Poeten met Laurus cranskens ghecroont, om dat die Poesie een maniere van vaticinationen es. Daer Apollo ouerste af es.

¶ **Natuere.**

Die bladeren ende die vruchten van Laurus boom sijn werm ende drooge tot in den tweeden graedt volcomelijck, principaelijck die vruchte die wermes sijn dan die bladeren. Die scorssse van den wortelen es werm ende drooghe tot in den derden graedt.

¶ **Cracht en Werckinghe.**

Die vruchten van Laurus boom met wijn inghenomen sijn goet tsegghen die beten A ende steken van den Scorpioenen ende tsegghen alle femijn ende vergiffenisse.

Die selue vruchten cleyn ghestooten, ende m̄ huemich oft eenich syrope vermenght, B sijn seer goet den ghenen die wdrooghen, amborstich ende cort van adem sijn, ende die met coude fluymen op die borste verladē sijn, diewils gelecht ende in die mont ghoudē.

Die wijn daer die vruchten van Laurus boom in ghesoden sijn, oft dat sap van den C seluen in die ooren ghedruipt ghenect dat tuyten van der seluer, ende es goet tsegghen die doofhent ende qualijck hooren.

Die vruchten van Laurus boom, ghenesen oock die pijnē ende weedom van den le D den, treckinghen ende spanninghen van den senuwen, vochtighe ende drooge scorsshe den,

den, met daer toe dienende saluen oft olie vermenght, daer op ghestreken.

Eselue doet oock die olie van den Laurus vruchten gheslaghen oft afghesoden, en daer en bouen gheneest sy oock alle blauw gheslaghen, gevallen oft gestooten plecken.

Die scorssen van den wortelen van den Laurusboom met wijn ghedroncken doe wa- ter maken ende die vrine lossen. Ende breken den steen ende doen den seluen ende dat graueel rijsen.

Die selue scorssen in der seluer manieren ghebruyckt openē die verstopthent van der Blenere ende van der milten, in summa alle verstopthent van den inwendigen leden, en daer om soo sijne oock goet tot die oude geelsucht, herde milten, beghinzel van water- laden ende om te verwecken die natuerlijke cranchent van den vrouwen.

Van Rijnwilghe. Cap. xxx.

¶ Tfatsoen.

Phillyrea.

Rijnwilghe.

Rijnwilge es eē neer gewas selden opclimmende, meer in maniere vā een haghe, dan van een boomken wassende, sy heeft vele dunne tær- kens ende rijskens, daer aen was- sen langachtighe doncker gruene bladeren, den bladeren van Vincoorde ghelijckende, maer veel meerder ende langher. Aen dopperste van den tærkens wassen troskens m; witte bloem- kens ghelijck aen den Blier, ende daer naer volghen cleyne besiekens, die ierst groen ende naermaels swert sijn.

¶ Plaetse.

Rijnwilghen wassen in Duytschlant tot veel plaetsen van selfs in die hagen en heg- ghen, en andere dierghelijke rouwe plaetsen. Hier te lande worden sy in die houē gheplant.

¶ Tijt.

Rijnwilghen bloeyen in Meye ende in Braeckmaent, in Herfstmaent soo wordē die besiekens rijp.

¶ Naem.

Dit ghewas wordt ghenaeemt in Griec *Φιλλύρεα* Phillyrea. In Latijn van Plinius *Ligustrum*, en es nochtans dat *Ligustrum* niet daer Vergilius ende Columella af scrijuen daer af hier voor vermaet es. In Hoochduysch *Bein- holtzlin*, *Mundtholtz*, *Reinweiden*. In Neerduysch *Rijnwilghen*, *Mondthout* ende *Keelcruyt*. In Franchois *Troesne*.

¶ Natuere.

Die bladeren van Rijnwilghen sijn cout drooghe ende tsamen treckende vā natuer- ren. Die besiekens sijn wat werm, anders oock van natueren den bladeren ghelijck.

¶ Cracht en Werckinghe.

Die bladeren van Rijnwilghen ghenesen ende doen vergaen die swillingen apostri- matien, heete sweeringhen ende puysten van der keele en van den monde, als men die bladerē in water siedt, oft tsap daer wt douwt, en daer mede gorgelt oft die mōt spoelt.

Die selue bladeren cleyne ghestooten sijn oock goet geleyt op alle heete quade voorts- etende sweeringhen. Tot den seluen dienen oock die vruchten in der seluer manieren ghebruyckt.

Van Agnus castus.

Cap. xxvj.

v'ciij.

¶ Tfatsoen.

Vitex.

Agnus castus.

Agnus castus es een boomachtich ghewas, eenen cleyenen boomken ghelijck, ende heeft vele taerckens die taye sijn ende huer laten bungen sonder lichtelijcken te breken. Die bladeren sijn meest in vijf, somtijts oock in seuen bladerkens ghesneden, gelijk die bladeren van Kempe, van den welcken elck besondere lāck ende smal es, eenen Wilgen blade niet seer ongelijck, maer veel mindere. Die bloemen wassen op dopperste van den steelkens, in maniere van een are, veel by een, rontsomme den steel, ende sijn van verwen som purpurachtich, ende som licht purpurachtich mē wit vermēght. Die vruchtē oft besiekē sijn ront ghelijck die Peper corenen.

¶ Plaetse.

Agnus castus wast als Dioscorides schrijft aen die canten van den rivieren ende van den beken op ongeboude rouwe plaetsen. Ende dat in Italien ende andere warme landen, wani hier te lande en wordt hy niet gevonden dan alleen in sommighe neerstighe cruytlicfhebbers hoven.

¶ Tgt.

In Dostmaet es Agnus castus, hier te lande met bloemen gesien gheweest.

¶ Naem.

Dit ghewas heet in Griecx *ἄγνος* Agnos, en van sommighen *λύγος ἡ ἄγνος*. In Latijn Vitex, Salix marina oft Salix amerina, ende van sommighen Piper agreste. In die Apoteken Agnus castus, ende met dyen naem eest hier te lande onder die cruytlicfhebbers bekend. In Hoochduytsch worddet ghenaeemt Schafmulle.

¶ Natuere.

Agnus castus es werm en drooge tot in den derde graedt, en subtiel vā substantien.

¶ Cracht en Werckinghe.

Agnus castus es een seer sonderlinghe medecyne ende remedie voor den ghenen die in reynicheyt leuen willen, want hy weder staet alle oncuysche lusten ende begheertē, ende verdroocht die natuere in alder manieren ghebruyck, tzy ghepoedert ende ingenomen, oft in water ghesoden ende ghedroncken, oft oock op bedde ghesent ende daer op gheslapen. Ende daer om soo wordet hy Castus, dat es reyn ende suuer ghenaeemt.

Es aet van Agnus castus inghenomen verdriift ende doet scenden alle opblasingen ende winden van der maghen, dermen, buyck ende moedere, in somma vā alle plaetsen daer die winden vergaert sijn.

Es selue saet opent ende ghenect alle verherthent ende verstopthent vā der leuer ende van der milten, ende es goet tseghen dat beghinsel van dat waterladen, een viere deel loots met wijn inghenomen.

Es aet van Agnus castus verweckt oock die natuerlijke cranchent van den vrouwen, alleen oft met Poleye inghenomen, oft van onder met een pessus ghesedi.

Es selue saet es oock goet vermenght in die saluen ende olien die verwormen, versue

V'tiij. Van Smacke oft Sumach. Cap. xxvij.

ten ende die stramme verstyfde ende vermoede leden ghenesen, het heylt oock die clouen van den eersderm ende vā dat fondamēt met water vermēght ende daer op ghestreken.

Agnus castus es oock een sonderlinghe ghewas tsegghen alle fenijnighe ghedier. I ten, hy veriaecht ende verdrijft alle slanghen ende andere quade gedierten van daeren daer hy gheleyt, ghestroyet oft ghebrant wordt, hy gheneest alle steken ende beten van den seluen daer op gheleyt, dijsghelijc oock dat saet inghenomen.

Agnus castus gheneest die verhertheyt, verstoptheyt, apostumatien ende sweeringen B van der moedere, als die vrouwen in dwater sitten daer hy in ghesoden es.

Die bladeren van Agnus castus met booter vermenght, doen sceyden ende vergaen H die swellinghen van den mannelijcken leden daer op gheleyt.

Men schrijft oock van Agnus castus dat reysende luyden, die daer af een tackken I ouer huer draghen, niet moede en worden, noch gheen versmertheyt en crighen.

Van Smacke oft Sumach. Cap. xxvij.

Tatsoen.

Rhus coriaria.

Sumach.

Macke oft als men in die Apotes ken seyt Sumach, groeyet in ma niere van een boomken, ontrent eens mans lengde hoogh, ende heeft vele tackkens, daer aen was sen langhe hayrachighe saechte bladeren, in dmiddel een roodachtich steelken hebbende, en ouer beyde syden in ses oft seuen deelen ghesneden, die tsegghen een ouer staen, ende ronts omme ghekerft sijn, ghelijc die bladeren van Agrimonie, den welken dese bladeren seer ge lijk sijn. Die bloemen wassen tusschē die blas deren, ende groeyen veel by een aen langhe steelkens, ghelickende den bloeysele van den Okernoten, van verwen witgruen. Esact es plat root ende wast in ronde besiekens.

Plaetse.

Smacke groeyet in Spaengien ende an dere heete landen seer ouervloedich. Hier te lande en wordet niet ghevonden, dan by som mighē neerstighe cruyclichhebers.

Tijt.

Smacke bloeyet hier te lāde in Hoymaēt.

Naem.

Dit ghewas wordt geheeten in Griecx ρῶς, ende van Hippocrates ρῶς Rhoos. In Latijn Rhus, van sommighen Ros. In die Apoteken van den Arabeuschen meesters Sumach, ende daer naer hier te lande, van den Huy uetters, die daer mede het leer bereyden op die maniere van Spaengien, Smacke.

Esact van desen Rhus, wordt gheheeten in Griecx ρῶς ἐρυθρὸν ῥόδον ende ἐρυθρὸς Erythros. In Latijn Rhus obsomiorum.

Die bladeren heeten in Griecx ρῶς ῥυτιδιὰ Rhytidia. In Latijn Rhus coriaria, ende daer mede wercken die van Spaengien ende Italien dat leer, gelijckmen hier te lande met die scorssen van den Eycken boomen.

Natuere.

Die bladeren, sap ende saet van Sumach sijn cou in den tweedē graedt, ende droo ghe tot in den derden, van natueren seer tsamen treckende.

Cracht en Werkinghe.

Die

Van Galissiehout. Cap. vvvij.

605
v'cv?

Die bladeren van Sumach sijn van crachten ende werkinghe, der Acacia gelijck, Ende daer om soo stelpen sy ooc dē loop des buyx, die ouervloedige natuerlijcke cranch hēnt van den vrouwen ende alle bloetganck, in water oft wijn gesoden en gedroncken.

Dwater daer dese bladeren in ghesoden sijn stelpt oock den loop des buyx ende den rooden lichaem, van onder met een clysterie ghesedt, oft als men daer in badet, het verdroocht oock die loopende ooren daer in gedruypt, ende maeckt dz hant swert alst daer mede ghewasschen wordt.

Esact van Sumach in die spijsen ghebruyct stelpt oock dijsghelijck alle loop des buyx, dat roode melizoen, ende vloet van die vrouwen sonderlinghe die witte.

Esclue saet op alle versche gheslaghen, gheuallen, ghestooten, ghequesten wonden, Ende bizle gelenet, beschermt die selue van alle verhittinge, apostumatien, en sweeringe.

Esact van Sumach met eycken kolen gestooten, gheneest ende verdroocht die spee. Enen daer aen ghestreken. Esclue doet oock dat water daer die bladeren oft esact in ghesoden sijn, als men se daer mede wasschet.

Van Galissiehout. Cap. vvvij.

¶ Tfatsoen.

Glycyrrhiza hiza. Radix dulcis.
Galissiehout.

Glycyrrhiza communis. Radix Scythica.
Ghemeyn Galissiehout.

Galissiehout heeft rechte scueten ende tacken ontrent drie oft vier voeten hooch, daer aen wassen swertgruene bladeren, van vele cleyne bladerkens aen een steelken tseghen malcanderen ouer staende vergaert, den bladeren van Lentiscus ende van Eragium ghelijckende. Die bloemen groeyen op corte steelkens tusschen die bladeren ende tackkens, ende wassen veel by een, in maniere van cleyne bollekens in een ghedronghen. Ende als die vergaen so volghen daer ronde rouwe bollekens, van vele tsamen in een ghedronghen cleyne rouwe

¶ ¶ ¶ in hant

v'cvj. Van Gallissiehout. Cap. xvviij.

hauwkens vergaert, in die welcke platachtich saet besloten leyt. Die wortel es recht, lanck, van binnen geel, van buyten bruyn der Gentiaen wortele van fatseene niet seer onghelijck, maer van smaecke suet.

- 2 Van Gallissiehout vindmen oock noch een ander gheslacht dwelck den voorgheschreuen van stelen ende bladeren ghelijck es. Die bloemen oft hauwkens van desen en wassen niet tsamen in maniere van bollkens, maer wassen lanx aen dunne steelkens in manieren van arekens, ghelijck aen die Galega ende wilde Bilsen. Die wortelen van desen en sijn oock niet recht, maer hebben veel tacken die dweers ouer ende duer malcanderen wassen, die van buyten bruynachtich, van binnen geelachtich ende van smaecke oock suet sijn, ghelijck die wortelen van den anderen.

¶ Plaetse.

- 1 Gallissiehout wast als Dioscorides schrijft in Ponto ende Cappadocia.
- 2 Dat ander wordt in Italien en tot som plaetsen van Duytschlandt ghevonden. Hier te lande en groeyet niet dan in der cruytliedhebers houen daer gheplant wordt, ende dat tweede es meer ghemeyn ende hier te lande best bekend. ¶ Tijt.

Gallissiehout bloeyet in Hoymaent ende in den Herfst soo wordt sijn saet rijp.

¶ Naem.

Gallissiehout wort geheet in Griecx γλυκυρρίζα Glycyrrhiza. In Latijn Dulcis radix, en Dulciradix. In die Apoteken Liquiritia. In Hocheduytsch Suzsholtz, vnd Suzzwurtzel. In Neerduytsch Suethout Gallissiehout ende Calliessiehout. In Franchois Rialice, Rigoliste 2 Ereulisse.

- 1 Dat ierste gheslacht es die Glycyrrhiza die van Dioscorides bescreuen wordt, ende mach wel genaempt worden Glycyrrhiza vera oft Glycyrrhiza Dioscoridis.
- 2 Dat ander gestacht es die Glycyrrhiza communis oft Glycyrrhiza Germanica, die in die Apoteken hier te lande meest ghebruyckt wordt. En es die wortel die van Theophrastus σκυδική ρίζα ende εντυγλυκεία genaempt wordt ende van Plinius Radix Scythia. Ende oock die wortel die ἄλμος Alimos sonder aspiratie ghenamt es.

¶ Natuere.

Gallissiehout es middelmatig werm ende vochtich van natueren.

¶ Cracht en Werckinghe.

Die wortelen van Gallissiehout versueten die rouwe borste ende keele, openen ende versueten die verstopte ende verladen longhene, brenghen den hoest tot rijpicheyt, ende doen die fluymen lossen, als mense knout ende in den mōt langhe tijt hout. Es selue doet oock tsap van den wortelen in der seluer manieren ghebruyckt.

Tot den seluen eynde, soo maectment in sommighe cloosteren van Hollant, hoest toecken van den sipe vā Gallissiehout, m3 Gengebeer ende andere specie daer toe vermenght, die alleen goet sijn tot den verouderden ende couden hoest, ende dperghelijcke ghebreken van der longhene ende borste.

Die wortel van Gallissiehout verslaet oock den dorst ende ververscht die drooge ende verhitte maghe, ende es goet tot die heete gebreken van der leuere, in den mont gehouden oft ghesoden ende ghedroncken.

Die selue wortel gheneest oock die sweeringhen van den nieren ende scorstheide van der blasen, ende versuet die scerpheyt ende dat smerten van der urine, in water gesoden ende dickwils ghedroncken.

Die wortel van Gallissiehout met huenich vermenght, kan oock ghenesen, als Plinius schrijft die wtwendighe vlceration ende sweeringhen daer op gheleyt.

In somma die wortel van Gallissiehout, ende dijsghelijcx ooc dat sap daer af, es een versuetende, versaechtende ende oock heylsame medecyne, sonderlinghe goet ende bequaem der borsten, longhene, lendenen, nieren ende blase.

Van Rhamnus. Cap. xvij.**¶ Tgheslacht.**

Rhamnus als Dioscorides schrijft es dypederlepe. Een met langachtighe vette bladeren.

Van Rhamnus. Cap. xvii.

v'cviij.

derkens, Tweede met witten, ende Ederde met rondachtighe bladerkens.

¶ Tfatsoen.

Rhamni secunda species.

Rhamni tertia species.

Alle die gheslachten van Rhamnus sijn houtachtige gewassen, die als Dioscorides scrijft veel rechte tacken hebben, daer aen seerpe stekende dorenen wassen, ghelijck aen die tacken van witte hagedoren.

- 1 Dierste gheslacht van Rhamnus heeft vele langhe smalle teere vetachtige bladerkens, tusschen die welke langhe herde seerpe dorenen voortcomen.
- 2 Tweede gheslacht heeft langhe smalle witte bladerkens den bladeren van oliuen van fatsoene niet seer onghelijck maer veel mindere, tusschen die welke cleyne corte stekende dorekens voortcomen.
- 3 Ederde heeft cleyne breedachtighe ende schier ronde bladerkens, van verwen brunn ende wat naer dat root treckende. Die dorenen van desen gheslachte en sijn niet soo groot oft soo sterck als die dorenen van den ierste gheslachte. Die bloemen sijn geelachtich, ende als sy vergaen, soo volghet die vrucht die breet es, schier ghelijck een worzdel, ende daer in leyt dat saet. ¶ Plaetse.

Rhamnus groeyet in die haghen ende hegghen als Dioscorides schrijft.

- 1 Dierste gheslacht en es hier te lande niet bekend.
- 2 Tweede wordt hier te lande ghevonden op die dijcken ende dunnen ontrent die geecanten sonderlinghe in Vlaenderen, daert tot som plaetsen ouervloedich wast.
- 3 Ederde wordt hier te lande in sommighe cruytliedhebbers hoven ghevonden.

¶ Naem.

Die gheslacht oft maniere van haghe, wordt gheheeten in Griecx *πάμπος*. In Latijn Rhamnus. In die Apoteken eest onbekent.

EEE iij Naturae

¶ Natuere.

Die bladeren van Rhamnus sijn drooghe tot in den tweeden graedt, ende cout tot in den iersten volcomelijck.

¶ Tracht en Werckinghe.

Die bladeren van Rhamnus ghenesen dat wildt vier, ende bedwinghen die voorts v etende sweeringhen, cleyne ghestooten ende daer op ghelent.

Van Rhijnbesien. Cap. vvv.

¶ Tfatsoen.

Rhamnus solutius recentior.

Rhijnbesien doren.

Scyprum

De Rhijnbesien doren, es een neer boomachtich gewas, wyens struncken dicwils eē been dick sijn. Van dē welckē d; hout binnen geelachtich es, ende die scorssen castanie bruyn den scorssen van den kerselaers schier ghelijck. Die tacken hebben sterpe herde stekende dorenen, ende daer aen wassen rondachtige bladerkens den bladerē van wilden appelboomen van fatsoene wat gelijck maer mindere. Die bloēkens sijn wit ende daer naer volgen cleyne rondachtige besiekēs die ierst gruen ende naermaels swert sijn.

¶ Plaetse.

Die Rhijnbesien wassen hier te lande aen die canten vā dē velden, en van den bosschen en in die haghen.

¶ Tijt.

Die Rhijnbesien bloeyen in den Meye ende in den Herfst soo worden die vruchten rijp.

¶ Naem.

Dese doren wordt hier te lande Rhijnbesien doren ghenaemt. In Hoochduytsch Weghedorn dat es Wechdoren om dat hy by den wegen wast. In Latijn van sommigē Rhamnus solutius, by welken naem wy den seluen willen laten, aenacien dat ons gheen andere naemen bekent en sijn, hoe wel nochtans dat hy met den Rhamnus van Dioscorides oft van Theophrastus gheene ghelijckenisse en heeft, ende daer om oec geen oprechte Rhamnus en es. In Italien wordt dese doren gheheeten Spino Merlo, ende van sommighen Spino cervino, Spin guerzo, ende van Valerius Cordus Cervi spina.

Die vruchten worden in Brabant Rhijnbesien dat es in Latijn Baccæ Rhenanæ ghe naemt, om dat sy ontrent den Rhijn veel ghevonden worden. In Hoochduytsch Wegghedorn beer, vnd Wersenbeer.

¶ Natuere.

Rhijnbesien sijn werm ende drooghe tot in den tweeden graedt.

¶ Tracht en Werckinghe.

Rhijnbesien inghenomen purgeren sterckelijck duer den camerganck ende saghen v af die taeye slijmachtighe flummen, ende die geele cholerijcke vochticheden, maer tselue en doen sy niet dan met fortse ende groot ghewelt, alsoo dat sy het lichaem vanden mensche heel berueren, ende dicwils tot braken verwecken. En dienen, daer om niet in ghegheuen

Van witte Haghedoren. Cap. xxxv. v'clv.

ghegeuen, dan den stercken ionghen rouwen dorplunden, die lieuer huer gelt dan huer lichaem sparen. Den weecken ende onstercken lunden sijn dese besien mits huer ghesweldighe cracht seer scadelijck. Ende soo veel te meer dat noch ter tijt niet bevonden en es, daermen die selue mede soude moghen corrigeren oft beteren.

Met dese besien eer sy rijp sijn, in alynn water gheweyckt soo verwetmen schoon geel, ende als sy rijp sijn gruen, ende dan wordt daer af die verwe ghemaect diemen in onse tale Saygruen ende in Hoochdunisch Safftgruen naempt.

Van witte Haghedoren. Cap. xxxv.

¶ Tfatsoen.

Oxyacantha Dioscoridis. Witte Haghedoren.

De witte Hagedorē blijft dickwils neer ende wast crom, in een verwerret, in maniere van hage, somtijts wast hy boomwijs recht op, ende dan wordt hy hooghe ghelijck een wilde Peerboom, ende crijcht dickachtighe struycken, met aschverwige scellen becleet. Die tacken worden oock somtijts seer lanch ende recht sonder linghe als hy in die haghē wast, ende sijn met langhen scerpen stekenden dorenen beset. Die bladeren sijn breedachtich rontsomme diep gesneden. Die bloemkēs sijn wit seer wel rieckende, den kersē ende pruym bloemen van fatsoene gelijk, naer den welken die vruchten volghen dat ronde roode besiekens sijn. Die wortelen hebbē veel tacken en wassen diep in der eerden.

¶ Blaetse.

Haghedoren wast in die haghē aen die canten van den velden ende van den hoven, ende in die bosschen. Ende es hier te lande seer ghemeyn.

¶ Tijt.

Hy bloeyet in den Meye, ende die besiekens worden in den Herfst rijp.

¶ Naem.

Dese doren wordt geheeten in Griecx οξύκανθα In Latijn Spina acuta. Van sommighen πυρίνα Pyrina ende πυτυάνθη Pytyanthe. Ende es die Oxyacantha van Dioscorides, ende dat ierste geslacht van Amyrberis by Auicennam. In Hoochdunisch heetel Hagdorn. Hier te lande Haghedoren ende witte Haghedoren. In Franchois Aube espine. Ende dit schijnt oock wel te syne die κυνοδάκτυλος dat es Rubus canis ende Canina sentis daer Theophrastus af schrijft. lib. 3. cap. 18.

¶ Natuere.

Die besiekēs vā Haghendorē sijn verdrooghende en tsamē treckende vā natueren.

¶ Cracht en Werckinghe.

Die besiekens van desen doren inghenomen stelpen den loop des buyx, en die vloet vā van den vrouwen.

Ende als sommighe nu ter tijt segghen willen soo sijn dese besiekens oock goet tseghen den steen ende dat graueel ghebruyckt.

¶ Tgheslacht.

Bucxboom es tweederleye, Groot ende cleyne, die beyde hier te lande ghemeyn sijn.

¶ Tfatsoen.

Buxus.

Bucxboom.

Die groote Bucxboō es een schoō groot-
achtich boō, hebbende dicke herde strun-
ken die tot veelderhande werken ende instru-
menten bequaem sijn, want dit hout es dicht,
vast, hert, ende laet hem seer wel werken, en-
de in alle manieren snijden ende vueghen, en-
de daer en bouen soo eest oec seer gheduerich,
alsoo dattet niet lichtelijck en verrot oft en ver-
gaet. Ende dese Bucxboom heeft vele herde
dicke tacken ghelijck andere boomen die be-
cleet sijn met vele donckergruene breedachtige
bladerkens, die niet en verwelckeren oft af en
vallen, maer alsoo wel tswinters als tsoomers
gruen bliuen. Die bloemen groeyen tusschen
die bladeren aen die dunne rijskens, ende daer
naer volghet dat saet, dwelck swert es ende be-
sloten wast in een ront huyfsken, ghelijck een
Coriander saet groot.

2 Die cleyne Bucxboō es een neer cleyne boō,
achtich gewas niet veel ouer twee voeten hooch
wassende, maer met sijnen ouervloedighen
dunnen rijskens, die meest van der wortele,
somsijts van een cleyne struycken voortcomen,
hem dickwils seer breeet wtbreydende. Die bla-
deren van desen sijn lichtgruender, ronder en
wat minder dan die bladeren van den grooten,
anders oock den voorghescreuen ghelijck.

¶ Blaetse.

Bucxboom groeyet gheerne ontrent hooghe gheberchten op coude plaetsen, ghelijck
ontrent die gheberchten ende wildernissen van Switserlant, daer hy veel ghevonden
wordt. Hier te lande worden die gheslachten in die hoven gheplant.

¶ Tijt.

Bucxboom bloeyet ontrent Sprockelle ende Meerte. Ende in de Herfst zoo wordt
sijn saet in sommighe landen rijp.

¶ Naem.

1 Bucxboom woortd gheheten in Griecx $\piύξ$. In Latijn Buxus. In Hoochduitsch
Buxbaum. In Franchois Bouys. Hier te lande Bucxboom, ende van den ghemey-
nen man Palm boom, ende dat om datmen die rijskens ende meyken van desen ghe-
wasse, op den Palmsondach in die kercke draecht.

2 Dat cleyne gheslacht woortd van sommighen gheheten in Griecx $\chiαμαπύξ$. In
Latijn Humi buxus.

¶ Natuere.

Die bladeren van Bucxboom sijn werm drooch ende tsamen treckende van natueren,
dwelck heuren smaek claerlijck bewijst.

¶ Cracht en Werkinghe.

Bucxboom en heeft inder medecynen gheen ghebruyck, ende van sijn werkinghe
en woortd by den ouders oft andere experie meesters niet sonderlinex ghescreuen beuon-
den, nochtans zoo willen sommighe vrouwen oft andere ongeleerde die huer onderwin-
den raet te gheuen tot siekten die sy niet en kennen, die soppekens van den Bucxboō
ingheuen den ghenen die van die popelsie gheslaghen sijn dat tseghen redene es, want

Bucx

611

Van Bucydoren. Cap. vvvij. v'cvs.

Bucyboom en es niet alleē quaet voor die herffenen inghenomen, maer oock seer quaet voor die selue dicwils gheroken.

Sommighe gheleerde dees tijts scrijuen dat die bladeren van Bucyboom in looge B gheweyckt het hayr geel maken, als men thoofst daer mede wasschet.

Van Bucydoren. Cap. vvvij.

¶ Tfatloen.

Pyxacantha Lycium ex Matthiolo.
Bucydoren.

De Bucydoren es een boom den Bucyboom niet seer ongelijk, hy heeft vele dicke taekens, vijf oft ses voeten lanck oft langher, ende daer aē ronds achtighe dicke bladerkens, den bladeren van Bucyboom ghelijck, ende tusschen die selue seerpe stekende dorenen. Die bloemkens comen oock tusschen die bladerē voort ende daer naer volghet tsaet dat swert ende ront es, ontrent een peper coren groot. Die wortelen sijn houtachtich ende wassen wijs wtghesprent.

Van den taekens ende wortelkens van dese Bucydoren gheweyckt ende daer naer ghesoden, oft van den sade wtgeperst, wordt dat Lycium ghemaect, dwelck hier voortijts in der medecynen groot ghebruycke ghehadt heeft.

¶ Plaetse.

Bucydoren wast in Cappadoeien ende Lycien, ende tot som plaetsen van Italien ende van Dalmatien. Hier te lande es hy noch ter tijt onbekent.

¶ Naem.

Dese doren wordt gheheeten in Griecx πυξάκανθα καὶ λύκιον. In Latijn Pyxacantha ende Lycium. Van Theophrastus ὀνόπυθος dat es Buxus asinina. In Neerduytsch zoo mach hy wel Bucydoren ghenaeemt worden naer den Griecysen naem Pyxacantha.

¶ Natuere.

Lycium es verdrooghende, subtijs van substantien, ende tsamen treckende als Galenus seyt.

¶ Cracht en Werckinghe.

Lycium dat van den taekens ende wortelkens oft van den sade van Bucydoren ghemaect es, inghenomen, es goet den ghenen die den buykloop oft d; root melizoen hebben, ende dijsghelijcx oock den ghenen die bloetspouwen ende den hoest hebben.

Dit selue Lycium stelpst oock die ouervloedighe vloet van den vrouwen van buyten B oft van binnen tlichaems ghebruyckt.

Lycium es oock een goede ende bequaeme medecyne tot die voortsetende ende stincende sweeringhen, loopende ooren, versworen tantvleesch ende amandelen, ende tot die clouen van den lippen ende van dat fundament, daer op ghestreken.

Lycium verclaert oock dat ghesichte, ende gheneest d; icuytsel ende seorsheyt vā den D winbrauwen ende hoecken van den ooghen.

Tfat

¶ Tfatsoen.

Hulst wast dickwils in maniere van haghen onder ander dorenen, somtijts oock recht op, ende wordt groote hooghe boomen met dicke struycken ende tacken, van den welcken het hout seer hert ende swaer es, in dwater sinckende gelijk dat hout van Indien, dē welcken d; Hulst hout int aensien niet seer onghelyck en es. Die bladerē vā Hulst sijn dick en hert, ontrent een Laurus bladt groot maer m; vele hoecken, die scerpe ende stekende dorenen draghen besedt, ende dese bladeren bliuen oock soomers ende tswinters gruen gelijk die Buxbooms ende Laurusbooms bladeren, ende en verwelkeren niet lichtelicken. Die vruchtē van Hulst sijn ronde besiekens, ontrent een Erwte groot, van verwen root, van smaecke onliefelijck.

¶ Plaetse.

Hulst wast hier te lāde op rouwe onafgeboude plaetsen, by dē wegē en in die bosschē.

¶ Tijt.

Die besiekens van Hulst sijn in den herfst rijp, ende bliuen noch langhe daer naer staen sonder afvallen.

¶ Naem.

Hulst wordt nu ter tijt van sommighen gheheeten in Griecx *ὄξυμύρριον ἀγρία*, ende in Latijn *Ruscus stylvestris*. In Franchois wordt hy genaemt *Hous* & *Housson*. In Hoochduytsch *Walddistel* oder *Stechpalmen*. In Italiē *Agrifolium* als *Matthiolus* scrift. Hier te lande Hulst. Ende schijnt wel te syne die *Aquifolia* van *Plinius* die in Griecx ghenaeemt wordt *ἀγρία* als *Theodorus Gaza* sent. Maer en es niet d; *Aquifolium* dat van *Theophrastus* in Griecx *κράταρυς* & *κράταρυς* ghenaeemt es als *Plinius* schrijft lib. xxvij. cap. viij. Noch oock gheen *Paliurus* als sommighe meynen. Ende schijnt wat gelijckenisse te hebbē m; die *ὄξυανθός* *Oxyacanthus* vā *Theophrastus*, die altyt grue es.

¶ Natuere.

Die besiekens van Hulst sijn werm van natueren.

¶ Cracht en werckinghe.

Sommighe die huer vermeten experientie te hebbene van den Hulst, segghen dat A vijf besiekens van Hulst inghenomen, goet sijn iseghen dat colica, ende dat sy camer ganck doen hebben.

Van den seerssen van Hulst wordt teer ghemaect, daer men die voghelen mede vanght, waer af dat die maniere van maken bekent ghenoech es.

Die bladeren ende ionghe taeckens van den Hulst, worden ghebruyckt om die seou en wien mede te vaghen, ghelijckmen in Bourgoingien ende sommighe andere plaetsen, die stekende palmen daer toe neemt. Ende anders en kunnen wy van Hulst niet gheschrijven, aenghestien dat hy in der medecynen niet ghebruyckt en wordt.

Van Appelen.

Cap. xxxv.

¶ Tgheslacht.

De gheslachten ende manieren van Appelen sijn seer veelderleye, niet alleen vā fatsoene, maer oock van smaecke grootte ende verwen versceyden, alsoo dattet niet

niet licht en es, alle die gheslachten te vertellen, ghelijck oock van gheenen noode en es, aenzhesten dat die boomen daer die Appelen op groeyen, schier malcanderen ghelijck sijn, ende datmen alle soorten ende manieren van Appelen kan bringhen en vuezghen tot luttel gheslachten, dienende tot verclaringe van huerder natuerre ende cracht, te weten in suete, suere, wringhende oft tsamen treckende, waterachtighe, ende Appelen die tusschen desen in middele sijn.

¶ **Fatsoen.**

Die Appelboomen worden meest, metter tijt, al hooghe dicke boomen, draghende veel wtghesprende ende duer een wassende tacken. Die bladeren sijn gruen rondachtich, ronder dan tloof van den Peerboomen, ende sy vergaen tswinters, en comen in den Meye wederom van nieuws voort. Die bloemen sijn meest wit, aen sommige Appelboomen oock lijfverwich root, die vruchten sijn ront van menigerleye fatsoene, coluer ende smaeck alst voorsyt es. Ende in dmiddel van den seluen ligghen brunn saden in herde velckens besloten.

¶ **Blaetse.**

Appelboomen worden in die boomgaerden ende oock in die hoven gheplant, ende sy sijn gheerne in goeden vetten grondt.

¶ **Tijt.**

Die Appelboomen bloeyen meest al in tlaeste van Aprill, oft in tbegin ghinsel van Meye. Die vruchten worden som rijp in Hormaet, som in Doghstmaet, die alder spaedste in Herfstmaent.

¶ **Naem.**

Die Appelboom wordt gheheeten in Griecx *μῆλον*. In Latijn *Malus* ende *Pomus*. In Hoochduitsch *Apffelbaum*. In Franchois vng *Pommier*. Die vrucht wordt genaemt in Griecx *μήλον*. In Latijn *Pomum* ende *Malum*. In Hoochduitsch *Apffel*. In Neerduitsch *Appel*. In Franchois vng *Pomme*.

¶ **Natuere.**

Alle Appelen sijn cout en vochtich van natueren, nochtan die eene meer dan die andere. Die suere sijn meer verdrooghede, sonderlinge die wringhende ende tsamen treckende van smaecke sijn. Die suete sijn min cout ende schier middelmatig en ghetempert. Die waterachtighe sijn die aldervochtigste, sonderlinge die niet suer oft suet, maer tusschen beyden van smaecke ghemenght sijn.

¶ **Cracht en werckinghe.**

Appelen verkoelen die heete maghe, sonderlinghe die suerachtich ende tsamen treckende van smaecke sijn, ende moghen ghebruykt worden in heete cortsen ende andere verhittingen van der magen, en tsegenden dorst, maer anders soo sijn sy der maghen quaet makende winden ende opblasingen in den buych.

Suere Appelen gebraden en cout voor den eien ingenomen, doen lichten en saechten tcamerganch hebben.

Malus.

Appelboom.

v'cviij. Vā Araēgie appelē Citroenē en Limoenē. C. vvvvj.

Appelen voor spijse inghenomen gheuen cleyn voetsel, ende dat selue waterachtich E
ende niet goet, want sy verderven terstont in die maghe, en veranderen in quade vocht
ticheden, sonderlinghe die seer waterachtich sijn.

Die bladerē van Appelboomen mogen geleyt wordē op die ierst beghinnende heete D
swillingen, en op die versche wondē, om te beletten die verhittingē ende apostumatien.

Vā Araengie appelē Citroenē en Limoenē. C. vvvvj.

¶ Tgheslacht.

Die Appelen die onder den naem Citrium van den ouders verstaen wordē sijn nu
ter tijt dierhande, van den welken dat ierste gheslacht gheheeten wordt Araeng
gie appel. Tweede Limoenen. Ederde Citroenen.

¶ Tfatsoen.

Malus citria cum Malis trium generum.

Araengie Appelboom.

Die boomen daer die Araengie appelen,
Citroenen ende Limoenen op groeyen, was
sen recht op ghelijck andere boomen ende
hebben veel gruene tackē, daer tot sommi
ge plaetsen aen wassen sterke stekende do
renen. Die bladeren sijn gruē ende dick, den
Laurus booms bladeren niet seer ongelijck.
Die vruchten hebben dicke scorssen en sijn
van binnē met claer duerschijnende merck,
dat vol saps es ghevult, ende daer tusschen
groeyet dat saet.

¹ Die Araengie appelen sijn ront ghelijck
ghemeyne appelen, ende hebben dicke scor
ssen, van buyten ierst gruen ende naermaels
als sy rijp sijn, schoon brunn geel ghelijck
Sofferaen, van binnen wit ende voosach
tich. Emerck es claer ende vol saps dat in
veel appelen suer es, ende in sommige suet.
Esaet es schier ghelijck een Terwe coren
groot, van smaecte bitter.

² Die Limoenen sijn langher van fatsoe
ne dan die Araengie appelen, anders huer
niet seer onghelijck, huer scorssen sijn oock
veel bleeker ende dunder, en huer saet es
seer cleyn.

³ Citroenen sijn lanck, schier gelijck Con
comieren oft langher, huer scorssen sijn
dick van buyten geel vā binnē wit. Emerck
es claer ghelijck tbinnenste van dē Araen
gie appelē, en daer in leyt dat saet, den sade
van den seluē Araengien is seer ongelijck.

¶ Plaetse.

Dese vruchten groeyē in Italiē, Spaen
gien, en tot sommige plaetsen vā Branc
rijk. Hier te lande worden Araengie boomen gheplant in der cruytlicfhebbers hoven,
maer sy en brenghen gheen vruchten voort, dan als sy wel bewaert worden van die
coude, ende dan oock noch seer selden.

¶ Naem.

Die boom daer dese vruchten op wassen wordt gheheeten in Griecx *μηλα medicη*. In
Latijn *Malus medica*, ende *Malus citria*.

Die vruchten worden met eenen ghemeynen naem in Griecx *μηλα medicη*, ende in
Latijn *Mala citria* van den ouders ghenamt.

Vā Araēgie appelē Citroenē en Limoenē. Cap. vvvvj. v'cyy.

1 Dat ierste gheslacht wordt oock geheeten van dē ouders in Griecx χρυσόμελον Chrysomelon. In Latijn Aureum malum ende Malum hespericum, van sommighen oock Nerantzium, nu ter tijt Malum Anarantium ende Arantium. In Hocheduytsch Pomerantzen. In Neerduytsch Araengie appelen. In Franchois Pome d'Oranges. In Spaensch Naranzas. Ende dese naemen schijnen wel gecomen sijn van den naem Nerantzium, daer dese appelen voortijts mede ghenaeemt sijn gheweest als Nicander schrijft.

2 Tweede gheslacht wordt hier te lande geheeten in die Apotekē Limones ende Malum limonium. In Duytsch Limoenen. In Franchois Limons. Ende dit gheslacht wordt geheeten in Italien als Antonius Musa schrijft Citrium malum.

3 Ederde gheslacht wordt geheeten Cedromelon, ende hier te lande genaemt Citrones ende Malacitria. In Hocheduytsch Citrinaten. In Neerduytsch Citroenen. In Franchois Citrons. Ende dese vruchten worden in Italien Limones geheeten, als die selue Musa seyt.

¶ Natuere.

Die scorssse van desen appelen es werm ende drooghe van natueren.

Dat binnenste merch ende sap es cout ende drooghe tot in den derden graedt.

Esact es werm ende drooghe tot in den tweeden, ende van ghelijcke natuere sijn schier oock die bladeren van den boomen.

¶ Cracht en Werckinghe.

Esap van desen appelen ende dat binnenste daer dat sap in es, sonderlinghe van den Araengie appelen, es seer goet tsegghen alle fenijnighe corruptien, ende tseggen die pestilentielle ende andere heete cortsen, ende bewaert ende bescermt den mensche niet alleen daer af, maer ghenect oock die selue siekten.

Es selue sap sterckt oock dat herte, ende bouen al den crop van der maghen, ende daer om soo ghenestet oock alle flauwichent, benauthent, walghinghe, braken ende hicken in die heete cortsen, oft andere dierghelijcke siekten daer die maghe te lijden heeft.

Die selue vruchten ende huer sap, verslaen oock den dorst, ende maken appetijt ende lust om eten.

Syope van den sape van desen vruchten ghemaect, es vā crachten ende werckinghe den sopen schier ghelijck, maer bequaemer ende liefelijcker om nemen.

Die scorssen van desen Appelen, alleen oft met suucker gheconfijt ghegeten, verweremen die maghe, ende doen die spijsse verteeren, sy verdryuen oock alle quade corruptien wt der maghen, ende sijn mits dyen goet ghebruyckt den ghenen die eenen stinckenden adem hebben.

Esact es goet tsegghen alle fenijn, vergiftheyt, steken ende beten van alle fenijnighe ghedier ten, het doodet oock ende iaecht af die wormē, ende es seer goet daer tseggen den kinderen inghegheuen.

Alsmen tsaet in die eerde stelt, soo comen daer af ten ierste iare cleyne boomkens, die welcke voor salaet ghegheten, oft daer mede ghemenght smaeckelijck sijn, en daer en bouen seer goet om die maghe te sterckene, ende om appetijt ende lust tot eten te verweckene.

Van die boom Mose. Cap. vvvvj.

¶ Tfatloen.

Dese boom heeft groote langhe breede bladeren die alsoo groot sijn datmen wel een ionck kint daer in kan ghewinden. Die vruchten sijn lanck en als Concomeren groot, seer liefelijck ende goet van smaecke.

¶ Blaetle.

Dese boom es van den Religuesen broeder Andries zheuet gevonden gheweest in Syrien by die stadt ghenaeemt Aleph.

¶ Naem.

Dese boom ende die vrucht wordt van Auicenna Cap. lxxxv. ghenaemt Musa, ende nu ter tijt in Syrien Mose, daer sy van den Joden ende van sommighen kerstenen ghehouden wordt voor die vrucht daer Adam af ghegheten heeft. Ende es

xxvi. Van die boom Mose. Cap. xxxviij.

moghelijck die boom daer Plinius af scrijft lib. xij. cap. vj. Die Pala ghesnaempt es ende dyēs vrucht Ariene gheheeten wordt.

I Natuere.

Die vrucht Mose es werm ende vochtich van natueren.

II Tracht en Werckinghe.

A Mose ghegheten voedt seer en volckē als Auicenna schrijft, maer te veel ghebruyckt verstopt sy die leuere ende doet die fluymen ende cholera groeyen.

B Mose es ooc goet voor die borste maghe ende nieren, sy versuet die rouwichheit van der keelen, sy doet die vrine lossen, ende vermeerderet dat manlijck saet.

Vā Granaetappelē.

Capittel. xxxviij.

I Tgheslacht.

G Granaetappelen sijn diuers hande, die sommighe hebben suer sap, die andere suet, die derde wijnachtich. Ende bouen desen so oesser ooc noch een wildt gheslacht, daer af die bloeme in der medecynen ghebruyckt wordt.

II Tfatsoen.

Die Granaetappelboom es een elennachtich boom, draghende vele taelkens daer aen wassen schoon grune smalle bladerkens. Die bloemen sijn hol, van verwen ^{castan} ~~castan~~ ^{brun} ~~brun~~, ende daer naer verschijnen die vruchten die ront sijn, ende van binnen met schoone lijf verwighe keernkens ghevult, daer wt dat sap coemt, dat oft suer oft suet oft wijnachtich van smaecke es. Die scorste van desen appelē es dun hert ende houtachtich, vā verwen Castanie brunn van buyten.

III Blaetse.

Granaetappelē wassen in heete landē, als in Italien, Spaengien ende meer andere.

IV Naem.

Die Granaetappel wordt gheheetē in Griecx *πόινγκὺ ποά*. In La tijen *Malum punicum*, ende *Malum granatum*. In die Apotekē *Pomum granatum*

Malus punica. Granaetappelboom.

617

Van Granaetappelen. Cap. xxxviii: v'cxxxviii.

granatum. In Hoochduytsch Granatopffel. In Franchois Pommes granades.

Die bloemen van den tammen Granaten worden gheheeten in Griecx κόνινοι ende in Latijn Cytini. Die bloeme van den wilden Granatē, als Dioscorides seyt wordt genaempt in Griecx Βαλαύστιον, ende daer naer in Latijn oock Balauustum.

Die scorssse van den Granaet appelen heet in Griecx σίδιον. In Latijn Malicorium, ende oock Sidium.

¶ Natuere.

Die Granaetappelen sijn vercoelende ende wat tsamen treckende, maer allegadere niet alleens. Die suere sijn meest verdrooghende ende tsamen treckende, die suete als derminz ende sijn meer vochtich dan die andere. Die wijnachtige sijn middelmatig.

Die scorssen ende bloemen sijn drooch ende tsamen treckende van natueren.

¶ Cracht en Werckinghe.

Die vochticheyt van den Granaetappelen es een bequaeme medecijne voor die maghe, want sy sterckt die wecke maghe, ende vercoelt die verhitte, sy es oock goet tsegē alle flauwichen ende walginghe, ghelijck dat sap van Araengien ende Citroenen, ende es seer goet ghebruyckt in alle cortsen ende verhittinghen van der leuere ende bloede, sonderlinghe die vochticheyt van den sueren appelen, ende daer naer van den wijnachtighen, want die suete en sijn in die cortsen niet seer bequaem.

Die bloemen van den tammen ende wilden Granaten ende dijsghelijcx oock die scorssen van den Appelen, stelpen alle bloetganck, ghespoedert ende inghegheuen, oft in rooden wijn ghesoden ende ghedroncken, ende dienen den genen die den rooden lichaē hebben, ende den vrouwen die van der vloet sieck sijn, niet alleen in dier manieren ghebruyckt, maer oock als men sidt, oft badet int water daer sy in ghesoden sijn.

Die selue scorssen ende bloemen stelpen oock den bloetganck van den verschen won den, in alder manieren daer toe ghebruyckt.

Die scorssen van den Granaetappelen dooden oock die wormen, ende sijn goet tseghen alle corruptie van der maghen ende van den dermen.

Die selue scorssen oft bloemen ghenesen die vochticheyt ende wachheyt van dat tāt vleesch ende doen die tanden vast staen, als men den mont spoelt met den watere daer sy in ghesoden sijn.

Die scorssen van Granaeten genesen ende heylen oock die ghesuertheyt in eē plaet ster vermengt ende daer op ghebonden.

Die keernen van den Granaetappelen in die sonne gedroocht, sijn vā crachten en de werckinghe den bloemen ghelijck, sy stoppen oock den loop des buycx ende alle bloetganck in der seluer manieren ghebruyckt.

Die selue keernen met huemich vermenght sijn goet ghestreken op die sweeringhen ende vlcerationen van den mont, manlijcke leden, ende van dat fondament.

Men seyt oock scrijft Dioscorides dat die ghene die drie bloemen van den tammē Granaten inneempt binnen eenen iare daer naer gheen leepe ooghen hebben en zal.

Van Queappelen. Cap. xxxix.

¶ Tgheslacht.

Queappelen sijn tweederleye. Die eene sijn ront ende worden gheheeten Queappelen. Die andere sijn meerder ende ghesatsoeneert ghelijck die Peeren, ende dese worden Quepeeren ghenaempt.

¶ Tfatsoen.

Die boomen van den Queappelen worden selden seer groot, sy hebben veel tacken ghelijck andere boomen, en daer aen wassen rondachtighe bladeren, die op dopperste sijde gruen sijn, ende aen die andere wit ende saecht, anders van fatsoene den bladeren van den gemeynen Appelboom gelijk. Tboeyfel es purpurachtich met wit vermēghe ende daer naer volghen die vruchten die van ruecke liefelijck sijn, en van fatsoene som ront ghelijck een appel, som lanckworpich ghelijck een peere, van bunten met een geele scelle bedeckt die met dun wit wolcken ghelijck cattoen becleet es. In dimiddel van dē

V'c'viii. Van Queappelen. Cap. xxxiv.

vruchten ligghen die keernen ghelijck in die Malus cotonea. Queappelboom.
ghemeenne appelen.

¶ Plaetse.

Queappelen worden in die hoven ghesplant, ende wassen gheerne in somberachtighe ende vochtighe plaetsen.

¶ Tijt.

Die Queappelen worden in Herffsmaent oft Wedemaent rijp.

¶ Naem.

Die Queappelboom wordt gheheeten in Griecx *μυλεα κυδωνια*. In Latijn *Malus cotonea*. In Hoochduytsch Quittenbaum oder Kittenbaum. In Franchois vng Coingnatiere. Die vrucht wordt gheheeten in Griecx *μυλεα κυδωνιον*. In Latijn *Malum Cotoneu*. In die Apoteken *Cytonium*. In Hoochduytsch Quitten opffel vnd Kitten opffel. In Neerduytsch Queappel. In Franchois *Pomme de coing*.

1 Die ronde vruchten worden gheheete van sommigen *Pomacytonia*, ende in Neerduytsch Queappelen.

2 Die andere vruchten die ghelijck peeren ghesatsoeneert sijn worden van Galeno genaemt *στροβια* *Struthia*. Ende worden gheheeten hier te lande Quepeeren, van sommighen *Pyra cytonia*.

¶ Natuere.

Die Queappelen sijn cout in den iersten graedt, drooghe in den tweeden, ende is samen treckende van natueren.

¶ Cracht en Werckinghe.

Die Queappelen stelpen den loop des buyx, den rooden lichaem ende alle bloetganch, ende sijn goet ghebruyckt den ghenen die bloetspouwen, sonderlinghe rouw, wat die ghesoden oft ghebraden sijn en stoppen soo seere niet, maer sijn liefelijcker ende veel bequaemer om eten.

Die bevruchte vrouwen als die dickwils Queappelen eten ende met huere spijsen den, soo krijghen sy wijsen ende seer verstandighe kinderen als Simeon Sethi schrijft.

Queappelen met huenich (ghelijckmen hier voortijts plach te doene) oft miz suucker (alsoomen nu doet) bereyt, ende daer af ghemaect Quecrunt, sijn een goede ende seer liefelijcke ende bequaeme medecyne voor die maghe, die de maghe sterck maect, ende die spijsen daer in doet blyuen tot dat sy verteert es.

Es selue Quecrunt voor den eten inghenomen stopt den loop des buyx, ende naer den eten ghenomen doet camerganck hebben, ende sluyt den crop van der magen vast toe, alsoo dat gheen dompen wt die maghe en kunnen opgheclimmen, oft in thoofte comen, ende gheneest mits dyen die pijn van den hoofde die van alsulckē dompē coemt.

Dwater daer die Queappelen in ghesoden sijn, es van ghelijcke cracht, ende steyt den camerganck, alle bloetganch, ende die vloet van den vrouwen ghedroncken.

Dat selue water doet dat fundament dat wtghegaen es, ende die moeder die ghesoncken es in huer plaetse wederom comen, als mensche daer mede stooft.

Queappelen sijn oock goet vermenght in die plaesteren, die tot den loop des buyx ende iseghen dat braken ende walghen goet sijn. Item sijn goet gheleyt op die heete borsten ende andere heete gheswillen.

Dat

Van Persen. Cap. vl.

v'cxix.

Dat wolkeken dat op die Queappelen wast, gheneest die Carbunkel in wijn gheso- den ende daer op gheleyt als Plinius seyt.

Die vā Queappelen belet dat braken walghen en hicken, op die maghe gestreken.

Dat bloetsel van den Queappelen stelpet oock den loop des buyers, dat bloetspouwen, ende die vloet van den vrouwen. In summa es van crachten den Appelen gelijk.

Van Persen. Cap. vl.

¶ Tgheslacht.

Persen sijn tweederleye van gheslachte. Die eene worden spade rijp, ende die sijn mæst wit, somtijts geel, eenighe oock root. Dander gheslacht wordt vroegher rijp ende es hier te lande ghenaeemt, vroeghe Perskens, ende Auant perses.

¶ Tfatsoen.

Malus Persica. Perseboom.

Malus armeniaca. Auant perses.

1 Die Perseboom es teerder dan andere boomen, hy en duert gheen langhe iaren, maer vergaet ende sterft veel eer dan eenighe andere vruchtboomen. Die bladeren van den Perseboom sijn lancck rontsomme wat ghekerft, den bladeren van Wiltz anders niet onghelijck dan dat sy corter ende bitter van smaecke sijn. Die bloemen sijn peersachtich, ende daer naer volghen die vruchten van fatsoene r. A gelijk een Appel, hebende op die eene syde een diepe rechte vore, ende met een dun saechte wollachtighe seelsle bedeckt, van verwen som wit, som bruyt root, som geel, van smaecke wijnachtich. Ende in d'middel van dyen leyt eenen rouwen herden steen, en daer in leyt een kerne gheslijck een Amandel kerne, maer mindere ende van smaecke bitter.

2 Die vroeghe Perseboomkens, sijn van houte bloemen ende maniere van wassen den anderen niet seet onghelijck, maer die bladeren sijn cort ende breet, de bladeren vā den

anderen Perseboomen niet ghelijck. Die vrucht es ghelijck een Perse, maer mindere ende wordt veel eer rijp.

¶ Plaetse.

Perseboomen worden in die houen ende Wijngaerden geplant, ende wassen geerne in morwe saechte eerde, ende daer die sonne veel schijnt.

¶ Tijt.

Perseboomen bloeyen in Aprill, ende die vroeghe Perskens worden in Hoymaent rijp. Die andere in Herfstmaent.

¶ Naem.

Die Perseboom wordt gheheeten in Griecx *περσική μᾶλιά*. In Latijn *Malus Persica*. In Hoochduytsch *Pfersichbaum*. In Franchois vng *Pescher*.

1 Die vrucht wordt ghenaeemt in Griecx *μᾶλον περσικόν*. In Latijn *Malum Persicum*. In die Apoteken *Persicum*. In Hoochduytsch *Pfersing*. In Neerduytsch *Persen*. In Franchois *Perses*. Ende van den seluen die niet lichtelijcken van hueren steen en sceyden worden gheheeten *Duracina*.

2 Die vroeghe Perseboom wordt ghenaeemt in Griecx *μᾶλιά Ἀρμενιάκη*. In Latijn *Malus Armeniaca*. Die vruchten worden gheheeten *μᾶλα Ἀρμενιάκα*. In Latijn *Mala Armeniaca*, *Præcoqua*, & *Præcocia*. In Hoochduytsch *Molletlin* vnd *Molleten*. Hier te lande vroeghe Perskens, ende Auant persen.

Van dese gheslachte en es niet die Persea als sommighe meynen. Want die Persea es een groot boom, ghelijck een Peerboom die altijt gruen es ende met vruchten gheladen als Theophrastus lib. iij. cap. ij. schrijft.

¶ Natuere.

Die Peersen sijn cout ende vochtich van natueren tot in den tweeden graet. Die bladeren van den boom ende die binnenste keerne vā die vrucht sijn werm ende drooch tot schier in den derden, ende duer huer bitterheynt oock afvaghende.

¶ Cracht en werkinghe.

Persen inghenomen eer sy rijp sijn stelpen den loop des buycx als Dioscorides seyt.

Maer als sy rijp sijn zoo maken sy den buycx weech, en doen quade humoren groey en, want sy bederuen terstont in die maghe, ende daer om zoo en salmen gheen Persen naer andere spijsse innemen als Galenus scrijft.

Die bladeren van den Perseboom openen die verstoptheyt van der leuere ende doe t lichten camerganck hebben, ende sijn goet met anderen daer toe dienende cruyden, tseghen die derdedaechse cortsen ghebruyckt.

Die selue bladeren op den nauel gheleyt dooden ende doen afgaen die wormen son derlinghe van den ionghen kinderen.

Item Persebladeren ghedroocht ende in die versche wonden ghestroeyt heplen en t de ghenesen die selue.

Die keerne van den Persen opet oock alle verstoptheyt van der leuere ende van der longhene, ende es van crachten ende werkinghe den bitteren Amandelen seer gelijk.

Die selue keerne es oock goet tseghen die becommeringhe van der spraken, als pement van der Popelsie gheraecht es, met Poleye water gestooten en in den mont, ghehouwen.

Van Amandelen. Cap. xlij.

¶ Tgheslacht.

Amandelen sijn tweederlepe. Die eene sijn suet. Die andere sijn bitter vā smaecke.

¶ Tfatsoen.

Die Amandelboom es van wasse ende van bladeren den Perseboom ghelijck, maer hy wordt dicker ende stercker ende mach langher dueren. Die vruchte sijn herde steenen, ghelijck die Persesteenen, maer effen van buypen ende met een snoesterken ghelijck die Okernotē ouerdeckt, en daer in ligghen die Amandelen die van smaecke som suet,

Van Amandelen. Cap. vlij. v'cyvj.

suet, som bitter sijn als voorsynt es.

Amygdalus.

Amandelboom.

¶ Tijt.

Die Amandelboomen bloeyen vroech, met den Perseboomen. Die vruchten worden in Braeckmaent ende Hoymaent rijp.

¶ Naem.

Die Amandelboom wordt gheheet in Griecx ἀμυγδαλόν. In Latijn Amygdalus. In Hoochduitsch Mādelbau. In Frāchois vng Amādier.

Die vrucht wordt ghenaempt in Griecx ἀμυγδαλόν καὶ ἀμυγδαλά. In Latijn Amygdala ende Amygdalū. In Hoochduitsch Mandel. In Neerduitsch Amandele. In Franchois vne Amande.

¶ Natuere.

Die Amandelen sijn redelijcken werm van natueren, sonderlinge die bittere, die niet alleen werm en sijn maer oock drooghe afvagende ende verdenlende van natueren.

¶ Cracht en Werckinghe.

Amandelen voor spijs inghenomen gheuen luttel voetsels en stoppen den buyck, sonderlinghe sonder die sluymen inghenomen.

Die bitter Amandelen openen alle verstoptheyt van der longhene, leuere, milte, nieren ende van alle den inwendighen leden, ende daer om soo sijn sy goet ghebruyckt tsegghen dat hoesten, corthent van adem ende versweeringhen van der longhene met Terbenthijn vermenght, ende gheleckt als Dioscorides schrijft.

Amandelen sijn oock goet den ghenen die bloetspouwen met Ameldonck vermēght ende inghenomen.

Bitter Amandelen met sueten wijn oft bastaert ingenomen, doen water maken, ghesnesen die droppelpisse, en sijn goet den genen die van den steen en grauuel gequelt sijn.

Die vijf oft ses bitter Amandelen nuchter inneempt, en sal dyen dach niet dronecken worden.

Bitter Amandelen met azijn oft olie van Roosen vermenght genesen die pijn van den hoofde, oft voorhoofd gheleyt.

Die selue bitter Amandelen met huenich vermenght sijn goet gheleyt op alle quade wuyle voortsetende sweeringe, ende op die beten van den quaden en verwoede honden.

Bitter Amandelen suueren oock die huyt, ende doen alle vlekken ende plecke van den aensichte vergaen.

Van Peeren. Cap. vlij.

¶ Tgheslacht.

Van den Peeren sijn oock veel gheslachten, ghelijck van den Appelen. Die eene sijn vroeghe, die andere spade, die derde winter Peeren, sommighe vergaen oock ende bederuen ter stont, die ander moghen dueren ende langhe tijt bewaert worden, eenighe sijn suet oft sapachtich, sommighe vet ende smoutachtich, die derde hert en drooghe

v'cxvij. Van Peeren. Cap. vlij.

ghe ec. alsoo dattet niet wel moghelijk en es alle die gheslachten wel by ordene te stels lene, ende daer om soo vermanen wy den Leser dz hy den smaeck van den Peerē meer wilt aenmercken, dan dat fatsoen oft tijt van rijpen, want die smaeck bethoont en bes wijst die natuere alderbest, ende leert die cracht van den Peeren kennen.

¶ Fatsoen.

Pirus.

Peerboom.

Die Peerboomen worden groot ghelijck die Appelboomē oft grooter ende hoogher en crijgen groote dicke struyckē, ende veel dicke takken die meest recht om hooge was sen, ende niet so duer oft ouer malcanderen groeyen, ghelijck die takken van den Appelboomen. Die bladeren sijn rondachtich, van bo uen effen ende schoon gruen, van onder dickwils wat witachtich. Die vrucht es meest langachtich, beneden breeit, en bouē aē dē steel smal, van grootte, fatsoene, verwen, ende smaecke, seer veelderleue, als voorseyt es, in dmidel van die vruchten liggē die keernē, gelijc in die appelē.

¶ Plaetse.

Die Peerboomē wordē in die ho uen en boomgaerden geplant, daer waster oec somtijts in die bosschen en op ongeboude plaetsen, maer die selue worden voor wilde gheacht.

¶ Tijt.

Die Peerboomē bloeyē in Aprill oft Meye ende in den soomer ende Herfst, soo worden die vruchtē rijp.

¶ Naem.

Die Peerboom wordt gheheeten in Griecx *ἄπιον*. In Latijn Pirus. In Hoochduytsch *Byrbaum*. In Franchois vng *Poirier*.

Die vruchten worden ghenaeempt in Griecx *ἄπια*. In Latijn Pira, oft als sommighe scrijue Pyra. In Hoochduytsch *Byren*. In Neerduytsch *Peerē*. In Frāchois *Poures*.

¶ Natuere.

Alle Peeren sijn cout van natueren, ende in tgenerael drooch ende tsamen treckēde, noch tans alle gadere niet alleuen veel, want die wilde ende andere suere ende wringhē de Peerē die verdrooghen ende stoppen meest, en sijn seer tsamen treckende. Die suete vette ende smoutachtige, sijn meer vochtich ende sijn luttel oft niet tsamen treckende. Die andere die in tmidel tusschen dese sijn, sijn van natueren gelijk den ghenen die sy meest aengaen.

Die bladeren van den Peerboomen sijn oock van natueren cout, drooghe ende tsamen treckende als Galenus schrijft.

¶ Cracht en Werckinghe.

Peeren voor spijsse inghenomen gheuen weynich ende luttel voetsels, nochtās meer A dan die Appelen, ende sonderlinghe die suetachtighe ende smoutachtighe.

Die suere wringhende en andere die nē waterachtich en sijn, rouw oft gebradē voor B den eten ingenomen, stelpen dē loop des buycr, ende stercken den crop van der maghen.

Die

Van Mispelen. Cap. vlijf. v'c'vlijf.

Die selue ende dierghelijcke Peeren sijn oock goet gheleyt op die heete beghinnen. Ende gheswillen, ende op die versche wonden.

Eot den seluen dienen oock die bladeren van den Peerboomen, want sy heylen ende ghenesen oock die versche wonden als Galenus schrijft.

Van Mispelen. Cap. vlijf.

I Tgheslacht.

Mispelen sijn tweederleye als Dioscorides schrijft. Dierste gheslacht wast op dorenen. Tweede gheslacht dat sijn die ghemeenne Mispelen, die oock tweederleye sijn, want sommighe Mispelen sijn cleyn, ende die sommighe sijn groot, maer van fatsoene malcanderen ghelijck, ende daer om soo worden sy oock voor een gheslacht ghehouden.

II Tfatloen.

Mespilus Aronia.

Mespilus altera. Mispelboom.

1 Dierste gheslacht es een dorenachtich boom, den witte Haghedoren van gheclouten ende ghehackelde bladeren seer ghelijck. Die vrucht van desen es cleyn ende ront, ende heeft drie steenkens in als Dioscorides schrijft, ende wast vijf oft ses oft meer tsamen by een ghehoopt.

2 Die ghemeenne Mispelboom, es een boom sonder dorenen schier gelijck andere boomen wassende. Die bladeren sijn smalachtich en langachtich, minder dan die bladeren van Appelboomen, rontsomme niet ghekerft. Die bloemen sijn wit ende in vijf bladerkens verdeylt. Naer die bloemen groeyen die vruchten, die van verwe grauwe ende van fatsoene ront sijn, eenen ronden platachtighen appel niet seer onghelijck, sommighe cleyn, sommighe groot, maer altijt mindere dan een appelen, op dopperste een groote
breede

V^eCVIII. Van Mispelen. Cap. Vlij.

breede crunne draghende. Ende in d'middel van desen vruchten ligghen vijf platte steenen, ende dat es isact van den seluen.

¶ Plaetse.

1 Dat ierste gheslacht van Mispelboomen es ghesien gheweest te Napels van den hoochgeleeden Petr. Andr. Matthiolus. Hier te lande eest onbekent.

2 Die ghemeyne Mispelboomen worden in die hoven ende boomgaerden gheplant, ende wassen oock gheerne oprouwe ongheloude plaetsen, by den hagen ende dorenen.

¶ Tijt.

Die ghemeyne Mispelen bloeyen in Aprill oft Meye, ende in tlaeste van dē Herfst zoo worden sy rijp.

¶ Naem.

Die Mispelboō wordt gheheetē in Griecx μίσπιλος. In Latijn Mespilus. In Hoochduytsch Nesselbaum. In Neerduytsch Mispelboom. In Franchois vng Nessler.

Die vrucht wordt ghenacemt in Griecx μίσπιλον. In Latijn Mespilum. In Hoochduytsch Nessel. In Neerduytsch een Mispel. In Franchois vng Nefle.

1 Dierste gheslacht es ghenacemt in Griecx μίσπιλον ἀρβωία καὶ τρικονκον. In Latijn Aronia ende Trigrania. Te Napels Azarolo.

2 Dat tweede ende gemeyn gheslacht wordt oec geheeten in Griecx ἐπιμυλῖς Epimelis, ende van sommighen σιτανίον Sitanium, oft als sommighe scrijuen Setanium.

Egroot gheslacht van desen wordt hier te lande Pote mispelen gheheeten.

¶ Natuere.

Mispelen sijn cout droogh ende tsamen treckende van natueren. Ende van gelijcke natuere sijn oock die bladeren van den Mispelboomen.

¶ Cracht en Werckinghe.

Mispelen inghenomen maken den buick hert ende stoppen den loop, sonderlinghe als sy noch gruen ende hert sijn, want als sy ghelegghen hebben ende morum geworden sijn, soo en stoppen sy soo seer niet, ende dan soo sijn sy bequaemer om eten, nochtans soo en gheuen sy gheen voetsel oft seer luttel.

Morus.

Moerbefieboom.

Die steenen van den Mispelen gepoedert ende inghenomen braken den steen en doen dz graueel rijse als Antonius Musa scrijft.

Van Moerbefie. Cap. Vlij.

¶ Tlatsoen.

De Moerbefieboom es eē groot boom met synē tacken hem wijt en veele wibrendende, hy heeft breede grue ne bladerē, die rōtsomme ghelick een saghe met cleynen scaerdekens ghekerft sijn. E bloensel es cleyn ende wollachtich. Die vruchten sijn dan vele grackes vergaert gelijck die besien oft vruchten van Braemen, maer meerder, ende langher, van verwē ierst wit, naermaels root, tē laeste swert, wijnachtich vā smaecke. Die wortelē sijn geelachtich, sonderlinge die scorssen die oec bitterachtich vā smaecke sijn.

¶ Plaetse.

Moerbefie boom wast gheerne in die hoven ende andere werme en gemeste plaetsen.

¶ Tijt.

Die Moerbefieboom crijght nieuwe bladeren in den Meye, langhe naer alle andere boomen. Ende daer om soo wordt hy vā den

Poeten

Poeten in huere fabelē geheetē die voorſichtichſte boō, wāt hy ierſt wt ſciē als die coude en rijn voor by ſijn, alzoō dat hy daer af niet behindert en wordē gelijc andere boomen.

¶ Naem.

1. Die boom van den Moerbefien wordē gheheeten in Griecx *μωρια* *και* *ορυκωνια*. In Latijn *Morus*. In ſommige Apoteken *Morus celi*. In Hoochduyſch *Maulbeerbaum*. In Neerduyſch *Moerbefie boom*. In Franchois vng *Meurier*.

2. Die vrucht wordē ghenamt in Griecx *μωροπ*. In Latijn *Morum*. In die Apoteken *Morum celi*. In Hoochduyſch *Maulbeeren*. In Neerduyſch *Moerbefien*. In Franchois *Meurez*.

¶ Natuere.

Die onrijpe Moerbefien ſijn cout ende drooghe tot in den tweeden graet, ende tſamen treckende van natueren.

Die rijpe Moerbefien ſijn middelmatig ende ghetempert.

Die ſcorſſen van den Moerbefieboom, ſonderlinge van den wortelen ſijn werm ende drooghe tot in den tweeden graet, ende afvaghende ende ſuyuerende van natueren.

¶ Cracht en Werckinghe.

Die onrijpe Moerbefien ghedroocht ſtelpen den loop des buxer, ende dat root melis **A**zoen, ende ghenefen ende ſtillen dat braken, met rooden wijn inghenomen.

Die rijpe Moerbefien maken den buxer los en vochtich, en doen camer ganck heb **B**ben, ſonderlinge voor den eten oft nuchter gegheten.

Die ſelue naer den eten inghenomen bederuen lichtelijcken in die maghe, ende ma **C**ken winden ende coude opblaſinghe in die ſelue.

Van den ſape van den rijpen Moerbefien, wordē gemaect een conſectie in manie **D**re van eē ſyope, die ſeer goet es tot alle ſweeringē en heete geſwillē vā der tongen, mōt, amādelē en keele.

Sycomorus!

Die bladerē van Moerbefienboom met olie vermenght geneſen die verbrant; daer op geſtreken.

Die ſcorſſen van den wortelen van Moerbefienboom gheſoden ende ghedroncken, openen die verſtophent van der leuere, ende van der milten, en ſy doen camer ganck hebben, ende laghen daer mede af die breede ende langhe wormen.

Dwater daer die wortelen ende bladeren tſamen in gheſoden ſijn in den mont ghehouwen, verſuet die pijnē en weedom vā dē tanden.

Van Sycomorus.

Capittel. xlv.

¶ Tſatſoen.

Die boom vā Sycomorus es groot ghelijc een Moerbefieboom. Hy heeft dicke ſtruycken, ende vele dicke tacken. Sijn bladeren ſijn des Moerbefiebooms bladeren ſeer ghelijc. Die vrucht es gheſatſoeneer ghelijc ten wils de *Bijghe*, maer en hebben gheen ſadekens oft greynkens in, ende en waſſen niet aen cleyne ionge tacks

hens, ghelijck die vruchten aen andere boomen, maer groeyen aen den struyck en grooten tacken. Die welcke oock niet en rijpen dan als sy te vooren ghequest worden.

Van desen boomen wordt een gumme oft sap vergaert, dat wi die scorssen van den ionghen boomen die noch geen vruchten en draghen vloeyet, als sy met een steen gheblust worden.

¶ Plaetse.

Die Sycomorus boomen wassen als Dioscorides scrijft in Carien ende Rhodus, ende andere landen daer die terwe niet wel en groeyet. Sy wordē oock vele in Aegypten gheplant sonderlinghe ontrent die stadt van Alkayre, daer die selue van Pierre Belon ghevonden sijn gheweest.

¶ Tht.

Dese boomen sijn altijts gruen en bringen drie oft vier mael isiaers vruchten voort.

¶ Naem.

Dese boom wordt gheheeten in Griex *συκόμορος* ende van sommighen *συκόμορος*. In Latijn Sycomorus.

¶ Natuerē.

Die vrucht van Sycomorus es redelijken ghetempert van natueren.

Die gumme es werm ende vermewende.

¶ Cracht en werkinghe.

Die vrucht van Sycomorus es een bequaeme vrucht om etē maer sy voedet luttel, A ende doet lichten camerganck hebben, ende en es den maghen niet goet.

Die gumme es goet tot die verherde milten, pijnē ende weedom van der maghen, en iseggen die beten en stekē van den Serpentē, ingehomē oft vā buytē daer op gestreken.

Dese gumme heylt oock die wonden ende doet die oude vergaringhen scyden.

Van Vijgheboom. Cap. vlvj.

¶ Tfatsoen.

Die Vijgheboom daer wy nu tegēwoordich af scrijten, dat es die iasme Vijgheboom, draecht vele tacken, die van binnen met merck, ghelijck dat Vlier hout ghevult sijn, en van buyten met een effene glatte seofse becleet. Ende daer aen wassen groote breede doncker gruene bladeren, in vijuen ghemeenlijck verdylt. Aen dopperste van den tacken wassen die vruchten, die ront lancachtich ende ghelijck Peerkens ghesatsoeneert sijn, die welcke saecht sijn ende met vele cleyne greynkens van binnen ghevult. Ende wt dese vruchten, als sy beghinnen te rijpen ende ghequest worden vloeyet sap, dat wit ghelijck melck es, maer als sy heel ryp sijn, zoo es dat sap gheel, ghelijck als huenich.

¶ Plaetse.

Die Vijgheboom wast ouervloedich in Spagien ende Italien. Hier te lande wordt hy oock, maer seer seldom gheuonden, ende hy moet gheplant worden in warme plaetsen, daer hy de sonne wel hebbe, ende beseemt worde van den Noorden wint.

¶ Tht.

Die Vijgheboom wordt hier te lande spade grut, sijn bladeren comen ierst voort in dat eynde

Ficus.

Vijgheboom.

67

Van Vijgheboom. Cap. vlvj. v'cyvvijs.

van Meye. Die vruchten worden hier oock spade rijp in dat eynde van den soomer.

¶ Naem.

1 Die tamme Vijgheboom wordt gheheeten in Griecx *συκή ἡμερὸς*. In Latijn *Ficus sativa*. In Hocheduytsch Feigenbaum. In Neerduytsch een Vijghenboom. In Franchois vng Figuiet.

Die vrucht wordt ghenacemt in Griecx *συκόν*. In Latijn *Ficus*, ende met dyen naem es sy in die Apoteken bekend. In Hocheduytsch ein Feigen. In Neerduytsch een Vijghe. In Franchois vng Figue. Ende dese vrucht eer sy rijp es, wordt ghenacemt in Griecx *δρυλλὸς*. In Latijn *Grossus*. Ende als sy drooghe es. In Latijn *Caria* in Griecx *ἰσχάς* ende niet *καρπία*, want *καρπία* Carice in Griecx, es een besonder gheslacht van Vijghen in Syrien groeyende.

2 Die wilde Vijgheboom wordt gheheeten in Griecx *συκή ἀγρία καὶ ἐρῖνός*. In Latijn *Ficus sylvestris* ende *Caprificus*. Die vrucht vā desen die nemmer meer rijp en wordt, oock ghenacemt ghelijck die onrijpe vrucht van den tammen. In Griecx *δρυλλὸς* ende in Latijn *Grossus*, ende van sommighen oock *ἐρῖνός*. Erineus.

¶ Natuere.

Die versche ende groene Vijghen, sijn wat werm ende seer vochtich.

Die drooghe Vijghen sijn werm tot schier in den tweedē graedt ende wat vochtich, ende subtiel van substantien.

Esap van den Vijghen es heet ende drooghe tot schier in den derden graedt, ende daer om oock seerp ende bijtende.

Die bladeren sijn oock seerp ende openende, maer niet zoo seere als dat sap.

¶ Cracht en Werckinghe.

Die versche ende groene Vijghen, voeden meer dan andere vruchten, maer sy maken oock winden en opblasingen in den buick, ende doen lichten camer ganck hebbē.

Die selue Vijghen vercoelē oock die hitte ende verstaen seer den dorst, maer te veel vinghenomen maken sy die maghe cranck ende weck, ende doen die lust van eten versgaen.

Die drooghe Vijghen voeden meer dan die versche, maer tvoetsel dat sy aen bren. Eghen en es niet seer goet, want die vele Vijghen eten worden vol wormen ende luyssen.

Drooghe Vijghen voor den eten ghebruyckt doen oock camer ganck hebben, ende Dsijn goet voor die nieren, want sy doen dat graueel lossen ende met die vrine rijsen.

Die selue Vijghen doen oock sweeten, ende doen daer mede afgaen vele stanckē en Ewuylicheden, ende daer om sijn sy goet ghebruyckt tot die kinder poeykens ende maseken, want sy doen die selue wtslaen ende lichtelijken voortcomen.

Item drooghe Vijghen sijn goet voor die borste ende longhene, sy versuetē dē hoeft verlanghen den adem ende maken die sluymen rijp ende doen die selue lossen, in alder manieren ghebruyckt, tzy rouw oft gebraden oft met Hysope ghesodē en ghedronckē.

Omater daer Vijghen in ghesoden sijn, es goet ghedronckē den ghenen die gheval len, van binnen ghequest ende gheborsten sijn, want het doet dat gheronnen bloet seyen den ende versuet die pijn.

Vijgen met sout, Kuyte, ende Ockernoten vermenght, weder staen alle senijn, ende alle corruptien van der lucht. Ende es een secreet van Mehydates coninck van Pontus, daer mede dat hy hem ghepreserueert heeft tseghen alle pestilentien ende versghiftheyt.

Vijgen in water ghesoden ende daer mede ghegorghelt oft in die mont ghehouden, sijn goet voor die rouwe ende heessche keele, ende tot alle gheswillen ende apostumatie van den mont, keelen, amandelen ende tantvleesch, ende dijsgelijcke oock tot alle gheswillen van der tonghen.

Vijghen versueten oock die pijn van den tanden, en van dat tantvleesch daer is. Eghen in den mont ghehouden.

Item Vijghen met terwen meel vermenght maken worw ende rijp alle apostumatien, bloet sweeren, gheswillen ontrent den ooren ende andere, sonder linghe als isael

De vyfviij. Van Vijgheboom. Cap. xlvj.

van Blas ende van Fenigrieck daer toe vermenght wordt. Ende als wortelen van Leu-
lien daer by ghedaen worden, zoo doen sy die gheswillen wtbreken.

Die selue Vijghen met Gersten meel verwenght, verteeren die gheswillen, ende doen die selue sceyden ende vergaen als Galenus seyt.

Item vijghen sijn oock goet met wijn alsene, ende Gersten meel isamen ghesoden, den water suchtighen ghelijck een plaester op den buyck gheleyt.

Vijghen met Mostaert saet vermenght ende cleyn ghestooten, doen vergaen dat tuyten ende sunsen van den ooren, ende beteren dat ghehoor van buyten daer op gheleyt.

In somma die drooghe vijghen sijn vermorzende, verteerende en subtiel makende, ende moghen van buyten ende van binnen islichaems ghebruyckt worden om alle gheswillen ende apostumatien rijp ende morwe te maken oft te doen sceyden ende vergaen.

Die bladeren van Vijghenboom, verteeren die croppen ende clieren, ende vermorwen ende doen sceyden oock alle andere gheswillen, cleyn ghestooten ende daer op gheleyt.

Esap van den Vijghen gheneest die ruydicheyt, quade crauwazien, cleyn poeyckes, mase-
ren, sproet ende masen ende dierghelijcke andere mismacckicheyt van den licha-
me, ende van den aensicht, met meel van Gersten mout vermenght, ende daer op ghes-
strecken, het verdriift oock die wratten, met smout vermenght, ende daer rontsom-
me ghestrecken.

Dit sap gheneest oock die pijn ende weedom van den tanden, als men cotton daer in
nat ghemaect aen den tandt douwt oft in die gaten van den quaden tandē steekt.

Dit sap opent oock die speen aderen, ende doet camerganck hebben, aen tson-
dament ghestrecken. Eselue doen oock die bladeren, als men tsondament daer me-
de vaeght.

Item selue sap met meel van Fenigrieck ende azijn vermenght es goet op het fles-
dercijn, sonderlinghe van den voeten gheleyt.

Als iemant van een Scorpioen ghesteken, oft van eenen dullen ende verwoede hōt
ghebeten es, zoo es dit sap oock goet in die wonden ghedruypt.

Esap van den Vijghen doet oock dat melck runnen, ende seyt dat melck wederom
van een dat gheronnen es, ghelijck die azijn.

Affchen van Vijgheboom met olie van Roosen ende was vermenght, ghenesen die
verbranticheyt. Van die selue affchen een looghe ghemaect es goet tot alle ruydicheyt
ende quade scorficheyt als mensche daer mede wasschet.

Van Pruymen. Cap. xlvij.

¶ Tgheslacht.

Pruymen sijn ierst ende voor al tweederleye. Tam ende Wilde. Die tam-
me Pruymen sijn veelderleye, die sommighe sijn wit oft geel, sommighe
castanie brunn, sommighe licht root. Die eene sijn oock groot, die andere
cleyn, sommighe sijn suet ende drooghe, sommighe versich ende suerachs-
tich, van den welken elck gheslacht schier eenen besonderen naem heeft.

Die wilde Pruymen sijn die alderminste ende worden Slechen ghenaempt.

¶ Tfatsoen.

Die Pruymboom wast op ghelijck andere boomē, als hy daer toe ghecoeffent worde
ende worpt wt vele tacken die met brunnen effenen scorssen becleet sijn, daer wt dat het
zoomers gumme vloeyet als sy ghequest sijn. Die bladeren sijn wat langachtich schier
ront, rontsomme wat ghesneden ende ghekerft. Die bloemen sijn wit ghelijck tboeyfel
van den Erieken. Die vruchten, sijn meest lanckworpich, som groot som cleyn, vā vers-
wen die eene wittachtich oft geelachtich, die andere brunn, ende som roodachtich, als
voorsent es, ende in d'middel van dyen lent een langachtighen herden steen, daer in die
keerne besloten es, die bitterachtich van smaecke es. Die wortel van desen boom spreyt
huer veerde onder die erden, en worpt tot veel plaetsen ionge scueten wt, die oock hoo-
ghe

Van Pruymen.

Cap. vlvij.

v'cxyty.

Prunus. Pruymboom.

Prunus sylvestris. Elehendoren.

hooghe op wassen eest dat sy niet in tijts afghehouden en worden.

- 2 Die wilde Pruymen en wassen niet op ghelijck boomen, maer blyuen neer ende by der eerden ghelijck andere hagen, daer sy een geslacht af sijn, ende brenghē voort veel tacken van eender wortelen oft struycken, hier ende daer met scerpe dorenen beset, daer aen bladeren wassen ghelijck aen die tamme Pruymboomen, nochtans mindere. Die bloemen sijn wit. Die vruchten sijn cleyn ende veel mindere dan andere Pruymen van smaecte suer ende wringhende. Die wortel van desen loopt oock verde onder die eerde, ende es tane ende houtachtich.

I Plaetse.

- 1 Die tamme Pruymboomen vindmen al om in die houen.
2 Die Wilde wassen aen die canten van den velden, by dē weghen, ende op andere onghēboude plaetsen ghelijck andere hagen.

I Tijt.

Die Pruymboomen bloeyen in Aprill, oft noch vroegher, sonderlinghe die wilde die ierst huer bloeyesel voortbringhen.

Die tamme Pruymen wordē rijp in Dostghstmaent, die Wilde ghemeynlick in die Herfstmaent.

I Naem.

- 1 Die Pruymboom wordt ghenaeemt in Griecx κοκκιμηλιά. In Latijn Prunus. In Hoochduytsch Pflaumenbaum. In Franchois vng Prunier.

Die vrucht wordt geheetē in Griecx κοκκιμηλον. In Latijn prunū. In Hoochduytsch ein Pflaume oder Praume. In Neerduytsch een Pruyme. In Franchios vne Prune.

Die schoone groote bruynblauwe suete Pruymen, worden van Theocritus Σπάβυλα & Brabyla genaet, en in Latijn Pruna Damascena. In Hoochduytsch Quetschē, vnd blaum Spilling. Hier te lande Pruymen van Damasch.

Die andere gemeyne castaniebruynē oft peer sche Pruymē, wordē geheetē Hispanica

v'cxxx. Van Pruymen. Cap. vlvij.

Die geelachtighe sijn ghenaeamt in Latijn Cerea ende Cereola pruna.

Die groote roode rondachtighe Pruymen worden gheheeten van sommighen in Latijn Pruna asinina. In Hoochduytsch Roszpflaumen, ende hier te lande Rospruymen.

Die aldercleynste ronde Pruymkens wordē in Hoochduytsch Klein herbstpflaumē, ende hier te lande Palkoken ghenaeamt.

Die wilde Pruymteer wordē gheheeten in Griecx κοκκινιλία ἀγρία καὶ ἀγριοκοκκινιλία. In Latijn Prunus sylvestris. In Hoochduytsch Schlehdorn. In Neerduytsch Slehesdoren. In Franchois Prunier sauvage.

Die vrucht es ghenaeamt in Griecx κοκκινύλον ἀγριον, καὶ ἀγριοκοκκινύλον. In Latijn Prunū sylvestre, Pruneolū, & Prunulū. In Hoochduytsch Schlehen. Hier te lande Slehen.

Esap van den Slehen wordē in die Apoteken Acacia genaemt, ende daer voor ghebruykt.

¶ Natuere.

Die tamme Pruymen vercoelen ende maken vochtich.

Die Slehen sijn cou, drooghe ende tsamen treckende van natueren.

¶ Cracht en Werckinghe.

Pruymen'inghenomen gheuen seer luttel voetsel, ende doen quaet bloet groeyen, maer sy maken den buick weck ende doen lichten camer ganck hebben, sonderlinghe als sy noch groen ende versch sijn.

Die bladeren van den Pruymboomen sijn goet tot die swillinghen van der keelen, en van den amandelen, als men se in water siedt ende daer mede gorgelt.

Die gumme van desen boomen met wijn ghedroncken breekt den steen ende doet dat graueel lossen ende rijsen, als sommighe scrijuen.

Die wilde Pruymen stoppen den loop des buick ende maken den camer ganck hert, ende van ghelijcke natuere sijn oec die onrijpe Pruymen ende andere die suer ende amper van smaecke sijn.

Esap van desen wilden Pruymen es een goede medecine tot alle loop des buick, vloet van den vrouwen ende tot alle bloetganck, ende mach wel voor Acacia gebruykt worden.

Van Sebesten. Cap. vlvij.

¶ Tfatsoen.

Den geslachten van den Pruymen en sijn oec niet seer onghelijck, diemen in die Apoteken Sebesten heet. Die welcke oock op boomen groeyen, daer af die struycken niet witten ende die tacken met gruenen scorssen bedecte sijn. Die bladeren sijn rondachtich. Die vruchten en sijn den Pruymen nē seer onghelijck, maer mindere, van verwen oock blauwachtich, vā smaecke suet van binnen wit taye ende lijmachlich, ende in dmidel van dyen ligghen die steenkens, daer in die keernen besloten sijn, ghelijck in die Pruymen.

¶ Plaetse.

Dese vruchten groeyen in Italien ende sommighe andere werme landen, van waer en sy hier te lande drooghe ghebrocht worden.

¶ Naem.

Dese vruchten wordē in Griecx naer huer lijmachlichent μύξα Myxa & μυξάρια Myxaria ghenaeamt. In die Apoteken Sebesten, van sommighen Sebastz.

¶ Natuere.

Die natuere van den Sebesten treckt naer coude en vochticheyt, ende daer om soo sijn sy oock den Pruymen van natueren schier ghelijck.

¶ Cracht en Werckinghe.

Sebesten sijn goet ghebruykt in die heete corsen, sonderlinghe als den buick verstoppt es.

Dock soo sijn sy seer goet tseghen den hoest ende alle heete ende soute catarren op die borst ende longhene vallende.

Ziem

Van Zuiuben. Cap. vlij.

v'cxyvj.

Item Sebesten sijn oock goet tot die blase ende nieren die verhit sijn, ende tsegghen E die droppelpisse ende snijdinghe van der vrinen.

Van Zuiuben. Cap. vlij.

¶ Tgheslacht.

Zuiuben sijn tweederleye, als Columella schrijft root ende wit.

¶ Tfatsoen.

Zuiuben sijn oock vruchten van boomen ghelijck die Sebesten, ende dese vruchten sijn ront ende langachtich een Olijfken schier niet onghelijck, maer veel mindere, van verwen wit oft root, van smaecke suet, die als sy langhentijt bewaert worden, heel dore ende vol rimpelen worden, en in elk van desen vruchten leyt een hert langachtich stecken, van fatsoene den Olijfsteenen niet onghelijck, maer veel mindere.

¶ Plaetse.

Zuiuben wassen in werme landen, als in Italien, ende sommighe andere ghelijcke landen.

¶ Naem.

Dese boom wordt in Latijn van Columella Ziziphus ghenacmpt.

Die vruchten worden gheheeten Zizipha. In die Apotiekē Iuiubæ. In Hocheduytsch Brustbeer lin. Ende worden van Galenus in Griecx σικινα Sirica ghenacmpt als sommighe meynen.

¶ Natuerre.

Zuiuben sijn middelmatich werm ende vochtich van natueren.

¶ Cracht en Werckinghe.

Zuiuben voor spijsse inghenomen sijn quaet om verteeren, ende voeden seer luttel, A maer in electuarien, syropen oft andere medecynen ghebruyckt, soo versueten sy die rouwichent van der keelen, borste ende longhene, ende sijn goet tot den hoeft.

Zuiuben sijn oock in der seluer manieren bequaem den lendenen, nieren ende blase B die verhit, verwozen, oft van eenighe seerpe soute humueren te lijden hebben.

Cerasus.

Kerselaer.

Vā Kersen en Erteckē. Ca. l.

¶ Tgheslacht.

Kersen sijn tweederleye, cleyne en groot. Die cleyne Kersen wassen op groote boomē, die groote op cleyne. En elk van desen sijn oock tweederleye, som root som swert.

¶ Tfatsoen.

D Ze boomen van den cleynen Kersen worden ghemeynlijk groot hooge en dick, ghelijck andere groote boomen. Die scorssen van desen boomē sijn effen castaniez brunn, twee oft drie dobbel op malcanderen ende laten huer afblecken schier ghelijck die scorssen van Birckē. Die bladerē sijn groot langachtich rontsomme gekerft. Die bloemē sijn wit in vijf bladerkēs verdeylt. Die vruchten sijn van smaecke suet, van verwen som root, som brunn. Van fatsoene den grooten Kersen gelijk maer mindere, ende som oock heel cleyne. Ende in desen vruchtē leyt eenen steen, daer die keerne in besloten es.

Die boomen van den grooten Kersen en worden ghemeynlijk niet seer hooch, maer sijn meest middelbaere boomen, anders van

632
Bevys. Van Kersen ende Criecken. Cap. I.

deren ende bloemen den cleyenen Kerseboomen ghelijck. Die vruchten sijn wat lancke worpich anders ront, van smaecke suet, van verwen som bleekroot en schier half root ende half wit, som brunn en volnaer heel swert van den welcken dat sap schoon peersch verwet, ghelijck dat Bresilien hout.

- 3 Van den gheslachte van den Kersen schijnen oock te wesen die Criecken. Van den welcken die boomkens ghemeenlijck teer sijn, ende niet hooghe en wassen, noch oock niet dick en worden ende daer om oock niet langhe en kunnen ghedueren. Die bladeren van den Crieckeboomen sijn oock mindere anders den Kersebooms van bladeren ghelijck. Die bloemen sijn wit, die vruchten sijn ront, sucrachtich, som schoon root, som brunn ghelijck die groote swerte Kerffen, ende daer in leyt oock eenen steen, maer minder ende ronder, dan in die Kerffen.

Wt alle boomen vloeyet oock gumme ghelijck wt die Pruymbomen ende Persesboomen, sonderlinghe als die scorssen ghequet wordt.

¶ Plaetse.

Die boomen van den grooten Kerffen ende van die Criecken worden in die houen gheplant. Maer die boomen van den cleyenen Kerffen wassen meest aen die canten van den velden, ende in die bosschen.

¶ Tijt.

Kerffen ende Criecken bloeyen meest in Aprill, ende in Braeckmaent worden die roode rijp ende dueren tot in Hoymaent. Die Swerte worden rijp in Hoymaent, ende moghen versch dueren tot in dat eynde van Dostmaent.

¶ Naem.

Die boom van den Kerffen wordt in Griecx κέρανος ende in Latijn Cerasus genaemt. In Hoochduitsch Kirschenbaum. In Franchois Cerisier. Hier te lande Kerseboom.

Die vruchten worden oock κέρανα Cerasa ghenaemt. In Hoochduitsch Kirschen. In Franchois Cerises. Hier te lande Kersen.

- 1 Dat ierste gheslacht ende sonderlinghe dat die aldercleyenste vruchten voortbringhe es die Cerasus daer Theophrastus af schrijft.

- 2 Dat ander wordt van sommighen ghenaemt χαμαίκερος Chamæcerasus. Maer en es die Chamæcerasus n3 daer Asclepiades Myrleanus af schrijft, dyens vruchten dronckenschap ghelijck van wijn maken In onse tale worden die boomen ghenaemt Spaensche Kerselaer, ende die vruchten Spaensche Kersen.

- 3 Die Crieckeboomen worden nu ter tijt oock, voor een maniere ende gheslacht van Cerasus ghehouden, ende daer om worden oock die vruchten Cerasa ghenaemt. Naer onsen duncken so sijn die Criecken die vrucht die van Theophrastus in Griecx λυβανός, ende in Latijn van Theodorus Baza Iouis flamma, ghenaemt es.

¶ Natuere.

Alle Kersen ende Criecken sijn cout ende vochtich van natueren, ende die Criecken, vercoelen meest, ende daer en boouen zoo sijn die swerte Criecken, oock isamē treckende, sonderlinghe als sy ghedroocht sijn.

¶ Tracht en Werckinghe.

Alle Kersen maken den buyck weech, ende doen lichtē camer ganck hebben, voor andere spijsse gegheten, maer sy gheuen gheen oft seer luttel voetsels, ende sijn quaet voor die crancke ende vochtighe maghe daer sy lichtelijcken in bederuen, sonderlinghe die cleyne, die dickwils oorsake sijn van cortsen ende andere siekten.

Die roode Criecken maken oock den buyck los, ende sijn beeter en bequaemer voor die maghe, want sy stercken eens deels die selue, ende sijn goet tseghen den dorst.

Die Swerte criecken verstercken die maghe meest, ende als sy ghedroocht sijn zoo stoppen sy den loop des buyck.

Die gumme die wt den Kersenboomen oft Crieckenboomē vloeyet, es goet met wijn dīnghenomen den ghenen die van den steen ende graueel ghequet sijn.

Die selue gumme es oock goet ghebruyckt tseghen die rouwichēyt van der keelen tlonghene ende borste, ende wt die heescheyt ende hoest.

¶ Tgheslacht.

Cornoelieboom es tweederleye, als Theophrastus schrijft. Tam ende wildt.

¶ Tfatsoen.

Cornus mas. Tamme Cornoelieboom.

Cornus sœmina. Wilde Cornoelieboom.

Die tamme Cornoelie boomen wassen somtijts om hooghe, ende wordē redelijck groot, ghelijck andere ghemeyne boomen, en somtijts blijft hy neer, ende groeyet in maniere van den haghē, ghelijck sommighe andere wilde boomachtige gewassen. Het hout van desen boomē es seer hert. Te bloeyesel es bleeckgeel. Die vruchten sijn schoon root, lanck, ghesatsoeneert ghelijck

Oliifkens, maer mindere, ende in elck leyt eenen steen ghelijck in die Oliuen.
Die wilde Cornoelien en wassen niet om hooghe ghelijck boomen maer blijuē neer in maniere van haghē wassende. Het hout van den struycken ende oude tacken es oock seer hert ende taeye. Die ionghe tackkens hebben veel leden ende sijn met merck ghevult ghelijck die tacken van den Blier. Die bladeren sijn den tammen Cornoelie bladeren seer ghelijck. Die bloemkens sijn wit ende wassen in croonkens, ende daer naer volgen cleyne rondachtige besiekens, die ierst gruen sijn, en als sy rijp sijn swert.

¶ Plaetse.

Die tamme Cornoelieboomen wassen tot veel plaetsen van Duytschlandt in dwilt, ghelijck andere haghē. Hier te lande worden sy in sommighe hoven gheuonden.

Die wilde Cornoelien wassen aen die canten van den velden, in die haghē.

¶ Tijt.

Die tamme Cornoelieboom bloeyet vroeck in die Meerte, oft vroegher, ende daer naer comen die bladeren voort. Die vruchten worden rijp in Doghstmaent.

Die

v'cxxxviii. Van Sorben. Cap. liij.

2 Die wilde Cornoelien bloeyen in Aprillende Meye ende in den Herfst worden die besickens ryp.

¶ Naem.

1 Die tamme Cornoelieboom wordt gheheeten in Griecx κρᾶνία. In Latijn Cornus. In Hoochduytsch Cornelbaum, Thierlinbaum en Kurbeerbaum. In Neerduytsch Cornoelieboom. In Franchois Cornillier ou Cornoillier.

2 Die wilde Cornoelien worden ghenaeemt in Griecx vā Theophrastus Ἰκλὺκρᾶνία, dat es Cornus lœmina. In Hoochduytsch Hartriegel. Hier te lande van sommigen wil den Vlier, om dat die ionghe taekens (als wy ghescreuen hebben) den Vlier houte ghelijken. In Franchois mach hy wel gheheeten worden Cornellier saulnage.

¶ Natuere.

Die tamme Cornoelien sijn cout drooghe ende tsamen treckende van natueren.

¶ Cracht en Werckinghe.

Die Tamme Cornoelien in spijs oft andersins ghebruyckt, sijn goet tot den loop A des buxer ende root melizoen, ende sy stercken die weecke maghe die verhit es.

Die bladeren ende ionghe soppekens van den boomen, heylen ende genesen die ver B sche wonden, ende stelpen dat bloeyen daer op ghelent als Galenus scrift.

Die wilde Cornoelien en sijn Nergherincks toe dienstelijck, in tgebruyck van der C medecynen.

Van Sorben. Cap. liij.

¶ Tgheslacht.

Sorben sijn dryerhande, die eene sijn heel ront, ghelijck appelē, die andere sijn lāg D achuech schier ghelijck eyeren, die derde sijn bouen breeet, den peeren niet ongelyck.

¶ Tfatsoen.

Sorbus.

Sorbenboom.

Die Sorbenboomen worden hooch ende hebben rechte bruyne struncken, met vele tacken, daer aen wassen langhe wighe sprende bladeren, vā vele bladerkēs tsamē aen een ribbeken tsegen maleanderē ouer staende vergaert, van dē welcken elck besōdere langachtich ende rontsomme ghekeft es. Die bloemen sijn wit, en daer naer volghen die vruchten, van fatsoene, som ront, som lanch, som gelijk een peere, die op die eene sijde daer sy van der Sonnen besceen worden, roodachtich sijn.

¶ Plaetse.

Sorben wassen gheerne in coude vochtighe plaetsen ende ontrent die bergen, sonder linghe daer steenachtigen gront es. Ende sy worden tot sommighe plaetsen van Duytschlant ghevonden.

¶ Tijt.

Sorben bloeyē in Meerte, en in Herfst zoo worden die vruchten ryp.

¶ Naem.

Die boom daer dese vruchten op groeyen wordt gheheeten in Griecx ὄκρυον. In Latijn Sorbus. In Hoochduytsch Sperwerbaum. In Neerduytsch Sorbenboom. In Franchois vng Cormier.

Die vrucht es genaemt in Griecx ὄκρυον. In Latijn Sorbum. In Hoochduytsch Speiers

Van Arbutus.

Cap. liij.

De corymb.

Speierling vng Sporopffel: In Neerduitsch Sorben. In Francheis vne Corme.
¶ Natuere.

Sorben sijn cout ende drooghe van natueren; ende schier gelijk die Mispelen isa-
men treckende.

¶ Cracht en werkinghe.

Sorben eer sy rijp sijn afghepluekt ende in die sonne oft andersins ghedroocht, stop A-
pen den loop des buyx als sy ingedomen worden, oft dwater ghedroncken wordt daer
sy in ghesoden sijn.

In summa Sorben sijn den Mispelen van crachten ende werkinghe schier gelijk
maer niet heel; zo sterck als Galenus scrijft.

Van Arbutus.

Cap. liij.

Arbutus ex Matthiold.

¶ Tfatsoen.

Arbutus es ee cleynach-
tich boom, n3 veel meer
der dan een Queappel
boom. Sijn struycken
sijn met roddachtighe
rouwe ende seclferachtighe scorsen
bedeckt. Die ionghe sijn effen ende
root ende daer aen langachtighe
breede dickachtige bladeren, ront-
omme ghekerft. Die bloemkens sijn
wit, cleyne, ende wassen in cleyne tros-
kens, ende daer haer volghen die
vruchten, die ront sijn, den ronden
Sorben van fatsoene ghelijck, ierst
gruen, naermaels geel, en ten laet-
sten als sy rijp sijn root.

¶ Plaetse.

Arbutus wast tot veel plaetsen
van Italien en van andere landen;
in dwilt. Hier te lade es hy onbeket.

¶ Tijt.

Arbutus bloeyet in Hoymaent
ende Dostmaent. Die vruchte wor-
den rijp in den Herfst ende iseghen
den winter als sy een iaer op de bos
ghehanghen hebben.

¶ Naem.

Dese boom wordt ghenacempt in
Griex κομαρα. In Latijn Arbutus.

Van sommigen doek Vnedo, hoe wel dat dyen naem der vrucht toebehoert.
Die vrucht heet in Griex μεμακυλον oft als sommighe lesen μεμακυλον. In Latijn
Vnedo ende Memacylon.

¶ Natuere.

Die vrucht van Arbutus es cout van natueren.

¶ Hindernisse.

Dese vrucht ghegheten es der maghen quaet, ende maecte pijn in thooft.

Van Lotus. Cap. liiij.

¶ Tfatsoen.

Lotus es een hoch groot boom m3 synen tacken die lach sijn hem seer wist weben-
dende.

dende. Die bladeren sijn breedachtich, reuw, rontsomme ghekerft. Die vruchten sijn rōt, nieerder dan een Peper coren als Dioscorides schrijft, ende hanghen aen langhe steelkens ende sijn ierst grūē, naermaels geelachtich, als sy rijp sijn root, ende als sy drooch sijn swert, van smaecke redelijk goet.

¶ Plaetse.

Lotus wast veel in Africa, ende wordt oock tot veel plaetsen van Italien ghevonden.

¶ Tijt.

In dē Herfst verliest Lotus sijn bladeren, en in die Lente soo crijght hy nieuwe.

¶ Naem.

Dese boom wordt genaempt in Griecx λωτός. In Latijn Lotus ende Celtis. In Italien tot sommighen plaetsen Bagolaro, tot som andere Perlaro.

¶ Natuere.

Lotus es verdreoghende tsamen treckende en subtiel van substantiē.

¶ Tracht en Werckinghe.

A Thout van Lotus cleyn ghebrocken, in wijn oft water ghesoden stelp den loop des buyx, den rooden lichaem en der vrouwen vloet, gedroncken, oft ander sins gebruyckt.

B Die besiekens inghenomen stelpen oock den loop des buyx ende sijn bequaem om eten, ende der maghen niet quaet.

Van Castanien. Cap. lv.

¶ Tfatsoen.

C Je Castanie boomē sijn groot hooge dicke boomen, den Note boomen niet seer ongelijk. Die bladeren sijn groot ende breed, reuw ende gefroncelt, rontsomme ghelijck een saghe ghekerft. Tusschen die bladeren op dopperste van den tacken groeyen die Castaniē, die van bunten bruyn, cael, effen en platachtich sijn, schier gelijc een hert ghesatsoeneert, die welke in seer rouwe ende schier ghelijck een Egel stekende seclpen oft snoestieren beslotē ligge, die open gaen en huer seluen onsluyten, als die Castanien rijp sijn, alsoo dat sy van selfs daer wtvallen.

¶ Plaetse.

Castanea.

Castanieboom.

Castae

Van Castanien. Cap. lv. vcvvvvvis.

Castanieboomē groeyen geerne in somberachtige plaetsen die tsegghen dat Noorden ligghen. Ende worden veel gevonden by den Rhijn ende ontrent der Zwitsers landt.

Tijt.

Castanien wordē rijp in deynde vā den Herfst, en dueren schier alle dē winter duer.

Naem.

Dese boom wordt gheheeten in Griecx κάστανα. In Latijn Castanea ende Nux castanea. In Hoochduytsch Kestenbaum vnd Kastanibaum. Hier te lande Castanieboom. In Franchois vng Castaignier.

Die vrucht es ghenacmt in Griecx σκός, κάλανος, σαρδιανα κάλανος, λόπιμα, κασανικόρ, κάριον, καὶ κασανίον. In Latijn Nux castanea, Iouis glans en Sardiana glās. In Hoochduytsch Kesten. Hier te lande Castanien. In Franchois vne Chastaigne.

Natuere.

Castanien sijn drooghe ende tsamen treckende schier ghelijck die Eekelen, ende werm tot inden iersten graedt.

Cracht en Werckinghe.

Onder alle wilde vruchten zoo sijn die Castanien die bequaemste ende beste om eten. Sy voeden dat lichaem redelijck, maer sy en verteerē niet lichtelijcken ende maken herden camerganck.

Van Castanien meel met huenich vermenght een electuarium ghemaect, es goet den ghenen die hoesten ende bloetspouwen.

Item Castanien ghepoedert ende met Bersten meel ende azijn vermenght ghenecken die gheswollen vrouwen borsten, ghelijck een plaester daer op ghelent.

Die bruynne effene scorssen van den Castanien ghesoden ende ghedroncken, stoppen den loop des buyx, dat root melizoen, ende alle bloetganck.

Van Noteboom.

Cap. lvj.

Tatsoen.

Nux. Noteboom.

De Noteboomen worden seer hooch ende dick, ende crighen veel tacken die huer verde ende wijt wtbreiden, wt den welken in dat ierste van der senten voort comen langhe bleckgeele cattekens, schier ghelijck aen die Wilgen maer langere, die huer seluen ontpluycken ende corts daer naer afvallen. Ende daer naer zoo comen die bladeren voort, die lanck, groot ende weltrikende sijn, van vele bladeren aen eē ribbekē tseggen maeanderen ouer wassende vergaert, van den welken elck besondere oock groot ende breet es. Die vruchten wassen tusschen die bladeren, twee drye oft vier tsamen ende elck es met een groene snoestere bedeckt, daer onder een herde houtachtighe seelpe es, daer die kerne tusschen vellekens in besloten leyt.

Plaetse.

Noteboomen groeyen gheerne op bergachtighe ende drooghe plaetsen, ende worden hier te lande, ende in Duytschlant in veel hoven, ende aen die canten van den velden ghesplant.

Tijt.

Die cattekens van den Noteboom beginnen wt te comen in Meerte, oft ten lanck.

HHH

sten

sten in Aprill. Die Noten worden rijp ontrent dat eynde van Dostmaent.

¶ Naem.

Die Nutebood wordt gheheeten in Griecx καρύα. In Latijn Nux. In Hoochduytsch Nuszbaum. In Franchois vng Noisier.

Die ionge Cattelē die voor die bladerē wtcomen, wordē gheetē in Latijn Iuli nucū. Die vrucht es ghenaeamt in Griecx κάρυον βασιλικόν. In Latijn Nux regia, Nux iuglans, & Nux Perlica. In die Apoteken Nux. In Hoochduytsch Welschnusz vnd Baumnusz. Hier te lande Okernoten. In Franchois vng Noix.

¶ Natuere.

Noten noch gruen ende versch, sijn cōt ende vochtlich.

Die drooghe Noten sijn werm, verdrooghende ende subtiel van substantien.

Die snoesteren van den Noten verdrooghen seer ende sijn tsamen treckende vā naturen, ende van ghelijcke natuere sijn oock volnaer die bladeren.

¶ Cracht en Werckinghe.

Die gruenen ende versche Noten sijn bequaemer om eten, dan die drooghe, nochtans A zoo sijn sy quāet om verteeren ende voeden seer luttel.

Die drooge Noten voedē noch veel min en sijn quāder om verteeren, sy makē hoost, B sweer, en sijn quāet voor die maghe, en den ghenen die hoesten ende cōt van adem sijn.

Een oft twee drooghe Noten met een Bijnghē ende wat Ruyten inghenomen tsmor, C ghens nuchtere sijn goet tseghen alle fensijn.

Item drooghe Noten met sout, huenich, en aijemijn vermenght, sijn goet geleyt op D die betē van den verwoeden hondē. En met huenich en wat Ruyten alleen gemenght, zoo ghenesen sy oock die sweeringhen van den borsten, en andere coude apostumatien.

Die verouderde vette Noten ghenesen die quade scorstheden van den hoofde, ende E doen vergaen die blauwe gheslaghen ende ghestooten plecken, cleyng ghestooten ende daer op gheleyt. Eselue doet oock die Dlie wt den Noten gheperst.

Van den snoesteren van den Noten, wordt een medecijne gemaect die tot alle swil F linghen ende ierst groeyende sweeringhen van der keelen, amandelen, ende van den mont seer goet es, als men daer mede gorgelt.

Tot den seluen ghebreken dienen oock die snoesteren in water ghesoden ende daer G mede gegorgelt. Ende van ghelijcke cracht sijn oock schier die bladeren.

Van Nutenuscaten ende folie. Cap. lvij.

¶ Tfatsoen.

Nutenuscaten sijn vruchten van boomen, die van wasse fatsoene ende van bladeren onsen ghemeynen Perseboomen niet seer onghelijck en sijn. En de dese vruchten alzo sy op den boom staen sijn onsen ghemeynen Okernoten seer ghelijck, maer wat meerdere. Sy hebben ierst van buyten een groene dicke snoestere ghelijck onse ghemeyne Noten, daer sy heel in bedekt sijn, ende onder die snoestere ligghen welriekende bleek roodachtighe oft geelachtighe ghehackelde vellekens oft scorshens dwelck die oprechte folie sijn, ligghende op een herde vaste houten scelpē, ghelijck die scelpen van Haselnoten, in die welke die keerne besloten groeyet, die seer aromatisch es, vast, dicht ende vol verrichens.

¶ Blaetse.

Dese Noten wassen principelijck in dat eylandt Bādan ghenaeamt, dwelck een eylandt es ghelegghen in die Indianische zee, en groeyen aldaer in die bosschen ende van selfs in dwilt seer ouervloedich, als Lodouicus Romanus ghescreuen heeft.

¶ Naem.

Dese Note wordt gheheeten in Griecx κάρυον μυριστικόν, ende van sommighen moor Koxáryon. In Latijn Nux myristica. In die apoteken Nux moschata. In Hoochduytsch Muscaten. Hier te lande Note muscaten. In Franchois Nois muscades.

Dat scorshen oft velleken dat tustchē die buytenste snoestere, en houtē scelpē ghesonden wordt es genaemt in Griecx μάκρη ende in Latijn Macer. In die Apoteken Macis.

Van Haselnoten. Cap. lviii. de'vxxv.

dis. In Hocheduytsch Muscatenblumen. Hier te lande Foelie ende Muscatbloemen.
Natuere.

Notemuscaten sijn werm ende drooghe tot in den tweeden gract, ende van gelijcke natuere es oock ghenoech die Folie, ende daer en bouen oock wat tsamen treckende.

Cracht en Werckinghe.

Notemuscaten verstercken ende verwermen die coude weecke ende wache maaghe, A ende sonderlinge den crop van der seluer, sy maect eenē goeden en weltrieckende adem, sy belet dat braken, en beneemt dat hicken in alder maniere gebruyekt en inghenomē.

Die selue sijn oock goet tot die pijnē weedom ende winden van den buyck, ende tot B alle verstophtheit van der leuere ende milte.

Notemuscaten ghebraden oft by vier ghedrooch ghenesen den loop des buyx, son C derlinghe met rooden wijn inghenomen.

Item Notemuscaten sijn oock goet voor die moedere, nieren ende blase, sy ghene D sen die coude droppe pisse, ende sommighe heymelijcke ghebreken van den mans ende vrouwen, sy doen oock dat graueel lossen en rijzen, sonderlinghe als sy in olie van sues ten amandelen gheweyckt sijn gheweest.

Die Foelie es van crachte den Notē seer gelijck, sy maeckt eenē weltrieckende adem, E sy stopt nē alle den loop des buyx, maer ooc dz root melizoē, en die vloet vā dē vrouwē.

Foelie dient oock seer wel tot die cloppinghe ende beuinghe van der herten, ende tot F alle coude ghebreken van der maghen es sy beeter dan die Noten.

Olie van Foelie gheslagen, gheneest ooc die pijnē vā der magen, beneemt dz walgen G en brakē, doet die spijse verteere, en maeckt appetijt, van buytē op die mage ghestreken.

Van Haselnoten. Cap. lviii.

Tgheslacht.

D Ze Haselnotē ende dijsgheluy die Haselaers sijn tweeder seye. Die eene sijn tam ende die ander sijn wildt. **Tfatsoen.**

Corylus hortensis. Tamme Haselaer.

Corylus sylvestris. Wilde Haselaer.

v'cyl. Van Haselnoten. Cap. lvij.

Die Haselaers en worden gheen boomen, maer wassen ghelijck die haghē, van eē der wortel die huer veerde wibrent, voortbringende veel rechte struncken, van den welcken die meeste dick ende hooch worden ende veel tacken wtworpe, sommige oock lanck ende dun sijn, daermen visch royen af maeckt, om dat sy tane sijn ende hert ende niet lichtelijcken en brekē. Die bladerē sijn breet gerimpelt ende rontsomme wat ghekerft die wtsprunten naer dat die Cattedekens, die aen die Haselaers oock groeyen, gheresen sijn. Tusschen die bladeren comen die vruchten voort drie oft vier by een in vellachtige snoesteren hanghende maer niet heel daer in besloten. Ende dese vruchten hebbē herde houtachtighe scelpen aen, daer die keerne in besloten lent, die ront, vol ende vast es ende met een teer dun velleken ghelijck andere keernen becleet, dwelck aen die tamme Haselnoten schoon root, ende aen die wilde wit oft bleek es.

¶ Plaetse.

Die tamme Haselnoten worden in die houe gheplant.

Die wilde wassen in die bosschen in vochtighe donckere lomberachtighe plaetsen.

¶ Tijt.

Die cattedekens van den Haselaers sprunten in den winter wt, ende in die Lente zoo openen sy haer, corts daer naer comen die bladerē voort. Die Noten worden rijp in die Oostmaent.

¶ Naem.

Dese boom oft boomachtich ghewas wordt gheheeten in Griecx καρύα ποντική. In Latijn Nux auellana ende van Virgilius Corylus. In Hoochduytsch Haselstrauch vnd Haselnusbaum. In Neerduytsch Haselaer.

Die Note wordt genaemt in Griecx κάρυον ποντικόν καὶ λεπτοκάρυον. In Latijn Nux pontica, Nux auellana, Nux prænestina & heracleotica. In Hoochduytsch Haselnus. Hier te lande Haselnote. In Franchois Noisette ou Nossille.

Die tamme Noten worden ghenaeemt in Hoochduytsch Ahornus ende Rotnus. Hier te lande Roode haselnoten. Ende dat sijn die oprechte Nuces ponticæ daer die ouers af scrijuen.

¶ Natuere.

Die Haselnoten sijn van natueren den Dkernnoten niet seer onghelijck, nochtans droogher, al eest dat sy versch sijn. Als sy ghedroocht sijn zoo trecken sy oock meer tot coude dan die Dkernnoten.

¶ Cracht en Werckinghe.

Haselnoten voeden seer luttel ende sijn quaet om verteeren, sy maken winden in die maghe, ende pijnē int hooft als men se te veel etet.

Haselnotē met Meede ghedroncken beteerē en ghenesen dē ouden hoest, ende als sy v ghebraden worden ende met luttel Peepers inghenomē zoo maken sy die catarrē rijp.

Haselnoten ghebrant ende met beeren smout vermenght ghenesen die quade scorstē & heden des hoofts, ende dat wtvalen van den hayre daer op ghestreken.

Die snoesterkens van den Haselnoten sijn oock voor die quade gheswollen keele in d der seluer manieren ghelijck die snoesteren van den Dkernnoten ghebruyckt.

Van Fisticen. Cap. lix.

¶ Tfatsoen.

Die boomen daer die Fisticen op groeyen hebben langhe groote wtghespreyde bladeren van vijf, seuen, oft meer bladeren tsegghen malcanderen ouer aen een roodachtich ribbeken wassende, vergaert, van den welcken dat wterste dat voor alleen wast dat meeste altijt es. Die vrucht van desen boomen es schier ghelijck een cleyn Haselnootken, seer oock ghelijckende den nootkens van den Pijn appelen, in die welke die keerenen ligghen.

¶ Plaetse.

Dese boō es hier te lande vrent, wordt alleen gevonden in sommighe seer neerstige cruytlietshabbers houe. Maer in Syrië en andere heete landē groeyē sy ouervloedich.

Naem,

Van Fisticen. Cap. liij.

¶ Naem.

Dese nootkens worden in Griecx *πιστάκια* ende in Latijn *Pistacia* genaemt. In die Apoteken no ter tijt *Fistici*, ende daer naer in onse tale *Fisticen*.

¶ Natuere.

Fisticeen sijn middelmatig werm ende wat drooghe van naturen.

¶ Cracht en Werckinghe.

A Fisticen openen die verstopte leuere ende verstercken die weecke, sy sijn goet en bequaem voor die maghe, maer voor spijse inghenomen voeden sy seer luttel.

B Fisticen openen oock die verstoptheyt vā der longhene en van die borst, en sijn goet tot den hoest ende cortheyt van den adem, alleen oft met suucker ingenomē.

C Item Fisticen met wijn inghegeuen wederslaen alle beten ende steken van alle fenijnighe cruypende ghedierten, als *Dioscorides* schrijft.

Vā Pimpernotē. Ca. lvi.

¶ Tfatloen.

Pimpernoten sijn wilde ongheach, te vruchten, die welke groeyen op boomen die oec dickwils in maniere van haghen wassen, ghelijck meer ande *Staphilodēdron* *Plinij*. *Nux Vesicaria*. *Pimpernoten*, re wilde boomē. Ende dese boomen, hebben bladeren in vijf oft meer bladeren verdenlt, den Blier bladeren niet seer ongheleijck, maer minder ende groender. Die bloemē sijn wit rōt ende ghevult, ende wassen vier oft vijf tsamen, ende daer naer volghen ronde hōle blaeskens in twee oft drie deelen verscēden, in die welke ghemeynlijk twee nootkens liggē, daer af die kerne redelijck suet es.

¶ Plaetse.

Dit ghewas en wordt niet geuonden dan in dwilt, ende wordt vele gevonden in *Duytschlāt*, ende somtijts oock hier te lande onder die haghen.

¶ Tijt.

Die bloemkens comē in dē Meye voort. Die nootkens worden in den Herfst rijp.

Dese wilde boom wordt van *Plinius* in Griecx *σταφυλόειδος*. Ende in Latijn *Staphylodendron* ghenaemt. No ter tijt *Nux Vesicaria*, *Arbor vitis*, ende van sommighen *Pistacium Gers*

HHH iij mania

Arbor Pistaciorum.

641
ve'vls.

verclij. Van Lombaertsche Linsen. Cap. lvi.

manicum. Hoe wel nochtans dattet met die pistacia seer cleyne ghelijckenisse heeft. Die vruchten worden in Hoochduytsch Pimpernuß gheheeten. Hier te lande Pimpernoten ende Sint Antuenis nootkens. In Franchois Noisette de S. Antoine.

¶ Natuere / cracht en werckinghe.

Van die natuere cracht ende werckinghe van desen nootkens, en kunnen wy niet A ghescrijuen, aenghesien dat sy nergherinck toe ghebruyckt en worden.

Van Lombaertsche Linsen. Cap. lvi.

¶ Tfatsoen.

Lombaertsche Linsen sijn een cleyn boom, lachtich ghewas, van bladeren den Griecck, oft de Sene niet seer ongelyck. Die bloemen sijn schoon geel den bloemen van Brem schier gelijk. Ende als die vergaen soo volghen daer hole haumkens naer, ghelijck cleyne blaeskens opgheblasen, die claer ende doorluchtich sijn, ende gheluyt gheuen als mense in stucken douwt. Ende daer in lent dat saet dat plat, swert, ende den Linsen niet seer ongelyck en es.

¶ Plaetse.

Dit ghewas wordt hier te lande niet, dan in sommighe houen gevonden. Daert voor Sene niet sonder dwalinge geplant wordt.

¶ Tijt.

Het bloeyet in den Meye en in Doghstmaent soo worden die saden rijp.

¶ Naem.

Dit boomken wordt gheheeten in Griecx vā Theophrastus κολουτέα Coloutea oft Colutea van Theodorus Gaza. In Hoochduytsch welsch Linsen. Hier te lande Lombaertsche Linsen, ende van sommighen ongeleerden qualijcken Seneboom. In Franchois Baguenaudier.

¶ Natuere.

Die bladeren ende dat saet van de Lombaertsche Linsen sijn middelmatig werm ende vochtich van natueren.

¶ Cracht en werckinghe.

Die vruchten dat es dat saet ende dijsghelijck die bladeren van Coloutea als Theophrastus schrijft maken die scapen vet, ende doen die selue veel melcks gheuen.

Van Dadelboom. Cap. lvij.

¶ Tfatsoen.

Dadelboomen sijn schoone groote boomen, hebbende rechte dicke stammen, die met dicke seelpachtige scorssen bedeckt sijn. Op dopperste van den stam groeyen veel langhe tacken, seer veel rietachtighe smalle bladeren dragende, alsoo dat die selue tacken anders schier niet en schijnen, dan een hoop rietbladeren lanck aen een vergaert. Ende aen dese tacken groeyen die vruchten veel by een ghetrost, die welke ront ende lanck sijn, ende binnen cenen lantsghen herden steen hebben.

¶ Plaetse.

Dadelboomen wassen in Afrycken, Arabien, Indien, Syrien, Joetsche landt, ende in andere heete landen van Orienten.

Naem.

Van Dadelboom.

Cap. lvi.

v'cylis.

¶ Naem.

Palma.

Dadelboom.

Die Dadelboom wordt geheet in Griecy *Φοινίξ Phoenix*. In Latijn *Palma*. Ende dit es die oprechte Palm boom.

Die vrucht es ghenacmpt in Griecy oock *Φοινίξ Phoenix*, en van Galenus *Φοινικοβάλας* v'c *Phoenicobalanos*. In Latijn *Palmula*. In die Apoteken *Dactilus*. In Hoochduitsch *Dactelen*. Hier te lande *Dadelen* ende *Daden*. In Franchois *Dacies*.

¶ Natuere.

Die tacken en bladeren van de Palmboom zijn cout en tsamen treckende van natueren.

Die vrucht es werm en drooge tot schier in den tweeden graet, ende ooc tsamen treckende, sonderlinghe als sy niet heel rijp en zijn.

¶ Cracht en Werckinghe.

A Daden zijn quaet om verteeren, sy verstoppen die leuere ende die milte, sy maken winden inden buick ende weedom in dat hooft, ende sy genereren grof bloet, sonderlinge als sy groen ende noch versch wesende ghegeten worden, maer als sy wel rijpe en drooghe zijn zoo en letten sy soo seer niet, ende als sy dan van een goede stercke mage wel verteert worden, zoo voeden sy redelijck dat lichaem.

B Drooghe Daden stoppen oock den loop des buicks, ende ghenesen dat braken ende walghen, sonderlinghe van den bevruchten vrouwen, in plaesteren vermenght en van buyten op die maghe oft buick gheleyt, oft met andere medecijnen vermenght ende inghenomen.

C Daden stercken oock die weecke leuere ende milte, met andere daer toe dienende medecijnen vermenght, tzy van buyten oft van binnen lichaems ghebruyckt.

D Die bladeren ende tacken van den Palmboomen heylen die versche wonden sy sluyten die sweeringhen ende vlcrationen, ende vercoelen die heete swillinghen, ende daer om zoo hebben die ouders hier voortijts, als sy eenige plaesteren maecken hier toe dienende, die selue in tsieden, gheroert met rijckens van Palmen, om dat zy te beeter cracht hebben souden, als men sien mach in *Emplastro Diacalcitheos*, in *medicamentis secundæ genera*, apud Galenum libro primo.

Van Olijfboom. Cap. lvii.

¶ Tgheslacht.

Olijfboom zijn tweederleye Tam ende Wildt.

¶ Tfatsoen.

Die tamme Olijfboomen zijn schoone hooghe groote boomen met vele tacken, daer aen wassen langachtighe smalle bladeren, de Wilgebladeren nagenoeg seer onghelijck maer veel smalder ende minder. Die bloemkens zijn cleyn. Die vruchten zijn ront schier ghelijck Pruymen ghesatsoeneert, van buyten ierst gruen, en als sy rijp geworden zijn swertachtich, ende in dmiddel van elcken leyt eenen herden vasten steen. Bi dese vruchten wordt olie gheperst, die Olie van Olijuen gheheeten wordt.

A Die wilde Olijfboom es den tammen schier ghelijck, maer zijn bladeren zijn wat mindere ende tusschen die wassen veel stekende dorenen. Die vruchten zijn oock minder.

H H H iij

re

De Olijf. Van Olijfboom. Cap. lviij.

re ende worden qualijcken rijp, alsoo dat die olie die daer af coemt alijt gruen ende onrijp es.

Olea sativa.

Sam Olijfboom.

¶ Plaetse.

Olijfboomen wassen gheerne in drooghe valleyen, oft op cleyne neere huenelkens, ende worden in Spaengien, Italien ende andere dyergelijcke landen al om gheuonden.

¶ Naem.

1 Die Olijfboom heet in Griecx *ελαια*. In Latijn *Olea*. In Hoochduytisch *Delbaum* vnd *Oliuenbau*. In Franchois vng *Oliuier*.

2 Die wilde Olijfboon heet in Griecx *αγριωελαια* van sommigen *κότιν & καυαβιοπικη ελαια*. In Latijn *Oleaster* *Olea sylvestris*, & *Olea Aethiopica*.

Die vrucht wordt in Griecx oock *ελαια* ghenamt. In Latijn *Oliua*, ende daer naer in Duytsch een *Oliue*, ende in Franchois vne *Oliue*.

Oliuen die in pekcl gheleyt en gesouten sijn heetē in Griecx *Colymbades* ende *Halmades*, ende in Latijn *Colymbadæ*.

¶ Natuere.

Die bladeren ende ionge seuetkē van dē Olijfboomē sijn cout drooghe ende tsamentreckende van natueren.

Die onrijpe Oliuen sijn oock cout ende tsamen treckende, maer als sy rijp sijn, zoo verwerpen sy ende maken vochtich.

Olie van den onrijpen Oliuen es cout ende tsamen treckende, van den rijpē, werm vochtich ende subtiel van substantien.

¶ Cracht en Werckinghe.

Die bladerē van den Olijfboom sijn goet tot dat wildt vier, quade voortsetēde sweerkinghen ende vlcerationen, ende tot andere hittighe swellinghen daer op ghelent.

Die selue bladeren met huenich vermenght, maken die vuyte sweeringhen suuer ende reyn, ende doen oock andere quade vergaderinghen seenden ende vergaen.

Item die bladeren van Olijfboomen sijn goet tot die sweeringhen, apostumatien, Epyuysten ende verhittinghen van den mont ende van dat tantvolesch, sonderlinghe vā den ionghen kinderen, in water ghesoden ende daer mede die mont ghespoelt.

Sap van den Olijfbladeren sleipt die vloet van den vrouwen ende alle bloetgack, Dende dijsghelijcx oock den loop des buycx ende dat root melizoen, van binnen ende van buyten ghebruyckt.

Selue sap es oock goet tot die roodichent verhithent ende sweeringhen van den ooghen, ende tot die loopende ende draghende ooren, met collyrien daer toe dienende vermenght.

Die Oliuen die noch gruen ende onrijp sijn, verstercken die maghe ende maken ap petijt ende lust om eten, sonderlinghe die ghesouten sijn, maer selue worden sy seer qualijcken verteert ende en gheuen gheen voetsel.

Die rijpe vette Oliuen maken walginge ende berueren die maghe, sy maken hooft sweer ende sijn quaet voor den ooghen.

Olie

Van Sint Jans broot. Cap. lviij. v'cylv.

Olie van onrijpen Olijuen bedwinckt ende doet sincken die ierst beghinnende heete A
swillinghen ende apostumatien, ende vercoelt die heete sweeringhen ende vlcrationen.

Item dese gruenen onrijpe olie es oock goet tot die vuyse stinckende sweeringhe vlee-
ratiën ende vochticheden van dat tantvleesch, ende maect die tanden vast, met eate
toen oft teer wolcken tsegghen dat tantvleesch gheleyt.

Olie van rijpen Olijuen, maect slap, versuet die pijnē en weedom, doet sincken die
gheswillen, ende gheneest die ghespannen ende vercrumpen leden, sonder linghe als sy
met goeden cruyden ghewonnen es.

Item olie van Olijuen, dient seer wel om alderhande olien van cruyden oft bloemē
af te maken, want sy neempt seer lichtelijcken naer huer die natuere ende cracht van
den cruyden ende bloemen, daer sy mede in sonne ghewonnen oft andersins ghesoden
oft bereyt wordt.

Van Sint Jans broot. Cap. lviij.

¶ Tfatloen.

Ceratonía Siliqua. Sint Jans broot.

Dese vruchten wassen op grootach-
tighe boomē, dragende dunne taer-
kens, die met bruyn roode scorssen
beceet sijn. Die bladerē sijn lang
achtich en ghelijck vliegelen wt
ghesprent van ses, seuen acht, oft neghen blas-
derkens aen een rootachtich ribbeken, tsegghen
malcanderen ouer staende vergaert, van den
welcken elck besondere rondachtich es, ende
aen die opperste sijde bruyn groen, ende aen
die onderste licht gruen. Die vruchten sijn
platt cromachtighe hauwen somtijts onder-
haluen voet lanck, ende ontrent eenen duym
breet, die suetachtich sijn, ende daer in leyt dat
saet, dwelck groote platte breede castaenies
brunde keerne sijn.

¶ Blaetle.

Dese hauwen wassen in Spaengien, Itas-
lien ende andere werme landen. Hier te lande
en groeyen sy niet. Daer worden alleen in soms
mighe neerstighe cruytlietshabbers houe cley-
ne boomkens ghevonden. Die welke hier te
lande gheen bloemen noch vruchten, voort-
bringhen en kunnen.

¶ Naem.

Dese boō wort genaemt in Griecy κεράτιον
ende dijsghelijc oock in Latijn Ceratonía.

Die vrucht heet in Griecy κεράτιον. In Las-
tijn Siliqua, ende van sommighen Siliqua dulcis, van den ghemeynen cruytlietshabbers
Carobe. In die Apoteken Sylocaracta. In Hoochduytsch Sint Johans brot, dat es in
onse tale Sint Jans broot.

¶ Natuere.

Dese hauwen sijn wat werm drooghe ende tsamen treckende van natueren, sonder
linghe als sy niet versch maer drooghe sijn.

¶ Cracht en Werckinghe.

Sint Jans broot noch versch gegheten doet lichten ende saechten camerganck heb-
ben, maer es quaet voor die maghe, ende quaet om verteeren ende voedet niet vele.
Die selue hauwen drooghe wesende, maken den buyk hert, doen water maken, en
en

De' vlvj.

Van Cassia fistula.

Cap. lxx.

en letten der maghen niet veel, ende sijn beter en bequaemer om eten dan die versche.

Van Cassia fistula.

Cap. lxx.

¶ Tfatloen.

Calsia fistula.

De boomen van Cassie fistule sijn van bladeren den Eschen boomē niet seer ongelijke. Sijn bladeren sijn groot lanck ende wighespreyt, van vele bladerkens aen een ribbeken iseghen malsanderē ouer wassende vergaert, van den welcken elck besondere, lanck en smal es. Die vruchten sijn lange, ronde, swerte, herde en houtachtighe hauwen, die meest twee voeten lanck sijn, ende ontrent eenē duym oft vinger dick, die welke van binnen in vele kamerkens verdeylt sijn, daer in plat bruynachtich saet leyt, ende swert, saecht, suetachtich merch, dat die bloeme ende merch van Cassie gheheeten, en in der medecynen veel ghebruyckt wordt.

¶ Plaetse.

Cassie fistule wast in Syrien, Arabien, ende dierghelijcke landen.

¶ Naem.

Cassie fistule wordt genaet van Actuarius ende andere ionghe Griecyse meesters in Griecx κασία μελαίνα. dat es in Latijn Cassia nigra. In die Apoteke ende van den Arabischen meesters Calsia fistula.

¶ Natuere.

Dat binnenste swert merch van Cassie fistule es werm ende vochtich in den iersten graedt.

¶ Craht en werckinghe.

Dat binnenste swert merch van Cassie fistule es een goede lichte bequaeme mede, die sijn die sonder eenighe sorghe mach ghegeuen worden alle weecke onstercke mensche ende den bevruchten vrouwen. Sy laxert ende maect camerganck ende iacght daer duer principaelijk af die geele cholerijcke vochticheden, en somtijts oock die taepe sluy men, die ontrent die dermen vergaert lighhen, ontrent een once swaer inghenomen.

Cassie es oock goet ghebruyckt den ghenen die heete cortsen, pleuresis, geel vrouwe, oft eenighe verhittinghe in die leuere hebben sonderlinghe met vercoelende wateren, dranken, oft crunden vermenght.

Item Cassie es goet voor die lendenen ende nieren, sy doet dat grauel lossen ende trijsen, ende preserueert voor den steen, met water daer Callissichout, oft Peersel wortelen, oft Ciceren, oft alsamen in ghesoden sijn vermenght, ende ghedr oncken.

Als men met Cassie zorgelt soo versuet sy die pijn van den swillingen in die keele, ende doet die gheswillen ende apostumatien oft sincken, oft rijp worden ende wibrecken.

Cassie op die ledē geleyt daer dz flederijn in es versuet die pijn als Auicēna scrijft.

Van Anagyris ende Laburnum.

Cap. lxxj.

¶ Tfatloen.

Anagyris es een neer boomachtich ghewas, dunne taelkens voortbringhende, daer aen cleyne bladerkens wassen, alijt dnye isamen, anders den bladeren van Agnus castus schier ghelijck. Die bloemen sijn schoon geel ende wassen veel isamen aen een rijcken

Van Anagyris ende Laburnum. Cap. lxxvj. Laburnum. vcrpluss:

Anagyris.

Arbor Iuda.

Platte

rijcken in maniere van Aren, den bloemen van koolen schier ghelijck. Ende daer naer volghen langachtige hauwkes, daer in platte herde vruchten liaghen en groenen, gelijk Roomsche boonkes ghesatfoneert maer mindere. Ende dit gheheel ghewas, ende sonderlinghe die bloemen sijn van eenen seer stercken ende onlieselijckē ruech.

2 Den Anagyris wordt ooc een ghelijck boomachtich ghewas ghevonden, dat bladeren bloemen hauwen ende vruchten heeft, gelijk Anagyris. Maer dit ghewas en es niet sterck van ruecke, oock est gemeynlijck groeter en breeder, ende het brenghet ~~langher bloemen ende hauwen, ende groeter vruchten voort, ende wordt oock groeter, ende~~ wast hoogher dan die Anagyris.

3 Vouden desen soo esser oock noch een derde boomachtich ghewas, dz oock hauwen draecht. Die bladeren van desen sijn ront den bladeren van Asarum schier ghelijck, maer niet soo dick. Die hauwen sijn plat ende ontrēt eenen cleynen vinghere lāck ende breet, ende daer in leyt cleyn plat saet.

^ *syne bloemen in langachtige aren die van kerwe geel sijn, en naer dien volgen die hauwkes in den welken du vruchten groeyen, den vruchten van anagyris sonder satfonee gelyk maer mindere. maer*

De Pluij. Van Anagyris ende Laburnū. Cap. lxxvj.

¶ Plaetse.

Dese ghewassen groeyen tot veel plaetsen van Italien ende som oock in Prouinciē, in die bosschen op die gheberchten.

¶ Tijt.

In bloeyt in Meye ende Braeckmaent, en in den Herfst zoo wordē die vruchtē rijp.

¶ Naem.

1 Dierste van desen gewassen, wordē geheetē in Griecx ἀνάγρις. In Latijn oec Anagyris. In Italiaensch Eghelo.

2 Dat tweede wordē ghehouwen voor dat Laburnum vā Plinius. En en es gheen Anagyris noch oock gheen Lotus als sommighe qualijcken meynen.

3 Ederde wordē van den cruytliethebbers in Latijn ghenamēt Arbor Iuda & Arbor Iudæ. Ende schijnt te sijne een gheslacht van Laburnum, oft als eenighe meynen κολυτρία Colytea van Theophrastus,

¶ Natuere.

Die bladeren ende saet van Anagyris sijn werm ende drooghe van natueren. Ende en es gheen Cercis Theophrasti, want Cercis es een geslacht van Populier, dat van Plinius Populus Lybica ghenamēt es.

¶ Cracht en Werckinghe.

Die bladeren van Anagyris een drachma swaer, met wijn bastaert ghedroncken, verwecken die natuerlijke cranckhent van den vrouwen, ende iaghet af die secondine.

Die selue bladeren noch gruen ende versch, doen die coude gheswillen sincken ende vergaen daer op gheleent.

Esact inghenomen doet braecken ende ouerghenen seer sterckelijck en met geweld.

Van Wilghen.

Cap. lxxvij.

¶ Tgheslacht.

An Wilghen vindtmen twee seer verscheden gheslachte, dat eene wast om hoge ende wordē groot ende dick ghelijck andere boomen, dat ander blijft neer, ende brenghet Wissen voort. Dat ierste gheslacht es oock som van scorssen roodachtich, som wit, ende som aelachtich.

¶ Tfatloen.

1 Die Wilghe boomen hebbē dicke struncken, daer wi wassen hooghe langhe rechte tacken met veele sijde tackens, die taye sijn, ende oft met bruynroodachtighe, oft met witte oft gheelachtighe scorssen bedeckt sijn. Ende daer aen wassen die bladeren die lāck ende smal sijn, bouen gruen ende van onder schier ascheverwich.

2 Dat ander gheslacht van Wilghen, dat Wijmen gheheeten wordē, en heeft gheen sonderlinghe struncken, maer alleen by der aerden een groot breet hooft, daer wi vele dunnerijskens wassen, met doncker roode scelle beleet, die seer taye sijn ende huer seer lichtelijcken in alle manieren laten buyghē ende crommen. Van desen rijshens worden ghemaect manden, stoelen, koruen, ende dierghelijcke andere dinghen.

¶ Plaetse.

Salix.

Wilghen.

¶ Plaetse.

Alle Wilghen wassen gheerne in vochtighe plaetsen, ontrent die grachten ende watercanten, ende sonderlinghe die Wijmen.

¶ Tijt.

Die Wilghen bloeyen in tbeginfel van der Lenten, ende huer bloeyesfel wast lanex aen dunne steelkens tsamen ghehoopt, dwelck alst opē gaet es saecht ende wollachtich ende wordt daer om het gheheel bloeyfel Cattedekens gheheeten.

¶ Naem.

Die Wilge boom wordt gheheeten in Griecx ιρία. In Latijn Salix. In Hoochduytsch Weidenbaum. In Frächois Saulx. Ende wordt van Theophrastus by toename genaemt ὀλεϊκαρπος Oleicarpos, dat es in Latijn Frugiperda, om dat huer cattedekens rijzen, eer dat saet wel rijp es.

1 Dat gheslachte dat tot boom opwast, wordt gheheeten Salix perticalis.

Ende van desen gheslachte dat roode scellen heeft wordt ghenaeamt Salix nigra, Salix purpurea ende Salix gallica. In Hoochduytsch rot Weiden. Hier te lande roode Wilgen van sommighen oock Salix viminalis, om dat die taerkes taeye sijn ende huer beter laten buyghen, dan van den anderen Wilghen. Ende sonder twijfel dese roode Wilgen sijn een gheslacht met den Wijmen, want als men dese roode Wilghen in neere vochtighe plaetsen plant ende cort by der aerden af hout, soo wassen daer Wijmen op.

Dat tweede gheslacht met den witten scorssen wordt ghenaeamt Salix candida, ende van sommighen Salix græca.

Derde met den geelachtighe scorssen Salix vitellina, ende als sommighe meynen Salix amerina. Ende beyde dese worden in Hoochduytsch genaemt Weiss weiden, en hier te lande witte Wilghen.

2 Die cleyne neere Wilghe wordt gheheeten. In Latijn Salix pumila ende Salix viminalis, van Columella Sabina salix ende Amerina salix. Hier te lande Wijmen. In Hoochduytsch Klein weiden.

¶ Natuere.

Die bladeren, bloemen, saet ende scorssen van den Wilghen sijn cout ende drooghe tot in den tweeden graedt, ende tsamen treckende van natueren.

¶ Tracht en werckinghe.

Die bladeren ende scorssen van Wilghen, stelpen dat bloetspouwen, dat ouergeuen ende bloetbraken, ende alle bloetganck, ende dijsghelijcx oock die ouervloedige natuerlijcke cranchheit ende die vloet van den vrouwen, met wijn ghesoden en ghedroncken.

Wilghen bladeren oft scorssen in wijn gesoden versueten die pijn van den senuwen ende verstercken die selue, als men se daer mede stooft.

Die gruene bladeren van Wilghen cleyne gestooten ende ontrent die scamelijcke leden gheleyt doen die quade lusten ende vleeschelijcke begheerten vergaen.

Die scorssen van Wilghen tot asschen ghebrant, ende met azijn vermenght, doet die wratten, weeren ende exterooghen afvallen daer op gheleyt.

Van Eycken. Cap. lxxij.

¶ Tfatsoen.

Die Eycken sijn ghemeynlijk groote breede boomen, met huer dichte taerken veerde ende wijt wtghesprent, ende hebben grauwe scorssen, die aen die ionghe Eyckens heel effen sijn, ende aen die oude boomen, dick, rouwe onessen ende gheborsten. Die bladeren van den Eycken sijn rontsomme die canten ghescaert ende diep ghekerft, ende daer op wordē somtijts hier te lande ronde appelkens gevonden, dwelck Eycken appelen gheheetē worden, gelijk in som andere landen die Galnoten daer op groeyen. Die vruchten van den Eycken sijn die Eckelen, die in rouwe, ronde hole scaelkens hanghen. Die wortelen van den Eycken sijn wit ende breekt wtghesprent.

Wouen die Galnoten ende eycken appelkens die op die bladeren van den eycken groeyen,

groeyen, zoo wassen oock noch veel andere dingen op die eycken als daer af Theophrastus Lib. tertio cap. viij. breeder schrijft.

¶ Blaetse.

Eycken boomen wassen gheerne in sandachtighe maghere dorre landen, ghelijck ontrent die heyden.

¶ Tijt.

Die Eyckē crighen in Meye nieuwe bladeren. Die Eeckelen worden in Oostmaent rijp. Die Eycken appelen groeyen in dē zomer, ende beghinnen in Herfstmaent af te vallen.

¶ Naem.

Die Eyckenboom wordt gheheeten in Griecx *Ἰσός*. In Latijn *Quercus*. In Hoochduitsch *Eichbaum*. In Franchois *Ehesne*.

Die vrucht wordt ghenaeemt in Griecx *Βάλανος*. In Latijn *Glans*. In Hoochduitsch ein *Eichel*. Hier te lande een *Eeckel*. In Franchois vng *Bland*.

Dat ront nootken oft Appelken dat op die bladeren groeyet es ghenaeemt in Griecx *κακίς*. In Latijn *Galla*. In Hoochduitsch *Eichopffel*. Hier te lande *Eycken appel*, en *Balnoten*. In Franchois *Noir de galle*.

Die scaelkens daer die Eeckelen in hanghen worden gheheeten in Latijn *Calices glandium*. In die Apotekē *Cupulæ glandium*.

¶ Natuere.

Die bladeren ende scorssen van den Eycken, ende die scaelkens van den Eeckelen sijn verdrooghende tot in den derden graedt ende tsamen treckende. Ende van gelijcke natuere sijn oock schier die Eeckelen, maer meer werm ende min tsamen treckende.

Die Balnotē sijn cout en drooge tot in den derden graedt, en seer tsamen treckende.

¶ Cracht en Werckinghe.

Die bladeren scorssen ende scaelkens van den Eycken ende Eeckelen stelpen ende ghesenen dat bloetspouwen, bloetpissen, ende alle bloetganck, ende dijsghelijcx ooc dat root melizoen en die loop des buycx in water oft rooden wijn ghesodē en ghedronckē.

Die bladeren van Eycken cleyn ghestooten ghesenen ende heylen die versche wonen ende stelpen dat bloeyen van der seluer daer op ghelent.

Die scorssen van den Eycken ghepoedert es goet tsegghen die wormen van den kinderen, ende tsegghen den loop des buycx ende ouervloedighe camerganck.

Die scaelkens van den Eeckelen ende scorssen van den boomen, sijn oock goet vermenght in alle medecijnen, saluen, olien plaesteren, die goet sijn om te stelpen eenighe vloet ende loop van bloede oft van andere humoren.

Die Eeckelen sijn schier den bladeren ende scorssen van crachten ghelijck, nochtans niet zoo seer stoppende, sy doen water maken, ende wederstaen alle fenijn ende vergift heyt, ende sijn sonderlinghe goet tot die betē ende steken van die fenijnighe ghedierē ten in melck ghesoden ende ghedroncken.

Eeckelen cleyn ghestooten sijn oock goet ghelent op die versche heete gheswillen, ende als sy met ghesoutē verckens smout vermenght sijn, zoo ghesenen sy die quade voortsetende sweeringhen ende vlceraen.

Die Balnoten stoppen oock seer ende sijn goet tot alle bloetganck, ende tot die loop

des buyx in alder manieren, het sy van binnen ingegheuen, oft in eenighe oliē, saluen, plaesteren vermenght, ende van buyten ghebruyckt.

Balnoten sijn oock goet tot die vochticheyt ende gheswil van dat tantvleesch, ende tot alle swellinghen van den amendelen ende keele, ende dijsghelijcx oock tot die puyse van den mont.

Item Balnoten stelpen die vloet van de vrouwen ende doen die moeder die gesonecken es in huer plaetse keeren, almen in dewater siet daer sy in ghesoden sijn.

Balnoten met azijn oft water gewencht maken dat hant swert, ende doen dat ouer bloedich vleesch verdwijnen, daer mede bestreken.

Balnoten ghebrant ende met azijn oft wijn gheblust, stoppen alle vloet ende loop van den bloede.

Van Marentacken.

Ca. lviij.

¶ Tfatloen.

Viscum,

Marentacken.

It ghewas heeft vele tane takken die dweers wtgesprent, duer ende ouer malcanderen groeyē, en met bleeckgruene scorssen be decht sijn. Die bladeren sijn dick ende brunnachtich gruen, meender ende langher dan die bladeren van Buerboom, anders huer niet seer onghelijck. Die bloemkens sijn cleyne ende gheelachtich, ende daer naer volghen cleyne ronde witte besickens, met tane limachtighe vochticheyt ghevult, ende in elck besickē es een swert greynken, dwelck dat saet es.

¶ Blaetse.

Marentackē en wassen n̄ wt der eerden maer groenen op boomen, ende worden ghevonden dick wils op Appelboomen, Peerboomen, Wilghen en somtijts oock op Linden, Bercken ende andere boomen, maer die alderbeste ende meest ghepresen sijn die op die Eycken boomē wassen en ghevondē wordē.

¶ Tijt.

Marentacken bloeyen in dat eynde vā den Meye, ende in dat eynde van de Herfst worden die vruchten rijp, die oock alle den winter dueren.

¶ Naem.

Dit ghewas wordt gheheeten in Griex *ἰσος*. In Latijn *Viscum*. In die Apoteken *Viscus quercinus*. In Hoochduitsch *Mistel vnd Eichen mistel*. Hier te lande *Marentacken*. In Francois *Gups*.

¶ Natuere.

Die bladeren ende vruchten van Marentacken sijn werm ende drooghe van natuere, ende redelijck subtiel van substantien.

¶ Cracht en Werckinge.

Die bladeren ende vruchten van Marentacken met mormen herst ende was vermenght, maken moruw rijp ende doen sincken die herde gheswillen, elieren, ende dyersghelijcke coude apostumatien daer op ghelept.

Item die selue bladeren oft vruchten met wier oock sijn oock goet tot die quade verouderde sweeringhen ende groote quade apostumatien.

Esact van Marentacken met droesem van wijn gemenght, gheneest die herbdichheit van der milten, ende maect die milte cleyne, op die slinke sijde ghelept.

Dese selue bladeren oft vruchten, ghenssen den vint, dat es die quade sweeringhen.

velij. Van Eſſchen en Sauereſſchen boom. Cap. lxx.

aen die naghelen van den handen ende voeten, met Arſenicum vermenght, ende daer op ghelent.

Men ſeyt oock dat het hout van den Marentacken die op Eycken boomen gewas ſen ſijn, ende gheen andere, ſeer goet ſijn tſeghen die vallende ſiechten ende Popeliſien, aen den hals ghedraghen.

Van Eſſchen ende Sauereſſchen boom. Cap. lxx.

¶ Tghellacht.

Fraxinus als Theophrastus ſchrijft es tweederleye, van den welken die eene hier te lande Eſſchenboom, ende die andere Hauerſſchen ghenaemt wordt.

¶ Tſatſoen.

Fraxinus. Eſſchenboom.

Fraxinus bubula. Ornus. Hauerſſchen.

Die Eſſchen worden groote hooghe boomen met vele tacken, van den welken die ionghe hollachtich ſijn binnen met wit merch ghevult ende ledkens hebben, maer als die ſelue groot ende oudt worden ſo vergaen die ledkens ende dz merch verandert in hout. Die ſcorſſen van deſen boomē ſijn heel effen. Die bladeren ſijn groot, lanc, breed, ghelijck vluoghelen wigheſpreyt van vele bladeren tſeghen malcanderen ouer, aen een ribbeken waſſende vergaert. Van den welken elck beſondere langachtich es ende ront ſomme wat ghekerft. Die vruchten van den Eſſchen hangen veel by een, ende ſijn platte ſmalle hawkens, ende daer in leyt dat ſaet, dat bitterachtich es.

2 Die Hauerſſchen worden ſomtjts oock hooge boomē, maer minder dan die Eſſche ende waſſen ſeer traghelijck op. Ende daer om worden ſy veel cleyen ghavonden. Die ſcorſſen van deſen ſijn bruyn, den Eſſen ſcorſſen ſchier ghelijck. Die bladeren ſijn oec groot, lanc, veel aen een ribbeken, rouwachlich ende wat hayrachlich den bladeren van Sorben

Van Eſſchen ende Hauereſſchen boō. Cap. lxx. vclij.

Sorben ſeer ghelijck. Die bloemkens ſijn wit ende waſſen in troſkē, ende daer haer volghen ronde beſickens, die ierſt gruen, en naermaels root ſijn, vā ſmake onliefelijck.

¶ Plaetſe.

- 1 Eſſchen waſſen gheerne in vochtighe plaetſen, ontrent die riueren en waterloopen.
- 2 Hauereſſchen groeyen op hooghe berghen ende oock in donckere boſſchen.

¶ Tijt.

- 1 Eſaet van Eſſchen wordt rijp in dat eynde van den Herſt.
- 2 Hauereſſchen bloeyen in den Meye ende in den Herſt worden die beſickens rijp.

¶ Naem.

- 1 Die ſerſte boom wordt gheheeten in Griecx *μυρία*. In Latijn *Fraxinus*. In Hoochduyſch *Eſchernbaum*, *Eſchernholtz*, vnd *Steyneſchern*. In Neerduyſch *Eſſchen* ende *Eſſchenboom*. In Franchois *Fresne*.

Die hauwkens oft vruchten van den Eſſchen worden ghenaeemt in die Apoteken *Lingua auis* ende *Lingua paſſarina*.

- 2 Dat tweede gheſlacht wordt ghenaeemt in Griecx van *Theophrastus* *βρυλία*. In Latijn van *Gaza* *Fraxinus bubula*. Van *Plinius* ende *Columella*. *Ornus* & *Fraxinus ſylueſtris*. Van ſommighen nu ter tijt *Fraxinea arbor*. In Hoochduyſch *Malbaum* vnd, groſſer *Malbaum*. Hier te lande *Hauereſſchen* ende tot ſom plaetſen *Qualſter*. In Franchois *Fresne ſauluage*.

¶ Natuere.

- 1 Deſe bladeren ende ſcorſſen van Eſſchen, ſijn middelmatig werm ende ſubtijl vā ſubſtantien.
Eſaet es werm ende drooghe tot in den tweeden graedt.
- 2 Die bladeren van Hauereſſchen ſijn oock werm ende drooghe van natueren ende ſubtijl van ſubſtantien.

¶ Cracht en Werckinghe.

- 1 Die bladeren ende ſcorſſen van Eſſchen in wijn gheſoden ende ghedroncken openen A ende ſtercken die verſtopte leuere ende milte, ende ghenen die pijn van der ſyden.
Eſelue doen ſy oock in olie gheſoden ende van buyten op die ſyden gheſtreken.

Item die ſcorſſen bladeren ende ionghe ſeuetkens van den Eſſchen ſijn voek goet in B der ſeluer manieren den waterſuchtighen, ſy doen dat water afgaen ende loſſen.

Die ſeer vet ſijn ende met huer ſmout verladen ſelen magher ehde ſlanck worden, E als ſy alle daghen nuchter drye oft vier bladerkens van Eſſchen met wijn innemen.

Item ſap van Eſſchen bladeren ſcorſſen oft ionghe ſeuetkens m̄ wijn gedroncken D weder ſtaet alle fenijn, ſonderlinghe den beten ende ſteken van den ſlangen en nateren.

Men ſeyt oock dat die Eſſchen zoo crachtich ſijn tſegghen alle fenijn, dat ontrēt huer E oft in huer ſcaduwe gheen fenijnich ghedierte ghedueren en kan.

Aſſchen van Eſſchen ſcorſſen ghebrant met water vermenght, ghenceſt die quade F witte crauwagien ende dierghelijcke ruydicheyt.

Eſaet van Eſſchen doet water maken, vermeerdert dat manlijck ſaet, ende maectt G luſt tot byſlapen, ſonderlinghe met *Notemuscato* inghenomen, als *Yſaac*, *Ahras*, *Damaſcenus*, ende meer andere *Arabeuſche* meesters ſcrijuen.

- 2 Die bladeren van Hauereſſchen in wijn gheſoden, ſijn goet tot die weedom van der H ſyden, ende verſtoptheyt van der leuere. Ende in dier manieren gebruycht doen ſy den waterſuchtighen den buick ſincken.

Van Populierboom. Cap. lxxj.

¶ Tghellacht.

Populierboomen ſijn, dierlene als *Plinius* ſchrijft. Die eene es getnaemt witte Populier. Die tweede ſwerte Populier. Die derde *Kateleer* ende deſe drie geſlachten ſijn hier te lande ſeer ghemeyn.

¶ Tſatſoen.

Die witte Populierboom wordt hooch groot ende dick, het hout es wit ende niet ſeer

De liff. Van Populierboom. Cap. lxxj.

Populus alba. Witte Populier.

Populus nigra. Swerte Populier.

hert om snijden oft werckē. Die scorsfen sijn effen witachtich sonderlinge aen die taekens. Die bladeren sijn breed rontsomme die cantē gehoeckt, op die eene syde wit saccht ende wollachtich, ende op die andere syde effen cael ende grūen. Ende eer die bladeren voortcomen soo brenghet dese boom langhe wollachtighe cattekens voort van coluere schier incarnaet.

2 Die swerte Populier wordt doech hooch groot ende dick, die scorsfen van desen sijn doech effen maer bruynder. Die bladerē sijn langachtich achter breed, voor seerp, rontsomme die canten seer luttel ghekerft, niet wit saccht oft wollachtich. Die cattekens van desen veranderen huer in maniere van druyskens vele ronde besiekē draghende. Die bottekens eer die bladerē voortcomen, sijn seer welriekende duer een gecele lijmachtige vetlichent die daer in es. Ende van desen bottekens wordt ghemaect die salue diemen Populier salue naempt.

3 Die Kateleer es den swerten Populierboom aensienlijck, hy wordt doech groot gheslijck die andere twee. Die cattekens van desen sijn langher ende bruynder dan vā den anderen. Die bladerē sijn rondachtich breed en cort, bruynder ende herder dan die bladeren van den swerten Populier, rontsomme diep ghekerft, ende hanghen aen dunne steelkens, ende daer duer coemet dat sy niet veel stil en hanghen, ende altijt iseghen malcanderen clateren ende gheluyt gheuen.

¶ Plaetse.

Dese boomen wassen gheerne in vochtighe neere plaetsen, als in beempden, ende by grachtē staende en vlitende wateren.

¶ Tijt.

Die cattekens van den Populierboomen comen voort int eynde van die Meerte ende

635

Van Populierboom. Cap. lxxvj. vclv.

ende in Aprill, ende dan moetmen die botttekens suchen daermen die Populier salue af maken wildt.

¶ Naem.

1 Die witte Populierboom wordt gheheten in Griecx λευκή. In Latijn Populus alba en vā sommigen Farfarus. In Hocheduytsch Pappelbau, Weiss Alberbaum, vnd Weiss Popelwenden. Hier te lande Abeelboomen, ende daer naer van sommighen onghcleers den in Latijn Abies niet sonder groote dwalinghen, want Abies es een maniere en gheslacht van Denneboomen, als wy hier naer verclaren selen.

2 Die ander Populierboom wordt ghenaeemt in Griecx ἄγρη. In Latijn Populus nigra. In Hocheduytsch Aspen vnd Popelweiden. Hier te lande Populier ende Popel laene. In Franchois Peuplier.

3 E derde wordt ghenaeemt vā Plinius Populus Lybica. In Duytsch hier te lande Nas teleer. In Franchois Tremble.

¶ Natuerē.

1 Die bladeren ende scorssen van den witte Populierboom sijn ghetemperi ende middelmatich in wermte ende coude, maer wat drooghe ende afoaghende.

2 Die botttekens van den swerten ende ghenieyne Populier sijn werm ende drooghe tot inden iersten graet ende subtiel van substantien.

¶ Cracht en Werckinghe.

Die scorssen van witten Populieren in wijn ghesoden, doen water maken, ghenescen die coude droppelpisse, ende sijn goet ghebruycht den ghenē die dat sciatica, dat es pijnne in die hope hebben.

Esap van den bladeren versuet die pijnne ende gheneest die sweeringhen van den ooren, daer in ghedruypt.

Die bladeren ende ionghe botttekens van den swerten Populier, versueten die pijnne van dat fledercijn aen handen ende voeten cleyn ghestooten ende daer op ghelent.

Die salue die van die Populiers botttekens ghemaecht wordt es goet tot alle verhuizinghen, ende tot alle versche gheslaghen ghestooten oft ghevallen buylen en gheswillen daer op ghestreken.

Vlmus.

Olmen.

Van Olmen. Cap. lxxvij.

¶ Tgheslacht.

Van Olmen vindtmen twee geslachten als Theophrastus ende Columella schrijuen. Dat eene groeyt op die velden, en d'andere op die gheberchten.

¶ Tsaetsoen.

1 Dat ierste gheslacht van Olmen sijn groote hooghe boomen, ende hebben veel takken die huer wijs wtbreydē. Het hout es hert brunn ende taeye. Die bladeren sijn breedachtich, gherimpelt, rontsomme wat ghekerft, op die welke dicwils blaeskens wassen, daer in gevonden wordt een lijmachtige ende aenclouende vochtichz, in die welke ghemeenlijck cleynne wormkens groeyen. Ende als dese vochticheyt daer in blijft, so wordt sy in dz eynde van den soomer, duer die cracht van der sonnen hert ghelijck een gumme. Esact van den Olmen es breeet ront plat ende dun, den sade van Melde niet seer onghelijck

III iiii maer

maer meerder. Die wortelen van den Olmen spreiden huer wijt ende breet wt. Ende dit gheslacht es hier te lande seer ghemeen.

2 Dat ander gheslacht van Olmen es den voorghescreuen van bladeren ende houte niet seer onghelijck, maer het wast veel hoogher en en breyt hem soo wijt niet wt, ende selden brenghet saet voort. Die bladeren vā desen sijn veel aenghenamer en worde lieuer ghegeten van den ossen, koeyen en andere vee, dan die bladeren van den 1ersten.

3 Bouen dese twee gheslachten van Olmen, soo vindmen oock noch boomen die den Olmen wat aensienlijck sijn, die welke oock groot ende hoogh worden. Het hout van desen es seer taene ende hert, ende daer om wordet veel ghebruycht tot Molenraden, Catrollen ende dijerghelijcke instrumenten die last ende gewicht verdraghen moeten. Die bladeren sijn oock gherimpelt ende rontsomme wat ghekerft, maer langher ende smalder dan die selue, op die auerechte syde bleekgruen, effen, glat, ende blinkende, ende als sy drooghe sijn oock welriekende. Ende op dese bladeren en groeyen nemmermeer blaeskens, noch oock die beesten en eten die niet soo gheerne als sy die bladeren van Olmen doen. Esact van desen es den sade van den Olmen volnaer ghelijck.

¶ Plaetse.

1 Dierste gheslacht wast gheerne op platte, neere velden ende in goede vette ackers, en wordt oock tot veel plaetsen van Frabant aen die canten vā den velden geplant.

2 Het tweede groeyet lieuer op die berghen.

3 Die derde boom, wordt in die bossen als in Sonien bosch veel gevonden, ende tot som plaetsen aen die canten van den velden.

¶ Tijt.

Esact vā de Olme groeyet en rijst in dz eynde vā Aprill, als die bladeren wt spruyten.

¶ Naem.

Die Olmbood wordt gheheeten in Griec *μαία*. In Latijn *Vlmus*. In Hoochduytsch *Austholtz*, *Austbau*, *Olmenbau*, *Lindbast* vnd *Offenholtz*. In Franchois vng *Orme*.

1 Dierste gheslacht wordt van *Theophrastus* *μαία* dat es *Vlmus* ghenacempt. Van *Plinius* *Vlmus Campestris*. Van *Columella* *Vlmus vernacula*, ende *Vlmus nostras*, dat es *Vlmus Italica*.

2 Tweede heet in Griec van *Theophrastus* *βουνμαία* in Latijn *Montiulmus*. Van *Columella* *Arinia* en *Vlmus Gallica*.

Esact van den Olmen es ghenacemt in Latijn *Samera*.

Die wormkens die in die blaeskens ende vochticheyt van den Olmen groeyen sijn ghenacempt in Griec *κνίπες* *Cnipes*. In Latijn *Culices* & *Muliones*.

Die vochticheyt wordt nu ter tijt genaemt *Gummi vlmi*, dz es gumme van de Olmen.

Die derde boom wordt in Griec ghenacemt van *Theophrastus* *κορυία* *Colytea*, en schijnt te wesen die *Vlmus sylvestris* daer *Plinius* af vermaet. In Hoochduytsch *Hansbuch* vnd *Bucheschern*. Hier te lande *Hersleer*, en tot som plaetsen *Herenteer*. In Franchois mochten *Orme saulnage*, nuemen.

¶ Natuere.

Die bladeren ende sco:ssen van den Olmen sijn wermachtich ende isamen treckende van natueren.

Die vochticheyt die in die bladeren ghevonden wordt es drooghende suuerende ende afvaghende.

¶ Cracht en Werckinghe.

Die bladeren van Olmen heylen ende ghenesen die versche wonden elken ghestoort en ende daer op gheleyt. Eselue doen oock die binnenste sco:ssen als die wonden daer mede verbonden worden.

Die ghebroken oft gheborsten armen oft beenen ghenesen oock volcken als men die leden stoof oft badet in water daer Olmen bladeren in ghesoden sijn.

Die bladeren van Olmen met azijn vermenght, ghenesen die quade ruydicheyt en de scorsicheyt.

Die buytenste scorste van den Olmen een once swaer met wijn oft water inghenomen iaccht af die coud e fluymen ende doet camerganch hebben.

57

Van Lindeboom. Cap. lxxiij. vclviij.

Die vettichent ende vochtichent die in die bladeren gheuonden wordt maecht die E huyt ende dat aensicht schoon, ende doet die vlekken, sproet ende masen vergaen, daer op ghestreken.

Die selue vochtichent heyt ende gheneest oock die versche wonden, daer in gedaen, S als by sekere experientie nu ter tijt ghevonden es.

Die bladeren van Olmen sijn oock een goet voeder voor die ossen ende koeyen, als G Theophrastus en Columella schrijuen.

Van Lindeboom. Cap. lxxiij.

¶ Tgheslacht.

Linden sijn tweederleye als Theophrastus schrijft, Manneken ende wijsken. Ende beyde dese gheslachten worden hier te lande gheuonden, maer dat wijsken es meer ghemeyn ende best bekend.

¶ Tfatsoen.

Tilia foemina.

Lindeboom.

Die ghemeyne Lindeboom, dat es dz wijsken van den Linden, wordt oock groot ende dick, ende met synen langhen tacken so breyt hy hem seer wijs en breyt wt, een groote bree de lombere makende, als die sonne schijnt. Sijn scorssen sijn van buyten brunnachtich effen en cael, ende naest den houte wit vochtich ende taene, die huer laten bungghen vouwen ende wercken in alder manieren, en daer om wordē daer af gemaeckt die basten daer men coorden ende zeelen af draeyet. Thout es witachtich effen sonder weeren ende seer saecht, ende daer om worden oec daer af gebrant colen diemen tot den buspoedere ghebruyckt. Die bladeren sijn schoon grūe, breed achtich, rontsomme wat gekerft, anders den bladeren van Beyl niet seer onghelijc. Die bloemkens sijn witachtich welriekende, ende wassen veelachtich by een aen een cleyne smal wit bladerkē. Die vrucht en sijn cleyne ronde besiekens oft bollekens, by een ghetrost ghelijc die besien vā Beyl ende daer in leyt swertachtich cleyne ront sadeken, dat daer wt valt als die bollekens rijp sijn en open gaen.

Dat ander gheslacht van Linden, dat het manneken van den Linden ghenaeemt es wordt oock groot, dick, en spreijt hem wijs wt, ghelijc die andere Lindeboom. Die scorssen van desen sijn oock taene, ende dienen om basten af te maken, maer rouwer, dicker ende broosscher. Ende sijn aē die cleyne tacks kens grauwachtich, witter dan aen die Linden maer niet zoo wit als die Olmen tacks kens. Thout van desen es veel herder weerachtigher ende geelder, den Olmen houte seer aensienlijc. Die bladeren sijn breedachtich, niet effen maer rouwachtich rontsomme wat ghekerft den Olmen bladeren wat gelijk. Maer hier op en groeyen nemmermeer blaeskens. Ende dese boom brenghet seer seldom vruchten voort, also datmen daer om meynt dat hy heel ontvruchtbaer es, ende als hyse leuert, soo brenghet hy voort vele by een ghetrost hanghende, ghelijc ronde platte haumkens, die voor een scaerdes ken hebben. Den haumkens van dat oprecht Thlaspi beschreuen lib. v. cap. lxxij. Van fatsoene en groote seer aensienlijc, vā dē welckē elck op een besondere steelkē hāgt.

¶ Plaetle,

Lm

velviij. Van Lindeboom. Cap. lxxviij.

Linden wassen gheerne in goet bequaem eerdtrijck, ende wassen lichtelijcken al om daer sy gheplant worden.

E Tijt.

Dat wijsken van den Linden bloeyet in den Meye, ende die vruchten worden rijp in dat eynde van Oostmaent.

¶ Naem.

Dese boom wordt gheheeten in Griex φιλύρα Philyra. In Latijn Tilia. In Hoochduytisch Linder vnd Lindenbaum. Hier te lande Linde en Linde boom. In Francheis Tilet.

1 Dat ierste gheslacht wordt ghenacemt Tilia femina.

2 Dat ander gheslacht Tilia mas, ende hier te lande van sommighen Opelyne.

¶ Natuere.

Die scorssen ende bladeren van den Linden sijn middelmatig werm, wat drooghet de ende tsamen teeckende, den Blmen van natueren schier ghelyck.

¶ Cracht en Werckinghe.

Die bladeren van den Linden in water ghesoden ghenesen die puyften ende quade Aseericheden van den monden van den kinderen, als men se daer mede wasschet.

Die selue bladeren sijn oock goet gheleyt op die gheswollen voeten ghesootē ende B met water vermenght.

Die scorste van den Linden met azijn vermenght geneest die quade ruydicheyt, wit. E te crauwagien ende dier ghelycke scorstheden, als Plinius scrift.

Van Platanus. Cap. lxxviij.

¶ Tfatsoen.

Platanus.

Aceris species. Folio maiori.

Platanus

Van Platanus. Cap. lxxviii.

vcliv.

Platanus es een vrent boom diemen hier voortijts in Ytalien ende te Roome in grooter eeren ghehouden heeft. Hy wordt groot hooch ende spreyt hem met sinen tacken seer wijs ende breet wt. Die bladeren sijn breet van fatsoene den wijngaerts bladeren seer ghelijck, ende hanghen aen langachtighe roodachtige steelkens. Die bloemkens sijn cleyne ende wassen in cleyne troskens. Die vruchten sijn ront, rouw ende wat wollachtich ontrent eenē noot groot.

2 Desen Platanus wordt een boom seer gelijk in Duytschlant ende tot som plaetsen van Brabant ghevonden. Die oock breede bladeren heeft ghelijck die bladeren van Wijngaert, aen langhe dunne roode steelkens hanghende. Maer die bloemen ende vruchte van desen en sijn den bloemē oft vruchten van Platanus niet ghelijck. Maer sijn ghelijck den bloemen ende vruchten van booghont bescreuē hier naer Cap. lxxvj. daert een gheslacht af es.

¶ Plaetse.

1 Platanus wast tot veel plaetsen van Grecien. In Ytalien es hy oock tot som plaetsen gheplant, Hier te lande es hy onbekent.

2 Die boom den Platanus van bladeren ghelijck, wort tot som plaetsen van Duytschlant op hooghe berghen, ende in Brabant aen sommighe cantē van den velden, maer seer selden ghevonden.

¶ Tijt.

Platanus bloeyet in dat eynde van Meerte.

¶ Naem.

1 Platanus es genaemt in Griecx πλατάνος ende dijsghelijck oock in Latijn Platanus.

2 Die andere boom den Platanus ghelijck heet in Hoochduytsch Ahorne vnd waldes schern. Ende en es gheen Platanus maer een gheslacht van Aeer, en schijnt wel te sijne tghene dat in Griecx ῥυϊα. In Latijn Carpinus ghenaeemt es.

¶ Natuere.

Die bladeren van Platanus sijn wat coude ende vochtich vā natueren. Die scorssen ende vruchten sijn meer verdroghende.

¶ Cracht en werckinsighe.

A Die vruchten van Platanus met wijn ghedroncken, helpen den genen die van den Serpenten gebeten sijn.

B Die selue met Liese vermenght, genesen die verbrantheyt daer op geslegt.

C Die scorssen in azijn ghesoden versueten die pijn van den tanden.

D Die bladeren gruen ghestootē sijn goet gheleyt op heete geswollen, ende op gheswollen ende lopende ooghen.

Van Elsen. Cap. lxxv.

¶ Tfatloen.

Je Elsen sijn oec hooge groote boomen met vele tacken, die seer broosch sijn ende huer niet lichtelicken en laten buygē.

Die scorffe van den boomē es bruyn. Thout es redelijck hert, ende mach seer langhe in dwater dueren, ende

dan

Alnus.

Elsen.

langher dan eenich ander hout, en daer om wordē daer af pijlē gemaecht, daermen die sondeersets in wacke en wecke grondē op leyt, en die goten en canalē daer mē dz water mede onder die aerde leyt, maer buntē dē watere zo vergaet en verrot dit hout seer lich- telijckē. Dit hout es ooc also volckē alst onscelt oft bloot es, root, en dijsghelijck ooc alst oudt en drooge es. Die bladeren vā den Elsen sijn in dat aentasten wat lijmachtich en cleuende ghelijck oft sy met huenich bestreken waeren, van fatsoene rondachtich ende wat gherimpelt den Haselaers bladeren niet seer onghelijck. Die bloemen vanden Elsen sijn langhe cattkens, schier ghelijck aen die Berckenboom. Die vruchten sijn ront ghelijck cleyne olijskens, van vele seelferkēs vast vergaert. Die welke als sy rijp ende drooghe sijn, rontsomme open gaen ende haer ontpluycken, also dat het saet dan daer wt rijst ende valt.

¶ **Plaetse.**

Die Elsenboomen wassen gheerne in neere vochtige bosschen, en in alle waterachtighe plaetsen.

¶ **Tijt.**

Die Elsen botten ende bringen nieuwe bladeren voort in Aprill gelijk andere boomen, In den Herfst soo worden die vruchten rijp.

¶ **Naem.**

Die Elsenboom wordt genaemt in Griecx κληθρα Clethra. In Latijn Alnus. In Hoochs duytsch Erlenbaum vnd Ellernbaum. In Franchois vng Aulne.

¶ **Natuere.**

Die scorssen ende bladeren van den Elsen, sijn cout, verdrooghende ende tsamen treckende van natueren.

¶ **Cracht en Werckinghe.**

A Die scorssen van den Elsen, duer huer tsamē treckende cracht, souden goet moghen wesen tot die apostumationen ende swellingen van der keelen, amandelen ende van den monde ghelijck die snesterē van dē Okernoten, maer tot noch toe soo en hebben sy van niemant ghebruyckt geweest, dan alle om slechte lakenen, viltten hoeden ende andere dierghelijcke swert mede te verwene, daer sy goet toe sijn.

B Die bladeren wordē gepresen tot heete geswillen en sweeringen, ende tot alle wtwendighe verhuttinghen.

Vā Bueckē. Ca. lxxvj.

¶ **Tatloen.**

Becken wordē ooc groot hooch ende dick. Die bladerē sijn dun, effen, glat, breedachtich den Populiers bladeren schier ghelijck maer mindere. Die bloemē vanden Buecken sijn cleyne geelachtige cattkens, minder dan aē die Bercken boomen anders huer ghelijck. Die vruchten sijn dryecantige nootkēs, daer in een suete keerne es. Ende dese nootkēs sijn besloten in rouswe stekende snoesteren daer sy wt vallen als sy rijp sijn.

Fagus.

Buecken.

Plaetse

¶ Plaetse.

Bueckenboom wast gheerne op blacke breede vochtachtighe velden.

¶ Tijt.

Buecken bloeyen ende bringhen nieuwe bladeren voort in dat eynde van April, oft in den Meye. Die Nootkens worden rijp in den Herfst als die Castanien rijp sijn.

¶ Naem.

Die Bueckenboom wordt genaemt in Griecx *φύος*. In Latijn *Fagus*. In Hoochduytsch *Buchbaum* oder *Buche*. In Franchois *Jau ou Fouteau*, ou *Hestre*.

Die vruchten worden nu ter tijt ghenaemt *Nuces fagi*. In onse tale Buecken nootkens. In Franchois *Faine*.

¶ Natuerre.

Die bladeren van den Buecken sijn verkoelende.

Die keernen van den nootkens sijn wat vochtich ende wermt van natueren.

¶ Cracht en Werckinge.

Die bladeren van Buecken sijn goet gheleyt op heete gheswillen die ierst beghin den te groeyen, ende op alle dierghelijcke punsten ende sweeringhen.

Dwater dat in die holle Buecken gheuonden wort ghenecst die scorsichent van den menschen, ende dijsghelijc oock die ruydicheyt van den peerden, ossen ende scapen als mense daer mede wasschet.

Die nootkens en wordē tot oorboor vā den mensche nē gebruycht, nochtā so sijn sy esuet en bequaem om eten, dienende schier tot alle saken, daer die nootkens van Pijn apelen toe goet sijn.

Van Bercken. Cap. lxxvij.

¶ Tlatsoen.

Betula.

Bercken.

Die Berckē wordē oec diemils hooghe groote boomen, met vele tackē daer aē wassen vele dunne taye rijskēs, die gemeynlyck nederwaerts hangē en huer wel laten bungē. Die scorssē aē die ionze rijskēs es effen glat sapachtich en Castaniebruyn, aen die oude groote struyckē so es sy vā buytē hert, wit, rouw, oneffen en gheborsten, en aen die middelbaere tackē, soo es sy wat ghespickelt, en daer onder naest den houte ligghen andere scorssen die effen, ende dun ghelijck een papier sijn, alsoo datmen hier voortijts die gebruychte om op te scrijuen, eer dz parchement oft papier bekend was. Die bladerē sijn breedachtich rontsomme wat ghekerft minder dan die bladeren van Bueckē, anders huer niet seer onghelijck. Die Bercken draghen oock cattedens gelijk die Haselaer maer mindere, ende daer in coemt huer saet voort.

¶ Plaetse.

Berckē wordē genondē in die boschē, op die dorre Heydē, en oec ontrent die cantē vā den corenvelden.

¶ Tijt.

Berckē bringē nieuwe bladerē in dē

beslyf. Van Sporckenhout: Cap. lxxvij.

Aprill, ende in den Herfst soo worden die ionghe cattkens met den sade rijp.

¶ Naem.

Die Berckenboom es ghenaeemt in Griecx *στυάδα*. In Latijn *Betula*. In Hoochs duytsch *Birckenbaum*. In Franchois *Bouleau*.

¶ Natuere en Werckinghe.

Die Bercken en hebben in der medecijnen gheen ghebruyck, ende daerom soo en es A huer natuere oft cracht niet bekend, die binneste scorssen sijn van den ouders gekruncht in plaetse van papier, ende die ionghe rijfkens om roeden ende bessenen af te maken, soomen noch ter tijt doch doet.

Van Sporckenhout. Cap. lxxvij.

¶ Tfatsoen.

Alnus nigra quibusdam. Sporcken hout.

Sporcken hout en wast n^z in maniere van boomen, noch en wordt niet seer dick. Maer brenghet voort vele langhe rechte rijfers, huer in andere cleyne verdelende, die met eē dunne swerte scelle beleet sijn, onder die welcke een geelachtighe es. E hout van desen rijfers es witachtich en heeft in dmiddel bruyn root merch in. Die bladeren sijn breet ghelijc die bladeren van Elsen, den bladeren van Kerselaers schier gelijk, maer ronder ende bruynnder. Die bloemkēs sijn witachtich, ende daer naer volghen ronde besiekens, die ierst gruen, naermaels root, ende ghedroocht swert sijn. Van smake vrent ende onliefelijc.

¶ Plaetse.

Dit houdt wast gheerne in neere vochtighe bosschen.

¶ Tijt.

Het bloeyet in Aprill, in Doghst maent worden die besiekens rijp.

¶ Naem.

Dit hout wordt ghenaeemt, hier te lande Sporcken hout, ende van den kinderen Pijlhout, om dat sy pijlen daer af maken, daer sy mede scieten. In Hoochs duytschlandt, *Faulbaum* vnd *Leuszbaum*. In Latijn nu ter tijt van sommighen *Alnus nigra*.

¶ Natuere.

Die binneste geel scorffe van Sporcken hout es verdrooghende van natueren.

¶ Cracht en Werckinghe.

Die geele scorssen van den Sporcken hout in wijn oft bier gheweyckt, ende gedroncken, doen sterckelijc braken ende lossen daer mede die fluymen ende vuylicheyt van der maghen.

Die selue geele scorssen in azijn ghesoden ende in den mont ghehouwen versueten B die pijn van den tanden. Ende ghenesen die crauwagien ende scorscheden daer op ghestreken.

Die bladeren sijn een goet voeder, voor die koeyen en doe die selue wel melck geuen. E

¶ Tfat

Vā Papenhout. Cap. lxxv.

Euonymos Theophrasti.
Papenhout.

velvis.

¶ Tfatsoen.

Papenhout en wordt oec nū groot oft hooch gelijk een boom; maar blijft neer ende worpt veel tacken wt. Die struyckens ende oude tacken sijn met witachtige scorsfen becleet. Die ionghe met gruene hebbende ghelijck vier peeskens, lanck die rijckes oplopende, die welcke een schijnsel vā vier cantichent maken. Het hout es hert en wit geel. Die bladeren sijn lanck; wat breedachtich dun ende teer. Die bloemkens sijn wit ende hanghen vijf oft ses tsamen, ende daer naer volghen cloyne roode huyfkens vier tsamē, die welcke als tsaet rijp es opē gaen, en dan vindt men in elck eē saet met een schoon geel velleken becleet, dz met water oft andere nattichz vermenght oec geel verwet.

¶ Blaetse.

Papenhout wast hier te lande in die haghen aen die canten van den velden ende van den bosschen.

¶ Tūt.

Het bloeyet in Aprill en die vruchten worden in den Herfst rijp.

¶ Naem.

Dit ghewas schijnt wel te syne, tghene dat van Theophrastus ghe-naempt wordt in Griecx *Euonymos*. In Hoochduytsch heetel Spindelbau vnd Hanhoedlin. In Brabant Papenhout. Ende en es gheen *Zygia* oft *Iugalis*, oft gheslacht van *Acer* ghelijck sommighe ghemeennt hebben.

¶ Tracht en werckinghe.

¶ Euonymos als Theophrastus schrijft es alle vee scadelijk ghegeten ende sonderlinghe den ghenten, die daer af steruen, alsoo veerde als sy niet vā onder en bouen en lossen.

Van Swelcken hout.

Capittel. lxxx.

¶ Tfatsoen.

Welcke hout, es dē Blierhout te gelijck. Sijn hout ende sonderlinghe die ionghe tacken, sijn mēmerch ghelijck die Blier ghevult. Die bladeren sijn breed vijfhoekich, den bladeren van Wijngaert van

K.K.K ij falo

Sambucus palustris recentioribus. Swelcken hout.

Welvijs Van Swelcken hout. Cap. lxxv.

fatsoene volnaer ghelijck maer mindere. Die bloemkens sijn wit ende wassen in bree-
de croonen, van den welcken die middelste cleyn sijn, ende die buytenste rontsomme die
canten groot. Die vruchten sijn ronde besiekens, ghelijck aen den Blier, maer meers-
der ende van verwen schoon root.

2 Van desen vintmen noch een ander gheslacht dyens, bloemē in ronde trossen was-
sen anders den voorgheschreuen in als ghelijck.

¶ Plaetse.

Swelcken hout wast ontrent die watercanten, ende in vochte neere plaetsen.

¶ Tijt.

Het bloeyet in den Meye ende tsegghen den Herfst worden die besiekens rijp.

¶ Naem.

Dit ghewas wordt nu ter tijt ghenaeamt. In Latijn Sambucus palustris, ende Sambucus
aquatica, om dat het bloemen, vruchten, ende hout met merch ghevult heeft, ghelijck die
Blier. Van Cordus worddet Lycostaphylos ghenaeamt. Eenighe maken daer af Chas-
meplatanus. In Hoochduytsch heetet Schwelcken vnd Bachholder. In Brabant
Swelcken ende Swelcken hout. In Franchois Obiere ou Opierre. Ende en es gheen
Opulus als sommighe meynen.

¶ Cracht en werckinghe.

Sommighe willen segghen dat die besiekens inghenomen, doen braken en camer. Af-
ganck hebbē, maer sekerlijck en es dat noch n̄ vā eenige geleerde oft experte beuondē.

Van Booghout. Cap. lxxvj.

¶ Tfatsoen.

Booghout wast, somtijts in ma-
niere van boomen ende wordt
hooch, groot, en crijght dicke strun-
ken, somtijts in maniere van hagen
ende blijft neere. Sijn scorssen sijn
dick, wat witachtich. Het hout es
hert, ende met water strommekens,
ende ghelijck flammekens gebeelt.
Die bladeren sijn breed vijfcantich,
ghelijck die Swelcken bladeren,
maer mindere ende gruender den
bladeren van Sanikel seer gelijk.
Die vrucht es dun lanck ende plat,
schier ghelijck een veerken van een
cleyn vogelkē, oft gelijk een vluigel-
ken vā eē Biesbout oft sprinckhaē.

¶ Plaetse.

Booghout wast, tot sommighe
plaetsen in die bosschē en daer word-
det groote boomē, ende aen die can-
ten van den grachten ende van den
waterloopen ende daer blijuet cleyn.

¶ Tijt.

Het bloeyet in den Meye ende in
den Herfst wordt sijn saet rijp.

¶ Naem.

Dese boom wordt ghenaeamt in
Griecx αμύρα. In Latijn Acer,
ende schijnt wel te syne dat geslachte
van Acer dat ghenaeamt es πικύς, id-
est, Campestris, ende van sommighen

Aceris species. Folio minori. Booghout.

Van Geneuer. Cap. lxxvij. vclxxv.

als Theophrastus scrijft $\gamma\lambda\alpha\nu\alpha$ $\eta\gamma\lambda\alpha\nu\alpha$, vā Plinius Gallica. In Hoochduytsch heetet Maszholder. In Brabant Vooghoutende Blierhout. In Franchois Erable.

¶ Tracht en Werckinghe.

Die wortelen van Aeer ghestooten met wijn, ende gedroncken sijn goet tot die pijnē A van der syden als Serenus Sammonicus gheschreuen heeft.

Van Geneuer. Cap. lxxvij.

¶ Tgheslacht.

Geneueren sijn tweederleye als Dioscorides scrijft. Daer es een geslacht dz groot ende hooghe wordt, ende een dat cleyne ende neer blijft, dat hier te lande bekēt es.

¶ Tfatsoen.

Iuniperus minor. Cleyne Geneuer.

Die cleyne oft ghemeyne Geneuer wast somtijts om hooghe ende wordt grootachtich ghelijck ghemeyne boomkēs, maer meest soo blijft hy neer ende groeyet in maniere vā den haghē. Die tacken van desen Geneuer sijn met dunne scorssen bedeckt die lichtelijcken splijten, ende daer wt vloeyet somtijts sonderlinghe in heete landen isoomers een gumme oft vettichent ghelijck wierdoock oft spiegelherst. Die bladeren sijn cleyne, smal, hert, seerp ende stekende, ende wassen rontsomme die steelkens ende rijskens, sy blyuen altijt gruen ende en vergaen iswinters niet. Die vruchten sijn cleyne ronde besiekēs, die ierst gruen sijn ende naermaels swert, ende dan soo sijnse ooc goet van ruecke, ende van smaecke suet met een bitterachtich naersmaecyken.

Die groote Geneueren sijn groote hooge boomen, die welcke oock dragen groote besien ende vruchten die alzo groot sijn als Hase noten, somtijts ooc als Okernoten zoo Dioscorides schryft.

¶ Blaetse.

Geneuer wordt gheuonden op hooghe bergen, in donckere bosschen, ende in neere hole straten, hy wast gheerne op rouden steenachtighen grondt.

¶ Tijt.

In den Meye zoo stuyft van den Geneuer gheel stofken, dwelck voor sijn bloemen ghehouden wordt, daer naer zoo beghinnen die cleyne besiekens te groeyen, die in den Herfst rijp worden, een iaer naer dat zy voort gecomen sijn. Ende daer om zoo worden op die Geneueren rijpe, onrijpe, groote ende cleyne besiekens tsamen gheuonden.

¶ Naem.

Die Geneuer wordt ghenaeamt in Griecx $\alpha\pi\kappa\epsilon\upsilon\beta\iota\delta\epsilon\varsigma$, ende van sommighen $\alpha\kappa\alpha\tau\alpha\lambda\iota\varsigma$ Acatalis. In Latijn *Iuniperus*. In Hoochduytsch Weckholder vnd Wecholderbaum. In Franchois Geneure.

Die besiekens sijn ghenaeamt in Griecx $\alpha\pi\kappa\epsilon\upsilon\beta\iota\delta\epsilon\varsigma$. In Latijn *Baccæ Iuniperi*. In die Apoteken *Grana Iuniperi*. In Hoochduytsch Weckholterbeeren vnd Kromerbeeren.

Die gumme die wt den houte ende scorssen vloeyet es ghenaeamt in die Apoteken *Vernix*, ende tot sommighe plaetsen niet sonder groote seer sorgelijcke dwalinghe *Sandaraca*, want *Sandaraca* es een fenijnighe corrosiue substantie diemen by die metaelen in die gheberchten vindt, daer dese gumme gheen ghelijckenisse mede en heeft.

¶ Natuere.

De luyf. Van Cederboom. Cap. lxxviij.

Die gheheele Geneuerboom met synen bladeren, scorssen, houte, vruchten en gumme es werm ende drooghe van natueren.

¶ Tracht en Werckinghe.

Die vruchten oft besiekens van den Geneuere sijn goet voor die maghe longhene leuere ende nieren, sy ghenesen den ouden hoest, crimpingen ende windē in den buyk, ende doen water maken, met wijn oft huemich water ghesoden ende ghedroncken.

Die selue besiekens sijn oock goet den ghenen die verreckt gheuallen oft geborsten sijn, in der seluer manieren ghebruyckt.

Esap van den bladeren, wederstaet alle fenijn sonderlinghe van den aderē en slan, ghen, ende es goet daer tseghen ghedronckē en van buyten op die wonden ghestreken, Tot den seluen sijn oock die vruchten goet in alder manieren ghebruyckt.

Geneueren ghebrant, ende dijsghelijc oock huere besiekens, veriaghen met huere roock alle fenijnich ghedierte ende alle corruptien van der locht, ende daer om soo sijn sy goet ghebrant in tijt van haestighe siekten ende al om daer quade locht es.

Die scorffe van den Geneueren ghebrant gheneest die quade scorffthent ende ruydichent met water daer op ghestreken.

Die gumme van Geneueren es goet ghebruyckt den ghenen die met coude fluyme in die maghe ende dermen verladen sijn, sy verdriyft ende doet afgaē alderhande wroem, en stelpst die ouervloedige natuerlijke cranckhent en die vloet van den vrouwen.

Die roock van Bernix es goet den herffenen, hy verdroocht die ouervloedighe vochtichent van den hoofde, ende stelpst die vloet van den catarren.

Dese gumme m; olie vā Roosen vermēght, geneest die clouē aen handē en voeten.

Van Cederboom. Cap. lxxviij.

¶ Tgheslacht.

Oxycedrus.

Cleyne Cederboom.

Die Cederboom es tweederleye. Groot ende cleyne. Die cleyne es oock tweederhande. Die ene heeft scerpe en stekende bladeren ghelijc die Geneuere. Die andere en es niet stekende.

¶ Tfatloen.

1 Die groote Cederboom wordt seer hooch groot ende dick, ende meerder en hoogher dan die witte Denneboom. Sijn scorssen sijn onder aen die struycken tot dē iersten tackē toe rouw, en vā daeren tot bouen toe seer effen ende glat, van verwen naer doncker blauw treckende, wt die welke van selfs witten vochtighen weltrieckende Herst vloeyet, die van der sonnen besenen droogh ende hert wordt. Die tacken sijn lanck, wijs wighe, spreyt in andere veel tackkens tseghen malsanderen ouer staende verdeylt gelijk aē die witte Denneboom. En daer aen wassen seer veel, en dick by een, cleyne smalle corte weltrieckende bladerkens, den Lorckenbooms bladerkens schier ghelijc. Die vruchten sijn den witte

Van Eederboom. Cap. lxxviij. vclxxviij.

witte Dennebooms vruchten gelijk, maer meerder dicker en herder, ende wassen recht ouer eynde als aen die witte Denneboom. Als die seer nterstigh Pierre Belon scrift. Wt den houte van desen Eederboom coemt ende vloeyet die dunne vetticheyt die Cedria van den ouders ghenamt es.

- 2 Die ierste cleyne Eederboom es den Geneuer boom seer ghelijck, maer ghemeenlijck wat mindere. Sijn struycken sijn crom ende ghewonghen en met rouwen scorssen becleet. Die bladeren sijn smal, hert seerp ende stekende. Die vruchten sijn ronde besiekens, gelijk Geneuer besiekens maer wat meerdere, van verwen ierst gruen, naermaels geel, ende ten laetsten root, redelijck goet van smake.
- 3 Die andere cleyne Eederboom en wordt oock niet groot, maer blijft cleyne ende neer gelijk die andere. Die bladeren van desen en sijn niet stekende, maer rondachtich ende bot den bladeren van Tamariscus ende van Sauelboom schier gelijk Die vruchten van desen sijn oock ronde besiekens, die ierst gruen dan geel ende ten laetsten root sijn, van smaecke bitterachtich.

¶ Plaetse.

- 1 Die groote Eederboom wast in Africa ende Syrien, en als Vitruuius schrijft oock in Candien, op hooghe berghen ende in coude vochtighe plaetsen daer die sneeuw veel leyt, als op den berch Libanus, Amanus, Taurus, als Belon schrijft.
- 2 Die tweede wast in Phoenicien, ende tot som plaetsen van Italien ende sonderlinghe in Calabrien op den berch Garganus.
- 3 Die derde wast in Lycien, en wordt tot som plaetsen van Branchrijk ende in Prouincien oock gevonden.

¶ Tijt.

- 1 Die groote Eederboom draeght sijn vruchten tot by den twee iare, ende wordt altijt met vruchten ghevonden, die tseghen den winter rijp worden.
- 2, 3 Die cleyne Eederboomkens sijn oock altijt gruen, ende met vruchten geladen, hebbende altijt rijpe ende onrijpe vruchten by ghelijck die Geneuerboomen.

¶ Naem.

Die Eederboom wordt ghenamt in Griecx κέδρεν ende in Latijn Cedrus.

- 1 Die groote Eederboom es van Plinius in Griecx κέδρεν Cedrelate ghenampt, in Latijn wordt hy gheheeten Cedrus maior ende Cedrus conifera.

Die vetticheyt die wt desen boomen coemt es ghenamt in Griecx κέδρεν. In Latijn vock Cedria & Liquor Cedrinus, Van Auicenna Serbin, van Serapio Kitran. Ende met dese Cedria werden hier voortijts in Egypten die doode lichaemen van den menschen ghebalsent, die welcke nu ter tijt wt den grauen ghenomen worden ende voor Mumia in die Apotekē vercocht, niet sonder groote en merckelijke dwalinge. Want dz van de Arabeuschē Mumia genaemt es, wordt vā de Griecke geheete Pissasphaltos.

- 2 Die cleyne ierste Eederboom wordt in Griecx genaemt ὀξύκεδρεν καὶ κέδρεν φοινίκην. In Latijn Acuta cedrus, Cedrus Phoenicia, Oxycedrus, ende Cedula.
- 3 Dat ander cleyne es ghenamt κέδρεν λυκία, Cedrus Lycia. Ende in Prouincien als Pierre Belon schrijft Morueinc.

¶ Natuere.

- 1 Die Eederboomen sijn werm ende drooghe tot in den derde graede. Die Cedria die wt den grooten vloeyet es werm tot schier in den vierden ende subtiel van substantien.
- 2 Die vruchten van den cleynen sijn oock werm ende drooghe, maer niet soo seere.

¶ Tracht en werckinghe.

Cedria dat es die vetticheyt van den Eederboom, versuet die pijnē van den tanden in die gaten van den quaden ghedaen.

Die selue Cedria verclaert oock het tghesichte en neemt die scellen van den oogen af, als mensche daer mede bestrijckt.

Cedria met azijn vermenght doodet die wormen van den ooren, ende met wijn daer Hysope in ghesoden es in die ooren ghedruppt, verdriift dat tuyten ende gheluyt van den ooren, ende doet beeter hooren.

De luyt. Van Saueboom. Cap. lxxviii.

Met Cedria hebben die van Egypten hier voortijts die doode lichaemen bewaert, want die bewaert sy in hueren wesen ende besermse van alle corruptie. Maer dat leuende vleesch verteert sy ende doeghet verdwijnen.

Cedria doodet oock die lusen ende alle ghewormte, ende daer om wat daer mede bestreken es, en sal van den Motten schieters oft Meluwen niet ghequetst worden.

Die vruchten van den cleyenen Cederboomen ghegheten sijn goet tsegghen die drop, & pelpisse, sy doen water maken en verwecke die natuerlijke cranchheit vā dē vrouwen.

Van Saueboom. Cap. lxxviii.

¶ Tgheslacht.

Saueboom es tweederleye, die rene heeft bladeren schier ghelijck die Tamarischboom. Die andere es den Cypressenboom van bladeren aensienlijck.

¶ Tfatsoen.

Sabina.

Saueboom.

De Saueboom die hier te lande bekend es, wast in maniere vā neersichtighe boomkens. Sijn struycken worden somtijts dick ghelijck eenen arm, ende daer aen wassen vele tacken die huer lichtelijken breet ende wijs wtbreysden, van desen tacke groeyen andere dunne tackkens, ende daer aen gruene dunne rijskens in veel andere huer verdelende, aē die welke veel bladerkens wassen, den bladeren van Tamariscus schier ghelijck, maer rouwer ende meer stekende, die winter ende soomer altijt gruen bliuen, ende sterck van ruecke sijn. Die vruchten sijn cleyne swerte besiekens, den besiekens van Geneuer niet seer onghelijck.

2. Dat ander geslacht van Saueboom, dz den Cypressenboom ghelijck, wordt redelijck groot ende hooghe, ende crijght struycken dicker dan die Cypressen boom. Ende daer aen wassen veel tacken wijs wtghesprent. Die bladeren sijn den Cypressenbooms bladeren seer gelijck. Die vruchten sijn ronde besiekens, die ierst gruen sijn ende naermaels swert.

¶ Plaetse.

1. Die ierste Saueboom wordt hier te lande in sommige hoven gheplant.
2. Die andere wast in cleyen Asta ende in Grecien. Hier te lande wordt hy selden gheuonden.

¶ Tijt.

Die vruchten van Saueboom worden tsegghen den winter rijp.

¶ Naem.

1. Die ierste boom wordt gheheeten in Griecx *Spadus*. In Latijn Sabina. In die Apoteken Sauina, van sommighen Sauimera. In Hoochduitsch Seuenbaum. Hier te lande Saueboom. In Franchois Sauinier.

2. Die andere es oock van Dioscorides *Spadus* & Sabina ghenaemt, van Plinius oock Cupressus Cretica. Ende dese schijnt wel te syne die boom vā Theophrastus gheeten in Griecx *Thuia* vel *Thuium*, ende van Plinius Bruthes oft Bruta, als Pierre Beslon seer wel schrijft.

¶ Natuere.

Die bladeren van Saueboom, die principelijck in der medecynen ghebruycht worden.

Van Cypressenboom. Cap. lxxv. vclxxv.

sijn werm ende drooghe tot in den derden graedt, ende subtiel van substantien.

¶ Cracht en Werckinghe.

Die bladeren van Saelboom met wijn ghesoden, doen so sterckelijck die vrine los: Afsen ende rijsen, dat sy oock dat bloet doen volgen, sy verwecken die natuerlijke cranckheit van den vrouwen ende iaghen af die secundine, ende doode vruchten. Eselue doen sy oock als men den roock van onder ontfanckt.

Die selue bladeren met huenich vermenght ghenesen die quade woorts etende swee: Boringhen, ende suueren ende verdrijven alle vlekken ende plecken van den lichaeme.

Met den bladeren van Saelboom worden ooc verdreuen ende afgedaen die wrat: Eten die op die scamelijcke manlijke leden ende op andere heymelijcke plaetsen ghesgroeyet sijn.

Saelboom es oock goet vermenght in alle verwermden olien ende saluē, ende mach: Daer in voor Caneel ghebruyckt worden, als men dobbel ghewicht neemt, als Galenus ende Plinius schrijuen.

Van Cypressenboom. Cap. lxxv.

¶ Tfatloen.

Cupressus. Cypressenboom.

Cypressen hebben dicke rechte ende langhe struycken, ende daer aen wassen van schier by der aerden tot bouen toe, vele andere dunne tacken, die huer niet wijs wt en brennen, maer lanx den boom om hooghe wassen, alsoo dat den Cypressenboom niet breeet en es, maer smal om hooge seer lanck opwast. Die scorssen van den Cypressen sijn bruyn, dat hout es geelachtich, hert, dicht, ende alst drooghe es welrieckende, sonderlinghe alst ontrent den viere coemt. Die Cypresseboom en heeft gheen sonderlinghe bladeren, maer in plaetse van den bladeren soo brenghen die tackens vele dunne gruene corte rijkskens in andere rijkskens huer verdelende die cleyne voukens hebben geslijck oft sy van vele seer cleyne bladerkens vergaert waeren. Die vruchten sijn rondachtighe groote noten, schier alsoo groot als ghemeyne Pruymen, die als sy rijp ende drooghe sijn tot veel plaetsen open gaen, ende daer in leyt plat grauachtich saet.

¶ Plaetse.

Cypressen boomen groeyen gheerne op hooge bergen, ende op dorre plaetsen, In neere ende vochtighe plaetsen en willen sy niet wassen.

¶ Tijt.

Die bladeren van Cypressen bliuen altijt gruen. Die vruchten worden in den Herfst tsegghen den winter rijp.

¶ Naem.

Dese boom wordt gheheeten in Griecx κυπάρισσος. In Latijn Cupressus. In die Apoteken Cupressus. In Hoochduitsch Cypressenbaum. Hier te lande Cypressenboom. In Franchois Cyprez.

Die vruchten worden ghenaeemt in Latijn Noces cupressi, Pilulae cupressi, en van sommighen Galbuli, in die Apoteken Noces Cypressi.

¶ Natuere.

Die vruchten ende bladeren van Cypressen sijn drooch tot in den derden graedt sonder merckelijcke wermte, ende tsamen treckende van natueren.

Cracht

velxx: Van Ibenboom. Cap. lxxvvsj.

¶ Cracht en werckinghe.

Die vruchten van Cypressen inghenomen stelpen den loop des buyx, ende dat root A melizoen, ende sijn goet tsegghen dat bloetspouwen, ende tot alle bloetgack. E selue doet oock dat water daer sy in ghesoden sijn ghedroncken.

Die oft salue daer dese vruchten oft die bladeren in ghesoden sijn, maeckt die ma B ghe sterck, stilt dat braken, ende stelpt den camerganck ende alle loop des buyx, ende dijsahelijcx oock van den scamelijcken leden.

Die nootkens van Cypressen ghenesen oock die ghescuertheyte, als die dermen ghe. E soncken sijn, van buyten daer op ghelent. E selue doen oock die bladeren.

Die quade sweeringhe ende dat quaet vleesch dat in die gatē van den niese groeyet D worden oock met dese vruchten ghenesen ende verdreuen.

Als dese vruchten met drooghe vette Bijghen vermenght worden, zoo doen sy die E gheswillen van den manlijcken leden sincken, ende als men daer toe heeue menght, zoo doen sy die croppen ende elieren vergaen daer op ghelent.

Die bladeren van Cypressen met sueten wijn oft huenich water ghesoden ghenesen F die droppelpisse ende stelpen alle vloet van der blasen.

Dese bladeren cleyn ghestooten, heylen die versche wonden ende stelpen dat bloeyen G daer op ghelent.

Item dese bladeren met bloeme van Gersten mout sijn goet ghelent op dat wildt H vier, carbonkelen, ende andere heete vooris etende ende sprighende sweeringhen.

Die bladerē en vruchten van Cypressen, met azijn vermenght makē dat hayz swert. I

Van Ibenboom. Cap. lxxvvsj.

¶ Tfatloen.

De Ibenboom wordt groot ende hooch ende blijft altijt gruen. Sijn struncken sijn dick ende met grau w ghespleten seelferachtige scorssen becleet. Die bladeren sijn donckergruen lanck ende smal ghelijck een veere, van vele cleynne bladerkens aen een ribbeken tsegghen malcanderē ouer wassen de vergaert, van den welcken elck besondere smal es ende langhere dan die bladerkens van Rosma rijn, anders huer niet seer ongelijck. Die vruchten sijn schoon roode ronde besiekens, wat meerder dan die Crakebesien anders huer oock niet seer onghelijck.

¶ Blaetle.

Ibenboom wast in Arcadien, Italien, Spaens gien, Brankrijk ende Duytschlandt, hy wordt oock hier te lande in Ardennen bosch ghevonden. Hier voortijts soo heeft hy oock van den ongeleers den in die houe geplat geweest voor Tamariscus.

¶ Tijt.

Die vruchten van Ibenboom, worden in den Herfst rijp.

¶ Naem.

Dese boom es in Griecx ghenaeemt σμύλαξ van Theophrastus μίλαξ, en als Galenus sent κακτ & Cactos. In Latijn Taxus, van den onghelerden Apotekers Tamariscus. In Hoochduytsch Ibens baum, dat es in onse tale Ibenboom.

Taxus.

Ibenboom.

Naturel

691

Van Pijnboom. Cap. lxxvviij. vclxxv.

¶ Natuere.

Die Ibenboom es heel fenijnnich, ende der menschelijcker natueren heel contrarie.

¶ Hindernisse.

Die Ibenboom en wordt tot profijte van den menschen niet ghebruyckt, hy es soo A scadelijck ende fenijnnich, dat die ghene die onder die lombere van hem slapen, daer af cranck worden, somtijts oock steruen, sonderlinghe als hy bloeyet ende in Gascongien, daer dese boom alder scadelijcxte es.

Als die menschen die vruchten eten sy crijghen daer af den loop des buyx, ende die V voghelen steruen daer af, oft veranderen huere plummen.

Die ongheleerde Apotekers ghebruycken die scorssen vā desen boom voor die scorss E sen van Amariscus, ende daer aen machmen mercken wat grootter quaet die onghes leerde Apotekers daghelijcx doen, als sy quade scadelijcke dingen, voor goede medecynen gheuen, tot groot achterdeel van den armen crancken menschen.

Van Pijnboom. Cap. lxxvviij.

¶ Tgheslacht.

Die Pijnboom es tweederleye als die oude Theophrastus schrijft, Tam ende Wildt. Van den wilden vindtmen oock veel gheslachten.

¶ Tfatsoen.

πένυκκ. Pinus.

Pijnboom.

1 Die tamme Pijnboō wordt hooch en groot, hy crijght aen dopperste vele tacken, die huer wederom in andere ronde tacykens verdeylen. Die altsamen rontsomme beset sijn met cleyne herde ende schier stekende bladerkens, die seer smal sijn, ende van verwen witachtich gruen. Thout es roodachtich, swaer ende van binnen ontrent den middele, heel sapachtich ende vol vetticheyts. Die vruchten sijn groote castaniebruyne bollen (diemen hier te lande Pijnappelen heet) in die welcke groeyen cleyne nootkens, in die welcke witte keernen ligghen die suet sijn, ende in der medecynen veel gebruyckt worden.

2 A Dierste geslacht van den wilden Pijnboomen, wordt hooch groot ende seer dick, maer n̄z soo hooch als die t̄ame Pijnboomen. Sijn tacykens wassen breekt wt lange scerpe stekende bladeren. Die vruchten sijn cort ende niet hert, sy gaen lichtelijcken open en vallen lichtelijckē af.

3 B Dat tweede gheslacht en wast niet om hooch, noch en heeft gheen recht op gaende struycken, maer brenghet terstont, wt der wortelē veel tacken voort, lanex der eerde cruypende, die lāck ende seer taeye sijn ende haer lichtelijckē laten bungghen, alsoo datmen daer reepen af maeckt daermen die wijnvaten mede hint, als die wel gheleerde ende neerstighe Matthiolus schrijft. Die vruchten van desen sijn wat meerdere dan van som anderen wilden.

4 E Derde gheslacht, wast recht op ende wordt groot ende hooch, maer niet soo hooch als die andere wilde. Die tacken van desen wassen gelijk aen die roode Denneboom. Die vrucht es lanck ende dick, den vruchten van den rooden Denneboom schier ghelijck, in die welcke dryecantighe nootkens ligghen, den tammen Pijnbooms nootkens ghelijck maer mindere. Die lichtelijcken breken ende een keerne in hebben die goet van smaecke es, ghelijck van den tammen.

Zwier

De Vijfde: Van Pijnboom. Cap. lxxviii.

D Vierde gheslacht heeft langhe herde vruchten, die welke niet lichtelijken open en gaen oft van den boom en vallen.

E Vijfste gheslacht heeft cleyne ronde noothens, n^z veel meerder dan die Cypresses boom die lichtelijken open gaen ende afvallen.

Wt desen boomen coemt die vettichent diemen Herst heet, ende aldermeest wt den wilden. En die selue Herst vloeyet meestendeel wt die scorssen oft wt den houie, maer somtijts wordt oock eenich Herst in die appelen gevonden.

Van desen boomen coemt oock dat morum ende hert peck, dwelck daer wt vloeyet als sy ghebrant worden, naer die maniere die Theophrastus leert, die noch ter tijt in Candien onderhouden wordt als Pierre Belon schrijft.

¶ Plaetse.

1 Die tamme Pijnboomē wassen, tot veel plaetsen van Italien, Spaengien, Griecien &c. op die velden ende in die hoven daer sy gheplant sijn.

2 Die wilde groeyen op die gheberchten, ende sommighe op dopperste van den seluen daer gheen andere boomen oft cruyden meer en wassen, ende sonderlinghe dat ierste gheslacht van den wilden, dwelck oock in Duytschlandt, Lieflandt, Polen ende andere koude landen gevonden wordt.

¶ Tijt.

Die vruchten van den Pijnboomen worden in den Herfst rijp.

¶ Naem.

Die Pijnboom wordt ghenaeamt in Latijn Pinus. In Griecx niet *πίκρος* als sommige nu ter tijt meynen, maer *πίκνα* als claerlijck dese naervolghende veerskens bewijzen.

Vergilius Aeneidos. 7.

ipsa inter medias, flagrantem feruida pinum

sustinet. Daer by *Flagrantem pinum* te verstaene es Teda pinea als ooc Seruius schrijft.

Ouidius in epistolis Heroidum

Vt vidi, vt perij, nec notis ignibus arsi,

Ardet vt ad magnos pinea teda deos.

Item Fastorum quarto

Illic accendit geminas pro lampade pinus,

Hinc Cereris sacris nunc quoq; teda datur.

Prudentius in Hymno cerei paschalis

Seu pinus piceam fert alimoniam.

Wt welchen verskens te merken es dat Teda van den boom coemt in Latijn Pinus genaemt, in de welke als Theophrastus schrijft die *πίκνα* Peuce verandert, alsoo dat hier aen kennelijck es dat pinus ende Peuce een boom es.

Dat tam geslacht wordt geheeten in Griecx *πίκνα ἡμερῶν*. In Latijn Pinus sativa. In Hoochduytsch Hartzbau vnd Kijnholtz. In Franchois vng Pin. In onse tale Pijnboō.

Dat wildt gheslacht es ghenaeamt in Griecx *πίκνα ἀγρία*. In Latijn Pinus sylvestris en Pinaster. In Franchois Pin sauvage, dat es wilde Pijnboom, ende van den gheslachte van den wilden sijn die boomen in Hoochduytsch ghenaeamt, Rijfferholtz, Forenholtz, oder Fuerenholtz, Fichtenbaum &c.

A Dat ierste gheslacht van den wilden wordt geheeten in Franchois *Aleuo* & *Eluo* als Pierre Belon schrijft, ende dit schijnt wel te syne die Pinus Tarentina daer Plinius af vermaent.

B Tweede wordt in Italien Mughi geheeten, en dit mocht men wel nuemen in Griecx *χαμαίπικνα*. In Latijn Humilis pinus aut Pinus terrestris.

C Derde wordt tot som plaetsen in die gheberchten tusschen Italien ende Duytschlandt Cembri & Cirmoli ghenaeamt. Ende dit schijnt te syne dat (naer tchrijven vā die seer welghelerde Pierre Belon) in Franchois Suisse ghenaeamt soude wesen. Ende dit gheslacht en es gheen sapinus, want Sapinus es dat onderste van den struyck van Abies als wy hier naer schreuen selen.

D Vierde heeft groote ghelijckenisse met dat gheslacht dat van Theophrastus ghe-naemt es *πίκνα ἰδία*. In Latijn Pinus Idea.

Vijfste

Van Pijnboom. Cap. lxxviii. vclxxviii.

E Twijfste es van Theophrasto gheheeten πύκη παραλία dat es Pinus marina.

Die vrucht van desen boomen es genaemt in Griecx κώνδ. In Latijn Conus & Nux pinea. In Hoochduytsch Zijrbel. Hier te lande Pijnappelen.

Die nootkens die in dese Pijnappelen ghevonden worden, heeten in Griecx σπείλοι, ende van Hippocrates κογκάλοι. In Latijn Nuces pineæ.

Dat binnenste hert, ende middelste van desen boomen, dwelck vol vetticheyts es, ende ghelijck een toortse brant alst onstekē es, heet in Griecx δάς καὶ δάστωρ. In Latijn Teda. Ende als die gheheele boom van binnen vet ende vol vetticheyts ghe worden es, soo seyt Theophrastus dat hy in een Teda verandert es, ende dan sterft hy oock, om dz hy verladen es van vetticheyt, ghelijck een mensche oft dier dz in sijn smout verstickt, ende dan sijn dese boomen bequaem, om peck daer wt te branden. Daerom soo dolen sy seer die meynen dat Teda een besonder boom es, ende niet en mercken dattet een ghesbreck ende cranchheyt es van den Pijnboom.

Natuere.

Die scorssen van den Pijnboomen sijn drooghe ende tsamen treckende van natueren, ende sonderlinghe die secleren van den vruchten. Van ghelijcke natuere sijn oock schier die bladeren.

Die keernē van den nootkēs sijn werm ende vochtich en ooc wat tsamen treckende.

Cracht en Werckinge.

Die secleren van den vruchten ende die scorssen van den Pijnboom ingenomē stoppen den loop des buyx ende den bloetgäck, ende doe water ende die vrine lossen. Es selue doet oock schier dwater daer sy in ghesoden sijn ghedroncken.

Item die selue heylen oock al daer twel af gewreuc es, ende sijn goet tot die verbrāt heyt met scum van siluere ende wierooch vermenacht. Ende als tot dese secleren oft scorssen coperroose ghedaen wordt soo suyuere ren ende ghenesen sy oock die voorts etende sweeringhen ende vlceraen.

πίτυς. Picea. Root Denneboom.

Die bladerē van den Pijnboomē genesen die versche wondē, en als sy in azijn gesoden sijn soo doe sy die pijnē van dē tandē vergaē.

Die keernen van den Pijnnootkens sijn goet voor die longhene, sy suyuere die borst ende doen die fluytē lossen, ende daer en bouen soo voeden sy oock wel, ende maken redelijck goet bloet, ende daer om soo sijn sy goet den ghenen die hoesten en wdrooghen in alle manieren gebruyckt ende ingenomen.

Dese vruchten openen oock die leuere ende nieren, sy versueten die scerpicheyt vā der vrinen, ende sijn daer om goet dē ghenen die met den steen ende graueel ghequelt sijn.

Cracht ende werckinge van den Herst ende peck sal hier naer verclaert worden.

Vā die roode Denneboom.

Capittel. lxxviii.

Tafloen.

Die roode Denneboō wordt ooc redelijckē groot en hooch, maer niet soo groot als die Pijnboom ende blijft alst gruen ghelijck die Pijnboomē ende witte Denneboom. Thout en es niet soo root als aē die

¶¶¶

Pijns

674
ve'lyvstij. Van die roode Denneboō. Cap. lxxvviij.

Pijnboomen, ende es oock vetachtich ende daer vloeyet ooc alderhande Herst wt. Die tacken van desen boomen sijn herdachtich, ende daer wt spruyten andere tacken ghesmeynlijk cruyfswijs, daer aen groeyen die cleyne gruene bladerkens, niet rontsomme die steelkens, maer ouer beyde syden iseghen malscanderen ouer ghelijck veerkens geset. Die vruchten van desen sijn minder dan die vruchten van den Pijnboom.

Wt desen boom vloeyet oock peck, als hy ghebrant wordt, ghelijck wt den Pijnboomen, als Dioscorides schrijft.

¶ Plaetse.

Dese boom wast tot veel plaetsen van Grecien, Italien, Brancrijk ende oock in Duytschlant.

¶ Tijt.

Sijn vruchten worden oock in den Herfst rijp.

¶ Naem.

Die roode Denneboō wordt genaemt in Griecx *πίρος*. In Latijn *Picea*. In Hoochduytsch rot Ehanen vnd Rot dannebau, en daer naer hier te lāde roode Denneboō.

Ende dat Pirys ende *Picea* een boom es bewijst ghenoech Scribonius largus Compositio one CCI. Aldus schrijvende *Resina pituinæ, id est, ex picea arbore.*

¶ Natuere ende cracht.

Die bladeren scorssen vruchten ende nootkens van desen boomen sijn van natue. A ren crachten ende werckinghe, den bladeren scorssen vruchten ende noten vanden Pijnboomen schier ghelijck.

Van Herst wt den Pijnboomen ende roode Denneboom vloeyende. Capittel. lxxix.

¶ Tgheslacht.

Die Herst die wt den Pijnboomen ende Denneboomen, vloeyet es dierleye, sonder dat Peck daer wy besondere af schrijuen willen, int naervolghende Capittel.

- 1 Deene vloeyet duer crachte van der sonnen ende van der hitte des soomers, wt den houte, alst gebroek oft in twee ghehouwe es, en sonderlinghe, alst af ghehouwen es.
- 2 Dander groeyet aen ende tusschen die scorssen van den Pijnboomen en roode Denneboomen, ende dickwils daer sy gheborsten oft ghequetst sijn gheweest.
- 3 Ederde wordt tusschen die seelferen van den vruchten gevonden.

¶ Naem.

Alle Herst wordt ghenaeamt in Griecx *ρίτιν*. In Latijn *Resina*.

- 1 Dierste gheslacht heet in Griecx *ρίτιν υγρόν*. In Latijn *Resina Liquida*. In die Apoteken hier te lande *Resina Pini*, ende in onse tale Rijschen oft moruwen Herst.

Ende van desen gheslachte es die Herst van den ouders in Griecx *ρίτιν κολοφωνία* *Resina Colophonia* ghenaeamt. Die alsoo gheheeten wordt om dat sy vā Colophon hier voortijts plach ghebrocht te wordene. Daer nu ter tijt die onghelcerde Apotekers een maniere van drooghen Peck oft van versoden Herst voor ghebruycken.

Van desen gheslachte es oock die Herst diemen hier te lande spiegel Herst nuemt, die in den soomer in die sonne smelt anders drooghe es ende hem laet poederen. Die van sommighen ghenaeamt wordt *Resina arida*. Hoe wel dat hy niet en es die *Resina arida* van den ouders.

- 2 Die tweede Herst wordt in Griecx *ρίτιν ξηρόν*. In Latijn *Resina arida* ghenaeamt. Ende van desen die wt den Pijnboomen vloeyet es gheheeten *ρίτιν πυκνόν* *Resina pinea*, en die wt den rooden Denneboom coemt *ρίτιν πινύνη*, *Resina picea* & *Resina piceæ*. Vā sommighen Spagas als Plinius schrijft. Ende beyde dese Hersten, ende dijsghelijcx oock die drooghe Herst van den witten Denneboom, worden nu ter tijt in die Apoteken sonder eenich ondersceet, voor slecht wier oock vercocht, ende van den onghelcerden Apotekers Thus ende Garipot ghenaeamt. Die dat oprecht weiroock *Olibanum* nuemen, niet wetende dat *Olibanum*, dwelck in Griecx *λίβανος*. *Libanus* heet, ende Thus een dinck sijn.
- 3 Die derde Herst es genaemt *ρίτιν στροβιλίνη*, *Resina strobilina*, ende dese es in die Apoteken herwaerts ouer onbekent.

¶ Natuere.

Alle Hersten sijn werm ende drooghe, ende daer en bouen oock suyuere ende afvaghende van natueren.

¶ Cracht en Werckinghe.

Herst suyuert en heylt alle versche wonden ende daer om wordt hy meest in alle saluen ende plaesteren vermenght, die tot versche wonden dienen ende goet sijn.

Herst vermorwet oock die herde geswillen ende sterckt die vermoede leden m̄ daer toe dienende olien vermenght ende daer op gheleyt oft ghestreken.

Van Peck. Cap. xc.

¶ Tgheslacht.

Peck es tweederleye, dat eene es moruwe ende heet Zeer, Dat ander es hert, dwelck Steenpeck ghenamt wordt, ende vloeyen beyde wt den houte van den Pijnboomen ende oock van den rooden Denneboom ende van som andere boomen, als van Cedrus, Terebinthus, Larix, als het hout gebrant wordt, naer die maniere diemen daer toe weet, als wy hier voor gheschreuen hebben.

¶ Naem.

Peck wordt gheheeten in Griecx *πίσα*. In Latijn Pix.

1 Dat moruw Peck heet in Griecx *πίσα υγρό*. In Latijn Pix liquida. Hier te lade Zeer

2 Dat hert Peck heet in Griecx *ξηραπίσα*, *παλιπίσα* *καὶ* *πίσα ξηρά*. In Latijn Pix arida. In die Apoteken Pix naualis. In onse tale Steenpeck. In Franchois du Poir.

¶ Natuere.

Peck es werm ende drooghe tot in den tweedē graedt, ende redelijck subtiel van substantien, ende van den seluen es het Steenpeck dat droochste, ende dat moruwe Peck, dat wermste ende tsubtielste van substantien.

¶ Cracht en Werckinghe.

Dat moruwe Peck (seyt Dioscorides ende Galenus) met huenich vermēght suyuert die borste ende es goet gheleckt, den ghenen die cort van adem sijn ende m̄ etter op die borst verladen.

Item dit Peck vermorwet oock ende maecht risp alle herdichent ende gheswil, es goet ghestreken op den hals als in die keeledie squinantie oft eenich gheswel es. In somma Peck es goet vermenght in alle saluen die vermorwē, versuetē en risp maken.

Peck met Gersten meel vermenght versuet ende vermorwet die herdicheden van Eder moedere ende van dat fundament.

Als moruwe Peck met solfer wordt vermēght soo bedwinghet die voorts etēde swevingen ende gheneest alle quade scorfthent ende ruydichent, ende als daer sout toe ghedaen wordt, soo eest goet gheleyt op die beten ende steken van dē slanghen ende aderen.

Moruwe Peck gheneest die clouen aen handen ende voeten, ende die aen dat fundament comen, daer op ghestreken.

Dit selue Peck met dat subtiel stof ende poeder van den wierroock ghemenght, gheneest die diepe versworen gaten ende doet dat vleesch daer in groeyen.

2 Steenpeck es van crachten den morwen Peck schier ghelijck, nochtans niet so crachtich, maer es beeter om die wonden te heylē dan dat moruwe Peck, als Galenus seyt.

Van witte Denneboom. Cap. xcj.

¶ Tfatsoen.

Die witte Denneboō es een groot, hooch, lāck boom, die altijs gruen blijft, ende veel hoogher ende langher wast dan die Pijnboomē oft roode Denneboom. Sijn struycken sijn seer recht, beneden effen sonder knoopen oft weeren, ende bouen ghemeynlick knoopachtich ende weerachtich en daer aen wassen die tacken, die cleyne bladerkens voortbringē den bladeren van Ibenboom schier ghelijck maer minder ende witter. Die vrucht es ghelijck een Pijnappel

ve'lvvj. Van witte Denneboom. Cap. velf:

ἰλάτη. Abies. Witte Denneboom.

appel maer smalder en minder, die niet nederwaerts en hanghen, gheslijck aē die Pijnboō, maer opwaerts staende wassen. Ende van desen boome worden die masten van den scepen, die riemen ende die speeren ghemaect.

W Et die scorssse van desen boomen als sy noch iōck sijn wort een schoone claere duerschijnēde weecke vochtighe Herst vergaert, als die welgeleerde Matthiolus ende Pierre Belon schrijuen, die welke bitterachtich ende Aromatijck es, van smaacke den gheconstiten scorssen vā Eitroenen oft Limoenen schier gelijk.

E Doch wordt aen desen boom een drooghe witte Herst ghevonden geslijck aen die Pijnboomen ende roode Denneboom, die ooc voor Thus dat es wierroock vercocht ende van den slechten ghebruyckt wordt.

¶ Plaetse.

Die witte Denneboomen wassen gheerne op die geberchten en worden niet alle in Grieci, Italiē, Spaengien, Brancrijk, maer oock in Pruyssen, Pomerē, Lieflandt, ende tot veel plaetsen van Duytschlandt ghevonden.

¶ Naem.

Dese boom heet in Grieci ἰλάτη. In Latijn Abies. In Hoochduytsch weisz Thannen vnd weisz Dannenbaum. Hier te lāde witte Denneboom ende Mastboom. In Franschois du Sap ou Sapin. Dat onderste van desen boom dat sonder weeren es, worde ghenaeamt in Latijn Sapinus, ende dat opperste dat vol van weeren es Fusterna, als niet alleen Plinius, maer oock Vitruuius architecturæ lib. secundo tuijcht.

W Die dunne claere herst, die wt den scorssen van den ionghen boomen coempe, worde nu ter tijt ghenaeamt δάκρυον τῆς ἰλάτης, Lachryma abietis, Lachryma abiegna, en van sommighen Abiegna resina liquida, & Abiegnum oleum. In Italien Lagrimo. In die Apoteken hier te lande Terebenthina Veneta. In onse tale Veneetsche Terbenthijn. Sommighe meynen dat dese Herst es, die ἐλαωδης ῥητίνη Oleosa resina van Dioscorides.

E Die drooghe witte Herst es gheheeten ῥητίνη ἰλατίν, Resina abiegna, ende wordt in die Apoteken oock voor Thus en Garipot vercocht, als die drooge Herst vā dē Pijnboomē.

¶ Natuere.

Die scorssen ende dijsghelijck die drooge herst van desen boom es van natuerē, crachten ende werkinghen, den scorssen ende drooghe Herst van den Pijnboomen seer geslijck, alleen wat scerper ende meer afvaghende.

W Die claere dunne Herst es werm ende drooghe tot in den tweeden graedt ende duersijn bitterheyt, oock supuerende ende afvaahende.

¶ Tracht en Werckinghe.

Die claere dunne Herst van den Witten Dennenboomen inghenomen, ontrent een half once swaer, doet camerganck hebben, ende iaecht daer duer af die gheele cholernijcke vochticheden, ende hy supuert oock ende gheneest die ghequeiste niereken met supker oft met huenich inghenomen, ende hy doet water maken, dat graueel

ende

Vā Lorckēboō en̄ gemeynē Termēthijn. Cap. xcij. vclxxxvij.

en̄ die steen lossen en̄ rijsen, en̄ es goet diewils genomen die van dē flederijn sieck sijn.

Dese selue Herst met note Muschaten ende suucker ontrent een Not groot inghe. V
nomen, gheneest de droppelpisse, en̄ es seer goet tot die vloet van die scamelijckē leden.

Dese Herst es oock seer goet ende sonderlinghe tot alle versche wonden en̄ sonder E
linghe tot den wonden van den hoofde, want hy heylt ende suuert seer wel.

Vā Lorckenboō en̄ gemeynē Termenthijn. Cap. xcij.

¶ Tfatsoen.

Larix.

Lorckenboom.

De Lorckenboom wordt groot en
de dick, en̄ bren̄t hem redelijck wijt
wt, met synen tacken, die tane sijn
ende huer redelijck laten burgen.

Dat hout es roodachtich, dicht,
swaer ende seer hert, also dat het vier daer aen
met veel ghedoen en kan, ten sy dattet ghelijck
die steenen in die calckhouten met ander hout
ghebrant worde. Die scorssen vā desen boomen
sijn effender dan aen die Denneboomen. Die
bladeren sijn gruen ghachackē ende wassen
dicht ende vast by een, ende vallen tseggen den
winter af. Die vrucht es den Pijnappelen ge
lijck, maer veel mindere niet veel meerdere dan
die vruchten van den Cypressēboom.

Wt desen boomen vloeyt een vetticheyt of
Herst, die moruwe, vochtich, witachtich, ende
ontelaer es, den huenich van Athenen als Bis
truuus schrijft in dat aensien ghelijck.

Aen dese boom wast oock een maniere van
een Fungus, dz es van een voose aenwas. Die
Agaricus gheheeten wordt, ende een goede me
decyne es veel duechden ende crachten in heb
bende. Van die welcke die beste schoon wit,
voosch ende seer licht es, ende oock lichtelijken
breeckt. Die anders es, dat es swert, dicht, vast,
taeye, swaer, en es in der medecynen niet dien
stelijck maer es quaet ende fenijnich.

¶ Blaetse.

Dese boomen groeyen in Lombardien by dat Riuier Padus ghenaeht, ende ouer
vloedich in Slesien.

¶ Tijt.

Dese boom crijght nieuwe bladeren int beghinsel vā den Lenten. En̄ in den Herst
soo worden sijn vruchten rijp.

¶ Naem.

Dese boom wordt geheeten in Griecx λάριξ ende in Latijn Larix. In sommige Apos
telen Larga. In Hoochduytsch Lerchenbaum, dat es in onse tale Lorckenboom.

Die Herst van desen boomen heet in Griecx πητιν λαρικίνη λάριξ. In Latijn Resina
laricea ende Resina larigna. In die Apoteken Terebenthina met sonder dwalinghe, ende
daer naer in Duytsch Termenthijn of Terbenthijn.

Die voose aenwas van desen boom es ghenaeht in Griecx ἀγαρίκον. In Latijn
Agaricum. In die Apoteken Agaricus. Van sommighen Medecina familiae.

¶ Natuere.

Die Lorckenboom es van natuere ende cracht met synen bladeren, vruchten, scorss
sen ende keernen den Pijnboom ende Denneboomen schier ghelijck, in al nochtans
niet soo crachtich of sterck van wercke.

ve lxxviii. Vā Lorckēboō en̄ gemeynē Termēthijn. C. xcij.

2 Die Herst van desen boom es werm ende drooghe ghelijck die andere Herstē maer meer suuerende ende asoaghende.

3 Agaricus es werm in den iersten graedt ende drooghe tot in den tweeden.

¶ Cracht en Werckinghe.

Die Herst van den Lorckenboom, es oock goet ghelijck die andere Hersten, in die A saluen ende plaesteren vermenght, die de wonden heylen suueren ende ghenesen.

Item dese Herst suuert oock die borste met huenich gheleckt, en̄ inghenomen doet B camerganck hebben, ende water maken, hy iacght af den steen ende dat graueel. In somma es den oprechten Terbenthijn van crachten seer gelijck en̄ mach daer voor ghebruyckt worden, als Galenus Lib. de medicamentis secundum genera schrijft.

Agaricus ontrent een drachma min oft meer swaer inghenomen iacght af duer den C camergaek die taeye coude flurmen ende die grooue rouwe onverteerde vochticheden. Daer die herffenen, senuwen, longhene, borste, maghe, leuer, milte, niere, moeder, oft eenighe andere inwendighe leden mede verladen oft verstopt sijn.

Agaricus es goet tot pijnē ende swijmelinghe in thoofte tot die vallende siekten en̄ D de apostumatien van den herffenen met syrope van asijn inghenomen.

Agaricus es oock goet tot die cortheit van den adem, benauthēyt van borsten lanck E duerende hoest. Item den ghenen die ghevallen, ghestooten, van binnen ghequetst oft gheborsten sijn, met huenich wijn als men sonder cortse es, oft met Meede als men die cortse heeft ghedroncken.

Agaricus mach oock met sueten versoden wijn inghegheuen worden den genen die F widooghen, ende die in die longhene ghequetst sijn, oft bloet spouwē als men huer camerganck maken wilde.

Agaricus opent die verstoptheit van der leuer ende van den nierē, ende es seer goet G eseghen die geelsucht, ende den ghenen die een quade veruwe hebben, want hy doet die quade veruwe vergaen ende die goede natuerelike wederom comen.

Agaricus met azijn opent ende ghenest die verherde ende die verstopte milten. H

Agaricus drooghe sonder vochtichēyt ghegheten sterckt die crancke maghe, beneēpt I dat walghen ende rippenen ende doet die spijsse verteeren.

Agaricus es oock een medecyne die goet ende bequaem es tot alle oude cortsen om K elichaem te purgeren, ende tot die wormen, ende es seer goet in die medecynen ghebruyckt diemen iseghen eenich fenijn ende vergiftichēyt ingheest.

¶ Hindernisse.

Agaricus es traech vā werckinge en̄ te veel ingenomē maect die inwendighe leden weech.

¶ Beeteringhe.

Agaricus wordt ghebeetert als men daer toe Gengebeer doet oft Sal gemma, ende sonderlinghe als men hem met syrope van azijn Drymeli gheheeten ingheest.

Van Terbenthijn boom. Cap. xcij.

¶ Tfatsoen.

D Ze Terbenthijn boom blijft tot som plaetsen neer ende tot som andere worde hy hooch ende groot, als Theophrastus schrijft. Sijn bladeren sijn lanck van vele bladeren iseghen malcanderen ouer aen een ribbeken wassende vergaert. Van welken elck besondere een Laurus bladt schier ghelijck es. Die bloemkens sijn cleyn ende root ende wassen veel tsamen ghehoopt, ende daer naer volghen cleynē ronde besiekens, die ierst gruen sijn, naermals roodachtich ende als sy rijp sijn swert, vetachtich ende welriekende. Die wortelen sijn lanck en wassen diep in der eerden. Thout van desen boome es schoon swert ende seer vast.

Wt dese boom vloeyet die oprechte Terbenthine, die welke schoon claer en̄ dicker es dan die vochtige Herst die vā den scorssen vā den witten Denneboō vergaert worde.

¶ Plaetse.

Die Terbenthijn boomen wassen veel in Syrien, ende ouervloedich ontrent Damaasco, daer sy groot ende schoon worden. Sy worden oock in Gecien ende tot som plaets

Van Terbenthijn boom. Cap. xciiij. vel xvij.

plaetsen van Italien gevonden.

Terebinthus.

Terebenthijn boom.

¶ Tijt.

Die vrucht van den Terebenthijn boom wordt in dz afgaen vā dē soomer met die wijnbesien rijp.

¶ Naem.

Dese boom wordt gheheeten in Griecx *τερεβινθος*. In Latijn Terebinthus. Dat es Terebenthijn boō in onse tale. Van dē Arabeuschen meesters Albotin.

Die vrucht wordt van Auicenna Granum viride ghenaeamt. Die edele Herst heet in Griecx *πικτιν* *τερεβινθικ*. In Latijn Resina Terebinthina. Vā Auicenna Gluten albotin. In die Apotekē herts waerts ouer es sy onbekent.

¶ Natuere.

Die bladeren ende scorssen van den Terebinthijn boom sijn werm en verdrooghende tot in den tweeden graedt, ende sonderlinghe als sy wel gedroocht sijn ende tsamen treckende van natueren.

Die vrucht es werm ende drooghē tot in den derden graedt.

Die Herst es tot in den tweeden graedt werm, maer niet soo seer verdrooghende, ende daer en bouen oock suuerende.

¶ Cracht en werckinghe.

Die bladeren ende scorssen van Terebenthijn boom, stelpen dat bloetspouwen, dat A root melizoen, ende die vloet van den vrouwen, in summa sy sijn van crachten ende werckinghe der Acacia, ende bladeren ende scorssen van Lentiscus ghelijck in der seluer manieren ghebruyckt.

Die vruchten van desen boom doe water maken, verwecken den lust tot byslapen, ende sijn goet tseghen die beten van den Phalangien met wijn inghenomen.

Die Herst dat es die oprechte Terebenthijn, vermorwet den buych, opent die versstoptheit van der leuere ende van der milten, hy suuert die nieren, doet water maken ende dat graueel lossen, ontrent een not groot inghenomen, als Auicenna schrijft.

Terebenthijn met huenich gheleckt suuert die borste ende die longhene seer wel en doet die sluymen rijpen ende lossen.

Terebenthijn es oock goet tot alle ruydichent, scorfsheyt ende die elouen van den E aensichte, ende es seer dienstelijck in alle plaesteren die versueten ende vermoruen.

Terebenthijn gheneest ooc die loopende ooren, mē olie en huenich daer in gedruypt.

Van Lentiscus ende Mastix. Cap. xciiij.

¶ Tfatsoen.

Lentiscus wordt tot som plaetsen redelijck groot ende hooch, gelijk een middelbaer boom, ende tot som andere plaetsen, worpt hy veel seueten wt der wortelen, ghelijck die wilde Haselaer. Die bladeren, die altijt gruen bliuen, sijn ghelijck die bladeren van Terebenthijn boom ende van den Esschen, veel tsamen aen een ribbeken wassende

vergaert, maer mindere dā die blas
deren van dē Terebenthijn boom,
vā verwē doncker grūē vetachtich.
Die scorssen sijn taeye ende laten
huer wel bungen. Die vruchtē sijn
ronde besickens, die tsamen ghes
hoopt ghelijck aen den Terebens
thijn boom wassen.

Wt desen boom vloeyet die alderbeste ende edelste Herst Mastix ghenaemt, die welcke niet vochtich en es, noch niet tsamen en vergaert ghelijck die andere, maer blijft in vele cleyne stuyckens verscheiden, ontrent een Terwen coren groot Ende die beste Mastix coempt wt den eylanden van Chios, die claer, schoon, wit, broosachtich, ende wel rieckende es.

Plaetse.

Lentiscus groeyet ouervloedich
in dat eylandt van Chios, daer hy
om den Mastix daer af comende
seer gheoeffent wordt. Hy wordt in
Italien ende som andere landē oec
ghevonden, maer daer en leuert hy
gheen Mastix ten waere seer luttel
ende dat selden.

¶ Paem.

Dese boom wordt ghenacmt in
Griecx *oxyv*. In Latijn *Lentiscus*.

Die Herst heet in Griecx $\rho\acute{\eta}\tau\iota\nu\alpha\chi\iota\nu\iota\nu\ \kappa\alpha\iota\ \mu\alpha\sigma\iota\chi\eta$. In Latijn Resina Lentiscina & Mastice. In die Apoteken Mastix.

¶ Datuere.

Die bladeren ende scoffen van *Lentiscus* sijn middelmatick werm ende drooghe tot in den tweeden graedt ende wat tsamen treckende van natueren. Ende van ghelijcke natuere es oock die *Mastix*.

¶ **Tracht en Werckinghe.**

Die bladeren ende scorsfen van Lentiscus, stelpen den loop des buycx, dat root meli: A
foen, het bloetspouwen oft pissen, die vloet van den vrouwen ende alle bloetganck. Ens
de sijn goet ghebruyckt eseghen dat wtgaen van den cersderm.

Maſtir es goet inghenomen tſegghen dat bloetſpouwen ende ouergheuen, ende tot die loop des buyx ende dat root melizoen, hy ſtelpt oock die ouervloedighe cranchheyt van den vrouwen, ende alle bloetganck van waeren dattet ſy.

Maſtix es een goede ende ſeer ſonderlinghe medecyne voor die maghe, hy ſterckt
die ſelue ende ſtilt dat braken ende ouerghenē, hy verſuēt alle weedom ende pijnē ende
maect luſt ende appetijt om eten.

Maestix gheknout ende in den mont ghehouden verdroocht ende sterckt die herse D.
nen, stelt die vloet van den humueren ende maect eenen welriekende adem.

Alsmen met Mastix die tanden wrijft soo worden sy wit, ende dat slap ende weeck. **E**
Lantvolesch wordt vast ende sterck.

¶ Eynde des Grundeboecks.

Appendice dz es aenhancyssele tot desen cruydeboeck.

A Enghestien beminde Lesere dat dese drye naervolghende figueren niet en hebben kunnen ghestelt worden, in die plaetsen daer sy wel souden betaelmen ende behooren, alsoo es van noode gheweest die selue achtere en naer het beslyuten van desen cruydeboeck, by maniere vā Appendice dz es aenhancyssele, daer by te vueghen ende aen te hanghen. Dwelck wy hopen dz den goetwillighen Lesere niet mishaghen en sal, ghemerckt dat profijteliicker es die selue hier buyten huer plaetse ghestelt te syne, dan teenemale achterghelaten. Dat alsoo soude moeten hebben geweest, waert datmense niet hier achter by gevuecht en hadde.

Van Peerts ysere.

¶ Tfatsoen.

Ferrum equinum. Peerts ysere.

Dit cruyt heeft vele stelen lanex der eerden cruyppende, daer aen bladeren wassen, den bladeren van Securidaca ghelijck maer wat mindere. Die hauwkens sijn tromachtich, breeet, ende hebben aen die eene syde diepe ronde keruen, elcken kerf gheslijckende schier met sijn rondicheyt, eenen hoef ysere. En in dese hauwkens leet dz saet.

¶ Plaetse.

Dit cruyt wast tot som plaetsen van Italien ende in Languedock by den wegghen en op dierghelijcke ongheboude plaetsen.

¶ Naem.

In Italien worddet ghenaeemt Fer de Cauallo, dat es in Latijn Ferrum equinum, ende in onse tale Peerts ysere. Ende schijnt te wesen een gheslacht van Securidaca ende daer om soudet wel dienen ghestelt in dat xxxi. Cap. van den vierden boeck.

¶ Natuere cracht ende werckinghe.

Dit cruyt es van natueren ende crachten der Securidaca ghelijck, als synen bitter, Aken smaech bewijst.

Van Tribulus terrestris.

¶ Tfatsoen.

Dit cruyt heeft langhe teere stelen ende daer aen bladeren, van vele cleyne bladerkens aen een ribbeken wassende vergaert, den bladeren van den cleyngen ende tamme Ciceren, oft van den Linsen ghelijck. Tusschen die bladeren comē die vruchten voort, die vele stekende dorenen hebben.

¶ Plaetse.

Het wast by den wegghen ende aen die canten van den wateren, ende op sommighe rouwe ende ongheboude plaetsen. En wordt tot som plaetsen van Italien en Brancelijck

vclxxxvij.

Van Tribulus terrestris.

Tribulus terrestris Theophrasti.

rijck gheuonden. In Tra-
chien wasset ouervloedich.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt gehees-
tē in Griecx *Τρίβολος*, καὶ
Τρίβολος χερσαῖος. In Lat-
tijn Tribulus ende Tribulus
terrestris. Ende es d'ierste
geslacht van Tribulus ters-
restris by Theophrastum.
Want Theophrastus bes-
chrijft tweederhande Tri-
bulus terrestris. Te weten
eenen met bladerē als Eis-
ceren, daer af die figure
hier ghestelt es. Ende den
tweedē m̄ stekende blade-
ren, die daer om in Griecx
Φυλλοκάρβος Phyllacāthus,
dat es Steeckbladt ghes-
naemt es. En desen twee-
den Tribulus, schijnt te sy-
ne den Tribulus terrestris
daer Dioscorides Lib. iij.
cap. xiiij. af scrijft, die noch
ter tijt onbekent es.

¶ Natuere.

Tribulus es van natueren cout en wat
tsamen treckende als Galenus seyt.

¶ Cracht en Werckinghe.

A Esact vā Tribulus noch versch es goet
den gheenen die met den steen ende graueel
ghequelt sijn.

B Eselue saet helpt ooc den ghenen die vā
aderen (diemen int Latijn Viperas naemt)
ghebeten sijn ghedroncken oft van bunten
daer op gestreken. Ende dijsgelijcx es goet
tseghen alle fenijn ende vergifstheyt met
wijn inghenomen.

Van een vrendt gheslacht van geelen Huel.

D It cruyt schijnt te syne een gheslachte
van Papauer corniculatum dat es ghes-
hauwen oft ghehoornde Huel, ende soude
daer om dese figure wel dienen ghestelt in
dat lxxxij. Capittel, van den derden boeck,
daer van twee oft drie gheslachten van ge-
hoornde Huel ghescreuen es. Enige me-
nen dat het soude wesen Papauer spu-
meum dat es schuim Huel.

Maer daer af en es ons
die waerheyt niet
bekent.

Van vrent gheslacht van geelen Huel

**Index Græcorum nominum quibus Veteres
& Viri docti in stirpium herbarumq; appella-
tionibus vtuntur.**

Αβρότονον	2	ἀλεκτωρολόφ	444	ἄπιος	270.420.622	βάτος ἰδ' αἶα	577	
Αβρότονον ἄρ' ῥεν	2	ἀλθαία	504	ἀπολλινάρις	384	βετονικαί	140	
Αβρότονον ῥῆλυ	2	ἀλκαόκαβον	382	ἄρακος	408.413	βετονική	25	
Αβρότονον σικελιωτῆ		ἄλιμ	498	ἄραχος	413	βέχιον	19	
κόν	2	ἀλκία	505	ἀρθεμίσια	λεπτόφυλ	βίβλος	439	
ἀγαθ		ἀλκιβιάδιον	9	λος	15	βίκιον	412	
ἀγαρικόν	677	ἀλμάδες	644	ἀρθεμίσια μονόκλων	17	βράτης	668	
ἄλισμα	284	ἀλμιριδία	478	ἄρ' ῥενογόνον	72	βλίφαρα	162	
ἀγέρατον	842.14	ἄλση	301	ἀρίσαρον	276	βλήττον	471	
ἄγν	603	ἄλσιν	49	ἀρισαλθαία	504	βολβοκάσανον	500	
ἄγρία	612	ἄλυατον	98	ἀρισολόχια	267	βόλβος ἰδ' ὠδῖμος	450.	
ἀγριλαία	644	ἄλωπέκουρ	466	ἀρισολόκληματῖτις	267	560		
ἀγριοκάσανον	500	ἀμάρακον	18.200	ἀρισολόχια μακρὰ	ibid.	βόλβ	ἑμετικός 182	
ἀγριοκοκκιμυλία	630	ἄμμι	235	ἀρισολόχια στρογγύλη	ib.	βότρυν	207	
ἀγριοκοκκιμύλον	ibid.	ἀμμωνιακόν	263	ἀρκείον	14	βουβώνιον	34	
ἀγριοκινάρα	451	ἀμπελος ἄγρια	327.329.	ἀρκευθίδες	665	βούγλωατον	11	
ἀγριορίγαν	203	567		ἀρκεύθ	ibid.	βουκίνους	148	
ἀγριοσίλιον	527	ἀμπελ	ἡμερ	566	ἀρκτηρ σαφυλαί	596	βουμυλία	654
ἄγρωσις	431	ἀμπελ	λευκή	327	ἄρον	275	βουνιάς	515
ἄγρωσις παρνααρία	417	ἀμπελ	μέλαινα	ibid.	ἄρνει	84	βούνιον	248
ἄγυν	603	ἀμπελος οἰνόφορος	566	ἀρνώγλωα	ibid.	βούτομον	442	
ἄγχασα ἀλκιβιάδιον	8	ἀμπελόπραον	554	ἄρωνία	502	βούπλευρον	435	
ἄγχασα ὀνοχειλῆς	ibid.	ἀμυγδαλά	621	ἄσαρον	271	βούπρεσις	468	
ἄδ' ἰανθον	351	ἀμυγδαλή	ibid.	ἄσκληπιάς	270	βούφθαλμον	166.169	
ἄείζωον	104	ἀμυγδαλόν	ibid.	ἄσκυρον	61	βούφθαλμ	169	
ἄείζωον μέγα	ibid.	ἀναγαλλίς	52	ἄσπαλατ	598	βραβυλα	627	
ἄείζωον μικρόν	ibid.	ἀνάβασις	92	ἄσπ' ἄραγ	535	βράβυς	668	
ἄθανατ	143	ἀνάγκησις	648	ἄσπ' ἄραγ	πιτράις	βρίζα	392	
ἄγειρ	655	ἀνὰ δένδρον	504	ος	ibid.	βρόμ	432	
ἄγίλω	402	ἀνδράχνη	497	ἄσπ' ἰδιον	457	βρόμ	πόα ibid.	
ἄγιν	335	ἀνδράχνη ἄγρι	104	ἄσπ' ἰκνον	350	βρύον	343.355	
ἄιθιοπική ἑλαία	644	ἀνδρ' ἑσάμιον	61	ἄσ' ἰριον	66	βρύον θαλάσσιον	356	
ἄιθυοπίς	113	ἀνεμώνη	363	ἄσ' ἡρ ἄτ' ἰκός	34	βρύτρον	545	
ἄιμα ἡρακλῆους	277	ἄνθ	ῥῶδων	570	ἄσφάλτιον	429	βρυωνία	327
ἄιρα	401	ἄνθεμις	164	ἄσφοδελος	563	βρυονία μέλαινα	ibid.	
ἄκάκια	598	ἄνθ' ἑρικός	564	ἄτρακτυλῆς	457	βρῶμ	399	
ἄκαλύφη	117	ἄνθεμα	502	ἄτράφαξις	470			
ἄκανθα	452.453.598	ἄνθεμον	144	ἄτράφαξις ἄγρια	ibid.	Γάλαξ	46	
ἄκανθα ἄραβική	456	ἄνθεμον φυλλῶδες	ibid.	ἄτράφαξις κινετική	ibid.	Γαλιόβ' ὀλον	41	
ἄκανθα λευκή	451	ἄνθ' ὠπόμορφ	373	ἄφάκη	415	Γαλιόφ' ἰς	ibid.	
ἄκανθα κειανώς	594	ἄνθυλλῆς	13	ἄφ' ἰδρον	457	γάλλιον	464	
ἄκάνθιον	452	ἄνθυλλῆς ἑτέρα	ibid.	ἄχίλλει	17.131	γεντιανή	282	
ἄχανθῆς	456	ἄνθηον	232	ἄφ' ἰνθιον θαλάσσιον	5	γεράνιον	44	
ἄκανθ	453.598	ἄνκον	233	ἄφ' ἰνθιον ποντικόν	ibid.	γγυρίδιον	532	
ἄκαταλῆς	665	ἄνισον	ibid.	ἄφ' ἰνθι) ἄντονικον	ibid.	γλάξ	46	
ἄκιν	206	ἄντεμον	144	ἄφ' ἰνθιον σείριον	ibid.	γλαυξ	ibid.	
ἄκόνιτον κυνοκτόνον		ἄντεμον φυλλῶδες	ibid.	Βάλαν	637.650	γλῆν	665	
367		ἄντιμύλον	373	Βαθύπικρον	5	γλήχωρ	198	
ἄκόνιτον λυκοκτόν) ibid.		ἄντίρριζον	161	βαλάρις	55	γλήχωρ ἄγριον	2.2	
ἄκόνιτον ποντικόν ibid.		ἄντίρρινον	ibid.	βαλαύσιον	617	γλῖν	665	
ἄκόνιτον παρδαλίαγ		ἄνυδρ	182	βαλλωτή	220	γλοαγίπιον	592	
χῆς	265	ἄνωσις	503	βαρύπικρον	5	γλυκυρρίζα	606	
ἄκορνα	457	ἄπαρίνη	463	βατράχιον	359.361	γλυκυπικρίς	341	
ἄκτι	323	ἄπία	622	βάτος	575	γλυκύπικρον	ibid.	
						γλυκν		

INDEX.

γλυκυσίς	287	ἐλένιον	285	ἐλίξ	332	ἡμερόκαλλις	177.179	καλαμίνθη	212	
γναφάλιον	81.82	ἐλιοχρυσος			81	ἡμιόνιον		350	κάλαμ	441
γογγύλαι	514	ἐλίχρυσον		81.214	ἡμιονίτις			348	κάλαμος ἀρωματικός	ib.
γογγύληδες	ibid.	ἐλεβορίνη		297	ἡπατώριον			53	κάλαμ	ῥύλης ibid.
γογγύλη ἄγρια	155.516	ἐλεβορ	λευκός	296	ἡράκλειον			131	κάλαμ	ἰνδικός ibid.
γοργόνιον	251	ἐλεβορ	μέλας	299	ἡράνθεμον			164	κάλαμ	κύπριος ibid.
γορδύλιον	245	ἐλξίνη		47	ἡριγέρων			493	κάλαμος φραγματῆς	ibi.
γοσύτιον	592	ἐλξίνη κιασάμπελος		337	ἡριφία			269	καλλείριον	177
Δάδιον	673	ἐλυμ		398	ἡριφύα			ibid.	καλλίγονον	40
δάκρυον τῆς ἐλάτης		ἐμπετρον		106	ἡρυγγιον			646	κάλιον	380
fol.	676	ἐνορον		382	Θαλίητρον	40.106			καλλίτριχον	351
δακτυλίτις	268	ἐπαυτίτις		335	θάψια			311	καλυκανθιμον	335
δαμασώνιον	284	ἐπιγῆτις		331	θεοδόνιον			287	κάμμορον	365
δάς	673	ἐπίγλωσσον		589	θεριγέρων			493	καμψάμενα	242
δασμοφόν	592	ἐπιμηλῆς		624	θέρμ			411	κάνναβις	66
δαυκ	246.521	ἐπιπακτίς		297	θλάσπι			545	καπνίτης	23
δαυκος ἄγριος	530	ἐπιφυλλόκαρπον		589	θλασπίδιον			ibid.	καπνός	ibid.
δαυκως σαφιλῖνος	521	ἐπτάπλευρ		84	θκυγόνον			72	καπνός φραγματῆς	ibi.
δάφνη	601	ἐπτάφυλλον	77.259		θκυκρανία			634	κάπνωρ	ibid.
δάφνη ἀλεξάνδρεια	89	ἐρέβινθος		409	θκυπῆρις			344	κάππαρις	595
δάφνη ἰδαία	ibid.	ἐρέβινθος κρείος		ibid.	θκυφονον			365	καρδαμαντική	548
δαφνοειδής	314	ἐρείκη		592	θκυόριζον			9	καρδαμον	541
δελφίνιον	148	ἐρείκη ἑτέρα		ibid.	θῆσειον			265	καρδαμωμον	572
δελφίνιον ἑτερον	ibid.	ἐρεχθίτης		433	θρίδαξ ἄγρια	488.496		496	καρική	627
δενδροειδής	306	ἐριθαλῆς		104	θρίδαξ ἡμερος			495	καρ	236
διαδέμα	502	ἐρινός		627	θρυαλλῆς			157	καρπαθον	335
δίκταμ	250	ἐριφύα		268	θύαρ			401	καρύα	638
διονυσία	332	ἐρμόδακτιλος		313	θύια			668	καρύα ποντική	640
δίος βάλανος	637	ἐρμού βοτάνιον		71	θύϊον			ibid.	κάρνον βασιλικόν	638
διοσκύαμ	384	ἐρπάκανθα		455	θύμβρα			166	κάρνον μυρισικόν	ibid.
δίρκιον	382	ἐρπωλλος κικωνιός	197		θύμελαία			315	κάρνον παντικόν	640
διςιχή	394	ἐρύθρανον		574	θύμεις			195	κάσια μέλαινα	646
διχομήνειον	287	ἐρυθρόδανον		461	ἱερίς			548	κασιύθα	341
δίφακος	449	ἐρυθρός		604	ἱέρα βοτάνη			115	κάσανα	637
δολιχός	405	ἐρύσιμον		547	ἱεράκιον			489	κασανικόν κάρνον	ibid.
δονακίτις	451	ἐρύγγιον		446	ἱεράκιον τὸ μέγα	ibid.		ibid.	κασάνιον	ibid.
δόναξ	441	ἐρύωμον		540	ἱεράκιον τὸ μικρόν	ibi.		ibi.	κατανάγκη	435
δράβη	546	ἐυπατωριον		53	ἱερακοπόδιον			143	καυκαλῆς	550
δρακοντία μεγάλη	273	ἐυφόριον		264	ἰζία			444	κάχρυς	342
δρακόντιον	ibid.	ἐυφροσύνη		37	ἰζός			651	κάψικον	551
δροσέρα	127	ἐυφροσίνον		11	ἰον πορφυροῦ			135	κέδρελάτη	667
δρόσιον	ibid.	ἐυνιμος		663	ἰππόγλωσσον			589	κέδρια	ibid.
δρυοπῆρις	347	ἐφήμερον		313	ἰππωλάπαθον			482	κέδρομήλον	615
δρῦς	650	ἐφύδρον		92	ἰππομάραθρον			231	κέδρ	667
δυόστυρος	632	ἐχίδνιον		9	ἰπποσίλιον			527	κέδρ	λυκία ibid.
Εβενότριχον	351	ἐχιον		ibid.	ἰππουρις			92	κέδρ	φοινική ibid.
ἐκύτιον	92	Ζεα		389	ἰππουρις ἑτέρα	ibid.		ibid.	κέγχρ	395
Ελαία	644	Ζεα		389	ἱρις			171	κινταύριον μέγα	277
ἐλαιόφυλλον	72	Ζεοπύρον		391	ἰσάτις			62	κινταυρίον μικρόν	ibid.
ἐλαιώδης ῥητίνη	676	Ζύγια	659.663		ἰσόπυρον			466	κίρασα	632
ἐλάτη	675.676	Ζωόφθαλμον		104	ἰχάς	420.627		627	κίρασ	ibid.
ἐλατήριον	319	Η			ἰσχίας	270.456		456	κισάτιον	645
ἐλατίνη	334	Ἡδύοσμ		210	ἰτιά			649	κισατόνια	ibid.
ἐλαφικόν	523	Ἡδύοσμος ἄγριος	ibid.		ἰχθυόθηρον			280	κίσρον	251.316
ἐλαφοδόσκον	ibid.	Ἡδυννοῖς		483	Κ.				κεφάλαι τῶν ῥοδῶν	571
ἐλεοσίλιον	525	Ἡδύσαρον		418	Κάχρυς			242	κεφάλωτ	195
ἐλειόχρυσον	81	ἡλιοτρόπιον μέγα	55		κάκτ			670	κκκίς	650
ἐλελίσφακος	215	ἡλιοτρόπιον μικρόν	57		καλαμάχως			442	κηπαία	500
									κίθα	

INDEX.

κίθαρον	574	κράμβη ἀγρία	478	λάπαθον ἄγριον	ibid.	μάμιρας	295
κίκι	302	κράμβη θαλασσία	338	λάπαθον ὕμερον	ibid.	μασίχη	680
κισσίον	490	κράμβη λεία	477	λάριξ	677	μεδική	428
κίσθ@	574	κράνία	634	λειμόδωρον	578	μαχαίρωνιον	174
κισάνθεμον	280	κράταιγ@	612	λείριον	177.182	μείον	285
κίσταρον	574	κραταιγών	ibid.	λειχήν	353	μελαμπόδιον	299
κίσταρ@	332	κραταιόγονον	433	λιοντοπόδιον	127	μελάμπυρον	147.422
κίστιον	278.280	κραταιόνον	ibid.	λεπίδιον	548	μελάμφυλλον	453
κίστ@	332	κραταῖος	ibid.	λεπτοκάρυον	640	μελάνθιον	239
κιστόφυλλον	271.280	κρίθαμον	499	λευκόκωνθα	456	μελανόρριζον	299
κίσ@	574	κρίθην	394	λευκάνθεμον	164	μελάρ πέπερι	552
κισώριον	486.491	κρίθμον	499	λεύκη	655	μελήτα	449
κλήθρα	660	κρινάνθεμον	177	λευκοῖα	135.137	μελία	654
σισύμβριον	καρδαμίνην	κρίνον	ibid.	λευκότον	135.184	μελίλωτ@	427
543		κρίνον παρφυροῦν	ibid.	λευκόν πέπερι	551	μελίν@	398
κλιματὶς ἑτέρα	331	κρίσιον	490	λάδον	574	μελιατόφυλλον	223
κλιματὶς διαφνοειδὲς	31	κροκοδείλιον	449	λῆδον	574	μελίφυλλον	ibid.
fol.	31	κρόκος 186	κρόμμιον 556	λίβαν@	674	μεμάκνυλον	635
κλιματῖτις	335	κύαμος	404	λίβανωτὶς	242	μεμαίκνυλον	ibid.
κλινοπόδιον	201	κρότον	302	λίβανωτὶς σιφανωματι	624	μίσπιλ@	624
κνέωρον	316.449	κυκλάμιнос	280	κί	226	μίσπιλ@ ἄρωνία	ibid.
κνιδείος κόκκ@	444	κυκλάμιν@ ἑτέρα	fol.	λίβανωτὲ φλοιός	ibid.	μίσπιλ@ τρίκοκκ@	ibid.
κνιδή	117	280.331		λίβυσικόν	254	ibid.	
κνίκιον	429	κυμβάλιον	36	λιγυσικόν	ibid.	μίσπιλον	ibid.
κνίκ@	31	κύμιον ἄγριον	236	λιθόσωτρον	251	μηδική	428
κνίκ@ ἄγρία	467	κύμιον ἡμέρον	ibid.	λινόζωσις	71	μήκων	369
κνιπὶς	656	κυανθемίς	166	λινόζωσις ἄγρία	72	μήκων ἄγρι@	ibid.
κογκάλ@	673	κύναρα	450	λίγον	65	μήκων ἡμέρ@	ibid.
κοκκιμηλέα	629	κύνια	72	λόβ@	404	μήκων κερατῖτις	372
κοκκιμηλέα ἄγρία	630	κυνοβοτάνη	166	λογχίτις τραχήϊα	349	μήκων ροιᾶς	371
κοκκιμῆλον	629	κυνόγλωσσον	10	λόπιμα	637	μήλα ἄρμενισκὰ	620
κοκκιμῆλον ἄγριον	630	κυνόγλωσσος	ibid.	λύγ@	603	μήλα μεδυνκὰ	614
κόκκ@	306	κυνόζολον	444	λύκιον	611	μηλέα	623
κόκκ@ κνιδείος	ibid.	κυνοκράμβη	72	λυκοκτόνον	367	μηλέα ἄρμενισκὴ	620
κολοκάσιον	275	κυνοκτόνον	367	λυκοκτ. ποντικόν	ibid.	μηλέα κηδωνία	618
κολοκύνθα	512	κυνόμαζον	444	λυκοπόδιον	356	μηλέα μηδική	619
κολοκύνθα ἄγρία	320	κυνόμορφ@	185	λύκοψις	8	μηλέα περσική	620
κολοκύνθα ἐδώδιμος fo.	512	κυνόξυλον	444	λύμη	523	μηλόκαρπον	268
512		κυνορόδιον	571	λυσιμάχιον	69	μήλον	623
κολοκυνθὶς	320	κυνόσβάτον	572	λύτρον	ibid.	μήλον κυδώνιον	618
κολούτεια	642	κυνόσβατος	593.609	λυχνίς	571	μήλον περσικόν	620
κολυμβάδεις	644	κυνὸς ὄρχις	189	λυχνίς ἄγρία	143	μηλοπέπων	507.510
κολυτῖα	648.656	κύον@ φρίκη	244	λυχνίς σιφανωματικὴ	142	μηνιανθὶς	429
κολχικόν	313	κυπάριαν@	569	fol.	156	μίλαξ	337.670
κόμαρ@	635	κύπειρ@	294	λυχνίτις	636	μίλαξ τραχεία	339
κόμη	150	κυτίνον	617	λωτός	423	μίλ@ 670	μορέα 625
κονδρίλλην	491	κύτιν@	574	λωτός ἡμέρ@	ibid.	μόρον	ibid.
κονδρίλλην ἑτέρα	ibid.	κώνειον	385	M	638	μόρον βάττ	576
κόνυζαι	33	κών@	673	Μάκερ	552	μόρον τῆς βάττ ἰδαίνε	577
κορίανον	237			μακρόν πέπερι	231	fol.	577
κόριον	ibid.	Λ		μάλαθρον	338	μοχοκάρυον	638
κορωνοπόδιον	299	λαγώπους	430	μαλακοκίαν@	502	μύαγρον	422
κορωνόπους	86	λάδανον	574	μαλάχη	502.504	μυάκωνθα	535
κότιν@	644	λάδον	ibid.	μαλάχη ἄγρία	502	μνίτης	505
κοτυληδών	36	λάθυρις	309	μαλάχη κηπευτή	373	μύξα	630
κοτυληδών ἑτέρα	ibid.	λάθυρ@	408	μανδράγορας	231	μυξάρι	ibid.
κράμβαι ἡμίραι	477	λαμψάνη	483	μάραθρον	200	μυοκτόνον	365.584
κράμβη	ibid.	λάπαθον	482	μάρον	MMM	μυόπτε	

INDEX.

μυόπτερον	345	ὀπιον	369	περιστερῶν ὄρθι	ibi.	πυξάκανθα	611
μυός οὐρά	87	ὀποπάναξ	260	περιστερῶν ὑππίος	ibi.	πύξος	610
μυός οὐρός	ibi.	ὀπὸς κηρναϊκός	261	πέρσιον	382	πυράκανθα	460
μυός ὠτα	50	ὀπὸς μηδικός	ibi.	πετασίτης	19	πύρεθρον	291
μυρίκη	590	ὀπὸς σαγαπηνῶ	262	πετροσέλινον	526	πύρινα	609
μυριόφυλλον	97.131	ὀπὸς συριακός	261	πετροσέλινον μακεδ.		πύρινον	291
μύρρα	534	ὀρειπῆλέα	656	νικόν	ibi.	πυρίτης	ibi.
μύρρις	ibi.	ὀρεοσέλινον	526	πενκίδαν	257	πυρός	387
μυρσίνη	587.599	ὀριγάνοι	203	πέυκη	671.672	πύρωτον	291
μυρσίνη ἀγρία	ibi.	ὀρίγαν		πέυκη ἀγρία	ibi.	πυτυάνθη	69
μυρτάκανθα	ibi.	fol.		πέυκη ἡμερ.	ibi.	Ρά	279
μυρσίνιτης	306	ὀρίγαν		πέυκη ἰδία	ibi.	ράμνος	607
μῶλυ	436	ὀρεμινον	219	πέυκη παραλία	673	ράωντικόν	279
Νάρκη	282	ὀρενθόγαλον	561	πήγανον	224	ράφανις	517
Νάρκη	182	ὀρενθόποδιον	416	πήγανον ἀγριον	224.226	ράφανις ἡμερος	ibi.
νάσ	441	ὀροβάκχη	578	πήγανον κήπειον	ibi.	ράφανος	519
νέφριον	523	ὀροβιαῖον	409	πιγνατόζαρις	296	ράφανος ἀγρία	518
νέριον	268	ὀροβ	412	πιθίτις	369	ρήιον 279	ρήτινη 674
νέρις	ibi.	ὀρόντιον	161	πικρίδες	486	ρήτινη ἑλατίνη	676
νυμφαία	162	ὀρχις	189	πικρίς	486.489	ρήτινη κολοφωνία	674
νυμφαία πῆρις	344	ὀρχις σιραπιάς	ibi.	πίσον	407	ρήτινη λαρικίνη	677
άνθιον	14	ὀσπρωλίω	579	πίσας	675	ρήτινη μασική	680
Ξηρά πίασα	675	ὀσυεις	73	πίσας ξηρά	ibi.	ρήτινη ξηρά	674
Ξιφίδιον	176	ὀυκ	634	πίσας ὕγρα	ibi.	ρήτινη πευκίνη	ibi.
ξιφίδιον	174	ὀυον	ibi.	πισάκια	641	ρήτινη τσιτυίνη	ibi.
ξύλον	592	ὀυλόφωνον	444	πισολόχια	268	ρήτινη σροβιλίνη	ibi.
ξύρις	175	ὀφθαλμική	37	πιτύσσα	308	ρήτινη χινίνη	680
		ὀφιγένιον	523	πίτυς	672.674	ρήτινη τερμινθίνη	679
Ο	6.4	ὀφιογλωσσον	123	πλάτανος	659	ρήτινη ὕψα	674
Οθόννα	158	ὀφιοκτόνον	523	πλατυκύμινον	244	ροά	616
ὀινάνθη	567	ὀφιοσκορόδον	554	πολεμώνιον	294	ροδιὰ ῥίζα	290
ὀζιμον	206	Πάγκαρπον	444	πόλιον	199	ροδοδαφνὴ	368
ὀκιμοφίδης 24.207.	444	παγκράτιον	562	πολυακάνθος	447	ροδοένδερον	ibi.
ὀκιμον	206	παιδέρωτα	453	πόλιον ὀρεινόν	ibi.	ρόδον	570
ὀλοκωνίτις	295	παιονία	287	πολυάνθεμον	362	ροία	616
ὀλοχοῖν	439	παλιμπίασα	675	πολύγαλον	46	ροός	604
ὀλυνθ	627	πάνακες	252.253	πολυγόνατον	93.456	ροός	ibi.
ὀλυρα	395	πάνακες ἀσκληπιῶ	253	πολύγονον	90	ροός βυρσοειδέη	ibi.
ὀμφάκιον	567	πάνακες ἡράκλειον	ibi.	πολύγονον ἄρρεν	ibi.	ροός ἐπὶ τὰ ὄψα	ibi.
ὀμφαλόκαρπ	463	πάνακες χειρώνιον	ibi.	πολύγονον θῆλυ	ibi.	Σαγάπηνον	262
ὀνόβρυχις	154.415	πάπυρος	419	πολύκαρπον	ibi.	Σάμφυχον	200
ὀνοκάριον	449	παράλιος	306	πολύνευρος	84	σαρακόν	412
ὀνόπυξ	611	παρθένιον	18.71	πολυπόδιον	346	σαρδιανὰ βάλανος	637
ὀνυχες τῶν ῥοδῶν	570	παρθενίς	15	πολύρυζον	268.299	σαρκοκόλλα	265
ὀνώνις	583	πεδεινὴ	664	πολυσιχή	394	σατύριον	192
ὀξαλὶς	482	πελέκινον	418	πολύτριχον	351	σατύριον βασιλικόν	ibi.
ὀξυάκανθα	609	πεντάδενον	382	ποταμογείτων	97	σατύριον ἐρυθρόνιον	ibi.
ὀξυάκανθ	612	πεντάνευρον	84	πράσιον	220	σατύριον ῥιφυλλον	ibi.
ὀξυκίδρον	667	πεντάφυλλον	76	πράσον	356.558	σελίνιον	287
ὀξυλάπαθον	482	πεντόροβ	285	πράσ. κεφαλωτόν	ibi.	σελινοειδές	477
ὀξυμυρσίνη	587	πέπερι	552	προβάτειος	84	σελινόγονον	287
ὀξυμυρσίνη ἀγρία	612	πέπλιον	310	προίτιον	299	σέλιον	523
ὀξυς	430	πέπλις	ibi.	προσώπιον	14	σέλιον ἀγριον	360.528
ὀξυχοῖν	439	πέπλ	ibi.	πῆαρηκη	292	σέλιον κηπαιον	523
ὀξυτόνον	369	πέπονες	509	πῆλέα	656	σέλιον ὑδάτιον	360
ὀξυτρυφύλλον	428	περδίκιον	47	πῆριον	344	σισαμοειδές μικρόν	87
ὀξυφύλλον	429	περικλύμενον	335	πῆρις 150	πῆρις 344	σιρίδες	486
ὀον	634	περιστερῶν	115	πυκνίτις	110	σίρις	461
						σίρι-	

INDEX.

σίριφορ	5	σαχυίτης	97	τραγάκανθα	467	Φε	289
σίσειλι αἰθιοπικόν	249	σάχυσ	221	τραγιον	292.472	Φε ἄχριον	ibid.
σίσειλι κρητικόν	245	σάφισ ἄχρία	318	τραγόνατορ	143	φυλαυτερία	294
σίσειλι μαυραλεωτικόν	fol.	σαφυλίνοι	521	τραγόνου	106	φυλάνθρωπ	463
σίσειλι πελοποννησιακόν	244	σαφυλίν	521.522	τραγοπώνου	150	φυλλίτις	348
σίσειλι	ibid.	σαφυλίν	ἄχριος ibi.	τραγορίγαν	204	φύλλον	71.72.416
σεντομαλάχη	479	σαφυλίν	ἡμερος ibi.	τραγορχίς	189	φύκος 356 φύσκαλις	380.
σεύτλορ	474	σαφυλοδένδρου	641	τράγ	106	φύτωμα	284
σηλινίτις	124	σίγας	104	τραγόπυρορ	400	Χαλβάκη	263
σημύδα	662	σίχας	229	τραχέλιον	154	Χαμαϊάκη	325
σηρίκα	631	σοίχας	ibid.	τρίβολ	ἔνυδρος 461	χαμαϊβάλανος	270.420
σηκάνιας	388	σρατιώτης	130.131	τρίβαλεις	104	χαμαϊβάτα	576
σιδ'ηρίτις	119	σρατιώ. ποτάμι	ibi.	τρίκοκ	624	χαμαϊδάφνη	31
σιδ'ηρίτις	ibid.	σρατιώτης χοιλιόφυλ	ibid.	τρίμκον	388	χαμαϊρίς	174
σίδιον	617	λ	ibid.	τρίορχις	189	χαμαϊκωκή	19
σικυοπέπονις	509	σρόβιλοι	673	τρίχομανις	352	χαμαϊδρυσ	24
σίκυς	507.510	σρουθία	618	τρυπόλιον	311	χαμαϊκίρα	632
σίκυς ἄχρι	319	σρύχνου μανικόν	382	τρύφυλλον	423	χαμαϊκίαν	334.337
σίκυς ἡμερ	507	σρύχνου ὑπνωτικόν	ib.	τρύφυλλον γν' χορτοκος	422	χαμαϊκίαν πέρτα	27
σίγηπι	537	σρύχν	378	πείσις γανώμενον	422	χαμαϊκίαν	449
σίγηπι ἄχριον	535.545	σρύχν. ἀλικάκαβος	380	τρύχν	378	χαμαϊκίαν λευκός	444
σίγηπι κηπαίον	535	σρύχν	κηπαίος 378	τύφη	391.449	χαμαϊκίαν μέλας	ibid.
σίον	529.543	συκαμινία	625	Υόκινθ	181	χαμαϊκίαν	164
σίσαρον	522.523	συκάμινος	626	ὑδροπέπερι	549	χαμαϊκίαν	268
σισύμβριον	210	σύκη ἄχρία	627	ὑδροσέλιον ἄχριον	525	χαμαϊκίαν	672
σισύμβριον καρδαμίνη	fol.	σύκη ἡμερ	ibid.	ὑδρὸς ἡμερ	528	χαμαϊκίαν	27
σιτάνιον	624	συκόμορ	626	ὑδρὸς ἡμερ	384	χαμαϊκίαν	547
σκαμβωνιάς ῥίζα	340	σύκορ	627	ὑπερικόν	59	χαμαϊκίαν	610
σκαμμόνια	ibid.	σύμφυτον	132	ὑπέρκορ	40	χαμαϊκίαν	315
σκαμμόνιον	ibid.	σύμφυτον μέγα	ibid.	ὑπόγλωσσον	384	χειρόνιον	282
σκέαδιξ	533	συριγγίας	441	ὑποκίσις	574	χειρόνιον ἄμπλορ	317
σκήλα	562	σφάκελ	217	ὑπόφιον	40	χειλιδόνιον μέγα	129
σκήμβρον	210	σφένδαμ	664	ὑππομάραθρον	231	χειλιδόνιον μικρόν	ibid.
σκολοπένδριον	350	σφονδύλιον	454	ὑπποσέλιον	527	χρυσάνθεμον	164.169.
σκόλυμ	460	χίν	680	ὑπποσέλιον ἄχρια	531	170	
σκόρδιον	101	χοινόπραθρ	559	Φ		χρυσίσκηπτον	444
σκόροδον	554	χοίν	439.680	Φάκη	417	χρυσίτις	131
σκορπίοειδής	59	χοίν	λεία 439	Φάκ	97.417	χρυσολάχανον	484
σκόρπιον	106	χοινοςρόφορ	66	Φάκος ὑπὲρ τῷ τελμαί		χρυσομήλον	615
σκορπίον	57	χοίν	ἄνθ	τωρ	97	χυλιδόφυλλον	294
σμίλαξ	670	τέρμινθ	679	Φαλάρις	397	χυλιδόφυλλον	131
σμίλαξ κηπαία	405	τεύθειον	199	Φάσγανον	14.174	χωκόρτις	502
σμίλαξ λεία	337	τεύκριον	102	Φασκόλοι	404	Ψ	
σμίλαξ τραχέα	338	τενκρίς	ibid.	Φασκόλ	405	ψειάδειον	127
σμέρνιον	527.531	τεύξινον	268	Φερούμβρον	496	ψευδοβούνιον	544
σογχίτης	489	τεύτλορ	474	Φέρσας	460	ψευδοβύτταμ	230
σόγχ	487	τιλέφιον	104.107	Φηγοπύρορ	400	ψευδοκορσωνόπας	87
σομφός	512	τίλις	421	Φηγός	661	ψευδομωλ	437
σπαργάνιον	176	τιθυμάλοι	306	Φθειρίον	318	ψευδομαρδ	228
σπάρτιον	580	τιθύμαλ	ibid.	Φθειροκτόνον	ibid.	ψευδοφ	289
σπάρτον	ibid.	τιθύμαλος ἡλιοσκόπιος	444	Φθίριον	444	ψιλωθρον	329
σπλάγχνον	355	ibid.	602	Φιλλυρία	602	ψύλλον	94
σπλήνιον	335.348	τιθύμαλος κυπαρισίας	658	Φίλυρα	135	ψυχότροφορ	251
σπονδυλοί	450	ibid.	112	Φλομίδες	109	ψύρα	99
σπονδυλίον	453	τιθύμαλ	πλαθυφύ	Φλόξ	135	Ωζιμον	206
		λ	ibid.	Φλοξ	135	ώλεστικαρπορ	649
		τιθύμαλος χαρακίας	ib.	Φρομικαβόλαν	643	ώνωνις	583
		τορδίλιον	245	Φρόνις	432.63	ώχρη	407

Index Latinorum nominum quibus Veteres. & Viri docti in stirpium herbarumq; appella- tionibus vtuntur.

A Biegna resina liquis	Agriocastanum	500	Androsæmum	61	Arthemisiæ genera	15.17	
da	676	Aluga	27	Anemone	360.363	Arum	273
Abiegnum oleum	ibid.	Albinum	82	Anethum	232	Arum maculatum	273
Abies	655.676.	Alabaudica rosa	571	Anisum	33	Arum palustre	273
Abiga	27	Albucum	564	Anonis	583	Anoniū	118
Abrotonum	2	Albucus	565	Anthema	502	Asarum	271
Abrotonum fœmina	ibid.	Alcea	505	Anthemion	144	Asclepias	270
Abrotonum mas	ibid.	Alcea Veneta	506	Anthemion foliosum	ibid.	Ascyrum	61
Abrotonū siculum	ibid.	Alchimilla	127	Anthropomorphos	373	Asia	393
Absinthium latifolium	5	Alcibiæcum	9	Anthycellon	13	Aspalathum	294.598
Absinthiū marinum	ibid.	Alectorolophos	444	Anthyllon	ibid.	Asparagus	535
Absinthium Ponticū	ibid.	Alga	336	Anthyllis	13.428	Asparag ^s sylvestris	ibid.
Absinthium Græciæ	ibid.	Alisma	284	Anthyllis altera	13	Aspidion	457
Absinthium seriphiū	ibi.	Alliaria	556	Anthyllis prior	106	Asphodelus	179.563.564
Absinthium rusticū	ibid.	Allium	ibid.	Anthyllon	13	Asphodelus fœmina	563
Absinthiū sanonicū	ibid.	Allium anguinum	ibid.	Anthirrinum	161	Asplenium	350
Acacia	598.630	Allium sativum	ibid.	Antimalum	373	Asplenium magnum	349
Acacia altera	ibid.	Allium sylvestre	ibid.	Anydron	382	Asplenium sylvestre	ibid.
Acacia pontica	ibid.	Allium vrsinum	554	Anydros	182	Asplenium	350
Acantha	452.453	Alnus	659	Aononium	118	Aster Atticus	34
Acanthis	456	Alnus nigra	662	Anthericos	565	Athanasos	142
Acanthium	452	Aloë	301	Aparine	462	Atractilis	457
Acanthus	453	Aloë Gallica	282	Aphace	413.415	Atractilis hirsutior	458
Acāthus Germanica	454	Alopecuros	466	Aphedron	457	Astragalus	420
Acanthus sylvestris	452.	Alfina	49.51	Apiaria	573	Atriplex	470
453		Alfina marina	49	Apiastrum	223.360	Atriplex hortensis	ibid.
Acatalis	665	Alibea	504	Apios	270.420.500	Atriplex sativa	ibid.
Acer	658.663.664	Alyssum	98.462	Apium	524	Atriplex sylvestris	ibid.
Acer campestre	664	Alimos	606	Apium hortense	ibid.	Auena	399
Accipitrina	489	Amaracus	18.200	Apium montanum	526	Aueraherba	452
Acetabulum	36	Amara dulcis	341	Apiū palustre	360.525	Aurelia	81
Acetabulum alterū	ibid.	Amaranthus	151	Apium rusticum	360.525	Aureum malum	615
Achillea	17.131	Amaranthus luteus	81	Apium risus	ibid.	Aureum olus	470.484
Achillea sideritis	131	Amarāthus purpure ^s	151	Apium saxatile	526	Auricula leporis	59
Achimilla	127	Ambrosia	207	Apium sylvestre	360.	Auriculamuris	50.284
Acidonium	142	Ambubeia	486	528.627		B Accæ iuniperi	665
Acinos	206	Ambuxum	331	Apolinum	316	Baccæ renanæ	608
Aconitum lycoctonū	367	Ammi	235	Apollinaris minor	332	Baccæ	585
Aconitū pardaliâches	365	Ammoniacum	263	Apollinaris	384	Baccinum	ibid.
Acorum	578	Ampeloprasum	554	Aquifolia	612	Balaustium	617
Acorus	442	Amygdala	621	Arabis	546	Ballote	220
Acron sylvaticum	131	Amygdalum	ibid.	Arachus	413.414	Balaris	55
Aculeosa	447	Amygdalus	ibid.	Aracus	408.413	Balsamita maior	214
Acorna	457	Amyrberis	597.609	Arbor luda	648	Balsamita minor	ibid.
Adiantum	351	Amyrum	457	Arbutus	635	Barba hirci	150
Ægilops	402	Anagallis aquatica	500	Arcium	14	Barbula hirci	ibid.
Aglaophotis	278	Anagallis sylvestris	161	Agremone	371	Basilica	282
Æthiopicū seseliz	44.245	Anagallis viraq ^s	52	Ariene	616	Basilicum	206
Æthiopsis	113	Anagyris	648	Aris	276	Arisaris	ibid.
Agnos	603	Anadendron	504	Arisarum	ibid.	Batrachij genera	359.361
Agaricum	677	Anarantium malum	615	Aristalihea	504	362 et inde	
Ageratum	81.214	Anchusa genera	8	Aristolochia genera	8	Batrachium Apulei	361
Agriofelinum	527	Anchusa alcibiadium	8	266.268		Bellis	152
Agriocinara	451	Anchusa onochules	ibid.	Aronia	624	Bellius	ibid.
						Benè olens	164
						Beta	

INDEX.

Beta	474	Calamus odoratus	441	Caulias	261	Chrysitis	131
Beta candida	ibid.	Calcifraga	106	Cedrelate	667	Chrysomelon	615
Beta nigra	ibid.	Calices glandium	650	Cedria	ibid.	Christophoriana	327
Beta nigra Romana	ibid.	Calendula	146	Cedromelon	615	Chrysolachanō	470.484
Betonica	25.251	Calicularis	384	Cedrula	667	Cedrus ibi.	Cicer 409 Cicera 408
Betonica Pauli	25	Calix rosarum	571	Cedrus conifera	ibid.	Cicercula	ibid.
Betula	662	Callion	380	Cedrus maior	667	Cicer columbinum	409
Biblus	439	Callitrichum	351	Cedrus Lycia	ibid.	Cicer sativum	ibid.
Bipennula	126	Caliba	146.170.121	Cedrus Phœnica	ibid.	Cicer sylvestre	ibid.
Bisacutum	532	Calibula	146	Cedrinus liquor	667	Cicer venercum	ibid.
Bistorta	21	Cammaron	365	Cedrus acuta	667	Cichorium	486.491
Blattaria	111	Campana Rosa	571	Celtis. 636	Cetauris 322	Cichorium sativum	486
Blephara	162	Campsanema	242	Centaurium maius	277	Cicuta	385.534
Blitum	151.471	Canchrys	ibid.	Centauriū min'	277.322	Cinara	450
Bolbocastanon	500	Cania	117	Centumcapita	446	Cinara acuta	ibid.
Bonus genius	257	Canina sentis	609	Centuncularis	81.82	Cinara rustica	449
Botrys	207	Canina brassica	72	Centunculum	ibid.	Cincinalis	115.351
Brabyla	629	Canirubus	571	Cepa 556	Cepca 500	Cinosbatos	593
Brassica genera	477	Cannabis vtraq;	66	Cerasa	632	Cireea 373	Cirsiū 490
inde		Cantrabrica	140	Cerasus	ibid.	Cissanthemon	331
Brassica marina	338.478	Capillaris	351.352	Ceratonia	644	Cissophilon	ibid.
Brassica rustica	478	Capillus Veneris	351	Cervi spina	608	Cistus	574
Brassica sylvestris	ibid.	Capita rosarum	571	Cestrum	316	Cistus nō ladanifera	ibid.
Britannica	107	Capnium	23	Cherephyllum	532	Cistus ladanifera	ibid.
Briza	392	Capnos phragmites	23.	Cherophyllum	ibid.	Cissarum	574
Bromus	432	269		Chamebalanus	270.420	Citocation	315
Bromus herba	ibid.	Capnos Plinij	23	Chamebatus	576	Citharō 574.	Citrigo 223
Bruta	668	Capparis	593	Chamacerasus	635	Citrium malum	615
Bruthes	ibid.	Caprificus	627	Chamæcissus	334.337	Claucula	331
Bryonia alba	327	Capsella	545	Chamæcyparissus	27	Clauus Veneris	162
Bryonia nigra	ibid.	Capsici genera	550.551	Chamædaphne	31	Clematis Aegyptia	31
Bryonia sylvestris	329	Cardamantice	548	Chamædryas	24	Clematis altera	331
Bucinum	148	Cardamum hybernū	544	Chamæiris	174	Clematis daphnoides	31
Buglossum	11	Carduus	450	Chamelæa	315.316.317	Cleoma 364	Clethra 659
Buglossum magnum	490	Cardui sylvestres	460	Chamelæa Germanica	ibid.	Clinopodium	201
Bulbina	500	Carduus irineus	444	Chamelæa tricoccus	315.	Cnecus	31
Bulbus	560	Carduus lacteus	ibid.	317.		Cnecus sylvestris	457
Bulbus agrestis	313	Carduus niger	ibid.	Chamæleo vterq;	315.317	Cneoron 316	Cnicus 31
Bulbus esculentus	560	Carduus ramptarius	451	Chamæmeli genera	166	Cnidios coccus	444
Bulbus littoralis	562	Carduus sativus	450	Chamamelum	164	Cnipes	656
Bulbus sylvestris	560	Carduus sylvaticus	444	Chamamelū album	164.	Coccus gnidius	317
Bulbus vomitorius	182	Carduus varinus	ibid.	166.444		Coccus	506.444
Bunium	248.500	Carduus Veneris	449	Chamamelum luteū	164.	Coccus cnidius	ibid.
Buphthalmum	166.169.	Careum	236	167		Colchicum	313
170		Carica	270.627	Chamæleo niger	444	Colocasion	275
Bupleurum	435	Carpinus	658	Chamamelū purpureū	ib.	Colocyntis	320
Buprestis	468	Carum	236	Chamæpitrys	27	Colubra	273
Butomon	442	Carytes	306	Chamamelū sylvestre	166	Columbaris	115
Buxus	610	Casia	228	Chamæpelon	347	Columbina vtraq;	ibid.
Buxus asininus	611	Casia nigra	646	Chelidonium vtrunq;	29	Colophonium	349
Bytron	545	Cassya	341	Chiliodynamis	284.294	Colus rustica	457
C acalia	124	Castanea	637	Chiliophyllum	131	Colutea	642
Cachrys	242	Castor	185	Chironia	277	Colutea	642
Caecos	670	Catanance	455	Chironia vitis	327	Colymbadæ	644
Calathiana viola	154	Caucalis	530	Chironion	282	Colymbades	ibid.
Calamagrostis	442	Caudamurina	87	Chrysanthemū	164.167.	Colytea	648.656
Calami genera	441	Cauda muris	ibid.	170.360		Coma	150
Calamintha	212	Cauda vulpina	466	Chrysisceptrum	444	Condrilla	87.491

INDEX.

Condrillis	ibid.	Cucumis sativus	307	Diosciamus	384	Eriphion	224	
Condrillon	ibid.	Cucumer sativus	ibid.	Dipsacum vtrūq;	449	Eriphia Plinij	269	
Coniugulum	337	Cucumis sylvestris	319	Dircion	382	Eriihales	104	
Coniugulū nigrum	ibid.	Culices	656	Dolichus	405	Eruangina	578	
Consiligo	169	Cuminum Æthiopicū	235	Donax	441	Eruca	540	
Consiligo Plinij	299	Cuminū Alexandrinū ibi.	ibid.	Donacitis	450	Eruca hortensis	ibid.	
Conuoluolus	338	Cuminum latum	244	Draba 566	Draco	541	Eruca sativa	ibid.
Conus	637	Cuminum regium	235	Dracunculus maior	273	Eruca sylvestris	ibid.	
Conyza	31.493	Cuminum rusticum	236	Dracunc. Matthioli	274	Eruilia	407	
Conyza mas	33	Cuminum sativum	ibid.	Dracunculus minor	273	Eruilia sylvestris	ibid.	
Conyza fœmina	ibid.	Cuminum sylvestre	ibid.	Dracūculus palustris ibi.	Eruum	412		
Coriandrum	237	Cunila	194.196.203	Dracunculus Plinij	21	Erynge	446	
Cornu ceyuinum	67	Cunilagine	33	Dryophonum	546	Eryngium	ibid.	
Cornus	634	Cupressus	669	Dryopteris	347	Eryngium marinum	ibid.	
Cornus fœmina	ibid.	Cupressus Cretica	668	Dryopteris nigra	ibid.	Eryphia	269	
Coronaterre	334	Cyanus flos	145	Dulcichimum	295	Erysimum Diosc.	547	
Coronopodium	299	Cyanus maior	ibid.	Dulcamara	341	Erysimum Theophr.	412	
Coronopus Ruellij	87	Cyclaminus	280	Dulciradix	606	Erysiaceprū 115.295.451		
Coronopi species	ibid.	Cyclamin' altera	280.331	Dulcisida	287	Euonymus	663	
Corchorus	52	Cymbalum	36	Dulcis radix	606	Eupatorium	53	
Corruda	535	Cyminalis	282	Duracina Persica	620	Eupato. adulterinum	55	
Corylus	640	Cynanthemis	166	Ebulus	325	Eupato. aquaticum	ibid.	
Cortices rosarum	571	Cynara	450	Ebulum	ibid.	Eupato. Auicennæ	ibid.	
Costus niger	327	Cynobotane	166	Echion	9.207	Euphorbium	264.468	
Cotyledon	36	Cynocrambe	71	Elaphoboscum	523	Euphrosyne	37	
Cotyledon aquatica	ibid.	Cynoglossa	ibid.	Elaterium	319	Exupera	115	
Cotonea	618	Cynoglosson Plinij	10	Elatine	334	Faba	404	
Crepula	453	Cynomorphos	185	Elcophyllon	72	Faba lupina	384	
Crassula maior	36	Cynosorchis	189	Eliochrysum	81.214	Faba suilla	ibid.	
Crataegonum	284.434	Cyonos Phryce	244	Elichryson	81	Fabulonia	ibid.	
Crataeum	434	Cynomazon	444	Empetrum	106	Fabulum	384	
Crataus	ibid.	Cynoxilon	ibid.	Enoron	381	Fagotriticum	400	
Crambe	477	Cynozolon	ibid.	Epabsinthion	342	Fagus	661	
Crinita	351	Cyperus	294	Eperingium	ibid.	Far clusinum	395	
Crista	444	Cytini	617	Epibatōn	ibid.	Far	389.390	
Crista gallinacea	115	Cytinus	574	Epibryon	ibid.	Far venniculum albū	389	
Crithmum	499	Cytisus	580	Epichamedrys	ibid.	Far venniculū rutilū	392	
Crocodilion	449	Cytonium	618	Epigenistron	ibid.	Farrago	393	
Crocus	185	Dactylitis	268	Egigeris	331	Faselus sylvestris	404	
Cruciata	284	Damasonium	284	Epilinum	342	Faselus vterque	ibid.	
Cuculus indus	316	Daphnoides	314	Epimelis	624	Fascolus	305	
Cucurbita	512	Dardana	14	Epipactis	297	Feria	115	
Cucurbita anguina	ibid.	Dasmophon	545	Epithymbrum	341	Fegopyrum	400	
Cucurbita barbarica ib.	ibid.	Daucium	246	Epithymum	ibid.	Ferraria	115	
Cucurb. camerariae	512	Daucum	ibid.	Epithymalos	ibid.	Ferulago	311	
Cucurbita magna & ma-		Daucum Creticum	ibid.	Equapium	527	Ferula sylvestris	ibid.	
ior	512	Daucus	248.521	Equinalis	92	Ferrum equinum	681	
Cucurbita marina	ibid.	Daucus pastinaca	521	Equiseta	ibid.	Festuca	402	
Cucurbita minor	ibid.	Daucus sylvestris	530	Equisetum maius	ibid.	Festuca altera	ibid.	
Cucurbita oblonga	ibid.	Delphinium	147	Equisetum minus	ibid.	Ficus	627	
Cucurbitae perticales ibi.	ibid.	Delphinium alterum ibi.	ibid.	Equitium	ibid.	Ficus Indica	468	
Cucurbitae sativae	ibid.	Demetria	115	Erechtites	493	Ficus sativa	627	
Cucurbita sylvestris	320	Dictamnū	230.292	Erica	592	Ficus sylvestris	ibid.	
Cucumis agrestis	319	Dictamnū Creticū	292	Erica altera	ibid.	Fidicula	351	
Cucu. anguinus	319.510	Dictamnū nō creticū ibi.	ibid.	Erice	ibid.	Filago	81	
Cucu. citrulus	510	Diodela	31	Erigerum	493	Filix fœmina	344	
Cucumis erraticus	319	Diodema	502	Erincus	627	Filix mas	ibid.	
Cucumis Galeni	510	Dionysia	332	Erihranon	574	Filix querna	347	

Filis

INDEX.

Filicula	346	Gossipium	592	Herba scelerata	359	Intybum agreste	ibid.
Fistularia	444	Gorgoniō 251	Gramē 431	Herba stella	86	Intybum sativum	ibid.
Flamma	135	Gramē arundinaceū	442	Herba vlticana	382	Intybum sylvestre	ibid.
Flammula	331.364	Gramen marinum	437	Herbulum	493	Inula	285
Flos amellus	34	Gramen parnasium	ibid.	Hermodactylus	313	Inula campana	ibid.
Flos amoris	151	Granum cnidium	316	Herculis sanguis	185.	Iouis faba	384
Flos Aphricanus	158	Gratia dei	321	277.296		Iouis flamma	632
Flos Indianus	ibid.	Gratiola	321.587	Herpacantha	453	Iouis glans	637
Flos rose	571	Grossus	627	Hibiscus	504	Iringus	446
Flos tinctorius	63	Gruina	44 & 45	Hibiscus Theopbra.	ibid.	Iris	171
Fœniculum	231	Gruinalis	ibid.	Hiera botane	115	Iris cerulea	173
Fœniculum erraticū	ibi.	Gummi Armeniacum	263	Hieracium	489	Iris Germanica	171
Fœnum Gracū	419.421	Gummi vlni	656	Hieracium magnum	ibid.	Iris lutea	173
Folia rosarum	570	Gymnocrithon	394	Hieracium paruum	ibid.	Iris sylvest.	171.175.176
Fontalis	97	H alicacabon	382	Hieracopodium	143	Irio	547
Fontinalis	ibid.	Halicastrum	390	Hippoglossum	589	Isopyrum	466
Fragra	78	Halmades	644	Hippolapatum	482	Isatis virag.	61
Fragaria	ibid.	Halimus	498	Hipposelinum	531	Isatis sylvestris	10
Fragula	ibid.	Harundinis genera	441	Hipposelinō agreste	ibid.	Ischias	270.456
Fraxinea arbor	653	Hastula regia	565	Hirci spina	467.583	Iugalis	663
Fraxinus	ibid.	Hebiscus	504	Hirundinaria	29	Iunci	438
Fraxinus bubula	ibid.	Hedera folium	271	Hispanica pruna	619	Iunci flos	439
Fraxinus sylvestris	ibid.	Hedera genera	332	Holoconitis	295	Iuncus acutus	ibid.
Frugiperda	649	Hedera mollis	338	Holoschœnus	439	Iuncus angulosus	295
Fucus	356	Hed. terrestris	337	Holosteum	89	Iuncus levis	439
Fumaria	23	Hederula	270.332	Hordeum	394	Iuncus odoratus	ibid.
Fusterna	676	Hedypnois	486	Hordeum cantherinū	ibi.	Iuncus quadratus	295
Fusus agrestis	457	Hedysarum	418	Hordeum galatinum	ibid.	Iuncus triangularis	ibid.
G alation	464	Helenium	284	Hordeum nudum	ibid.	Iuniperus	665
Galbanum	263	Helianthemum	587	Hordeum mundum	ibid.	Iunonis rosa	177
Galbuli	669	Heliotropiū utrunq;	57	Horminum	217.218	Iuli nucum	638
Galax	46	Helix	332	Horminum sativum	218	Ixia	444
Galega	415	Helleborastrum	169	Horminum sylvestre	ibid.	L abrusca	319.567
Galega altera	414	Helleborine tenui folia		Humibuxus	610	Labrū Veneris	449
Galerion	464	169		Humirubus	576	Laburnum	648
Galeopsis	41	Helleborine	190.297	Hyacinthus	181	Lachryma abiegna	676
Galla 650 Gallica	665	Hellebor' niger	169.299	Hyacinthus autūnalis	ib.	Lachryma abietis	ibid.
Gallitricum	217	Helxine cissampelos	337	Hyacinthus Ouidij	177	Lachryma tragacantha	
Gallium	464	Hemionitis	348	Hydropiper	549	467	
Gariophyllata	122	Hemerocallis	177.179	Hydroselimon agrion	525	Lactarie	306
Garosmos	472	Hemeroton	277	Hyoscyamus	384	Lactaria foemina	ibid.
Geminalis	219	Hepatorium	53	Hyoscyamus albus	ibid.	Lactaria mascula	ibid.
Genista	578.580	Heraclea	119	Hyoscyamus luteus	ibid.	Lactuaria solsequia	ibid.
Gentiana	282.284	Heracleon	131	Hyoscyamus niger	ibid.	Lactuaria latifolia	ibid.
Geraniorum genera	44	Heranthemum	164.168	Hypecoum	40	Lactuca sativæ genera	
& 45		Herba S. Barbaræ	544	Hypericum	59	fol.	495
Gingidium	532	Herba casta	287	Hypocistis	574	Lactuca leporina	488
Gladiolus	174	Herba coxendicum	36	Hypoglossum	589	Lactuca minor	489
Gladiolus segetalis	ibid.	Herba iniqua	81	Hypopheum	40	Lactuca sylvatica	ibid.
Glans	650	Herba iudaica	223	I beris	548	Lactuca sylvestris	496
Glandes terrestres	420	Herba lutea	63	Ibiga	27	Ladum	574
Glans sardiana	637	Herba pedicularis	318	Ibiscus	504	Ladanum	ibid.
Glastum	62	Herba pulicaris	94	Ideus Dactylus	287	Lagopus	430
Glaux	46.419.428	Herba Roberti	45	Illecebra	104	Lamium	118
Glycyrrhiza	606	Herba sanguinalis	115	Inguinalis	34	Lampada	143
Glycyrrhiza cōmunis	ib.	Herba Sardoia	360	Intuba	482	Lampsana	

INDEX.

Lapathum	482	Limnites	277	Malum aureum	ibid.	Menta Romana	ibid.
Lapathum magnum	ibid.	Limodorum	578	Malum cotoneum	618	Menta Saracenica	ibid.
Lapathum sativum	ibid.	Limones	615	Malum granatum	616	Menta sativa	210
Lapathum sylvestre	ibid.	Limonium	460	Malum hespericum	615	Mentastrum	210. 212
Larix	677	Lingua	123	Malum limonium	ibid.	Mercurialis	71
Laser	261	Lingua bouis	11	Malum punicum	616	Mercurialis foemina	ibid.
Laser Cyrenaticum	ibid.	Lingua bubula	ibid.	Malum terræ	268. 280	Mercurialis mas	ibid.
Laserpitium	ibid.	Lingua canis	110	Malus	613	Mercurialis sylvestris	ib.
Laser Syriacum	ibid.	Linguace	123	Malus armeniaca	620	Mespilum	624
Latum cominum	244	Lingua ceruina	174	Malus citria	614	Mespilus	ibid.
Lathyrus	309	Lingulace	123	Malus cotonea	618	Meum	285
Lathyrus	408	Linum	65	Malum cotoneum	618	Milax	337
Lauandula	228	Linum triticeum	422	Malus medica	614	Mollis hedera	338
Lauandula foemina	ibid.	Lithospermum	251	Malus Persica	620	Milesia rosa	571
Lauandula mas	ibid.	Lobi	405	Mamolaria	453	Miliaris	115. 130. 131
Lauer	529	Lolium	401	Mamiras	295	Militaris millefolia	13
Lauer Cratae	ibid.	Lonchitis aspera	349	Mandragoras	373	Milium	395. 397
Lauri baccæ	601	Lor ^o sylvestris minor	425	Mandragoras foemina	373	Milium Indicum	398
Laurus	ibid.	Lorus	636	Mandragoras mas	ibid.	Milium saburum	398
Laurus Alexandrina	589	Lorus sativa	422	Mandragoras Theophras	381	Millefolium	97. 131
Laurus idea	ibid.	Lorus sylvestris	425	sti	381	Mimulus	444
Laurus rosca	368	Lorus urbana	422	Mandragoras Morion	381	Mitridatum	101
Ledum	574	Luparia	299. 367	Dioscoridis	381	Moly	226. 436
Leguminum leo	578	Lupinus	411	Mania	384	Moly Plinij	ibid.
Leotipes	201	Lupinus sativus	ibid.	Mariscus	439	Montiulus	656
Leunites	277	Lupinus sylvestris	ibid.	Maronium	277	Moraria	449
Lens	47	Lupus salictarius	543	Marrubiastrum	220	morum	625
Lens lacustris	97	Lupulus salictarius	ibid.	Marrubium	ibid.	morum rubi	576
Lens palustris	ibid.	Lustrago	115	Marrubium nigrum	ibid.	morum rubi idæi	577
Lenticula	417	Luteum herba	63	Marrubium palustre	119.	morus	625 mose 615
Lentiscus	680	Lychnis	571	221		mula herba	349
Lepidium	532. 548	Lychnis coronaria	142	Marum	200. 201	multones	656
Leptophyllos	306	Lychnis sativa	ibid.	Mastiche	680	muralis	47
Lethe	369	Lychnis sylvestris	143	Mecon	306	muralium	ibid.
Lethusa	ibid.	Lychnitis	110. 145. 157	Medica	425. 428	musca	615
Leucanthemum	573	Lycium	611	Meleta	449	muscus	355
Leucoion	135. 184	Lycostonon	367	Melampyllum	453	Muscus marinus	356
Leucoia lutea	135	Lycostonon Pōricū	ibid.	Melampodium	299	Myagrum	422
Leniticum	254	Lycopersium	158	Melapyrū	147. 401. 422	Myris	545
Libanium	11	Lycopodium	356	Melanorhizon	299	Myostonon	365
Libanotis	242	Lycopsis	8	Melanthium	239	Myopteron	545
Libanotides	227	Lycopsis sylvestris	ibid.	Melanth. damascenū	240	Myrica humilis	590
Libanotis Theo.	ibid.	Lysimachia	69	Melanthium sativum	239	Myriomorphos	131
Libanos	242	Lysimachium	ibid.	Melanthiū sylvestre	ibid.	Myriophyllon	ibid.
Libanus	674	Lysimachium ceruleū	68	Melcia	398	Myrrha	534
Lichen	353	Lysimachiū purpureū	ib.	Melilotus	425	Myrrhis	534
Licina	115	M Acer	638	Melilor ^o germanica	425.	Myrtaria	306
Ligusticum	254. 332	Maiorana	200	427		Myrtus	587. 590
Ligustrum	337. 602	Mala armeniaca	620	Melilotus Italica	ibid.	Myrtus sylvestris	ibid.
Ligustrum album	ibid.	Mala citria	615	Melilotus sylvestris	425	Myxa	630
Ligustrum nigrum	ibid.	Malacocissos	338	Melissophyllum	223	Myxaria	ibid.
Lilium	177	Mala insana	374	Melittana	ibid.	N Apus	515
Lilium luteum	179	Malicorium	617	Melo	510	Napus sativus	ibid.
Lilium rubrum	177	Malua genera	502	Melocarpon	268	Napus sylvestris	ibid.
Lilium rufum	ibid.	Malua Theoph.	504. 506	Melopepo	510	Narce	282
Lilium sylvestre	179	Malum	613	Melopepo Galeni	507	Narcissus	182. 294
Lilium Theophrasti	159	Malum anarantium	615	Memecylon	635	Narcissus luteus	182. 183
Limnesion	322	Malum arantium	ibid.	Menta aquatica	210	Nardus rustica	215. 289

Nar-

INDEX.

Nardus sylvestris	289	Onocardion	449	Papauer commune	369	Pherumbrum	496
Nasturtium	541	Ononis	583	Papauercornutū	372.682	Phillyrea	602
Nasturtium hibernū	544	Ophris	190	Papauer erraticum	369.	Phu	289
Nasturtium rusticū	545	Ophthalmica	37	371		Phu Græcum	ibid.
Nasturtium sylvestre ibi.		Opium	369	Papauer fluidum	371	Phu paruum	ibid.
Nastus	441	Opopanax	260	Papauer nigrum	239.369	Phu sylvestre	ibid.
Nepa	106	Opfago	382	Papauer palustre	162	Phyllitis	348
Nepita	212	Opulus	664	Papauer rhoas	369.371	Phyllon	72.456
Nerantxium	615	Opuntia	468	Papauer sativum	369	Picca	674
Nerium	268	Orbicularis	280	Papauer sylvestre	ibid.	Pignatoxaris	295
Neris	ibid.	Orobus	412	Papauerrubrum	ibid.	Pilula cupressi	669
Nession	277	Origana	200.201.203	Papyrus	49	Pimpinella	126
Nigella	239	Origanū Heracleoticum	204	Paralios	306	Pinaster	692
Nigella Damascena	240	204		Parietaria	47	Pinus	672
Nigella domestica	239	Origanū onitis	200.203	Parthenis	15	Pinus humilis	ibid.
Nigella sylvestris	ibid.	Origanū Hispanicum	203	Parthenium	18	Pinus Idea	ibid.
Norion	373	Origanum sylvestre	ibid.	Pastinaca	521.522	Pinus sativa	ibid.
Nuces cupressi	669	Orchios genera folio	187	Pastinacæ genera	521	Pinus sylvestris	ibid.
Nuces fagi	661	Ornithogalum	561	Pedicularis	444	Pinus Tarentina	ibid.
Nux	638	Ornithopodium	416	Pelecinon	418	Pinus terrestris	ibid.
Nux auellana	640	Ornus	653	Pelethronia	277	Pinus marina	673
Nux castanea	637	Orobanche	578	Pentadryon	382	Picridæ	486
Nux Heracleotica	640	Orobicium	409	Pæderora	453	Picris	489
Nux iuglans	638	Orontium	161	Pentaphylli genera	76	Piper agreste	603
Nux myristica	ibid.	Oriza Germanica	394	Peplion	310	Piper Indianum	551
Nux persica	ibid.	Osmundi	412	Peplis	ibid.	Piper montanum	317
Nuces pineæ	673	Osyris	73	Peplus	ibid.	Piper album	552
Nux pinea	697	Oihonna	158	Pepones	509	Piper longum	ibid.
Nux Pontica	640	Oxalis parua	482	Pepones cucumerales ibi.		Leuconpiper	ibid.
Nux prænestina	ibid.	Oxalis Romana	ibid.	Pepones lati	ibid.	Leucopiper	ibid.
Nux Regia	638	Oxalis	482	Pepones magni	ibid.	Macronpiper	ibid.
Nymphæa utraq;	162	Oxyachanta	597	Perdicalis	47	Macropiper	ibid.
Ocimastrum	24.207	Oxycedrus	667	Perdicium	ibid.	Melanopiper	ibid.
Ocularis	37	Oxyschænos	439	Periclymenum	335	Melanpiper	ibid.
Ocymum	206.400	Oxytriphillon	428	Perpensa	271	Piperitis	548.551
Ocymum maius	206	Oxys	430	Persion	382	Piper	552
Ocymum minus	206	Oxytonon	369	Personata	14	Pira	622
Ocymū gariophyllatum		Pæonia	287	Personatia	ibid.	Pirus	ibid.
ibid.		Pala	616	Pes cornicis	86	Pissasphaltos	667
Ocymonides	444	Palalia	280	Pes gallinaceus	23	Pistacia	641
Oenanthe	567	Paludapium	525	Petasites	19	Pistacium Germanicū	ib.
Olea	644	Palma	643	Petrapium	526	Pistolochia	268
Olea Æthiopica	ibid.	Palmula	ibid.	Petroselinum	526.531	Pisum	407
Oleago	315	Pampinula	126	Petroselinū alexandr.	527	Pithitis	369
Oleagnus	587	Paliurus	583.612	Petroselinū Macedonicū	248.526	Pituitaria	318
Oleastellus	ibid.	Panaces	253.254.285	Peuce	672	Pitys	674
Oleaster	644	Panaces Asclepij	ibid.	Pencedanum	257	Pityusa	308
Olea sylvestris	ibid.	Panaces Centaurion	ibid.	Phalaris	397	Pix	675
Oleosa resina	676	Panaces Chironium	ibid.	Phaselus sativus	404	Pix arida	ibid.
Olesicarpos	649	Panaces Herculeum	253	Phaselus sylvestris	ibid.	Pix liquida	ibid.
Olibanum	674	Panax	ibid.	Phasioli	405	Plantaginis genera	84
Oliua	644	Pancarpon	444	Phasiolon	466	Plantago aquatica	88
Olusatrum	527	Pancratium	562	Philyra	658	Planta veris	269
Olyra	395	Panicum	398	Pherusa	460	Platanus	658
Omphacium	567	Panicum peregrinū	ibid.	Philitarium	207	Polemonia	294
Onogra	69	Panis procinus	280	Phœnix	432.643	Polemonium	ibid.
Onitron	369	Papauer	369	Phœnicobalanos	643	Pollicaria	33
Onobrychis	154.415	Papauer album	24.207			Polipodium	346

INDEX.

Polium	149	Pseudonardus	228	Rha	279	Salicacrum	328
Polium montanum	ibid.	Pseudophu	289	Rhabarbarum	ibid.	Salicum genera	649
Polyacanthus	447	Psora	99	Rhacoma	ibid.	Saluuaris	291
Polyaethenum aquaticum	fol. 97.	Psyllium	94	Rhamnus	607	Salix amerina	603. 649
Polyanthemū palustre	ib.	Pulegium	197. 198	Rhamnus solutius	608	Salix equina	92
Polygala	53. 416. 419.	Pulegium montanum	197	Rha ponticum	279	Salix marina	603
428		Puleg. sylvestre	212. 230	Rhecoma	ibid.	Salvia maior	216
Polygonatum	93. 456	Pulmonalis	114	Rheum	ibid.	Salvia minor	215
Polygoni genera	90	Pulicaria	33	Rheum indicum	ibid.	Salvia nobilis	216
Polyhidion	277	Pycnitis	110	Rheum Ponticum	ibid.	Salvia yfualis	215
Polyrhizon	268. 299	Pyra	622	Rhizias	261	Salvia	215
Polytrichon	351	Pyra cytonia	618	Rhos	604	Rhous	ibid.
Polytrichon Apulei	355	Pyrethrum	291	Rbus	ibid.	Sambucus	324
Pomum	613	Pyracantha	458	Rhus coriariorum	ibid.	Sambucus humilis	325
Pomum cytonium	618	Pyrina	609	Rhus obsoniorum	ibid.	Sambucus sylvestris	324
Pomum Granatum	616	Pytyranthe	609	Rh ^o sylvestris Plinij	587	Samera	656
Pomus	613	Pyxacantha	611	Ribes	595	Ricinus	302
Populus alba	655	Q Vercus	605	Robus	387	Sampsycum	200
Populus Libyca	ibid.	Quinquesolium	76	Rosa	570. 571	Sanguinalis	90
Populus nigra	ibid.	R Adicula	517	Rosa canina	ibid.	Sanicula	126
Porrū	356. 558	R Radicula palustris	517	Rosa lunonis	177	Sanguinaria	ibid.
Porrū capitātū	558. 559	fol. 518		Rosa mariana	142	Santalum	395
Porrū scēlium	ibid.	Radicula sylvestris	ibid.	Rosa Greca	141. 571	Sapinus	672. 676
Portulaca	497	Radicula sativa	517	Rosa Coroncola	571	Sarcocolla	265
Portulaca marina	498	Radix caua	269	Rosa autumnalis	ibid.	Sardiana glans	637
Portulaca sylvestris foli.	310. 498	Radix rhodia	290	Rosa alba	ibid.	Satureia vulgaris	194
Præcocia	620	Radix rosata	ibid.	Rosa Damascena	ibid.	Satyrion	192
Præcoqua	ibid.	Radix Scytica	606	Rosa Milesia	ibid.	Satyrion basilicum	ibid.
Præsepium	457	Radix sylvestris	270	Rosa prænestina	ibid.	Satyrion erythronium	ibid.
Præsium	220	Ranunculi genus	97	Rosa purpura	ibid.	Satyrion regium	ibid.
Præterium	299	Ranunculi genera	357. 359	Rosa rubra	ibid.	Satyrion trifolium	ibid.
Proserpinaca	90	Ranunculus auricomus	fol. 360	Rosa sera	ibid.	Scammonium	340
Prosopon	369	Rapa	519	Rosa sylvestris	ibid.	Scandix	355
Pruna asinina	630	Rapa sylvestris	516	Rosa spinea	ibid.	Scandulaceum	545
Pruna cerea	ibid.	Rapontium	515	Rosca arbor	368	Schoenophrasum	559
Pruna cereola	ibid.	Rapontium paruum	ibid.	Rosmarinum	242	Schoenuanthos	439
Pruna Damascena	629	Raphanus	517. 519	Rosm. coronariū	226. 228	Sciara	449
Pruncolum	630	Raphanus magnus	519	Ros	604	Scilla	562
Prunulum	ibid.	Rhaphanus mōranus	ibi.	Rubia sativa	461	Scimbron	110
Prunum	ibid.	Raphanus parvus	ibi.	Rubia sylvestris	462	Scolymus	460
Prunum sylvestre	ibid.	Rapum sylvestre	155	Rubus	576	Scopa regia	544. 587
Prunus	629	Rapum porcinum	280	Rub. canis	571. 593. 609	Scordium	101
Pseudachanthus	454	Rapum terre	ibid.	Rubus idæus	577	Scordotis	556
Pseudoacorus	173	Regium	206	Rumicis genera	482. &	Scordothlappi	545
Pseudobunium	544	Remenia	384	Ruscus	587	Scorodoprassum	554
Pseudocoronopus	87	Resina	674	Ruscus sylvestris	612	Scorpioides	59
Pseudodictamnū fo. 230.		Resina abiegna	677	Ruta	224	Scorpius	583
292		Resina arida	674	Ruta horrensis	ibid.	Scythica radix	606
Pseudohelleborus niger	fol. 299	Resina colophonia	ibid.	Ruta muraria	351	Secale	393
Pseudhepatorium	55	Resina laricea	677	Ruta sylvestris	224. 226	Setanium	624
Pseudolinum	73	Resina larigna	ibid.	Sabina	668	Securidaca	418
Pseudomoly	437	Resina lentiscina	679	Sabina salix	649	Sedi genera	104
Pseudomyrsine	587	Resina liquida	674	Sacopenium	262	Selago Plinij	587
Pseudonarcissus	183	Resina picca	ibid.	Sacra herba	115	Semen	389
		Resina pinea	ibid.	Sagapeni succus	262	Seminalis	90
		Resina strobilina	ibid.	Sagapenium	ibid.	Semperuiui genera	104
		Resina terebinthina	678	Sagapenum	ibid.	Sena	322
						Senecio	493
						Seneciomaior	ibid.
						Senec	

INDEX.

Senecio minor	ibid.	Sonchus levis	ibi.	Tamarix	390	Tragonatum	143
Sentis	376	Sonchus non aspera	ibid.	Tamus	329	Tragorchis	189
Sentis canis	393	Sonchus tenerior	ibid.	Taxus	670	Tragoriganum	214
Septifolium	77.259	Sonchus sylvestris	ibid.	Teda	672	Tragopyron	400
Serica	631	Sorbum	634	Telephium	107	Tragus	106
Seris	491	Sorbus	ibid.	Theliphonon	365	Trasus	295
Seriphium	5	Sorghi	398	Terebinthus	678	Trachinia	571
Serpentaria	9.21.273	Spagas	674	Terræ capillus	351	Tribulus aquaticus	461
Serpillum vulgare	197	Sparganium	176	Terzola	55	Tribulus	682
Sertula campana	427	Spartum	580	Thesium	269	Tribulus terrestris	ibid.
Seseleos genera	244.245	Sphacelus	217	Testiculus	189	Trichomanes	352.355
Setanium	388.624	Sphærocephalus	452	Testiculus canis	ibi.	Trifolium	422.423.429
Sesamoides paruum	87	Spina	598	Testiculus hirci	ibi.	Trifolium palustre	466
Sicula	474	Spina acuta	609	Testiculus leporis	ibi.	Trifolium bituminosum	
Sicyonia	320	Spina alba	450.456	Testiculus odoratus	ibi.	fol.	423
Sicyopepones	509	Spina Arabica	ibid.	Testiculus serapias	ibi.	Trifolium foetidum	ibid.
Sideritis	45.119	Spina mollis	490	Testiculus vulpis	ibi.	Trifolium odoratum	
Sideritis altera	126	Spina peregrina	452	Teucrium	102	fol.423.429.	
Sideritis Heraclea	ibid.	Spina regia	451	Teuthrium	199	Trifolium pratense	422
Sideritis latifolia	544	Spina Ceanothos	544	Teuxinon	268	Trigrania	624
Sideritis prima	119.221	Spina hirci	467	Thalictrum	107	Triorchis	189
Sideritis tertia	45	Spin guerzo	608	Thridacias	367	Tripodium	311
Sidium	617	Spino merlo	ibid.	Thridax agria	489	Triticum Romanum	391
Siligo	387.388.393	Spino ceruino	ibid.	Thaliolum	40.107	Triticum Typhinium	ibi.
Siliqua	421.644	Splenium	348	Thapsia	311	Triticum	387
Siliqua dulcis	ibid.	Spondyli	450	Thlaspi	138.545	Triticum bouinum	147
Siliquæ	405	Spondylium	450.454	Thlaspi Crateuæ	138	Triticum trimestre	388
Siliquastrum	551	Stachys	221	Thlaspi alterum	545	Triticum vaccinum	147
Sinapi	557	Stichas	229	Thlaspi angustifolium	ib.	Trixago	24.115
Sinapi commune	ibid.	Stæchas	ibi.	Thlaspi minus	ibid.	Trixago palustris	101
Sinapi hortense	ibid.	Stellaria	86	Thridacias	373	Tuber terræ	280
Sinapi Persicum	138	Staphis agria	318	Thridax agria	489	Tussilago	19
Sinapi rusticum	545	Staphylinus luteus	521	Thryallis	45.157	Typha	391.440
Sinapi sylvestre	537.538	Staphylinus	522	Thryon	382	Typha aquatica	ibid.
Sirica	631	Staphylinus niger	521	Thus	674.676	Typha cerealis	391.440
Sisarum	522.53	Staphylinus sativus	ibi.	Thyia	66	Typha palustris	ibid.
Sifer	523	Staphylinus sylvestris	ib.	Thylacitis	368	Vacinia	576.585
Sifon	248	Staphylodendron Plinij.	Thymbra	196	Vaccinium	133.191	
Sisymbrium	210	641	Thymum	195	Vaccinia palustris	585	
Sisymbrium cardamine	543	Stataria	257	Thymum capita	ibid.	Valeriana	289
Sitheleas	489	Stellaria	120	Thymum creticum	ibid.	Valeriana genera	ibid.
Sium	529.543	Sternutamentaria	291	Thymum durius	195.197	Vatrachion Apulei	360
Sium Crateuæ	529	Stichas	229	Thymelæa	315	Veneris lauacrum	449
Smilax aspera	339	Stratiotes	129	Tilia	658	Veratrum adulterinum	
Smilax hortensis	405	Stæchas	ibid.	Tilia fœmina	ibid.	nigrum	299
Smilax lenis	337	Stratoticum	131	Tilia mas	ibid.	Veratrum album	296
Smyrnum	527	Struthea mala	618	Tithymali omnes	306	Veratrum nigrum	299
Solanum	378	Strusion	284	Tithymalus	306.309	Verbasci genera	fo.109.
Solanum hortense	ibid.	Succisa	100	Tomentilla	81	110.111.	
Solanum lethale	381	Succus Cyrenaicus	261	Topiaria	453	Verbascula	112
Solanum manicum	381.	Succus Medicus	261	Tordylium	245	Verbasculum minus	ibid.
382.506		Suchaba	456	Tormentilla	77	Verbena	115
Solanum somniferum	ibi.	Supercilium terræ	351	Trachelium vtrumq;	154	Verbenaca	ibid.
Solidago	121.132	Supercilium Veneris	131	Tragacantha	467.583	Verbena recta	ibid.
Solidago Sarracenia	121	Sycomorus	626	Tragacanthæ lachryma		Verbena supina	ibid.
Somphos	512	Sylæ mater	335	fol. ibid.		Vernilago	444
Sonchi	487	Symphitum magnum	132	Tragium	292.472	Vernix	665
Sonchus aspera	ibi.	Symphoniaca	384	Tragium Germanicū	ibi.	Veronica	140
						Vesicis	

INDEX.

Vesicaria	380	Viola lutea	135	Vlmus	656	Vrtica iners	118
Vesicarianigra	ibid.	Viola Mariana	155	Vlmus campestris	ibid.	Vrtica labeo	41
Vesicaria peregrina	ibid.	Viola matronalis	137	Vlmus Italica	ibid.	Vrtica mortua	118
Vesicula	ibid.	Viola nigra	133	Vlmus Gallica	ibid.	Vstilago	402.444
Vetonica	140.251	Viola peregrina	138	Vlmus nostras	ibid.	Vua taminea	329
Vetonica altilis	140	Viola purpurea	133	Vlmus sylvestris	ibid.	Vua vrsi	595
Vetonica coronaria	ibid.	Viperalis	224	Vmbilicus terræ	280	Vulgago	271
Vetonica coronaria mi	140	Viperina	9	Vmbilicus Veneris	36	X Anthium	14
nor	140	Viscum	651	Vmbilicus Veneris alter	ibid.	X Xylum	592
Vetonica sylvestris	ibid.	Vitalis	104	ibid.	635	Xyris	175
Vicia	412	Vitealis	339	Vnedo	277	Z Ea	242.389.390.
Viola alba	135.137.138.	Vitia	484	Vnefera	391		
Viola alba Theophr.	184	Vitis alba	412	Vngues rosarum	570	Zeopyron	391
Viola autumnalis	154	Vitis nigra	327	ibid.	335	Zea Monococcus	392
Viola flammea	135	Vitis sylvestris	329.567	Vrceolaris	47	Zea simplex	ibid.
Viola hyemalis	137	Vitis vinifera	566	Vrina muris	502	Zizipha	631
Viola latifolia	138	Vlophonon	444	Vrtica genera	117	Ziziph°	631
						Zygia	663

Index appellationum & nomenclaturarum omnium Stirpium, hoc opere contentarum, quibus passim Officinæ Pharmacopolarum, Arabes, & nostri temporis Herbarij vtuntur.

A Absinthium	5	Alkali	106	Aquileia	ibid.	B Abyron	521
Absinthium Græc	ibid.	Alleluya	430	Aquilina	ibid.	Bagolaro	636
ciæ	ibid.	Alliaria	555	Arantium	615	Balsamina	376
Absinthium ponticum	ibid.	Allium vrsinum	554	Arbor vitis	641	Balsaminum	377
ibid.	ibid.	Aloës	301	Argentina	78	Balsamita	214
Absinthium Romanum	ibid.	Alectorolophos	217	Aristologia	268	Balsamita maior	ibid.
Abrotonum	2	Alphefera	327	Aristologia longa	ibid.	Balsamita minor	ibid.
Abutilon	504	Alscebran	308	Armoniacum	263	Baptifecula	145
Acatia	630	Altercangenum	384	Arresta bouis	583	Barba Aron	275
Acetosa	482	Altercum	ibid.	Arocum	450	Barba capri	40
Acetosa Romana	ibid.	Alumen catinum	106	Arthanita	280	Barba Iouis	104
Acetosella	ibid.	Amaranthus luteus	81	Arthemisia	15	Barbarea	544
Achimilla	127	Amarella	18	Arthemisia vnicaulis	15	Barbarica	140
Acorus	173	Ambrosiana	217	Arthemisia Tragantes	ibid.	Bardana maior	14
Acus moschata	44	Ameos	235	& tragetes	ibid.	Baucia	523
Acus pastoris	ibid.	Amyberis	600	Arthetica	112	Becabungæ	500
Acutella	583	Amomum	526	Articoca	450	Bedegar	451.571
Acylonium	142	Anagallis aquatica	500	Articocalus	ibid.	Beën album	294
Adiantum	347.351	Anaphalis	82	Afa	ibid.	Behen	ibid.
Affodillus	179.565	Anaxiton	ibid.	Afa odorata	261	Behen rubrum	ibid.
Agaricus	677	Anethum	232	Asa	ibid.	Belle videre	156
Agnus castus	603	Angelica	256	Asa odorata	271	Benedicta	122
Agresta	567	Angina lini	341	Asarum	393	Berberis	597
Agritolium	612	Anguria	507.510	Asperula	464	Befasa	226
Agrimonia	53	Anisum	233	Asprella	92	Beta	474
Agrimonia sylvestris	78	Anserina	78	Asa foetida	261	Betonica	251
Albotin	678	Anthera	571	Asterancium	259	Bibinella	246
Alcea Veneta	506	Anthos	227	Astochodos	229	Bisfolium	190
Alchimilla	127	Apium	525	Athanasia	17	Bipennula	126.148
Alcocalum	450	Apium risus	360	Athanasos	142	Bisacutum	532
Alkakengi	380	Apolinum	316	Auellanada	295	Bislingua	589
		Aprella	92	Axungia vitri	106	Bismalua	504
		Aquilegia	148	Azarolo	624	Bistorta vtraque	21
						Blapti	

INDEX.

Blaptifecula	145	Carobe	644	Coloquintida	320	Dens leonis	491
Bolbonac	138	Carolina	456	Colubrina	21	Deticulus canis Ruel-	
Bombax	592	Carota	521	Columbina recta	115	lij	87
Bombasum	ibid.	Carthamus	31	Concordia	53	Diagredium	340
Bonifacia	589	Carthamus sylvestris	87.491	Condrilla	121	Diagridium	ibid.
Borago	11	457		Consolida	121	Diapensia	126
Borda	13	Carui	236	Cōsolida maior	121.123	Dictamum	292
Branca leonina	523	Cassia fistula	646	Consolida media	121	Digitalis	156
Branca vrsina	453.454	Cassilago	384	Consolida minor	152	Digitis citrini	192
Brunella	121	Castrangula	41	Consolida regalis	148	Diodela	131
Bruscus	587	Cataputia maior	301	Consolida regia	ibid.	Diptamum	230.292
Bryonia	317	Cataputia minor	309	Consolida Sarracenica	127	Draco	541
Bucheiden	192	Cauda equina	92	fol.	356	Dracunculus hortens	
Buzeiden	ibid.	Cauda murina	87	Corallina	464	sis	ibid.
Bulbi species	181	Cauda muris	ibid.	Cordialis	237	ELacterium	319
Buglossa	8	Cauta	166.169	Coriandrum	376	Elæophyllon	72
Buglossa domestica ma	8	Caules marinæ	478	Corona regia	334	Eghelo	648
ior		Cauliflores	477	Corona terræ	86	Endiuvia	486.495
Buglossa longifolia ibi.		Caulis	ibid.	Cornu ceruinum	521	Enula campana	285
Buglossa sylvestris ibi.		Caulis nigra	477	Corota	90	Eruca	537
Bugula	121	Cembri	672	Corrigiola	215	Eschara	356
Bursa pastoris	74	Centauria minor	277	Corfaluium	167	Esula	308
C Achla	169	Centrum galli	217	Cotula alba	166	Euforbium	264
Calcatrippa	148	Centum capita	446	Cotula foetida	167	Eufrafia	34
Calabrina	349	Centumnodia	90	Cotula non foetida	ibid.	Eupatorium	55
Calamentum	212	Centummorbia	73	Cotula lutea	592	Eupatoriū aquaticū	55
Calamētum montanū		Cepe	556	Cotum	36	Eupatorium Mesue	213
ibid.		Cepe muris	562	Crassula maior	104	Ezula	308
Calendula	146	Cerefolium	532	Crassula minor	541	Ezula rotunda	310
Caltha	146.169	Cervi ocellus	523	Cressio	499	F	
Calthula	ibid.	Ceruicaria	154	Creta marina	444	Faba	404
Camomilla	164.166	Cestum morionis	440	Crista galli	96.	Faba crassa	36
Camomilla fatua	166	Ceterach	350	Crista gallinacea	444	Fabaria	36
Camomilla foetida ibi.		Chamædryos	24.115		31	Faciens viduas	315
Camomillainodora. ib.		Chamedrys	115	Crocus hortensis	465	Fagotriticum	400
Campana lazura	337	Chamedrys foemina	24	Crocus Sarracenicus ib.	367	Farfara	19
Campanula	154.338	Chamæpiteos	27	Cruciata	507	Farfarus	655
Campanula cerulea	156	Chamæpitys	24	Cucullus monachi	ibid.	Febrifugia	277
Cāpanula sylvestris ib.		Charantia	376	Cucumer	681	Fel terræ	ibid.
Cannabis	66	Chelidonia maior	29	Cucumer anguinus ibi.	115	Ferde cauallo	
Candela regis	110	Chelidonia minor	ibid.	Cucumer asininus	41.115	Feria	
Candelaria	ibid.	Chelidonia palustre	30	Cucumer marinus	53	Ferraria	
Canicularis	384	Cordi	302	Cucumer Turcicus ibi.	29.41	Ferraria minor	
Caniculata	ibid.	Cherua	523	Cucumus citrulli	81	Picaria	
Capillus venteris	351	Cheruilla	502	Cucurbita	650	Filago	
Cappa monachi	367	Chocortis	ibid.	Cupulæ glandium	341	Filicaltrum	345
Caprifolium	335	Citrullus	409	Cuscuta	669	Filipendula	38
Cardiaca	119	Cicer	487	Cyamus	404	Filius ante patrem	69
Cardobenedictus	458	Cicerbitæ	386	Cyclamen	280	Filix aquatica	345
Cardopatium	456	Cicorea domestica	ibid.	Cyminum	236	Fior de Cristallo	106
Carduus asininus	460	Cicorea sylvestris	534	Cynoglossa	10	Fistici	641
Carduus benedictus	458	Cicutaria	672	Cynoglossum	ibid.	Flammula	331.364
		Cimoli	315	Cyperus	295	Flos Adonis	168.363
Carduus fullonū	449	Citocacium	618	Cypressus	669	Flos Amellus	30
Carduus Mariæ	451	Citonium	615	D Actilus	643	Flos amoris	151
Carduus stellatus	447	Citrone	510	Daucus	246.521	Flos Chrystalli	106
Carlina	456.457.571	Citrullum	307	Daucus Creticus	246	Flos cuculi	543
Carlina sylvestris	457	Cochlearia		Dens caballinus	384	Flos Cōstantinopolita	

INDEX.

nus	141	Gūmi dragagāthi	467	Ieseminum	573	Luf	273
Flos Cyanus	145	Gummi vlmi	656	Iosmenum	ibid.	Lupha	275
Flos equestris	148	H Armala	226	Iosme	ibid.	Lunaria	73.124
Flos Indianus	158	Halmiridia	278	Ireos	171	Lunaria maior	98.345
Flos S. Iacobi	64	Harmel	224.226.385	Iringus	446	Lunaria minor	124
Flos regius	148	Hedera	332	Iris Florentina	171	Lupinus	411
Flos tinctorius	63.581	Helleborus albus	295	Iris	ibid.	Lupulus	343
Fœnū Græcū	419.421	Helleborus niger	299	Iris Illyrica	174	Luteum herba	63
Fœniculus	231	Hepataria	464	Iua artetica	27	M Acis	638
Fœniculus porcinus fo.		Hepatica	55.97.353.464	Iua mulcata	24.27.464	Macropiper	552
198.209		Hepatica alba	437	Iuiube	631	Maiorana	200
Fraxinella	292	Hepatica aquatica	97	K Ali	106	Mala insana	374
Frumentū Asiaticū	396	Hepatica palustris	ibi.	Karobe	645	Malua	502
Frumentū Turcicū	346	Herba Sarracenica	268	Keyri	135	Malua Theophrasti	504
Fuga demonum	59	Herba benedicti	289	Kitran	667	Maluaufcum	ibid.
Fumus terræ	23	Herba S. Barbaræ	544	L Aſterones	487	Mandragora	373
Funis arborum	337	Herba cancri	57	Lactuca	495	Marinella	289
G Albanum	263	Herba clauellata	135	Lactucellæ	487	Marmorella	53
Galega	419	Herba fortis	127	Lagrimo	676	Marum	200.201.203
Gallitricum	217	Herba fullonum	141	Lanaria	110	Marragon	177.179
Gariophyllata	122	Herba Gerardi	259	Lancea Christi	123	Materfilon	99
Garipot	674.676	Herba Hungarica	505	Lanceola	84	Mater herbarum	15
Gelaſo	82	Herba giulia	214	Lanceolata	ibid.	Mater ſylua	335
Genesta	578	Herba S. Iacobi	63.64	Lapatium	482	Mater violarum	133
Genestella	581	Herba lunaria	141	Lapatium acutum	ibid.	Mastix	680
Genestra	578	Herba impia	81	Lapadanum	574	Matricaria	18
Genestra Hispanica	580	Herba Margarita	152	Lappa inuerſa	14	Matri ſaluia	217
Genicularis	289	Herba D. Mariæ	213	Lappa maior	ibid.	Medicina familiæ	677
Geniſta	578	Herba paralyſis	112	Lappa minor	ibid.	Melampyrum	147
Geniſta humilis	581	Herba Paris	364	Larga	677	Melanopiper	552
Geniſta ſpinofa	582	Herba S. Petri	112	Laffulata	214	Melica	398.425
Geniſta ſylueſtris	ibid.	Herba pinula	384	Lauendula vtraq;	228	Melega	398
Geniſtella	ibid.	Herba Roberti	45	Laurcola	314	Melegua	ibid.
Gentiana	282	Herba Simeonis	505	Lenticula aquæ	97	Melilotus	425.427
Geranium ſupinum	44	Herba ſtellæ	82	Lenticula	417	Meliſſa	223
Githago	144	Herba ſtellaris	464	Leontopodion	127	Millefolium	131
Glandes terreſtres	420	Herba Trinitatis	55.135	Leporis cuminum	430	Melo	510
Glaudiola	13	Herba tunica	140.294	Leueanthemum	166	Meloſpinuſ	376
Gladiolus ſylueſtris	176	Herba venti	363	Leucopiper	551	Memirem	295
Gluten albotin	678	Hermodactylus	313	Leuiſticum	254	Memitha	372
Grana Iuniperi	665	Hepatoriū Meſue	214	Lilium	177	Menta	210
Granatum pomum	616	Hippia vtraq;	49	Lilium conuallium	459	Menta aquatica	ibid.
Granum viride	678	Hires	82	Libum inter ſpinas	335	Menta Græca	214
Grassula	73	Hirculus	228	Limones	615	Menta Romana	211
Gratia dei	foli.	Hirundinaria	271	Linaria	73	Menta Sarracenica	ibi.
45.321.587		Hiſpanach	479	Linum	65	Mercurialis	72
Groſſularia	594	Hiſpanicum olus	ibid.	Lingua auis	653	Meum	528
Groſſularia rubra	595	Hyacinthi genera	181	Lingua bouis	8	Meu	285.528
Groſſularia tranſmarina		Hypericum	33	Lingua canis	10	Mezereon	315.316
ibid.		Hypoquiſtidos	574	Lingua ceruina	348	Milium	395.397
Groſſulæ	594	Hyſſopus	193	Lingua pagana	589	Milium ſoler	251
Groſſulæ rubræ	596	I Acea	135	Lingua paſſerina	653	Milium ſolis	ibid.
Groſſulæ tralmarinæ	ib.	Iacea nigra	99	Lingua ſerpentis	123	Milletolium	131
Gruinalis	45	Iacobeæ	63	Liquiritia	606	Millemorbia	41
Guadum	62	Iaron	275	Lolium rubrum	451	Momordica	376
Gummi Arabicum	598	Ialminum	573	Longina	549	Mora baſſi	576
Gūmi Armoniacū	263	Ieſemin	ibid.	Lubia	405	Mora bati	ibid.
Gummi benzui	ibid.	Iecoraria	464	Lucciola	123	Mora celli	625
						Mo-	

INDEX.

Morella	378	Papauer commune ibi.	Podagra lini	341	rum	481	
Morsus diaboli	100.	Papauer magnum ibid.	Polipodium	346	Rhapontica	277	
489		Papauer nigrum ibid.	Polytrichon	352	Rheu	279	
Morsus gallinæ	49	Papauer rubrū 359.	Poma amoris	375	Rheubarbarum	ibid.	
Morsus ranæ	97	Paracoculi	376	Pomum amoris	ibid.	Ribes	595
Morus celsi	625	Paritaria	47	Pomum aureum	ibid.	Ribes nigrum	596
Mughi	672	Passulæ de corintho		Pomum granatum	616	Ribes rubrum	ibid.
Multiradix	277	567		Pomum Hierosolymi-		Ribesium	595
Mumia	667	Pastinaca	522	tanum	376	Robertiana	45
Myrtilli	585.587.599	Pastoria bursa	74	Pomum mirabile	ibid.	Rosa Græca	141
Myrtus	587	Pentadaëtylon	302	Pomum spinosum	ibi.	Rosa mariana	142
Myrtus Brabantica	ib.	Pera pastoris	74	Porrum	558	Rosa vltamarina	502
N Apellus	367	Perfoliata	124	Portulaca	497	Rosmarinus	216
Napium	483	Perfoliatum	ibid.	Potentilla	78	Ros solis	356
Napus	367	Perforata	59	Prasium	214.220	Rostrum ciconiæ	45
Nardus rustica	122.271	Perlato	636	Prasium foetidum	221	Rostrum porcinū	491
Naranzas	615	Perpenfa	271	Premula veris	112.152	Rorella	356
Nasturtium aquaticum		Pentaphyllum genera		Premula veris minor		Rouiglione	427
543		76		ibid.		Ruberta	45
Nasturtium	542	Perficaria	550	Prunella	121	Rubia tinctorum	461
Negre caules	477	Perficum	620	Psyllium	94	Rutha capraria	419
Nepita	212	Peruinca	31	Pleodomelanthiū	144	Rutha	224
Nenuphar	162	Pes anserinus	472	Pulegium	197.198	Ruscus	587
Nenuphar citrinum	ib.	Pes asininus	556	Pulmonalis	114	S Aggina	398
Nigella	239	Pes columbæ	45	Pulmonaria	114.355	Salicaria	69
Nigellastrum	144	Pes cornicis	87.360	Pulsatilla	299.360	Salicornia	106
Nola sylvestris	156	Pes corui	360	Pylocaracta	645	Sal alkali	ibid.
Noli me tangere	72	Pes leonis	127	Pyrethrum	291	Salifiora	356
Nuces cypressi	669	Pes leopardi	36	Pyrola	122	Salvia agrestis	217
Nuces pineæ	673	Pes leporis	430			Salvia maior	216
Nummularia	73	Pes lupi	356	Q Vercula minor	241	Salvia minor	215
Nux	638	Pes vituli	275	Q Quinquefoliū	76	Salvia nobilis	ibid.
Nux moschata	ibid.	Petrafindula	247	Quinqueneruia	84	Salvia Romana	214
Nux vesicaria	641	Petrolelinum	524.531	R		Salvia vsualis	215
O Cellus	140	Petrolelinum Macedon-		R Apa genestæ	578	Salufandria	239
Ocellus cerui	523	nicum	527	Rapa rubra	474	Sambucus	324
Ocimum gariophilla-		Peucedanum	257	Rapecaulis	477	Sābucus aquatica	664
tum	206	Philipendula	38	Raphanus minor	617	Sābucus ceruinus	324
Oculus bouis	166.169	Phyteuma	284	Raphan ^s sylvestris	548	Sambucus humilis	325
Oleander	368	Pigamum	40	Rapiens vitam	315	Sābucus palustris	664
Opium	369	Pilosella maior	80	Rapistrum	538	Sābucus sylvestris	324
Opoponacum	260	Pilosella minor	ibid.	Rapontium	516	Sanamunda	122
Opulus	664	Pimpinella	126	Rapum genistæ	578	Sancti Iacobi flos	64
Origanum	203	Pinaftellum	257	Rapunculum	516	Sandaraca	665
Origanum Hispanicum		Pionia	287	Rapunculū maius	ibi.	Sanguis draconis	482
ibid.		Piper aquaticum	549	Rapunculum paruum		Sanguisorba	126
Osmunda	345	Piper Calecutium	551	ibid.		Sanicula	ibid.
Osmundi	412	Piper Hispanum	ibid.	Raued	279	Santolina	28
Osteritium	259	Piperitis	548	Rauedsceni	ibid.	Saponaria	141.143.284
Olitritium	ibid.	Leucopiper	552	Raued turcicum	ibid.	Sarcocolla	265
Ostrutium	ibid.	Macropiper	ibid.	Rauet	ibid.	Sarratula	24
P Alalia	280	Melanopiper	ibid.	Rauetsceni	ibid.	Saturegia	194
Palma Christi	fol.	Pira citonia	618	Regina prati	40	Satyriones	189 & inde
192.302		Pisareli	407	Remora aratri	583	Sauimera	668
Pampinula	126	Pix naualis	675	Refina arida	674	Sauina	ibid.
Panis cuculi	430	Plantago	84	Refina pini	ibid.	Saxifraga	248
Panis porcinus	280	Planta leonis	127	Resta bouis	583	Saxifraga alba	249
Papauer album	369	Pneumonanthe	154	Rhabarbarū monacho		Saxifraga aurea	ibid.
						NNN ij	Saxi

I N D E X.

Saxifragæ albæ semen	246	Solatrum	378	Tanacetum	17	Vinca peruinca	31
Saxifraga lutea	427	Solatrum mortale	381	Tanacetum maius ibi.		Viola	133
Saxifraga rubea	36	Solbastrella	126	Tanacetum minus ibi.		Viola palustris	97
Saxifragia maior	248	Soldanella	338.356	Tanacetum sylvestre		Violaria	133
Saxifragia minor	ibid.	Solidago	121		185	Viperina	9
Scabiolæ genera	99	Solidago Sarracenica	127	Tapsus barbatus	110	Virga aurea	128
Scammonia	340	Sophia	107	Taraxacon	487	Virga pastoris	449
Scariola	486	Sorgi	398	Terebinthina	677	Viscus quercinus	651
Scarlea	217	Sorgo	ibid.	Terebinthina Veneta		Visnaga	532
Scatum coeli	36	Spanachea	479	Testiculus hirci	189	Vitalba	331
Scatum cellus	ibid.	Sparta parilla	339	Testiculus leporis ibid.		Vitealis	338
Scevola	92	Spatula foetida	175	Testiculus vulpis ibid.		Viticella	327
Scirpus	176	Spelta	389	Terrahil	223	Vlmaria	40
Scolopendria	348	Speragus	535	Tetrahit	ibid.	Vmbilicus Veneris	36
Scordium	101	Spergula	52.464	Thus	674.675	Vngula caballina	19
Scrophularia	41	Spergula odorata	464	Thymus	195.204	Vnifolium	159
Scorodonia	217	Spica Celtica	356	Tineararia	81	Volubilis	337
Scrophularia maior ib.		Spicata	97	Tota bona	484	Volubilis maior ibid.	
Scrophularia minor	29	Spica	228	Tomentitia	81.82	Volubilis minor ibid.	
Sebastæ	630	Spicanardi	ibid.	Tormentilla	77	Volubilis acuta	339
Sebesten	ibid.	Spinachea	479	Tragopyrum	440	Volubilis media	337.
Segala	393	Spinacheum olus	ibid.	Trali	295	Volubilis pungens	339
Sena	322	Spina mollis	490	Trasci	ibid.	Vrinalis	73
Serapinum	262	Squilla	562	Trifolium acetosum		Vsnea	355
Serbin	667	Squinantum	439		430	Vstilago	402.444
Serpentaria	9.73.273	Staphisagria	318	Trifolium bituminos	429	Vua crispa	594
Serpentaria maior	273	Stataria	257	sum		Vua lupina	364.378
Serpillum	197	Stramonia	376	Trifolium humile	430	Vua versa	364
Septifolium	257	Stellaria	87.127	Trifolium odoratum		Vua vulpis	378
Serratula	24	Sticados Arabicum	229		423.424.	Vulgago	272
Seruilla	523	Sticados citrinum	81	Trixago palustris	101	Vuluaria	472
Seruillum	ibid.	Sticas Arabica	229	Turbith Mesue	311	Vuularia	154.589
Seutlomalache	479	Sticas citrina	81	Turbith Serap.	ibid.	X	
Sicla	474	Stœcas citrina	ibid.	Typha aquatica	440	Xylocaracta	646
Sicelica	ibid.	Stœcados citrinum	ibid.	V		Y	
Sicha	521	Struthion	141	Valeriana	289	Ysopus	193
Sigillum beatæ Mariæ		Succisa	100	Valeriana domestica		Yreos	171
	329	Suchaha	456	ibidem		Z	
Sigillum Salomonis	94	Sumach	604	Valeriana hortensis	ibi.	Z Ahafaran	185
Siler montanum	244	Superba	140	Verbena	115	Zambach	573
Sinapis	537	Symphytum sylvestre		Vermicularis	104	Zarfa parella	339
Sinapium	ibid.		114	Veronica foemina	26	Zinziber caninum	551
Sinapi Persicum	138	<i>Symphytum magnif.</i>	432	Vernix	665	Zizania	401
Solanum mortale	381	Tamariscus	590.670	Victoriola	589	Zuccomarin	509

F I N I S.

Register vanden Brabantschen ende Nederlant- schen naemen ende toenaemen van allen cruyden ende ghewassen die in desen Cruydenboeck beschreuen ende ghefigureert staen.

• A Beelboom cccccv.	• arbor Jude cccccxlviii.	• Bladeloose cccccxlviii.	• Calamentum cccx.
• Acacia cccccxlviii.	• arbutus cccccxxxv.	• Bloet wortel cccccxxxv.	• berch Calamentum cccx.
• Acrio cccccxlviii.	• argetine lxxviii.	• Boexbaert cccccxxxv.	• Calso niese cccx.
• cccccxlviii.	• arisarum cccccxxxv.	• Boexboont cccccxxxv.	• Calso voer cccccxxxv.
• Aconitum cccccxlv.	• artichauto ccccc.	• Boexcrup cccccxxxv.	• Callisthout cccccxxxv.
• Adiel cccccxlv.	• aueroen ccccc.	• Boexculleken cccccxxxv.	• Camelea cccccxxxv.
• Aelbesien cccccxlv.	• aueroen manneken ibid.	• Boexwept ccccc.	• Cameline cccccxxxv.
• roode Aelbesien ibid.	• aueroen wijsken ibid.	• Boeghout cccccxxxv.	• Camille cccccxxxv.
• swerte Aelbesien ibid.	• welriekende aueroen ibid.	• Boekens cruyt mannes blaauw Camille cccccxxxv.	• geel Roomsche Camille 164
• Appelcrup cccccxlv.	• akelaer ccccc.	• Pen ccccc.	• Roomsche Camille ibid.
• Aethiopia cccccxlv.	• Balsme ccccc.	• Boekens cruyt wijsken ccccc.	• Roomsche Camille ibid.
• Affodillen cccccxlv.	• Balsem appel ccccc.	• Boom varen ccccc.	• roode Camille ccccc.
• Affodille manne. cccccxlv.	• en wif ccccc.	• Boom wolle ccccc.	• stinckende Camille ccccc.
• Affodillen wijsken ibid.	• Balsem muntten ccccc.	• Boonen ccccc.	• wilde Camille ibid.
• Agrieus cccccxlv.	• cleyn Balsem ccccc.	• groote Boonen ibid.	• witte Roomsche Camille ccccc.
• Agnus castus ccccc.	• groote Balsem ccccc.	• peerde Boonkens ccccc.	• ccccc.
• Agrimonie ccccc.	• Basilicum ccccc.	• roomsche Boonkens ccccc.	• Canckerbloemen ccccc.
• Apupn ccccc.	• edel Basilicum ccccc.	• swerte Boonen ccccc.	• Canijnen cruyt ccccc.
• velt Apupn ccccc.	• groue Basilicum ccccc.	• wilde Boonen ibid.	• ccccc.
• wit velt Apupn ccccc.	• wilde Basilicum ccccc.	• zeeusche Boonen ccccc.	• Capper ccccc.
• zee Apupn ccccc.	• Bedelaers luyfen ccccc.	• Boznagie ccccc.	• Cardobenedictus ccccc.
• Atelepe ccccc.	• Beerschyum ccccc.	• Bozsekens ccccc.	• Carlina ccccc.
• Alantwortel ccccc.	• Beeren clauwen ccccc.	• Boter bloemen ccccc.	• witte Carlina ccccc.
• Alfrancie ccccc.	• ccccc.	• blaauw Boterbloem ccccc.	• Caroten ccccc.
• Algoede 61 ccccc.	• duytschen Beerenclauw ccccc.	• Bloem van Constantino ccccc.	• Carthamus ccccc.
• Alysson ccccc.	• Beer wortel ccccc.	• pel ccccc.	• wilden Carthamus ibid.
• Aloe ccccc.	• Beete ccccc.	• dobbel Boterbloemen ccccc.	• Cassia fistula ccccc.
• Alrupn manneken ccccc.	• roode Beet ccccc.	• ccccc.	• Castanienboom ccccc.
• Alrupn wijsken ibid.	• Roomsche Beet ccccc.	• enkel Boterbloem ccccc.	• ccccc.
• Alfene ccccc.	• witte Beet ccccc.	• groote Boterbloem ccccc.	• Castanten ccccc.
• Roomsche Alfene ibid.	• Ben ccccc.	• water Boterbloem ccccc.	• Catanance ccccc.
• zee Alfene ibid.	• Berckenboom ccccc.	• witte Boterbloemen ccccc.	• Catekens ccccc.
• Aker oft velt Alfene ibid.	• Bernagie ccccc.	• Bzaemen ccccc.	• Cattencruipt ccccc.
• Amadelboom ccccc.	• Besiekens ouer zee ccccc.	• Bzaembesien ccccc.	• Cattensleert ccccc.
• Amandelen ccccc.	• ccccc.	• Bzantlattouwe ccccc.	• Cautalis ccccc.
• Amelcozen ccccc.	• Bessencruipt ccccc.	• Bzant ccccc.	• Cauwoerden ccccc.
• Aneos groot 164 ccccc.	• Betonie ccccc.	• Bzeemen ccccc.	• cleyn Cauwoerden ccccc.
• Ammi ccccc.	• cleyn witte Betonie ccccc.	• Bzem ccccc.	• groote Cauwoerden ccccc.
• Ammoniacum ccccc.	• witte Betonie ccccc.	• Bzentrapp ccccc.	• langhe Cauwoerden ccccc.
• Anagiris ccccc.	• Bertram ccccc.	• acker bzem ccccc.	• wilde Cauwoerden ccccc.
• Andozen ccccc.	• wilden Bertram ccccc.	• Spaesche Bzem ccccc.	• Cedarboom ccccc.
• Andozen manneken ibid.	• Beuernaert ccccc.	• stekende Bzem ccccc.	• cleyn Cedarboom ccccc.
• Andozen wijsken ibid.	• Beuernelle ccccc.	• Bzessie peper ccccc.	• Centozie cleyn ccccc.
• riekende Andozen ibid.	• Biesen ccccc.	• Bzponie ccccc.	• Centozie groot ccccc.
• swerte Andozen ibid.	• matten Biesen ccccc.	• swerte Bzponie ccccc.	• Chamelea ccccc.
• water Andozen ibid.	• merck Biesen ccccc.	• wilde Bzponie ccccc.	• Chardons ccccc.
• witte Andozen ccccc.	• strop Biesen ccccc.	• Bzomus ccccc.	• Christus ooghen ccccc.
• water Andozen ccccc.	• xij pseren Biesen ccccc.	• Bzupnheylighe ccccc.	• Cieren ccccc.
• androsomon ccccc.	• Bessilooet ccccc.	• Bzupnelle ccccc.	• wilde Cieren ccccc.
• anemone ccccc.	• Bpuoet ccccc.	• Bzupnettekens ccccc.	• Cicozepe ccccc.
• angelica ccccc.	• Bilsen ccccc.	• Buxboom ccccc.	• geel Cicozepe ccccc.
• aniso ccccc.	• Bilsencruipt ccccc.	• Buxdozen ccccc.	• tamme Cicozepe ccccc.
• antyllis ccccc.	• geel Bilsen ccccc.	• Bueckenboom ccccc.	• wilde Cicozepe ccccc.
• aphace ccccc.	• swerte Bilsen ccccc.	• Buecken nootkens ccccc.	• Cypres ccccc.
• apios ccccc.	• witte Bilsen ccccc.	• Buglosse ccccc.	• Cypressenbood ccccc.
• appelboom ccccc.	• Binglecruipt ccccc.	• Bupleurum ccccc.	• cistius ccccc.
• appelen ccccc.	• Binglecruipt manneken ccccc.	• Aerden ccccc.	• Citroenen ccccc.
• arangie appelen ccccc.	• ibid. ccccc.	• tamme Caerden ccccc.	• Citrullen ccccc.
• granaet appelen ccccc.	• Binglecruipt wijske ccccc.	• volbers Caerden ccccc.	• clapper roosen ccccc.
• queappelen ccccc.	• wils Binglecruipt ccccc.	• wilde Caerden ccccc.	• Claueren ccccc.
• arabis ccccc.			• ccccc.

275

164

277

315

Register vanden Brabantschen ende

• cleyen steel clatteren	ccccxxv.	• groot Crefteruyt	ibid.	• dragon	ccccxli.	• cleyen Eruwten	ibid.
• geel steen claueren	ibid.	• Creta Marina	ccccxcix.	• drakenbloet	ccccxxxix.	• groot Eruwten	ibid.
• steen claueren	ibid.	• Crieckenboom	ccccccxxix.	• drakenwoztel	ccclxxix.	• middel Eruwten	ibid.
• cleyen geel claueren	ibid.	• Criecken	ibid.	• water drakenwoztel	ibid.	• Roomsche Eruwten	ibid.
• wilde claueren	ibid.	• Criecken van ouer zee	ibid.	• drauick	ccccij.	• stock Eruwten	ibid.
• gemeyn claueren	ccccxxix.	• cccclxxx.		• Dyeuuldicheyt bloemen	ibid.	• wilde Eruwten	ibid.
• groote claueren	ccccxxix.	• swerte Criecken van ouer	ccccxv.	• platte Eruwten	ccccviij.		
• herts claueren	lv.	• zee	ibid.	• dronckeaerts besien	ccccxviij.	• Erysimon	cccccxliij.
• Italiaensche claueren	ccccxxviij.	• vzeemde Criecken vā ouer	ibid.	• drupuen cruyt	ccvij.	• Esschen	ccccclij.
• cleyen	ccccxxviij.	• zee	ibid.	• duerwas	ccxiiij.	• Esschen boom	ibid.
• Clescruyt	ccccxliij.	• Crock	ccccxliij.	• dupuels beet	c.	• hauer Esschen	ibid.
• Clematis altera	ccccxxix.	• Croonkens cruyt	ccclviij.	• dupuels melck	ccccx.	• Enerwoztel	ccccclviij.
• Clynopodium	ccij.	• cccvj.	ccccxviij.	• dupuen cruyt	ccvij.	• cleyen Enerwoztel	ibid.
• Clissen	xliij.	• Crop salaet	ccccxcv.	• dupuen kernel	xxiiij.	• witte Enerwoztel	ibid.
• cleyen Clissen	ibid.	• Crupdeken en ruert my	ibid.	• dupuen voet	xliij.	• Eusobium	ccccxliij.
• groote Clissen	ibid.	• niet	lxix.	• dupsent cracht	clij.	• Ezula	ccccviij.
• Cloexkens	clviij.	• Crupsbloemen	xlvij.	• dupsent knop manneken	xc.	• cleyen Ezula	ibid.
• blaauw Cloexkens	ibid.	• Crupsbalsam	ccx.	• ende wijsken	cliiij.	• groot Ezula	ibid.
• Cloexkens winde	ccccxxviij.	• Crupsbloom	ccccclij.	• dupsent schoon	ccccxxxij.	• Fenigriet	ccccxviij.
• Cleyen Cloexkens winde	ibid.	• Crupscruyt	ibid.	• dulle appel	ccccxxiiij.	• Fyccruyt	cl.vij.
• ibidem		• cleyen Crupscruyt	ibid.	• dulle besien	ccccxxxij.	• Fierilonsonsa	ccccxviij.
• groote Cloexkens winde	ibid.	• groot Crupscruyt	ibid.	• dulle kernel	ccccxlv.	• water stolieren	ccccxviij.
• ibidem		• Crupfette	ccccclx.	• dulle peterfette	ccx.	• Fisticen	cccccxviij.
• Coeckoeckbloemen	cxl.	• Crupsinunte	ccccclviij.			• Flouweelbloemen	clij.
• cccclxliij.		• Crupswortels	ccccclviij.			• Foelie	cccccxviij.
• Coeckoeckbzoet	ccccxxx.	• Cneekenschelle	ccccclx.	• Seckelboom	cccccl.	• Fonteyncruyt	cccccl.
• Coedille	clxviij.	• Cuele	ccccclij.	• Seckelen	ibid.	• Frambesien	cccccl.
• Coenraet	lxij.	• Cullkens cruyt	ccccclx.	• Seckel appel	ibid.		
• Coeoghe	clxix.	• Dadelboom	ccccclxliij.	• Senblat	ccccclx.	• Bagel	cccccl.
• Coetonghe	vliij. xij.	• Daden	ibid.	• Sencoren	ccccclx.	• Galantwoztel	cccccl.
• Coloquintappelen	ccccxviij.	• Dadelen	ibid.	• Serdt appel	ccccclx.	• Galbanum	cccccl.
• Comijn	ccccxviij.	• Daucus	ccccclx.	• Serdtbesien cruyt	ccccclx.	• Gallega	cccccl.
• witte Comijn	ibid.	• Dennenboom	ccccclxliij.	• Serdtbesien	ibid.	• wilde Galigaen	cccccl.
• bzeede Comijn	ccccclij.	• root Dennenboom	ibid.	• Serdt noten	cccccl.	• Galissihout	cccccl.
• Concommeren	ccccclij.	• wit Dennenb.	ccccclxviij.	• cleyen Serdt noten	ibid.	• Galnoten	cccccl.
• Esels Concommer.	ccccclx.	• Dictamus	ccccclx.	• Serdt Castanien	cccccl.	• Gamanderlij	cccccl.
• Tozelsche Concommeren	ccccclx.	• valsche Dictamus	ccccclx.	• Serdt roock	cccccl.	• Gamanderlij wijsken	cccccl.
• cccclx.		• cccclx.		• cleyen Serdt roock	cccccl.		
• wilde Concommer.	ccccclx.	• Dille	ccccclx.	• Serenprijis manneke	cccccl.	• Puij.	
• zee Concommeren	ccccclx.	• Coe Dille	ccccclx.	• Serenprijis wijsken	cccccl.	• groote Gamanderlij	cccccl.
• Condzilla	ccccclx.	• distel	ccccclx.	• Egelsoken	cccccl.	• Gansenbloemen	cccccl.
• Confilie de greyn	ccccclx.	• Crupdistel	ccccclx.	• Egelscruyt	cccccl.	• geel Gansenbloemen	cccccl.
• Conpza	ccccclx.	• dauw distel	ccccclx.	• Eglantier	cccccl.	• Gansel distel	cccccl.
• Coninghtime cruyt	ccccclx.	• dypedistel	ccccclx.	• Egyptenaers cruyt	cccccl.	• Gansen voet	cccccl.
• Cozaelcruyt	ccccclx.	• Esels distel	ccccclx.	• clxxxij.	cccccl.	• Ganserick	cccccl.
• cccclxxxv.		• Gansen distel	ccccclx.	• Elsenboom	cccccl.	• Gariophilacte	cccccl.
• wilt Cozaelcruyt	ccccclx.	• groote dauw distel	ccccclx.	• Epcken appel	cccccl.	• Gaspeldozen	cccccl.
• cccclxxxv.		• onser vrouwe distel	ccccclx.	• Epckenboom	cccccl.	• Ghebaerde Eune	cccccl.
• Cozenbloemen	ccccclx.	• Roomsche distel	ccccclx.	• Eyndegryn	cccccl.	• geel veruue	cccccl.
• groote Cozenbloemē	ibid.	• Sterre distel	ccccclx.	• Empetron	cccccl.	• Geel wortelen	cccccl.
• Cozen roosen	ccccclx.	• vzeemde distel	ccccclx.	• Endeloos	cccccl.	• Geneuer	cccccl.
• Coziander	ccccclx.	• waldistel	ccccclx.	• Englentier	cccccl.	• Gentiaen	cccccl.
• Cozinthen	ccccclx.	• wilde distelen	ccccclx.	• Endiue	cccccl.	• Geraert	cccccl.
• Coznoelieboō	ccccclx.	• wilde oft groote witte di	ccccclx.	• witte Endiue	ibid.	• Gerste	cccccl.
• Coznoelien	ibid.	• stelen	ccccclx.	• Eppe	cccccl.	• winter Gerste	ibid.
• Cortoen	ccccclx.	• witte wech distelen	ccccclx.	• berch Eppe	cccccl.	• somer Gerste	ibid.
• Crabben clauw	ccccclx.	• valsche Dypium	ccccclx.	• hroock Eppe	cccccl.	• Geruue	cccccl.
• Crape bloemkens	ccccclx.	• docke bladeren	ccccclx.	• cleyen water Eppe	cccccl.	• geel Geruue	cccccl.
• Crapen voet	ccccclx.	• dodden	ccccclx.	• cccclxviij.	cccccl.	• Ghepten bladt	cccccl.
• valschen Crapenvoet	ibid.	• donderbaert	ccccclx.	• groote Eppe	cccccl.	• groot Ghepten baert	cccccl.
• Crakebesien	ccccclx.	• cleyen donderbaert	ibid.	• groote water Eppe	cccccl.	• Ginoffelen	cccccl.
• roode Crakebesien	ibid.	• groot donderbaert	ibid.	• cccclxviij.	cccccl.	• cleyen Ginoffelen	ibid.
• swerte Crakebesien	ibid.	• donsen	ccccclx.	• steen Eppe	cccccl.	• Gingibler	cccccl.
• Cranenbeek	ccccclx.	• dozen appel	ccccclx.	• water Eppe	cccccl.	• Gladiolus	cccccl.
• Cranenhal	ccccclx.	• dotterbloemen	ccccclx.	• wilde Eppe	cccccl.	• Glascruyt	cccccl.
• Crefteruyt	ccccclx.	• groot dotterbloemen	ibid.	• Eruen	cccccl.	• Godts genade	cccccl.
• cleyen Crefteruyt	ibid.	• draba	ccccclx.	• Eruwten	cccccl.	• goede hederick	cccccl.
						• Gout	9

Nederlantschen namen ende toenames.

• Jouisz vous mes (525)

Register vanden Brabantschen ende

• tamme Lupinen	ccccx.	• Meloenen	ccccx.	• raserijse maekende Nas	• ronde Ofterlucy	ibid.	
• wilde Lupinen	ibid.	• Turcksche meloe.	ccccix.	• caepe	•		
• M		• Mercuriael	lxxij.	• slapende Nascaye	ibid.	• Paddenbloemen	clxvj.
• Madelgeer	ccclxxxij.	• Mercuriael manne.	ibid.	• natertongheskens	cpviiij.	• Paeschbloemē	cpviiij.
• Madeliēnen	clij.	• Mercuriael wijsken	ibid.	• Naclerupt	cpviiij.	• Paleye	cpviiij.
• blaauw Madeliēnen	ccccx.	• wilde mercuriael	ibid.	• tweede Naclerupt	ibid.	• Pallofen	cccccpv.
• groote Madeliēnen	clij.	• Meum	ccclxxxv.	• Water naclerupt	ibid.	• Palmboom	cccccp.
• tamme Madeliēnen	ibid.	• Mezereon	ccccxvij.	• Nagelbloemen	cpviiij.	•	cccccpviiij.
• wilde Madeliēnen	ibid.	• Millie	ccccxv.	• Nepte	cpviiij.	• stekende Palm	
• Maechden palm	xxxij.	• groot miltcrupt	ccccxlix.	• Netelen	cpviiij.	•	cccccpviiij.
• Maenclrupt	ccxiiij.	• Minckysers	ccccxij.	• doode Netelen	cpviiij.	• Panaces	ccclij.
• cleyn Maenclrupt	ibid.	• Myrthus	cccccxix.	• dooue Netelen	ibid.	• Panickoozen	cccccpviiij.
• Magelepyne	cc.	• Misspelboom	cccccxliij.	• groote Netelen	cpviiij.	• papculletēs	clij.
• Maier	ccccxix.	• Misspelen	ibid.	• heete Netelen	ibid.	• Papenclrupt	ccccxvi.
• Malrouie	cccx.	• pote misspelen	ibid.	• Roomsche Netelen	ibid.	• Papenhout	cccccpviiij.
• Malrueue	ibid.	• moeder crupt	xviiij.	• Niesclrupt	cccccpviiij.	• pappzi species	cccccpviiij.
• stinckende Malrueue	•	• Moerbeshien	cccccxv.	• wilbt wit Niese.	cccccpviiij.	• Pareye	cccccpviiij.
• cccx.		• Moerbeshieboom	ibid.	• wit niesclrupt	cccccpviiij.	• Paritarie	clvij.
• swerte Malrueue	ibid.	• Moly	cccccxviiij.	• Nieswoztel	ibid.	• Partijcken	clvij.
• Maluwe	cccccp.	• Mollen crupt	cccccp.	• swerte Nieswoz.	cccccp.	• Pastinaken	cccccpviiij.
• cleyn wilde Maluwe	ibi.	• Mondthout	cccccp.	• Ceclpviiij.		• Patich	cccccpviiij.
• groote Maluwe	ibid.	• Moozkens	cccccp.	• witte Nieswoz.	cccccpviiij.	• groot Patich	ibid.
• Venersche Malu.	cccccp.	• Moozen	cccccxij.	• Nigcl	cccccpviiij.	• water Patich	ibid.
• witte Maluwe	cccccp.	• tamme moozen	ibid.	• nigcl van Damasco	cccccp.	• wilt Patich	ibid.
• Mannetēscrupt	cccccxv.	• wilde moozen	cccccxij.	• tamme Nigcl	cccccpviiij.	• Patientie	ibid.
• groot Miltcrupt	ccccxlix.	• moscaet bloe.	cccccxix.	• wilde Nigcl	ibid.	• Peect	cccccpviiij.
• Mancop	ccccxix.	• mosch	cccccp.	• Noten	cccccpviiij.	• mozum Peect	ibid.
• Mandragora	ccccxiiij.	• zee mosch	cccccp.	• Noten muscaten	ibid.	• steen Peect	ibid.
• Mandragora māne.	ibi.	• mostaert	cccccxviiij.	• oker Noten	ibid.	• Peen	cccccpviiij.
• Mandragora wijskē	ibi.	• boeren mostaert	cccccxliij.	• roode hasel Not.	cccccp.	• geel Peen	ibid.
• Mansoozen	ccccxix.	• tāmē mostaert	cccccxviiij.	• tamme hasel Noten	ibid.	• Peerboom	cccccpviiij.
• Marentacken	cccccp.	• wilde mostaert	ibid.	• wilde hasel Noten	ibid.	• Peeren	ibid.
• Maren dzehen	ccx.	• motten crupt	ccx.	• pimper Noten	cccccp.	• Peerdick	cccccpviiij.
• Mariettes	clv.	• muer	clij.	• Quersberck	clij.	• Peerlen crupt	cccl.
• Mariolepyne	cc.	• cleyn muer	clij.	• Dkernoten	cccccpviiij.	• Peerlen crupt mannekē	ibid.
• Enghels Mariole	ccij.	• groote muer	ibid.	•		•	
• groue Mariolepyne	ibid.	• middel muer	ibid.	• Dleanderboom	cccccpviiij.	• Peerlen crupt wijsken	ibid.
• witte groue Mariolepyne	•	• zee muer	ibid.	• Dlijfboom	cccccpviiij.	• Peertsbloemen	cpviiij.
• ibid.		• Mugee petel	cccccpviiij.	• wilde Dlijfboom	ibid.	•	cccccp.
• Nastbloemen	ccccxviiij.	• Muncx capkē	ccccxviiij.	• Dlijuen	ibid.	• Peerts psere	cccccpviiij.
• Nastboom	cccccpviiij.	• Munte	ccx.	• Dlinenboom	cccccpviiij.	• Peertsclauw	clij.
• Nastixboom	cccccpviiij.	• Balsam munte	ibid.	• Dnderhaue	cccccpviiij.	• Peertssteert	clij.
• Water	xviiij.	• berch munte	ccxij.	• Dnobzphio	cccccp.	• Cleyn peertssteert	ibid.
• Watersfilon	xcix.	• crupsmunte	ccx.	• Dnser vrouwen bedstroo	cccccpviiij.	• groote Peertssteert	ibid.
• Wec	ccccxij.	• Roomsche munte	ibid.	• Dnser vrouwen mantel	cccccpviiij.	• Penickbloemē	cccccpviiij.
• Wec crappen	ibid.	• velt munte	ccccxij.	•		• Penick crupt	cccccpviiij.
• Weertsbloemen	ccxij.	• roode water munte	ccx.	• Dnser vrouwen melck	cccccpviiij.	• Penscen	cccccpviiij.
• witte Weertsbloemen	ibi.	• witte water munte	ibid.	• crupt	cccccpviiij.	• Peper	cccccpviiij.
• Weere woztel	ccccxlvij.	• Mupse met seertkens	• Dnser vrouwen spin	ibid.	• Peper crupt	cccccpviiij.	
• Weester woztel	ccclix.	•	• Dnser vrouwen seghel	•	• Peper van Indien	cccccp.	
• Weybloemē	clix.	• Mupsooze	cccccpviiij.	•	• Baeet Peper van Indien	ibid.	
• blau Weybloemē	clxxxij.	• Mupsooze	ibid.	• Dns heeren speerclrupt	•	•	
• Melck crupt	xlvij.	• Mupse steertkēs	ccccxviiij.	•	• bresilie Peper	ibid.	
• Melckwepe	ccccxviiij.	•		• Doghen troost	cccccpviiij.	• lanct Peper van Indien	ibid.
• Melde	ccccxx.	• Mufa	cccccxv.	• Doghen troost gras	•	•	
• cleyn Melde	ibid.	•		•		• muer Peper	clij.
• Cleyn stinckende Melde	•	• Nacht shade	ccccxviiij.	• Dpopanax	cccccpviiij.	• swert Peper	cccccp.
•	ccccxiiij.	• Nagelclrupt	lxxx.	• Dnant	clij.	• water Peper	cccccpviiij.
• tamme Melde	ibid.	• Cleyn nagelclrupt	ibid.	• cleyn Dnant	clij.	• wit Peper	cccccp.
• wilde melde	ibid.	• Narcissen	clxxxij.	• groot Dnant	ibid.	• Pepoenen	cccccp.
• Melisse	ccxiiij.	• Nardus	cccccxix.	• Drganum	ccij.	• bzeede Pepoenen	ibid.
• Melillote	ccccxviiij.	• Nardus saet	ibid.	• wilt Drganum	ibid.	• groote Pepoenen	ibid.
• Duytche melillote	ibid.	• Nascaye	ccccxviiij.	• Dssentonghe	•	• ronde Pepoenen	ibid.
• ghimeyn Melillote	ibid.	• dulmakende Nascaye	•	• cleyn Dssentonghe	ibid.	• Versen	cccccpviiij.
• Italiaensche melillote	ibi.	•		• Dstierlucy	cccccpviiij.	• Versenboom	ibid.
• Roomsche melillote	ibid.	• groote nascaye	cccccpviiij.	• lange Dstierlucy	ibid.	• auant Versen	ibid.

Nederlantschen namen ende toenamen.

• vroege Persen	ibid.	• Raponeelen	ccccxvi.	• hzeet Salomons Zeghel	• S. Peeters cruyt	eph.		
• Persick cruyt	ccccel.	• cleyen Raponeelen	ibid.	• ibidem	• Slanghen cruyt	iq.		
• Pestilencie wortel	xix.	• groote Raponeelen	ibid.	• Smal Salomons Zeghel	• Slehen	ccccxviii.		
• Peterselie	ccccxxiii.	• Katelen	ccccxliii.	• ibidem	• cccccppp.			
• ghemeyn Peterselie	ibid.	• geel Katelen	ibid.	• Sali coznia	cvf.	• Slehendozen	cccccpv.	
• Peterselie van Macedon	• roode Katelen	ibid.	• Sanikel	cxv.	• Sluetelbloemen	cxvi.		
• nien	ccccxxv.	• witte Katelen	ibid.	• groot Sanikel	cxvii.	• cleyen Sluetelbloemē	ibid.	
• vzeemde Peterselie	ibid.	• Kateleer	ccccclv.	• Santozie	celxxvii.	• enckel Sluetelbloemē	ibid.	
• Pijshout	ccccclxii.	• Rauen roet	lxxxvii.	• cleyen Santozie	ibid.	• welriekende Sluetelbloes		
• Pijnboom	ccccclxxii.	• Keynette	xl.	• groot Santozie	ibid.	• men	ibid.	
• Pijnappel	ibid.	• Keyn vaer	xvii.	• Sapgruyt	cccccxix.	• witte Sluetelbloemē	ibid.	
• wilde Pijnboom	ibid.	• Keyn wilghen	cccccl.	• Sarazijns cruyt	celxxvii.	• Smaeke	ccccclii.	
• Piloselle	lxxx.	• Rhabarbare	celxxix.	• Sarcocolla	celxv.	• Smeer wortel	ppv.	
• Pimpinelle cleyen	cxv.	• Valsche rhabarbare	xl.	• Satureye	cxclii.	• Smirnum	ccccppv.	
• Pimpinelle groot	ibid.	• Rhagwortele	clxxxix.	• Saelboom	ccccclxvii.	• smout van ghelafen	cvf.	
• Pioenbloemen	celxxvii.	• Rhamnus	ccccclv.	• Saule	cxv.	• Soffraen	clppv.	
• Pioenen manneken	ibid.	• Rheyndloemen	lxxx.	• crupssaule	ibid.	• Solferwortel	celv.	
• Pioenen wijsken	ibid.	• Rheyndbesien	ccccclvii.	• edelsaule	ibid.	• somer sottekes	clppv.	
• Pistologia	celxvii.	• Rheyndbesiendoozen	ibid.	• groote Saule	cxvi.	• Sone voer de vader	lv.	
• Platanus	ccccclvii.	• rhuer cruyt	lxxx.	• groue Saule	ibid.	• sondaan	celv.	
• Plompen	clxii.	• ridder spoze	clxvii.	• oorkens Saule	cxv.	• sonnewendt	lv.	
• geel Plompen	ibid.	• tāmē ridder spozen	clxvii.	• wilde Saule	cxvii.	• cleyen sonnewendt	ibid.	
• witte Plompen	ibid.	• wilde ridder spozen	ibid.	• Sanseboom	cccccxvii.	• Sozben	cccccpv.	
• Pluyfens	cl.	• riet	cccccl.	• Scabiose	xcix.	• Sozbenbood	cccccpv.	
• Phoenix	ccccxxii.	• riet gras	cccccl.	• Schaps scabiose	ibid.	• sozsaet	ccccclv.	
• Polemonia	cxclii.	• riet van Indien	cccccl.	• cleyen Scabiose	ibid.	• Spaensche Tenettekens		
• Polemonium	ibid.	• riet van Spaengien	ibid.	• Scammonia	cccccl.	• clppv.		
• Polium	cxix.	• Supker riet	ibid.	• Scarlepe	ccccvii.	• cleyen Speencruyt	ppv.	
• Polepe	cxvii.	• welriekende riet	ibid.	• Schaps tonghe	vii.	• groot speencruyt	q.	
• wilde Polepe	cxii.	• matten riet	ccccxxxix.	• Seerlinghe	ccccppv.	• speercruyt	clppv.	
• Pollofen	ccccclxxx.	• rijnshen	ccccclxxiii.	• Seozst	cccccl.	• speerwortel	clppv.	
• Pooten	ccccclx.	• rijs	ccccclii.	• Seozstbloemen	cccccl.	• spelte	clppv.	
• Popelaere	ccccclv.	• Robrechts cruyt	xl.	• Seozpioencruyt	manne	• spinagie	cccccl.	
• Popelieboom	ibid.	• rogghe	cccccl.	• fen	li.	• spozebloemen	clppv.	
• Pozelepe	ccccclvii.	• rogghebloemen	clv.	• Seozpioencruyt	wijsken	• witte spozebloemen	ibid.	
• gemeyn Pozelepe	ibid.	• roosen	ccccclxx.	• ibidem		• geel spozebloem.	clppv.	
• Roomsche Pozelepe	ibid.	• bruyn rode rosen	ccccclxx.	• Sebestien	cccccpv.	• spozenhout	cccccl.	
• tamme Pozelepe	ibid.	• Caneelroosen	ibid.	• Securidaca	ccccclvii.	• spzingeruyt	lv.	
• wilde Pozelepe	ccccclxii.	• duyn roosen	ibid.	• Seperuyt	ccccclvii.	• spurgie	cccccl.	
• zee Pozelepe	ibid.	• hontfroosen	clxx.	• Sena	cccccl.	• spurie	lv.	
• Postelbesien	ccccclxxxv.	• muscaet roosen	ccccclxx.	• Seneboom	cccccl.	• staleruyt	cccccl.	
• Prang wortele		• Prouinche roosen	ibid.	• Senegroen	cccccl.	• standelcruyt	clppv.	
• cccccclxxiii.		• roode roosen	ibid.	• cleyen Sentoze	ccccclvii.	• cleyen standelcruyt	ibid.	
• Pruyboom	ccccclxxx.	• wilde roosen	ibid.	• groote Sentoze	ibid.	• groot standelcruyt	ibid.	
• Pruymen	ibid.	• witte roosen	ibid.	• Seriffen	ccccclvii.	• welriekende standelcru.	ibid.	
• Pruyne vā Damasch	ibid.	• rooswortel	cccccl.	• Sefeli	cccccl.	• Steenbzeck	cccccl.	
• Rospruymen	ccccclxxx.	• Roomsche terwe	cccccl.	• Seuen bladt	cccccl.	• gulden steenbzeck	cccccl.	
		• Rosmarijn	cccccl.	• Seuen getiden cruyt	cccccl.	• geel steenbzeck	cccccl.	
• Qualster	cccccl.	• groot melisoencruyt	lxxx.	• ccccccl.		• root steenbzeck	cccccl.	
• Queappelboom	ccccclvii.	• cvij.		• Sigmaerscruyt	cccccl.	• witten steenbzeck	cccccl.	
• Queappel	ibid.	• rotte tamme	cccccl.	• Silsom	cccccl.	• Steencruyt	cccccl.	
• Quendel	cccccl.	• wilde rotte	cccccl.	• Sindauw	cccccl.	• Steencruyte	cccccl.	
• Quepeeren	ccccclvii.	• ruyte	cccccl.	• S. Anthonis cruyt	lv.	• Steensact	cccccl.	
		• steen ruyte	cccccl.	• S. Anthonis nootkens		• Stekelbesien	cccccl.	
• Radis	ccccclvii.	• tamme ruyte	cccccl.	• ccccccl.		• Sterrecruyt	cccccl.	
• meer Radis	ccccclvii.	• wijnruyte	cccccl.	• ibid.	• S. Anthonis raepfen	• clxvii.		
• water Radis	ccccclvii.	• wilde ruyte	cccccl.	• ibid.	• ccccccl.	• Stichas cruyt	cccccl.	
• wilt Radis	ibid.	• ruyterscruyt	cccccl.	• cxxx.	• S. Carpscruyt	lv.	• Strijckbloemen	clppv.
• Rakette	cccccl.	• water ruyterscruyt	ibid.	• S. Chzistoffels cruyt	• S. Jacobs bloeme	lv.	• S. Jacobs cruyt	cccccl.
• Roomsche rakette	ibid.	• rundsooghe	clxix.	• ccccccl.	• S. Jās bzoot	cccccl.	• groot Surekel	ibid.
• wilde Rakette	ibid.			• S. Jacobs cruyt	ibid.	• Surekelle	cccccl.	
• Rapen	cccccl.	• Saet vā Canariē	cccccl.	• S. Jās bzoot	cccccl.	• groot Surekel	ibid.	
• bzooze steekrapē	cccccl.	• Spaensche Saet	clxxxv.	• S. Jans cruyt	lv.	• Roomsche Surekel	ibid.	
• natte steekrapen	ibid.	• Saffraen	clxxxv.	• S. Jozis cru.	cccccl.	• Schaps surekel	ibid.	
• Parijsche Rapen	ibid.	• wilden Saffraen	clxxxv.	• S. Katharine bloemen	• velt surekel	ibid.		
• steek Rapen	ibid.	• Sagapenum	clxxxv.	• S. Salomons Zeghel	clxxxv.	• supkerwortel.	cccccl.	
• Raphanus	cccccl.	• Salomons Zeghel	clxxxv.	• ccccccl.				

Register vanden Brabantſchen ende

• Swalmwoztel	celxxi.	• Varen	ccclxlii.	• Voghels nest	ccxlvi.	• Wilden Saffraen	ppp.
• Sweleken	ccccclxlii.	• Varen manneken	ibid.	• Voghels Vitsen	ccccxxv.	• Wilghe	ccccclxv.
• Swelekenhout	ibid.	• Varen wiſſten	ibid.	• wilde Vitsen	ccccxv.	• roode Wilghe	ibid.
• Sycomozen	ccccclxxvi.	• boom Varen	ccclxvi.	• Vlas	lxx.	• rijn Wilghe	cccccl.
• Synnaum	cxvii.	• Epken Varen	ccclxvi.	• wilt Vlas	lxxii.	• witte Wilghe	ccccclxv.
		• gracht Varen	ccclxix.	• Vlierhout	ccccclxv.	• Winde	ccccclxv.
• Tamarifchboom	ccccxc.	• groot Varen	ccclx.	• Vlier	ccccxlii.	• Cleyn elocpken Winde	ccccclxv.
• Tapkenſcrupt	ccccclxxxix.	• ſteen Varen	cccl.	• wilt vlier	ccccxlii.	• ibidem	
• Teer	ccccclxxv.	• ſwert Varen	ccclxvi.	• Vloperuyt	cccccl.	• Groot elocpken Winde	cccccl.
• Tenderick	cxvii.	• water Varen	ccclx.	• Vogelſcrupt	xlx.	• ibidem	
• Terbenthijn	ccccclxxvii.	• wit epken Varen	ccclxvi.	• Voghelſneſt	cxci.	• middel winde	ccccclxxvii.
• Veneetſche Terbenthijn	ccccclxxv.	• Veen beſien	ccccclxxv.	• Voghelvoet	ccccclxxv.	• ſteke winde	ccccclxxv.
		• Veen cozen	ibid.	• Vokelaer	clxx.	• ſwerte winde	ccccclxxv.
• Terebinthijnboom		• Velt eppzes	xxvi.	• Voſſchen beet	xcvii.	• zee winde	ibid.
• Veneckel	ccccclxxvii.	• Veneckel	ccclxxi.	• Voſſenſteert	ccccclxxv.	• wingaert	ccccclxxv.
• Termenthijn	677.	• roſ Veneckel	ibid.	• Vrouwen hayz	cccl.	• wilde wingaert	ccccclxxv.
• Terwe	ccccclxxvii.	• wilde Veneckel	ibid.	• Vrouwen ſpiegel	cl.	• Vingaertwinde	ccccclxxv.
• Roomsche terwe	cxci.	• Verangines	ccccclxxvii.	• Viſſvingerſcrupt	lxxv.	• Vingaertwinde	ccccclxxv.
• Somer terwe	ccccclxxvii.	• Verbene	cxv.	• elcyn/geel/groot/wit/viſſ	ccccclxxvii.	• Vingaertwinde	ccccclxxv.
• Thapſia	ccclx.	• cruppande Verbene man	ccclxx.	• vingherſcrupt	ibid.	• Vingaertwinde	ccccclxxv.
• Thymbza	cxvii.	• neken ende wiſſten	ibid.	• Viſſheboom	ccccclxxvii.	• Wintergruen	ccccclxxv.
• Theſſenſcrupt	lxxii.	• neer Verbene	ibid.	• Viſſghen	ibid.	• Winter rooſen	ccccclxxv.
• Thlaſpi van Candien		• Verckens bzoot	ccclxx.			• witten heumſt	ccccclxxv.
• Veneckel	ccccclxxv.	• Verckens doot	ccccclxxi.	• Waelwoztele	ccccclxxi.	• witwoztel	ccccclxxv.
• Thunis bloemen	clvii.	• Verckens gras	xc.	• Waelmeſter	ccccclxxi.	• Wijnruyte	ccccclxxv.
• Thymelea	ccclxxv.	• Verckens venckel	ccclvii.	• Walſtroo	ibid.	• wilde Wijnruyte	ibid.
• Thymus	cxv.	• Vervus	ccccclxxvii.	• Wantluyſcrupt	clxxv.	• Wolſs beſien	ccccclxxv.
• Thymus van Candien		• Veyl	ccccclxxvii.	• Water filieren	xcvii.	• Wolſs melck	ccccclxxv.
• ibidem		• boom Veyl	ibid.	• Water noten	ccccclxxv.	• Wolſs melck manneken	ccccclxxv.
• wilden Thymus	cxvii.	• elcyn Veyl	ibid.	• Water ponghen	ccccclxxv.	• ende wiſſten	ibid.
• Tongheblat	ccccclxxxix.	• muur Veyl	ibid.	• Wechgras	xc.	• bzeet Wolſs melck	ibid.
• Tozbylion	ccclx.	• ſwerten Veyl	ibid.	• Wechdozen	ccccclxxvii.	• Sonnewendende Wolſs	ccccclxxvii.
• Tozſchſchozen	ccccclxxvii.	• Viereruyt	ccccclxxvii.	• Wederdoot	cccl.	• melck	ibid.
• Tozmentille	lxxvii.	• Viſſchboonen	ccccclxxvii.	• elcyn Wederdoot	ccccclxxvii.	• zee Wolſs melck	ibid.
• Tozſſeruyt	cx.	• elcyn geel Viſſvingerſcrupt	ccccclxxvii.	• groot wederdoot	ibid.	• Wolſs woztele	ccccclxxvii.
• Tragacantha	ccccclxxvii.	• lxxv.		• gulden wederdoot	ccccclxxvii.	• blauw wolſs woztele	ibid.
• Tragoziganum	cccl.	• groot geel viſſvingerſcrupt	ccccclxxvii.	• Wederick	lxxix.	• geel Wolſs woztele	ibid.
• Tribulus	ccccclxxxix.	• ibid.		• blauw Wederick	ibid.	• Wolle bladeren	ccccclxxvii.
• Tripolium	cccl.	• root Viſſvingerſcrupt	ibid.	• geel Wederick	ibid.	• Wolle crupt	ibid.
• Tragos	cxvii.	• wit Viſſvingerſcrupt	ibid.	• root Wederick	ibid.	• wit Wolle crupt manneken	ccccclxxvii.
• Triticum typhiniū	ccccclxxvii.	• Viſſieren	ccccclxxvii.	• Weedt	lxxii.	• Pen ende wiſſten	ibid.
• Tweblat	cx.	• geel Viſſieren	ibid.	• tamme Weedt	ibid.	• Wormeruyt	ccccclxxvii.
• Tydeloſen	ccccclxxvii.	• Jonckvrouwen Viſſieren	ccccclxxvii.	• wilt Weedt	ibid.	• Wondeneruyt	ccccclxxvii.
• geel Tydeloſen	ccccclxxvii.	• cxxxvii.		• Weechbze	lxxxlii.	• Wonderboom	ccccclxxvii.
• witte Tydeloſen	ccccclxxvii.	• ſteen Viſſieren	ccccclxxvii.	• bzeeweechbze	ibid.	• Bouwe	ccccclxxvii.
• bzeempt Tydeloſen	ccccclxxvii.	• ſtock Viſſieren	ccccclxxvii.	• elcyn weechbze	ibid.	• Wzancſcrupt	ccccclxxvii.
• Veneruyt	ccccclxxvii.	• Vincoorde	ccccclxxvii.	• groot weechbze	ibid.	• Wzanghe	ccccclxxvii.
• Vaccaria	cccl.	• Vingherhoet crupt	ccccclxxvii.	• root weechbze	ibid.		
• Valeriaen	ccccclxxvii.	• Violetten	ccccclxxvii.	• water weechbze	lxxxvii.	• Ypeltine	ccccclxxvii.
• Valeriae van Grieken	ibid.	• Viſſnaga	ccccclxxvii.	• cxc.		• Yſerſcrupt	ccccclxxvii.
• wilde Valeriaen	ibid.	• Viſſelſcrupt	ccccclxxvii.	• zee Weechbze	lxxxvii.	• Yſerhert	ccccclxxvii.
• elcyn wilde Valeriae	ibid.	• Viſſen	ccccclxxvii.	• Whmen	ccccclxxvii.	• Yſoep	ccccclxxvii.
• groote wilde Valeriae	ibid.	• Vlameruyt	ccccclxxvii.	• Wiltcrupt	ccccclxxvii.	• Zeebaſt	ccccclxxvii.

Register der Soochteuſcher Kreutern namen im diſem Kreuterbuch begriffen.

A Bithon	352	Alberbaum	655	cleyn ſaur Amſſer	ibid.	waſſer Andorn	ibid.
• Ackereichel	420	weiß Alberbaum	ibid.	waſſer ampffer	ibid.	weißſſer Andorn	ibid.
• Aſtruch	2	Altraun / menlin / wet		Andorn / menlin / wet		Angelick	256
Agaricus	677	blin	373	blin	220	Aniſz	233
Ageley	145	Altſein	587	felot Andorn	221	Aphace	415
Agley	ibid.	Amelkorn	390	ſleehender Andorn	ibid.	Apriſblumen	363
Ahozne	658	Ampffer	482	ſchwartz Andorn	ibid.	weiß Apriſblumen	ibid.
Alantwurtz	285	ſaur ampffer	ibid.	weißſſer Andorn	ibid.	Apoſtemkraut	99
						Apffel	

Creutern namen.

Apffelbaum	613	blaw Blotwurtz	ibid.	wildt Cucumer	319	Eichel mistel	651
Apffel	ibid.	blicken	392	Lypressenbaum	669	Echelopffel	650
Aspen	655	blutkraut	126	D		acker Eichel	420
Artich	325	blutstropffle	140	Dactelen	643	Egelkraut	73
Aussen blat	589	blutwurtz	45	Dannebaum	674	Einbeet	364
Augentroost	37	boberellen	380	rot Dannebaum	ibid.	Einslat	159
Augentroost gras	432	bocksbart	150	wilfz Dannebaum	676	Einkorn	392
Augenwurtz	289.434	bockshorn	421	Daubensufz	44	Eiserich	115
B		bonen	404	Dausentschoon	151	Eschenbaum	659
Bacholder	664	welsche bonen	405	Deiment	210	Eschenbaum	653
Baldzaen	289	bozst	187	krausz deiment	ibid.	Eschenholtz	ibid.
groß Baldzaen	ibid.	brant	402	Denmark	259	stein Eschen	ibid.
wildt Baldzaen	ibid.	brant lattich	19	Deschelkraut	74	Engelsufz	345
Basilgen	206	braunell	121	Des heyligen geist		Entziaen	282
wildt Basilgen	ibid.	braunfleischblumen	147	wurtzel	256	Epffich oder eppich	332
Bisilgram	ibid.	braunwurtz	41	Dill	232	berch Epffich	526
Balsam	210	bremen	577	croten dill	156	groß Epffich	527
Balsam muntz	ibid.	brennkraut	110	hunsz dill	ibid.	stein Epffich	526
katzon Balsam	ibid.	brombeer	576	ku dill	ibid.	wasser Epffich	529
krausz Balsam	ibid.	bruch beeren	585	dinkelkern	391	wildt Epffich	528
spitser Balsam	ibid.	bruch kraut	34	distel	452	schwartz er Epffich	331
wilder Balsam	ibid.	bruch wurtz	53	befegneter distel	458	maur epffich	ibid.
Balsim opffel/menlin/		brusibeertlin	631	brachen distel	446	epheuw	ibid.
weiblin	376	brusiwurtz	256	dreydistel	457	baum epheuw	ibid.
Batengel	102	buben streel	449	frauen distel	451.457	klein epheuw	ibid.
groß Batengel	ibid.	buchampffer	430	gensz distel	487	erbsl	197
kleyn batengel	24	buchbaum	661	karten distel	449	erckelen	420
Bathonie	251	buchbzoot	430	marien distel	451	erdamandel	ibid.
brun Batonie	ibid.	buche	651	mosz distele	487	erdopffel	280
Baumwol	592	buchesehern	656	raden distel	446.449	erdbereen	78
Baum Trefz	545	handuchen	ibid.	Romscher distel	452	erdbereenkraut	ibid.
Beerbladt	589	bucken	15	seu distel	457	erdsygen	420
Beerlap	356	bulsenkraut	384	waldt distel	612	erdgast	277
Beerwurtz	242	burgel	497	wallen distel	446.447	erdruß	420
Beinwollen	132	burtzelkraut	ibid.	weißwege distel	452	erdtrauch	23
Beinholtzlin	602	heymisch burgel	ibid.	welch distel	ibid.	erdweytrauch	115
Benedictenwurtz	122	wildt burgel et burtzel		doll opffel	374	erdwurtz	280
Bengelkraut	72	498		dollkraut	381.384	erenbreisz menlin/wel	
Bengelkraut/ menlin/		burretich	11	donderbar	104	belin	26
weiblin	ibid.	busbaum	610	groß donderbar	ibid.	erlenbaum	659
waldt Bengelkraut	ibid.	byren	622	klein donderbar	ibid.	ertrosz	502
zamer Bengelkraut	ibid.	byrenbaum	ibid.	donnerwurtz	33	eruen	412
Bernklaw	453.454			doit	402	erweyssen	409
Teutsch bernklaw	454	Cardobenedict	458	dosten	203	esschenbaum	653
Berntaisz	ibid.	Calmus	578	dott erblumen	30	esschern holz	ibid.
Bertram	291	Capperen	593	drachenwurtz	173.273	stein esschern	ibid.
Befegneter	458	Lederbaum	667	wasser drachewurtz	273	eysernhart	115
wilder Bertram	292	Chamill	166	dreyfeltsch blumen	135	eysernkraut	ibid.
Betkerleufz	14	Chamill wilde	ibid.	dropffwurtz	346	eysernich	ibid.
Betonich	251	Chreus blum	192	drumpelbieren	585		
weiß Betonick	112	Chistwurtz	299	durchwachs	124	farn	344
Braun Betonick	ibid.	Citrinaten	615	durwurtz	33	baum farn	346
Beyfufz	15	kleyn natterkraut	90	dyement	210	stein farn	310
Biberkraut	277	Coloquint opffelin	320	traus dyement	ibid.	waldt farn/ menlin/	
Bibernel	247	Coriander	237	dyllen	232	weiblin	344
Bilsamkraut	384	schwartz Coriand.	240			faulbaum	662
Bintzen	438	Cornblumen	145	Eberwurtz	455	fiebrkraut	277
Birkenbaum	662	waldt Cornblum	ibid.	groß Eberwurtz	ibid.	freigbonen	411
Birtzenbertz	590	Cornelbaum	634	klein Eberwurtz	ibid.	freigen	627
Birckwurtz	77	Cranchhalo	45	weiß Eberwurtz	ibid.	freigenbaum	ibid.
Bysemkraut	545	Crusblumen	192	Erotrauch	23	freigwartzen kraut	29
Bitterwurtz	282	Creutzbaum	301	Erenbreisz menlin		groß freigwartzen	
Blatternkraut	29	Cucumern	507	weiblin	26	kraut	ibid.
blaw gilgen	171	esels Cucumer	319	Eibisch	504	feldmoxen	247
blaw menderlin	115	Turckischer Cucumer		Eichel	650	fildt yfop	157
blaw schwertel	171	509		Eichelbaum	ibid.	fenchel	231
						fenchel	

Creutern namen.

ffentich	398	weiß wilgen	177	Heydelbeeren	585	katzey wurtzel	289
fferbblumen	581	Wint	578	Heydelphenich	398	kastanibaum	637
geel ferbblumen	ibid.	Glocken	196	Heyden	592	keetbesten	588
ffruch	398	groß weiß glocken	ibid.	Heydenblumen	140	keller hals	317
ffichtenbaum	672	Golt opffel	375	Heydenblumlin	179	kerdelkraut	533
ffierberkraut	276	Golt wurtz	29.179	Heydenkorn	400	kern	391.519
ffiltzkraut	141	Golt knopflin	111	Heydensmuck	581	kernsamen	391
ffingerhut	156	Gottes genade	45	Heydenysop	587	dinckel kern	ibid.
ffingerkraut	ibid.	Gottes bergisz	220	Heydnisch wundtkraut	127	kertzzenkraut	no
fflachsz	65	Grasz blumen	140		110	kesten	637
fflachdottet	422	Grensing	78	Himelkraut	112	kestenbaum	ibid.
fflachkraut	73	Grensch	ibid.	Himelschluffel	171	ketter als	317
Onser Bro. flach	ibid.	Grinde kraut	99.493	Himel schwertel	395	kuiffet holiz	672
wildt flach	ibid.	Grinde wurtz	482	Hirsen	51	kuin holiz	672
krotten flachsz	73	Groß steinklee	427	Hirsenklee	74	kimmel	236
fflachsz seiden	341	Grund eychel	420	hirten sechel	251	weiß kimmel	ibid.
ffleyschblumen	422	grundheyl	26	meert Hirsch	242	kienlin	197
Braun fleischblumen	147	grundel reß	334	Hirtzwurtz	ibid.	kirschey	632
		grund reß	ibid.	schwarz hirtzwurtz	ibid.	kirscheybaum	ibid.
fflochkraut	550	guntzel	121	weiß hirtzwurtz	ibid.	Juden kirschey	380
ffloche kraut	94	golden guntzel	ibid.	Hirzung	348	teuffels kirschey	ibid.
ffloramor	151	gulden cle	55	Hochkraut	232	klappetrofen	371
ffrozenholtz	672	gurtelkraut	346	Hochlenten	505	klee	425
ffotzzwang	36	gute heinrich	484	Hochmut	140	buch klee	430
ffotzweyn	ibid.			Holder	324	edel stein klee	44
ffrouwen har	351	Habern	399	waldt Holder	ibid.	gauch klee	430
ffrauwen kraut	214	Habich kraut	489	Holwurtz	269	gauch gauch klee	ibid.
ffreyscham	135	groß Habich kraut	ibid.	Hopffen	341	geel klee	425
ffreyscham kraut	ibid.	klein Habich kraut	ibid.	Hornungsblumen	192	gerlweisen klee	ibid.
ffroschloefelkraut	88	zamer Hanff	66	weiß Hornungs blume	184	grosse fein klee	427
ffueren holtz	672	Hagdozn	609		577	katzey klee	430
funff blat	76	Hanenfusz	359	Horzbeeren	162	kleiner fein klee	425
funffingerkraut	ibid.	acker Hanenfusz	360	Horzirang	ibid.	kleeckkraut	463
		geel Hanenfusz	ibid.	Horzwurtz	49	sauter klee	430
		kleiner Hanenfusz	ibid.	Hunderbifz	166	stein klee	425
Gamanderle	115	schwarz Hanenf.	ibid.	Hundszblum	ibid.	weiser klee	422
Gamanderlin	24.115	wasser Hanenfusz	ibid.	Hundszdill	72	wildet klee	425
Garben	121	weiß Hanenfusz	ibid.	Hundszkol	327	klein tausent gulden	277
wilde Garben	38	Hanhoedlin	663	Hunds kurtz	10	kletten	14
Garnat opffel	617	waldt Henle	360	Hundszunge	47	groß kletten	ibid.
Garthaglen	2	Halzkraut	154	Hunner setz	177	spitz kletten	ibid.
Gauch broot	150	Harenkraut	73	Hymbeeren	341	knabinkraut	189
Gauch blum	140.543	Harnkraut	ibid.	Hynschkraut	192	knobloch kraut	556
Gauch heil.	52	Harsrang	257	hyssop	194	knobloch	554
Geel hornungs blumen	183	Harscher	356	garten hyssop	ibid.	knoblouch	ibid.
		Hartbaum	59.61	zwibel hyssop	181	hundsknoblouch	560
Geel welderich	69	Hartzbaum	672		670	waldt knoblouch	554
Braun / root welderich	ibid.	Harttrigel	634	Jachnten	504	wilder knoblouch	ibid.
		Haselnusz	640	Jbenbaum	341	f. ldrknoblouch	ibid.
Geel wifzblumen	30	Haselnuszbaum	ibid.	Jbisch	275	iachenknoblouch	101
Genserich	78	Haselnusz sirauch	ibid.	Je lenger te lieber	31	koldes kraut	126
Gensz blum	170	Haselwurtz	271	Tuytschen Jngber	380	kolen	47
Gensz fusz	472	Hasenfusz	430	Jngrun	355	breyter roter kolen	ibid.
Gerlin	523	Hasenkol	488	Juden hutlin	92	hasen kol	488
Gerst	394	Hasen pfote lin	80	Jungfrau w har	477	krauser kolen	477
groß Gerst	ibid.	Hauch blat	589		449	kleinder kolen	ibid.
fuder Gerst	ibid.	Hauswurtz	104	kannenkraut	ibid.	korbelkraut	533
Gertwurtz	2	Hawhechel	583	kappizkraut	430	wilder korffel	534
Geyz blat	335	Hederich	538	karten	23	korlbraut	491
Gierlin	523	Heidnisch blumen	179	weber karten	92	korntroß	144
Giehwurtz	287	Herbstroß	502	katzle	23	korz roosen	145.371
Gilgen	177	Her gods bartbley	126	katzey koruel	92	waldt korinblumen	145
Braun Gilgen	171	Hertfreydt	464	katzey sagel	ibid.	kranch hals	45
rot golt Gilgen	177	Hertzge span	119	katzey schwantz	104	krapenfusz	87
speck Gilgen	335	Hertzg. spect	ibid.	katzey trubelin	62	krefz	541
waldt gilgen	ibid.	Hertz kraut	210	katzey wedel			600
wasser gilgen	162						

Kreutern namen.

baurenkress	ibid.	liefsknoospen	440	Neusorlin	31.80	Nessel	624
brun kress	543	lilgen	177	Ne. penblumen	159	nesselbaum	ibid.
garten kress	541	limocnen	615	blauw Ne. penblumen	181	nessel	117
brunet kress	543	linsen	417			brennend nessel	ibid.
wilderkress	543.437	meerlinsen	97	Ne. penkraut	30	haber nessel	ibid.
wisenkress	543	welsch linsen	642	Ne. yran	200	hepter nessel	ibid.
krottendill	139	lindbast	656	Ne. sterwurtz	259	taub nessel	116
kromerbeeren	655	lindbaum	658	Ne. schkraut	46	todt nessel	ibid.
krottenschlachz	73	linden	ibid.	Ne. lten	470	welsch nessel	117
kreuselbeer	594	linkraut	73	scheisz Ne. lten	ibid.	nieswurtz	296
kreuzbeer	ibid.	lofferkraut	107	Ne. litzkraut	350	schwartz nieswurtz	209
kuaug	166.169	lozbeerbaum	601	groz miltz kraut	349	weiz nieswurtz	296
kuchenschelle	360	lozbeeren	ibid.	mistel	651	nuszbaum	638
kudill	166	lerbenbaum	677	Modelgeet	283	baum nusz	ibid.
kushom	421	lungenkraut	355	Moey	369	rot nusz	640
kumel	197.236	lungeblume	114	mollelin	420	thur nusz	ibid.
schwartz kumel	239	lusch	402	molleten	ibid.	welsch nusz	638
walot kumel	236	lydweyck	143	molten	470		
weisz kumel	239	lybstockel	254	acher molten	ibid.	Ne. senbrech	183
schwartz kumich	ibid.	lynen	331	garten molten	ibid.	Ne. senzunghe	8
walot schwartz kumich	242			heymisch molten	ibid.	Ne. cmentich	53
		Magle	369	wilde molten	ibid.	Delbaum	644
kumel	194	Magfamen	ibid.	zam molten	ibid.	Alienbaum	ibid.
kumich blumen	287	gehornter Magfamen		monkraut	124	Elmag	369
kunnigsherecz	110	372		klein monkraut	ibid.	geel Elmagen	372
kunigundkraut	55	Malet	471	mozen	522	Onser brauwen flasz	
kunratz	61	Maiozan	200	feldt mozen	247	kraut	73
kurbs	512	Malbaum	653	wilde mozen	523	Orant	161
groz kurbs	ibid.	groz Malbaum	ibid.	zam mozen	522	Osterlutzen	168
klein kurbs	ibid.	Manelbaum	621	moscaten	638		
hunds kurbs	327	Manel	ibid.	moscaten blumen	634	Pfaffen blat	491
lange kurbs	512	Manholt	474	mosz	355	Pfaffen hodlin	30
kurberbaum	634	holtz Manholt	122	moszblumen	30	Pfaffen pint	218
kuttelkraut	2	roter Manholt	474	mottenblumen	81	Pfaffen rozlin	491
kuttenbaum	618	walot Manholt	122	mottenkraut	ibid.	Pappel	102
kuttenopffel	ibid.	weisser Manholt	474	muckenkraut	549	garten Pappel	ibid.
kurwurtz	72	Manstrew	446	munchs kofflin	380	ghemeyn garten pappel	
kurweyssen	147	Margendzehen	190	mundtholtz	602	ibid.	
kyfferholtz	672	Margenros. lin	142	muntz	210	Venediger pappel	506
kypholtz	ibid.	wilde Margenroszlin	143	balsam muntz	210	Pappelbaum	655
				berch muntz	212	Papinachen	521
				fisch muntz	210	wilde Pasinachen	ibid.
Lachen knoblauch	101	Marientrosen	142	klein bach muntz	212	zam Pasinachen	ibid.
Lafendel	228	Marobel	220	katsen muntz	ibid.	Pasiney	ibid.
Lattuck	495	Maszhoecker	665	krausz muntz	210	rot Pasiney	ibid.
Lattich	ibid.	Maszhleben	152	onser brauwen muntz	ibid.	wilde Pasiney	ibid.
grozter Lattich	ibid.	Maszfuselen	35	ibid.	ibid.	zam Pasiney	ibid.
krauser Lattich	ibid.	Martenblumen	137	rosz muntz	ibid.	Paisi lbeer	597
weiser Lattich	ibid.	Mastblumen	680	spitzer muntz	ibid.	Peonen blumen	287
wilder Lattich	495	Mastipbaum	625	mutterkraut	18	Peonen rosen	ibid.
lauch	558	Maulbeer	ibid.	muntwille	140	Persich kraut	550
brysz lauch	559	Maulbeerbaum	47			Pestilentz wurtzel	19
frut lauch	ibid.	Maurkraut	104	Nachtschadt	378	Pestemen kraut	99
Leberkraut	55.464	Maurpfeffer	251	rot Nachtschadt	380	Petersilgen	524
edel Leberkraut	55	meerhirschen	97	Marissen ros. zlin	182	Peterlin	ibid.
brunnen Leberkraut	353	Meerlinsen	374	Magelkraut	80	stein Peterlin	416
stein Leberkraut	ibid.	Melantzan	223	Martenbolken	440	Pferdswantz	92
Lenen	331	Melissenkraut	510	klein Marenkraut	73	Pfefferkraut	549
Leichenbaum	677	Melonen	482	Materwurtz mennlin	21	Pfeffer	552
Leuchel	556	Mengelwurtz	72	weiblin	123	Calcutischer Pfeffer	
Leindortet	422	Mercurius kraut	192	Materzunglin	140	Indiaenschen Pfeffer	
Leuszbaum	662	Mertzenblumen	116.464	Megelblumen	ibid.	ibid.	
Leuszkrant	317.318.367	Megelkraut	18	Megelin	ibid.	wasser Pfeffer	549
braun Leuszkrant	444	Merdtblumen	34	donder Megelin	ibid.	Pfenning kraut	73
Lewenfusz	127	Megerkraut	508	feldt Megelin	158	Pfersing	620
Lewenapen	ibid.	Neusdorn	10	Indiaesche negelin		Pfer	
Liebstockel	254	Neusor					

Register der Hochteutschen

pferfingbaum	ibid.	roter rosen	571	schlangen kraut	273	spatoffel	639
pfling rosen	187	weiß rosen	ibid.	wasser schlangen kraut	ibid.	speerenstich	83
pflaumen	629	wilde rosen	ibid.	ibid.	ibid.	speichelkraut	318
pflaumenbaum	ibid.	rosenwurtz	290	schelkraut	29	spetwerbaum	634
herbst pflaumen	630	rosmarin	226	groß schelwurtz	ibid.	speltz	389
klein pflaumen	ibid.	roszhuß	19	klein schelwurtz	ibid.	spicant	349
rosz pflaumen	ibid.	roszschwartz	92	schirrling	385	spiechelkraut	318
pfrimmen	578	roszwedel	ibid.	schlesien	610	spierling	635
Erde pfrimmen	582	rotheylburtz	77	schlesedorn	ibid.	spilling	629
stechend pfrimmē	ibid.	rußen	514	schlusserblumen	112	blaw spilling	ibid.
pimpernuß	642	geel rußen	521	himel schlüssel	ibid.	spindebaum	653
poley	198	naß rußen	515	wild schlüsselblumen	ibid.	spinet	479
wild poley	212	stech rußen	ibid.	ibid.	ibid.	spitznuß	461
pomerantzen	615	Turckē steck rußen	ibid.	weiß himel schlüssel	ibid.	springkraut	72.309
popelweyden	655	rubrechts kraut	41	weiß / woltrichende	ibid.	springkornet	ibid.
weiß popelweyden	ibid.	rundsaug	166.162	schlüsselblumen	ibid.	stabwurtz	2
portz	590	rustbaum	656	geel schlüsselblumen	ibid.	stabwurtz menlin weib	ibid.
pzaume	629	rustsch holtz	ibid.	ibid.	ibid.	lin	ibid.
pfeben	509			schluten	380	woltrichender stabwurtz	ibid.
pungen	500	Saffran	31.185	schwarze schluten	ibid.	ibid.	ibid.
sach pungen	ibid.	Sadaney	194	welsch schluten	ibid.	siachelnuß	461
wasser pungen	ibid.	Safft grun	609	schmalz blum	362	stakraut	583
		Salbey	215	schmerbel	484	standelkraut	189
Quendel	197	Zeit Salbey	ibid.	schmerwurtz	132	groß standelkraut	ibid.
Quetschen	629	creutz Salbey	ibid.	scholwurtz	29	stechel opffel	376
Quintenbaum	518	edel Salbey	ibid.	klein scholwurtz	19.47	stechendopffel	ibid.
Quinten opffel	ibid.	groß Salbey	216	schoszwurtz	2	stechpalmen	612
		klein Salbey	ibid.	schwalbenkraut	29	steinbrech	249
Raden	144	spitz Salbey	ibid.	groß schwalben kraut	ibid.	golden steinbrech	ibid.
gros Raden	ibid.	wild Salbey	217	ibid.	ibid.	roter steinbrech	38.152
Ragwurtz	189	Samet blumen	151	schwalbenwurtz	19.271	weiß steinbrech	149
Rapuntzelen	516	Sanickel	126	klein schwalb wurtz	29	steinblumen	167
klein Rapuntzelen	ibid.	groß Sanickel	127	schwartzwurtz	132	sternkraut	34
groß Rapuntzelen	ibid.	S. Barbara kraut	544	schwebelwurtz	157	stichwurtz	327
zam Rapuntzelen	523	S. Jacobs blum	65	schweinbrot	180	swartzstichwurtz	ibid.
Rauch opffel	376	Sant Johans beerlin	ibid.	schweinsstod	172	storckenschmalbel	45
Rauten	224	596		schwelden	664	streichelblumen	167.582
maur Rauten	350.351	Sant Johans blum	170	schwertel	171	streichwurtz	382
stein Rauten	ibid.	S. Johans brot	644	blaww schwertel	fol.	strobeldorn	450
wald Rauten	224	S. Johans kraut	59	171.173		susz holtz	606
weyn Rauten	ibid.	S. Johans gurtel	15	geel schwertel	173	suszwurtzel	ibid.
zam Rauten	ibid.	S. Johans treubel	596	himel schwertel	171	synauw	127
Reinweyden	602	Sant Catharinen	blu.	weiß schwertel	ibid.		
Rettich	518	men	239	welsch schwertel	175	Tag vnd nacht	47
mer Rettich	519	S. Peters korn	392	seckelkraut	74	Tamarischen holtz	590
wasser Rettich	518	S. Peters kraut	47.112	seebumen	162	Taubenfuß	44
wilde Rettich	ibid.	Saff kraut	556	seidelbast	317	Tauben kropff	23
Reinfarn	17	Saturey	194	seilfloslin	152	Tausentblat	131
Reinweiden	602	Saurampffer	482	seilkraut	356	Tausent guldenkraut	
weiß Reinfarn	291	Saurich	597	seuenbaum	668	277	
Rhabarbare	279	Sauwurtz	41	seukraut	381	Tausentkorn	87
Rhein blumen	ibid.	Sawboonen	384	senff	537	Teuffels abbis	489
Rhuer kraut	31	Scarten kraut	34.45	bauten senff	545	Teuffels clauwen	356
Rundsaug	169	Scariol	486	weisser senff	537	Teuffels dreck	261
Riis	394	Scammonica	340	wilder senff	ibid.	Teuffels milch	310
Ringelblumen	146	Schaben kraut	111	zamer senff	ibid.	Teutschen ingber	275
Ritterspozen	148	Schaff gras	131	sewbrot	280	Thannin	674
Rocken	393	Schaffripp	ibid.	sewson	384	rot/schwartz	ibid.
Rodel	444	Schafftheuw	92	sewtod	472	weiß Thannen	676
braun Rodel	ibid.	klein/groß schafftheuw	ibid.	sewfenchel	257	Thierfinbaum	634
geel Rodel	ibid.	ibid.	ibid.	siben gezept	443	Thym	195
rodte	461	Schaffzung	84	sigmars kraut	515	Todtern	341
roz	441	Schaffmülle	603	sigmundswurtz	ibid.	Tozmentille	77
rosen	570.571	Schanwurtz	132	singrun	31	Traubenkraut	207
heck rosen	571	Scharlach	217	sozgsamen	398	Treikornet	309
leibfarbig rosen	ibid.	Schlackkraut	384	spargen	535	Treublin	596
						Turken	

Kreutern namen.

Turken korn	396	Wasser gilgen	162	kleyn weyden	ibid.	Wundtsceetling	385
W		wassermahen	ibid.	rot/welsh weiden	ibid.	wuterich	ibid.
Blauw weel	133	wassernusz	461	weyssen	387	wutzerling	ibid.
Mertzen Stolen	ibid.	wayde	63	weytzen	ibid.		
geel violaten	136	weckholder	665	welsche weytzen	391	yffenholtz	656
werbene	115	weckholderbaum	ibid.	weilswurtz	94	yngruen	31
werlich	597	weckholderberren	ibid.	wermut	5	yshut	367
winter wiofen	137	wegerich	84	acker wermut	ibid.	bloysenbutlin	ibid.
wiolwurtz	171	roter / breyter / spitzer		werommut	ibid.	ysope	192
blauw wiolwurtz	ibid.	mittel wegerich	ibid.	wider stoff	141	zamkraut	97
weilsh wiolwurtz	ibid.	wasser wegerich	11	wichen	412	zecken kornet	301
blumenbaum	656	weggrasz	90	wilder kress	566	zapfflin kraut	589
Wnholderkertz	110	wegtritt	ibid.	boghele wichen	425	zeilant	314
Wnser frauwe matel	127	wegwarten	486	wilde wichen	415	zeitlosen	313
Wnser frauen schuch.		geel wegwarten	ibid.	widertodt	352	weilsh zeitlosen	ibid.
lin	425	wilde wegwarten	ibid.	gulden widertodt	355	zeitloflin	192
Vogelkraut	49	zam wegwarten	ibid.	winden kraut	337	zenff	337
Vogel nest	246.521	weyde	63	groß winden kraut	ibid.	baurn zenff	145
W		baum weiderich	69	klein winden kraut	ibid.	weilsh zenff	337
Waldefchern	659	geel weiderich	ibid.	mittel winden	338	wilder zenff	ibid.
Walotmeister	464	rot weiderich	ibid.	scwartz winde	ibid.	zamer zenff	ibid.
goldē walotmeister	465	weihernusz	461	stechende winde	339	zeunling	335
Walot glocklin	156	wetnreb	566	wintergrun	122	zitterwurtz	482
Walot henlin	360	weilshornungblumē	151	wolgernut	203	zueyblat	190
Walot hoff	21	weilshwurtz	94	wolfs milch	306	zungenblat	189
Walot reben	331	welshomen	107	wolfs deer	364	zwibel	356
Walot schell	156	weghedorn	608	wolfwurtz	367	feldtzwibel	560
Walwurtz	132	weghedornbesten	ibid.	blowolffswurtz	ibid.	acker zwibel	ibid.
Wandlenz kraut	175	wendewurtz	289	geel wolffswurtz	ibid.	meertz zwibel	562
Wantsen kraut	123	wetter roflin	506	wull kraut	110	zybel	673
Wasser batenig	101	wydenbaum	648	wunderbaum	301	zyfer	409
Wasserdost	55	weyden	ibid.	wundtkraut	36	zyfer erweyten	ibid.

ff J J S.

TABLE DES NOMS FRAN- cois des Herbes contenues en cest Herhier.

A Che	525	Amandes	621	Auronne	2	Benoitte	121
Ache d'Alexandre		Amandier	ibid.	Auronne odoriferante		Berle	500.529
527		Ancolye	148	ibid.		Bete	474
Ache Charce	ibid.	Angelique	256	Aureille de souris	51	Bete blanche	ibid.
Ache d'eauē	529	Aneth	232	Aux	554	Bete rouge	ibid.
Ache de mōtaignes	526	Anis	233	B		Betoēfne	251
Ache sauuaige	528	Argentine	78	B Acille	499	Betoine	ibid.
Agripaulme	119	Armoiries	140	Baguenaudier	642	Bistorte	21
Aigremonie	53	Arreste beuf	583	Barbe de bouq	150	Blanc d'eauē	161
Ail	554	Arroches	470	Barbe de Cheure	40	Blaueole	145
Ail d'ours	ibid.	Arroches sauuaige	ibi.	Baganauldes	380	Blē de Sarazin	396
Ail sauuaige	ibid.	Artichaus	450	Basilic grand	206	Blē Sarrafin	397
Aleuo	672	Asperges	535	Basilic sauuaige	206	Blēuet	145
Alliaire	556	Aspergoute menue	34	Barille	499	Bluet	ibid.
Aloyne	5	Athanasie	17	Balsinet	30.352.351	Bolbonac	138
Alquequange	380	Aube espine	609	Balsinet blanc	360	Bonnes dames	470
Aluyne	5	Aubifoin	145	Balsinet d'eauē	ibid.	Bouillon	110
Aluyne marine	ibid.	Aulne	659	Bec d'oye	78	Bouillon blanc	109
Aluyne Romaine	ibi.	Auoyne	399	Berberis	597	Bouillon noir	ibid.

aristoloche longue 266
.....ronde.....
.....dematite.....
.....petite.....

Berle grande 151

000 2 petit

Table.

petit Bouillon	112	Cheure fucille	335	E	Geneste sauuage	ibid.	
Bouillon sauuage	109	Choux	477.478	E Glantier	571	Genéure	665
Bouleau	662	Choux cabus	477	Eleuo	672	Gentiane	282
Bourache ou Bourroche	11	Choux crespus	ibid.	Ellebore blanc	296	Germandrée	24
che		Choux floris	ibid.	Endormie	384	Giroflée iaulne	136
Bourse de berger	74	Choux rouges	ibid.	Englentier	571	Gland	650
Bouys	609	Choux de sauoye	ibid.	Enule campane	285	Glaieu	173
Branche vrsine	453	Choux de chien	72	Erable	665	Glaieu puant	175
Branche vrsine taulle		Cices	409	Esclaire	29	Gleteron	14
454		Cichorée	486	Esclayre	ibid.	Glouteron	ibid.
Briere	592	Cichorée domestique	486	Espargoutte	166	Glouteron aigu	ibid.
Bruiere	ibid.	486		Espeautre	385	Goute de lin	342
Bruiere sauuage	590	Cichorée iaulne	ibid.	Elpi de eauë	97	Grateron	463
C		Cichorée sauuage	ibid.	Espinars	497	Groiselier	594
Abaret	271	Cicutaire	534	Espine vinette	597	Groiselles	ibid.
Calament	212	Cigue	385	Espurge	309	Groi.d'outre mer	596
Cameline	422	Coing	618	Eupatoire	33	Groiselles rouges	ibid.
Camomille	164.166	Citrons	615	Eupatoire bastard	55	Guimaulue	504
Camomille blanche		Coingnaciére	618	Euphrase	37	Guilmau sauuage	505
ibid.		Concombre	507	Exculisse	606	Guineæ d'Inde	551
Camomille iaulne foli.		Concombre citrin	510	Faine	661	Guesde 63	Guys 651
164.167		Concombre marin	509	Febue	404	Hannebane	384
Camomille purpurée		509		Fenegrec	421	Hepatique	353
164		Concombre sauuage	319	Fenoil	231	Herbe au carpétier	121
Camomille sauuage fo.		319		Fenugrec	421	Herbe benoitte	122
166		Côfoulde sarrasine	127	Feuchere	344	Herbe à cotton	81
Campanette	337	Confyre	132	Feue	404	Herbe au langues	589
Cappres	593	Coquelicoq	371	Fiel de terre	277	Herbe au laict	306
Canne	441	Coquelourde	360	Figue	627	Herbe aux pouilleux	
Cardons	450	Coquu	112	Figuier	ibid.	318	
Carline	456	Coriandre	237	Filipende	38	Herbe aux poulmōs	355
Carline petit	ibid.	Corme	635	Filipendule	ibid.	Herbe aux pulces	94
Carottes	521	Cormier	634	Flambe	171	Herbe de chat	212
Carui	236	Corne de cerf	86	Flambe bastarde	173	Herbe de cuilier	107
Catherine	576	Cornelle	69	Flambe blanche	171	Herbe S.Barbe	544
Centaurée	227	Cornillier	634	Fleur de S.laques	65	Herbe S.laques	65
Cerfueil	532	Cornoillier sauuage		Fougeur femelle	344	Herbe S.lean	15
Cerises	632	ibid.		Fougeur masse	ibid.	Herbe vermineuse	111
Cerifier	ibid.	Cornoilles	ibid.	Fourment	387	Hestre	661
Chanure	66	Corrigicle	90	Fouteau	661	Houblon	343
Chardon à card.	449	Couillons	189.&c.	Fraises	178	Houillon	612
Chardon à foulon	ibid.	Couleurée blanche fo.		Fraisier	ibid.	Houx 612	Hus 324
Chardon aquatique fo.		327		Framboises	577	Hus sauuage	ibid.
368.369		Couleurée noire	ibid.	Framboisier	ibid.	Hyeble	325
Chardon argentin	452	Couleurée sauuage	529	Fresne	653	Hyslope	192
Chardonnet	ibid.	Couille bobes	380	Fresne sauuage	ibid.	I	
Chardonnette	ibid.	Courge	512	Fumeterre	23	I Aulne d'eauë	162
Chardon benit	458	Courge grande	ibid.	G		Ionc	439
Chardon.N.dame	451	Courge long.	ibid.	Aliot	122	Ioubarbe	104
Chardon sauuage	452	Courge petire	ibid.	Gantelée	154	Iue muscate	27
Chastaigne	637	Cresson alnois	541	Ganteletz	ibid.	L	
Chastaignier	ibid.	Cresson d'eauë	543	Gants N.dame	156	L Aicteron	477
Chelidonie	29	Curaige	549	Garance	462	Laietue	495
Cherui	522	Cypres	669	Garipot	674	Laietue.crespue	ibid.
Cherui petit	523	Cypres de iardin	28	Gasse	320	Laietue sauuage	496
Cherui sauuage	ibid.	D		Geneste	578	Laietue testue ou pom	
Chesne	650	D Actes	643	Geneste espineux	582	mée	495
Chesnette	24	Dragon	541	petit Geneste	582	Langue de beuf	8

Table.

Langue de beuf sauva- ge	ibid.	Mente sauvage	ibid.	Orme	656	piloselle	80
Langue de cerf	348	Mercuriale femelle	72	Orme sauvage	ibi.	pillolet	197
Langue de chien	10	Mercuriale masse	ibid.	Ortye	117	pin	671.675
Langue de serpent	123	Merueille femelle	377	Ortye grande	ibid.	pin sauvage	672
Lauande femelle	228	Merueille masse	ibid.	Ortye morte	119	pissenliet	491
Lauande masse	ibid.	Meures	625	Ortye petite	117	pioine	287
Laureole	314	Meurier	ibid.	Ortye Romaine	ibid.	plantain	84
Laurier	601	Mil	395	Oruale	217	plantain d'eau, ou a-	
Laurier Alexandrin fo.	589.	Millefeuille	131	Ozeille	482	quatique	88
		Millepertuis	59	Ozeille de brebis	ibid.	plantain de mer	84
Lentille	417	Millet	395	Ozeille petite	ibid.	grand plantain	ibid.
Lentille d'eau	97	Morelle	378			petit plantain	ibid.
Leuesle	254	Morgeline	49	P		pois	407
Limons	615	Morgel. bastarde	ibid.	Pain d'oyseau	104	pois cices	409
Lin	65	Mors de diable	100	Pain de pourceau	280	poix	675
Linaire	72	Mors de geline	49	Palais au lieure	448	poliot sauvage	212
Lin sauvage	ibid.	Mort au chien	313	Pain à coqu	430	polypode	345
Liseron	337	Morueninc	667	Palme de Christ	301	pome	613
Lisseron	31	Mostarde	537	Panic	398	potier	ibid.
Lilet	ibid.	Mostarde blanche	ibi.	Panic d'Inde	ibid.	pomme de coing	618
Lilet piquant	339	Mostarde de iardin	ib.	Parelle	482	pomme de grena.	617
Liuelsche	254	Mostarde sauvage	ibi.	Parelle sauvage	ibid.	pomme d'orange	615
Lunaire	124	Mouron	52	Parietaire	47	pommes de perou	376
Lupin	411	Mouille de mer	356	Passerage	548	pommes d'amour	375
Lyarre	331	Muguet	159.464	Passerage sauvage	543	ponceau	371
Lyarre noir	ibid.	petit Muguet	ibid.	Passelvelours	131	poupons	509
Lyarre petit	ibid.			Passel	63	porreau	558
Lyarre terrestre	334	N		Pastenade	521	petit porreau	552
Lys blanc	177	Naueau	515	Pastenade iaulne	524	pouliot	198
Lys iaulne	ibid.	Naueau rond	514	Pastenade rouge	ibid.	pourcelaine	497
Lys sauvage	179	Nauet	515	Pastenade sauvage	521	pourpier	ibid.
M		Neufle	624	Patience	482	pourpier sauvage	
Macres	461	Neuflier	ibid.	patte à cheual	19	458	
Mandragore femelle	373	Nielle	239	Pauot	369	poire	622
Mandragore masse	ibi.	Nielle sauvage	ibid.	Pauot cornu	372	poirier	ibid.
Marguerite grande	151	Nolette Sant. Antoine	642	Pellebasse	69	poire	552
Marguerites	152	Nolette	640	Pentée	135	poire d'Inde	551
Mariolaine	200	Noisille	ibid.	Perfoliate	124	prune	629
Mariol. bastarde	203	Noisier	638	Perfil	524	prunier	ibid.
Mariettes	155	Noix	ibid.	Perfil d'asne	534	prunier sauvage	630
Marone	18.220	Noix galle	650	Perfil d'eau	424	pyment	207
Marochemin	220	Noix muscade	638	Perfil estrange	526	pyrethre	291
Marrubin	ibid.			Perfil de roches	ibid.	pyrethre sauvage	ibid.
Marrubin d'eau	119	O		Pescher	620	pyrole	122
Marrubin noir	214			Pesches	ibid.		
Marrubin puant	ibid.	Obiere	664	Peucedanon	257		
Masses	440	Oeil de beuf	166	Peuplier	655	Queuë de cheual	92
Matricaire	18	Oeillets	140	Phaeoles	405	Queuë de renard	466
Maulue	502	Oeillets d'Inde	158	Pied d'Alexandre	291	Queue de souris	87
Maulue de iardin	ibid.	Oignon	556	Pied de coq	430	Quinte feuille	76
Maulue sauvage	ibid.	Olue	644	Pied de corbeau	ibid.	R	
Melisse	223	Oliuer	ibid.	Pied de geline	23	Raifort	518
Melons	510	Opiere	ibid.	Pied de lieure	430	grand Raifort	519
Mente	210	Oreille de souris	51	Pied de iars	472	grand Raifain	ibi.
Mente aquatique	ibi.	Orge	394	Pied de Lyon	127	Raifort d'eau	ibid.
Mente d'eau	ibid.	Origan	203	Pied d'oyion	472	Raifort sauvage	518
				Pied de veau	275	Raphanus	519
						OOO 3	Rais

Table.

Table.				toute Jaine 61				
Raiponce	516	Sang du Dragon	ibid.	Seneué	537	Toute bonne	484	
Raisin de renard	362	Sanguisorbe	126	seneué de iardin	ibid.	Trefle	422	
Raquette	540	Sap 676	Sapin	ibid.	seneué sauvage	545	Trefle odoriferant	424
Raue	518	Sariette	194	senicle	126	Tremble	655	
Reble	463	Sarrasine	268	serpentinaire	277	Triquemadame	104	
Refort	518	Satyrion à trois fueilles	serpentinaire	ibid.	Troesne	602		
Renouée	90	189	serpentinaire deaue	ibid.	Tue loup	367		
Reuilemarin	306	Satyrion à deux	ibid.	signet de Salomon	94	Tue loup iaulne	ibid.	
Reuilem de vig	310	Satyrion royal	192	fouchet	295	V		
Riguelisse	606	Satyrion à deux couils	ibid.	foucy d'eaue	69	Valeriane	289	
Rigolisse	ibid.	lons	ibid.	foulcie	146	Valeriane sauvage	ibid.	
Riglisse	ibid.	Satyrion à trois couil-	ibid.	foulci	ibid.	Velar	538	
Ronces	576	lons	ibid.	squille	562	Veranges	297	
Roquette	540	Sauge	215	stipouille	ibid.	Verius	567	
Roquette Sauvage	ibi.	Sauge franche	ibid.	suiffe	672	Vesce	413	
Roseau	440.441	Sauge grande	216	sus	324	Vesce sauvage	fol.332.	
Rose	570.571	Sauge montaigne	221	suyn	325	415		
Rose blanche	571	Sauge sauvage	ibid.	suyn de voirere	106	Veruaine	115	
Rose sauvage	ibid.	Saulx	649	T		Vigne cultiuée	fo.566	
Rosmarin	226	Saxifrage	249	Tamaris	590	Violette blanche	184	
Ruë de iardin	224	Scabieuse	99	Tamnelie sauvage	78	Violette de Mars	133	
Ruë de mur	351	Scabieuse de brebis	ib.	Taure	124	Viorne	331	
Ruë sauvage	224	Scariole	486	Thim	195	Vit de prestre	275	
<i>Rubarbe</i>	278	Scordion	101	Thym de Candie	ibi.	Vitreole	337	
Safran	185	Scrophulaire	41	Tillet	658	Y		
Safran sauvage	31	Seau de Salomon	94	Tithimale	306	Yuroye	144.401	
Salette	482	Segle 399	seigle	393	Tormentille	77		
Salette petite	ibid.	sene 322	senelson	493	Tortelle	538	FIN.	

Die fauten die in dat drucken van desen Cruydeboeck
ghebleuen zijn ghebetert / salmen aldus beteren. Dierste ghetal
bewijst dat bladt, Tweede dat capittel, Die groote letteren die verdey-
linghe van den Capittelen, Als G. Geslacht, J. J. soen, P.
Plaetse, E. Eijt, N. Naem, Na. Natuere, C. Cracht, &c.
Die cleyne letteren beteckenen die articulen, en dees-
len van die crachten en werkinghen die met let-
teren op die merghe gheset verdeylt zijn.

Verbeterd.

ff. f. C/ a.	slim/leest slim.	groot/in die welcke dz saet bes
vf. ff. C/ h.	Dzanick/leest Doltum.	slotē leyt/dat alst hē ontpluyet
ix. liij. N.	Viperma/leest Viperina.	lāc en smal es/eenēleynē woz
xviij. xf. N.	Modercrupt/leest moedercrupt.	mēē oft iōge slangesten gelijc.
xxvj. xvij. ff.	Chanepitys tertia / leest Cha- elij. xix. Na.	cout ende drooghe/ leest cout en
q ibidem.	mepitys tertia.	de vochtich.
xxxij. xxiij. B.	Dat tweede velt Cypres / leest elxxvij. xli. ff.	Zilium spluesiris / leest Zilium
xxxvj. xxv. C/ c.	dat derde velt Cypres.	spluesire.
xxxvj. xxvj. ff.	Gember/leest Gengeber. elxxvij. xliij. ff.	Garapias mas / leest Garapias
liij. xxxix. ff.	Donderbaer / leest Döderbaert. elxxxix. xliij. N. 5.	Twijffe en tlaeste/ge. Dese vier
lxxvj. lv. T.	Aspzon/leest Hypericum.	regulen moetmen widoē/want
xcviij. lxxij. N.	Kemke/leest Kempe.	sy en dienē hier niet / maer dies
	Mepe/leest Mepe.	dienen in dat. xlix. capittel / als
	Alysson/siet daer by/ En is dat	daer sy oock gheset zijn.
	Alysson vā Dioscorides / wāt	Stiras crupt / leest sticas crupt.
	die Alyssa van Galenus ende	Die vijffte ende seste figure zijn
	Plinius en ghelijcken niet met	misset/die sesie es dat Mentas
	den desen.	strum/die vijffte es dz Sijpms
	Daer in tsaet leyt dat seer cleyne	brium/en moet die laeste zijn.
	es/leest. Ende daer aen wassen	Panaces Chironia/ leest Panas
	knoppkens ontrent een erwete	ces Chironium.

ccxxv. lxxv. ff.	Die figuerē zijn misfiet die twee	ccccxxv. xlix. ff.	Andere niet rondt / leest andere / die hawfens niet rondt.
ccxxv. lxxv. ff.	de es dat manneken ende moet voer staen.	ccccxxv. xlix. ff.	Andere niet rondt / leest andere / die hawfens niet rondt.
ccxxix. lxxv. ff.	Die wortel es lanck / en vergaet also volckē als sy gesaeyt en ge bloeyt heeft / leest die wortel es lāc / en blijft veel iare duerēde.	ccccxxv. l. ff. 3.	Vā Moly / leest vā desen moly.
ccxxix. lxxv. ff.	Die wortel es lanck / en vergaet also volckē als sy gesaeyt en ge bloeyt heeft / leest die wortel es lāc / en blijft veel iare duerēde.	ccccxxv. l. ff. 3.	Cestum Mozionis / leest cestum Mozionis.
ccxxix. lxxv. ff.	Die wortel es lanck / en vergaet also volckē als sy gesaeyt en ge bloeyt heeft / leest die wortel es lāc / en blijft veel iare duerēde.	ccccxxv. l. ff. 3.	Dit cruyt / ge. leest. Deerste cruyt wortt nu ter tijt genaemt Fisfularia en Chysia galli / ge.
ccxxix. lxxv. ff.	Die wortel es lanck / en vergaet also volckē als sy gesaeyt en ge bloeyt heeft / leest die wortel es lāc / en blijft veel iare duerēde.	ccccxxv. l. ff. 3.	Lijmachich root ende lanck / leest lijmachich groot ende lanck.
ccxxix. lxxv. ff.	Die wortel es lanck / en vergaet also volckē als sy gesaeyt en ge bloeyt heeft / leest die wortel es lāc / en blijft veel iare duerēde.	ccccxxv. l. ff. 3.	Dese cruyden in haer hant / leest dit cruyt in haer hant.
ccxxix. lxxv. ff.	Die wortel es lanck / en vergaet also volckē als sy gesaeyt en ge bloeyt heeft / leest die wortel es lāc / en blijft veel iare duerēde.	ccccxxv. l. ff. 3.	Erithimum / leest Erithimum.
ccxxix. lxxv. ff.	Die wortel es lanck / en vergaet also volckē als sy gesaeyt en ge bloeyt heeft / leest die wortel es lāc / en blijft veel iare duerēde.	ccccxxv. l. ff. 3.	Bunium heeft / leest die cleyne eerdtnoten hebben.
ccxxix. lxxv. ff.	Die wortel es lanck / en vergaet also volckē als sy gesaeyt en ge bloeyt heeft / leest die wortel es lāc / en blijft veel iare duerēde.	ccccxxv. l. ff. 3.	In parium / leest En Rapumculum parium.
ccxxix. lxxv. ff.	Die wortel es lanck / en vergaet also volckē als sy gesaeyt en ge bloeyt heeft / leest die wortel es lāc / en blijft veel iare duerēde.	ccccxxv. l. ff. 3.	Smyznion Dioscorides / leest Smyznion Dioscoridis.
ccxxix. lxxv. ff.	Die wortel es lanck / en vergaet also volckē als sy gesaeyt en ge bloeyt heeft / leest die wortel es lāc / en blijft veel iare duerēde.	ccccxxv. l. ff. 3.	Scorditum / leest Scordium.
ccxxix. lxxv. ff.	Die wortel es lanck / en vergaet also volckē als sy gesaeyt en ge bloeyt heeft / leest die wortel es lāc / en blijft veel iare duerēde.	ccccxxv. l. ff. 3.	Alabaudica / leest Alabandica.
ccxxix. lxxv. ff.	Die wortel es lanck / en vergaet also volckē als sy gesaeyt en ge bloeyt heeft / leest die wortel es lāc / en blijft veel iare duerēde.	ccccxxv. l. ff. 3.	Ros naempt / leest Rob naept.
ccxxix. lxxv. ff.	Die wortel es lanck / en vergaet also volckē als sy gesaeyt en ge bloeyt heeft / leest die wortel es lāc / en blijft veel iare duerēde.	ccccxxv. l. ff. 3.	Bombascia / leest Bombasum.
ccxxix. lxxv. ff.	Die wortel es lanck / en vergaet also volckē als sy gesaeyt en ge bloeyt heeft / leest die wortel es lāc / en blijft veel iare duerēde.	ccccxxv. l. ff. 3.	Cynobatos / leest Cynobatos.
ccxxix. lxxv. ff.	Die wortel es lanck / en vergaet also volckē als sy gesaeyt en ge bloeyt heeft / leest die wortel es lāc / en blijft veel iare duerēde.	ccccxxv. l. ff. 3.	Glycyrrhiza / leest glycyrriza.
ccxxix. lxxv. ff.	Die wortel es lanck / en vergaet also volckē als sy gesaeyt en ge bloeyt heeft / leest die wortel es lāc / en blijft veel iare duerēde.	ccccxxv. l. ff. 3.	Seythia / leest Seythica.
ccxxix. lxxv. ff.	Die wortel es lanck / en vergaet also volckē als sy gesaeyt en ge bloeyt heeft / leest die wortel es lāc / en blijft veel iare duerēde.	ccccxxv. l. ff. 3.	Van verwen Castanie bruyt / leest van verwen root.
ccxxix. lxxv. ff.	Die wortel es lanck / en vergaet also volckē als sy gesaeyt en ge bloeyt heeft / leest die wortel es lāc / en blijft veel iare duerēde.	ccccxxv. l. ff. 3.	Mespilus Aronica / leest Mespilus Aronia.
ccxxix. lxxv. ff.	Die wortel es lanck / en vergaet also volckē als sy gesaeyt en ge bloeyt heeft / leest die wortel es lāc / en blijft veel iare duerēde.	ccccxxv. l. ff. 3.	Secanium / leest Setanium.
ccxxix. lxxv. ff.	Die wortel es lanck / en vergaet also volckē als sy gesaeyt en ge bloeyt heeft / leest die wortel es lāc / en blijft veel iare duerēde.	ccccxxv. l. ff. 3.	Folie / leest Foelie.
ccxxix. lxxv. ff.	Die wortel es lanck / en vergaet also volckē als sy gesaeyt en ge bloeyt heeft / leest die wortel es lāc / en blijft veel iare duerēde.	ccccxxv. l. ff. 3.	Pilocaracta / leest Pilocaracta.
ccxxix. lxxv. ff.	Die wortel es lanck / en vergaet also volckē als sy gesaeyt en ge bloeyt heeft / leest die wortel es lāc / en blijft veel iare duerēde.	ccccxxv. l. ff. 3.	En het brenge langer bloemē en hawwen ende grooter vruchten voozt / leest. Ende het brenge sijn ne bloemen in langachtige arē. die van verwē geel sijn / en naer dien volgen die hawfens in den welckē die vruchtē groepen / den vruchtē van Anagallis vā satz soene ghelijck maer mindere.

Register des Cruydeboecx van die cracht der Cruyden, int vvelcke dierste ghetal die Pagie beteeckent, tweede het Capittel, ende die letteren die nae volghen thoonen die plaetse des Capittels daer een yegelijcke geschreuen staet.

A chterderm wtgaen benemen. 34. 24. b.	351. 68. a. 537. 55. b. 547. 64. a. 562. 79. d. 601. 24. b. 621. 41. b. 641. 59. b. 644. 62. f. 675. 90. a. 678. 92. e.
Adem die benaut es goet. 185. 46. b. 208. 63. a. 260. 100. c.	Adem soet welrieckende maken. 233. 8. d. 639. 57. a. e. 680. 94. d.
Adem lanck maken. 2. 1. a. 18. 11. a. 185. 45. b. 234. 81. d. 240. 86. a. 458. 71. d. 531. 49. a. 627. 46. f.	Stinckende adem goet. 615. 36. e.
Cort van adem goet. 24. 16. a. 32. 22. a. 117. 86. a. 137. 4. a. 171. 34. d. 193. 50. a. 195. 52. a. 204. 60. e. 208. 63. a. 213. 65. c. 225. 73. 5. 244. 88. a. 257. 98. a. 260. 100. c. 261. 102. c. 263. 103. a. 264. 104. a. 265. 106. a. 268. 1. c. 271. 5. a. 274. 6. a. 277. 9. a. 285. 14. b. 311. 34. a. 321. 41. b. 327. 46. e. 331. 48. c.	Verstoptheyt van adem. 268. 1. c.
	Corr van adem hinderlick. 638. 56. b.
	Aderen gheborsten pijn doen vergaen. 490. 15. a.
	Aderen die verstoppt zijn openen. 342. 58. a.
	Aderen hinderlijck. 507. 28. a.

Register van die cracht

- Alchimisten orboorlijck. 124.93.d.
 Alfenwijn goet tot veel cranckheyt. 6.2.l.
 Amborsich goet. 601.24.b. besiet cort van adem.
 Amandelen, sweringen goet. 203.59.e. 269.2.4.302.
 27.k. 461.73.b. 537.55.d. e. 576.4.a. 611.33.c.
 660.75.a.
 Amandelen vander keelen, monde, &c. 110.80.c. 116.
 85.b. 576.4.a. 589.14.a. 611.33.c. 625.44.d. 627.
 46.i. 630.27.b. 638.56.f. g. 651.68.b.
 Aenghesicht claer, schoon maken. 248.91.g. 255.96.
 g. 411.23.d. 509.29.b. 515.35.b. 657.72.e.
 Aengesichts seerichcyt ghenesen. 178.40.c.
 Apostumatien, gheswillen, sweeringhen vermorwen,
 doen wibreken, suyueren. 65.48.a. b. 100.72.d.
 134.1.f. 259.99.a. 263.103.f. 374.84.d. 378.88.
 f. 379.89.c. 388.1.k. 393.7.b. 401.15.d. 411.23.e.
 412.24.c. 486.12.g. 504.25.d. 628.46.p. 651.
 69.b. 660.75.a.
 Apostumatien die wt sijn, helpen. 51.35.a.
 Apostumatien vande pest wt doen breken. 411.23.f.
 Apostumatien, heete gheswillen die eerst beghinnen
 vercoelen, doen sincken. 645.63.b.
 Inwendighe Apostumatien doen scheyden. 217.68.a.
 546.62.a.
 Apostumatien inwendich ende wtwendich suyueren,
 rijpen, heelen. 99.72.a.
 Apostumatie pijn versueten. 116.85.i.
 Coude berde Apostumatie doen verteeren, versoetē,
 scheyden sincken. 421.34.c. 638.56.d. 651.69.a.
 Herde Apostu. doen wibreken. 182.43.c. 646.65.d.
 Hutzighe Apostumatien. 85.62.f. 90.66.g. 116.85.i.
 123.92.c. 134.1.f. 152.19.c. 384.93.b. 428.40.a.
 442.55.b. 513.32.d.
 Heete Cholericke Apostumatien. 185.46.d.
 Coude Apostumatien. 651.69.a.
 Versche Apostumatien. 100.72.d. 565.80.e.
 Materien van Apostumatien duer die vrine afsagen.
 217.68.b.
 Verouderde Apostumatien goet. 565.80.e.
 Saechte Apost. opt hooft doen vergaen. 482.9.b.
 Apostu. aen die ooren. 65.48.a. 85.62.f. 379.89.c.
 384.93.b. 504.25.d.
 Apostumatien der herffenen. 678.92.d.
 Apostumatien des monts doen vergaen. 602.25.a.
 Apostumatien des monts doen wibreken. 100.72.d.
 193.50.c. 627.46.i. 644.63.c.
 Apostumatien vant tant vlees. 621.46.i.
 Apostumatien vander keelē doen vergaen. 602.25.a.
 627.46.i.
 Apostumatien vander keelen wibreken. 65.47.b.
 65.48.a. 99.72.d. 193.50.c.
 Apostumatien aen den hals. 85.62.f.
 Apostumatien vander borst doen wibreken. 19.13.b.
 99.72.a. 504.25.d.
 Apostu. van vrouwen borsten. 547.64.c. 565.68.e.
 Apostumatien der sijden. 150.17.a.
 Heete Apostumatien van die magen. 427.39.c. 486.
 12.d. 488.13.d.
 Verherde Apost. van der moeder. 136.3.d. 504.25.e.
 604.26.g.
 Apostumatien des gemechts. 178.40.d. 547.64.c.
 565.80.e.
 Apostumatien des fondaments. 172.34.n.
 Apostumatien van de voeten. 384.93.d. 594.18.b.
 595.19.c.
 Appetijt maken. 259.99.c. 411.23.g. 431.43.d. 495.
 18.b. 498.20.m. 516.35.a. 519.37.b. 523.40.a.
 524.41.d. 532.50.a. 537.55.a. 552.70.d. 557.73.a.
 597.21.d. 615.36.c. g. 639.58.g. 680.9.g. c.
 Aderen ghebreken goet. 6.2.b.
 Armen ende beenen ghebroken ghenesen. 656.72.b.
 B
B Aert doen wassen ende snel voort comen. 2.1.e.
 265.105.c.
 Bedroefde menschen helpen. 8.3.d.
 Beenen ghebroken oft gheborsten ghenesen. 14.8.f.
 Beenen int lichaem ghebroken wt doen gaen. 172.
 34.m. 175.38.b. 328.46.k. 540.57.f.
 Beeste wilt ende tā doodē. 365.78.367.79.368.80.
 Beesten hinderlijck. 364.76.a. 365.78.
 Beesten met vier voeten lichtelijck iongen doen crys
 ghen. 244.88.e.
 Eenaut zyn. 8.3.d. 196.52.c. 615.36.b.
 Benautheyt van adem. 260.100.c. 263.103.d. 264.
 104.a.
 Bereydinghe des Corianders saets. 238.85.c.
 Beschermen van Aderen, serpentes. 274.6.i.
 Bessen men macelen. 579.6.662.78.a.
 Beten oft steken van Aderen ghenesen. 675.90.d.
 682.b.
 Beten oft stekē van bien, wessē, horselen. 211.64.n.
 224.73.d. 503.24.b. 505.25.g. k.
 Beten van honden. 412.24.d. 505.25.g. 507.28.k.
 Beten van verwoede hondē. 14.8.c. 85.62.f. 98.71.d.
 118.86.g. 211.64.b. 221.71.g. 224.73.d. 232.79.f.
 256.97.d. 259.99.e. 261.101.i. 271.4.a. 351.68.d.
 388.1.a. 555.71.e. 557.73.i. 621.41.g. 628.46.x.
 638.56.d.
 Beten van menschen. 412.24.d. 505.25.g.
 Beten van nareren. 27.8.c. 224.73.b. 252.94.d. 256.
 97.d. 653.70.d.
 Beten van phalangen. 104.76.a. 246.90.c. 496.
 19.b. 534.53.b. 600.23.b. 679.93.b.
 Beten van Scorpionen. 28.18.a. 57.40.b. 59.41.a.
 134.1.g. 142.9.a. 144.9.a. 148.15.a. 171.34.b.
 200.57.d. 203.59.a. 224.73.d. 232.79.c. 234.
 81.f. 261.101.i. 295.23.b. 389.2.a. 458.70.a. 482.
 9.d. 488.13.c. 495.18.f. 496.19.l. 540.57.c.
 565.8.d. 600.23.c. 601.24.a. 628.46.x.
 Beten van Scorpionen niet gheuoelen. 458.70.b.
 482.9.d.
 Beten van Serpentes. 164.29.d. 178.40.g. k. 255.
 96.a. 348.64.a. 435.48.c. 459.71.i. 491.16.b.
 626.45.b. 659.74.a.
 Beten ende steken van slanghen. 9.4.a. 14.8.c. 27.
 18.c. 28.18.a. 116.85.f. 207.62.a. 224.73.b. 252.
 94.d.

ende werckinge.

- 94.d. 256. 97.d. 259. 99.e. 262. 102.f. 268. 1. a. Bloet dat verhit es goet. 353. 69. a. 585. 11. d. 596. 20. a. 617. 28. d.
272. 5. b. 281. 11. b. 451. 6. e. 477. 6. b. 538. 55. m. Alderhande bloetganck stelpen. 21. 14. b. 31. 21. a. 40. 29. a. 69. 50. a. 74. 54. a. 76. 55. b. 77. 56. b. 79. 58. a. 84. 62. b. c. 90. 66. a. d. 92. 67. a. 107. 78. a. 126. 95. a. 173. 35. b. 216. 67. d. 238. 85. b. 279. 10. e. 301. 27. c. l. 384. 93. c. 432. 45. b. 444. 57. a. 456. 68. f. 498. 20. e. 505. 25. b. 558. 74. f. h. 568. 82. b. 572. 1. f. g. 574. 3. a. c. d. 576. 4. c. f. 591. 15. h. 595. 19. a. 599. 23. a. 605. 27. a. 617. 38. b. g. 618. 39. a. e. k. 630. 47. e. 639. 55. d. 644. 63. d. 649. 67. a. 650. 68. a. d. l. 670. 85. a. 673. 87. a. 680. 94. a. b.
- Beten van alle wilde, vermoede, rasende dieren ghe-
nensen. 14. 8. e. 260. 100. l. 261. 101. i. 282. 12. a.
- Beten van vorsschen ghenesen. 447. 59. g.
- Beten van alle feninighe ghedierten ghenesen. 8. 3. b. 14. 8. b. c. 27. 18. e. 28. 18. a. 33. 23. e. 32. 36. a. 53. 38. b. 164. 29. d. 171. 34. b. 203. 59. a. 207. 62. a. 223. 72. a. 232. 79. e. 234. 81. f. 235. 82. e. 237. 84. b. 240. 86. c. 248. 91. d. 255. 96. a. 259. 99. e. 261. 101. h. 262. 102. f. 271. 4. a. 272. 5. b. 279. 10. a. 282. 12. a. 285. 14. c. 351. 68. e. d. 388. 1. e. 412. 24. d. 429. 41. b. c. 443. 56. a. 447. 59. e. 451. 63. e. 463. 75. a. 523. 39. e. 551. 49. a. 554. 53. b. 556. 54. d. 558. 55. m. 540. 57. c. 555. 71. e. 558. 74. c. 563. 79. g. 565. 80. e. d. 583. 9. b. 590. 15. f. 592. 16. b. 601. 24. a. 615. 36. f. 641. 59. c. 650. 68. e. 682. b.
- Beuen goet. 504. 25. a. e.
- Bien by een houden, ende andere daer by doen comen 223. 72. c.
- Bier dat niet suer en wordt. 16. 9. c.
- By slapens lust maken. 3. 1. d. 117. 86. b. 174. 37. c. 185. 46. a. 189. 47. a. 192. 49. a. 217. 69. a. 219. 70. c. 234. 81. c. 321. 38. b. 340. 57. b. 633. 70. g. 679. 93. b.
- By slapens lust doen vergaen. 162. 28. c. 174. 37. e. 189. 47. b. 495. 18. e. 498. 20. e. 603. 26. a. 649. 67. c.
- Blasen gebreken goet. 17. 10. d. 38. 28. a. 47. 33. d. 73. 52. b. 162. 28. b. e. 185. 46. a. 397. 11. d. 427. 39. f. 442. 55. d. 502. 25. b. g. 507. 28. b. 531. 49. e. 533. 51. b. 533. 52. b. 567. 81. f. 606. 28. f. 631. 49. b.
- Blasen goet. 47. 33. d. 639. 57. d.
- Blasen gequeestheyt. 92. 67. b. 260. 10. a. 467. 81. b.
- Blasen pijn ende weedom. 14. 8. a. 164. 29. e. 257. 98. b. 498. 20. b. 501. 23. a. 572. 1. e. 631. 48. c.
- Blasen schorstheyt van binne. 260. 100. a. 606. 28. d.
- Blase sweringe. 84. 62. d. 92. 67. b. 260. 100. a. 500. 22. a. 503. 24. f. 599. 25. b.
- Blasen rouwichheyt goet. 503. 24. f.
- Blasen verhitheyt. 162. 28. e. 378. 89. b.
- Blasen verstoptheyt. 2. 1. a. 101. 74. e. 229. 77. a. 248. 91. a. 286. 15. a. 501. 33. c. 533. 52. b. 579. 6. a.
- Blasen suueren. 142. 8. a. 249. 92. a. 380. 90. b.
- Blasen vloet stelpen. 670. 85. f.
- Blasen hinderlijck. 410. 22. 558. 74.
- Blauwe plecken gheslaghen, ghestooten verdriuen. 94. 69. b. 194. 50. e. 200. 57. c. 213. 65. g. 225. 73. r. 235. 82. d. 301. 27. f. 312. 14. c. 328. 46. k. 329. 47. b. c. 508. 37. k. 538. 55. l. 555. 71. m. 602. 24. e. 638. 56. o.
- Bleynen int lichaem maken. 356. 71. f. 360. 72. a.
- Bleynen van den voeten ghenesen. 557. 73. b.
- Bloet afaghen. 179. 41. a.
- Bloet braken oft ouerghen stelpen. 197. 54. d. 210. 64. c. 216. 67. d. 599. 23. a. 649. 67. a. d.
- Bloet dat gheronnen es onder blauw geslaghen, doen scheyden. 549. 67. a.
- Bloet ganck die onbehoorlijck es stoppen. 420. 33. e. 597. 21. b.
- Gheronnen bloet doen scheyden. 27. 18. f. 79. 58. b. 100. 72. b. 121. 89. a. 122. 90. a. 195. 52. a. 200. 57. c. 213. 65. e. 215. 82. d. 282. 12. c. 301. 27. f. 312. 54. c. 327. 46. e. k. 329. 47. b. c. 341. 57. b. 462. 74. c. 627. 46. g.
- Gheronnen bloet tusschen vel en vleesch doen vertee-
ren. 225. 73. 2.
- Bloet goet maken. 495. 18. a. 673. 87. d.
- Bloet dat stinckt duer die vrine afaghen. 460. 72. a.
- Bloet doen scheyden. 217. 68. a.
- Bloeyende leden helpen. 63. 45. a.
- Elbet dat onsuuer es duer den camerganck afaghen. 178. 40. a. 195. 53. b.
- Bloet dat onsuuer es duer die vrine afaghen. 343. 59. a.
- Bloet pissen stelpen. 53. 38. b. 74. 54. a. 77. 56. b. 84. 62. b. 90. 66. a. 126. 95. a. 130. 100. a. 173. 35. b. 356. 71. c. 461. 73. d. 599. 23. a. 650. 68. a. d. 680. 94. a. b.
- Bloet doen pissen ende bloedige camerganck maken. 264. 104. c. 412. 24. a. 462. 74. a. 546. 62.
- Quaet bloet maken. 412. 24. a. 417. 30. d. 478. 6. r. 498. 20. a. 511. 38. a. 554. 71. a. 558. 74. a. 630. 47. a. 643. 62. a.
- Bloet spouwen, etter stelpen. 14. 8. e. 31. 21. a. 74. 54. a. 77. 56. b. 84. 62. b. 87. 63. a. 90. 66. a. d. 126. 95. a. 126. 96. b. 132. 102. a. 173. 35. b. 216. 67. d. 252. 94. f. 277. 9. a. 279. 10. a. 301. 27. c. 351. 68. a. 356. 71. c. 388. 1. f. o. 389. 2. a. 451. 63. a. 466. 79. a. 498. 20. e. 501. 23. b. 567. 81. a. 590. 15. f. 599. 23. a. 611. 35. a. 618. 39. a. k. 621. 41. e. 637. 55. b. 649. 67. a. 650. 68. a. d. l. 670. 85. a. 978. 92. f. 679. 93. a. 680. 94. a. b.
- Veroudert bloet spouwen. 221. 71. a.
- Bloet van speenen stelpen. 242. 87. c. 301. 27. e.
- Bloeyen stelpen. 69. 50. c. 76. 55. b. 120. 88. a. 150. 100. d. 162. 28. g. 432. 44. b.
- Bloeyen wt die nuese stelpen. 69. 50. c. 225. 73. e. 237. 84. e. 356. 71. a. 464. 76. b. 558. 74. f.
- Bloet van quade corruptie suueren. 26. 17. b. 343. 59. a.
- Bloet van wonden, quetsuren stelpen. 74. 54. a. 120. 89. a.

Regifter van die cracht

- 89.a. 131. 101.c. 162. 28.g. 216. 67.d. 301. 27.d.
 356. 71.d. 420. 33.d. 437. 51.b. 463. 75.b. 464.
 76.b. 617. 38.c. 634. 51.b. 650. 68.b. 670. 85.g.
 Ouerbloedich bloet wt die wonden fletpen. 353. 69.b.
 Bloet fweren ghenefen. 118. 86.g. 423. 36.c. 470. 1.
 c. 474. 5.f. 478. 6.n. 627. 46.d.
 Blutfinghe ghenefen. 94. 69.b.
 Benautheyt van der borften goet. 185. 46.b. 274. 6.
 a. 351. 68.a. 356. 71.g. 678. 92.e.
 Borften doen cleyn bliuen. 386. 94.a.
 Borften dempicheyt weren. 474. 6.a. 277. 9.a.
 Borften herdicheyt verfueten. 412. 24.c.
 Borften doen fcheyde die hert gefwollen fijn. 388. 1.i.
 Borften ghebreken goet. 110. 80.f. 113. 83.c. 122. 90.
 b. 185. 46.a. 196. 52.c. 225. 73.b. 229. 77.b. 262.
 102.c. 279. 10.a. 466. 79.a. 523. 39.a. 606. 37.b.
 627. 46.f. 673. 87.d.
 Borften ende coude ghebreken goet. 242. 87.b. 245.
 89.c. 189. 17.a. 352. 68.i. 553. 70.d. 592. 17.a.
 Teye fluymen ende vochticheyt vander borften los
 fen. 221. 71.a. 245. 89.c. 284. 13.a. 458. 71.d. 518.
 37.f. 537. 55.b.
 Rouwicheyt van der borften goet. 388. 1.0. 606. 28.
 a. 631. 49.a. 632. 50.c.
 Borften die fweren goet. 379. 88.c. 638. 56.d.
 Borften fuyueren. 66. 48.g. 59. 72.a. 101. 74.d. 117.
 86.a. 122. 90.b. 135. 2.b. 142. 8.a. 157. 24.b. 171.
 34.d. 196. 52.f. 221. 71.a. 252. 94.a. 260. 100.c.
 262. 102.c. 264. 104.b. 265. 106.a. 284. 13.a. 285.
 14.b. 311. 34.a. 327. 46.a. 412. 24. a. 421. 34.b.
 427. 39.f. 534. 53.c. 558. 74.d. 575. 31. 601. 24.b.
 675. 90.a. 678. 92.b. 679. 95.d.
 Borften met etter verladen. 113. 83.a. 252. 92.a. 675.
 90.a.
 Borften verftopticheyt goet. 2. 1.a. 32. 22.a. 193. 50.a.
 208. 63.a. 213. 65.c. 237. 84.b. 264. 104.a. 271. 5.
 a. 311. 34.a. 335. 51.b. 537. 55.b. 641. 59.b.
 Borften verhuicheyt goet. 571. 1.d.
 Borften hinderlijk. 6. 2.a.
 Berften ende fwillen doen. 296. 24.g.
 Braken oft ouerghen doen. 21. 14.c. 77. 56.d. 84.
 62.c. 90. 66.a. 182. 43.a. 192. 49.b. c. 211. 64.l.
 233. 80.b. 272. 5.c. 302. 28.a. 303. 29.a. 437. 51.a.
 567. 81.a. 568. 82.f. 585. 11.b. 615. 36.b. 618. 38.g.
 i. 625. 46.a. 648. 66.c. 662. 78.a. 664. 8.a. b. c.
 Braken. 104. 36.g. 117. 86.c. 509. 29.d. 518. 37.d. 518.
 37.l. 580. 7.a.
 Duer braken alderhande fenijnige teye vochticheyt,
 ende fluymen afiaghen. 296. 24.a.
 Duer braken teye, flijmachtighe fluymen ende heete
 geele cholericke vochticheyt doen vergaen. 104.
 76.g. 252. 94.i. 272. 5.c. 510. 37.d.
 Brant ende hitte wt trecken. 464. 76.a.
 Bruyne ghenefen. 121. 89.g.
 Buyck loop stoppen. 21. 14.a. 31. 21. a. 40. 29. a. 53.
 38. c. 60. 42.a. 74. 54.a. 76. 55.b. 77. 56. b. 78.
 57.a. 79. 58.a. 84. 62.b. 87. 63.b. 90. 66.a. 92.
 67.a. 94. 69.b. 97. 70.b. 104. 76.a. 106. 77.b.
 107. 78. a. 110. 80.a. 131. 101.a. 151. 18.a. 162. 28.a.
 137. 35.a. 181. 42.a. b. 189. 47.d. 196. 52.c. 197. 54.
 b. 201. 58.c. 224. 73.a. 233. 81.a. 238. 85.b. 246.
 90. c. 261. 101.f. 279. 10.a. f. 287. 16.b. 295. 23.f.
 348. 64.a. 351. 68.c. 356. 71.c. 369. 81.c. c. 395. 8.
 d. 396. 9.b. 399. 12.a. 399. 13.c. 415. 28.a. 417. 30.
 a. 420. 33.a. 420. 33.b. 430. 42.a. 432. 45.a. 439.
 52.a. 451. 63.a. 154. 66.a. 461. 73.c. 474. 5.k.
 482. 9.c. 486. 12.b. 491. 16.a. 498. 20.b. 505. 25.
 b. 523. 40.b. 531. 49.a. 567. 81.b. 568. 82.b. 572. 1.
 g. 574. 3.a. c. 576. 4.c. f. 583. 9.a. 585. 11.b. 590. 15.
 f. 591. 15.b. 595. 19.a. 597. 21.b. 598. 22.a. 599. 23.
 b. 605. 27.a. b. c. 609. 31.a. 611. 33.a. 617. 38.g.
 618. 39.a. d. e. k. 621. 41. a. 622. 42. a. 624. 43.
 a. 625. 44.a. 630. 47.d. e. 632. 50.c. 634. 51.a.
 635. 52.a. 636. 54.a. b. 637. 55.d. 639. 57.c. c. 643.
 62.b. 645. 64.b. 650. 68.a. c. d. g. 670. 85.a. 673.
 87.a. 680. 94.a. befiet camerganck.
 Buyck loop stoppen van heete geele cholericke vocht
 icheyt. 596. 20.c.
 Buyck loop stoppen in cortfen. 201. 58.c.
 Buyck loop stoppen niet in cortfen. 201. 58.c.
 Buyck weeck, los maken. 40. 29.d. 214. 60.a. 417.
 30.a. 477. 6.a. 484. 11.a. 625. 44.b. 630. 47.a.
 630. 48.a. 632. 50.a. b. 671. 86.b. 679. 93.c.
 Den buyck goet. 533. 52.a.
 Buyck weedom maken. 514. 33.a.
 Cackhielen ghenefen. 36. 26.a. 281. 11.m.n. 412. 24.e.
 474. 5.g. 514. 33.c. 563. 79.b. 565. 80.k.
 Camerganck weeck, faecht maken. 5. 6. 2.a. m. 32. 22.
 a. b. c. 40. 29.d. 72. 51.a. c. 118. 85.d. 134. 1.b. 152.
 19.b. 203. 59.b. 252. 94.g. 257. 98.a. 281. 11.c. 300.
 26.c. k. l. 302. 28.a. 303. 29.a. 327. 46. m. n. 338. 53.
 a. 372. 83.b. 400. 14.a. 404. 18.a. 405. 19.a. 407.
 20.b. 412. 24.b. 417. 30.a. 421. 34.i. 470. 1. a.
 471. 2.a. 474. 5.a. h. i. l. 479. 8.a. 482. 9.a. 484.
 11.a. 495. 18.c. 502. 24.a. 512. 32.b. c. d. 536. 54.a.
 541. 59.b. 557. 73.b. 558. 74.b. 562. 79.c. 565. 80.
 d. 567. 81.o. 580. 7.b. 608. 30.a. 612. 34.a. 613. 35.
 b. 618. 38.d. 620. 40.b. c. 625. 44.f. 626. 45.a.
 627. 46.a. d. 628. 46.t. 630. 47.a. 632. 50.a. b.
 645. 64.a. 656. 72.d. 664. 80.a. 678. 92.b.
 Duer den camerganck afiaghen heete, geele, chole
 ricke vochticheyt. 94. 69.a. 274. 9.f. 279. 10.d.
 299. 26.a. 301. 27.a. r. 317. 38.a. 321. 41.a. 322. 42.
 a. 331. 48.a. 340. 56.a. 343. 58.c. 572. 1.a. 676.
 91. a.
 Duer den camerganck afiaghen, fwerte quade Me
 lancoleufe humoren. 300. 26.i. 322. 43.a. 346. 26.
 a. 373. 83.a.
 Duer den camerganck afiaghen, teye, coude, flijm
 achtighe vochticheyt, wt veerde leden, als hoof
 fenuwen, &c. 260. 100.b. 264. 104.a. 264. 105.
 a. 299. 26.a. 301. 27.a. 302. 28.a. 308. 30.a. 309.
 31.a. 310. 32.a. 311. 34.a. 313. 35.a. 316. 37.a. 562. 79.
 a. f. 678. 92.c.
 Duer den camerganck afiaghen teye, flijmachtighe
 vochticheyt, alle rouwe onuerterde fluymen, dat
 geel

ende werckinghe.

- geel water. 262. 102. 4. 264. 103. 4. 278. 9. f. 280. Cortfachtighen goet. 595. 19. c. 597. 21. d.
 11. 4. 303. 29. 4. 319. 40. 4. 324. 44. 4. 646. 65. a. Cortfen ghenesen. 17. 10. c. 104. 76. g. 134. 1. b. 135. 2.
 Dier den camerganck afinghen waterachtige vocht b. 152. 19. 4. 167. 30. c. 279. 10. b. 498. 20. n. 531. 29. f.
 ticheyt. 311. 33. 4. 314. 36. 4. 580. 7. b. Cortfen die langhe dueren goet. 121. 89. b. 128. 98. b.
 Camerganck sonder fonghe maken 572. 1. d. 248. 91. d. 342. 58. b. 678. 92. k.
 Camerganck ftelpen ende hert makē. 21. 14. 4. 233. 80 Cortfen der kinderen ghenesen. 134. 1. a.
 b. 404. 18. b. 420. 33. 4. 437. 51. 4. 630. 47. c. 637. Coude cortfen. 225. 72. h. 244. 88. a. 527. 45. 4. 537.
 55. a. 670. 85. b. 55. f.
 Cancker genesen 42. 30. b. 85. 62. f. 118. 86. g. 274. Coude verouderde huyuerachtighe cortfen. 259. 99.
 6. f. 410. 22. c. b. 260. 100. 4. 261. 101. g. 262. 102. c. 551. 70. c.
 Cancker die verborghen es ghenesen 547. 54. b. Coude cortfen int beginsel doe achter bliue. 335. 51. c.
 Cancker doen comen 417. 30. Heete cortfen goet. 55. 39. d. 113. 92. b. 134. 1. a. h. 140.
 Cantharides oft Spaensche vliegen onscadelijk ma- 7. 4. 162. 28. d. 279. 10. d. 498. 20. d. 572. 1. 4. 585.
 ken. 235. 8. c. 11. a. c. d. 596. 20. a. b. d. 613. 35. 4. 617. 38. 4. 630.
 Carbunculen genesen ende wt doen breken. 411. 23. f. 48. a. 646. 65. b.
 412. 24. c. 619. 39. h. 670. 85. h. Pestilential cortfen. 20. 13. 4. 459. 71. i. 615. 36. a.
 Catarren loop rijpē ende genesen. 84. 62. a. 214. 66. Cortfen oorfake. 632. 50. a.
 b. 274. 6. a. 286. 15. b. 353. 69. d. 384. 93. c. 456. Cortfen verstopthē vā der huyt comende. 164. 29. b.
 68. f. 573. 2. c. 630. 48. b. 640. 58. b. 666. 82. g. Cortfen walginghe. 232. 79. d.
 Cholera ghenesen. 77. 56. d. 210. 64. b. Derde daechse cortfen goet. 11. 6. c. 57. 40. c. 60. 42.
 Cholera doen groeyen. 616. 37. a. b. 76. 55. c. 84. 62. c. 90. 66. c. 116. 85. l. 199. 55. o.
 Clapooren ghenesen. 34. 24. a. 353. 69. a. 429. 41. a. 486. 12. c. 620. 40. c.
 Clederen voormotten sciters bewaren besiet. motten. Cort vā adem. 24. 16. a. 92. 67. c. 244. 88. a. besiet a.
 Clederen goeden rueck gheuen. 108. 63. d. Coude, ende verouderde derdedaechse cortf. 55. 39. a.
 Clieren die hert sijn doen verteeren, verdwīnē, scey- Vierdedaechse cortfē. 11. 6. c. 40. 29. b. 57. 40. c. 60.
 den. 42. 30. a. 104. 76. b. 119. 87. a. 225. 73. o. 238. 42. b. 76. 55. c. 84. 62. c. 116. 85. l. 192. 49. b. 261.
 85. e. 263. 102. h. 263. 103. f. 225. 73. o. 238. 85. c. 101. g. 346. 62. a. 350. 67. 4. 429. 41. d. 449. 61. b.
 401. 15. c. 417. 30. h. 463. 75. c. 483. 9. l. 551. 69. b. 458. 71. b.
 553. 70. f. 563. 79. k. 628. 46. 4. 651. 69. a. 670. Coude verouderde ghebreken genes. 15. 8. i. 538. 55. k.
 85. e. Coude taye fluymen van der longen rijfen. 245. 89. c.
 Clieren die hert sijn vermorwen ende rijpen. 172. 34. Couwe fluymen van der mage doen sceyden ende vers
 k. 411. 23. f. teeren. 594. 18. h. 662. 78. a.
 Clieren die sweren helpen. 85. 62. k. Coude oude herde geswillen riep ende morwe maken.
 Clieren ontrent den ooren scheyden. 483. 9. i. 547. 3. 1. a. 15. 8. i. 33. 23. c. 63. 45. h. 175. 38. c. 196. 52. g.
 64. c. 242. 87. c. 200. 57. c. 260. 100. c. 312. 34. c. 319. 40.
 Clieren aen den hals verdriuen, scheyden. 395. 8. b. 8. 328. 46. k. 531. 99. b. 549. 67. a. 551. 69. b. 555.
 493. 17. c. 71. o. 557. 73. d. 561. 77. a. 573. 2. a. 675. 90. b.
 Clieren die sweren in die hegenisse. 34. 24. a. Coude oude saechte gheswillen doen scheyden ende
 Clieren int fundament ghenesen. 233. 80. e. vermorwen. 65. 48. a. 246. 90. d. 519. 40. g.
 Clieren ontrent die schamelijcke leden van den mans. Coude geswillē doen verdwīnen ende verteeren. 76.
 547. 64. c. 55. c. 204. 60. d. 240. 86. h. 424. 37. a. 454. 67. a.
 Clouen ghenesen. 136. 3. b. 172. 34. n. 572. 2. a. 648. 66. b.
 Clouen int aensicht ghenesen. 679. 93. e. Coude, herde geswillen opt hooft scheyden. 170. 33. e.
 Clouen inde lippen ghenesen. 611. 33. c. Couden verouderden hoeft. 260. 100. c. 606. 28. b.
 Clouen aent fondamēt genes. 126. 3. b. 242. 87. c. 301. Coude groue humoren verteeren, suyuieren. 410. 22. e.
 27. c. 449. 61. a. 604. 26. c. 611. 33. c. 675. 90. e. Coude huyueringe als cortfen. 3. 1. h. 33. 23. f. 212. 65.
 Clouen vā den voete, handē genesen. 563. 79. h. 666. b. 268. 1. c. 554. 71. b.
 82. h. 675. 90. e. Coude leden verwerme. 171. 34. b. 225. 73. f. 291. 19. d.
 Coluer weder doe co. 164. 29. c. 167. 30. g. 169. 32. b. Coude oude verstopthē vā der milten. 73. 52. a.
 Colica dat es pijn inden buyck, dermen goet. 122. 90. Coude geswillen ende sweringe der ooghen. 110. 8. g.
 c. 164. 29. b. 176. 30. b. 246. 90. b. 248. 91. c. 302. 265. 106. c. 417. 30. i. 577. 5. b. 600. 23. c. 659. 74. d.
 28. b. 311. 34. a. 321. 41. b. 346. 62. a. 377. 88. b. Coude vergaderinghe, ende sweringhe genesen. 175.
 446. 59. b. 518. 37. h. 612. 34. a. 38. c.
 Cholericke geele vochticheyt met vrine ende camerz Coude oude pijnen versueten. 257. 98. f.
 ganck af doen gaen. 5. 2. a. 6. 2. b. 23. 15. b. 106. 77. Couwe pisse helpen besiet droppelpis.
 4. 171. 34. a. 195. 52. b. 204. 60. a. 302. 28. a. Cracht stercken. 377. 88. a. 592. 17. a.
 Corruptie vander locht wederstaen. 617. 46. b. Cramp genes. 198. 55. c. 199. 55. l. 242. 87. f. 260. 100.
 666. 82. a. b. 262. 102. b. 264. 103. 4. 268. 1. c. 278. 9. h. 311. 34. a.
 457.

Register van die cracht

- 453.66.a.454.67.a.456.68.b.504.25.a.
 Cramp den ionghen kinderen ghenesen. 451.63.e.
 Crauwagie alderhande ghenesen. 8.3.a.85.62.f.194.
 50.f.203.59.h.295.24.b.306.29.d.318.39.b.
 320.40.h.322.43.c.410.22.b.e.456.68.e.482.
 9.g.538.55.m.662.78.b. besiet rudicheyt,
 schorfticheyt.
 Crauwagien die voortseten ende seer quaet. 221.71.
 4.225.73.0.360.72.b.628.46.r.
 Crauwagien die wit en quaet zijn. 388.1.m.395.8.e.
 653.70.g.657.73.c.
 Crauwagie die vrent es. 555.71.n.
 Crimsel des buycks, ende dermē helpē. 116.85.b.171.
 34.a.197.54.b.200.57.a.210.64.d.1.214.66.a.
 233.80.b.235.82.a.237.84.a.244.88.a.260.
 100.a.271.4.a.395.9.a.399.12.a.446.59.b.458.
 71.b.527.45.a.547.64.b.562.79.b.666.82.a.
 Crimsel in den buyck maken. 323.44.
 Croppen doen scheyden, ghenesen. 119.87.a.225.75.
 0.238.85.c.401.15.c.411.23.f.417.30.b.435.48.
 b.463.75.c.483.9.l.551.69.b.553.70.g.563.79.
 k.638.46.q.670.85.c.
 Croppen aen den hals. 221.71.f.395.8.b.493.17.e.
 Croppen van der magen sluyten. 237.85.a.618.39.d.
 Croppen van der maghen pijn ghenesen. 198.55.d.
 576.4.d.615.36.b.622.42.b.639.57.a.
 Dempich op die borsten goet. 19.13.b.
 Dermen die ghesoncken zijn helpen. 670.85.c.
 Dermen heete ende scherpe stekende pijn versueten.
 423.36.a.498.20.a.
 Dermen weedom versueten. 66.48.f.94.69.a.210.
 64.d.225.73.b.377.88.b.395.8.c.
 Dermen die ghequetst zijn goet. 66.48.f.507.61.b.
 Dermen slijmachicheyt. 87.63.b.
 Dermen met corruptie beladen. 617.38.d.
 Dermen sweringhe, verhittinghe genesen. 92.67.b.
 94.69.a.498.20.g.501.24.f.507.28.a.
 Dermen humoren afaghen. 421.34.a.437.51.a.
 In dermen winden ende opblasinghe verdriuen. 225.
 73.f.237.84.a.310.32.b.395.8.c.603.26.b.
 Dermen hinderlijck. 32.22.312.34.442.55.
 Dochteren genereren. 72.51.d.189.47.c.
 Doots lichaemen bewaren van corruptie. 668.83.d.
 Doode vruchten doen afgaen. 27.18.f.33.23.a.136.3.
 d.142.8.a.146.13.b.164.29.d.172.34.g.195.52.
 a.198.55.a.201.58.b.213.65.d.221.71.d.h.224.
 73.f.228.76.a.230.78.a.244.88.b.246.90.a.
 248.91.b.253.95.b.257.98.b.260.100.g.261.
 101.d.262.102.f.263.103.c.264.104.c.268.11.b.
 278.9.b.i.281.11.d.282.12.f.296.24.d.300.26.
 c.319.40.c.327.46.f.373.84.b.411.23.c.462.
 74.f.534.53.a.542.59.b.669.84.a.
 Doorverwighe, blecke plecken, &c. verdriuen.
 279.10.c.
 Doornen ende splinters wt doe trecken. 52.36.c.65.
 48.b.174.37.a.m.175.38.b.182.43.c.219.70.b.
 231.78.f.263.103.f.268.11.d.292.21.b.d.328.46.
 k.388.1.k.393.7.b.401.15.d.442.55.a.503.24.
 h.540.57.f.553.70.g.
 Dorst in cortsen verslaen. 568.82.f.
 Dorst verslaen. 78.57.d.94.69.a.233.81.b.493.18.
 b.512.32.b.585.11.c.d.596.20.b.606.28.c.613.
 35.a.615.36.c.627.46.b.632.50.b.
 Doouicheyt maken. 442.55.
 Doouicheyt ghenesen. 225.73.l.321.41.d.334.50.a.
 458.71.a.478.6.f.537.55.b.601.24.c.628.46.
 o.667.83.c.
 Drachten die onnatuerlijck zijn af trecken. 198.55.
 a.224.73.f.253.95.b.
 Droefheyt benemen. 11.6.a.322.43.c.
 Droghen doen wat van doen es. 355.9.a.399.13.a.
 Droomen die swaer sijn ende quade wellustighe ver-
 driuen. 162.28.d.234.81.i.498.20.c.
 Droomen, slapen die swaer sijn maken. 374.84.381.
 91.385.93.405.15.b.417.30.558.74.a.
 Droomē die swaer sijn mede gequelt goet. 287.16.e.
 Dronckenschap belettē. 6.2.c.185.46.a.478.6.m.
 Veel doen drincken. 317.38.b.600.23.f.621.41.e.
 Dronckenschap maken. 147.14.a.217.69.b.401.15.
 g.402.16.b.
 Droppelpisse goet. 13.7.a.17.10.d.33.23.b.38.28.a.
 47.33.d.53.52.b.90.66.h.185.46.f.200.57.a.
 201.58.a.211.64.m.235.82.a.244.88.b.245.89.
 a.246.90.a.248.91.d.249.92.a.260.100.a.
 271.5.a.286.15.a.292.21.a.350.67.b.429.41.a.
 432.44.a.442.55.b.446.59.d.448.60.a.
 488.13.a.498.20.n.500.22.a.527.45.a.531.49.
 a.536.54.a.b.543.60.a.544.61.c.573.11.i.588.13.
 a.589.14.d.521.41.d.613.48.c.639.57.d.655.
 71.a.668.83.f.670.85.f.673.87.d.
 Dulheyt int hooft maken. 296.24.a.
 Eeckelen in die keele doen wt vallen. 262.101.n.
 Eersderm aenwasinghe verdriuen. 262.101.r.
 Eersderm clouen ghenesen. 136.3.b.604.26.c.
 Eersderm der iongher kinderen ghenesen. 97.70.d.
 Eersderm doen ingaen. 52.36.f.
 Eersderm doen wigaen. 52.36.f.
 Eersderm gheswillen ghenesen. 76.55.c.134.1.f.221.
 71.g.262.101.r.
 Eersderm die wt es weder in doen gaen. 281.11.f.
 680.94.a.
 Eersderm pijn goet. 572.1.e.
 Eetens lust doen vergaen. 627.46.b.
 Eiter spouwen ghenesen. 100.80.f.
 Exter ooghen doen wt vallen. 178.40.e.240.86.i.
 262.101.o.649.69.d.
 Fenijn binnens lichaems ingenomē helpen. 104.76.g.
 Fenijnighe corruptie verdriuen. 615.36.a.
 Fenijn ghenesen. 2.1.b.8.3.b.197.54.c.230.78.d.
 263.103.b.311.33.b.445.58.c.514.33.e.515.34.b.
 615.36.f.
 Alle fenijn verdriuen ende wederstaen. 76.55.d.100.
 72.d.116.85.f.122.90.c.197.54.f.199.56.b.224.
 73.e.229.77.c.234.81.f.240.86.c.246.90.c.e.
 257.98.g.263.103.d.284.13.b.419.32.a.459.71.
 g.503.24.d.521.38.f.523.39.c.524.41.c.538.55.n.
 542.59.

ende werckinghe.

- 542.59.c.547.54.b.554.71.d.604.26.f.627.46. Flitsen ende pijlen wt den lijue doen vallen en ghenen
b.638.56.c.650.68.e.653.70.d.e.666.82.c.d. sen.231.78.g.268.1.d.293.21.d.
- Doortelck fenijn ingenomen helpen.101.74.b.248. Fluymen doen scheyden ende afsiaghen.211.a.18.11.d.
91.d.252.94.d.280.11.b.281.12.a. 57.40.a.142.8.a.171.34.d.196.52.f.372.83.b.388.
Fenijnich ghedierte machteloos maken ende dooden. 1.0.562.79.d.
- 230.78.c.604.26.f. Fluymen doen purgeren ende afsiagen.32.22.a.57.40.
Fenijnich ghedierte beten genesf.6.2.f.8.3.b.14.8.b. a.117.86.a.157.24.b.
- 15.8.b.81.60.a.90.66.b.101.74.b.102.75.b.116. Coude fluymē purge.ende afsiagē.72.51.a.265.106.d.
85.f.181.42.a.197.54.c.f.198.55.e.199.56.b.201. Fluymen wt den hoofde duer den mont wt spouwen.
58.a.203.59.a.212.63.a.216.67.f.221.71.d.230. 30.20.f.52.36.b.172.34.f.291.19.b.
- 78.a.b.c.d.i.242.87.a.246.90.c.447.59.g.459. Fluymen vander borst doen ruymen.132.102.c.171.34.
71.i.462.74.d.514.33.c.518.37.b.538.55.n.552. d.196.52.f.198.55.b.234.81.c.286.15.b.412.23.d.
70.b.646.65.e. 542.59.d.547.64.a.562.79.d.
- Fenijnich gedierte verdrijven ende bevrijen.211.c.16. Fluymen inde maghe,dermen,afsiaghen.666.82.f.
- 9.d.33.23.g.69.50.d.161.28.a.199.56.b.212.65. Taye fluymen vander longene doen ruisen.547.64.d.
a.224.73.c.230.78.c.240.86.e.256.97.c.257. Taye,coude fluymen duer die nuese ruymē.281.11.b.
- 98.g.272.5.b.325.45.f.374.8.e.555.71.d. Groue taye fluymen ende humoren in die wewendige
Menschen beschermen van alle hinderlijck fenijn.212. leden ende iuncturē vloeyen af trecken.265.106.
65.a.224.73.b.c.252.94.d.263.103.d.339.55.a. 4.363.75.d.
- Fenijnighe gedierte quetsuren ghenesen.31.21.c. Taye slijmachtige fluymen af trecken.183.44.d.192.
Fenijn ende quaet vier vander herten iaghen.20.13.a. 50.b.264.104.b.270.3.a.b.
- 77.56.a.289.17.b. Taye slijmachtige fluymen duer de camerganck los-
Fenijn van fenijnich gedierte ingenomen helpen.253. sen.193.50.c.195.53.b.270.3.a.318.19.d.327.46.
95.d.297.25.d. a.608.30.a.656.72.d.
- Fenijn van Campenolien.6.2.e.224.73.c.518.37.b. Geele vochtige fluymen afsiagen.57.40.d.319.40.e.
- Fenijn van Nateren.8.3.b.666.82.c. Fluymen rijp maken,lossen.196.52.f.351.68.a.427.
Fenijn van scherlinck oft Opium.203.59.d. 39.f.627.46.f.673.85.d.679.93.c.
- Fenijn van slanghen.8.3.b.101.74.b.116.85.f.221.71. Taye fluymen rijpen,ruisen.264.104.b.285.14.b.291.
d.240.86.d.242.87.a.253.95.f.666.82.c. 20.d.558.74.d.
- Fenijn van spinnen.6.2.f.203.59.a.525.42.c. Fluymen maken.616.37.d.
- Fenijn van jungen ghenesen.224.73.c. Galle afsiaghen.171.34.a.545.62.d.
- Fenijn besiet beten. Swerte galle.18.11.a.
- Fistelen die harde canten af doen bijten.296.24.c. Verstopte galle opruē.121.89.b.128.98.b.342.58.d.
- 300.26.d.307.29.d. Gaten die loopen ghenesen.85.62.f.97.70.d.328.46.
Fistelen ghenesf.65.47.a.76.55.f.85.62.f.122.91.d. b.410.22.b.555.71.n.
- 130.100.d.276.8.d. Gaten diep ghesworen ghenesen.388.1.n.
- Fistelen int fundament ghenesen.449.61.d. Gaten die diep zijn vleesch in doen groeyen.278.9.
Fistelen openen.440.53.b. m.675.90.f.
- Fistelen ende quade gaten suyueren.300.26.d. Gaten die loopen van den hooft ghenesen.563.79.1.
Fistelen quaet heyt wt doen trecken.555.71.o. 600.23.d.
- Vleesch inde fistelen doen groeyen.278.9.m. Gaten die loopen van den beenen ghenesen.97.70.d.
Flauwicheyt ghenesen.615.36.b.617.38.a. 328.46.b.
- Fledercijn versueten,doen scheydē.42.33.c.57.40.e. Gaten van verbrantheyd ghenesen.513.32.i.
- 67.50.d.77.55.b.85.62.g.49.69.b.97.70.c.101. Gaten int lichaem maken.356.71.f.360.72.d.
- 74.f.104.76.e.159.26.a.196.52.c.199.55.k.242. Geelsucht ghenesen.27.18.a.30.20.c.32.22.c.33.23.b.
- 87.g.159.99.f.264.104.a.268.1.c.281.11.m.286. 38.27.b.67.50.b.76.55.g.77.56.c.84.62.d.116.
- 15.b.296.24.a.300.26.a.302.28.b.311.34.a.319. 85.g.121.89.b.128.98.b.142.8.a.167.30.g.169.
- 40.f.124.44.d.356.71.h.k.370.81.g.384. 32.b.170.33.a.b.181.42.b.199.56.d.205.59.b.206
- 93.d.388.1.b.395.8.f.401.15.c.417.30.f.445. 61.d.213.65.c.227.76.a.228.76.b.242.87.b.
- 66.b.470.1.d.477.6.c.486.12.d.514.33.b.579. 261.101.c.278.9.g.279.10.d.281.11.c.300.26.m.
- 6.c.628.46.v.655.71.c.677.91.d. 301.27.c.302.28.c.319.40.a.341.57.a.342.58.b.
- Fledercijn inde voete goet.17.10.e.47.33.c.260.100. 350.67.b.380.90.b.462.74.a.470.11.b.482.9.
- f.628.46.v. e.486.12.c.488.13.d.499.21.d.511.38.c.536.54.
- Geswil vant Fleder.doen scheydē.259.99.f.319.40.f. b.547.64.b.572.1.a.588.13.b.
- Geswillen vant Fledercijn gewassen aē die leden ende Geelicheyt doen vergaen vande geelsucht gebleuen.
iuncturen wt breken.264.104.c. 161.28.b.319.40.b.
- Flitsen ende pijlen met fenijn bestrecken die wonden Oude geelsucht goet.602.24.g.
- ghenesen.261.101.h.263.10.b. Geelsucht sonder cortsen die verouderet es.73.52.d.

Register van die cracht

- Geel verwe doen vergaen. 281.11.c.319.40.e.
 Geel verwe doe vergaen. 351.68.b.562.79.b.646.65.b
 Geel verwe maken. 609.30.b.
 Geyten lichtelyck doen werpen. 244.88.e.
 Geyten schadelijck ende dootlijck. 663.79.d.
 Gebreken ende sieckten, wt taye fluymē oorspronck hebben goet. 182.44.a.
 Gebreken van coude ghenesen. 542.59.f.
 Gebreken op die borste. 279.10.b.
 Gebreken die voorts loopen goet. 417.30.i.
 Heymelijcke ghebreken mans ende vrouwen goet. 639.58.d.
 Gebroken beenderen wt trecken. 268.1.d.
 Geborstenheyt genesen. 92.67.c.110.80.b.213.65.e. 258.1.c.277.9.a.
 Geborst, gequetst van binnē. 101.74.b.110.80.b.201.38.a.259.99.d.263.103.a.268.1.c.279.10.c.282.12.c.284.14.a.289.17.d.327.46.c.341.57.b.345.61.a.442.55.e.454.66.a.456.68.b.462.74.c.504.25.a.505.26.a.523.39.b.678.92.e.
 Ghedierten, als luyfen, vlozen, want luyfen verdriuen. 344.60.d.
 Ghepeysen wt der herten verdriuen. 134.1.e.
 Ghequetstheyt ghenesen. 217.68.a.
 Ghequetstheyt van binnē ende buytē genes. 77.56.e.
 Geschuertheyt genes. 76.15.f.80.59.a.92.67.b.94.69.d.123.92.a.124.94.b.126.96.c.132.102.a.e. 378.88.h.424.37.c.463.78.b.504.25.a.565.80.b.670.85.c.
 Gheschuertheyt der ionghen kinderen. 257.98.i.
 Gheschuertheyt van binnen. 101.74.b.110.80.b.509.26.a.
 Gheselschap blijde maken. 116.85.k.
 Ghesichte clær makē. 6.1.g.23.15.a.215.73.k.v.242.85.d.248.91.i.260.100.k.261.101.k.263.102.i. 274.6.d.278.9.k.281.11.g.295.24.e.363.75.b. 424.37.b.427.39.g.437.51.d.496.19.d.515.35.e. 537.15.i.553.70.b.557.73.c.565.80.f.592.16.a. 667.83.b. besiet oogen clær.
 Ghesichte doncker maken. 23.80.
 Gespannen ende vererompen leden genes. 645.63.k.
 Ghesonden menschen hinderlick. 300.26.
 Ghesw. llen aent fondament ende schamelijcke leden doen vergaen. 417.30.i.493.17.a.
 Ghesw. llen doen sincken, scheyden, vergaen. 174.37.b.189.47.e.219.70.b.242.87.e.388.1.g.404.18.b.417.30.b.423.36.c.479.7.b.503.24.i.542.59.e.553.76.f.628.46.m.q.645.63.k.651.69.a. besiet sweringhen.
 Ghesw. llen doen suyueren. 189.47.e.
 Ghesw. llen doen minderen. 116.85.i.
 Ghesw. llen genes. 42.30.a.47.33.a.119.87.a.127.97.a.374.84.d.e.388.1.k.393.7.b.423.36.c.478.6.n.479.7.b.486.12.g.504.25.d.638.56.f.g.
 Herde gesw. llen doen verdwynen ende genesen. 104.76.h.169.32.a.172.34.k.240.86.b.242.87.e. 253.95.e.264.104.e.395.8.a.401.15.a.552.70.f. 567.81.k.551.69.a.675.90.b.
 Heete gesw. llē, vercoelen, vermorwē. 18.11.d.19.13.a. 36.25.a.47.23.a.94.69.c.97.70.c.123.92.c.134.1.f.206.61.b.232.79.g.238.85.e.369.81.d.384.93.b.388.1.l.427.39.a.442.55.a.459.71.i.461.73.a.470.1.c.479.8.b.486.12.e.498.20.h.595.19.b.618.39.g.623.42.c.644.63.a.660.75.b.
 Ghesw. llen doen wbreken. 628.46.l.646.65.d.
 Alle ghesw. llen morw maken. 628.46.p.q.
 Gesw. llen die versch zijn doen sincken ende vergaen. 328.46.k.
 Gesw. llen doen verteren, verdwynen, scheyden. 262.102.b.264.104.e.307.29.d.338.b.53.a.378.89.e.
 Versche gesw. llē, buytē, geslagen, gestootē. 655.71.d.
 Gesw. llen in die heghentisse doen vergaen. 34.24.d.
 Ghesw. llen voeten goet. 658.73.b.
 Gheuallen, ghestooten van binnen ghequetst. 259.99.d.260.100.a.279.10.e.
 Gheuallen van hooch ghenesen. 79.58.b.593.18.b.
 In onmachte gheuallen helpen. 198.55.h.
 Gheuallen, gesmeten, geborsten, dat gheronnen bloet doen scheyden. 213.65.e.217.68.a.260.100.a.
 Graueel doen reysen. 164.29.e.216.67.a.427.39.f. 432.44.a.458.71.b.482.9.c.521.38.e.524.41.b. 543.60.a.544.61.c.602.24.f.624.43.b.630.47.c.639.58.d.646.65.c.676.91.a.
 Graueel gene. 15.8.b.47.33.d.87.63.a.167.30.b.185.46.f.197.54.a.211.64.m.246.90.a.380.90.b. 410.22.d.446.59.d.461.73.d.482.9.e.500.22.b.503.24.c.504.25.a.521.38.c.533.51.b.536.54.b.572.11.579.6.e.595.19.d.609.30.b.621.41.d. 627.46.d.632.50.d.673.87.e.678.92.b.682.a.
 Haestighe sieckten ghenesen. 264.105.a.300.26.o. 456.68.c.458.71.f. besiet pestilentie.
 Halspijne ende swillinghe ghenesen. 159.20.a.
 Hayr dat dobbel es verdriuen. 23.15.a.
 Hayr doe groeyē op plaetsen die verbrant, verschout zijn. 178.40.f.
 Hayr doen wvallen ende die buyt glattich maken. 306.19.c.347.63.a.
 Hayr dat aen die schellen van den ooghen auerrecht is wast, doen wt vallen ende wel wassen. 491.16.e.
 Hayr geel maken. 110.80.h.597.21.c.611.32.b.
 Hayr swert makē. 325.45.e.598.22.d.600.23.d.605.27.b.651.c.9.k.670.85.i.
 Hayr wt vallē genes. 2.1.d.262.101.q.265.105.c.281.11.1.301.27.i.518.37.k.542.59.e.555.71.l.557.73.k.572.11.b.575.3.f.601.23.d.640.58.e.
 Hayr wt vallen genesen ende ander doen wassen. 312.34.a.351.68.d.565.81.i.
 Handen vol puysten doen comen. 312.34.
 Herffenen beruert maken. 147.14.a.
 Herffenen drooghen. 240.86.f.393.7.a.395.9.a.
 Herffenen coude ende vochticheyt ghenes. 198.55.b. 260.100.k.291.19.a.333.49.d.573.2.c.
 Heescheyt doe vergaen. 478.6.h.558.74.d.932.50.d.
 Heeschz die eerst coept terstōt doe verg. 261.101.a.
 Herffenen goet maken. 670.94.d.
 Herffene memorie, sinnē sterckē. 227.76.b.395.9.a.
 Herffenen

ende werckinghe.

- Herffe pijn ende gebrē. goet. 164. 104. 4. 666. 82. g.
 Herffenen suyne. 200. 57. f. 203. 59. f. 262. 102. a. 265.
 106. a. 281. 11. b. 318. 39. d. 319. 40. b. 333. 49. d. 474
 5. b. 477. 6. e. 537. 55. e. 553. 70. e. 575. 73. g.
 Herffenen suyne. van fluymen ende groue taye vocht
 ticheyt. 327. 46. a. 333. 49. d. 537. 2. e.
 Herffe. verdrooginge goet makē. 134. 1. e. 214. 66. b.
 Herffenen verstoptheyt goet. 214. 66. b.
 Herffenen vochtich maken. 134. 1. e.
 Herffenen seer quaet. 611. 32.
 Herdicheyt vermorwen. 164. 29. i. 167. 30. e. 169. 32.
 a. 185. 46. e.
 Alle herdicheyt helpen. 264. 104. d. e.
 Herten beruerte genesen. 126. 95. d. 146. 13. e.
 Herte cloppinge ende beuen genes. 126. 95. d. 146. 13.
 c. 228. 76. b. 485. 12. d. 572. 1. b. 576. 4. d. 639. 58. f.
 Het herte stercken. 140. 7. a. 159. 26. a. 206. 61. a. 216
 67. a. 223. 72. a. 465. 77. b. 615. 36. e.
 Aen therte wringinghe goet. 203. 59. b.
 Therte verlichten ende sterckē. 8. 3. d. 126. 91. d. 223.
 72. a. 465. 77. b.
 Herten ende hinden beschermen van senijn. 523. 39. e.
 Hicken stelpē. 98. 71. a. 210. 64. b. l. 233. 80. d. 233. 81.
 a. 268. 1. e. 279. 10. a. 335. 51. b. 350. 67. b. 498. 20. n
 524. 40. e. 615. 36. b. 619. 39. i. 639. 57. a.
 Hitte vercoelen. 428. 40. a. 572. 1. e. 627. 46. b.
 Hitte inwēdich ende wtwēdich vercoelē. 123. 92. b. q.
 Hitte des sondamēts ende scamelijcke ledē. 488. 13. e.
 Hoenderen cortt vet maken. 400. 14. e.
 Hoenderen den sprouwe ghenesen. 555. 71. q.
 Hoestē genes. 24. 16. a. 32. 22. a. 66. 48. g. 73. 52. a. 84
 62. a. 92. 67. c. 99. 32. a. 110. 80. b. f. 134. 1. b. 137. 4.
 a. 142. 8. a. 203. 59. d. 204. 60. c. 216. 67. e. 225. 75.
 b. 237. 84. b. 252. 94. a. 257. 98. e. 261. 101. b. 271. 5.
 a. 274. 6. a. 285. 14. b. 295. 23. b. 351. 68. a. 356. 71. g
 369. 81. b. e. 384. 93. c. 388. 1. f. 466. 79. a. 467. 81
 a. 478. 6. h. 504. 25. b. 524. 41. d. 567. 81. f. 575. 3. i.
 592. 17. a. 606. 28. a. 611. 33. a. 621. 41. b. f. 627. 46
 f. 631. 49. a. 632. 50. e. 641. 59. b. 673. 87. d.
 Drooghen hoest ghenesen. 19. 13. k.
 Lange duerende hoest doe rijpen. 110. 80. b. 244. 88.
 a. 262. 102. e. 265. 106. a. 296. 24. a. b.
 Verouderden hoest rijpen ende genes. 26. 17. e. 47. 33
 d. 99. 72. a. 101. 74. d. 171. 34. d. 193. 50. a. 206. 61. a
 221. 71. a. c. 234. 81. e. 244. 88. a. 246. 90. b. 262.
 102. e. 263. 103. a. 264. 104. a. 277. 4. a. 327. 46. e.
 318. 37. f. 331. 49. a. 547. 64. a. 555. 81. g. 558. 74. d.
 562. 79. d. 606. 28. b. 640. 58. b. 666. 82. a.
 Hoesten hinderlyck. 638. 56. b.
 Hoofstweer pijn weedom genes. 94. 69. e. 104. 76. b
 116. 85. c. 121. 89. b. 134. 1. e. 142. 8. a. 162. 28. d. 197
 54. e. 198. 55. g. 210. 64. f. l. 216. 67. a. 225. 73. n. 228
 76. b. 229. 77. b. 234. 81. k. 240. 86. r. 252. 94. g.
 257. 98. e. 262. 102. a. 264. 104. a. 372. 5. f. 290. 18.
 a. 301. 27. h. 319. 40. b. 322. 43. c. 327. 46. c. 351. 68.
 g. 370. 81. f. 378. 89. b. 389. 2. b. 401. 15. f. 427. 39. d
 474. 5. b. 486. 12. f. 498. 20. f. 542. 54. f. 565. 80.
 b. 567. 81. b. 568. 82. d. 572. 1. e. 588. 13. b. 618. 39. d.
 Verouderden, geduerigē hoofstweer goet. 291. 19. d.
 312. 34. f. 321. 41. b. 333. 49. f. 555. 71. k.
 Hitticheyt des hoofts benemen. 134. 1. e.
 Hoofst draeyinge ende swymelinge gene. 18. 11. d. 171.
 34. e. 172. 34. f. 198. 55. g. 228. 76. b. 257. 98. e. 321.
 41. b. 327. 46. e. 328. 64. n. 458. 71. a. 678. 92. d.
 Oude pijn van den hoofde versueten. 393. 7. a.
 Thooft stercken. 206. 61. a.
 Hoofst rasernie gene. 197. 54. e. 257. 98. e. 296. 24. a.
 Hoofst vochticheyt af trecken. 200. 57. f. 318. 39. d.
 528. 46. a. 537. 55. e. 553. 70. e. 666. 82. g.
 Hoofstweer van dronckenschap ghenesen. 478. 6. m.
 Schelseren, schellē van den hoofst doe. 421. 34. f. 474.
 5. g. 644. 93. g. besiet schellen.
 Hoofst quade seerichedē genes. 178. 40. e. 194. 50. f.
 265. 105. c. 361. 68. f. 410. 22. b. 474. 5. e. 565. 81. i.
 Hoofst ruydicheyt genesen. 225. 73. o. 360. 72. b.
 Hoofst scorstheyt genes. 194. 50. f. 225. 33. o. 262. 101.
 q. 265. 105. c. 281. 11. m. 312. 34. a. 351. 68. d. 442. 55.
 c. 518. 37. k. 538. 55. l. 555. 71. l. 640. 58. e.
 Quade loopende schorstheyt des hoofst. 162. 28. f. 360.
 72. b. 421. 34. f. 427. 39. k. 509. 29. e. 555. 71. n. 557.
 73. k. 638. 56. e.
 Hoofst suyuere. 67. 50. e.
 Hoofst wonden, blutsinghen ghenesen. 175. 38. b.
 Hoofstweer, beruerte heyt dronckenschap maken. 67.
 50. 147. 14. a. 217. 69. b. 401. 15. g. 412. 24. 421. 34
 k. 439. 52. a. 540. 57. a. 555. 71. 557. 73. 635. 52. b.
 638. 56. b. 640. 58. a. 643. 63. a.
 Honden dooden. 367. 79. 551. 69.
 Hope pijn. 196. 52. c. 547. 64. b. besiet Sciatica.
 Huych ghenesen. 118. 86. f. 261. 101. m. 269. 20. b. 537.
 55. d. 576. 4. a. 589. 14. a. b.
 Huylt claer, schoon makē. 225. 73. o. 281. 11. i. 324. 46.
 i. 422. 35. a. 483. 10. b. 515. 35. b. 621. 41. b. 637. 72. e.
 Huylt vol bleynen ende gaten maken. 104. 76. i.
 Huylt, ghesont vleesch open bijten. 205. 72. a.
 Huylt root maken. 104. 76. i.
 Humoren afaghen. 23. 15. b. 265. 106. a. 680. 94. o.
 Humoren die grof zijn verdeylen. 212. 65. b. 229.
 77. a. 557. 73. a.
 Cholerijcke humoren afaghen. 23. 15. b.
 Humoren wt trecken. 263. 103. f.
 swerte melācolike humore afagē. 198. 55. e. 203. 59. b
 Verargherde verbrande humoren afaghen. 23. 15. b.
 Vloet van humoren afaghen. 498. 20. b.
 Quade humoren maken. 620. 40. b.
 Hutspot oft vleesch by een doen wassen. 132. 102. b.
 Ieucksel ende schorstheyt van dē wijnbrauwen ende
 hoecken vanden ooghen verdriuen. 611. 33. d.
 Ieucksel van schamelijcke leden verdriuen. 216. 67. g.
 Ieucksel verdriuen. 8. 3. a. 199. 55. m. 203. 59. b. 318. 39
 b. 320. 40. b. 412. 24. e. 482. 9. g.
 Inwendighe pijn goet. 255. 96. a.
 Iuncturen pijn versoeten. 225. 73. p. 395. 8. f.
 Iuncturen pijn die verouderd es goet. 182. 43. b.
 Kackhielen van coude versworen. 262. 101. f.
 Kele rouwichheyt goet. 606. 28. a.

Register van die cracht

- Keele pijn genesen. 124. 1. d. 154. 20. a. 301. 27. k. 602. 25. a. 630. 27. b. 646. 65. d. Leelike vlekken, plecken, witte schellen, &c. verdrijs uen. 265. 105. e. besiet vlekken, &c.
- Keele sweringhe genesen. 21. 14. d. 117. 96. d. 128. 98. e. 203. 59. e. 269. 2. a. 461. 73. b. 525. 42. b. 576. 4. a. 55. d. 501. 23. e. 518. 37. g. 521. 38. e. 527. 45. b. 601. 24. d. 606. 28. f. 631. 49. b. 646. 45. c.
- Keele verhitheyt oft rouwichheyt goet. 11. 6. b. 113. 33. a. 134. 1. c. 289. 17. c. 388. 1. f. 0. 389. 2. b. 467. 81. a. 616. 37. b. 631. 49. a. 652. 50. e. Lenden verstoptheyt goet. 521. c.
- keele rouwe makē ende hinderlic. 242. 87. b. 307. 29. Leuer gebrekē goet. 6. 2. b. 53. 38. a. 76. 55. d. 77. 56. e. 84. 62. d. 164. 29. b. 185. 46. a. 232. 79. e. 279. 10. a 372. 83. a. 442. 55. e. 446. 59. e. 466. 79. a. 467. 81. b. 474. 5. i. 518. 37. g. 521. 38. c. 606. 28. f. 653. 70. g. 666. 82. a.
- Keele versch bewarē dat hy niet vererghere oft vers rotte. 274. 6. k.
- Kickhoeft ghenesen. 117. 85. a. 195. 52. a. Leuer ontstekē, ende verhit. 55. 39. d. 123. 92. b. 134. 1. a. h. 152. 19. a. 278. 9. g. 279. 10. d. 355. 69. a. 378. 89. b. 486. 12. c. 595. 19. c. 596. 20. a. 603. 26. c. 606. 28. c. 617. 38. a. 646. 55. b.
- Kickhoeft der ionghen kinderen. 73. 52. a. Leuer suyueren. 53. 38. a. 572. 1. a.
- Kichen. 193. 50. a. 274. 6. a. 351. 68. a. Leuer verstoptheyt openē. 27. 18. b. 30. 20. c. 32. 21. c. 52. 36. a. 53. 38. a. 55. 39. a. 67. 50. b. 77. 56. c. 84. 62. d. 101. 74. a. 121. 89. b. 122. 9. b. 128. 98. b. 141. 8. a. 157. 24. a. 216. 67. e. 221. 71. a. 229. 77. a. 232. 79. e. 233. 81. b. 252. 95. e. 279. 10. d. 281. 11. c. 287. 16. b. 297. 25. a. 322. 43. c. 338. 54. a. 341. 59. a. 342. 58. a. 343. 59. a. 350. 67. b. 351. 68. b. 352. 69. g. 372. 83. a. 386. 90. b. 410. 22. d. 411. 23. b. 418. 31. a. 462. 74. a. 470. 1. b. 474. 5. b. 521. 38. c. 524. 21. b. 533. 52. b. 536. 54. b. 567. 81. g. 572. 1. a. 579. 6. a. 594. 18. b 602. 24. g. 603. 26. c. 620. 40. c. f. 621. 41. b. 625. 44. c. 639. 58. b. 641. 59. a. 653. 70. a. 679. 93. c.
- Kinderen die eerst gheboren zijn eenwelijck van se nijn bevriē. 339. 55. b.
- Kinderen doen pissen. 286. 15. d. Oude, coude, verstopte leuer. 73. 53. a.
- Kinderen veel voorts brengen. 216. 67. c. Leuer vercoelen. 470. 1. b. 585. 11. a. d.
- Kinderen wijs ende verstandich te crijgen. 617. 38. b. Leuer weeckich sterckē. 53. 38. a. 76. 55. g. 128. 98. b 221. 71. a. 567. 81. g. 572. 1. a. 641. 59. a. 643. 62. c.
- Knobelen pijnē versueten. 225. 73. p. Leuer suchtigen goet. 282. 12. b. 297. 25. a.
- knobelen die wt dat ledt zijn genesen. 182. 43. b. Leuer quaet ende verstopte. 616. 37. a. 643. 62. a.
- koeyen doen veel melcks gheuen. 53. 37. a. 662. 78. c. Leuēdich vlees doe vertere ende verdwinē. 668. 83. d
- L**Akenen geel, groen, verwen. 63. 46. a. Tlichaem stercken ende voeden. 189. 47. a. 192. 49. a. 356. 71. g. 388. 1. a. 389. 2. d. 390. 3. b. 391. 4. b. 392. 5. a. &c. 637. 55. a. 673. 87. d.
- Lakenen, viltē hoeden, swart maken. 660. 75. a. Tlichaem middelmatich voetsel gheuen. 404. 18. b. 407. 20. a. 408. 21. a. b. 410. 22. f. 643. 62. a.
- Lammicheyt genesen. 159. 26. a. 228. 76. b. d. 248. 91. d. 257. 98. f. 260. 10. b. 262. 102. b. 264. 105. a. b. 291. 19. d. 593. 18. b. Tlichaem eē weynich voetsel geuē. 396. 9. b. 397. 10. b. 399. 12. b. 399. 13. d. 400. 14. b. 613. 35. c. 621. 41. a. 622. 42. a. 630. 47. a. 631. 49. a. 638. 56. a. b.
- Lazerije doen comen. 417. 30. Tlichaem ongesont ende quaet voetsel. 392. 6. b. 417. 30. d. 640. 38. a.
- Leden die moede, stram, verarbeijt zijn goet. 462. 76. c. 604. 26. c. 675. 90. b. Tlichaem ververmen. 212. 65. b. besiet ververmen.
- Leden gebrekē goet. 13. 7. a. 14. 8. f. 171. 34. b. 182. 43. b. 249. 92. a. 264. 105. b. 286. 15. b. 524. 41. b. Tlichaem voosch ende doot maken. 382. 92.
- Leden gebroken oft wt den lede ghenesen. 110. 80. i. 281. 11. m. 442. 55. a. 454. 66. b. Lichticheyt ende ydelheyt van hoofst maken. 382. 92.
- Leden die wt haer ledt zijn weder in zijn iuncturen helpen. 178. 40. c. 200. 57. e. 203. 59. i. 536. 54. c. 567. 81. d. 598. 22. d. 600. 23. g. Liefde maken. 521. 38. b.
- geblutste, gequetste, gebrokē ledē. 57. 40. e. 203. 59. i. Alle inwendige ledē suyu. 244. 88. a. 274. 6. a. 280. 12. b. 321. 41. b. 327. 46. a. 442. 55. e. 533. 52. b. 602. 24. g.
- Ghespannen, vercrompen leden. 171. 34. b. 201. 58. a. 203. 53. c. 248. 91. d. 261. 101. d. 271. 5. a. 274. 6. a. 279. 10. a. 281. 14. a. 453. 66. a. 454. 66. a. 565. 80. a. Litteekenē doen vergaen. 213. 65. g. 320. 40. b. 328. 46. i. 353. 69. c. 360. 72. b. 378. 88. i. 399. 13. b. 518. 37. k. 540. 57. d. 575. 3. b.
- Huyuerachtighe leden goet. 291. 19. d. Litteekenē van die masexen pocxkens doe vergaen. 281. 11. i.
- Alle inwēdige ledē suyu. 244. 88. a. 274. 6. a. 280. 12. b. 321. 41. b. 327. 46. a. 442. 55. e. 533. 52. b. 602. 24. g. Lochien die quaet zijn beteren. 146. 13. d. 224. 73. b. 248. 91. e. 282. 23. b.
- Leden die verhit zijn vercoelen. 585. 11. a. d. Lōgene gebrekē als quetsurē, sweringē, &c. 26. 17. c 73. 52.
- Leden daer vochticheyt in vloeyt goet. 600. 23. i.
- Alle inwendige ledē verstoptheyt openen. 621. 41. b.
- inwēdige ledē goet. 264. 104. a. 264. 105. a. 312. 34. f.
- Verstijfde leden. 171. 34. b. 604. 26. e.
- Leden die root ende vol hitten zijn. 85. 62. g.
- Leden ververmen. 258. 98. m. 603. 26. d.
- Leden af setten, af snijden ende die pijnē niet geuoelen. 374. 84. f.
- Leden doen swert worden, verrotten, ende ten laestē afvallen. 382. 92.
- Alle inwēdige ledē cōtrarie ende beruerte makē. 296 24. 312. 34. 313. 35. 316. 37. 317. 38. 318. 39. 320. 40. 321. 41. 324. 44. 325. 45. 328. 46. 385. 93. 678. 92.

ende werckfinghe.

- 73.52.a.76.55.d.77.56.c.110.80.f.113.83.c.117. 86.b.233.80.d.233.81.a.237.84.a.255.96.d.d.257
86.a.127.96.d.132.102.c.185.46.a.221.70.a. 98.a.259.99.c.279.10.a.31.47.e.603.26.b.
229.77.b.232.79.e.356.71.b.g.454.67.a.458. Maghen inflammatien beteren.6.2.p.585.11.a.
71.e.523.39.a.553.70.d.567.81.f.621.71.b.627. Maghen verladen met coude fluymen, rijpen, lossen,
81.f.666.82.a.673.87.d.678.92.f. ende verteren.458.71.d.
Longen rouwichheyt goet.631.49.a.632.50.e. Maghe verladen met geele cholerike vochticheyt.5.
Longen suyueren van fluymen, citter.2.1.a.99.72.d. 2.a.p.493.17.a.568.82.f.600.25.c.613.35.a.
135.2.b.171.34.d.198.55.b.208.63.a.221.71.d. Maghe verkilt.87.63.a.
252.94.a.265.106.a.679.93.d. Magen beruertheyt die op zee aencoëpt.204.60.b.
Longen verhitheyt goet.134.1.a.356.71.b. Maghe met corruptie beladen.617.38.d.
Longe verstoptheyt goet.77.56.c.203.59.d.225.73. Maghe weeckicheyt.279.10.a.b.282.12.b.437.51.a.
h.229.77.a.232.79.e.606.28.a.620.40.f.621. 451.63.a.568.82.e.576.64.d.600.24.c.634.51.a.
41.b.641.59.b. Maghen suyueren.458.71.c.474.5.a.594.18.a.
Longen contrarie.6.2.a. Mage hinderlijck.3.1.5.2.a.6.2.m.32.22.66.48.67.
Loopen der schamelijcke ledē.670.86.b.677.91.b. 50.302.28.307.29.314.36.316.37.318.39.324.44.
Luysen ende neten dooden ende verdriuen.81.60.b. 325.45.328.46.338.54.417.30.421.34.k.470.1.
318.39.b.e.333.49.k.555.71.b.668.83.e. 471.2.a.474.5.a.c.502.24.a.512.32.a.514.33.a.
Luysen en wormen vol maken.627.46.c. 518.27.c.541.59.a.613.35.a.c.610.40.b.625.44.
Met Maren oft swaren droom gequelt sijn.287.16.e. c.626.45.a.627.46.b.632.50.a.635.52.b.638.
Maseren genesen.26.17.b.627.46.e.628.46.r. 56.b.644.63.g.645.64.a.
Maesen int aensicht verdriuen.172.34.i.182.43.c. Mānelick saet verdroogē.67.50.a.162.28.c.224.73
320.40.b.328.46.i.421.34.g.445.58.f.579.6. g.233.80.335.51.b.445.18.495.19.e.besiet nas
h.628.46.r.657.72.e. tuerlijck saet.
Maghe doen drooghen.225.96.d.301.27.a.351.68.a. Mans die out zijn ende verstoruen goet.532.50.c.
415.28.a.431.43.a.437.51.a.555.71.g.574.3.a. Mannelick saet vermeerderen.592.17.a.616.37.b.
Maghe die verdroocht es goet.512.32.b.606.28.c. 653.70.g.besiet lust maken.
Maghe die spijsse doen verteren.261.101.f.491.16.c. Mannelijckheyt swillinge doe sinckē, verdwijnen.384.
Maghe die ghequelt es met heete sweringhen.567. 9.d.404.18.c.410.22.b.604.26.h.670.85.o.
81.b.568.82.e. Mannelickheyt sweringhe doen ghenesen.277.84.c.
Maghe ghebreken, pijn goet.16.9.a.101.74.c.185. 252.45.a.427.39.a.519.32.i.568.81.d.617.38.h.
46.a.203.59.b.210.64.a.255.96.d.301.27.b. Medeciyn die quaet es niet schadelick.161.28.a.
418.31.a.427.39.c.431.43.a.501.23.a.626.25.b. Melaetsche menschen goet.213.65.c.296.24.b.306.
Mage goet.206.61.a.210.64.a.232.79.d.236.83.a. 29.d.322.43.c.
285.14.d.301.27.a.328.46.m.442.55.c.507.28. Melancolie verdriuen.8.3.d.11.6.a.18.11.a.134.1.c.
4.524.41.a.532.50.a.533.51.a.533.52.a.540.57.a. 206.61.a.323.43.c.
615.36.b.c.616.37.b.617.38.a.618.39.c.639.57 Melancolische menschen goet.8.3.d.300.26.a.
f.g.666.82.a. Melck inde vrouwen borsten dat gheclontert es doen
Maghe stercken.5.2.a.84.62.a.122.90.b.244.88.a. scheyden.417.30.k.524.41.e.
248.91.c.252.94.g.h.259.99.c.437.51.a.486. Melck inde vrouwe bor. bewarē vā clontere.211.64.g.
12.a.491.16.c.498.20.m.523.40.a.524.41.a.532. Melck inde vrouwen borstē doen vergaē.224.73.g.
50.a.533.51.a.632.50.b.c.639.57.a.f.g.641.59.a. Melck ouervloedich makē den vrouwe.10.4.c.46.32.
644.62.f.678.92.i.680.94.c. a.b.232.79.a.233.80.a.234.81.c.240.86.a.363.75
Maghen opwerpen ende walginge doen stillen.6.2.d. c.410.22.a.488.13.b.495.18.c.503.24.g.518.37.i.
32.22.c.204.60.b.206.61.a.233.80.d.233.81.a. Melck doen runnen.32.22.b.618.46.n.
237.85.a.252.94.g.279.10.a.411.23.g.417.30.e. Melck dat gherunnen es doen scheyden.628.46.p.
482.9.c.495.18.b.562.79.b.568.82.c.f.596.20. Memorie stercken.37.27.b.159.26.b.458.71.a.
d.678.92.i. Memorie weder doe comē als sy verlore es.159.26.b.
Maghe verhit, verbrant, ontfleken.34.24.a.36.26.a. Menschen vrolijk maken.11.6.a.
78.57.d.90.66.g.162.28.e.378.89.b.486.12.a. Menschen die swack ende weeck sijn.646.65.a.
495.18.b.498.20.c.509.29.a.568.82.e.572.11.d. Menschen in onmachten tot hen seluen brengen.206.
377.5.c.585.11.a.595.19.b.596.20.a.606.28.c. 61.d.
634.51.a. Menschen dooden.238.85.296.24.313.25.365.79.a.
Maghe verwerme, doen vertere.210.64.a.244.88. 366.79.378.80.374.84.381.91.385.93.386.94.
a.248.91.c.255.96.c.d.259.99.c.301.27.b.498. 551.69.671.86.a.
20.m.537.55.a.551.69.a.615.36.c.639.57.a. Menschen doorverwich ende bleek maken.235.82.
Maghen knaghinghe.488.13.a.572.11.d. 237.84.
Mage gequelt met sweeringe.567.81.b.568.82.e. Menschen die heet van natueren zijn schadelijck.
Magē opblasfinge ende windē verdriue.38.28.b.117. 555.71.

Register van die cracht

- Menschen beruertheyt maken. 323.44.
Menschen diemen branden wilt dat syt niet en ghe-
uoelen. 374.84.f.
Menschen natuere in veel natueren hinderlijck. 95.
69.158.25.a.206.61.a.238.85.d.307.29.308.30.
309.31.310.32.312.45.316.37.320.40.324.44.
333.49.360.72.361.73.a.364.76.a.367.79.a.
370.81.385.93.386.94.470.1.563.79.
Menschen onghesont. 374.85.a.
Menschen dul oft rasende maken. 238.85.382.92.
385.93.
Menschen schadelijck. 296.24.307.29.385.93.609.
30.a.671.86.a.
Menschen sorghelijck. 375.86.a.
Menschen walghinghe ende beruerte maken. 312.24.
313.25.608.30.
Meluwen van hayr dooden. 100.72.c.668.83.e.
Milten cranckheyt goet. 6.2.h.p.24.16.c.162.28.b.
171.34.b.199.55.i.199.56.c.204.60.a.231.78.e.
260.100.d.264.104.d.279.10.a.b.349.65.a.
351.68.b.442.55.c.478.6.l.551.49.c.590.15.a.
626.45.b.651.69.c.
Milte cleyn maken. 257.98.a.462.74.e.518.37.m.
541.59.b.
Milte die hert es minderen ende morwen. 421.34.c.
Milte hert ende verstoppt cleyn maken. 281.11.k.228.
46.n.335.51.a.
Milte die geswollen is doen ontswillen. 231.78.e.328.
46.n.
Milte geswollen, verstoppt. 344.60.b.349.66.a.
Milte stercken. 221.71.a.643.62.c.
Milte verbert ende verstoppt helpen. 24.16.c.63.45.
d.102.75.a.118.86.b.136.3.f.175.38.a.260.10.d.
262.102.d.264.104.c.268.1.c.278.9.g.310.32.
b.327.48.d.331.48.c.333.49.c.349.65.a.350.
77.a.462.74.e.483.9.k.518.37.i.m.538.
55.k.542.59.c.590.15.b.593.18.a.602.24.g.
603.26.c.
Milte verstoptheyt ghenesen. 55.39.a.101.74.a.102.
75.a.142.8.a.157.24.a.221.71.a.225.73.f.229.
77.a.252.94.d.269.103.g.323.43.c.341.58.a.
343.59.a.346.62.a.351.68.b.410.22.d.411.23.
b.418.31.a.462.74.a.474.5.i.501.23.c.521.38.
c.579.6.a.590.15.a.544.18.h.602.24.g.603.
26.c.621.41.b.625.44.f.639.58.b.653.70.a.
678.92.g.679.93.c.
Milte verhitheyt. 378.89.b.567.81.d.
Milte hinderlijck. 643.62.a.
Mismaecktheyt des aensichts schoon maken. 281.11.
i.282.12.e.
Moede benemen. 16.9.d.604.26.i.
Moeder ghebreken, weedom helpen. 2.1.a.18.11.c.
31.21.b.66.48.f.170.73.d.116.85.d.199.55.m.
279.10.a.286.15.b.287.16.c.377.88.c.384.93.
a.429.41.a.442.55.c.472.4.a.537.55.g.589.
14.c.639.57.d.
Moeder die verbert es vermormen, versueten. 18.11.
c.172.34.h.178.40.b.i.199.55.m.260.100.g.
325.45.d.503.24.e.558.74.e.575.3.e.604.26.g.
675.90.c.
Moeder doen ontslyuten. 172.34.h.221.71.d.
Moeder doen slyuten. 216.67.b.
Moeder als sy wt haer plaetse es ende van deen sijde
in dander valt. 167.30.d.244.88.b.253.95.a.263.
103.c.598.22.a.618.38.f.651.68.i.
Moeder die gheswollen es. 18.11.c.427.39.a.
Moeder met opblasinghe ende windē beladē. 45.32.a.
199.55.m.237.84.a.260.100.g.30.32.b.
Moeder die veragert ende verhit es. 498.20.g.
Moeder obstyghinghe, op climmen. 18.11.b.60.13.a.
167.30.e.262.102.g.263.103.c.287.16.e.295.23.
c.521.38.d.
Moeder rouwichheyt goet. 503.24.f.
Moeder doen suyueren als sy gelegen zijn. 287.16.a.
Moeder met coude vochticheyt verladen. 13.7.b.18.
11.c.295.13.c.
Moeder suyueren, reynighen. 255.82.b.328.46.g.
Moeder verstoptheyt openen. 101.74.a.199.65.m.
229.77.a.295.23.c.325.45.a.437.50.a.562.74.
a.504.25.e.558.74.c.604.26.g.
Monden die stincken ende sweeren goet. 45.32.e.78.
57.b.121.89.c.g.128.98.c.433.46.b.
Montseere goet. 236.83.a.
Monts ghebreken goet. 10.h.b.590.15.g.
Monts verhitte sweringhe. 21.14.d.76.55.a.77.56.
e.78.57.b.79.58.c.85.62.i.107.79.a.115.85.a.
116.85.g.127.96.d.136.3.c.154.20.a.164.29.f.
189.47.f.203.59.e.289.17.c.301.27.k.431.43.b.
461.73.b.525.42.b.576.4.a.g.598.22.b.602.
25.a.617.38.b.625.44.d.638.56.f.g.644.63.c.
651.68.b.
Monts stanck benemen. 234.81.d.
Monts verbittinghe vercoelen, ende heete geswillen
doen sincken. 596.20.b.598.22.b.
Motten verdrijuen. 6.2.i.81.60.b.208.63.c.589.12.
a.668.83.e.
Motten doen inde cleederen comen. 111.81.a.
Muysen dat sy iscrijft niet eeten. 6.2.k.
Muysen dooden. 296.24.g.
N
Naghelen die quaet syn ghenesen. 30.20.c.65.48.c.
76.55.c.172.34.m.600.23.l.
Naghelen die quaet zijn wt doen vallen ende goede
doen wassen. 30.20.c.360.72.a.
Nagelē versworē helpē. 30.20.e.221.71.f.328.46.k.
Natuierlijck saet doen vergaen. 162.28.c.603.26.a.
Naclen die wt wassen ghenesen. 95.69.d.24.94.c.
257.98.i.
Neren dooden. 81.60.k.474.5.g.555.71.b.
Nieren ghebreken, pijn ghenesen. 2.1.a.26.17.a.52.
36.a.73.52.b.211.64.m.232.79.6.c.245.93.b.
275.98.b.279.10.a.427.39.f.446.54.d.498.
20.b.501.23.a.503.24.b.523.39.a.543.60.a.
567.81.f.606.28.f.616.37.b.627.46.d.
631.48.c.631.49.b.639.57.d.646.65.c.666.
82.a.

ende werckinghe.

- Nieren gequetstheyt. 92. 67. b. 126. 96. k. 130. 100. d. 592. 16. a. 598. 22. e.
a. 676. 91. a. Ooghen suyueren. 206. 61. c.
Nieren suyueren. 142. 8. a. 249. 92. a. Lepe ende lekende ooghen niet crigen. 51. 35. b. 617. 38. i.
Nieren sweringhen. 84. 62. d. 92. 67. b. 126. 96. b. Oogen verhitheyt goet. 49. 34. a. 52. 36. d. 85. 62. h. 134. 1. f. 145. 12. b. 272. 5. f. 282. 12. c. 301. 27. g. 578. 89. b. e. 572. 1. c. 644. 63. e.
130. 100. a. 606. 28. d. Heete geswillen ontrent dooghen. 145. 12. a. 664. 29. g. 486. 12. d.
Nieren verstoptheyt ghenesen. 26. 17. a. 52. 36. a. 84. 62. d. 101. 74. d. 200. 32. 79. e. 248. 91. a. 252. 94. e. 286. 15. a. 287. 16. b. 342. 58. a. 343. 59. a. 380. 90. b. 410. 22. d. 462. 74. a. 501. 23. c. 521. 38. c. 524. 41. b. 531. 49. c. 533. 52. b. 536. 54. b. 543. 60. a. 579. 6. a. e. 621. 41. b. 673. 87. e. 679. 93. e.
Nieren hinderlijk. 410. 22. 558. 74. Sweringhe in die hoecken van den ooghen. 164. 29. g. 402. 16. a.
Niesen doen. 172. 34. f. 200. 57. f. 206. 61. d. 314. 36. b. 360. 72. a. 537. 55. g. 557. 73. g. Ooghen gheswillen vermorwē. 427. 39. a. 627. 46. l.
Nootsel ghenesen. 162. 28. a. Ooghen scellen ende littekenen afnemen. 304. 20. a. 263. 102. i. 427. 39. g. 496. 19. d. 662. 83. b.
Nuese bloeyen stelpen. 31. 21. d. 90. 66. e. 92. 67. d. 118. 86. i. Scellen die eerst beginnen opt ooghe afdoē. 261. 101. k. 263. 102. i. 557. 73. e.
Nuese doen bloeyen, onstoppen. 30. 20. g. 52. 36. a. 118. 86. i. 474. 5. h. 573. 2. b. Ooghen duyster onclaer quaet maken. 206. 61. d. 233. 80. 417. 30. 555. 71. 577. 73. 644. 62. g.
Nuese daer quaet vlees in groeyt, sweringhe in die gaten. 670. 85. d. Opblasinghe int lichaem genesen. 404. 18. a.
Nuese stanck van sweringhen ghenesen. 433. 46. a. Ooren die onsuuer sijn reynigē. 343. 58. d. 557. 73. f.
Nuese sweringhe. 274. 6. f. 333. 49. e. Ooren gheswillen genesen. 94. 69. c. 483. 9. i.
O Ooren ghe wormt wt iaghen ende dooden. 67. 50. c. 95. 69. e. 232. 79. i. 594. 19. g. 667. 83. c.
Omloop ende alle quade ruydicheyt ghenesen. 445. 58. e. 600. 23. k. Ooren pijn ghenesen. 47. 33. d. 49. 34. c. 67. 50. c. 80. 59. c. 85. 62. h. 90. 66. c. 185. 46. d. 203. 59. g. 211. 64. i. 221. 71. a. 225. 73. l. 257. 98. h. 274. 6. e. 320. 81. f. 379. 89. d. e. 427. 39. d. 461. 73. c. 463. 75. b. 474. 5. c. 483. 9. h. 513. 32. f. 565. 80. k. 575. 3. g.
Alle onreynicheyt suyueren. 301. 27. l. Ooren sweren ende scorsicheyt genesen. 333. 49. e.
Oncuysse begerte doen vergaen. 603. 26. a. Ooren tuyten helpen. 225. 37. k. 221. 41. d. 334. 50. d. 474. 5. c. 478. 6. f. 537. 55. h. 557. 73. f. 572. 1. e. 628. 46. o. 655. 71. b. 667. 83. e.
Onsterck van sinnen. 196. 52. e. Ooren van binnen ghequetst. 234. 81. d.
Onthouden doen. 38. 27. b. Ooren vochticheyt ende etter vloeyen stelpē. 333. 49. e. 379. 89. d. 384. 93. a. 557. 73. f. 565. 80. g. 600. 23. e. 605. 27. b. 611. 33. c. 644. 63. e. 679. 93. f.
Oockfelen stanck doen vergaen. 460. 72. a. Ooren doen verstoppen. 442. 55. e.
Oogen bescermen van vloet, vochticheyt, humoren, maselen, poexkens &c. 185. 45. c. 206. 61. c. 384. 93. a. 388. 1. n. 509. 29. b. Papyr bewaren van muysen. 6. 2. k.
Oogen claer makē donckerheyt helpen. 6. 2. g. 23. 15. a. d. 24. 16. a. e. 30. 20. a. 37. 27. a. b. 52. 36. c. 65. 48. e. 80. 59. d. 206. 61. c. 219. 70. a. 221. 71. e. 225. 73. k. 226. 74. b. 232. 79. i. 242. 87. 248. 91. d. 920. 100. k. 264. 104. g. 265. 106. c. 274. 6. d. 278. 9. k. 281. 11. g. 301. 27. g. 437. 61. d. 496. 19. d. Pestilentielle Apostumatien, clieren, gheswillen doen wtbreken, ghenesen. 100. 73. c. 259. 99. a. 260. 101. h. 262. 101. o.
Ooghen die blauw sijn goet. 6. 2. g. Pestilentie bescermen. 224. 73. b. 246. 91. e. 456. 68. c. 627. 46. b.
Ooghen die loopengenesen. 185. 46. c. 242. 87. i. 265. 106. c. 493. 17. d. Pestilentie genesen. 20. 13. a. 77. 56. a. 100. 73. a. 170. 7. a. 146. 13. d. 159. 26. d. 248. 91. e. 256. 97. a. b. c. 259. 99. a. 264. 105. a. 284. 13. b. 289. 17. b. 419. 31. d. 458. 71. f. 534. 53. d.
Ooghen die gequetst sijn helpen. 265. 106. c. 301. 27. g. Pijne des lichaems helpen. 164. 29. i. 167. 30. c.
Ooghen die verre wistaen ghenesen. 528. 22. e. Pijne van buyten ende binnen doē vergaen. 377. 88. a.
Ooghen geelicheyt vande geel ende quade verwe genesen. 203. 59. f. 221. 71. e. 319. 40. b. Pijne, weedom van alle leden scheydē, verdeylen, versueten. 235. 80. f. 370. 81. e. 374. 84. g. 377. 88. d. 382. 92. b. 384. 93. d. e. b. 395. 9. a. 427. 93. e. 496. 19. b. 645. 63. k.
Ooghen pijn goet. 6. 2. g. 196. 52. d. 206. 61. c. 225. 73. k. 282. 12. e. 572. 1. e. 590. 15. g. Plecken des aenghesichts doē vergaen. 172. 34. i. 248. 91. g. 411. 23. d. 412. 24. e. 421. 34. g. 59. 29. e. 540. 57. d. 621. 41. h. 657. 72. e.
Ooghen roodicheyt ende hitticheyt goet. 34. 24. b. 104. 76. c. 145. 12. b. 146. 13. c. 152. 19. c. 379. 89. d. 459. 71. h. 498. 20. h. 513. 32. e. 524. 41. a. 598. 22. e. 644. 63. e. Alle plecken aent lichaem doen vergaen. 162. 28. f. 240. 86. h. 282. 12. e. 300. 26. b. 312. 34. d. 320. 40. d. 404. 76. c. 145. 12. a. 152. 19. c. 159. 26. c. 196. 52. d. 404. 76. c. 145. 12. a. 152. 19. c. 159. 26. c. 196. 52. d.

Register van die cracht

- b.335.51.d.378.88.b.412.24.c.518.37.k.579.6. 85.a.679.93.a.680.94.d.
 b.628.46.d. Rouen maken.360.72.d.
 Swerte ende witte plecken, vlecken int aensicht vers Ruydicheyt ende schorstheyt alderhande ghenesen.
 driuen.505.25.i. 23.15.b.26.17.b.49.34.d.76.55.c.85.62.f.100.
 Roode plecken doen vergaen.573.2.d. 72.b.194.50.f.203.59.g.240.86.b.281.11.i.
 Vvitte lelijke plecken ghenesen.594.18.d. 296.24.a.b.300.26.b.302.28.d.306.29.d.312.34
 Pleuresis ghenesen.115.83.a.154.1.b.203.59.d.646. d.318.39.b.322.43.c.328.46.l.343.59.a.353.96.
 65.b. c.388.1.b.401.15.b.410.22.e.421.34.g.445.56.
 Veroudert Pleuresis.117.86.a.261.101.b. e.445.58.e.456.68.c.460.72.b.462.74.g.
 Pocken ghenesen.23.15.b. 483.100.b.542.59.e.601.24.d.628.46.3.656.
 Cleyn pocxkens.26.17.b.627.46.c.628.46.r. 72.c.658.73.c.661.76.b.662.78.b.666.82.e.
 Popelsie.228.76.b.248.91.d.262.102.a.291.19.d. 679.93.e.besiet crauwagie.
 321.41.g.327.46.c.652.69.e. Ruydicheyt ende schorstheyt bedwingen datse niet
 Polypus oft vleesch inde nuese doen verteren.346. voorts en gaen.675.90.d.
 62.c. Ruydicheyt van vee ghenesen.661.76.b.
 Puysten die eerst beginnen.661.76.d. Sap gruen maken.603.30.b.
 Puysten die heet ende brandende sijn ghenesen.47. Schamelheyt van den ionghen knechtens cleyn be-
 33.b.301.27.k.600.23.k.644.63.c. houden dat sy niet en wassen.386.94.d.
 Puysten van den kinder monden ghenesen.658.73.a. Schamelheyt der mannen ghenesen.4532.d.121.89.
 besiet ghesweren. e.196.52.c.
 Purgeren.300.26.i.besiet camerganek. Schamelijcke ledē ghenesen.4532.d.49.34.b.90.66.
 Qualijck oft stijf hooren goet.300.26.e.601.24.c. f.225.73.n.352.79.b.233.80.e.268.1.e.
 Quaet vleesch inde nuese ghenesen ende af doen by Schamelijcke leden geswil ghenesen.225.73.n.
 ten.262.101.p.274.6.f. Scapen veel melcks doen geuen.642.61.a.
 Quetsueren besiet wonden. Scheyden alle sieckten.263.103.f.
 Rasen ghenesen.299.26.a.besiet beten. Scellen die eerst opt ooghen beginnen verdriue.240.
 Rasernie datmen Phrenitis noempt.257.98.e.265. 86.e.
 105.d. Scellen verdriuen.178.40.c.264.104.g.351.68.f.
 Rasernie maken.370.81.i.374.84. 563.79.i.600.23.d.
 Rasernie met ydelheyt vermenght.381.91.392.82. Scellen van thoost verdriuen.474.5.g.
 385.93. Scelfferen vanden beenderen scheyden ende die gatē
 Ratten, muysen dooden, veriaghen.296.24.g. sluyten.258.98.l.268.1.d.
 In reynicheyt doen leuen.162.28.c.603.26.a. Scelfferen verdriuen.265.105.e.
 Rijp maken.675.90.b. Scelfferachtighe lelijke witte plecken verdriuen.
 Reysende man niet moede werden noch versmerten. 274.6.c.389.2.c.474.5.d.
 604.26.i. Sciatica dat es pijn inde hoepe goet.2.1.4.14.8.d.27.
 Reysende man ouer wech gheen coude krijgen.244. 18.a.60.42.c.61.43.a.76.55.b.113.83.b.196.52.
 88.d. c.h.199.55.k.225.73.b.257.98.f.260.100.f.
 Rikende maken.240.86.f. 264.104.a.f.272.5.c.278.9.f.279.10.a.285.14.
 Qualijck rieken.200.57.f. e.296.24.a.300.26.a.302.28.b.372.83.a.401.
 Rimpelen vergaen.172.34.n.328.46.i. 15.c.411.23.f.456.68.a.504.25.a.531.49.d.536.
 Ripsenen vander maghe.233.81.a.252.94.b. 54.c.538.55.k.542.59.f.546.62.b.548.65.a.
 Roeden maken.662.78.a. 548.66.a.580.7.c.593.18.b.655.71.a.
 Roode lichaem ghenesen.333.49.b.399.12.a.504.25. Sciters wt die cleederen weren.6.2.i.81.60.b.587.
 a.567.81.b.576.4.f.605.27.b.617.38.b.618. 12.a.668.83.e.
 39.a.636.54.d. Sciters inde cleederen doen comen.111.81.a.
 Roodichz int aensicht wech nemē.78.57.c.255.96.g. Scoerbuyck ghenesen.107.79.a.
 Roese int aensicht verdriuen.42.30.c.78.57.c. Scorstheyt inde nuese.262.101.p.
 Root melisoen ghenesen.21.14.a.31.21.a.33.38.c.69. Heete scorstheyt aen die handen.49.34.d.
 50.a.76.55.b.77.56.b.79.58.a.82.61.a.84.62. Scorstheyt int aensicht ghenesen.312.34.d.
 b.90.66.d.92.67.a.94.69.b.97.70.b.101.74. Quade witte scorstheyt ghenesen, suyuieren.242.87.
 c.104.76.a.107.78.a.110.80.a.126.95.a.b.131. h.279.10.c.331.48.b.573.2.a.
 101.a.151.18.a.162.28.a.173.35.a.181.42.b.214. Scorstheyt besiet crauwagien, ruydicheyt.
 66.a.216.67.c.233.81.b.238.85.b.279.10.a.f. Scouwen mede te vaghen.612.34.c.
 292.22.a.348.64.a.417.30.a.430.42.a.482.9. Scorpionen machteloos maken.148.15.a.
 e.498.20.c.505.25.b.505.26.a.513.32.b.574.3.c. Scorpioenen machteloos maken ende hen macht wes-
 596.20.c.605.27.c.611.33.a.625.44.a.634.51. der krijghen.365.78.a.
 i.635.55.d.639.58.e.644.63.c.650.68.a.670. Secundine afiagen.136.3.d.142.8.a.146.13.b.195.52.
 a.198.

ende werckinghe.

- a. 198. 55. a. 201. 58. b. 217. 67. a. 221. 71. d. h. 224. Speen aderen openen. 557. 73. c. 628. 46. t.
73. f. 228. 76. a. 230. 78. a. 246. 90. a. 248. 91. b. Speenen ghenesen. 30. 20. e. 42. 30. c. 110. 80. e. 259.
257. 98. b. 260. 100. g. 261. 101. d. 268. 1. b. 272. 5. 99. g. 269. 2. c. 378. 88. g. 576. 4. e. 605. 27. e.
- d. 327. 46. f. 344. 60. a. 351. 68. b. 373. 84. b. 462. Inwendighe speenen ghenesen. 11. 5. d.
74. f. 501. 23. c. 534. 53. a. 542. 59. b. 555. 71. p. 557. Vloet van den speenen ghenesen. 498. 20. e.
73. h. 575. 3. e. 589. 14. d. 648. 66. a. 669. 84. a. Spijse doen verteren. 122. 90. b. 185. 46. a. 203. 59. b.
- Seerichydt ghenesen. 23. 15. b. 210. 64. a. 237. 85. a. 48. 91. c. 252. 94. b. 255. 96. c.
- Senuen bewinghe ende treckinghe. 16. 9. b. 259. 99. c. 285. 14. d. 491. 16. c. 524. 41. a. 537. 53. a.
- Senuen gebreken ghenesen. 2. 1. a. 17. 10. b. 178. 40. e. 540. 57. b. 551. 69. a. 552. 70. a. 615. 36. e. 678. 92. i.
182. 43. b. 252. 94. b. 257. 98. f. 260. 100. b. 261. 101. Spijse doen sincken. 518. 36. e.
- d. 262. 102. b. 264. 104. a. 264. 105. a. 265. 106. a. Spijse doen wanghen. ibid.
321. 41. b. 395. 9. a. 565. 80. b. 649. 67. b. Spijse geel maken. 32. 22. e. 551. 69. a.
- Senuen spanninghe treckende. 197. 54. b. 198. 55. c. Spijse inde maghe doen blyuen tot dat sy verteert es.
252. 94. b. 257. 98. f. 261. 101. d. 262. 102. b. 264. 618. 38. c.
105. b. 278. 9. h. 311. 34. a. 377. 88. d. 601. 24. d. In spijse te ghebruycken. 112. 82. a. 114. 85. a. 150. 17.
- Senuen vermorwen. 178. 40. i. b. 170. 33. d. 194. 51. a. 214. 66. c. 236. 83. b. besiet voort.
- Seeuerende maken. 291. 19. b. 291. 20. a. Spraeck doen comen die becommert es vande popels
- Sieckten die heete sijn. 384. 93. a. sic. 159. 26. a. 248. 91. f. 105. d. 620. 40. g.
- Sieckten die verdeylen goet. 399. 13. a. Sproet verdriue. 94. 69. b. 182. 43. c. 240. 86. h. 248.
- Sieckte die cout out, die swaer sijn. 262. 102. a. 296. 91. g. 263. 103. h. 312. 34. d. 318. 46. i. 329. 47. b.
24. a. 321. 41. b. 412. 24. c. 518. 37. k. 597. 6. h. 628. 26. z.
- Alle sieckten die vercoelt verstoppt moeten sijn. 379. Sproet int aensicht verdriuen. 172. 34. i. 255. 96. g.
89. f. 425. 38. a. 572. 1. c. 263. 105. h. 388. 1. d. 399. 13. a. 411. 23. d. 540. 57. d.
- Sieckte die verteren behoeuen. 263. 103. f. 628. 46. p. 543. 60. a. 551. 69. b.
- Sieckten versaechten. 264. 104. 603. 26. e. 606. 28. f. 675. 90. b. 679. 93. e.
- Sieckte van verbrande, soute, melancolieusche humoz
- ren. 322. 43. c. Squinantie, gheswil der keelen ghenesen. 234. 81. h.
- Sieckte die vermorwen, verwerme, rijpen behoeuen. 262. 101. m. 269. 2. a. 319. 40. d. 518. 37. n. 543. 70.
260. 100. e. 263. 103. f. 264. 104. e. 295. 23. e. 302. f. 580. 7. c.
28. d. 519. 57. a. 525. 43. b. 527. 45. a. 538. 55. k. 575. Squinantie der kinderen goet. 34. 24. c.
3. i. 603. 26. e. 628. 46. p. 651. 69. a. 669. 84. d. Stancken vulichydt van den lijf verdriuen. 627. 46.
675. 90. b. 679. 93. e. e. 650. 47. c.
- Sinnen en verstant seerpen. 518. 37. d. Stancken van den ooxselen verdriuen. 421. 34. g.
- Syde steecten, weedom ghenesen. 150. 17. a. 196. 52. c. Steen breken, af driuen, rijfen doen. 15. 8. h. 18. 11. b.
216. 76. e. 221. 71. a. 225. 73. h. 262. 102. c. 263. 103. 36. 26. b. 38. 28. a. 453. 2. a. 47. 33. d. 128. 99. b. 142.
- g. 268. 1. c. 282. 12. c. 289. 17. a. 311. 34. a. f. 395. 8. c. 8. a. 164. 29. a. 168. 31. a. 171. 34. c. 181. 42. a. 197.
429. 41. a. 456. 68. a. 478. 6. q. 521. 38. e. 523. 39. 54. a. 198. 55. a. 211. 66. m. 232. 79. b. 233. 91. a. 246.
- b. 527. 45. b. 565. 80. b. 653. 70. a. g. 556. 72. a. 90. a. 249. 92. a. 251. 93. a. 251. 94. a. 295. 22. a. 351.
664. 81. d. 68. b. 380. 90. b. 410. 22. d. 447. 51. b. 446. 55. d.
- Slaep verwecken. 134. 1. e. 233. 80. f. 369. 81. a. b. c. e. 482. 9. e. 488. 13. a. 498. 20. n. 502. 24. c. 504. 25.
- h. i. 371. 82. a. 373. 84. c. 374. 84. f. g. 384. 93. f. h. a. 514. 33. d. 518. 37. e. 524. 41. b. 527. 45. b. 533. 51. b.
495. 18. e. 496. 19. b. 645. 63. k. 536. 54. b. 543. 60. a. 558. 72. g. 572. 1. d. i. 576. 4.
- Gherustelijck doen slapen. 162. 28. d. 234. 81. i. 257. b. 579. 6. e. 583. 10. a. 588. 13. a. 595. 19. d. 602. 24.
98. e. 495. 18. e. f. 609. 31. b. 621. 41. d. 624. 43. b. 673. 87. 677.
- Veel doen slapen. 557. 73. 91. a. 678. 92. b. 682. a.
- Slaghen niet gheuoelen. 540. 57. c. Steen inde blase breken. 60. 43. a. 248. 91. a. 292. 21.
- Slanghen ende serpentes dooden. 263. 103. d. a. 350. 67. a.
- Slanghen verdriuen. 69. 50. d. 257. 98. g. 325. 45. e. Steen inde nieren breken, rijfen. 128. 99. b. 198. 55. a.
542. 59. c. 248. 91. a. 251. 94. a.
- Sluyten doen die verouderde vochtighe sweringhe
- van den mont ende schamelijcke leden. 295. 23. d. Preserueren voor den steen. 646. 65. c.
- Smecten des lichaems ghenesen. 94. 69. b. 329. 47. b. Steken besiet beten.
- Smakelijck inden mont. 255. 96. c. Stemme claermaken. 555. 71. g.
- Snof, snoteringhe verdriuen. 240. 86. f. Stoppen doen. 415. 28. a. 417. 30. a. b.
- Soch inde vrouwen borsten verdroghen. 67. 50. a. Strumas, geswillen aē die keele doe vergaē. 351. 68. e.
- Sot, sinnen berooft duert tseijn. 365. 78. a. Suchten verdriuen. 263. 103. a. 279. 10. a. 575. 3. i.
- Spannichydt ghenesen. 262. 10. b. 606. 28. f.
619. 52. e. 223. 72. a. 296. 23. a. 300. 26. a. 322. 43. c.
- Swaren

Register van die cracht

- Swaren slaep bevanghen wacker maken. 225. 73. q.
265. 105. d. 338. 55. k.
- Sweten maken. 20. 13. a. 27. 18. g. 77. 56. a. 137. 4. b.
212. 65. b. 242. 87. f. 258. 98. n. 259. 99. b. 291. 19.
d. 458. 71. b. 511. 19. f. 627. 46. e.
- Sweten bedwingen. 600. 23. l.
- Sweren ghenesen. 10. 5. b. 23. 15. b. 47. 33. b. 118. 86. g.
- Sweringe, achter dooren ghenesen. 118. 86. g. 410. 22. e
- Sweringhe int hooft ghenesen. 477. 6. e.
- Sweringhe van den inwendighe leden. 600. 63. a.
- Voortsetende sweringhen des monts. 440. 53. a.
- Verouderde vochtighe sweringhe van den mont enz
de schamelijcke leden. 295. 23. d.
- Sweringhe bedwingen datse niet inwaerts en eet.
65. 48. d. 333. 49. a. 412. 24. c. 576. 4. e. 675. 90. d.
- Sweringhe verergert, vervult, stincken. 116. 85. e. 118.
86. g. 182. 43. c. 221. 71. g.
- Sweringhe die eerst beginnen. 661. 76. a.
- Drooghe sweringhe. 531. 49. b.
- Sweringhe doen sluyten. 78. 40. g. 265. 106. b. 278.
9. l. 281. 11. n. 643. 62. d.
- Oude quade sweringhe suyueren ende nieuw vleesch
in doen groeyen. 265. 106. b. 268. 1. e. 372. 83. c.
417. 30. g.
- Heete geswellen vercoelen. 126. 95. b. 643. 62. d.
- Vuyle, oude, heete voortsetende sweringen suyuerē.
8. 3. a. 47. 33. a. b. 49. 34. a. b. 63. 45. c. 76. 55. c. f.
90. 66. g. 97. 70. a. 104. 76. e. 126. 95. b. 107. 780
b. 130. 100. d. 132. 102. d. 136. 3. b. 189. 47. e. 253. 94.
e. 164. 29. g. 178. 40. b. 221. 71. f. 253. 94. e. 257.
98. l. 274. 6. c. 306. 29. d. 324. 44. d. 328. 46. h. 333.
49. a. 335. 51. d. 369. 81. d. 371. 82. b. 378. 89. a. 382.
92. d. 401. 15. a. 410. 22. c. 412. 24. c. 420. 33. d.
440. 53. a. 461. 73. a. 474. 5. e. 478. 6. o. 484. 11. a.
498. 20. k. 518. 37. k. 521. 38. h. 561. 78. b. 565. 80.
e. 576. 4. e. 593. 18. d. 598. 22. b. 600. 23. e. k. 602.
25. b. 608. 29. a. 611. 33. c. 621. 41. g. 644. 63. a.
645. 63. h. 651. 71. g. 650. 68. f. 669. 84. b. 673.
87. b. 670. 85. h.
- Heete sweringhe van den schamelijcke leden. 90. 66.
f. 131. 101. b. 237. 84. c.
- Sweringhe die vervuylt sijn, suyueren. 116. 85. i. 117.
86. a. 172. 34. m. 242. 82. e. 316. 37. c. 477. 5. d. 579.
6. f. 644. 63. b.
- Sweringhe doen wibreken, ghenesen. 45. 32. b. 76. 55.
c. f. 92. 67. b. 112. 91. a. b. 129. 46. a. 128. 98. a. 130.
100. d. 265. 106. b. 284. 13. c. 301. 27. k. 333. 49. a.
374. 84. d. e. 377. 88. c. f. 401. 15. d. 474. 5. e. 525.
42. b. 638. 56. f. g.
- Sweringe die onsuuer, vochtich, loopede sijn. 85. 62.
f. 233. 80. e. 295. 23. d. 389. 2. e. 480. 22. b. 600. 23. i.
- Sweringhe doen rypen, wibreken. 388. 1. k.
- Vt wendighe sweringhe ghenesen. 606. 28. e.
- Swillinghe doen vergaen. 210. 64. f. 242. 87. e.
- Swillen doen. 296. 24. g.
- T
- Tant sweer, pijn, weedom ghenesen. 30. 20. d. 31. 21. e.
52. 36. b. 76. 55. a. 85. 62. i. 110. 80. c. 116. 85. b. 127.
96. d. 142. 8. a. 192. 50. b. 290. 86. g. 248. 91. f. 257.
98. h. 260. 100. i. 261. 101. l. 263. 103. i. 291. 19. e.
291. 20. a. 296. 24. e. 300. 26. f. 306. 29. e. 318. 39.
e. 333. 49. i. 377. 88. c. 382. 92. e. 345. 93. g. 445.
58. g. 451. 63. d. 456. 68. d. 473. 9. h. 504. 25. c. 528.
46. a. 537. 55. c. 555. 71. i. 565. 80. b. 584. 10. e. 590.
15. c. 595. 18. f. 625. 44. g. 627. 46. k. 628. 46. f.
659. 74. c. 662. 78. b. 667. 83. a. 673. 87. e.
- Tant vleesch dat bloet helpen. 85. 62. i.
- Tant vleesch sweringhe goet. 644. 63. c. 645. 63. i.
- Tant vleesch dat stinckt suyuerē. 461. 73. a. 645. 63. i.
- Tant vleesch dat versworen es goet. 611. 33. c.
- Tant vleesch dat vochtich es en swilt. 651. 68. h.
- Tanden boomicheyt benemen. 498. 20. i.
- Tanden koteren ende suyueren. 533. 51. c.
- Tanden schoon, vast maken. 21. 14. d. 226. 85. b. 227.
76. c. 268. 1. f. 498. 20. i. 576. 4. b. 617. 38. e. 645.
63. i. 680. 94. o.
- Tant vleesch stercken. 78. 51. c. 121. 85. c. 198. 55. i. 301.
27. k. 572. 1. e. 617. 38. e. 627. 46. k. 680. 94. e.
- Terre maken om vogelen te vanghen. 612. 34. b.
- Tongē geswille die heet helpē. 625. 44. d. 627. 46. i.
- Tongen rouwicheyt ghenesen. 211. 64. i.
- Tongen sweringhe goet. 576. 4. g. 625. 44. d.
- Toouere wederstaen. 3. 1. i. 98. 71. b. 110. 8. l. 437.
50. b. 563. 79. l.
- Truerich sonder reden. 18. 11. a.
- V
- Vallende sieckte ghenesen. 33. 23. c. 34. 24. e. 38. 28. e.
40. 29. c. 76. 55. e. 196. 52. i. 198. 55. e. 234. 8. g.
242. 87. b. 244. 88. c. 252. 94. g. 257. 98. c. 261.
101. e. 262. 102. a. 263. 103. e. 264. 104. a. 268. 1. c.
284. 13. a. 287. 16. c. 291. 19. a. 296. 24. a. 321. 45. b.
327. 46. b. 328. 46. n. 429. 41. a. 447. 59. f. 537.
55. g. 583. 10. b. 652. 59. e. 678. 92. d.
- Vallende sieckte der kinderen. 34. 24. c. 134. 1. d. 234.
71. g. 287. 16. e. 419. 32. c.
- Vee dat in die longen ghebrekelyck es. 300. 26. n. o.
- Vee het vier steken ibid.
- Vee vet maken. 53. 58. a. 400. 14. b. 412. 24. f. 413. 25.
d. 413. 26. a. 413. 27. a. 416. 29. a. 428. 4. b. 642. 61. a
- Vee schadelijck. 663. 79. a.
- Verbranthey gheneesen. 8. 3. a. 14. 8. g. 47. 33. a. 60.
42. d. 61. 43. c. 104. 76. e. 110. 8. k. 122. 91. b. 123.
92. c. 179. 41. c. 182. 43. b. 333. 49. b. g. 440. 54. a.
454. 66. b. 464. 76. a. 474. 5. f. 496. 19. c. 582.
25. g. 513. 32. g. 625. 44. e. 628. 46. x. 659. 74. b.
673. 87. b.
- Verbranthey vant vier ghenesen. 178. 40. g. 333. 49.
b. 565. 80. k.
- Verbranthey noch versche. 495. 18. d.
- Verbrande vuyle vochticheyt. 26. 17. b.
- Verckens voor vier ende alle sieckten bewacren.
284. 13. d.
- Verdrooghen. 302. 28. e. 415. 28. a. 418. 30. a. 428.
40. a. 440. 53. a. 555. 71. g.
- Vergaringhe doen sceyden ende vergaen. 644. 63. b.
- Heete vergaringhe goet. 324. 44. d.

ende werckfinghe.

- Quade vergaringe doen ſcheyden. 573. 2. a.
 Vergiftheit ghenefen. 6. 2. f. 77. 56. a. 159. 26. a. 156.
 97. a. b. 259. 99. a. 268. 2. a. 284. 13. b. 296. 24. a.
 311. 33. b. 339. 55. a. 364. 77. a. 414. 32. a. 429. 41. c.
 437. 56. b. 445. 58. c. 459. 71. g. 503. 24. d. 514. 33.
 e. 551. 70. b. 554. 71. d. 601. 24. a. 615. 36. f. 627. 46.
 h. 650. 68. c. 678. 92. k.
 Vergiftheit van ſcheerlinck. 6. 2. f.
 Vergifte en ſtinckende lochte. 256. 97. a. c.
 Verherthz verſaechtē. 184. 29. i. 259. 99. a. 187. 30. e.
 Verhithz vercoelē. 36. 26. a. 94. 69. c. 104. 76. c. 134.
 1. a. 302. 28. c. 370. 81. g. 378. 89. a. 381. 91. a. 385.
 93. h. 386. 94. v. 428. 40. a. 486. 12. g. 495. 18. e.
 498. 20. h. 513. 32. g. 572. 1. c. 597. 21. a. 617. 38. a.
 Verhittinghe des monts, keelen ghenefen. 21. 14. d.
 Verhitbeyt van binnen. 135. 2. b.
 Verhitheyt van alle inwendighe leden. 152. 19. a.
 Verhitheyt vander huyt. vercoelen. 238. 85. f.
 Verhitheyt vander blaſe nieren. 631. 8. c.
 Verkilttheit ghenefen. 237. 84. b.
 Vveedom wt verkilttheit. 38. 28. b.
 Vermoedē ledē gen. 164. 29. i. 167. 30. c. 264. 104. f.
 Verouderde crancheit. 264. 105. a.
 Verouderde vlcerationen. 14. 8. g. 60. 42. d. 65. 47. a.
 Verreectheyt ghenefen. 242. 87. f. 264. 104. c. 279.
 10. e. 523. 39. b. 341. 57. b. 593. 18. b.
 Verſaechten. 264. 104. c. 603. 26. c. 606. 28. f. 675.
 90. b. 679. 93. c.
 Verſcraptheit ende ruydicheit vāder huyt verdris
 uen. 422. 35. a.
 Verſtijftheit los ende ſlap makē. 164. 26. i. 167. 30. c.
 Verſchout vanden water. 333. 49. b.
 Verſtoptheit ghenefen. 24. 16. a. 164. 29. i. 167. 30. c.
 221. 71. a. 229. 77. a. 524. 41. c. 554. 71. c.
 Verſtoptheit van binnen iſmenſchē lichaem verdri
 uen. 24. 18. a.
 Verſtant dat cranck es helpen. 299. 26. a.
 Verteeren den viſch doen. 519. 37. a.
 Quaet om verteeren, goet. 415. 28. c. 417. 3. d. 56. c.
 76. a. 631. 49. a. 637. 55. a. 638. 56. a. b. 645. 64. a.
 Vervaert ſonder ſake oft verſchrickt. 322. 43. c.
 Verwormen die inwendighe leden. 521. 38. a.
 Verwe van die geel ghebleuen ſchoon makē. 164. 29.
 c. 169. 32. b. 170. 33. a.
 Quade verwe des lichaems doen vergaen ende goede
 weder comen. 410. 22. a. 412. 24. b.
 Vette menſchen mager maken. 324. 44. c.
 Vijghen langhe tijt goet houden. 6. 2. i. 120. 80. d.
 Vijghen oft aenwaſinghe vānt fondament ghenefen
 alſt afgheſneden es. 567. 81. c.
 Viſſchen dooden. 307. 29. c.
 Vlcerationen ghenefen. 10. 5. b. c. 52. 36. c.
 Vlcerationen des monts ghenefen. 20. 5. b. c.
 Vlcerationen die innewaerts eten. 20. 13. b.
 Vlcerationen en ſweringhen die voortis eten. 30. 20. b.
 42. 30. b. d. 52. 36. c.
 Quade vlcerationen ghenefen. 27. 18. c.
 Vlecken int aenſicht doen vergaen. 172. 34. i. 248.
 92. g. 255. 96. g. 263. 103. h. 328. 46. i. 335. 51. d.
 388. i. d. 412. 24. c. 445. 58. f. 543. 60. a. 551. 69. b.
 621. 41. h. 657. 72. c.
 Die witte ende ſwerte vlekken des lichaems benemē.
 107. 79. b. c. 162. 26. f. 225. 73. o. r. 240. 86. h. 263.
 103. h. 265. 105. c. 300. 26. h. 320. 40. h. 335. 51. d.
 412. 24. c. 579. 6. h.
 Vvutte ſeelferachtighe vlekē doen vergaē. 474. 5. d.
 Vvutte leelijcke vlekken ende plecken. 594. 18. d.
 Vleerſch doe groeyē in oude ſenuē, fiſſulē, diepe gat ē
 daer die beenen ontdeckt ſijn. 172. 34. i. 253. 95. c.
 Vleerſch in wonden oft vlcerationē verceetē. 101. 74. c.
 Quervloedich vleerſch doen verdwynen. 651. 68. c.
 653. 70. c.
 Vliegghen dooden. 240. 86. d. 296. 24. g.
 Vloeyen dooden ende verdriuen. 33. 23. g. 95. 69. f.
 199. 55. n.
 Vloet vā vochticheit in die ſenuen ſincken. 388. 1. c.
 Vloet van die ſubtyl vochticheit wt het hooft op die
 borſt beteren. 369. 81. b.
 Voeyen vā die vochtichz in die ledē benemē. 395. 8. f.
 Vochticheit te monde wt doen gaen. 363. 75. a.
 Vochticheit vander magen ende andere leden drooe
 ghen. 574. 3. a.
 Vochticheit vānt hert en aderen ſcheyden ende aſe
 iaghen. 572. 1. b.
 Vochtighe coude aſiaghen. 2. 1. a. 229. 77. a. 300. 26.
 b. 558. 74. b.
 Heete geelē cholericke, waterachtighe vochticheit
 aſiaghen. 32. 22. a. 72. 51. a. 134. 1. a. 144. 9. b. 276. 3.
 a. b. 302. 28. c. 314. 36. b. 317. 38. a. 319. 40. c. 342.
 58. a. 608. 30. a.
 Tye vochticheit doen ſcheyden. 24. 16. a.
 Vvaterachtighe vochticheit aſiaghen duer den cas
 merganck. 338. 54. a.
 Groue vochticheit rijpen, doen ſcheydē, die de borſt
 ende lōgene verladē. 157. 24. a. 208. 63. a. 274. 6. a.
 Duer die vrine quade vochticheit aſiagen. 335. 51. a.]
 Voeten daer de winter in es ghenefen. 281. 12. n.
 Voetſel behoeren goet. 189. 47. a.
 Voetſel doen crigen den mageren ende oude luyden
 447. 59. h. i.
 Quae voetſel maken. 560. 76. a. 632. 50. a.
 Vogelē doe ſteruē ende pluymē verandertē. 671. 86. b.
 Vrine ſtoppen. 432. 45. a. 536. 54. b.
 Vrine doen ſincken. 460. 72. a.
 Vrine ſcerpichz ende ſmerte. 606. 28. d. 631. 48. c.
 Vrine bloedich maken. 300. 51. a. 685. 85. a.
 Vrine loeſten water. beſiet maken. (72. a.
 Alle quade vylicheyt duer die vrine loſſen. 460.
 Vroluick ende blyſchap maken. 206. 61. a. 211. 64. k.
 Vrouwen borſten oft maghen, hert, vā ſtuif maken.
 127. 97. l.
 Vrouwen borſten hertheyt verſueten. 27. 18. d.
 Vrouwen natuerlicke cranckheyt verwecken. 2. 1. a.
 24. 16. b. 27. 18. b. 60. 42. a. 118. 68. k. 136. 3. a. d.
 137. 4. b. 146. 13. a. 164. 29. a. 171. 34. c. 172. 34. g.
 178. 40. b. 195. 52. a. 99. 54. a. 198. 55. a. 199. 55. a.
 200

Register van die cracht

- 200.57.b.201.58.b.203.59.b.208.63.b.213.65.d. Vrouwen suyuere als sy ghebaert hebben. 224.73.
 217.69.a.221.71.d.h.224.73.a.226.74.a.229. f.272.6.d.534.53.a.
 77.b.232.79. b.235.82. b.240.86. a.242.87. Vrouwe witte vloet genesen. 79.58.a.131.101.b.162.
 a.244.88. b.245.89. a.246.90. a.248.91.b. 28.h.233.81.b.423.36.b.572.1.f.605.27.c.
 252.94.c.253.95.a.255.96. b.e.257.98.b.260. Vruuchtbaer iaer ende veel corens wast. 563.79.m.
 100.g.261.101.d.262.102.f.263.103.c.268.c.b. Vruchten int veldt schadelijck. 402.17.a.
 277.9.b.278.9.i.281.11.d.282.12.f.285.14.a. Vruchten int lichaem groeyen ende sterck worden.
 286.15.c.287.16.a.289.17.a.292.21.a.295.23.a. 216.67.b.
 296.24.d.300.26.c.319.40.c.327.46.f.328.46.
 n.351.68.b.363.75.d.369.81.c.411.23.c.439.41. VV.
 a.446.59.c.458.71.b.462.74.a.f.478.6.g.h.i. Vvacker maken die met swaren slaep beuangen sijn.
 481.9.e.499.21.a.501.23.c.518.37.i.521.38.d. 257.98.d.
 526.43.a.527.45.a.531.49.c.534.53.a.537.55.f. Vvalghen stillen. 198.55.d.210.64.b.567.81.a.568.
 542.59.b.546.62.a.555.71.p.557.73.b.558.74. 82.f.617.38.a.618.38.g.i.639.58.g.646.62.b.
 e.565.80.a.567.81.i.588.13.b.589.14.d.593.18. Vvant luyfen verdriuen ende dooden. 175.38.d.344.
 c.600.23.f.602.24.g.603.26.d.648.66.a.668. 60.d.
 81.f.669.84.d. Vvater maken, vrine doen lossen. 2.1.d.5.2.a.14.8.a.
 Vrouwen natuerlycke cranckheyt stoppen. 21.14.b. 27.18.b.36.26.b.45.32.a.60.42.a.90.66.h.101.
 31.21.a.33.23.a.69.50.b.74.54.a.76.55. b.77.56. 74.a.118.86.d.136.3.a.137.4.b.142.8.a.175.38.
 b.78.57.a.79.58.a.84.62.b.90.66.d.e.92.67. a.185.46.f.197.54.a.198.55.a.199.56.a.201.58.
 a.d.104.76.d.106.77.b.126.95.a.131.101.b.162. a.204.60.d.206.61.a.208.63. b.213.65.d.216.
 28.h.173.35.b.210.64.d.237.84.d.287.16.d. 67.a.224.73.a.226.74.a.228.76.a.233.80.b.
 295.25.f.356.71.a.c.379.89.a.384.93.c.417.30. 232.79.b.240.86.a.244.88. b.245.89.a.248.
 a.420.3..c.432.45.a.439.52.a.444.57.a.456. 91.a.249.92.a.251.93.a.251.94.a.255.95.b.256.
 68.f.483.9.k.572.1.f.574.3.c.576.4.c.583.9.a. 96.e.257.98.b.264.104.c.268.1.b.271.5.a.285.
 590.15.d.f.597.21.b.599.23.a.605.27.a.605. 14.a.286.15.a.289.17.a.292.21.a.295.23. a.314.
 27.c.609.31.a.611.33.b.617.38. b.618.39.c.630. 36.a.327.46.a.328.46.m.n.329.47.d.351.68.b.
 47.c.636.54.a.639.58.c.644.63.c.649.67.a. 372.81.a.380.90.b.372.82.a.400.14.a.405.19.
 651.81.666.82.f.679.93.a.680.94.a.b. b.410.22.a.d.412.24.b.420.33.b.427.39.f.429
 Vrouwen borste met soch swerende versaechte. 179. 41.a.432.44.a.437.50.a.442.55.d.446.59.d.
 41.b.211.64.g.524.41.e. 447.69.a.451.93.b.451.66.a.458.71.b.462.
 Vrouwen borsten doen sincken. 211.64.g.384.95.d. 74.b.478.6.l.482.9.c.498.20.m.499.21.d.
 Vrouwen borsten die sweren. 404.18.c. 500.22.b.501.23.a.c.507.28.b.514.33.d.515.35.a.
 Vrouwe borste met soch verladē doe droogē. 272.5.f. 518.37.l.o.521.38.b.e.523.39.b.523.40.a.524.41.
 Vrouwen borsten doen sincken naer het baeren vant a.b.526.43.a.b.527.45.b.530.58.a.532.50.b.533.
 kinde die gheswollen sijn. 384.93.d. 51.b.514.55.b.536.54.a.537.55.f.540.57.b.543.
 Vrouwen borsten die gheswollen sijn ghenesen van 60.a.544.61.c.552.70.b.557.73.b.558.74.b.
 den vrouwen die bevrucht sijn. 645.65.a. 562.79.b.565.80.a.572.1.i.574.3.d.h.579.6.e.
 Vrouwen die kint ghebaert hebben die rimpelen op 583.10.a.d.588.13.a.589.14.d.593.18.c.595.19.d.
 den buyt doen vergaen. 351.68.h. 602.24.f.621.41.d.645.64.b.633.70.b.655.71.
 Vrouwen die inde moeder eenighe apostumatie, swes a.668.82.f.669.84.a.673.87.a.676.91.a.
 ringhe, verstoptheyt, hebben. 421.34.d. 678.92.b.679.93.b.
 Vrouwen die bevrucht sijn seer hinderlijck ende Vvater oft vrine doen riisen. 17.18.b.38.28.a.73.
 quaet. 328.48.333.49.335.51.546.62. 52.b.101.74.a.164.29.a.164.29.c.167.30.b.171.
 Vrouwen die swaeren arbeyt hebben verlossen. 210. 34.c.195.52.a.197.54.a.225.73.f.233.81.a.236.
 64.e.221.71.d.335.51.b. 83.a.246.90.a.302.28.c.396.9.b.437.52.a.451.
 Vrouwen bevrucht quade lust doen vergaen. 588. 63.b.478.6.l.498.20.m.501.23.c.562.79.b.
 82.g. 576.4.h.627.46.d.
 Vrouwen die bevrucht sijn walgen ende braken doen Vvater drincken sonder te schaden. 555.71.f.
 ophouden. 567.81.a.568.82.g.643.62.a. Sout water drincken sonder letsel. 198.55.f.
 Vrouwen die kinderen draghen goet. 216.76.b.567. Vvater doen verteeren. 555.71.g.
 81.a.568.82.g. Vvater dat geeles afaghen dueren camerganck.
 Vrouwen piin inde moeder. 33.23.d.252.94.b. 262.102.a.264.105.a.300.26.m.
 Vrouwen den arbeyt doen hebben. 257.98. b.281.11. Vvater oft vrine heet en snydende es helpen. 90.66.
 o.589.14.d. h.380.90.b.554.71.c.673.87.c.
 Vrouwen piin by t slot van die moeder versueten ver Vvater met ghewelt ende turbatie afaghen. 324.44.
 morwen alle herdicheyt. 421.34.e. b.593.18.c.
 Dick ende grof water maken. 372.83.a.
 Vvater niet connen maken. 24.16.a.47.33.d.200.57
 a.380.

ende werckinghe.

- a.380.90.b.445.58.b.521.38.e.
 Vvater afiaghen.179.41.a.341.57.b.
 Vvater afiaghen duer den camerganck.329.47.d.d.
 Vvel water doen maken.257.73.b.
 Vvater wten buyck inde beenen doen trecken.88.65.d.
 Vvater laden ghenefen.6.2.b.32.22.a.36.26.b.171.33.c.199.56.a.203.59.c.206.61.a.225.73.i.232.79.b.233.81.b.252.94.c.259.90.b.260.100.d.261.101.c.272.5.c.295.203.d.296.24.a.300.26.g.306.29.a.311.33.d.316.37.d.319.40.a.c.321.41.b.322.43.c.324.44.c.329.47.d.338.54.d.382.92.a.429.41.d.442.55.d.445.58.b.518.37.g.521.58.e.531.49.t.538.55.k.555.71.g.562.79.b.579.6.a.628.46.n.653.70.b.
 Vvater beghinnen te laden goet.24.16.a.128.98.b.200.57.a.602.24.g.603.26.c.
 Vvater dat inden watersuchtighen es afiaghen ende buyck doen.72.51.a.b.653.70.g.
 Gheswillen vanden watersuchtighen verdriuen.225.73.p.445.58.b.
 Vvatersuchtighen den dorst benemen.563.79.f.
 Vvaterachtighe vochticheyt duer den camerganck afiaghen.496.19.a.
 Vvaterachtighe vochticheyt af trecken.183.44.a.
 Vveecke verfworen leden.421.34.c.b.
 Vveeren vant liif af doen vallen.649.67.d.
 Vvilt vier ghenefen.8.3.a.10.5.a.18.11.d.19.13.a.36.26.a.47.33.a.90.66.g.94.69.e.67.70.c.104.76.c.116.85.e.123.92.c.130.100.c.178.30.g.185.46.d.232.79.g.238.85.f.272.5.f.353.69.c.369.81.d.371.82.b.378.89.a.381.91.a.382.92.d.386.94.b.401.15.b.417.30.i.459.71.i.470.1.d.474.5.f.486.12.e.495.18.c.513.32.g.572.1.c.577.5.b.598.22.b.600.23.k.608.29.a.644.63.a.670.85.b.
 Vvijnbrauwen rouwichet daer af verdriuen.537.55.i.
 Vvijngaert beletten te groeyen.519.37.c.
 Vveedom van den gheheelen leden versaechten.164.29.i.167.30.c.
 Vvinden ende opblasinghe der zijden.259.99.c.
 Vvinden ende opblasinghe int gheheele lichaem verdriuen.236.83.a.257.68.a.285.14.c.410.22.f.524.41.c.527.45.a.603.26.b.
 Vvinden verdriuen.206.61.a.233.81.a.248.91.c.255.96.a.
 Vvinde inden buyck ende mage makē.567.81.e.617.46.d.640.58.a.
 Vvinden int lichaem makē.206.61.a.404.18.a.407.20.a.558.74.a.560.76.a.567.81.c.
 Vvinden in smenschen lichaem doen scheyden ende verdeylen.240.86.a.446.59.b.
 Vvinden der milten.261.102.d.
 Vvoluen dooden.365.78.367.79.
 Vvonden quetsuren ghenefen.8.3.a.10.5.a.13.7.c.26.17.b.33.22.e.45.32.b.55.39.b.61.43.b.65.47.a.69.50.c.76.55.f.80.59.b.85.62.f.947.69.a.101.74.e.121.89.c.122.91.b.123.92.a.124.93.a.124.94.a.126.95.c.130.100.d.131.101.c.132.102.b.199.56.d.216.67.f.261.101.i.265.106.b.281.11.b.284.13.c.311.33.c.322.42.b.344.61.d.349.66.b.356.71.d.377.88.d.f.464.77.a.478.6.k.626.45.c.675.90.g.678.92.d.
 Vvonden beschermen voor alle apostumatie ende verhittinghe.92.67.e.120.88.a.126.95.b.130.100.b.131.101.c.152.19.d.349.66.b.353.69.b.468.10.k.550.68.a.614.35.d.
 Vvonden beschermen voor sweringhe, Apostumatien.120.88.a.126.95.b.127.97.a.130.100.b.152.19.d.159.26.e.346.66.b.
 Vvonden die verhit sijn ende ouervloedich bloeyen.126.95.c.127.97.a.
 Vvonden inwendich ende wtwendich.55.39.b.c.80.59.a.b.121.89.a.g.122.90.a.122.91.a.126.96.b.127.97.a.128.98.a.128.99.a.252.94.f.465.78.a.493.17.c.
 Cleynne wonden ghenefen.574.3.b.
 Diepe voortsetende wonden ghenefen.282.12.d.
 Onreynne wonden reynighen.216.67.f.248.91.b.
 Vvonden die vervuylt ende sweren suyueren.544.61.b.599.6.g.616.45.c.675.90.a.101.74.c.677.61.c.
 Vvonden die onsuuer vochtich sijn ghenefen.335.51.d.
 Groote wonden ghenefen.27.18.c.101.74.c.333.49.d.
 Vvonden inwendich lichaem ghenefen.122.90.a.130.100.a.132.102.a.177.88.b.
 Vvonden int hooft ghenefen.677.91.c.
 Vvonden met yeseren ghequerst ghenefen.231.78.d.
 Oude onghenefelijcke wonden ghenefen.53.38.d.
 Oude wonden doen sluyten, ghenefen.116.85.c.265.106.b.
 Verouderde wonden ghenefen.26.17.b.60.42.d.65.47.a.79.58.c.101.74.e.164.29.g.322.42.b.
 Versche wonden.26.17.b.90.66.g.92.67.c.116.85.c.132.102.b.159.26.e.178.40.h.223.72.d.274.6.g.278.9.c.278.9.l.301.27.d.424.37.c.432.44.b.437.51.c.479.7.b.484.11.b.504.25.d.550.68.a.561.78.b.579.6.f.605.27.c.613.35.d.620.40.e.623.42.c.d.634.51.b.643.62.d.650.68.b.656.72.a.f.670.85.g.673.85.c.675.90.a.677.91.b.
 Vvonden van stercken lieden die aerbeyden.63.45.d.
 Vvonden van den senwen ghenefen.493.17.c.
 Vvormen dooden ende afiaghen.2.1.b.6.2.m.17.10.4.20.13.a.42.30.c.81.60.a.104.76.a.193.50.b.238.85.b.240.86.b.278.9.h.292.21.c.357.72.i.411.23.a.419.32.a.b.498.20.d.498.20.l.514.33.e.518.37.l.562.59.b.615.36.f.617.38.d.620.40.d.666.82.f.678.92.k.
 Alderhande worme doodē.6.2.n.213.65.f.478.6.p.
 Breede wormen dooden ende afiaghen.6.2.m.8.3.c.57.40.f.344.60.a.c.445.58.a.554.71.c.562.79.c.625.44.f.
 Lange wormen dooden.6.2.m.562.79.c.625.44.f.
 Lange wormen dooden.6.2.m.562.79.c.625.44.f.

Register van die cracht ende werckinghe.

Ronde wormen aflaghen. 57.40.f. 210.64.c. 344.60.c. Vvormen van iongen kinderen aflaghen. 411.23.4.615.36.f.620.40.d.650.68.c. Vvorm vanden peerden ghenef. 20.13.c. Vvormen wt oude sweringen ende wonden doen steruen ende wt vallen. 484.11.b. Vvratte doen afvallen. 57.40.d. 201.58.d. 306.29.d. 360.72.a. 563.79.b. 649.67.d. Vvratte die op die manlycke leden ende op andere	heymelycke plaetsen gnegroeyet zijn verdryuen. 669.84.c. Vvratte verdryuen. 57.40.g. 196.52.g. 628.46.r. Vvtdrooghen goet. 26.17.c. 601.24.b. Vvtdrooghende lichamen stercken. 66.48.g. 84.62.4. 189.47.4. 221.71.4. 252.94.4. 356.71.g. 454.66.4. 458.71.c. 534.53.c. 678.92.f. Z Zeeueren doen. 248.91.f. Zijden weedom ghenefen. 110.80.f. 216.67.d.

Einde des Cruydeboecks.

Habet et musca splenem.

Wat is onberispel

Niet sonder nift.

Et formice sua billis insecta.

Gheprint & hantwerpen in die Cammerstrate inden Aren
seghen Scarabæum by my Jan vander Loe.
Anno M. D. LXXIII.